

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

MERSİN VE İÇEL'DE SİYASİ HAYAT (1923 1950)

DOKTORA TEZİ

HAZIRLAYAN
Mehmet PINAR

DANIŞMAN
Prof. Dr. S. Esin DERİNSU DAYI

ERZURUM-2012

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

MERSİN VE İÇEL'DE SİYASİ HAYAT (1923 1950)

DOKTORA TEZİ

HAZIRLAYAN
Mehmet PINAR

DANIŞMAN
Prof. Dr. S. Esin DERİNSU DAYI

ERZURUM-2012

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof.Dr.S.Esin DAYI danışmanlığında, Mehmet PINAR tarafından hazırlanan bu çalışma 12/11/2012 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof.Dr.S.Esin DAYI

İmza: .....

Jüri Üyesi : Doç.Dr. Serpil SÜRMELE

İmza: .....

Jüri Üyesi : Doç.Dr. Murat KÜÇÜKUĞURLU

İmza: .....

Jüri Üyesi : Doç.Dr. İsmail EYYUPOĞLU

İmza: .....

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr. Asuman DEMİRCİOĞLU

İmza: .....

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 12/11 / 2011

Prof. Dr. S. Esin DAYI
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Cumhuriyet Dönemi siyasi hayatı tam olarak anlayabilmek için merkez- çevre bağlamında şehirlerdeki siyasi hayatı iyi incelemek gerekir. Şehirlerdeki siyasi gelişmeler, çekişmeler, yenilikler, bakış açıları ve kırılma noktaları Türk siyasi hayatının şekillenmesinde önemli bir basamak oluşturmuştur. Mersin’de meydana gelen siyasi gelişmeler, belli dönemlerde bazen genel siyasi hayatı etkilemiş; bazen de genel siyasi gelişmeler, Mersin’deki hayatı etkileyerek yeni bir dinamizm getirmiştir. Çalışmamızda siyasetin şekillenmesi açısından önemli bir dönem olarak görülen Milli Mücadele döneminden 1950 Seçimleri sonrası Türk siyasetinin el değiştirdiği dönem ele alınmıştır.

I. Dünya Savaşı, Mondros Mütarekesi ile sona ermiş ateşkesle birlikte Mersin, Anadolu’nun ilk işgale uğrayan yerlerinden biri olmuştu. Fransızların, Mersin ve havalisini işgal etmesiyle birlikte, Mersin’de başlatılan teşkilatlanma Çukurova bölgesine örnek teşkil etmişti. Milli Mücadele sürecinin sona ermesiyle işgallere karşı teşkilatlanma amaçlı kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri’nin kurucuları Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte Mersin’de C.H.P. teşkilatlanmasında önemli rol oynamışlardı. Mersin, genelde inkılâpların benimsenmesinde ve yerleşmesine destek verirken, Hoca Askeri adlı şahsın çıkarttığı Halifeliğin kaldırılmasına tepki niteliğindeki olaylar da yaşanmıştı.

Şehirlerdeki siyasi hayatın ülke genelindeki siyasi hayat üzerindeki etkilerinin incelendiği “Mersin ve İçel’de Siyasi Hayat (1923-1950)” bu etkilerin hangi düzeyde olduğunu gösteren önemli bir konu olarak ortaya çıkmıştır. Çalışma beş bölümden oluşmaktadır.

Birinci Bölümde; siyasetin şekillenmesinde önemli bir dönem olarak görülen Milli Mücadele Dönemi ve bu süreçte kurulan Müdafaa-i Hukuk Teşkilatlarının vatanın kurtuluşundan sonra Mersin’deki siyasi hareketin temelini oluşturması ele alınmıştır.

İkinci Bölümde; Cumhuriyet’in ilk on yılında Mersin’de meydana gelen siyasi gelişmeler Cumhuriyet Halk Partisi’nin kurulması ve yaşanan sıkıntılar, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın siyaset üzerindeki etkileri; Cumhuriyet’in kuruluş sürecinde yapılan inkılâpların Mersin halkı üzerindeki etkileri ve dönüşümlerin hangi düzeyde olduğu; inkılâplara karşı oluşan tepkiler, Türk Ocaklarının kuruluşu ve Mersin halkı üzerindeki kültürel katkıları, Mustafa Kemal Atatürk’ün

Mersin ziyaretlerinde yaşanan olaylar ve Mersin'e getirileri, Mersin'de yapılan seçimler siyaset kültürünün olgunlaşmasına katkıları konuları ele alınmıştır.

Üçüncü Bölümde; 1933'de Mersin ve İçel Vilâyetleri'nin birleşmesiyle siyasi hayatta değişen dinamikler; Mersin Cumhuriyet Halk Partisi'nin kendini yenileme çabaları; parti içi muhalefetin ortaya çıkışı ve yaşanan çatışmalar; Mersin'de yaşayan farklı ırk ve kültürlerin siyaset anlayışları ve siyasi tercihlerinin Mersin ve ülke geneline etkileri; Mersin Halkevi'nin kuruluşu ve Mersin halkı üzerinde oluşturduğu siyasi ve kültürel etkileşim; Mersin'de yapılan seçimler ve etkileri; Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü'nün Mersin seyahatleri ve yaşanan olaylar ele alınmıştır.

Dördüncü Bölümde; Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden sonra genel anlamda değişen siyaset anlayışının, Mersin'deki siyaset anlayışına etkileri ve Mersin Cumhuriyet Halk Partisi'nin teşkilatlanmasında meydana getirdiği değişimler; Parti içindeki muhalefetin belirginleşmeye başlamasıyla seçimler üzerindeki etkileri; II. Dünya Savaşı'nın Mersin'e yansımaları; Mersin Halkevi'nin şehir hayatına katkıları ve İsmet İnönü'nün Mersin seyahatlerinde yaşanan olaylar ele alınmıştır.

Beşinci Bölümde; Çok partili dönemle birlikte yaşanan parti mücadeleleri; Cumhuriyet Halk Partisi ile Demokrat Parti arasındaki çekişmelerin Mersin'e etkileri; 1950 Seçimleri ile birlikte değişen roller ve Demokrat Parti'nin iktidara gelişiyle farklılaşan siyaset anlayışı ele alınmıştır.

"Mersin ve İçel'de Siyasi Hayat (1923-1950)" adlı çalışmada Mersin ve İçel Vilâyetleri ayrı vilâyetler olduğu için 1923'den 1933'e kadar ayrı ayrı incelenmiş; 1933'de iki vilâyet birleştiği için bu dönemden sonra Mersin(İçel) olarak incelenmiştir. Bu çalışmada dönem içerisinde değişen terimler ve dil yapısı dikkate alınmış; ilk dönemlerde kullanılan mebus kelimesi çok partili hayat ile birlikte yerine milletvekili kelimesi kullanılmaya; vilâyet kelimesi yerine il; vekâlet kelimesi yerine bakanlık kelimesi kullanılmaya başlanmıştır. Dil alanında yapılan değişikliklere çalışmamızda dikkat edilmiştir. Fırka/parti kullanımlarında 1935'de yapılan değişiklik dikkate alınmış; 1935'ten önce kullanılan fırka kelimesi bu tarihten sonra yerini parti kelimesine bırakmıştır. 1934'de Soyadı Kanunu dikkate alınarak; 1934'den önce adı geçen şahısların soyadları parantez içinde verilmiştir. Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde kullanılan reis kelimesi 1936'lardan sonra daha çok başkan kelimesi kullanıldığı için bu değişiklik de dikkate alınmıştır. Ayrıca 1923'den 1928 Harf İnkılabı'na kadar kullanılan gazetelerde miladi tarih kullanılmışsa bu tarih tercih edilmiştir.

Bu çalışma yapılırken başta Ankara’da bulunan Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi, TRT Arşivi, T.B.M.M. Arşivi, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, İçişleri Bakanlığı, Genelkurmay Başkanlığı Arşivi’nden faydalanılmıştır. Tezin ilk bölümlerini ilgilendiren kısımlarla ilgili belgeler, İstanbul’da bulunan Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nden alınmıştır. Kadın Eserleri Kütüphanesi’nde bulunan Müfide İlhan Özel Arşivi ve yine kısıtlı olmasına rağmen Mersin’de bulunan özel arşivlere ulaşılmış; Şinasi Develi Özel Arşivi, Şarman Toroğlu, Ali Murat Merzeci ve Kaya Mutlu Özel Arşivi’nden konuyla ilgili belgeler temin edilmiştir. Mersin’de bulunan Mersin Ticaret Odası Arşivi, Mersin Emniyet Müdürlüğü Dernekler Şubesi Arşivi gibi yerel arşivlerden de azami ölçüde faydalanılmıştır. Emniyet Müdürlüğü Dernekler Şubesi Arşivi, tasnif edilmediğinden Emniyet Müdürlüğü’nden gelen yazı tarihleri ve tarafımızdan belgelere geliş sırasına göre numara verilmesi uygun görülmüştür. Dönemle ilgili ulusal gazetelerin tamamına yakını; Mersin ve Adana’da bulunan yerel gazetelerin ise tamamı incelenmiştir. Yazılı belgelerin yanında Mersin’de yaşamış olan ve döneme tanıklık etmiş olan Şarman Toroğlu ve Şinasi Develi ile bizzat görüşülmüş ve gerekli bilgiler alınmıştır.

Tez çalışması sırasında, Arslanköy Olayları ile ilgili yargılamaların yapıldığı Konya Ağır Ceza Mahkemesi’nin yargılamalar ile ilgili dosyaya tüm girişimlere rağmen ulaşılamamıştır. Mersin Valiliği ve Mersin Belediyesi Arşivleri sel ve yangın gibi olaylardan ötürü belgeler yok olduğu için bu arşivlere tez çalışmasında yer verilememiştir. Tezin önemli kısmını oluşturan Parti Kongreleri ile ilgili arşiv belgeleri kısıtlı olduğu için bu boşluk yerel gazetelerle doldurulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma sırasında, sağladığı imkânlar ve yaptığı katkılar nedeniyle, başta tez danışmanım Prof. Dr. S.Esin DERİNSU DAYI ve Tez İzleme Komitesi’nde yer alan değerli hocalarım Doç.Dr. Serpil SÜRMEİ ve Yrd. Doç.Dr. Asuman DEMİRCİOĞLU olmak üzere tüm hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim. Yine Mersin Ticaret Odası Arşivi’ni kullanmamda yardımcı olan Yrd. Doç.Dr.Tolga ÜNLÜ ve Tülin ÜNLÜ, özel arşivlere ulaşmamda yardımcı olan Mersin Salim Yılmaz Lisesi Müdürü Ali ÇİFTÇİ’ye ve verdiği destekten ötürü annem Zeynep PINAR’a ve eşim Fatma PINAR’a ayrıca teşekkür ederim.

Mehmet PINAR
Erzurum 2012

ÖZET

Mersin, Anadolu'nun en eski şehirlerinden biridir. Coğrafi konumundan ve stratejik özelliğinden farklı medeniyet safhaları geçirmiş, tarihi derinliği olan eski bir şehirdir. Bu konumundan ötürü önemli bir ticaret merkezi haline gelen Mersin, bu özelliğinden ötürü çok farklı kültürlere beşiklik etmiştir. Bu özelliğini Cumhuriyet döneminde uzun yıllar korumuştur.

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Cumhuriyet Halk Partisi, Çukurova teşkilatlanması için Mersin'i önemli bir yer olarak görmüştür. Özellikle Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde muhalefet partilerinin Mersin'de güçlü olması renkli ve canlı bir siyasi hayatın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu zenginlik ve farklı siyasi yapı Türk siyasetinin genel gidişatını da etkilemiştir.

Beş bölümden oluşan bu çalışmada, 1923-1950 Mersin ve İçel'de meydana gelen siyasi gelişmelerin hangi düzeyde Türk siyasi hayatını etkilediği ve Türk siyasi hayatında yaşanan gelişmelerin hangi ölçülerde Mersin'in siyasi hayatını belirginleştirdiği ele alınmıştır.

Bu çalışmada Ankara, İstanbul ve Mersin'deki arşiv ve kütüphanede bulunan belge, kitap, dergi ve gazetelerden faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mersin, Siyaset, Parti, Halkevi, Seçimler

ABSTRACT

Mersin was one of the oldest cities in Anatolia. Owing to its geographical location and strategic position, it had been into different civilization phrases; therefore, it is an ancient city, which has historical profundity. Mersin, which becomes an important trade center, has been cradling for a number of different culture. It had been protected this property for years in Republic era.

Cumhuriyet Halk Partisi had considered Mersin as a significant place for organizing Çukurova. Especially in the first years of Republic the strength, of the opposition parties in Mersin caused a vivid political life. This variety and difference in political structure effected course of the events in Turkish policy.

In this study, which consists from five parts, the political progress in Mersin and İçel between 1923 and 1950, and at what level effecting the Turkish political life, and in which dimensions highlighting the political life of Mersin has been handled. The documents, books, and newspapers in the archives and libraries in Ankara, Mersin, and İstanbul has been utilized fort his study.

Key Words: Mersin, Politics, Political Party, Community Center, Elections

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
ÖZET	IV
İÇİNDEKİLER	VI
BİBLİYOGRAFYA	XIV
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

1920-1923 MERSİN VE İÇEL'DE SİYASİ GELİŞMELER

A- MERSİN MÜDAFAA-İ HUKUK CEMİYETİ'NİN KURULUŞU.....	13
1- Tarsus Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti	15
2- Silifke (İçel) Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı'nın Kurulması	15
a- Mut Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kuruluşu	16
B- MERSİN'DE MİLLETVEKİLİ SEÇİMLERİ ve MUHALEFETİN ORTAYA ÇIKIŞI.....	18
1- Mersin'de 1920 Seçimleri	18
2- Silifke'de 1920 Seçimleri ve Muhalefetin Ortaya Çıkışı	19
3- Mersin Mebuslarının İkinci Grup İçerisindeki Faaliyetleri	20
4- 1923 Seçimleri ve Mersin'de İkinci Grup'un Tasfiyesi	27

II. BÖLÜM

1923-1933 CUMHURİYET'İN İLK ON YILINDA MERSİN VE İÇEL'DE SİYASİ HAYAT

A-MERKEZ CHP TEŞKİLATI.....	29
1- Mersin'de C.H.P Teşkilatının Kurulması	29
2-Mersin C.H.P Teşkilatı'nın Faaliyetleri	34
3-1931 Mersin C.H.P Teşkilatının Yeniden Yapılandırılması	36
4-Mersin'de Tek Parti Sisteminin Yerleşmesi ve Yaşanan Sıkıntılar	40
5-Mersin CHP Teşkilatının Merkez Teşkilatı ile Bağlantı Kanalları	42
6-Mersin İlçe C.H.P. Teşkilatlanması.....	43
a-Tarsus C.H.P Teşkilatlanma Çalışmaları	43
b-Tarsus C.H.P Teşkilatının Faaliyetleri.....	46
7-Silifke (İçel) C.H.P Teşkilatı	47
8-Silifke(İçel) İlçe C.H.P. Teşkilatlanması.....	49

a- Mut C.H.P. Teşkilatı	49
b-Anamur C.H.P Teşkilatı	50
c- Gülnar C.H.P Teşkilatı.....	50
B-MERSİN ve SİLİFKE(İÇEL) TÜRK OCAĞI TEŞKİLATLARI	51
1-Mersin Merkez Türk Ocağı	51
2-Mersin Türk Ocağı'nın Faaliyetleri.....	56
3- Mersin İlçelerinde Türk Ocağı Teşkilatı	63
a- Tarsus Türk Ocağı İdari Teşkilatı.....	63
b-Tarsus Türk Ocağı'nın Faaliyetleri.....	64
4- Silifke Türk Ocağı Teşkilatı ve Faaliyetleri	67
5- Mersin'deki Türk Ocaklarının Kapatılması ve Mallarının Devri.....	69
C- TEK PARTİ DÖNEMİNDE MUHALİF PARTİLER VE İKTİDARLA İLİŞKİLERİ.....	71
1- Mersin'de T.P. C. F.'nin Teşkilatlanma Çalışmaları.....	71
a- T.P.C.F-C.H.F.'nin Meclis'teki İlişkileri.....	72
2- S. C. F.'nin Mersin Teşkilatlanması ve Faaliyetleri.....	74
a- S. C. F.Tarsus Teşkilatı.....	79
3- S. C. F.Silifke Teşkilatı	80
4-Tek Parti Döneminde Yapılan Belediye Seçimleri	83
a- Mersin'de 1930 Belediye Seçimleri ve C.H.F. İle S.C.F. Arasında Yaşanan Olaylar.....	83
aa) 1930 Tarsus Belediye Seçimleri	89
b- 1930 Silifke Belediye Seçimleri	90
D-TEK PARTİ DÖNEMİNDE MERSİN VE İÇEL MEBUSLARI VE SEÇİMLER	93
1- Cumhuriyetin İlk Dönemlerinde Mersin Mebusları ve Faaliyetleri.....	93
2- Cumhuriyetin İlk Dönemlerinde İçel Mebusları ve Faaliyetleri	97
3- 1927 Seçimleri ve Mersin ve İçel Mebuslarının Faaliyetleri	99
4- 1931 Seçimleri ve Mersin Mebusları ve Faaliyetleri	100
E-GENEL SİYASİ GELİŞMELERİN MERSİN'E ETKİSİ	102
1- Halifeliğin Kaldırılması ve Hoca Askeri Olayı	102
a - Hoca Askeri'nin Yargılanması	104
b- Hoca Askeri'nin Mersin'deki Faaliyetleri ve Şeyh Said ile Bağlantısı.....	112
2- Mersin'de Komünist Hareketler ve Ata Çelebi'nin Tutuklanması.....	115
3- Şapka İnkılabının Mersin'e Yansıması	119
4- İzmir Suikastı ve Mersin Bağlantısı	121

5- Harf İnkılâbı ve Mersin Uygulaması	123
6- Çarşaf ve Peçenin Yasaklanması	128
F- CUMHURİYETİN İLK DÖNEMLERİNDE SİYASETÇİLERİN MERSİN İLE İLİŞKİLERİ	130
1- Mustafa Kemal Paşa'nın 1923 Mersin Ziyareti.....	130
a- İlk Ziyarete Yaşanan Üzücü Olaylar	133
b- Mustafa Kemal Paşa'nın Tarsus Gezisi	134
2- Mustafa Kemal Paşa'nın 1925 Ziyareti	135
3- Mustafa Kemal Paşa'nın 1926 Ziyareti	138
4- Mustafa Kemal Paşa'nın 1931 Ziyareti ve Mersin ile Havalisinin Yeniden Yapılandırılması.....	139
5- Mustafa Kemal Paşa'nın 1933 Ziyareti	141
6- İsmet İnönü'nün 1926 Mersin Ziyareti.....	142

III. BÖLÜM

1933-1938 MERSİN (İÇEL)'DE SİYASİ HAYAT

A-1933-1938 MERSİN (İÇEL) C.H.P. TEŞKİLATI	144
1- C.H.P. Mersin Teşkilatı	144
2- C.H.P. Mersin Teşkilatının Faaliyetleri.....	147
3- Mersin Merkez Ocak Teşkilatları	149
a- Camiîşerif Bucak Teşkilatı	149
aa- Camiîşerif Ocak Teşkilatı	150
ab- Nusratiye Ocak Teşkilatı.....	152
b- Nüzhetiye Bucak Teşkilatı.....	153
ba- Nüzhetiye Ocak Teşkilatı	154
bb- Hamidiye Ocak Teşkilatı.....	155
c- Mahmudiye Bucak Teşkilatı	156
ca- Mahmudiye Ocak Teşkilatı.....	156
cb- İhsaniye Ocak Teşkilatı	157
cc- Osmaniye Ocak Teşkilatı	158
C- İLÇELERDE C.H.P. TEŞKİLATLANMASI.....	158
1- Tarsus C.H.P Teşkilatı.....	158
a- Tarsus C.H.P Teşkilatının Faaliyetleri.....	159
b- Tarsus C.H.P Teşkilatındaki Rahatsızlıklar ve Merkeze Yansımaları	160
2- Silifke C.H.P. Teşkilatı ve Faaliyetleri.....	163
3- Mut C.H.P Teşkilatı ve Faaliyetleri.....	164

4- Anamur C.H.P. Teşkilatı ve Faaliyetleri	165
5- Gülnar C.H.P. Teşkilatı ve Faaliyetleri	166
D- MERSİN (İÇEL) MİLLETVEKİLLERİ VE SEÇİMLER	168
1- 1935 Genel Seçimi ve Milletvekillerinin Faaliyetleri	168
2- 1934 Mersin Belediye Seçimleri	170
E- MERSİN HALKEVİ VE FAALİYETLERİ.....	172
1- Mersin Halkevi'nin Açılışı	172
2- Mersin Halkevi'nin İdari Yapısı ve Çalışmaları	174
3- Mersin Halkevi'nde Yaşanan Sıkıntılar	176
4- Mersin Halkevi Bütçesi	177
5- İlçelerde Halkevi Teşkilatı	178
a- Silifke Halkevi	178
6- Mersin Halkevi'nin Şehir Hayatı Üzerindeki Etkileri.....	182
a- Halkevinin Mersin Sporuna Katkıları	182
b- Halkevinin Sosyal Yardım Etkinlikleri	184
c- Halkevinin Köy Hayatına Etkileri	186
d- Halkevinin Kütüphane ve Yayın Faaliyetleri	188
f- Halkevinin Dil Alanında Yaptığı Katkıları	189
g- Halkevinin Mersin'de Tarih Alanında Yaptığı Çalışmalar	193
ğ- Mersin Halkevi'nde Tiyatro ve Sinema Faaliyetleri	195
ı- Mersin Halkevi'nde Kültür ve Sanat Etkinlikleri.....	197
F- MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN MERSİN ZİYARETLERİ.....	199
1- Mustafa Kemal Atatürk'ün 1935 Ziyareti	199
2- Mustafa Kemal Atatürk'ün 1937 Ziyareti	199
3- 1938 Mustafa Kemal Atatürk'ün Mersin'e Son Gelişi.....	200

IV. BÖLÜM

1938-1946 MERSİN(İÇEL)'DE SİYASİ HAYAT

A-1938-1946 MERSİN(İÇEL)'DE C.H.P TEŞKİLATI	203
1-Atatürk'ün Ölümünden Sonra Mersin C.H.P Teşkilatı	203
2- II. Dünya Savaşı Sürecinde C.H.P. Mersin Teşkilatının Faaliyetleri ve Yaşanan Sıkıntılar.....	207
3- Mersin Merkez Ocak Teşkilatları	210
a- Camiişerif Bucak Teşkilatı	210
aa- Camiişerif Ocak Teşkilatı	211

ab- Nusratiye Ocak Teşkilatı	212
b- Nüzhetiye Bucak Teşkilatı.....	213
ba- Nüzhetiye Ocak Teşkilatı	214
bb- Bahçe Ocak Teşkilatı.....	214
c- Mahmudiye Bucak Teşkilatı	215
ca-Mahmudiye Ocak Teşkilatı.....	215
4- Mersin C.H.P Teşkilatı'nın Nusayrilere Yönelik Politikaları	217
5- Mersin C.H.P. Teşkilatının Merkez Teşkilat ile Bağlantı Kanalları	219
6- Mersin'de Parti İçerisindeki Rekabet	221
a- Müftü Ailesi ve Siyaset Üzerindeki Etkisi.....	221
b- Mersin'de Yaşanan Josef Dekak Olayı.....	225
c- 1942 Kaza Kongresi ve Muhalefetin Ortaya Çıkışı	226
ca-1942 Kaza ve Vilâyet Kongreleri'ne Genel Merkezin Tavrı.....	232
7- İlçelerde C.H.P. Teşkilatlanması	236
a- Tarsus C.H.P Teşkilatı	236
aa) Tarsus C.H.P Teşkilatının Faaliyetleri ve Yaşanan Rahatsızlıklar	238
b- Silifke C.H.P.Teşkilatı	240
ba) Silifke C.H.P. Teşkilatı'nın Faaliyetleri ve Yaşanan Rahatsızlıklar	242
c- Mut C.H.P Teşkilatı ve Faaliyetleri	244
d- Anamur C.H.P.Teşkilatı ve Faaliyetleri	246
e- Gülnar C.H.P.Teşkilatı ve Faaliyetleri.....	248
8- İlçelerde Parti İçi Çatışmalar ve Merkeze Yansımaları.....	250
a- Anamur'da Parti Teşkilatı İçindeki Olaylar.....	250
b- Gülnar'da Parti İçinde Oluşan Rekabet	251
B- MERSİN (İÇEL) MİLLETVEKİLLERİ VE SEÇİMLER	253
1- Atatürk Sonrası Mersin (İçel) Mebusları.....	253
2- 1943 Seçimleri ve Kuvay-ı Milliye Kadrolarının Tasfiyesi	256
3- Mersin (İçel) Eski Mebuslarının Maddi Yardım Talepleri.....	259
4- 1942 Belediye Seçimi ve Muhalefetin Teşkilatlanması	261
a- Gülnar'da Belediye Seçimleri ve Yaşanan Suiistimaller.....	263
C- MERSİN HALKEVİ VE FAALİYETLERİ	265
1- Mersin Halkevinin İdari Yapısı ve C.H.P. İle İlişkileri.....	265
2- Mersin Halkevi'nde Yaşanan Sıkıntılar	268
3- Mersin Halkevi Binası	269
4- Mersin Halkevi Bütçesi	271

5- Vali Tevfik Sırrı Gür Döneminde Halkevi ve Artan Faaliyetler	273
a- Halkevi'nde İnşa Faaliyetleri	273
a- Tarsus Halkevi	277
b- Arslanköy Halkevi	286
7- Mersin Halkevi'nin Şehir Hayatı Üzerindeki Etkileri	288
a- Halkevinin Mersin Sporuna Katkıları	288
b- Halkevinin Sosyal Yardım Etkinlikleri	289
c- Halkevinin Köy Hayatına Etkileri	290
d- Halkevinin Kütüphane ve Yayın Faaliyetleri	292
e- Halkevinin Dil Alanında Yaptığı Katkıları	294
f- Mersin Halkevi'nde Tiyatro ve Sinema Faaliyetleri	296
g- Mersin Halkevi'nde Kültür ve Sanat Etkinlikleri	298
D- II. DÜNYA SAVAŞI'NDA MERSİN'DE YAŞANAN SİYASİ	
GELİŞMELER.....	299
1- II. Dünya Savaşı'nın Mersin'e Yansıması ve Alınan Önlemler	299
2- II. Dünya Savaşı'nda Mersin Limanı	300
3- Refah Vapuru Faciası	302
a- Refah Vapuru Faciası İle İlgili Meclis Müzakeresi	304
b- Refah Vapuru İle İlgili Yargılamalar	310
4- II. Dünya Savaşı'nda Mersin'de Ekonomik Gelişmeler	315
a- Milli Korunma Kanunu'nun Mersin Uygulaması	315
b- Varlık Vergisi'nin Mersin'e Yansıması	318
ba) Varlık Vergisi'nin Tespitinde Yaşanan Yanlışlıklar ve Usulsüzlükler	322
bb) Gayr-i Müslim ve Yabancılardan Alınan Varlık Vergisi'nde Yaşanan Usulsüzlükler	328
bc) Varlık Vergisi Borcunu Ödeyemeyenlerin Mallarının Satışı	330
5- Adana (Yenice) Görüşmeleri	331
a- Türk Basınının Adana(Yenice) Görüşmelerine Yaklaşımı	334
b- Askeri Görüşmeler ve Mersin'e Yansıması	337
6- II. Dünya Savaşı'nda Mersin'de Esir Değişimi	341
7- Von Papen'in Mersin'e Gelişi ve Yaşanan Olaylar	343

V. BÖLÜM

1946-1950 MERSİN(İÇEL) SİYASİ GELİŞMELER

A- ÇOK PARTİLİ DÖNEMDE MERSİN'DE SİYASİ PARTİ TEŞKİLATLARI	346
1- Çok Partili Dönemde Mersin (İçel) C.H.P. Teşkilatı	346
2- Çok Partili Dönemde C.H.P. İlçe Teşkilatları	357
a- 1946-1950 Tarsus C.H.P. Teşkilatı	357
b- 1946-1950 Silifke C.H.P. Teşkilatı	363
c- 1946-1950 Mut C.H.P. Teşkilatı	366
d- 1946-1950 Anamur C.H.P. Teşkilatı	368
e- 1946-1950 Gülnar C.H.P. Teşkilatı	369
3- Mersin'de (İçel) D.P. Teşkilatı	371
a- Mersin'de Demokrat Parti'nin Kuruluşu	371
b- Mersin'de Demokrat Parti'nin Kuruluşunda Yaşanan Sıkıntılar	375
c- 1947-1950 Mersin D.P. Teşkilatı ve Faaliyetleri	376
4- 1946-1950 D.P. Mersin (İçel) Ocak ve Bucak Teşkilatları	384
5- 1946-1950 D.P. Mersin (İçel) İlçe Teşkilatları	391
a- 1946-1950 Tarsus D.P. Teşkilatı	391
b- 1946-1950 Anamur D.P. Teşkilatı	395
c- 1946-1950 Gülnar D.P. Teşkilatı	396
d- 1946-1950 Mut D.P. Teşkilatı	397
e- 1946-1950 Silifke D.P. Teşkilatı	398
6- Çok Partili Dönemde Mersin'de Kurulan Diğer Muhalif Partiler	399
a- Milli Kalkınma Partisi	399
b- Millet Partisi	400
ba) M.P. Tarsus Teşkilatı	404
B- C.H.P İLE D.P. ARASINDAKİ İLİŞKİLER	406
1- C.H.P İle D.P. Arasında Siyasi Çekişmeler ve Yaşanan Olaylar	406
a- İlçelerde C.H.P İle D.P. Arasında Siyasi Çekişmeler ve Yaşanan Olaylar	436
2- İl Genel Meclis Seçimlerinde C.H.P. D.P. Rekabeti	412
3- Mersin Limanı Üzerinde C.H.P - D.P Rekabeti	415
4- C.H.P. İle D.P. Arasında Yaşanan Arslanköy Olayı	419
a- Arslanköy Olayının Gelişimi	419
b- Arslanköy Olayında Yargılama Süreci	422
D- ÇOK PARTİLİ DÖNEMDE SİYASETÇİLERİN MERSİN İLE İLİŞKİSİ ...	429

1- D.P. Liderlerinin Mersin Seyahatleri ve Bölge Üzerinde Etkileri.....	429
a- Celal Bayar'ın Mersin Seyahatleri.....	429
b- Adnan Menderes'in Mersin Seyahatleri	431
c- Refik Koraltan'ın Mersin Seyahatleri	432
2- İsmet İnönü'nün Mersin Ziyaretleri	434
a- İsmet İnönü'nün 1946 Ziyareti	434
b- 1948 İsmet İnönü'nün Sel Felaketi Nedeniyle Yaptığı Ziyaret.....	436
c- İsmet İnönü'nün 1950 Mersin Seyahati	438
C- ÇOK PARTİLİ DÖNEMDE MERSİN'DE YAPILAN SEÇİMLER.....	440
1- 1946 Genel Seçimleri	440
a- Mersin'de Seçim Hazırlıkları.....	440
b- Milletvekili Adayları	444
c- Seçimlerin Yapılması ve Seçimler sırasında Yaşanan Suiistimaller	447
d- Seçim Sonuçları	449
2- 1947 Muhtarlık Seçimi	450
3- 1949 Ara Seçimi	453
b-Ara Seçim Sonuçları	456
4- 1950 Genel Seçimleri ve İktidarın El Değiştirmesi.....	458
a- Seçim Hazırlıkları	458
b- Milletvekili Adayları	461
c- Seçim Sonuçları ve Yaşanan Olaylar.....	463
5- 1950 Belediye Seçimleri ve Türkiye'nin İlk Kadın Belediye Başkanı Müfide İlhan	466
E- ÇOK PARTİLİ DÖNEMDE MERSİN HALKEVİ.....	470
1- Çok Partili Dönemde Mersin Halkevi'nde Kültür İşleri	470
2- Mersin Halkevi Üzerinde C.H.P.-D.P. Çekişmesi.....	471
3- Mersin Halkevi'nin Kapatılması	473
SONUÇ	475
EKLER	482

BİBLİYOGRAFYA

ARŞİVLER

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Cumhurbaşkanlığı Arşivi

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi

Genel Kurmay Başkanlığı Arşivi

İçişleri Bakanlığı Arşivi

İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi

Mersin Ticaret Odası Arşivi

Mersin Emniyet Müdürlüğü Dernekler Şubesi Arşivi

Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi

Türkiye Kızılay Arşivi

TRT Arşivi

Ali Merzeci Özel Arşivi

Şarman Toroğlu Özel Arşivi

Şinasi Develi Özel Arşivi

Kaya Mutlu Özel Arşivi

Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Özel Arşivler Koleksiyonu Müfide İlhan Özel Arşivi

Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Özel Arşivler Koleksiyonu Süreyya Ağaoğlu Özel Arşivi

RESMİ YAYIN VE TUTANAKLAR

Ayın Tarihi

1340(1925) Senesi Nisan'ında Toplanan I.Türk Ocakları Umumi Kongresi Zabıtları, Ankara, 1925

1927 Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi, Ankara, 1927

1929 Türkiye Salnamesi, İstanbul, 1929.

1936 C.H.P. İl Kongresi, Ankara, 1937.

1942-1943 İstatistik Yıllığı, Ankara, 1944.

1944 İstatistik Yıllığı, Ankara, 1945.

C.H.F Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları, 10-18 Mayıs 1931, İstanbul Devlet Matbaası, 1931.

C.H.P. Dördüncü Büyük Kurultayı.

C.H.F. Halkevleri Talimatnamesi, Hâkimiyeti Milliyet Matbaası Ankara, 1934.

C.H.P 1940 Kongre Dilekleri, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara, 1941.

C.H.P. 1936 İl Kongresi, Ankara, 1937.

C.H.P. 1944 İl Kongreleri Dilekleri, Ankara, 1945.

C.H.P. 25 Yıl, Ulus Basımevi, Ankara, 1943.

C.H.P. On Beşinci Yıl Kitap Ankara, 1938.

C.H.P. 1941 Kaza Kongreleri Dilekleri, Ankara, 1942.

C.H.P. 1943 Kaza Kongreleri Dilekleri, Ankara, 1944.

C.H.P. Genel Sekreterliği Parti Umumi Teşkilata Umumi Tebligatı, Temmuz 1940, XVII. Ankara, 1941.

C.H.P. İçel İl İdare Kurulu Milletvekilleri Seçimi Münasebetiyle Vatandaşlar Açık bir Konuşma, Yeni Mersin Basımevi, Mersin, 1946.

C.H.P. Mersin Halkevi Kitapsarayında Bulunan Tarih, Coğrafya Seyahatname Kitapları, Yeni Mersin Basımevi, Mersin, 1936.

CHF Halkevleri Talimatnamesi, Yeni Mersin Matbaası, Mersin, 1933.

CHP 1935 Programı, Ulus Basımevi, Ankara, 1935.

CHP 1939'da Halkevleri, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara, 1939.

CHP 1943 Kaza Kongreleri Dilekleri, Ankara, 1944.

CHP Halkevleri 1940, Ulusal Matbaa, Ankara, 1940.

CHP Halkevleri ve Halkodalarının 1942 Çalışmaları, Ankara, 1943.

Cumhuriyet Halk Fırkası Büyük Kongresi, Ankara, 1927

Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibi Umumiliğinin Fırka Teşkilatı'na Umumi Tebligatı (Mayıs 1931'den 1. Kanun 1932 nihayetine kadar I. Hâkimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1933.

Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibi Umumiliğinin Fırka Teşkilatı'na Umumi Tebligatı (II. Kanun 1934'ten Haziran 1934 Sonuna kadar VI. Hâkimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1934.

Cumhuriyet Halk Fırkası Katibi Umumiliğinin Fırka Teşkilatı'na Umumi Tebligatı (II.Kanun 1933'ten Haziran 1933 nihayetine kadar II., Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara,1934.

Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibi Umumiliğinin F.Teşkilatına Umumi Tebligatı, Mayıs 1931'den Birinci Kanun 1933 Sonuna Kadar, I, Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara, 1934.

Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi, İstanbul, 1926

Cumhuriyet Halk Fırkası Program Projesi, Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara, 1931.

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinin Parti Teşkilatına Umumi Tebligatı, 1.İkinci Kanun 1941'den 30 Haziran 1941 Tarihine Kadar, XVIII, Ulusal Matbaa, Ankara, 1941.

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinin Parti Teşkilatına Umumi Tebligatı, Temmuz 1939'dan 31 Birinci kanun 1939 Tarihine Kadar, XV, Zerbamat Basımevi,1940.

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinin Parti Teşkilatına Umumi Tebligatı, Temmuz 1940'dan 31 Birinci kanun 1940 Tarihine Kadar, XVII, Zerbamat Basımevi, Ankara, 1941

D.P.1946 Temmuzunda Milletvekilliği Seçiminde Vazife Alacak Temsilcilerimiz İçin Talimat, Doğu Matbaası, Ankara,1946.

D.P. İçel Vilâyet Kongresi Çalışma Raporu,20 Eylül 1959.

Demokrat Parti Tüzük ve Program, Ankara, 1946.

Düstur, III. Tertip, Cilt, IV, Millet Yayınları, İstanbul, 1929.

Halkevi Şeref Defteri, Mersin.

Halkevleri 1932-1935 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı, Ankara,1936

Halkevleri Tarafından Açılan Ulus Okullarının Evler Üzerine Durumları(1944-1945),DİE, Ankara, 1947.

Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hülasası, Hâkimiyet-i Milliye Matbaası,1934.

Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hülasası, Ulus Basımevi,1935.

Halkevlerinin 1935 Faaliyet Raporu, Ulus Basımevi,1936

İdari Taksimatı 1953, Karınca Matbaası, Ankara,1953.

İstatistik Yıllığı 1942-1945,Ankara,1944.

İstatistik Yıllığı,1942-1943,Ankara,1944.

Kararlar Mecmuası, Ankara Devlet Matbaası, Ankara,1943.

Kavanin Mecmuası.

Maarif 1933-34 Halk Okuma Odaları ve Umumi Kütüphaneler İstatistiği, Devlet Matbaası, İstanbul, 1935.

Maliye İstatistikleri Devlet Maliyesi 1936-1947,Hüsnü Tabiat Matbaası, İstanbul, 1949.

Maliye İstatistikleri, Devlet Maliyesi 1926-1945,Pulhan Matbaası, İstanbul, 1948

Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi.

Millet Mektepleri Faaliyeti(1928-1934),DİE, İstanbul, 1934.

Milli Kalkınma Partisi 1949 Yılı Umumi Kongresi, Vakit Matbaası, İstanbul, 1949.

Mut Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Karar Defteri, Karar No: 1, 19 Aralık 1919.

Resmi Gazete.

Sâlnâme-i -i Adana (1312)

Sâlnâme-i -i Adana (1309)

Sâlnâme-i -i Haleb (1286)

Tarsus Şeriye Sicilleri, No:292,5 Mayıs 1843.

TBMM Albümü,(1920-1950),Ankara, 2010

TBMM Zabıt Ceridesi

Türk Ocakları 1926 Senesi Kurultay Zabıtları, Kader Matbaası, İstanbul, 1927.

Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları, Ankara Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, Ankara, 1928.

Türk Ocakları 1928 senesi Kurultay Zabıtları, Ankara, 1929.

Türk Ocakları Mesai Programı, İstanbul, 1926.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, 1925.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, 1926-1927.

Türkiye Salnamesi,1927, İstanbul 1928.

Türkiye Kızılay Cemiyeti Umumi Meclise Sunulan Raporlar, Ankara,1944.

GAZETELER

14 Mayıs (Mersin)

Ahenk

Akdeniz (Mersin)

Akın (Mersin)

Akşam

Akyokuş (Konya)

Babalık (Konya)

Başak (Adana)

Bugün (Adana)

Cumhuriyet

Demirkalem (Mersin)

Demirkırat

Demokrasi

Demokrat Adana (Adana)

Doğruöz (Mersin)

Dünya

Ege (Mersin)

Esnaf (Adana)

Ferda (Adana)

Gülek (Mersin)

Hâkimiyet (Mersin)

Hâkimiyet-i Milliye
Halk (Mersin)
Havadis (Mersin)
Hizmet
İkdam
İmece (Mersin)
İnkılâp
İzmire Doğru (İzmir)
Kadın Gazetesi
Kudret
Mersin (Mersin)
Millet (Adana)
Milliyet
Politika
Sabah
Sabah Postası (Mersin)
Saday-ı Hak
Serbest Cumhuriyet Gazetesi
Seyhan (Adana)
Sicili Ticaret ve Piyasa Gazetesi (Mersin)
Siyaset (Mersin)
Son İstanbul
Son Posta
Son Telgraf
Tan
Tanin
Tarsus (Mersin)

Tarsus Sesi (Mersin)

Tasvir

Tasviri Efkar

Taşra İli (Mersin)

Tel (Adana)

The Times

Toksöz (Adana)

Toros (Mersin)

Türke Doğru (Adana)

Türksözü (Adana)

Ulus

Vatan

Yarın

Yeni Adana (Adana)

Yeni Gün

Yeni Mersin (Mersin)

Yeni Sabah

Yeni Ses (Adana)

Yeni Yol (Adana)

Zafer

DERGİLER

Altın Yurd (Adana)

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

Aydın Tarihi

Bellekten

İçel Halkevi Dergisi (Mersin)

İçel Kültürü (Mersin)

İleti Dergisi (Mersin)

Kuvay-ı Milliye Dergisi (Mersin)

Kültür Sanat Kulübü Dergisi (Mersin)

Mozaik (Mersin)

Mülkiyeliler Birliği Dergisi

Türk İdare Dergisi

Türk Yurdu

Ülkü

HATIRALAR VE ARAŞTIRMA ESERLER

AĞAOĞLU, Samet, Kuvay-ı Milliye Ruhu, Ankara, 1981.

AĞAOĞLU, Samet, Siyasi Günlük Demokrat Parti'nin Kuruluşu, Yayına Hazırlayan: Cemil Koçak, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992.

AKAY, Oğuz Beni İki Kadın Çok Sevdi, Alfa Yayınları, İstanbul, 2010.

AKÇİÇEK, Eren Mehmet Karayaman, Atatürk'ün Türk Ocakları'nı Ziyaretleri ve Yaptığı Konuşmaları, Ankara, 2003.

AKDAĞ, Tuncay Yenice Tarihi ve Kültürü, Adana, 2002.

- AKGÜNDÜZ, Ahmet, Rahmi Tekin, Yaşar Baş, Osman Kaşıkçı, Arşiv Belgeleri Işığında Tarsus Tarihi ve Eshab-ı Kehf, Tarsus Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, İstanbul, 1993.
- AKIN, Rıdvan, TBMM Devleti (1920-1923), İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.
- AKYÜZ, Yahya Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu, 1919-1922 TTK, Ankara, 1988.
- ALBAYRAK, Mustafa, Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946–1960),Phoenix Yayınları, Ankara, 2004.
- ALPKAYA, Faruk, Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu,(1923-1924), İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.
- ALTAY, Fahrettin 10 Yıl Savaş ve Sonrası, 1912-1922, Eylem Yayınları, Ankara, 2008.
- ANIL, Yaşar Şahin Mahkeme Tutanaklarına Göre İzmir Suikastı Davası, Kastaş Yayınları, İstanbul, 2005.
- ANADOL, Kemal, Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti, İstanbul,2004.
- ARIKOĞLU, Damar, Hatıralarım, Tan Matbaası, İstanbul, 1961.
- ARTAN, Gündüz, İçel Tarihi, Mersin, 2001.
- ARTAN, Gündüz, Mersin Tarihi Kronolojisi, İçel Sanat Kulübü Yayınları, Mersin, 2003.
- ARTAN, Gündüz, Mersin'de Yaşadılar, Mersin, 2002.
- ASLAN, İzzet, Atatürk Silifke'de, Mersin, 1998.
- ATALAY, Mustafa, Arslanköy Faciası, Ankara, 1954.
- ATATÜRK, Kemal, Nutuk, Haz: Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Yayınları, Ankara, 1990.
- Atatürk'ün Seyahat Notları,(1930-1931),Yayına Hazırlayan: Gürbüz Tüfekçi, Kaynak Yayınları 1996.
- Atatürk'ün Söylev Ve Demeçleri, Ankara, 1997.
- ATEŞ, Nevin Yurtsever, Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Der Yayınları, İstanbul, 1998.
- AVCI, Cemal, III. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Yapısı ve Faaliyetleri(1927-1931),Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2000.
- AVŞAR, Abdulhamit, Bir Partinin Kapanmasında Basım Rolü: Serbest Cumhuriyet Fırkası, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1998.

- AYATA, Ayşe Güneş, C.H.P Örgüt ve İdeoloji, Gündoğan Yayınları, Ankara 1992.
- AYBARS, Ergün, İstiklal Mahkemeleri, Milliyet Yayınları, İstanbul 1997.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, İkinci Adam (1938-1950), II. Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, Tek Adam, III, Remzi Kitabevi,1999.
- BALTAOĞLU, Ali Galip, Atatürk Dönemi Valileri, Ankara, 1998.
- BARUTÇU, Faik Ahmet, Siyasi Hatıralar, Ankara, 2001.
- BAŞ, Hakan, Varlık Vergisi'nin Türk Siyasal Yaşamına Yansımaları(1942-1957),Kocaeli 2006.
- BAŞAR, Ahmet Hamdi, Atatürk'le Üç Ay, İstanbul, 1945.
- BAŞAR, Ahmet Hamdi, Hatıralar, Meşrutiyet, Cumhuriyet ve Tek Parti Dönemi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul,1990.
- BAŞGELEN, Nezihe, Geçmiş zamanda Mersin, Mersin, 1984.
- BATUR, Muhsin, Anılar ve Görüşler, Milliyet Yayınları,1985.
- BAYAR, Celal, Başvekilim Adnan Menderes, Derleyen: İsmet Bozdağ, Tercüman Yayınları, İstanbul, 1986.
- BAYAR, Celal, Şark Raporu, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2007
- BAYKAL, Bekir Sıtkı, Heyet-i Temsiliye Kararları, TTK, Ankara, 1989.
- BİLDİRİCİ, Yusuf Ziya, Adana'da Ermenilerin Yaptığı Katliamlar ve Fransız-Ermeni İlişkileri, Adana,2008.
- BİLİR, F. Saadet, Merv'den Anaypazarı'na Gülnar, Etik Yayınları, Mersin, 2002.
- BURÇAK, Rıfki Salim, On Yılın Anıları (1950-1960),Demokratlar Kulübü,1998.
- CEBESOY, Ali Fuat, Siyasi Hatıralar, II. Kısım, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1960.
- Celal Bayar'ın Söylev Ve Demeçleri 1946-1940,Hazırlayan Özel Şahingiray, Ankara, 1966.
- CEMAL, Erkin Feridun, Dışişlerinde 34 Yıl Anılar – Yorumlar, I, TTK Ankara, 1980.
- CEVDET PAŞA, Tezâkir, TTK, Ankara, 1991.
- CHARLES, Texier, Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi, III, Ankara 2002.
- CHP Grup Toplantısı Tutanakları(1923-1924),Hazırlayan: Yücel Demirel- Konur, Osman Zeki, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002.

- CHURCHİLL, Winston, The Second World War, Volume IV. The Hing of Fate, London, 1951.
- ÇADIRCI, Musa, Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri, TTK, Ankara, 1997.
- ÇALIŞLAR, İpek, Latife Hanım, İstanbul, 2006.
- ÇAKAN, Işıl, Türk Parlamento Tarihinde II. Meclis, İstanbul, 1999.
- ÇANKAYA, Necati, Atatürk'ün Hayatı Konuşmaları ve Yurt Gezileri, İstanbul, 1985.
- ÇEÇEN, Anıl, Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri, Ankara 2000.
- ÇELİK, Kemal, Milli Mücadele'de Adana ve Havalisi, TTK, Ankara 1999.
- ÇELİK, Kemal, Mut Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Karar Defteri ve Milli Mücadele Mut, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2001.
- ÇIPLAK, Necati, İçel Tarihi, Mersin, 1944.
- ÇIPLAK, Nilgün, Mersin Tahtacıları, Ürün Yayınları, Ankara, 2001.
- ÇİFTÇİ, Ali, Milli Mücadele Döneminde Mersin ve Havaisinde İz Bırakanlar, Mersin, 2009.
- DEMİREL Ahmet, Birinci Meclis'te Muhalefet, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.
- DEMİRTAŞ, Ali, İçel İli İncelemeleri, Ankara 1995.
- DERİNGİL, Selim, Denge Oyunu İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2007.
- DEVELİ, H.Şinasi Eserleriyle Anıtlaşan Vali Tevfik Sırrı Gür, Mersin, 2004.
- DEVELİ, H.Şinasi, Eski Mersin'de Yaşam, Mersin, 2007.
- DEVELİ, H.Şinasi, Akdeniz'de İnci Kent Mersin, Mersin, 2002.
- EDWAD Weisband, 2. Dünya Savaşı ve Türkiye, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2002.
- EDWAD Weisband, 2. Dünya Savaşı'nda İnönü'nün Dış Politikası, İstanbul, 2004.
- ELMAN, A.Şevket, Dr. Reşit Galip, Ankara, 1995.
- EMRENCE, Cem, Serbest Cumhuriyet Fırkası, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.
- ENER, Kasım, Çukurova Kurtuluş Savaşı'nda Adana Cephesi, Son Matbaası, Ankara, 1970.
- ERDAL, İbrahim, Mübadele, İstanbul, 2006.
- ERDEM, Tarhan, Anayasalar ve Seçim Kanunları(1876-1982),İstanbul, 1982.

- ERDİL, Rauf, Atatürk'ün Mersin Gezileri, Mersin, 1988.
- ERER, Tekin, Yasakçılar, İstanbul, 1965.
- ERKİN, Feridun Cemal, Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi, TTK, Ankara, 1968.
- ERMAN, Azmi Nihad, İzmir Suikastı ve İstiklal Mahkemeleri, Temel Yayınları, İstanbul 1971.
- ERİM, Nihat, Günlükler, I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005, s.391.
- EROĞLU, Cem, Demokrat Parti, İmge Kitabevi, Ankara, 2003.
- ERSOY, Uğur, Bir Efsane Bir Demet İnsan, Mersin, 1995.
- ERSOY, Uğur, Bir Zamanlar Mersin'de, Evrim Yayınevi, İstanbul, 1997.
- ESAT BEY, Adana'nın Kurtuluş Mücadelesi Hatıraları, Ülkü Matbaası, İstanbul, 1934.
- ESİRCİ, Şükrü, Menderes Diyor ki, İstanbul, 1967.
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi, IX, İstanbul, 1935.
- FERSOY, Orhan Cemal, Bir Devre Adını Veren Başbakan, İstanbul, 1978.
- GEREDE, Hüsrev, Hüsrev Gerede'nin Anıları, Hazırlayan: Sami Önal, İstanbul, 2003
- GİRİCİ, Abdülğani, 1920 Adana Ermeni Mezalimi Hatıraları, TTK, Ankara, 2011.
- GİRİTLİOĞLU, Fahir, Türkiye Siyasi Tarihinde C.H.P'nin Mevkii, Ankara, 1965.
- GOLOĞLU, Mahmut, Tek Parti Cumhuriyeti, İş Bankası Yayınları, Ankara, 2008.
- GOLOĞLU, Mahmut, Cumhuriyete Doğru, Ankara, 1971.
- GOLOĞLU, Mahmut, Devrimler ve Tepkileri, Ankara, 1990.
- GOTTHARD Jaeschke, Türkiye Kronolojisi (1938-1945) TTK, Ankara, 1990.
- GÖKMEN, Muzaffer, 50 Yılın Tutanağı, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1973.
- GÖKTÜRK, Sami, Silifke Tarihi, Can Matbaası, İstanbul, 1987.
- GREGORIO Bruno, SİMONELLİ, Fransiskan, Kapusen Rahiplerinin Mersin'deki 150.Yılı 1855-2005, İstanbul, 2007.
- GÜL, Teoman, Türk Siyasal Hayatında Recep Peker, Ankara 1998.
- GÜNDÜZ, Asım, Hatıralarım, İstanbul, 1973.
- GÜNEŞ, İhsan, Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997.

- HATAMI, Nilüfer, Maraşel Fevzi Çakmak ve Günlükleri, II, Yapı kredi Yayınları, İstanbul,2010
- HATIPOĞLU, Şevket, Raşit Türkiye’de Zirai Buhran, Ankara, 1936.
- HAYIROĞLU, Yakup, Atatürk’ün Yurt Gezileri ve Bu Gezilerin Türk Halkına Kazandırdıkları, Ankara, 2001.
- HERGÜNER, Mustafa, İkinci Dünya Savaşında Türk Denizciliği, Kastaş Yayınevi, İstanbul 2001.
- HUGHE Knatchbull-Huggesen, Diplomat In Peace And War, London, 1968.
- ILIKAN, Selma ILIKAN, Faruk, Ankara İstiklal Mahkemesi Ankara İstiklal Mahkemesi’nde Cereyan Eden Su-i kasd ve Taklib-i Hükümet Davasına Ait Resmi Zabıtlar, İstanbul 2005.
- İLTER, Erdal, İçel’de Ermeni Faaliyetleri, Ankara, 1974.
- İNAN, A.Afet, Mustafa Kemal Atatürk’ün Karlsbad Hatıraları, TTK, Ankara, 1991.
- İNAN, A.Afet, Atatürk’ten Hatıralar ve Belgeler, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.
- İNÖNÜ, İsmet, Defterler, I,İstanbul, 2001.
- İNÖNÜ, İsmet, Hatıralar, Haz. Selahattin Selek, Ankara, 1990.
- İNÖNÜ, İsmet, Hatıralar, II, Bilgi Yayınları, Ankara, 1987.
- İPEK, Nedim, Rumeli’den Anadolu’ya Türk Göçleri(1877-1890),TTK, Ankara, 1994.
- İPEK, Yasin, Mersin Latin İtalyan Katolik Kilisesi İnanç ve Uygulamaları, Ankara, 2000.
- İzmir Suikastı, İddianame Ve Kazım Karabekir’in Savunması, Yayına Hazırlayan: Sümer Kılıç, Emre Yayınları, İstanbul, 1990.
- KABASAKAL, Mehmet, Türkiye’de Siyasal Parti Örgütlenmesi (1908-1960),Tekin Yayınevi, İstanbul, 1991.
- KALAFAT, Yaşar, Bir Ayaklanmanın Anatomisi Şeyh Sait, ASAM, Ankara, 2003.
- KANDEMİR, Feridun, Siyaset Fırtınası, Ekicigil Basımevi, Ankara, 1956.
- KANSU, Aykut, 1908 Devrimi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.
- KANSU, Mazhar Müfit, Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber, II, TTK, Ankara, 2009.
- KARAAĞAÇ, Asya, Mersin’i Ararken, Mersin, 1995.
- KARABEKİR, Kazım, Defterler, Günlükler, II, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul,2009.

- KARACA, Emin, Birinci Meclis'te Muhalifler, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2007.
- KARADAĞ, Nurhan, Halkevleri Tiyatro Çalışmaları, Ankara, 1998.
- KARAER, İbrahim, Türk Ocakları,(1912-1931),Ankara, 1992.
- KARAKAŞ, Emin Arslan, İçel Kurtuluş Savaşı Tarihi Hatıraları, I, Yeni Mersin Matbaası, Mersin 1943.
- KARAMAN, Ramazan, Sanayileşmenin Dine Etkisi Mersin Örneği, Konya 2000
- KARAYAMAN, Mehmet, Atatürk'ün Türk Ocakları Ziyaretleri, Ankara, 1998.
- KARPAT, Kemal, Türk Demokrasi Tarihi, Alfa Yayınları, İstanbul, 1990.
- KEMAL, Behçet, Şeyh Said İsyanı, İstanbul, 1975.
- KILIÇ ALİ, Kılıç Ali'nin Anıları, Derleyen: Hulusi Turgut, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005.
- KOCAHANOĞLU, Osman Selim, Atatürk'e Kurulan Pusu İzmir Suikastı'nın İç Yüzü 1926,Temel Yayınları, İstanbul, 2005.
- KOÇAK, Cemil, Birinci Meclis, İstanbul, 1998.
- KOÇAK, Cemil, Geçmişimiz İtinayla Temizlenir, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.
- KOÇAK, Cemil, Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.
- KOÇAK, Cemil, Türkiye'de Milli Şef Dönemi, II (1938-1945),İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.
- KOÇAK, Cemil, Umumi Müfettişlik, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- KÖSE, Ensar- ATLAY, Doğan, Mut, Mut Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2005.
- KUNERALP, Zeki, İkinci Dünya Harbinde Türk Dış Siyaseti, Dışişleri Bakanlığı'nın On bir Telgrafı, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1982.
- KURT, Mehmet, Mut, Ankara 2003.
- LORD KINROSS, Bir Milletın Yeniden Doğuşu, Atatürk, Çev: Metin Kıratlı, Altın Yayınları, İstanbul, 1990.
- MADANOĞLU, Cemal, Anılar, İstanbul, 1988.
- METEL, Reşit, Türk Denizaltıcılık Tarihi, Deniz Basımevi, İstanbul, 1960.
- METEL, Reşit, Atatürk ve Donanma, Deniz Basımevi, İstanbul, 1966.
- MÜLDÜR, Nermin Ergenekon, Mersin Dedikleri, Mersin, 2002.

- NADİ, Nadir, Perde Aralığından, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 1990.
- NUR, Dr. Rıza, Hayat ve Hatıratım, III, İşaret Yayınları, İstanbul 1992.
- OKYAR, Fethi, Üç Devirde Bir Adam, Hazırlayan: Cemal Kutay, Dilek Matbaası, İstanbul, 1980.
- OKYAR, Osman – SEYİTDANLIOĞLU, Mehmet, Fethi Okyar'ın Anıları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1997.
- ORBAY, Rauf, Cehennem Değirmeni Siyasi Hatıralarım II, Emre Yayınları, İstanbul, 1990.
- ÖKÇÜN, Ahmet Gündüz, 1920-1930 Yılları Arasında Kurulan Türk Anonim Şirketlerinde Yabancı Sermaye, Ankara, 1971.
- ÖKTE, Ertuğrul Zekai, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri, I, 1922-1931, İstanbul, 2000.
- ÖKTE, Faik, Varlık Vergisi Faciası, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul, 1946.
- ÖNDER, Zehra, II. Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2010.
- ÖNDEŞ, Osman, Refah'ı Kim Batırdı, Denizler Kitabevi, İstanbul, 2006.
- ÖNER, Kenan, Siyasi Hatıralarım ve Bizde Demokrasi, Osmanbey Matbaası, İstanbul, 1948.
- ÖZ, Esat, Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1992.
- ÖZ, Hikmet, Atatürk Tarsus'ta, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986.
- ÖZÇELİK, İsmail, Milli Mücadele'de Anadolu Basınında Güney Cephesi, A.A.M. Ankara, 2003.
- ÖZTÜRK, Kazım, Türk Parlamento Tarihi, Ankara, 1995.
- PAPEN, Franz Von, Memoirs, London, 1968.
- ROBERT, Olsen, Kürt Milliyetçiliğinin Kaynakları ve Şeyh Sait İsyanı, Özge Yayınları, Ankara, 1992.
- ROBİN, Denniston, Churchill'in Gizli Savaşı, Diplomatik Yazışmalar, İngiliz Dışişleri Bakanlığı ve Türkiye 1942-1944, Çev: Sinan Görtunca, Sabah Yayınları İstanbul 1998.
- ROGER P. Matteson, Tarsus'taki Yıllarım (1923-1927), Aratos Kitaplığı, Tarsus, 2007.
- S.S.C.B. Dışişleri Bakanlığı, Stalin. Roosevelt Ve Churchill'in Gizli Yazışmalarında Türkiye. (1941-1944) Ve İkinci Dünya Savaşı Öncesi Sovyet Barış Çabaları Ve Türkiye, Haz: Levent Konyar, İstanbul, 1981.

- SABİS, Ali İhsan, Harp Hatıralarım, V, Nehir Yayınları, İstanbul, 1993.
- SARAL, A. Hulki, Türk İstiklal Harbi, Güney Cephesi, Ankara, 1966.
- SARINAY, Yusuf, Türk Milliyetçiliğinin Tarihsel Gelişimi ve Türk Ocakları, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1992.
- SARISÖZEN, Güner, D.P.Milletvekili Albümü(1946-1950),Ankara, 1998.
- SARUHAN, Zeki, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, III, TTK, Ankara, 1990.
- SELEK, Sabahattin, Anadolu İhtilali, Örgün Yayınları, İstanbul, 1981.
- SERTEL, Zekeriya, Hatırladıklarım, İstanbul, 1971.
- SEVÜK, İbrahim Habib, O zamanlar 1920-1923, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1982.
- SEYDİ, Süleyman, Zor Yıllar, Ankara, 2006.
- SONYEL,Salahi, Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri, TTK, Ankara, 1995.
- SOYAK, Hasan Rıza, Atatürk'ten Hatıralar, İstanbul, 2006.
- SÖKMEN, Tayfur, Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar, TTK, Ankara,1992.
- ŞADİLLİ, Vedat, Türkiye'de Kürtçülük Hareketleri ve İsyandar, I,Kon Yayınları, Ankara,1980.
- ŞALVUZ, İbrahim Ferahim, Kurtuluş Savaşı'nda Kahraman Çukurovalılar, Hatıra, Çev: Halil Atılğan, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.
- ŞERİF, Ahmet, Anadolu'da Tanin, I,Haz: Mehmet Çetin Börekçi, TTK, Ankara, 1939.
- ŞİMŞİR, Bilal, Türk Yazı Devrimi, TTK, Ankara, 1992.
- TANSEL, Selahattin, Mondros'tan Mudanya'ya, II, MEB, İstanbul, 1991.
- TANYELİ, Halit- TOPSAKALOĞLU, Adnan, İzahlı Demokrat Parti Kronolojisi, İstanbul, 1958.
- TEKELİ, İlhan - İLKİN, Selim, Cumhuriyet Harcı, İstanbul, 2010.
- TEZEL, Yahya S. Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul,2002.
- TOKER, Metin, Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973,Bilgi Yayınevi,
- TOPUZ, Hıfzı, 100 Soruda Türk Basın Tarihi, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1973.
- TOROS, Taha, Ali Münif Bey'in Hatıraları, İstanbul, 1996.

- TOROS, Taha, Atatürk'ün Adana Seyahatleri, Seyhan Basımevi, Adana, 1939.
- TUFAN, Osman Paşa, Kurtuluş Savaşı Hatıraları, İstanbul, 1998.
- TUNAYA, Tarık Zafer, Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1922), Ankara, 1998.
- TUNCER, Hüseyin, Türk Ocakları Tarihi, Ankara, 1998.
- TUNÇAY, Mete, Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931), İstanbul, 1992.
- TURGUT, Erol, Halkevleri ve Halk Eğitimi 1932-1950, Ankara, 1998.
- TURGUT, Mirza, Göçler ve Mersin Tarihi, Etik Yayınları, İstanbul, 2005.
- TÜRKGELDİ Ali Fuat, Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi, TTK, Ankara, 1990.
- TÜRKGELDİ, Ali Fuat, Görüp İşittiklerim, TTK, Ankara, 2010.
- URAN, Hilmi, Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım(1908-1950),Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008.
- URSAVAŞ, Ali Saip, Kilikya Faciaları ve Urfâ'nın Kurtuluş Mücadeleleri, Ankara, 1924.
- US, Asım, Asım Us'un Hatıra Notları, Vakit Matbaası, İstanbul, 1966.
- UYAR, Hakkı, Türkiye'de Tek Parti Dönemi Cumhuriyet Halk Partisi, İzmir, 1998.
- ÜLGER, S.Eriş, Latife Gazi Mustafa Kemal, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2005.
- ÜNSAL, Hüsametdin, Hıfzı Topuz, Cumhuriyet'in Beş Dönemeci, Sergi Yayınevi, İzmir, 1984.
- ÜNVER, Fikret, Mersin Tarihi Üzerine, Mersin Gazeteler Cemiyeti Yayınları, Mersin, 1998.
- ÜSTEL, Füsun İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği, Türk Ocakları(1912-1931),İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.
- V.LANGLOİS, Eski Kilikya, Çev: M.Rahmi Balaban, Mersin, 1947.
- VURAL, Semih, Mersin Halkevi, Mersin, 1993.
- WALTER F.Weiker, Political Tutelage and Democracy in Turkey-The Free Party and Its Aftermath Leiden: E.J. Brill, 1973.
- WALTER F.Weiker, The Modernization Of Turkey, Meier Publishers, Inc, London, 1981.
- YALMAN, Ahmet Emin, Yakın Tarihte Görüp Geçirdiklerim, İstanbul, 1970.

- YALMAN, Ali Rıza, Cenupta Türkmen Oymakları, I,Ankara,1977
- YANAR, Ahmet, Erdemli'ye Dair, Erdemli, 2009.
- YENİŞEHİRLİOĞLU, Filiz, Mersin Evleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.
- YEŞİL, Ahmet, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Cedit Yayınları, Ankara, 2002.
- YEŞİLKAYA, Neşe Gurallar, Halkevleri İdeoloji ve Mimarlık, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- YETKİN, Çetin, Karşı Devrim 1945-1950,Otopsi Yayınevi, Ankara, 2002.
- YETKİN, Çetin, S.C.F Olayı, İstanbul, 1982.
- YETKİN, Çetin, Türkiye'de Tek Parti Yönetimi, İstanbul, 1983.
- YILDIRIM, Uğur, Misliyle Mukabele, Truva Yayınları, İstanbul, 2007.
- YÜCEKÖK, Ahmet N., Siyaset Sosyolojisi Açısından Türkiye'de Parlamantonun Evrimi, Ankara, 1983.
- YÜCEL, M.Serhan, Demokrat Parti, Ülke Kitapları, İstanbul, 2001.
- YÜKSELİMAN, Nihan, Parti Devlet Bütünleşmesi, Gelenek Yayınları, İstanbul, 2002.
- ZÜRCHER Erik Jan, Milli Mücadelede İttihatçılık, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1995.
- ZÜRCHER Erik Jan, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (1924-1925), Çev: Gül Çağalı Güven, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.
- ZÜRCHER Erik Jan, Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, Çev: Yasemin Soner, İletişim, İstanbul, 1990.

DOKTORA VE YÜKSEK LİSANS TEZLERİ

- ART, Sibel, Türk Tarihinde 1945-1960 Yılları ve Kasım Gülek,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Ankara, 1984.
- BARAN, Hüseyin, Tek Parti Döneminde İktidar Muhalefet İlişkisi: Arslanköy Olayı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Eskişehir,2007.
- BAL, Döndü, Demokrat Parti'nin Kuruluş Çalışmaları ve Çok Partili Siyasi Hayata Katkıları,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Ankara, 2001.
- BAYRI, Hakan, Demokrat Parti Döneminde İktidar-Muhalefet İlişkileri(1950-1960),(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Ankara, 1998.

- ÇIKRIKÇI, Yücel, Hilmi Uran'ın Hayatı, Görevleri ve Eserleri,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Ankara, 2002.
- ÇOLAK, Hikmet, 1930 Belediye Seçimleri,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Ankara, 2007.
- DAMLA, Nesrin Kandemir, Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkının Verildiği 1935 Seçimleri ve İzmir Basını(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),İzmir, 2006.
- DURAK, Selçuk, 1929 Dünya Ekonomik Buhranının Mersin Limanı Üzerindeki Etkileri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mersin, 2006.
- DURSUN, Aslan, Tevfik Sırrı Gür ve İçel Valiliği, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Mersin, 2002.
- DURSUN, Gök, Mersinli Cemal Paşa'nın Askeri Faaliyetleri,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Ankara, 1986.
- GÖZ, Ali Cem, Cumhuriyet'in Kurumsallaşma Sürecinde Muhalefet Olgusu (1920-1945), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2003.
- GÜN, Taner, Atatürk'ün Donanma Gemileriyle Yaptığı Geziler (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),İzmir, 2007
- GÜRPINAR, Selvi, 1932-1945 Yılları Halkevi Tarihçesi Adana Halkevi ve Çıkardığı Dergilerin Değerlendirilmesi,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara, 1998.
- KENDİRCİ, Hasan, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Meclisi Mebusan Kökenli Üyeleri,(1920-1950), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Mersin, 2008.
- KÖKLÜ, Çetin, İkinci Dünya Savaşı'nda Adana Görüşmeleri ve Etkileri,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Ankara, 2010.
- NURAL, Süha, Cumhuriyet'in ilk Yıllarında Silifke, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde,2007.
- SÜEL, Mustafa 1924-1925 ve 1926 Ara Seçimleri ile 1927 Genel Seçimleri Üzerine Bir Tetkik (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 1998
- TANER, Ahmet, Tek Parti Dönemi İktidar Muhalefet İlişkileri (1923-1945), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2002.
- TATLI, Canan Demokrat Parti Döneminde Toplumsal ve Siyasal Hayatta Kadın,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),İstanbul,2008
- TUNÇAY, Çağlar, Atatürk Döneminde Müzik Alanında Yapılan Çalışmalar, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2009.
- YILDIRIM, Salih, Atatürk Dönemi Tarım Politikalarına Bir Örnek: Silifke Atatürk Çiftliği(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Konya, 2000.

YILMAZ, Murat, Tek Parti Döneminde Müstakil Mebuslar ve CHP Müstakil Grubu(1931-1946),(Basılmamış Doktora Tezi),Ankara, 2002.

MAKALELER

A.B.C “Halkevi Çalışmalarına Hız Verelim” Yeni Mersin, 3 İkinci Teşrin/Kasım 1941.

----- “Parti Kongre ve Dilekleri” Yeni Mersin,18 Birinci Teşrin/Ekim 1941.

ABAÇ, Celal, “Temsil Kolumuzun Urfa, Birecik, Antep Seyahati” İçel Sanat Kulübü Bülteni, Sayı.54,Mart 1997,s.28-33.

ABAÇ, Nuri, “Akkahve Günleri II” Mozaik, Temmuz 1993,s.31-36.

ADIYEKE, Nuri, “Bir İsimlendirme Problemi Olarak Tarihsel Süreçte “İÇEL-MERSİN”, Mersin Sempozyumu, 19-22 Kasım 2008 Bildirileri, Mersin 2009,s. 2106-2111.

AKALIN, Muzaffer, “Belediye Seçimleri”, İdare Dergisi, Mayıs-Haziran, Sayı:180,s.5-17.

AKDAĞ, Ömer, “Torosların Tepesinde Bir Demokrasi Destanı: Arslanköy Olayı” Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 74, Cilt: XXV, Temmuz 2009,s.5-22.

AKGÜN, Seçil, “Halifeliğin Kaldırılması Olayına Çeşitli Tepkiler ”VII. Türk Tarih Kongresine Tebliğler, III,11-15 Ekim 1976,s.2190-2202.

AKI, M.Reşat, “ C.H.P. Kongresi Münasebetiyle Değişen Zihniyet” Siyaset,18 Haziran 1951.

AKINCI, Hasan, “Kurtuluş Savaşı Hatıraları” Kuvay-ı Milliye Dergisi, Sayı: 83, Yıl: 7, Temmuz 1967, s. 14-17.

----- “Kurtuluş Savaşı Hatıraları”, Kuvay-ı Milliye Dergisi, Sayı: 71, Yıl: 6, Temmuz 1956, s. 8-11.

ALDAN, Mehmet, “İz Bırakan Mülki İdare Amirleri Hilmi Uran” Türk İdare Dergisi, Sayı:422,Yıl:71, Mart 1999,s,372-381.

ALKAN, Meriç,“ Müfide İlhan’ı Anarken”, İçel Sanat Kulübü Bülteni, Sayı:55,Ocak 1997,s.28-29.

ALTAY, Ali Neşri, “Milli Mücadelede Mut”, Kuvay-ı Milliye Dergisi, Yıl: 9, Sayı: 105, (Mersin, Mayıs 1969), s. 15-22.

ARIKAN, Seyfi, “ Halkevinde Temsil” Gülek,13 Kasım 1945.

ARIKOĞLU, Damar, “ Çukurova’nın Büyük Davası” Türksözü,24 Şubat 1948.

- ARSLAN, Ali, “Genel Seçim Sonuçları Temelinde Mersin’in Siyasi Yapısı” Mersin Sempozyumu, 19-22 Kasım 2008 Bildirileri, Mersin 2009,s.1682-1691.
- ARTAN, Gündüz, “Büyük Millet Meclisi’ne Mersin Milletvekillerinin Seçimi” İleti Dergisi, s.19.
- “Mersin ve Göçler”, İçel Kültürü, Sayı: 51, Yıl: 11 Mayıs 1997, s. 5.
- “Türkocağı Mersin Spor Kulübü”, İmece,20 Ağustos 2002.
- “Atatürk’ün Mersin’i 4. Ziyareti” İçel Sanat Kulübü Bülteni, Sayı:93,Haziran 2000
- “Giritlilerin Mersin’e İlk Muharecesi”, İmece,20 Ocak 2001.
- , İsmet İnönü’nün Mersin Ziyaretleri 3, İmece,30 Mayıs 2000
- “Mersin’de Varlık Vergisi” İmece,20 Mart 2002.
- , “Halkevi Yılları(1933-1951), İçel Sanat Kulübü Bülteni, Sayı:31,Nisan 1995,s.27-28.
- “İsmet İnönü’nün Ziyaretleri” İmece,10 Mayıs 2000.
- “Mersin’de Esir Mübadelesi” İçel Sanat Kulübü, Sayı:91,Nisan 2000,s.18-22.
- “Mersin’de Esir Mübadelesi” İmece,10 Şubat 2001.
- ,“Mersin’de Müftüler Ailesi”,İçel Sanat Kulübü Bülteni, Yıl:15,Sayı:131,Aralık 2004,s.22-24.
- , “Mersin’de Türk Ocağı” Türk Yurdu, Sayı:158,Ekim 2000,s.39
- , “Mersin’in Şefkatle Kucakladıkları” İçel Sanat Kulübü Bülteni, Yıl:17,Sayı:151,Nisan-Mayıs 2007,s.13-15.
- , “Mersin’in Yakın Tarihinde Yanlıklar” Mersin Sempozyumu,2008,s.2830-2832.
- , “Reşit Galip Bey” İmece,20 Haziran 2000.
- ATAY, Falih Rıfki “Niçin Bu Gürültü İddialar” Ulus,2 Mart 1947.
- ATİLLA, Rıza ,“ İçel’de Çoğunluk Neden Muhalefeti Tutuyor” Yeni Mersin,1 Eylül 1946
- , “Belediye İntihabı ve İhtisas Meselesi”, Yeni Mersin,4 Eylül 1934.
- , “Belediye Seçiminin Hedefi”, Yeni Mersin,26 Ağustos 1934.
- , “Geri Çağın Artığı” Yeni Mersin,4 Şubat 1935.

- , “İçel’de Partiler Üçleşti,” Havadis,7 Aralık 1949.
- , “Kongreyi Selamlarken” Havadis,20 Ocak 1950.
- , “Parti İşleri”, Yeni Mersin,17 Aralık 1946.
- , “Bugünkü Seçim ve Partiler” Yeni Mersin,1 Eylül 1946.
- , “Çirkin İsnatlar” Havadis,26 Nisan 1950.
- , “D.P. Ara Seçimlerine Niçin Girmiyor” Havadis,11 Ekim 1949.
- , “Demokrasi Entrika Değildir.”,Yeni Mersin,26 Şubat 1947.
- , “Gafil Madrabazlar” Havadis,15 Nisan 1950.
- , “Gene Dil Davası ”, Yeni Mersin,28 İkinci Teşrin/Kasım 1935.
- , “Halkevinin Randımanı ”Yeni Mersin,13 Şubat 1934.
- , “Köylerde Muhtar Seçimleri” Yeni Mersin,18 Şubat 1947.
- , “Mersin Halkevinin Resim Sergisi” Yeni Mersin,5 Haziran 1937
- , “Mersinin Yeni Notu”, Yeni Mersin,20 Mayıs 1935
- , “Şefin Emriyle”,Havadis,19 Ağustos 1950.
- , “Cumhurbaşkanımızın Teselli Ziyareti” Havadis,24 Şubat 1948.
- , “Halkevi Yerinde Sayıyor”, Yeni Mersin,22 İkinci Teşrin/Kasım 1933
- , “Halkevinde” Yeni Mersin,20 Mart 1935.
- , “Halkevlerimizden Beklediğimiz İdeal Hareket”, Yeni Mersin 4 Mart 1936.
- , “Hars Komiteleri”, Yeni Mersin,18 Mart 1937.
- , “Hilmi Uran’a Açık Mektup” Havadis,15 Kasım 1948.
- , “Köye Doğru”, Yeni Mersin 11 Aralık 1935
- , “Meflûç Liman” Havadis,24 Ocak 1951.
- , “Mersin Sömürge Değildir”, Yeni Mersin,10 Birinci Teşrin/Ekim 1935
- , “Şehir Planı” Yeni Mersin,10 Nisan 1935
- , Belediye Seçimi”, Yeni Mersin,28 Eylül 1934
- , “C.H.P.İl Kongresi Münasebetiyle” Havadis,20 Mart 1948.
- AYHAN, Remzi “ Mersin Halkevinin Gezisi” Yeni Mersin,17 Haziran 1947.

- , “*Halkevleri Kùltür Gelişmelerini Limanlar da Şehirleri Doğururlar*” Yeni Mersin,29 Haziran 1948.
- AYHAN, Yusuf, “*Mersinde Gùzel Sanat Faaliyeti Var*” Toros,22 Şubat 1944.
- BABAN, Cihad, “*Adana Demeci ve Muhalefet Yolu*” Zafer,8 Mart 1950.
- BALTACIOğLU, İsmail Hakkı “*Adana’da*”,Vatan,15 İkinci Teşrin/Kasım 1941.
- BAMTELİ, “*Halkevinin Karaduvvar Gezisi*”, Yeni Mersin, 9 Nisan 1946.
- BAYKAL, Cevdet , “*Allahın Sevdiği Şehir*” Zafer,8 Aralık 1950.
- , “*Allahın Sevdiği Şehir*” Zafer,8 Aralık 1950.
- BENİCE, Etem İzzet, “*Adana Görüşmeleri*”, Son Telgraf, 3 Şubat 1943.
- BİLGİNER, Recep, “*Arslanköyü Halkının Büyük Kahramanlığı*”, Vatan, 6 Eylül 1947.
- BİRGİT, Orhan, “*İçel Demokrat Parti Kongresi Dolayısıyla*” Havadis,4 Mart 1950.
- , “*Halkevlerinin 14. Yıldönümü*” Akın.26 Şubat 1945.
- BOZDOğAN, Mansur, “*Atasına Yanan İçel*” İçel Halkevi Dergisi, Sayı:10,1938,s.10-14.
- , “*Eti Türkleri Hakkında Bir Etüd*” İçel Halkevi Dergisi, Sayı:5,1938,s.17-21.
- CEMAL, Hakkı “*Gazinin Sözlerini Ocağı ve Ocaklıları Yanlış Anlayanlara*” Yeni Mersin 17 Mart 1931.
- COŞAR, Nevin,“*Varlık Vergisi Konusundaki Yolsuzluk Söylentileri*”, A.Ü.S.B.F.D, 58 (2), Nisan-Haziran 2003,s.22-33.
- ÇELİK, Kemal, “*Fransız İşgal Dönemi Mersin Belediye Başkanı Ahmet Hallaç’ın Anıları*” Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı: 62, XXI, Temmuz 2005, s. 700-718.
- DEVELİ, H. Şinasi “*Hainler*”, İçel Sanat Kulübü Bùlteni, Sayı: 87, Aralık 1999, s.100-103.
- , “*Mersin*”, İçel Sanat Kulübü Dergisi, Sayı: 84, Eylül 1999, s. 28-32.
- , “*Atatürk’ün Mersin’i İlk Ziyaretlerinde Üzücü Olaylar*” Mozaik, Şubat 1994,s.29-32.
- , “*Atatürk’ün Mersin’i İlk Ziyaretlerinin Hatırlattıkları*” İçel Sanat Kulübü Bùlteni, Mart 1999,s.27-30.
- , “*Halkevi Temsil Kolu’ndan Bir Turnenin Hikâyesi*”,İçel Sanat Kulübü Bùlteni, Sayı:60,Haziran 1997,s.34-37.

- , “*Mersin Nasıl İçel Oldu Bu Böyle Sürmeli mi*” İçel Sanat Kulübü Bülteni, Sayı:84,Eylül 1999,s,8-11.
- , “*Refah Faciası*” İçel Sanat Kulübü Bülteni, Sayı:52,Kasım 1996,s.27-32.
- , “ *55.inci Dönüm Yılında Refah Faciası*” İçel Sanat Kulübü Bülteni, Sayı:51,Eylül 1996,s.33.
- , “*Mersin*” İçel Sanat Kulübü Yayınları, Eylül 99/84,s.8-11.
- , “ *Mersin Halkevi*” İçel Sanat Kulübü Bülteni, Sayı:91,Nisan 2000,s.6-9.
- , “*CHP’de Yeni Bir Dönem*” İmece,10 Temmuz 2000.
- DR. MUHTAR, “*Trahom*” Yeni Mersin,17 Ağustos 1932.
- ELDEM, Hüsrev “ *D.P.Ocak Kongreleri Münasebetiyle*” Toros,15 Kasım 1950.
- , “*Yeni Belediye Başkanı,*” Toros, 9 Eylül 1950.
- EPENGİN, Emin, “*Halkevi ve Mersinliler*” Akın,30 Haziran 1944.
- , “*Mersin Kozmopolit Değildir*” Yeni Mersin,25 Mayıs 1943.
- , “*Yeni Mebusumuz Tanrıöver*” Akın,1 Şubat 1945.
- ENGİN Kemal, “*Kar Boğazı Savaşı*” Kuvay-ı Milliye Dergisi, Sayı: 1, Nisan 1958, s. 14-17.
- ERTEM, Sadri, “ *Adana Konuşmaları*” Vakıf,4 Şubat 1943.
- ESEN, Mekke Said, “ *Mersin’de Yapılan Mübadele*” ,Cumhuriyet,20 Nisan 1943.
- FENİK, Mümtaz Faik, “*Halkevlerini Nasıl Kurtaracağız*” Zafer,19 Şubat 1950.
- FIRAT, Hüseyin “ *Genel Meclis Çalışmaları*” Toros,28 Aralık 1949.
- , “ *Hilmi Uran ve Mersin Limanı*” Toros,20 Aralık 1949.
- , *Demokrat Parti Kongreleri*, Toros,14 Aralık 1949.
- KÖPRÜLÜ, Fuat “*Son Seçimler Etrafında*” Demokrat,15 Mart 1947.
- GENÇ, Şeref, “*İstiklal Savaşı’nda Mersin’i Kurtarma Çabası*” Kuvay-ı Milliye Dergisi, Yıl: 7, Mayıs 1967, Say. 81, s. 15-18.
- , “*İstiklal Savaşı’nda Mersin’i Kurtarma Çabaları*”, K.M. Sayı: 58, s. 11-19.
- GÖKAY, Fahrettin “*Alkol ve Tereddidi*” . Yeni Mersin,15 Şubat 1941.
- GÖZNELİ, Hamdi “*Atatürk’ün Mersinlilere ve Belediye Başkanına Son İkazları*” İçel Sanat Kulübü Bülteni, Sayı:80,Nisan 1999,s,13-17.

- GÜÇLÜ, Muhammet “*Varlık Vergisi ve Seyhan(Adana) Uygulaması*”, Mülkiyeliler Birliği Dergisi, XXI, Sayı:203,s.32-43.
- GÜL, Mustafa “*İkinci Dünya Savaşı Sırasında Müttefikler Arasında Yapılan Önemli Toplantılarda Türkiye*”, Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II, İkinci Dünya Harbi ve Türkiye (20–22 Ekim 1997-İstanbul), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999, s. 34-39.
- GÜNEŞ, İhsan “*1923 Seçimlerinde Oylar Nasıl Kullanıldı*”,Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, XLVI/2,Ocak-Haziran 1991,s.258-267.
- GÜRÇAN, Mustafa Remzi “*Anamur’da Zümrecilik*” Toros,29 Ağustos 1950.
- , “*Gülner’da da ki Çirkin Ve Küstahça Hareket*”, 14 Mayıs,15 Kasım 1950.
- , “*Gülner’da da Komünist Ruhlar mı Hortluyor*”,14 Mayıs,7 Kasım 1950.
- , “*Siyasi Parti Mensupları ve Raci Armanın Görüşü*” 14 Mayıs,2 Kasım 1950
- GÜVEN, Ferit Celal “*Demokrasi ve Onun Terbiyesi*” Türksözü,24 Kasım 1948.
- GÜVEN, Nevzat “*Adana Konferansı*” , Türk Sözü, 3 Şubat 1943.
- İLHAN, Müfide “*Bağlarbaşı*” Toros, 7 Şubat 1950.
- , “*Geleceğim*”,Toros 18 Aralık 1949.
- , “*Kongre*” Toros, 26 Şubat 1950.
- , “*Parti Kongrelerinde Hatıra Gönüle Bakılmadan Memleket Hayırına Konuşalım*” Toros, 29 Kasım 1949.
- İNAL, Fesih “*Mersinin Ekonomik ve Sosyal Durumu*”,Tanin,11 Birinci Teşrin/Ekim 1946.
- , “*Mersin Kuzey Anadolu’nun Nis’i Olmağa Aday*” Tanin,19 Eylül 1946.
- J.GARSTANG, “*Yümüktepe Hafriyatı*” İçel Halkevi Dergisi, Sayı:1,Yıl:1,1938,s.8-11.
- KARAGÜLLE, H.M. “*Halkevlerinin Lüzum ve Ehemmiyetleri*”, İçel Halkevi Dergisi, Sayı:6,s.7-9.
- KARAMANLI, “*Demokrat Parti Mersin Şubesi Açıldı*”,Akın,28 Şubat 1946.
- , “*Hangisi Doğru*” Akın,17 Ocak 1946.
- KARAYILMAZ, İbrahim “*Arslanköy Davası*” Cumhuriyet,11 Kasım 1947.
- KATOĞLU, Namık R. “*Halkevleri ve Spor*” Ulus,23 Şubat 1947;
- KÖSEOĞLU, Selahattin “*Birinci Büyük Millet Meclisi’nde İkinci Grup*” Mesuliyet Dergisi, Sayı: 2, 24 Temmuz 1946, s. 11-17.

- KÖYCÜ, F. “*Demokrat Parti İçel İl Kongresi*”, Demokrat 5 Ocak 1947.
- KUNTER, Halim Baki, “*Halkevleri ve Halkodalari*” Ülkü Dergisi, Sayı: 13, II, Mart 1948, s. 3-9.
- RASİM, Mehmet “*Recep Bey Efendi Gelirse*”, Halk Gazetesi, 21 Eylül 1931.
- KURTULUŞ, Fahri “*Adana Görüşmeleri ve Milli Birliğimizin Manası*” Yeni Mersin, 5 Şubat 1943.
- , “*Kongre ve Halkevleri Toplantılarındaki Lakaydi*” Yeni Mersin, 12 Şubat 1943.
- KUTLUAY Fahri “*İçel Dergisi Münasebetiyle*”, Akın, 10 Şubat 1944.
- , “*Halkevi ve Dil Devrimi*” Akın, 28 Eylül 1945.
- , “*Köyler Kalkınırken Halkevlerinden Beklediklerimiz*” Yeni Mersin, 1 Birinci Kanun/Aralık 1944.
- KUTLUSOY M. Nedim, “*Güney Bölgesi Milli Mücadele Tarihine Toplu Bir Bakış*” Kuvay-ı Milliye Dergisi, Sayı: 7, Ekim 1958, s. 10-17.
- , “*İki Kemal Konuştu*” Seyhan, 22 Mart 1948
- KÜÇÜK, Levent “*Cumhuriyet Halk Partisi Teftiş Raporlarına Göre Mersin’in İktisadi ve Sosyal-Kültürel Durumu(1936-1950)*”, III, Mersin Sempozyum 19-22 Kasım 2008 Bildirileri, Mersin 2009, s.2352-2364.
- MAZHAR, Hasan, “*Belediye İntihabı ve Gençlik*” Ege, 9 Eylül 1934.
- MECİT, Ergun, Necip “*Mersin Liman Şirketi ve Liman İşletme İdaresi*” Yeni Mersin, 7 Ağustos 1943.
- MERZECİ, Fahri, “*Kurtuluş Savaşından Yapraklar*”, İçel Halkevi Dergisi, Sayı: 13, s. 3-7.
- , “*Hacı Talip Savaşı*”, Kuvay-ı Milliye Dergisi, s. 14-17.
- MÖREL, Osman, “*Halkevi*”, Yeni Mersin, 4 Teşrinievvel/Ekim 1944.
- MUTLU, Avni, “*Yeni Mebusumuzu Seçerken*”, Yeni Mersin 17 Birinci Kanun/Aralık 1944.
- MUTLU, Fikri “*Atatürk Mersin’de*”, Kuvay-ı Milliye Dergisi, Sayı:128, Nisan 1971, s.4-7.
- , “*Atatürk Mersin’de*” Kuvay-ı Milliye Dergisi, Sayı:133, Eylül 1971, s.6-9.
- , “*Atatürk Mersin’de*”, Kuvay-ı Milliye Dergisi, Sayı:36, Mart 1961, s.9-12.
- NADİ, Nadi, “*Hatayda muhalefet*”, Cumhuriyet, 7 Nisan 1950

- OĞUZCAN, Lütfi, “Atatürk’ün Mersin’e İlk Gelişi” Kuvay-ı Milliye Dergisi, Sayı:1,Nisan 1958,s.11-16.
- , “Çukurova’da İlk Direnme Tarsus’ta Nasıl Olmuştur” Kuvay-ı Milliye Dergisi, Sayı: 113, Mersin 1970, s. 13-17.
- , “İlk Büyük Millet Meclisine Mersin Mebusları Nasıl Seçilmişti”, Kuvay-ı Milliye Dergisi, Mayıs 1961, Sayı: 38,s 15-19.
- ONAN, Kemal “Eski Hesaplar Sorulmadır.”,Toros,2 Aralık 1950.
- ORGUN, Vasfi “Karakter Meselesi”,Toros, 21 Ocak 1950.
- , “Çok Şeyden Önce Yol Lazım”, Toros,3 Haziran 1948.
- , “İyisi Susmaktır” Toros,28 Şubat 1950.
- , “Marifetler Çıkmağa Başladı” Toros, 25 Eylül 1948.
- , “Mersin Limanı” Toros,20 Mart 1948.
- , “Mersine Verilen Kıymet” Toros,18 Nisan 1948.
- , “Seçim Mücadelesi” Toros,1 Haziran 1948.
- ÖKSÜZOĞLU, Ayşe Füsün “Atatürk’ün Tarsus’u Ziyareti”,Tarih ve Toplum, Sayı:11(63) Mart 1989,s.29-35.
- ÖNGAY, Mehmet Necati “Halkevlerimiz Halkodalarımız” Ülkü, XI, Kasım 1946,s.22-29.
- ÖZAVCI, Rifat, “Demokrat Parti ve Sel Felaketi” Gülek,3 Ocak 1949
- , “Fili Yuttu Bir Yılan Bu da mı Yalan” Gülek,2 Mayıs 1950.
- ÖZBİLİCİ, Alaaddin, “Kuvay-ı Milliye’nin İçel’de Teşekkülü, İçel Kültürü Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 25, Mersin, Ocak 1993, s. 6-11.
- ÖZTOPRAK, İzzet, “İkinci Dünya Savaşı Döneminde Adana Görüşmelerinin Askeri Yönü” Belleten, LXII, Ankara, TTK, 2000,s.616-634.
- ÖZYILDIRIM, İsmail A. “Refah Faciası” Demirkırat,30 Haziran 1947.
- REFİ, Kerim, “Arap Harfleri mi Hayır” Mersin,2 Eylül 1928.
- SERTEL, M.Zekeriyya, “Halk Fırkası Devletçi Bir Fırka mıdır” Son Posta, 28 Eylül 1930.
- , “Yeni Fırka Sağ mıdır Sol mudur”,Son Posta, 15 Ağustos 1930.
- , “Halk Fırkası’nın Hataları” Son Posta 22 Teşrinievvel/Ekim 1930.
- , “Adana Buluşması Münasebetiyle”, Tan Gazetesi, 4 Şubat 1943.

- SEZER, Mehmet Ali, “*Cumhuriyet Halk Partisi Halkevi*” Demokrat 14 Ocak 1949.
- SOYLU, Tahsin, “*Demokrasi Sistemi C.H.P’ye Mal edilebilir mi?*”,Toros,31 Mart 1948.
- ŞALVUZ, İsmail Ferahim “*Tarsus, Bağlar Savaşı*”, Kuvay-ı Milliye Dergisi, Sayı: 34, Yıl: 3 Ocak, 1961, Mersin, 1961, s. 6-9.
- ŞİMŞEK, A.Celal “*Şu Limansız Mersin Tuzsuz Yemeğe Benziyor.*” Bugün 23 Ağustos 1947.
- TALAY, Hamza, “*Silifkeden Notlar*” Gülek,9 Mayıs 1950.
- TANRISEVER, Naci “*Halkevi Köy Gezileri 2*”,Akın,26 İkinci Teşrin/Kasım 1944.
- , “*Halkevi Köy Gezileri 5*”,Akın,29 İkinci Teşrin/Kasım 1944
- TATLIOĞLU, İ.Edhem, “*Demokrat Partinin Hüviyeti Yahut Köyde Bir Muhakeme*” Havadis,7 Aralık 1949.
- TİMURTAŞ, Ali Rıza, “*Doğan Efe Hatıralarını Anlatıyor*”, Kuvay-i Milliye Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 2, s. 6-10.
- , “*Doğan Efe Hatıralarını Anlatıyor*”, Kuvay-ı Milliye Dergisi, Sayı: 25, Yıl: 3, Nisan 1960, s. 6-11.
- TOROĞLU, Nevzat, “*Mersin Limanı İçin Bir Teklif*” Ulus,19 Şubat 1950.
- ,“*General Cemal Mersinli*”,İçel Halkevi Dergisi, Sayı:44-45.s.7.
- TOROĞLU, Mithat, “*Atatürk Mersin’de Son Gelişlerine Ait İki Hatıra*” Kuvay-ı Milliye Dergisi, Sayı:99,Kasım 1968,s.5-9.
- , “*Bağlar Muharebesi*”, İçel Halkevi Dergisi, Say: 1, Yıl: 1, Mersin, 1938, s. 15-18.
- , Mithat “*Mersin Adı Üzerinde Bir Tartışma*” Kuvay-ı Milliye Dergisi, Sayı: 101, Yıl: 9, Ocak 1969, s. 5-9.
- TOROS, Taha, “*İçel Dergisi*” Yeni Mersin,10 Şubat 1938.
- TORUN, Kemal, “*Halkevlerinin 14 üncü Yılında*”, Akın,26 Şubat 1945
- TUĞRUL, Mehmet, “*Halkevleri ve Köycülük*” Ülkü, Sayı:7/79.1 Ocak 1945,s.13-19.
- TUNCA, Ali Rıza, “*Halkevi Temsil Heyeti*” Yeni Mersin,27 Birinci Teşrin/Ekim 1938.
- TÜMAY, K., *Halkevi İnşaatı Devam Ederken*” Yeni Mersin, 16 Birinci Kanun/Aralık 1943.
- TÜZÜN, Cemal “*Görülmemiş Bir Toplantı*” Yeni Mersin,8 Ekim 1949.

- ERSOY, Uğur “*Teyfik Sırrı Gür*”, İçel Sanat Kulübü Bülteni, Sayı:58,Nisan 1997,s.30-37.
- ULUĞ, Bekir, “*Halkevlerinin Gorikos Gezisi*” Toros,30 Mart 1948.
- , “*Mersin Liman Meselesi*” 14 Mayıs,8 Kasım 1950.
- , “*Şehrimizde Demokrat Parti*” Akın,4 Haziran 1946.
- US, Asım, “*Adana Mülakatı ve Yakın Şark Sulhu*”, Vakit, 3 Şubat 1943.
- UŞAKLIGİL, Ekrem, “*Adana'da Tarihin Bir Sayfası Yazıldı*”, Son Posta Gazetesi, 3 Şubat 1943.
- ÜLSEL, Hüsameddin, “*Refah Vapuru Faciası*” Vatan,28 Haziran 1941.
- VURAL, Semih,“*Biraz Geçmişe Bakarsak Mersin Diye Bir Yer Yoktu*”, Mozaik, Kasım 1993,s. 18-22.
- YALÇIN, Hüseyin Cahid ,“*Varlık Vergisi*”,Yeni Sabah,17 İlk Kanun/Aralık 1942.
- YÜREGİR, Ahmet Remzi ,“*Yeni Partililer Karşısında Eski Çeteciler Ocağı*” Yeni Adana,25 Şubat 1946.
- , “*Mersin Limanı*” Yeni Adana,25 Ocak 1951.
- ZAIMOĞLU, Ziya İlkan “*İçel İçlerine Doğru*”,Yeni Adana,5 Mayıs 1948.

KISALTMALAR

B.C.A.	:Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
B.O.A	:Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Bkz.	:Bakınız
C.H.F	:Cumhuriyet Halk Fırkası
C.H.P	:Cumhuriyet Halk Partisi
D.P.	:Demokrat Parti
M.T.O.A.	:Mersin Ticaret Odası Arşivi
M.P.	:Millet Partisi
M.K.P.	:Milli Kalkınma Partisi
S.C.F.	:Serbest Cumhuriyet Fırkası
T.B.M.M	:Türkiye Millet Meclisi
T.P.C.F.	:Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TİTE	:Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi

GİRİŞ

Mersin'in İdari Yapısı

Mersin,¹ Anadolu'nun asırlık bir şehridir. Akdeniz'in yüzlerce kilometre uzunluğundaki güney sahilinde asırlar evvel kurulmuş; zaman zaman farklı medeniyet safhaları geçirmiş; tarihi derinliği olan eski bir şehirdir.²

1850'li yılların başından itibaren Mersin İskelesi'nin öneminin artmasıyla birlikte, yüzyılın sonlarına doğru Mersin, Tarsus'a göre daha ehemmiyetli bir merkez haline gelmişti.³ Tanzimat süreci ile birlikte Tarsus'un Gökçeli bucağına bağlı bir köy olan Mersin⁴, 1864'de Çukurova'nın önemli bir iskelesi konumuna gelerek Tarsus'tan ayrılmış; ilçe merkezi haline gelmiş,⁵Mersin Kazası'nı oluşturan Gökçeli, Elvanlı ve Kalınlı Nahiyeleri toplam 67 köyden oluşmuştu.⁶ 1864'de kaza ve 1888'de de Sancak Merkezi olmuştu.⁷1880'de Mersin'de Belediye Teşkilatı kurulmuş; Belediye Başkanlığı'na Babur Bey getirilmişti.⁸1888'de Mersin Sancak (Liva) merkezi olunca ilk Mutasarrıf Neşet Nazım Paşa, kentin imar planı ile yakından ilgilenmişti.⁹

---

¹ Mersin adının kökeni konusunda farklı görüşler vardır. Evliya Çelebi 1600'li yıllarda bölgeye yaptığı seyahatte Mersinoğlu denilen 70 haneli bir Türkmen Köyü'ne misafir olduğunu yazmaktadır. (**Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, IX, İstanbul, 1935, s. 326; Mithat Toroğlu "*Mersin Adı Üzerinde Bir Tartışma*" **Kuvay-ı Milliye Dergisi**, Sayı: 101, Yıl: 9, Ocak 1969, s. 5.) Osman Yalçın, bu görüşe yakın bir tezle Türkistan'dan göç eden "Mersinli" adlı Türk aşiretine dayandırmaktadır. (Osman Yalçın **Mersin**, İstanbul, 1990, s. 4) Kimi seyyahlara göre; Akdeniz ikliminin tanıtıcı bir bitkisi olan Arapların "Hambales" dedikleri "Myrtus" ağacından Mersin adı alınmıştır. (Nezihe Başgelen, **Geçmiş Zamanda Mersin**, Mersin 1984 s. 14.) Mersin adının Antik Zephyrium kentinden geldiği de öne sürülmüştü. (**1929 Türkiye Salnamesi**, İstanbul, 1929, s. 1483.)

²**Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi**,(B.O.A) 490.01/660.209.1-13. Liverpool Üniversitesi Arkeoloji Profesörlerinden Johon Gersiang, "Londra Eski Eserler Cemiyeti'nde" verdiği bir konferansta; Türkiye'de yaptığı araştırmaların sonucunda Mersin'in dünyanın en eski şehirlerinden bir olduğunu 3000 bin yıllık bir geçmişi olduğunu söylemişti. (**Akşam** 24 Mayıs 1947.)

³ Cevdet Paşa, **Tezâkir**, TTK, Ankara 1991 s. 223; Charles Texier, **Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi**, III, Ankara 2002.481.

⁴ **Tarsus Şeriye Sicilleri**, No:292,5 Mayıs 1843, s.11; **Sâlnâme-i Vilâyet-i Adana**, 1309/1893, s. 87.

⁵ **Sâlnâme-i Vilâyet-i Adana**,1312/1896, s. -90;Ahmet Akgündüz, Rahmi Tekin, Osman Kaşıkçı **Arşiv Belgeleri, Işığında Tarsus Tarihi ve Eshab-ı Keyf**, Tarsus Ticaret ve Sanayi Odası, İstanbul, 1993, s. 531.

⁶ **Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb**,1286/1870, s. 213.

⁷ **Sâlnâme-i Vilâyet-i Adana** 1312 /1896, s. 89-90.

⁸ Gündüz Artan, "*Mersin ve Göçler*", **İçel Kültürü**, Sayı: 51, Yıl: 11 Mayıs 1997, s. 5.

⁹ Semih Vural, "*Biraz Geçmişe Bakarsak Mersin Diye Bir Yer Yoktu*", **Mozaik**, (Kasım 1993), s. 18.

1892 Adana Salnamesi'nde; Mersin'in kuruluşu hakkında Gökçeli Nahiyesi'ne bağlı bir köy iken coğrafi konumundan ötürü kısa sürede geliştiğine işaret edilmişti.¹⁰ 1899'da Tarsus İlçesi'ni de içine alarak Mersin Sancağı tamamen kurulmuştu.¹¹

1915'de İçel Sancağı, Adana Vilâyeti'nden ayrılarak bağımsız sancak konumuna gelmesine rağmen Mersin Sancağı, Adana Vilâyeti'ne bağlı idare edilmeye devam etmişti.¹² 1919'da Tarsus Kazası'nın Mersin Sancağı ile irtibatı tamamen kesilerek Adana Vilâyeti'ne bağlanmıştı.¹³ 1921'de Adana'ya bağlı olan Mersin, bir kaza statüsünde olmasına rağmen sancak statüsünde yönetilmeye devam etmişti.¹⁴ Cumhuriyetin ilanı ile birlikte, Mersin'in ekonomik gelişmeleri dikkate alınarak bağımsız bir vilâyet olması için hükümet çalışma başlatmıştı.¹⁵ 20 Nisan 1924'de kabul edilen Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 89. Maddesi ile¹⁶ mutasarrıflıklarla yönetilen sancak düzeni kaldırıldığı için, İçel ve Mersin Sancağı, vilâyet haline getirilerek; Mersin, 1924'de Adana'dan ayrılmıştı.

Mersin, Adana'dan ayrılmasına rağmen eski idari yapı devam ettirilerek, Adana'ya bağlı olarak idare edilmesine devam edilmiş; Mersin Mebusu Besim(Özek) Bey, 1925'te İçişleri Bakanlığı'na ilâyet yapılan Mersin'in neden Adana'ya bağlı olarak idare edildiğine dair dilekçe vermiş,¹⁷ Mersin Mebusu Niyazi(Ramazanoğlu) Bey'de süreç tamamlanuncaya kadar Mersin'e Dâhiliye Nezareti tarafından destek verilmesini istemişti.¹⁸

İçel Vilâyeti'nin çok geri kaldığı için, Mersin ile birleştirilmesi durumunda gelişeceği öngörülmüş,¹⁹ Bu sebeple İçel Vilâyeti'nin kaldırılarak Mersin ile birleştirilmesine Merkezi Mersin olmak üzere İçel Vilâyeti teşkil edilmesine; İçel Vilâyeti'nin, merkezi olan Silifke'nin kaza haline getirilmesine karar verilmişti.²⁰ Mart ayında alınan karar doğrultusunda, 20 Mayıs 1933 tarihli ve 2197 sayılı Kanunla İçel ve Mersin Vilâyetleri birleştirilerek; merkezi Mersin olmak üzere İçel Vilâyeti teşkil

¹⁰ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Adana*, 1308/1892, s.160.

¹¹ *Tarsus Şeriye Sicilleri*, No:385,4 Aralık 1889,s.144.Ali Demirtaş, *İçel İli İncelemeleri*, Ankara, 1995, s.80.

¹² *Başbakanlık Osmanlı Arşivi,(B.O.A) D.H, İ.U.M EK 113/37.*

¹³ *ATASE, İstiklal Harbi Kataloğu*, Kutu No:22,Gömlek No:120,Belge No:120-1; *B.O.A, D.H, İ.U.M EK 113/37; B.O.A, BEO,4547/343006.*

¹⁴ *ATASE, İ.H.K, Kutu No:1112,Gömlek No:150,Belge No:150-2.*

¹⁵ *Türksözü*, 30 Kanun-i Sani/Ocak 1924.

¹⁶ F. Saadet Bilir, *Merv'den Anayazarı'na Gülnar*, Etik Yayınları, Mersin, 2002, s. 57.

¹⁷ *B.C.A. 030.10/6.33.6.1; TBMM Zabıt Ceridesi, IV/64,s.118.*

¹⁸ *B.C.A. 030.10/6.33.13.2; TBMM Zabıt Ceridesi, IV/64,s.111.*

¹⁹ *B.C.A. 030.10/2.11.1.*

²⁰ *Yeni Mersin*, 24 Mart 1933.

edilmişti.²¹ Bu birleşme bir sınır kayması şeklinde değil, iki ayrı bölgenin birleşmesi sonucu ortaya çıkan yeni bir idari yapı şeklinde olmuştu.²² Vilâyet merkezinin Mersin'e kaydırılması, İçel halkının tepkisine yol açmış; Gülnar ve Mut halkı Başbakanlığa bir mektup yazarak karardan geri dönülmesini istemişler, gerekçelerinde Mersin'e olan mesafenin çok uzak olduğu, akrabalarının çoğunun Silifke'de olduğu için çocukların burada okutmak istediklerini öne sürmüşlerdi. Bu talepler karşısında Dâhiliye Nezareti, Başbakanlığa "Hakkâri, Artvin, İçel, Aksaray Vilâyetleri lağvedildiğinden" bakanlıkça yapılacak bir şey olmadığını belirtmişti.²³ Meclis görüşmelerinde de illerin birleştirme ve kaldırılma sebeplerinin siyasi olmadığı, gelirlerinin düşüklüğü ve gelişme düzeylerinin zayıf olduğu için böyle bir uygulamaya gidildiği vurgulanmıştı.²⁴

Mersin'in Ekonomik Yapısı

Tanzimat Dönemi ile başlayan eşitlik ortamı ve yeni sosyal, ekonomik ilişkiler kapsamında Çukurova ve çevresinde de bazı radikal yenilikler gözlenmeye başlamış, bölgesel olarak başlayan bu değişim, özel olarak Mersin'in gelişmesine ve yeni serbestlik ortamından pay almasına yol açmıştır.²⁵

1848 yılında İtalya'dan Francavillalı Peder Antonio, Tarsus'a yerleşerek din adamlığı görevini burada devam ettirmiş, İtalya'ya gönderdiği mektuplarda Mersin'i bir liman kenti olarak nitelendirmiş; liman ticaretinden Mersin'in gün geçtikçe büyüyüp geliştiği; ticaretle uğraşanların yavaş yavaş Mersin'e yerleşmeye başladığını; bunun da Mersin'de Katolik nüfusunu arttırdığını söylemişti.²⁶

1864'ten itibaren önce Fransızlar, ardından da İngilizler tarafından Adana, Tarsus ve Mersin'de pamuk işletme(çırçır) fabrikaları kurulmaya başlamıştı.²⁷ Amerikan iç savaşı ile birlikte artan pamuk ihtiyacı karşısında Çukurova'ya yönelen İngiliz

²¹ **Kavanin Mecmuası**, D. 4, XII, s. 401; **Resmi Gazete**. 27 Mayıs 1933, No:2411; **CHF Kâtibi Umumiliğin F. Teşkilatına Umumi Tebligatı**, İkinci Kanun 1933'ten Haziran Nihayetine Kadar, II, Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara, 1934.

²² Nuri Adıyke, "*Bir İsimlendirme Problemi Olarak Tarihsel Süreçte "İÇEL-MERSİN"*", **Mersin Sempozyumu**, 19-22 Kasım 2008 Bildirileri, Mersin 2009, s. 2106. İki ayrı bölge olmasına rağmen işleyiş açısından bir bütünlük arz eden bir coğrafya görüntüsü vermişti. C.H.F Müfettişleri de teftişlerini yaparken iki ayrı bölge faktörüne dikkat etmemişlerdi.

²³ **B.C.A.** 030.10/66.441.5

²⁴ **B.C.A.** 030.10/66.441.5; **TBMM Zabıt Ceridesi**, XV/45, s.30. 1945 yılında İçel'in tekrar bağımsız bir vilâyet olacağı iddiaları öne sürülmüştü (**Kavanin Mecmuası**, D.4, XV s.197.) S.C.F Belediye Seçimlerini Samsun'da da kazanmasına rağmen Silifke gibi bir uygulamanın içerisine alınmamıştı.

²⁵ Filiz Yenişehirlioğlu, **Mersin Evleri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 18

²⁶ Yasin İpek, **Mersin Latin İtalyan Katolik Kilisesi İnanç ve Uygulamaları**, Ankara 2000. s. 11.

²⁷ Musa Çadırcı, **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri**, TTK, Ankara, 1997 s.368.

tüccarlarının bölgeye yaptığı yatırımlar, Mersin'in bir ticaret üssü haline ve iç bölgelerle koordinasyonu sağlayacak bir konuma gelmesine yol açmıştı.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra İngiliz sonra da Fransızların işgalinin ardından Mersin'in sosyo-ekonomik yapısında önemli değişiklikler olmuştu. Savaş sürecinde ayrılıklar başlamıştı. Ermenilerin bir kısmı Fransızlar ile işbirliği yapıp, işgallere katılmasına rağmen bir kısım Ermeni, İslam kültürü altında yaşamayı tercih etmişlerdi.²⁸Savaş sırasında yaşanan göçler ve sonrasında Rumların mübadele sonucu Yunanistan'a gitmeleri ekonomik hareketliliğin bozulmasına yol açmıştı.²⁹Mersin'in bu hızlı gelişimi karşısında İçel Vilâyeti ve Merkez Kaza Silifke gelişime ayak uyduramayarak ekonomik sıkıntılar yaşamıştı. Merkezden ekonomik sıkıntılar yaşayan³⁰ İçel Vilâyeti'ne 1923³¹-1924³²-1926³³-1927³⁴ yıllarında ek ödenek ve aktarmalar yapılmıştı. Bu ayrılma süreci ile birlikte Mersin geniş bir hinterlanda sahip olması, ticaretin merkezi konumunda olması gelişme yönünü hızlandırmıştı.

Mersin'de Yaşanan Göçler ve Nüfusa Etkisi

Mersin'in gelişimi açısından ilk dönüm noktası; Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa zamanında başlamıştı. Ticarî tarım ürünlerinin ve özellikle de pamuk üretiminin arttırılması amacıyla 1838'de Mısırlı İbrahim Paşa tarafından Suriye'den Arap Çiftçileri (Fellahlar) Mersin ve Tarsus'a yerleştirmişti. Osmanlı ordularını yenen İbrahim Paşa, Çukurova ve çevresini bağımsız bir eyalet gibi yöneterek bölgenin kalkınmasında önemli bir faktör olan pamuk üretimi ile birlikte bölge büyük bir gelişim sürecine girmişti.³⁵

Mersin'in gelişimi açısından ikinci dönüm noktası; 1869'da Süveyş Kanalı'nın yapımı ve Amerikan iç savaşı olmuştu. Bu iki olay Mersin'in gelişmesine müthiş bir dinamizm getirmişti. Süveyş Kanalı'nın yapılmasıyla Mersin Limanı'nın önemi artmış;

---

²⁸ ATASE, İ.H.K, Kutu No:487,Gömlek No:99-Belge No:99-1.;İzmire Doğru,14 Nisan 1920

²⁹ Y. İpek, **Mersin Latin İtalyan Katolik Kilisesi İnanç ve Uygulamaları**, s. 17. Rum Bodasaki'ye ait Mersin'deki Atina Bankası faaliyetlerine son vermesi üzerine, Bodasaki'ye ait kasanın anahtarları Türk Hükümeti tarafından bu bankadan talep edilmişti. (B.O.A, Hr İm,157/59.)

³⁰ Öğretmen maaşlarının ödenmesinde bile sıkıntılar yaşanmıştı.(B.C.A. 030.10/142.16.123.)

³¹ B.C.A. 030.11/1.4.8; B.C.A. 030.11/30.11/1.4.12.

³² B.C.A. 030.11/3.3.1; B.C.A. 030.11/3.7.11; B.C.A. 030.11/6.18.1.

³³ B.C.A. 030.11/30.2.9.

³⁴ B.C.A. 030.11/35.30.6.

³⁵ Mirza Turgut, **Göçler ve Mersin Tarihi**, Etik Yayınları, İstanbul, 2005, s. 6.(V.Langlois, **Eski Kilikya**, Çev: M.Rahmi Balaban, Mersin, 1947,s.35.)

Suriye ve Mısır'dan ikinci dalga gelen fellahlar, Mersin'in gelişmesinin temel dinamiğini oluşturmuştu.³⁶

Mersin'in gelişimi açısından üçüncü dönüm noktası; Lübnan'daki Dürzi-Marunî mezhep çatışmasından kaçan bazı Marunî Aileler, 1870'den itibaren Mersin'e göç etmişlerdi. Arap Ortodokslar, Marunî Katolikler, Gregoryenler, Museviler, Suriye, Lübnan ve Mısır'dan; Yunan adalarından gelen Rum Ortodoksların Mersin'e göç etmesiyle, Mersin'in kültürel ve siyasi dokusu belirginleşmeye başlamıştı.

Mersin'de Sancak Teşkilatı'nın kurulmasından sonra Muhacirin Komisyonu'nun yetkisi arttırılarak; 1899'da Girit'ten göç eden Cumhuriyet döneminde de Mersin'de muhalefetin teşkilatlanmasının altyapısını oluşturacak olan Girit Türkleri, ilk kurulan İhsaniye Mahallesi'ne yerleştirilmişti.³⁷ 1899'da Girit Türkleri, Giritli Mahallesi'nde, Mısır'dan gelen Fellahlar, Bahçe Mahallesinde, Lazkiye ve Trablusşam'dan gelenler Kiremithane Mahallesi'ne yerleştirilmiş, Selanik ve Kavala'dan gelen muhacirler³⁸ de Osmaniye Mahallesi'ne yerleşerek renkli bir nüfus mozaiği oluşturmuşlardı.³⁹

1900'de Mersin'de 75.513 Müslüman, 1.719 Rum Ortodoks, 1.506 Ermeni, 703 Katolik, 301 Protestan Hıristiyan yaşamıştı.⁴⁰ Gayr-i müslimlerin sayısında artış olduğu için Mersin ve Tarsus'ta kilise açılmasına karar verilmişti.⁴¹ 1913'de Balkan Savaşı'nda bölgeyi terk eden göçmenler Mersin'e yerleştirilmişti.⁴² Silifke ve Mersin'de ticaret kisvesi altında ve Fransız himayesinde casusluk yapan Katolikler, Mersin'de büyük sıkıntı oluşturmuşlardı.⁴³

Lozan Antlaşması'ndan sonra Mersin'in bir liman şehri olmasından ötürü yoğun bir şekilde mübadil Mersin'e gelmiş; nüfus açısından hareketli bir döneme girilmişti. Mübadillerin ihtiyaçlarını karşılamak için Hilal-i Ahmer, "33.İmdad-ı Sıhhiye Heyeti'ni" kurmuştu.⁴⁴ 1927'de Türkiye genelinde yapılan nüfus sayımına göre; Mersin'in nüfusu 109.423 kişi olarak tespit edilmişti.⁴⁵

---

³⁶ M. Turgut, **Göçler**... s. 14.

³⁷ Gündüz Artan "Giritlilerin Mersin'e İlk Muharecesi", **İncece**, 20 Ocak 2001.

³⁸ Nedim İpek, **Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri(1877-1890)**, TTK, Ankara 1994, s.40.

³⁹ N.Başgelen, **Geçmiş Zamanda Mersin**, s. 17.

⁴⁰ **Sâlnâme-i Vilâyet-i Adana**, 1318/1900, s.78.

⁴¹ **Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, III**, 1325, s.43.

⁴² **İkdam**, 11 Kânun-ı evvel /Aralık 1913.

⁴³ **ATASE, İ.H.K**, Kutu No:743, Gömlek No:115, Belge No:115-1.

⁴⁴ **Türkiye Kızılay Arşivi**, Kutu No:847, Belge No:75; İbrahim Erdal, **Mübadele**, İstanbul 2006, s.122.

⁴⁵ **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, 1926-1927**, s.1096.

Mersin ve Havalisinde İşgâller ve Oluşan Tepkiler

I. Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti açısından 30 Ekim 1918’de imzaladığı 25 maddelik Mondros Mütarekesi ile sona ermişti.⁴⁶ Ateşkesle birlikte Mersin, Anadolu’nun ilk işgâle uğrayan yerlerinden biri olmuştu. Savaş devam ederken İngiltere ve Fransa 26 Nisan 1916’da Sykes-Picot Antlaşması ile Anadolu’nun bir kısmı, Doğu Akdeniz Bölgesi, Mersin, Adana Antep, Diyarbakır, Musul ile Suriye kıyıları, Fransa’ya bırakılmıştı. Güney topraklarının paylaşıldığı bu antlaşmada özellikle Fransızlar, Mersin Limanı’nın kontrolünü İtalya’ya vermişlerdi. Mondros Mütarekesi’nin 7. Maddesi gereğince huzur ve güvenliği sağlayacakları iddiasıyla Mersin 17 Aralık 1918’de⁴⁷ İngiliz ve Fransız kuvvetleri tarafından işgâl edilmişti. Bölgede bulunan Toros Tünelleri gibi stratejik önem arz eden noktaların İngiltere ve Fransa’nın kontrolüne verilmesi de İtilaf güçlerine geniş imkânlar sağlamıştı.⁴⁸

Mustafa Kemal Paşa, Mersin ve havalisinin Fransızların işgaline karşı Mersin halkından bu işgallere sessiz kalmamalarını, işgallerin protesto edilmesi gerektiğini bildirmişti.⁴⁹ Mersin halkı işgallere karşı tepki göstermesine rağmen Fransız kuvvetleri, halk tarafından kabul gördüklerini; halkın kendilerini krallar gibi karşılandıklarını iddia etmişlerdi.⁵⁰ Fransızlar, 1 Ocak 1919’da ilk işgallerinden sonra, kendilerine gösterilen azınlıkların ilgisi karşısında 30 Kasım 1919’da Mersin’e aralıksız olarak Fransız askeri çıkarmaya başlamışlardı.⁵¹ Fransızlar, Aralık 1919’da Silifke’ye girerek,⁵² kendilerine karşı olanları tutuklamışlardı.⁵³

---

⁴⁶ Ali Fuat Türkgeldi, **Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi**, TTK, Ankara 1990,s. 64; Ali Fuat Türkgeldi, **Görüp İştiklerim**, TTK, Ankara 2010,s.156; Selahattin Tansel, **Mondros’tan Mudanya’ya, II**, MEB, İstanbul, 1991,s.19;Rauf Orbay, **Cehennem Değirmeni Siyasi Hatıralarım I**, Emre Yayınları, İstanbul, 1993,s.97.

⁴⁷ Şeref Genç, “*İstiklal Savaşı’nda Mersin’i Kurtarma Çabası*” **Kuvay-ı Milliye Dergisi**, Yıl: 7,(Mayıs 1967) Sayı:81,s.15.Yusuf Ziya Bildirici, **Adana’da Ermenilerin Yaptığı Katliamlar ve Fransız-Ermeni İlişkileri**, Adana,2008,s.109.

⁴⁸ Kemal Çelik “*Fransız İşgal Dönemi Mersin Belediye Başkanı Ahmet Hallaç’ın Anıları*” **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 62/ XXI, (Temmuz 2005) s. 700.

⁴⁹ Esat Özoğuz, **Adana’nın Kurtuluş Mücadelesi Hatıraları**, Ülkü Matbaası, İstanbul, 1934, s. 34-35.

⁵⁰ Yahya Akyüz, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu, 1919-1922**, TTK, Ankara, 1988², s. 178. Bölgenin genelinde bu tür gösterilere rastlanmıştı. Urfa Savaşlarında ölen bir Fransız subayının hatıra defterinde “*Halk üzerinde çok iyi bir etki bırakıyoruz: Bizi krallar gibi karşılıyor ve bayrağımızla askerlerimizin geçitleri üzerine zafer işaretleri yapıyorlar. Serinletici içecek ve bol bol sigara dağıtıyorlar*”. denilmektedir. (Ali Saip Ursavaş, **Kilikya Faciaları ve Urfa’nın Kurtuluş Mücadeleleri**, Ankara, 1924, s. 91.)

⁵¹ **ATASE, İ.H.K.**, Kutu No:97,Gömlek No:153,Belge No:153-1;Şarman Toroğlu Özel Arşivi (Mithat Toroğlu’nun kendi el yazısı ile Mersin’in Kurtuluşu)

⁵² **ATASE, İ.H.K.**,Kutu No:270,Gömlek No:72, Belge No:72-1.

⁵³ **ATASE, İ.H.K.**, Kutu No:271,Gömlek No:139, Belge No:139-1.

Fransızlar, kendileri ile birlikte hareket eden Ermeniler ile Mersin ve havalisinde büyük bir mezalim başlatmışlar,⁵⁴ Fransa'dan 7 adet tayyare ve çok sayıda top getirtmişlerdi.⁵⁵ Fransız kuvvetlerini büyük bir sevinçle karşılayan Fransız ordusunda Gönüllü Ermeni İntikam Tugayları'na Mersin'de yaşayan Ermeniler büyük sevinç gösterilerinde bulunmuşlar,⁵⁶ Ermeniler, Fransızlarla işbirliği yaparak Taşhan ve Araplar köyünde halka eziyet etmeye başlamışlar;⁵⁷ 20 Şubat 1919'da Tece Köyü'ne girerek; halka büyük katliam yapmışlardı.⁵⁸ Fransızlar ve Ermenilerin işgalleri sırasında bazı basın kuruluşları ve şahıslar, işgâlcilere destek vermişlerdi.⁵⁹ Fransız asıllı askerlerle Cezayir ve Tunuslulardan oluşan birlikler, 3. Tabur Kışla ile Müftü Mahallesi'ndeki medreseye yerleştirilmişti. Fransız işgâli, Mersin'in batısında Alata Çayı ile Pozantı'nın kuzeyinden Akköprü'ye kadar uzanmıştı.⁶⁰ 22 Şubat 1920'de Yarbay Romieu komutasındaki Fransız birlikleri, Tarsus'u işgâle başlamışlardı.⁶¹ Bu işgalde, Beyrut'tan getirilen 6000 Fransız askeri⁶² ve 600 Cezayir asıllı asker kullanılmıştı.⁶³

İşgâllere karşı Şubat 1920'de Mersin ve Karaman, Mut, Mağara, Silifke, Lamas, Elvanlı, Erdemli havalisinde tepkiler başlamış ve bu doğrultuda direniş için Müdafaa-i Hukuk teşkilatlanmalarına başlanarak,⁶⁴ işgâlcilerle ilk ciddi çatışmalar başlamıştı.⁶⁵ Çatışmaların başlamasıyla işgâllere karşı ilk direniş örgütleri, Mart 1920'de Yedek Subay Kozanlı Mustafa Nail komutasındaki 1.Bölük Arslanköy'de; Başçavuş Adanalı Hasan Tahsin (Şahin Efe) komutasındaki 2.Bölük Güzeloluk-Arslanlı üzerinden Karahıdırlı'da; Yedek Subay Ali Rıza Timurtaş komutasındaki 3. Bölük

---

⁵⁴ ATASE, İ.H.K., Kutu No:270,Gömlek No:154, Belge No:154-2;Mazhar Müfit Kansu, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber,II**,TTK,Ankara,s.562.

⁵⁵ ATASE, İ.H.K, Kutu, No:47,Gömlek No:6 Belge No:6-1.

⁵⁶ **Yeni Mersin**, 5 İkinci Kanun/Ocak 1934.

⁵⁷ ATASE, İ.H.K., Kutu No:270,Gömlek No:154,Belge No:154-2;Ş. Genç “*İstiklal Savaşı'nda Mersin'i Kurtarma Çabaları*”, **K.M.** Sayı: 58, s. 11.

⁵⁸ Erdal İter, **İçel'de Ermeni Faaliyetleri**, Ankara, 1974,s.76.

⁵⁹ İşbirliğinde bulunan şahıslar Milli Mücadele sürecinin tamamlanmasıyla Türk vatandaşlığından çıkarılmışlardı. (**B.C.A.** 030.18/18.18.16)

⁶⁰ Kemal Çelik, **Milli Mücadele'de Adana ve Havalisi**, TTK, Ankara, 1999, s. 57.

⁶¹ Lütfi Oğuzcan, “*Çukurova'da İlk Direnme Tarsus'ta Nasıl Olmuştur*” **Kuvay-ı Milliye Dergisi**, Sayı: 113, Mersin 1970, s. 13

⁶² ATASE, İ.H.K.Kutu No:119,Gömlek No:47, Belge No:47-3.

⁶³ ATASE, İ.H.K, Kutu No:113,Gömlek No:62, Belge No:62-1.

⁶⁴ Fahrettin Altay, **10 Yıl Savaş ve Sonrası, 1912-1922**, Eylem Yayınları, Ankara, 2008, s. 198; Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya, II**, MEB, İstanbul, 1991, s. 207;Osman Tufan Paşa, **Kurtuluş Savaşı Hatıraları**, İstanbul, 1998,s.13.

⁶⁵ Emin Arslan Karakuş, **İçel Kurtuluş Savaşı Tarihi Hatıraları, I**, Yeni Mersin Matbaası, Mersin, 1943, s.7; **Kurtuluş Savaşında İçel (Mersin)**, Mersin, s. 118; M. Nedim Kutlusoy, “*Güney Bölgesi Milli Mücadele Tarihine Toplu Bir Bakış*” **Kuvay-ı Milliye Dergisi**, Sayı: 7, (Ekim 1958), s. 10-11.

Güzeloluk-Arslanlı ve Alata'da direnişi başlatmışlardı.⁶⁶ Fedai-i Müfrezeler Kumandanı Emin Arslan (Resa) Bey, Şubat 1920'de Fransızların, Mersin istikametinden Silifke'ye doğru ileri harekette bulunmaları üzerine iki tabur askeri Silifke'nin Mağara Nahiyesi'ne göndermiş,⁶⁷ 5 Mart 1920'de Mersina, Reften ve Gözne Nahiyeleri'ni ele geçirerek; kontrolü ele geçirmişti.⁶⁸ Mustafa Kemal Paşa, Emin Arslan Bey'in hareketini genişletmesine son vermesini bildirmişti.⁶⁹

Mersin ve havalisinde Yapılan Savaşlar

Arslanköy baskını ile birlikte Mersin hattında cephe savaşları da bu süreçte başlamış, 17 Mart 1920'de Başnalar Savaşı ile güney bölgesinde Fransızlara ikinci büyük darbe vurularak, Kuvay-ı Milliye'ye duyulan güven artmıştı.⁷⁰ 17 Mart 1920'de Mersin-Antep yolu üzerinde Fransız müfrezesinin kuşatılması üzerine⁷¹ Fransızlar, Mersin'e takviye kuvvetler sevk edilmesine karar vermiş,⁷² Nisan 1920'de Beyrut'tan iki tabur asker,⁷³ Mersin iskelesinden bir gemi silah ve cephane sevkiyatında bulunmuşlardı.⁷⁴ 1 Nisan 1920'de Emin Arslan Bey, Mersin'i kuşatmak için ileri harekette bulunmuş,⁷⁵ Fransızların takviye kuvvetlerle güçlenmesi üzerine 1 Nisan 1920'de Mustafa Kemal'den silah ve cephane yardımı istemişti.⁷⁶ Kuvay-ı Milliye'nin ihtiyacının karşılanması için, Mersin ve Tarsus köylerine ait ağnam rüsumunun mazbata karşılığında tahsilini Merkez Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı'ndan talep etmişti.⁷⁷ Fransızların Arslanköy'ne kuvvet sevk edecekleri istihbaratı üzerine, Nail Efe Müfrezesi, Fransızlara ilk ciddi darbeyi vurmuş,⁷⁸ Mersin ve havalisinde bu darbe direnişin kıvılcımları olmuştu. Fransızlar, yenilgiden sonra toparlanmak amacıyla, 3

⁶⁶ **Kurtuluş Savaşında İçel (Mersin)**, Mersin, 2002, s.145.

⁶⁷ **ATASE, Atatürk Katoloğu**, Kutu No:25, Gömlek No:13, Belge No:13-3. 300 kişilik Fransız kuvvetinin 60'ını Ermeni Lejyonu oluşturmuştu. (**ATASE, Ata Zb**, Kutu No:25, Gömlek No:60, Belge No:60-1.) Fransızlar'ın, Mersin merkezde, 3000 kişilik kuvveti mevcuttu. (**ATASE, Ata Zb**, Kutu No:25, Gömlek No:60, Belge No:66-2)

⁶⁸ **ATASE, Ata Zb**, Kutu No:25, Gömlek No:27, Belge No:27-1; **ATASE, Ata Zb**, Kutu No:25, Gömlek No: Belge No:35 -1

⁶⁹ **ATASE, İ.H.K**, Kutu No:333, Gömlek No:122, Belge No:122-1.

⁷⁰ **Kurtuluş Savaşında İçel**, s. 199; Gündüz Artan, **İçel Tarihi**, Mersin, 2001, s. 22.

⁷¹ **Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi**, Kutu No; 18 Gömlek No:37 Belge: 6001.

⁷² **TİTE Arşivi**, Kutu;18, Gömlek: 6 Belge:6001.

⁷³ **TİTE Arşivi**, Kutu; 318, Gömlek: 3 Belge:3001; **ATASE, Ata Zb**, Kutu No:31, Gömlek No:28 -1

⁷⁴ **TİTE Arşivi**, Kutu; 18, Gömlek:30 Belge: 30001.

⁷⁵ Zeki Saruhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, III, TTK, Ankara, 1990, s.149; **ATASE, Ata Zb**, Kutu No:31, Gömlek No:25, Belge No:25-1.

⁷⁶ **TİTE Arşivi**, Kutu; 320, Gömlek: 63 Belge:63-1001.

⁷⁷ **ATASE, Ata Zb**, Kutu No:25, Gömlek No:48, Belge No:48 -2-4.

⁷⁸ Fahri Merzeci, "*Kurtuluş Savaşından Yapraklar*", **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı: 13, s. 3; Ali Rıza Timurtaş, "*Doğan Efe Hatıralarını Anlatıyor*", **Kuvay-i Milliye Dergisi**, Yıl: 2, Sayı: 2, s. 6. Arslan Köylülerinin bu başarısından ötürü, 1925'de Mersin Şehir Meclisi "Efrenk" köyünün ismini Arslanköy olarak değiştirmişti. (Recep Bilginer, "*Arslanköyü Halkının Büyük Kahramanlığı*", **Vatan**, 6 Eylül 1947.)

Nisan 1920'de Arpaçsakarlar Köyü'ne baskın düzenleyerek büyük bir katliam yapmışlardı.⁷⁹ Fransızların, 5 Nisan 1920'de Mezitli'yi işgal etmesi üzerine, Emin Arslan Bey'in birlikleri, Fransız Kuvvetleriyle çarpışarak 11 Nisan 1920'de Mezitli ve Tömük'ü geri almışlar,⁸⁰ 13 Nisan 1920'de hareketini devam ettirerek Mersin'i kuşatmıştı.⁸¹

Mezitli ve Tömük hattında bu mücadeleler devam ederken, Milli kuvvetler, Binbaşı Pierre Mesnil kumadasındaki taburu Pozantı'da kuşatma altına alınca⁸², Fransız birlikleri, Mesnil'in taburunu kurtarmak amacıyla, Pozantı'ya bir saldırı yapılmasına karar vermişti.⁸³ 200 kişilik bir Ermeni Kuvveti, Fransız birliklerine destek vermişti.⁸⁴ Fransız ve Ermeni birlikleri, 11 Nisan 1920'de Kavaklıhan'da taarruza geçmiş; fakat Milli kuvvetler karşısında direnemeyerek Tarsus civarına çekilmişlerdi.⁸⁵ Kavaklıhan yenilgisinden sonra Tarsus-Pozantı şosesini yaramayacaklarını anlayınca, Mersin'e doğru harekete geçmişler, Panzin çukuru yakınlarında, köşeye sıkışan Binbaşı Mesnil, esir alınmıştı.⁸⁶ Bu mücadelede, birçok Türk zabiti firar etmişti.⁸⁷ Fransızlar, Birinci Kavaklıhan Savaşı'nı, zırhlı trenlerini kurtarma hareketi olarak gösterip; yenildiklerini kabul etmemişlerdi.⁸⁸

18 Nisan 1920'de Alsancak Müfrezesi Kumandanı Yedek Üsteğmen Osman Muzaffer (Koşaşoğlu), büyük başarı göstererek; İçme Savaşı'nda Fransızları Eshab-ı Keyf civarına doğru çekilmeye zorlamıştı.⁸⁹ İkinci Su Bendi Savaşı, Mersin cephesinde yapılan savaşların en önemlilerinden birisiydi. Mersin Belediye Başkanı Ahmet Hallaç, Fransızların harekete geçeceği haberini, Kuvay-ı Milliye Teşkilatı'na göndererek; Milli Kuvvetlerin, üstün gelmesini sağlamış,⁹⁰ bu başarılar karşısında Katolik Ermeniler,

---

⁷⁹ B.C.A 490.01/569.2265.1.

⁸⁰ ATASE, **Ata Zb**, Kutu No:25,Gömlek No:35,Belge No:35-1; **İzmire Doğru**,14 Nisan 1920;Z.Teoman, **Kurtuluş Savaşında İçel**, s. 12.

⁸¹ ATASE, **İ.H.K.**, Kutu No:335,Gömlek No:196, Belge No:196-1; **İzmire Doğru**,14 Nisan 1920

⁸² Ali Rıza Timurtaş, "*Doğan Efe Hatıralarını Anlatıyor*", **Kuvay-ı Milliye Dergisi**, Sayı: 25, Yıl: 3, (Nisan 1960), s. 6; İsmail Özçelik, **Milli Mücadele'de Anadolu Basınında Güney Cephesi**, A.A.M. Ankara, 2003, s. 145.

⁸³ Hasan Akıncı, "*Kurtuluş Savaşı Hatıraları*", **Kuvay-ı Milliye Dergisi**, Sayı: 71, Yıl: 6, (Temmuz 1956), s. 8.

⁸⁴ **TİTE Arşivi**, Kutu: 20, Gömlek:67, Belge:3001.

⁸⁵ ATASE, **İ.H.K.**, Kutu No:622,Gömlek No:174 Belge No:174-1;Damar Arıkoğlu, **Hatıralarım**, İstanbul 1961, s. 99.

⁸⁶ Kemal Engin, "*Kar Boğazı Savaşı*" **Kuvay-ı Milliye Dergisi**, Sayı: 1, (Nisan 1958), s. 14.;Abdülgani Girici,**1920 Adana Ermeni Mezalimi Hatıraları**, TTK,Ankara, 2011,s.51.

⁸⁷ ATASE, **İ.H.K.**, Kutu No:1060,Gömlek No:42,Belge No:42-1

⁸⁸ Kasım Ener, **Çukurova Kurtuluş Savaşı'nda Adana Cephesi**, Son Matbaası, Ankara, 1970, s. 93.

⁸⁹ N. Çıplak, **İçel Tarihi**, s. 232.

⁹⁰ K. Çelik, "**Fransız İşgal Dönemi**", s. 702.

“Yaşasın İslam adaleti” diye bağıarak Kuvay-ı Milliye’ye büyük bir yakınlık göstermişlerdi.⁹¹

Milli kuvvetlerin gün geçtikçe güçlendiğini gören Fransızlar, Mersin’in etrafını siper ve tel örgülerle çevirip savunma hazırlıklarına başlamışlardı. 5 Mayıs 1920’de Su Bendi’ni aşmak için ileri harekette bulunan Fransız kuvvetleriyle çarpışmalar başlamış, 10 Mayıs 1920’de Fransız kuvvetleri, ağır kayıplar vererek geri çekilince;⁹² Tarsus, Fransızlardan geri alınmıştı.⁹³ Kuvay-ı Milliye’nin baskısı karşısında Fransızlar, Türk Hükümeti ile temasa geçerek ateşkes yollarını aramaya başlamışlardı. M.Robert de Caix, ordusunun toparlanması ve Binbaşı Mesnil’i kurtarmak adına Ankara’ya gelmiş; 31 Mayıs 1920’de 20 günlük ateşkes imzalanmıştı.⁹⁴ Yapılan antlaşmaya göre; Fransızlar, Mersin-Adana demiryolunun kuzeyinden güneyine bütün birliklerini kaydırması gerekirken bu uygulama konusunda zorluk çıkartmışlardı.⁹⁵ Ateşkesin sona ermesinden 5 gün sonra 25 Haziran 1920’de Tarsus Kuvay-ı Milliye birlikleri, Fransızların en güçlü karakollarından biri olan Hacı Talib İstasyonu’na bir baskın düzenleyerek; çok sayıda cephaneye malzemesi ele geçirmişlerdi.⁹⁶ Hacı Talib Savaşı ile Tarsus’ta bulunan Fransızların Mersin ile olan bağlantıları tamamen kesilmiş;⁹⁷ bu yenilgi üzerine Tarsus’a çekilmişlerdi.⁹⁸ Fransızlar, Kuvay-ı Milliye’nin kuzeyden Tarsus’a yapacakları hücumlarını engellemek için Bağlar Mevkini, tahkim ederek sağlam bir dayanak noktası haline getirmişlerdi. Müstahkem bir hale getirdikleri bu yere, Fransızların I. Dünya Savaşı’nda Almanları püskürttüğü için ele geçirilmesi zor olan mevkilere verilen bir isim olan “Küçük Verdun ” adını vererek geçilmez bir nokta olarak görmüşlerdi.⁹⁹ 5 Temmuz 1920’de başlayan hareket, 22 Temmuz’da Kuvay-ı Milliye’nin zaferiyle sonuçlanmıştı. Bağlar Savaşı yapılan mücadelenin en önemlilerinden biriydi. Bu savaşla, Tarsus’ta bulunan Fransız kuvvetleri çember altına

---

⁹¹ **İzmire Doğru**, 25 Nisan 1920

⁹² Fahri Merzeci, “*Kurtuluş Savaşından Yapraklar*”, **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı: 12, s. 9; Nilüfer Hatami, **Maraşel Fevzi Çakmak ve Günlükleri, II**, Yapı kredi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 703.

⁹³ **TİTE Arşivi**, Kutu No: 106 Gömlek No: 17. Belge: 002.

⁹⁴ **ATASE, İ.H.K.**, Kutu No: 766, Gömlek No: 144, Belge No: 144-1 Kemal Atatürk, **Nutuk**, Hazırlayan: Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2002, s.; D. Arıkoğlu, **Hatıralarım**, s. 114.

⁹⁵ **ATASE, İ.H.K.**, Kutu No: 766, Gömlek No: 144, Belge No: 144-2; E. İter, **İçel’de Ermeni Faaliyetleri**, s. 81.

⁹⁶ **ATASE, İ.H.K.**, Kutu No: 621, Gömlek No: 113, Belge No: 113-1; İbrahim Ferahim Şalvuz, **Kurtuluş Savaşı’nda Kahraman Çukurovalılar, Hatıra**, Çev: Halil Atılğan, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 23; Mithat Toroğlu, “*Hacı Talip Savaşı*”, **Kuvay-ı Milliye Dergisi**, s. 14.

⁹⁷ Alaaddin Özbilici, “*Kuvay-ı Milliye’nin İçel’de Teşekkülü*”, **İçel Kültürü Dergisi**, Yıl: 7, Sayı: 25, Mersin, (Ocak 1993), s. 6.

⁹⁸ **ATASE, İ.H.K.**, Kutu No: 1059, Gömlek No: 157, Belge No: 157-1.

⁹⁹ Mithat Toroğlu, “*Bağlar Muharebesi*”, **İçel Halkevi Dergisi**, Say: 1, Yıl: 1, (Mersin, 1938), s. 15.

alınmıştı.¹⁰⁰28 Temmuz 1920’de bu zor durumdan kurtulmak isteyen Fransızlar, Tarsus’u tamamen ele geçirmek için topçu ateşi başlatmışlardı.¹⁰¹ Emin Arslan Bey’in, Mersin Grubu Kumandanlığı’ndan alınarak, yerine Binbaşı İhsan Bey’in atanmasıyla, büyük bir hareketlilik başlamış; İhsan Bey, 17 Ağustos 1920’de Küçük Ziyarettepe Taarruzu ile Fransızlara büyük darbe vurmuştu.¹⁰² Yapılan Kanber Höyüğü Savaşı ile de Fransızların Adana bağlantısı da tamamen kesilmişti.¹⁰³

Mustafa Kemal Paşa, Fevzi Paşa ve bazı mebuslardan oluşan bir heyet, 5 Ağustos 1920’de Pozantı’ya gelerek cepheyi denetlemişlerdi. Yapılan Pozantı Kongresi’nde, Mersin Sancağı’nın merkezi Erçel olarak tespit edilerek; vekil olarak Mersin Eski Belediye Başkanı Hacı Ömer Lütfi(Kutay) getirilmişti.¹⁰⁴ Güney cephesini denetleyen Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları, cephedeki gidişatı takdirle karşılamışlar,¹⁰⁵Pozantı Kongresi ile birlikte güney cephesindeki direniş hareketleri, daha organizeli bir şekilde yürütülmüştü.

Pozantı Kongresi’nden sonra, Yedek Üsteğmen Veli Haşim kumandasındaki Tozkoparan Müfrezesi,10 Ekim 1920’de Eshabıkehif istikametinde, Fransız birliklerine karşı bir taarruz düzenleyerek, onlara ağır zayıat verdirmişlerdi.22 Ekim 1920’de Adana’dan takviye edilmiş, Fransız kuvvetleri ile Tozkoparan ve Alsancak Müfrezeleri arasında sıcak çatışmalar yaşanmıştı.¹⁰⁶Kasım 1920’de Fransızlar Mersin mıntikasındaki mevzileri denizden top ateşine tutmuşlar;¹⁰⁷bu bombardımanını fırsat bilen Konya isyanından kaçan Delibaş Mehmed Çetesi, 28 Kasım 1920’de Tepeköy’ü geçerek; Gazi Müfrezesi’nin bulunduğu karakola saldırmış; 8 askeri şehit etmişlerdi. Asiler, Müftü Deresi’ni geçerek Mersin yakınlarındaki Fransız Komutanlığı’na sığınmışlar,¹⁰⁸burada yaşayan köylülere, büyük eziyetler yapmışlardı.¹⁰⁹

Fransız kuvvetleri, 1 Aralık 1920’de denizden top ateşleri altında Emirler Köyü’ne doğru taarruza geçmiş, destek için getirttiği takviye kuvvetlerin ağırlık

¹⁰⁰İsmail Ferahim Şalvuz, “Tarsus, Bağlar Savaşı”, **Kuvay-ı Milliye Dergisi**, Sayı: 34, Yıl: 3 (Ocak, 1961) Mersin, 1961, s. 6.

¹⁰¹ K. Ener, **Çukurova Kurtuluş...** s. 98;Z.Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı...** s.162

¹⁰² A. Hulki Saral **Türk İstiklal Harbi, Güney Cephesi**, Ankara, 1966, s. 177.

¹⁰³ Hasan Akıncı, “*Kurtuluş Savaşı Hatıraları*” **Kuvay-ı Milliye Dergisi**, Sayı: 83, Yıl: 7, (Temmuz 1967), s. 14.

¹⁰⁴ Gündüz Artan, **İçel Tarihi İşgalden Kurtuluşa**, Mersin 2001,s.51.

¹⁰⁵ K. Atatürk, **Nutuk**, s.310; D. Arıkoğlu, **Hatıralarım**, s. 146.

¹⁰⁶ **Kurtuluş Savaşında İçel (Mersin)**, s.244.

¹⁰⁷ **ATASE, İ.H.K**, Kutu No:585,Gömlek No:71, Belge No:71-3.

¹⁰⁸ G.Artan, **İçel Tarihi**, s.53.

¹⁰⁹ **ATASE, İ.H.K**, Kutu No:813,Gömlek No:198,Belge No:198-1a.

kısmını Ermeniler oluşturmuştu.¹¹⁰Fransız kuvvetleri, 14 Aralık 1920’de deniz kuvvetlerinin de desteğiyle Menteş Köyü batısındaki Kapalıören Mevkii’ndeki karakola baskın yaparak; 20 eri esir almışlardı. Delibaş Mehmed, Fransızlarla ittifak kurarak Emirler Köyü’nün güneyinden taarruza geçmiş;¹¹¹ Fransızlar, Menteşe Köyü’nü top ateşine tutarak,¹¹² buradan Hacıbozan Köyü’nü kuşatmış; birçok köylünün evine baskın düzenleyerek mallarını yağmalamışlardı.¹¹³Yedek Teğmen Rıfat Uslu kumandasındaki Kuvay-ı Milliye birlikleri karşısında Mersin’in güneyine çekilmek zorunda kalmışlardı. Aralık 1920’deki Emirler Savaşı, Fransızların Mersin hattındaki son taarruzu olmuştu.¹¹⁴Bu yenilgiden sonra Fransız Ordusu içerisinde yer alan bir kısım Ermeni, Mersin’den İzmir’e giderek Yunan Ordusu’na katılmışlardı.¹¹⁵Fransızlar, alınan yenilgi sonrasında Mersin’e takviye kuvvet göndermişti.¹¹⁶

11 Mart 1921’de Hariciye Vekili Bekir Sami Bey’in Londra’daki temasları sonucu yapılan antlaşma Misak-ı Milli ruhuna aykırı olduğu için T.B.M.M. tarafından onaylanmamış; işgallere karşı direnişi destekleyenler, 25 Ağustos 1921’de Tarsus’ta Misak-ı Milli gerçekleşinceye kadar mücadeleye devam edeceğimiz mesajlarını içeren bir miting tertip etmişti.¹¹⁷Türk Ordusunun Sakarya Savaşı’nda aldığı galibiyet sonrasında Fransa, Türkiye’nin Sovyet Rusya’ya yönelmesini de dikkate alarak; 20 Ekim 1921’de Ankara Antlaşması imzalamıştı. Antlaşmadan sonra, Tarsus ve Mersin’i Fransızlardan teslim almak üzere Adana Bölgesi ve Havalisi Kumandanı General Muhittin Paşa başkanlığında bir heyet,1 Ocak 1922’de Yenice’ye gelerek 3 Ocak 1922’de şehri tamamen Fransızlardan geri almışlardı.¹¹⁸14 Ocak 1922’de Fransız General Gora Mersin’i terk etmiş;¹¹⁹ Mersin ve havalisinin kurtuluşu, Anadolu’nun kurtuluşunun temel taşı olmuştu.¹²⁰

¹¹⁰ **ATASE, Ata Zb**, Kutu No:4,Gömlek No:119,Belge No:119-1 Fransızlar 1500 asker çıkartmışlardı. (**ATASE, İ.H.K.**, Kutu No:255,Gömlek No:120,Belge No:120-1.)

¹¹¹ **B.C.A.** 490.01/303.1227.1-8;**ATASE, İ.H.K.**, Kutu No:848,Gömlek No:12,Belge No:12-1

¹¹² **ATASE, İ.H.K.**, Kutu No:888,Gömlek No:106. Belge No:106-1.

¹¹³ **ATASE, İ.H.K.**, Kutu No:660,Gömlek No:66. Belge No:35-1

¹¹⁴ **Yeni Mersin**,5 İkinci Kanun/Ocak 1934. Bu dönemde Fransızların Mersin’de 3.000 kuvveti mevcuttu. (**ATASE, İ.H.K.** Kutu No:1061,Gömlek No:119,Belge No:119-1)

¹¹⁵ **ATASE İ.H.K.**, , Kutu No:1251,Gömlek No:113,Belge No:113-1.

¹¹⁶ **ATASE, İ.H.K.**, Kutu No:1168,Gömlek No:15,Belge No:15-1.

¹¹⁷ G.Artan, **İçel Tarihi**, s.53.

¹¹⁸ **Hâkimiyet-i Milliye**,5 Kânun-ı sani/Ocak 1922;Fikret Ünver, **Mersin Tarihi Üzerine**, Mersin Gazeteler Cemiyeti Yayınları, Mersin, 1998, s. 314.

¹¹⁹ **ATASE, İ.H.K.** Kutu No:1547,Gömlek No:80,Belge No:80-1.

¹²⁰ **Yeni Mersin**, 8 İkinci Kanun/Ocak, 1941.

I. BÖLÜM

1920-1923 MERSİN VE İÇEL'DE SİYASİ GELİŞMELER

A- MERSİN MÜDAFAA-İ HUKUK CEMİYETİ'NİN KURULUŞU

Sivas Kongresi'nde Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adını altında birleştirilmişti.¹²¹ Mustafa Kemal Paşa, “*Misak-ı Milli İlkeleri çerçevesinde memleketin bütünlüğünü ve milletin istiklalini sağlayacak barış ve güvenliğin elde edilmesi için, milletin bütün maddi ve manevi kuvvetlerini gereken hedeflere yönelterek kullanacak, memleketin resmi ve özel bütün kuruluş ve tesislerin bu ana gayeye hizmet etmelerine çalışacaktır*”¹²² diyerek Cemiyetin bütünleştirici bir teşkilat olduğunu vurgulamıştı.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Sivas Kongresi'nden sonra taşrada teşkilatlanmaya başlamış; il ve bağımsız sancak örgütlerine verilen talimatları ilçe ve bucak heyetlerine iletmeleri ve merkeze haftada iki kez rapor sunmalarını istemişti.¹²³ Merkezi yönetim ile taşra arasındaki örgütlenme biçimini göz önüne alındığında Cemiyet, parti benzeri bir siyasal örgüt görünümünü sergilemişti.¹²⁴

Cemiyetin merkez ve taşra teşkilatlarında, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin şubelerinde görev yapmış, eski üyeler de yer almıştı.¹²⁵ Cemiyet, örgütlenme modeli olarak İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin örgütlenme ve işleyiş biçiminden etkilenmişti. Aynı coğrafya da teşkilatlanmış cemiyetlerin, örgütleniş biçimlerinden etkilenmeleri kaçınılmaz bir olguydu. İttihat Terakki Cemiyeti ile Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti arasında ortak paydada bileşenler olmasa da iki cemiyet arasındaki oluşum biçimlerindeki benzerlik etkileşimi de beraberinde getirmişti. Bunu yerel örgütlenmelerde de görmek mümkündü. Adana ve havalisi İttihatçılar için siyasi mücadelenin yoğunlaştığı yerlerin başında gelmişti. Adana Valisi Bahri Paşa'nın

---

¹²¹ Mete Tunçay, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)**, İstanbul, 1992³, s. 20.

¹²² Kemal Atatürk, **Nutuk**, s. 404.

¹²³ M. Tunçay, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti...** s.32.

¹²⁴ Esat Öz, **Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1992, s. 83.

¹²⁵ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler (1859-1922)**, Ankara, 1998, s. 511; Erik Jan Zürcher, **Milli Mücadelede İttihatçılık**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1995, s.48.

bölgeden uzaklaştırılmasıyla birlikte, bölgede oluşan siyasi boşluğu doldurmak için İttihat ve Terakki, bölgede örgütlenmeye başlamıştı.¹²⁶

Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle Şubat 1920'de Batı Cephesi Kuvay-ı Milliye Kumandanlığına atanan Yüzbaşı Emin Arslan (Resa) bölgede Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin kurulması için çalışmalar başlatmıştı.¹²⁷ Yüzbaşı Emin Arslan'ın, halktan toplanan paraları kendi sorumluluğuna alması üzerine, ortaya çıkan tepkiler Mersin Müdafaa-i Hukuk teşkilatının kurulmasını geciktirmişti.¹²⁸

Emin Arslan, Mersin Müdafaa-i Hukuk Teşkilatını kurmanın gerekli olduğuna inanarak, Çavuşlu Köyü'nden Hıdıroğlu Ali, Mezitli'den Emin Bey ve Çevlik'ten Tolluzâde Mehmet Hulusi ve Süleyman Fikri Bey'in de katılımıyla yapılan toplantıda 1 Mayıs 1920'de Mersin Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulmasına karar verilmişti.¹²⁹ Mersin Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin ilk başkanlığını Mersin Müftülüğü yapmış olan Abdullah Sıddık Gökçel yapmış;¹³⁰ Heyet, şu isimlerden oluşmuştu:¹³¹ Çavuşlu Köyü'nden Hıdıroğlu Ali Efendi (Reis), Arpaçsakarlar Köyü'nden Mutluzâde Süleyman Fikri Bey, Mezitli Köyü'nden Hacı Yahya Efendizâde Emin Bey, Mezitli Köyü'nden Alim Bey, Çevlik Köyü'nden Tolluzâde Mehmet Hulusi Bey, Erçel'den Hacı Yusufzâde İsa Bey, Çorpurlu'dan Molla Efendizâde Şakir Bey, Çiftlik'ten Ballı Hacı İbrahim Bey, İlemin'den Hakkı Bey, Karayakup'tan Hacı Ahmet Bey, Bozan'dan Gök Molla Süleyman Bey, Emirler'den Dereli Molla Mustafa Bey, Dinikar'dan Molla Süleyman Bey, Arpaçsakarlar'dan Molla Hacı Resul Bey, Yalınayak'tan Mehmet Kâhya Menteş'ten Şih Mehmet Oğlu Abdullah Bey¹³²

20 Haziran 1920'de Mersin Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin merkezi Erçel'e taşınmıştı.¹³³ Cemiyet, teşkilatlandıktan sonra bölgede etkili bir kuruluş haline gelmiş,¹³⁴ alınan kararlar, İstanbul Hükümeti ile iletişim kesilmesine, Ankara'da bulunan Temsil Heyeti'nin varlığını herkesin tanınması için çalışma yapılmasına karar vermişti.¹³⁵ Siyasi

¹²⁶ Aykut Kansu, **1908, Devrimi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 144. İttihat ve Terakki Cemiyeti, Tarsus'ta da örgütlenmeye gitmişti. (B.C.A. 490.01/66.249.2-183)

¹²⁷ B.C.A. 490.01/303.1226.2-53.

¹²⁸ **Kurtuluş Savaşı'nda İçel**, s. 168.

¹²⁹ Gündüz Artan, **Mersin'de Yaşadılar**, Mersin 2002, s. 17.

¹³⁰ B.C.A. 490.01/303.1226.2-2.

¹³¹ Ali Çiftçi, **Milli Mücadele Döneminde Mersin ve Havaisinde İz Bırakanlar**, Mersin, 2009, s. 27. Bazı kaynaklarda Müdafaa-ı Hukuk Başkanı Mersin'in Belediye Eski Başkanı Hacı Bey olarak verilmiştir. (M. Necati, **İçel Tarihi**, s. 225.)

¹³² B.C.A.490.01/303.1226.2-11;F. Ünver, **Mersin Tarihi Üzerine**, s.130.

¹³³ F. Ünver, **Mersin Tarihi Üzerine**, s.149.

¹³⁴ T.Z. Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Partiler**, s. 512.

¹³⁵ E.A.Karakaş, **İçel Kurtuluş Savaşı Hatıraları**, s. 33.

ve askeri konularının yanında Mersin Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, sağlık işleriyle de ilgilenmiş; Süleyman Fikri (Mutlu) ve Veli Haşim'in çabalarıyla İçme ve Su Bendi Savaşları'ndan sonra Mayıs 1920'de Gözne'de 10 yataklı bir hastane kurmuştu.¹³⁶

1- Tarsus Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

Tarsus Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, 19 Mart 1920'de Belenkeşlik'te kurulmuştu: Reis Hacı İshak, Esat Mustafa, Halil Efendi, Hüseyin Efendi, Hacı Sakar Ömer Efendi, Mehmet Hoca'dan oluşmuştu. Reis Hacı İshak Ağa, okuma yazma bilmediği ve özel işleriyle ilgilenemediği gerekçesiyle görevinden ayrılmış; Halim Beyzâde Salih Bey'in başkanlığında yeni bir heyet kurulmuş, yeni heyette; Ömer Lütfü, Hacı Sakar Ömer Bey, Ali Kâhya, Güllü Fakı Mehmet Bey, Ahmet Kâhya, Halil Bey, Hut Ağa, Hacı Fakı Bey yer almıştı.¹³⁷

Sivas Kongresi'ne güneyden delege gelmeyince görevlendirilen subaylar aracılığıyla kurulan¹³⁸ Tarsus Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, örnek bir teşkilatlanma modeli izlemişti.¹³⁹ Sadık Paşa (Eliyeşil)'in başkanlığa getirilmesiyle teşkilatlanmada büyük bir canlılık gözlenmiş; cephedeki müfrezelere yardımcı olmak amacıyla gizli teşkilatlar kurulmuştu. Karadiken'de bulunan Tarsus Müdafaa-i Hukuk Heyeti, sonradan bazı değişikliklere uğramış; heyete bir süre Sadık Paşa, bir süre Gafur Efendizâde Fahri Bey, başkanlık etmişti.¹⁴⁰

2- Silifke (İçel) Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı'nın Kurulması

Sivas Kongresi'ne, güneyden delege gelmeyince Tarsus'ta olduğu gibi Silifke'de de subaylar aracılığıyla Cemiyetin kurulma girişimleri başlatılmıştı.¹⁴¹ Milli Kuvvetlerin Silifke'de yönetime el koyup güvenliği sağladıktan sonra, Cemiyetin kurulma çalışmaları hızlanmıştı.¹⁴² Mut Müdafaa-i Hukuk Reisi Mirza Bey ve Mut Kadısı Hasan Tahsin, Silifke'ye giderek hükümet meydanında milli davanın esasları hakkında bir konuşma yapmışlar, 12 Mart 1920'de yapılan toplantıyla, eski Mebus Emin Bey'in

¹³⁶ **Kurtuluş Savaşında İçel**, s.181.

¹³⁷ İ. Ferahim Şalvuz, **Kurtuluş Savaşı'nda Kahraman...** s. 25.

¹³⁸ M. Tunçay, **Tek Parti..**, s. 35.

¹³⁹ T.Z. Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Partiler**, s. 512.

¹⁴⁰ M. Necati, **İçel Tarihi**, s. 225.

¹⁴¹ M. Tunçay, **Tek Parti**, s. 35.

¹⁴² Sami Göktürk, **Silifke Tarihi**, Can Matbaası, İstanbul, 1987, s. 203.

başkanlığında Silifke Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştu.¹⁴³ Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nde: Reis Hafız Emin, İkinci Reis Sami (Arkan) Bey, Sami Bey (Açıkbaş), Efezâde Mehmed Bey, Çıtaklı Müftü Mehmet Emin Bey, Rahmi Bey (Hakkâkoğlu), Halil Bey (Göksu) görev almış, teşkilatının kurulması tamamlandıktan sonra Emin Arslan, Mirza Bey, Mut Müftüsü Nadir Bey ve Kadı Hasan Tahsin Bey, Silifke Mutasarrıfı'nı makamında ziyaret ederek; İstanbul Hükümeti ile ilişkisini kesmesini ve Ankara'da bulunan Temsil Heyeti'nin varlığını tanınması yönünde telkinde bulunmuşlardı.¹⁴⁴

Silifke Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne ilk günden 100 kişi gönüllü olarak üye olmuş, bunların sayıları hızla arttığı gibi, ihtiyaçları da oldukça hızlı bir şekilde karşılanmıştı. İstanbul Hükümeti yanlısı bir politika izleyen Mutasarrıf Esat Rauf Bey'in etkisini kaybetmiş olması da teşkilatlanmayı hızlandıran diğer bir etken olmuştu.¹⁴⁵ Silifke Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Nisan 1920'de Ermeni çeteleri tarafından işgâl edilen Efrenk, Gözne, Tömük ve Alata Nahiyelerini geri alan Emin Arslan Bey'e güven duyduklarını gösteren bir telgraf çekmişti.¹⁴⁶

a- Mut Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kuruluşu

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin nizamname ve talimatnamesi Adana havalisinden Mut'a kadar ulaşmıştı.¹⁴⁷ Mut Belediyesi'nde ilçenin ileri gelenlerine okunan ve beğenilen talimatname, Müftü Nadir Efendi'ye teslim edilmiş; evinde yapılan toplantılar sonucunda Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne üye kaydı yapılması ve gerekli hazırlıkların süratle tamamlanması kararlaştırılmıştı.¹⁴⁸ İçel Sancağı'nda ve Mut Kazası'nda mahalli hükümetin güçlü olması, cemiyetin açıktan açığa faaliyetlerini sürdürmesini zorlaştırmış; İstanbul Hükümeti'nin, Silifke Mutasarrıfı Esat Bey, Rauf Bey ve Mut Kaymakamı Mehmet Ali Beyler aracılığı ile Müdafaa-ı Hukukçuların her hareketini izlemeleri, Cemiyetin kurulma çalışmalarını gizlilik içinde sürdürmesine yol açmıştı.¹⁴⁹

¹⁴³ **ATASE, Ata Zb**, Kutu No:25,Gömlek No:13-1

¹⁴⁴ E.A. Karakaş, **İçel Kurtuluş Savaşı Hatıraları**, s. 33.

¹⁴⁵ E.A. Karakaş, **İçel Kurtuluş Savaşı Hatıraları**, s. 33.

¹⁴⁶ **ATASE, Ata Zb**, Kutu No:25,Gömlek No:35-1

¹⁴⁷ Bekir Sıtkı Baykal, **Heyet-i Temsiliye Kararları**, TTK, Ankara, 1989, s. 62.

¹⁴⁸ Kemal Çelik, **Mut Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti Karar Defteri ve Milli Mücadele Mut**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2001, s. 104.

¹⁴⁹ Mehmet Kurt, **Mut**, Ankara, 2003, s. 113.

Mustafa Kemal Paşa, Konya ve çevresinde, Milli Mücadele aleyhinde faaliyetlerin artması üzerine Temmuz 1919'da Refet (Bele) Bey'i görevlendirmişti. Konya Valisi Cemal Bey'in baskılara daha fazla dayanamayıp 16 Eylül 1919'da İstanbul'a kaçması, Mut halkı üzerindeki baskıyı azaltmış, Cemiyetin kurulabilmesi için elverişli bir ortam hazırlamıştı.¹⁵⁰ Ekim 1919'da Refet Bey'in Konya'ya atanması ve 12. Kolordu Kumandanlığına Fahrettin (Altay) Bey'in getirilmesi, bölge için olduğu kadar Cemiyetin kuruluş çalışmaları açısından da bir dönüm noktası olmuş, gizli yürütülen teşkilatlanma faaliyetleri açıktan açığa yapılmaya başlanmıştı.¹⁵¹

Konya'daki 12. Kolordu'nun Topçu Bataryası Kumandanı olan Yarıbay İzzet Bey, Sivas'ta bulunan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyeti Temsiliyesi'nden aldığı talimat gereğince, Mut'a giderek, görevli memurları, ilçenin ileri gelenlerini ve aydınları toplamış; kaymakamlığa yaptığı başvuru sonunda Mut Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni 1 Kasım 1919'da resmen kurmuştu. Sonradan bazı değişiklikler geçiren Merkez Heyeti: Reis; Mahmut Beyzâde Mirza Bey, İkinci Reis Müftü Nadir (Mutluay) Bey, İsmail (Kılıç) Efendi, Ahmet Emin Efendi, Hüseyin Tahsin Bey, İzmirli Ahmet Efendi, İbrahim (Oral) Efendi, Abdullah Ahmet (Aslan) Bey'den oluşmuştu. Yedek üyeler ise; Hüseyin (Nemutlu) Efendi, Doktor Hamdi Bey, Sarıkavak'tan Sabık Müdür Hakkı Bey, Binbaşı Ziya Bey, Posta Müdürü Ali Haydar (Arıkan) Bey, Ermenekli Hacı Ahmed (Yurdağül)¹⁵² ve Emin (Alper) Bey'den¹⁵³ oluşmuştu. Cemiyet, bölgedeki ilk teşkilatlanmalardan biri olduğu için diğer ilçelere model oluşturması açısından büyük bir önem taşımıştı.¹⁵⁴ Cemiyet, kısa sürede faaliyetlerine hız vermiş; yiyecek-giyecek ve para yardımı toplamaya başlamış, kısa zaman içerisinde topladığı aidatlarla da bütçesini genişleten ve üye sayısını arttırarak¹⁵⁵ bölgede önemli bir güç merkezi haline gelmişti.

---

¹⁵⁰ Ali Neşri Altay, "Milli Mücadelede Mut", **Kuvay-ı Milliye Dergisi**, Yıl: 9/105, (Mayıs 1969), s. 15.

¹⁵¹ M. Kurt, **Mut**, s. 114.

¹⁵² **Mut Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti Karar Defteri**, Karar No: 1, 19 Aralık 1919,s.2.

¹⁵³ **B.C.A.490.01/303.1226.2-35**

¹⁵⁴ Refik Erdem, "Kurtuluş Hatıraları", **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı: 12, s. 7.

¹⁵⁵ Enser Köse, Doğan Atlay, **Mut**, Mut Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2005, s. 518.

B- MERSİN'DE MİLLETVEKİLİ SEÇİMLERİ ve MUHALEFETİN ORTAYA ÇIKIŞI

1- Mersin'de 1920 Seçimleri

19 Mart 1920'de Tarsus'ta Başnalar Savaşı yapılırken, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyeti Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa, 16 Mart 1920'de İstanbul işgal edildiği için Ankara'da kurulacak Büyük Millet Meclisi için her bölgeden mebus seçilip Meclis'e gönderilmesini bildirmişti.¹⁵⁶

Karargâhı Tömük'te bulunan Adana'ya bağlı Fedai Müfrezeler Kumandanı Emin Arslan (Resa), 11 Nisan 1920'de Heyeti Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal'den gelen telgraf emrinde; “23 Nisan 1920'de Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin toplanacağı hakkındaki 19 Mart 1920 tarihli tebliğe göre 23 Nisan 1920 günü Ankara'da hazır bulunacak şekilde mebus seçimi yapılması; Mersin Sancağından beş mebus seçileceği, Mustafa Kemal Paşa'nın aday gösterdiği dört kişinin yanına bir kişinin mahalden seçilmesi”.¹⁵⁷ diyerek olağanüstü durumu dikkat edilmişti.

Seçimler, Mersin işgâl altında olduğundan Elvanlı Bucağı'nda yapılmış, Emin Arslan, Yedek Teğmen Lütfü (Oğuzcan) Bey'i 6. Bölük Kumandanlığı ve Elvanlı Nahiye Müdürlüğü'ne atamış, Lütfü Bey, 15 Nisan 1920'de civar köylerde yaşayan halkı Elvanlı'ya davet etmişti.¹⁵⁸ 17 Nisan 1920'de 54 kişinin katıldığı toplantıda, nahiye müdürü ve mülki amir olarak seçimi idare eden Lütfü Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın bildirdiği dört adayı, 12. Kolordu Kumandanı Miralay Fahrettin (Altay), 3. Kolordu Kumandanı Miralay Selahattin (Kösoğlu) Çolak¹⁵⁹, Adanalı İsmail (Özler)¹⁶⁰ ve Adanalı Muhtar Fikri (Gücüm) Bey hakkında bilgi verdikten sonra beşinci mebusu kendi aralarından seçmelerini istemişti.¹⁶¹ Fedai Müfrezeler Kumandanı Emin Arslan'a karşı 13 Nisan 1920'de Fransızların düzenledikleri baskın üzerine durumdan haberdar edilen ve Tömük'e gelen 4. Mıntıka Kumandanı ve Silifke Askerlik Şubesi Reisi Binbaşı Emin (Mengenli) başkanlığındaki heyet Mut Müftüsü Nadir Efendi ile birlikte

¹⁵⁶ Z. Teoman, **Kurtuluş Savaşı**... s. 11.

¹⁵⁷ B.C.A.490.01/303.1227.1;G. Artan, **İçel Tarihi**, s. 25.

¹⁵⁸ Asya Karaağaç, **Mersin'i Ararken**, Mersin, 1995, s. 87.

¹⁵⁹ **ATASE, Ata. Zb.** Kutu No:23,Gömlük No:23-1

¹⁶⁰ B.C.A.490.01/303.1227.1

¹⁶¹ B.O.A, D.D, İ.U.M E.K 117/93;Mazhar Müfit Kansu, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, II**, TTK, Ankara 2009,s.573;Enser Köse, vd. **Mut**, s. 538;Gündüz Artan “Büyük Millet Meclisi'ne Mersin Milletvekillerinin Seçimi” **İleti Dergisi**, s.19.

bu seçimi izlemişlerdi.¹⁶²Toplantıya katılanların arasından bazı kişiler, aday teklif edilmesine rağmen hiçbiri kabul etmemiş, katılmayan Mezitlili Emin Bey, katılanlar tarafından aday gösterilerek, mebus seçilmişti. Emin Bey daha sonra dinlenmek istediği için bu görevi kabul etmeyerek istifa edince onun yerine Yedek Subay Ziya (Eraydın), 40 oy alarak 3 Nisan 1920’de mebus seçilmişti.¹⁶³İsmail Safa Bey, Meclis’te seçilen diğer mebuslara göre daha etkili çalışmalar yapmış; işgallere karşı alınacak önlemler¹⁶⁴ ve Damat Ferit’in vatandaşlıktan çıkarılması ile ilgili konuşmalar yapmıştı.¹⁶⁵ Pozantı’nın Kuvay-ı Milliyeciler tarafından ele geçirilmesiyle Adana Vilâyeti’nin merkezi Pozantı olarak belirlenmiş; Mersin ve Tarsus kazaları da buraya bağlanınca, Mersin Mebusu seçilen Safa Bey, Adana vali vekilliğine atanmıştı.¹⁶⁶

2- Silifke’de 1920 Seçimleri ve Muhalefetin Ortaya Çıkışı

Mustafa Kemal Paşa, mebus seçimi için, Silifke Sancağı Mutasarrıfı Hilmi Bey’e adayların belirlenmesi için bir talimat göndermişti. Hilmi Bey, Silifke Hükümet Konağı’nın önünde halkı toplayarak aday belirleme sürecini başlatmıştı.¹⁶⁷ Silifke Mutasarrıfı Hilmi Bey, Hafız Emin (İnankur) Bey’in mebus olmasını istemiş; fakat Hafız Emin Bey, Osmanlı Mebusan Meclisi’nde görev yaptığını, ¹⁶⁸bu sebepten yorulduğunu ileri sürerek olmak istemeyince, Hilmi Bey tarafından baskı altına alınmıştı. Sami (Arıkan) Bey devreye girerek Silifke halkı kabul ederse mebus olabileceğini ve hizmete hazır olduğunu söyleyince, ilk mebus seçilmişti. Sami Bey ikinci aday olan Haydar (Arslan) Bey’i öne sürmüştü; Haydar Bey’den sonra üçüncü aday Ali Sabri (Güney) Bey’in de seçilmesiyle mebus seçimi sona ermişti.¹⁶⁹ Sami Bey,¹⁷⁰ Haydar Bey ve Ali Sabri Bey, Mersin Sancağı’ndan seçilen mebuslarla birlikte mazbatalarını almışlardı.¹⁷¹

¹⁶² G. Artan, **İçel Tarihi**, s. 25.

¹⁶³ Lütfi Oğuzçan, “*İlk Büyük Millet Meclisine Mersin Mebusları Nasıl Seçilmişti*”, **Kuvay-ı Milliye Dergisi**, (Mayıs 1961), Sayı: 38,s 15; **TBMM Zabıt Ceridesi**, II,/1 s.203.

¹⁶⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, XI/52,s.309.

¹⁶⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, I/15, s.290.

¹⁶⁶ A. Karaağaç, **Mersin’i Ararken**, s. 87.

¹⁶⁷ İzzet Aslan, **Atatürk Silifke’de**, Silifke,1999, s. 17.

¹⁶⁸ **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi**, Devre:3,İçtima:5,TBMM Basımevi, s.5.

¹⁶⁹ İ. Aslan, **Atatürk Silifke’de**, s. 17.

¹⁷⁰ **B.C.A.** 490.01/368.1548.1-26

¹⁷¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, I/1 s. 313.

Bu üç mebus Büyük Millet Meclisi'nde muhalif grup olan İkinci Grup'ta yer almışlardı.¹⁷² Haydar Bey, bu mebuslar içinde en etkili olanı olarak görülmüş;¹⁷³ Mersin Mebusu Selahattin (Köse) ile birlikte hareket ederek Mustafa Kemal Paşa'ya cephe almışlardı.¹⁷⁴ İçel Mebuslarının İkinci Grup'a geçmesinde Mersin Mebusu Selahattin Bey'in davranışları etkili olmuştu. I. Dönem Büyük Millet Meclisi'nde yer alan İçel Mebusları muhalif grup olan İkinci Grup'ta yer alırken II. Dönem Büyük Millet Meclisi'nde yer alamamışlardı. II. Dönemde kendilerine yakın olmayan Hafız Emin (İnankur)¹⁷⁵ Bey'i engellemek için Sadık (Taşucu)'nu öne çıkarmışlar; fakat bu girişimlerinde de başarısız olmuşlardı.¹⁷⁶ Silifke'de yaşayan bu gelişmeler ve İkinci Grup içerisinde yer alan mebuslar, Cumhuriyet döneminde muhalefetin şekillenmesinde önemli rol oynamışlardı.

3- Mersin Mebuslarının İkinci Grup İçerisindeki Faaliyetleri

İkinci Grup; Mustafa Kemal Paşa'nın şahsi egemenlik kurmasına ve Meclis'in üstünlüğü ilkesinin daha sağlıklı bir şekilde yerleşmesi amacıyla, 20 Temmuz 1922'de Başkumandanlığın 3.kez uzatılışında resmen örgütlü bir şekilde ortaya çıkmıştı.¹⁷⁷

İkinci Grup, Birinci Grup'un örgütlenmesinden on dört ay sonra Erzurum Mebusu Hüseyin Avni(Ulaş) Bey ve Mersin Mebusu Selahattin(Köseoğlu) Bey önderliğinde kurulmuştu.¹⁷⁸ İkinci Grup'un içerisinde, Canik Mebusu Emin (Gevelioğlu), Erzurum Mebusu Süleyman Necati (Güneri), Kastamonu Mebusu Mehmet Besim (Fazlıoğlu), Kayseri Mebusu Rıfat (Çalika), Sivas Mebusu Vasıf (Karakol) Beyler yer almıştı.¹⁷⁹

İkinci Grup'un en etkili kurucularından biri olan Mersin Mebusu Selahattin Bey, Mersinli Cemal Paşa'nın desteğiyle 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi'ne girmeyi

¹⁷² T.Z. Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Partiler**, s. 537; Emin Karaca, **Birinci Meclis'te Muhalifler**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 55.

¹⁷³ **B.C.A.** 490.01/940.649.1-24.

¹⁷⁴ H. Şinasi Develi, "*Mersin*", **İçel Sanat Kulübü Dergisi**, Sayı: 84, (Eylül 1999), s. 28.

¹⁷⁵ Emin Bey, Müdafaa-ı Hukuk teşkilatının kuruluşunda da faaliyet göstermiş siyasi yönü olan bir kişidir. (**TBMM Arşivi**, IV. Dönem Emin Bey'in Hal Varakası, Sicil No:522,s.3.)

¹⁷⁶ **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi**, 1925, s. 72 İkinci dönem Meclis seçimlerinde Mustafa Kemal Paşa ve ekibini benimsemişlerdir. (**Hâkimiyet-i Milliye**,4 Haziran 1923.)

¹⁷⁷ Sabahattin Selek, **Anadolu İhtilali**, Burçak Yayınevi, İstanbul 1968,s.597;D.Arıkoğlu, **Hatıralarım**, s.14

¹⁷⁸ Mehmet Kabasakal, **Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi (1908-1960)**,Tekin Yayınevi, İstanbul 1991,s.84; Ali Cem Göz, **Cumhuriyet'in Kurumsallaşma Sürecinde Muhalefet Olgusu (1920-1945)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2003, s. 46.

¹⁷⁹ **Tevhid-i Efkâr**, 30 Nisan 1923.

başarmıştı.¹⁸⁰ 1 Nisan 1921’de Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey ile Selahattin Bey Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğü Komisyonu’na seçilmişti.¹⁸¹ Adana, Mersin, İçel’de işgal sebebiyle meydana gelen zarar ve ziyanın tespitine dair önerge vermiş,¹⁸² İkinci Grup’un kuruluşunu şöyle açıklamıştı. “*Grup her türlü şahıs istibdadını önlemek, şahsi hâkimiyetler yerine kanunu hâkimiyetler ikamesi maksadıyla kurulmuştur. Grup, meclis diktatoryasına taraftar, fakat şahıs otokratlığına muhaliftir.*”¹⁸³ Selahaddin Bey bu ifadesiyle, Mustafa Kemal Paşa’nın kişisel egemenliğini önlemek iddiasıyla kurulduğunu açıklamıştı. İkinci Grup’un kuruluş nedenini ve amaçlarını tamamen Birinci Meclis içindeki uygulamalar çerçevesi içinde açıklayan Selahattin Bey, “*Otokrat şef usulü bir idareye karşı çıktığını, ilkelerinin şahsi hâkimiyetler yerine kanuni hâkimiyetlerin egemen olmasını*” amaçladıklarını açıklamıştı. Başkumandanlık Kanunu ve vekil seçimlerinde aday gösterme yöntemi başta olmak üzere Meclis’te bu ilkelere aykırı uygulamalara karşı olduğunu söylemiş,¹⁸⁴ örgütlenmesinin bu olayla ortaya çıktığını öne sürmüştü¹⁸⁵

İkinci Grup’ta yer alan muhalif mebuslar, Mustafa Kemal Paşa’yı eleştirerek, Sakarya Savaşı öncesi¹⁸⁶ inisiyatif olarak ordunun başına geçmesini istemişler; Mustafa Kemal Paşa ise vazife olarak şartların olgunlaşması durumunda ordunun başına geçebileceğini bildirmişlerdi.¹⁸⁷ Mersin Mebusu Selahattin Bey, Mustafa Kemal Paşa’yı kastederek; “Ordunun başına geçsin” sözü ile bu teklife katılan mebusların sayısı artmıştır. Mustafa Kemal Paşa konuyla ilgili yaptığı yorumda; “*Duydukları öfke ve hincin acısını benden almak istiyorlardı. İstiyorlardı ki kendi zanlarına göre bozguna uğramış ve bozgunu devam edecek olan ordunun başında benim de şahsiyetim bozguna uğrasın*”¹⁸⁸ demişti. Mustafa Kemal Paşa, Meclis’in içinde ordunun başına geçmesini isteyen iyi niyetli mebusları dikkate alarak bu teklifi kabul etmişti. Millet Meclisi’nin

---

¹⁸⁰ İ. Aslan, **Atatürk Silifke’de**, s. 22. Dr. Rıza Nur, Mustafa Kemal’in Çolak Selahaddin’i çekemediğini kumandanlıktan alınması için çok uğraştığını ve mebus olmasını engellediği iddiasında bulunmuştu. (Dr. Rıza Nur, **Hayat ve Hatıratım**, III, İşaret Yayınları, İstanbul 1992.s.109.)

¹⁸¹ **B.C.A.**, 030.10/83.545.; **TBMM Zabıt Ceridesi**, IX/1 ,s 20.

¹⁸² **B.C.A.**030.10/5.28.21. Hükümlülerin çalıştırılmaya sevk edilmesi hakkında da soru önergesi vermişti. (**B.C.A.** 030.01.10/5.28.26.)

¹⁸³ Ahmet Taner, **Tek Parti Dönemi İktidar Muhalefet İlişkileri** (1923-1945), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2002, s. 34.

¹⁸⁴ Selahattin Köseoğlu, “*Birinci Büyük Millet Meclisi’nde İkinci Grup*” **Mesuliyet Dergisi**, Sayı: 2, 24 (Temmuz 1946), s. 11.

¹⁸⁵ İhsan Güneş, **Birinci TBMM’nin Düşünce Yapısı**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,1997,s.182.

¹⁸⁶ Ali İhsan Sabis, **Harp Hatıralarım**, V,Nehir Yayınları, İstanbul 1993,s.168.

¹⁸⁷ İsmet İnönü, **Hatıralar**, Haz. Selahattin Selek, Ankara, 1990, s. 255;Mahmut Goloğlu, **Cumhuriyete Doğru**, Ankara 1971,s.173.

¹⁸⁸ Kemal Atatürk, **Nutuk**, s. 414.

sahip olduğu meşru yetkileri fiilen kullanmak koşuluyla Başkumandanlığı kabul ettiğini ve bu yetkilerin 3 aylık bir süreyle sınırlandırılmasını teklif etmişti.¹⁸⁹ Selahattin Bey, bu tekliflerinde art niyet aranmaması gerektiğini vurgulayarak memleket için milli meselelerin üzerinde hiç bir şey olmayacağını cephede emre hazır zinde bir ordunun başına kumanda edebilecek bir kişinin geçmesi bütün menfaatlerin üzerindedir açıklamasını yapmıştı.¹⁹⁰ Mustafa Kemal Paşa'nın önergesinin okunmasından hemen sonra söz alan Selahattin Bey, unvanının Başkumandan yerine Başkumandan Vekili olmasını teklif etmiş; Mustafa Kemal Paşa, bu teklife karşı çıkmış; ¹⁹¹ Mersin Mebusu Niyazi Bey de Meclis'teki farklı mebus aritmetiğinden ötürü bu yetkininin sakıncalar doğuracağını öne sürmüştü.¹⁹²

Mustafa Kemal Paşa, Hükümet'ten ve Meclis'ten izin istemekle doğacak gecikmelerin doğru olmayacağını, bütün memleketi ilgilendiren meseleler için atılacak adımlarda izin işleriyle uğraşmanın Başkumandanlıktan beklenen faydaların ortaya çıkmayacağını savunmuştu. Selahattin Bey ise, Meclis'in kendi yetkisini bir başkasına vermekle işleyemez duruma geleceğinden, milletten aldığı vekâleti başkasına devretme hakkı bulunmadığını ve aslında orduya komuta edecek bir kimseye Meclis'e ait yetkilerin verilmesinin söz konusu olmayacağını buna gerek de olmadığını belirtmiş,¹⁹³ sözlerinin devamında “*Yüksek Meclis görüşme ve tartışma makamıdır, onay makamı değildir. Buradan millete emr olunmaz, Millet buradan isteklerini beyan eder. Böyle şeyler görüşme yapılmaksızın geçerse, meclis orta yerden kaldırılmalıdır. Böyle tartışma ve görüşme yapılmadan kabul etmek doğru değildir. O zaman Meclis yok demektir. Meclis'in şahsına hürmet edilmelidir. Hiç şüphesiz aramızda görüş ayrılığı olabilir tabi anlaşacağız*”¹⁹⁴ ifadesinde bulunmuştu.

Selahattin Bey, Büyük Millet Meclisi'nin 4 Aralık 1921'de yapılan gizli oturumunda, Başkumandan ve İcra Vekilleri Heyeti'nin, Büyük Millet Meclisi'nin

---

¹⁸⁹ **TBMM Gizli Celse Zabıtları**, II/22 s. 163;S. Köseoğlu, “*Birinci Büyük Millet Meclisi'nde İkinci Grup*” **Mesuliyet Dergisi**, s. 10

¹⁹⁰ Samet Ağaoğlu, **Kuvay-ı Milliye Ruhü**, Ankara, 1981, s. 165. S. Köseoğlu, “*Birinci Büyük Millet Meclisi'nde İkinci Grup*” **Mesuliyet Dergisi**, s. 10

¹⁹¹ **TBMM Gizli Celse Zabıtları**, II/22 s. 165.

¹⁹² **TBMM Gizli Celse Zabıtları**, VIII/ 30, s. 339.

¹⁹³ **TBMM Gizli Celse Zabıtları**, III/22, s. 13.

¹⁹⁴ **TBMM Gizli Celse Zabıtları**, III/ 22,s. 13.

doğrudan doğruya denetiminde olmasına ve çalışmaları hakkında Meclis'e bilgi vermesini istemişti.¹⁹⁵

Başkumandanlık Kanunu'nun uzatılan süresinin bitmesine birkaç gün kala, sürenin bir kez daha uzatılması konusu Türkiye Büyük Millet Meclis'i gündemine gelmişti.¹⁹⁶ 2 Şubat 1922'de yapılan gizli celsede uzatmaya dair önergeler okunmuştu. İkinci Grup'un karşı çıkmasına rağmen oylamada sürenin aynı koşullarla uzatılmasına yönelik teklif kabul edilmişti.¹⁹⁷ Bu oylama sırasında Selahattin Bey'in yaptığı bir müdahale İkinci Grup'un Meclis kararlarına saygı gösterme ilkesini ne denli benimsemiş olduğunu gösteren ilginç bir örnektir. İkinci Grup'un kurucuları arasında yer alan Selahattin Bey, kanunun birinci maddesinin kabul edilmesinin ardından mebusların bazılarının oturdukları yerden "red red" şeklinde bağırma üzerine, uzatma teklifinin karşısında olmakla beraber "*kabul edilmiş bir kanunun leh ve aleyhinde söz söylemek ayıptır*" diyerek müdahalede bulunmuştu.¹⁹⁸ Büyük Taarruz öncesi Meclis'te Başkomutanlığın uzatılması ile ilgili diğer maddeler görüşülürken, Karahisar Mebusu Mustafa (Atay) Bey'in olağanüstü durumun ortadan kalması halinde Meclis'in süre dolmadan bu yetkiyi alabileceğini içeren teklifi üzerine, Selahattin Bey'de mevcut durumun yetkilere ilişkin önceki şeklin sürdürülmesini gerektirmediğini, artık olağanüstü yetkileri gerektiren bir durum olmadığını belirterek, Mustafa Bey'in teklifine destek vermişti.¹⁹⁹

Fevzi (Çakmak) Paşa, "*Böyle işlerde büyük kuvvetleri bir ele vermek her halde daha doğrudur. O el hem hazırlayıcı olan Müdafaa-ı Milliye'yi ve hem de harekâtı yürütecek olan Erkan-ı Harbiye-i Umumiye'yi yakından kontrol eder. Bu hususta kuvvet vardır, zaaf yoktur.*"²⁰⁰ demişti. Selahattin Bey, Fevzi Paşa'nın konuşmasına tepki göstererek, Meclis'in kontrolünün gerekli olduğunu belirtmişti. Mustafa Kemal Paşa'nın hem Meclis, hem Hükümet Başkanı ve aynı zamanda Başkumandan olarak bütün yetkileri elinde toplamış olmasının tehlikeli boyutlara ulaşacağı endişesiyle karşı çıkmıştı.²⁰¹ İkinci uzatma görüşmeleri, iki grup arasında artık bloklaşmanın başladığını açıkça ortaya koymuştu. Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun örgütlenmesinden sonra Türkiye

¹⁹⁵Salahi R.Sonyel, **Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri**, TTK, Ankara, 1995, s. 219.

¹⁹⁶ Ahmet Demirel, **Birinci Meclis'te Muhalefet**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s. 274.

¹⁹⁷ TBMM Gizli Celse Zabıtları, II/22, s. 676.

¹⁹⁸ A. Demirel, **Birinci Meclis...** s. 275; TBMM Gizli Celse Zabıtları, II/ 677.

¹⁹⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, XVI/154, s 203-204.

²⁰⁰ TBMM Gizli Celse Zabıtları, III/ 22,s. 327.

²⁰¹ R. Orbay, **Cehennem Değirmeni, II**, s.74.

Büyük Millet Meclisi'nde iki grup arasındaki ayrılık daha da açık olarak hissedilmeye başlayacaktı.²⁰²

Başkumandanlık Kanunu'nun 3. kez uzatılması konusu, 6 Mayıs 1922'de Meclis'te görüşülmeye başlamış, İkinci Grup Üyeleri, uzatılmasına gerek kalmadığı düşüncesiyle karşı çıkmıştı. Selahattin Bey, taarruz gecikince Türk ordusunun taarruz edemeyeceğini hâlbuki ordunun güç bakımından iyi olduğunu öne sürmüştü. Mustafa Kemal Paşa cevap olarak, ordunun istenilen seviyeye henüz gelmediğini, ordudan uzak bir kişinin böyle bir açıklama yapmasının art niyetli olduğunu vurgulamıştı.²⁰³ Selahattin Bey, "*Askeri harcamaların denetlenmesi Başkumandanlığın varlığından dolayı bir engeldir*" sözü üzerine Mustafa Kemal Paşa; "*Ben ordumuzun varlık ve kuvvetini paramıza göre ayarlama görüşünü kabul edenlerden değilim, paramız vardır orduyu kurarız, paramız bitti ordu dağılsın milletin ve ordunun yenilmemesi için kanun buna engeldir diye gerekli gördüğüm tedbiri almaktan çekinmeyeceğim*"²⁰⁴ diyerek milletin menfaatlerinin her şeyin üzerinde olduğunu vurgulamıştı.

İkinci Grup'un yürüttüğü temel muhalefet çizgisi devlet mekanizması, otoritesi ve İcra Vekilleri Heyet'inin yetkileri çevresinde odaklanmıştı. Bürokratik devlet geleneğinin ve memur sultanının düşmanı olan grup, bu yönde kanun teklifleri ve takrirler vermişti.²⁰⁵ Meclis'e getirdikleri tekliflerin kabul edilmemesi, hükümete yönelik eleştirilerin boyutlarını genişletmiş, muhalefetlerini sertleştirmişlerdi. Bu da hükümet otoritesinin sarsılmasına yol açmıştı.²⁰⁶ Selahattin Bey, Büyük Millet Meclisi'nin yasama ve yürütme kuvvetlerini Meclis'te kalmasını, yargı gücünün, Meclis tarafından kullanılmasının suiistimallere yol açtığını; İstiklâl Mahkemeleri üyelerinin, Meclis'in içinden seçilmesinin yanlış olduğunu; dışarıdan tarafsız kişilerin atanmasıyla bu tür problemlerin ortadan kalkacağını öne sürmüş,²⁰⁷ devlet olduğumuzu, bütün kuvvetimizi dünyaya karşı ispat etmek için yargıyı düzenlemek²⁰⁸ ve İstiklâl Mahkemesi gibi zulüm mahkemesini kaldırıp farklı mahkemelerin kurulması gerektiğini söylemiştir.²⁰⁹ Buna karşılık Dâhiliye Vekili Ali Fethi Bey, Selahattin Bey'i eleştirerek İstiklâl

²⁰² A. Demirel, **Birinci Meclis**... s. 291.

²⁰³ Kemal Atatürk, **Nutuk**, s. 445.

²⁰⁴ Kemal Atatürk, **Nutuk**, s. 446.

²⁰⁵ Rıdvan Akın, **TBMM Devleti (1920-1923)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 61; Cemil Koçak, **Birinci Meclis**, İstanbul, 1998, s. 122.

²⁰⁶ İ.Güneş, **Birinci TBMM**... s.184.

²⁰⁷ **TBMM, Zabıt Ceridesi**, XXII/ 82,s, 42.

²⁰⁸ **TBMM Zabıt Ceridesi**, XXV/150, s. 196.

²⁰⁹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, XXIII/110, s. 229.

Mahkemeleri'nin suçluları cezalandırarak, hızlı kararlar aldığını, memleketin zor bir dönemden geçerken caydırıcılık özelliklerine sahip olan bu kurumların kaldırılmasının mümkün olmadığını açıklamak zorunda kalmıştı²¹⁰ Mersin Mebusu İsmail Safa Bey de, mahkemelerin ağır çalıştığını, halktan ödeyemeyeceği harçlar istediğini, gerekli hukuki düzenlemelerin yapılmasını istemişti.²¹¹ Selahattin Bey, Meclis'in bazı şahıslar için çıkarılacak özel affin hukuk kaidelerine uymadığını, sonuçlarının kötü olacağını, genel affin önünü açacağını vurgulamıştı.²¹²

Selahattin Bey, Halifelik konusu ile ilgili biatın şart olduğunu, Meclis'in Halife'nin konumunu belirleyemeyeceğini, Halife Makamının tamamen dinin bir meselesi olduğunu savunmuştu. *“Halife din ve dünya için makamı Hazreti Peygamberiye vekâlet edecek bir zattır. Binaenaleyh ihtiramata mukaddesenin kendisi hakkında ifa edilmesi vacip eve lazımdır ve bu heyet şimdiye kadar üç seneden beri bil fiil ifayı Hilafet eden Meclisi Ali'nin bugün Cumhuru İslam suretiyle intihab ettiği Hilafe-i cedide emenati şer'iyeyi ita ve devretmeye ve aynı zamanda Meclis namına ber mucubi şer-i şerif biyatı ifa ederek Hilafeti teyit ve tasdika, yani fiilen vücutlandırmaya gidiyor demektir. Böyle bir zat hakkında yazılan tezkerede el fazı ihtiramiyenin tamamıyla ifası vecaibi diniyedendir ve hukuku mukaddesei tabiiyedendir.”*²¹³ diyerek Halife'nin meşruiyeti tartışmalarını Meclis'in dışında görerek üstü kapalı bir şekilde makamın güçlendirme düşüncesini benimsemişti. Mustafa Kemal Paşa'nın Halife'ye atfedilen unvanların dalkavukça lakaplar olduğuna dair sözlerini, Selahattin Bey, *“Kimin dalkavukluk ettiğini görüyoruz ağzımı açtırmayın kimdir dalkavuk olan? O sözü geri almalarını teklif ediyorum”* diyerek Mustafa Kemal Paşa'ya yüklenmişti.²¹⁴

Selahattin Bey, İkinci Grup'a mensup mebuslardan Süleyman Necati (Erzurum), Emin Bey (Canik) ile birlikte “İntihab-ı Mebusan Kanun-ı Muvakkatı'nın Tadili Hakkında” kanun teklifi vermişler ve teklif 27 Kasım 1922'de Genel Kurul'a sunulmuştu. Teklif, Meclis Genel Kurulu'na okunmaksızın Kanuni Esasi Encümeni'ne havale edilmek istenince, tartışmalar yaşanmış,²¹⁵ tartışmalar sırasında söz alan Mustafa Kemal Paşa, teklifin 15. Maddesi'ne dikkat çekerek; maddenin, seçilme hakkını Türkiye'nin bugünkü sınırları içinde doğmuş olmayı ya da bu koşula uymayanlar için

²¹⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, XXV/150, s. 199.

²¹¹ TBMM Zabıt Ceridesi, XXIV/ 100, s. 614.

²¹² TBMM Zabıt Ceridesi, XXIV/97, s. 525.

²¹³ TBMM Zabıt Ceridesi, XXV/141, s. 13.

²¹⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, XXV/141, s. 15.

²¹⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, XXV/146, s. 90.

yine bu sınırlar içinde en az beş yıl oturmayı zorunlu kılan hükmün kendi şahsına yönelik ve onu vatandaşlık haklarından yoksun bırakmayı isteyen bir içerik taşıdığına değinmişti.²¹⁶“*Düşmanın hareketini önlememiş olsaydık, Allah korusun bu tasarıya imza koyanların doğum yerleri sınır dışında kalabilirdi. Bundan başka bu maddenin gerektirdiği şartlar ben de yoksa yani beş yıl sürekli olarak bir seçim bölgesinde oturmamış isem, o da vatana yaptığım hizmetler yüzündendir*”²¹⁷ demişti. Selahattin Bey, gerek kendilerinin gerekse teklifi verenlerin böyle bir art düşünce içinde bulunmadıklarını belirterek, Mustafa Kemal Paşa’ya bağlılıklarını dile getirmişlerdi.²¹⁸

Saltanatın kaldırılması noktasında Birinci Grup ile İkinci Grup tekliflerini birleştirerek Saltanatın kaldırılarak Halifeliğin Meclis’in kontrolüne girmesini kabul etmelerine²¹⁹ rağmen 1 Kasım 1922’de Saltanatın kaldırılmasına Selahattin Bey ile Ziya Hurşit karşı çıkmış; Selahattin Bey, Saltanatın kaldırılmaması yönünde görüş bildirmişti.²²⁰

Büyük Millet Meclisi’nde Birinci ve İkinci Gruplar arasındaki çekişmenin artmaya başlaması üzerine Meclis’in feshedilerek yeni seçimlere gidileceği iddiaları, İkinci Grup’a önlem almaya sevk etmiş; Grup, fikirlerini daha bir geniş kesime yaymak için Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey’in öncülüğünde, Tan adlı bir gazete çıkarmaya başlamıştı. Ali Şükrü Bey, Meclis’teki sert muhalefetinden ötürü öldürülmüş, Selahattin Bey, Ali Şükrü Bey cinayetini siyasi bir vaka olarak yorumlamıştı.²²¹

Selahaddin Bey, Lozan Görüşmeleri devam ederken, yapılan müzakerelerin basın aracılığıyla yeterli ölçüde kendilerini aydınlatmadığını belirtmişti.²²²Lozan Barış Antlaşması’na da bazı eleştiriler getirmiş, özellikle kapitülasyonların kaldırılmasına rağmen ekalliyetlere verilen ayrıcalıkların tehlikeli bir imtiyaz olduğunu ve onlara mahkemelerde istedikleri dile göre yargılama hakkının verilmesinin yanlış olduğunu vurgulamıştı.²²³1923 seçimleriyle birlikte, İkinci Grup Meclis’teki etkinliğini kaybederek, tasfiye sürecine girmişti.

²¹⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, XXV/149, s. 163.

²¹⁷ Kemal Atatürk, **Nutuk**, s. 489-490.

²¹⁸ **TBMM Zabıt Ceridesi**, XXV/149, s. 163.

²¹⁹ Faruk Alpkaya, **Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuruluşu,(1923-1924)**, İletişim Yayınları, İstanbul 1998,s.23.

²²⁰ Kemal Atatürk, **Nutuk**, s. 467.

²²¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, XXVI/ 175;Ali İhsan Sabis, **Harp Hatıralarım**, VI, Nehir Yayınları, İstanbul 1993,s.294

²²² **TBMM Zabıt Ceridesi**, XXVI/ 167,s.154

²²³ **TBMM Gizli Celse Zabıtları**, III/ 2, s.11.

4- 1923 Seçimleri ve Mersin’de İkinci Grup’un Tasfiyesi

Bütün bu gelişmeler karşısında Mustafa Kemal Paşa, Meclis’te kendi görüşüne yakın olanları örgütlemek için 6 Aralık 1922’de Halk Fırkası adı altında siyasi bir fırka kuracağına ilişkin bir beyanatta bulunmuştu.²²⁴ Mustafa Kemal Paşa’nın, Halk Fırkası’nın başına geçme eğilimi içinde olması, İkinci Grup’un eleştirilerine neden olmuş, başlattığı siyasi hareketin başına geçmesini tasvip etmeyen kişilere, Mustafa Kemal Paşa, rejimin tam olarak yerleşmesi için bunun gerekli olduğunu vurgulamış²²⁵ rejimi sağlam temellere oturtmak ve toplumda istediği dönüşümleri gerçekleştirmek için seçimlere giderek kendi ekibini kurmak istemişti.

I. Meclis’ten II. Meclis’e geçişe hukuksal anlamda ilk olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin 1 Nisan 1923 tarih ve 369 sayılı Heyeti Umumiye kararı ile yol açılmıştı.²²⁶ Bu karardan iki gün sonra 3 Nisan’da seçim kanununda seçmen yaşını 18’e indirmek, 20.000 erkek için, bir mebus seçmek gibi değişiklikler yapılmıştı.²²⁷ Haziran ve Temmuz aylarında tamamlanan seçimler sonunda Mustafa Kemal Paşa’nın bizzat onayladığı adaylar seçilmiş ve İkinci Grup’tan oldukları bilinen ve muhalefet saflarında yer alan mebuslar Meclis’e girememişlerdi. Mustafa Kemal Paşa, İkinci Grup’tan Meclis’e kimsenin girmemesi için büyük bir çaba sarf etmişti.²²⁸

Seçimin taşraya yansımaları, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin gösterdiği adaylarla mahalli adaylar arasında geçmiş, büyük çoğunluğunu Mustafa Kemal Paşa’nın gösterdiği adaylar kazanmıştı.²²⁹ Mersin’de seçimler 8 Temmuz 1923’de yapılmış, seçimin ilk bölümünde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin adayları kazanmıştı.²³⁰ Cemiyetin adaylarından, Besim (Özbek) Bey²³¹ Niyazi (Ramazanoğlu) Bey²³² seçimi kazanmıştı. İkinci tur seçimler, 10 Temmuz’da Belediye binasında yapılmış ve Niyazi ve Besim Beyler oyların büyük bir çoğunluğunu alarak seçilmişlerdi.²³³ 1923

²²⁴ Ahmet Yeşil, **Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası**, Cedit Yayınları, Ankara 2002, s.87.

²²⁵ **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri**, II, s.98.

²²⁶ **Düstur**, III. Tertip, Cilt, IV, Millet Yayınları, İstanbul 1929, s.16.

²²⁷ Faruk Alpkaya, **Türkiye Cumhuriyetin Kuruluşu (1923-1924)**, İletişim Yayınları, İstanbul 1998, s.29.

²²⁸ Sabahattin Selek **Anadolu İhtilali**, Örgün Yayınları, İstanbul, 1981, s.601; Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam, III**, Remzi Kitabevi, 1999, s.90.

²²⁹ F. Giritlioğlu, **Türkiye Siyasi Tarihinde C.H.P’nin Mevkii**, s.37.

²³⁰ **Hâkimiyet-i Milliye**, 6 Ağustos 1923.

²³¹ Niyazi Bey:110, Besim Bey:112, Latife Hanım:2, Vali Haşim Bey:2, Sadık Paşa:2, Hadi Efendi:2, Cemal Paşa:1, Birhan zade Mahmut Efendi:1, Muhtar Bey:1 oy almıştı. (**Tarsus Gazetesi**, 10 Temmuz 1923.)

²³² **B.C.A.**490.01/303.1226.2-24

²³³ İkinci etapta Besim Bey:63, Niyazi Bey:61, Cemal Paşa:1, Vali Haşim Bey:1 oy almıştı. (**Tarsus Gazetesi**, 10 Temmuz 1923)

Seçimlerinde muhaliflerin oy alamamalarının nedeni²³⁴ seçimin güdümlü niteliğinde değil, muhaliflerin somut bir programının olmayışı ile savaşın henüz bitmediği bir ortamda Mustafa Kemal Paşa'nın işaret ettiği adayların istikrar getireceği eğilimi doğrultusunda olmalarıydı.

---

²³⁴ Bu netice, halkın, parti kavgalarından sıkıldığı ve iki grup olursa geçmişte olduğu gibi kesin çatışmalar doğuracağı endişesinin bir yansımasıdır.(ř.S. Aydemir, **Tek Adam, III**, s.90.)

II. BÖLÜM

1923-1933 CUMHURİYET'İN İLK ON YILINDA MERSİN VE İÇEL'DE SİYASİ HAYAT

A-MERKEZ CHP TEŞKİLATI

1- Mersin'de CHP Teşkilatının Kurulması

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, vatan topraklarının kurtuluşu ve milletin istiklalini esas ve hedef olarak kurulmuştu. Milli Mücadele'nin zaferle sonuçlanması ile birlikte Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti hem ismi, hem de tüzüğündeki amaçları açısından işlevini yitirmişti.²³⁵Müdafaa-i Hukuk terimi, Milli Mücadele sürecindeki anlamını kaybetmiş; birleştirici ve bütünleştireceği bir dokusu kalmamıştı.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Meclis'te bir grup oluşturması, siyasi bir parti görünümü kazanmasına rağmen Halk Fırkası'na dönüşmesi hukuki ve pratik bazı zorunlulukların ve beklentilerin bir sonucu olmuştu. Misak-ı Milli sınırları içinde bulunan vatanın kurtarılması ve bağımsızlığa kavuşturulması olan temel amaca ulaşıldıktan sonra Cemiyet ömrünü tamamlamıştı. Cemiyet'in varlığını sürdürmesi halinde siyasi beklentiler çerçevesinde yeni bir programa ve tüzüğe ihtiyacı, Halk Fırkası'nın doğuşunda temel etkenlerden biri olmuştu.²³⁶Mustafa Kemal Paşa'nın, Milli Mücadelenin başından beri tasarladığı yeni rejimin ve ülkenin ekonomik anlamda kurtarılması konusundaki düşüncelerinin hayata geçirilmesi noktasında yeni bir siyasi oluşuma ihtiyaç duyulmuştu.²³⁷

Halk Fırkası, Birinci Millet Meclisi çatısı altında oluşan Müdafaa-i Hukuk Grubu, Meclis'in 1 Nisan 1923'de seçim kararı almasından sonra 8 Nisan'da seçim programı niteliğinde Dokuz Umdelik bir program yayınlamıştı. Bu program ile sandık başına çağrılan halkın, bu programı onaylamaları halinde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Cemiyeti'nin Halk Fırkası'na dönüşeceği de onaylanmış olacağı açıkça

²³⁵ C.H.P. 25 Yıl, Ulus Basımevi, Ankara 1943,s.9.

²³⁶ E.Öz, **Tek Parti**... s.87.

²³⁷ **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II**, Ankara 1997,51;İsmet İnönü, **Hatıralar, II**, Bilgi Yayınları, Ankara,1987,s.193.

belirtildiği.²³⁸ Ağustos 1923’de seçimleri Müdafaa-i Hukuk Grubu’nun kazanmasından sonra yeni Meclis üyeleri, Halk Fırkası’nın Nizamnamesi’ni hazırlamaya başlamış; bu çalışma 9 Eylül 1923’de tamamlanarak 11 Eylül’de Meclis’in onayına sunulmuştu.²³⁹ Cemiyetler Kanunu çerçevesinde kurulan Halk Fırkası, kendisini bir ihtilal fırkası değil, bir inkılâp fırkası olarak lanse etmişti.²⁴⁰

Halk Fırkası, köy ve mahallelerden başlayarak örgütlenmiş; ancak örgütlenme her bölge de yapılamamış yapılan yerlerde de katılım yüzeysel ve sınırlı kalmıştı.²⁴¹ Fırkanın il çapındaki teşkilatlanması, köy ve mahalle ocakları ile nahiye, ilçe il teşkilatlarından oluşan hiyerarşik bir yapıdan oluşmuştu. Vilâyet heyeti idaresi, vilâyet kongresince seçilecek 5 üyeden oluşacak, bu kurula vilâyet mutemedi başkanlık edecekti. Fırkanın vilâyetteki temsilcisi olan vilâyet mutemedi, kazada fırkayı temsil edecek kaza mutemedini atama yetkisine sahip olacaktı.²⁴² İllerdeki teşkilatlanmanın temelinde ocak teşkilatları bulunmaktadır. Ocaklar, mahalle ve köylerde kurulan temel teşkilattır. Ocak teşkilatlarının birleşmesiyle bucak teşkilatları oluşmakta ve bunların üstünde ise ilçe teşkilatları yer almaktadır. İlçe yönetim kurulları, 5 kişiden oluşmakta ve ilçedeki fırka teşkilatlarıyla merkezdeki il teşkilatı arasında iletişimi sağlamaktadır.²⁴³

Fırkanın henüz kurulduğu ilk dönemlerde, taşra örgütünün daha geniş hareket serbestine sahip olduğu, bu serbestliğin daha sonraki yıllarda ortadan kalktığı ifade edilmektedir.²⁴⁴ Bu serbestliğin temeli de Halk Fırkası’nın ortaya çıkma sürecinden gelmektedir. Halk Fırkası, bir meclis partisi olarak doğduğundan taşra örgütlenmesine yönelik özel bir çabada bulunmamış; Müdafaa-i Hukuk Grubu, kadroları büyük ölçüde taşra örgütünün temelini oluşturmuştu,²⁴⁵ bu doğrultuda Başvekil İsmet İnönü, 20 Kasım 1923’de Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti şubelerine gönderdiği genelgede; artık Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Şube Yönetim

²³⁸ T.Z.Tunaya, **Türkiye’de Siyasi Partiler**, s.557.

²³⁹ Trabzon örgütünün dışında itiraz eden olmamıştı. (M.Tuncay, **Tek Parti...** s.53)

²⁴⁰ “*Halk Fırkası Nizamnamesi*”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 10 Ağustos 1923

²⁴¹ M. Kabasakal, **Türkiye’de Siyasal Parti Örgütlenmesi** s.149.

²⁴² **Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi**, 9 Eylül 1339, İstanbul 1926, s.11-13; “*Halk Fırkası Nizamnamesi*”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 13 Eylül 1923

²⁴³ “*Halk Fırkası Nizamnamesi*”, **Ayın Tarihi**, Sayı:1, (Eylül 1340), 80-82.

²⁴⁴ Hakkı Uyar, **Türkiye’de Tek Parti Dönemi Cumhuriyet Halk Partisi**, İzmir 1998, s.55.

²⁴⁵ Ayşe Güneş Ayata, **C.H.P Örgüt ve İdeoloji**, Gündoğan Yayınları, Ankara 1992, 63.

Kurulları'nın, Halk Fırkası Yönetim Kurulları adı altında çalışmaya devam edeceğini duyurmuştu.²⁴⁶

1924 yazında Halk Fırkası bir meclis grubu olmanın ötesinde, ülke çapında örgütlenme girişimlerine koyulmuş, her ne kadar, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Cemiyeti'nin Halk Fırkası'na dönüştüğü açıklanmışsa da parti taşrada yalnızca bir çerçeve kadro görünümü sergilemiş,²⁴⁷ taşradaki teşkilatlanmanın düzenli işleyebilmesi için mutemetler görevlendirmişti.²⁴⁸ Bu doğrultuda Adana Halk Fırkası Mutemetliği'ne, Doktor Fazıl (Berk) Bey getirilmiş;²⁴⁹ Mersin Halk Fırkası teşkilatlanmasını gerçekleştirmek için de Cebel-i Bereket Mebusu İhsan Bey görevlendirilmiş; İhsan Bey yakın bir zamanda Mersin'e giderek teşkilatı kuracağını beyan etmişti.²⁵⁰ Kendisi Mersin Halk Fırkası Müteşebbis Heyeti'ni oluşturmak için Adana'dan Mersin'e giderek Türk Ocağı Binası'nda uzun toplantı sonucunda 21 Eylül 1924'de beş kişiden oluşan Müteşebbis Heyet'in oluşturulması ile Mersin Halk Fırkası'nı resmen kurmuştu.²⁵¹ Müteşebbis Heyet; Reis Hacı Bey, Üyeler; Vali Tevfik Bey²⁵², Mehmet (Özalp) Bey²⁵³, Sami (Çalık) Bey²⁵⁴, den oluşmuştu. Fikri (Mutlu) Bey²⁵⁵, Ali Rıza (Bozkurt) Bey,²⁵⁶ Muharrem Hilmi (Yeğin) Bey²⁵⁷ Fırka'nın kuruluşunda görev almış ve ilk dönemlerde önemli katkı sağlamışlardı. Mersin Mebusu Muhtar Bey, ilk dönemlerde fırkanın kuruluşunda ve teşkilatlanmasında çalışmasına rağmen işlerinin yoğunluğundan istifa etmişti.²⁵⁸

Nahiye kongreleri ile teşkilatlanma genişletilmiş;²⁵⁹ Merkez Kaza Teşkilatı'nın şehir ve köy ocaklarının İdare Heyetleri'ne yönetimde yer alan kişilerin yakınlarının seçilmesi gelenek haline gelmişti.²⁶⁰ Mersin'de ilk Halk Fırkası Teşkilatı, saltanat yanlısı olanlar ile Milli Mücadele sürecinde aktif rol alan gençler tarafından kurulmuştu. Fazıl

²⁴⁶ H.Uyar, **Tek Parti**... s.76.

²⁴⁷ M. Tunçay, **Tek Parti**... s. 93; Nihan Yükseliman, **Parti Devlet Bütünleşmesi**, Gelenek Yayınları, İstanbul 2002, s. 16.

²⁴⁸ **Cumhuriyet**, 23 Haziran 1924.

²⁴⁹ **Hâkimiyet-i Milliye**, 14 Eylül 1924.

²⁵⁰ **Cumhuriyet**, 13 Eylül 1924. 1924'de yapılan Belediye seçimlerinde fırkaya yakın olan adayların kazanması için çalışmalar yapılmıştı. (**Demirkalem**, 13 Kanun-ı sani/Ocak 1924.)

²⁵¹ **Tarsus**, 24 Eylül 1924.

²⁵² **Tarsus**, 16 Haziran 1925.

²⁵³ **B.C.A.** 490.01/660.207.1-23.

²⁵⁴ **B.C.A.** 490.01/303.1226.1-26.

²⁵⁵ **B.C.A.** 490.01/270.1078.2-5.

²⁵⁶ **B.C.A.** 490.01/303.1227.3-22.

²⁵⁷ **B.C.A.** 490.01/303.1227.3-49.

²⁵⁸ **Cumhuriyet**, 19 Teşrin-i sani/Kasım 1924.

²⁵⁹ **Cumhuriyet**, 19 Teşrin-i sani/Kasım 1924.

²⁶⁰ **B.C.A.** 490.01/660.207.1-36.

Berk Bey, Milli Mücadele sürecinde görev alan gençlerden önce daha tecrübeli olan, fakat zamanında saltanat yanlısı politikalar izleyen kişileri ön plana çıkartması tepkilere neden olmuş, oluşan tepkilerle birlikte yönetimde gençlere görev vermiş; fakat gençleri yönetimde ikinci plana atmıştı.²⁶¹

1925’de C.H.F. Mutemedi Fazıl Berk Bey, Şeyh Sait İsyanı sonrası fırkayı yeniden yapılandırmak için Ankara’dan Mersin’e gelerek Müteşebbis Heyeti belirlemiştir.²⁶² Reis Hacı Ömer Bey, Üyeler; Doktor Reşit Galip, Hacı Yusufzâde Yakup Bey, Yanparlı Hasan Efendi, Meclis Genel Üyesi Hacı Mahmut Efendi,²⁶³ Fabrikatör Vali Tevfik Bey, Hacı Mehmet Bey, Hasan Hakkioğlu Ali’den oluşmuş, heyet, merkezin onayı ile faaliyetlerine başlamıştı.²⁶⁴ C.H.F Genel Merkezince, fırkanın daha iyi teşkilatlanması için 20 Mayıs 1925’de toplantı yapılmış; görüşmeler sonunda merkezin daha düzenli çalışması için Mersin, Maraş, Adana ve Cebelibereket’in de yer aldığı 8. Müfettişlik Mintikası’nda yer almıştı.²⁶⁵ Mersin C.H.F Mutemedi Fazıl Bey, 1925’te Merkez Fırka Teşkilatı tarafından çalışmalarından memnun olmadığı için görevinden alınmış,²⁶⁶ yerine Hilmi(Cerit) Bey getirilmişti. 1926 tarihi C.H.F’nin örgütlenmesini yaygınlaştırmaya çalıştığı bir dönem olmuş, bu süreçte C.H.F., doğuda rejime karşı çıkan ve ayaklanan bölgeler haricinde her yerde örgütlenmesini sürdürmeye ve yaygınlaştırmaya çalışmıştı.²⁶⁷ Hilmi Bey, Mersin Halk Fırkası Müteşebbis Heyeti’ni, görülen lüzum üzerine yeni bir heyet oluşturmak üzere fesh etmiş; esaslı bir teşkilat kurmak, halkın istediği ve halka yakın olan isimlerin teşkilat içerisine alınmasına dikkat etmişti.²⁶⁸ Yeni Müteşebbis Heyet: Tüccardan Şihmanzâde Şakir Bey, Said Arif Bey, Belediye Reisi Şevket Bey, Doktor Mahmud Ragıp Bey, Tüccardan Taşcızâde Hasan Bey’den teşkil etmiş, en kısa zamanda faaliyetlerine başlama kararı almıştı.²⁶⁹

C.H.F.’nin kurulduktan sonra ilk büyük kongresi, 15 Ekim 1927’de toplanmış,1927’de tek parti anlayışının tescillenmesi, merkezin taşra üzerindeki söz

²⁶¹ **Mersin**,10 Şubat 1924

²⁶² **Vatan**,8 Haziran 1925.

²⁶³ **Cumhurbaşkanlığı Arşivi**, A IV, D 57,F 6;**B.C.A** 490.01/284.1138.1-72.

²⁶⁴ **Cumhuriyet**,26 Kanun-ı sani/Ocak 1925.

²⁶⁵ **Cumhuriyet**,3 Haziran 1925; **Vatan**,4 Haziran 1925.

²⁶⁶ **Cumhuriyet** 7 Kanun-ı evvel/Aralık 1925; **Tarsus** 18 Kanun-ı evvel/Aralık 1925.

²⁶⁷ M.Kabasakal, **Türkiye’de Siyasal Parti**... s.116.

²⁶⁸ **Tarsus**,20 Mayıs 1926.Hilmi Bey, ticaretle uğraştığı için valilik görevinden alınmıştı.(B.C.A.030.18.1.1/18.22.17;**İçişleri Bakanlığı Arşivi**, Hilmi Bey Dosyası, Sicil No:9)

²⁶⁹ **Tarsus**,8 Haziran 1926.

hakkını arttırması, çevrenin merkezdeki siyaset anlayışını etkileme kanallarının önünü tıkamıştı. Bu kongre ile çevrenin merkeze bağımlı olduğu bir noktaya gelinmişti.

Mersin C.H.F.Kaza Kongresi, 27 Nisan 1927’de 62 nahiyenin katılımıyla toplanmış; Mersin C.H.F. Vilâyet Mutemedi Hilmi Bey’in başkanlığında kongre çalışmaları başlamış, yaptığı konuşmada; “*Siyaset hayatımız çok müşkül anlar geçiriyor. Ferdi hayatlar toplumsal hayatlara inkılap etmediği sürece her işte zümreler teşkil ederek yaşamak mecburiyeti hâsıl olur. Siyasi hayat Halk Fırkası’ndan ibarettir. Söz birliği, kalp birliği ile hareket edecek olursak inkılâbımız bütün noktalarıyla muvaffak olur*”²⁷⁰ diyerek C.H.F.’nin siyasi yaşamın vazgeçilmez unsuru olduğunu belirtmişti. Nisan 1927’de yapılan C.H.F. Mersin Kaza Kongresi’ne; Kaza Mutemedi Mithat Bey, Tahir Efendizâde Ziya, Yüzbaşıâzde Ali Rıza, Yanparlı Hasan, Belediye Üyesi Hakkı Bey, Ahmet Hamdi Bey, Vilâyet Kongresi’ne Kaza Mutemedi Mithat Fabrikatör Tefvik, Hazaroğlu Ali Bey seçilmişti.²⁷¹Kaza Kongresi’nden sonra, Vilâyet Kongresi, Fırka Mutemedi Hilmi Bey başkanlığında toplanmış, verdiği nutuktan sonra seçimlere geçilmiş; Vilâyet Heyeti’ne Mutemet Hilmi Bey, Mersin Belediye Reisi, Şevket Bey, Mersin Kaza Mutemedi Mithat Bey, Mersin Türk Ocağı Reisi Doktor Muhtar Bey, Kongre Temsilciliği’ne ise; Mutemet Hilmi Bey, Tarsus Belediye Reisi Hakkı Bey, Encümen Üyesi’nden Bahaattin ve Hilmi Beyler seçilmişti. Mersin C.H.F Kongresi seçimlerinden sonra sonuçları, Mustafa Kemal ve İsmet Paşa’ya bildirilmişti.²⁷²

1928’de Mersin C.H.F Vilâyet Kongresi yaklaştıkça iktidarın yanı sıra²⁷³ muhalefetin de çalışmaları hızlanmış; ilk önce ocak, nahiye ve en sonda Vilâyet Kongresi’nin yapılmasına karar verilmişti.²⁷⁴Mahmut (Savaş) Bey Mehmet (Özalper) Bey Kaza Heyeti’ne seçilmiş,²⁷⁵ Mersin Kaza Mutemedi Hamdi Bey, nahiye ve köy teşkilatlanmasını hızlandırmak için girişimlerde bulunmuştu.²⁷⁶C.H.F Mersin Vilâyet Kongresi, 14 Ocak 1929’da toplanarak İdare Heyeti’ni oluşturmuş, Heyet; Doktor Muhtar (Berker)²⁷⁷,Liman İnhisar Şirketi Müdürü Mansur Bey, Toroğlu tüccardan

²⁷⁰ **Tarsus**,29 Nisan 1927.

²⁷¹ **Tarsus**, 29 Nisan 1927.Bu dönemde yapılan Belediye seçimlerini de C.H.F. adayları kazanmıştı. (**Tarsus**, 8 Mart 1927)

²⁷² **Tarsus**, 30 Nisan 1927.

²⁷³ **Halk Gazetesi**, 2 Temmuz 1928.

²⁷⁴ **Yeni Mersin**, 28 Teşrin-i sani/Kasım 1928.

²⁷⁵ **B.C.A** 490.01/660.207.1-23.

²⁷⁶ **Yeni Mersin**,26 Kanun-ı evvel/Aralık 1928.

²⁷⁷ **Yeni Mersin**, 17 Haziran 1929.

Mithat Bey, Tarsuslu Halim Beyzâde Salih, Tarsuslu Hatipâzde Hilmi Bey'den teşekkül etmişti.²⁷⁸

C.H.F'nin üstyapıda gerçekleştirdiği yenilikler halkın sosyal ve ekonomik yaşantısına yansımamış; C.H.F.'nin taşra örgütleri, 1930'da fırka merkezine isteklerini ancak yerel kongre dilekleriyle duyurabilmişti. İl yöneticilerinin göreceli olarak kendi başlarına inisiyatif kullanma hakkı sınırlandırılmış,²⁷⁹bu ortamda Mersin C.H.F Teşkilatı'ndan istifa edenlerin çoğu Serbest Cumhuriyet Fırkası'na geçmişti.²⁸⁰1930'da Mersin C.H.F. Vilâyet İdari Heyeti, Belediye Reisi Mithat Bey, Liman İnhisar Şirketi Müdürü Mansur Bey, Niyazi Bey, Fabrikatör Hacı Ömer Bey, Tüccardan Ergirzâde Ali, Yakup Bey, Gafur Efendizâde Mahmut ve Halim Bey'den Mersin C.H.F.Kaza Heyeti ise; Müftüzâde Bahaeddin Bey, Belediye Üyelerinden Ali Rıza, Veysel Bey, Fabrikatör Sami, Avukat Mahmut Fuat, Ziraat Odası Reisi Hıdıroğlu Ali, Tüccardan Enver Ali'den oluşmuştu.²⁸¹Fuat(Mörel) Bey ise Mersin Merkez Kaza Üyeliği'ne seçilmişti.²⁸² 1929 ekonomik krizinin de etkisiyle müteşebbis heyette genellikle tüccar sınıfı yer almıştı.

Aralık 1930'da Vilâyet ve Kaza Teşkilatları kendi istekleri ile istifa ettiği için C.H.F.Adana mıntikasın teşkilatlanmasından sorumlu Naci Paşa ve Ali Münif Hakkı yeni teşkilatı kurmakla görevlendirilmişlerdi.²⁸³ Yeni kurulan Mersin C.H.F. Vilâyet İdari Heyeti; Reis Necip Mecit Bey(Kırmızı Yıldız Ticarethanesi sahibi),Üyeler, Ereğirâzde Ali Bey, Ali Rıza Bey,(Kurtuluş Şirketi sahibi),Şevket Bey(Ticaret Bankası Müdürü),Halimzâde Salih Bey, Burhanzâde Mahmut Saip Bey, Doktor Ali Refik Bey'den oluşmuştu.²⁸⁴

2-Mersin C.H.F Teşkilatı'nın Faaliyetleri

1925'de C.H.F taşrada güçlenmeye başlamış, üye kaydında büyük bir artış meydana gelmişti.²⁸⁵Mersin C.H.F Mutemedi Fazıl Bey, fırkaya hareketlilik kazandırmak için Mersin'de bir toplantı yapmış; özellikle tüccarların katılımıyla

²⁷⁸B.C.A.490.01/284.1138.2-61;Yeni Adana,16 Kanun-ı sani/Ocak 1929;Yeni Mersin,15 Kanun-ı sani/Ocak 1929.

²⁷⁹H.Uyar, **Tek Parti**... s.65.

²⁸⁰**Hizmet**,14 Eylül 1930.

²⁸¹B.C.A.490.01/284.1138.2-26;Yeni Mersin,29 Birinci Kanun/Aralık 1930.

²⁸²B.C.A.490.01/660.207.1-34.

²⁸³**Yeni Mersin**,30 Birinci Kanun/Aralık 1930.

²⁸⁴B.C.A.490.01/284.1138.2-6; B.C.A.490.01/284.1139.2-7.

²⁸⁵**Vatan**,31 Mayıs 1925.

gerçekleşen toplantıda fırkaya 10 bin lira para yardımı toplanmıştı.²⁸⁶Fırkanın daha düzenli çalışması için, Camii Şerif Mahallesi'nde Çarçan Hanı yapılacak toplantılar için Fırka Teşkilatı'natahsis edilmişti.²⁸⁷ C.H.F.Mersin Teşkilatı, üye kaydının zayıf olduğu iddialarına karşı, hızlı bir şekilde çalışmalarına devam etmişti.²⁸⁸Faaliyetlerini seçimler üzerinde yoğunlaştırmış, Belediye Seçimlerine önem vererek; aday çalışmalarını erken bir süreçte başlamış,²⁸⁹ seçimleri, C.H.F adaylarından Kemal Bey, kazanamamış bağımsız adaylarından Şevket Bey kazanmıştı.²⁹⁰Seçimler sonucunda C.H.F Belediye seçimlerine fesat karıştırıldığı iddiasıyla Mülkiye Müfettişleri göreve çağrılmıştı.²⁹¹ Tarsus'ta Belediye seçimlerini ise, C.H.F adayları kazanmıştı.²⁹²

Mersin C.H.F Teşkilatı, sosyal olaylara da eğilmiş, Mutemet Fazıl Bey'in başkanlığında bir komisyon kurarak, Yunanistan'dan gelen muhacirlere yardım etmek için yiyecek, giyecek ve barınma konularında ihtiyaçlarını karşılamış,²⁹³ sosyal yardım işlerinde Tayyare Cemiyeti gibi sosyal kuruluşlarla halkın ihtiyaçlarını karşılamak için garden partileri düzenleyerek koordineli çalışmalar yapmıştı.²⁹⁴ 8.Mıntıka Müfettişi Hasan Bey, Mersin'e giderek fırkada incelemelerde bulunmuş; fırkanın güçlenmesi için Mersin'de bulunan Himaye-i Etfal ve Türk Ocaklarını işbirliğine davet etmiş; fırkayı yükselişe geçirmenin yollarını aramıştı.²⁹⁵ Mersin C.H.F Teşkilatı, 1927'de Türk Ocağı ile yakından ilgilenererek Fırka Teşkilatı'nda görev yapan Süleyman Fikri Bey'i, ocak, içinde görevlendirmiş; yaptığı toplantıda ekonomik açıdan zor durumda olan Mersin Türk Ocağı'na yardım etmeye karar vermişti.²⁹⁶

1928'de Mersin C.H.F.Reisi Doktor Muhtar Bey, inkılâpların Mersin'de yerleşmesi, gerekli dönüşümlerin halk tarafından benimsenmesi için gerekli çalışmaları yaptırmıştı. Harf İnkılâbının halk nezdinde benimsenmesi için kurslar açmış; halkın bu kurslara gitmesini sağlayarak yeni harflerin Mersin halkı tarafından öğrenilmesini sağlamıştı.²⁹⁷C.H.F. Mersin Mebusları Ali Münif ve Hakkı Bey, Mersin ve Tarsus'ta

---

²⁸⁶**Tarsus** 23 Nisan 1925.Parti bünyesinde çalışacak Tayyare Cemiyeti'nin kurulmasına karar verilmişti. (**Cumhuriyet**,7 Nisan 1925.)

²⁸⁷ **Cumhurbaşkanlığı Arşivi**, A IV-3, D 51,F 27;**Tarsus**,24 Teşrin-i sani/Kasım 1925.

²⁸⁸ **Cumhuriyet**,26 Kanun-ı sani/Ocak 1925.

²⁸⁹ **Tarsus** 24 Kanun-ı evvel/Aralık 1925.

²⁹⁰ **Saday-ı Hak**,6 Şubat 1925.

²⁹¹ **Tarsus** 17 Şubat 1925.

²⁹² **Tarsus** 5 Nisan 1925.

²⁹³ **Cumhuriyet** 3 Kanun-ı sani /Ocak 1925.

²⁹⁴ **Cumhuriyet** 25 Temmuz 1925; **Tarsus**, 28 Temmuz 1925.

²⁹⁵ **Cumhuriyet**,10 Nisan 1926.

²⁹⁶ **Tarsus**, 26 Nisan 1927.

²⁹⁷ **Halk Gazetesi**, 2 Teşrin-i evvel/Ekim 1928;**Mersin**,13 Teşrin-i evvel/Ekim 1928.

incelemelerde bulunarak, yeni harflerin ne derece öğrenildiğini denetlemişler;²⁹⁸ fırka binasında yapılan toplantıda İhsaniye Mahallesi'nde halkın yeni harfleri öğrenmesi için kurs açılmasına karar verilmişti.²⁹⁹ C.H.F. binasında, yeni harfler için genel bir toplantı yapılmış; C.H.F Mutemedi Doktor Muhtar Bey, Belediye Reis Yardımcısı Turgut Bey ve Türk Ocağı Heyeti, Mersin ve Tarsus'ta 18 yeni dersliğin açılmasını kararlaştırmışlardı.³⁰⁰

1929'da C.H.F.,esnaf teşkilatlarını fırkaya kazandırmak için esnafların bağlı olduğu cemiyetlerle sıkı bir işbirliği yapmaya karar vermişti.³⁰¹ C.H.F Mersin Teşkilatı, kendi binasında faaliyetlerini sürdürmesine rağmen bulunduğu yer sapa olduğu ve göz önünde bir yer olmadığı için, esnaf ve gençlik teşkilatlarını fırkaya çekebilmek için Tüccar Hanı iş merkezinde herkesin dikkatini çekebilecek bir yer kiralamıştı.³⁰² 1929 Dünya Ekonomi Krizi, toplumu ciddi ölçüde etkilemiş, krizin etkileri bir liman kenti olan Mersin'de belirgin bir şekilde kendini hissettirmişti.³⁰³ Özellikle tarıma dayalı dış ticaret alanında faaliyet gösteren birçok şirketin kapanmasına neden olmuş; acente kimliğindeki birçok küçük şirket krizin getirdiği olumsuz etkilerden kendini koruyamamıştı.³⁰⁴ Pamuk üretiminde de büyük azalmalara neden olmuş; kriz sonucunda pamuk üretimi I.Dünya Savaşı'ndaki oranına gelmiş, fiyatların yarı yarıya inmesiyle pamuk üreticileri bankalardan avans almaya başlamışlardı. New York ve Liverpool'da pamuk alım fiyatlarının düşmesi, Mersin ve çevresindeki pamuk yetiştiricilerini olumsuz yönde etkilemişti.³⁰⁵ Mersin C.H.F.Teşkilatı, Genel Merkez ile görüşmeler yaparak, Mersin'in krizden etkilenmesini en aza indirmek için gayret etmiş, böylece tüccar kesimiyle yakından ilgilenmişti.

3-1931 Mersin C.H.F Teşkilatının Yeniden Yapılandırılması

S.C.F deneyiminden sonra Mustafa Kemal Paşa, toplumdaki farklı siyasi eğilimlerin sebebini araştırmak ve çözüm üretmek için, 11 Şubat 1931'de Akdeniz

²⁹⁸Sarı İbrahim Köyü'ne giderek yeni harflerin öğretilmesi ile ilgili çalışmalara bizzat katılmışlardı. (Mersin,3 Teşrin-i evvel/Ekim1928.)

²⁹⁹ Mersin,23 Eylül 1928.

³⁰⁰ Mersin,27 Eylül 1928.

³⁰¹ Yeni Mersin, 28 Mayıs 1929.

³⁰² Yeni Mersin, 30 Mayıs 1929.

³⁰³ Mebus Doktor Muhtar Bey, Mersin Limanının krizden etkilemediğini öne sürmüştü.(C.H.F Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları,10-18 Mayıs 1931,İstanbul Devlet Matbaası,1931,s.154.)

³⁰⁴ Selçuk Durak,1929 Dünya Ekonomik Buhranının Mersin Limanı Üzerindeki Etkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin 2006,s.104.

³⁰⁵ Yeni Adana,20 Nisan 1933.

seyahatine çıkmış; bu gezi sırasında teşkilatların S.C.F. karşısında fazla bir varlık gösterememesi nedeniyle tümüyle elden geçirilmesinin zorunlu olduğunu rapor etmişti.³⁰⁶ Mustafa Kemal Paşa'nın bu gezisiyle, tek parti rejiminin kamuoyunun isteklerini daha dikkatli gözlediği görülmüş; Menemen olayının da etkisiyle C.H.F., daha güçlü bir siyasi iktidarın zorunlu olduğu kanısını algılayarak,³⁰⁷ Fırka Teşkilatı'nda yapılması gerekli görülen değişiklikleri siyasi gündeminin değişmez maddelerinden biri haline getirmişti. Nahiye ve kazalarda, fırka örgütü için yeniden seçim yapılarak, halka daha yakın bir iktidarın kurulması sağlanmak istenmişti.³⁰⁸ C.H.F.'nin 15 Mayıs 1931'de III. Büyük Kongresi ile Fırka Teşkilatı'nda köklü değişiklikler yapılmış;³⁰⁹ en önemli yönü fırkayı doktrinel bir çizgiden çıkartarak, olaylara göre hareket eden ve tavır sergileyen bir yapıya taşımak olmuştu.³¹⁰ Mustafa Kemal Paşa'nın Mersin'e yaptığı seyahat ve incelemeler sonucunda hazırlanan raporlar, Büyük Kongre'ye de yansımış, kurumsal olarak bazı değişikliklere gidilmişti.

C.H.F Taşra Teşkilatı, siyasi nüfuz mücadelesinin önemli bir basamağını oluşturması gerekirken; çok kez sadece kâğıt üzerinde göstermelik olarak varlığını sürdürmüştü. C.H.F'nin taşrada bir siyasi fırka olarak işlevini yerine getiremediği ortaya çıkmış; toplum üzerinde yeterli ölçüde etkili olamadığından taşrada muhalefetin iktidara karşı güçlü bir şekilde örgütlendiği görülmüştü.³¹¹ C.H.F.'nin yaptığı her değişiklik sorun çözmekten çok yeni sorunlar üretmiş;³¹² merkezin denetiminden uzak taşrada fırka, Müftü ailesi gibi köklü ailelerin kontrolünde olduğu için taşrada merkezden bağımsız bir siyaset anlayışı yerleşmişti. Bu anlayışı ortadan kaldırmak için yeniden köklü bir yapılandırmaya ihtiyaç duyulmuştu.

Fırka teşkilatlarına gereken dinamizmi kazandırmak için bütün fırka müfettişlerinden mıntukaları dâhilindeki halkın istekleri ve şikâyetleri ile ilgili bir rapor hazırlamaları istenilmiş; diğer taraftan taşrada S.C.F. Teşkilatı'nda görev yapmış olanların C.H.F.'ye dönüşlerinin önü açılmıştı.³¹³ Mersin Mebusu Hakkı Bey,

³⁰⁶ Ahmet Hamdi Başar, *Atatürk'le Üç Ay*, İstanbul 1945, s.24.

³⁰⁷ Çetin Yetkin, *Türkiye'de Tek Parti Yönetimi*, İstanbul 1983, s.44.

³⁰⁸ M.Kabasakal, *Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi*... s.127.

³⁰⁹ *Cumhuriyet Halk Fırkası Program Projesi*, Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara 1931, s.1.

³¹⁰ T.Z.Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*..s.569.

³¹¹ *B.C.A.490.01/724.478.1-23*.

³¹² Cemil Koçak, *Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s.490

³¹³ *Cumhuriyet Halk Fırkası Katibiumumiliğinin F.Teşkilatına Umumi Tebligatı*, Mayıs 1931'den Birinci Kanun 1933 Sonuna Kadar, I, Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara 1934, s.11; Fahir Giritlioğlu, *Türk Siyasi Tarihinde C.H.P'nin Mevkii*, Ankara, 1965, s.87.

Cebelibereket Mebusu Naci Bey, S.C.F kapatıldıktan sonra C.H.F.'yi yeniden teşkilatlandırmak için görevlendirilmişlerdi.³¹⁴ Mersin Vilâyet ve Kaza Heyetlerinin yerine müteşebbis bir heyetin oluşturulmak istenmesi ve Mersin C.H.F. Teşkilatı'nın bu heyetler tarafından yapılması teşkilatta görev yapanlar tarafından memnuniyetle karşılanmıştı.³¹⁵

Teşkilat yapılırken S.C.F'ye katılmış olanlar içinde aydın tabakaya mensup ve fırkaya karşı aşırı muhalefet hareketine girmeyenlerin teşkilata alınması uygun görülmüştü. Adana ve Cebelibereket Vilâyetlerinde, teşkilat yapılırken fırkaya kayıt işlemleri eski heyetlerin fırkanın dokusunu iyi bildiklerinden bunlar vasıtasıyla yapılmasına karar verilirken; Mersin ve Tarsus teşkilatları yapılırken yaşanan aksaklıklar da dikkate alınarak yeni bir müteşebbis heyet oluşturma yoluna gidilmiş; yeni kayıtlar bu doğrultuda yapılmıştı.³¹⁶ İdari Teşkilat, bütün bu yapılandırmaya karşın, eski nüfus ve makamlarını korumak için çeşitli kombinezonlara başvurarak; vilâyet ve kaza heyetleri seçimlerine ağırlıklarını koymak istemişlerdi.³¹⁷

Mersin'deki teşkilatlanma çalışmaları 15 Ocak 1931'de tamamlanması beklenirken iklim şartlarından dolayı şehir merkezi ve nahiyelerdeki teşkilatlanma çalışmaları uzamış;³¹⁸ Mustafa Kemal Paşa'nın bölgedeki teşkilatlanmayı yerinde görmek istemesi nedeniyle köylerdeki teşkilatlanma çalışmalarını yapmakla görevli memurlar, 10 Ocak'ta köylere giderek yeni üye çalışmalarını hızlandırmışlardı.³¹⁹ Mersin C.H.F Kaza Kongresi, çalışmaların tamamlanmasıyla 27 Ocak 1931'de Cebelibereket Mebusu Naci Paşa, Mersin Mebusları Ali Münif ve Hakkı Beylerin de katılımıyla toplanmıştı. Kongre Reisliği'ne Mithat Bey, Kâtipliklere; Fuat Osman ve Lütfi Oğuz Beyler seçilmişti. Kaza Heyet Raporu kısa bir tartışmadan sonra kabul edilmişti.³²⁰ İdari Heyet'e; Reisliğe Süleyman Fikri Bey³²¹, Üyeliklere; Müftüzâde Bahaattin³²², Komisyoncu Veysel Burhanlı Mustafa³²³ ve Yalınayak Köyü'nden Emin Bey

³¹⁴ B.C.A.490.01/724.478.1-40.

³¹⁵ Akın,8 İkinci Kanun/Ocak 1931

³¹⁶ B.C.A.490.01/724.478.1-40.

³¹⁷ Akın,8 İkinci Kanun/Ocak 1931

³¹⁸ B.C.A.490.01/724.478.1-48.

³¹⁹ Akın,12 İkinci Kanun /Ocak 1931.C.H.F.'nin üye sayısı:2103 kişidir. En fazla üyeyi 363 kişi ile Yalınayak Teşkilatı oluşturmuştu. (ATASE, Ata Zb, Kutu No:37,Gömlek No:111,Belge No:111-1)

³²⁰ Yeni Mersin,28 İkinci Kanun /Ocak 1931.

³²¹ B.C.A.490.01/660.207.1-23; B.C.A.490.01/270.1078.2-5;Kaya Mutlu Özel Arşivi, Parti Teşkilatı'na Seçildiğine Dair Yazı; TBMM Arşivi, Süleyman Fikri Bey Dosyası, No:825.

³²² B.C.A.490.01/303.1226.2-11.

³²³ B.C.A.490.01/660.207.1-34.

seçilmişlerdi. Yedek Üye seçimlerini ise; Azimci Fuat Osman, Hakkı Cemal Bey, Enver Ali Bey, Mezitlili Mahmut ve Dervişoğlu Mehmet Efendi kazanmıştı.³²⁴

Kaza Kongresi'nden sonra Mersin C.H.F Vilâyet Kongresi, ilk toplantısını 6 Şubat 1931'de firka merkezinde yapmıştı. Kongrede Naci Paşa, Mersin Mebusları Ali Münif ve Hakkı Beyler de hazır bulunmuşlardı.³²⁵Naci Paşa, kongrenin tabii başkanı olmasına rağmen koltuk meraklısı olmadığını göstermek adına, kongre üyelerinin kendi başkanlarını seçebileceği önerisini sunmuş; fakat kongre üyeleri bu teklifi kabul etmemişlerdi.³²⁶Gizli yapılan seçimlerde Mersin Temsilcileri Toroğlu Mithat Bey, Mübaşirzâde Hamdi Bey, Yüzbaşızâde Ali Rıza Bey; Tarsus Temsilcileri Halim Beyzâde Salih Bey, Mustafazâde Kuddusi Bey, Doktor Ali Refik Bey katılmışlardı. Kongre Reisliği'ne ittifakla Naci Paşa, gizli yapılan seçimde İkinci Reisliğe Toroğlu Mithat Bey ve Kâtipliklere Hamdi ve Ali Rıza Beyler seçilmişti.³²⁷Vilâyet İdare Heyeti'nin raporu okunarak kabul edilmiş; ayrı bir bütçesi olmadığı için hesap işleri Kaza Heyeti tarafından hazırlanmakta olduğu dikkate alınarak Vilâyet Heyeti'nin bu konuda bir sorumluluğu olmadığına ve müzakereye gerek kalmadığına karar verilmişti.³²⁸Hamdi Bey tarafından verilen teklifle, kongrelerin her sene değil iki senede bir yapılması uygun görülmüştü.³²⁹

Mersin C.H.F. Teşkilatı, özellikle Yunanistan'dan gelen mübadillere yerleşim yeri konusunda verimli olmayan araziler vererek bazı sıkıntılar yaşatmıştı. S.C.F'nin bu mağduriyetleri genelleştirerek seçim propagandasına dönüştürmesi, C.H.F. Mersin Teşkilatı'nı harekete geçirmiş; Mersin'de S.C.F.'nin tabanını teşkil eden mübadilleri tekrar fırkaya kazandırmak için, emlak mağduriyetlerinin giderilmesine karar verilmişti.³³⁰

Gizli oyla yapılan İdari Heyet'e; Necip Mecit Bey(Kırmızı Yıldız Ticarethanesi sahibi), Ereğirzâde Ali Bey, Yüzbaşızâde Ali Rıza Bey,(Kurtuluş Şirketi sahibi),Vasfzâde Şevket Bey(Ticaret Bankası Müdürü),Halimzâde Salih Bey, Burhanzâde Mahmut Saip Bey, Doktor Ali Refik Bey seçilmişti.³³¹ Yedek Üyeliklere ise; Liman İnhisar Şirketi Müdürü Mansur Bey, Liman İnhisar Şirketi Müfettişi Fasih

³²⁴ **Yeni Mersin**,29 İkinci Kanun /Ocak 1931.

³²⁵ **B.C.A.**490.01/496.1998.1-6.

³²⁶ **Yeni Mersin**,8 Şubat 1931.

³²⁷ **B.C.A.**490.01/496.1998.1-6.

³²⁸ **B.C.A.**490.01/496.1998.1-6.

³²⁹ **B.C.A.**490.01/59.229.2-3.

³³⁰ **B.C.A.**490.01/496.1998.1-17.

³³¹ **B.C.A.**490.01/724.478.1-44.

Bey, Kozanlı Sıtkı Bey, Avukat Ruhi Bey, Hacı Mehmet Bey, Hıdıroğlu Ali Bey getirilmişti.³³²Büyük kongreye gidecek temsilciler için yapılan gizli oylamada, 7 oy ile Asil Üyeliğe, Doktor Muhtar ve Halim Beyzade Salih Beyler, Yedek Üyeliğe ise; Necip Mecit ve Fuat Osman Beyler seçilmişlerdi. Heyet, Mithat Bey'in başkanlığında toplanarak daha çok bölgenin ekonomik kalkınması için hazırlanan rapor, oybirliği ile kabul edilmişti.³³³Vilâyet ve kaza heyetine seçilen kişilerin resmi hiçbir teşekkülde görev almamaları alanların ise en kısa zamanda istifa etmeleri kabul edilmişti.³³⁴Vilâyet ve Kaza Kongrelerinde S.C.F'nin tasfiye edilmiş olması nedeniyle aday gösterememesi, seçimlerin serbest bir ortamda yapılması ve hizmet olayının dikkate alınması; kalan muhalefet bakiyesini pasif hale getirmişti.³³⁵Halka yönelik politikalar izlenmesi, fırkanın bakış açısını değiştirmeye başlamasına yol açmıştı.

Basın ise; teşkilattaki bütün bu değişime rağmen Fırka Umumi Kâtibi Recep Bey'in(Peker) yakında seyahate çıkacağını; Mersin C.H.F Teşkilatı'nı teftiş etmesi durumunda, üye miktarının çokluğundan ziyade bir şey bulamayacağını iddia etmişti.³³⁶

4-Mersin'de Tek Parti Sisteminin Yerleşmesi ve Yaşanan Sıkıntılar

1932'de Mustafa Kemal Paşa, C.H.F'yi Cumhuriyet'in tek fırkası olarak tanımlayarak, kurmak istediği düzeni yavaş yavaş yerleştirmeye başlamıştı.³³⁷ Mersin C.H.F Teşkilatı, 18 Şubat 1932'de teşkilatta yapılacak değişikliklerle ilgili bir toplantı yapmıştı.³³⁸Vilâyet İdare Heyeti; Necip Mecit Bey, Ali Rıza Bey, Mahmut Saip Bey, Dr. Ali Refik Bey, Mansur Bey, Yakup Bey, Halil Bey, Emin Bey, Ahmet Bey'den kurulmuş;³³⁹birkaç değişikliğin dışında 1931'deki İdare Heyet yerini korumuştur.

1932'de Mersin C.H.F Teşkilatı'nı güçlendirmek için çalışmalar yapılmış, özellikle bölge müfettişlerinin hazırladığı raporlar doğrultusunda; halkın fırkaya yaklaşımının zayıf olduğu görüldüğü için, bu konuda halkı fırkaya ısındırmak için çalışmaların arttırılmasının gerekli olduğu düşünülmüştü.³⁴⁰ Mersin'de Türk olmayan

³³² B.C.A.490.01/496.1998.1-7.

³³³ B.C.A.490.01/724.478.1-44; B.C.A.490.01/496.1998.1-7.

³³⁴ Yeni Mersin,16 Şubat 1931.

³³⁵ B.C.A.490.01/724.478.1-41; B.C.A.490.01/660.209.1-4

³³⁶ Mehmet Rasim "Recep Bey Efendi Gelirse",Halk Gazetesi,21 Eylül 1931.

³³⁷ Mahmut Goloğlu, Tek Parti Cumhuriyeti (1931-1938),Ankara,1968,s.68.

³³⁸ Yeni Mersin,19 Şubat 1932.

³³⁹ B.C.A.490.01/284.1140.2-22.

³⁴⁰ Mersin merkez nüfusu:46000'dir.Partiye kayıtlı ise % 2'dir.% 17 oranında partiye üye olma eğilimi vardı. (B.C.A.490.01/660.209.1-2)

unsurların çok olduğunu Arap, Hıristiyan Arap ve Kürtlerden oluşan bu kozmopolit yapının Cumhuriyet ve inkılâplara sadık olmadıkları vurgulanmış; bu durumun dikkate alınarak genç şuurlu Türklerden oluşan bir teşkilatın kurulması istenilmişti.³⁴¹ Fırkanın esnaf ve işçi gruplarıyla daha yakından ilgilenmesi gerektiğini, bu grupları firkaya kazandırmak için esnaf ve işçi teşkilatları, Mersin C.H.F Teşkilatı tarafından kurulup başına firkaya yakın birinin atanarak kontrolün Fırka Teşkilatı'nda olması uygun görülmüştü. Fırka toplantısında yapılan değerlendirmelerle, esnaf ve işçi gruplarının çok çabuk başka siyasi oluşumlara kaydığı dikkate alınarak teşkilat kurmak yerine esnaf grupları içerisinde lider konumunda olanları firkaya çekmenin daha mantıklı olacağına karar verilmişti.³⁴² Liman Şirketi ve gümrük, firkada görev yapan isimlerden oluştuğu için fırka çizgisinde hareket ederek, firkaya yakın politikalar izlemişlerdi. Spor teşkilatlarında ise, büyük bir çekişme yaşanmış; Gençler Birliği, valinin kontrolünde; İdman Yurdu Teşkilatı ise fırka bünyesinde faaliyetlerini sürdürmüştü. İki spor kulübü arasındaki rekabetten dolayı Fırka Teşkilatı'nın Vilâyet Yönetimi ile arası açılmıştı.³⁴³

1933'de Mersin C.H.F. Kaza Kongresi, Süleyman Fikri Bey'in başkanlığında açılmış, eski idare kurulunun senelik mesai programı kongrede tartışılarak kabul edilmişti. Yeni heyete; Fuat Osman Bey, Hakkı Kazım Bey, Tekeli Hacı Efendi, Enver Ali Bey, Hakkı Cemal Bey, Hamit Ali Efendi, Doktor Abdullah Bey seçilmişlerdi.³⁴⁴ Genel Merkez, yapılan İdari Heyet seçiminden memnun olduğunu bildirmişti.³⁴⁵ Mersin Kaza Kongresi'nden sonra Vilâyet Kongresi'ne geçilmiş; Mersin Mebusu Süleyman Fikri Bey, Mersin C.H.F Vilâyet İdare Heyeti Reisi Necip Mecit Bey ve C.H.F.Tarsus Teşkilatı Reisi olan Ziya Bey'in önderliğinde toplanmıştı.³⁴⁶ Birinci oturumda kazalarla, vilâyet bütçeleri ile ilgili mazbatalar okunmuş; bazı değişikliklerle bütçeler kabul edilmişti.³⁴⁷ İkinci celsede, İdare Heyeti'nin 9 kişiden oluşmasına karar verilerek seçimlere geçilmişti. Mahmut Saip Bey,³⁴⁸ Necip Mecit Bey, Yakup Bey, Liman İnhisar Şirketi Müdürü Mansur Bey, Ali Rıza Bey, Avukat Zaloğlu Halil, Ali Refik Bey, Eczacı Ahmet Bey ve Yalınayaktan Ahmet İdari Heyet'e

³⁴¹ B.C.A.490.01/660.209.1-1

³⁴² B.C.A.490.01/660.209.1-1

³⁴³ B.C.A.490.01/660.209.1-3

³⁴⁴ Yeni Mersin, 8 -13 İkinci Kanun / Ocak 1933.

³⁴⁵ Cumhuriyet, 11 Mayıs 1933.

³⁴⁶ Yeni Mersin, 15 İkinci Kanun / Ocak 1933.

³⁴⁷ Yeni Mersin, 16 İkinci Kanun / Ocak 1933.

³⁴⁸ B.C.A.490.01/660.207.1-22.

seçilmişlerdi.³⁴⁹ Arslanköy ve Gözne ile ilgili yol meselesini kapsayan konular görüşüldükten sonra Vilâyet Kongresi çalışmalarını tamamlamıştı.

20 Mayıs 1933'de Mersin, İçel Vilâyeti ile birleşme kararı almış; Mersin, İçel Vilâyeti'nin merkezi olmuştu. Birleşmeden sonra ilk kaza heyeti toplantısı 26 Kasım'da fırka binasında toplanmış, kongre için hazırlıkların hızlandırılması kararı alınmıştı.³⁵⁰

5-Mersin CHP Teşkilatının Merkez Teşkilatı ile Bağlantı Kanalları

C.H.F. illerdeki Fırka Teşkilatı'nın en küçük ocak teşkilatından şehir merkezine kadar olan kademelerin kontrolünün sağlanması için, bütün teşkilat kademelerinde kongreler yapılmasını amaç edinmişti. Kurultaylarla da bütün fırka teşkilatlarıyla koordinasyon sağlanmıştı.³⁵¹ İl teşkilatı, kendine bağlı fırka teşkilatlarının da sorunlarını merkeze iletmek için İl Kongresi'nde Kurultay Delegatesini de seçmişti. Merkez ile çevre arasındaki iletişim belli hiyerarşik bir düzende gerçekleşmişti.

1925'de C.H.F Genel Merkezince firkanın daha iyi teşkilatlanması için toplantı yapılmış; görüşmeler sonunda merkezin daha düzenli çalışması için bazı yenilikler kabul edilmişti.³⁵² Merkez-çevre bağlamında Fırka Teşkilatı genişletilerek,³⁵³ 14 Müfettişlik Mıntıkası'nda Mersin, Maraş, Adana, Cebelibereket'in de yer aldığı 8. Müfettişlik Mıntıkası'na alınmış, Müfettişliği'ne atanan Hasan Bey, Mersin'e giderek Fırka Teşkilatı'nda incelemelerde bulunmuş; firkanın güçlenmesi için Mersin'de yoğun bir çalışma başlatmıştı.³⁵⁴

C.H.F. kurulduktan sonra ilk büyük kongresi 15 Ekim 1927'de toplanmıştı. Büyük Nutuk'un da okunduğu bu kongrede,³⁵⁵ fırka kendini tanımlamış, kapsayıcılığın ve otoriter yönetim biçiminin ilk hukuksal düzenlemeleri yapılmıştı.³⁵⁶ Tek parti yönetiminin kurumsallaşması yolunda ilk ciddi adımlar bu dönemde atılmıştı. Bu kongrede, C.H.F. denetimini arttırmak için fırka mutemetlerine geniş denetleme yetkisi vermiş;³⁵⁷ bütün mebuslar mıntika müfettişi ve vilâyet mutemedi sayılmıştı.³⁵⁸ Bu

³⁴⁹ **Yeni Mersin**,17 İkinci Kanun / Ocak 1933.

³⁵⁰ **Kavanin Mecmuası**, D. 4, XII, s. 401; **Resmi Gazete**, 27 Mayıs 1933, No:2411.

³⁵¹ M.Kabasakal, **Türkiye'de Siyasal Parti...** s.149.

³⁵² **Hâkimiyet-i Milliye**,29 Mayıs 1925.

³⁵³ **Hâkimiyet-i Milliye**,1 Haziran 1925.

³⁵⁴ **Cumhuriyet**,10 Nisan 1926.

³⁵⁵ **Cumhuriyet Halk Fırkası Büyük Kongresi**,1927,s.2;**C.H.P. On Beşinci Yıl Kitap**,1938,s.4

³⁵⁶ E.Öz, **Tek Parti**..s.101.

³⁵⁷ **1927 Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi**,1927,s.22.

kongre ile birlikte merkez Fırka Teşkilatı, taşrada, teşkilatlar üzerinde etkisini arttırmıştı.

C.H.F.'nin III. Büyük Kongresi'nde, fırkada köklü değişiklikler yapılmış;³⁵⁹ İlk olarak Genel İdare Heyeti içinde, dört gruba ayrılan 13 büro kurulmuştu.³⁶⁰ Bu kongre ile birlikte parti kalıplaşmış çizgilerin dışına çıkmaya başlamıştı. Büyük kongreye gidecek temsilciler için yapılan gizli oylamada Doktor Muhtar ve Halim Beyzâde Salih Beyler, Yedekliğe ise Necip Mecit ve Fuat Osman Beyler seçilmişlerdi.³⁶¹

6-Mersin İlçe C.H.F.Teşkilatlanması

a-Tarsus C.H.F Teşkilatlanma Çalışmaları

Doktor Fazıl Bey, Mersin'deki fırka teşkilatlanmasını gerçekleştirdikten sonra³⁶² Tarsus'a gitmişti. C.H.F Tarsus Müteşebbis Heyeti'ni belirlemek için bir toplantı yapmış; bu toplantı sonucunda Müteşebbis Heyet oluşturulmuştu.³⁶³ Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kuruluşunda da etkili bir isim olan Kemal (Sungur)³⁶⁴ Milli Mücadele döneminde Çukurova hattında mücadele etmiş olan Abdullah(Tamer) Bey³⁶⁵ ve İlmi Levent, C.H.F. Tarsus Teşkilatı'nın kuruluşunda etkili olan şahıslardı.³⁶⁶ Doktor Fazıl Bey, heyetin çalışma ilkeleri ve izleyecekleri politikalarla ilgili bir konferans vermişti. Müteşebbis Heyet, fırkaya kayıt işlemlerini başlatmış; kayıt işlemleri ilk dönemlerde verimli bir şekilde devam etmişti.³⁶⁷ Fırka Teşkilatı, işgal döneminde Fransızlar için stratejik bir öneme sahip olan Namrun ve Gülek arasında 3 kişiden oluşan bir heyet ile çalışmalarını sürdürmüştü.

C.H.F Tarsus Teşkilatı, kuruluşunun ilk dönemlerinde etkili çalışmalar yapmasına rağmen ilk Belediye Seçimlerinde çok fazla varlık gösterememişti. Belediye Seçimlerini, C.H.F. adayı kaybetmiş; kazanan aday Kemal Bey'in muhalif fırka adayı olduğu iddia edilmişti. Kemal Bey, ise hiçbir fırkaya bugüne kadar resmi bir kaydının olmadığını Milli Mücadele sürecinde kurulan Müdafaa-i Hukuk hareketinden beri Halk

---

³⁵⁸ H. Uyar, **Tek Parti**..s.181.

³⁵⁹ **Cumhuriyet Halk Fırkası Program Projesi**, Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara 1931,s.1.

³⁶⁰ **C.H.F Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları**,10-18 Mayıs 1931,s.184.

³⁶¹ **B.C.A.490.01/724.478.1-44; B.C.A.490.01/496.1998.1-7**

³⁶² **Cumhuriyet**,13 Eylül 1924.

³⁶³ **1925-1926 Devlet Salnamesi**, İstanbul 1926,s.826.

³⁶⁴ **B.C.A.490.01/303.1227.1-35.**

³⁶⁵ **B.C.A.490.01/303.1227.1-36.**

³⁶⁶ **B.C.A.490.01/303.1227.1-23.**

³⁶⁷ **Tarsus**,8 Şubat 1925.

Fırkası'na gönül verdiğini kendisinin ve eşinin bundan önceki seçimlerde C.H.F'ye oy verdiğini muhalif bir fırkayla hiçbir bağlantısının olmadığını açıklamıştı.³⁶⁸ Seçimin kaybedilmesinin sebebi, halkı kucaklayacak bir Fırka Teşkilatı'nın olmamasına bağlanmıştı. Fırka Mutemedi Doktor Fazıl Bey, Tarsus'ta muhalif bir fırkanın olduğu ve C.H.F'nin geneli temsil eden bir fırka olmadığı söylentileri üzerine Tarsus'taki siyasi gelişmelerin mahiyetini öğrenmek için, Tarsus merkez ve nahiyelerinde araştırmalar yapmıştı.³⁶⁹

16 Nisan 1927'de Pazar günü C.H.F Tarsus Kaza Kongresi, nahiyelerden gelen temsilcilerle toplanmış, Kongreye özellikle Namrun Nahiyesi, büyük ilgi göstermişti. Ziya Bey ve Bahaaddin Bey kongrenin işleyişini düzenlemek için kâtipliklere getirilmişlerdi. Gülek Nahiyesi, yolların tamiri ve yeni köprü inşası dileklerinde bulunmuş; kazanın sorunlarının vilâyet kongresinde gündeme getirilmesine karar verilmişti. Halkın büyük ilgi gösterdiği kaza kongresinde Vilâyet Mutemedi Hakkı Bey, uzun bir konuşma yapmıştı. Kaza Heyeti'ne; Hacızâde Ziya Bey, Mahmutzâde Mehmet Hafız Bey, Mücahid Emin Ağa, Cabbar Efendi ve Bahaaddin Bey, seçilmiş; Mersin Vilâyet Kongresi'ne ise; Bahaaddin Bey, Ziya Bey, Hacı Ahmet Bey³⁷⁰ ve Tarsus Belediye Reisi Hakkı Bey'in gönderilmesine karar verilmişti.³⁷¹

1928'de Tarsus C.H.F. Mutemedi Ziya Bey, baskılar karşısında istifa etmiş, Tarsus C.H.F Teşkilatı, daha rahat çalışabilmek için yeni düzenlemelere giderek; Türk Ocağı binasının tamiratını tamamlayarak bu yeni binaya taşınmıştı.³⁷² C.H.F.Tarsus Teşkilatı bu yeni düzenlemelerle faaliyetlerini hızlandırmış; ilçedeki çalışmalarıyla takdir toplamıştı. Gerek ilçede, gerekse de nahiyelerde seçilen kişiler halkın itimadını kazanmış şahsiyetler olduğundan teşkilat, halk üzerinde etkili olmaya başlamış; fırkaya kayıt işlemleri düzene girerek, üye sayısı 1000'i aşmıştı.³⁷³

---

³⁶⁸ Belediye seçimlerinde: Şurazâde Kemal Efendi, 1870, Birhanzâde Kemal Efendi,1609,Hacızâde Ahmet1604,Hacızâde Mustafa Efendi,1071,Abdul Gafur Mahmut Efendi,971,Halilzade Mustafa Ağa,906,Çakılzâde Hüsnü Efendi,750, Zaimzâde Abdulhalim Bey,724 oy almıştı. (**Tarsus**,22 Şubat 1925.)

³⁶⁹ **Tarsus**,22 Şubat 1925.

³⁷⁰ **Tarsus**,19 Nisan 1927

³⁷¹ **Tarsus**,30 Nisan 1927.

³⁷² **Mersin**,13 Eylül 1928.Meyhaneci Haralem'den temlik edilmiş bu bina C.H.F'ye devredilmişti.1700 lira tutarında borç C.H.F Tarsus Teşkilatı'ndan talep edildiyse de bu borca yanaşmamıştı. (**B.C.A.**490,01./66.249.2-12)

³⁷³ **Yeni Mersin**,31 Kanun-ı evvel /Aralık 1928.

1929'da Tarsus C.H.F Kaza Kongresi, toplanarak çalışmalarını başlatmıştı. Kaza Kongresi'ne seçilen heyet: Refet Bey³⁷⁴ Burhanzâde Kemal Bey, Burhanzâde Fahri Bey, Zeki Bey, Halim Bey, Cabbar Bey Asıl Üyeliğe, Yüzbaşızâde Arif ve Vasıfzâde Mustafa Beyler Yedek Üyeliğe getirilmişlerdi. Vilâyet Kongresi'ne gönderilecek heyette ise; Burhanzâde Kemal Bey ve Abdulcabbar Bey yer almıştı.³⁷⁵

Eylül 1930'da S.C.F'nin Müştak Bey başkanlığında teşkilatlanma çalışmasını başlatması üzerine, Tarsus C.H.F Teşkilatı, bu olaya büyük tepki göstermiş,³⁷⁶ Kemal Bey(Sungur),S.C.F'nin Tarsus'ta yayılmasını ve güçlenmesini engellemek için³⁷⁷ Fırka Müfettişi Hilmi Uran ile birlikte teşkilatı güçlendirmek için çalışmalar yapmıştı.³⁷⁸ Mersin Mebusu Hakkı Bey ve Cebelibereket Mebusu Naci Bey, S.C.F kapandıktan sonra Genel Merkez tarafından fırkayı yeniden teşkilatlandırmak için görevlendirilmişlerdi.³⁷⁹ Mersin Vilâyet ve Tarsus İlçe Heyetleri'nin yerine müteşebbis bir heyetin oluşturulmak istenmesi, bölgede memnuniyetle karşılanmıştı.³⁸⁰ Yeni teşkilat yapılırken S.C.F'ye katılmış ve görev almış olanların yeniden C.H.F.'ye katılmaları, Fırka Teşkilatı'nın işleyişini ve yapısını bozacağından teşkilat içerisine alınmamasına karar verilmişti.³⁸¹ Adana ve Cebelibereket Vilâyetlerinde teşkilat yapılırken, eski heyetler fırkanın dokusunu iyi bildikleri için fırkaya kayıt işlemlerinin bunlar vasıtasıyla yapılmasına karar verilirken; Mersin ve Tarsus teşkilatları yaşanan aksaklıklar da dikkate alarak yeni bir müteşebbis heyet oluşturma yoluna gitmişler ve yeni kayıtları da bu doğrultuda yapmışlardı.³⁸² Yeni müteşebbis heyetin kurulması ile birlikte düzenli defter tutularak, kayıtlar nizamnameye uygun yapılmış; Tarsus Kaza Heyeti, haftalık düzenli olarak toplanmaya başlamıştı.³⁸³ Mersin ve Tarsus teşkilatlanması Çukurova'daki siyasi teşkilatlanmadan farklı bir model takip etmişti.

1931'de Tarsus C.H.F Ocak Üyeleri, fırka binasında toplantı yaparak Kaza Heyeti'ni seçmişlerdi. Kongre, nahiyelerden gelen 25 temsilcinin katılımıyla toplanmış, toplantıda Cebelibereket Mebusu Naci Paşa da hazır bulunmuş, Kaza İdari Heyeti'ne; Hacı Beyzade Ziya, Kemal Haşim Ağazâde, Abdurahman Bey, Mustafa Ağazâde,

³⁷⁴ B.C.A.490.01/303.1226.1-9

³⁷⁵ Yeni Mersin,7 Kanun-ı sani/Ocak 1929.

³⁷⁶ Akın,29 Eylül 1930.

³⁷⁷ B.C.A.490.01/303.1227.1-35.

³⁷⁸ B.C.A.490.01/368.1548.1-11.

³⁷⁹ B.C.A.490.01/724.478.1-40.

³⁸⁰ Akın,8 İkinci Kanun/Ocak 1931.

³⁸¹ B.C.A.490.01/1577.422.1-32.

³⁸² B.C.A.490.01/724.478.1-40.

³⁸³ Tarsus C.H.F. teşkilatının 5078 kayıtlı üyesi vardı. (B.C.A.490.01/660.204.1-7.)

Kuddusi Bey, Kara Mehmetzâde ve Mustafa Bey seçilmişlerdi. Yedek Üyeliğe; Doktor Ali Refik Bey, Karazâde Mustafa ve Çerçi Ali Efendi seçilmişlerdi. Vilâyet Kongresi'ne gönderilmek üzere Doktor Ali Refik Bey, Halim Beyzâde Salih Bey³⁸⁴ ve Kuddusi Bey seçilmişlerdi.³⁸⁵ Abdullah (Tamer) Bey,³⁸⁶ Muvaffak (Uygur) Bey³⁸⁷ teşkilatlanmada önemli görevler üstlenmişlerdi.

1932'de Tarsus C.H.F Teşkilatı'nın çalışmalarının çok zayıf olduğu rapor edilmiş,³⁸⁸ Mersin C.H.F Teşkilatı'nda olduğu gibi Tarsus'ta da işçi ve esnaf teşkilatlarını fırkanın yapması gerektiğini, bu teşkilatların başına firkada belli bir güce sahip bir şahsın getirilmesinin uygun olacağı görüşüne varılmıştı.³⁸⁹

b-Tarsus C.H.P Teşkilatının Faaliyetleri

C.H.F.Tarsus Teşkilatı, ülkede meydana gelen genel siyasi gelişmelere ilgisiz kalmamış; Şeyh Said İsyanı sonucunda hükümeti desteklemek, halkı isyanın mahiyeti hakkında bilgilendirmek ve halk üzerinde yönlendirici bir etki oluşturmak için siyasi duruşla tepkisini göstermişti.³⁹⁰

Tarsus C.H.F Teşkilatı, inkılâpların toplum tarafından benimsenmesi için çalışmalar yapmış; Tarsus C.H.F.Mutemedi Muhtar Bey, Tarsus'ta yeni harflerin yerleşmesiyle ilgili konferans vermişti.³⁹¹ Tarsus C.H.F binasında yeni harfleri az tanıyan ve hiç tanımayanlar için iki şube açılmasına karar vermişti.³⁹² C.H.F Mebusları Ali Münif ve Hakkı Bey, yapılan çalışmaları yerinde görmek için yeni harflerin ne derece öğrenildiğini denetlemişlerdi.³⁹³

C.H.F. Tarsus Teşkilatı, ilçedeki kuruluşların fırkanın kontrolünde olması için bir dizi faaliyet içerisine girmiş; Tarsus Borsası'ndaki seçimlere Tarsus C.H.F Teşkilatı Üyelerinden Said Arif ve Said Ömer Beyler İdari Heyet'e

³⁸⁴ **B.C.A.**490.01/496.1998.1-6;**Yeni Mersin**,5 Şubat 1931.

³⁸⁵ **B.C.A.**490.01/303.1227.1-35.

³⁸⁶ **B.C.A.**490.01/660.207.1-34.

³⁸⁷ **B.C.A.**490.01/303.1226.1-40

³⁸⁸ Mersin C.H.F üyesi Hamdi Bey, Tarsus C.H.F.Teşkilatı'nda görev yapan Abdurrahman ve Kemal Beylerin Arap olduğuna vurgu yaparak Kaza Teşkilatı Üyeleri arasındaki ahengin iyi olduğunu; fakat teşkilatın çalışmalarının yok denecek düzeyde olduğunu belirtmişti. (**B.C.A.**490.01/660.209.1-3)

³⁸⁹ **B.C.A.**490.01/660.209.1-1.

³⁹⁰ **Hâkimiyet-i Milliye**,17 Nisan 1925.

³⁹¹ **Mersin**,3 Eylül 1928.

³⁹² **Mersin**,13 Eylül 1928.

³⁹³ **Mersin** 3 Teşrin-i evvel/Ekim 1928.

seçilmişlerdi.³⁹⁴Tarsus C.H.F.'den ihraç edilen Bahaaddin ve Yakup Cemil Beylerin Genel Merkez'in isteği doğrultusunda, Tarsus Türk Ocağı'ndan da ihraç edilmesi istenmişti.³⁹⁵Tarsus C.H.F.Teşkilatı, ilçede daha etkili olmak, gençlik ve spor teşekküllerini içerisine alacak ve bu gibi teşkilatları fırkanın himayesine almak için Türk Ocağı'ndan kiralanan bina tamamen fırkanın bünyesine alınmıştı.³⁹⁶Tarsus C.H.F.İdari Heyet Üyesi Abdurrahman Haşim Bey, Tarsus Türk Ocağı Binası'nın daha geniş bir binaya sahip olan eski Rüştüye Mektebi ile değiştirilmesini teklif etmişti.³⁹⁷

7-Silifke (İçel) C.H.F Teşkilatı

C.H.F. Silifke Teşkilatı 1924'de kurulmuş, sonradan muhalefet saflarına katılan Sami (Çalık) Bey Silifke Teşkilatı'nın kurulmasında önemli katkılar sağlamıştı.³⁹⁸ Mustafa Kemal Paşa, Silifke'de İkinci Grup Mebusları'nın yaptığı muhalefeti ve Silifke'nin farklı siyasi yapısını da göz önünde bulundurarak Silifke C.H.P Teşkilatı'nın başına fırka politikalarını Silifke'de daha iyi uygulayabileceğine inandığı Hacı Hulusi Bey'i getirmişti. İlk dönemlerde teşkilat çalışmaları İçel Gazetesi'ni çıkaran Sadık (Taşucu) Bey tarafından yürütülmüştü.³⁹⁹1925'de Adana ve Havalisi Halk Fırkası Müfettişi Fazıl Berk Bey ve Necmeddin Bey, Sadık Paşazâde ile birlikte Silifke Halk Fırkası'nın çalışmalarını yerinde görmek ve Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına katılmak üzere Silifke'ye gitmişlerdi. Hacı Hulusi Bey, bu çalışmalarda kızının rahatsızlığından ötürü yer almamış;⁴⁰⁰Fazıl Berk Bey, Cumhuriyet'in değerlerini anlatan bir konuşma yapmıştı.⁴⁰¹

1926'da Silifke'yi ziyaret eden Mustafa Kemal Paşa, Silifke Fırka Teşkilatı'nın çalışmalarını yetersiz bulduğundan fırkayı iyi şekilde örgütleyeceğine inandığı Silifke'de en çok güvendiği ve ziyaretleri sırasında evinde kaldığı Sadık Paşazâde'yi teşkilatın başına getirmişti.⁴⁰²

³⁹⁴ Mersin, 3 Eylül 1928.

³⁹⁵ Tarsus, 22 Mart 1928.

³⁹⁶ B.C.A.490.01/66.249.2-190.

³⁹⁷ B.C.A.490.01/66.249.2-196.

³⁹⁸ B.C.A.490.01/303.1226.1-18.

³⁹⁹ Hoca Askeri İsyanında Hacı Hulusi Bey'in suçlanması ve sonraki süreçte suçsuzluğunun anlaşılmasıyla birlikte C.H.F.'ye bağlılığını bildirmek için başkanlığı Mustafa Kemal Paşa'dan bizzat talep etmişti. (İ. Aslan, **Atatürk Silifke'de**, s.50.)

⁴⁰⁰ Hacı Hulusi Bey kızının vefatından dolayı toplantıya katılamamıştı. (**Taşeli**, 28 Teşrin-i evvel/Ekim 1925.)

⁴⁰¹ **Taşeli**, 4 Teşrin-i sani/Kasım 1925.

⁴⁰² İ. Aslan, **Atatürk Silifke'de**, s.112.

1927’de Silifke C.H.F Teşkilatı’nda çekişmeler artmış; İkinci Grup içerisinde yer almış eski Mebuslar Haydar (Aslan), Sami (Arıkan), Hacı Sabri (Güney), firkanın kendi kontrollerinde olması için engel olarak gördükleri Emin (İnankur)’un mebus olmasını engellemek için girişimlerde bulunmuşlardı. Silifke C.H.F. Reisi Sadık Paşazâde’yi de yanlarına alarak İçel Gazetesi’nde Emin (İnankur) aleyhinde kampanya başlatmışlardı.⁴⁰³ Bütün uğraşlarına rağmen Emin (İnankur)’un seçimleri kazanması, Silifke C.H.F. Teşkilatı içindeki ayrılıkları derinleştirmiş; daha sonraki süreçte S.C.F’nin Silifke’de diğer ilçelere göre daha güçlü olmasının zeminini oluşturmuştu.

C.H.F Taşra Teşkilatı, taşradaki siyasi nüfus ve egemenlik mücadelesinin önemli bir basamağını oluşturmuş;⁴⁰⁴ taşrada fırka merkezin denetiminden uzak, köklü ailelerin kontrolünde olduğu için merkezden bağımsız bir siyaset anlayışı ortaya çıkmıştı. Merkez, bu anlayışı ortadan kaldırmak için yeniden yapılandırmaya ihtiyaç duymuş, S.C.F’nin kendisini fesh etmesinden sonra C.H.F Merkez Heyeti muhalefetin en yoğun olduğu Silifke’de Fırka Teşkilatı’nı yeniden şekillendirmek için 1930’da Kayseri Mebusu Burhanettin Bey ve İçel Mebusu Emin (İnankur) Bey’i görevlendirmişti.⁴⁰⁵ Mustafa Kemal Paşa’nın talimatıyla, Sadık Paşazade, fırka başkanlığından alınarak yerine Tekir Çiftliği Müdürü Nazım Bey getirilmişti.⁴⁰⁶Yapılan çalışmalarda merkez ile Silifke Fırka Teşkilatı arasında büyük bir kopukluğun olduğunu, hatta bütçe çalışmalarının bile merkeze bildirilmediği tespit edilmişti.⁴⁰⁷

1931’de Mustafa Kemal Paşa, S.C.F’nin başarısının altında yatan nedenleri ve C.H.F. Teşkilatları’nın halkla iletişimsizliğinin sebeplerini araştırmak için kalabalık bir heyetle Silifke’ye bir seyahat düzenlemiş,⁴⁰⁸Silifke’nin kalkınması için bir rapor hazırlamıştı. Bu seyahatte Sadık Paşazade, İçel Gazetesi’nde firkaya akıl vermek için yazdığı yazılardan ötürü firkadan tamamen ihraç edilmişti.⁴⁰⁹

1931’de S.C.F. Teşkilatı içerisinde yer alan Sami Rıza ve arkadaşları toplu bir şekilde firkaya katılmak istemeleri ve firkanın içinde üstün hizmetleri olmuş Mutemet Halil Bey ve Belediye Reisi Sait Bey’in firkadan ihraç edilmelerini istemeleri şüpheyle karşılanarak; toplu bir şekilde firkaya katılmaları kabul edilmemişti. Mustafa Kemal

⁴⁰³ İ.Aslan, **Atatürk Silifke’de**, s.113.

⁴⁰⁴ C. Koçak, **Serbest Cumhuriyet Fırkası**, s.490

⁴⁰⁵ Hafız Emin Bey, Hilafetin kaldırılmasında olumlu davranışlarından dolayı Mustafa Kemal Paşa’nın güvendiği isimler arasına girmeyi başarmıştı. (**Akın**,21 Birinci Kanun/Aralık 1930)

⁴⁰⁶ **Yeni Adana**,12 Şubat 1931; İ. Aslan, **Atatürk Silifke’de**, s.114.

⁴⁰⁷ **B.C.A.490.01/1720.991.1-55.**

⁴⁰⁸ A.H.Başar, **Atatürk’le Üç Ay...**, s.122.

⁴⁰⁹ İ.Aslan, **Atatürk Silifke’de...**, s.130.

Paşa'ya yakınlığıyla bilinen Sadık Paşazâde, muhalif tarafa geçerek Giritlizâde Emin ve Tahir Beylerle birlikte muhalif grubu desteklemişti. Silifke C.H.F. Teşkilatı yeniden yapılandırılırken, aşırı muhalif çizgide olanların fırkaya alınmamasına özen gösterilmişti.⁴¹⁰ Genel Merkez, Silifke C.H.F. Reisi Nazım Bey'e Silifke'deki ikililiği dikkate alarak seçimi ona göre yürütmesi talimatını vermişti.⁴¹¹

1931 İdari Heyet; Nazım Bey, Sait Bey(Uğur),Mengenli Emin(Resa),Ömer Efendizâde Lütfullah ve Ahmet Refik Bey'den oluşmuştu.⁴¹²1933'de Silifke C.H.F. Teşkilatı, belli bir toparlanma sürecine girmiş; Tarsus hariç diğer ilçelere göre düzenli toplantılar yapılmış ve üye kayıt defterleri dikkatli bir şekilde tutulmuştu.⁴¹³

8-Silifke(İçel) İlçe C.H.F.Teşkilatlanması

a- Mut C.H.F. Teşkilatı

Mut C.H.F Teşkilatı 1924'de kurulmuş; İdari Heyet'te Reis Aktar Yılmaz, Üyeler; Zafer Bey, Hoca Galip yer almışlardı.⁴¹⁴1925'te Reisiği halk tarafından sevilen Belediye Reisi Hamdi Bey yapmıştı.⁴¹⁵ Mut Müdafaa-i Hukuk içerisinde de yer alan Emin (Alper) Bey Mut C.H.F Teşkilatı'nın kuruluşu ve gelişiminde etkili olmuştu.⁴¹⁶İlk dönemlerde toplantı yapacak bir binası olmadığı için Hıdıroğlu Nikos ve Arsen'den kalan çarşı içindeki iki katlı 8 odalı binaya el konularak toplantılarını burada yapmışlardı.⁴¹⁷

1931'de Mut C.H.F. Teşkilatı'nın çalışmaları nizamnameye uygun olarak yapılmasına rağmen Fırka Teşkilatı'nda halkı fırkaya kazandırma noktasında büyük bir durgunluk görülmüştü.⁴¹⁸Tayyare Cemiyeti Reisi Hamdi Bey aynı zamanda Mut

---

⁴¹⁰**B.C.A.**490.01/724.478.1-129.Raporlarda Belediye Reisi Sait Bey'in halk tarafından sevilmediği öne sürülmüştü. (**B.C.A.**490.01/660.209.1-2)Mersin teşkilatında da görev yapmış olan Refik Bey(Erdem) teşkilata dâhil edilmişti. (**B.C.A.**490.01/660.207.1-29.)

⁴¹¹ **Yeni Adana**,12 Şubat 1931.Mustafa Kemal Paşa'nın İsmet Paşa'ya gönderdiği raporda Silifke C.H.F. Başkanı Sait Bey olarak belirtilmekteydi (**Atatürk'ün Seyahat Notları,(1930-1931)**,Yayına Hazırlayan: Gürbüz Tüfekçi, Kaynak Yayınları,1996,s.125)

⁴¹² **B.C.A.**490.01/284.1138.2-26.

⁴¹³ Üye sayısı:660'a çıkmıştı. (**B.C.A.**490.01/660.207.1-29.)

⁴¹⁴ **B.C.A.**490.01/1719.988.1-10.

⁴¹⁵ **Taşeli**,11 Teşrin-i sani/Kasım 1925.

⁴¹⁶ **B.C.A.**490.01/303.1226.2-35.

⁴¹⁷ Bu binanın tapusu alınmak istense de maliye tarafından alt kattaki dükkân ve odalar açık arttırma ile satıldığından Türk Ocağı, İdman Yurdu, Tayyare Cemiyeti ve Hilali Ahmer Cemiyeti ile üst kat ortaklaşa kullanılmıştı. (**B.C.A.**490.01/1719.988.1-10.)

⁴¹⁸ Üye sayısı:2081 kişiydi. (**B.C.A.**490.01/660.204.1-21.)

C.H.F.Reisliğini de sürdürmüştü.⁴¹⁹1932'den önce Fırka Teşkilatı'nın herhangi bir geliri olmadığı için dip koçanlı makbuz kullanılmamıştı.⁴²⁰

b-Anamur C.H.F Teşkilatı

C.H.F.Anamur Teşkilatı'nı Halil (Atalay)⁴²¹ve Hayrettin (Matuhoğlu) kurmuştu.⁴²²1931'de Anamur Fırka Teşkilatı nizamname hükümlerine göre kayıt işlemi yapmadığı için teşkilatın üyesi yoktu. Fırka Teşkilatı'nın zayıflığı ve çalışmaz durumda olması nedeniyle yeniden bir yapılanma kararı alınmış, bu dönemde Fırka Reisliği'ni Süleyman Nesim Bey yapmıştı.⁴²³

1933'de Anamur'da Tüccar Kemalettin, Ziyaettin ve Celil adlı kişiler inkılâp aleyhinde ve Mustafa Kemal Paşa'ya hakaret ettikleri gerekçesiyle haklarında tahkikat başlatılmış; tahkikatı yürüten Jandarma Bölük Kumandanı Yüzbaşı Hikmet Efendi'nin tahkikat sırasında zanlılar lehine hareket ettiği iddiasıyla hakkında Dâhiliye Vekâleti'nin izniyle inceleme başlatılmıştı.⁴²⁴

c- Gülnar C.H.F Teşkilatı

Gülnar, I. Dünya Savaşı'nda kurulmuş bir kasaba olduğu için Anamur sahil kasabasının herhangi bir deniz tecavüzünden korkan halkı tarafından denizden uzak dağların içine kurulmuş küçük bir kasabadır.⁴²⁵ Gülnar C.H.F Teşkilatı, 1928'lerde Emin (Işık) Bey tarafından kurulmuştu.⁴²⁶ İlk teşkilatın çalışmaları hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Gülnar C.H.F. Teşkilatı, ilçe teşkilatları içerisinde çalışması en zayıf olan teşkilattı. Fırka Teşkilatı'nın zayıf olmasının bir sebebi de içeride olan coğrafi konumundan dolaydır. 1931'de Gülnar C.H.F Teşkilatı'na nizamname hükümlerine

---

⁴¹⁹ B.C.A.490.01/284.1138.2.

⁴²⁰ B.C.A.490.01/660.204.1

⁴²¹ B.C.A.490.01/303.1227.2-43.

⁴²² B.C.A.490.01/303.1226.2-31.

⁴²³ B.C.A.490.01/284.1138.2.

⁴²⁴ B.C.A.490.01/587.24.6-3.

⁴²⁵ B.C.A.490.01/660.206.1-65.

⁴²⁶ B.C.A.490.01/303.1226.2-17.

göre kayıt yapılmamış, köylerde Fırka Teşkilatı kurulamamıştı.⁴²⁷1932’de Fırka Reisliğine Hacı Emin Bey getirilmişti.⁴²⁸

B-MERSİN ve SİLİFKE(İÇEL) TÜRK OCAĞI TEŞKİLATLARI

1-Mersin Merkez Türk Ocağı

Anadolu’da faaliyet gösteren Türk Ocakları, Mondros Mütarekesi’nin imzalanmasından sonra başlayan işgallere karşı halkın tepkilerini dile getiren, halkı işgallere karşı teşkilatlanmaya sevk eden kuruluşların başında gelmişti. I.Dünya Savaşı sonunda Mersin ve Çukurova’nın işgâli üzerine başlayan Milli Mücadele ile genç öğretmenlerin katkı ve çabalarıyla Mersin’de Türklük şuurunu örgütleyecek bir altyapı oluşturulmuştu.⁴²⁹Cumhuriyet’in ilânından hemen önce Anadolu’nun çeşitli yerlerinde örgütlenmeye başlamış ve 1922 yılı sonlarında 19 Türk Ocağı açılmıştı.⁴³⁰

Mustafa Kemal Paşa,17 Mart 1923’de Adana’dan Mersin’e geçerek, Hükümet Konağı’nı ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’ni ziyaret etmişti. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti merkez binasının alt katındaki Gençler Birliği Başkanı İhsan Cemal Bey ve üyeleriyle bir görüşme yapmıştı. İhsan Bey, Gençler Birliği’ni “*Gençliği siyasi gaye ve hedeflerden uzaklaştırmak için terbiyevi ve içtimai sahalar üzerinde daha esaslı şekilde birleşip çalışmalarını temin için kurduklarını Türk Ocakları meşrutiyet devrinin kurduğu müesseselerdir, vazifesini yapmış ve şimdiki duraklama devrine girmiştir. Bugünün gençliğine ma’kes olamaz, gençliğe yepyeni bir hüviyette ocaklar lazımdır. Türk Ocakları’na türlü formalitelerden geçtikten sonra geçişin mümkün olduğunu*”⁴³¹yenilenmesi gerektiğini vurgulamıştı.

Mustafa Kemal Paşa, Gençler Birliği’nin bağlı bulunduğu herhangi bir merkezin olmamasını da dikkate alarak, Türk Ocakları’na bağlanmasını teklif etmiş, bu teklifin

⁴²⁷ Parti Teşkilatının toplam üye sayısı 50’dir.(B.C.A.490.01/660.204.1-17) 1930’dan itibaren karar defteri tutulmuştu (B.C.A.490.01/660.206.1-62.)

⁴²⁸ B.C.A.490.01/284.1140.2-22.

⁴²⁹ Mersin’de 1913 yılında “Münevverü’l Fikir” adlı gençler Şihap dergisini çıkarmışlardır. Mersin’de gençlere Türklük şuurunu aşıl原因an öğretmenlerden biri de Agah (Doğru) Bey’di. (Gündüz Artan, “*Mersin’de Türk Ocağı*” **Türk Yurdu**, Sayı:158,Ekim 2000,s.39.)

⁴³⁰ 1924’te 125’e ulaşmıştı. (İbrahim Karaer, **Türk Ocakları,(1912-1931)**,Ankara 1992,16-18.)

⁴³¹ Eren Akçiçek, Mehmet Karayaman, **Atatürk’ün Türk Ocakları’nı Ziyaretleri ve Yaptığı Konuşmaları**, Ankara 2003,s.87.Bu görüşmeler, Mustafa Kemal Paşa Mersin’e gelmeden önce başlamıştı. (**Doğru Öz**,8 Mart 1924.)

Gençler Birliği tarafından kabul edilmesinden sonra çok iyi çalışmalarını tavsiye ederek, 1000 lira bağış yapılmasını emretmişti.⁴³² Türk Ocağı'na eşi Latife Hanım ile birlikte girmiş, şuradan buradan getirilen eşyalarla düzensiz bir şekilde donatılmış odayı görünce düzenlenmesi gerektiğine karar vermişti.

Mustafa Kemal Paşa, çıktığı yurt seyahatlerinde izlediği siyaset gereği derneklerin Türk Ocağı'na dönüşmesi için tavsiyelerde bulunmuştu. Mersin'de Gençler Birliği'nde olduğu gibi Adana'da da Türk Gücü, Türk Ocağı'na dönüştürülmüştü.⁴³³ 25 Mart'ta Gençler Birliği'nin Türk Ocağı'na devir işlemlerinin tamamlanmasından sonra geçici İdari Heyet seçimine gidilmiş; Muharrem Bey, 42 Reşit Galip Bey, 41 Ata Çelebi, 41 Aşkı Naili Bey, 23 Muallim Hayri,⁴³⁴ 30 Tüccar Süleyman Fikri 27 ve İdadi Müdürü Ali Rıza Bey 21 oy olarak seçilmişlerdi. 15 Nisan'da yapılacak genel toplantıda Daimi İdari Heyeti seçimine karar verilmişti.⁴³⁵ Reisliğe, Hükümet Tabibi Dr. Reşit Galip Bey seçilmişti.⁴³⁶

Ocak Reisi Reşit Galip Bey, günün anlam ve önemi ile ilgili bir konuşma yapmış; *“Sen bu millete mensubiyetinle iftihar ediyorsun, fakat biliyor musun ki bu millet de seninle müftehirdir. Gel elini, şu etrafında gördüğün halkın kalbine koy. Bak o kalpler nasıl çırpınıyor, seni görmek sevincinin verdiği heyecanla ne kadar süratli atıyor”*⁴³⁷ *“Senin asıl büyüklüğün milletin bir ferdiyim diye övünmendir”* bu söz Mustafa Kemal Paşa'nın çok hoşuna gitmiş ve siyasete girmesi için yakınlarına emir vermişti.⁴³⁸ Mustafa Kemal Paşa, *“Genç ve çok değerli doktorumuz Reşit Bey'in sözleri bence iki görüş açısından ele alınabilir. Birincisi doğrudan doğruya kalbinin vicdanının ve saygı değer Mersin halkının vicdanının, benim kalbimdeki duyguları açıklayan ifadelerdir. Buna teşekkürle yetinmeyeceğim. Gerçekten saygıdeğer doktorun dediği gibi, benim için dünyada en büyük varlık ve ödöl milletin bir ferdi olarak yaşamaktır. Eğer Yüce Allah beni bunda başarılı kılmışsa, şükür Allah'a şükran duygularımı belirtirim. Bugün olduğu gibi ömrümün sonuna kadar milletin hizmetkârı olmakla, gurur duyacağım.”* demişti.

⁴³² **Toros**, 12 Kasım 1950.

⁴³³ Gündüz Artan, *“Reşit Galip Bey” İmece*, 20 Haziran 2000.

⁴³⁴ **B.C.A.**490.01/660.207.1-54.

⁴³⁵ **Doğru Öz**, 28 Mart 1923. İrfan Karahan Türk Ocağı'nın kurucusu olduğunu iddia etmesine rağmen adı geçmemektedir. (**B.C.A.**490.01/303.1226.2-39.)

⁴³⁶ **TRT Arşivi**, TRT Muhabiri Nazmi Kal'ın 1979'da Mithat Toroğlu ile Yaptığı Röpartaj Metni, s.3.

⁴³⁷ **Doğru Öz**, 27 Mart 1923.

⁴³⁸ Kılıç Ali, **Kılıç Ali'nin Anıları**, Derleyen: Hulusi Turgut, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005, s.149.

Mersin Türk Ocağı senelik toplantısını Reis Reşit Galip başkanlığında salı günü Ocak binasında yapmış, geçici olarak İdare Heyet seçimlerine geçilmiş; Reisliğe Hâkim Ramazan, Kâtipliklere; İhtiyat Zabiti Ahmet Mithat ve Hakkı Beyler getirilmişti. Reşit Galip tarafından Ocağ'ın bir senelik çalışma mesaisi okumuştur. Muhasebeci Hasan Bey, bütçeden Spor ve Temsil Şubelerine yapılan yardımlarla bütün ihtiyaçlarının karşılandığını, Ocağ'ın gelirinin 2.426 lira olduğunu, buna karşılık giderin ise 1746 lira olduğunu ve yeni gelecek İdari Heyet'e 679 lira bıraktıklarını açıklamıştı.⁴³⁹ Bir senelik çalışmaların anlatılmasından sonra İdari Heyet seçimlerine geçilmiş; Reisliğe Sabık Mebus Ziya Bey 67, Muharrem Bey 73, Kâtipliklere; Müslim Hayri Bey 62, İhtiyat Zabiti Ali Rıza Bey 59, Meclisi Umumi Üyesi Hamdi Bey 57, Muhasebeye; Dr. Reşit Galip Bey 51, Tüccar Süleyman Fikri Bey 40 Divan Heyeti'ne; İhtiyat Zabiti Ahmet Mithat Bey 46, Hakkı Bey 33, Muhsin Bey 26, Hasan Bey 17, Hasan Basri Bey 15 Murakabe Heyeti'ne; İhtiyat Zabiti Ahmet Hilmi Bey 31, Şerafeddin Bey 26, Asım Bey 25 oy alarak seçilmişlerdi. Seçim sürecinden sonra Dr. Reşit Galip Bey, Ocak'ta ikililiğin var olduğunu birlikteliğin kaybolduğunu anlatan bir konuşma yapmış; Hilmi Bey Dr. Reşit Galip'in düşüncesine katılmayarak tartışmaya girince olayların daha fazla büyümemesi için Reşit Galip istifa etmiş, yerine Fevzi Efendi seçilmişti.⁴⁴⁰

Türk Ocakları I. Kurultayı, 23 Nisan 1924'de 71 Türk Ocağı'ndan 64 murahhas üyenin katılımı ile Ankara'da gerçekleşmişti. Kurultay'a katılan 64 delegenin 42'si mebuslardan oluşmuştu. Mersin'den Mebus Besim Bey katılmış; Besim Bey'in Kurultay'da, Türk Ocakları'nın yeniden örgütlenme girişimlerinde, Ocakların faaliyetlerinin etkin bir biçimde yürütülebilmesi için bina gereksinimlerinin karşılanması için T.B.M.M.'ye başvurma teklifi, delegeler tarafından kabul edilmişti.⁴⁴¹ Ayrıca Türk Ocaklarının kamuya yararlı dernekler arasında olduğu tasdik edilmişti.⁴⁴²

1925'de Mersin ve Tarsus Türk Ocakları'nın faaliyetlerinde bir canlılık gözlenmişti.⁴⁴³ Eski İdari Heyet görevini bıraktığından, yeni heyet için halkın içinden de seçilecek geniş tabanlı bir oluşum için çalışmalar başlatılmıştı.⁴⁴⁴ Aydın Mebusu Dr. Reşit Galip Bey'in katılımıyla Mersin Türk Ocağı Kongresi toplanmış; eski heyetin

⁴³⁹ **Tarsus**, 17 Nisan 1924.

⁴⁴⁰ **Tarsus**, 17 Nisan 1924. Dr. Reşit Galip Aydın mebusluğuna seçilmişti. (**Mersin** 4 Kanun-ı sani/Ocak 1925)

⁴⁴¹ **1340 Senesi Nisan'ında Toplanan I. Türk Ocakları Umumi Kongresi Zabıtları**, Ankara 1925, s.220.

⁴⁴² **B.C.A.** 030.18.01/12.58.16.

⁴⁴³ Hüseyin Tuncer, **Türk Ocakları Tarihi**, Ankara, 1968, s.135.

⁴⁴⁴ **Tarsus**, 1 Mart 1925.

çalışmaları ile ilgili hiçbir açıklama yapılmamıştı. Yapılan seçimlerde Reisliğe Sıhhiye Müdürü Dr. Şıhab Bey 45, Muhasipliğe; İhsan Faik Bey 38, Muharrem Bey 38, Avni Bey 25, Doktor Abdi Bey 24, Kâtipliğe, Muallim Hayri Bey 24, Yanparlı Hasan Bey 21, Divan Heyeti'ne; Emin Bey 40, Sabık Belediye Reisi Fuat Bey 33, Evkaf Müdürü Hulusi Bey 32, Murakabe Heyeti; Kabasakalzâde Hasan Efendi 31, Fazıl Bey 27, Muallim Vasfi Bey 21 oy alarak seçilmişti.⁴⁴⁵ İdari Heyet seçiminden sonra, Ankara'da toplanacak Türk Ocakları Genel Kongresi'ne, Mersin'de temaslarda bulunan Dr. Reşit Galip Bey'in gönderilmesine karar verilmiş, bu göreve getirilmesinde Mersin'in yapısını iyi bilmesi ve Ocağ'a yaptığı hizmetler dikkate alınmıştı.⁴⁴⁶ Genel Kongre'de izlenecek siyaset ile ilgili, Mersin Türk Ocağı, yeni Ocak Yasası'nda yapılacak değişikliklerle ilgili üyelerin görüşlerini almak ve önerilerini değerlendirmek için Vali Hilmi Bey ve C.H.F. Mutemedi Fazıl Berk Bey'in başkanlığında bir toplantı yapmışlar ve birçok maddede değişiklik yapılması teklifinde bulunulmasına karar vermişlerdi.⁴⁴⁷

1926'da Mersin Türk Ocağı İdari Heyeti'nin istifa etmesi üzerine seçim kararının alınmasına karşı, Ocak Üyeleri, kısıtlı zamanda seçimin yapılmasının mümkün olamayacağını öne sürerek seçime itiraz etmişlerdi. Seçim için geçici Reisliğe Süleyman Fikri ve Ali Beyler getirilmiş; yapılan seçimde Reisliğe Mehmet İsmail Bey, Kâtipliklere Süleyman Fikri Bey ve Fevzi Bey seçilmişlerdi. Eski İdari Heyeti'nin seçimlerin usulsüz yapıldığı gerekçesiyle itirazı sonucunda yeni seçilen heyetin Mart'ın ilk haftasına kadar görevde kalması kabul edilmişti.⁴⁴⁸ Ocak bütçe görüşmeleri, ocak binasında, İsmet Paşa'nın katılımıyla toplanmıştı. Yapılan toplantı sonucunda Genel Merkez, bütçenin yeni seçilecek İdare Heyeti tarafından düzenlenmesini istemiş,⁴⁴⁹ Büyük Kurultay'da Mersin Türk Ocağı'nı Mebus Niyazi Bey'in temsil etmesine karar verilmişti.⁴⁵⁰ 1926'da Türk Ocağı Kurultayı'nda Mersin Türk Ocağı adına Niyazi Bey, temsil etmek üzere görevlendirilmişti. Kurultay'da "*Türklerin iktisadi hayata ve sermayeye hâkim olmalarını sağlayacak çalışmalar yapılması*" önermiş,⁴⁵¹ Mersin ve Tarsus'ta, Yahudilerin Ortodoks Araplar, Katolik Araplar ve Fellahların olduğunu Mersin'in ticari hayatını tamamen ellerinde tuttuklarını bunlardan en tehlikelisinin Fellahlar olduğunu; "*Biz bu Fellahlara sinemizi açacak olursak sinemizi tırnaklarlar,*

⁴⁴⁵ **Tarsus**, 9 Mart 1925.

⁴⁴⁶ **İkdam**, 11 Nisan 1925; **Tarsus**, 13 Nisan 1925.

⁴⁴⁷ **Tarsus**, 5 Nisan 1925.

⁴⁴⁸ **Tarsus**, 10 Kanunusan-1/Ocak 1926.

⁴⁴⁹ Yeni İdari Heyet, 8770 lira gelir tespit etmişti. (**Tarsus**, 23 Mart 1926.)

⁴⁵⁰ **Tarsus**, 3 Mart 1926.

⁴⁵¹ **Tarsus**, 3 Mart 1926.

hatta kalbimizi hançerlerler memleketten çıkartma girişimlerinin de bir sonuç vermediğini söylemiştir. Mersin’de fakir Yahudi yoktur. Bankalarda çalışan Arap Ortodoks gençleridir. Türk gençleri iş başvurusunda bulunmalarına rağmen işe alınmamışlardır”⁴⁵² diyerek Gayri müslimlere karşı temkinli yaklaşılması gerektiğini vurgulamıştı.

1927’de Mersin Türk Ocağı’nda geçici İdari Heyet’e; Reisliğe Muhtar Bey(Berker),⁴⁵³ Kâtipliğe; Oğuz Latif ve Veysel Beyler seçilmişlerdi. Murakıp Heyeti raporunun okunmasından sonra İdari Heyet seçimlerine geçilmiş; İdari Heyet’e; Reisliğe Doktor Muhtar Bey, Kâtipliğe Oğuz Latif, Veznedarlığa Asım Bey, Muhasebeye Mürvet Türkan Hanım,⁴⁵⁴ Merhusluğa Hamdi Bey seçilmişti.⁴⁵⁵Türk Ocakları IV. Kurultayı, 23 Nisan 1927’de Ankara’da toplanmış; Kurultay’da Mersin Türk Ocakları adına Ahmet Muhtar Bey görevlendirilmişti.⁴⁵⁶Kurultay’da, Muhtar Bey, bazı Ocakların tasfiye şeklini eleştirmişti.⁴⁵⁷ Ocakların çalışmalarını denetlemek için müfettişlik ve mümesillik kurumları kurulmuştu.1927 yılı ile birlikte C.H.F. Türk Ocakları üzerindeki söz hakkını ve egemenliğini attırmıştı.⁴⁵⁸ Mersin C.H.F Teşkilatı, Ocak ile yakından ilgilenerak Fırka Teşkilatı’nda görev yapan Süleyman Fikri Bey gibi bazı şahısları ocak içinde görevlendirmişti.1927’de Mersin C.H.F.Teşkilatı yaptığı toplantıda, ekonomik açıdan zor durumda olan Mersin Türk Ocağı’na yardım etmeye karar vermişti.⁴⁵⁹ Bu dönemde üye sayısını arttırmak için çalışmalar yapılmıştı.⁴⁶⁰

1928’de Mersin Türk Ocağı Reisi Dr. Muhtar Bey, Kâtibi Umumi Kemal Bey(Mutluay)⁴⁶¹,Eczacı Şevket, Talaslı Burhaneddin Bey hiçbir neden sunmadan istifa etmişti.⁴⁶²İstifalar üzerine yapılan seçimde, Reisliğe İtfaiye Kumandanı Hasan Bey, Kâtipliğe Rüşdü Bey, Muhasipliğe Talaslı Burhaneddin Bey, Veznedarlığa Ziraat Mühendisi Ziya Bey ve Fahri Bey⁴⁶³ seçilmişlerdi. Seçimden hemen sonra Kurultay hazırlıkları başlamış ve ortak kararlar Mebus Hakkı Bey’in görevlendirilmesi uygun

⁴⁵² **Türk Ocakları 1926 Senesi Kurultay Zabıtları**, Kader Matbaası, İstanbul 1927,s.220.

⁴⁵³ **B.C.A.490.01./303.1227.3-11;TBMM Arşivi**, Dr. Muhtar Berker Dosyası, No:169.

⁴⁵⁴ **Tarsus**,23 Mart 1927.

⁴⁵⁵ **TBMM Arşivi**, Hamdi Bey Dosyası, No:824.

⁴⁵⁶ **İkdam**, 25 Nisan 1927.

⁴⁵⁷ **Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları**, Ankara Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, Ankara 1928,s.295.

⁴⁵⁸ **Cumhuriyet Halk Fırkası Büyük Kongresi,1927**,s.17.

⁴⁵⁹ **Tarsus**, 26 Nisan 1927.

⁴⁶⁰ **Ali Murat Merzeci Özel Arşivi**, 1927 tarihli Yazı.

⁴⁶¹ **B.C.A.490,01./303.1226.2-39**.

⁴⁶² **Tarsus**,8 Mart 1928

⁴⁶³ **Ali Murat Merzeci Özel Arşivi**, Türk Ocağı Hüviyet Vesikası

görülmüştü.⁴⁶⁴Mersin Türk Ocağı'nı Hakkı Bey'in temsil ettiği 1928 Türk Ocaklarının V. Kurultayı'na, 174 temsilci katılmış; şube sayısında büyük bir artış olduğu gözlenmişti. Bu Kurultay'da Mersin ve çevresindeki Türk Ocaklarını denetlemek için Ferit Celal Bey görevlendirilmişti.⁴⁶⁵

Mersin Türk Ocağı'nda Reis Hasan Bey ile İdari Kurul arasında çıkan ihtilaftan ötürü olağanüstü toplantı yapılmış; kurulun baskıları karşısında Hasan Bey istifa etmek zorunda kalmıştı. Yapılan seçimde tüccardan Giritli Ali Rıza Reislige seçilmişti. Son zamanlarda faaliyetlerinde bir durgunluk gözlenen Ocağ'ın Ali Rıza gibi genç bir başkanın Ocağ'a heyecan getireceği düşünülmüştü.⁴⁶⁶Mersin Türk Ocağı Reisi Halil Zaloğlu Bey, Akın Gazetesi'nin Ocağı ve gençliğini yeren çirkin yazısından ötürü üyeleri, toplantıya çağırılmıştı. Yapılan görüşmelerde bu yazının Ocak ile gençlik arasına ayrılık sokmak için yazıldığı kanaatine varılarak, Akın Gazetesi'nin kınanmasına karar verilmişti. Toplantıdan sonra seçimlere geçilmiş; Ocak İdari Kurulu Reisligi'ne Mübaşirzâde Hamdi Bey, Kâtipliklere; Nasih ve Ekrem Beyler getirilmişti.⁴⁶⁷

2-Mersin Türk Ocağı'nın Faaliyetleri

Reşit Galip Bey, Türk Ocakları'nın doğrudan doğruya halk için çalıştığını şehir ve kasabalar gibi köylerde de yararlı olduğunu anlatmıştı.⁴⁶⁸ Bu doğrultuda, Reşit Galip Bey, Mersin Türk Ocağı'nda "Gaye" konulu bir konferans vermiş, bu gibi konferansların her salı verilmesine karar verilmişti.⁴⁶⁹

1923'de İbrahim Habib Sevük hatıralarında; " *Mersin Türk Ocağına gidiyoruz nerede Adana Ocağı, nerede burası çok fakir*" diyerek Adana Türk Ocağı'nın daha iyi olduğunu vurgulamıştı.⁴⁷⁰ 27 Kasım 1923'de Adana Türk Ocağı'nda yapılan toplantı da ocakların programı ele alınarak, bugünkü ihtiyaca cevap verip vermediği üzerinde

⁴⁶⁴ Tarsus, 16 Mart 1928.

⁴⁶⁵ H. Tuncer, **Türk Ocakları Tarihi...**, s.243.

⁴⁶⁶ Halk, 23 Eylül 1928.

⁴⁶⁷ Yeni Mersin 25 Mart 1931.

⁴⁶⁸ Altın Yurd, V,9 Eylül 1339(1923),s.11.

⁴⁶⁹ Doğru Öz, 22 Teşrin-i sani/Kasım 1923. Reşit Galip "Cumhuriyet ve İnkılâplar" konulu konferans vermişti. (Yusuf Sarıay, **Türk Milliyetçiliğinin Tarihsel Gelişimi ve Türk Ocakları**, Ötüken Yayınları, İstanbul 1992,s.310.)

⁴⁷⁰ İbrahim Habib Sevük, **O zamanlar 1920-1923**, Kültür Bakanlığı Yayınları. Ankara.1982.s.261.

durulmuştu. Yeni programın hazırlanmasında Mersin Türk Ocağı'nın da fikir ve düşüncelerini almak için iki Ocak Teşkilatı arasında toplantılar yapılmıştı.⁴⁷¹

Mersin Türk Ocağı Reisi Reşit Galip, Cumhuriyet'in ilanı üzerine Mustafa Kemal Paşa'ya telgraf çekmişti. Halifeliğin kaldırılması üzerine çektiği telgrafta; *“İnkılâp altında atılan büyük ve müteyemmin adımları deri ve meserret ve heyecan hisleri içinde şükranla karşıyoruz. Memlekette mütebaki irticai kale ve sedlerin de tamamen yıkılması temenniyatını arz ile ellerinizden öperim”*⁴⁷² diyerek Mersin Türk Ocağı'nın inkılâplar karşısında bakış açısını belirtmişti.

1924'de Türk Ocakları'nda büyük bir canlılık görülmüş; düzenli bir şekilde faaliyetlerine devam etmesi için Ermenilerden kalan malların satışının kanunlaşmasına kadar, metruk binaların Ocağ'a, kiraya verilmesine karar verilmişti.⁴⁷³ Ayrıca ilçelerde de teşkilatlanma başlamıştı. Teşkilatlanmanın genişlediği görülmüştü. Görev taksimi yapılarak, İrşad Şubesi tesis edilmiş ve faaliyetlerine başlaması için üye seçimi yapılmıştı. Şube, halkı aydınlatmak, özellikle köylere kadar gidip onların anlayacağı tarzda fikirler vermek ve en azından gençlerin inkılâpları benimsemesi için konferanslar vermeyi amaçlamıştı.⁴⁷⁴ İdari Heyet'ten Süleyman Fikri Bey, bölgenin Milli Mücadelenin en yoğun yaşandığı bir coğrafya olması nedeniyle, Kuvay-ı Milliye içinde yer alan silah arkadaşlarının hatıralarını yaşatmak için köylere gidilerek hatıralar anlatılmış; bu hatıraların kalıcı olması için bir eser hazırlanmasına karar verilmişti.⁴⁷⁵

Mersin Türk Ocağı senelik toplantısını yapmış hazırlanan raporda; Ocağ'ın en önemli ihtiyacı olan kütüphanenin kurulduğunu, 600 cilt kitap temin edildiğini, 500 cilt daha kitap temin edileceği söylenmişti. Beden terbiyesinin teşviki için Spor Şubesi kurulmuş, sporcular desteklenerek malzeme ihtiyaçları karşılanmıştı. Temsil Şubesi ile oynanan piyeslerle Ocağ'ın tanıtımı yapılmıştı. Sosyal Yardım Şubesi ile bir tarım şehri olan Mersin'de ihtiyaç sahibi çiftçilere hasat zamanı yardım edilmişti. Bu dönemde Mersin'de bulunan diğer cemiyetlerle de ilişkiler geliştirilerek; cemiyetlerin toplantılarını Ocak binasında yapmaları sağlanmıştı.⁴⁷⁶

⁴⁷¹ H. Tuncer, **Türk Ocakları Tarihi..**, s.104.

⁴⁷² **Hâkimiyet-i Milliye**,10 Mart 1924.

⁴⁷³ **B.C.A.030.18.01/12.73.17-37.**

⁴⁷⁴ **Mersin**,19 Kanun-i sani/Ocak 1924.

⁴⁷⁵ **Mersin**,26 Şubat 1924.

⁴⁷⁶ **Tarsus**,17 Nisan 1924.

Yeni İdari Heyeti'nin seçilmesiyle birlikte çalışmalara hız verilmiş; Eylül 1924'de Ticaret Odası Tercümanı Ziya Bey, “*Medeniyet*” konulu bir konferans vermişti.⁴⁷⁷ Genel Merkez, halkı aydınlatmak ve bilgilendirmek için bu tür konferansların arttırılmasını istemişti.⁴⁷⁸Yeni dönemle birlikte Adana Türk Ocağı ile olan ilişkiler sıklaştırılmış; bölgenin en önemli gelir kaynağı olan pamuk piyasasını düzenlemek için iki Ocak Teşkilatı arasında toplantı yapılmış;⁴⁷⁹Ocak Teşkilatı'nın daha iyi çalışması için gençler ile daha koordineli bir şekilde çalışma yapılması gerektiği konusunda fikir birliğine varılmış,⁴⁸⁰ iki şehrin gençlerini kaynaştırmak adına, gençlik teşkilatları arasında spor müsabakaları düzenlenmişti.⁴⁸¹

Mersin Türk Ocağı,13 Temmuz 1925'de bölgenin en önemli sorunu olan Türkçe'nin dışında başka dillerin konuşulması üzerine bu konuyla ilgili önlem almak amacıyla bir toplantı yapmıştı. Ocak Resi Şihab Bey ve Muharrem Hilmi Bey, bir konuşma yapmışlardı. Özellikle Hatay'dan gelenlerin Türkçe konuşmadıklarını, bu ülkenin vatandaşlığını kabul ettiklerine göre Türkçe'yi konuşmaya mecbur olduklarını, konuşmama konusunda ısrarcı olanların Belediye ve Hükümet'e bildirilerek gerekli cezayı almalarının sağlanmasına karar verilmişti. Tüccardan Kerimiddin Ali, Hasan Hüseyin ve Kandiyeli Fazıl Bey Giritlilerin Türkçe konuşmasını ve çocuklarını Türkçe öğrenmeleri için ilkokula göndermelerini tebliğ için Ocak tarafından görevlendirilmişti. Türk Ocağı, ayrıca Maarif Vekâleti'nden Türkçe öğretmesi için hoca talebinde bulunarak gece dersleri ile Türkçe öğrenilmesini amaçlamıştı.⁴⁸² Reşit Galip Bey, Mersin gibi kozmopolit bir yerde Türk varlığını ön plana çıkartarak; Türk benliği ile hareket eden önemli bir çevre oluşturmuştu⁴⁸³.

1925 yılı ile birlikte Spor Şubesi'ne verilen önem artmış; özellikle Adana Türk Ocağı ile ilişkiler geliştirilirken Spor Kolu, bu anlamda önemli bir köprü görevi görmüştü. Spor bayramında Türk Ocağı; koşu, atlama ve futbol turnuvası düzenlemişti.⁴⁸⁴Mersin ve Adana Türk Ocakları arasında oynanan futbol turnuvası çekişmeli geçmiş; Türk Sözü Gazetesi, Adana Türk Ocağı takımını destekleyen yazılar

⁴⁷⁷ **Tarsus**,2 Teşrin-i evvel/Ekim 1924.

⁴⁷⁸ **Cumhuriyet**,25 Teşrin-i evvel/Ekim 1924.

⁴⁷⁹ **Cumhuriyet**,9 Temmuz 1924.Pamuk ile ilgili konferanslar verilmişti. (H.Tuncer, **Türk Ocakları Tarihi..**, s.127.)

⁴⁸⁰ **Tarsus**,12 Kanun-ı evvel/Aralık 1924.

⁴⁸¹ **Cumhuriyet**,28 Haziran 1924.İki ocak arasında futbol maçları yapılmıştı. (**Yeni Adana**,17 Şubat 1924.)

⁴⁸² **Tarsus**, 4 Ağustos 1925.

⁴⁸³ A.Şevket Elman, **Dr.Reşit Galip**, Ankara 1995,s.125.

⁴⁸⁴ **Tarsus**, 8 Kanun-ı sani/Ocak 1925.

yazmıştı.⁴⁸⁵ Mersin Tayyare Cemiyeti yararına, Mersin Türk Ocağı ile Adana Türk Ocağı arasında sürat koşusu yarışması düzenlenmişti.⁴⁸⁶

Ankara'dan gelen mebuslara şehrin tanıtımını yapan temsiller verilmiş;⁴⁸⁷ inkılâpların toplum tarafından anlaşılabilmesi için Cumhuriyet döneminin ilk meclisini anlatan temsiller sahnelenmişti.⁴⁸⁸ Halkı bazı konularda bilinçlendirmek için konferanslar düzenlenmişti. Kırıkkale Mebusu Doktor Fuat Bey, Amerika'daki "İntihabat ve Müşahadet";⁴⁸⁹ İstanbul Darülfünun İktisat Müderrisi Zahid Bey ve Ethem Atıf ekonomi ile ilgili konferanslar vermişlerdi.⁴⁹⁰ Mersin halkı, inkılâplara karşı duyarlı hareket etmiş; Mustafa Kemal Paşa'ya yapılan suikast teşebbüsü Mersin'de Türk Ocağı'nın düzenlediği bir mitingle, Yoğurt Pazarı önünde toplanan kalabalık bir halk topluluğu olayı protesto etmişti.⁴⁹¹

1926'da Mersin Türk Ocağı'na bağlı şubelerin çalışmalarında diğer dönemlerden farklı belli bir hareketlilik gözlenmişti. Müzik Şubesi çalışmalarına hız vererek her gün saat 5'ten sonra Ziraat Bankası memurlarından Ali Bey başkanlığında geç saatlere kadar eksersiz çalışmaları yapmıştı. İstanbul Türk Ocağı ile ilişkiler geliştirilerek, İstanbul'dan altı farklı müzik aleti getirilmiş; bayanların da müzik ile ilgili çalışmalarda yer alması için Cumhuriyet Mektebi Muallimleri'nden Emine Hanım Müzik Şubesi'ne dâhil edilmişti.⁴⁹² Bu şubeye önem verildiğinden Şark Musikisi konusunda yeni bir teşkilatlanma başlamış;⁴⁹³ Darü'l Elhan uzmanlarından Şark Musikisi Hocası Ziya Bey, Mersin Türk Ocağı Müzik Muallimliği'ne atanarak, hanımlara müzik dersi vermeye başlamıştı. Musiki Heyeti'nden Süreyya Hulusi Hanım, Mersin Türk Ocağı'nda konserler vermiş;⁴⁹⁴ Alaturka müziğin yanında batı felsefesini daha iyi anlamak için batı

---

⁴⁸⁵ Mersin Türk Ocağı Üyesi Hayri Gültekin ve İsmail Bey, iyi oynamalarına rağmen hakem hataları ile kaybettiklerini, hakemlik teklifini kabul etmeyen eski kaptanları Arif Doğan'ı suçlamışlardı. (**Tarsus**, 9 Nisan 1925.)

⁴⁸⁶ Mersin Türk Ocağı'ndan Cevdet Bey birinci olmuştu. (**Tarsus**, 3 Eylül 1925). Mersin Türk Ocağı ile Mersin İdman Yurdu arasında da gençliği kaynaştırmak adına maç organizasyonları düzenlenmişti. (**Tarsus** 30 Teşrin-i evvel/Ekim 1925). 1925'te Gençler Yurdu Spor Kulübü'nün adı Türk Ocağı Spor Kulübü olmuştu. Bazı futbolcular Mersin İdman Yurdu'na geçmişti. (Gündüz Artan, "*Türkocağı Mersin Spor Kulübü*", **İmece**, 20 Ağustos 2002.)

⁴⁸⁷ **Tarsus**, 8 Kanun-ı sani/Ocak 1925.

⁴⁸⁸ Selim Bey ve Naciye Hanım tarafından, "Hayat ve İçtimarımız" "adlı piyes oynanmıştı. (**Tarsus**, 15 Teşrin-i sani/Kasım 1925) Türkocağı, Memleket ve Kışla Hastanesi yararına sinema salonunda müsamereler vermişti. (**Tarsus**, 15 Teşrin-i sani/Kasım 1925)

⁴⁸⁹ **Tarsus** 9 Teşrin-i evvel/Ekim 1925.

⁴⁹⁰ **Tarsus**, 21 Eylül 1925. Ağız ve Diş Sağlığı ile ilgili (**Tarsus**, 18 Kanun-ı evvel/Aralık 1925). Diş Tabibi Kemal Bey de diş sağlığı ile ilgili konferans vermişlerdi. (**Tarsus**, 25 Kanun-ı evvel/Aralık 1925).

⁴⁹¹ **Tarsus**, 28 Haziran 1926.

⁴⁹² **Tarsus**, 23 Şubat 1926.

⁴⁹³ **Hâkimiyet-i Milliye**, 4 Mayıs 1926.

⁴⁹⁴ **Tarsus**, 4 Mayıs 1926; H. Tuncer, **Türk Ocakları Tarihi...**, s. 196.

müziğinin yerleşmesi konusunda çalışmalar yapmıştı.⁴⁹⁵ Ortaokul Musiki Öğretmeni Vasıf Bey, Ocak binasında Cumhuriyet Bayramı için öğrencilere marş dersleri vermişti.⁴⁹⁶ Kütüphane Şubesi; kütüphanenin genişletilerek gençlerin kitap okuma alışkanlıklarının geliştirilmesine çalışmıştı.⁴⁹⁷ Belediyenin de desteğiyle öncelikle Türklüğü alakadar eden kitaplar getirtilmişti.⁴⁹⁸ Spor Şubesi; Silifke ile ilişkileri geliştirmek için Mersin Türk Ocağı Futbol Takımı, Silifke İdman Yurdu ile bayramın üçüncü günü bir maç organize etmişti.⁴⁹⁹

Ocak, önemli gecelerde ve yıldönümlerinde konferanslar düzenleyerek şehrin sorunlarını gündeme taşımış, hem de halkın kültürel açıdan bilinçlendirilmesini sağlamıştı. Bölgenin en önemli sorunu olan liman meselesi ile ilgili, Klan Denrok adında biri “*Mersin Limanı'nın Önemi*” ile ilgili bir konferans vermiş, konferansı, Ticaret Odası Tercümanı Hüseyin Avni Bey, Türkçe'ye çevirmişti.⁵⁰⁰ Mersin gibi liman ve ticaret hacmine sahip olan yerlerde yabancı dil ve ticaret konulu kurslar açılmıştı.⁵⁰¹ Türk Ocakları gecesinde Mübaşirzâde Hamdi Bey, Osmanlılık ve İslamcılık vurgusundan sonra Ocakları'nın Mehmet Emin (Yurdakul) Bey'den ilham aldığını ileri sürmüştü.⁵⁰² Türk Ocakları Genel Merkez Heyeti, Mersin Türk Ocağı'nı ziyaret etmiş, Reşit Galip Bey, “*Gençlik ve İnkılâp*” konulu bir konferans vermişti.⁵⁰³ Mersin Türk Ocağı, sağlık hizmetleri çerçevesinde açılan dispenserde başta köylüler olmak üzere yoksul vatandaşlara sağlık hizmetleri vermişti.⁵⁰⁴ Ayrıca Doktor Ethem Vasıf Bey, Ocak'ta vatandaşlara sağlık ile ilgi bir konferans vermişti.⁵⁰⁵

Türk Ocaklarının faaliyet alanlarının başında köycülük ve sıhhi faaliyetler geldiği için Ocak, bir çocuk dispenseri açmış; köylülere, fakir kişilere sağlık hizmetleri

---

⁴⁹⁵ **Tarsus**,16 Mart 1926.

⁴⁹⁶ **Taşeli**,3 Teşrin-i sani/Kasım 1926.

⁴⁹⁷ **Tarsus**,16 Mart 1926.

⁴⁹⁸ H. Tuncer, **Türk Ocakları Tarihi...**, s.189.

⁴⁹⁹ **Taşeli**,21 Nisan 1926.

⁵⁰⁰ Denrok, Mersin Limanı'nın yapılmasının Ankara, Adana, Kayseri gibi sanayi şehirlerini de kalkındıracağını vurgulamıştı. (**Tarsus**,16 Mart 1926).

⁵⁰¹ **Türk Ocakları Mesai Programı**, İstanbul 1926,s.18;Fusun Üstel, **İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği, Türk Ocakları(1912-1931)**,İletişim Yayınları, İstanbul 1997,s.221.

⁵⁰² Gecede 518 lira yardım toplanmış ve yerel rakkaslardan “*Sarı Zeybin*” oyunu temsil edilmişti. (**Tarsus**,23 Mart 1926.)

⁵⁰³ **Hâkimiyet-i Milliye**, 4 Kanun-ı evvel/Aralık 1926;**Antalya**, 5 Kanun-ı evvel/Aralık 1926.

⁵⁰⁴ **Türk Ocakları 1928 senesi Kurultay Zabıtları**, Ankara 1929.s.38.

⁵⁰⁵ **Yeni Mersin**,26 Teşrin-i sani/Kasım 1928.Yoksullar yararına büyük bir piyango düzenlenmişti. **Tarsus**,19 Haziran 1928.” *İzmir Faciası*” adlı piyes sahnelenmişti. (**Tarsus**,16 Mart 1928)

vermişti.⁵⁰⁶ Seçimlerden sonra Türk Ocakları'nın 16.yıldönümü, Dr. Muhtar Bey'in nutkuyla başlamış; Ocak Teşkilatı'ndan Hamdi Bey, Ocakların tarihçesi hakkında bir konferans vermişti.⁵⁰⁷ Mersin Türk Ocağı, şehre gelen mebuslar ve TBMM İkinci Başkan Bursa Mebusu Refet(Bele) Bey şerefine Kurtuluş Bayramı kutlamaları için bir davet vermişti.⁵⁰⁸

Mersin Türk Ocağı, her dönemde olduğu gibi bu dönemde inkılâpların toplum üzerinde somut bir şekilde dönüşümünü sağlamak için faaliyetlerini sürdürmüştü. Türkçe'nin yerleşmesi için özellikle Arapça konuşan Nusayriler için “*Vatandaş Türkçe Konuş*” kampanyası başlatmıştı.⁵⁰⁹ Mersin Türk Ocağı, Harf İnkılâbı'nın benimsenmesi ve yerleştirilmesi konusunda da çalışmalar yapmıştı. Yeni harfleri tanıtmak için Ocak'ta karatahta üzerinde eski ve yeni harfler mukayese edilmiş ve Arap Harflerine hayır kampanyasına dönüşmüştü. Konferansa katılan bazı gençler Latin Harflerini eleştirmişlerdi. 5 Eylül 1928'de yeni harflerin halka öğretilmesi için Ocak binasında yeni harfleri hiç bilmeyen, biraz bilenler ve hiç okuma-yazma bilmeyenler olmak üzere üç aşamadan oluşan kurs açılmıştı. Aynı zamanda Çankaya, İnönü ve Kurtuluş Mektepleri'nde de yeni harfleri öğretmek için kurslar verilmiş; bu kurslardan 800 kişi mezun olmuştu.⁵¹⁰ Kursa katılan kız öğrencilerin kalem ve defterleri Ocak tarafından karşılanmış; kursa devam eden 25 kadın olmasına rağmen kadınlara ayrı bir dersane açılmasına karar verilmiş, kendi binasında ve Ocak Sineması'nda açtığı kurslara ek olarak şehrin kenar semtlerde 3 kurs açmıştı.⁵¹¹ Bütün bu çalışmalarına rağmen Yeni Mersin Gazetesi, Ocağ'ın üzerine düşen görevi yerine getiremediğini, istenilen ölçüde kurs açamadığını yazmıştı.⁵¹²

1928'de Mersin Türk Ocağı, fakir zengin ve asker herkesin malı olarak görülmüştü. İnkılâpların yerleşmesinde, gençliğin farklı yollara sapmamasında ve

---

⁵⁰⁶ **Hâkimiyet-i Milliye**, 4 Teşrin-i evvel/Ekim 1926; Gündüz Artan, “*Cumhuriyetten Önce Mersin'de Fikir Hayatı*”, **İmece** 10 Ekim 2000; H. Tuncer, **Türk Ocakları Tarihi**, s.189. Fakir halk yararına eşya piyangosu düzenlenmişti. (**Tarsus**, 28 Kanun-ı sani/Ocak 1927.)

⁵⁰⁷ **Tarsus**, 28 Mart 1927. Bu dönemde sanatkârlar tarafından “*Afacan*” adlı piyes temsil edilmişti. (**Tarsus**, 17 Mayıs 1927.)

⁵⁰⁸ **Tarsus**, 10 Kanun-ı sani/Ocak 1927.

⁵⁰⁹ **Halk**, 9 Temmuz 1928.

⁵¹⁰ **Mersin**, 14 Teşrin-i sani/Kasım 1928.

⁵¹¹ Geceleri Fransızca kurs açılmıştı. (**Yeni Mersin**, 2 Eylül 1928). 320 kişi kursa devam etmişti. (H. Tuncer, **Türk Ocakları Tarihi**, s.261-271.)

⁵¹² **Yeni Mersin**, 18 Teşrin-i evvel/Ekim 1928.

olgunlaşmasında önemli hizmetlerde bulunmasına rağmen Mersin gençliğinin ilgisini yeterli ölçüde çekememişti.⁵¹³

1929'da Mersin Türk Ocağı'nın en önemli sorunu Mersin'in kültürel yapısını güçlendirmek olmuş; Türklük unsurunun yok olmak üzere olduğu tespitiyle Türklük unsurunu geliştirici faaliyetler yapmaya karar vermişti.⁵¹⁴ Fellahların yaşadığı yerlerde, Arapça konuşmamaları için bir heyet oluşturularak, Türkçe propaganda faaliyetlerinin yapılmasına karar verilmişti.⁵¹⁵ Mersin'de yaşayan farklı ırkları bir çatı altında birleştirmek için Türk Ocağı'na büyük iş düşmüş; Mersin'de yaşayan Rumlar, Kürtler ve Fellahları Türkleştirmek ve Türkçe konuşmalarını sağlamak için gece mektepleri açmak Türk Ocağı'nın görevleri arasına alınmıştı. Mübadillerin de gece mekteplerine devam ederek Türkçelerini geliştirmeleri amaçlanmıştı.⁵¹⁶

Ocağ'ın hedefleri arasında; gençlere rehber olmak, dil dersleri vermek, musiki ve ticaret kursları açmak olduğu halde bütün imkânlarına rağmen Mersin Türk Ocağı, istenilen başarıyı yakalayamamıştı.⁵¹⁷ Mersin Türk Ocağı, gençleri Ocağ'a kazandırmak adına musiki derslerinin yanında akşamları beşten sonra yeni harflerle okuma –yazma kursları ve İngilizce, Fransızca kurslar açmaya karar vermişti.⁵¹⁸

1930'da Mersin Türk Ocağı'nda büyük bir durgunluk gözlenmiş,⁵¹⁹ eskisi gibi kendi yağıyla kavrulamadığı için bütçeden 1.040 lira açık vermişti.⁵²⁰ Durgunluğa rağmen Ocağın kültürel faaliyetleri devam etmiş; Sanatkâr Raşit Rıza Bey ile Mina, Necla ve Şevkiye Hanımlarla, “*Beşte Gelen*” adlı oyun temsil edilmişti.⁵²¹ 1931'de Mersin Türk Ocağı faaliyetlerini genişleterek, Mersin Hapishanesi'nde Millet Dershanesi açmış, mahkûmlara okuma-yazma seferberliği başlatmış,⁵²² kültürel faaliyetlerini sürdürmüş “*Gizli Memuriyet*” ve “*Yeni Bakireler*” filmi Ocak Sineması'nda gösterime girmişti.⁵²³ Ocağ'ın, son sistem mükemmel bir radyo ahizesi

⁵¹³ Kerim Refi, “*Türk Ocağı*”, **Mersin** 31 Ağustos 1928.

⁵¹⁴ M.Rasim, “*Mersin*” **Halk**, 12 Şubat 1929.

⁵¹⁵ **Yeni Mersin**, 22 Şubat 1929.

⁵¹⁶ **Yeni Mersin** 26 Teşrin-i sani/Kasım 1929.

⁵¹⁷ Mehmet Fuat, “*Türk Ocağı*” **Yeni Mersin** 13 Teşrin-i evvel/Ekim 1929.

⁵¹⁸ **Yeni Mersin** 13 Teşrin-i sani/Kasım 1929.

⁵¹⁹ **Son Posta**, 12 Ağustos 1930. Bu dönemde Ocak Reisliğini Cevat Bey yapmıştı. (**Yeni Mersin** 30 Birinci Kanun/Aralık 1930)

⁵²⁰ **Akın**, 8 Eylül 1930.

⁵²¹ **Yeni Mersin** 28 Birinci Kanun/Aralık 1930

⁵²² **B.C.A.** 490,01./66.249.2-2.

⁵²³ **Yeni Mersin**, 13-14 Ocak 1931.

satın alması ve yakında halkın istifadesine sunacağı haberi, halk tarafından memnuniyetle karşılanmıştı.⁵²⁴

Mustafa Kemal Paşa,12 Şubat 1931’de Mersin Türk Ocağı’nı ziyaretinde Ocağ’ın gayesini vurgulayarak; “ *Aynı maksat ve gaye uğrunda çalışan münevver gençliğin ayrı bir teşekkül halinde kalması ve muhtelif zümreler şeklinde göze çarpması doğru değildir. Bütün bilgi ve vasıtalarının gayeye daha emin bir şekilde varabilmesi için bir nokta etrafında teksifi daha muvafıktır. Gençlerin ocak camiasına iltihakları lazımdır.*”⁵²⁵ diyerek Gençler Birliğinin, Ocağ’a bağlanmasını istemişti. Paşa, “*Efendiler, İnkılâbın gençliğini aguşunda barındıran ve bunun için çalışan bir Türk Ocağı varken, bunun haricinde teşekküller meydana getirmek ve onun yolu haricinde kalmak doğru değildir.*” diyerek Ocak idaresinin çok sınırlı çerçevede dâhilinde kalmışsa bunun suçlusu Ocağ’a lakayt kalanlar olarak değerlendirmişti.⁵²⁶Türk Ocakları Yasasının 3.Maddesi’ne atıfta bulunarak; C.H.F.’nin Hars Şubesi olduğunu hatırlatmış; Ocakların, C.H.F. ile birlikte çalışmasını vurgulamıştı.

3- Mersin İlçelerinde Türk Ocağı Teşkilatı

a- Tarsus Türk Ocağı İdari Teşkilatı

1923’de faaliyetlerine başlayan Tarsus Türk Ocağı’nın kuruluşunda İlmi Levent etkili çalışmalar yapmış,⁵²⁷ ancak Ocağ’ın kurulduğu ilk dönemlerdeki verimli çalışmaları olmamıştı.1924 Türk Ocakları Umumi Kongresi’ne Tarsus Türk Ocağı adına Mebus Niyazi Bey katılmış; Mazhar Müfit ile birlikte Mali Heyet Delegeliği’ne seçilmişti.⁵²⁸

Tarsus Türk Ocağı,19 Mart 1925 Kongresi’ni kendi binasında geniş bir katılımı gerçekleştirmişti. Yapılan seçimlerde İdari Heyet’e: Müftüzâde Hakkı Bey, Muallim Enis Bey, Telgraf Müdürü Hamdi Bey, Mücahid Emin Bey, Encümen Vilâyet Üyesi Bahaaddin Bey, Doktor Aziz Bey, Terzi Şakir Efendi, Murakıp Heyete: Dava Vekili Hikmet Bey, Mektep Müdürü Fikri Bey, Fabrikatör Necmeddin Bey, Bütçe Heyeti’ne: Ziraat Bankası Memuru Ramazan Bey, Ziraat Bankası Muavini Ahmet Cehdi Bey ve

⁵²⁴ Yeni Mersin 11 Mart 1931.

⁵²⁵ Yeni Mersin 28 Şubat 1931

⁵²⁶ Hakkı Cemal, “*Gazinin Sözlerini Ocağı ve Ocaklıları Yanlış Anlayanlara*” Yeni Mersin 17 Mart 1931.

⁵²⁷ B.C.A.490. 01./303.1226.1-21

⁵²⁸ 1340 Senesi Nisan’ında Toplanan I.Türk Ocakları Umumi Kongresi Zabıtları, s.29.

İsmet Bey seçilmişti. Yeni İdare Heyet, kendi arasında bir toplantı daha yaparak, Reisliğe Müftüzâde Hakkı Bey, Merhusluğa Bahaaddin Bey, Muhasipliğe Telgraf Müdürü Hamdi Bey ve Veznedarlığa Terzi Şakir Efendi seçilmişti.⁵²⁹ Tarsus gençliğinin olgunlaşması ve tecrübe sahibi olması için İdari Heyet'te gençlere yer verilmişti.⁵³⁰ 1926'da Tarsus Türk Ocağı Reisi Vasıf Bey, Tarsus Kaymakamı Bahaaddin ve Doktor İsmail Hafik ortak bir çalışmanın içinde yer alarak gençleri Ocağ'a kazandırmak adına bir çalışma yapmışlardı.⁵³¹

Tarsus Türk Ocağı Kongresi, 4 Mart 1927'de Ocak binasında 85 üyenin katılımıyla gerçekleşmişti. Yeterli sayıda katılım sağlandığından toplantıya geçilmişti. Kongre seçimlerinde gençlerden Veli Haşim Bey Reisliğe Nemci Tarhan, Mehmet Hilmi ve İsmail Remzi Kâtipliğe seçilmiş; Doktor Aziz Bey, yaptığı konuşmada mali konuda Türk Ocağı'na destek verilmediğini söylemişti. Mali sıkıntıdan Tarsus Türk Ocağı Spor Kulübü'ne, Tarsus İdman Yurdu'na devretmiş tahsisattan pay ayrılmıştı. İdari Heyet'e: Doktor Aziz, Nazım Vecdi, Dişçi Cevad, Zeki Müşadi, İsmet ve Bahaaddin Bey Murakıp Heyet'e Bankacı Remzi, Mehmet Hilmi, Mustafa Matuf seçilmişti.⁵³² 1927 Tarsus Türk Ocağı'nın İdari Heyet; Reis Hafız Hakkı, Kâtip Zeki Bey, Murahhas Fazıl Bey, Muhasip İsmet, Veznedar Diş Tabibi Ali Cevad, Üyeler Tüccar Mısbah ve Orta Mektep Müdürü Nazmi Beylerden oluşmuştu.⁵³³ Türk Ocakların ikinci Dönem IV. Kurultayı, 23 Nisan 1927'de Ankara'da toplanmış; Kurultay'da şube sayısı 257'ye ve yükselmiş, Tarsus'u Zeki Bey temsil etmişti.⁵³⁴ 1928 Türk Ocaklarının V. Kurultayı'na 174 üye katılmıştı. Şube sayısının 250'yi aştığı Türk Ocağı Kurultayı'na Tarsus'u Doktor Aziz Bey temsil etmişti.⁵³⁵

b-Tarsus Türk Ocağı'nın Faaliyetleri

1923'de Tarsus'u ziyaret eden Mustafa Kemal Paşa, Tarsus Türk Ocağı Hatıra Defterine; *“Tarsus Türk Ocağı namı altında birleşen ve Türklük harsını yükseltmek gibi kıymetli bir vazife ifade eden Türk gençliğini takdir ederim temenni ederim ki Ocak bu dakikadan itibaren Tarsus ta Türk'ün sönmez ocağının yandığını ismi ile de ilan*

⁵²⁹ Tarsus, 26 Mart 1925.

⁵³⁰ Tarsus, 1 Nisan 1925.

⁵³¹ Tarsus, 25 Kanun-ı evvel/Aralık 1926.

⁵³² Tarsus, 7 Mart 1927.

⁵³³ Bütçesi 14000 lira olarak tespit edilmişti. (H.Tuncer, **Türk Ocakları Tarihi...**, s.233.)

⁵³⁴ İkdam, 25 Nisan 1927.

⁵³⁵ H.Tuncer, **Türk Ocakları Tarihi...**, s.244.

edilsin” Aynı hatıra defterine Latife Hanım da “Güzel Tarsus’un Türk gençliğine sizlerden ayrılırken en samimi muvaffakiyet temeniyatımı yine aranızda bırakıyorum”⁵³⁶ demişti.

1924’de Türk Ocakları Umumi Kongresi’ne Tarsus Türk Ocağı adına Mebus Niyazi Bey katılmış; Tarsus Türk Ocağı’na gönderdiği talimatta “*Türk harsını kabul ettiklerini söyleyen öteki unsurların ocağa alınmamasını arzu ettiklerini*” bildirerek Nusayrielerin Türk kültürü çerçevesinde hareket etmediklerini öne sürmüştü.⁵³⁷ Mersin Mebusu Niyazi Bey, 1924’de Tarsus Türk Ocağı’nın daha iyi çalışması için Ermenilerden kalan binanın Ocak Teşkilatı’na verilmesi konusunda takrir vermiş; Hükümet, yaptığı görüşmeler sonucunda bina ve arsayı Tarsus Türk Ocağı’na tahsis etmişti.⁵³⁸

Ocak,1924’ün ilk dönemlerinde şube faaliyetlerine başlamış; Spor Şubesi, sporcuların çalışmalarını daha rahat bir zeminde yapmaları için salon temin ederek; sporcuların ihtiyaçlarını karşılamak için İstanbul’dan ayakkabı getirtmişti.⁵³⁹ 29 Ekim kutlamaları çerçevesinde şubeler ortaklaşa bir kutlama programı hazırlamışlardı.⁵⁴⁰

1925’de Tarsus ve Mersin Türk Ocakları, faaliyetlerini hızlandırmış;⁵⁴¹ 20 Kasım 1925’de Cuma günü Türk Ocağı’nda efrenç hastalığı konusunda uzman olan Doktor İbrahim Said Bey, bir konferans vermişti.⁵⁴² Tarsus Türk Ocağı, Milli Mücadele döneminde önemli hizmetler yapmış ve hasta olan Veli Haşim Bey’i bir vefa örneği göstererek tedavi için İstanbul’a göndermişti.⁵⁴³ Ocak Heyeti, Hükümet Konağı’nın karşısına Mustafa Kemal Paşa’nın heykelinin dikilmesine karar vermişti.⁵⁴⁴ Ocak Futbol Takımı Veznedar Şakir Efendi’nin öncülüğünde, Silifke Türk Ocağı’nın davetlisi olarak 15 kişilik bir kafiyle, Silifke’ye giderek turnuvaya katılmışlardı.⁵⁴⁵

---

⁵³⁶ Hikmet Öz, **Atatürk Tarsus’ta**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986,s.20.

⁵³⁷ **1340 Senesi Nisan’ında Toplanan I.Türk Ocakları Umumi Kongresi Zabıtları**, s.30.

⁵³⁸ **B.C.A.030.18.01/09.26.16-297.**

⁵³⁹ **Tarsus**,26 Şubat 1924.

⁵⁴⁰ **Cumhuriyet**,28 Teşrin-i evvel/Ekim 1924.

⁵⁴¹ H.Tuncer, **Türk Ocakları Tarihi..**, s.135.

⁵⁴² **Tarsus** 24 Teşrin-i sani/Kasım 1925

⁵⁴³ Gündüz Artan, **Mersin’de Yaşadılar**, Mersin,2002,s.230;Ali Rıza Yalman, **Cenupta Türkmen Oymakları**, I,Ankara,1977,s.287.

⁵⁴⁴ **Tarsus**,1 Nisan 1925.

⁵⁴⁵ Sporculardan Arif Doğan, atletizm müsabakasında 1.olmuştu. (**Tarsus**,11 Haziran 1925.)

1926'da Tarsus Türk Ocağı Reisi Vasıf Bey, inkılâpların özellikle Arnavut, Arap, Çerkez ve Ermeni vatandaşları tarafından benimsenmesi konusunda, bilhassa dil alanında önemli çalışmalar yapmıştı.⁵⁴⁶

Tarsus Türk Ocağı'nın daha iyi bir hizmet verebilmesi için bina tadilatı girmiş; tavan ve duvarları yağlı boya ile boyanmıştı.⁵⁴⁷ Ocağ'ın faaliyet alanının genişlemesi üzerine, İttihat ve Terakki Cemiyeti adına inşa edilen mektep binası, Belediye Meclisi, Maarif Encümeni ve Mersin Vilâyet Tetkik Komisyonu'nun, 7 Kasım 1926 tarih ve 80 Nolu Kararı ile 10 dönüm ve 3 evlak zemin Ocağ'a tahsis edilmişti.⁵⁴⁸

Eğitim faaliyetleri ile de ön plana çıkan Tarsus Türk Ocağı, düzenli eğitim veren mektepler kurmuştu. 1927'de Mektep Müdürlüğü'ne Muvaffikzâde Ahmet Tevfik atanmış, örnek olacak derecede mektebi geliştirmişti.⁵⁴⁹ Ocak Mektebi'nde, uzun dönem hocalık yaparak memleketeye birçok değerli genç yetiştiren Abdurrahman Efendi'nin hizmetine karşılık Ocak, kendisine 250 lira mükâfat verilmesine karar vermişti.⁵⁵⁰ 1928'de Türk Ocaklarının 5. Kurultayı'nda Aziz Bey, Tarsus gençliğinin ve ilçenin kültürel açıdan gelişmesinde Ocağ'ın önemine vurgu yapmıştı.⁵⁵¹ 1928'de Tarsus Türk Ocağı Genç Ocak Heyeti, Hükümet binası karşısındaki çeşme üzerine Mustafa Kemal Paşa'nın heykelini yaptırmaya karar vermişti. Memleket meselelerini daha iyi öğrenmeleri için Ocağ'a radyo temin edilmiş; öğretmenlerle birlikte fakir çocuklar yararına balo düzenlemeye karar vermişti.⁵⁵² Yeni harfleri öğretmek amacıyla 20-31 Ağustos 1928 arasında kurslar açmıştı.⁵⁵³ Belediye ve Türk Ocakları, ilçede halk dersaneleri kurarak Yeni Türk Harfleri'yle, okuma-yazma oranını arttırmış; uzun vadede düşünüldüğünde Tarsus Türk Ocakları bünyesinde halk kursları açılmasına karar verilmişti. Ocak Heyeti, masrafların Belediye ile ortak yapacağı müsamerelerle karşılanabileceğini rapor etmiş;⁵⁵⁴ yeni harflerin halka öğretilmesi için Ocak binasında yeni harfleri hiç bilmeyen ve az bilenler olmak üzere iki aşamadan oluşan iki kurs açmış; üç derslik daha açılması tasarlanmıştı.⁵⁵⁵ 100 talebe bu kursa devam etmiş, ayrıca Orta ve Ticaret Mektepleri açarak bu mekteplerin binalarını ve donanımını yapmış;

⁵⁴⁶ **Tarsus**, 25 Kanun-ı evvel/Aralık 1926.

⁵⁴⁷ **Tarsus** 19 Şubat 1926.

⁵⁴⁸ (B.C.A.490. 01./66.249.2-198.)

⁵⁴⁹ **Halk**, 30 Kanun-ı evvel/Aralık 1927.

⁵⁵⁰ B.C.A.490. 01./66.249.2-157.

⁵⁵¹ **Mersin**, 3 Eylül 1928

⁵⁵² **Tarsus**, 13 Kanun-ı sani/Ocak 1928.

⁵⁵³ H.Tuncer, **Türk Ocakları Tarihi**...., s.256.

⁵⁵⁴ **Mersin**, 31 Ağustos 1928

⁵⁵⁵ **Mersin**, 3 Eylül 1928

öğretmenlerin ücretlerini karşılamış, öğrencilerin aynı biçimde giyinmelerine yardımcı olmak için elbise tedarikinde bulunmuştu. Türk Ocağı'nın, konser ve müsamerelerinden elde edilen gelirler, yoksul öğrenciler yararına kullanılmış;⁵⁵⁶ ayrıca hapishanede mahkûmların okuma-yazma öğrenmesi için dersane açmıştı.⁵⁵⁷ Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında, Ocak Reisi Latif Oğuz Bey, yeni harflerin önemine vurgu yapan bir konuşma yapmıştı.⁵⁵⁸ Tarsus Kaymakamı Dalaş Bey, Ocağı ziyaret ederek çalışmalarını yerinde denetlemiş, halk kurslarının memurları da içine alacak şekilde genişletilmesi tavsiyesinde bulunmuştu.⁵⁵⁹

1929'da Tarsus Türk Ocağı Reisi Zeki Bey, gençliğin verdiği dinamizmle Ocağı toparlamış, bu dönemde Cumhuriyet isminde beş sınıflı özel mektep yeni harfleri öğretme faaliyetlerine devam etmiş; mektebin yıllık 8000 liralık masrafının tamamı Ocak tarafından karşılanmıştı. Ayrıca gelir amaçlı piyango çekilişleri de düzenlemişti.⁵⁶⁰ 19 Şubat 1929'da Kaymakam Demir Bey'in de katılımıyla Türk Ocağı'nda yapılan toplantıda, ipekli çarşaf, peçenin suiistimal edilmemesi ve kadınların modern şekilde şapka takması, erkeklerin şalvar ve kara don giymemesi, yerli malların tüketilmesi, Giritliler ve Fellahların Türkçe konuşmalarını sağlamak için propaganda çalışmalarının yapılması kararlaştırılmıştı.⁵⁶¹ Ocak, yapılan inkılâpların toplum tarafından daha iyi benimsenmesi için gerekli çalışmaları başarılı bir şekilde yerine getirmişti.

1930 Türk Ocakları 6. Kurultayı'nda sunulan Merkez Heyet Raporu doğrultusunda ilçede dersaneler ve orta mektep kurmuş; ayrıca sağlık teşekkülü ile ilgili köylerde çalışmalar yapmıştı.⁵⁶²

4- Silifke Türk Ocağı Teşkilatı ve Faaliyetleri

Silifke Türk Ocağı, 12 Ekim 1923'de İdari Heyet seçimini yaparak kurulmuştu. Ocak ilk iş olarak halkın eğitim seviyesini yükseltmek için gece dersleri vermeyi ve "*Milli Mefkûre*" adında bir dergi çıkarmayı planlamıştı.⁵⁶³

⁵⁵⁶ H.Tuncer, **Türk Ocakları Tarihi..**, s,369.

⁵⁵⁷ **B.C.A.**490. 01./82.305.1-3.

⁵⁵⁸ **Yeni Mersin**,31 Teşrin-i evvel/Ekim 1928.

⁵⁵⁹ **Mersin**,4 Eylül 1928

⁵⁶⁰ Mehmet Rasim "*Tarsus 3*",**Halk**,7 Şubat 1929.

⁵⁶¹ **Yeni Mersin**,22 Şubat 1929.

⁵⁶² H.Tuncer, **Türk Ocakları Tarihi**, s,361.

Türk Ocakları I. Kurultay'ı 23 Nisan 1924'de toplanmış; Silifke Türk Ocağı adına Mebusu Hafız Emin Bey katılmıştı. Mustafa Kemal Paşa 24 Nisan 1924'de Türk Ocakları Kurultay Delegeliğini kabul ederek; yeni Türk Devletinin kuruluşunda en çok Türk Ocaklarına güvendiğini belirtmişti.⁵⁶⁴

1924'de Silifke Türk Ocağı, Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında, Ziya Bey(Gökalp) şiirlerinin de yer aldığı diğer cemiyetlerle ortaklaşa bir kutlama programı hazırlatmıştı.⁵⁶⁵ Mustafa Kemal Paşa, 28 Ocak 1925'de Silifke'ye gittiğinde Türk Ocağı'nı ziyaret etmiş, onlara hitaben yaptığı konuşmada; “ *Arkadaşlar Silifke'ye geldiğimden son derece memnunum. Bu çatı altında Türk Ocağı Cumhuriyet Halk Partili, İdman Yurtlu gençlik havası yaşamaktayız. Türk Milleti hayal peşinde koşmaktan bıkmış, usanmıştır. Artık akılcı ve gerçekçi bir politika izlemek devrine girmiş bulunuyoruz. Milli sınırlar içinde Türk zekâsını işlemek, Türk uygarlık zekâsını geliştirmek, maddi ve manevi kaynakları işletmek Cumhuriyet'in temel politikasıdır. Bu sebeple Türk Ocakları da Türk tarihinin kutsallığını, soyluluğunu dünyada ilk uygarlığı yayanın Türkler olduğu anlatmalıdır. Silifke Türk Ocağı'nı bu muhitler için kıymetli bir feyiz ocağı olarak gördüm. Mensuplarını tebrik ederim.*”⁵⁶⁶ diyerek Türk Ocağı'nın Silifke için birleştirici bir unsur olduğunu vurgulamıştı.

1926'da Silifke Türk Ocağı Reisliği'ni Said Bey yaparken bu görevi bırakmasıyla birlikte seçimlere gidilmiş,⁵⁶⁷ 11 Mart 1927'de Ocak Binası'nda toplanılmış Geçici Reisliğe Orta Mektep Müdürü Abdulkemal Bey, Kâtipliklere Taceddin Bey ve Ziraat Bankası Veznedarı İsmail Bey seçilmişti. İdari Heyet'e; Reis Encümen-i Daimi Üyesi Said Bey, Kâtipliğe Samizâde Rasim Bey, Murahhas Avukat Emin Bey, Muhasipliğe Nefet Sendikat Acentesi'nden Mesut Bey, Veznedar Öğretmen Salih Bey, Üyeler; Kurdalili Emin Bey, Sıhhiye Müdürü Şehab ve Halk Fırkası Mutemedi Sadık Bey seçilmişti. Murakıp Heyet'e; Orta Mektep Müdürü Abdulkemal Bey, Kunduracı Tahir ve Faik Beyler seçilmişlerdi.⁵⁶⁸

Türk Ocakların İkinci Dönemi IV Kurultayı, 23 Nisan 1927'de Ankara'da toplanmıştı. Şube sayısı 257'ye yükselmiş ve Kurultay'a Ocak adına İlhan Bey

---

⁵⁶³ **Hâkimiyet-i Milliye**,12 Teşrin-i evvel/Ekim 1923.

⁵⁶⁴ H.Tuncer, **Türk Ocakları Tarihi**, s,215.

⁵⁶⁵ **Cumhuriyet**,28 Teşrin-i evvel/Ekim 1924.

⁵⁶⁶ **Cumhuriyet**,29 Teşrin-i evvel/Ekim 1925

⁵⁶⁷ **Hâkimiyet-i Milliye**,16 Mayıs 1926.

⁵⁶⁸ **Taşeli**,16 Mart 1927.

katılmıştı.⁵⁶⁹1928 Türk Ocaklarının V. Kurultayı'na, 174 murahhas üye katılmış, şube sayısı 250'i aşmış, bu Kurultay'da, Ocağı Emin Bey temsil etmişti.⁵⁷⁰ 20 Kasım 1930'da yapılan VI. Kurultay'da, Ocak, sağlık konusunda köylerde yaptığı çalışmaları, rapor halinde sunmuştu.⁵⁷¹

1928'de Silifke Türk Ocağı'nın açtığı halk dersanelerine, 70 kişi devam etmiş;⁵⁷²Halk dersanelerine büyük bir ilgi gösterilmiş; okuma-yazma oranı ciddi suretle artmıştı.⁵⁷³1931'de Menemen Olayı sonrası, Silifke Türk Ocağı Üyeleri Mustafa Kemal Paşa'ya telgraf çekerek, inkılâplara sahip çıkmış, olayı lanetlediklerini belirtmişlerdi.⁵⁷⁴ Silifke Türk Ocağı kapandıktan sonra Halkevine devredilmiş; 439 lira olan borcuna karşılık kiraya verilen dükkân ve handan borçların tahsili yoluna gidilmişti.⁵⁷⁵

5- Mersin'deki Türk Ocaklarının Kapatılması ve Mallarının Devri

1927'de C.H.F.tarafından Pantürkist düşünceleri engellemek adına Türk Ocaklarının faaliyet alanı Türkiye Cumhuriyeti olarak sınırlandırılmıştı.⁵⁷⁶ 1929 Dünya Ekonomi Krizi, C.H.F ile S.C.F. arasında yaşanan gerilimler,⁵⁷⁷1930 Belediye Seçimleri'nde yaşanan olaylar, dönüşümün halk tarafından tam olarak anlaşılmadığını ortaya koymuştu. Türk Ocaklarının siyasi eğilimler göstermesi,⁵⁷⁸ inkılâpları topluma anlatmada yetersiz kalması, kapatılmasını gündeme getirmiş;10 Mart 1931'de Türk Ocaklarının, C.H.F.'ye intikaline karar verilmişti.⁵⁷⁹

Türk Ocaklarının kapatılması ve Mersin'deki Ocakların feshedilmesinden sonra C.H.F Genel Sekreterliği tarafından gönderilen 10 Nisan 1931 tarihli tamimle, vilâyetteki ocakların mallarının neler olduğu, taşınmaz mallar, firkanın kullanımına

⁵⁶⁹ **İkdam**,25 Nisan 1927.

⁵⁷⁰ H.Tuncer, **Türk Ocakları Tarihi...**, s,243.

⁵⁷¹ H.Tuncer, **Türk Ocakları Tarihi..**, s,340 Silifke Türk Ocağı, diğer dernek ve cemiyetlerle dayanışmayı arttırmak için, İdman Yurdu ve Teyyare Cemiyeti ile ortaklaşa Türk Ocağı binasında çaylı sohbetler tertip etmişti. (**Taşeli**,3 Mayıs 1925.)

⁵⁷² H.Tuncer, **Türk Ocakları Tarihi**, s,206.

⁵⁷³ **Yeni Mersin**,3 Kanun-ı evvel/Aralık 1928.

⁵⁷⁴ H.Tuncer, **Türk Ocakları Tarihi...**, s,364.

⁵⁷⁵ **B.C.A.**490. 01./66.249.2-122.

⁵⁷⁶ Bahadır Dülger, "**Türk Ocakları**" **Zafer** 15 Nisan 1951.

⁵⁷⁷ **İnkılâp**,19 Eylül 1930.

⁵⁷⁸ Hamdullah Suphi Tanrıöver, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Kurulması ile birlikte bu partiyi desteklemeye yönelik çeşitli yazılar yazmıştı. "**İzdirapları Ortaya Koyan, Tehlikeli İşaret Eden. Bu Sesi Koruyacaksınız**", (**Akşam Gazetesi**, 11 Eylül 1930.)

⁵⁷⁹ **Aym Tarihi**, XXV, (Mart-Nisan 1931),s.7312.

uygun binaların olup olmadığı, ocakların ne kadar borcu ve alacağı ve vergi borçlarının ne kadar olduğunun tespit edilerek Genel Sekreterliğe bildirilmesi istenmişti.⁵⁸⁰

Mersin'deki Türk Ocaklarının feshedilmesinden sonra, ocakların yapmış oldukları bazı borçlanmalar konusunda sıkıntılar yaşanmış; alacaklılar C.H.F.'ye başvurarak alacaklarını tahsil etmek istemişlerdi. Mersin Maarif Başkâtibi Mustafa Sıtkı, Türk Ocağı bünyesinde, Mersin Hapishanesi'nde açılan Millet Dershanesi'nde yaptığı 25 liralık masrafın kendisine geri verilmesini,⁵⁸¹Ocak Teşkilatı'nda çalışan Hamit Bey, ekonomik açıdan çok zor durumda olduğu için, 1931 yılına ait ödenmeyen 70 liralık aylığının kendisine ödenmesini istemişti.⁵⁸²

Tarsus Türk Ocağı, hapishanede açılan dershanede görev yapan öğretmen 75 lira olan alacağını; müstahdem olarak çalışan kişi ise 48 lira kalan alacağını Fırka Teşkilatı'ndan talep etmişti.⁵⁸³Tarsus Elektrik Şirketi, 83 lira olan alacağını talep etmiş; Genel Merkez, bu paranın ödenmesi için muhasebe memurlarından Kemal Bey'e talimat vermişti.⁵⁸⁴Mersin Türk Ocağı'nın şahısların dışında kurumlara da olan borçları örneğin 1928'e ait 162 lira bina vergi borcu Vilâyet Hususi İdaresi tarafından tahsil edilmek istenilmiş, bina Mersin Halkevi tarafından kullanıldığından borcun Halkevi İdare Heyeti'nden talep edilmesi istenilmişti.⁵⁸⁵ Alacakların tahsil edilmesinde farklı kayıtlar ortaya çıktığı için tahsilât sırasında bazen karışıklar da yaşanmıştı. Mersin Türk Ocağı'nın parti kayıtlarına göre maliyeye borcu 957 lira iken, maliye kayıtlarına göre ise,4000 liraya yakın borcu olduğu ortaya çıkmıştı.⁵⁸⁶Belediye'ye ise,85 lira su borcunun olduğu tespit edilmişti.⁵⁸⁷

Mersin Türk Ocaklarının borçları dışında alacak ve taşınmaz mallarının kayıtları da tutulmuştu. Genel Merkez tarafından, Türk Ocaklarına ait taşınmaz malların satılması istenilmişse de, satış konusunda Mersin merkez ve Tarsus İlçesi'nden herhangi bir cevap alınamamıştı. Mersin Türk Ocağı'nda fidanlık memuru olarak çalışan Ziya Bey'in, Ocağa olan 634 liralık borcu ve Ocağ'ın kiraya verdiği mülklerden kalan 787 liralık alacak, Ocak Teşkilatı, tarafından talep edilmişti. Mersin Türk Ocağı'ndan kalan

⁵⁸⁰ B.C.A.490. 01./3.12.27-1

⁵⁸¹ B.C.A.490. 01./66.249.2-131.

⁵⁸² B.C.A.490. 01./82.305.1-3. Mersin Türk Ocağı'nda hademe olarak çalışan Sait Efendi, bir mektupla müracaat ederek, Ocak'ta hademelik ücretinden 40 lira ve elbise bedelinden kalan 19 lirayı Fırka Teşkilatı'ndan talep etmişti. (B.C.A.490. 01./66.249.2-109.)

⁵⁸³ B.C.A.490. 01./82.305.1-3.

⁵⁸⁴ B.C.A.490. 01./66.249.2-152.

⁵⁸⁵ B.C.A.490. 01./66.249.2-10.

⁵⁸⁶ B.C.A.490. 01./83.306.1-11.

⁵⁸⁷ B.C.A.490. 01./82.305.1-15.

324 metre karelik arazi 243 lira karşılığında ve Türk Ocağı Sinema Salonu 3 yıllık eşit taksitleri içeren vadelerle 8000 lira bedel karşılığında Çocuk Esirgeme Kurumu'na satılmıştı.⁵⁸⁸Mersin Türk Ocağı'ndan kalan büyük camlı dolap 30,toprak heykel 15,Remington Yazı Makinesi 100,tahta koltuk 6,kristal yazı takımı 10,büyük demir soba 50,piyano 300,kanun 10,ceviz masa 30,rey kutusu 3,bakır mangal 5,hezaren sandalye 36 lira fiyat biçilerek satışa sunulmuştu.⁵⁸⁹

Mersin ve havalisindeki Türk Ocakları daha çok Çukurova'nın en büyük problemi olan dil sorununa eğilmiş, İnkılapların tanıtılması ve yerleştirilmesi ile ilgili çalışmalar yapmış, Nusayri, Girit ve Kürtler'den oluşan farklı kültürler farklı etkinliklerle Ocak bünyesinde hareket ettirilmeye alıştırılması çalışmalarına rağmen bazen de bu politikalar sonuç vermemiş, Mersin'de farklı unsurlar arasındaki sorunlar Türk Ocağı Kurultayları'na yansımıştı.

C- TEK PARTİ DÖNEMİNDE MUHALİF PARTİLER VE İKTİDARLA İLİŞKİLERİ

1- Mersin'de T.P.C.F.'nin Teşkilatlanma Çalışmaları

17 Kasım 1924'de Cemiyetler Kanunu, gereğince kuruluşunu gerçekleştirerek, siyasi otoriteden onay alan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası(T.P.C.F) üyelerinin tamamı, bir süre önce Meclis'in tek partisi konumundaki C.H.F.içinde yer alan mebuslardan oluşmuştu. Fırka, Meclis içinde doğmuş muhalif bir siyasi hareket olarak tavanda bölünmenin bir eseri olduğu için ayrılığı ideolojik olmaktan ziyade Cumhuriyet idaresi üzerinde yoğunlaşan farklı yaklaşımların bir sonucuydu.⁵⁹⁰

Mersin Mebusu Besim Bey, C.H.F.'den istifa etmiş,⁵⁹¹ T.P.C.F'nin kuruluşuna ait dilekçe ve nizamnameyi Erzincan Mebusu Sabit Bey'in evinde hazırlamışlardı.⁵⁹²Dilekçeyi,17 Kasım 1924'de Dâhiliye Vekili Recep Bey'e, Mersin

⁵⁸⁸ B.C.A.490. 01./66.249.2-151.Mersin Türk Ocağı'ndan kalan sinema binası,564 arşın arsa; Tarsus Türk Ocağı'ndan kalan iki mağaza,1 bina ve depo,5 dükkân, 13 odalı ve arsası olan 1 mektep binası kalmıştı. (H.Tuncer, **Türk Ocakları Tarihi...**, s.397.)

⁵⁸⁹ B.C.A.490. 01./66.249.2-200.

⁵⁹⁰ Ahmet Yeşil, **Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası**, Cedit Yayınları, Ankara, 2002. s.219.

⁵⁹¹ **Tevhid-i Efkâr**,16 Teşrin-i sani/Kasım 1924.

⁵⁹² Rauf Orbay, **Cehennem Değirmeni Siyasi Hatıralarım, II**, Emre Yayınları, İstanbul 2000,s.163.

Mebusu Besim Bey ile Muhtar Bey vermişti.⁵⁹³ T.P.C.F'nin İdari Heyeti'nde Mersin Mebusu Besim Bey ve Fikri Bey, İhsan Bey, Faik Bey, Halet Bey, Kamil Bey, Bekir Sami Bey gibi mebuslar yer almıştı.⁵⁹⁴ Mersin'de I.Dönem Mebusları'ndan İkinci Grup içerisinde faal olarak yer almış olan Selahaddin Bey de, 1925'de T.P.C.F.içerisinde aktif olarak yer almıştı.⁵⁹⁵

T.P.C.F, İstanbul'dan sonra Sivas Vilâyeti'nde teşkilatlanma çalışmalarını başlatmış;⁵⁹⁶ Ocak 1925'de ülke genelinde teşkilatlanma çalışmalarına hız vermişti.⁵⁹⁷ Mersinli Cemal Paşa, T.P.C.F'nin güney bölgesi teşkilatlanmasını gerçekleştirmek; Mersin ve Adana'da fırkanın taşra şubelerini açmak için faaliyete geçmiş,⁵⁹⁸ kendisine Mersin'de teşkilat kurması için İstanbul T.P.C.F. Şubesi'nden 150 lira harcırah verilmişti.⁵⁹⁹ Muhalefet partisinin Mersin'de teşkilatlanma isteği İkinci Grup bakiyesinin bu bölgede güçlü olması ile ilgiliydi.

75 kişilik ikinci seçmenin T.P.C.F'ye geçeceği haberi Mutemet Doktor Fazıl Bey tarafından yalanlanmış; Mersin'de C.H.F.'den, T.P.C.F'ye geçişlerin engellenmesi için Fırka Teşkilatı tarafından, Mersin'in acil ihtiyacı olan limanın ele alınarak; bir ticaret merkezi haline getirilmesinin gerekli olduğu vurgulanmıştı.⁶⁰⁰ T.P.C.F, doğuda çıkan Şeyh Sait İsyanı sonrası, 3 Mart 1925'de Takrir-i Sükûn Kanunu çerçevesinde bazı mebusların isyancılarla ilişkisinden 3 Haziran 1925'de kapatılmıştı.⁶⁰¹

a- T.P.C.F-C.H.F.'nin Meclis'teki İlişkileri

Besim Bey, T.P.C.F.kurulduktan sonra C.H.F'den ayrılarak muhalefete geçmiş, iktidarın uygulamalarını eleştirmiş, hukukçu kimliğini ön plana çıkararak Temyiz Mahkemeleri'nin daha etkin bir duruma getirilip davaların bu mahkemenin sonucuna göre verilmesi;⁶⁰² idam cezalarının yeniden tanzim edilmesi;⁶⁰³ hapisanelerin ıslahı ve

⁵⁹³ **Cumhuriyet**,18 Teşrin-i sani/Kasım 1924;A.Yeşil, **Terakkiperver Cumhuriyet**... s.189.

⁵⁹⁴ **Son Telgraf**, 18 Teşrin-i sani/Kasım 1924; Fethi Okyar, **Üç Devirde Bir Adam**, Hazırlayan: Cemal Kutay, Dilek Matbaası, İstanbul 1980,s.352;Nevin Yurtsever Ateş, **Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası**, Der Yayınları, İstanbul 1998,s.117;F.Giritlioğlu, **Cumhuriyet Halk Partisi**... s.62.

⁵⁹⁵ **Vatan**, 5 Şubat 1925; **Vakit**,7 Şubat 1925; **Tevhid-i Efkâr**, 7 Şubat 1925.

⁵⁹⁶ **TİTE Arşivi**, K,20.D,85.S.1

⁵⁹⁷ **Cumhuriyet**,31 Kanun-ı sani/Ocak 1925.

⁵⁹⁸ **Vatan**,23 Şubat 1925.

⁵⁹⁹ A.Yeşil, **Terakkiperver Cumhuriyet**... s.244.

⁶⁰⁰ **Cumhuriyet**,15 Kanun-ı evvel/Aralık,1924.

⁶⁰¹ **İkdam**,5 Haziran 1925;Erdoğan Teziç, **Siyasi Partiler, Partilerin Hukuki Rejimi ve Türkiye'de Partiler**, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1976,s.245.

⁶⁰² **TBMM Zabıt Ceridesi**, XII /35,s.101.

Hukuk Fakültesi'ndeki öğretmenlerin durumlarının iyileştirilmesi için çalışmalar yapmıştı.⁶⁰⁴

Besim Bey ve Ahmet Muhtar, Halis Turgut, Feridun Fikri gibi mebuslar fırkanın üst düzey kurucuları Ali Fuat Paşa, Cafer Tayyar Paşa ve Refet Paşa'yı geride bırakarak hükümetin demokratik olmayan ve otoriter olarak adlandırdıkları Dâhiliye Vekâleti'ne geniş yetkiler vermesini, gazetelerin kapatılmasını ve hukuki düzenlemelere karşı Meclis'te yoğun bir muhalefet başlatmışlardı.⁶⁰⁵

Mersin Mebusu Besim Bey, Nurettin Paşa'nın mebusluğu konusunda Meclis'te C.H.F. ile sert tartışmalara girmiş; *“Kanun Birinci İkinci Büyük Millet Meclisinde aza bulunanlar, diyor. Benden evvel söz alan arkadaşlardan hiç kimse bu cihete ait hiç bir söz söylememişlerdir. Bu ise çok mühimdir. Gene birinci Büyük Millet Meclisi, ikinci Büyük Millet Meclisi diyoruz. Binaenaleyh bu intihap edilip gelen arkadaşlarımızı ve intihap edilen Nurettin Paşa hangi Millet Meclisi azasındandır? Bunu anlamak lâzımdır. Eğer intihap edilen zevat ikinci Büyük Millet Meclisi azasından ise «Vücutta bir şeye tabi olan, hükümde dahi ona tabi olur» kaidesine tevfikan bu düsturu esasiye binaen Heyet-i Celilenizden yani asker olanların tabi oldukları ahkâma tabi olmak kaide-i esasiyedir. Demek ki ikinci Büyük Millet Meclisi azasındandır, binaenaleyh tabii için ayrıca hüküm verilemez. Yani Heyet-i Celilenin azasından bir zata ve onun tabi olduğu bir hükme, sonradan intihap olunan zatın tabi olmaması doğru olamaz. İşte Heye-ti Celileniz bu husustan tenevvür etmemiştir. Bu, kanunen böyledir”*⁶⁰⁶ diyerek asker kökenli olan Nurettin Paşa'nın bundan önce mebus olanların tabi olduğu kurallar çerçevesinde mebusluğunun değerlendirilmesi gerektiğini söylemişti.

Besim Bey, Teşkilâtı Esasiye Kanunu'nun 26. Maddesi, Meclisi Âlinin yetkisi dâhilinde idam hükümlerinin tenfiz yetkisi İdare-i Örfiye ve Divan-ı Harp Mahkemeleri'ne verilemeyeceğini, Teşkilâtı Esasiye Kanunu 103. Maddesi'ne göre: *“Teşkilâtı Esasiye Kanununun hiçbir maddesi hiçbir sebep ve bahane ile tadil olunamaz, hiçbir kanun Teşkilâtı Esasiye Kanununa mugayir olamaz”* diyerek Divan-ı Harp Mahkemeleri'nin, İstiklal Mahkemeleri ile karıştırılmaması gerektiğini; bu

---

⁶⁰³ TBMM Zabıt Ceridesi, XVI/90,s.802.

⁶⁰⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, XXII/56,s.802.

⁶⁰⁵ Erik Jan Zürcher, *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (1924-1925)*, Çev: Gül Çağalı Güven, İletişim Yayınları, İstanbul 2007,s.115.

⁶⁰⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, XII/36,s.50.

mahkemelere idam hükmü yargılamalarının verilmesi durumunda suiistimallerin yaşanacağını öne sürmüştü.⁶⁰⁷

Besim Bey, Ceza Kanunu'nun bazı maddelerinin değişmesi konusunda bu tür değişikliklerin daha önceki dönemlerde de olduğunu, Fransa'dan nakil edilen bu kanuna birçok yamalar yapıldığını; fakat şimdi ki yapılan değişikliklerin çok yüzeysel olduğunu; kanun maddeleri değişikliğinin aceleye getirilmesinin doğru olmayacağını öne sürmüştü.⁶⁰⁸ Teşrii Muhakemat Lahiyesi Kanunu'nda yapılan değişikliği C.H.F.'den farklı şekilde ele alarak, Hükümetin teklifinde; "*Fen ve ihtisasa taalluk eden mevadda, erbabı fen ve vukufa müracaat muktezidir*" diyerek mahkemenin yorumlamadığı meselelerin İhtisas Komisyonu'na havale edilmesinin doğru olmayacağını savunmuştu.⁶⁰⁹

İdari yapıdaki yanlışlıklara da değinen Besim Bey, Afyon Belediye Başkanlığı'na okur-yazar olmayan bir kişinin seçilmesi⁶¹⁰ ve Urfa Valisi'nin Belediye seçimleri sırasında yaptığı yolsuzluklarla ilgili soru önermeleri vermişti.⁶¹¹ Ayrıca seçim bölgesi olan Mersin'in sorunlarını Meclis'e taşıyarak, limanın yapılmasının artık gerekli olduğunu ticari getirilerden ziyade kış aylarında, hatta yazın bile ufak bir fırtınadan dalgaların kıyıya vurarak maddi zararlara yol açtığını söylemiş,⁶¹² arkadaşları ile birlikte Mersin Limanı'nın şirket vasıtasıyla inşası konusunda tavrını vermişti.⁶¹³

2- S. C. F.'nin Mersin Teşkilatlanması ve Faaliyetleri

12 Ağustos 1930'da Fethi (Okyar) Bey başkanlığında kurulan S.C.F.,⁶¹⁴ sol bir fırka görünümüne rağmen⁶¹⁵ muhafazakâr ve liberal çizgide olanlar tarafından desteklenmiş olması çelişkili bir tablo olarak görülmüştü. S.C.F.'nin kuruluşu, ülke genelinde farklı bir heyecana yol açmış;⁶¹⁶ Birinci Umumi Müfettişlik Bölgesi haricinde teşkilatlanma çalışmalarına başlama kararı almıştı.⁶¹⁷ Meclis dışında, taşrada

⁶⁰⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, VII/13,s.543.

⁶⁰⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, XVIII/104,s.109.

⁶⁰⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, VIII/37,s.702

⁶¹⁰ B.C.A.030.10/7.41.24-1;TBMM Zabıt Ceridesi, XIV/56,s.5.

⁶¹¹ B.C.A.030.10/7.40.28-2;TBMM Zabıt Ceridesi, XII/42,s.358.

⁶¹² TBMM Zabıt Ceridesi, VIII/37,s.678.

⁶¹³ TBMM Zabıt Ceridesi, IV/96,s.457.

⁶¹⁴ Milliyet,13 Ağustos 1930;Yarın 12 Ağustos 1930.

⁶¹⁵ M.Zekeriya "Yeni Fırka Sağ mıdır Sol mudur",Son Posta, 15 Ağustos 1930.

⁶¹⁶ The Times,20 Ağustos 1930

⁶¹⁷ B.C.A.490.01/435.1804.2-1

teşkilatlanma isteği aceleye getirilmiş bir girişim olarak görüldüğü için C.H.F.'den kabul görmemişti.⁶¹⁸

C.H.F., S.C.F.gerçeği ile karşılaşınca merkezden yönetim esasından bir nebze olsun sıyrılarak taşrayı algılamaya çalışmıştı. S.C.F.ise; merkezin kontrolü C.H.F.'de olduğu için daha zayıf noktalara yönelerek taşrada teşkilatlanmaya başlamış, C.H.F.'nin içinden doğmuş bir fırka olduğu için eksiklikleri daha iyi gözlemlene olanağına sahip olacağı düşünülmüştü.⁶¹⁹S.C.F.'nin teşkilatlanmayı hızlandırması ile iki fırka arasında ayrılıklar derinleşmeye başlamıştı.⁶²⁰

S.C.F.'nin teşkilatlanma süreci ile bir takım insanlar, vergiler kalkacak, fes giyilecek, Arap harfleri gelecek propagandaları, halk kitlelerini etkilemeye başlamıştı.⁶²¹Fırkada öne çıkan kişiler, henüz inkılâplara ısınmamış olan halk kitlelerini tahrik etme yolunu tercih etmişlerdi. S.C.F.'nin taşra teşkilatlanmasında iktidar fırkasından ayrılmış olanlar ön planda yer almış; fırkaya girmek serbest olduğu için merkezi denetim tam olarak sağlanamadığından zararlı unsurların fırkaya girmesi denetlenememişti.

Fethi Bey, Batı Anadolu ve Çukurova'da hızlı bir teşkilatlanma sürecini başlatarak; çok yakında Mersin'de teşkilat kuracağını kendisi gelmezse de Mersin'i yakından tanıyan ve kendisini sevdiiren bir kişinin gönderileceğini bildirmişti.⁶²² 1918-1919 yılları arasında Mersin Belediye Reislığı yapan Ahmet Hallaç, hatıralarında Mersin'e gelen Fethi Bey'in kendisinden Mersin İl Teşkilatı'nı kurmasını istediğini yazmıştı.⁶²³ Mersin, Adana ve Ceyhan teşkilatlarını tesis etmek için Aydın Mebusu Reşit Galip Bey'in görevlendirildiği söylene de⁶²⁴ Güney'de, Mersin ve Adana

---

⁶¹⁸ **Kılıç Ali'nin Anıları**, s.258; Lord Kinross, **Bir Milletın Yeniden Doğuşu**, Atatürk, Çev: Metin Kıratlı, Altın Yayınları, İstanbul 1990, s.679.

⁶¹⁹ **Cumhuriyet**,11 Ağustos 1930;M. Zekeriya, “*Yeni Fırkanın Manası*”,**Son Posta** 11 Ağustos 1930.S.C.F.'nin kurulması Avrupa'da da yankı bulmuş, S.C.F.'nin kuruluşunu C.H.F.'nin, ekonomik sıkıntılardan kurtulmak ve Avrupa'dan borç alabilmek adına S.C.F.'yi kurduklarını ileri sürmüştü. (**B.C.A.030.10/108.712.17-2**).Yunanistan, S.C.F.'nin kuruluşunu iyi karşılamamış, ilişkilerin sağlam bir şekilde sürdürülmesi için C.H.F.'nin iktidarda kalmasının gerekli olduğunu vurgulamıştı. (**B.C.A.030.10/254.712.29-1**.)

⁶²⁰ İsmet İnönü, **Hatıralar, II**, Bilgi Yayınları, Ankara 1987,s.228.

⁶²¹ **B.C.A.030.10/254.712.29-1**.

⁶²² **Akın**,15 Eylül 1930.

⁶²³ K.Çelik “**Fransız İşgal Dönemi...**”,s.698. Fırka'da görev aldığını yazmışsa da İdari Heyet'te ismi geçmemektedir. Fethi Okyar'ın Mersin'e geldiği bilgisini muhtemelen karıştırmış olmalıdır.

⁶²⁴ Yeni Mersin Gazetesi sahibi Fuat Bey, Yalova'da Fethi Bey ve Reşit Galip Bey ile görüşmesinde Mersin S.C.F. Teşkilatı'nın kendisine bırakıldığı takdirde çalışacağına dair söz vermişti. (**Akın**,8 Eylül 1930)

S.C.F. Teşkilatını kurmak için, bir dönem valilik de yapmış olan Müştak Lütfi Bey,⁶²⁵ görevlendirilmişti.⁶²⁶ Eylül 1930'da teşkilat çalışmalarını başlatarak; Adana'da Mersin ve Tarsus'tan gelen heyetlerle görüşmüş;⁶²⁷ Adana teşkilatını kurduktan sonra Mersin ve Tarsus'a hareket etmiş; Mersin'de tren istasyonda davul zurnayla karşılanmıştı.⁶²⁸ Müştak Lütfi Bey'in yanında teşkilat çalışmaları için bir doktor, üç avukat ve bölgenin ticari dokusu dikkate alınarak bir tüccar görevlendirilmişti. Kendisi dışındakiler isteksiz ve politik tecrübelerinin olmaması nedeniyle teşkilat çalışmalarına yeterli ölçüde vakit ayıramamışlardı. Müştak Lütfi Bey, yaptığı açıklamada Müteşebbis Heyet'in oluşturulması için tavsiye haricinde, yerel teşkilatlanmaya müdahale etmeyeceğini söylemişti.⁶²⁹ Mersin'de S.C.F., merkez ve Tarsus İlçesi'nde teşkilat çalışmasını başlatmış; diğer yerlerde teşkilat için her hangi bir girişimde bulunmamıştı.⁶³⁰ Teşkilatlarda görev alanlar, daha çok Milli Mücadele'de görev yapmış, vatanını seven kişilerden oluşmuştu.⁶³¹

Müştak Bey'in çalışmaları sonucunda 22 Eylül 1930'da S.C.F.'nin Mersin Teşkilatı kurulmuştu.⁶³² Teşkilat çalışmaları için Müştak Bey'e Turing Oteli'nde özel bir oda tahsis edilmişti. S.C.F. Mersin Ocak Teşkilatı'nda görev alanlar; Hacı Yakup Ağazâde Hacı Ömer Bey⁶³³, Cevat Nizami Bey⁶³⁴, Ata Çelebi Bey⁶³⁵, Muhasip Müftizâde Bahaddin Bey⁶³⁶, Diş Tabibi Saim Bey, Enver Ali Bey⁶³⁷, Yanparlı Hüseyin Efendi, Hıdıroğlu Ali Efendi⁶³⁸, Ergirzâde Murat Bey⁶³⁹, Eczacı Tefvîk Bey, Gülekli

⁶²⁵ Adana Valiliği yaptığı sırada 8 Ekim 1930'da alınan bir kararla tasfiye edilmişti. (Ali Galip Baltaoğlu, **Atatürk Dönemi Valileri**, Ankara 1998, s.253.)

⁶²⁶ **Akın**,19 Eylül 1930;**Hizmet**,19 Eylül 1930;**Vakit**,20 Eylül 1930.

⁶²⁷ **Son Posta**,26 Eylül 1930; **Akın**,8 Eylül 1930.

⁶²⁸ **Akın**,15 Eylül 1930;**Son Posta**,3 Teşrin-i evvel/Ekim 1930;**Cumhuriyet**,4 Teşrin-i evvel/ Ekim 1930.

⁶²⁹ Walter F.Weiker, **Political Tutelage**, s.124

⁶³⁰ **B.C.A.**490. 01/724.478.1-1.

⁶³¹ **Yeni Adana**,11 Teşrin-i sani/Kasım1930.

⁶³² **Cumhuriyet**,27 Eylül 1930.

⁶³³ Despot tavırları ile tanınan Fabrikatör Hacı Ömer Bey, C.H.P. İl Başkanlığı ve Belediye Başkanlığı yapmıştı. (**B.C.A.** 490.01/435.1804.1-70.)

⁶³⁴ Mersin Fransız Bankası Müdürü ve Fahri Belçika Konsolosu olan Nizami Bey, karakteri oturmamış, şöhrete düşkün Fransız Bankası'ndaki nüfusunu suiistimal ederek S.C.F. lehine kullanarak teşkilatı güçlendirdiği iddia edilmişti. (**B.C.A.** 490.01/435.1804.1-70.)

⁶³⁵ Mersin'de Doğru Öz Matbaası'nın sahibi olan Ata Çelebi, Doğru Öz Gazetesi ve Akın Gazeteleri'ni çıkarmış; Atatürk'e hakaret ve Komünist faaliyetlerinden hapse mahkûm olmuştu. (**B.C.A.** 490.01/435.1804.1-70.)Atatürk'e hakaret ettiği için Fethi Bey tarafından S.C.F.'den uzaklaştırıldığı iddia edilmişti. (**Cumhuriyet**,19 Teşrin-i evvel/ Ekim 1930.)

⁶³⁶ Mersin Ticaret Bankası Ortağı ve İdari Heyet Üyesi olan Bahaaddin Bey, siyasete yeni atıldığı için genç ve tecrübesiz olduğu söylenmişti. (**B.C.A.** 490.01/435.1804.1-71.)

⁶³⁷ Yüzbaşı iken hareketlerinden açığa alınmıştı. (**B.C.A.** 490.01/435.1804.1-71.)

⁶³⁸ Despot tavırları ile tanınan Hıdıroğlu Ali Efendi ve Yanparlı Hüseyin Efendi C.H.F.'den disiplinsiz hareketlerinden çıkarılmışlardı. (**B.C.A.** 490.01/435.1804.1-71.)

⁶³⁹ Yunan pasaportu kullanan bir aileye mensuptu. (**B.C.A.** 490.01/435.1804.1-71.)

Kemal Bey'den teşekkür etmişti.⁶⁴⁰S.C.F. liberal bir fırka görüntüsü vermesine rağmen Ata Çelebi gibi Komünist görüşleri ile tanınan kişileri de fırka bünyesine almıştı.

S.C.F. rüzgârı Mersin'i o kadar etkilemiştir ki Bahaddin (Gökçel) Bey, C.H.F. İdare Heyet Üyeliği yaparken kuvvetli bir şekilde S.C.F. için çalışmıştı.⁶⁴¹İlk devre Mersin Mebusluğu yapan Yusuf Ziya (Eraydın) Bey de, S.C.F.'ye katılmışsa da İdari Heyet'te görev almamıştı.⁶⁴²Mersin Ticaret Bankası ortağı Müftizâde Bahaddin Bey ve Hacı Yakup Ağazâde Hacı Ömer Bey, S.C.F. Mersin Teşkilatı'nın sermaye kısmını temsil etmişti.⁶⁴³

Mersin'de S.C.F.'ye geçenler ve İdari Heyetleri'nde yer alanlar genellikle C.H.F.'de siyaset yapmayan ve C.H.F. ile şahsi çatışmalara giren kişilerden oluşmuştu. Soruna ekonomik açıdan yaklaşanlar ise fırkanın Mersin'e yeni bir soluk ve köklü yatırımlar getireceğini düşündükleri için desteklemişlerdi. Mersin ve Ceyhan'da Mustafa Kemal Paşa'nın bu fırkayı desteklediğini düşünenlerin de fırkaya katılması dikkat çekmişti.⁶⁴⁴Mersin'de İhtiyar Heyeti, C.H.F.'den istifa ederek yeni fırkaya girmeye karar vermişlerdi.⁶⁴⁵C.H.F.'nin hazırladığı raporlara göre, bu tür fırkalar temelsiz heyecanlardan beslenen gıdalarını yeni yeni olaylardan alan siyasi akımlardı.⁶⁴⁶C.H.F.'ye göre; Mersin'de S.C.F.'nin güçlenmesi küskünlükler, şahsi çekişmeler ve senlik-benlik davalarından bilerek veya bilmeyerek masum vatandaşların desteklemesi sonucu olmuştu.

S.C.F, 1929 Dünya Ekonomi Krizi'nden en çok etkilenen illerden biri olan Mersin'de krizin etkilerini tamamen ortadan kaldıracığını, vergi oranlarını düşüreceğini vaat etmişti.⁶⁴⁷S.C.F., Halep ve Suriye'nin iskelesi durumunda bulunan Mersin'de C.H.F.'nin altı senedir bütçedeki parayı kullanıp bir liman yaptıramadığı için Mersin transit ticaret yolunu İskenderun'a kaptırdığını iddia etmişti.⁶⁴⁸Çukurova'da pamuk yetiştiren köylüler krizin etkilerini en ağır biçimde hissetmişlerdi.⁶⁴⁹ Pamuk fiyatları

---

⁶⁴⁰ Akın,26 Eylül 1930.

⁶⁴¹ B.C.A.490. 01/660.207.1-25.

⁶⁴² B.C.A.490. 01/519.2082.1-14.

⁶⁴³ Ahmet Gündüz Ökçün,1920-1930 Yılları Arasında Kurulan Türk Anonim Şirketlerinde Yabancı Sermaye, Ankara 1971,s.260.

⁶⁴⁴ B.C.A.490. 01/724.478.1-3.

⁶⁴⁵ Hizmet,11 Eylül 1930.

⁶⁴⁶ B.C.A.490. 01/227.896.1-42.

⁶⁴⁷ B.C.A.490. 01/724.478.1-4.

⁶⁴⁸ Akın,29 Eylül 1930.

⁶⁴⁹ Cem Emrence, Serbest Cumhuriyet Fırkası, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006. s.63.

Mersin’de % 41,5 oranında düşüş yaşamıştı.⁶⁵⁰Pamuk fiyatlarının düşmesiyle, Çukurova’da bulunan Türk olmayan gruplar S.C.F.yi desteklemişlerdi.⁶⁵¹ Bir liman kenti olan Mersin’de un fiyatlarının yükselmesi ile ekmek 12,5 kuruşa çıkmış, denetimsizlikten un fabrikaları karaborsacılığa yönelmişti.⁶⁵²

Mersin’de S.C.F.’ye yoğun bir şekilde katılımın sebeplerin biri de bir liman şehri olan Mersin’de S.C.F.’nin tekelleşmenin önüne geçmek için liman inhisarlarını kaldırma vaadi olmuştu.⁶⁵³ Fethi Bey, liman inhisarlarının devlet tarafından şahıslara devredilmesinin devlet sermayesine zarar verdiğini söylemişti.⁶⁵⁴C.H.F.’de buradaki sıkıntıları görerek Akdeniz’de Fethiye ile Mersin arasında geniş bir liman yapılmasını amaçlamıştı.⁶⁵⁵H.Uran’ın iddiasına göre; *S.C.F.Adana ve Mersin’de bölgeyi kısa bir zaman diliminde mamur bir hale getirecekmiş gibi temelsiz propaganda faaliyetlerine girmiştir. Mahalle ve semtler gezilerek C.H.F.’ye oy verenler tehdit*” edilmiştir.⁶⁵⁶

C.H.F.,S.C.F. Teşkilatları’nın Giritliler üzerinde hâkimiyet kurarak, kendi fırkalarına geçmeleri konusunda baskı yaptıklarını iddia etmişti.⁶⁵⁷ Mustafa Kemal Paşa, 1931 Çukurova Raporu’nda belirttiği gibi; Mersin’de S.C.F. tabanını Nusayriiler, Kürtler ve Giritliler oluşturmuş;⁶⁵⁸ Mübadiller ve Giritliler Akdeniz’de tek parti politikalarından ötürü liberal söylemlerde bulunan S.C.F.’yi desteklemişti.⁶⁵⁹ Hilmi Bey’in(Uran) tespitlerine göre; *“Ağrı’nın hesabını soracağız diyen Kürtler, milliyetleri kabaran Araplar belediyeden ceza gören esnaf, polis baskısından kurtulmak isteyenler, Komünistler inkılâplara son verileceğini düşünen mutaassıp tabaka”* S.C.F.’yi desteklemişlerdi.⁶⁶⁰ Levanten kültürü de, Mersin’de S.C.F.’nin temelini teşkil etmiş; C.H.F. daha sonraki süreçte Levantenleri S.C.F.’yi destekledikleri için dışlamıştı.⁶⁶¹ Nusayri, Kürtler ve Giritlilerin S.C.F.’yi desteklemeleri farklı siyasi eğilimlerinin dışında tek parti idaresinin yönetim anlayışından farklı arayışlara yönelmek olarak

⁶⁵⁰ Şevket Raşit Hatipoğlu, **Türkiye’de Zirai Buhran**, Ankara 1936,s.34.

⁶⁵¹ **Cumhuriyet**,4 Teşrin-i evvel/ Ekim 1930.

⁶⁵² **Akın**,27 Teşrin-i evvel/ Ekim 1930.

⁶⁵³ **Vakit** 13 Ağustos 1930;**Yarın**, 30 Ağustos 1930.İsmet Paşa ise verdiği nutukta liman inhisarlarının idaresinde limanların daha iyi yönetildiğini ileri sürmüştü. (**Son Posta**, 1 Eylül 1930;M. Zekeriyya, *“Halk Fırkası Devletçi Bir Fırka mıdır”* **Son Posta**, 28 Eylül 1930.)

⁶⁵⁴ **Son Posta**,7 Teşrin-i evvel/ Ekim 1930

⁶⁵⁵ **B.C.A.**490. 01/724.478.1-3

⁶⁵⁶ Hilmi Uran, **Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım(1908-1950)**,Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008.s.488.

⁶⁵⁷ **B.C.A.**490. 01/724.478.1-3.

⁶⁵⁸ **Atatürk’ün Seyahat Notları(1930-1931)**,Yayına Hazırlayan: Gürbüz Tüfekçi, Kaynak Yayınları, İstanbul,1996, s.128.

⁶⁵⁹ **B.C.A.**490. 01/660.209.1-41.

⁶⁶⁰ H. Uran, **Hatıralarım**, s.483.

⁶⁶¹ **B.C.A.**490. 01/660.209.1-41.

görülmüştü. Mersin C.H.F. Teşkilatı'nın siyasi donanımsızlığı, merkez ile taşra arasındaki kopukluk, siyasi nüfus ve tek parti olmanın getirdiği aşırı güven duygusu halk ile olan iletişimsizliği beraberinde getirmiş; bu durumdan faydalanmak isteyen bazı köklü geleneğine sahip aileler S.C.F. çatısı altında toplanmış; bu aileler, C.H.F. Teşkilatı'nın zaaflarından faydalanarak belli oranda taşrada bir güç merkezi haline gelmişlerdi.

S.C.F.'nin halk tarafından yoğun bir şekilde desteklenmesinden güç alan bazı S.C.F. Yöneticileri, Mersin ve Tarsus'ta üstünlük kurmak istemişlerdi. C.H.F. Mahmudiye Ocak Başkanı İrfan (Karahana) Bey muhalefetin yoğun tehditleri karşısında çok çetin mücadeleler verdiklerini söylemiş;⁶⁶² Kemal (Mutluay) Bey'de S.C.F.'nin ortaya çıkmasıyla Mersin'de C.H.F. çatısı altında her zamankinden fazla çalıştıklarını öne sürmüştü.⁶⁶³ Bu baskıların da etkisiyle S.C.F.'nin kendini feshetmesinin doğru bir karar olacağı düşünülmüş; S.C.F.'nin feshinden sonra Mersin'de ne kişisel ne de kitlesel bir muhalefet kalmamıştı.⁶⁶⁴ S.C.F. Mersin Teşkilatı, kendi kendini feshettikten sonra C.H.F. Mersin Teşkilatı, muhalif fırkada siyaset yapmış olup sakıncalı görülmeyen aydın kişilerin kendi fırkalarına kayıtlarının alınmasında sakınca görmemişti.⁶⁶⁵

a- S. C. F. Tarsus Teşkilatı

12 Ağustos 1930'da S.C.F.'nin kurulmasıyla birlikte ilk teşkilatlanma ve yoğun üye kaydını başlatan yerlerin başında Tarsus gelmişti.⁶⁶⁶ Teşkilatın kurulmasından sorumlu olan Müştak Lütfi Bey, Tarsus'ta muazzam bir kalabalık tarafından karşılanmış, Müştak Lütfi Bey ve Ocak Teşkilatı ile beraber fırka binasından halka coşkulu bir konuşma yapmıştı. Belediye Reisi ve Kaymakam ile görüşmeler yapan Müştak Lütfi Bey, 2 Ekim 1930'da Tarsus Teşkilatı'nı kurmasıyla birlikte üye kayıtları hızlı bir şekilde devam etmişti.⁶⁶⁷ C.H.F., taşrada toplum üzerinde istenilen ölçüde hâkimiyet kuramadığı için merkezin bu uygulamalarına karşı muhalefetin bu boşluğu doldurmak için teşkilatlandığı görülmüştü. Taşradaki bu otorite boşluğu güçlü ailelerin

⁶⁶² B.C.A.490. 01/303.1226.2-2.

⁶⁶³ B.C.A.490. 01/303.1226.2-39.

⁶⁶⁴ B.C.A.490. 01/660.209.1-41.C.H.F.Raporları'nda; Akdeniz'in aksine Batı Anadolu ve Trakya'da S.C.F. tabanın diri olarak yeni bir fırka beklentisi içerisinde oldukları belirtilmişti. (B.C.A.490. 01/724.478.1-92)

⁶⁶⁵ B.C.A.490. 01/724.478.1-4.

⁶⁶⁶ Milliyet, 20 Ağustos 1930; Hizmet, 21 Ağustos 1930.

⁶⁶⁷ Akın, 29 Eylül 1930

çatışmasına sahne olmuştu. Bu çatışma siyasi olmaktan ziyade belli mevkilerin ele geçirilmesi şeklinde gerçekleşmişti.

Tarsus S.C.F. Teşkilatı; Başkan Yakup Ağa Bin Hacı Mahmut⁶⁶⁸, Vasfi Polat Bey⁶⁶⁹Buhuroğlu Ali Efendi, Hacı Mustafaoğlu Lütfü Efendi, Mırcı Mustafa Ağa, Köylüoğlu Cumali Efendi, Boruzâde Duran Efendi, Karaca Arslan Mustafa Efendi⁶⁷⁰,Karadacı Hasan Ağa, Ömer Efendi,⁶⁷¹ Abdurrahim Efendi⁶⁷²,Kâtip Abdullah Bin Hacı Talip'den oluşmuştu.⁶⁷³ S.C.F.'nin Tarsus'ta gittikçe güçlenmesi C.H.F.'yi harekete geçirmiş; C.H.F.Tarsus Teşkilatı'ndan Kemal Sungur, Fırka Müfettişi ile birlikte Tarsus'ta S.C.F.'ye karşı mücadele başlatmışlardı.⁶⁷⁴

S.C.F. kapatıldıktan sonra Tarsus C.H.F. Teşkilatı, merkez teşkilattan farklı olarak daha önce Terakkiperver'e katılan ve Milli Mücadele aleyhinde çalışanları fırkaya almadığı gibi; S.C.F.'de siyaset yapmış kişileri de Fırka Teşkilatı'na dâhil etmemişti.⁶⁷⁵

3- S.C. F. Silifke Teşkilatı

İçel Vilâyeti'nin Anamur, Gülnar ve Mut İlçeleri'nde S.C.F., teşkilat kuramamış; Silifke merkezde kurulan S.C.F.Teşkilatı, bu yerleri de temsil etme hakkını elde etmişti.⁶⁷⁶Silifke S.C.F. İdari Heyet; Reis Ali Rızaoğlu Sami Bey⁶⁷⁷,Tüccar Hacı Hulusi

⁶⁶⁸ **Cumhuriyet**,4 Teşrin-i evvel/Ekim1930.İstihbarat raporunda; Babası irken Kürt olup Tarsus'a yerleşmişti. Yakup Ağa, Tarsus'un Ali Faki Köyü'nde doğmuştur. Okuma yazması olmayan Yakup Bey Tarsus'ta çiftlik ve arazi sahibi olmuştur. Muhaliflerden eski Mersin Mebusu Besim Bey'in akrabası olduğu için onun nüfuzundan faydalanarak belli bir yer edinmek istemişti. İşgal döneminde Tarsus'ta kurulmuş olan Kürt Kulübü'ne üye olmuştu. Çiftçi ve işçiler üzerinde etkin bir siyasi hâkimiyeti mevcuttu. (B.C.A. 490.01/435.1804.1-32).

⁶⁶⁹ Adana'da Gürses Gazetesi'ni çıkarmış, daha sonra Tarsus'a taşıyarak burada Yeni Tarsus Gazetesi'ni çıkarmıştı. Gazete, S.C.F. yanlısı bir politika izlemişti. (B.C.A. 490.01/435.1804.1-31).

⁶⁷⁰ Kuvay-ı Milliye'ye katılmışsa da gizlice Fransızlarla görüştüğü iddiası üzerine Divanı Harbe sevk edilmek istenmişse de Sadık Paşa'nı araya girmesiyle affedildiği iddia edilmişti.(B.C.A. 490.01/435.1804.1-31.)

⁶⁷¹ Tarsus işgal edildiği zaman Ermeniler lehine çalışarak, Türklerin elindeki malların Ermenilere iadesi için oluşturulan komisyonda görev almıştı. İstihbarat raporlarında iyi bir karaktere sahip olmadığı vurgulanmıştı. (B.C.A. 490.01/435.1804.1-31.)

⁶⁷² Abdurrahman Efendi, Nusayrili olduğu fakat herhangi bir suiistimalinin içinde olmadığı vurgulanmıştı. (B.C.A. 490.01/435.1804.1-31.)

⁶⁷³ İşgal zamanında, Fransızlar tarafından belli bir süre Tarsus Belediye Başkanlığı'na getirilmişti. (B.C.A. 490.01/435.1804.1-31.)

⁶⁷⁴ B.C.A. 490.01/368.1548.1-11.

⁶⁷⁵ B.C.A. 490.01/1577.422.1-32.

⁶⁷⁶ B.C.A.490. 01/724.478.1-1;B.C.A.490. 01/660.209.1-1.

⁶⁷⁷ Silifke'nin Câmii Kebir Mahallesi'ndendir. Mebusluğu esnasında zaman İkinci Grup'a katılmıştı. Şaibesi olmamasına rağmen polis raporlarında olumlu bir yönüne değinilmemişti. (B.C.A. 490.01/435.1804.1-31.)

Oğlu Sami Bey, Tüccar Mevci Nafız Bey⁶⁷⁸ Tüccar Giridizâde Emin Efendi⁶⁷⁹ Binbaşızâde Hüsnu Efendi⁶⁸⁰Zahire Tüccarı Duran Efendi Tahir Beyzade Sadık Bey⁶⁸¹, Agah Efendi, Hacı Halil Ağazâde Sait Efendi, Terzi Ali Efendi, Bakkal Abit Efendi, Bakkal Ali Ağaoğlu Mustafa Efendi, Madenzâde Ali Efendi, Dalyancı Dravacızâde Şakir Efendi, Tuhafiyeci Durmuş Efendi, Veysel Salih Efendi, Eczacı Adnan Bey, Cemil Efendi, Tüccar Cüce Alizâde Sami Efendi, Tüccar Aselzâde Sabir Efendi, Avukat Mollazâde Mustafa Efendi, Tüccar Molla Mehmet Efendioğlu, Berber Halil Usta, Tüccar İncesulu Abdurahman, Tüccar Hacı Ukkaşzâde Hüsnu Efendi, Çiftçi Mustafa Kahyazâde Mehmet Ali, Tüccar Ali Efendizâde Rasim Efendi, Kahveci Küçük Mehmetoğlu Hasan Çavuş, Fırıncı Salih Ağaoğlu Mustafa Efendi, Mülazim Ali Efendi, Kunduracı Tahir Efendi, Bakkal Giritli Sadık Ağa, Bakkal Giritli Ahmet Ağa'dan oluşmuştu.⁶⁸²Silifke S.C.F Mütешеbbis Heyeti, esnaf, tüccar kesimi ve tek partinin politikalarına muhalefet eden Girit göçmenlerinden teşkil olmuştu

S.C.F.'nin Silifke'deki Teşkilatı'nda daha çok C.H.F.'den ayrılanlar yer almıştı.⁶⁸³ İkinci Grup içerisinde siyaset yapmış olanlar, S.C.F.'nin kurulmasıyla birlikte Silifke'de, C.H.F. aleyhinde propagandalara başlayınca, Hilmi(Uran) Bey bu durumu Genel Merkez'e bildirmişti.⁶⁸⁴Sami (Arıkan) Bey İkinci Grup içerisinde yapmış olduğu muhalefeti, S.C.F'nin kurulmasıyla burada da sürdürerek Silifke'de canlı ve aktif bir rol oynamış;⁶⁸⁵Haydar Lütfi(Arslan) Bey⁶⁸⁶ ve Ali Rıza (Ataışık) Bey C.H.F.'den ayrılarak S.C.F.'ye geçmişti.⁶⁸⁷ S.C.F.Silifke Teşkilatı'nı daha çok İkinci Grup ve C.H.F.'de siyaset yapmış kişiler yönlendirmişti.

⁶⁷⁸ Devamlı rakı içip sarhoş olarak gezdigi söylenmişti. (B.C.A. 490.01/435.1804.1-31.)

⁶⁷⁹ Bidemlik Mahallesi'ndendir. Hilali Ahmer veznedarı iken, 188 lira zimmetine para geçirmesinden dolayı mahkemeye verildiği iddia edilmişti. (B.C.A. 490.01/435.1804.1-31.)

⁶⁸⁰ Mukaddem Mahallesi'ndendir. Olay çıkarmayı seven ortada hiçbir sebep yokken devamlı havaya ateş açan biridir. Gazinoculukla uğraşmaktadır. (B.C.A. 490.01/435.1804.1-31)

⁶⁸¹ Camii Kebir Mahallesi'ndendir. Tüccardır. Mübaşir Şükrü Efendi'yi öldürmekten tutuklanmış on ay hapis yattıktan sonra beraat etmiştir. Kaçakçılık yaptığı söylense de yapılan takipler ve incelemeler sonucunda hiçbir delil bulunamamıştı.1929-1930 senelerinde Yunanistan'a giderek Midilli ve Kuşadası'na çıkarak, kaçakçılarla temasta bulunduğu, İzmir Vilâyetinin 11 Temmuz 1929 tarihli emirnamesinde de, Atina'da Silifke ve havalisinin tamamıyla aleyhtar ve ufak bir fırsatta genel bir kıyam çıkaracağını söylemiş olması nedeniyle, hükümet aleyhinde bulunan bu adam, zabitanın gözetimi altına alınmıştı. Tüccardan Deveci Mustafa'ya da casusluk yaptığı da söylenmişti.(B.C.A. 490.01/435.1804.1-31.)

⁶⁸² B.C.A. 490.01/435.1804.1-31.

⁶⁸³ B.C.A. 490.01/660.206.1

⁶⁸⁴ B.C.A. 490.01/727.492.1-157; B.C.A. 490.01/523.2099.1-170.

⁶⁸⁵ B.C.A. 490.01/368.1548.1-26.

⁶⁸⁶ B.C.A. 490.01/520.2086.2-15

⁶⁸⁷ B.C.A. 490.01/518.2079.3

Sadık Bey, S.C.F. Teşkilatı'nın Mersin ve Adana bölgelerinde kurulmasından sonra teşkilattan sorumlu Müştak Lütfi Bey ile Silifke'de bir toplantı yapmış, C.H.F.'ye yakın gözükmesine rağmen Ata Çelebi'ye ait Akın Gazetesi'nde C.H.F. aleyhinde yazılar yazmıştı. Belediye Seçimlerinde de ikili oynayarak çıkarları doğrultusunda hareket etmişti. Sadık Bey'in, S.C.F.'nin seçimleri kazanması üzerine Sami Bey'i kucaklayarak; "*Ben sizin liderinize kurban olayım yaşasın Serbest Fırka*" diye bağırıldığı iddia edilmişti.⁶⁸⁸S.C.F. kapandıktan sonra taşra teşkilatları lağv edilmiş; Silifke S.C.F. Teşkilatı faaliyetlerini sonlandırmasına rağmen diğer bölgelerden farklı olarak İkinci Grup geleneğini Silifke'de örgütlü bir şekilde, faaliyetlerini sürdürmüştü.

Mut, Gülnar ve Anamur İlçe Kongreleri, sorunsuz bir şekilde yapılırken; Silifke C.H.F. Kongresi, S.C.F.'de siyaset yapmış şahısların ağırlığını koyması ile yeni sorunları beraberinde getirmişti. C.H.F.Teşkilatına üye olmayan, S.C.F.'de siyaset yapmış kişilere oy verilmesi şikâyetlere neden olmuştu. Bu kişilere oy verilmesinin engellenmesi ve Sadık Bey'in kardeşi olan Halil Bey'in seçimleri kazanamaması üzerine Sadık Bey "*Rey sahipleri nahiye haricinden mümessil alınacağını anlamadı mümessillerden bir kısmının yenide intihap yapılmasını*" söyleyerek etrafındaki kişileri tahrik etmişti. Seçim Kurulu'nda görev yapanlar ise; yaptıkları incelemeler sonucunda seçimlerin tekrarını gerektirecek bir durum olmadığına karar vermişti.⁶⁸⁹Silifke'de bu rekabet ortamında Belediye Reisi Sami Bey, Avukat Haydar Bey ve Kadıhacı Ali Efendi C.H.F.lehinde hareket ettiklerini söyleseler de alttan alta Fırka Teşkilatı'nı eleştirerek; Hacı Paşazâde Sadık Bey üzerinden propagandalarını yaymışlardı. 20 kişilik bu muhalefet grubu taşralarda sistemin yerleşmesinde en büyük engel olan akrabalık ilişkilerini kullanmış; iktidar fırkasına kayıt olmak isteyenleri engelleme girişimlerinde bulunmuşlardı.⁶⁹⁰Sami Rıza Bey ve arkadaşları, C.H.F.'yi zor durumda bırakmak için grup şeklinde fırkaya geçmeyi istemişler; toplu şekilde fırkaya geçmek istemeleri şüpheyle karşılanmış ve içlerinde Hilal-i Ahmer'den zimmetine para geçiren, sabıkalı olanlar olduğu iddia edildiği için fırkaya alınmaları sakıncalı görülmüştü. S.C.F'den kalma bu muhalefet, C.H.F.'yi tamamen ele geçirmek için önlerinde engel gördükleri şahısları Fırka Teşkilatı'ndan uzaklaştırmak için propaganda çalışması başlatmışlardı.

⁶⁸⁸ B.C.A. 490.01/660.209.1-3; B.C.A.490. 01/724.478.1-5.

⁶⁸⁹ B.C.A. 490.01/660.209.1-2; B.C.A. 490.01/724.478.1-5.

⁶⁹⁰ B.C.A. 490.01/660.209.1-3; B.C.A. 490.01/724.478.1-6.

Giritlizâde Emin ve Tahir Bey, C.H.F. içerisinde yer alan Halil Bey ve Sait Bey'i Fırka Teşkilatı'ndan uzaklaştırmak istemişlerdi.⁶⁹¹

4-Tek Parti Döneminde Yapılan Belediye Seçimleri

a- Mersin'de 1930 Belediye Seçimleri ve C.H.F. İle S.C.F. Arasında Yaşanan Olaylar

1930 Belediye Seçimleri, C.H.F. için 1931 Genel Seçimlerinin bir anahtarı olarak görüldüğünden bu seçimlerin önemi fırka için büyük olmuş; Belediyeler, Genel Seçimlerin bir basamağı olarak görülmüştü. C.H.F.seçimlerin kazanılacağına büyük ölçüde inanmış olsa da kesin sonuç elde etmek için mebusların teşkilatlara yardımcı olmasını istemişti.⁶⁹²1930 Belediye Seçimleri; kadınlara ve köylülere oy kullanma hakkı tanırken⁶⁹³ Gayri müslimlere de aktif olarak siyasetin içinde yer almalarının önünü açmıştı.

Belediye Seçimleri, o dönemde izlenen yöntem gereğince ülke çapında bir bütünlük içinde değil, ilden ilçelere doğru sandıkların bir yerden bir yere taşınması biçiminde gerçekleşmiş; oylar bir günde kullanılarak ve Belediye Meclisleri, seçim büroları oluşturulmuştu.⁶⁹⁴Sandık sayısının azlığı halkın saatlerce beklemesine yol açmış; sandık başındaki çekişmelerden halk bıktığı için çoğunluk oy vermemeyi tercih etmişti. Dâhiliye Vekili Şükrü (Kaya) Bey,15 Temmuz 1930'da C.H.F. Kâtibi Umumisi Erzincan Mebusu Saffet(Arıkan) Bey'e, Mersin ve Tarsus Belediyeleri ile daha yakından ilgilenmesini, adaylarının isimlerinin bildirilmesini istemişti.⁶⁹⁵Saffet Bey, Fırka Müfettişleri'ne gönderdiği yazıda Belediye Seçimleri'nde mebusların teşkilatlara yardımcı olmasını istemiş; Mersin Belediye Seçimleri'nde İsmail Hakkı(Ramazanoğlu) görevlendirilmişti.⁶⁹⁶

Mersin S.C.F.Belediye Üye Adayları arasında öne çıkan isimler komünist eğilimleri ile tanınmış Ata Çelebi ile Şıhmanzâde Şükrü, Diş Tabibi Saim Arif, Fahri Kürani, Müftüzade Baha, Halil Gazeli, Hayrettin Saydavi, Hasan Merzuk, Tolluzâde

⁶⁹¹ B.C.A. 490.01/724.478.1-6.

⁶⁹² B.C.A.490,01/435.1804.2.11.

⁶⁹³ **Hizmet**,7 Birinci Teşrin/Ekim 1930.

⁶⁹⁴ Muzaffer Akalın "*Belediye Seçimleri?*",**İdare Dergisi**, Mayıs-Haziran, Sayı:180,s.5;Hikmet Çolak,**1930 Belediye Seçimleri**,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Ankara 2007,s.66.

⁶⁹⁵ B.C.A.490.01/2.5.17.

⁶⁹⁶ B.C.A.490,01/2.5.17.

Hulusi, Doktor İsmail Kamil, Abdulkadir Hamis, Ticaret Bankası'ndan Galip Bey, Eczacı Tevfik, Giritli Arap, Gayri Müslim olan Said Kadiso ve tek kadın aday, Ergirzâde Ali Bey'in eşi Nazike Hanım olmuştu.⁶⁹⁷C.H.F. ise 40 aday göstermiş, adaylar arasında Zekiye Halil ve Hafize Hikmet Hanımefendiler ön planda olmuştu.⁶⁹⁸

Seçimde öne çıkan konulardan en önemlisi seçim propagandasında kullanılan söylemler olmuştu. Seçim çalışmalarında S.C.F'nin propagandaları daha geniş bir zeminde ve daha köklü vaatlerle kendini göstermişti. C.H.F'nin merkez fırka olması, teşkilatları elinde bulundurması, S.C.F'yi bu hedeflere yönelttiği için seçim çalışmalarında sert söylemler ön plana çıkmıştı.

S.C.F., memurların ekonomik durumunun iyileştirilmesi, vergilerin ağırlığının kaldırılması, tekelleşmenin önüne geçilmesi⁶⁹⁹ve saltanat ailesinin tekrar ülkeye getirilmesi gibi çalışmalar yapmıştı.⁷⁰⁰Fethi Bey “*Serbest Cumhuriyet Fırkası mütegalibe saltanatına nihayet verecektir. Ve seni yüceltecektir. Reyini Serbest Cumhuriyet Fırkasına ver. O senin kendi firkan ve senin kendi arzundur. Çünkü Serbest Cumhuriyet Fırkası haksızlığa zulme uğrayan hürriyete âşık vatandaşların ızdırabından doğmuştur. O seni kurtaracaktır. Reyini ona ver*”⁷⁰¹ tarzında propaganda çalışmaları ile oy istemişti. Seçimlerde propaganda çalışmaları; Mersin’de, S.C.F Üyesi Şerif Arif’in, Şaşati Biraderler Şirketi hamallarına, S.C.F’ye oy vermeleri konusunda telkinde bulunduğu iddialarına karşı Şerif Arif, hamalların reylerden mahrum olduğu için bunun iftira olduğunu söylemişti. Bahçe Mahallesi’nde de bir avukatın kendini bilmez bir şekilde S.C.F. lehinde propaganda yaptığı iddia edilmiş; bütün bu propagandanın kaynağının Mersin’de çıkan C.H.F. yanlısı Halk Gazetesi olduğu öne sürülmüştü.⁷⁰² İkinci Grup’ta yer almış, Mebuslardan Şevki (Göklevent) Bey de, Belediye Seçimleri’nde C.H.F. aleyhinde propaganda çalışmalarına katılmıştı.⁷⁰³ Dolgun maaş alan devlet memurları da bu seçimde, C.H.F.yerine, S.C.F’yi desteklemişlerdi.⁷⁰⁴

Fethi (Okyar) Bey, seçimlerde yapılan yolsuzluklara değinmiş; birçok seçmenin kütüklere yazılmadığını iddia ederek; S.C.F.’ye oy vereceği düşünülen bazı seçmenlerin

⁶⁹⁷ Akın,5.Birinci Teşrin/Ekim 1930.

⁶⁹⁸ Cumhuriyet,4 Teşrin-i evvel/Ekim 1930.

⁶⁹⁹ B.C.A.490,01/724.477.1-28.Bazı yerlerde şapkanın kalkacağını, medreselerin açılacağını, Latin Alfabesi'nin atılacağı ile ilgili propagandalar da yapıldığı söylenmişti. (B.C.A.490.01/578.2297.13)

⁷⁰⁰ B.C.A.490.01/1.4.12

⁷⁰¹ B.C.A.490,01/82.536.29-1.

⁷⁰² Akın,5.Birinci Teşrin/Ekim 1930.

⁷⁰³ B.C.A.490,01/727.492.1-157.

⁷⁰⁴ B.C.A.490,01/79.293.2-7.

sandıklara yaklaştırılmadığını; yerlerine başkaları tarafından oy kullandırıldığını iddia etmişti.⁷⁰⁵S.C.F., seçmenin, oy verme yerlerine girişlerinin engellenmesi, oy sandıklarının saklanması karşısında oylarının çalındığı iddiasında bulunmuştu.⁷⁰⁶S.C.F. seçim sandığının C.H.F. tarafından delindiğini iddia etmişti.⁷⁰⁷C.H.F.’nin seçimlerde, Hükümet Teşkilatı’nı ve güçlerini kullanması seçimlerin gidişatı üzerinde belirleyici bir rol oynamıştı.

Fethi Bey, S.C.F. yerel teşkilatlarının, olaylara sessiz kalmamalarını, seçimde yaşanan usulsüzlükleri gündemde tutarak, kanunlar çerçevesinde hareket ederek usulsüzlüklerin yargıya intikal ettirilmesini istemişti.⁷⁰⁸Fethi Bey, yapılan fesat ve yolsuzluklar hakkında Dâhiliye Vekâleti’nin bir araştırma yapmasını istemişti.⁷⁰⁹

Hilmi (Uran) Bey Hatıralarında; Mersin, Tarsus ve Adana’daki seçimlerin propaganda çalışmalarını, S.C.F.’nin hareket tarzını bilen kişiler için zor olmadığını her yerde olduğu gibi S.C.F.’nin burada da aynı söylemlerde bulunduğunu; idarede daha serbest bir yapıyı savunduğunu; tek bir merkezden yönetiliyormuş gibi her bölgede aynı ağzı kullandığını söylemişti.⁷¹⁰Uran’a göre; yapılan propagandalarda ağır sözlerden fırka kurucularının kusuru olmadığını; taşrada seçimi kazanmak isteyen ikinci ve üçüncü şahıslar inkılâp karşıtı hareketlere yönelmişlerdi. Fırka kurucularının hatalı tarafı ise, teşkilat içinde çalışmaya memur ettikleri kimselerin inkılâp taraftarı olup olmadığına pek dikkat etmeden görevlendirmişlerdi. Bu kişiler, inkılâba henüz ısınmamış olan geniş halk kitlelerinin hissiyatından faydalanarak seçimi kazanma doğrultusunda kullandıklarını iddia etmişti.⁷¹¹Hilmi Uran, S.C.F.’nin seçim propagandasını kanun çerçevesinde yaptığını söylemiş olmasına rağmen Mersin’de C.H.F.’nin mutlak kazanması gerektiğini, gerekirse belediye binasının bile yıkılacağı emrini verdiği iddia edilmişti.⁷¹²

---

⁷⁰⁵Osman Okyar-Mehmet Seyitdanlıoğlu, **Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye Fethi Okyar’ın Anıları**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2007, s.86.

⁷⁰⁶C.Emrence, **Serbest Cumhuriyet Fırkası**, s.40.S.C.F.’ye oy verenlerin takip ve tevkif edildiği iddialarında bile bulunulmuştur. (M.Zekeriya “*Halk Fırkası’nın Hataları*” **Son Posta** 22 Teşrin-i evvel/Ekim 1930.) S.C.F.’ye oy vermeyenlerden 25 lira ceza alınacak diye propaganda yapanlar olmuştu. (**Yeni Adana**, 10 Teşrin-i evvel/Ekim 1930.)

⁷⁰⁷**Cumhuriyet**, 4 Teşrin-i evvel/Ekim 1930

⁷⁰⁸**Son Posta**, 8 Ekim 1930.

⁷⁰⁹**B.C.A.** 030.10/8.48.7-2

⁷¹⁰ Mehmet Aldan “*İz Birakan Mülki İdare Amirleri Hilmi Uran*” **Türk İdare Dergisi**, Sayı:422, Yıl:71, (Mart 1999), s.159; Yücel Çıkrıkçı, **Hilmi Uran’ın Hayatı, Görevleri ve Eserleri**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2002, s.25

⁷¹¹ H. Uran, **Hatıralarım**, s.196.

⁷¹² Müfide İlhan “*Geleceğim*”, **Toros** 18 Aralık 1949.

Mersin’de seçimin ilk günlerinde, Fethi Bey ise “*Mersin Belediye intihabatı cidden eseflere şayan olacak müdahaleler, tehditler, tevkifler yapılarak cereyan etmiştir. intihabatın ilk günlerinde bir tecrübe mahiyetinde olarak gösterilen serbesti neticesinde intihabatın tamamile fırkamız lehine cereyan aldığı görülür görülmez bütün Hükümet kuvvetleri, belediye reis ve memurları hatır ve hayale gelmez tedbirler almağa başlamışlardır. Mesela Halk Fırkası namzetlerine verilen 960 reye mukabil fırkamız namzetlerine 1734 rey verilmiş olduğu görülünce intihabatın altıncı günü her ne bahasına olursa olsun kazanmak talimatına tevfikî hareketle köşe başlarında polis komiserleri, polisler ve bekçiler konulmuş ve bu suretle halkın belediye dairesine takarrüpleri menedilmiş ve uzak mahallerden gelecek müntehiplerimizin celbi için tutulan otomobillerin hareketlerine müsaade olunmamış ve bunların sahip ve şoförleri tevkif edilmiştir. Fırkamıza rey vermek isteyen halkı büsbütün tedhiş maksadile irtica ve bolşeviklik töhmetleriyle fırkamız mensupları lekelenmeğe çalışılmış ve makamından fırkamız azasından bazıları istifaya icbar edilmiştir. Halk Fırkası mensuplarının reyler hiç müşkülât gösterilmeksizin alınırken; sabahın saat dokuzunda gelipte saat on altıya kadar sırf kanunî haklarını istimal için bekleyen yüzlerce müntahip polis ve jandarma kuvvetleri ile dağıtılmışlardır”⁷¹³ diyerek seçimdeki usulsüzlüklere dikkat çekmişti.*

Mersin’de Belediye Seçimleri, çok hareketli olmuş; S.C.F.’nin yoğun propagandası altında rekabet kızışmıştı. S.C.F. Mersin ve Tarsus’ta teşkilatlanmış olduğu için seçim mücadelesi burayla sınırlı kalmış ve diğer kasabalarda Belediye Seçimi, tek parti çizgisinde mücadelesiz, gürültüsüz olarak C.H.F. lehinde sonuçlanmıştı.⁷¹⁴ S.C.F., 37 vilâyette katıldığı seçimlerden 40 yerde kazanarak çıkmıştı.⁷¹⁵ Mersin’de seçimin ilk günlerinde, S.C.F. 764, C.H.F.’ye 226 oy kullanılmış,⁷¹⁶ sonraki süreçte S.C.F. 1054, C.H.F. ise 288 oy almıştı.⁷¹⁷ İlk günlerde iki fırka arasında oy farkı açılmış; Mersin’de halk, oylarını baskı altında olmadan serbest bir zeminde kullanmıştı. Örneğin Adana’da bu oy oranı, baskılardan dolayı bu miktarı ancak üç günde yakalamıştı.⁷¹⁸ Bazı şahıslar Mersin’de irtica ve anarşi olduğunu ihbar ederek bir tehdit ortamı oluşturmak istemişseler de Adana’daki olaylar gibi yağmalama

⁷¹³ TBMM Zabıt Ceridesi, XXII/5,s.18.

⁷¹⁴ H.Uran, **Hatıralarım..**, s.195.

⁷¹⁵ W.F.Weiker, **Political Tutelage**, s.115;Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, Çev: Yasemin Soner, İletişim, İstanbul 1990,s.26.

⁷¹⁶ **Akın**,5.Birinci Teşrin/Ekim 1930.

⁷¹⁷ **Yeni Adana**,8 Teşrin-i evvel/Ekim 1930.

⁷¹⁸ **Yeni Adana**,7 Teşrin-i evvel/Ekim 1930.Adana’da Arapça yazılı bayrakların asılması da bunda etkili olmuştu. (**Son Posta**,17 Teşrin-i evvel/Ekim1930.)

ve irticai faaliyetler yaşanmamıştı.⁷¹⁹S.C.F.Mersin Teşkilatı ise, irtica olayının C.H.F. tarafından uydurulduğunu kendilerine yapılan baskı ve haksızlıkları rapor halinde, Mustafa Kemal Paşa'ya sunacaklarını belirtmişti.⁷²⁰

Hilmi Uran, “ *Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Adana havalisindeki faaliyetleri herkesin ayrı ayrı noktai nazarlarına göre, güya dünyayı cennete çevireceklermiş şeklinde hulasa edilen propagandalar olmuştur. Vergiler kalkacak şeker beş kuruşa inecektir... Gibi hemen herkesin idraki derecesine göre daralan, genişleyen bir çerçeve içersine sıkışmış ham, hayali vaatlerden ibarettir. Benim bu propagandalar üzerinde asıl durmak istediğim nokta, her yerde olduğu gibi Adana ve havalisinde de bunların rejim noktai nazarından meşru ve makbul telakki edilebilecek hududu tecavüz ettiği cihettir. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Adana ve havalisindeki menfi faaliyeti de iftira, aşağı görme, yalan ve tehdit kelimeleri ile hulasa edilebilir Bütün bir seçim müddetince bu kardeş partinin namına hareket eden irili ufaklı çığırkanlar tarafından Halk Fırkası için, hükümet için, Halk Fırkası'nın ve hükümetin küçük büyük her ferdi için ağza alınmakta hayâ edilecek derecede tahkirler ve iftiralar yapılmıştır. Mahalle mahalle gezilerek halk, Cumhuriyet Halk Fırkası'na rey vermekten men edilmiş, tehdit edilmiştir. Arkadaşlarımın da izah ettiği gibi, Adana ve havalisinde seçim mahallinin etrafında rey hakkı olmayan dört beş yüz kişi daima bulundurulmuş ve halka bu mütecaviz partiyi yararak Halk Fırkası'na rey vermenin kabil olamayacağı hissi verilmek istenilmiştir. Halk Fırkası'na rey vermek için çevreden gelecek otomobillerin geçememesini teminen yollara çivi dökülmüştür. Birçok mahalleye kamyonlar gönderilmiş ve saf kadınlar, eğer Serbest Fırka namına rey vermeye gelmeyecek olurlarsa kendilerinden ceza alınacak tehditleriyle korkutulmuş ve getirilmişlerdir.*”⁷²¹diyerek S.C.F.'nin karalama kampanyası başlattığını söylemişti.

Hilmi Uran her ne kadar kendi açısından yorumlasa da seçimin ilk günlerinde oyların büyük bir kısmını S.C.F.'nin aldığı görülünce, bu firkaya oy vereceği tahmin edilen seçmenlerin sandık başına gitmeleri bazı şahıslar tarafından engellenmişti. S.C.F, seçimlerde yapılan usulsüzlükleri ve düzensizliği protesto olarak, bir tepki mahiyetinde seçimden çekildiklerini bildiren bir beyanname yayınlamasına⁷²² rağmen sonra bu

⁷¹⁹ **Son Posta**,19 Teşrin-i evvel/Ekim 1930.

⁷²⁰ **Yeni Adana**,10 Teşrin-i sani/Kasım 1930.

⁷²¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, XXI1/5,s.47;H.Uran, **Hatıralarım**, s.488-489.

⁷²² **Cumhuriyet**,10 Teşrin-i evvel/Ekim1930

düşünceden vazgeçerek seçimlere devam etmeye kararı almış,⁷²³ seçimlerde kısa süreliğine de olsa yapılan geri çekiliş fırkanın gelecekteki başarısının önünü açmıştı.⁷²⁴ Seçimlere devam etme kararı veren S.C.F., açık ara ile seçimleri önde götürürken seçmenlerin oy sandıklarına yaklaştırılması yasaklanmıştı.⁷²⁵ S.C.F.'li seçmenleri sandık başına götüren otomobillerin şoförleri tutuklanmış,⁷²⁶ S.C.F'li Fahri Efendi adlı şahıs valinin yakasına yapıştığı için tutuklanmıştı.⁷²⁷ Seçimlerde seçmene baskı uygulanmış, Jandarma Kumandanı Hasan Bey, Mersin ve Tarsus'ta C.H.F. lehine başarılı faaliyetleri sayesinde, Birecik'e kumandan olarak ataması yapılmıştı.⁷²⁸ Mersin C.H.F. Mutemedi Tevfik Bey, seçim sürecini iyi yönetemediği için görevden alınmıştı.⁷²⁹ Mersin'de S.C.F.'nin hareketli propaganda çalışmalarına rağmen 1300'e karşı 2200 oy ile seçimleri C.H.F. kazanmıştı.⁷³⁰ Bu seçimlerde, mübadiller ve Giritliler, liberal politikaları ve tekelleşmenin kaldırılmasını savunduğu için S.C.F.'yi desteklemişlerdi.

Mersin'de seçilen kişi, C.H.F. İdari Heyet üyesi olup, genç ve tecrübesiz bir kişi olduğu, Mersin'in geniş hinterlandında sorunlar karşısında zorlanacağı düşünülmesine rağmen Merkez tarafından, Belediye Meclisi ve Hükümetin de desteğiyle başarılı olacağı düşünüldüğünden seçim sonucu tasdik edilmişti.⁷³¹ 20 Ekim 1930'da Belediye Seçimleri bitmiş, vali ve kaymakamların ilgililere tebliğinden sonra eski Belediye Meclisi'nin görevi son bulmuştu.⁷³² Mersin'de seçimleri C.H.F. kazanmasına rağmen S.C.F.'nin seçimlerdeki performansı, C.H.F.'yi kendi içinde teşkilat yapısını sorgulamaya sevk etmişti.

C.H.F. Mersin Mebusu İsmail Hakkı Ramazanoğlu ve C.H.F. Cebelibereket Mebusu Abdüllatif Naci Eldeniz'in Mersin ile ilgili raporunda; S.C.F.'ye geçmekte bir mahzur görmeyenlerin Belediye Seçimleri sırasında hararetli çatışma ortamını gördükten sonra olayın mahiyetini kavrayarak S.C.F.'den ayrıldıklarını söylemişlerdi.⁷³³ Bahaattin Bey, C.H.F. İdare Heyeti Üyeliği yaparken bile Belediye Seçimleri'nde

⁷²³ **Cumhuriyet**, 14 Teşrin-i evvel/Ekim 1930; **Son Posta**, 24 Teşrin-i evvel/Ekim 1930; **Akın**, 24. Birinci Teşrin/Ekim 1930; Abdulhamit Avşar, **Bir Partinin Kapanmasında Basını Rolü: Serbest Cumhuriyet Fırkası**, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1998, s.149. W. F. Weiker, **Political Tutelage...** s.112.

⁷²⁴ **Cumhuriyet**, 10 Teşrin-i evvel/Ekim 1930; W. F. Weiker, **Political Tutelage...** s.112.

⁷²⁵ C. Emrence, **Serbest Cumhuriyet...** s.178

⁷²⁶ Çetin Yetkin, **S.C.F Olayı**, İstanbul 1982, s.272.

⁷²⁷ **Cumhuriyet**, 19 Teşrin-i evvel/Ekim 1930.

⁷²⁸ **Yeni Adana**, 8 Teşrin-i evvel/Ekim 1930.

⁷²⁹ **B.C.A.** 490,01/435.1804.1; **Yeni Adana**, 20 Teşrin-i sani /Kasım 1930.

⁷³⁰ C. Koçak, **Serbest Cumhuriyet...** s.290. H. Şinasi Develi, S.C.F.'nin kazandığını yazmışsa da seçimin ilk süreci ile karıştırmıştır. (H. Şinasi Develi, "**Mersin**" **İçel Sanat Kulübü Yayınları**, Eylül 99/84, s.8.)

⁷³¹ **B.C.A.** 490,01/82.536.30-13.

⁷³² **B.C.A.** 490,01/82.536.28-2.

⁷³³ **B.C.A.** 490,01/724.478.1.

kuvvetli bir şekilde S.C.F için çalışmıştı.⁷³⁴Mersin’de S.C.F’den kopuş noktası, Belediye Seçimleri’nde C.H.F’nin ciddi bir mücadele içinde olduğu görülünce Mustafa Kemal Paşa’nın ilk etapta S.C.F’yi desteklemesi fikir ve kanaatlerini yanlış algıladıklarını anlayarak S.C.F teşkilatını terk etmeye başlamışlardı.⁷³⁵Mersin’de, S.C.F.’den ayrılışın ve C.H.F. Teşkilatlarının yeniden bir toparlanma sürecine girişinin kırılma noktasını Belediye Seçimleri oluşturmuştu. Belediye Seçimleri siyasetin yönünün değişmesi, C.H.F.’nin kendini yenilemesi açısından da önemli yenilikler getirmişti.

aa) 1930 Tarsus Belediye Seçimleri

Tarsus’ta seçim hazırlıkları hızlı başlamış, Mersin’den bir yüzbaşı kumandasında teçhizatlı bir Jandarma Müfrezesi gelmişti. Müfrezenin gelmesiyle, Tarsus’ta Belediye Seçimleri başlamıştı. Oyların sandığa atılmaya başlamasıyla Mersin Mebusu Hakkı Bey sandık başına gelmiş; S.C.F. Ocak Heyeti’nden Ziya Bey olaya müdahale ederek seçimi etkilemesine izin vermemiş; Hakkı Bey’i seçim mahallinden uzaklaştırmıştı. Seçimin ilk günü S.C.F.’ye 187,C.H.F.’ye ise 13 oy atılmıştı. Halk, Mersin’den gelen jandarma müfrezesini yadırgamasına rağmen Mersin Valisi Faik Bey bunun gerekli olduğunu vurgulamıştı.⁷³⁶ Devam eden süreçte sekiz mahallede 98 oy kullanılmış; 18 oy C.H.F.’ye ve 70 oy S.C.F.’ye verilmişti.⁷³⁷

Tarsus’ta seçim yoğun bir şekilde devam ederken,⁷³⁸Mersin Valisi Faik Bey’in Tarsus’a gelmesiyle baskılar artmaya başlamış; S.C.F’den Hacı Talipzâde Abdullah ve Karaca Arslan Mustafa Beyler tutuklanmıştı. Hukuk dışı kararlarla seçimin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi engellenmek istenmişti. Öğleye kadar C.H.F’nin, öğleden sonra S.C.F.’nin oy kullanması kararlaştırılmış; bu kararın seçimin C.H.F.tarafından kazanılmasını sağlamak için yapıldığı iddia edilmişti.⁷³⁹

Uran’a göre, Mersin ve Tarsus seçimlerin propaganda çalışmalarını S.C.F.’nin hareket tarzını bilen kişiler için zor olmadığını; her yerde olduğu gibi burada da aynı

⁷³⁴ B.C.A.490.01/660.207.1-25; B.C.A.490.01/227.896.1-42

⁷³⁵ B.C.A.490.01/724.478.1-41.

⁷³⁶ Yeni Adana,9 Teşrin-i evvel/Ekim1930.

⁷³⁷ Yeni Adana,8 Teşrin-i evvel/ Ekim 1930

⁷³⁸ Cumhuriyet,14 Teşrin-i evvel/ Ekim 1930.

⁷³⁹ Yeni Adana,14 Teşrin-i evvel/ Ekim 1930.Vasfi Bolat’ın çıkarttığı S.C.F yanlısı Yeni Tarsus Gazetesi meçhul kişiler tarafından yağmalanarak makineler tahrip edilmişti. (Yeni Adana, 7 Teşrin-i sani/Kasım1930.)

söylemlerde bulunduğunu tek bir merkezden yönetiliyormuş gibi her bölgede aynı ağız kullandığını; Mersin ve Tarsus'ta S.C.F'nin siyasi ve ahlaki değerleri bir kenara bırakarak seçim politikaları karşısında, C.H.F'nin çaresiz bir şekilde olayları izlediğini söylemişti.⁷⁴⁰

Tarsus'ta Belediye Seçimleri, sonuçlandıktan sonra halk birleşerek bir tutanak düzenlemiş; 2 bin kişi seçimler aleyhindeki tutanağı imzalayarak, hazırladıkları imzaları bir heyet vasıtasıyla Ankara'ya göndermeye karar vermişlerdi. Bu imzaların kısa zaman içerisinde 7 bine ulaşması tahmin edilmişti.⁷⁴¹

Uran Hatıralarında, Mersin'de olduğu gibi Tarsus'ta da C.H.F.'nin uyuşukluğu ve gevşekliğinden fırkaya atılan oyların azlığından söz ederken muhalefet fırkasının kullandığı serbest kelimesi yeni bir solukla ortamın değiştiğini; C.H.F.'nin Mersin ve Tarsus'ta istediği sonuçları alamadığını, S.C.F.'nin C.H.F'yi çok yıpratmış yazmıştı.⁷⁴²

b- 1930 Silifke Belediye Seçimleri

Silifke Belediye Seçimleri çok çetin bir rekabete neden olmuş; Mersin ve Tarsus'tan farklı olarak İkinci Grup taraftarlarının yoğun olarak yaşadığı bir merkez olmasından seçim propagandaları sert söylemlere sahne olmuştu.

İlk Meclis'te İkinci Grup'ta yer almış olan eski Mebuslardan Ali Sabri ve Haydar Bey, Belediye Seçimleri'nde amaçlarının Silifke'ye hiç bir şey vermediğini iddia ettikleri, Hafız Emin Bey'i düşürerek, Silifke'nin mülki, askeri ve siyasi havasına yeni bir şekil vermeyi hedeflediklerini söylemişlerdi.⁷⁴³ Encümen Adayı Sami Rıza Bey ve Tahir Beyzade Tarık Bey, seçimleri kazanmak adına halkı etkilemek için her türlü propagandaya başvurmuşlardı.⁷⁴⁴ Silifke'de genellikle Türk olmayan Mektupçu, Mahkeme Üyeleri ve Sorgu Hâkimleri, seçimde makamlarını kullanarak halkı etkilemeye yönelik girişimlerde bulunmuşlardı.⁷⁴⁵ Saffet Bey, fırka müfettişlerine

⁷⁴⁰ H.Uran, **Hatıralarım..**, s.482.

⁷⁴¹ **Yeni Adana**, 7 Teşrin-i sani/Kasım1930.

⁷⁴² H.Uran, **Hatıralarım....**, s.196.

⁷⁴³ İ.Aslan, **Atatürk Silifke'de..**, s.132.

⁷⁴⁴ **B.C.A.**..490,01/435.1824.1-70

⁷⁴⁵ **B.C.A.**..490,01/724.478.1

gönderdiği yazıda Belediye Seçimleri'nde mebusların teşkilatlara yardımcı olmasını istemiş; Silifke Belediye Seçimleri'nde Hafız Emin(İnankur)'u görevlendirmişti.⁷⁴⁶

C.H.F.Silifke Teşkilatı, Belediye Seçimleri'nden önce merkez teşkilata verdiği raporda, seçimi çok rahat bir şekilde kazanacağını bildirmesine rağmen seçimlerin başlamasıyla birlikte C.H.F. Teşkilatı'nda yaşanan istifalarla birlikte seçimin kontrolü tamamen S.C.F.'nin tekeline geçmişti.10 kişilik seçmen kurulunda Belediye Reisi'nin dışındakiler istifa ederek muhalefet fırkası saflarına geçince, halk bu durumdan etkilenererek seçimde yoğun bir şekilde S.C.F.'yi desteklemişlerdi. C.H.F., bu durum karşısında seri bir şekilde ekonomik tedbirlerle dengeyi kurmayı başardıysa da seçimin ilk günlerinde geliştirdiği propaganda taktikleri ile S.C.F., Sami Rıza Bey'i Reisliğe seçmişti.⁷⁴⁷S.C.F.'nin seçim kazandığı önemli merkezlerden biri de Silifke olmuştu. Silifke'de Belediye Seçimleri'ni kazanan S.C.F. taraftarları sonuçların kesinleşmesiyle birlikte Vali Konağı önünde kutlamalarda bulunmuşlardı.⁷⁴⁸

Silifke'de, S.C.F.nin Belediye Seçimleri'ni kazanmasıyla birlikte,⁷⁴⁹ C.H.F Silifke Teşkilatı'nın sorgulanmasına yol açmış; C.H.F.'nin Belediye Seçimleri'ni kaybetmesinin sorumlusu olarak teşkilatı seçimlere iyi hazırlayamayan Fırka Reisi Sadık Paşazâde görülmüştü. C.H.F.Belediye Reisi Sait Uğur'un iyi çalışmaması, Cumhuriyet'in getirdiği birikimlerin Silifke Mebusu Emin Bey ve Vali Sait Bey'in⁷⁵⁰ topluma yeterli ölçüde yansıtamaması, seçimin kaybedilmesine yol açan diğer nedenler olarak görülmüştü.⁷⁵¹ Sait (Özsoy)'un 47 yaşında emekliye sevk edilmesi muhtemelen seçimlerdeki lakayt tavırları ve başarısız olmasından ileri geldiği söylenmelerine yol açmıştı.⁷⁵² Silifke Vilâyet Mutemedi Sadık Bey, Belediye Seçimleri'ni iyi yönetemediği için eleştirilmişti.⁷⁵³

⁷⁴⁶ B.C.A.490,01/2.5.17.

⁷⁴⁷ B.C.A.490.01/344.1439.25

⁷⁴⁸ W. F.Weiker,**Political Tutelage...**s.115.;İ.Aslan, **Atatürk Silifke'de...**, s.132.Katılım oranının çok yüksek olduğu iddia edilse de Uran katılım oranının % 43 olduğunu not düşmüştü. (H.Uran, **Hatıralarım...**, s.535.)

⁷⁴⁹ **Serbest Cumhuriyet Gazetesi**,1 Teşrin-i sani/Kasım1930; **Cumhuriyet**,26 Teşrin-i evvel/Ekim 1930.

⁷⁵⁰ Sait Özsoy İçel Valiliği görevine 24 Temmuz 1930'da başlamış ve emekli edildiği 20 Eylül 1931 tarihine kadar da bu görevini sürdürmüştü. Sicil dosyasında yolsuzluk tahkikatlarının oldukça kabarık olduğu gözlenen Sait Özsoy Şuray-ı Devlet'te tasfiye kararını kaldırmak amacıyla dava açmış; fakat kaybetmişti. (**İçişleri Bakanlığı Arşivi**, Sait Bey Dosyası, Sicil No:124;Ali Galip Baltaoğlu, **Atatürk Dönemi Valileri (29 Ekim 1923-10 Kasım 1938)**,Ocak Yayınları, Ankara 1998,s.253.)

⁷⁵¹ İ.Aslan, **Atatürk Silifke'de...**, s.132.1931'de Emin İnankur'un hazırladığı raporda; seçimlerde vali, asayiş ve inzibat memurlarının çok iyi çalıştıklarını yazmıştı. (B.C.A.490,01/724.478.1)

⁷⁵² C.Koçak, **Serbest Cumhuriyet Fırkası**, s.288.

⁷⁵³ B.C.A.490,01/ 435.1804.1

Sadık Paşazâde'nin seçimler sırasında Giritlizâde Emin Bey ile birlikte C.H.F. için çalışmadıklarını, “*Yaşasın Serbest Fırka, ben sizin liderinize kurban olayım*” sözleriyle C.H.F.'nin seçimlerde direncini kırdıklarını ve teşkilat içerisinde infiale yol açtıkları iddia edilmişti.⁷⁵⁴Bir diğer durum da Belediye Reisi Sami Rıza Bey, İlk Meclis'te yer alan Hacı Sabri Bey ve Haydar Bey ile birlikte kurdukları şirketin iflas etmesi üzerine parasız kaldıkları için basit hareketlerde buldukları söylentileridir. Sami Rıza Bey'in Silifke'de İkinci Grup'ta yer almış mebuslardan da etkilenerek; C.H.F. aleyhinde hareket etmesi, S.C.F.Teşkilatlarını kullanarak bu muhalefetini sertleştirmesi, inkılâpların Silifke'de yerleşmesini ve benimsenmesini ciddi anlamda tehdit etmeye başlamıştı. Silifke Belediye Reisi'nin içinde bulunduğu durum ve seçimler esnasındaki davranışlarından Sami Rıza Bey'in olay sonuçlanıncaya kadar geçici olarak makamında kalması bile sakıncalı görülmüştü.⁷⁵⁵

Mustafa Kemal Paşa, Silifke'deki durumu tetkik etmek için Belediye Seçimleri'nden sonra yaptığı seyahatte Silifke'de C.H.F.'nin iyi yönetilememesi yüzünden seçimin kaybedildiğini, teşkilat içinde problemler yaşayan Hafız Emin Bey'e, iyi çalıştığı için sahip çıkılması gerektiğini, Silifke ile Genel Merkez arasında bir kopukluğun olduğunu; Gayri Türk unsurlarının burada çok rahat hareket ettiklerini; Silifke'deki bu otorite boşluğunun bu şekilde devam etmesi durumunda Mersin'e bağlanmasının da ciddi olarak düşünülebileceğini belirtmişti.

Silifke'nin kaza haline getirilerek Mersin'e bağlanması için hazırlanan kararname Vekiller Heyeti'ne verilmişti.⁷⁵⁶Belediye Seçimleri'ne yapılan itirazlar ve şikâyetler sonucunda ülkenin birçok yerinde seçimler iptal edilmişti. Usulsüzlüklerden dolayı iptal edilen yerlerden biri de Silifke İlçesi olmuştu.⁷⁵⁷Seçimlerin iptal edilmesinden sonra yeniden Belediye Seçimleri için hazırlıklar başlamış; muhtarlardan gelen seçim listeleri Hükümet ve Belediye kapılarına asılmıştı. Genel Merkez, Silifke C.H.F. Reisi Nazım Bey'e ilçedeki ikililiği dikkate alarak seçimi ona göre yürütmesi talimatını vermişti.⁷⁵⁸

---

⁷⁵⁴ **B.C.A.490,01/724.478.1** Bu raporu hazırlayan kişinin Hafız Emin İnankur olması ve Sadık Paşazade ile aralarının açık olmasını dikkate almak gerekir.

⁷⁵⁵ **B.C.A.030.10/82.536.30-6.**

⁷⁵⁶ **Cumhuriyet**,20 Mart 1931.

⁷⁵⁷ Menemen, Keşan, Çatalca, Keşan, Tire Biga vb yerlerinki iptal edilmişti. (**B.C.A.030.10/82.536.30-6**)

⁷⁵⁸ **Yeni Adana**,12 Şubat 1931.Mustafa Kemal Paşa'nın İsmet Paşa'ya gönderdiği raporda, Silifke C.H.F. Başkanı Sait Bey olarak belirtilmektedir. (**Atatürk'ün Seyahat Notları...**, s.125.)

D-TEK PARTİ DÖNEMİNDE MERSİN, İÇEL MEBUSLARI VE SEÇİMLER

1- Cumhuriyetin İlk Dönemlerinde Mersin Mebusları ve Faaliyetleri

I. Meclis'ten II. Meclis'e geçişe hukuksal anlamda ilk olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 1 Nisan 1923 tarih ve 369 Sayılı Heyeti Umumiye kararı ile yol açılmıştı.⁷⁵⁹ Misyonunu dolduran I.TBMM 1 Nisan 1923'de seçim kararı almış,16 Nisan 1923'te son toplantısını yaparak fiilen görevine son vermişti.⁷⁶⁰

Bu karardan iki gün sonra 3 Nisan 1923'de İntihab-ı Mebusan Kanun-ı Muvakkatinin Bazı Mevadını Muaddil Kanun'u çıkarılarak seçmen yaşının 18'e indirilmesi ve 20 bin erkek için bir mebus seçmek gibi bazı değişiklikler yapılmıştı.⁷⁶¹ Haziran ve Temmuz aylarında tamamlanan seçimler sonunda Mustafa Kemal Paşa'nın bizzat onayladığı adaylar seçilmiş ve İkinci Grup'tan oldukları bilinen ve muhalefet saflarında yer alan mebuslar Meclis'e girememişlerdi.⁷⁶² Seçimin taşraya yansması, seçim, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin gösterdiği adaylarla mahalli adaylar arasında geçmiş, büyük çoğunluğunu Mustafa Kemal Paşa'nın gösterdiği adaylar kazanmıştı.⁷⁶³

Mersin'de seçimler 8 Temmuz 1923'de yapılmış, seçimin ilk bölümünde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin adayları kazanmıştı.⁷⁶⁴ Mersin'de seçimin birinci aşamasını Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin adaylarından, Ahmet Besim(Özbek) Bey⁷⁶⁵ Niyazi(Ramazanoğlu) Bey⁷⁶⁶ kazanmıştı. İkinci Bölümü Perşembe Belediye Binası'nda yapılmış ve Niyazi ve Besim Beyler oyların büyük bir çoğunluğunu alarak mebus

⁷⁵⁹ **Düster**, III. Tertip, Cilt, IV, Millet Yayınları, İstanbul 1929,s.16.

⁷⁶⁰ Cemal Avcı, **III. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Yapısı ve Faaliyetleri(1927-1931)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2000,s.9. Mebus Seçimi Kanunu'na kadar, 1877'de kabul edilmiş İntihâb-ı Mebusân Kânunu uygulanmıştı. 5 Haziran 1946'da iki dereceli seçim kaldırılmış ve 1946 seçimleri tek derece olarak yapılmıştır. 1950 seçimleri ise 16 Şubat 1950 tarihli Milletvekili Seçim Kanunu'na göre yapılmıştı. Bu son kanuna kadar "açık oy gizli tasnif" sistemi uygulanırken, 1950 seçim kanunu ile demokratik bir açılım yapılmış ve "gizli oy, açık tasnif sistemi kabul edilmişti (**Düster**, III. Tertip, Cilt, XXIV, s.113.)

⁷⁶¹ Faruk Alpkaya, **Türkiye Cumhuriyetin Kuruluşu (1923-1924)**, İletişim Yayınları, İstanbul 1998,s.29;İhsan Güneş, "1923 Seçimlerinde Oylar Nasıl Kullanıldı", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, XLVI/II (Ocak-Haziran 1991),s.258.

⁷⁶² Sabahattin Selek **Anadolu İhtilali**, Örgün Yayınları, İstanbul,1981,s.601;Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam, III**, Remzi Kitabevi,1999,s.90.

⁷⁶³ F.Giritlioğlu, **Türkiye Siyasi Tarihinde C.H.P'nin Mevkii...**, s.37.

⁷⁶⁴ **Hâkimiyet-i Milliye**,6 Ağustos 1923.

⁷⁶⁵ Niyazi Bey:110,Besim Bey:112,Latife Hanım:2,Vali Haşim Bey:2,Sadık Paşa:2,Hadi Efendi:2,Cemal Paşa:1 Birhanzâde Mahmut Efendi:1,Muhtar Bey:1 oy almıştır. (**Tarsus Gazetesi**,10 Temmuz 1923.)

⁷⁶⁶ **B.C.A.**490.01/303.1226.2-24

seçilmişlerdi. Muhalefet partisi olmamasına rağmen seçimlerde adayların çokluğu dikkat çekmişti.

II. Meclis ise yapılan seçimler sonucunda 11 Ağustos 1923'de toplanarak görevine başlamıştı. Türkiye genelinde 72 seçim bölgesinden 287 mebus seçilirken, İkinci Grup üyelerinin ancak % 3'ü Meclis'e girebilmişti.⁷⁶⁷

İkinci TBMM'de görev yapan Mersin mebusları hakkında geniş bilgi mevcuttur. Ahmet Besim (Özek) 1882'de Tarsus'un Sakızlı Mahallesi'nde doğmuştur. Babası Hafız Mahmut Bey, annesi Rallime Hanımdı. 1910'da Emine Şahide Hanımla evlenmiş, Sağkal ve Biricikin adında iki çocuğu vardı⁷⁶⁸. İstanbul Hukuk Mektebi'nden 1910 da pekiyi derece ile diploma almış, Adliye Bakanlığı'nca o yıl açılan Tatbikat Okulu'nu başarı ile bitirmiş. 14 Kasım 1910'da Mersin Bidayet Mahkemesi Üyeliği'ne atanmıştı. Dört yıl bu görevde kaldıktan sonra 18 Temmuz 1914'de Kilis Bidayet Mahkemesi Reisliği'ne yükselmiş, daha sonra 1 Haziran 1919'da Gaziantep İstinaf Mahkemesi Üyeliği'ne ve 6 Ağustos 1920'de bu makamdan terfi ederek Gaziantep Birinci Sınıf Sulh Hâkimliği'ne getirilmişti 18 Ekim 1921'de atandığı Rumkale Bidayet Hâkimliği'nde 3 ay çalıştıktan sonra istifa edip ayrılarak Gaziantep'te avukatlığa başlamış, doğruluğu ve güvenilirliği nedeniyle 2 Şubat 1922'de yeni hazinenin ve 15 Şubat 1922'de Rüşumat İdaresinin Vekâletleri kendisine verilmişti. TBMM'nin II. Dönem seçimlerine katılarak, 10 Temmuz 1923'te yapılan seçimlerde Mersin'den mebus seçilmişti.⁷⁶⁹

Besim Bey,11 Ağustos'ta Meclis'e katılmıştı. Adliye, Layiha. Memurin Muhakemat ve Nizamname-i Dâhilî Komisyonları'nda çalışmıştı. Mebusluğundan önceki memuriyetinde görevi kötüye kullandığı için dava açılan Besim Bey'in yapılan incelemeler sonucunda dokunulmazlığının kaldırılmasına gerek görülmemişti.⁷⁷⁰

Genel Kurul'da 32 değişik konuda, 72 konuşma yapmıştı. Özellikle Mersin'in coğrafi ve iktisadi durumunu ön plana çıkararak, bağımsız idare edilmesi konusunda çalışmalar yapmıştı.⁷⁷¹Pamuk üretimini arttırmak,⁷⁷² Mersin'in gelişimi için limanın yapılmasının önemine vurgu yapmış, liman için bütçeye ek tahsisat konulmasıyla ilgili

⁷⁶⁷ Ahmet N.Yücekök, **Siyaset Sosyolojisi Açısından Türkiye'de Parlatonun Evrimi**, Ankara 1983,s.103.

⁷⁶⁸ **TBMM Arşivi**, Besim Bey Dosyası, No:593.Eşi ve çocukları evde çıkan bir yangın sonucu yanarak hayatlarını kaybetmişlerdi. (Yarın,11 Mart 1930)

⁷⁶⁹ Kazım Öztürk, **Türk Parlaton Tarihi**, TBMM-II. Dönem, I,Ankara 1995,s.622.

⁷⁷⁰ Akrabalarına iltimasta bulunduğu iddia edilmişti. (B.C.A.030.10/9.51.18)

⁷⁷¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, IV/64,s.111.

⁷⁷² **TBMM Zabıt Ceridesi**, XII/35,s.99.

118 arkadaşıyla birlikte önerge vermişti.⁷⁷³ Afyon Belediye Reisliği'ne okur-yazar olmayan bir kişinin seçilmesi⁷⁷⁴ ve Urfa Valisi'nin Belediye seçimleri sırasında yolsuzluk yaptığı ile ilgili soru önergeleri de vermişti.⁷⁷⁵

Besim Bey, hukukçu kimliğini ön plana çıkartarak Meclis'te özellikle bu konularda çalışmalar yapmış; Şeriye Mahkemeleri'nin kaldırılmasının ikililiğin ortadan kalkması adına inkılâplar için çok önemli bir gelişme olarak değerlendirmişti. İstinaf Mahkemeleri'nin kaldırılarak bu mahkemelerin görevlerinin Bidayet Mahkemeleri'ne devredilmesinin oluşan boşluğu dolduramayacağı için yanlış olduğunu öne sürmüştü.⁷⁷⁶ T.P.C.F. kurulduktan sonra muhalif fırkaya geçen Besim Bey, hukuk ile ilgili çalışmalarını burada da sürdürmüştü; Temyiz Mahkemeleri'nin daha etkin bir duruma getirilerek, davada verilecek kararların bu mahkemelerin sonucuna göre verilmesini istemiş,⁷⁷⁷ idam cezasının yeniden düzenlenmesi,⁷⁷⁸ hapisanelerin ıslahı ve Ankara Hukuk Fakültesi'nde görev yapan öğretmenlerin sosyal ve ekonomik durumlarının iyileştirilmesi konularında çalışmalar yapmıştı.⁷⁷⁹

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası Üyesi ve sözcülüğünü de yapan Besim Bey, mebusluktan sonra politikayı bırakıp avukatlık mesleğine dönmüştü. 1947'de Mersin Bölge Muhakemat Müdürlüğü'nden emekli olmuş ve 21 Ocak 1965'de vefat etmişti.⁷⁸⁰

Mehmet Niyazi (Ramazanoğlu), 1889'da Tarsus'un Kızılmurat Mahallesinde doğmuştur. Babası Ramazanoğulları soyundan gelen, ulemadan Hacı Hamza Efendi, annesi Sitti Hanımdır. 1 Şubat 1926'da akrabası Pakize Hanımla evlenmiş, Tarsus'ta kıyılan ilk medeni nikâhla yapılan bu evliliğin nikâh şahitleri, Mustafa Kemal Paşa ve Latife Hanımdır. Fakihe Beylan (Begüm), Telon, Piri Yakup, Hamza Gönülleri ve Dilek adlı çocukları olmuştur.⁷⁸¹

Niyazi Bey, Tarsus Rüştüyesi'ni ve Adana İdadisi'ni bitirmiş, Temmuz 1910'da Mülkiye Mektebi'nden pekiyi derece ile diploma alarak, aynı yıl Ekim ayında İstanbul Hukuk Mektebi'nin fark sınavını vermişti. Fransızca ve Arapça öğrenmiştir. Ocak 1911'de Adana Sultanisi tarih öğretmenliğine atanmış, aynı zamanda Adana Maiyet

⁷⁷³ TBMM Zabıt Ceridesi, VIII/2,s.799.

⁷⁷⁴ B.C.A.030.10/7.41.24-1;TBMM Zabıt Ceridesi, XIV/56,s.5.

⁷⁷⁵ B.C.A.030.10/7.40.28-2;TBMM Zabıt Ceridesi, XII/42,s.358.

⁷⁷⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, VIII/12,s.435.

⁷⁷⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, XII/35,s.101.

⁷⁷⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, XVI/90,s.802.

⁷⁷⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, XXII/56,s.802.

⁷⁸⁰ K.Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi**, s.623.

⁷⁸¹ TBMM Arşivi, Niyazi Bey Dosyası, No:594.

Memurluğu'nda idari stajını tamamlayarak, Haziran 1912'de aynı lisenin müdürlüğünü de üstlenmişti. Bu görevini mütarekeye kadar sürdürmüştü. Adana ve havalisinin Fransızlar tarafından işgal edilmesi üzerine, Pozantı Cephesinde Millî Mücadele'ye katılmıştır. Mart 1921'de Bekir Sami başkanlığındaki Londra Konferansı'na giden, heyete müşavir olarak katılmıştı. Büyük zaferden sonra toplanan Lozan Konferansı'nda da müşavir olarak görev almıştı.⁷⁸² Lozan'da Adana bölgesinin durumunu Fransızca olarak hazırladığı "*La Province d'Adana*" adlı geniş kapsamlı eserini delegasyona dağıtmış bu eser, Güney sınırının saptanmasında olumlu katkılar yapmıştı.⁷⁸³

Niyazi Bey'in Mazbatası, 12 Ağustos 1923'de onaylanmıştı. Niyazi Bey, Nafia, Muvazenei Maliye, Nizamname-i Dâhilî ve Tapu komisyonlarında çalışmıştı. Bir önergesinin yanında Genel Kurul'da 26 değişik konuda, 141 konuşması vardır. Lozan görüşmeleri sonrasında Meclis'te bu antlaşmayı imzalayanlara sert eleştirilerde bulunmuştu. Lozan'da Mısır ve Kıbrıs'ın elden çıkmasının büyük bir hata olduğunu; Suriye Sınır hattının geçtiği noktaları eleştirerek Ankara Antlaşması'nın imzalandığı dönemde Afyon Kütahya, Uşak'ın işgal altında olduğunu; fakat işgallerin bitmesine rağmen Lozan'da Suriye Sınırı'nın değişmediğini elimizdeki inisiyatif hakkını iyi değerlendiremediğimizi belirtmişti. Bu antlaşmayla Dörtyol ve Hassa kazalarının büyük bir kısmının Suriye tarafında kaldığını söylemişti.⁷⁸⁴ Mersin Mebuslarının bu muhalif tavırlarıyla, Mersin, merkezin çevre üzerinde hâkimiyet kuramadığı ender yerlerden biri olarak görülmüştü.

Niyazi Bey, Mersin'in Anadolu'nun en önemli kapısı olduğunu; Kayseri, Maraş ve Adana'yı ithalat-ihracat noktasında beslediğini; İzmir gibi geniş bir hinterlanda sahip Mersin'in Adana'dan bağımsız bir şekilde idare edilmesinin gerekli olduğu ile ilgili soru önergesi vermişti.⁷⁸⁵ Niyazi Bey, Mersin'de ziraatın gelişmesi için çiftçiyi destekleme çalışması yapmıştı.⁷⁸⁶ C.H.P'nin 10 Ocak 1924 Tarihli Grup Toplantısı'nda Haydarpaşa-Ankara ve Eskişehir-Konya demiryolu hatlarının ihaleye verilmesi konusunda fırka içinde önemli görevler üstlenmişti.⁷⁸⁷ Niyazi Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın 1925 Mersin seyahatlerinde refakat etmek üzere Meclis tarafından

---

⁷⁸² B.C.A.490.01/303.1226.2-24

⁷⁸³ K.Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi**, s.624.

⁷⁸⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, II/7,s.223-228.

⁷⁸⁵ B.C.A.030.10/6.33.13-2; TBMM Zabıt Ceridesi, IV/64,s.118.

⁷⁸⁶ Tarsus,13 Mart 1925.

⁷⁸⁷ **CHP Grup Toplantısı Tutanaqları(1923-1924)**,Hazırlayan: Yücel Demirel-Osman Zeki Konur, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2002,s.222.

görevlendirilmişti.⁷⁸⁸ Muhalif tavırlarıyla dikkat çeken Niyazi Bey, Adana'nın kurtuluş yıldönümünde Meclis tarafından görevlendirilen heyette olmamasına rağmen yaptığı konuşmada Adana kurtuluşunun bütün şerefine sadece mücadeleye katılan Adana ve Havalisine ait olduğunu; bu şerefte başka kimsenin payı olmadığını belirterek Ankara'nın etkisini yok saymaya yönelik bir tavır içerisine girdiği için eleştirilmişti.⁷⁸⁹

Yurt içinde ve dışında seyahatler yaparak tarihî araştırmalar yapmış, Türklerin tarihi ve Türkoloji üzerinde geniş incelemede bulunmuştu. Misak-ı Millî sınırları dışımda kalan Türklerin durumu ile yakından ilgilenmişti. *"Bir millet dar idealli olmamalı, Türkler için geniş idealler vardır ve bu geniş idealleri daima kalplerde muhafaza etmek, daima telkin etmek lâzımdır. Kendi öz milletimizin diğer memleketlerde eriyip gitmesine razı olmamak lâzımdır. Bunun çaresini düşünmemiz icap eder."*⁷⁹⁰ diyerek Türklük şuurunu ön planda tutmuştu.

Niyazi Bey, yasama görevi sona erdikten sonra yeniden Adana Lisesi Tarih Öğretmenliğine dönmüş; 1935'de devlet hizmetinden çekilip Tarsus'ta madencilik ve çiftçilikle uğraşmıştı. 20 Mayıs 1965'de Tarsus'ta vefat etmiş ve aynı yerde toprağa verilmişti.⁷⁹¹

2- Cumhuriyetin İlk Dönemlerinde İçel Mebusları ve Faaliyetleri

Mehmet Tevfik(Marulyalı), 1875'de Akseki'de doğmuştur. Babası Hacı Hasan, annesi Nefise Hanımdır. I. Dönem mebusluk yapan Hacı Arif Bey'in kız kardeşi Şükriye Hanımla evlenmişti.⁷⁹²

Mehmet Tevfik Bey, Ağustos 1892-1895 tarihleri arasında İstanbul'da Numune-i Terakki Mektebi'nin ilk ve rüştiye kısmından mezun olmuş, aynı yıl idadiye girmişti.1899 Ağustos'ta idadiden mezun olmuştu. 1900'da Tıbbiyeye girmiş, burayı 1905'de bitirerek 757 numaralı doktorluk diplomasını almıştı. Aynı yıl Anamur Belediye Tabipliği'ne atanmıştı. Nisan 1906'da Elbistan Belediye Tabipliği'ne atanmıştı. Bu görevde Şubat 1911'e kadar çalıştıktan sonra istifa ile ayrılıp Temmuz 1912'de Ermenek Hükümet Tabipliği'ne getirilmişti. İki ay sonra

⁷⁸⁸ Cumhuriyet,2 Şubat 1925.

⁷⁸⁹ H. Uran, **Hatıralarım**,s.171.

⁷⁹⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, IV/64,s.134.

⁷⁹¹ K.Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi**., s.624.

⁷⁹² TBMM Arşivi, Mehmet Tevfik Bey Dosyası, No:521.

istifa edip I.Dünya Savaşı'na kadar İstanbul'da mesleğinde serbest olarak devam etmişti. I.Dünya Savaşı'na yüzbaşı rütbesiyle, Haydarpaşa Sevkiyat Komisyonu ve Seferi Sevk Komisyonları'nda iki sene süre ile görev yapmıştı. 13. Depo Alayı ile Galiçya'da görev yapmıştı. Bir yıl sonra baştabip olarak alayı ile birlikte Halep'e alınmıştı. Şam'ın düşman eline geçmesinden sonra Beyrut üzerinden İstanbul'a dönerek yeniden serbest tabipliğe devam etmişti. Haziran 1923'de yapılan seçimde 74 oy alarak, İçel'den Mebus seçilmişti.⁷⁹³

11.Ağustos 1923'de Meclis'e katılmış ve Sıhhiye ve Muaveneti İctimaiye Komisyonu'nda çalışmıştı.⁷⁹⁴ Meclis sonrasında serbest tabiplik mesleğini yürüten Dr. Mehmet Tefvik Marulyalı, 8 Kasım 1942'de vefat etmişti.

Mehmet Emin (İnankur), 1876'da Silifke'nin Seyranlık (Averen) Köyü'nde doğmuştur. Babası Hacı Ali Efendidir. Evli olup altı çocuk babasıdır. Silifke Rüştüyesi'nde iki yıl okuduktan sonra 1890-1901 arası İstanbul Medresesi'nde öğrenimini tamamlayarak Silifke'ye dönmüştü.1903-1909 arasında Silifke'nin Belediye Reisliği yapmıştı. Reisliği sırasında beş ay süre ile Anamur Kaymakamlığı'na vekâlet etmişti. 1909-1910 arasında Adana İli Genel Meclis Üyeliği'ne seçilerek, Selanik Kongresi'ne Adana Delegatesi olarak katılmıştı.1910'da İçel Maarif Müfettişliği'ne atanmış, bu görevde iken 1911'de İçel'den Osmanlı Meclisi Mebusanı'na seçilerek mütarekeye kadar mebusluğu sürdürmüştü.1920-1923 arasında Silifke Müdafaa-i Hukuk ve Kızılay Cemiyetleri'ne başkanlık yapmıştı.⁷⁹⁵

TBMM'nin II. Dönem seçimlerine katılmış. 29 Haziran 1923'de yapılan seçimde 84 oy alarak İçel'den Mebus seçilmişti. 11 Ağustos 1923'de Meclis'e katılarak, mazbatası 13.8.1923'de onaylanmıştı. İktisat, Nizamname-i Dâhili ve Ticaret Komisyonlukları'nda üyelik yapmıştı. Bakaya ve Asker Firarileri hakkında kanun teklifinde bulunmuştu.⁷⁹⁶1926'da Özel İdare ve Belediye hisselerine dair kanun lahiyası hakkında Meclis'te bir konuşma yapmıştı.⁷⁹⁷

---

⁷⁹³ K.Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi...**, s.381.

⁷⁹⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, I/3,s.34.

⁷⁹⁵ **TBMM Arşivi**, Emin Bey Dosyası, No:522; K.Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi**, s.379.

⁷⁹⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, II/34,s.588.

⁷⁹⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi**, XXVI/94,s.647.

3- 1927 Seçimleri ve Mersin ve İçel Mebuslarının Faaliyetleri

III. Dönem TBMM üyelerinin belirlendiği 1927 Milletvekili Seçimleri, 16 Haziran 1927 ve 21 Haziran 1927 Tarihli değişikliklere uygun olarak gerçekleştirilmiştir.⁷⁹⁸ Seçimlere katılma oranını yükseltmek için öğrenciler sandık başlarına götürülerek oy vermeleri sağlanmıştı. Mersin’de yapılacak seçimler için nüfus defterleri tanzim edilmiş; yapılan kanun değişikliğinin uygulanması için Vilâyet Üyesi Hacı Bahaaddin Bey görevlendirilmişti.⁷⁹⁹ İçel Valisi Fahri Bey, 5 Eylül 1927’de Ankara’ya verdiği bilgide Hafız Emin Bey ve Hakkı Bey’in Mebus seçildiği konusunda bilgilendirmişti.⁸⁰⁰ IV. Dönem Meclis’te de Hakkı Bey ve Hafız Emin Bey görev almışlardı.

Ali Münif (Yegane), 1874’de Adana’da doğmuştur. Mülkiye Mektebi’ni bitirdikten sonra Ziraat Bankası Merkez Saymanlığı görevine getirilmişti.⁸⁰¹ Mülkiye Mektebi’nde okurken liberal fikir adamı Herbert Spencer’in bir eserini Medhal-i Terbiye-i Akliye, Ahlakiye Cismaniye adıyla tercüme etmişti.⁸⁰² Gelibolu İdadisi’nde öğretmenlik, İşkodra İli Maiyet Memurluğu, Lej, Sandıklı, Gostivar ve Köprülü İlçeleri Kaymakamlığı yapmıştı. Talat Paşa Kabinesi’nde Nafia Vekilliği yapmış, Beyrut Valililiği, Dâhiliye Vekâleti Müsteşarlığı görevlerinde bulunmuştu. Osmanlı Mebusan Meclisi’nde I.Dönem Adana, III. Dönem Halep Mebusluğu yapmıştı. Adana Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisliği ve Adana Belediye Reisliği görevlerinde bulunduktan sonra III. Dönem Mersin Mebusu olmuştu.⁸⁰³ 1930 Belediye Seçimleri’nde Adana’da seçimlerin serbest bir şekilde yapılmasını sağlamış,⁸⁰⁴ izlediği tarafsız tutumu ve valiyi seçimlerde yanlı davranmaması için uyarması nedeniyle IV. Dönem aday listesine girememişti.⁸⁰⁵ Müstakil Mebus seçilen Ali Münif Bey, Meclis’te Dâhiliye Encümeni Reisliği yapmış, 4 Ocak 1951’de vefat etmişti.

İçel’den, İsmail Hakkı (Ramazanoğlu), 1885’de Tarsus’ta doğmuştur. Mülkiye Mektebi’ni bitirmiş, Arapça ve Fransızca bilmektedir. Mahalli Maarif Komisyonu Üyeliği, Ziraat Odası Reisliği, Mersin Belediye Reisliği, Mersin Müdafaa-i Hukuk

⁷⁹⁸ C. Avcı, **III. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi... s.17.**

⁷⁹⁹ **Tarsus**, 8-11 Temmuz 1927.

⁸⁰⁰ Mustafa Süel, **1924-1925 ve 1926 Ara Seçimleri ile 1927 Genel Seçimleri Üzerine Bir Tetkik** (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 1998, s.523.

⁸⁰¹ **TBMM Arşivi**, Ali Münif Bey Dosyası, No:739.

⁸⁰² Murat Yılmaz, **Tek Parti Döneminde Müstakil Mebuslar ve CHP Müstakil Grubu(1931-1946)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2002, s.68.

⁸⁰³ **TBMM Albümü, (1920-1950)**, Ankara 2010, s.165.

⁸⁰⁴ **B.C.A** 490.01/435.1804.1

⁸⁰⁵ Taha Toros, **Ali Münif Bey’in Hatıraları**, İstanbul 1996, s.112.

Cemiyeti Reisliği, Tarsus Belediye Reisliği ve Türk Ocağı Reisliği görevlerinde bulunmuştu.⁸⁰⁶

4- 1931 Seçimleri, Mersin Mebusları ve Faaliyetleri

Tek Parti yönetiminin giderek pekiştiği 1931'den itibaren S.C.F.deneyiminden sonra C.H.F.şeklen de olsa toplumun çeşitli kesimlerinden aday göstererek geniş bir tabanı kazanma yoluna gitmişti. Mersin'de C.H.F'nin dışında aday gösterilmemişti.⁸⁰⁷ 1931 seçimlerinde Mersin'de 50.310 seçmenden ötürü mebus sayısı üçe çıkarılmıştı.⁸⁰⁸ Bu mebuslar şu isimlerden oluşmuştu.

Ferit Celal(Güven),1894'de Adana'da doğmuştur. Evli ve iki çocuk babası olan Ferit Celal Bey, İstanbul Hukuk ve Güzel Sanatlar Mektebi'ni bitirmişti. Yedek Subay Talimgâhı Öğretmenliği ve Bölük Komutanı, Tebriz Valisi Mecdülsaltana Yaveri İrtibat Zabiti ve Milli Teşkilat Kuruculuğu,41. Tümen Divan Harp Üyeliği, Adana Cephesi Grup Komutanlığı, Türk Sözü Gazetesi başyazarlığı, İstihbarat Müdürlüğü ve Türk Ocakları Müfettişliği yapmıştı.⁸⁰⁹ III. Dönem Urfa Mebusluğu yaptıktan sonra Ferit Celal Bey, ikinci basamaktaki oyların 229'unu alarak bu dönem Mersin Mebusluğu'na seçilmişti.⁸¹⁰ 1935'de Ankara Halkevi Reisi seçildiğinden, Divan Kâtipliği'nden istifasını vermişti.⁸¹¹

Ahmet Hamdi(Ongun),1894'de Mersin'de doğmuştur. Evli ve dört çocuk babasıdır. İstanbul Posta ve Telgraf Mektebi'ni bitirmişti. Milli Mücadele sürecinde Adana Bölgesi Telgraf Subaylığı, Ankara Muhabere Taburu Subaylığı, İl Genel Meclis ve Daimi Encümen Üyeliği, Şeyh Said İsyanı'nın bastırılmasında, Mersin Türk Ocağı İdari Heyeti'nde, Mersin Tayyare Cemiyeti Reisliği, Fırka Mutemetlikleri kaldırılıncaya kadar Fırka Mutemetliği ve Mersin Liman Şirketi Deneticiliği görevlerinde bulunmuştu. İkinci basamak seçimlerde 262 seçmenin 231'inin oyunu almıştır.⁸¹² Mebusluk dışında çiftçilik yapmaya devam etmişti.⁸¹³

⁸⁰⁶ TBMM Arşivi, Hakkı Bey Dosyası, No:740.

⁸⁰⁷ B.C.A.030.10/2.6.5-2.

⁸⁰⁸ B.C.A.030.10/74.488.14;Cumhuriyet,26 Teşrin-i sani/Kasım1931.

⁸⁰⁹ TBMM Albümü,(1920-1950),s.217..

⁸¹⁰ TBMM Arşivi, Ferit Celal Bey Dosyası, No:761.

⁸¹¹ B.C.A.490.01/234.926.1-11;TBMM Zabıt Ceridesi, III/27,s.157.

⁸¹² B.C.A.490.01/303.1226.1-3;TBMM Arşivi, Hamdi Bey Dosyası, No:824;

⁸¹³ B.C.A.490.01/234.926.1-1.

Süleyman Fikri(Mutlu),1893’de Mersin’in Arpaçsakarlar Köyü’nde doğmuştur. Adana Muallim Mektebi’nden mezun olmuştu.⁸¹⁴ Yedek Subay Talimgâh Öğretmenliği, I.Depo Alay Teğmeni,48.Fırka ve 151. Alay Subayı, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Kâtipliği, Türk İdare Heyeti Üyeliği, Kafkas, Filistin, Mersin ve Tarsus Cephelerinde subaylık, Mersin Limanı İnhisar Şirketi Atölye Müdürlüğü ve Kuvay-ı Milliye Cemiyeti Başkanlığı görevlerinde bulunmuştu. Mersin Türk Ocağı İdare Heyeti’nde bulunmuştu.⁸¹⁵Fırkanın içinde faal görevler almış, Mersin C.H.P. Kaza İdare Reisliği yapmıştı.⁸¹⁶

Süleyman Fikri Bey, Meclis görüşmelerinde Mersin Liman’ın önemli olduğunu söyleyerek; “*Mersin, Akdenizin kıyısında cenubi Anadolulun çok mühim bir purlantasıdır. Terakkiye ümrana çok müsaittir. Limansızlık bu terakki ve ümrana çok mâni olduğu gibi, her sene yüz binlerce liralık millî servet denize dökülmektedir. Ergani hattı Mersinin iktisadî ehemmiyetini bir kat daha artıracaktır. Çok zengin olan bakır madenlerimizden iyi istifade edebilmeliğimiz, Mersinde liman mevcudiyetine kaim olacaktır. Mersin; 10 - 15 imizin ithal ve ihraç iskelesidir. Hinterlandı o kadar geniştir. Muhterem arkadaşlarım, hal böyle olmakla beraber memleketin âli menafîmi çok iyi gören ve yüksek bir vukufla memleketi iyi idare eden İsmet Paşa Hükümetinin ufak bir imkân bulduğu zaman, belki de önümüzdeki sene içerisinde Mersin limanı işini de halletmiş olacaklarına katı bir kanaatim mevcut olduğundan teessürlerimi derhal izaleye çalıştım.*”⁸¹⁷ diyerek Mersin Limanı’nın yapılmasının önemine işaret etmişti.

Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde Mersin ve İçel Mebusları daha çok Çukurova’da doğmuş ve yaşamış kişiler arasından seçilmiş, bölgeyi iyi tanıdıkları için Meclis’te daha çok Mersin ve limanın sorunlarını gündeme getirmişler, özellikle Besim ve Niyazi Bey, Mersin’i Adana’nın etkisinden kurtarmak, farklı kültür, dil unsurlarının olduğu Mersin’de ortak bir bilinç oluşturmak için çalışmalar yapmışlardı.

⁸¹⁴ B.C.A.490.01/303.1226.2-30; K.Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi**, s.333.

⁸¹⁵ **TBMM Arşivi**, Süleyman Fikri Bey Dosyası, No:825; **TBMM Albümü,(1920-1950)**,s.217.

⁸¹⁶ B.C.A 49001/270.1078.2-4; **Kaya Mutlu Özel Arşivi**.

⁸¹⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi**, XV/57,s.310.

E-GENEL SİYASİ GELİŞMELERİN MERSİN'E ETKİSİ

1- Halifeliğin Kaldırılması ve Hoca Askeri Olayı

Cumhuriyet'in ilânı ile birlikte Halifelik Kurumu sistem içinde iki başlı bir durum arz ettiği için Hilâfeliğin kaldırılmasına karar verilmişti. 3 Mart 1924'de Halifeliğin kaldırılması ile ülke genelinde birçok ufak çaplı tepkiler olmuştu. Halifeliğin, Papalık gibi devlet dışında dinsel bir kurum olarak kalabileceği konusunda da görüşler öne sürülmüştü.⁸¹⁸ Mersin'de, Halifeliğin kaldırılması büyük bir sevinçle karşılanırken, Bursa, Adapazarı, Reşadiye ve Silifke gibi yerlerde tepkiler su yüzüne çıkmıştı.⁸¹⁹

TBMM'nin açılmasıyla başlayan süreçte, Silifke, muhalefetin önemli bir kalesini teşkil etmişti. İkinci Grup'un, Mustafa Kemal Paşa'ya karşı başlatmış olduğu sert muhalefetin tasfiye edilmesiyle birlikte, Silifke'de sakin bir dönem başlamıştı. Bu sessizlik Halifeliğin kaldırılmasından sonra Hoca Askeri Olayı ile tekrar alevlenmiş; Hoca Askeri lakabıyla bilinen Sivaslı Mehmet Efendi⁸²⁰ Mersin'den Silifke'ye giderek hakkında hiçbir araştırma yapılmadan Ramazan'da Alaaddin Camii'nde vaaz vermesine izin verilmişti. Vaazlarında rakı içenlerin kendisi ve evlatları dâhil cehennemlik olduğunu; komşusu, rakı içenleri ikaz etmezse onunda aynı günaha ortak olarak cehennemlik olacağını söyleyerek, kadınların çorapsız ve yüksek ökçeli ayakkabı ile gezmelerini eleştirmişti. Alaaddin Camii'nde ateşli vaazlar veren Hoca Askeri, Hilafet ve medreselerin kaldırılmasını eleştirerek halkı inkılâplara karşı kıskırtmıştı.⁸²¹

Hoca Askeri, 28 Nisan'da Alaaddin Camii'ndeki konuşmaları nedeniyle Hükümet Konağı'na getirtilerek ifadesi alınmıştı. Bu olay üzerine halktan Hacı Hulusi Bey, Kürt Hüseyin Çavuş, Kurilingo İbrahim Ağa, Bulduk Mehmet Çavuş, Dalık Mehmet Ağa'nın

⁸¹⁸Seçil Akgün,"Halifeliğin Kaldırılması Olayına Çeşitli Tepkiler "VII. Türk Tarih Kongresine Tebliğler, III,11-15 Ekim 1976,s.2190.

⁸¹⁹ **Tanin**,7 Mart 1924.Mersin'de, Halifeliğin kaldırılması büyük bir sevinçle karşılanmıştı. (**T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, VII/5,s.123.)

⁸²⁰ Hoca Askeri'nin Tuncelili olduğu ileri sürülmüştü. (İ. Aslan, **Silifke Tarihi**, s.299;Süha Nural, **Cumhuriyet'in ilk Yıllarında Silifke**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s.6.)Hoca Askeri: Sivas'ın Uzunyayla Beldesi'nin Afşar Aşiretindendi. (**Taşeli**,1 Nisan 1925.) Hoca Askeri, kendi ifadesinde ise; aslen Sivas'ın Sadabad Nahiyesi'nin Çeravan Köyü'nden olduğunu, İlköğrenimini Kayseri'de yaptıktan sonra Mısır'a giderek El-Ezher Medresesi'ni bitirdiğini, İstanbul'a giderek Medresetü'l-Vaizin ve Darülfünun Ulum-ı Aliye Şubesi'nden mezun olduğunu, daha sonra 4. Ordu Vaizliği'ne tayin edildiğini; I. Dünya Savaşı'nda cephelede vaaz ve irşad faaliyetlerinde bulunduğunu kaydederek Milli Mücadele sırasında Bandırma, Balıkesir, Adapazarı ve Kandıra da halkı mücadeleye ve çete kurmaya teşvik ettiğini belirtmişti. Hoca Askeri, Silifke'ye gelişi Recep Ayında Kozan civarındaki Karsantı'daki annesi ve diğer akrabalarını ziyaret ettikten sonra dayısı Ali Bey'in yanına Silifke'ye gitmiş ancak ısrarlar üzerine kalıp vaaz ve irşada başladığını söylemişti.(**Cumhuriyet**,18 Mayıs 1924.)

⁸²¹ **Taşeli**,1 Nisan 1925.

öncülüğünde kalabalık bir grup sayılarını arttırarak Hükümet Konağı'na doğru yürümüşler,⁸²²yürüyüşe geçen grup, Vali Kemal Bey ile görüşmek istemiş, vali, grup ile konuşmak istemeyince komiser, halka dağılmaları yönünde uyarıda bulunmuştu. Bunun üzerine halk Silifke'de başka vaiz bulunmadığı gerekçesiyle Hoca Askeri'nin serbest bırakılmasını ısrarla isteyince, kendilerine engel olmak isteyen komiser, grubu dağıtmak istemiş; halktan birkaç kişi komiser ve yanındakilere saldırıp infial oluşturmak istemişlerdi.⁸²³

Grubun taşkınlığını arttırması üzerine, Adana'dan takviye birlikler istenmiş, olay iki üç saat sürdürdükten sonra kontrol altına alınmıştı. Hoca Askerî ile birlikte tutuklanan 8 kişi Silifke Hapishanesi'ne götürülmüştü. Diğer taraftan merkezden Jandarma Müfettişi Halil Rıfat ve Mülkiye Müfettişleri'nden Hüsnü ve Fuad Beyler de soruşturma için Silifke'ye gönderilmişlerdi. Olayda ihmali bulunan Jandarma Komutanı müfettiş raporu ile görevden alınmış; Polis Komiseri de işten el çektirilmişti.⁸²⁴ Adliye Vekâleti, Vali Kemal Bey hakkında tahkikat başlatmıştı.⁸²⁵ Vali Kemal Bey, süreci iyi yönetemediğinden olayların büyümesine yol açmış; Hoca Askeri, Silifke'nin var olan muhafazakârlık dokusunu kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak istemişti.

İcra Vekilleri Heyeti'nin, 27 Mayıs 1924 tarihli kararıyla olaylar sırasında idari yetersizliği tespit edilen Kemal Bey, İçel Valiliği görevinden alınmıştı.⁸²⁶ Görevi ihmal iddiasıyla başlatılan soruşturmada Kemal Bey'in yargılanmasına gerek olmadığı sonucuna varılmış ve bu karar Bakanlar Kurulu'nun 28 Aralık 1924 tarihli toplantısında onaylanmıştı.⁸²⁷ İçel Valiliği'ne, vekâleten Fahri(Özen) Bey atanmıştı.⁸²⁸

Hoca Askeri Olayı, mahalli olmaktan çıkıp, inkılâp karşıtı bir eyleme dönüştüğü için davanın Ankara'da görülmesine ve tutuklanan kişilerin Ankara'ya sevk edilmesine karar verilmiş; Ankara Ağır Ceza Mahkemesi'nde, Mayıs ayında başlayan davada Hoca Askeri ve vatana ihanet suçundan Hacı Hulusi Efendi, İmam Molla Muhammed,

---

⁸²² Camiiden çıkanların valilik önünde yeşil bayraklarla Hoca Askeri lehine slogan attıkları iddia edilmişti.(İ.Aslan, **Silifke Tarihi**, s.299.)

⁸²³Hükümet olayların çıkacağını önceden öngörerek tedbirini almış olsaydı olay bu kadar genişlemezdi. (**Vatan**,11 Mayıs 1924;**Hâkimiyet-i Milliye**; 11 Mayıs 1924;**Yeni Adana**, 10 Mayıs 1924.)

⁸²⁴**Cumhuriyet**,10 Mayıs 1924;**Vatan**,11 Mayıs 1924.

⁸²⁵**Akşam**,19 Mayıs 1924.

⁸²⁶**B.C.A.030.18.01/9.27.4**;**İçişleri Bakanlığı Arşivi**, Kemal Bey Dosyası, Sicil No:84.

⁸²⁷**B.C.A.030.18.01/12.65.3**

⁸²⁸ **İçişleri Bakanlığı Arşivi**, Fahri Bey Dosyası, Sicil No:900;**B.C.A.030.18.01/9.27.3** Fahri Bey, Bakanlar Kurulunca 27 Ocak 1925 tarihinde asaleten atanmıştı. (**B.C.A.030.18.01/12.70.19**.)

Müezzin Halil, Sucu Kerim, Bakkal Ali, Kürt Hüseyin ve Kurilingo İbrahim Ağa aynı suça yardım ve yataklık etmekten yargılanmışlardı.⁸²⁹

a - Hoca Askeri'nin Yargılanması

Hoca Askeri ve yanındakilerin Silifke'den getirilerek, Ankara'da başlayacak duruşmada yargılanmasına karar verilmişti.⁸³⁰ Mayıs ayında başlayan duruşmada kimlik tespiti yapıldıktan sonra, savcının iddianamesinde Hoca Askeri ve Hacı Hulusi'nin başını çektiği grup Cumhuriyet düşmanı olmakla suçlanmıştı.⁸³¹ İlk savunmasında; Silifke'ye vaaz ve irşad için gittiğini,⁸³² Cumhuriyet'in kutsal olduğunu; kendisinin de halk hükümeti taraftarı olduğunu söyleyerek, Gazi Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa ve diğer yöneticilerin halka daha iyi hizmet ettiklerini söylemişti. Vaazlarında Cumhuriyet aleyhinde bir şey söylemediğini, Kuran'ın dışına çıkmadığını, milletin düzelmesi ve olgunlaşmasının ilim ve eğitim ile olacağını cihattan kastettiği şeyin bundan ibaret olduğunu belirtmişti. Türk Ocakları ve medreseler hakkında ağır sözler sarf ettiği iddialarına; Türk Ocakları ve medreselerle ilgili aleyhte konuşmadığını; sadece harap bir halde olan medresenin tamir edilmesi için halktan yardım talebinde bulunduğunu vurgulamıştı.⁸³³

Halkın, Hoca Askeri'nin tutuklandığı düşüncesiyle valiliğe doğru yürüyüşe geçtiği iddialarına karşı, Hoca Askeri, verdiği ifadede; kalabalığı gören valinin binayı terk ettiğini, görevli komiser yardımcısının da halka kendisinin tutuklandığını söylemesi üzerine halkın tahrik olduğunu ve arbede yaşandığını anlatmıştı. Bu esnada sara hastası olan komiser yardımcısının yere düşmesi sonucunda başından yaralandığını belirtmişti. Hoca Askeri'nin yüzellilikler listesine dâhil olup olmadığının Dâhiliye Vekâleti'nden sorulmasına; Silifke'den şahitlerin Ankara'ya getirilmesine karar verilmişti.⁸³⁴

⁸²⁹ **Hâkimiyet-i Milliye**; 18 Mayıs 1924

⁸³⁰ **Akşam**, 17 Mayıs 1924.

⁸³¹ **Vatan**, 18 Mayıs 1924.

⁸³² Hoca'nın Medresetu'l Vaizi'nin ilk mezunlarından olduğu köyler de vaaz vererek dolayısıyla halkın yardımları ile geçimini sağladığı, 1923 yılında İstanbul'da bulunduğu sırada Bayezid Camii'nde verdiği vaaz esnasında Darülfünun öğrencilerini giyim kuşamlarından dolayı tahkir ettiği, sözlerine itiraz eden gençlerle arasında bir gerginlik yaşandığı ve bundan sonra Anadolu ya geçtiği anlaşılmıştı. (**Cumhuriyet**, 29 Mayıs 1924.)

⁸³³ **Cumhuriyet**, 19 Mayıs 1924.

⁸³⁴ Cumhuriyet Gazetesi muhabiri Kemal Salih kendisiyle bir mülakat yapmıştı. Muhabir, Hoca Askeri'yi şarlatan, fütursuz, iri yarı, çok sigara içen, kara sakallı ve gür saçlı biri olarak tanımlamıştı. Konuşma sırasında, bazı gazetelerde imzasını atamayacak kadar cahil biri olduğu şeklindeki yazılar üzerine mahkemede eğitim hayatı hakkında bilgiler verdiğini kaydeden Hoca Askeri vaazlarında Cumhuriyet

23 Mayıs 1924'de yargılamalara devam edilmiş; diğer zanlılar ile 14 şahitten 11'i dinlenmişti.⁸³⁵ Avukat Lütfi Bey; her sene Silifke'ye vaizlerin geldiğini ve Hoca Askeri'nin vaazlarında bıyıklarını kesenleri ve setre pantolon giyenleri tenkit ettiğini ve rakı içenleri lanetlediği için bu sözlerin, Milli Mücadele'den sonra Silifke'ye dönen ihtiyat zabitlerinden bir kısmının gururuna dokunduğunu söylemişti. Onun olayla hiçbir ilgisinin olmadığını söyleyerek, halkın Hocanın konuşmalarından etkilenerek onun müftü olmasını istemeye başladıklarını söylemişti. Hacı Emin Efendi; Hoca Askeri'nin vaazlarını dinlediğini ve onun medreseleri kapatanları eleştirdiğini; fakat bıyıklarını kesenleri listelediğinden haberi olmadığını anlattıktan sonra, Hoca Askeri'nin Hükümet binasına götürülmesinden sonra halkın rica için valiye gittiğini; Hükümet aleyhine herhangi bir hareketin amaçlanmadığını söylemişti. Zanlılardan Bakkal Abdurrahman da ifadesinde; Hocanın vaazlarında medreselerin kapatılmasını ve oruç yiyenleri eleştirdiğinden bahsetmişti. Sami Efendi, Müftü Mehmet İlder Efendi'nin ikazlarına rağmen Hoca Askeri'nin "*Ben size şeriattan bahsediyorum. Müftü Efendi ve Hükümet bırakmıyor*" dediğini anlatmıştı. Sami Efendi, olayın tertipli bir hareket olmadığını; Hoca Askeri gelmeden önce şehirde sakin bir hayatın yaşandığını; onun şariat adına halkın arasına nifak tohumları saçtığını öne sürmüştü. Hoca Askeri, "*Bu vaka abdesthaneden çıkmıştır, abdesthane yapılmasını söylemişim, toplanan beş yüz liranın meydana çıkarılmasını söylemişim. Bu sözlerim bazılarının menfaatine dokunduğu için olaylar bu duruma geldi*" diye açıklama yapmıştı.⁸³⁶ olayların nedeninin irtica değil, çıkar çatışmasının bir ürünü olduğunu vurgulamıştı.

İçel eski Mebusu Haydar Bey, Hoca Askeri'nin dini siyasete karıştırmaması yönünde uyarıldığını söyleyerek, Hocanın bu uyarıları dikkate almadığını kaydetmişti. Şahitlerden Fevzi Bey ise, Hükümet'e Hoca Askeri'yi almaya gelen halkın "yaşasın şariat" diye bağırdığını söylemişti. Servet Bey de, Hoca Askeri'nin halkı tahrik ettiğini ve Türk Ocağı'nı bastıracağını söylediğini anlatmış ve bir vaazında "*Mebus ya da*

---

yönetimi hakkında bir şey söylemediğini; bazı öğretmenlerin alenen oruç yemelerini eleştirdiğini anlatarak; gazetelerde hakkında yazılanlara cevap olarak bir istidaname vererek bunun yayınlanmasını istemişti. İstidanamedeki ifadelerin çok kötü olduğunu kaydeden muhabir Hoca Askeri'nin "mürteci" kelimesini bile yanlış yazmasını örnek vermişti. Hoca Askeri'nin Ahmet Aznavur'la birlikte hareket ettiğini İzmit ve çevresinde fesat çıkardığını yazmıştı. (**Cumhuriyet**,19 Mayıs 1924.)

⁸³⁵Akşam Gazetesi,13 şahidin, Hoca Askeri'nin aleyhinde şahitlik yaptığını yazmıştı. (**Akşam**, 26 Mayıs 1924.)

⁸³⁶ **Vatan**,16 Mayıs 1924.

Cumhur olurum" dediğini iddia ederek, valinin gece Ankara'ya telgraf çekerek isyan çıktığını haber verdiğini ve askeri kuvvet istediğini söylemişti.⁸³⁷

Hoca Askeri, bu meselenin kişisel olduğu konusunda ısrar ederek, valinin evinde kumar oynattığından bahsettiği için valinin kendisine kin duyduğunu; Cumhuriyet aleyhinde hiçbir zaman konuşmadığını; valinin Temyiz Mahkemesi'ne başvurarak olayı yerel bir olay olmaktan çıkararak inkılâp karşıtı bir olaya dönüştürdüğünü; valinin davanın Ankara'da görülmesini istediği için burada yargılandıklarını ve adalete güvendiğini belirtmişti. Mahkeme Heyeti; Hoca Askeri'nin evinin aranmasına, El-Ezher, Medresetü'l-Vaizin Darülfünun diplomalarının incelenmesine,⁸³⁸ diğer şahitlerin dinlenmesi için yargılamalara sonraki gün devam edilmesine karar vermişti.⁸³⁹

24 Mayıs'taki duruşmada dinlenen şahitlerden Mehmet Efendi, Hoca'nın vaazlarında İslam dininin, Yahudilerin bu ülkeden gitmeden felah bulamayacağını söylediğini ve medreselerin kapatılmasını eleştirdiğini anlatmışa da Hoca, bütün şahitlerin ifadelerini inkâr ederek, kendisine karşı gazez beslediklerini söylemişti.⁸⁴⁰ Savcı, şahitlerin zaruri harcamalarının karşılanmasına karar verilmesini istemiş; Mahkeme Heyeti; Silifke'den ve İstanbul'dan dava ile ilgili sorulan konularla ilgili tekrar yazı yazılmasına ve duruşmanın 2 Haziran'a ertelenmesine karar vermişti.⁸⁴¹

Sivas'tan Hoca Askeri'nin nüfus kaydı ve son Aziziye olaylarında bir rolünün olup olmadığı sorulmuş; Silifke'deki bazı şahitlerin ifadelerinin oradaki mahkeme aracılığıyla alınması istenilmişti. Polis kayıtlarında Hoca Askeri'nin, Ahmet Anzavur isyanı ile herhangi bir ilgisinin olmadığı anlaşılmış; Hoca Askeri'nin bir süre Adapazarı'nda bulunduğu ve vaazlar verdiği bildirilmişti.⁸⁴² 1 Haziran'da Silifke'deki altı şahitten alınan yazılı ifadeler okunmuş; Silifke'de ifadesi alınanlardan Afgan Hüseyin'in ifadesi ve hadisede ismi çok geçen Hakkâk Emin'e ait ihbarname okunmuş; bu ihbarnamede Hakkâk Emin'in Kuvay-ı Milliye'ye düşmanlık beslediği için daha önce İstiklâl Mahkemesi'nce yargılanıp mahkûm olduğu ve mahkûmiyet müddetini tamamladığı belirtilmişti.⁸⁴³

⁸³⁷ *Cumhuriyet*,18-19 Mayıs 1924;*Vatan*,16 Mayıs 1924.

⁸³⁸ *Cumhuriyet*,25 Mayıs 1924.

⁸³⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*,24 Mayıs 1924.

⁸⁴⁰ *Akşam*, 26 Mayıs 1924.

⁸⁴¹ *Hâkimiyet-i Milliye*,26 Mayıs 1924; *Vatan*,26 Mayıs 1924.

⁸⁴² *Cumhuriyet*, 29 Mayıs 1924;*Hâkimiyet-i Milliye*,26 Mayıs 1924.

⁸⁴³ *Vatan*, 2 Haziran 1924;*Hâkimiyet-i Milliye*,2 Haziran 1924.

4 Haziran'da da devam edilen yargılamalarda kararın açıklanacağı son mahkeme olmasından Hoca Askeri'yi görmek için büyük bir kalabalık altıncı kattaki mahkeme salonunun koridorunda toplanmıştı. Hoca Askeri ve diğer sanıklar jandarmalar arasında mahkeme salonuna getirilirken kalabalığın mahkeme kapısına doğru yönelmesinden jandarmayla birlikte ezilme tehlikesi yaşamışlardı. Öğleden sonra başlayan duruşmada Hâkim Taceddin Bey "karar okunacaktır" deyince Hoca Askeri müdahale ederek söz almak istemiş; Hâkim Taceddin Bey, kararın okunacağını belirterek buna izin vermemişti. Karar Mahkeme Üyesi Nazım Bey tarafından okunmuştu.⁸⁴⁴

Kararda, zanlıların işledikleri suçlar belirtildikten sonra şöyle denilmektedir; *"Halkın dini duygularını tahrik suretiyle şekli-hazırı Hükümetin aleyhine teşvik ettiği, esasen öteden beri efkâr-ı muzırра ashabından olduğu, mütareke senelerinde düşmanla teşrik-i mesai eden Hürriyet ve İtilaf Fırkası'ndan Hoca Sabrı ve Zeynelabidin'e mensubiyeti, merkûmânın tensibiyle Hükümet-i Milliye aleyhine propaganda yapmak üzere Adapazan'na gönderildiği, 1923'te İstanbul'da Sultan Selim Camii'nde vaazlarında Darülfünun da kadın-erkek müşterek tedrisat aleyhindeki sözlerinden dolayı Darülfünun talebesi arasında arbedeye sebebiyet verdiği, bir vaazında Sünniler ile Şiiler arasındaki kadim ihtilafat-ı mezhebiyeyi mevzu bahis ederek Sünnilerle Şiiler arasında nifak soktuğu, sürekli irtica kârâne telkinatı üzerine galeyan eden bir kısım halkın topluluk halinde Hükümet Dairesini basarak komiseri vazife halinde darb etmek suretiyle sözlerinde, diğer maznun Hulusi, Hüseyin Çavuş, Kerim Çavuş, Yüzbaşı İbrahim'in de halkı Hükümeti basmağa teşvik ve tahrik ederek hadisede başlıca amel olmaları ikinci derecede suça iştirak ettikleri diğer maznunlar İmam Molla Mehmed, Müezzîn Halil, İcra Memur-ı Sabıkı Abdurrahman, Bakkal Ali, Dalık Bayram, Felek Mehmed, Buldun Mehmed çavuş vazife halinde komiseri darb ve cerh ettikleri anlaşıldığından bunlardan Hoca Askeri'nin Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun üçüncü maddesinin son fıkrasına tevafuk eder ahvalden olduğundan tora-ı mezkûra hükmüne tevfikân idamına.⁸⁴⁵ Hacı Hulusi, Kürd Hüseyin Çavuş, Kerim Çavuş ve İbrahim'in 45'inci maddesinin delaletiyle Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun üçüncü maddesine tevfikân onar sene müddetle küreğe konulmalarına, ancak bunların madde-i fesadın vukuundan sonra daha vahim hadisata meydan vermek yedd-i iktidarlarında iken daha ileri suçları işleme imkânına sahipken kendi istekleri ile vazgeçerek avdetleri hakkında hafifletici sebepler görüldüğünden*

⁸⁴⁴ **Vatan**, 6 Haziran 1924; **Akşam**, 6 Haziran 1924.

⁸⁴⁵ **Hâkimiyet-i Milliye**, 6 Haziran 1924.

cezalarının üçer sene muvakkat kalebentliğe tahvile,⁸⁴⁶ diğer maznunlardan İcra Memur-ı Sabıkı Abdurrahman. İmam Molla Mehmed, Bakkal Ali, Dalık Bayram, Felek Mehmed, Buldun Mehmed Çavuşun da altışar ay hapislerine, Dava Vekili Lütfü ile Hakkâk Emin'in benzer suçları işledikleri suç sabit olmadığı anlaşıldığından beraatlarına” karar verilmişti. Hoca Askeri, bu sonuç üzerine "Allah hâkim ve âdildir" demişti. Mahkeme kararı resen temyize gönderilmiş, tasdik edilirse idam hükmünün infazı, Meclis'in onayına bırakılmıştı.⁸⁴⁷ Mahkeme kararını verdikten sonra dosyayı Mahkeme-i Temyize gönderirken, Hoca Askeri dışındaki diğer mahkûmlar, cezalarını Silifke'de çekmek istemişler ve kanuni engel olmadığından bu istekleri uygun bulunmuştu. İdam cezasının hüküm kesinleştikten sonra Ankara'da infazı kararlaştırılmıştı.⁸⁴⁸

İdam cezası verilen Hoca Askeri, tutuklu bulunduğu Ankara Hapishanesi'nden eşi, annesi ve çocuklarının ağzından Heyet-i Vekile ve Mahkeme-i Temyiz'e arzuhaller yazarak, suçsuz olduğunu; İçel eski Valisi ve Polis Müdürü'ne sövüp-sayarak kendisine iftira ettiklerini ileri süren Hoca Askeri, idam cezasının verilmesini zulüm olarak görmüş ve cezanın uygulanması halinde karışıklıklar çıkacağı tehdidinde bulunmuştu.⁸⁴⁹ Hoca Askeri'nin Hükümet ve mahkemeye tehditler savurması, Hükümet karşıtı olmadığını söyleyen bir kişi için çelişki oluşturmuştu.

Mahkeme başvuruların incelenmesi üzerine kararı bozarak, yargılamanın yeniden yapılmasına karar vermiş, yapılmasının gerekçe olarak; zanlılardan Hacı Hulusi Efendi'nin oğlu Sami'nin şahit olarak dinlenememesi; Hoca Askeri'nin memleketi Sivas'tan bilgi istenilmesine rağmen cevabın beklenmeden mahkemenin buna gerek kalmadığına karar vererek yargılamayı bitirmesi; Polis Müdüriyeti'nin yazılı cevabının dayandığı tahkikat evrakının incelenerek geçerliliğinin ve doğruluğunun tam olarak değerlendirilmemesi; Hoca Askeri lehindeki şahitliklerin reddedilmesinin sebeplerinin açıklanmaması; Hoca'nın vaazlarında bilerek veya kısmen de olsa Hükümet aleyhinde kışkırtmasının tam olarak tespit edilememesi ve Hoca Askeri gözaltındayken halkın

---

⁸⁴⁶ Akşam Gazetesi, bu şahısların mahkemeye yardımcı oldukları dikkate alınarak tahliye edildiklerini yazmıştı. (Akşam, 6 Haziran 1924.)

⁸⁴⁷ Cumhuriyet, 6 Haziran 1924.

⁸⁴⁸ Cumhuriyet, 8 Haziran 1924.

⁸⁴⁹ Cumhuriyet, 26 Temmuz 1924.

Hükümet binası önünde olay çıkartmasının vatana ihanet suçuyla değerlendirilmesinin ayrıntılarıyla açıklanmaması değerlendirilmesinde bulunmuştu.⁸⁵⁰

Ankara Asliye Ceza Mahkemesi'nde, Hoca Askeri olayı ile ilgili yargılamaya 14 Ağustos 1924'de yeniden başlanmıştı.⁸⁵¹ Hoca Askeri, mahkemeye 19 tane şahit ismi vererek bunların dinlenmesini talep etmişti. Hoca Askeri, suçlamaları kabul etmeyerek, Cumhuriyet taraftarı olduğunu; hiçbir zaman aleyhinde olmadığını; olayları Hacı Hulusi'nin tahrik ederek yönlendirdiğini; İstanbul Polis Müdüriyeti'nin kendisine iftira attığını iddia etmişti. Mahkeme, Hoca Askeri'nin İstanbul'da "İttihad-ı İslam" adında gazeteyi çıkarmak üzere olduğunu; bunun tespiti için bir araştırma yapılmasına karar vermişti. İçel eski Valisi Kemal Bey'in şahit olarak dinlenmesine, Sivas ve İstanbul'dan ayrıntılı bilgi alınmasına ve İstanbul Polis Müdüriyeti'ndeki soruşturma dosyasının getirtilmesine karar vererek duruşmayı 21 Ağustos tarihine ertelemişti.⁸⁵²

21 Ağustos 1924'de Ankara'da devam edilen duruşmada, şahitlerden 13'ünün ifadesinin alındığına dair Silifke'den gelen telgraf okunmuştu. Sivas'ın Aziziye Kazası'ndan gönderilen ve mahkemede okunan telgrafta, Hoca Askeri'nin, Aziziye olaylarıyla herhangi bir bağlantısının olmadığı ve mebus seçilmek için aday olmasına rağmen seçilemediği bildirilmişti. Şahit olarak dinlenen Silifke eski Valisi Kemal Bey, Hoca'nın vaazlarını müftünün önerisi üzerine bir komiser muavinini dinlemek için camiye gönderdiğini ve dinlenen iki vaazda Hoca'nın dini hükümler çerçevesinde konuşmalar yaptığını tespit ettiklerini söylemişti. Kemal Bey, daha sonra dedikoduların devam etmesi üzerine Hoca'yı çağırarak nasihat ettikten sonra vaaza devam etmesine izin verildiğini söylemişti.⁸⁵³ Kemal Bey, Halk Fırkası Silifke Şube Başkanı olan ve tutuklu bulunan Hacı Hulusi Efendi'nin oğlu Sami Bey'in, valiliğe gelerek Hoca Askeri'nin Hükümet'in ve medreselerin kapatılmasının aleyhinde konuşmalar yaptığını ihbar ettiğini kaydetmişti. Bunun üzerine tahkikat başlatıldığını ve Hoca'nın vaazdan men edildiğini söyleyerek, Hacı Hulusi Efendi'nin araya girmesi ile vaazlara devam etmesine izin verildiğini söylemişti. Hacı Hulusi, halkın Hoca'nın vaazlarını istediğini; bunun engellenmesi durumunda olayların önüne geçilemeyeceğini söylemişti. Kemal

---

⁸⁵⁰ **Cumhuriyet**,13 Ağustos 1924;**Yeni Gün**,11 Ağustos 1924.

⁸⁵¹ **Hâkimiyet-i Milliye**,14 Ağustos 1924.

⁸⁵² **Hâkimiyet-i Milliye**,15 Ağustos 1924; **Vatan**,15 Ağustos 1924.

⁸⁵³ **Vatan**,22 Ağustos 1924.

Bey, halkın masum olduğunu; Hoca Askeri'nin teşvikiyle bu tür olaylara girdiklerini; siyasi bir maksatlarının olmadığını vurgulamıştı.⁸⁵⁴

Hoca Askeri; Ramazan'da müftü ile arasının bozulduğunu, halkın kendisini müftü yapmak istediği için müftünün kendisini çağırarak böyle konuşmaya devam ederse vaazlarını yasaklayacağını söylediğini; ondan korktuğu için Silifke'den ayrılmak istediğini; valinin ise kendisinin kalmasını istediğini beyan etmişti. Hoca Askeri, Silifke'deki mahkemenin davasına bakmamasının kasıtlı olduğunu; olayın büyütülerek inkılâp karşıtı bir duruma sokulmak istendiğini; annesinin bu duruma dayanamayarak vefat ettiğini; gazetecilerin kendisi hakkında hain, mürteci gibi sıfatlar kullandıkları için maddi ve manevi zarara uğradığını söylemişti. Mahkeme; Hoca Askeri'yi esas meselenin dışına çıkıldığı ve özel hayatı ile ilgili konuşmalarından ötürü uyarmıştı. Kemal Bey, askeri kuvvet sevk etmenin ve olaylara müdahale edemedikleri için mahkemenin Ankara'ya naklinin gerekli olduğunu söyledikten sonra mahkeme, delillerin toplanması için ertelenmişti.⁸⁵⁵

Mahkemenin İstanbul Polis Müdüriyeti'nden ve Silifke'den istemiş olduğu belgeler, 24 Ağustos'ta mahkemeye ulaşmıştı. Hoca Askeri'nin 2 Haziran 1924'de İttihad-ı İslam adında haftada iki kez yayınlanmak üzere Türkçe, Arapça ve Farsça edebi, ilmi içtimai ve iktisat içerikli bir gazete çıkarmak için valiliğe başvurduğu; polis incelemesinde yayınlamasında bir sakınca olmamakla birlikte siyasi açıdan imtiyazlara neden olacağından görülen mahzurlar nedeniyle buna izin verilmediği ve bu durumun kendisine bildirildiği söylenmişti.⁸⁵⁶

Ankara Asliye Ceza Mahkemesi'nde, 28 Ağustos'ta devam edilen yargılamada, Silifke ve Gilindire'den gönderilen telgrafta, şahitlerden bazılarının adreslerinde bulunmamasından ifadelerinin alınmadığı belirtilmişti. Hoca Askeri, soruşturma evrakında hakkında yazılanların gerçeği yansıtmadığını söylemişti. Savcının isteği üzerine Mahkeme Heyeti, soruşturmanın derinleştirilmesi amacıyla bazı farklı kişilerin de ifadelerinin alınması için Silifke Ceza Mahkemesi'ne ve Silifke'de iki farklı Fırka Teşkilatı olup olmadığının valilikten sorulmasına karar vermişti. Ayrıca Hoca Askeri'nin gazete imtiyazı alma girişiminin tespiti üzerine yapılan soruşturma dosyasının Matbuat Müdüriyeti'nden istenilmesine karar verilerek duruşma 8 Eylül'e

⁸⁵⁴ **Cumhuriyet**,22 Ağustos 1924.

⁸⁵⁵ **Cumhuriyet**,22 Ağustos 1924.

⁸⁵⁶ **Hâkimiyet-i Milliye**,25 Ağustos 1924.

ertelenmişti.⁸⁵⁷ Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, o tarihlerde henüz kurulmadığı ve herhangi bir muhalif fırkanın olmamasına rağmen mahkeme heyetinin böyle bir fırkanın varlığını araştırmak için inceleme başlatması ilginç bir manzara oluşturmuştu.

8 Eylül'de mahkemeye devam edilmiş, Silifke'den gönderilen telgraflar okunmuştu. Bu telgrafta, Silifke'de biri Hakkâk Emin ve Hacı Hulusi Efendilerin başkanlığında iki fırka şubesi bulunmadığı; sadece Hacı Hulusi'nin başkanlığında tek bir şube bulunduğu bildirilmişti. Yargılamada daha sonra Hoca Askeri'nin ailesinin beraat isteğini içeren istidatnamesi ve Silifke'den istenilen savunma şahitlerinin ifadeleri okunmuştu. Savcı, daha önce istenildiği halde gönderilmeyen komiser ve komiser muavinlerinin şahit olarak ifadelerinin tekrar alınmasını talep etmişti. Matbuat Müdüriyeti'nden istenen evrakın gelmemesi nedeniyle duruşma 16 Eylül'e ertelenmişti.⁸⁵⁸

16 Eylül'de saat beşte başlayan duruşmada Silifke'den gönderilen ve olayda dayağa maruz kalan Komiser Muhiddin Efendi'nin ifadesi okunmuş; Muhiddin Efendi, bu ifadeye, olayın siyasi bir yönünün olmadığını beyan etmişti. Mahkeme Heyeti; Matbuat Müdüriyeti'nden istenilen dosyanın olayla doğrudan ilgisi olmadığı gerekçesiyle tekrar talep edilmesine gerek olmadığına karar vermişti. Savcı, Hoca Askeri'nin vaazlarındaki ifadelerin Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nu çerçevesinde değerlendiremeyeceğini;⁸⁵⁹ Hükümet'in ve Meclis'in meşruiyetini sarsacak ve isyanı gerektirecek bir ihanet suçu kapsamına girmediğini; Hoca'nın vaazlarında bıyıklarını kesenlerden, rakı içenlerden ve oruç yiyen muallimlerden bahsederek halk arasında ikililik oluşturduğu; müftünün bu tür konuşmalara son vermesi yönündeki uyarılarına karşı, Hakkâk Emin ve Hacı Hulusi Efendilerin de bulunduğu fırka yönetimini müftü aleyhine kışkırttığı ve bu fiillerde siyasi bir mahiyet bulunmadığını belirtmişti. Hoca Askeri'nin suçunun Hıyanet-i Vataniye kapsamına girmediğini; Ceza Kanunu'nun 66.Maddesi'ne göre cezalandırılmasını talep eden savcı, Bakkal Ali hariç diğer suçluların da Hükümet icraatlarına karşı gelmek ve bir memuru darp etmek suçlarından Ceza Kanunu'nun 116.Maddesi'ne göre cezalandırılmalarını ve Bakkal Ali'nin suça iştiraki sabit olmadığı için beraatını istemişti. Mahkeme Heyeti, vaktin ilerlemesi nedeniyle duruşmayı ertesi güne ertelemişti.⁸⁶⁰

---

⁸⁵⁷ **Vatan**,29 Ağustos 1924; **Cumhuriyet**,29 Ağustos 1924.

⁸⁵⁸ **Cumhuriyet**, 9 Eylül 1924.

⁸⁵⁹ **Vatan**,17 Eylül 1924; **Hâkimiyet-i Milliye**,17 Eylül 1924.

⁸⁶⁰ **Cumhuriyet**, 17 Eylül 1924; **Hâkimiyet-i Milliye**,17 Eylül 1924.

17 Eylül'de yapılan duruşmada, sanıkların Avukatı Kemal Bey, savunmasını yaparak, müvekkillerinin 22. Madde'den Hıyanet-i Vataniye suçundan yargılanmasının doğru olmayacağını öne sürerek, Hoca Askeri'nin vaazlarının siyasi mahiyet taşımadığını ve gazetelerin bu türlü haberleri her gün yazdıklarını ileri sürerek beraatlarını talep etmişti. Diğer yargılanan kişilerin, Hükümet'e isyan suçundan değil, komiseri darp etmekten suçlu olduklarını olay günü komiserin resmi elbisesi üzerinde olmadığı için tanınmamasının dikkate alınmasını; böyle bir suçlamanın yapılabilmesi için komiserin şikâyetinde bulunması gerektiğini ileri sürerek diğer sanıklar için de tahliye talebinde bulunmuştu. Hoca Askeri, bu savunmaya ek olarak, kendisine iftira atan şahitlerin cezalandırılmalarını; tutuklanmasına sebep olanların 5.000. lira tazminat cezasına çarptırılmalarını istemişti.⁸⁶¹

20 Eylül'de büyük bir kalabalığın katılımıyla gerçekleşen duruşmada, Mahkeme Heyeti Başkanı Taceddin, Reşit Bey ve Mülazim Bahaaddin yaptıkları istişare sonucunda kararı okumuş: Hoca Askeri, Hükümet'in şekli aleyhine vaazda bulunduğundan Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun 3. Maddesi'ne göre üç yıl kalebentliğe, diğer sanıklar komiseri darp etmek suçundan üçer buçuk ay hapse mahkûm edilmişlerdi. Tutuklu buldukları sürede bu cezayı çekmiş olduklarından sanıklar tahliye edilmişlerdi.⁸⁶² Tahliye edilenler "*Yaşasın Cumhuriyet, yaşasın adalet*" şeklinde slogan atmışlardı. Hoca Askeri'nin bu cezası, 6 ay hapse çevrilmiş ve tutuklu bulunduğu süre de göz önünde bulundurularak belli bir süre geçtikten sonra tahliye edilmişti.⁸⁶³

b- Hoca Askeri'nin Mersin'deki Faaliyetleri ve Şeyh Said ile Bağlantısı

Hapishaneden çıktıktan sonra Silifke'ye giden Hoca Askeri, şehirde protesto ile karşılaşmış, hiçbir dükkâna alınmamış; Silifkelilerin kendisini kabul etmemesi ve büyük bir tepki göstermesi üzerine bir tiyatro kumpanyasında bir gece kaldıktan sonra tekrar Mersin'e dönmüştü.⁸⁶⁴

Hoca Askeri, hapisten çıktıktan sonra Hükümet tarafından takibe alınmıştı. İcra Vekilleri Heyeti, Silifke hadisesinden dolayı mahkûm edilmiş olan Hoca Askeri'nin şüpheli hareketleri üzerine, Tahrir-i Sükûn Kanunu'na muhalif hareketlerini de dikkate

⁸⁶¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Eylül 1924; *Cumhuriyet*, 18 Eylül 1924.

⁸⁶² *Vatan*, 21 Eylül 1924; *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Eylül 1924.

⁸⁶³ *Cumhuriyet*, 21 Eylül 1924

⁸⁶⁴ Hoca Askeri'nin Tunceli'ye döndüğü iddia edilmişti. (İ.Aslan, *Silifke Tarihi*, s.299. "*Hoca Askeri Silifkeli Değildir*" *Taşeli*, 1 Nisan 1925.)

olarak Hoca Askeri'nin Kozan, Ceyhan ve Osmaniye havalisinde seyahati mahzurlu görülmüştü. Dâhiliye Vekâleti, tarafından sunulan teklifle, İcra Vekilleri Heyeti'nin 25 Mart 1925 tarihli toplantısında, "Seyahatinin men'i ve Mersin'de nezaret atfında ikameti" kararı ile Hoca Askeri'nin polis gözetiminde Mersin dışına çıkması yasaklanmıştı.⁸⁶⁵

Hoca Askeri, serbest bırakıldıktan sonra İstanbul'dan Mersin'e mal getirterek ticaretle uğraşmaya başlamıştı. Mersin'de Perapalas Oteli'nde kaldığı sırada Şeyh Said'i öven ve Cumhuriyet yönetimini eleştiren toplantılar yaptığı için tutuklanmıştı. "*Hoca Askeri ile Şeyh Said'in sırtı yere gelmez*" diyen⁸⁶⁶ Nüfus Başkâtibi Suphi Şadi, Dâhiliye Vekâleti'nin emriyle gericiliği körükleyici konuşmasından ötürü Hoca Askeri'nin yanında bulunduğu sırada tutuklanmıştı.⁸⁶⁷ Adana'da Şeyh Said'i destekleyen vaazlar veren Mehmet ve Muhittin adında iki imamla birlikte aynı suçtan Ankara İstiklâl Mahkemesi'ne sevk edilmişlerdi.⁸⁶⁸

Halifeliğin kaldırılması, Şeyh Said İsyanı ile birlikte Doğu'da otorite boşluğundan yararlanan aşiretlerin bir kısmı birlikte hareket ederek Hilafeti geri getirmek⁸⁶⁹ ve bir Kürt devleti kurmak için Hükümete başkaldırmasıyla başlamıştı. İsyanın başlamasıyla isyan bölgesindeki birkaç aile Mersin'e getirilerek merkez ve köylerine yerleştirilmişlerdi.⁸⁷⁰ Aşiretlerin bir kısmı bu isyana destek vermemiş, Varto mıntıkasındaki Lolan ve Hormek aşiretleri⁸⁷¹ de Hükümet kuvvetleri yanında yer alınca isyan daha geniş bir sahaya yayılmadan bastırılmış ve isyancılar İstiklal Mahkemesi'nde yargılanarak çeşitli suçlara çarptırılmıştı.⁸⁷²

---

⁸⁶⁵ B.C.A.030.18.01/13.18.4. Mustafa Kemal Paşa, Silifke ziyaretinde Hoca Askeri'nin gizli istihbarat tarafından izlenmesini istemişti. (İ.Arslan, **Silifke Tarihi**, s.302.)

⁸⁶⁶ **Taşeli**, 1 Nisan 1925; **Vatan**, 28 Mart 1925

⁸⁶⁷ B.C.A.030.18.01/13.18.42

⁸⁶⁸ **Hâkimiyet-i Milliye**, 5 Nisan 1925; Şeyh Said ve adamlarını Halife Ordusu olarak tanımlayarak, Kazım Karabekir ile Ali İhsan Paşa'nın Halife Ordusu'na yardım ettiklerini söyleyerek yakında onlara katılacağı propagandasını yapmışlardı. (Ergün Aybars, **İstiklal Mahkemeleri**, Milliyet Yayınları, İstanbul 1997. s.361.)

⁸⁶⁹ Metin Toker, **Şeyh Sait ve İsyanı**, Rüzgârlı Matbaa, Ankara, 1968, s.7. Mersin'den Şeyh Said İsyanı ile ilgili Ankara'ya protesto telgrafları çekilmiştir. (**T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, 15/66, s.5.)

⁸⁷⁰ Gündüz Artan, **Mersin Tarihi Kronolojisi**, İçel Sanat Kulübü Yayınları, Mersin 2003, s.15.

⁸⁷¹ Vedat Şadilli, **Türkiye'de Kürtçülük Hareketleri ve İsyanlar**, I, Kon Yayınları, Ankara, 1980, s.104.

⁸⁷² 60 isyancı Diyarbakır İstiklal Mahkemesi'nde Şeyh Said ile birlikte mahkeme edilmişti. (**Akşam**, 1 Haziran 1925.)

5 Nisan saat 4'te yargılama başlamış;⁸⁷³ Bu yargılamada Hoca Askeri ile Mersin Nüfus Müdürü Şadi Bey, Mersin'deki faaliyetlerinde halife taraftarı olmak ve Hükümet'in şekline aleyhte birlikte propaganda yapmakla suçlanmıştı.⁸⁷⁴ Şeyh Said isyanı ile ilgisinden dolayı Şark İstiklâl Mahkemesi'nde yargılanmasına karar verilmişti.

20 Nisan'da İstiklal Mahkemesi'nin dördüncü celsesinde şahitlerin ifadeleri doğrultusunda olay, vatana ihanet kapsamında ele alınmıştı.⁸⁷⁵ Hoca Askeri ile birlikte Mersin'e vapurla giderken Hoca Askeri'nin konuşmalarına kulak misafiri olan bir şahit, Uşak'tan getirtilerek mahkemede tanıklık yapmıştı.⁸⁷⁶ Hoca Askeri savunmasında; masum olduğunu, Cumhuriyet taraftarı olduğunu, medreseler yerine mekteplerin ikamesi taraftarı olduğunu, daima bu prensipler için mücadele ettiğini, Silifke olaylarının bir müftülük meselesinden çıktığını, Bulgaristan ve Romanya'da kaşkaval peynirlerini Kuva-yı Milliye için topladığını söyleyerek suçsuz olduğunu belirtmişti.⁸⁷⁷

Durumları bu dava ile ilgili görülen Bitlisli Kemal Fevzi, Diyarbakırlı Hacı Ahti Mehmet Tevfik, Diyarbakırlı Ahmet, Divrikli İlyas Fado, Abdulkadir Sito, Rıfat, Hüseyin İlyas ve Hoca Askeri'nin birlikte yargılanmalarına karar verilmişti.⁸⁷⁸ 19 Mayıs'ta Suphi Şadi'nin Ankara İstiklal Mahkemesi'nde yargılanmasına devam edilmiş; Mersin'den getirilen dört şahit Şadi Bey aleyhinde ifade vermişlerdi.⁸⁷⁹ Hoca Askeri'nin yargılanmasına Diyarbakır İstiklal Mahkemesi'nde devam edildiği için iki dava birbirinden ayrılmıştı. 23 Mayıs'taki duruşmada sorguları tamamlanan sanıklardan Avukat Hacı Ahdi, Seyyid Abdülkadir, Seyyit Mehmet, Kemal Fevzi, Kör Sadi ile birlikte Hoca Askeri idama mahkûm edilmişti.⁸⁸⁰ Hoca Askeri, cezasının Ankara'da infaz edilmesini talep etmişse de kabul edilmemişti.⁸⁸¹ Hoca Askeri suçsuz olduğunu söyleyerek "Beni Asmayın" diye yalvarmıştı.⁸⁸² İdam cezaları 27 Mayıs 1925'te Diyarbakır'da Ulu Cami önünde infaz edilmiş ve Hoca Askerî ile birlikte yargılanan

⁸⁷³ Yargılama başlayınca Anadolu gazeteleri, Hoca Askeri hakkında yazılar yazmışlardı. I.Dünya Savaşı'nda Cemal Paşa'nın mahiyetinde Arapça metinleri çevirmek için görevlendirildiğini, Mısır'da eğitimini tamamladıktan sonra Arap şivesiyle konuştuğunu belirtmişlerdi. (**Vatan**,10 Nisan 1925.)

⁸⁷⁴ **Hâkimiyet-i Milliye**,5 Nisan 1925.

⁸⁷⁵ **Hâkimiyet-i Milliye**,20 Nisan 1925.

⁸⁷⁶ **Cumhuriyet**, 21 Nisan 1925.

⁸⁷⁷ **Cumhuriyet**, 28 Nisan 1925.

⁸⁷⁸ **Hâkimiyet-i Milliye**,22 Mayıs 1925;**Dünya**,31 Mayıs 1925. E. Aybars, **İstiklal Mahkemeleri**, s.306;Abdulhaluk Çay, **Kürt Dosyası**, Ankara 1990, s.403;Robert Olsen, **Kürt Milliyetçiliğinin Kaynakları ve Şeyh Said İsyanı**, Özge Yayınları, Ankara 1992,s.116.

⁸⁷⁹ **Hâkimiyet-i Milliye**,19 Mayıs 1925 Mersin'in Elvanlı Nahiyesi'nden getirilen Ali Rıza ve Eyüp Muhammed'de, Şadi Bey ile birlikte yargılanmışlardı. (**Hâkimiyet-i Milliye**,11 Mayıs 1925)

⁸⁸⁰ **Vatan**,26 Mayıs 1925;**Akşam**,27 Mayıs 1925;**Taşeli**;27 Mayıs 1925;Behçet Kemal, **Şeyh Said İsyanı**, İstanbul 1975,s. 88.

⁸⁸¹ **Taşeli**;27 Mayıs 1925.

⁸⁸² **Vakit**,29 Mayıs 1925.

Seyyid Abdulkadir, Kör Sadi, Mehmet Tevfik, Seyyid Mehmed ve Kemal Fevzi asılarak idam edilmişlerdi.⁸⁸³

Mersin genel anlamda inkılâpların benimsenmesi ve yerleşmesi noktasında halkın olumlu ve yapıcı yaklaşımlarına rağmen eski yapıyı sürdürmek isteyen rejim karşıtlarının münferit eylemlerine sahne olmuştu.⁸⁸⁴1927'de Mersin'de inkılâp aleyhinde “*Ana ve babalar çocuklarınıza sahip olmuyorsunuz. Kadınlar çıplak geziyor, saçlarını kesiyor, manto giymiyorlar*” diyerek mezarda oturan ve feryat eden bir kişinin böyle dediği ile ilgili şayiaları ortaya atanlar hakkında inceleme başlatılmıştı. Söylentiler ile ilgili Mahmudiye Mahallesi'nden Mehmed Kayzi, Salih Safi Kayzi, İbrahim oğlu Ali ve eşi Semra, Hamal Mustafa ve eşi Ayşe Bahar, Falcı Celal ve eşi Ketebe Hanım tutuklanmıştı.⁸⁸⁵Silifke'de İkinci Grup'un muhalefeti, Hoca Askeri İsyanı ve en son olarak da Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Silifke'deki sert muhalefeti, Silifke'nin içinde bulunduğu idari yetersizlik göz önünde bulundurularak Mersin ile birleştirilmesi uygun görülmüştü

2- Mersin'de Komünist Hareketler ve Ata Çelebi'nin Tutuklanması

Sosyalist görüşleriyle dikkati çeken ve Birinci TBMM'de İkinci Grup'ta yer alan Mersin Mebusu Yusuf Ziya (Eraydın) ile samimi bir arkadaşlık kuran Ata Çelebi, Adana'nın Kurtuluş Bayramı olan 5 Ocak 1922'de çıkarmaya başladığı "Doğru Öz" gazetesinde özellikle sosyalist görüşlerini yazıp okuyucularıyla paylaşmıştı.⁸⁸⁶ Ata Çelebi, Bolşevik olduğunu açıktan açığa söyleyerek bunun propagandasını yapmıştı.⁸⁸⁷ Türkiye Halk İştirakiyyun Fırkası tarafından düzenlenen "Kilikya İşçileri Konferansı" 5 Ekim 1922'de Mersin'de Ata Çelebi'nin evinde gizli olarak toplanmış ve bu toplantı üç

---

⁸⁸³ **Cumhuriyet**, 28 Mayıs 1925; **İkdam**, 26 Mayıs 1925; Yaşar Kalafat, **Bir Ayaklanmanın Aniatomisi Şeyh Sait**, ASAM, Ankara 2003, s.151. Gülnar'da C.H.F. üyelerinden Ahmet Kılıç isyan ile bağlantılı olduğu iddiasıyla mahkemeye verilmiş olmasına rağmen serbest bırakılmıştı. (B.C.A.490.01/660.204.1-14.)

⁸⁸⁴ 1935'te Hoca Askeri olayına benzer bir şekilde Mersin'de Hoca Ahmet adlı cami hocası, dini hassasiyetleri kullanarak oruç tutmayan, namaz kılmayanların kâfir olup katlerinin gerektiğine dair fetvanın olduğunu; hınzır ve eşekle eşdeğer olduklarını, açık gezen kadınların öldüklerinde namazlarının kılınmayacağını söyleyen vaazlar verdiği için mahkemeye sevk edilerek tutuklanmıştı. (B.C.A.030.10/26.151.7-3)

⁸⁸⁵ **Cumhurbaşkanlığı Arşivi**, A IV-16 a,D,69,F.12-1.

⁸⁸⁶ Gündüz Artan, **Mersin'de Yaşadılar**, Mersin 2002, s.25. 1891 yılında Karaman'da doğan Mevlanazade Ata Çelebi, Mersin'e yerleşerek öğretmenlikten müteahhitliğe, oradan da siyasete atılmıştı. (D.Arıkoğlu, **Hatıralarım...**, s.315.)

⁸⁸⁷ D.Arıkoğlu, **Hatıralarım...**, s.315.

gece sürmüştü.⁸⁸⁸ Bu tür faaliyetlerinden birkaç kez tutuklanarak Mersin Cezaevi'nde yatmıştı.

Cesur bir gazeteci profili çizen Ata Çelebi, yolsuzlukların üzerine gitmiş, Mustafa Kemal Paşa'nın Mersin'i ziyaretinin ertesi günü gazetesi "Doğru Öz" de "*Mustafa Kemal Paşa'dan Hindistan Müslümanlarının yaptığı para bağışlarının hesabını soran*" yazısıyla dikkat çekmişti.⁸⁸⁹ Ata Çelebi, Doğru Öz Gazetesi'nde Fransız Konsolosluğu aleyhinde yazılarından ötürü, Fransızlar, Hariciye Nezareti'ne şikâyette bulunmuşlardı.⁸⁹⁰

İlk sayıları Mersin Matbaasında basılan Ata Çelebi ile özdeşleşen Doğru Öz Gazete'nin başyazarı Oktay Kaan'dır. (Atâ Çelebi'nin takma adı.) Ara sıra Aka Gündüz'ün de başyazarları çıkmıştır. Muallim Hilmi Gültekin, Bekir Uluğ, Aşki Naili gibi imzalar, "Çekirge", "Altın iğne" gibi takma adlar dikkat çekmişti.⁸⁹¹ Yeni Adana gazetesine göre; daha silik olduğu gözlenen Doğru Öz'ün Yeni Adana Gazetesi'nden ayrılan önemli bir yanı, Çukurova'da yaşayan Ermenilere karşı hoşgörüsüz bir çizgi takip etmesiydi. Nisan 1922'de İstanbul'da Ermeni Azardyan'ın ispierto makinesinin alev alması sonucu laboratuarda diri diri yanmasıyla ilgili haberle dikkat çekmiş; "*Diğer Ermeni ileri gelenlerinin akıbetine uğramaları*" temennisinde bulunmuştu "*Emval-i Metruke Komisyonu işe başladı. Kimlerde Ermeni ve Rum malı varsa ihbar ediniz. Yüzde on ihbariye var*"⁸⁹² diyerek Gayri müslimlere yönelik aşırı milliyetçi bir çizgi izlemişti. Bunların ilk ikisinde, başlığın yanında "mazlum emekçi sınıfının iyiliğini bildiren, müdafaasını öğreten", üçüncüsünde "halkın yükselmesini gösteren, benliğini öğreten" yazılara sahifemiz açıktır sözü yer almıştı.⁸⁹³

Ata Çelebi, "*Mesleğimiz, tufeyli yaşayanlar ve babadan görenler nazarında avam tabir edilen hamal, amele, çiftçi, çırak, köylü, yazıcı kısımların ihtiyacını temin, menafini müdafaa, hukukunu muhafaza, elemelerini dinlemek, gözyaşlarını dindirmek ve*

---

⁸⁸⁸ G. Artan, **Mersin'de Yaşadılar...**, s.25.

⁸⁸⁹ G. Artan, **Mersin'de Yaşadılar...**, s.25.

⁸⁹⁰ **B.O.A.** Hariciye Nezareti, 123/5.

⁸⁹¹ Yeni Adana gazetesine görünüm ve içerik olarak benzer. Büyüklüğü Yeni Adana'dan bir buçuk kat küçüktür. Sayfa düzeni ve puntolar Yeni Adana'nın aynıdır. Tirajı 300'dür. "Türk Gazetesi" ve "Mersin Müdafa-i Hukuk Cemiyeti organı" olduğunu belirtir. 1 Mayıs 1922'ye kadar 30 sayı yayımlanmıştı. Abonman, Anadolu'nun her yerinde yıllık 400, 6 aylık 200, 3 aylık 100 kuruştur. Sayısı 5 kuruştur. İlanların bir satırının fiyatı 10 kuruştur. 1924 yılı sonlarında başlık klişesi değişmiş, boyu küçülmüş, yevmi (günlük) halk gazetesi olmuş, fiyatı da 5 kuruştan 100 paraya inmişti. Başyazılarda "İbn Mevlana Ata Çelebi" imzası vardı. (G. Artan, **Mersin'de Yaşadılar...**, s.25.)

⁸⁹² **Doğru Öz**, 7 Haziran 1922.

⁸⁹³ **Doğru Öz**, 7 Haziran 1922.

onlara rehber olmaktır. Bunun için bu sınıf halka hitap ediyoruz ve diyoruz ki: Ey beşerin mazlum kısımları. Hayatının sonuna kadar çalışıp da Allahına kavuşacağın gün kesesinde artıramayan, çocuklarını aç bırakan, aç kalan insanlar. Dertlerinizi bize yazınız ve söyleyiniz. Elimizden geldiği, dilimizin döndüğü kadar sizlere yol göstermek bizim için farz telakki ettiğimiz bir vazifedir. Türk diyarının kurtuluş ve istiklal hatlarını çizen Gazi başkumandanımız Mustafa Kemal Paşa hazretleri de sizlere "Türkiye'nin efendisi köylüdür" diye hitap ediyor. Çalışan ekmeği yer, toprağı süren mahsulü kaldırır kaidesi size açık ve şer'i bir vazifedir"⁸⁹⁴ diyerek sosyalist söylemlerle dikkat çekmişti.

Ata Çelebi, Şeyh Sait İsyanı'ndan sonra Takrir-i Sükûn Kanunu çerçevesinde Doğru Öz Gazetesi'nde yazdığı Hükümet aleyhinde muhalif yazılardan tutuklanmış;⁸⁹⁵ Nisan ayında Ankara İstiklal Mahkemesi'nde yargılanmasına başlanmıştı.⁸⁹⁶ Ankara İstiklâl Mahkemesi tarafından yapılan yargılama sonucunda Ata Çelebi bir yıl hapse mahkûm edilmiş ve cezasını çekmek üzere 27 Nisan 1925'de Sivas Cezaevi'ne gönderilmiş,⁸⁹⁷ çıkarmış olduğu Doğru Öz Gazetesi de Nisan ayında inkılâp karşıtı yazılarından dolayı Takrir-i Sükûn çerçevesinde kapatılmıştı.⁸⁹⁸

Tanın Gazetesi yazarlarından Mehmet Bahaaddin (Toven), anılarında, "*Nisan 1925'de Tanin'in kapatılması üzerine gönderildiği Ankara'da İstiklal Mahkemesi Tevkifhanesinde, Doğru Öz Gazetesi Sahibi Ata Bey'e rastladığımı, 40 günden beri tutuklu olan Ata Bey'in 27 Nisan 1925'de bir seneye mahkûm olup Sivas'a gönderildiğini*" yazmıştı.⁸⁹⁹ Ata Çelebi, hapishanedeyken Zekeriya Sertel ile tanışmış, Sertel'e " *Burası bir cehennemdir, salhanedir. İstiklal Mahkemesi'ne getirilenlerin yüzde doksanı öldürülür. Duruşmalara hızlı bakılır. Uzun uzadıya hukuk kurallarına yasa hükümlerine bakılmaz. İlk sorgular ayaküstü yapılır. Mahkeme sizi savunma için bildirilen tarihten önce çağırırsa hakkınızda idam hükmü verilmiş demektir*" ifadesinde bulunmuştu. Zekeriya Sertel, Ata Çelebi'nin genç ve cesur bir komünist olduğunu ifade etmişti.⁹⁰⁰

---

⁸⁹⁴ Doğru Öz, 18 Eylül 1922.

⁸⁹⁵ T.B.M.M. Arşivi, T-3,D.22; Cumhuriyet, 18 Mart 1925.

⁸⁹⁶ B.C.A.030.18.01/13.17.17; Ayın Tarihi, 1341(1925), No: 14, s.20; Hâkimiyet-i Milliye, 5 Nisan 1925.

⁸⁹⁷ Cumhuriyet, 28 Nisan 1925; Hâkimiyet-i Milliye, 29 Nisan 1925; A.Yeşil, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası..., s.313.

⁸⁹⁸ B.C.A. 030.18.01/13.17.17; Hıfzı Topuz, 100 Soruda Türk Basın Tarihi, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1973, s.143.

⁸⁹⁹ G. Artan, Mersin'de Yaşadılar..., s.25.

⁹⁰⁰ Zekeriya Sertel, Hatırladıklarım, İstanbul, 1971. s.151.

C.H.F.'nin hazırladığı istihbarat raporlarında; Ata Çelebi'nin Komünist bir çizgide olduğu ve kendisine temkinli yaklaşılması gerektiği rapor edilerek; “*Bu adam komünisttir. Gazi Paşa Hazretlerine kadar dil uzatmış, memleketin emniyeti dâhiliyesini ihlal edecek neşriyatta bulunduğu İstiklal Mahkemesinde bir sene hapse mahkûm olmuş ve komünistlikten maznunken berayı muhakeme Ankara'ya sevk edilmiş Çok kıymetsiz, kararsız dönecek bir adamdır. Her türlü tezviratı(yalan) yapar. Talebe arasında komünistliği tamim için faaliyeti tespit edilmiştir*”⁹⁰¹ denilmiştir.

Doğru Öz Matbaası Sahibi Ata Çelebi, cezaevinden çıktıktan sonra 1927'de Mersin Hilal-i Ahmer Teşkilatı'nda İdari Heyet'e seçilmişti.⁹⁰² Mersin Hilal-i Ahmer İdari Heyet Üyesi olan Doğru Öz Matbaası Müdürü Ata Çelebi, yazdığı yazılarda Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'ya hakaretten Ankara İstiklâl Mahkemesi'nde 1 seneye mahkûm edildiğinden, bu durumun üyeliğine bir engel oluşturup oluşturmayacağı hakkında Genel Merkez'den bilgi istenilmişti.⁹⁰³ Genel Merkez, Ata Çelebi'nin üyeliği ile ilgili herhangi bir olumsuz yönde görüş belirtmemişti.⁹⁰⁴ Doğru Öz Gazetesi'nin kapanmasından sonra, Ata Çelebi Mersin'de çıkan Halk Gazetesi de ile ortaklık kurmuş, gazeteyi Doğru Öz Matbaası'nda çıkarmalarına rağmen 1929'da bu ortaklık belli bir süre sonra anlaşmazlık nedeniyle bozulmuştu.⁹⁰⁵

Ata Çelebi, 1930'da muhalifliğinden ötürü S.C.F.girerek Fransız Bankası Müdürü ve Belçika Fahri Konsolosu Cevat ile birlikte fırkanın en faal üyelerinden biri haline gelmişti.⁹⁰⁶ 1930 Belediye Seçimleri'nde de encümenliğe adaylığını koyan Ata Çelebi,⁹⁰⁷ fırkasının komünizmle suçlanmasının önünü açmıştı. Komünist görüşleriyle tanınan bir kişinin liberal bir fırkaya girip aktif bir görev alması o dönemde ideolojik kavramların henüz tam olarak anlaşılmasından kaynaklanmıştı.

Ata Çelebi, Mersin Halkevi Neşriyat Kolu'nda da gazeteci kimliğinden ötürü görev yapmıştı.⁹⁰⁸ Mersin Halkevi'nin çalışmalarının çok yanlış çizgide olduğunu; köylerde halkı halkevine davet eden tellalların Türkçe dışında başka dilleri konuştuğunu

⁹⁰¹ B.C.A. 490.01/435.1804.1-70.

⁹⁰² Mersin Emniyet Müdürlüğü Dernekler Şubesi Arşivi, Belge No:1(10.4.1927 tarihli Yazı);Tarsus,12 Nisan 1927.

⁹⁰³ Mersin Emniyet Müdürlüğü Dernekler Şubesi Arşivi, Belge No:2 (27.4.1927 tarihli Yazı)

⁹⁰⁴ Mersin Emniyet Müdürlüğü Dernekler Şubesi Arşivi, Belge No:3 (14. 5.1927 tarihli Yazı)

⁹⁰⁵ Halk,7 Şubat 1929.

⁹⁰⁶ B.C.A. 490.01/435.1804.1-70; Akın,23 Eylül 1930.

⁹⁰⁷ Akın,5 Birinci Teşrin/Ekim 1930.

⁹⁰⁸ Yeni Mersin,8-9 Mart 1933.

ve Halkevine duyulan ilginin azaldığını bunun sorumlusunun yöneticiler olduğunu söylemişti.⁹⁰⁹

Mersin'e döndükten sonra siyasetle uğraşmayan Ata Çelebi, kendi adını taşıyan matbaasında 16 Mayıs 1944'de günlük siyasi Akın Gazetesi'ni çıkarmıştı. İmtiyaz Sahibi ve Başmuharriri Ata Çelebi, Umumi Neşriyat Müdürü Hüseyin Yaşar'dı. Ata Çelebi'nin 22 Temmuz 1946'da ölümü üzerine 4 Ağustos 1946'da kapanmıştı.⁹¹⁰ Ata Çelebi'den sonra da Mersin'de komünizm ile ilgili çıkışlar olmuştu. Mersin gençliği, komünizmi protesto eden bir miting düzenlemişler ve İsmet İnönü'ye bir telgraf çekerek “Kızillara karşı yaptığımız bir mitingi Amanos çocukları namına sizlere bildirmeyi bir şeref bilirim” diyerek komünizmin Türk topraklarında kesinlikle yaşamayacağını bildirmişlerdi.⁹¹¹

3- Şapka İnkılâbının Mersin'e Yansıması

Mustafa Kemal Paşa,“Zaferden sonra Padişah ve Hanedanlık kalkacaktır. Devlet şekli Cumhuriyet olacaktır. Fes kalkacak, medeni milletler gibi şapka giyilecektir”⁹¹² demişti.

Kastamonu gezisi dönüşü İcra Vekilleri Heyeti, 2 Eylül 1925'de Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in başkanlığında toplanmıştı. Bu toplantıda, tekke ve zaviyeleri kapatan, din adamlarının giyeceği kıyafet ile devlet memurlarının halkla aynı biçimde giyinmesini belirleyen üç kararname çıkarılmıştı. “Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması, İlmiye Sınıfı ve İlmiye Kisvesi ve Bilumum Devlet Memurları” ile ilgili olan kısımda ise, bütün memurların şapka giyeceği belirtiliyordu⁹¹³. Madde 1- Türkiye Büyük Millet Meclisi âzaları ile idarei umumiye ve hususiye ve mahalliyeye ve bilûmum müessesata mensup memurun ve müstahdemin Türk Milletinin iktisa etmiş olduğu sapkayı giymek

⁹⁰⁹ Karamanlı, “Hangisi Doğru” Akın,17 Ocak 1946

⁹¹⁰ G. Artan, **Mersin'de Yaşadılar**, s.25,1947'de Tarsus'ta Çukurova Fabrikası'nda çalışan Giritli Galip Noral, komünizmin iyi olduğunu iyi bir yaşam sunduğunu; Türkiye'de ameliliğin eziyet olduğunu; patronların yakında boyunlarının kesileceğini söylediği iddiasıyla tutuklanmıştı. (**Yeni Adana**,5 Eylül 1947;**Havadis**,4 Eylül 1947.)Mersin gençliği komünist hareketleri protesto etmek için şehir merkezinde bir miting düzenlemişti. (**Güleç**,8 Ocak 1948.)

⁹¹¹ **Cumhurbaşkanlığı Arşivi**, A 2/13-24,F.9920-1.

⁹¹² Mazhar Müfit Kansu, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, I,Ankara,1966,s.131.

⁹¹³ **B.C.A.** 030.18.01/15.54.7; **Resmi Gazete** 5 Eylül 1925,No:168, **Hâkimiyeti Milliye**,6 Eylül 1925.

mecburiyetindedir. Bir itiyadın devamını hükümet meneder."⁹¹⁴ denilerek şapka takılması devlet memurlarına zorunlu hale getirilmişti.

Şapka İnkılâbı'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte, Mersin'de şapka kısa zaman içinde tükenmiş, tüccarın elinde kalmadığı için dışarıdan şapka talebinde bulunulmuştu.⁹¹⁵ Mersin şehrinin geneline hızlı bir şekilde yayılması için çalışmalar yapılmıştı. Kadınlar, inkılâbın önünü açmak, erkekleri teşvik etmek için Anaokulu Muallimi Sehrazat Hanım, şapka takarak halka bu konuda iyi bir örnek teşkil etmişti.⁹¹⁶ Kadınların sıkma baş yerine, şapka takmalarının daha uygun olacağı düşünülmüştü.⁹¹⁷

Mersin'de, şapka halk arasında revaç bulmuş, çarşı esnafının çoğu şapka takmaya başlamıştı. Çarşı esnafı, 20 Ekim'de feslerini yırtarak yerlerine şapka takmışlardı. Mersin'de bazı yerlerde kasket imalatına başlanmış; şapkanın ucuz bir şekilde herkesin takması için büyük bir şapka imalathânesi için girişim başlatılmıştı. Konya ve Bursa'da şapka takmak istemeyenlerin olduğu tespit edilmesine rağmen, Mersin'de şapkaya birkaç itiraz olmuşsa da halkın geneli kısa zamanda şapkayı benimsemiş,⁹¹⁸ Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında şapka giyilmesi zorunlu hale getirilmişti.⁹¹⁹

Kasım ayında Mersin'de bir kısım memurun şapka takmaması üzerine halktan da şapka yerine fes ve kalpak takanların olduğu gözlenmişti. Hükümet, taşralarda temsilcisi olan memurlara şapka giymeleri konusunda telkinlerde bulunarak halka kötü örnek olmamalarını bildirmişti.⁹²⁰ Aralık ayında, Konya'dan Mersin'e gelen Hasan Kuddusi adındaki şahıs uyarılara rağmen çarşıda şapkasız gezdiği ve halka kötü örnek olduğu için gözaltına alınmış; Hasan Kuddus'un yapılan araştırma sonucunda, Konya'daki Bozkır İsyanı tertip edenlerden biri olduğu ortaya çıkmıştı. Hasan Kuddusi'nin, inkılâplara muhalefetten İstiklâl Mahkemesi'ne sevk edilmesine karar verilmişti.⁹²¹ Mersin'de Şapka İnkılâbı'na karşı gösterilen rağbet günden güne artmıştı.

⁹¹⁴ **Düster**, III: Tertip, VII,- 2. s. 108.

⁹¹⁵ **Tarsus**,1 Teşrin-i evvel/Ekim 1925.

⁹¹⁶ **Tarsus**,20 Teşrin-i evvel/Ekim 1925.

⁹¹⁷ **Tarsus**,19 Haziran 1928.

⁹¹⁸ **Tarsus**,23 Teşrin-i evvel/Ekim1925.

⁹¹⁹ **Tarsus**,27 Teşrin-i evvel/Ekim1925.

⁹²⁰ **Hâkimiyet-i Milliye**,9 Teşrin-i sani/Kasım1925.

⁹²¹ **Cumhuriyet**,15 Kanun-ı evvel /Aralık 1925.

Mersin ve Tarsus'ta aşırı ilgiden dolayı şapka kısa zaman içinde tükenmiş; farklı vilâyetlerden şapka talebinde bulunulmuştu.⁹²²

4- İzmir Suikastı ve Mersin Bağlantısı

18 Haziran 1926'da bomba gibi patlayan suikast haberi, ülkedeki siyasi ve sosyal havayı olumsuz etkilemişti. Giritli Şevki'nin ihbarı neticesinde Ziya Hurşit ve üç arkadaşı Mustafa Kemal'e suikast suçundan yakalanmış ve suçlarını itiraf etmişlerdi. İzmir İstiklal Mahkemesi, suçluları yargılarken olayın gerisinde geniş muhalif grupların olduğu kanısına varmıştı. T.P.C.F. Üyeleri ve ardından İttihatçılar suçlu olarak görülmüş ve İstiklal Mahkemesi'ne sevk edilmişlerdi.⁹²³ Rauf Bey'in başlattığı muhalefet sonucu diğer paşaların da muhalefete geçmeleri ve Mustafa Kemal Paşa'ya karşı birleşmeleri ile T.P.C.F. kurulmuştu. Çolak İbrahim yargılama sırasında: '*Bütün bu işleri yapan, kendilerini Kara Kemal'e sevk eden, Paşaların ordudan istifalarını ve bir fırka kurmak üzere Meclis'e katılmalarını sağlayan hep Rauf Bey'dir*' demişti.⁹²⁴

İzmir Suikastı olayında, birinci derecede rol oynamış olan Albay Arif ve Rüştü Paşa'nın, Talat Paşa'nın yakın adamı İsmail Canbolat ve Kara Vasıf, Hüseyin Avni, Mersinli Çolak Selahattin'in de fırkaya girmeleri, Mustafa Kemal Paşa'nın dikkatinden kaçmamıştı.⁹²⁵ T.P.C.F., kapatıldıktan sonra Cavit Bey'in evinde Mersin Mebusu Selahattin'in de yer aldığı bir gizli toplantı yapılmış, bu toplantıdan sonra Kara Kemal'in başını çektiği bir grup Mustafa Kemal Paşa'ya suikast tertibine başlamıştı.

Mersin eski Mebusu Selahattin Bey, Besim Bey ve Mersinli Cemal Paşa ile birlikte Laz İsmail, tetikçi Gürcü Yusuf, tetikçi Çopur Hilmi, Şükrü Bey, Ayıcı Arif, Abidin Bey, Ankara Valisi Abdülkadir Bey, Kara Kemal Bey, emekli Veteriner Albay Rasim, Halis Turgut Bey, İsmail Canbolat, Rüştü Paşa, Hafız Mehmet Bey, balıkçılıkla geçinen Sürmeli Vahap, Kara Vasıf, Hüseyin Avni Bey, Velid Ebüzziya, Hilmi Bey, Nail Bey, Doktor Nazım, Maliye Nazırı Cavit Bey, Bekir Sami Bey, Cafer Tayyar Paşa, Kazım Karabekir Paşa, Ali Fuat (Cebesoy) Paşa, Refet (Bele) Paşa, Rauf (Orbay) Bey, Doktor Adnan (Adivar) Bey, Hüseyin Cahit (Yalçın) Bay ve Ahmet Emin (Yalman)

⁹²² Tarsus, 1 Teşrin-i evvel/Ekim 1925.

⁹²³ Osman Okyar-Mehmet Seyitdanlıoğlu, **Fethi Okyar'ın Anıları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1997, s. 43

⁹²⁴ E. Aybars, **İstiklal Mahkemeleri**, s. 456. Mustafa Kemal Paşa'ya yapılan suikast teşebbüsünün duyulması ile birlikte, Mersin Türk Ocağı'nın düzenlediği bir mitingte, Mersin'de kalabalık bir halk topluluğu Yoğurt Pazarı önünde toplanarak, olayı protesto etmişti. (Tarsus, 28 Haziran 1926.)

⁹²⁵ E. Aybars, **İstiklal Mahkemeleri**, s. 457.

Bey gibi şahıslar gerek suikast işini planlayanlar, gerek fikir zeminini oluşturanlar, gerekse de paşalar gibi haberi olup da hükümete haber vermeme suçundan İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanmışlardı.⁹²⁶

Yargılama, İzmir Suikastın asıl tertipçileri, eski İttihatçılar, üçüncü derecede şüpheli olanlar ve eski Mebus Çolak Selahattin, Mersin Mebusu Besim, Mersinli Cemal'in de içinde yer aldığı T.P.C.F Üyeleri şeklinde ayrılmıştı.⁹²⁷ Suikast tertibi içinde Mersin eski Mebusu Çolak Selahattin'in parmağı olduğu iddia edilmişti.⁹²⁸ İddia makamı, bütün suçlamalara rağmen Çolak Selahattin'in suikastla ilgisinin olmadığını baştan beri bilindiğini öne sürmüştü.⁹²⁹

İstiklal Mahkemesi, 8 Temmuz 1926'da Çolak Selahattin, Mersin Mebusu Besim ve Cemal Paşa'nın da içinde bulunduğu grup, suikast olayının öğrenilmesinden sonra Refet Paşa'nın evinde toplanmış oldukları için savcılık olayla ilgilerinin olduğu şüphesiyle, bu kişilerle ilgili ek iddianame isteyerek İzmir suikastı ile ilgili dosyasını tamamlamıştı.⁹³⁰ Mersinli Cemal Paşa ise, İkinci Grup'ta yer almış olan kişilerin Kara Kemal ve Yusuf Ziya ile suikast planı ile görüşüklerine dair bir bilgisinin olmadığını söylemişti.⁹³¹ Besim Bey, sorgusunda Ziya Hurşit'in Arif Bey'in evinde suikast için tertip aldığına dair bir bilgisinin olmadığını beyan etmişti.⁹³² Mahkeme Başkanı Ali Bey, Besim Bey'in Zeki ve Nafiz Bey'lerin de bir şey bilmediklerine kanaat getirince Çolak Selahattin'i sorguya çekmiş; muhalif parti kurulmasının ülkeye yararlı olduğunu; tek partili demokrasi olamayacağını savunan Selahattin Bey, Kara Kemal ile ilişki kurmalarının, yalnızca siyasi tecrübesinden yararlanmak olduğunu öne sürmüştü.⁹³³

Savcı, Mersinli Cemal Paşa ve Besim Bey'in beraatlarını istemiş;⁹³⁴ Cemal Paşa ve Besim Bey, 13 Temmuz 1926'da yapılan duruşmada beraat etmişlerdi.⁹³⁵ Mersin eski

---

⁹²⁶ **Hâkimiyet-i Milliye**, 26 Haziran 1926; **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, 27/II, s.16; Selma Ilıkan-Faruk Ilıkan, **Ankara İstiklal Mahkemesi Ankara İstiklal Mahkemesi'nde Cereyan Eden Su-i kasd ve Taklib-i Hükümet Davasına Ait Resmi Zabıtlar**, İstanbul 2005, s.8; Mahmut Goloğlu, **Devrimler ve Tepkileri**, Ankara 1990, s.229.

⁹²⁷ **Hâkimiyet-i Milliye**, 26 Haziran 1926; **Cumhuriyet**, 26 Haziran 1926.

⁹²⁸ Hasan Rıza Soyak, **Atatürk'ten Hatıralar**, İstanbul 2006, s.279.

⁹²⁹ Azmi Nihad Erman, **İzmir Suikastı ve İstiklal Mahkemeleri**, Temel Yayınları, İstanbul 1971, s.141.

⁹³⁰ **Hâkimiyet-i Milliye**, 9 Temmuz 1926; Yaşar Şahin Anıl, **Mahkeme Tutanaklarına Göre İzmir Suikastı Davası**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 2005, s.153.

⁹³¹ Osman Selim Kocahanoğlu, **Atatürk'e Kurulan Pusu İzmir Suikastı'nın İç Yüzü 1926**, Temel Yayınları, İstanbul 2005, s.378.

⁹³² O. S. Kocahanoğlu, **Atatürk'e Kurulan Pusu...** s.388

⁹³³ E.Aybars, **İstiklal Mahkemeleri...**, s.447.

⁹³⁴ **Cumhuriyet** 12 Temmuz 1926, **Hâkimiyet-i Milliye**, 12 Temmuz 1926; **İzmir Suikastı, İddianame ve Kazım Karabekir'in Savunması**, Yayına Hazırlayan: Sümer Kılıç, Emre Yayınları, İstanbul 1990, s.63.

Mebusu Selahattin ile Sivas eski Mebusu Kara Vasıf, Erzurum eski Mebusu Hüseyin Avni, İzmir eski Valisi Rahmi, İstanbul Mebuslarından Rauf ve Adnan Bey'lerin yargılanmalarını, davanın devamı olarak Ankara'da görülecek olan dava sırasında yapılmak üzere, haklarında hüküm verilen sanıkların davalarından ayrılmasına karar verilmişti.⁹³⁶ Kararın okunmasından sonra beraat kelimesinin duyulması ile büyük bir alkış ile birlikte sevinç gösterisi olmuştu.⁹³⁷ Mustafa Kemal, en yakın arkadaşlarının suikasttan haberlerinin olduğunu anlamış, üzülmüş, ancak, paşaların beraat etmesini de kendisinin istediğini Ali Fuat Paşa'ya "*Paşaları senin hatırın için affettirdim*"⁹³⁸ demişti.

İzmir suikastının Ankara'daki yargılamaları, olayın basit bir kolluk davası olmadığı ve çok kapsamlı bir hükümet darbesi olduğunu ortaya koymak için Ankara'da eski Meclis Encümenler binasında yapılmıştı. 2 Ağustos 1926'da Pazartesi günü saat 14'te Ankara'daki duruşmalar başlamıştı. Çolak Selahattin ile birlikte duruşmaya getirilenler: Ergani Mebusu İhsan, İttihat ve Terakki eski Umumi Kâtibi Mithat Şükrü, Cavid, Dr. Nazım, Ardahan Mebusu Hilmi, İzzet, Rifat, Cevat, Kara Vasıf, Salah Cimcoz, Salim, Hüsnü, Ahmet Nesimi, Eyüp Sabri, Dr. Rusuhi, , Dr. Hüseyinzade Ali, Gaziantep'li Ahmet, Muhtar, Hüseyin Avni, Küçük Talat, Azmi ve Kör Ali İhsan Beylerdir. Selahattin Bey, Takrir-i Sükûn Kanunu'ndan sonra hiçbir siyasi amaç peşinde koşmadığını, bu amaç doğrultusunda kimseyle temas kurmadığını Kara Kemal ile suikast hakkında hiçbir görüşmede bulunmadığını iddia etmişti.⁹³⁹ Rıza, Bekir Sıtkı, İhsan, Hasan Fehmi Bey'lerin ise 58. Madde aracılığıyla hareketlerine uyan 45. Madde gereğince cezalandırılmalarına" karar verilmesini istemişti.⁹⁴⁰

5- Harf İnkılâbı ve Mersin Uygulaması

Arap Harfleri'nin yazılması zor olduğu için Mustafa Kemal Paşa, Latin Alfabeti'ne geçme kararı almış ve Ekim ayından itibaren Harf İnkılâbı devlet

---

⁹³⁵ **Hakimiyet-i Milliye**, 14 Temmuz 1926; Hasan Kendirci, **Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Meclisi Mebusan Kökenli Üyeleri,(1920-1950)**, Mersin 2008, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s.125; **İzmir Suikastı, İddianame ve Kazım Karabekir'in Savunması...**, s. 217. Cemal Paşa, olaydan sonra yeniden emekliye sevk edilmesiyle birlikte önceki emekliliğinin kabul edilmeyeceği bildirilmişti. (B.C.A.030.10/47.300.9-7.)

⁹³⁶ Y.Ş.Anıl, **Mahkeme Tutanaklarına Göre İzmir** ..s.176.

⁹³⁷ **Hâkimiyet-i Milliye**, 14 Temmuz 1926; **Ahenk**, 14 Temmuz 1926

⁹³⁸ Ali Fuat Cebesoy, **Siyasi Hatıralar**, II. Kısım, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1960, s. 223.

⁹³⁹ O. S. Kocahanoğlu, **Atatürk'e Kurulan Pusu...** s.706.

⁹⁴⁰ Y.Ş.S.Anıl **Mahkeme Tutanaklarına Göre İzmir Suikastı..** s. 185.

dairelerinde uygulanmaya başlamıştı.⁹⁴¹ 1 Kasım 1928’de yapılan çalışmalar sonucunda Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Hakkındaki Kanun kabul edilmişti.⁹⁴²

Mersin’de Harf İnkılabı çalışmaları, Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Hakkındaki Kanun’un kabul edilmesinden önce başlamıştı. Mersin Maarif Müdürü Salih Zeki Bey, amaçlarının öncelikli olarak yeni harfleri, vilâyet genelinde öğretmek olduğu açıklamasında bulunmuştu.⁹⁴³ Yeni harfleri öğretecek öğretmenler, Ankara’da kursa tabi tutulunca dersler Kasım ayında başlamıştı.⁹⁴⁴ 1928’de Mersin C.H.F.Reisi Doktor Muhtar Bey, inkılâpların Mersin’de yerleşmesi, gerekli dönüşümlerin Mersin halkı tarafından benimsemesi için bir takım çalışmalar yapmış; İnkılâpların en önemlilerinden olan Harf İnkılâbı’nın halk nezdinde benimsenmesi için kurslar açmış; halkın bu kurslara gitmesini sağlayarak yeni harfleri, Mersin halkının öğrenmesini sağlamıştı.⁹⁴⁵

Bu doğrultuda, C.H.F. binasında, yeni harfler için genel bir toplantı yapılmış, C.H.F Mutemedi Doktor Muhtar Bey, Belediye Reis Yardımcısı Turgut Bey, Türk Ocağı Heyeti ile yapılan toplantıda Mersin ve Tarsus’ta 18 yeni dersliğin açılması kararlaştırılmıştı.⁹⁴⁶ Tarsus’ta da 20-31 Ağustos 1928 tarihleri arasında kurslar açılmış;⁹⁴⁷ Harf İnkılâbı’nın benimsenmesi ve yerleştirilmesi konusunda da çalışmalar yapılmıştı. Yeni harfleri, tanıtmak için Mersin’de karatahta üzerinde eski ve yeni harfler mukayese edilmiş ve bu uygulama Arap harflerine hayır kampanyasına dönüşmüştü.⁹⁴⁸ Konferansa katılan üç genç, halkın yeni harfleri görmesini engellemek için salonun ön tarafını işgal etmiş, Latin harfleri’ni eleştirmişlerdi.; gençler yeni harfleri eleştirince tatsızlık yaşanmış; sonradan birinin Fransız işgâlinde işbirlikçi olan Tunuslu bir genç olduğu tespit edilmişti. İnkılâplara muhalefetten dolayı Arap harfleri’ni öven üç genç hakkında tutuklama kararı alınmıştı.⁹⁴⁹

5 Eylül 1928’de yeni harflerin halka öğretilmesi için Ocak binasında yeni harfleri hiç bilmeyen, biraz bilenler ve hiç okuma-yazma bilmeyenler olmak üzere üç aşamadan oluşan kurs açılmıştı. Kursa katılan kız öğrencilerin kalem ve defterleri Ocak

⁹⁴¹ Bilal N.Şimşir, **Türk Yazı Devrimi**, TTK, Ankara 1992,s.208.

⁹⁴² **Resmî Gazete**,24 Teşrin-i sani/Kasım1928,No:1353.

⁹⁴³ **Mersin**,17 Eylül 1928.

⁹⁴⁴ H.Şinasi Develi, **Eski Mersin’de Yaşam**, Mersin 2007,s.195.

⁹⁴⁵ **Halk Gazetesi**, 2 Teşrin-i evvel/Ekim1928.

⁹⁴⁶ **Mersin**,27 Eylül 1928.

⁹⁴⁷ H.Tuncer, **Türk Ocakları Tarihi...**, s,256.

⁹⁴⁸ Kerim Refi, “*Arap Harfleri mi Hayır*” **Mersin**,2 Eylül 1928.

⁹⁴⁹ K.Refi, “*Arap Harfleri mi Hayır*” **Mersin**,2 Eylül 1928.

tarafından karşılanmıştı. Kursa devam eden 25 kadın olmasına rağmen kadınlara ayrı bir dersane açılmasına karar verilmişti. Mersin Türk Ocağı, kendi binasında ve Ocak Sineması'nda açtığı kurslara ek olarak, şehrin kenar semtlerinde 3 kurs daha açmıştı.⁹⁵⁰ Bu kursların masrafları, yeni harfleri bilmeyenleri tespit etmek ve yapılacak harcamalar için merkezden 10 bin lira bütçe tahsisatı talep edilmişti.⁹⁵¹ 10 Kasım 1928'de kursa gidenler için yapılan sınavda 70 kişiden 65 kişi sınavı başarıyla tamamlamış; 5 kişi için 15 gün sonra tekrardan sınav yapılması kararlaştırılmıştı.⁹⁵²

Mersin Maarif Başkâtibi Mustafa Sıtkı'nın girişimleriyle Muallim Feridun Bey'in öncülüğünde Mersin Hapishanesi'nde mahkûmlar için de okuma-yazma kursu açılmıştı.⁹⁵³ Ayrıca Tarsus'ta hapishanede mahkûmların okuma-yazma öğrenmesi için dersane açılmıştı.⁹⁵⁴ Fırka Teşkilatı, yeni harflerin daha iyi öğrenilmesi için, 30 bin kitap bastırılması talebiyle Ankara nezdinde girişimde bulunmuştu.⁹⁵⁵

Mersin'in dağlık olan yerleşim merkezlerinde de yeni harfleri öğrenmeleri için kurslar açılmış; Gözne Nahiyesi'nde açılan kursa 200 kişi devam etmişti. Karaağaç, Aladağ ve Kerimli'de kurslar açılmış; özellikle Aladağ'da hiç okuma yazma bilmeyenlerin çok kısa bir dönemde öğrendikleri gözlenmişti. Bu kursların durumunu incelemek üzere merkezden Süleyman Sırrı görevlendirilmişti.⁹⁵⁶ Köylerde de 30'a yakın kurs yeri açılmış;⁹⁵⁷ Köylerde açılan kurslara ilk dönemlerde Mersin merkeze bağlı olan yerlerde 347 köylü, kursa devam etmişti.⁹⁵⁸ Yeni harflerin öğrenilmesini daha yaygın hale getirmek için, Kasım ayında Halk Okuma Odaları açılarak odada; gazete, mecmua ve kitaplar bulundurulmasına karar verilmişti.⁹⁵⁹ Fırka Teşkilatı, Harf İnkılâbı'nın Mersin'de yerleşmesi için bizzat çalışmaları kendi yürütmüş; C.H.F.'den Ali Münif ve Hakkı Bey, Mersin ve Tarsus'ta mekteplerde incelemelerde bulunmuş; Sarı İbrahim Köyü'ne giderek yeni harflerin ne derece öğrenildiğini denetlemişlerdi.

Yeni Türk harfleriyle okuma-yazma oranı artmış, Belediye ve Türk Ocakları halk dersaneleri ile birlikte bu görevi üstlenerek, halk kursları açılmasına karar

⁹⁵⁰ Geceleri Fransızca kurs açılmıştı. (**Yeni Mersin**, 2 Eylül 1928). 320 kişi kursa devam etmişti. (H. Tuncer, **Türk Ocakları Tarihi**, s.261-271.)

⁹⁵¹ **Yeni Mersin**, 24 Kanun-ı evvel/Aralık 1928.

⁹⁵² **Mersin**, 13 Teşrin-i evvel/Ekim 1928.

⁹⁵³ **B.C.A.** 490. 01./66.249.2-131.

⁹⁵⁴ **B.C.A.** 490. 01./82.305.1-3.

⁹⁵⁵ **Mersin**, 18 Teşrin-i evvel/Ekim 1928

⁹⁵⁶ **Mersin**, 5 Teşrin-i evvel/Ekim 1928.

⁹⁵⁷ **Mersin**, 11 Eylül 1928.

⁹⁵⁸ **Yeni Mersin**, 15 Kanun-ı sani/Ocak 1929.

⁹⁵⁹ **Halk**, 13 Teşrin-i sani/Kasım 1928.

vermişti. Mekteplerde birinci sınıftan itibaren kademeli bir şekilde yeni harflerin öğretilmesi amaçlanmış; kısa zamanda okuma oranının büyük bir oranda artacağı planlanmıştı.⁹⁶⁰ Eylül ayında, yeni harflerin halka öğretilmesi için, hiç bilmeyen ve hiç okuma-yazma bilmeyenler olmak üzere iki aşamadan oluşan iki yeni kurs açılmış, üç derslik daha açılması tasarlanmıştı.⁹⁶¹ 100 talebe bu kursa devam etmişti.⁹⁶² Tarsus Borsası'nda açılan kurs başarılı olmuş; borsaya gelen tüccarlara harfleri öğretmek için ikinci kurs açılmasına karar verilmişti. Maarif Müfettişi Şevket Bey, bu kursa bir öğretmen göndereceği vaadinde bulunmuştu.⁹⁶³ Mersin, İstanbul'dan sonra yeni harflerin öğrenilmesi açısından ikinci önemli şehir olmuştu. Memur kesiminin yanında esnaf kesiminin de çoğunluğu yeni harfleri öğrenmişti.⁹⁶⁴ Mersin Maarif Müdürü Ali Bey, Mersin'de okuma-yazma faaliyetlerinin mükemmel olduğunu; Harf İnkılabı'nın çocukların üzerinden büyük bir yükü kaldırdığını; yıllardır eski harfleri öğrenmekte zorluk yaşayan çocukların iki ay gibi kısa bir zamanda okumayı öğrendiklerini belirtmişti.⁹⁶⁵

Yeni harflerin öğrenilmesi açısından Mersin'in diğer vilâyetlere göre daha başarılı olduğu gözlemlenmişti.⁹⁶⁶ Mersin'de Harf İnkılabı halk genelinde kabul görmesine rağmen Adana'da faaliyet gösteren Bahai Tarikatı, Mersin'deki temsilcileri olan Mahmut Roman'ın da içinde yer aldığı dervişler, Harf İnkılabı'na muhalefet etmiş, Arapça ve Acemce kitaplar basarak bu dillerde eğitimlerine devam etmek istedikleri için mahkemede yargılanmışlardı.⁹⁶⁷ Tarsus'ta Harf İnkılabı'nın aleyhinde faaliyet gösteren ve Arap Harfleri ile eğitim yapan bir gizli okul tespit edilmişti. İlköğretim Müfettişi Yaşar Gürtuna'nın dikkati sayesinde yapılan takip sonucu Şitti Şengül adındaki hocanın 22 kız çocuğuna Arap harfleri ile okuma-yazma öğrettiği tespit edilmiş ve Şitti Şengül tutuklanmıştı.⁹⁶⁸

Harf İnkılabını, toplumun her kesimine yaymak için Millet Mektepleri'nin açılmasına karar verilmişti.¹¹ Kasım'da İcra Vekilleri Heyeti'nin, kararıyla Millet Mektepleri Teşkilatı Talimatnamesi yürürlüğe girmişti.⁹⁶⁹ Mersin'de Millet Mektepleri,

---

⁹⁶⁰ **Mersin**, 31 Ağustos 1928.

⁹⁶¹ **Mersin**, 3 Eylül 1928.

⁹⁶² H. Tuncer, **Türk Ocakları Tarihi...**, s.369.

⁹⁶³ **Mersin**, 3 Teşrin-i evvel/Ekim 1928.

⁹⁶⁴ **Mersin**, 14 Teşrin-i sani/Kasım 1928.

⁹⁶⁵ **Mersin**, 26 Haziran 1929

⁹⁶⁶ **Türk Sözü**, 9 Nisan 1929.

⁹⁶⁷ **Yeni Mersin**, 15 Mart 1933.

⁹⁶⁸ **Bugün**, 23 Birinci Kanun/Aralık 1943.

⁹⁶⁹ **Düster**, Üçüncü Tertip, X, s.19; **Resmi Gazete**, 24 Teşrin-i sani/Kasım 1928, No:1048.

valinin başkanlığında toplanarak, en kısa zamanda Mersin genelinde dersane açılmasına karar vermişti.⁹⁷⁰Vali Ali Rıza Bey'in başkanlığında resmi açılışı yapılan Millet Mektepleri, 150 mektep açmış;⁹⁷¹Millet Mektepleri bünyesinde açılan dershanelere, 15 bin kişi devam etmişti.⁹⁷²1929'da Mersin merkez ve köylerinde 134 A dershanesi,52 B dershanesi açılmıştı. A dershanelerine 3.697 erkek,1.988 kadın; B dershanelerine 1.696 erkek,525 kadın ile toplamda 7.906 kişi kurslara devam etmişti.% 46'sı kursları tamamlayabilmişti.⁹⁷³Millet Mektepleri'nin masraflarını karşılamak için Tüccar Kulübü'nde balolar düzenlenmişti.⁹⁷⁴

Millet Mektepleri, ülke genelinde büyük bir başarı göstermesine rağmen Mersin ve Tarsus'ta aynı başarıyı gösteremediği, bunun da sorumlusu olarak Maarif Müdürlüğü gösterilmiş, Maarif Nezareti, Mersin ve Tarsus'ta okullara duyulan ilginin halk nezdinde arttırılmasını istemişti.⁹⁷⁵Maarif Müdürü Ali Bey, idarenin yeterli ölçüde propaganda yapmadığını ve Millet Mektepleri'ne duyulan ilgide, ülke genelinde büyük bir azalmanın olduğunu; iş mevsiminden ötürü Mersin'de azalmaların doğal olduğunu vurgulamıştı. Maarif Nezareti, Maarif Müdürü Ali Bey'in gece kurslarını ve öğretmenleri denetlemesini istemişti.⁹⁷⁶Halkın yaz mevsimi nedeniyle yaylalarda bulunmasını dikkate alan Maarif Müdürü, Gözne, Fındıkpınarı ve Namrun Yaylalarında erkek ve kadınlar olmak üzere 2 aylık kurslar açmıştı. Tarsus'ta Kaymakam Daniş Bey'in çalışmaları sonucunda Gülek ve Namrun Köylerinde okuma kursları çok verimli olmuştu.⁹⁷⁷

Bütün bu çalışmalara rağmen Mersin Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin kullandığı Osmanlıca mühür bile ancak 1932'de Türkçe'ye dönüştürülmüştü.⁹⁷⁸C.H.P. Genel Başkan Vekili dahi Mersin Halkevi'nde Arap harfleri ile hazırladığı metinden konuşmasını yapmış, herhangi bir tepkiye maruz kalmamak için konuşmasından sonra salonu hızlı bir şekilde terk etmişti.⁹⁷⁹

---

⁹⁷⁰ **Yeni Mersin**,9 Kanun-ı evvel/Aralık 1928.

⁹⁷¹ **Yeni Mersin**,24 Kanun-ı evvel/Aralık 1928.

⁹⁷² **Yeni Mersin**,24 Mart 1929.

⁹⁷³ **Millet Mektepleri Faaliyeti(1928-1934)**,DİE, İstanbul 1934,s.36.

⁹⁷⁴ **Halk**,16 Kanun-ı sani/Ocak 1929.

⁹⁷⁵ **Mersin**,1 Nisan 1929

⁹⁷⁶ **Mersin**,26 Haziran 1929

⁹⁷⁷ **Yeni Mersin** 28 Teşrin-i sani/Kasım1929.

⁹⁷⁸ **Mersin Emniyet Müdürlüğü Dernekler Şubesi Arşivi**, Belge No:4,(21.6.1932 tarihli Yazı)

⁹⁷⁹ **Toros**,20 Aralık 1949.

6- Mersin’de Çarşaf ve Peçenin Yasaklanması

Mustafa Kemal Paşa, 1918 yılının Temmuz ayında Karlsbad’da bulunduğu sırada “*Bu kadın meselesin de cesur olalım. Vesveseyi bırakalım. Açılınsınlar*”⁹⁸⁰ diyerek çarşaf ve peçenin kaldırılmasını çok erken dönemde tasarlamıştı.

Mersin ve Tarsus’ta, çarşaf ve peçenin kaldırılmasına başlanmış, 1929’da Millet Mekteplerinde öğretmenlerinin verdiği konferanslarla hanımların sokaklarda yavaş yavaş peçeyi terk ettikleri, çarşaf yerine mantoyu tercih ettikleri görülmüştü.⁹⁸¹

C.H.F., Halkevlerine gönderdiği talimatta; gericilik arz eden kıyafetlerden kurtulmak için konferanslar düzenlenmesini, yeni kıyafetleri teşvik etmek için kıyafetleri tanıtan sergiler açılmasını istemişti. Çarşaf ve peçenin her yerden ve tamamen kaldırılması için partinin “kılavuz” olması gerektiği belirtilerek çarşaf ve peçe altında yapılan işler ve neden oldukları olumsuzluklara dikkat çekilmesi istenmişti.⁹⁸² C.H.F.’nin IV. Kurultayı’nda da çarşaf ve peçenin kaldırılması konusunda temenni oluşmasına rağmen Kurultay’da C.H.F. çarşafın yasaklanması için bir teklif yapmış; fakat bunun dışında herhangi bir girişimde bulunmamıştı.⁹⁸³ Şapka İnkılâbının ardından çağdaşlaşma yanlıları, kadın kıyafeti konusunda da bir kanun çıkarılması beklentisi içine girmişlerdi. Basının büyük bir kısmı da, bu konuda Hükümeti teşvik edici yayınlar yapmışsa da Hükümet bu yönde sorunu çözecek radikal bir karar almamıştı. 1933’de birçok il ve ilçede, yerel yönetimler, kadınların çarşaf ve peçe yerine modern kıyafetler giymesi için çeşitli çalışmalar yapmışlardı.

1933’de Tarsus’ta Kaymakam Hayri Bey’in başkanlığında Duatepe Mektebi’nde yapılan toplantıda; “*Türkiye mâniayı yıkmış bir itibarla çarşaf ve peçenin yeri kalmamıştır. Çarşaf Türkün malı değildir. Türk namuskârlığını her zaman göstermiştir. Peçeye medyun değildir. Çarşaf namusunu muhafaza etmekten uzaktır*” diyerek Tarsus kadınının çarşaf ve peçeden kurtulması gerektiğini vurgulamıştı.⁹⁸⁴ 29 Nisan 1934’de Mersin Belediye’si, Mithat Toroğlu başkanlığında Belediye salonunda toplanmış; Zekiye Halil Hanım, çarşaf ve peçenin kaldırılmasının görüşülmesi için Belediye Encümeni’ne bir tahrir vermişti. Belediye Üyesi Kılıçzâde Kamil Bey,

⁹⁸⁰ A. Afet İnan, **Mustafa Kemal Atatürk’ün Karlsbad Hatıraları**, TTK, Ankara 1991, s. 45.

⁹⁸¹ **Halk**, 1 Mart 1929.

⁹⁸² **C.H.F Katibiumumiliğin F. Teşkilatına Umumi Tebligatı**, İkinci Kanun 1933’ten Haziran Nihayetine Kadar, II, Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara 1934, s. 84.

⁹⁸³ **B.C.A.490.01/17.88.1-9**

⁹⁸⁴ **Yeni Mersin**, 8 İkinci Teşrin/Kasım 1933.

meselenin önemli olduğunu şehirde geniş bir araştırma yapıldıktan sonra bu meselenin görüşülmesinin daha doğru olacağını savunmuştu. Belediye Başkanı Mithat Toroğlu da, toplumsal ve güvenlik noktasında derinlemesine bir araştırma yapıldıktan sonra konunun görüşülmesine karar verilmesini istemişti.⁹⁸⁵

Belediye Meclisi, Zekiye Halil Hanım'ın çarşaf ve peçenin yasaklanması ile ilgili verdiği takriri, Belediye Encümeni'nde görüşülmüş; Belediye Encümeni, peçe ve çarşaf yasağının hangi cepheden ele alınarak yasaklanacağı konusunu Belediye Meclisi'ne bırakmıştı. Belediye Meclisi, çarşaf ve peçe yasağını ruznameye almış; yapılan görüşmelerde; Mersin, Türkiye'nin medeni anlamda ileri bir şehri olarak kadınların büyük bir kısmının medeni kıyafeti kabul ettiklerini; çok az bir kısmının çarşaf ile sokaklarda gezdiklerini bu azınlıkta olan kısmın şehrin düzenini ihlal etmekle beraber kimliklerinin tespiti mümkün olmadığı için şehrin güvenliğini de tehdit etmekte olduklarını; bütün bu unsurlar dikkate alındığında şehirde yaşayan halkın güvenliği için çarşaf ve peçenin kaldırılmasının bir zorunluluk teşkil ettiği görüşüne karar vermişti. Meclis kararı ile kadınların çarşaf ve peçe ile sokakta gezmesi yasak edilmiş; karşı gelenlerin iki lira para cezası kesilmesi kaydıyla cezalandırılması kabul edilmişti. Çarşaf ve peçe yasağı, Meclis'te kabul edilmesine rağmen tartışmalar devam etmiş; Belediye Üyesi Recai Vasıf Bey, çarşafın kaldırılması kadınların özgürlüğüne engel getirebilir diyerek tartışma oluşturmuş; Fuat Osman ise, Türk kadının giyinme hürriyetine yeni kavuştuğunu belirtmişti.⁹⁸⁶

Kaymakam Hıfzı Bey'in çabalarıyla, Tarsus'ta parklarda ve umumi yerlerde çarşaf ve peçe belediye kararı ile yasak edilmişti.⁹⁸⁷ Mersin'de çarşaf ve peçenin yasaklanması Tarsus Belediyesi'ni de harekete geçirmiş, genel olarak çarşaf ve peçenin kaldırılması için propaganda çalışmaları yaparak halka telkinlerde bulunulmuştu.⁹⁸⁸ Tarsus Belediyesi'nin bu çalışmaları doğrultusunda Belediye Meclis Üyesi Meliha Dağseven'in meclise çarşaf ve peçenin yasaklanması ile ilgili verdiği karar, Encümen Raporu ile Meclis gündemine alınmıştı.⁹⁸⁹ Tarsus'ta peçe ve çarşaf yasağı kabul edilmesine rağmen bu kurala uymayanların cezaya çarptırılmasının eleştirilere neden olması sonucu Tarsus Belediye Başkanı Muvaffık Uygur, Türkiye'nin birçok iline göre bu yasağı erken başlattıklarını; uygulamada kararlı olduklarını; fakat

⁹⁸⁵ **Cumhuriyet**,7 Nisan 1934;**Yeni Mersin**,1 Mayıs 1934.

⁹⁸⁶ **Yeni Mersin**,16 Mayıs 1934; **Türksözü**,4 Temmuz 1934.

⁹⁸⁷ **Yeni Mersin**,16 Eylül 1934.

⁹⁸⁸ **Yeni Mersin**,27 İkinci Kanun/Ocak 1935.

⁹⁸⁹ Rıza Atilla "Geri Çağın Artığı" **Yeni Mersin**,4 Şubat 1935.

ilçenin ekonomik durumundan ötürü bu yasağın ihlali karşısındaki para cezasını altı ay sonraya bıraktıklarını açıklamıştı.⁹⁹⁰Yapılan çalışmalar sonucunda, Tarsus'ta kadınların peçe takmaları ve çarşaf giymelerinin yanında, erkeklerin de kara don ve şalvar giymeleri yasaklanmıştı.⁹⁹¹

Mersin Belediye Meclisi'nde onaylanan yasak ile 10 Haziran'da peçe, 1 Temmuz'da da çarşaf yasağının uygulanmasına karar verilmişti.⁹⁹² Bu yasaktan sonra çarşafli kadınlarda %50 bir azalma olmuştu.⁹⁹³ Adana'da bu yasağın 1935'de başlaması,⁹⁹⁴ Mersin'in inkılâpları benimsemedeki kararlılığını ve çabukluğunu ortaya koymuştu. Mersin halkı, inkılapları münferit olayların dışında benimseyerek yaşamlarına yansıtmışlardı. Özellikle farklı kültürlerin yoğun olduğu bir vilayet olmasından Harf İnkılabı'nın yerleşmesi zaman almıştı.

F- CUMHURİYETİN İLK DÖNEMLERİNDE SİYASETÇİLERİN MERSİN İLE İLİŞKİLERİ

1- Mustafa Kemal Paşa'nın 1923 Mersin Ziyareti

Mustafa Kemal Paşa,12 Mart 1923'de Ankara'dan hareketle, beraberinde yeni evlendiği eşi Latife Hanım, Başyaver Salih(Bozok),Kılıç Ali, Konya Mebusu Refik (Koraltan), İbrahim Sevük, İsmail Hakkı (Tekçe), Siirt Mebusu Mahmut (Saydam), Mehmet Emin (Yurdakul), Recep Zühdü ile birlikte Yenice İstasyonu'nda heyetlerce karşılanmıştı. Adana'daki temaslarını tamamlayan Mustafa Kemal Paşa,⁹⁹⁵ 17 Mart'ta Mersin İstasyonu'na gelerek büyük bir halk kitlesi tarafından sevinç gösterileriyle karşılanmıştı.⁹⁹⁶ Cumhuriyet'in ilanından önce yapılan bu ziyaret, yapılacak inkılâplar öncesi halkın nabzının ölçülmesi açısından önemli görülmüştü.

Mustafa Kemal Paşa, istasyondan yürüyerek Hükümet Konağı'na giderken binaların çoğunun yabancılara ait olduğunu görünce, buna çok büyük tepki göstererek; *"Bu adamlar bu memlekette para kazanıp bu güzel yapıları kurarken siz ne*

---

⁹⁹⁰ **Yeni Mersin**,18 Şubat 1935.

⁹⁹¹ **Türksözü**,19 Şubat 1935.

⁹⁹² **Yeni Mersin**,5 Haziran 1934

⁹⁹³ **Yeni Mersin**,1 Temmuz 1934.

⁹⁹⁴ **Ayın Tarihi**,1-31 Mart 1935,Sayı:16,s.7.

⁹⁹⁵ Taha Toros, **Atatürk'ün Adana Seyahatleri**, Seyhan Basımevi, Adana 1939,s.11.

⁹⁹⁶ **Hâkimiyet-i Milliye**,19 Mart 1923;Rauf Erdil, **Atatürk'ün Mersin Gezileri**, Mersin 1988,s.6.

yapıyordunuz” sorusuna kısa boylu eski asker olan bir köylü “Yemen’de Balkan’da, Zeytin’de askerlik yapıyorduk” diye cevap vermişti.⁹⁹⁷Paşa’nın İzmir İktisat Kongresi’nden hemen sonra gezi için ekonomi ve ticaretin yabancıların tekelinde olduğu Mersin’i seçmesi Türk burjuvazinin oluşturulması için önemli bir adım olarak görülmüştü.

Hükümet Konağı’ndan Belediye binasına gidilirken, Halebli Abdurahman Carudi’nin yanında bulunan genç bir kız, Paşam, Suriye’yi de kurtarınız sizi bekliyorlar demesi üzerine, “Milletler mukadderatını kendileri tayin ve hürriyetleri kendileri istihsal etmelidirler”⁹⁹⁸ diye cevap vermişti.

Mustafa Kemal Paşa, kendisi onuruna verilen ziyafete katılmış, Belediye Reisi Hocazâde Ahmet Efendi’nin ziyafette hizmet etmesini görünce yanına oturtturmuştu. Belediye Reisi’nin bu tür işleri başkasına yaptırmaması gerektiğini hatırlatmış, bir protokol dersi vererek davranışının yanlış olduğunu vurgulamış,⁹⁹⁹ Belediye’yi ziyaretinden sonra Askeri Mıntıka Komutanlığı’nı gezmiş, sonra aynı binada yer alan Mersin Ticaret Mektebi’ni de ziyaret ederek eğitim faaliyetlerini yerinde incelemişti. Yanık Mektep ziyaretinde, din dersi veren Hadımlı Hoca’nın dünyadan soyutlanmış bir şekilde, ahireti ön plana çıkararak din dersi vermesinin çok yanlış bir metod olduğunu belirterek, çağdaş bir din dersi vermesini istemişti.¹⁰⁰⁰

Mustafa Kemal Paşa, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’ni ziyaret ederek halkın sorunlarını dinlemiş, Mersin Türk Ocağı’nın Adana Türk Ocağı’na göre çok geride olduğunu söyleyerek, burayı güçlendirmeleri için 1000 lira para yardımında bulunulması direktifinde bulunmuştu.¹⁰⁰¹Gençler Birliği’nin Türk Ocağı’na katılması sağlanmış, ziyaretin en son kısmı olan Millet Bahçesi’ndeki programa katılmış, kendisi ve Latife Hanım için hazırlanan yaldızlı koltukların çok şatafatlı olduğunu görerek, sert

⁹⁹⁷ TRT Arşivi, TRT Muhabiri Nazmi Kal’ın 1979’da Mithat Toroğlu ile yaptığı röportaj metni, s.1; Lütfi Oğuzcan, “Atatürk’ün Mersin’e İlk Gelişi” **Kuvay-ı Milliye Dergisi**, Sayı:1, (Nisan 1958), s.10; Ş. Develi, **Akdeniz’de İnci Kent Mersin**, s.55. Bu köylü ileride Mebus olacak Emin İnankur ile karıştırılır ama bu kişi Soyadı Kanunu’ndan önce vefat eden Mezitlili Hafız Emin Hoca’dır. (Gündüz Artan, “Mersin’in Yakın Tarihinde Yanlışlar” **Mersin Sempozyumu, III**, Mersin Sempozyum 19-22 Kasım 2008 Bildirileri, Mersin 2009, s.2830). 1910’da Mersin’de incelemelerde bulunan Ahmet Şerif, dışarıdan gelenler kazandıkça Mersin, Mersinlilerin zararına ilerlemiştir. diyerek ticaret akışının yabancıların tekelinde olduğunu vurgulamıştı. (Ahmet Şerif, **Anadolu’da Tanin**, I, Haz: Mehmet Çetin Börekçi, TTK, Ankara 1939, s.193.)

⁹⁹⁸ TRT Arşivi, TRT Muhabiri Nazmi Kal’ın 1979’da Mithat Toroğlu ile yaptığı röportaj metni, s.2; S.Eriş Ülger, **Latife Gazi Mustafa Kemal**, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2005, s.101.

⁹⁹⁹ Fikri Mutlu, “Atatürk Mersin’de”, **Kuvay-ı Milliye Dergisi**, Sayı:36, (Mart 1961), s.22.

¹⁰⁰⁰ H.Şinasi Develi, “Atatürk’ün Mersin’i İlk Ziyaretlerinin Hatırlattıkları” **İçel Sanat Kulübü Bülteni**, (Mart 1999), s. 9.

¹⁰⁰¹ İ.H.Sevük, **O Zamanlar**, s.261.

bir şekilde bunların değiştirilmesini istemişti. Ocak Reisi Reşit Galip Bey, politik havayı çok iyi görerek günün anlam ve önemi ile ilgili bir konuşma yapmış, Türk Milliyetçiliğinin önemine vurgu yapmıştı.¹⁰⁰² “Sizin karşınızda büyük zaferlerden bahsetmeğe lüzum var mı? Onları Grönland’daki Eskimolardan Afrika’nın yanık ve çöller ortasında sam yellerinden haber uman zencilere kadar herkes öğrendi. Yeni ve eski dünyalar, beyaz, sarı, kırmızı, siyah insanlar hepsi öğrendi. Biz bugün yalnız sizi aramızda, sizi bu kadar yakın olarak içimizde gördüğümüz için ne kadar büyük sadetler duyduğumuzu anlatmak, bu büyük saadeti daima tekrar ederek daha ziyade mesut olmak isteriz. Bütün Mersin ve mülhakatı seni görmek ve senin tenefüs ettiğin hava içinde bir lahza yaşamak için bugünü nihayet heyecanlara inkılâp eden heyecanlara inkılâp eden sevinç heyecanları içinde bekliyordu. Çocuklar, babalarından, oğullar analarından, şakirtler hocalardan, askerler zabıtelerinden, memurlar amirlerinden ve tacirler müşterilerinden hep şu soruyu soruyorlardı. Paşa ne vakit gelecek? Ve siyasi hadiselerin sevkiyle seyahatiniz tevhür ettikçe ızdırıyor, ruhlar mükedder oluyor, boyunlar bükülüyordu Fakat bugün bütün şüpheler zail oldu. İşte artık içimizdesin, sizi böyle bu kadar yakından görmek ne büyük saadet sevinç ve iftiharla kabaran kalpler için insanlardaki şu göğüs çatısı ne kadar darılmış. Bugün kalplerimiz bir türlü göğsümüzün içine sığmıyor. Paşa sen bu milletin yalnız müncisi, yalnız halaskarı, yalnız bir kahramanı değilsin, sen bunlardan daha büyüksün. Sen bu milletin ferdisin” diyerek büyük alkış almıştı.

Bu konuşmayı çok beğenen Mustafa Kemal Paşa, Reşit Galip’in siyasete girmesi için yakınlarına emir vermişti.¹⁰⁰³ Paşa,“ Memleketiniz, beldeniz. Türkiye’nin çok mühim noktasında bulunuyor ve çok mühim bir ticaret noktasıdır. Memleketiniz bütün dünya ile Türkiye’nin en mühim ticaret yeridir. Bunu sizler benden daha iyi biliyorsunuz. Fakat bilmelisiniz ki açık söyleyeyim memleketinize sahip olabilmek için çok mühim çalışma devresine giriyorsunuz. Geçmişte mahrum kaldığınız mahrumiyetlerden çektiğiniz elemeler azaplar büyük olmuştur. Bunları siz daha iyi takdir etmişsinizdir. Tekerrür etmesin. Buna hakikaten layık olmak lazımdır. Muharebe meydanlarında kıymetli evlatlarımızın süngü ve silahların muzafferiyeti kâfi değildir. Bu muzafferiyet ve muvaffakiyet çok büyüktür. Ancak hakiki saadet ve refaha malik olabilmek için asıl bundan sonra çalışmak lazımdır. Sizin için zafer ve terakki safhası ticarettedir, iktisadiyattadır. Bunu takdir ediyorsanız çok çalışmak zorundasınız. Aksi takdirde

¹⁰⁰² Hâkimiyet-i Milliye, 19 Mart 1923; İpek Çalışlar, Latife Hanım, İstanbul 2006, s.157.

¹⁰⁰³ Doğru Öz, 27 Mart 1923; Kılıç Ali’nin Anıları, s.289.

memleketin hakikisi olduğunuzu söyleyiniz bile kimseye inandıramazsanız. Bu memleketin asıl sahibi olunuz”¹⁰⁰⁴ diyerek askeri zaferlerden ziyade ekonomik kalkınmanın daha kalıcı olduğunu, Mersin’in yabancı egemenliğinden kurtarılması gerektiğini vurgulamıştı.

a- İlk Ziyarete Yaşanan Üzücü Olaylar

Mustafa Kemal Paşa, Hükümet Konağı’na doğru yürürken, İstasyon Caddesi’nde Ziraat Bankası Genel Müdürü Rodoslu Şükrü Bey’in kardeşi Aşkî Naili, karşılamaları için, Suriyeli küçük çocukları Paşa’nın karşısına çıkararak, “*Paşam, bunlar gayrimüslim Arap Ortodoks ekalliyetler çocuklarıdır. Sizi selamlamaya geldiler*” demesine Gazi sinirlenerek “*Türk yurdunda ekalliyet yoktur, vatandaşı vardır. Siz ne yüzle beni bu suretle karşılamaya çıkıyorsunuz, buna akıl erdiremiyorum.*” diyerek tepki göstermişti.¹⁰⁰⁵

Paşa, Yenice İstasyonu’na gelmeden önce yanındaki arkadaşlara, “*Şimdi Mersin’e gidiyoruz. Karşımıza mutlaka Mersin Mebusu Ziya çıkacaktır, ben bu adamı sevmem. Yanıma gelmesinden sinirlerim. Çolak Selahaddin ile arkamdan söylemedikleri kalmadı. Şimdi bir yakın dostu imişim gibi halk karşısında cambazlık yapacaktır. Bu adamı yanıma sokmamak için tedbir alın*” demişti.¹⁰⁰⁶ Kendisini Mersin gezisinde Yenice İstasyonu’nda karşılayanlardan biri de İkinci Grup Mebusları’ndan Ziya Bey olmuştu. Meclis’te muhalif tavırlarıyla dikkat çeken Ziya Bey, karşılamaya gelen heyetlerin önünden giderek Paşa’ya takdim etmeye başlamıştı. Mustafa Kemal Paşa, bu olay üzerine sert bir şekilde Ziya Bey’e dönerek, Sizin takdim etmenize gerek yok. Ben onları tanırım” diyerek heyetlerle tanıştıktan sonra trene binerken şöyle demişti, “*Bu adamı yanıma sokmayın Fena muamele yaparım*” demişti. Ziya Bey ise “*Ben buranın mebusuyum Meclis başka burası başkadır*” diyerek kendisine haksızlık yapıldığını ortaya koymaya çalışmıştı.¹⁰⁰⁷ Ziya Bey’e yapılan bütün uyarılara rağmen Mersin’deki Hükümet Konağı’ndaki resmî kabul töreninde de Paşa’nın yanında yer alınca Paşa sinirlenerek; “*Seni buraya teşrifat memuru mu yaptılar be adam. Çekil*

¹⁰⁰⁴ Hâkimiyet-i Milliye, 24 Mart 1923

¹⁰⁰⁵ H.Şinasi Develi, “Atatürk’ün Mersin’i İlk Ziyaretlerinde Üzücü Olaylar” **Mozaik**, (Şubat 1994), s.29.

¹⁰⁰⁶ H.Şinasi Develi, “Atatürk’ün Mersin’i İlk Ziyaretlerinin Hatırlattıkları” **İçel Sanat Kulübü Yayınları**, (Mart 1999), s.9.

¹⁰⁰⁷ Damar Arıkoğlu hatıralarında Ziya Bey’in mebus olmasının Meclis’teki tek Mersinli bir mebus olacağı için kendi çabalarıyla olduğunu öne sürmüştü. (D.Arıkoğlu, **Hatıralarım**, s.253.)

buradan Buranın Vali, Belediye Reisi vardır, bu işlere sen niye karışıyorsun. Çekil karşımdan ” diyerek tepkisini ortaya koymuştu.¹⁰⁰⁸ Konuya açıklık getirmek için yanında hazır bulunanlara ve heyetlere, “ *Bana muhalif olanlara bir şey diyemem. Bunlar, görüş ve düşüncelerinde kararlarında serbesttirler. Hatta böylelerini takdir ederim Fakat hiçbir fikre ve karara dayanmayarak benden ayrılıp, şimdi de beni seven bu halka karşı güya benimle berabermiş gibi göstermeye kalkanların ikiyüzlü siyasetlerine de müzahama gösteremem”* ¹⁰⁰⁹ demişti. Ziya Bey, İkinci Grup ile hareket ettiğine ve bütün bunlara rağmen Mustafa Kemal Paşa'nın ısrarla iki kez karşısına çıktığı için daha sonra pişmanlık duymuştu.¹⁰¹⁰

b- Mustafa Kemal Paşa'nın Tarsus Gezisi

17 Mart'ta Tarsus'a akşam vakti bir trenle gelen Mustafa Kemal Paşa ve yanındakiler muhteşem bir törenle karşılanmıştı. İstasyondan şehrin içlerine doğru yanındakilerle birlikte yürüyerek kendisini karşılamaya gelen Şeyh Sunusi ile sohbet etmişti.¹⁰¹¹ Yürüyüş esnasında önüne atlayan çete elbiseli kadının Milli Mücadele'de çeşitli cephelerde mücadele etmiş olan Adile Çavuş(Kara Fatma) olduğu söylenince, “*Kahraman Türk kadını sen yerlerde sürünmeye değil, omuzlar üzerinde yükselmeye layıksın”* diyerek yerden kaldırmıştı.¹⁰¹² İlk akşam Latife Hanım ile birlikte, Milli Mücadeleye yaptığı maddi yardımlarıyla tanınmış olan Rasim(Dokur) Bey'i ziyaret ederek misafir olmuş sonra Belediye binası olarak kullanılan taş binada kalmış; kendisini geç saatlere kadar görmek için bekleyen Tarsus halkını yorulmamaları için uyarmasına rağmen halkı kaldığı binanın etrafından gönderememişti.¹⁰¹³

18 Mart günü şelaledeki eğlenceden sonra Camii Cedit Mahallesi'ndeki Şeyh Sunusi'nin evini ziyaret etmiş, buradan Tarsus Türk Ocağı'na giderek gençlerle uzun süre sohbet etmişti. Tarsus Gençlik Yurdu'nda Mustafa Kemal Paşa, “*Yeni Türkiye Devleti bütün Türklük karakterini, yani onun dinç, kararlı, erdemli dünyalarını kendisinde toplamıştır. Gençler biz size maziden, mazinin boş inançlarından, geçmişin kalıntılarından arınmış bir yeniden düşünce getirdik. Bu düşünceyi büyütüp, geliştirmek*

¹⁰⁰⁸ Kılıç Ali'nin Anıları, s.289.

¹⁰⁰⁹ D.Arıkoğlu, **Hatıralarım..**, s.253.

¹⁰¹⁰ Fikri Mutlu, “Atatürk Mersin'de”, **Kuvay-ı Milliye Dergisi**, Sayı:128,(Nisan 1971),s.4

¹⁰¹¹ **Hâkimiyet-i Milliye**,19 Mart 1923

¹⁰¹² H.Öz, **Atatürk Tarsus'ta..**, s.3.

¹⁰¹³ Dr. Ali Refik Tars'ın evinde kaldığı da söylenmiştir. (Ayşe Füsün Öksüzoğlu, “Atatürk'ün Tarsus'u Ziyareti”, **Tarih ve Toplum**, Sayı:11(63) (Mart 1989),s.29; İ Çalışlar, **Latife Hanım**, s.156.)

*bizlerden sizlere yönelir. Muhterem gençler hayat mücadeleden ibarettir. Bundan dolayı hayatta iki şey vardır. Galip olmak mağlup olmak Bu görevde başarı kazanacağınıza gördüğüm kanıtlar ışığında pek çok güçlerle inananlardanım*¹⁰¹⁴ diyerek gençlere güvenilmesi gerektiği ve mücadeleciler olmalarını öğütlemiştir.

İttihat ve Terakki Mektebi'ni ziyaret ederek, tarih dersine katıldıktan sonra Muallim Abdullah Efendi'ye “ *Hoca Efendi, tarih derslerini ezber olarak öğretmeyin. Sebeplerini ve lüzumunu karşılaştırmalı bir şekilde, sonuçtan ders alınabilecek şekilde öğretin*” diyerek tarih metodolojisinin nasıl olması gerektiğini gençlere aktarılmasını tavsiye etmişti.¹⁰¹⁵

Türk Ocağı'ndan ayrıldıktan sonra Belediye binasına giderek, ilçenin sorunlarıyla ilgili Belediye Reisi'nden bilgi almış, öğleden sonra Çiftçiler Yurdu'nu ziyaret etmişti. Burada, Hacı Talipzâde Zahid Efendi bir konuşma yapmıştı. Mustafa Kemal Paşa, çiftçilere seslenerek; “*Siz çiftçiler o eski hükümette, genellikle hemen hiç düşünülüyordunuz. Sizi ne zaman düşünürlerdi Bunu çok iyi bilirsiniz. Sizi ya harp olunca, ya da hazinelerini doldurmak gerektiğinde hatırlarlardı. Bu nedenle, çalışan sizdiniz, kazanan, ölen sizdiniz. Sonuçta sizdiniz. Sonuçta siz yoksulluğa mahkûm olurdunuz ve sizin faaliyetlerinizden özverinizden başkaları yararlanırdı. Artık bundan sonra böyle olmayacaktır. Artık her şeyden kendinizi düşünecek, kendi evinizi bayındır kılacak kendi refahınızı sağlayacak ikinci derece başkalarını düşüneceksiniz.*”¹⁰¹⁶ diyerek yeni rejimde çiftçilere önem verileceğini vurgulamıştı. Bu seyahatinde Mustafa Kemal Paşa, Mersin ve Tarsus'un yapısını tanımak ve kozmopolit bir yapıya sahip olan Mersin'i Türk Ocakları etrafında toplayarak Türklük bilincini aşılama için düzenlemişti.

2- Mustafa Kemal Paşa'nın 1925 Ziyareti

Mustafa Kemal Paşa, Mersin'e gelmeden önce hazırlıklar başlamış, Belediye tarafından ikâmet edeceği yer konusunda çalışmalar yapılmış, fakat¹⁰¹⁷ Cumhurbaşkanı

---

¹⁰¹⁴ **Hâkimiyet-i Milliye**,23 Mart 1923;Necati Çankaya, **Atatürk'ün Hayatı Konuşmaları ve Yurt Gezileri**, İstanbul 1985,s.212.

¹⁰¹⁵ H.Öz, **Atatürk Tarsus'ta...**, s.5.

¹⁰¹⁶ **Hakimiyet-i Milliye**,19 Mart 1923;Ertuğrul Zekai Ökte, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri, I**,1922-1931,İstanbul 2000,s.152;İ.H.Sevük, **O Zamanlar...**, s.269.

¹⁰¹⁷ **Cumhuriyet**,21 Kanun-ı sani/Ocak 1925;**Tarsus**,19 Kanun-ı sani/Ocak 1925

Mustafa Kemal Paşa, Dört Yol'da bir Fransız Heyeti ile görüşme yapınca¹⁰¹⁸ Adana ve Mersin'e geliş tarihleri ertelenmişti.¹⁰¹⁹ Onun Tarsus'a geleceğini haber alan köylüler, istasyona gelmişti.¹⁰²⁰

Kendisi, Latife Hanım ve yanındakiler II. Ordu Müfettişi Fahrettin(Altay), Bayındırlık Bakanı Diyarbakır Mebusu Pirinçizâde Fevzi Bey, Rize Mebusu Ahmet Kutsi ve Adana Valisi Hilmi(Uran) ile birlikte 20 Ocak 1925'de Yenice'den halkın, talebelerin gösterileri arasında hareket ederek, 9.30'da Tarsus'a gelmişti. Bir kış günü Tarsus İstasyonu'nda memurlar, halk ve öğrenciler tarafından coşku ile karşılanmıştı.¹⁰²¹ Büyük sevinç gösterileri arasında ilk önce Hükümet Konağı ve sonrasında Türk Ocağı'nı ziyaret etmişti.¹⁰²² Tarsus'ta iken, Türk kadın kıyafeti konusunda inkılâba başlangıç olacak bir olay yaşanmıştı. Tarsus'ta Suphi Paşa'nın evinde ikamet ederken, kıyafet değişikliği ile ilgili halkın tavrını ölçmeye yönelik davranışlarını değerlendirmişti. Latife Hanım'ın kıyafetlerini değiştirerek salonda bulunan Tarsusluların karşısına başörtüsü olmadan çağdaş ve sade bir kıyafetle oturması Türk kadını için bir örnek teşkil etmişti.¹⁰²³

Mustafa Kemal Paşa, Latife Hanım ve yanındakilerle birlikte aynı gün 17.30 da Mersin İstasyonu'nda uzun zamandır hazırlık yapan büyük bir halk kitlesi tarafından karşılanmıştı. Talebelerden Antakyalı Sabahat(İrfan) ve Osman Edip(Kızıldağlı) tarafından kendisine çiçek takdim edilmiş, buradan arabaya binerek, kalmaları için tahsis edilen kıyıda bulunan evde dinlenmeye çekilmişti.¹⁰²⁴ 21-27 Ocak tarihleri arasında Mersin'de geçiren Mustafa Kemal Paşa, çok önemli işlere imza atmıştı. Hükümet Konağı, Belediye, askeri birlikler, mektepleri ve hastaneleri ziyaret etmiş, Belediye Reisi Fuat Bey'i makamında ziyaret ederek, esnaf ve tüccarlarla memleketin iktisadi yapısı hakkında sohbet etmiş,¹⁰²⁵ Mersin'de yaptığı incelemeler sonucunda Mersin Vilâyet Eytam İdaresi'nde tespit edilen yolsuzluk olayının araştırılmasını, Başvekil Fethi Bey'den istemişti.¹⁰²⁶ Mersin Ticaret Odası tarafından, Osmaniye Mahallesi'ndeki Haşim Bey'in portakal bahçesinde verilen yemeğe Paşa, Hacı Ömer Bey, Mithat Bey,

¹⁰¹⁸ **Hâkimiyet-i Milliye**, 17 Kanun-ı sani/Ocak 1925.

¹⁰¹⁹ **Cumhuriyet**, 21 Kanun-ı sani/Ocak 1925.

¹⁰²⁰ **Cumhuriyet**, 15 Kanun-ı sani/Ocak 1925.

¹⁰²¹ Roger P. Matteson, **Tarsus'taki Yıllarım(1923-1927)**, Aratos Kitaplığı, Tarsus, 2007, s.38.

¹⁰²² **Cumhuriyet**, 21 Kanun-ı sani/Ocak 1925; **Tarsus**, 20 Kanun-ı sani/Ocak 1925

¹⁰²³ Uğur Ersoy, **Bir Efsane Bir Demet İnsan**, Mersin 1995 s.100; Oğuz Akay, **Beni İki Kadın Çok Sevdî**, Alfa Yayınları, İstanbul 2010, s.631.

¹⁰²⁴ E. Z. Ökte, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri**, I, s.333.

¹⁰²⁵ **Cumhuriyet**, 22 Kanun-ı sani/Ocak 1925; **Hâkimiyet-i Milliye**, 25 Kanun-ı sani/Ocak 1925.

¹⁰²⁶ **Cumhurbaşkanlığı Arşivi**, A IV-2, D, 59, F.7

Süleyman Fikri, Muhsin (Yanpar) ve Maraşlı Ali ile birlikte katılmıştı. Fırka Reisi Hacı Bey, “Sivas’ta ilk işareti verdiğinizden beri sizinle birlikte yürüyoruz. Mersin Halkı her zaman Halk Fırkası’na destek olmuştur”¹⁰²⁷ her zaman Mustafa Kemal Paşa ile birlikte hareket ettiklerini, destek olduklarını hatırlatmıştı.

Mersin’in en büyük problemlerinden biri olan artezyen kuyusunda, incelemelerde bulunduktan sonra Memleket Hastanesi’nde hastaları ziyaret etmişti.¹⁰²⁸ Çiftçiye yardım, Ziraat Bankası’nın takviyesi, Ağnam Vergisi’nin hafifletilmesi, Mersin’de bir lise açılması, liman konusu ve Mersin-Silifke şosenin bir an önce yaptırılması dileklerinde bulunmuş, Paşa cevap olarak, Ziraat Bankası’nın sermayesi az olduğu için çiftçilerin ihtiyacını karşılamadığı için ıslah edileceğini, lise meselesini Maarif Vekâleti’ne bildireceğini, liman projesi hazırlanarak, kanunu çıkarıldığını, olağanüstü bir durum olmazsa yapılacağını söylemişti.¹⁰²⁹ Mustafa Kemal Paşa, Nafia Vekili Fevzi Efendi ve Süleyman Sırrı’yı liman konusunda incelemelerde bulunması için Mersin’e göndermişti.¹⁰³⁰ Mersin ve çevresinde bulunan göçebe aşiretlerin düzensiz bir şekilde hareket etmelerini engellemek için Mersin, Adana, Konya ve Dört Yol’da iskânı hakkında bir çalışma yapılmasını istemişti.¹⁰³¹ Mustafa Kemal Paşa, Latife Hanım’ı Mersin’de bırakarak, Rize Mebusu Fuat Bey ve Fahrettin Paşa ile birlikte Silifke’ye gitmişti.¹⁰³² Silifke’ye gidişinin temel nedeni burada bir örnek çiftlik kurarak¹⁰³³ Türk köylüsüne çağdaş tarım ve hayvancılığı öğretmekti. Rum Bodasaki’den hazineye geçmiş olan Silifke’nin Tekir(Tekfur) Köyü’ndeki 12600 dekarlık çiftlik, 36000 liraya satın alınmıştı. Çiftliğe alınan damızlık hayvanlar ve yeni bakım yöntemleri çevre hayvancılığı için çok yararlı olmuştu.¹⁰³⁴

Mustafa Kemal Paşa, Belediye ve Türk Ocakları Heyetleri’ni kabul etmiş, Ocağın çalışmalarını takdirle karşılamıştı. İdman Yurdu Cemiyeti’nin ziyafetine katılmıştı.¹⁰³⁵ Silifke İdman Yurdu’na 1000 lira yardım yapılmasını

¹⁰²⁷TRT Arşivi, TRT Muhabiri Nazmi Kal’ın 1979’da Mithat Toroğlu ile yaptığı röportaj metni, s.3; Cumhuriyet, 23 Kanun-1 sani/Ocak 1925; Hâkimiyet-i Milliye, 17 Kanun-1 sani/Ocak 1925; Utkan Kocatürk, Kaynakçalı Atatürk Günlüğü, Ankara, 2007, s.371.

¹⁰²⁸ Saday Hak, 29 Kanun-1 sani/Ocak 1925

¹⁰²⁹ F. Mutlu, “Atatürk Mersin’de”, Kuvay-ı Milliye, Sayı: 131, s.9.

¹⁰³⁰ Vatan, 25 Kanun-1 sani/Ocak 1925

¹⁰³¹ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A 4-9, D, 57, F.10-3.

¹⁰³² Cumhuriyet, 28 Kanun-1 sani/Ocak 1925.

¹⁰³³ Kazım Karabekir, Günlükler, II, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009, s.942.

¹⁰³⁴ S. Göktürk, Silifke Tarihi., s.211; Salih Yıldırım, Atatürk Dönemi Tarım Politikalarına Bir Örnek: Silifke Atatürk Çiftliği (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2000, s.27.

¹⁰³⁵ Hâkimiyet-i Milliye, 28 Kanun-1 sani/Ocak 1925.

istemmişti.¹⁰³⁶Silifke'den Mersin'e dönerken Erdemli'ye uğramış, halkla yaptığı görüşmelerde Cumhuriyet'in yükseltilmesi için el birliği ile çalışılması gerektiğini vurgulamıştı.¹⁰³⁷Mustafa Kemal Paşa,30 Ocak günü Mersin'den Tarsus'a hareket etmiş, kendisine Demiryolu Müdürü Ziya Bey, Mersin Mebusu Niyazi Bey, refakat etmişti.¹⁰³⁸

Bu ziyaretlerde Mustafa Kemal Paşa, daha çok Cumhuriyet'in getirdiği kazanımların halk tarafından nasıl karşılandığını yerinde incelemek ve taşraya ekonomik bir model oluşturmak için düzenlemişti.

3- Mustafa Kemal Paşa'nın 1926 Ziyareti

Mustafa Kemal Paşa, çeşitli incelemelerde bulunmak için 7 Mayıs 1926'da güney illerine Adana, Mersin ve Tarsus'a doğru bir seyahate çıkmıştı.¹⁰³⁹ 9 Mayıs'ta Yenice İstasyonu'nda, Adana Valisi Reşat(Mimaroğlu),Belediye Reisi Ali Münif (Yegana),Mersin Valisi Ata Bey ve mülki erkan kendisini karşılayarak vagonda bir saatlik bir görüşme yapmışlar, görüşme sonucunda Mustafa Kemal Paşa'nın 16 Mayıs'ta Adana ve Mersin'de olacağı Mersin'de Hükümet ve Belediye'yi ziyaretten sonra Dört Yol'a geçeceği ve merasim yapılmaması konusunda Mersin Valiliği'ne yazı yazılmıştı.¹⁰⁴⁰

Trenle Taşucu'ndan Tarsus'a gelen Paşa ve yanındakiler, Özel Kalem Müdürü Tevfik(Bıyıkoglu),Başyaver Rusuhi ve Sabiha(Gökçen)'i kalabalık bir heyet karşılamış; akşam Tarsus Tayyare Cemiyeti Reisi Sadık Paşazâde'de misafir olmuştu.¹⁰⁴¹Seyhan Nehri etrafındaki arazide yaptığı incelemelerden sonra akşam üzeri Mersin'e hareket etmiş,¹⁰⁴²geceyi trende geçiren Mustafa Kemal Paşa, Fırka Mutemedi Hilmi Bey ile birlikte, Taşucu iskelesine gelmişler,¹⁰⁴³ halk tarafından büyük bir coşku ile karşılanan Paşa, geceyi Hacı Paşazâde Sadık'ın evinde geçirmişti.¹⁰⁴⁴Taşucu'ndan Silifke'ye

¹⁰³⁶ **Cumhuriyet**,29 Kanun-ı sani/Ocak 1925

¹⁰³⁷ Ahmet Yanar, **Erdemli'ye Dair**, Erdemli 2009,s.24.

¹⁰³⁸ **Cumhuriyet**,2 Şubat 1925

¹⁰³⁹ **B.C.A.030.10.2.9.26-1.Hâkimiyet-i Milliye**,8 Mayıs 1926.H.R.Soyak, **Atatürk'ten Hatıralar**, s.351.

¹⁰⁴⁰ **Cumhurbaşkanlığı Arşivi**, A 4,D 81,F.12-1.

¹⁰⁴¹ **B.C.A.030.10.2.9.26-8; Cumhuriyet**,10 Mayıs 1926.

¹⁰⁴² **B.C.A.030.10.2.9.26-6; Cumhuriyet**,11 Mayıs 1926.Satın alacağı arazinin verimli olan kısımlarının Mebus Ahmet Besim ve Niyazi Bey tarafından alındığını ve kendisine su basan tarafın kaldığı işine canı sıkılıp Mersin'e döndüğü iddia edilmişti. (Gündüz Artan "Atatürk'ün Mersin'i 4. Ziyareti" **İçel Sanat Kulübü Bülteni**, Sayı:93,Haziran 2000,s.13.)

¹⁰⁴³ **Cumhuriyet**,12 Mayıs 1926;**Tarsus**,14 Mayıs 1926.

¹⁰⁴⁴ **Hâkimiyet-i Milliye**,13-14 Mayıs 1926.F.Altay,**10 Yıl Savaş ve Sonrası**, s.414.

geçerek, halk tarafından büyük bir coşku ile karşılanmıştı.¹⁰⁴⁵ Silifke’de kaldığı dönemde daha çok çiftlik işleriyle ilgilenerek, yetkililerle çiftliğin bölgede kalkınmayı sağlayacak örnek bir yer haline gelmesi için görüşmeler yapmıştı.¹⁰⁴⁶ Yaz aylarında dinlenmek için yaptırmayı düşündüğü köşk ile ilgili Mimar Rodomesko’nun plân ve projelerini incelemesine rağmen beğenmemişti.¹⁰⁴⁷ Silifke’deki çalışmalarını tamamlayan Mustafa Kemal Paşa, Mersin’e giderek Belediye ve Hükümet Konağı’nı ziyaret ettikten sonra¹⁰⁴⁸ trenle Tarsus’ta bir saat süren temaslarından sonra Adana’ya geçmişti.

Mustafa Kemal Paşa’nın bir diğer ziyareti ise 12 Şubat 1927’de Ege Vapuru ile Mersin’e gitmesidir, şehirde kısa bir ziyarette bulunmuş; Hükümet Konağı ve Belediye’yi ziyaret ettikten sonra trenle Ankara’ya dönmüştü.¹⁰⁴⁹

4- Mustafa Kemal Paşa’nın 1931 Ziyareti, Mersin ve Havalisinin Yeniden Yapılandırılması

Mustafa Kemal Paşa, Konya, Adana, Mersin ve Antalya illerini kapsayan bir seyahate çıkma kararı almıştı.¹⁰⁵⁰ Antalya’daki temaslarını tamamlayan Mustafa Kemal Paşa ve beraberinde Genel Sekreter Recep (Peker), Müfettiş Hüsrev (Gerede) Afet (İnan), Ordu Müfettişi Fahrettin (Altay), Kılıç Ali, Hüsrev (Gerede), Kemalettin (Kamu), Hasan Rıza (Soyak), Memduh Şevket (Esental), Maarif Vekili Vasfi (Çınar), Özel Kalem Müdürü Tevfik (Bıyıkoglu) ile birlikte Ege Vapuru ile 11 Şubat’ta Taşucu iskelesine gelmiş ve otomobille Silifke’ye geçmişti.¹⁰⁵¹ Türk Ocağı ve Hükümet Konağı’nda incelemelerde bulunmuştu.¹⁰⁵² Bu gezinin en önemli amacı, S.C.F.’nin bu bölgede Belediye Seçimleri’ni kazanması, kazandıkları yerlerde nasıl hareket ettiklerini ve hükümet fırkasının bölgede izlediği politikadaki eksiklikleri tespit etmektir. Dolayısıyla bazı incelemelerde bulunmuş,¹⁰⁵³ özellikle yol, köprü yapımında çok önemli köklü değişimler konusunda adımlar atılmıştı.

---

¹⁰⁴⁵ **Taşeli**, 12 Mayıs 1926.

¹⁰⁴⁶ **Cumhuriyet**, 13 Mayıs 1926.

¹⁰⁴⁷ G.Artan, **Atatürk Mersin’de**, s.34.

¹⁰⁴⁸ **Hakimiyet-i Milliye**, 16 Mayıs 1926.; **Cumhuriyet**, 16 Mayıs 1926.

¹⁰⁴⁹ **Cumhuriyet**, 13 Şubat 1927; H.Uran, **Hatıralarım**, s.163.

¹⁰⁵⁰ **Serbest Cumhuriyet Gazetesi**, 11 Kanun-ı sani/Ocak 1931; **Cumhuriyet**, 25 Kanun-ı sani/Ocak 1931.

¹⁰⁵¹ **Cumhuriyet**, 12 Şubat 1931; Reşit Metel, **Atatürk ve Donanma**, Deniz Basımevi, İstanbul 1966, s.125.

¹⁰⁵² **Cumhuriyet**, 12 Şubat 1931

¹⁰⁵³ A.H.Başar, **Atatürk’le Üç Ay**, s.24.

Yapılan toplantı sonucunda başarısız gördüğü Fırka Teşkilatı'nda değişikliğe gidilmiş, Sadık(Taşucu) Bey'in Fırka Teşkilatı'ndan çıkarılarak yerine Sami (Arıkan) Bey'in Fırka Teşkilatı'nda daha aktif rol alması kararlaştırılmıştı.¹⁰⁵⁴Yetersiz görülen memur kadrosunun takviye edilmesi, özellikle nüfus ve iskân memuriyetlerine yeniden atama yapılması, acil ihtiyaçlar ve yatırımlar için bütçeye para aktarılması konusunda kararlar alınmıştı.¹⁰⁵⁵ Mustafa Kemal Paşa, Silifke'yi teftişleri sırasında Silifke yolunun acil tamiri için Mehmet (Özalper) Bey'i mutemet olarak tayin etmişti.¹⁰⁵⁶

Mustafa Kemal Paşa, Belediye Seçimleri'nden sonra Silifke'deki durumu tetkik etmek için taptığı gezide 12 Şubat 1931'de Başbakan İsmet Paşa'ya durumu bildirmişti.¹⁰⁵⁷ *"Silifke'de hiç bir nevi varlık yoktur. Halk cahil ve dejeneredir. Tek muhatap bulmak güçtür. Paşazade Sadık Bey denilen biri firkadan görünerek bir takım münasebetsizlikler yapıyor. Son günlerde kimsenin malûmatı ve muvafakati olmadığı halde bir de fırka namına gazete çıkarmağa başlamış. Kendisine alenen icap eden muameleyi yaptım. Ve firkadan çıkarılmasını da buradakilerine söyledim. Umum nüfusu (90,000) kişidir İçel inin Mersin Vilâyetine kaza olarak raptı da esaslı olarak düşünülmalıdır."*¹⁰⁵⁸ Silifke'deki durumdan rahatsız olduğunu belirtmişti.

Silifke, ticari ve iktisadi durumuyla Akdeniz kıyısının en geri kalmış vilâyeti olduğu için bütün ekonomi damarları Mersin'e bağımlı bir duruma gelmişti.¹⁰⁵⁹Mersin'e doğru doğal bir akımın olduğunu, büyük vilâyetlere yönelmenin yararlılığı gündeme getirilmiş ve Recep (Peker) Bey'e bu konuda çalışma yapması için talimat verilmişti.¹⁰⁶⁰

Mustafa Kemal Paşa,12 Şubat'ta Ege Vapuru ile Mersin'e gitmiş, Adana ve Mersin Mebusları tarafından limanda karşılanmıştı. Öğle yemeğini vapurda yedikten sonra halkın sevinç gösterileri arasında Hükümet Konağı'na gitmişti. Vali ile mahalli işlere dair kısa bir toplantıdan sonra Fırka Teşkilatı'nı ziyaret ederek seçimlerden sonraki fırkanın şehirdeki durumunu değerlendirmişti.¹⁰⁶¹Mersin'de Arap, Süryani ve Nasturilerin, Türkçe dışında farklı diller konuştukları için Türklük etrafında hareket

¹⁰⁵⁴ İ.Aslan, **Atatürk Silifke'de**, s.151.

¹⁰⁵⁵ **B.C.A.490.01/34.144.1-103.**

¹⁰⁵⁶ **B.C.A.490.01/660.207.1-24.**

¹⁰⁵⁷ **B.C.A.490.01/35.146.1-2**

¹⁰⁵⁸ **Atatürk'ün Seyahat Notları**, s.125.

¹⁰⁵⁹ **B.C.A.030,10./2.11.1-8.**

¹⁰⁶⁰ H.Şinasi Develi, *"Mersin Nasıl İçel Oldu Bu Böyle Sürmeli mi"* **İçel Sanat Kulübü Bülteni**, Sayı:84,Eylül 1999,s,8;**İdari Dergisi**, Sayı:127,Yıl:11,1938,s.303.

¹⁰⁶¹ **Ayın Tarihi**, Sayı:84-85,XXV, Mart-Nisan 1931,s.7287.

etmeleri için farklı politikalar takip edilmesini istemişti.¹⁰⁶²Heyet, Mustafa Kemal Paşa'dan muhalefet fırkasının propaganda malzemesi olarak kullandığı, işlerin yavaş ilerliyor iddialarının doğru olmadığını göstermek için özellikle Tarsus'a yeni memur atamasının yapılmasını, Mersin Belediyesi'nin bütçesinin takviye edilmesi ve¹⁰⁶³ Mersin Liman'ın inşasına kısa sürede başlanmasını talep etmişti.¹⁰⁶⁴

Kendisi, yaptırdığı incelemeler sonucunda, Mersin ve havalisinde yerli çimentoların İtalya ve Belçika çimentolarıyla rekabet edecek kaliteye sahip olduğu ve bu gibi ticaret merkezlerin desteklenmesi gerektiğini söylemişti. Mersin'in sınır güvenliğini sağlamak, sahil kaçakçılığını bitirmek ve Suriye'nin tazyiklerini engellemek için sahil tarafının 20 kadar deniz feneriyle takviye edilmesini istemişti.¹⁰⁶⁵Mersin'deki çalışmalarını tamamlayan Mustafa Kemal Paşa, trenle Malatya'ya gitmişti.¹⁰⁶⁶Bu seyahat sonrasında Mustafa Kemal Paşa, ekonomik gelişmeyi hemen hızlandırabilecek birşeyler yapılmazsa sadece halkın refahı değil aynı zamanda rejimin siyasi güvenliğinin de tehlikeye düşeceğini belirtmişti.¹⁰⁶⁷Mustafa Kemal Paşa'nın bu seyahati S.C.F. sonrası Mersin'i yeniden yapılandırmak ve muhalefetin bu bölgede desteklenmesinin nedenlerini inceleyerek çözüm üretmek için düzenlemişti.

5- Mustafa Kemal Paşa'nın 1933 Ziyareti

Mustafa Kemal Paşa, beraberinde bulunan İktisat Vekili Celal (Bayar), Ali (Çetinkaya) ile birlikte 26 Ocak 1933'de Konya'dan Yenice'ye giderek heyetler tarafından karşılanmıştı.¹⁰⁶⁸30 Ocak'ta Mustafa Kemal Paşa, yanındakilerle birlikte Mersin'e gitmişti.¹⁰⁶⁹Trenden inişlerinde vakit çok geç olmasına rağmen büyük bir halk topluluğu tarafından istasyonda büyük sevinç gösteriyle karşılanmıştı.

Süleyman Fikri(Mutlu),hatıralarında; Mustafa Kemal Paşa ile yaptığı görüşmede narenciye ve içme suyu konusunun gündeme getirildiğini; özellikle hayvan sayım

---

¹⁰⁶² B.C.A.490.01/34.144.1-212;Ahmet Hamdi Başer, **Hatıralar, Meşrutiyet, Cumhuriyet ve Tek Parti Dönemi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1990,s.383.

¹⁰⁶³ B.C.A.490.01/34.144.1-108.

¹⁰⁶⁴ B.C.A.490.01/2.6.10-5.

¹⁰⁶⁵ **Atatürk'ün Seyahat Notları**, s.87-89.

¹⁰⁶⁶ **Hâkimiyet-i Milliye**,14 Şubat 1931;Afet İnan, **Atatürk'ten Hatıralar ve Belgeler**, İş Bankası Kültür Yayınları, s.432.

¹⁰⁶⁷Yahya S. Tezel, **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul,2002,s.240.

¹⁰⁶⁸ **Cumhuriyet**,30 Kanun-ı evvel/Ocak 1933;**Yeni Mersin**,26 Kanun-ı evvel/Ocak 1933.

¹⁰⁶⁹ **Yeni Mersin**,31 Kanun-ı evvel/Ocak 1933.

vergisi üzerinde durulduğunu; hayvan pazarlarında, kıl keçi zorla elli kuruştan satılmakta ve ancak senelik vergilerini ödeyebildikleri için hayvancılıkla uğraşanların zor durumda kaldıklarını bütün bunlar için çözüm önerileri üzerinde durulmuştu. Mustafa Kemal Paşa, “*Mersin içme suyunu temin eder. Portakal bahçelerini de çoğaltırsa en önemli iki şeyi yapmış olur*” demişti.¹⁰⁷⁰ İncelemelerini tamamlayan Paşa, limanda bekleyen Gülcemal Vapuru ile Antalya’ya hareket etmişti.

6- İsmet İnönü’nün 1926 Mersin Ziyareti

Başvekil İsmet Paşa ve yanındakiler Ordu Müfettişi Fahrettin(Altay), Yaver Atıf Bey ile birlikte 28 Şubat 1926’da Pazar günü trenle Konya’daki incelemelerinden sonra Yenice’ye gitmişti.¹⁰⁷¹ Yenice İstasyonu’nda havanın soğuk ve yağışlı olmasına karşın Adana, Mersin ve Silifke’den gelen halkın ve çok sayıda talebenin sevgi gösterileriyle karşılanmıştı.¹⁰⁷² Belediye’yi ziyaret ederek şehrin imarı konusunda bilgi almıştı. İsmet Paşa, yaptığı incelemeler sonucunda “*Mersin imara çok istidatlı bir şehirdir*” demişti. Liman meselesiyle yakından ilgilenmişti. Türk Ocağı’nı ziyaret ederek burada bulunan gençlerle Ocağ’ın sorunları üzerinde konuşmuştur. Mersin Türk Ocağ’ı, yakın bir zamanda İsmet Paşa, onuruna bir konser vermek için hazırlıklara başlamıştı.¹⁰⁷³

İsmet Paşa, Fahrettin Paşa ile birlikte Türk Ocağı ve Mersin C.H.F. Teşkilatı’nı ziyaret etmiş, yaptığı toplantıda, teşkilatın durumu ve sıkıntıları üzerinde konuşulmuş¹⁰⁷⁴ İsmet Paşa “*İslahat için acele etmek zorundayız*” demişti. Yaptığı incelemelerde Fırka Teşkilatı’nın çalışmalarını başarılı bulmuştu. Fahrettin Paşa ile yakın köylere gezi düzenlenmiş; halkın sorunları üzerinde durmuştu.¹⁰⁷⁵

Kendisi, Fahrettin Paşa ile birlikte Türk Ocağı’nda onuruna düzenlenen eğlenceye katılmış; Ocak Sineması’nda musiki konserini dinlemiş, Musiki Şubesi defterine; “*Ocaklıların Musiki Konseri 7 Mart 1926 akşamı hatırasını zevkle memnuniyetle muhafaza edeceğim. Mersin Türk Ocağı’nda ocaklıların musiki konserinde bütün ocaklı arkadaşlarla samimi ve zevkli bir gece geçirdik*”¹⁰⁷⁶ demişti. İsmet Paşa, Adana Mebusu Zamir Bey, Fahrettin Paşa ve Fırka Müfettişi Hilmi Bey ile

¹⁰⁷⁰ R.Erdil, *Atatürk’ün Mersin Gezileri*, s.21

¹⁰⁷¹ Muzaffer Gökmen, *50 Yılın Tutanağı, 1923-1973* Hürriyet Yayınları, İstanbul 1973, s.44.

¹⁰⁷² *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Mart 1926.

¹⁰⁷³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Mart 1926.

¹⁰⁷⁴ *B.C.A.* 030, 10./12.71.14.-1

¹⁰⁷⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Mart 1926.

¹⁰⁷⁶ Gündüz Artan, “*İsmet İnönü’nün Ziyaretleri*” *İncece*, 10 Mayıs 2000.

birlikte Ocak Heyeti'ni kabul ederek bir toplantı yapmıştı. İsmet Paşa ve yanındakiler sabah esnaf ziyaretlerinde bulunmuştu.¹⁰⁷⁷ Maarif Müdürü Ramazan Bey'in davetiyle İsmet Paşa ve Zamir Bey Muallimler Birliği ve okulları ziyareti ederek; Muallimler Birliği'nin başarısını takdir etmiş,¹⁰⁷⁸ Mersin'de kaldığı sürece Türk Ocakları ve eğitim faaliyetini sürdüren derneklerle yakından ilgilenmişti.

İsmet Paşa, şerefine verilen davette Danimarkalı Denrok, liman konusunda kroki üzerinde verdiği konferansa katılanları liman konusunda bilgilendirmişti.¹⁰⁷⁹ İsmet Paşa, Çukurova'da tarımın gelişmesi için, Amerika'dan gelen pamuk tohumlarının Ziraat Bankası aracılığıyla halka dağıtılması işiyle ilgili Mersin'den Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'yı bilgilendirmişti.¹⁰⁸⁰ Mersin ve Tarsus'taki temaslarını tamamladıktan sonra Fahrettin Paşa ile birlikte Silifke'ye doğru hareket etmişti.¹⁰⁸¹ Yoğun istek üzerine Silifke'ye giden Paşa ve yanındakiler havanın yağmurlu ve rüzgârlı olmasına rağmen Alata Köprüsü'nde Vali Mehmet Fahri Bey, Jandarma Komutanı Naci, Defterdar Kamil Bey, Belediye Reisi Halil Bey, mebuslar ve kalabalık bir halk topluluğu tarafından coşkuyla karşılanmıştı. Tekfur mıntıkasında çiftlik ziyaretinde bulduktan sonra yağmurlu havada Paşa ile yanındakiler Silifke'nin girişinde Türk Ocağı Bاندosu tarafından karşılanmış,¹⁰⁸² özellikle Türk Ocağı'nda yaptığı çalışmalarla halkın inkılâpları nasıl karşıladığını ve ne ölçüde benimsendiğini yakından görmüştü.

---

¹⁰⁷⁷ **Cumhuriyet**,7 Mart 1926

¹⁰⁷⁸ **Cumhuriyet**,5 Mart 1926; **Hâkimiyet-i Milliye**,6 Mart 1926.

¹⁰⁷⁹ **Hâkimiyet-i Milliye**,10 Mart 1926

¹⁰⁸⁰ **B.C.A.**030,10./12.71.44.

¹⁰⁸¹ **Cumhuriyet**,13 Mart 1926; **Hâkimiyet-i Milliye**,14 Mart 1926.

¹⁰⁸² **Taşeli**,17 Mart 1926.

III. BÖLÜM

1938 MERSİN (İÇEL)'DE SİYASİ HAYAT

A-1933-1938 MERSİN (İÇEL) C.H.P. TEŞKİLATI

1- C.H.P. Mersin Teşkilatı

Mersin ve İçel'in birleşmesinden sonra Mersin C.H.F.Kaza Kongresi, 22 Aralık 1934'de Doktor Abdullah Bey'in başkanlığında, fırka binasında açılmıştı. Kongre Reisliği'ne Belediye Reisi Mithat Tor, Kâtipliklere; Fevzi Kamil ve Feyyaz Beyler seçilmişti. İdari Heyeti'nin senelik raporu Hakkı Cemal Bey tarafından okunarak ittifakla kabul edilmişti.¹⁰⁸³ Rapordan sonra Enver Bey tarafından Hesap Raporu okunarak kaza ve nahiyelerin bütçeleri müzakere ile onaylanmıştı.¹⁰⁸⁴ Dileklerin kabulünden sonra Kaza İdare Heyeti seçimine geçilmiş; Bayan Seza Hakkı Cemal, Liman İnhisar Şirketi İşletme Müdürü Hakkı Kasım, Enver Ali Bey, Doktor Abdullah, Veysel Bey, Hamit Ali Bey, Burhanlı Mustafa İdari Heyet'e seçilmişlerdi.¹⁰⁸⁵ İçel Vilâyet Yönetim Kurulu Üyeleri, düzenli olarak toplanamamış, Kurulun, düzenlemiş olduğu toplantılara ise birçok üye mazeretsiz olarak katılmamıştı. Merkez ilçenin 56 toplantısının altında 290 imza varken; vilâyet yönetiminin 56 toplantısının altında ise, 258 imza vardı. İlçe Yönetim Kurulu'nda 7 üye varken Vilâyet Yönetim Kurulu'nda 9 üye vardı.¹⁰⁸⁶ İmzaların eksik olması Vilâyet Fırka Teşkilatı'nın, fırka işlerine ciddi bir şekilde eğilmediğinin bir göstergesi olarak görülmüştü.

1935 Vilâyet Kongresi, Şubat ayında çalışmalarını başlatmış;¹⁰⁸⁷ kongrede ilk defa bayan aday gösterilmesine, adayların Seza Hakkı Cemal veya Şima Gökçel olmasına karar verilmişti.¹⁰⁸⁸ Halkevi Salonunda yapılan kongreye, Mersin 10, Tarsus 10, Silifke 6, Anamur 3, Gülnar 2, Mut 2 delege göndermişti. Kongre Necip Ergün tarafından açılmış; açık oyla Birinci Başkanlığa Belediye Başkanı Mithat Tor, İkinci Başkanlığa Said Arif, Kâtipliklere; Enver Ali ve Hakkı Cemal seçilmişti.¹⁰⁸⁹ Bütçeyi

¹⁰⁸³ Ege, 26 Birinci Kanun/Aralık 1934.

¹⁰⁸⁴ Yeni Mersin, 24 Birinci Kanun /Aralık 1934.

¹⁰⁸⁵ Yeni Mersin, 27 Birinci Kanun /Aralık 1934.

¹⁰⁸⁶ B.C.A.490.01/660.209.1-2.

¹⁰⁸⁷ B.C.A.490.01/43.178.8-10.

¹⁰⁸⁸ Yeni Mersin, 5 Şubat 1935.

¹⁰⁸⁹ Yeni Mersin, 24 Şubat 1935.

oluşturmak için Burhanzâde Kemal, Halil Gülgün, Hakkı Cemal, Emin ve Fevzi Beylerden oluşan 5 kişilik bir heyet seçilmişti.¹⁰⁹⁰1935’de İdari Heyet’e; Doktor Mahmut Develi¹⁰⁹¹, Yakup Ersoy, Seza Hakkı Cemal¹⁰⁹², Emin Yalınayak, Fuat Osman, Doktor Muhtar, Mansur Bozdağan Mahmut Saip Ali Rıza Kurtuluş, Yedek Üyeliklere; Halil Göksan, Burhanlı Kemal, Avukat Mahmut Kemal, Mustafa Karacaaslan, Celal Sami, Hayriye Mehmet, Ruhiye Hayri ve Halil Atalay seçilmişlerdi.¹⁰⁹³Büyük Kongre’ye ise; Doktor Muhtar, Mahmut Saip, Halil Göksu, Yedek Temsilciliklere; Emin Işın, Kemal Sungur ve Rıza Bozkurt seçilmişlerdi.¹⁰⁹⁴ 1935’de Mersin C.H.P.Teşkilatı, Başkan Dr. Abdullah Ersoy, Liman Şirketi Müdürü Hakkı Deniz, Veysel Arıkol, Enver Ali ve Şima Gökçel’den oluşmuştu.¹⁰⁹⁵C.H.P. Vilâyet Teşkilatı’nın büro çalışmaları düzgün olmasına rağmen, ilçeler, tüzük ve genelge hükümlerince üzerlerine aldıkları görevleri tam anlamıyla yerine getirememişlerdi. Parti toplantılarına katılım çok düşük oranda kalmış ve kendilerine bağlı teşkilat ve kademeleri tam anlamıyla denetleyememişlerdi.¹⁰⁹⁶Genel Merkez ile de ilişkiler zayıf ilerlemiş, İlçel Vilâyet İdare Heyeti, fırka yerine parti kelimesinin kullanılması ile ilgili Genel Sekreterlik Parti Teşkilatlarına mühür göndermesine rağmen, Vilâyet Teşkilatı işin farkında olmadan fırka mührünü kullanmaya devam etmişti.¹⁰⁹⁷Bu uygulama merkez ile taşra arasındaki kopukluğun bir göstergesi olarak görülmüştü. Bu iletişimsizlik, Mersin merkezde siyasetin gelişimini olumsuz yönde etkilemişti.

1936’da C.H.P. Ocak ve Nahiye Kongreleri başarılı bir şekilde tamamlandıktan sonra Kaza ve Vilâyet Kongre hazırlıkları başlamış;¹⁰⁹⁸Genel Merkez, kongreleri izlemesi için, gözlemci sıfatıyla Konya Milletvekili Ali Rıza Türel’i görevlendirmiş;¹⁰⁹⁹ vali ve parti başkanının da yakından bizzat takip ettiği kongrede, geçmişteki kongrelerden

---

¹⁰⁹⁰ **Ege Gazetesi**,24 Şubat 1935.

¹⁰⁹¹Mahmut Develi ile ilgili, C.H.P.’nin Teftiş Raporları’nda mesleğinde çok iyi dürüst fakat işlerinden dolayı parti işleriyle ilgilenmeyen, ilçelerle arasında kopukluk olan, Vilayet Parti Başkanlığı için yeterli enerjisinin olmadığı rapor edilmişti. (B.C.A.490.01/660.209.1.)

¹⁰⁹² Seza Hakkı Cemal, yüksek tahsilini Avrupa’da yapmış, aydın bir kadındı. Etrafını etkilemeyi çok iyi bilen Seza Hanım aslen Çerkez’di. Teftiş Raporu’nda, tamamen Türk Kültürü ile yoğrulmuş olması gerekirken Çerkezlikle bir ilgisi var mıdır? Diyerek temkinli yaklaşmak lazım bilgisi not düşülmüştü.(B.C.A.490.01/660.209.1.)1935-1939 yıllarında İdari Heyet Üyeliği yapmıştı. (B.C.A.490.01/660.207.1-26.)

¹⁰⁹³ **Ege Gazetesi**,24 Şubat 1935

¹⁰⁹⁴ **Yeni Mersin**,26 Şubat 1935

¹⁰⁹⁵ B.C.A.490.01/660.209.1-1

¹⁰⁹⁶ 30 toplantıdan Mahmut Saip 20’sine, Emin Bey ve Bayan Seza 28’ine katılmamışlardı. (B.C.A.490.01/660.1-22)

¹⁰⁹⁷ B.C.A.490.01/660.207.1-77.

¹⁰⁹⁸ B.C.A.490.01/3.15.33-4.

¹⁰⁹⁹ B.C.A.490.01/200.792.1-57

farklı bir şekilde halkın katılımı en üst seviyeye çıkarılmıştı.¹¹⁰⁰ Çukurova’da çiftçiliği ve ekonomisi canlandığı için de halkın partiye bağlılığı da artmaya başlamıştı.¹¹⁰¹ 1936’da Parti Başkanlıklarına valilerin atanmasıyla Hükümet ile parti ilişkiler daha sıklaşmıştı. Büyük Kurultay’da, Mersin dileklerinin hangi ölçülerde yerine getirilip getirilmediği Mersin ve Tarsus’ta yapılan toplantılarda görüşülmüştü.¹¹⁰² 1936 Büyük Kurultay Delegationları’na; Mithat Toroğlu, Muhtar Berker, Muvafık Uygur ve Halil Atalay seçilmişti.¹¹⁰³

C.H.P. Mersin Kaza Kongresi, 5 Kasım 1936’da nahiyelerden gelen delegelerin katılımıyla Parti Vilâyet ve Kaza Heyeti üyelerinin huzurunda yapılmıştı. Kaza Heyeti Başkanı Doktor Abdullah Ersoy, nizamnameye uygun bir şekilde Vali Rükneddin Nasuhioğlu, Başkanlığa, Belediye Başkanı, Mithat Tor, İkinci Başkanlığa, Kâtipliklere ise, Hayri Hakkâk, Hüseyin Erkal seçilmişlerdi. Mersin İlçe Yönetim Kurulu’na, Dr. Abdullah Ersoy, Enver Ali Germen, Veysel Arıkol, Hakkı Deniz, Şima Gökçel, Hamid Ali Yalın, Mustafa Burhan Yedek Üyeliklere; Mürşide Muhittin, Hilmi Özer, Hüseyin Erkal, Hacı Tekke, Ali Toylu, Hakkı Cemal Üçer, Dişçi Bahir seçilmişlerdi. Vilâyet Kongresi’ne gidecek Temsilciliklere, Mithat Tor, Necip Ergün, İhsan Hamid Tiğrel, Dr. Abdullah Ersoy, Hamid Ali Yalın, Mürşide Muhiddin, Said Arif Akıncı, Hacı Tekke ve Muharrem Yeğin seçilmişlerdi.¹¹⁰⁴ Kaza Kongresi tamamlandıktan sonra Vilâyet Kongresi’ne geçilmiş, 20 Aralık 1936’da Vali Rükneddin Nasuhioğlu başkanlığında başlayan Kongre Sekreterlikleri’ne Mürşide Muhittin ile Avukat Mahmut Fuat Bey İdari Heyet’e ise;¹¹⁰⁵ Doktor Muhtar Berker, Yakup Ersoy, Seza Uçar, Mansur Bozdoğan, Halil Göksu, Fuat Mörel, Rıza Bozkurt, Mahmut Borhan seçilmişti.¹¹⁰⁶ Kongre dileklerinde daha çok bölgenin kalkınması için önem arz eden Mersin Limanı’nın yapılması ve frengi, sıtma gibi bölgedeki hastalıkların önlenmesi için sağlık koşullarının iyileştirilmesi üzerinde durulmuştu.¹¹⁰⁷

---

¹¹⁰⁰ Rıza Atilla, “Parti Kongreleri” **Yeni Mersin**, 11 İkinci Teşrin/Kasım 1936.

¹¹⁰¹ **B.C.A.**490.01/3.15.33-5.

¹¹⁰² **1936 C.H.P. İl Kongresi**, Ankara 1937, s.195.

¹¹⁰³ **Ege**, 30 Birinci Kanun/Aralık 1936.

¹¹⁰⁴ **Yeni Mersin**, 5 Birinci Kanun/Aralık 1936.

¹¹⁰⁵ **Ege Gazetesi**, 29 Birinci Kanun/Aralık 1936

¹¹⁰⁶ **1936 C.H.P. İl Kongresi**, Ankara 1937, s.197.

¹¹⁰⁷ **1936 C.H.P. İl Kongresi**, s.198.

2- C.H.P. Mersin Teşkilatının Faaliyetleri

1934'de Mersin Mebusları Fikri Sılay ve Süleyman Fikri, Fırka Teşkilatı'nın çalışmalarını denetleyerek, yaptıkları çalışmalarla ilgili bir rapor hazırlamışlardı. Hazırladıkları raporda; Fırka çalışmalarının iyi yönde olduğu, Mersin ve çevresi kozmopolit olduğundan Türkçe konuşmanın yaygınlaştırılması için fırka ve Halkevi Teşkilatlarının koordineli çalışma yapmasını tavsiye etmişlerdi. Mersin'de, fırka masraflarının hemen tümünü merkez kaza üzerine almış olduğundan, kayıt defterinin yanında tahsisat defteri tutulmasına karar verilmişti.¹¹⁰⁸ Fırka Teşkilatı'nın izlediği politika karşısında Kazanlı Köyü, Arapça konuşmaktan vazgeçerek Türkçe konuşmaya başlamış, köyün ileri gelenleri Arapça konuşanlara köy sandığına para yardımı yapma cezası vermişti.¹¹⁰⁹

1934'de Mersin'de faaliyet gösteren Yeni Mersin ve Ege Gazetelerinin sahipleri partiye kayıtlı üye olmalarına rağmen bunun dışında parti menfaatlerini gözeten politikalar dışında kalmışlardı. Yeni Mersin Gazetesi'nin Başyazarı Rıza Atilla, zaman zaman Parti Teşkilatını eleştiren yazılar yazmıştı.¹¹¹⁰

İçel Vilâyeti'ndeki fırka faaliyetleri tamamen Mersin'in kontrolünde çalışmalarını yürütmüş; Mersin İlçe Yönetim Kurulu'nun, firkadaki görevleri ve çalışmaları kendi kontrolüne alması, İçel Vilâyet Teşkilatı'nı gölgede bırakmıştı¹¹¹¹ İçel, bir vilâyetin ismi olmasına rağmen soyut bir ismin ötesine çıkamamış; ilçe ve merkezdeki siyasetin şekillenmesi ve yönlendirilmesi Mersin Teşkilatı'nın kontrolünde olmuştu.

1935 C.H.P. İl Kongresi'nde Mithat Tor tarafından Mersin Limanı'nın yapılması teklifi ve Mersin'e başta bir lise olmak üzere modern bir ilk mektep binasının yapılması ittifakla kabul edilmişti.¹¹¹² Şubat 1935'de C.H.P.'nin Teftiş Raporları'nda; Mersin halkının istekleri arasında ön plana çıkan, ticaretin gelişmesi ve buna bağlı olarak

¹¹⁰⁸ Fırka üye sayısı:7515 kişidir. Vilayet geneli üye sayısı:25081 kişiydi. (B.C.A.490.01/660.204-1)

¹¹⁰⁹ Cumhuriyet,17 Kanun-ı evvel/Aralık 1932

¹¹¹⁰ B.C.A.490.01/660.204.1-8.C.H.P.istihbarat raporunda, iki gazete sahibi içinde seciyesiz iyi gün dostu olduklarını dikkat edilmesi gereken insanlar olduğuna dikkat çekmişti. (B.C.A.490.01/660.204.1-8; B.C.A.490.01/660.209.1-22)

¹¹¹¹ B.C.A.490.01/660.209.1-1

¹¹¹² Yeni Mersin,27 Şubat 1935

Mersin Limanı'nın yapılması olmuştur.¹¹¹³ Kongre, gelecekle ilgili iyi temennilerle sona ermişti.¹¹¹⁴

Mersin C.H.P. Teşkilatı, esnaf ve meslek gruplarının oluşturduğu örgütlerle ve işçi ve esnaf teşkilatlarıyla ilişkilerini iyi bir zeminde geliştirmişti. Serbest meslek kuruluşları ve avukatlar, Levanten gruplarla sıkı ilişkisi olan Baro Reisi Hilal Kemali'nin etkisinde kaldıkları için parti teşkilatına soğuk bakmışlardı. Kaymakamlıktan emekli olan eski bir göz doktoru olan Dr. Fazıl Berk, parti teşkilatına karşı muhalefet başlatmış; etrafında topladığı gençleri Levanten çevrelerine sokarak partiye karşı muhalefetini geniş bir tabana yaymak istemişti.¹¹¹⁵

1935'de Mersin C.H.P Teşkilatı'nın büro çalışmaları düzgün bir şekilde yapılmış, Parti Sekreteri, il ve ilçe teşkilatlarının işini ortak yürütmüştü. Merkez ilçenin çalışmaları il teşkilatının çalışmalarından daha verimli geçmişti. Merkez teşkilatının çalışmaları iyi olmasına rağmen ocak ve nahiye kongrelerine karşı gerekli ilgiyi gösterememiş; buna rağmen ocak ve nahiyeden gelen dilekler büyük ölçüde yerine getirilmişti. Ocak Teşkilatları'nın toplantılarını, Parti Merkezi'nde yapmaları Ocakların denetimini kolaylaştırmıştı. Üye kaydında ise, Ocak ve Nahiye Teşkilatları, Merkez Parti Teşkilatı'ndan daha iyi çalışmalar yapmıştı.¹¹¹⁶ Vilâyet Teşkilatı, kongrelere de gereken önemi vermemiş, Semt ve Köy Ocaklarının zabıtları düzenli olarak tutulmamıştı. Vilâyet Teşkilatı, fırka programını yaymak ve benimsetmek dışında, ulusal ve özel günlerde toplantılar yaparak, çalışıyoruz havası oluşturmak istemişlerdi.¹¹¹⁷ Kongre sürecinden sonra Bölge Müfettişi Adnan Menderes, 15 Mart 1936 tarihli teftiş raporunda; siyasetteki eski alışkanlıkların devam ettiği, il ve merkez ilçedeki İdare Kurul Üyeleri'nin akrabalık ve ticari ilişkileriyle birbirlerine bağılılıkları¹¹¹⁸ ve partinin kontrolünün belli ailelerin tekelinde olması, bu durumun halka inilmesini engellediğini belirtmişti.

Partinin mali durumunu düzeltmek üzere Mersin İlçe Teşkilatı bazı mali tedbirler olarak, Parti Teşkilatı'nın borçlarının ödenmesini sağlamış; bütçesi İçel Parti

¹¹¹³ B.C.A.490.01/660.204.1-102.

¹¹¹⁴ B.C.A.490.01/43.178.8-9

¹¹¹⁵ B.C.A.490.01/660.209.1-2; B.C.A.490.01/660.204.1-1. Mersin'de yaşayan Levanten Aileleri; Levante, Delconte, Rossi, Kubin, Ricciardi, Filipelli, Didlo, Lombradi, Olivari, Antonio Geniş bilgi için Bkz.Ş. Develi, **Eski Mersin**... s.187.

¹¹¹⁶ Yalınayak Köyü'nde 20 Bayan, Tırtar Köyü'nde 46 erkek üye olurken 30 bin nüfuslu Mersin'de 6 ayda 6 üye kaydedilmişti. (B.C.A.490.01/660.209.1-1.) Parti bütçesi.6624 lira olarak belirlenmişti. (B.C.A.490.01/660.205.1-65)

¹¹¹⁷ B.C.A.490.01/660.204.1-62

¹¹¹⁸ B.C.A.490.01/660.209.1-18; B.C.A.490.01/660.204.1-17.

Teşkilatı'nın ihtiyaçlarını karşılayacak bir konuma gelmişti.¹¹¹⁹ Mersin C.H.P Teşkilatı, kongreleri düzenli bir şekilde yapmış, zabıtlar dikkatli bir şekilde tutularak¹¹²⁰ partiyi halka indirgemek için olumlu adımlar atılmıştı. Parti teşkilatlanması büyük ölçüde tamamlandığı için, bu süreçte gençleri partiye ısındırmak için gençlerin ilgi alanı olan spor teşekkülleri, Parti Teşkilatı tarafından desteklenerek partinin kontrolüne alınmıştı. Parti Teşkilatı, gençlere inkılâplarla ve altı ok gibi parti prensipleri ilgili konferanslar vererek, rejimin amaçladığı dönüşümleri hızlandırmayı amaçlamıştı.

C.H.P. Mersin Teşkilat Başkanı Abdullah Ersoy, 1937'de de haftalık toplantılarını düzenli bir şekilde yaparak¹¹²¹, Ocak toplantılarını yakından takip etmiş, parti işleriyle birebir ilgilenmişti. Aynı yıl Ocakların yaptığı çalışmalarda, 61 kişi partiye üye olarak kaydedilmişti. Mersin Merkez İlçe Teşkilatı, ocak ve parti işlerinin daha canlı yürümesini sağlamak için parti işleriyle daha yakından ilgilenmiş, Parti ve Ocak Teşkilatları'nı bir cazibe merkezi haline getirmek için teşkilatların bulunduğu yerlere parti binası yapma kararı almıştı.¹¹²² Bu çalışmalar sonucunda Mersin'de halkın partiye olan sevgisi ve bağlılığı artmış; fakat Mersin halkı uzun zaman teşkilatın başında aynı kişilerin görev almasından rahatsızlık duymuştu.¹¹²³ İçel Parti Teşkilatı, yeterli ölçüde teşkilatları denetleyerek çalışmalarına katkıda bulunamadığından¹¹²⁴ Mersin C.H.P Teşkilatı, bu boşluğu doldurarak İçel Parti Teşkilatı'nı yönlendiren ve etkileyen bir konuma yükselmişti. Siyasetin bölgede olgunlaşmasını Mersin C.H.P. Teşkilatı sağlamıştı. Özellikle halkı partiye ısındırmak için bölgenin ticari ve kültürel sorunlarını çözmek için çalışmalar yapılmıştı.

3- Mersin Merkez Ocak Teşkilatları

a- Camiişerif Bucak Teşkilatı

Camiişerif Bucak teşkilatı, Camiişerif, Nusratiye ve Mesudiye Ocak Teşkilatlarını içine alacak şekilde örgütlenmişti.¹¹²⁵

---

¹¹¹⁹ 1936 C.H.P. İl Kongresi, s.195. Parti, 945,56 gelir temin etmişti. (B.C.A.490.01/660.205.1-65.)

¹¹²⁰ B.C.A.490.01/2010.2158.1-57. Üye sayısı:7458 kişidir. (B.C.A.490.01/660.205.1-2)

¹¹²¹ Ege, 2 Şubat 1937.

¹¹²² Yeni Mersin, 28 Birinci Teşrin/Ekim 1937.

¹¹²³ B.C.A.490.01/660.205.1-66

¹¹²⁴ B.C.A.490.01/660.204.1-19.

¹¹²⁵ B.C.A.490,01./160.641.3-27.

8 Aralık 1934'de Camiîşerif Bucak Yıllık Kongresi, fırka binasında toplanmış; Kongre Reisliği'ne İş Bankası Müdürü Enver Bey, Kâtipliğe Mehmet Ali Bey seçilmişti. Ocakların bütçeleri ve dileklerinden sonra, İdari Heyet seçimlerine geçilmişti. İdari Heyet'e; Fevzi Kamil, Nazım Bey, Hasan Basri Bey, Fahri Yusuf, Sami Mustafa Beyler seçilmişlerdi.¹¹²⁶

20 Ekim 1935'de Camiîşerif Bucak Kongresi, Halkevi binasında yapılmış, Kongre Reisliği'ne Fuat Mörel seçilmiş, yıllık faaliyet raporu Fuat Mörel tarafından okunmuştu. İdari Heyet'e; Fevzi Kamil, Bahaattin Gökçel, Hasan Basri Fahri ve Hayriye Güler seçilmişlerdi.¹¹²⁷

3 Kasım 1938'de Camiîşerif Bucak Yıllık Kongresi, gözlemci sıfatıyla katılan Muhtar Berker'in katılımıyla parti binasında gerçekleşmişti. Üç ocaktan seçilen delegelerin katılımıyla, Bucak Başkanı Doktor Kamil Tarhan kongreyi açmış; Delege Şefik Bey'in teklifiyle, Enver Germen'in Başkanlığı ve Baha Gökçel'in Kâtipliği kabul edilmişti. Bütçe ve yıllık çalışma raporu oylama sonucu kabul edilmişti. İdare Kurulu'na Doktor Kamil Tarhan, Doktor Nazım İnal, Emekli Yarbay Tevfik Saltık seçilmişti. 18 Ekim'de yapılacak İlçe Kongresi'ne gidecek Delegeleklere Mehmet Ali Saraçoğlu ve Fahri Merzeci seçilmişlerdi.¹¹²⁸ Camiîşerif Bucak Teşkilatı'nın 1938 yılı itibariyle 498 üyesi vardı. Yazışma defterleri ve dosyalar eksiksiz kaydedilmişti.¹¹²⁹

aa- Camiîşerif Ocak Teşkilatı

Camiîşerif Ocağı, merkez ocaklar içinde en erken teşekkül eden teşkilattır. 1926'da Muharrem Hilmi Bey (Yeğin) Başkanlığı'nda kurulmuştu.¹¹³⁰

1933'de Camiîşerif Ocak Teşkilatı toplantı yaparak diğer Ocak Teşkilatlarını yakından tanıyarak, ortak çalışma yapma kararı aldığı gibi onlara örnek olacak şekilde faaliyetlerin genişletmek için, teşkilatını yenilemişti.¹¹³¹ Camiîşerif Ocağı, 15 Aralık 1933'de Halkevi'nde toplanarak, Kaza Heyeti Reisi Veysel Bey, kongrenin açılış konuşmasıyla, kongre hazırlıkları başlamıştı. Kongreye, 104 üyeden 75'i

¹¹²⁶ Ege, 10 Birinci Kanun/Aralık 1934.

¹¹²⁷ Ege, 25 Birinci Teşrin/Ekim 1935.

¹¹²⁸ Yeni Mersin 5 İkinci Teşrin/Kasım 1938.

¹¹²⁹ 1934'ten beri düzenli olarak defter tutmuşlardı. 1936 itibariyle 183,15 lira hisse alınmış, 193,10 lira masrafı yapılmıştır. 1937 yılı bütçesi 35.40 lira bütçesi vardı. (B.C.A.490,01./660.205.1-16)

¹¹³⁰ B.C.A.490,01./303.1227.1-25.

¹¹³¹ Yeni Mersin, 1 Birinci Kanun/Aralık 1933.

katılmıştı.¹¹³²Kongre Reisliği'ne Fuat Osman, Kâtipliğe Necmeddin Arif ve Fehmi Beyler seçilmişti. Bundan sonra ocağın senelik çalışmaları ve Cumhuriyet Bayramı'ndaki faaliyet raporları okunmuş; senelik rapor, kongreyi tatmin etmediği için Ocak Heyeti'nin iyi çalışmadığı sonucuna varılmıştı. Bütçenin 400 lira olması ittifakla kabul edildikten sonra Ocak Heyeti seçimlerine geçilmişti. Ocak Heyeti'ne; Kantarcı oğlu Hasan Basri, Kardeşler Ticarethanesi Müdürü Hayri Bey, Sabuncu Kadri, Mustafa Asım, Ergirzadâlerden Mehmet Ali Beyler seçilmişlerdi. Yedek Üyeliğe İş Bankası'ndan Rüştü Osman, Kantarcıoğlu Necmeddin, Serdengeçtioglu Cemil, Tabakçioğlu Mehmet, Osman Ruşen Beyler Temsilciliğe; Fuat Osman, Veysel Beyler, Selahattin Cemali, Şeref Arif Beyler seçilmişti. Seçimden sonra dilekler üzerinde durulmuştu. Bölgenin en önemli geçim kaynağı olan portakalcılığın geliştirilmesi konusunda kararlar alınmıştı.¹¹³³

20 Kasım 1934'de Camiişerif Ocağı, yıllık kongresini yapmak için toplanmıştı.¹¹³⁴Mersin merkezdeki Ocak Kongreleri'nden sonra Nahiye, Kaza ve Vilâyet Kongreleri'nin yapılması kararlaştırılmıştı.¹¹³⁵ Kongrede, İdari Heyet'e; Asım Bey, Mehmet Ali Bey ve Edip Bey seçilmişlerdi.¹¹³⁶ Camiişerif Ocağı Reisi Fuat Osman, Ocak Kongresi'nin bitiminde kongrelerinin başarılı bir şekilde geçtiğini; C.H.F.Genel Merkezi'ne bildirmişti.¹¹³⁷Kongreden sonra görev dağılımına geçilmiş, İdari Heyet'e; Borsa Kâtibi Fevzi Kamil, Bankacı Nazım ve Hasan Basri Fahri, Yusuf ve Sami Mustafa Nuri Beyler seçilmişti. Temsilciliklere; Yakup Bey, Fevzi Kamil Bey, Bahir ve Mehmet Ali Beyler seçilmişlerdi.¹¹³⁸

1935'de Camiişerif Ocağı İdari Heyeti'ne; Hasan Basri, Bahaattin Bey, Fahri Yusuf, Habil ve Hayriye Güler seçilmişlerdi.¹¹³⁹1937'de Camiişerif Ocağı, çalışmalarını hızlandırarak, düzenli olarak toplantı yapmaya başlamışlardı. Camiişerif Ocağı'nın bütçesinden artan yıl sonunda artan para Kaza Teşkilatı'na devredilmişti.¹¹⁴⁰

---

¹¹³² Üyelerden 3'ü vefat etmiş,17'si Mersin'de bulunmadığından,14 üye de mazeretsiz bir şekilde toplantıya katılmamıştı. (**Yeni Mersin**,18 Birinci Kanun/Aralık 1933.)

¹¹³³ **Yeni Mersin**,18 Birinci Kanun /Aralık 1933.

¹¹³⁴ **B.C.A.490.01.43.178.8-22** 1936 Yılına kadar 7 defa toplantı yapmışlardı. (**B.C.A.490.01/660.209.1-2**)

¹¹³⁵ **Yeni Mersin**,20 İkinci Teşrin/Kasım 1934.

¹¹³⁶ **Yeni Mersin**,26 İkinci Teşrin/Kasım 1934.

¹¹³⁷ **Yeni Mersin**,6 Birinci Kanun/Aralık 1934,1934 tarihinden itibaren karar defteri tutmaya başlamışlardı. (**B.C.A.490,01./660.205.1-16**)

¹¹³⁸ **Yeni Mersin**,14 Birinci Kanun/Aralık 1934.

¹¹³⁹ **Ege**, 28 İkinci Teşrin/Kasım 1935.

¹¹⁴⁰ **B.C.A.490.01/660.205.1-16.**

ab- Nusratiye Ocak Teşkilatı

15 Aralık 1933'de Mersin Halkevi'nde, Nusratiye Ocak Kongresi toplanmış, teklif üzerine geçici Reisliğe Fuat Bey, Kâtipliğe Sami Fadıl ve Ethem Beyler seçilmişti. Kaza Teşkilatı, Ocağın çalışmalarını beğenmediği için gelecek sene için daha sıkı çalışma kararı alınmıştı. Bütçe müzakeresine geçilmiş, Ocağ'ın bütçesinin 300 lira olması ittifakla kabul edilmişti.¹¹⁴¹ Kaza Reisi Veysel Bey, "*Ocağın geçen seneki faaliyeti heyeti umumiyeyi tatmin etmemiştir. Bu sene ocak heyetinde çok ağır yük vardır. Kaza heyetinin birçok işleri ocaklara geçmektedir. Gelirlerin temini ocakların kaynaşması, fırkacılık ruhunun telkini ve buna örnek birçok vazifesi vardır*"¹¹⁴² diyerek ocak teşkilatlarının partinin önemli bir basamağı olduğunu belirtmişti. Ocak Heyeti'ne; Ali Galip, Muharrem Hilmi, Ekrem ve Kadri Beyler seçilmişti. Yedek Üyeliğe Naci Bey, Tuhafiyeci Ahmet, Şaşatiler Ticarethanesi'nden Ethem Bey, Köse Halilzâde Hacı Ali Bey, Temsilciliklere, Sami Fadıl, Ekrem Bey, Ali Rıza, Muzaffer Beyler seçilmişlerdi.¹¹⁴³

1 Ekim 1934'de Nusratiye Ocak Kongresi, Halkevi Salonu'nda, Burhaneddin Bey'in başkanlığında toplanmıştı.¹¹⁴⁴ Kongreye 63 üyeden, 54'ü katılmış, Ocak Reisi Muharrem Hilmi Bey, kongreyi açarak bir başkan ile iki kâtip seçilmesini istemişti. Reisliğe Burhanettin Bey, Vekillığe Fevzi Kamil Bey, Kâtipliklere; Sami Fazıl ve İş Bankası'ndan Kemal Beyler seçilmişlerdi. Muharrem Hilmi Bey tarafından bir senelik faaliyet raporu öz Türkçe ile hazırlanarak okunmuştu. Tütüncüzâde Fadıl Bey, okunan raporda öz Türkçe kelimelerin birçoğunun karşılığını henüz bilmedikleri için okunan raporu tam olarak anlayamadıklarını söylemişti. Bunun üzerine bilinmeyen kelimeler tespit edilerek karşılıkları kongre salonunda okunmuştu. Ocak bütçesinin 370 lira olarak tespitinden sonra, Kaza Kongresi'nde ortaya konulacak dileklere geçilmişti. Dileklerde öne çıkan konular suların çok kireçli olması, mahallelerin elektrik yol ve kanalizasyon sorunlarının Belediye tarafından yeterli ölçüde çözülemediği gündeme taşınmıştı. Necip Mecit Bey ise, bütün bu sorunların Belediye'nin 1935 faaliyet planında var olduğunu

¹¹⁴¹ Yeni Mersin, 19 Birinci Kanun/Aralık 1933.

¹¹⁴² Yeni Mersin, 19 Birinci Kanun/Aralık 1933.

¹¹⁴³ Yeni Mersin, 19 Birinci Kanun/Aralık 1933.

¹¹⁴⁴ B.C.A.490.01/43.178.8-16; Yeni Mersin, 26 İkinci Teşrin/Kasım 1934.

belirtmişti.¹¹⁴⁵ Çalışmaların tamamlanmasından sonra Nusratiye Ocağı İdari Heyeti'ne; Muharrem Hilmi, Ali İhsan Bey, Ali Galip Bey seçilmişti.¹¹⁴⁶

1935'de Nusratiye Ocağı İdari Heyeti; Muharrem Hilmi, Ali Galip, Ali İhsan Uraydın ve Ali Rıza'dan oluşmuştu.¹¹⁴⁷ 10 Ekim 1936'da Nusratiye Ocak Kongresi, Kongre Başkanlığı'na Muharrem Bey seçildikten sonra dilekler ve bir önceki senenin bütçe harcamaları okunmuştu. İdari Heyet; Başkan Muharrem Bey, Üyeler; Nazire Hanım, Ali Rıza Bey, Aliş Galip ve İhsan Bey'den oluşmuştu.¹¹⁴⁸

12 Kasım 1937'de Nusratiye Ocak Kongresi, Halkevi Salonu'nda yapılmıştı. Ocak çalışma raporu okunarak kabul edilmiş ve hesap kati cetveli incelenerek onaylanmıştı. Dileklerin tespitinden sonra, İdare Heyet'i seçimine geçilmiş; Bayan Nazire Şener, Muharrem Yakup, Ali Rıza, Mehmet Ak ve Fazıl Ünal seçilmişlerdi.¹¹⁴⁹ Nusratiye Ocağı, düzenli olarak çalışmalarına devam etmiş, 195 üyeli kayıt defteri muntazam olarak tutulmuştu. Mersin Kaza Teşkilatı'na ekonomik olarak destek vermişlerdi.¹¹⁵⁰

b- Nüzhetiye Bucak Teşkilatı

Nüzhetiye Bucak Teşkilatı, Nüzhetiye Ocağı, Kiremithane Ocağı, Bahçe Ocağı, Hamidiye Ocağı Teşkilatlarının birleşmesiyle kurulmuştu.¹¹⁵¹

8 Aralık 1934'de C.H.F.'nin Nüzhetiye Bucağı, üye ve Ocaklardan seçilen temsilciler Parti binasında toplanarak; Kongre Reisliği'ne Sait Arif, Kâtipliğe Ziraat Bankası Veznedarı Nasih Bey seçilmişti. İdari Heyet'e ise; Nasih Bey, Şakir Bey, Hayri Hakkâk Bey, Hasan Dayı, Etem Bey, Doktor Muhtar Bey ve Feyyaz Bey seçilmişlerdi.¹¹⁵²

¹¹⁴⁵ Ege, 24 Teşrin-i sani/Kasım 1934; Yeni Mersin, 1 İkinci Teşrin/Kasım 1934.

¹¹⁴⁶ Yeni Mersin, 26 İkinci Teşrin/Kasım 1934.

¹¹⁴⁷ Ege, 28 İkinci Teşrin/Kasım 1935

¹¹⁴⁸ Ege, 13 Birinci Teşrin/Ekim 1936

¹¹⁴⁹ B.C.A.490.01/660.205.1-69; Yeni Mersin, 16 İkinci Teşrin /Kasım 1937.

¹¹⁵⁰ 1935-1937 yılları arasında Bucak Teşkilatı, 274 liralık gelirini 47.40 lirasını Mersin Merkez Kaza İdaresine vermişti.(B.C.A.490.01/660.205.1-69) Ocak, 1937'de 575 liralık bütçeye sahipti. (B.C.A.490.01/660.205.1-17)

¹¹⁵¹ B.C.A.490.01./160.641.3-27.

¹¹⁵² Ege, 10 Birinci Kanun/Aralık 1934.

22 Ekim 1935’de yapılan seçimlerde İdari Heyet’e; Ziraat Bankası’ndan Nazım, Feyyaz Genel, Celal Abaç, Hayri Gültekin seçilmişlerdi.¹¹⁵³

C.H.P Nüzhetiye Bucak Kongresi,8 Aralık 1937’de 4 Ocağ’ın temsilcilerinin katılımıyla parti binasında yapılmıştı. Kongre Başkanlığı’na Avukat Kemal Ender seçilmiş; Ocakların dilekleri dinlendikten sonra ocakların çalışmalarının takibi Nahiye Heyeti’ne bırakılmıştı. İdari Heyet’e Hakkakoğlu Hayri Tunçbilek, Hasan Akel, Emin Gökçel, Yedek Üyeliklere ise, Nasih Gökçel, Mürşide Muhittin, Mehmet Kanun seçilmişti.¹¹⁵⁴

Nüzhetiye Bucak yıllık kongresini, 3 Kasım 1938’de Hayri Tunçbilek’in başkanlığında parti binasında yapmış; Avukat Halil Olgaçay Kongre Başkanlığı’na, Hasan Akel ise sekreterliğe seçilmişlerdi. Makul olan dileklerin İlçe Kongresi’ne gönderilmesine karar verilmişti. İdare Heyet’e; Hayri Tunçbilek,¹¹⁵⁵ Fuat Akbaş, Hasan Akel, İlçe Kongresi Delelikleri’ne ise; Hüseyin Erkal ve Emin Gökçel seçilmişti.¹¹⁵⁶

ba- Nüzhetiye Ocak Teşkilatı

22 Kasım 1934’de Nüzhetiye Ocak Kongresi, fırka binasında toplanmış¹¹⁵⁷ ve İdari Heyet’e; Muhip Bey, Nuri Bey ve Mehmet Ali Bey seçilmişti.¹¹⁵⁸ Nüzhetiye Ocak Üyeleri,2 Aralık 1934’de fırka binasında toplanarak Kongre Reisliği’ne Sait Arif Bey’i, Kâtipliğe ise; Ziraat Bankası Veznedarı Nasih Bey’i seçmişti. İdari Heyet Raporu okunduktan sonra, seçimlere geçilmiş; İdari Heyet’e; Hayri Hakkâk Bey, Hasan Dayı, Ethem Bey, Yüzbaşı Reşit Bey, Yedek Üyeliğe; Doktor Muhtar Bey, Feyyaz Bey ve Kaza Kongresi Temsilciliklerine; Muhtar Cemil Bey, Hayri Hakkâk Bey seçilmişlerdi.¹¹⁵⁹ 10 Ekim 1935’de yapılan seçimlerde ise; Enise Hanım, Muhtar, Nuri Bey ve Suphi Haşim İdari Heyet’e seçilmişlerdi.¹¹⁶⁰

Nüzhetiye Ocak Kongresi, 20 Ekim 1936’da parti binasında yapılmış, geç saatlere kadar devam etmişti. Kongrede, Başkanlığa Necip Mecit Bey, Üyeliklere; Hasan Dayı, Fuat Selami Akbaş seçilmişti. Raporlar okunduktan sonra İdari Heyet

¹¹⁵³ Ege, 25 Birinci Teşrin/Ekim 1935

¹¹⁵⁴ Yeni Mersin,10 Birinci Kanun/Aralık 1937.

¹¹⁵⁵ B.C.A.490,01./303.1226.1-7

¹¹⁵⁶ Yeni Mersin,6 İkinci Teşrin/Kasım 1938.

¹¹⁵⁷ Yeni Mersin,20 İkinci Teşrin/Kasım 1934,

¹¹⁵⁸ Yeni Mersin,26 İkinci Teşrin/Kasım 1934.

¹¹⁵⁹ Yeni Mersin,4 Birinci Kanun/Aralık 1934.

¹¹⁶⁰ Ege,12 Teşrin-i evvel/kasım1935.

seçimine geçilmiş, Ünsiye Berker, Suphi Şahin, Nuri Bey Üyeliğe, Delejeliklere ise; Hakkı Cemal, Dr. Muhtar Berker ve Kemal Ender seçilmişti.¹¹⁶¹Nüzhetiye Ocak Teşkilatı, kuruluşundan 1936 yılına kadar 9 defa toplantı yapmıştı.¹¹⁶²

Nüzhetiye Ocağı senelik kongresini, 8 Kasım 1937'de Halkevi salonunda yapmıştı. Ocak İdare Heyeti'nin senelik bilançosu okunduktan sonra, oylamanın sonucunda rapor kabul edilmişti. İdari Heyet seçimlerinde Nuri Himalay, Eczacı Suphi Kınay, Hasan Görepek, Delejelğe ise; Avukat Mahmut Kemal Ender, Necip Ergün seçilmişti. Dileklerde dikkat çeken konular arasında, sokaklarda küfür eden çocukların bu hareketini engellemek için Belediye, öğretmen ve zabıta ile ortak çalışma ile eğitim çalışması yapılması teklif edilmişti. Türkçe konuşmama konusunda ısrar eden vatandaşların, eğilimlerinden vazgeçirmek için Hars Komitesi, Belediye ve mahalli basınla birlikte organizeli çalışma yapılmasına karar verilmişti.¹¹⁶³

bb-Hamidiye Ocak Teşkilatı

23 Kasım 1934'de Hamidiye Ocak Kongresi, Hamidiye Mahallesi'nde toplanmış ve İdari Heyet'e; Ziya Bey, Hakkı Bey ve Kadri Bey seçilmişlerdi.¹¹⁶⁴ 25 Kasım 1935'de Hamidiye Ocak İdari Heyeti'ne; Kuddisi Hakkı, Gıyasettin Bey, Ubeyd, Vefa ve Celal Beyler seçilmişlerdi.¹¹⁶⁵

Hamidiye Ocak Kongresi, 11 Ekim 1937'de Kaza Heyeti Başkanı Dr. Abdullah Ersoy'un başkanlığında yapılmış; çalışma raporu onaylandıktan ve dilekler tespit edilmiş; sonra İdari Heyet seçimine geçilmişti. İdari Heyet'e; Tefik Tor, Gıyaseddin Ersoy, Hakkı Ersoy, Kaza Heyeti Delejelikleri'ne ise; Nasih Gökçel, Lütfi Tor seçilmişti.¹¹⁶⁶Kaza kongreleri, Ocak Kongreleri'nden sonra toplanır¹¹⁶⁷ ve Kaza Kongresi'ni oluşturan unsurlar olduğu için, Parti Merkez Teşkilatı tarafından Ocak Kongreleri'ne önem verilmişti. Kaza Teşkilatı, çekirdek kadronun kendi kontrolünde olması için yakın akrabaları Ocak Teşkilatı'nın İdari Heyeti'ne getirmişlerdi.

¹¹⁶¹ Ege, 25 Birinci Teşrin/Ekim 1936

¹¹⁶² B.C.A.490.01/660.209.1-2.

¹¹⁶³ Yeni Mersin,10 İkinci Teşrin /Kasım 1937.

¹¹⁶⁴ Yeni Mersin,26 İkinci Teşrin/Kasım 1934.

¹¹⁶⁵ Ege, 27 İkinci Teşrin/Kasım 1935

¹¹⁶⁶ Ege, 13 Birinci Teşrin/Ekim 1936;Yeni Mersin,13 Birinci Teşrin/Ekim 1936.

¹¹⁶⁷ B.C.A.490.01/200.792.1-42.

c- Mahmudiye Bucak Teşkilatı

Mahmudiye Bucak Teşkilatı, Mahmudiye, İhsaniye, Osmaniye Ocak Teşkilatlarının birleşimiyle kurulmuştu.

Mahmudiye Bucak Heyeti, İhsaniye ve Osmaniye Mahalleleri'ne giderek Ocak Heyetleri'yle Türkçenin yaygınlaştırılması konusunda toplantı yapmıştı.¹¹⁶⁸1935'de Mahmudiye Bucak Heyeti'ne; Başkan, Feyyaz Bey, Celal Sağışman, Hayri Gültekin, Bekir ve Muhip Beyler seçilmişlerdi.¹¹⁶⁹

ca- Mahmudiye Ocak Teşkilatı

Mersin'de Köy, Mahalle ve Ocak Kongreleri Ekim 1933'de Fırka binasında başlamıştı.¹¹⁷⁰ C.H.F. Mahmudiye Mahallesi Ocağı, 25 Kasım 1933'de Kaza Heyeti Reisi Veysel Bey'in daveti üzerine C.H.F binasında bir toplantı yapmışlardı. Bu görüşmeler esnasında Türkçe konuşmak ve konuşturmak meselesi tartışılmıştı. Mahmudiye Mahallesi Ocaklıları, bu yolda çalışacaklarını bildirmişler; aynı zamanda çocuklarının isimlerini öz Türkçe'ye çevirme kararı almışlardı. Ocaklılar isimlerin değiştirilmesi için Hükümete başvurma kararı almışlardı. Mahmudiye Ocağı'nın dil konusunda aldığı bu karar, diğer Ocak Teşkilatları'nı da etkilemişti.¹¹⁷¹

Mahmudiye Ocak Kongresi 22 Kasım 1934'de toplanmıştı.¹¹⁷²İdari Heyet'e: Yusuf Bey, Bekir Bey ve Bahri Bey seçilmişti.¹¹⁷³ İki yıl içinde 2 toplantı yapmışlardı. Son iki ayda hiç toplantı yapmamışlardı.¹¹⁷⁴1935'de Mahmudiye Ocak Kongresi'nde Yusuf Kılıç, Bahri Ok, İsmail Hakkı, Hayri Rıfat, Mehmet Hayri seçilmişlerdi.¹¹⁷⁵

Mahmudiye Ocağı Kongresi 5 Kasım 1937'de Halkevi salonunda yapılmıştı. Kongre Başkanlığa Celal Abaç, Sekreterliğe; Reşad Demir ve Hakkı Orhan seçilmişti. Yıllık çalışma raporu oy birliği ile kabul edilmişti. Dilekler okunarak kabul edildikten sonra İdari Heyet seçimine geçilmişti. İdari Heyet'e; Yusuf Kılıç, Reşat Ok, İsmail

¹¹⁶⁸ Yeni Mersin, 29 İkinci Teşrin/Kasım 1933.

¹¹⁶⁹ Ege, 28 İkinci Teşrin/Kasım 1935.

¹¹⁷⁰ B.C.A.490.01.233.917.1-23.

¹¹⁷¹ Yeni Mersin, 26 İkinci Teşrin/ Kasım 1933.

¹¹⁷² Yeni Mersin, 20 İkinci Teşrin/Kasım 1934.

¹¹⁷³ Yeni Mersin, 26 İkinci Teşrin /Kasım 1934.

¹¹⁷⁴ B.C.A.490.01/660.209.1-2.

¹¹⁷⁵ Ege, 28 İkinci Teşrin/Kasım 1935

Demirer, Bucak Kongresi'ne gidecek Delegeliğe ise; Bahri Ok ve Ticaret Odası'ndan Sabri Bey seçilmişti.¹¹⁷⁶

Mahmudiye Ocak Kongresi,24 Kasım 1938'de İlçe Başkanı Abdullah Ersoy ve Enver Germen'in katılımıyla gerçekleşmişti. Kongre Başkanlığı'na Emin Oral, Kâtipliğe Bahri Ok seçilmişti. Fahri Bozkurt'un okuduğu yıllık çalışma raporu ve bütçe yapılan oylama sonucunda oy birliği ile kabul edilmişti. İdari Heyet; Fahri Bozkurt, Bahri Ok ve Hüseyin Genç'ten oluşmuştu. Yapılacak İlçe Kongresi Temsilciliklerine; Mithat Toroğlu ve Rıza Bozkurt seçilmişlerdi.¹¹⁷⁷

cb- İhsaniye Ocak Teşkilatı

Ocak Teşkilatı, İhsaniye Mahallesi'nde koşullara uygun bir şekilde, çocukların isimlerine Türkçe mahlas ilave etmeğe ve doğacak çocukların isimlerinin Türkçe olarak konulmasına karar vermişti. Ocak Teşkilatı, kahvelerde ve mahallelerde insanlara Türkçe konuşmaları için uyarılarda bulunmuştu. İhsaniye Ocağı, kongreye sunmak üzere, mahallelerinde en az üç sınıflı bir mektep ve toplantılarını yapmak için bir Ocak binası kurulması talebinde bulunmuştu.¹¹⁷⁸

Osmaniye ve İhsaniye Mahallesi Ocak Teşkilatları, senelik kongrelerini 15 Aralık 1933'de İhsaniye Mahallesi'nde toplanmıştı. Kongrede, Vilâyet Meclisi ve Belediye'yi ilgilendiren dilekler tespit edildikten sonra, İdare Heyeti Üyeleri ile Bucak Kongresi'ne Ocaklar adına katılacak temsilciler seçilmişti. İhsaniye İdare Heyeti'ne; Ali Galip, Demirci Mustafa, Selim Hüseyin, Çolak Hüseyin, Salih İbrahim, Ali İbrahim, Mesut Ramazan, Uzun Hüseyin seçilmişti.¹¹⁷⁹

20 Kasım 1934'de yapılan İhsaniye Ocak Kongresi¹¹⁸⁰ İdari Heyet'e: Mustafa Şamram, Kasap Hüseyin ve Çolak Hüseyin seçilmişti.¹¹⁸¹İhsaniye Ocak Kongresi, 25 Kasım 1935'de seçime gitmişti. İdari Heyet'e; Mustafa Bey, Hüseyin Selim, Çolak Hüseyin, Mustafa Arap ve Attar Hüsnü seçilmişlerdi.¹¹⁸²

¹¹⁷⁶ **Yeni Mersin**,6 İkinci Teşrin/ Kasım 1937

¹¹⁷⁷ **Yeni Mersin**,26 İkinci Teşrin/ Kasım 1938.

¹¹⁷⁸ **Yeni Mersin**,29 İkinci Teşrin/ Kasım 1933.

¹¹⁷⁹ **Yeni Mersin**,18 Birinci Kanun/Aralık 1933.

¹¹⁸⁰ **Yeni Mersin**,20 İkinci Teşrin/ Kasım 1934.

¹¹⁸¹ **Yeni Mersin**,26 İkinci Teşrin/ Kasım 1934.

¹¹⁸² **Ege**, 28 İkinci Teşrin/Kasım 1935.

1936'da Mahmudiye Teşkilatı, bünyesinde yapılan İhsaniye Ocak Kongresi, Mansur Bozdoğan başkanlığında toplanmış; yıllık rapor okunduktan sonra bütçe kabul edilmişti. Dileklerin tespitinden sonra, İdari Heyet seçimine geçilmişti. İdari Heyet'e; Mustafa Şaban, Hüseyin Uzun, Hüseyin Polat, Delegeliğe ise, İbrahim Hüsnü Altın seçilmişti.¹¹⁸³

cc- Osmaniye Ocak Teşkilatı

1933'de yapılan seçimler neticesinde Osmaniye Ocağı İdare Heyeti'ne; İsmail Munla, Hüseyin Bey ve İsmail Pehlivan, Yedek Üyeliğe; Osman Bey, Hüseyin Bey, Şevki Efendiler, Temsilciliklere; Şihzâde Hasan, Mehmet İsmail Efendi seçilmişlerdi.¹¹⁸⁴

23 Kasım 1934'de Osmaniye Ocak Kongresi toplanmış,¹¹⁸⁵ İdari Heyet'e: İsmail Bey, Hasan Bey, İsmail Safa Bey seçilmişti.¹¹⁸⁶ 1935'de Osmaniye Ocak Kongresi; İsmail Safa, Hasan Şihzâde, Molla Hüseyin ve İsmail Pehlivan seçilmişti.¹¹⁸⁷

Osmaniye Ocak Kongresi, 11 Ekim 1936'da Vali ve Parti Başkanı Rükneddin Nasuhioğlu ve Halkevi Başkanı Mansur Bozdoğan'ın katılımıyla yapılmıştı. Senelik çalışma raporu okunduktan sonra Ocakların dilekleri tespit edilmiş ve seçime geçilerek İdari Heyet'e; İsmail Bey, Yunus Altuğlar, Hasan Özdoğan, Kaza Kongresi Delegelikleri'ne; İsmail Bey ve Safa Ali seçilmişlerdi. Kongre sonunda parti merkezine saygı ve bağlılık telgrafı çekilmiş; halk mahallenin temizliği ile ilgili dileklerini çok rahat bir ortamda sunma fırsatı yakalamıştı.¹¹⁸⁸

B- İLÇELERDE C.H.P. TEŞKİLATLANMASI

1- Tarsus C.H.P Teşkilatı

C.H.F Tarsus Kaza Kongresi, 5 Ocak 1933'de toplanmış, oyların tasnifi sonucunda Kaza Heyeti'ne: Hacı Beyzâde Ziya, Hafız Kemal, Mustafazâde Kuddusi

¹¹⁸³ Ege, 18 Birinci Teşrin/Ekim 1936; Yeni Mersin, 13 Birinci Teşrin/Ekim 1936.

¹¹⁸⁴ Yeni Mersin, 18 Birinci Kanun/Aralık 1933.

¹¹⁸⁵ Yeni Mersin, 20 İkinci Teşrin /Kasım 1934.

¹¹⁸⁶ Yeni Mersin, 26 İkinci Teşrin/ Kasım 1934.

¹¹⁸⁷ Ege, 28 İkinci Teşrin/Kasım 1935.

¹¹⁸⁸ Ege, 13 Birinci Teşrin/Ekim 1936; Yeni Mersin, 13 Birinci Teşrin/Ekim 1936.

Bey, Karaca Mustafa, Halilzâde Bekir Bey, Haşim Ağazâde Abdurrahman Bey, Emin Ağa seçilmişti. Vilâyet Kongresi Üyeliklere ise; Abdurrahman Kuddusi, Gafurzâde Mahmut Saip Bey, Doktor Ali Refik, Eczacı Ahmet Bey, Halim Beyzade Salih, Karaca Aslan Bey ve Mustafa Bey seçilmişlerdi.¹¹⁸⁹Mersin ve İçel Vilâyeti birleşince Tarsus'un siyasi yaşamındaki durgunluk, yerini hareketliliğe bırakmıştı.

Tarsus C.H.F. Yıllık Kongresi,20 Aralık 1934'de fırka binasında kaza üyelerinin katılımı ile yapılmıştı. Kongre başlamadan önce Başkan Ziya Bey kısa bir konuşma yapmıştı. Kongre Başkanlığı'na Vilâyet İdare Heyeti Başkanı Necip Ergun, İkinci Başkanlığa Ziya Bey, Kâtipliklere Kemal Bey ve Ragıp Bey seçilmişti. Kaza Heyeti'nin bir yıl içinde yaptıkları ile ilgili rapor okunmuştu. Bütçe kesin hesapla ilgili mazbata okunduktan sonra, oylamaya geçilmiş, uzun bir tartışmanın ardından bütçe onaylanmıştı. Açık oy ile seçilen Kaza İdari Heyeti'ne; Hacı Beyzâde Ziya, Şuberizâde Kemal Bey, Karaca Aslan Mustafa, Burhan Kemal, Mustafa Ağazâde Kuddusi, Mücahit Emin, Diyarbakırlızâde Ahmet seçilmiş,¹¹⁹⁰kendi aralarında ikinci bir seçim yaparak Başkanlığa Ziya Bey¹¹⁹¹Veznedarlığa Kuddusi Bey'i, Kâtipliğe Kemal Bey'i seçmişlerdi.¹¹⁹²

a- Tarsus C.H.P Teşkilatının Faaliyetleri

Mersin Mebusu Süleyman Fikri Bey'in 15 Ocak 1933'de Tarsus'ta yaptığı incelemelerde; Tarsus Fırka Teşkilatı'nın bütçeleri ve demirbaş defterlerinin düzenli olduğu, hesap işlerinin merkezin verdiği talimatname çerçevesinde hazırlandığına işaret ederek, Fırka Teşkilatı'nın çalışmalarının iyi yönde olduğunu belirtmişti.¹¹⁹³

T.B.M.M Başkanı Kazım(Özalp) Paşa, Tarsus'ta 25 Ocak 1933'de incelemelerde bulunmuş; Sadık Paşa Fabrikası'nın geliştirilirse Tarsus'un kalkınmasına önemli bir ivme kazandıracağını öne sürmüştü. Tarsus C.H.F.Teşkilatı'nı çok canlı bulduğunu, bu tarz çalışmaya devam ederlerse halkın toplumsal ve ekonomik hayatta yükselişe geçmesinin önünü açacağını belirtmişti.¹¹⁹⁴Tarsus C.H.F Teşkilatı, Firengülüs Köy'ünde, muhtarlık seçimlerden ötürü araları açılan iki aileyi fırka binasına davet edip

¹¹⁸⁹ **Yeni Mersin**, 9 Kanun-ı sani/Ocak 1933.

¹¹⁹⁰ **Yeni Mersin**, 23 Birinci Kanun/Aralık 1934.

¹¹⁹¹ **B.C.A.490.01/233.919.1-13.**

¹¹⁹² **Yeni Mersin**, 12 İkinci Kanun/Ocak 1935.

¹¹⁹³ **B.C.A.490.01/660.204.1-110.**

¹¹⁹⁴ **Yeni Mersin**,27 Kanun-ı sani/Ocak 1933.

aracılık yaparak barıştırmıştı. Tarsus C.H.F.Başkanı Ziya Bey, muhtarlık seçimlerinde sıkıntılı olaylar yaşayan Kefeli, Kamber Höyüğü, Tekir, Çöplü Köyleri'ni merkeze çağırarak uzlaşı sağlamıştı.

1934'de İçel Mebusu Hakkı Bey, Tarsus'u teftişinde; Tarsus C.H.F.Taşkilatı'nın muntazam defter tuttuğunu ve teşkilatın iyi çalıştığını rapor etmişti.¹¹⁹⁵ Yapılan çalışmaların iyi yönde olmasından teşkilat çalışmaları genişletilmiş, , 3 Merkez Ocak,7 nahiye, 50 Köy Ocak Teşkilatı açılmıştı.¹¹⁹⁶

b- Tarsus C.H.P Teşkilatındaki Rahatsızlıklar ve Merkeze Yansımaları

Tarsus C.H.F Teşkilatı'nın başkanlığını II. Abdülhamid'den beri bölgede hâkimiyet kuran Sadık Paşazâde'nin eniştesi Ziya (Uygur) Bey yapmıştı. Parti Teşkilatı tamamen Ziya Bey'in kontrolü altında faaliyetlerini sürdürmüştü.¹¹⁹⁷ Tarsus C.H.F Teşkilatı, Ziya Uygur'un kontrolünde olduğu için bir aile partisi görünümünü vermişti.¹¹⁹⁸ Ziya Uygur,1934'ten 1942'ye kadar Parti Teşkilatı'nda faal olarak başkanlık ve üyelik görevlerinde bulunmuştu.

Partili olan bazı kişiler; Ziya Uygur'un, halk ile yeterli derecede iletişim kuramadığı; ilçede baskılarla egemenliğini gerçekleştirdiğini; Belediye ve mahalli seçimlerde etkisini göstererek kendine yakın kişileri seçtiğini öne sürmüşler,¹¹⁹⁹Parti Müfettişi'ne, Ziya Uygur'un, Nahiye ve Ocak Heyetlerinin toplantı yapmasını; gençlerin fırka toplantılarına katılmasını engellediğini; kendi dışında gelişecek teşkilatlanmanın önüne geçmek için fırkaya kendine yakın olanları yerleştirerek, parti teşkilatının gençleri uzaklaştırma yolunu tercih ettiğini;¹²⁰⁰parti işlerinde çalışmak isteyen gençleri soğutarak, siyasi meselelerinin dışında tutmak için başka işlerle uğraşmaya sevk ettiği iddiasında bulunmuşlardı. ¹²⁰¹Ziya Uygur ise, İlçe Yönetim Kurulu Üyelikleri'ne gençlerden ziyade Rüştüye Mektebi mezunlarına yer

¹¹⁹⁵ **B.C.A.490.01/660.204.1-113.**Tarsus C.H.P.Taşkilatı, gelirini arttırmak için Türk Ocağı'ndan kalan son arsanın satışa çıkarılması onaylanmıştı. (**B.C.A.490.01/66.249.2-120.**)

¹¹⁹⁶ **B.C.A.490.01/660.204.1-116.**

¹¹⁹⁷ **B.C.A.490.01/233919.1-13.**Parti Teşkilatı'ndan Kemal Sungur akrabalarıdır. Mersin Teşkilatının başında bulunan Doktor Abdullah damatlarıdır. Mersin Bölge Müfettişi Sadık Paşa'nın eniştesidir. (**B.C.A.490.01/660.209.1-54.**)

¹¹⁹⁸ **B.C.A.490.01/268.1068.1-2.**

¹¹⁹⁹ **B.C.A.490.01/660.204.1-117.**

¹²⁰⁰ **B.C.A.490.01/660.204.1-117.**Gençler bu durumdan dolayı idari heyete tepki göstermişlerdi. (**B.C.A.490.01/724.478.1-166.**)

¹²⁰¹ **B.C.A.490.01/660.209.1-54; B.C.A.490.01/1577.422.1-32**

vermişti.¹²⁰²Bu iddialara Ziya Bey; çiftçi, fabrikatör, esnaf, avukat, doktor, eczacı, tüccar kesimine partide yer verdiğini; Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nda siyaset yapan ve Milli Mücadele'de işgalcilerle birlikte hareket edenlerin partiye alınmadığı açıklanmasını yapmıştı.¹²⁰³

Parti Teşkilatı'nda Ziya Uygur'a muhalefet eden bazı kişiler; onun kendi istekleri doğrultusunda hareket etmeyen ve teşkilat içerisinde muhalif harekette bulunanları, iktisadi gücünü kullanarak birçok ticari kısıtlamalarda bulunduğunu, birçok ailenin iflas etmesine yol açtığını iddia etmişlerdi.¹²⁰⁴Ziya Uygur, fırkadaki hâkimiyetini ilçede de gerçekleştirmek için Kuddusi Efendi ile birlikte hareket ederek, kendisine karşı teşkilatlanma içerisine girenlere karşı gerekli önlemlerini almıştı.¹²⁰⁵Teftiş raporlarına göre; partide, yardım paraları düzenli olarak toplanmamış ve parti paralarının saklanması tüzüğe uygun bir şekilde yapılmamıştı.¹²⁰⁶ Tarsus C.H.F Teşkilatı'nın en önemli gelir kaynaklarından olan Türk Ocağı'ndan kalma binaların kiraya verilerek, elde edilen 6000 lira Fırka Divan Başkanlığı ve Kâtibî Umumiliği'nin emir ve talimatnamesine aykırı bir şekilde kullanılmıştı. Belediye tarafından, Halkevi kurulması için fırkaya verilmiş olan 1000 liranın özel işleri için kullanıldığı ve fırka bütçesi, fırka nizamnamesine uygun olarak değil, başkanın kendi arzusuna göre yapıldığını rapor etmişti.¹²⁰⁷Bu iddialar karşısında Uygur, parti parasını kendi menfaati için hiçbir zaman kullanmadığını belirterek, makbuzsuz para alınmadığını, Belediye'den alınan 600 liraya karşılık senet verildiğini, ayrıca bir makbuz kesilmediğini izah etmişti.¹²⁰⁸

Parti içindeki bazı muhalifler, Mersin C.H.P. Teşkilatı'nın olaylara sessiz kalmasını, Fırka Teşkilatı içerisinde bu aileye yakın birçok üyenin olduğu için müdahale etmediklerini iddia etmişlerdi. Mersin Mebusu Ferit Celal'in yaptırdığı tahkikat sonucunda, olayların abartıldığı ve iddiaların garaz dolu olduğu rapor

¹²⁰² B.C.A.490.01/660.209.1-54; B.C.A.490.01/1577.422.1-32

¹²⁰³ B.C.A.490.01/1577.422.1-32

¹²⁰⁴ Ziya Uygur'un, kendisine boyun eğmeyen Avukat Hamit ve Firengülslü Hafız Efendi'nin faili meçhul cinayetlerle ortadan kaldırdığı iddia edilmişti. (B.C.A.490.01/660.204.1-117.)

¹²⁰⁵ B.C.A.490.01/660.209.1-55.Kuddusi Efendi, Meşrutiyet Döneminde Bahri Paşa'nın yetiştirmiş olduğu hafıye teşkilatında görev yapmış; Meşrutiyetin ilânı sırasında halk tarafından linç edilmekten son anda Sadık Paşa ve Ziya Bey kurtarmıştı. (B.C.A.490.01/660.204.1-117.)

¹²⁰⁶ 1933'te 50 liraya,1934'te 293 liraya,1935'te 600 liraya makbuz kesilmemiştir.226 lira usulsüz olarak kasada tutulmaktadır.(B.C.A.490.01/660.209.1-58.)Ziya Bey,293 liranın makbuz kesilmediğini; fakat aynı gün vezneye yatırıldığını söylemişti. (B.C.A.490.01/1577.422.1-33.)

¹²⁰⁷ B.C.A.490.01/660.204.1-118.

¹²⁰⁸ B.C.A.490.01/660.209.1-59.

edilmesine rağmen, Müftü Ailesi ile ilgili iddialar devam etmişti.¹²⁰⁹ Tarsus'taki muhalifler; Merkez Parti Teşkilatı'nın ticari öneme sahip ve 10.000 Nusayrı'nın yaşadığı Tarsus'a müdahalede bulunmasını istemişlerdi.¹²¹⁰

1935'de Tarsus C.H.P. Teşkilatının denetlenmesi sırasında, Parti Yönetim Kurulu'nun belli bir ailenin elinde olduğunu; bunların Parti Başkanlığı, Genel Meclis Üyeliği ve diğer teşekkülleri, kendi kontrollerine aldıklarını; İdare Heyeti'nin merkezin istediği vasıflara sahip olmadığını rapor etmişti.¹²¹¹ Muhaliflere göre; partide, işleri kendi kontrolleri dışına çıkarmamak için teşkilatta sınırlı sayıda kişiye görev verildiği ve Tarsus'a uzun zamandan beri Halkevi açılmamasının nedeni, ailenin kendi dışındaki kimselere Halkevinde görev verme endişesinden kaynaklandığı iddia edilmişti.¹²¹²

Müfettişler tarafından yapılan incelemeler sonucunda; Tarsus Parti Teşkilatı, Hükümet ile iyi geçinerek, merkezdeki siyasi gelişmeleri yakından takip etmiş; fakat partide, teşkilatlanmayı yaparken usule uygun olarak hareket edilmemiş, yönetim kurulunda görev yapan üyelerin başka kuruluşlarda da görev aldıkları tespit edilmişti.¹²¹³ Müfettiş Adnan Erteğün, 1936'da yaptığı incelemelerde; Parti Teşkilatı'nın düzenli olarak toplanmadığını, yapılan toplantılar da tüzük hükümlerine uygun bir şekilde yapılmadığını tespit etmiş, bu bağlamda “*Üyeler düzenli olarak toplantılara katılmayarak,¹²¹⁴ semt ve köy ocaklarının zabıtları tutulmamıştır. Kongreler baştan savma yapılarak parti programını yaymak ve benimsetmek için herhangi bir çalışma içerisinde bulunmamışlardır. Ulusal ve önemli günlerin dışında etkinlik düzenlenmemiş, ilçedeki semt ocakları parti binasının içinde olduğu için teftiş etme gereği duymamışlardır. Üye çalışmaları verimli olmamış sadece üyelerin isimleri ve doğum tarihlerini içeren bir defter tutulmuştur. İlçede sevilen kişiler partiye üye yapılmazken, bir yıldır partiye üye kaydı yapılmamıştır*”¹²¹⁵ diyerek partinin çok kötü bir durumda olduğunu belirtmişti.

---

¹²⁰⁹ Bu aile ile ilgili rahatsızlıklara Mersin C.H.F Teşkilatının anlatıldığı bölümde değinilmişti. (B.C.A.490.01/660.204.1-118.)

¹²¹⁰ B.C.A.490.01/660.209.1-55.

¹²¹¹ B.C.A.490.01/660.204.1; B.C.A.490.01/268.1068.1-2.

¹²¹² B.C.A.490.01/660.209.1-54

¹²¹³ 146.maddeye aykırı olarak Kemal Sungur hem Parti Teşkilatı'nda görev almış hem de Türk Hava Kurumu Başkanlığı yapmış; Kuddusi Işık T.H.K üyesi, Mustafa Karacaaslan ve Ahmet Koçak, Ziraat Bankası üyesidir. (B.C.A.490.01/660.209.1-55.)

¹²¹⁴ 1935'te 30 toplantıdan Parti Üyesi Mahmut Sungur 20 sine, Emin Bey 28 toplantıya katılmamıştı. (B.C.A.490.01/660.209.1-26.)

¹²¹⁵ B.C.A.490.01/660.209.1-56.

Ziya Uygur, iddialara cevap vererek; Kaza Kongreleri'nin düzenli olarak toplandığını; Tarsus'un bir tarım kenti olduğunu, dört senedir geçirdiği kuraklık ve birçok doğal felaket sebebiyle ekonomik durumun bozulduğunu; yeni ocak merkezlerinin bu yüzden açılmadığını öne sürmüştü. Mevcutta olan ocak merkezlerinin tüzüğe göre düzenli olarak toplandığını; teftişi yapan Adnan Ertegün'ün tekliflere rağmen hiçbir Parti ve Ocak Merkezi'ni teftiş etmediğini söylemişti.¹²¹⁶ Adnan Ertegün'ün iki saat içinde partinin evraklarını ancak kuşbakışı bir şekilde incelediğini; parti üyeleriyle kaynaşma açısından toplu yemek bile yemediğini; Tarsus Parti Teşkilatı'nın defter ve evraklarını kısa zaman içerisinde incelemenin mümkün olmadığını vurgulamıştı.¹²¹⁷ Tarsus'u teftiş ile görevlendirilen İçel Bölge Müfettişi Halit Onaran, Ziya Uygur'a yapılan eleştirilerin aksine Milli Mücadele'de üstün görevlerde bulunmuş maddi ve manevi yardımını esirgemeyen biri olarak ödüllendirilmesi gerektiğini söylemişti.¹²¹⁸ Müfettişlerin raporlarının birbirinden farklı olması, kişisel bakış açıları ve geliştirdikleri ikili ilişkilerin farklı olmasından kaynaklanmıştı.

2- Silifke C.H.P. Teşkilatı ve Faaliyetleri

1934'de Silifke C.H.F. İdari Heyet; Sait Oğuz, Emin Turan, Emekli Binbaşı, Rasim Bozbey, Halil Göksu'dan oluşmuştu. Kurul kendi arasında bir seçim yaparak Halil Göksu'yu Reis seçmişti.¹²¹⁹

Silifke C.H.F. İdari Heyeti; üye kaydı iyi durumda olmasına rağmen uzun süre il merkezliği yapmış olan Silifke Teşkilatı'nın daha iyi bir durumda olması beklenmişti. Bu dönemde Parti Teşkilatı ile ocak teşkilatları arasında büyük bir iletişimsizliğin olduğu gözlenmiş; Parti Teşkilatı, Ocak Teşkilatlarını yeterli ölçüde teftiş etmemişti.¹²²⁰ Müfettiş raporlarında; Silifke C.H.F Teşkilatı'nda Parti Başkanlığı ile İl Daimi Encümen Üyeliği görevlerinin aynı kişide olması, parti işlerini aksattığından parti işlerinin belli bir düzene girmesi, canlanması ve partide görev almak isteyenlerin

¹²¹⁶ B.C.A.490.01/1577.422.1-33.

¹²¹⁷ B.C.A.490.01/1577.422.1-34.

¹²¹⁸ B.C.A.490.01/727.492.1-144.

¹²¹⁹ Parti Başkanı Halil Göksu'nun Mersin'de oturduğu için parti işleriyle yeterli ölçüde ilgilenmemesi eleştirilere neden olmuştu. (B.C.A.490.01/660.204.1-1; B.C.A.490.01/268.1068.1-36.)

¹²²⁰ B.C.A.490.01/268.1068.1-3. Taşocağı Bucak Teşkilatı Başkanı Halil Bey Parti binasını kilitleyerek Gilindre'ye gitmişti. (B.C.A.490.01/660.204.1-2)

önünü açmak için bu durumun düzeltilmesi rapor edilmişti.¹²²¹ Silifke’de çalışmalar istenilen ölçüde olmasa da muhalif unsurlar tamamen pasif hale getirilmişti.

1936’da Silifke C.H.P. Teşkilatı, çalışmalarında belli bir düzelme görülmüş, Genel Merkez’in, Parti Teşkilatı’nın gelirlerini arttırmak için Göksu Nehri yakınlarındaki bir araziye partiye devretmesi bunda etkili olmuştu.¹²²² Partinin bu dönemde Silifke Halkevi ile yakından ilgilenmesi Halkevi çalışmalarının belli bir düzeye gelmesine yol açmış,¹²²³ 1936 İl Kongresinde, Halkevi’nin çalışmalarını merkez takdirle karşılamıştı.¹²²⁴

1937’de Silifke Parti Teşkilatı ile Hükümet arasındaki ilişkiler iyi duruma geldiğinden Hükümet; Parti Teşkilatı’nı ekonomik açıdan daha fazla destekleme kararı almıştı.¹²²⁵ 1937’de muhalif grup, Sadık Taşucu önderliğinde parti içinde zayıf bir şekilde de olsa muhalif hareketlerine tekrar başlamıştı.¹²²⁶ 1938’de Silifke C.H.P. Kaza Kongresi, Halkevi salonunda yapılmış, İdari Heyet’e; Sami Arıkan,¹²²⁷ Salih İnankur, Sait Levent, Halil Dölek ve Refik Erdem seçilmişti.¹²²⁸

3- Mut C.H.P Teşkilatı ve Faaliyetleri

Mut C.H.F. Teşkilatı, 1933’de topladığı yardım parasını İl Teşkilatı’nın ilgisizliğinden ötürü tüzük dışında kullanmıştı.¹²²⁹ Partinin faiz işleriyle meşgul olması, halka ait eşyaların partide rehin olarak bulundurulması halkın partiye karşı güvenini zedelemişti.¹²³⁰ 1934’de Mut Parti Teşkilatı, yaptığı bütçeyi onaylanması için merkeze göndermesine rağmen, İl Yönetimi tarafından bir yıl geçtiği halde onaylanıp, gönderilmemişti.¹²³¹

1935’de Parti Başkanı ilk dönem Mebusları’ndan 70 yaşını geçmiş Ali Ataişık, parti işlerini kendi kontrolüne almış, parti kendinden ibaret bir duruma gelmişti. İlçeye

¹²²¹ B.C.A.490.01/660.204.1-20.

¹²²² B.C.A.490.01/2010.2158.1-65. Üye sayısı: 4293’tür. (B.C.A.490.01/660.205.1-2.)

¹²²³ B.C.A.490.01/660.205.1-3

¹²²⁴ İl Kongresinde Bozyazı’nın tam teşekküllü bir bucak olması dileğinde bulunulmuştu. (1936 C.H.P İl Kongresi, s.195.)

¹²²⁵ 931 lira bütçe tahsisatında bulunulmuştu. (B.C.A.490.01/660.205.1-53)

¹²²⁶ B.C.A.490.01/660.205.1-54.

¹²²⁷ B.C.A.490.01/303.1227.1-24.

¹²²⁸ B.C.A.490.01/160.640.2-97.

¹²²⁹ Bakkaldan alınan borçlar ödenmemiş, eski Kaymakam Semih’e borç verilmiş alınamayınca arazisine el konulmuş, Parti parasından % 10 faizle kişilere borç verilmişti. (B.C.A.490.01/660.204.1)

¹²³⁰ B.C.A.490.01/1577.422.1-39.

¹²³¹ B.C.A.490.01/660.209.1-1; B.C.A.490.01/1577.422.1

bağlı Çömelek Köyü Ocağı, iki öğretmenin yönetiminde ilçeden kopuk tek bir üye bile kaydetmemişti. Öğretmenlere karşı köy halkının cephe alması da, Parti Teşkilatı'nın düzenli bir şekilde çalışmamasında etkili olmuştu. Çömelek'te, partiye karşı bir muhalefetin olduğu, zekâtı, fitreyi Türk Hava Kurumu'na vermeyi kendi menfaatlerine aykırı gördüklerinden bazı kişiler, Parti Teşkilatı'na karşı muhalefet başlatmışlardı. Çukurbağ Köyü Ocağı, hiç toplantı yapmamış; İlçe Teşkilatı'nın hiçbir toplantısına katılmamış; Çukurbağ Köyü Ocağı, Parti programını yayma konusunda herhangi bir teşebbüste bulunmamıştı.¹²³² 18000 nüfusa sahip ilçede üye sayısı:3379 kişiydi.¹²³³

1935'de Mut C.H.P Teşkilatı, çıkarılan kanunların ilçeye olumlu yansıdığını; Ziraat Bankası'na olan borçların ödenmesine imkân veren kamutay kararı, çevre ile merkezin bütünleşmesinde önemli bir etken olmuştu.¹²³⁴

1937'de Parti Teşkilatı'nın durumunda bir gelişme olmamış, partide ve Ocak Teşkilatları'nda düzensizlik devam ettiği için teftiş raporlarında Parti Teşkilatı'nın yeniden yapılandırılarak, Ocaklarda ve merkezdeki üye kayıt defterlerinin yeniden düzenlenmesi gerektiği bildirilmişti.¹²³⁵

4- Anamur C.H.P.Teşkilatı ve Faaliyetleri

1933'de Anamur Fırka Kongresi sırasında kongre ve İlçe Yönetim Kurulu hakkında bazı şikâyetlerin alınması üzerine İl Yönetim Kurulu, 31 Ocak 1934'de bir toplantı yapmıştı. Toplantı sonrası, Yönetim Kurulu Üyesi Ali Rıza Kurtuluş'u incelemelerde bulunması için Anamur'a gönderme kararı almasına rağmen bu karar uygulamaya konulmamıştı. Anamur Fırka Teşkilatı'nın bir yıldan fazla bir zaman geçtiği halde incelemelerde bulunulmadığı için Fırka Teşkilat'ı belirsizliğini korumuştur. Bir yıldan beri onaylanması için merkeze gönderilen bütçe onaylanmamıştı.¹²³⁶ Merkez ile çevre arasındaki kanalların ne kadar kopuk olduğunu gösteren tipik bir örnekti.

---

¹²³²Mut'ta inkılâp karşıtı eylemler ve Komünistlik suçlamasıyla iki kişi mahkemeye verilerek mahkûm edilmiş; halk bu olaya tepki göstererek, Jandarma zabiti Fethi Bey'in kişisel husumeti olduğu için bu iki şahsı mahkûm ettirdiği iddiasında bulunmuşlardı.(B.C.A.490.01/724.478.1-160.)

¹²³³B.C.A.490.01/660.209.1-1

¹²³⁴B.C.A.490.01/660.204.1-1

¹²³⁵Mersin Parti Teşkilatı 808 lira yardım göndermişti. (B.C.A.490.01/660.204.1-7.)

¹²³⁶B.C.A.490.01/660.209.1-1; B.C.A.490.01/1577.422.1

23 Aralık 1936'da Anamur C.H.P.Kaza Kongresi toplanarak; İdari Heyeti belirlemiştir.¹²³⁷İdari Heyet'e; Başkan Osman Oktan, Üyeler Halil Atalay, Ahmet Turgay, Murat Umman ve Ali Oktar seçilmiştir.¹²³⁸Anamur, İl Kongresi'ne üç delege göndermiştir.¹²³⁹Anamur C.H.P. Teşkilatı; parti programını yaymak ve halka benimsetmek için esaslı bir çalışmalar yapamamıştır. Teşkilatın bu tür çalışmalar yapamaması, Parti Teşkilatı içindeki çekişmeden kaynaklanmıştır; Parti Başkanı Osman Oktan ile Eski Başkan Halil Atalay arasındaki çekişme bütün ilçeye yansımış; memurlular arasında bile büyük bir ikililik başlamıştır. İl Genel Kurulu Üyesi Fevzi Bulut'un, Eski Başkan Halil Atalay ile beraber hareket etmesi, parti içindeki çekişmeyi arttırmıştır.¹²⁴⁰ Kaymakam ile Askerlik Şubesi Başkanı, Parti Başkanı Osman Oktan lehinde; Hâkim Ali Rıza Kayhan ise, Parti Başkanı aleyhinde çalışmıştır.¹²⁴¹

İdari Kurul arasındaki bu problemler, Parti Teşkilatı'nın çalışmalarına da yansımış; çekişmelerden dolayı haftalık toplantılar düzenli olarak yapılamamış; üye kaydı düzenli bir şekilde yürütülmemiştir.¹²⁴²1937'de parti arasındaki problemler devam etmiş olmasına rağmen Parti Teşkilatı'na az da olsa bir hareketlilik gelmiş, parti defterleri yeniden düzenlenerek yeni üye kayıtları yapılmıştır. İdman Yurdu, parti bünyesine alınıp desteklenmiştir.¹²⁴³

5- Gülnar C.H.P.Teşkilatı ve Faaliyetleri

1934'de ilçeyi teftiş eden İçel Mebusu Hakkı Bey, Gülnar Parti Teşkilatı'nın zayıf olduğunu düzenli bir defter tutmadıklarını belirtmiştir.¹²⁴⁴

1935'de Gülnar C.H.P. Teşkilatı İdari Heyet'i; Başkan Emin Işık, Üyeler Ahmet Kılıç, Sadık Bey'den oluşmuştur. Başkan Emin Kılıç ticaretle uğraştığından parti işleriyle ilgilenememiş, Parti Teşkilatı'nı kullanarak ticari işlerini geliştirme yolunu

¹²³⁷ B.C.A.490.01/200.792.1-49.

¹²³⁸ B.C.A.490.01/660.209.1-1

¹²³⁹ 1936 CHP İl Kongresi, 198

¹²⁴⁰ Fevzi Bulut, Türk Hava Kurumunun parasından suiistimal yaptığı gerekçesiyle, hakkında tahkikat başlatılmıştır. (B.C.A.490.01/660.209.1-1)

¹²⁴¹ Hâkim Ali Rıza Kayhan, halkla kaynaşarak kahve politikasına girmişti. Bir davada suiistimali görüldüğü için iki buçuk aya mahkûm olmuştu.1925'te halkın arasını açma suçlamasıyla Anamur'dan uzaklaştırılmıştı. (B.C.A.490.01/660.209.1-1)

¹²⁴² B.C.A.490.01/660.204.1-21

¹²⁴³ Üye sayısı:2479 kişiydi. (B.C.A.490.01/660.205.1-55.)

¹²⁴⁴ B.C.A.490.01/660.204.1-118.

seçmişti.¹²⁴⁵Gülner Parti Teşkilatı'nda herhangi bir çalışma olmadığı için herhangi bir rekabet ve çatışmada yaşanmamıştı.¹²⁴⁶Eski Mebuslardan Şevki Göklevant'in dışında herhangi bir muhalif hareket yoktu.¹²⁴⁷Parti Teşkilatı, sadece ismen mevcut olup, toplantılarını altı ayda bir yapmıştı. Gülner'a bağlı Gilindire Bucak Teşkilatı, herhangi bir defter tutmamış, üye kaydı için herhangi bir teşebbüste bulunmamıştı.¹²⁴⁸ 1930'da 1 defa,1931 ve 1932'de 3 defa,1933 ve 1934'de 2 defa toplanmıştı. Toplam 102 üyesi mevcuttu.¹²⁴⁹

Parti Başkanı Emin Işık, parti üyelerinin birbirlerini iyi tanıdığını, toplantıların az olmasının sebebinin, Gülner'ın küçük bir kasaba olduğu için nüfusu az olan bir yerde ihtiyaç duyuldukça toplantı yaptıklarını; parti teşkilatının canlanması için İl Teşkilatı tarafından nakit para yardımı yapılması gerektiğini; halkın çiftçilikle uğraştığı için, fakir bir durumda olduğunu belirtmişti.¹²⁵⁰1936 İl Kongresi'nde Gülner İlçesi'nden seçilen 4 delegeden 1'i partiye kayıtlı olmadığı için kongreye çağrılmamış; diğer 1 üye mazeretinden katılmadığından kongreye 2 üye katılmıştı.¹²⁵¹

1937'de parti ve bucak teşkilatlarında ciddi bir faaliyet yapılmamış; Parti Teşkilatı'nı belli bir seviyeye getirmek için bir parti binasının yapılmasının gerekli olduğu vurgulanmıştı. Yapılan teftiş sonunda, Gülner C.H.P. Teşkilatı'nı güçlendirmek için gerekli tedbirlerin alınması istenmişti.¹²⁵².Gülner, yetişkin eleman sıkıntısı yaşadığı için Parti Teşkilatı'nı canlandırmak için eleman ihtiyacını karşılamak gerektiğine karar verilmişti.¹²⁵³ Gülner Parti Başkanı Fevzi Güvenç partiye canlılık ve hareketlilik kazandırmak için Gilindire bucak ve köylerine giderek teşkilat çalışmasını bizzat kendisi yürütmüştü.¹²⁵⁴

---

¹²⁴⁵**B.C.A.490.01/660.204.1-48.**Ahmet Kılıç, Şeyh Said İsyanı'ndan dolayı tutuklanmış mahkeme tarafından serbest bırakılmıştı. Kaçak rakı ihbarı üzerine köye giden iki jandarmayı dövdüğü için 75 gün hapis cezasına çarptırılmıştı. (**B.C.A.490.01/660.209.1.**)Davayı temyize götürdüğü için sabikasına bir şey işlenmemişti. (**B.C.A.490.01/1577.422.1-35.**)

¹²⁴⁶**B.C.A.490.01/660.204.1**

¹²⁴⁷**B.C.A.490.01/660.204.1**

¹²⁴⁸**B.C.A.490.01/660.204.1-3.**

¹²⁴⁹**B.C.A.490.01/660.209.1.2**

¹²⁵⁰**B.C.A.490.01/1577.422.1-35.**

¹²⁵¹**1936 CHP İl Kongresi**, s.198.

¹²⁵²**B.C.A.490.01/660.204.1-21.**

¹²⁵³**B.C.A.490.01/660.205.1-57.**

¹²⁵⁴**Yeni Mersin**,8 Birinci Kanun /Aralık 1937.

C- MERSİN (İÇEL) MİLLETVEKİLLERİ VE SEÇİMLER

1- 1935 Genel Seçimi ve Milletvekillerinin Faaliyetleri

1935’de yapılan Genel Seçimler öncesinde, kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı verilmişti. Oy kullanma yaşı 18’den 22’ye çıkarılmış; her 40.000 kişi için bir mebus çıkarılması kararlaştırılmıştı.¹²⁵⁵1933’de Mersin ve İçel’in birleşmesiyle mebus seçimleri tek bir merkezde yapıldığı için mebus sayısında bir artış meydana gelmişti.¹²⁵⁶ Mebus adaylarını belirlemek için 8 Şubat 1935’de Mersin Halkevi konferans salonunda, Mithat Toroğlu başkanlığında bir Teftiş Heyeti, aday belirleme çalışmalarını başlatmıştı. Birinci seçmenlerin oy verme işleri tamamlandıktan sonra ikinci seçmenlerden Hayriye Güler’in takriiri ile ikinci seçim süreci başlamış;¹²⁵⁷ oyların tasnifi sonucu Ferit Celal Güven, Süleyman Fikri Mutlu, Hamdi Ongun, Emin İnankur ve Hakkı Saydam seçilmiştir.¹²⁵⁸Yeni mebuslar şu isimlerden oluşmuştu.

Hafız Emin İnankur, 1876’da Bucuklu’da doğmuştur. Silifke Meclisi İdari Üyeliği ve Silifke Belediye Başkanlığı, Anamur Kaymakamlığı, Adana İl Genel Meclisi Üyesi, Selanik Kongresi Adana Delegatesi, İçel Maarif Müfettişliği, Silifke Müdafaa-i Hukuk ve Hilâli Ahmer Cemiyeti Başkanlığı yapmıştı.¹²⁵⁹Osmanlı Mebusan Meclisi’nde III. Dönem İçel Mebusluğu yapmış,¹²⁶⁰493 oy alarak 1935’de T.B.M.M.’de V.Dönem Milletvekili seçilmişti. Şeker hastalığı sebebiyle 30 Eylül 1944’de vefat etmişti.¹²⁶¹

Hakkı Saydam,1874’de İstanbul’da doğmuştur. Halep 6.Kolordu İnşaat Şube Müdürlüğü, Askeri Mühendislik, İstanbul Belediye Meclis Üyeliği yapmıştı.¹²⁶²

Ferit Celal Güven, Ankara Halkevi Başkanlığı’na seçildiği için Riyaset Divanı Kâtipliği’nden istifa etmişti.¹²⁶³ 1938’de Teşriî Masuniyeti’nin kaldırılması ile ilgili Meclis’te konuşma yapmıştı.¹²⁶⁴

¹²⁵⁵ **Kavanin Mecmuası**, XIV, s.33.

¹²⁵⁶ **Yeni Mersin**,10 İkinci Kanun/Ocak 1935.

¹²⁵⁷ **Yeni Mersin**,10 Şubat 1935.

¹²⁵⁸ **B.C.A.030.10/75.492.12-4;TBMM Zabıt Ceridesi**, V/27,s.97;Nesrin Damla, **Kandemir, Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkının Verildiği 1935 Seçimleri ve İzmir Basını**(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir 2006 s.60.

¹²⁵⁹ H.Kendirici,**Türkiye Büyük Millet Meclisi...**s.131;**TBMM Albümü,(1920-1950)**,s.262.

¹²⁶⁰ **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi**, Devre:3,İçtima:5, s.5.

¹²⁶¹ **TBMM Arşivi**, Emin İnankur Dosyası, No:163.

¹²⁶² K.Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi..**, s.334;**TBMM Albümü,(1920-1950)**,s.263.

¹²⁶³ **TBMM Zabıt Ceridesi**, III/26,s.157.

¹²⁶⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, XXV/55,s.236

Hamdi Ongun, 1935’de Arazi ve bina vergilerin Özel İdare’ye terki hakkında kanunla ilgili bu yönde olumlu bir konuşma yapmıştı.¹²⁶⁵ Muamele Kanunu’nun özellikle küçük değirmen işletmeleri ile fabrikaların bir tutulması konusyla ilgili Meclis’te bir konuşma yapmıştı.¹²⁶⁶

Atatürk’ün ölümü ile ilgili Meclis’te yaptığı konuşmada; “*Ulu Şefimiz Atatürk’ü kaybetmekle duyduğumuz ıstırap çok derindir. Hiç bir millî ıstırap bu kadar acı gelmemiştir. Türk usulü: kurtarıcısını, Türk Devleti: kurucusunu, beşeriyet: en büyük evlâdını kaybetmiştir. O büyük adamı kaybettiğimiz günden beri en küçük çocuklardan tutunuz da en yaşlısına kadar bütün bir millet ağlıyor, dünya ağlıyor, kâinat ağlıyor, hep ağlıyoruz. Fakat bu ağlamamız yeisimizden, Ümitsizliğimizden değil, ona karşı olan sevgimizden, bağlılığımızdan, hasretimizdendir*”¹²⁶⁷ demişti.

Fikri Mutlu, 1936’da tuz fiyatlarının sabit kalması için belli bir limit konulmaması ile kanun teklifinde bulunmuş,¹²⁶⁸ 1937’de İnhisar İdaresi’nin özel sektörün yaptığı gibi kazanç sağlamak için kullanılan boş şişeleri ve sigara paketlerini toplaması gerektiğini belirtmişti.¹²⁶⁹

Fikri Mutlu, “*Arkadaşlar; tekrar huzurunuzda gelmekten maksadım, kısaca bir noktayı aydınlatmak içindir, toprağı, suyu, içinde yasayan insanların, 40 asırdan beri Türk olan Hatay’daki ırkdaşlarımızın temiz ruhları bulandırmak ve zayıflandırmak için bir takım, Suriye’de yaşayan ve hain maksatlar peşinde koşan insanların, güya Türkiye’de camiler kapatırılıyor, camiler yıkılıyor diye mütemadiyen propaganda yapmakta olduklarını çok yakından işittik ve duyduk. Yeni Türkiye, memleketin imarı, irfanı ve daha birçok yenilikler uğrunda birçok para sarf etmek ihtiyacın olduğu bir devirde bulunuyor. Böyle bir devirde görülüyor ve anlıyoruz ki 300 küsur bin lira yalnız camilerin tamirine, saltanat devrinin ihmal ve teseyyübüne uğramış. Camilere sarf edilmiştir. Oradaki hain düşüncenin havayı bulandırmak istediği gibi, Türkiye’de camilerin kapatılmamış olduğunu, buradan aydınlatmak istiyorum.*”¹²⁷⁰ diyerek Hatay meselesine sahip çıkmıştı.

¹²⁶⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, VII/20,s.144.

¹²⁶⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, XIX/75,s.254

¹²⁶⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, XXVII/4,s.39

¹²⁶⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, XIV/10,s.7

¹²⁶⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, XVIII/61,s.148.

¹²⁷⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, XVIII/66,s.299.

1938’de Maarif ve İktisat Vekâleti’nin bütçe görüşmelerinde Meclis’te konuşma yapmış, özellikle petrol fiyatlarının artışının dengeli olmasını teklif etmişti.¹²⁷¹ 1938’de Fikri Mutlu, Bayar Hükümeti’nin çıkartmak istediği af kanununu ile ilgili; “*Arkadaşlar, bu kanun, af kanunu değildir. Zavallı, bedtiynet insanların, yaşayan ölülerin son varlığı üzerine okunan, yüksek ulusumuzun şefkat ve merhamet fatihasıdır.*” diyerek Af Kanunu’na farklı bir açıdan yaklaşmıştı.¹²⁷²

2- 1934 Mersin Belediye Seçimleri

10 Ekim 1934’de yapılacak Belediye Seçimleri için, diğer seçimlerden farklı olarak çok geniş bir seçim hazırlığı içine girilmişti. Parti dışından halk tarafından sevilen vatandaşlardan da aday gösterilmesine karar verilmişti.¹²⁷³ Belediye Seçimi’nde tek dereceli seçim usulünü kabul ederek, milletin siyasi terbiyesini de olgunlaştırmaya çalışan Fırka Teşkilatı, millete öncülük yaparak Belediye üyeliklerine halkın güvenini kazanmış kişileri getirmek istemesi halk tarafından takdirle karşılanmıştı.¹²⁷⁴ 1934 Belediye Seçimi’nden beklenen belediye kavramını 1930 Belediye Seçimleri’nden elde edilen tecrübe ve birikimle daha ileri bir düzeye götürerek, daha geniş bir katılım sağlamak amaçlanmış, kadınlara Belediye Seçimleri’ne katılma hakkı verilmişti.¹²⁷⁵ Genel Merkez tarafından Fırka Teşkilatı’na, iyi tahsil görmüş, vatansever ve şehri en iyi şekilde yönetecek kişilere oy verilmesi tavsiye edilmişti.¹²⁷⁶

Fırka Teşkilatı, Belediye Seçimleri yaklaştığı için oy verme hakkı olan vatandaşların isimlerinin olduğu seçim defterlerini belediye kapısı ve Yoğurt Pazarı’na asılarak yanlışlıkların ve eksikliklerin düzeltilmesi için 25 Eylül’e kadar listelerin asılı kalmasına karar vermişti.¹²⁷⁷ Seçmenlere fişler dağıtılarak oy kullanacak olanlara sıra numaraları verilmiş, Belediye Başkanı Mithat Toroğlu, İntihap Encümeni toplayarak gelen itirazlar değerlendirildikten sonra şehir nüfusuna göre seçilecek üye miktarını tespit etmişti.¹²⁷⁸ 3 Eylül’de Tarsus’ta Belediye Seçim hazırlıkları başlamış, intihap encümeni seçimi için Kaymakam Hıfzı Bey, Belediye Başkanı Muvaffik Ziya Bey

¹²⁷¹ TBMM Zabıt Ceridesi, XVIII/67,s.222

¹²⁷² TBMM Zabıt Ceridesi, XXVI/83,s.477.

¹²⁷³ Yeni Mersin,20 Ağustos 1934.

¹²⁷⁴ Rıza Atilla “Belediye Seçiminin Hedefi”, Yeni Mersin,26 Ağustos 1934.

¹²⁷⁵ Rıza Atilla “Belediye İntihabı ve İhtisas Meselesi”, Yeni Mersin,4 Eylül 1934.

¹²⁷⁶ Hasan Mazhar, “ Belediye İntihabı ve Gençlik” Ege,9 Eylül 1934.

¹²⁷⁷ Yeni Mersin, 14 Eylül 1934.

¹²⁷⁸ Yeni Mersin, 28 Eylül 1934.

öncülüğünde bir toplantı yapılmış; 52 üye arasından kura ile belirlenmesine karar verilmişti.¹²⁷⁹10 Ekim’de yapılacak seçimler için, bütün Ocak Teşkilatları harekete geçirilmiş, geçen seçimlerden farklı olarak üye seçilmesinde; yedek, asil diye ayırmayıp, halktan en çok oy alanın seçilmesi kabul edilmişti.¹²⁸⁰ Bu uygulama, halk iradesinin bu seçimde salt bir şekilde belirleyici bir rol alacağını göstermişti.

Yapılan çalışmalar sonucunda şehir nüfusuna göre 48 aday belirlenmiş, yedek ve asıl üye diye ayırma gidilmeyerek halkın oyuna bırakılmış, üye sayısı artırılarak kadın üyeler dörde çıkarılmıştı.¹²⁸¹ Zekiye Halil Hanım, Mebrure Remzi Hanım, İrfan Hanım ve Şima Emin Hanım kadın aday olarak gösterilmişti. Erkek adaylar içinde öne çıkanlar; Borsa Başkâtibi Fevzi Kamil Bey, Liman Şirketi İşletme Müdürü Hakkı Kazı Bey, Turing Otel Sahibi Hacı Hamdi Bey, Belediye Meclis Üyesi Hayri Gültekin, Halil Gazali, Mahmut Kemal Beyler, Ziraat Bankası Müdürü, İhsan Hamit Bey ve Belediye Başkanı Mithat Toroğlu olmuştu.¹²⁸²Tarsus’ta 52 aday belirlenmiş, kadın üyenin olmadığı adaylar arasında daha çok tüccar ve esnafın olması dikkat çekmişti.¹²⁸³6.180 oyun verildiği Belediye Seçimleri’nde 26 asıl üye seçilmişti.¹²⁸⁴

Mersin şehir merkezinde dört seçim merkezi kurulmuş; afişler şehrin işlek caddelerine asılmış; halkın seçim coşkusunu arttırmak için şehrin belli merkezlerine hatip kürsüleri konulmuş; talebelerin seçim çalışmalarına katılmaları ve¹²⁸⁵ kurulan dört sandık merkezinde, oyların sabahın altısından gecenin yirmi dördüne kadar verilmesi sağlanmıştı.¹²⁸⁶Yapılan seçim sonucunda asıl ve yedek üyeler belirlenmiş; Belediye Meclis Üyeleri Zekiye Halil Hanım, Mebrure Remzi Hanım ve Şima Emin Hanım asli üyeliğe seçilmişlerdi. Mithat Toroğlu, Necip Mecit Bey, Ali Rıza Bey, Sahip Bey, Mahmut Kemal Bey ve Zekiye Halil Hanım Belediye Meclis üyesi olup tekrardan asıl üyeliğe seçilmişlerdi. Eski Belediye kadrosunun tekrar asıl üyeliklere seçilmesi, halkın belediyeye duyduğu güvenin bir göstergesi olarak görülmüştü. Mersin’de çarşafın yasaklanmasında Belediye Meclisi’nde önemli çalışmalar yapan Zekiye Halil Hanım’ın

---

¹²⁷⁹ **Yeni Mersin**, 3 Eylül 1934.

¹²⁸⁰ Rıza Atilla “*Belediye Seçimi*”, **Yeni Mersin**,28 Eylül 1934.

¹²⁸¹ **Yeni Mersin**, 30 Eylül 1934.

¹²⁸² **Ege**,30 Eylül 1934;**Yeni Mersin**, 1 Birinci Teşrin/Ekim 1934.

¹²⁸³ **Yeni Mersin**, 8 Birinci Teşrin/Ekim 1934.

¹²⁸⁴ **Yeni Mersin**, 12 Birinci Teşrin/Ekim 1934.

¹²⁸⁵ **Yeni Mersin**, 9 Birinci Teşrin/Ekim 1934.

¹²⁸⁶ **Yeni Mersin**, 10 Birinci Teşrin/Ekim 1934.

yüksek oyla asıl üyeliğe seçilmesi, Mersin halkının inkılâpları sıkı bir şekilde benimsediğinin göstergesi olarak görülmüştü.¹²⁸⁷

Belediye Seçimi'nden sonra 22 kişi ile Belediye Meclisi, Başkan ve Encümen Üyelerini belirlemek için ilk toplantısını yapmıştı. Oyların tasnifini yapmak ve ilan etmek için Hayri Gültekin ve Fevzi Kamil Beyler görevlendirilmişti. Yapılan seçimde, Mevrure Hanım 1,Sait Arif Bey 1,Mithat Toroğlu 20 oy almıştı. Mithat Toroğlu'nun başkan seçilmesinden sonra Encümen Üyelikleri seçimine geçilmişti. Dr. Abdullah Yusuf 18,Necip Mecit 16,Enver Ali 16 oy alarak Encümen Üyeliğine seçilmiş; Sahip Bey 8,Zekiye Hanım 4 oy alarak liste dışında kalmışlardı.¹²⁸⁸Belediyenin öncelikli yaptığı işler arasında kendisinden önceki dönemde yapılan çalışmalarla ilgili rapor hazırlamak olmuştu.¹²⁸⁹Tarsus Belediye Seçiminden sonra da, Belediye Meclisi, Başkan ve Encümen Üyeleri'ni belirlemek için ilk toplantısını yapmıştı. Muvaffik Ziya Bey oy birliği ile Başkanlığa; Burhanzâde Kemal 18,Hafız Tevfik 21,Ali Rıza Bey 20 oy alarak Encümen Üyeliklerine seçilmişlerdi.¹²⁹⁰

D- MERSİN HALKEVİ VE FAALİYETLERİ

1- Mersin Halkevi'nin Açılışı

Cumhuriyet'in ilânı ile birlikte, C.H.F. tek parti kimliğiyle toplumda yeni bir dönüşüm sürecini başlatmış, bu süreçte 1929 Dünya Ekonomi Krizi, 1930 Belediye Seçimleri'nde yaşanan olaylar dönüşümün halk tarafından tam olarak anlaşılmadığını ortaya koymuştu.

C.H.F. ile toplum arasında bu kopukluğu giderecek yeni bir yapılanma ihtiyacı kendini hissettirmişti. Bunun için halk eğitimi ve örgütlenmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştı. C.H.F., bu doğrultuda Selim Sırrı'yı İsveç'e, Vildan Aşir'i Çekoslovakya'ya göndererek, halk eğitimi veren kurumlar hakkında araştırmalar yaptırmıştı. Yapılan araştırma ve gözlemler, Türkiye'de sosyal ve kültürel alanda geniş bir tartışma ortamının hazırlayıcısı olmuştu.¹²⁹¹Türk Ocakları'nın kapatılmasıyla birlikte Kütahya,

¹²⁸⁷ **Yeni Mersin**, 14 Birinci Teşrin/Ekim 1934.

¹²⁸⁸ **Yeni Mersin**, 21 Birinci Teşrin/Ekim 1934.

¹²⁸⁹ **Yeni Mersin**, 6 İkinci Teşrin/Kasım 1934.

¹²⁹⁰ **Yeni Mersin**, 22.Birinci Teşrin/Ekim 1934.

¹²⁹¹ Anıl Çeçen, **Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri**, Ankara, 2000, s. 108-109.

Eskişehir vb. illerde Halkevlerinin kurulması için İdare Heyetleri tarafından çalışmalar başlatılmıştı.¹²⁹² Halkevleri, C.H.F. Kâtibi Umumiliği'nin fırka örgütlerine gönderdiği 1932 tarihli genelgelerden anlaşılacağı üzerine, Fırka Genel Yönetim Kurulu'na hazırlanan ve Genel Başkanlıkça onaylanan bir talimatname ile kurulmuştu.¹²⁹³ 19 Şubat 1932'de yurt genelinde 14 halkevi açılmıştı.¹²⁹⁴

Mersin Halkevi'nin açılışını gerçekleştirmek için Fırka Teşkilatı ile mektep müdürlerinin yaptığı toplantı sonucunda, yakında açılacak Halkevinin bütün şubelerinin açılmasına ve üye kaydının alınmasına karar verilmişti.¹²⁹⁵ Mersin Valisi Salim Bey'in yaptığı çalışmalar sonucunda Halkevi'nin açılışı için hazırlıklar tamamlanmış;¹²⁹⁶ Halkevi binasında yapılacak açılış merasimi için Mersin Mebusu Süleyman Fikri, Vali Salim Bey, Alay Kumandanı İsmail Hakkı ve Belediye Reisi Mithat Bey bir toplantı yapmıştı.¹²⁹⁷ Yapılan toplantı sonucunda Başkanlığa Liman İnhisar Şirketi Müdür Mansur Bey'in getirilmesine karar verilmişti.¹²⁹⁸ Açılacak Halkevinin açılışın canlı tutulması için bir temsil ve konser verilmesi düşünülmüş,¹²⁹⁹ Mersin Halkevi 24 Şubat 1933'de açılmıştı.¹³⁰⁰ Açılma merasiminde Öğretmen Cemil, Nuri, İhsan ve İrfan Beylerin çaldıkları istiklal marşı ile başlamıştı. Halkevi Üyesi Lütfi Bey, dileklerle ilgili bir konuşma yapmıştı. Şehir bandosu, sokakta ve bahçede halka güzel parçalar çalmıştı.¹³⁰¹ Halkevi, Rum Kilisesi iken camiye çevrilmiş olan 1931'den beri Maarif Konferans Salonu olarak kullanılan¹³⁰² şimdiki Borsa Sarayı, yerindeki Mader-i Vatan İptidai Mektebi binasında açılmıştı.¹³⁰³ Mersin Halkevi'nin açılması diğer şehirlerde olduğu gibi Mersin'de de ileri bir kültürel adım olarak görülmüştü.¹³⁰⁴

¹²⁹² Halkevlerinin, 10-18 Mayıs 1931 Cumhuriyet Halk Partisi'nin 3. Büyük Kongresinde kurulmasının kararlaştırılması bilgisi bu olaydan sonra gerçekleştiği için büyük bir yanılıdır. (B.C.A. 490.724.478.1)

¹²⁹³ **Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibi Umumiliğinin Fırka Teşkilatına Umumi Tebligatı (Mayıs 1931'den 1. Kanun 1932 nihayetine kadar I.** Hâkimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1933, s. 8.

¹²⁹⁴ B.C.A. 490.01/956.702.1-66; Halim Baki Kunter, "Halkevleri ve Halkodalari" **Ülkü Dergisi**, Sayı: 13/ II, (Mart 1948), s. 3.

¹²⁹⁵ **Türk Sözü**, 29 Haziran 1932.

¹²⁹⁶ **Türk Sözü**, 10 Temmuz 1932.

¹²⁹⁷ **Yeni Mersin**, 7 Şubat 1933.

¹²⁹⁸ **Yeni Mersin**, 12 Şubat 1933.

¹²⁹⁹ **Yeni Mersin**, 14 Şubat 1933.

¹³⁰⁰ B.C.A.490.01/985.818.2-50; **Cumhuriyet Halk Fırkası Katibi Umumiliğinin Fırka Teşkilatına Umumi Tebligatı (II. Kanun 1933'ten Haziran 1933 nihayetine kadar II.**, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1934, s. 37; **Cumhuriyet**, 24 Şubat 1933.

¹³⁰¹ Şinasi Develi, "Mersin Halkevi" **İçel Sanat Kulübü Bülteni**, Sayı:91,(Nisan 2000),s.5; **Yeni Mersin**, 26 Şubat 1933.

¹³⁰² B.C.A. 490.01/66.249.2-142.

¹³⁰³ Gündüz Artan, "Halkevi Yılları(1933-1951), **İçel Sanat Kulübü Bülteni**, Sayı:31,(Nisan 1995),s.27.

¹³⁰⁴ Rıza Atilla, "Halkevi'nin Randımanı" **Yeni Mersin**, 13 Şubat 1934.

2- Mersin Halkevi'nin İdari Yapısı ve Çalışmaları

Mersin Halkevi'nin idari yapısı, halkevleri teşkilatı için hazırlanan talimatnamede belirtilen kurallara göre yapılandırılmıştı.1932 talimatnamesine göre; C.H.F. İl İdari Heyeti'nden seçilen bir üye Halkevi İdari Heyeti'ne başkanlık yapmıştı. Şubeler kendi aralarında seçtikleri birer üye ile oluşan İdari Heyet ile faaliyetlerini sürdürmüştü.¹³⁰⁵ Halkevi Reisi Mansur Bey ve İdari Heyet Mersin'de bütün işlerde olduğu gibi mevsim durumuna göre, faaliyetlerini sonbahar ve kışın sürdürmüştü; yazın sıcaqlardan ötürü çalışmalara ara vermişti. Gerek İdari Heyet'te ve gerek komitelerde zabıt ve çalışma defteri tutulmamıştı.¹³⁰⁶

Mersin Halkevi'nin kayıtlı üyelerinin sayısında belli bir artış meydana gelince şube teşkilatlarının yapılmasına karar verilmişti.¹³⁰⁷ Yapılan seçimlerde; Dil- Edebiyat ve Tarih Kolu'na: Maarif Müdürü Neşet Bey, Vilâyet Mektupçusu Atıf Bey, Türkçe Öğretmeni Suat Salih Bey, Asım Bey, Tarih Öğretmeni Sami Bey; İçtimai Yardım Kolu'na: Sıhhat Müdürü Fazıl Bey, Enise Muhtar Hanım, Doktor Operatör Mahmut Bey, Doktor Hulusi Bey, Çankaya Müdürü Niyazi Bey; Güzel Sanatlar Kolu'na: Sait Arif Bey, Kasapoğlu Kadri Bey, Mühendis Muammer Bey, Ressam Hasan Mazhar Bey, Bando Muallimi Cemil Bey; Köycülük Kolu'na: Veysel Bey, Ali Rıza Bey, Fevzi Yakup Bey, Defterdar Remzi Bey, Hakkı Cemal Bey; Temsil Kolu'na: Celal Cemil Bey, Yekta Bey, Niyazi Acenta Bey, İrfan Bey, Hasan Bey; Müze ve Sergi Kolu'na: Mesut, Sadık ve Sıtkı Beyler; Neşriyat ve Kütüphane Kolu'na: Doktor Haydar Bey, Muallim Hayri Bey, Doğru Öz Matbaası sahibi Ata Bey, Yeni Mersin Gazetesi sahibi Fuat Bey seçilmişlerdi.¹³⁰⁸ İlk dönemlerde Dil- Edebiyat ve Tarih Kolu:90, İçtimai Yardım Kolu:130, Güzel Sanatlar Kolu:123, Temsil Kolu:40 Spor Kolu:150, Halk Dershaneleri ve Kurslar Kolu:76 Kütüphane Kolu:76, Müze ve Sergi Kolu:23 üye kaydetmişti.¹³⁰⁹

Mersin Halkevi İdari Heyeti'nin Ekim 1933'de istifa kararı, Fırka Teşkilatı'nda görüşülmüş, Mansur Bey'in özel işleri için Ankara'ya gitmesi üzerine Fırka Teşkilatı,

¹³⁰⁵ C.H.F.Halkevleri Talimatnamesi, Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara,1934, s.8.

¹³⁰⁶ B.C.A. 490.01/998.857.2-25.

¹³⁰⁷ Yeni Mersin,2 Mart 1933.

¹³⁰⁸ Yeni Mersin,8-9 Mart 1933.

¹³⁰⁹ Yeni Mersin,17 Mart 1933.

Necip Mecit Bey'in geçici olarak reisliğe getirilmesini uygun görmüştü.¹³¹⁰ Mersin Halkevi'nin açılış yıldönümünde şube kolları çalışmaları hakkında bilgi verdikten sonra Mersin Mebusu Hamdi Bey, fırkanın ana prensipleri hakkında bir konuşma yapmıştı.¹³¹¹ Halkevleri kendi çevresine ve bulunduğu yerin kültürüne uygun çalışma programları hazırlamışlardı.¹³¹² Mersin Halkevi, bünyesinde samimi bir hava oluşturulmuş, gençlerin ilgisini çeken etkinlikler tercih edilmişti.¹³¹³

Halkevinin iki yılını doldurmasıyla birlikte yeni seçimler için hazırlıklar başlamış; Halkevi Reisi Mansur Bozdağın yerine vekâleten bakan Necip Mecit Bey'in Parti Teşkilatı'ndan ayrılmasından sonra reisliğe geçici olarak Dr. Muhtar Berker Bey getirilmişti.¹³¹⁴ Mansur Bozdoğan başkanlığında toplanan İdare Heyet, bir önceki yıl yaşanan pürüzleri gözden geçirerek çalışmalarını genişletme kararı almıştı.¹³¹⁵ 1937'de yapılan seçimlerde, Güzel Sanatlar Kolu Başkanlığa Belediye Fen Müdürü Ruhi Bey, Temsil Kolu Başkanlığa Orta Okul Müzik Öğretmeni İrfan Samer, Spor Kolu Başkanlığa Merkez Bankası Direktörü Ekrem Bey, Dil-Edebiyat Kolu Başkanlığa Hasip Doğruoğlu seçilmişti.¹³¹⁶ Kollara seçilenlerin eğitimci kitleden gelmesine özen gösterilmiş özellikle, Vesile Özgeren, Fazilet Narman, Ulviye Hanım, Mediha Bengü, Seyhun Hanım gibi eğitimci bayanlara yer verilmişti.¹³¹⁷ Bu dönemde müfettiş raporlarına göre; Halkevinin çalışmalarının iyi durumda olduğu, çevrede halk üzerinde oldukça etkili bir konuma geldiği rapor edilmişti.¹³¹⁸

1938 yılının başlarında en yoğun çalışmalar yapan halkevleri arasında Ankara, Bursa, Manisa, Samsun, İzmir ile birlikte Mersin Halkevi gösterilmiş,¹³¹⁹ yoğun ve başarılı çalışmalar yapmasında, Parti Teşkilatı'nın Ankara, İzmir, Uşak, Siverek ile birlikte Mersin Halkevi'ne en iyi yardımları ulaştırması da etkili olmuştu.¹³²⁰ Yapılan çalışmalarda Çukurova'nın tarihi vaziyetinin aydınlatılmasının yanında Manisa Saylavı

---

¹³¹⁰ **Yeni Mersin**,30 İkinci Teşrin/Kasım 1933.

¹³¹¹ **Cumhuriyet**,27 Şubat 1934.

¹³¹² **Cumhuriyet Halk Fırkası Katibi Umumiliğinin Fırka Teşkilatına Umumi Tebligatı (II.Kanun 1934'ten Haziran 1934 Sonuna kadar VI.**, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1934, s. 43.

¹³¹³ **B.C.A.** 490.01/998.857.2-35.

¹³¹⁴ **Yeni Mersin**,28 Şubat 1935.

¹³¹⁵ Rıza Atilla, "Halkevi'nde" **Yeni Mersin**,20 Mart 1935.

¹³¹⁶ **Ege**,22 Nisan 1937.

¹³¹⁷ **Yeni Adana**,14 Mayıs 1937;**Yeni Mersin**,18 Nisan 1937.

¹³¹⁸ **B.C.A.** 490.01/660.205.1-47.

¹³¹⁹ Selvi Gürpınar,**1932-1945 Yılları Halkevi Tarihçesi Adana Halkevi ve Çıkardığı Dergilerin Değerlendirilmesi**,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1998,s.9.

¹³²⁰ **Son Telgraf**,19 Şubat 1938;**Cumhuriyet**,19 Şubat 1938.

B.Kazım Nami Duru, Altı Ok konulu konferans vermişti.¹³²¹Bölgenin zenginliklerini tanıtmının yanında parti prensiplerinin aşılması da önemli bir hedef olarak görülmüştü.

3- Mersin Halkevi'nde Yaşanan Sıkıntılar

Mersin Halkevi'nin kuruluşunun ilk dönemlerinde bazı sıkıntılar yaşanmıştı. Halkevi Reisi Mansur Bey, yapılan toplantıda komitelerin çalışmadığını ve halkın yeterli ölçüde ilgi göstermediğini söylemiş; bunun üzerine Komite Üyeleri ile İdari Heyet arasında sert tartışmalar yaşanmıştı. Halkevinin kuruluşundan beri hiçbir varlık gösterememesini; Komite Üyeleri, kendilerinin bu durumdan sorumlu tutulamayacağını; çalışmalarına İdari Heyet'in kendilerine yön veremediğini; komitelerin yapmak istedikleri işleri İdari Heyet'in devamlı bozmak amacıyla hareket ettiğini öne sürmüşlerdi. İdari Heyet ise, Komite Üyelerinin elinde talimatname ve bu çerçevede yapacakları işlerin belli olduğunu; Komite Üyelerinin talimatnamede belirtilen çerçevede görevlerini yerine getiremediğini açıklamıştı. Komite Üyelerinden Yakup Bey, İdari Heyet ve Komite Üyelerinin üzerlerinde Halkevi işlerinden başka sorumlulukların olmasından istenilen ölçüde başarılı çalışmaların yapılamadığını söylemiş,¹³²²İdari Heyet ile Komite Üyeleri arasındaki anlaşmazlık sonucu, Halkevi işlerinin tam olarak yürümediği ortaya çıkmıştı. Basına göre, şatafatlı telgraflarla gazetelere verilen haberlerle Halkevi çalışmaları yeterli gösterilmeye çalışılmıştı.¹³²³

Halkevi İdari Heyeti, çalışmaları belli bir düzene koymak için Neşriyat Kolu'nu toplantıya çağırması; Neşriyat Kolu Reisi Muhtar Bey, üyelere ancak 20 tanesini toplayabilmişti. Toplantıya katılanlar, Neşriyat Kolu'nun hiçbir varlık gösteremediğini ve bundan sonra da gösterecek durumda olmadığını öne sürmüşlerdi. Neşriyat Komitesi'ne ait dosyaların Halkevi'nin dışında üyelerin evinde çıkması, çalışmaların çok dağınık bir şekilde yapıldığının açık göstergesi olarak görülmüştü. Komite Reisi Muhtar Bey, bu görevi bu durumda daha fazla sürdüremeyeceğini bildirerek istifa etmişti.¹³²⁴

¹³²¹ Ege,3 Şubat 1938;Yeni Mersin,20-21 Şubat 1938.

¹³²² Yeni Mersin,21 İkinci Teşrin/Kasım 1933

¹³²³ Rıza Atilla, "Halkevi Yerinde Sayıyor", Yeni Mersin,22 İkinci Teşrin/Kasım 1933.

¹³²⁴ Yeni Mersin,29 İkinci Teşrin/Kasım 1933.

Avukatlar, adliye erkânı ve memurlar, Halkevi iyi bir şekilde çalışmadığı için çalışmalarından uzak durmuşlardı. Mersin’de Türk olmayan unsurlara karşı Halkevi üzerine düşen rejimin kendisinden istediği dönüşümleri yeterli ölçüde sağlayamamıştı.¹³²⁵Mersin Halkevi’ni bu dağınık durumundan kurtarmak için Parti Teşkilatı, Halkevi’ne büyük bir destek vermiş, gerekli maddi yardımda bulunmuştu.¹³²⁶Parti programında da Halkevlerinin imkân verdiği ölçüde korunmasına karar verilmişti.¹³²⁷1936’da belli bir toparlanma sürecine giren Mersin Halkevi bu yıldan itibaren en iyi çalışan Halkevleri içerisinde yer almasına rağmen; II. Dünya Savaşı süreci ile birlikte yaşanan ekonomik zorluklardan yeniden bir takım sıkıntılar yaşamıştı.

4- Mersin Halkevi Bütçesi

Halkevlerinin gerçekleştirdikleri faaliyetler ve giderek artan sayıları bu kurumlar için gelir kavramını yaşamsal bir hale getirmiş; Halkevleri buldukları illerdeki C.H.F.yönetim kurallarına gönderecekleri ve İl Yönetim Kuralları’nca onaylanan ve kendilerine bildirilen bütçelerle varlıklarını sürdürmüşlerdi. Mersin Halkevi’nin bütçesi hazırlandıktan sonra Parti İdare Heyeti’ne onay için gönderilir, Parti Heyeti, bütçeyi inceler ayrıca bir nüshasını da Genel Sekreterliğe gönderir, sekreterlik, bu bütçeleri ayrıntılı inceler gerekli gördüğü durumlarda müfettişleri halkevini teftiş için gönderirdi. Müfettişler, halkevinin işleyişini ve bütçesini kontrol amacıyla denetlemelerde bulunmuşlardı. Halkevleri C.H.P İl İdare Heyetleri’nin tespit edeceği bir bütçe ile idare edilmiş, Mersin Halkevi’nin bütçesi İdare Heyeti tarafından tespit edildikten sonra Parti Teşkilatı’na gönderilmişti.

1934 bütçesi 6660 lira olarak ,¹³²⁸1935-1936 bütçesi 7100 lira olarak tespit edilmiş; 6616 lira harcama yapılmış, bütçe açık vermemişti.¹³²⁹ 1936-1937 bütçesi 6600 lira olarak tespit edilmiş;6500 lira Parti Teşkilatı’ndan ve 40 lira çeşitli gelirler olmak üzere 6540 lira gelir elde edilmiş ve 6539 lira harcama yapılmış; 54 kuruş ise ertesi yıla devretmişti.¹³³⁰

¹³²⁵ B.C.A. 490.01/998.857.2-32.

¹³²⁶ Yeni Mersin, 19 Nisan 1935

¹³²⁷ CHP 1935 Programı, Ulus Basımevi, Ankara 1935.

¹³²⁸ Yeni Mersin, 8 Haziran 1934.

¹³²⁹ B.C.A. 490.01/998.857.2-25.

¹³³⁰ B.C.A. 490.01/998.857.2-26.

1937’de gelecek yılın bütçesini tespit ederken, “İçel” adında bir dergi çıkarması için fazla para ayrılmış ve Halkevi memurlarına zam yapılmıştı.¹³³¹ İdari Heyet, 1938’de bütçeyi denetlemek ve harcamaları ayarlamak için bir komisyon oluşturmuştu.¹³³² 1938 yılının bütçesi, komisyon tarafından 7150 lira olarak tespit edilmişti.¹³³³ 15 Şubat 1938’de İcra Vekilleri Heyeti’nce alınan bir karar ile Seyhan ve Mersin’de Eti Türkleri denilen Nusayrilerin Türkçe bilmeyenlere Türkçe öğretmek, kız alıp vermelerinde masraflarını karşılamak ve kaynaşmayı sağlamak için Halkevi adına, C.H.P’ ye, 10000 lira yardım gönderilmişti.¹³³⁴

5- İlçelerde Halkevi Teşkilatı

a- Silifke Halkevi

Silifke Halkevi, Reisi Hüseyin Ali Köker öncülüğünde 7 komite şeklinde 1160 liralık bir bütçeyle faaliyetlerine başlamıştı.¹³³⁵ Parti Teşkilatı tarafından satın alınmış, iki katlı üç odalı bir evde faaliyetlerini sürdürmüştü.¹³³⁶ İlk dönemlerde Emin Alper, Silifke Halkevi Başkanlığı’na getirilmişti.¹³³⁷

Dil, Edebiyat, Tarih Kolu Abdullah Kamil, Baytar, İrfan Hanım ve Tarih Hocası Muammer Bey Spor Kolu, Çiftçi Mustafa Fevzi Efendi, İbrahim ve Mustafa Bey Köycülük Kolu, Giritlizâde Emin Bey, Baytar Müdürü, Rıza Bey, Sosyal Yardım Kolu, Tüccar Hasan Cahit Bey, Doktor Zeki Bey ve Necip Bey, Kitapsaray ve Yayın Kolu, Tekin Bey, Hamdi ve Mahkeme Üyesi Ağâh Bey, Temsil Kolu, İlk Okul Öğretmeni İlhan Bey, Talat Tinaz, Salih Bey, Ar Kolu, Şahap Önverin, Çiftçi Nafiz, Öğretmen Sait Yazgan’dan oluşmuştu.¹³³⁸

1936’da Silifke Halkevi, partinin ilgisizliğinden çalışamaz bir duruma gelince halk, Halkevine maddi yardımda bulunmuştu. Özellikle yerli halkın Halkevinin çalışmalarına katılımlarının gerekli olduğu vurgulanmış,¹³³⁹ Halkevi, yapılan

¹³³¹ Yeni Mersin,24 Haziran 1937

¹³³² Yeni Mersin,23 Kanun-ı sani/Ocak 1938.

¹³³³ B.C.A. 490.01/998.857.2-26.

¹³³⁴ B.C.A. 030.18.01/85.95.17

¹³³⁵ B.C.A. 490.01/998.857.2-17.

¹³³⁶ 1926’da Parti Teşkilatı tarafından satın alınmıştı.(B.C.A. 490.01/834.297.2-2.)

¹³³⁷ B.C.A. 490.01/303.1226.1-35.

¹³³⁸ B.C.A. 490.01/998.857.2-19.

¹³³⁹ B.C.A. 490.01/660.204.1-22.

yardımlarla belli bir oranda yükselişe geçmişti.¹³⁴⁰Silifke Kaymakamı Nihad Danışman'nın sistemli çalışması sonucu Halkevi'nde bir canlılık oluşmuş; düzenli olarak haftalık toplantı yapılmasına karar verilmişti.¹³⁴¹ Halkevi, Kaymakam Nihad Danışman'ın çabalarıyla toparlanarak faaliyetlerini hızlandırmış;¹³⁴²Kaymakam, Parti ile Halkevi Teşkilatı arasında bir denge kurmuştu. Halkevi, parti ile köylü arasında ilişkileri sağlamada birleştirici bir rol oynamıştı.¹³⁴³ Halkevi'nin görülen en önemli problemlerinden biri Halkevi'nin bulunduğu mevkiinin iyi olduğu; fakat alt katının ahır olarak kiraya verilmesinin çirkin bir görüntü oluşturduğu söylenmişti.¹³⁴⁴

1937'de Halkevi'nin geçen yıla oranla çalışmalarına belli bir düzen gelmiş, teftiş raporlarında çalışmalarının biraz daha arttırılması ve halkodalarının kurulması istenilmişti.¹³⁴⁵1938'de Galip Pekel'in partiye verdiği raporlar doğrultusunda, Halkevinin çalışmaları yerinde bulunmuştu.¹³⁴⁶Belediye Başkanı Sait Bey, aynı zamanda Halkevi Başkanlığı yaptığı için daha organizeli çalışmalar yapmış; özellikle Kütüphane Kolu'nun çalışmaları büyük bir beğeni görmüş, daha iyi olabilmesi için modern bir binanın yapılması ve faaliyetlerini genişletmesi için de Taşucu'nda bir Halkodası açılması gerekli görülmüştü.¹³⁴⁷

Dil, Edebiyat, Tarih Kolu, Kamil Toyalin, Sait Oğuz, Abdullah Kamil, Baytar'dan oluşmuştu. Spor Kolu, Ticaret Odası Başkâtibi Hasan Avni Aydın, Belediye Kâtibi Fevzi Akman, Terzi Rıza Ertaş, Köycülük Kolu, Ali Rıza Sarıata, Sosyal Yardım Kolu, Dr. Hamdi Kocabaş, Çiftçi Hüseyin İnan, Sıhhiye Memuru İbrahim, Kitapsaray ve Yayın Kolu, Hüseyin Erkan başkanlığında sadece iki üyeden oluşmuştu. Temsil Kolu, İlk Okul Öğretmeni Fazıl Soyal, Talat Tinaz, Ziraat Memuru Tayyar Şoşon, Ar Kolu, Şahap Önverin, Çiftçi Nafiz, Öğretmen Sait Yazgan'dan oluşmuştu.¹³⁴⁸

Silifke Halkevi'ne bütçeden 1500 lira ayrılmış, İdari Heyet bu miktara itiraz etmişse de bir sonuç alınamamıştı.¹³⁴⁹1937-1938 bütçesi, 1700 lira 1200 partiden,200

---

¹³⁴⁰ **CHP 1936 İl Kongreleri**, s.195.İlk altı ay içinde 1800 kişi ziyaret etmiş,345 üyesi olan Silifke Halkevi'nin en çok üyesi 177 üye ile Köycülük Kolu olmuştu. (B.C.A. 490.01/985.818.2-1.)

¹³⁴¹ **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:15,1939,s.15.

¹³⁴² B.C.A. 490.01/660.209.1-98

¹³⁴³ B.C.A. 490.01/660.206.1-20.

¹³⁴⁴ B.C.A. 490.01/1720.991.1-51.

¹³⁴⁵ B.C.A. 490.01/660.205.1-16.

¹³⁴⁶ B.C.A. 490.01/660.206.1-3

¹³⁴⁷ B.C.A. 490.01/660.209.1-75.

¹³⁴⁸ B.C.A. 490.01/972.760.1-7.

¹³⁴⁹ B.C.A. 490.01/660.206.1-92.

belediyeden,150 müsamere,100 bağış olarak tespit olunmuştu.¹³⁵⁰ok partili hayatın başlarında Silifke Halkevi'nin ktu olan şartları düzeltilmeye çalışılmış; Silifkeliler, Tevfik Sırrı Gr' Mersin Halkevi'ne yaptığı hizmetleri, Silifke Halkevi'ne yapmadığı için eleştirmişlerdi.¹³⁵¹

Dil, Tarih, Edebiyat Kolu: İlk kurulduğu dönemde  konferans vermiş, söz derlemeleriyle meşgul olmuştu.¹³⁵² Bu şubenin çalışmaları arasında konferans ve söylevlere önem verildiği grlmştu. Kolun en önemli alışması, Türk Dili'nin zenginlik ve olgunluğunu vatandaşlara anlatmak olmuştu. 1935'te Dil Bayramı'nda Orta Okul ğretmeni Ahmet Kemal, 500 kişiye Türk Dili hakkında bir konferans vermişti. Cumhuriyet Bayramı'nda Rasim Bozbey, inkılâplarla ilgili bir konuşma yapmış; Dil Edebiyat Kolu'nun tertiplelediği bir mitingle Atatürk'e yapılan suikast protesto edilmişti.¹³⁵³evrede yapılan incelemeler sonucunda 300 kadar atasözü toplanmış; halkın soyadı almasına yardım edilmiş, köylerde nkler üzerinde Türk Dili ve Edebiyatı zerine araştırmalar yapılmış, tarih alanında eski devrin mezar taşları Silifke'de bir Selçuklu türbesinin içinde toplanıp bir müzenin temeli atılmıştı.¹³⁵⁴Galip Pekel'in teftişinde; bu çalışmalar çok olumlu ve yararlı bir şekilde rapor edilmişti.¹³⁵⁵

Güzel Sanatlar Kolu:1933'de musiki şubesi üzerinde yoğunlaşılarak, bir şehir bandosu vücuda getirilmişti.¹³⁵⁶Bando hocası Sait Bey, bando şefi olunca bandoya bağlı amatörler her akşam toplanarak çalışmalara devam etmiş,¹³⁵⁷Sait Bey'in İzmire'tayinin çıkmasıyla birlikte 10 kişilik bando takımının çalışmaları yarım kalmıştı.¹³⁵⁸

Temsil Kolu:1933'de Köy Muallimi Piyesi temsil edilmişti.¹³⁵⁹ Atatürk'n Samsun'a ayak baştığı tarih olan 19 Mayıs'ta Snen mit Piyesi'nin sahnelenmesine karar verilmişti.¹³⁶⁰ Cumhuriyet Bayramı'nda Himmetin Oğlu Komedi'si oynanmış, bayan öğretmenlerin katılımıyla İkiizler Piyesi ve Hanife Hanım Mahkemede komedi'si temsil edilmişti.¹³⁶¹ 1938'de tarihleri arasında Mavi Yıldırım, Tarih Utandı, Mete,

¹³⁵⁰ B.C.A. 490.01/998.857.2-17.

¹³⁵¹ Akın,14 Temmuz 1946.

¹³⁵² Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hulasaları, Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara 1934,s.67.

¹³⁵³ B.C.A. 490.01/985.818.2-1; B.C.A. 490.01/1005.880.2-2.

¹³⁵⁴ B.C.A. 490.01/998.857.2-19.

¹³⁵⁵ B.C.A. 490.01/660.206.1-3.

¹³⁵⁶ Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hulasaları, s.67.

¹³⁵⁷ B.C.A. 490.01/985.818.2-1.

¹³⁵⁸ B.C.A. 490.01/998.857.2-18

¹³⁵⁹ Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hulasaları, s.67.

¹³⁶⁰ Yeni Mersin,16 Mayıs 1934

¹³⁶¹ B.C.A. 490.01/985.818.2-1.

Çoban, Bir Cesaret Rekoru piyesleri temsil edilmişti.¹³⁶²Kitaplar bölgenin yerel özellikleri, kültürel yapısı dikkate alınıp seçilirken, piyeslerde aynı hassasiyetler gözetilmediği için Genel Sekreterlik, Halkevi'nden bu konuya dikkat etmesini istemişti.¹³⁶³

Spor Kolu: 1933'de futbol, atletizm, binicilik, deniz sporları ile ilgilenilerek çeşitli müsabakalar düzenlenmişti.¹³⁶⁴ Halkevi Spor Kulübü adıyla gençlere mahsus 56 kişinin üye olduğu bir kulüp açılmış, bu kulübün üyeleri Avcılar Kulübü'nü kurmuştu.¹³⁶⁵ Spor Kolu, sporun gelişimi için gençlere voleybol alanı tahsis etmişti.¹³⁶⁶

Sosyal Yardım Kolu:1933'de yoksullara yardım konusunda hayır cemiyetleriyle ortaklaşa çalışmalar yapmış; 83 talebenin yeme ve diğer ihtiyaçları karşılanmıştı.¹³⁶⁷ 1935'de 130 talebeye ayakkabı ve elbise temin edilmiş, 80 öğrenciyeye kış gününde sıcak yemek verilmişti.¹³⁶⁸ Silifke'nin genç Doktoru Edip Çalışkan, haftanın belirli günlerinde Halkevinde fakirleri ücretsiz muayene etmiş, ücretsiz ilaç vermişti.¹³⁶⁹ Okul döneminde fakir çocukların okul ihtiyaçları karşılanmış,¹³⁷⁰ halkı rejim konusunda aydınlatmak için 1936'da Antalya Parti Başkanı Şerafettin Karacan, İstiklal ve İnkılâplarla ilgili Halkevi salonunda bir konferans vermişti.¹³⁷¹

Köycülük Kolu: Köylüleri yeni rejimin getirileri, ziraat ve hayvan yetiştirme konularında bilgilendirme konusunda çalışmalar yapmıştı.¹³⁷²1935'de hayvan hastalıkları ve bunların önüne nasıl geçileceği hakkında bir söylev verilmiş; köyler gezilerek sıtma ve tifo, koleradan korunma çareleri anlatılmıştı. Ziraat işlerinde bağcılık ve zeytincilik hakkında köylü bilgilendirilmiş,¹³⁷³ 185 üyesi olan kol, Cumhuriyet Bayramı'nda Tekir Çiftliği'nde bir hayvan sergisi açmış ve dereceye girenlere ikramiye vermişti. Köylü arasında güreş müsabakaları organize edilmiş; köylülerin istek ve

---

¹³⁶² B.C.A. 490.01/998.857.2-18

¹³⁶³ B.C.A. 490.01/921.586.1-72.

¹³⁶⁴ Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hulasaları, s.67

¹³⁶⁵ B.C.A. 490.01/998.857.2-19.

¹³⁶⁶ Halkevleri 1932-1935 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı, Ankara,1936,s.73.

¹³⁶⁷ Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hulasaları, s.67

¹³⁶⁸ B.C.A. 490.01/985.818.2-2.

¹³⁶⁹ Yeni Mersin,23 Eylül 1937.

¹³⁷⁰ B.C.A. 490.01/998.857.2-20.

¹³⁷¹ B.C.A. 490.01/1010.898.1-16.

¹³⁷² Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hulasaları, s.67

¹³⁷³ B.C.A. 490.01/985.818.2-2.

şikâyetlerini yazabilmeleri için bir yazıhane açılmış, bazı fakir hastaların tedavisine yardım edilerek Akça Köyü'nde köylülere bir temsil verilmişti.¹³⁷⁴

Kitapsaray ve Yayın Kolu: Kütüphanede köylülerle temasa geçilerek; Türk İnkılâbı, uygun bir tarzla köylülere anlatılmıştı. Kütüphaneden talebelerden çok, serbest meslekle uğraşanlar faydalanmıştı. Cezaevindeki tutuklularında kitaplardan faydalanması için çalışmalar yapılması gerektiği üzerinde durulmuştu.¹³⁷⁵ 1936'da Türk Soy Adları, İnkılâp Yolunda Türkiye adında daha çok inkılâpları anlatan kitap kütüphaneye gönderilmiş,¹³⁷⁶ Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin Silifke'yi ilgilendiren 9.cildi Genel Merkez tarafından Silifke'ye gönderilmişti.¹³⁷⁷

6- Mersin Halkevi'nin Şehir Hayatı Üzerindeki Etkileri

a- Halkevinin Mersin Sporuna Katkıları

Spor ve bütün benden hareketleri gençlik terbiyesinin ve milli terbiyenin, milli karakteri kökleştirmede önemli bir vasıta.¹³⁷⁸ Şubenin başlıca amacı tüm spor dalları hakkında halkı bilgilendirmek; sporu kitlesel bir etkinlik haline getirmek, spora ilgi ve sevgi oluşturmaktır. Spor Kolu'nun İdari Heyeti; Muharrem Tekin Başkanlığı'nda Edip Buran, Komisyoncu Rasim Tümer, Maliye Tahakkuk Memuru Ahmet Aydemir, Nafia ve Fen Memuru Selim Celal'den oluşmuştu. İlk dönemlerde Spor Kolu, tam teşkilatlanmadığı için İdman Yurdu'nu desteklemiş,¹³⁷⁹ gençleri kaynaştırmak için atletizm, yüzme ve güreş müsabakaları düzenlemiş;¹³⁸⁰ Boksör Selahattin, Mustafa, Kadri ve Pehlivan Ahmet Güzel ile güreş ve boks müsabakası organize etmişti.¹³⁸¹ Spor Kolu, Mersin'de gençleri kaynaştırmak, birlikte hareket etme ve ekip bilincini yerleştirmek için; atletizm, atıcılık, binicilik, bisiklet, boks, futbol, cirit vb. spor dallarıyla ilgilenmişti.

Spor Kolu'nun ilgilendiği dallar içinde atletizm ön plana çıkmış, Türkiye'de dereceye girmiş atletler yetiştirmiş; Adana Halkevi ile birlikte atletizm müsabakaları

¹³⁷⁴ B.C.A. 490.01/998.857.2-19

¹³⁷⁵ B.C.A. 490.01/985.818.2-2.

¹³⁷⁶ B.C.A. 490.01/834.297.1-52.

¹³⁷⁷ B.C.A. 490.01/921.586.1-52.

¹³⁷⁸ CHF Halkevleri Talimatnamesi, Yeni Mersin Matbaası, Mersin 1933,s.18.

¹³⁷⁹ B.C.A.490.01/998.857.2-30.Mersin Halkevi Spor Kolu ilk açıldığında 150 üyesi bulunmaktaydı.(Yeni Mersin 17 Mart 1933)

¹³⁸⁰ Ege, 2 Ağustos 1934.

¹³⁸¹ Ege, 3 Birinci Kanun/Aralık 1934. Güreşte isim yapmış olan Mersinli Ahmet, Ruslarla yapılan müsabakada başarılı olmuştu (B.C.A. 490.01/985.818.2-22)

düzenlemişti. Deniz sporuna da önem verilmiş, Deniz Spor Teşkilatı kurulmuştu. İstanbul'dan antrenör getirtirilerek yeni tekniklere göre yüzme dersi verilmişti. Spor Kolu, yüzmede Türkiye genelinde beşincilik elde etmiş,¹³⁸² yüzme müsabakaları düzenlemeye karar vermiş; beş etaptan oluşan bu müsabakalara daha organizeli hareket edilmesi için, sadece bu kola üye olanların katılma şartı getirilmişti.¹³⁸³ Adana Irmağı ağzına ve Viranşehir'e kadar futa ve yelkenlilerle deniz sporları yapılmıştı.¹³⁸⁴ Deniz sporlarının sona ermesiyle Gözne-Fındıkpınarı Yaylası'nda atletizm müsabakası düzenlenmişti.¹³⁸⁵

Adana, Tarsus ve Konya sporcularıyla birlikte atletizm ve tenis müsabakaları ve¹³⁸⁶ gençleri kaynaştırmak adına sokak koşusu ve bisiklet yarışı düzenlenmişti.¹³⁸⁷ Türk kültürünün bir ögesi olan cirit oyununu tekrardan yaşatmak ve Mersin'e kazandırmak için köylere kadar geniş bir araştırma yapılmış,¹³⁸⁸ Parti Teşkilatı, Mersin'de canlı olan bu spor faaliyetlerinin ilçelerde de aynı düzeyde olması için çalışmalar yapılmasını istemişti.¹³⁸⁹ 1937'de Spor Kolu'nun faaliyetlerinde bir canlanma gözlenmiş, sporcuların daha rahat koşullarda çalışmalarını düzenli yapabilmeleri için stadyumda yer tahsis edilmişti. Akdeniz'in güzelliğini göstermek, Mersin bir deniz şehri olmasına rağmen, ilgisiz kalan gençlerinin ilgisini uyandırmak ve şehrin tanıtımı için de deniz sporları ile ilgili müsabakalar düzenlenmişti.¹³⁹⁰ Ata Sporlu olan güreşi, Mersin'e sevdirmek ve benimsetmek için dünyaca tanınmış güreşçi Mersinli Ahmet ile Bulgar güreşçi Mulla Mehmet arasında bir turnuva yapılmıştı.¹³⁹¹ Mersin'in atlı sporseverleri Halkevinde bir toplantı yaparak, bu sporu geliştirmek adına bir cemiyet kurmaya karar

---

¹³⁸² **B.C.A.** 490.01/985.818.2-22;**Ege**,25 Şubat 1936.

¹³⁸³ **Ege**, 6 Ağustos 1934.

¹³⁸⁴ **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:9,Yıl:1,1938,s.39.

¹³⁸⁵ **Ege**,24 Eylül 1936.

¹³⁸⁶ **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:21,Yıl:2,1939,s.9. **Ege**,10 Birinci Kanun 1934. Halkevi Spor Kolu, akşamları güreş müsabakaları tertip etmişti. Güreş sporunun gelişimi için 2 güreş minderi ve 12 güreş donu merkezden gönderilmişti. (**Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinin Parti Teşkilatı'na Umumi Tebligatı, 1.İkinci Kanun 1941'den 30 Haziran 1941 Tarihine Kadar**, XVIII, Ulusal Matbaa, Ankara 1941,s.163.) Tenis sahasının yapılabilmesi için 250 lira yardım yapılmıştı.(**B.C.A.** 490.01/985.818.2-22)

¹³⁸⁷ **Ege**,18 Şubat 1934;55 kişi katılmıştı.2500-3500 metre koşusu,12 ve 23 km bisiklet yarışları yapılmıştı. (**Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hülasası**, s.89.)1937'de İstasyon-Kahyaoğlu arasında bisiklet yarışı yapılmıştı. (**Yeni Adana**,26 Mart 1937.)

¹³⁸⁸ **Yeni Mersin** 26 İkinci Teşrin/Kasım 1936.

¹³⁸⁹ **B.C.A.**490,01./660.204.1-22.

¹³⁹⁰ **Yeni Mersin** 21 Şubat 1937; **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:9,Yıl:1,1938,s.27.

¹³⁹¹ **Ege**, 21 Eylül 1937;**Yeni Adana**,26 Mart 1937. Güreşteki bu başarıya rağmen bütçe yetersizliğinden ihtiyaç olan iki güreş minderi alınamamıştı. (**B.C.A.**490,01./1208.7.3-70.)

vermişlerdi.¹³⁹²Bölgenin coğrafi güzelliklerini tanıtmak için 30 kişilik bir kabile 120 km olan Gözne, Karatepe, Sunturas, Mehrican ve Fındıkpınarı'nı kapsayan dağ yürüyüşü yapılmıştı.¹³⁹³Bu dönemdeki spor faaliyetleri teşkilatlanmış olan İdman Yurdu etrafında toplanarak, atletler için koşu pisti kurulmuş,¹³⁹⁴ gençlerin daha verimli çalışabilmeleri için Mersin Spor, Fener Spor ve ortaokul olmak üzere birkaç kola ayırarak maçlar tertip etmişti.¹³⁹⁵

b- Halkevinin Sosyal Yardım Etkinlikleri

Sosyal Yardım Kolu'nun amacı halkevlerinin bulunduğu yerlerde gerçek surette yardıma muhtaç kimsesiz kadınlar, çocuklar, maluller, yaşlılar ve hastalara karşı toplumda şefkat ve yardım duygusunu uyandırmak etkinliklerde bulunmaktır.¹³⁹⁶

Sosyal Yardım Kolu: Sıhhiyet Müdürü Necmettin Üstün Başkanlığı'nda Başhekim Hayri Toluğan, Sıhhiye Hekimi Vasıf Özemli, Doktor Kamil Tufan'dan oluşmuştu.¹³⁹⁷ Adana Bağlar Harbi'nde malul olan Mustafa Anamur ve Kalın Viran Köyü'nden Osman Bey'e maddi yardımda bulunmuş,¹³⁹⁸ şehirde dilenciliği önlemek için geniş çaplı bir çalışma başlatmış,¹³⁹⁹ dilencilikle uğraşanları iş alanlarında istihdam etme yolunu seçmişti.¹⁴⁰⁰

Sosyal Yardım Kolu, yoksul insanlara yardım etmek amacıyla Hilâl-i Ahmer ve Himaye-i Etfal Cemiyetleriyle 400 kişiye yetecek bir aşevi açılması için çalışmalar başlatmış,¹⁴⁰¹ uzun savaş dönemleri, dul ve yetimler bıraktığından Belediye'nin yoksul ve yetimlere yaptığı yardımlar yeterli ölçüde olmadığından düzenli bir şekilde yardım

---

¹³⁹² **Türksözü**,5 Şubat 1937.211 üyeli kol,23 toplantı yapmıştı.(**Yeni Mersin** 29 Birinci Teşrin/Ekim 1937.)

¹³⁹³ **Yeni Mersin** 11 Temmuz 1937.

¹³⁹⁴ **Yeni Mersin**,21 Şubat 1937.

¹³⁹⁵ **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:8,Yıl:1,1938,s.8

¹³⁹⁶ **B.C.A.** 490.01/1005.878.1-21;**C.H.F.Halkevleri Talimatnamesi**, s. 12.

¹³⁹⁷ **B.C.A.**490.01/998.857.2-30. Mersin Halkevi Sosyal Yardım Kolu, ilk açıldığında 130 üye ile çalışmalarına başlamıştı. (**Yeni Mersin** 28 Ocak 1945.) 1937'de 167 üyeye ulaşmıştı. (**Yeni Mersin** 21 Şubat 1937)

¹³⁹⁸ **Yeni Mersin**,1 Şubat 1935

¹³⁹⁹ **Yeni Mersin**,11 İkinci Teşrin/Kasım 1944.

¹⁴⁰⁰ **Akın**,16 Şubat 1944. Yolda kalmış olanlara maddi açıdan yardımda bulunmuştu. İşsiz vatandaşlara boş kalmamaları için iş bulmaya çalışmıştı. (**İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:5,Mayıs, Mersin 1938)17 gence para yardımı yapılmıştı. (**Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporu**, s.90)

¹⁴⁰¹ **B.C.A.**490.01/998.857.2-30; **Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporu**, s.90. **Yeni Mersin**,5 Haziran 1934,699940 kişiye yemek verilmişti.(**Halkevlerinin 1935 Senesi Faaliyet Raporu**, Ankara,1936, s.79.);**Cumhuriyet**,2 Kanun-ı evvel/Aralık 1934.

elini uzatmak için aşevinin açılması önemsenmişti.¹⁴⁰²1935’de yapımı tamamlanan aşevi günde 235 yardıma muhtaç kimsesiz ve yoksula yemek vererek,¹⁴⁰³ kapasitesini sürekli arttırmıştı.¹⁴⁰⁴ Aşevinin giderleri belediye bütçesinden muhtaçlar için ayrılan pay ile hayırseverlerin yardımlarından temin edilmiş,¹⁴⁰⁵ aşevine yardım amaçlı Garden Partisi düzenlenerek maddi anlamda destek sağlanmıştı.¹⁴⁰⁶

Sosyal Yardım Kolu, ilk dönemlerinde sağlık problemi olan yardıma muhtaç insanların muayenelerini yaparak ilaçlarının teminini sağlamış,¹⁴⁰⁷ tedavileri için sağlık bakımevi açmış; gönüllü doktorlar bakımevine gelen hastaları muayene etmişlerdi.¹⁴⁰⁸ Köycülük Kolu Tahsin Soylu başkanlığında, 120 kişilik bir heyetle Tömük Köyü’ne gitmiş, 97 hastayı muayene ederek,92 hastaya ücretsiz ilaç vermişti.¹⁴⁰⁹ Kol, aynı zamanda köylerdeki çocuklarla yakından ilgilenmiş; köylerden Mersin’e okumak için gelen gençlerin defter, kitap gibi kırtasiye ihtiyaçlarını karşılamış, çeşitli etkinlikler düzenleyerek, çeşitli hediyeler dağıtmıştı.¹⁴¹⁰

Dr. Muhtar Berker tarafından dönemin en ciddi göz hastalığı olan trahom¹⁴¹¹ ile ilgili konferansla halk bilinçlendirilmiş, sağlık yönünden görsel öğelere önem verilerek, sağlıklı yaşamın ilkeleri ile ilgili filmler gösterilmişti.¹⁴¹²”Sağlık Öğütleri” önemli bilgileri kapsayan broşürü köyde ve şehirde halkın bilgilenmesi için ücretsiz dağıtmıştı.¹⁴¹³ Sosyal Yardım Kolu, inkılâpların yerleşmesi konusunda da çalışmalar yapmış, Soyadı Kanunu çerçevesinde Genel Merkez’in gönderdiği soyadları broşürlerini hazırlayarak halka tanıtmıştı.¹⁴¹⁴

¹⁴⁰² Rıza Atilla, “Aşevi”, **Yeni Mersin**,27 Haziran 1934;**Ege**,1 Birinci Kanun/Aralık 1934.

¹⁴⁰³ **Yeni Mersin**,22 Nisan 1935.

¹⁴⁰⁴ 1936’da 253 kişi,1937’de 323 kişiye yemek vermişti. (**İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:5,Mayıs, (Mersin 1938),s.2. **Ege**,14 İkinci Kanun/Ocak 1936)

¹⁴⁰⁵ **Yeni Mersin**,29 Birinci Teşrin/Ekim 1937.

¹⁴⁰⁶ **Yeni Mersin**,3 Temmuz 1934.

¹⁴⁰⁷ **1933 Faaliyet Raporu**, s.79,1938’de genelde 42000 kişi muayene edilmişti.(**CHP 1939’da Halkevleri**, Ankara 1939,s.7; **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:9,Yıl:1,1938,s.27.)

¹⁴⁰⁸**Halkevleri 1932-1935 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı**. s.89. 402 kadın,511 çocuk,196 yaşlı toplam 1109 kişi muayene edilmişti. (**1934 Halkevi Faaliyet Raporu**, s.90.)1935’te 687,1936’da 430,1937’de 364 kişi muayene edilmişti.(**Yeni Mersin**,21 Şubat 1937.)

¹⁴⁰⁹ **Akın**,8 Haziran 1944. Erdemli Köyü’nde ise, Dr. Tahsin Soylu ve Rüştü Bagatı, 124 kişi tedavi edilmişti. (**Akın**,24 Birinci Teşrin/Ekim 1944)

¹⁴¹⁰ **B.C.A.**490.01/998.857.2-31;**Yeni Mersin**,21 Şubat 1937. 8 ortaokul talebesinin defter, kalem elbise ve ayakkabı ihtiyacı karşılanmıştı. (**Ege**,24 Eylül 1936;**Yeni Mersin**,26 Şubat 1940.)

¹⁴¹¹ Mısır kaynaklı gözün kör olmasına kadar giden bir göz kapağı hastalığı İbrahim Paşa’nın Mısır seferi sonucu Anadolu’ya yayılmıştı. (Dr. Muhtar,”*Trahom*” **Yeni Mersin**,17 Ağustos 1932;**Türksözü**,10 Teşrin-i sani/kasım1934;**Aydın Tarihi**, Sayı:36,1-31 II. Kanun 1936.)

¹⁴¹² **Yeni Mersin**,22 Nisan 1934.Mersin’de Trahom oranı Türkiye genelinde 4,2’ydi. (**Aydın Tarihi**, Mayıs 1935,s.164.)

¹⁴¹³ **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:6,Ekim,1938,s.11.

¹⁴¹⁴ **Ege**, 28 Teşrin-i sani/Kasım1934.

c- Halkevinin Köy Hayatına Etkileri

Halkevlerinin yaptığı faydalı hizmetlerden biri de sınırları içerisinde bulunan köylere geziler düzenleyerek mahalli tetkikler ve ilmi çalışmalar yapmaktır.¹⁴¹⁵ Köycülük Kolu, köylünün her bakımdan yetişmesine hizmet etmek, milli değerleri onlara aşlamak; Türk kültürünün gelişimi ve köylüye tanıtımı için kurulmuştu.¹⁴¹⁶ Köyden şehre doğru göç etmenin, şehirlerde merkezileşmenin zararları anlatılmış,¹⁴¹⁷ köy gençleri ile kaynaşarak rejimin felsefesini onlara aşlamayı amaçlamış,¹⁴¹⁸ İnkılâbın en önemli yönü olan kırsal kesimin kalkınması taşranın merkeze etki yapması için çalışmalar yapmıştı.

Köycülük Kolu İdari Heyet'i: Çiftçi Çınar Aydın'ın başkanlığında Öğretmen Ulviye Alpay, Talat Aytekin, Nadire Seyhun, Avni Döker'den oluşmuştu.¹⁴¹⁹

Köycülük Kolu, köylere yaptığı gezilerde, köylülere yeni rejimi anlatmış onları bilgilendirmiş; hastalıklardan korunma yolları anlatılarak hasta olan köylüler tedavi edilmiş; köy okullarında fakir çocuklara kırtasiye malzemesi yardımıyla bulunmuştu. Şehir merkezinde işi olan köylülerin dilekçelerinin yazılmasına yardımcı olmuş,¹⁴²⁰ özellikle inkılâpların yerleşmesi için çalışmalar yapmış, eski ve yeni ölçüler arasındaki farkları anlatmak için resimli ve izahlı afişler hazırlayarak köylere dağıtmıştı.¹⁴²¹ Köy muhtarlarına kurs açarak köy kanununu anlatmaya uygulama yollarını öğretmeye karar vermişti.¹⁴²² Köylerin kültürel bakımdan kalkınmasını bilinçli bir şekilde yürütebilmek için köy eğitmenleri yetiştirmiş;¹⁴²³ köylerde Türkçe bilmeyen köylüler için dört aylık bir kurs açmış,¹⁴²⁴ inkılâpların daha kalıcı yerleşmesi için Dâhiliye Vekâleti'nin girişimleriyle, köy bürolarının açılması ve köylülere kolektif

¹⁴¹⁵ B.C.A.490.1005.878.1-19; **Aydın Tarihi**, (1-29 Şubat 1940), Sayı: 75, s. 85.

¹⁴¹⁶ Mehmet Tuğrul, "Halkevleri ve Köycülük" **Ülkü**, Sayı: 7/79 (1 Ocak 1945), s.13; **İdare Dergisi**, 10/119 (Şubat 1938), s.171.

¹⁴¹⁷ **Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinin Parti Teşkilatı'na Umumi Tebligatı**, Temmuz 1939'dan 31 Birinci kanun 1939 Tarihine Kadar, XV, Zerbamat Basımevi, 1940, s.61.

¹⁴¹⁸ **Ulus Gazetesi**, 22 Şubat 1942; Mehmet Necati Öngay, "Halkevlerimiz Halkodalarımız" **Ülkü**, XI, (Kasım 1946), s.22.

¹⁴¹⁹ B.C.A. 490.01/998.857.2-31. Mersin Halkevi Köycülük Kolu, ilk açıldığı zaman üye sayısı 133'tür. Daha sonraki süreçte üye sayısı 300'ün üzerine çıkmıştı. (**Yeni Mersin** 17 Mart 1933)

¹⁴²⁰ B.C.A.490.01/998.857.2-31; **Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hulasaları**, s.91. 1935'te 1392 köylünün işine yardımcı olmuştu. (**Halkevlerinin 1935 Senesi Faaliyeti**, s.80.)

¹⁴²¹ **Yeni Mersin**, 1 Şubat 1934.

¹⁴²² Rıza Atilla, "Köye Doğru", **Yeni Mersin** 11 Aralık 1935.

¹⁴²³ **Cumhuriyet**, 23 Şubat 1936.

¹⁴²⁴ **Yeni Mersin**, 21 İkinci Teşrin/Kasım 1936.

hareket etme bilincini geliştirici çalışmalar yapılması planlamıştı.¹⁴²⁵ Köyün doğal koşullarına uygun bir şekilde hayvan hastalıkları ve ziraat ile ilgili bilgilendirici broşürler köylülere dağıtılmış; Köylünün sorunlarını daha yakından takip etmek için, 20 Şubat 1934'de konferans salonunda 300 kadar Köy Heyet Üyesi'nin sorunları dinlenmişti.¹⁴²⁶ Kol, 10 Mart 1936'da 30 köyden, 60 kişiyi merkeze davet ederek; köyün kalkınması için ormancılık, sağlık, adliye ve tapu dersleri vermişti.¹⁴²⁷

Başkan İbrahim Bey, “*İnkılâbımızı kökleştirmek, medeni ilerleyişimize daha fazla hız vermek için köylülerin faydalanması için, her şeyden evvel köylü ve şehirli arasındaki seviye farkının ortadan kalkmasıyla mümkün olabilir*”¹⁴²⁸ demişti. İbrahim Bey, sıhhi, içtimai, zirai bilgileri kapsayan bir kitap hazırlığı içine girmişti.¹⁴²⁹

Köycülük Kolu; Gözne Köyü'ne bir gezi düzenlemiş, geziye iştirak eden doktorlar, hastaları ücretsiz muayene etmişlerdi.¹⁴³⁰ Emirler Köyü'nde köylülerin sorunları dinlenmiş, domuz, kurt gibi hayvanlardan korunma yolları anlatılmıştı.¹⁴³¹ 1935'de Belenkeşlik Köyü'ne 20 kişilik bir kabile ile gezi düzenlenerek köylülerin sorunları ile ilgilenmiş; Fındıkpınarı'nda hayvan bakımı, bağcılık ve bahçecilik hakkında köylülere ders vermişti. Köylülere “*Hayvan Hastalıkları ve Sıtmadan Korunma Tedbirleri*” adlı broşür dağıtılmıştı.¹⁴³² Köyler arasında kaynaşmayı sağlamak için Mezitli, Elvanlı Köyleri ve Kuyuluk civarına sürek avı düzenlemişti.¹⁴³³

Aynı zamanda modern devlet geleneklerine uygun bir şekilde göçebe bir hayat yaşayan Başış ve Köşeler Aşiretlerini, Giritli ile Çatalkili Köyleri arasındaki araziye

¹⁴²⁵ Rıza Atilla, “*Halkevlerimizden Beklediğimiz İdeal Hareket*”, **Yeni Mersin**, 4 Mart 1936.

¹⁴²⁶ **Yeni Mersin**, 26 Şubat 1934.

¹⁴²⁷ Bu dönemde Köycülük Kolu'nda: Ziya Eraydın, Emin Epengin, Muhsin Yanpar, Macide Merzeci Mahmut Öztürk. (**Ege**, 12 Mart 1936.) Köylüye yurt duygusu, sağlık, iktisat ve çiftçilik dersleri verilmişti. (**İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:9, Yıl:1, 1938, s.35) Köycülük Kolu Başkanı Dr. Necmettin Üstüntürk “Sağlık Öğütleri” adlı broşür yayınlamıştı. (**B.C.A.** 490.01/985.818.2-57.)

¹⁴²⁸ **Yeni Mersin**, 23 Şubat 1934. Köycülük Kolu tarafından, Ketencilik ve kenevircilik üzerine bir kitap yazılarak köylüye dağıtılmıştı. Yetenekli köylülere yararlı genel kültür bilgileri vermek için kısa devreli kurslar açılmasına karar verilmişti. (**B.C.A.** 490.01/998.857.2-32.)

¹⁴²⁹ **Yeni Mersin** 15 Mart 1934. Mersin'in Kurtuluş Bayramı'nda köylerde “Milli Savaş” adlı bir sergi açılmıştı. (**Ulus**, 22 Birinci Kanun/Aralık 1935.)

¹⁴³⁰ **B.C.A.** 490.01/985.818.2-22.

¹⁴³¹ **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:9, Yıl:1, 1938, s.27; **Yeni Mersin** 23 Şubat 1934. Nüfus sayımı ve soyadlarının tescili işleri ile ilgili 111 köy muhtarıyla toplantılar yapılmıştı. (**Yeni Mersin**, 4 Mart 1935)

¹⁴³² **Ege**, 16 Temmuz 1935; **Yeni Mersin**, 17-31 Temmuz 1935. Doktor Mazhar Bey, Seymenli, Tece ve Çiftlik Köylerine gezi düzenleyerek, köylüleri muayene etmişlerdi. (**Yeni Mersin** 28 İkinci Kanun/Ocak 1934) Doktor Hayri Bey, Fındıkpınarı'nda 340 hastayı muayene etmişti. (**B.C.A.** 490.01/985.818.2-22. **Ege**, 25 Şubat 1936)

¹⁴³³ **Yeni Mersin** 11 Mart 1934.

yerleştirilmesi sırasında yaşanan sıkıntıları çözmek için çalışmalar yapmış,¹⁴³⁴ Tece Köyü'nü örnek köy haline getirerek, yaptırdığı köy planlarını, diğer köylere göndermiş, yapılan değişikliklerin ve yeniliklerin köylere yansımaları sağlayarak, köylü üzerinde büyük bir etki yapmış; köylülerin parti ve Halkevi'ne olan bağlılıklarını arttırarak etkinliklere katılımını sağlamıştı.¹⁴³⁵ 1937'de köy gezilerine devam edilmiş;20 kişilik bir heyetle Çiftlik Köyü'nde bağcılık çalışmaları incelenmiş; Mezitli, Aladağ, Tömük ve Elvanlı ziyaret edilerek Halkevi Başkanı Mansur Bozdoğan, köylerin sorunları ilgili görüşmeler yapmıştı.¹⁴³⁶

d- Halkevinin Kütüphane ve Yayın Faaliyetleri

C.H.P. toplumun kalkınması için Kütüphane Kolu'na ayrı bir önem vermişti. İsmet İnönü, “*Halkevleri memleketin ekonomik ve kültürel yaşayışında, her bakımdan tarla ekmekten büyük bir fabrikayı işletmeye kadar bütün işlerde iyi hazırlanmış özel bir bilgiye ihtiyaç olduğuna inanmayı yaymalıdır. Okuma hevesini çoğaltma Halkevlerinin başlıca görevlerindedir*” diyerek bu şubenin önemine vurgu yapmıştı.¹⁴³⁷

Mersin Halkevi'nde kütüphane için yer sıkıntısı sorun olunca, Maarif Müdürlüğü'ne ait bir odanın verilmesi ile bu sorun çözülmüştü.¹⁴³⁸ Türk Ocağı'ndan devir alınan 788 adet kitapla faaliyetlerine başlamış,¹⁴³⁹ kütüphaneden halkın daha iyi faydalanması için zenginleştirme yoluna gidilmişti.¹⁴⁴⁰1934'den itibaren kütüphaneyi bir düzene sokmak için bir defter tutularak, kitap okuyanların adı, mesleği ve okuduğu kitabın ismi kaydedilmeye başlanmıştı.¹⁴⁴¹1935'de çeşitli dillerden 440 kitap satın alınmış;¹⁴⁴² toplam kitap sayısının 2501 olduğu kütüphanede, kitap okuyanların sayısı 4928 kişi olarak tespit edilmişti.1203'ü okur,772'i çiftçi,1045'i işyar, 625'i çiftçi,291

¹⁴³⁴ **Yeni Mersin**,13 Temmuz 1934. Mezitli, Tömük ve Elvanlı köylere düzenlenen gezilerde çocuklara yardım mahiyetinde defter, kalem dağıtılmıştı. (**Ege**,21 Nisan 1936.)

¹⁴³⁵ **B.C.A.** 490.01/985.818.2-57;**Yeni Mersin** 23 Şubat 1936.

¹⁴³⁶ Fuad Türkay, “*Köy ve Köylümüz*” **Yeni Mersin**,2 Haziran 1937 Cavit Özalmaz, bu gezilerde önemli tetkiklerde bulunmuştu. (**B.C.A.**490.01/303.1226.2-49.)

¹⁴³⁷ **CHP 1939'da Halkevleri**, Recep Ulusoglu Basımevi, Ankara, 1939,s.12.

¹⁴³⁸ **Yeni Mersin** 2 Mart 1933.Kütüphanede 1934'te 1894 kitap(**1934 Halkevi Faaliyet Raporu**, s.199.)1935'te 2551 kitap mevcuttu. (**Yeni Mersin** 23 Şubat 1936).

¹⁴³⁹ 98 Türkçe,460 Osmanlıca,488, eski kitap 174 toplam 1116 kitap mevcuttu. (**Maarif 1933-34 Halk Okuma Odaları ve Umumi Kütüphaneler İstatistiği**, Devlet Matbaası, İstanbul 1935,s,42.)

¹⁴⁴⁰ **Yeni Mersin** 10 Mart 1933.

¹⁴⁴¹ **B.C.A.**490.01/834.297.1-53.

¹⁴⁴² 2596 okur kütüphaneyi ziyaret etmişti. (**Ege**,16 Temmuz 1935.)

işçi,295 tecimer,200'ü öğretmen,15 doktor,200 subay ve 518'i bayan okuyucu profiline sahipti.¹⁴⁴³

Kütüphane Kolu'nun 1936'da 11 bayan,91 bay olmak üzere 112 üyesi vardı. Halkevi Kütüphanesi'nde 264 adet tarih ve coğrafya seyahatnamesi ile zengin bir kütüphane görünümü vermiş,¹⁴⁴⁴ Milli Tasarruf ve İktisat Cemiyeti, iktisat haftasında açtığı sergide Kütüphanesi'nde bulunan kitapların bir kısmını teşhir etmişti.¹⁴⁴⁵

1937'de Kütüphane ve Yayın Kolu, çalışmalarına yön vermek için, Yeni Mersin Gazetesi sahibi Fuat Akbaş, Baş Muharriri Rıza Atilla, Makbule Hanım, Ticaret Okulu Müdürü Fahri Bey, Behçet Göçük gibi yayın faaliyetleri içinde olan kişileri İdare Heyeti'ne seçmişti.¹⁴⁴⁶ Bu dönemde kütüphaneyi daha çok öğrencilerin kullandığı ve edebi eserler ve dergilerin okunduğu görülmüştü.¹⁴⁴⁷ Mersin Halkevi İdare Heyeti, Başkan Mansur Bozdoğan öncülüğünde toplanarak "İçel" adında bir Halkevi Dergisi çıkarma işini görüşmüş; ayda bir defa çıkarılacak ve Mersin'in kültürel ve tarihi olarak tanıtımını yapacak olan derginin çıkarılması için, vilâyet makamı'ndan izin alınmıştı.¹⁴⁴⁸ Yayın Kolu, çıkarılacak derginin yazımında izlenecek politikaları ve teknik konuları görüşmek için toplantı yapmış; halkı bilgilendirmek için faydalı broşürler bastırarak halka ücretsiz dağıtma kararı almış,¹⁴⁴⁹ derginin baskısı için gerekli olan baskı makinesi özel bir şirketten alınarak çözümlenmişti.¹⁴⁵⁰

d- Dil Alanında Halkevinin Yaptığı Katkıları

Bu şubenin amacı halkın bilgisini arttıracak konularda konferanslar vermek, Cumhuriyet ilkelerinin kökleşmesine ve yayılmasına yardımcı olmaktır.¹⁴⁵¹ Bu kol, Türk Dili'nin geliştirilip zenginleştirilmesi için söz derlemeleri ile ilgilenmişti. Mersin gibi Nusayri, Girit ve Lübnan gibi yerlerden göç edenlerin yoğun olarak yaşadığı

¹⁴⁴³ B.C.A. 490.01/985.818.2-20.

¹⁴⁴⁴ C.H.P.Mersin Halkevi Kitapsarayında Bulunan Tarih, Coğrafya Seyahatname Kitapları, Yeni Mersin Basımevi, Mersin 1936,s.8.

¹⁴⁴⁵ B.C.A.490.01/834.297.1-55.

¹⁴⁴⁶ B.C.A.490.01/998.857.2-31;Yeni Adana,26 Mart 1937.Merkezden 25 adet Nutuk gönderilmişti.(B.C.A.490.01/22.110.39).Arpaçsakar Köyü'ndeki halkodası için de kitap gönderilmişti.(B.C.A.490.01/1046.1019.3-63.)

¹⁴⁴⁷ Yeni Mersin 1 Nisan 1937.

¹⁴⁴⁸ Yeni Mersin 26 Teşrin-i sani/Kasım1937.

¹⁴⁴⁹ Yeni Mersin 3 Birinci Kanun/Aralık 1937.

¹⁴⁵⁰ Yeni Mersin 22 İkinci Kanun/Ocak 1938.

¹⁴⁵¹ C.H.F.Halkevleri Talimatnamesi, Hâkimiyeti Milliyet Matbaası Ankara,1934 s. 11.

kozmpolit bir coğrafyada ortak dil ve kültür oluşturmak için bu şubenin çalışmalarına diğer şubelerden daha çok önem verilmişti.

İdari Heyet: Muallime Hediye başkanlığında Emekli Binbaşı Tahsin Narman, Muallim Asım, Fuat Fırat ve Fahrettin Sebuk'tan oluşmuştu.¹⁴⁵² C.H.F. Grubu yaptığı toplantıda, Halkevleri ile fırkanın dil işlerinde ne şekilde çalışacağını tespit etmişti. C.H.F., Mersin'de Dil Derleme Heyeti oluşturarak dil işleri ile ilgilenmiş;¹⁴⁵³ daha planlı hareket etmek için, Dil Derleme Heyeti ile Dil Kolu çalışmalarını birleştirmişti.¹⁴⁵⁴ Türk Dili Konuşturma Cemiyeti kurulmuş,¹⁴⁵⁵ Mersin, dil bakımından önem arz eden bir coğrafya olduğu için, bu kol Türkçe kelimelerin derlemesine önem vermiş;¹⁴⁵⁶ Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçe karşılıklarını tespit etme ve söz derleme işlerine ağırlık vermişti.¹⁴⁵⁷ 1934'de bölgenin en önemli sorunlarından biri olan Türkçe konuşmanın önündeki sıkıntıları çözmek için, C.H.F.Mersin Teşkilatı ile Dil Kolu birlikte bir toplantı yaparak, Türkçe konuşma çalışmalarına hız vermiş; Türkçe'nin ilmi yönleri üzerinde durulmuştu.¹⁴⁵⁸ Mersin'de yabancı unsurların çokluğu ve bunların Türkçe'yi yanlış öğrenmeleri, Türkçe'nin ahengini bozduğu için;¹⁴⁵⁹ Türk Dilini öğrenmenin gerekli olduğu üzerinde durularak; Türkçe Okutma ve Öğretme Kursu açılmıştı.¹⁴⁶⁰ Türkçe konuşmamakta ısrar edenlerle ilgili alınacak yaptırımlarla ilgili görüşmeler yapılmış;¹⁴⁶¹ Mersin gençliğinin başlatmış olduğu kampanya sonuçlarını vermiş; Mersin'in Fındıkpınarı yaylasında en ağır sözlerle Türklüğe hakaret eden Matmazel Dora, Savcı Şeref Bey'in talimatıyla tutuklanmıştı.¹⁴⁶²

Komite Başkanı Suat Arsal, halk dilinde bulunan masal, türkü, bozlak, ağıt ve atasözlerini toplayarak kendi neşrettiği Güney Mecmuası'nda yayınlamış; Öz Türk Masalları adı altında bir broşür çıkarmıştı.¹⁴⁶³ Türkçe'nin zenginliğini ve inceliklerini gösterebilmek için Dil Bayramı'nda Türkçenin gelişimi üzerinde durulmuş; Öğretmen Suat Salih Bey, Dil İnkılâbı ile ilgili bir konferans vermiş; dilin gelişimi ile ilgili iki

¹⁴⁵² B.C.A.490.01/998.857.2-29.

¹⁴⁵³ Yeni Mersin, 12 Mart 1933

¹⁴⁵⁴ B.C.A.490.01/998.857.2-29; Yeni Mersin, 16 Mart 1933.

¹⁴⁵⁵ Cumhuriyet, 23 Teşrin-i sani/Kasım 1933.

¹⁴⁵⁶ H.M.Karagülle, "Halkevlerinin Lüzum ve Ehemmiyetleri", İçel Halkevi Dergisi, Sayı:6,s.7.

¹⁴⁵⁷ Yeni Mersin, 22 Mart 1933

¹⁴⁵⁸ Yeni Mersin, 22 Haziran 1934.

¹⁴⁵⁹ Yeni Mersin, 17 Mart 1933. "Türkçe Konuşturma Cemiyeti" kurulması gündeme gelmişti. (Yeni Mersin, 22 İkinci Teşrin/Kasım 1933.)

¹⁴⁶⁰ Yeni Mersin, 29 Nisan 1934. Gazipaşa mektebinde erkekler ve bayanlara açılacak kurs 1933'te planlanmıştı. (Yeni Mersin, 12 Birinci Kanun/Aralık 1933)

¹⁴⁶¹ Yeni Mersin, 17 Ağustos 1934.

¹⁴⁶² Ege, İkinci Teşrin/Kasım 1934; Yeni Mersin, 9 Birinci Teşrin/Ekim 1934.

¹⁴⁶³ B.C.A.490.01/985.818.2-17; İçel Halkevi Dergisi, Sayı:8, Yıl:1, 1938, s.8.

perdelik bir temsil sahnelenmişti.¹⁴⁶⁴Soyadı Kanunu çerçevesinde, Türkçe'ye uygun soyadlarının verilmesi konusunda çalışmalar yapmıştı.¹⁴⁶⁵26 Eylül 1935'de Dil-Edebiyat Kolu, Dil Bayramı kutlamaları çerçevesinde geleneksel olarak Türk Dili hakkında söylev ve dil akışlarını gösteren karakteristik şiirler okunmuştu.¹⁴⁶⁶Mersin'de Türkçe'nin dışında başka dil konuşanların sayısında belli oranda bir artış meydana gelince bu durum Türk kültürüne saygısızlık olarak değerlendirilmiş; farklı dilleri konuşanlara karşı büyük bir dayanışma içerisine girilerek,¹⁴⁶⁷bu unsurlara karşı "Vatandaş Türkçe Kampanyası" başlatılmıştı.¹⁴⁶⁸Türk Dili Konuşturma Cemiyeti, Türkçe bilmeyenler için halkevinde gece kursları açmış;¹⁴⁶⁹ farklı diller Mersin'de milli bütünlük ve beraberliğin önündeki en büyük engel olarak görüldüğü için Mersin gençliği bu konuda sorumluluk alarak bütünlüğü bozmak isteyenlere karşı bir mücadele başlatmıştı.¹⁴⁷⁰

Parti Teşkilatı'nın desteğiyle, Dil-Edebiyat Kolu, çalışmalarını hızlandırmış; bölgenin etnik yapısından dolayı dil olayına önem verilmiş; bu kültür kolunun daha hızlı ilerleyebilmesi için öğretmenlerden faydalanma yoluna gidilmişti.¹⁴⁷¹1936'da Toros köylerinde yaşayış, inanç ve folklor gibi konularda derinlemesine araştırmalar yaparak bunlarla ilgili bilgiler toplamış, Türk gramerine temel hazırlayacak olan zengin bir sentaks derlemiş;¹⁴⁷² dil çalışmalarıyla ilgili tasnif ettiği fişleri, Dil Tetkik Kurulu ve Genel Sekreterliğe gönderilmek üzere Vilâyet İdare Heyeti'ne sunmuştu.¹⁴⁷³ 3. Dil Kurultay'ı Mersin'de büyük bir coşkuyla kutlanmış, kurultayda Türkçe konuşma konusunda gelinen durum değerlendirilmişti.¹⁴⁷⁴

1937'de Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya'nın başkanlığında, Çukurova'da yoğunlukta yaşayan Nusayrileri Türk kültürü ile kaynaştırmak için Parti Teşkilatı'nın desteğiyle bir Kültür Komitesi kurulması kararı alınmıştı.¹⁴⁷⁵ Mersin'de yaşayan Alevi

¹⁴⁶⁴ Ege,26 Eylül 1934.

¹⁴⁶⁵ Yeni Mersin,27 İkinci Teşrin/Kasım 1934.

¹⁴⁶⁶ B.C.A.490.01/985.818.2-31.

¹⁴⁶⁷ Yeni Mersin,27 İkinci Teşrin/Kasım 1935.

¹⁴⁶⁸ Rıza Atilla, "Mersin Sömürge Değildir", Yeni Mersin,10 Birinci Teşrin/Ekim 1935.

¹⁴⁶⁹ Yeni Mersin,3 Birinci Kanun/Aralık 1935. Mersin kozmopolit yapısından dolayı Nuh'un gemisine benzetilmiş; Falih Rıfkı Atay, Beyoğlu ve Mersin'i Türkçe'nin en az konuşulduğu yerler olarak göstermişti. (Rıza Atilla, " Mersinin Yeni Notu", Yeni Mersin,20 Mayıs 1935.)

¹⁴⁷⁰ Rıza Atilla, " Gene Dil Davası ", Yeni Mersin,28 İkinci Teşrin/Kasım 1935.

¹⁴⁷¹ B.C.A.490.01/660.204.1-110: B.C.A.490.01/660.209.1-121.

¹⁴⁷² İçel Halkevi Dergisi, Sayı:9,Yıl:1,1938,s.27;Yeni Mersin,21 Şubat 1937.

¹⁴⁷³ Yeni Mersin,26 Haziran 1936. 116 üyesi olan Dil Kolu,30 toplantı yaparak, il için Dil Savaşı işini yürütmüştü. (Ege,26 Şubat 1936.)

¹⁴⁷⁴ Yeni Mersin,25 Ağustos 1938.

¹⁴⁷⁵ Yeni Mersin,2 Mart 1937.

Türk'ü olarak görülen bu topluluğu, Türk kültürü içerisinde belli bir konuma getirmek ve Türkçe konuşmalarını sağlamak için Parti Teşkilatı harekete geçmiş; Mersin ve Tarsus'ta 30 kişiden oluşan Hars Komitesi kurmuştu.¹⁴⁷⁶ Hars Komitesi, Mersin'de hiç Türkçe bilmeyenleri tespit ederek, kadın ve erkek üyelerin mahallelerde şimdiye kadar yabancı zannedilen Türk unsurların yabancı dille konuşmamaları için propagandalar yapılmasına; Türkçe'yi kolay bir şekilde öğrenmeleri için yeni metotların geliştirilmesine karar vermişti.¹⁴⁷⁷ Hars Komitesi, konferanslar tertip ederek, Aleviliğin menşei ve Eti Türklerinin tarihi durumlarıyla ilgili kalıcı bilgiler vermiş,¹⁴⁷⁸ Parti Teşkilatı, Dil İnkılâbı'nın Mersin'de tam olarak yerleşmesi için Hars Komitesi'nin çalışmalarına bizzat katkıda bulunarak çalışmalarını desteklemiştir.¹⁴⁷⁹ Eti Türk'ü olarak adlandırılan Nusayrilerin yoğun olarak yaşadığı Kazanlı Köyü'ne gidilerek, Eti Tarihi ve Etilerin, Türk olduğuna dair söylevler verilmiştir.¹⁴⁸⁰

Ana dilin Konuş Canu Gönülden

Birlik Kümesine Yanaş Etili

Kulak Ver Ne Söyler Dinle Özünden

Yabancı Değilsin Kardeş Etili

Uzak Kalma Artık Yaklaş Etili¹⁴⁸¹

Hars Komitesi, yaptığı çalışmalar ile ilgili bir rapor hazırlayarak, yeni yapılacak okulların durumlarını tespit etmiş; kış aylarında bazı yerlerde okuma odaları açmaya karar vermiş,¹⁴⁸² cezaevinde mahkûmlara okuma-yazma öğretmek için kurslar açılarak,¹⁴⁸³ Necatibey ve İsmetpaşa İlkokullarında, 150 kişiye okuma-yazma öğretilmiştir.¹⁴⁸⁴ Gazipaşa İlkokulu'nda bayanlar için, Türk Dili Öğretme ve Yazma kursu açılmıştır.¹⁴⁸⁵

¹⁴⁷⁶ **Yeni Adana**,27 Nisan 1937.

¹⁴⁷⁷ **Türksözü**,7 Nisan 1937; Rıza Atilla, "Hars Komiteleri", **Yeni Mersin**,18 Mart 1937.

¹⁴⁷⁸ **Yeni Mersin**,27 Nisan 1937.Muammer Alakay'ın Eti Türkleri ve Hars Komitesi ile ilgili verdiği konferansa kalabalık bir katılım olmuştu. (**Türk Sözü**,29 Nisan 1937)

¹⁴⁷⁹ **Yeni Yol**,30 Mayıs 1937.

¹⁴⁸⁰ **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:8,Yıl:1,1938,s.8;**Cumhuriyet**,18 Teşrin-i evvel/kasım1938.

¹⁴⁸¹ **Yeni Mersin**,24 Haziran 1937.

¹⁴⁸² **B.C.A.490.01/1101.23.1 Yeni Mersin**,5 İkinci Kanun/Ocak 1938.Kayatepe Mektebi'nde 60 kişi okuma kursundan diplomalarını almışlardı. (**İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:15,1939,s.19.)

¹⁴⁸³ **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:45,s.11. Mersin'de okuma oranı erkeklerde % 27,kadınlarda % 7,8'di.(**1942-1943 İstatistik Yıllığı**, Ankara 1944,s.65.)

¹⁴⁸⁴ **Yeni Mersin**,29 Birinci Teşrin/Ekim 1937.

¹⁴⁸⁵ **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:10,Yıl:1,1938,s.30.

e- Halkevinin Mersin’de Tarih Alanında Yaptığı Çalışmalar

Mersin çok eski bir yerleşim merkezi olduğu için birçok uygarlığa beşiklik etmiş, farklı kültür öğelerinden oluştuğu için çok eski tarihi mazisi olan bir yerdi. Çukurova aydınlatılmasında Mersin önemli bir kilit noktayı oluşturmuştu.

1934’de Mersin’in tarihini aydınlatmak, olayları yaşamış kişilerin ağzından dinlemek ¹⁴⁸⁶; Milli Mücadele dönemine ait vesika toplamak ve tanzim etmek için nahiye ve köylerdeki bilgili şahıslarla temasa geçilmiş, bunları bir düzene koymak için Derleme Heyeti kurulmuştu.¹⁴⁸⁷ Belediye Reisi Mithat Bey, Fuat Osman, Şeref Arif, Silifkeli Ahmet Refik ve Suat Salih Beyler bu kurulda görev almışlardı.¹⁴⁸⁸ Halkevi Salonunda Niyazi Ramazan Bey, Mersin ve Tarsus Havalisi hakkında aydınlatıcı bir konferans vermiş; Çukurova’da Gülek Boğazı mntıkasında çok eskiden beri Türklerin yaşadığını ve Romalılarla mücadele ettiklerini anlatmıştı.¹⁴⁸⁹ Mersin Halkevi Tarih Kolu, Türk Tarih Kurumu’nun isteği doğrultusunda çalışmalarına yön vermiş; Çukurova tarihini aydınlatacak yazıları, dergi ve gazetelere göndermişlerdi.¹⁴⁹⁰

5 Ocak Çukurova’nın kurtuluş yıldönümü olduğu için Mersin’de Tarih Kolu’nun düzenlediği programlarla kutlanmış, çeşitli etkinliklerle temsili gösteriler yapılmıştı.¹⁴⁹¹ Önemli tarihi olayların yıldönümü Montroux(Montrö) günü Mersin Halkevi Salonunda merasimle kutlanmıştı.¹⁴⁹² Kubilay’ın ölüm yıldönümünde Dr. Reşit Galip bir konferans vermiş;¹⁴⁹³ Alman Profesör Hermand Kolba Finlandiya Şimali Türkler konulu bir konuşma yapmıştı.¹⁴⁹⁴

Liverpool Üniversitesi Profesörlerinden J.Gerstang, “Londra Eski Eserler Cemiyeti’nde” verdiği bir konferansta Türkiye’de yaptığı araştırmaların sonucunda Mersin’in dünyanın en eski şehirlerinden bir olduğunu 3000 bin yıllık bir geçmişi olduğunu söylemişti.¹⁴⁹⁵ Mersin’in ilk dönem tarihini aydınlatmak için de çalışmalar

¹⁴⁸⁶ **Yeni Mersin**,12 Şubat 1934.

¹⁴⁸⁷ **B.C.A.**490.01/985.818.2-17;**İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:9,Yıl:1,1938,s.27;**Yeni Mersin**,16 Şubat 1934.

¹⁴⁸⁸ **Yeni Mersin**,18 Şubat 1934.

¹⁴⁸⁹ **Yeni Mersin**,6 Mayıs 1934.

¹⁴⁹⁰ Erol Turgut, **Halkevleri ve Halk Eğitimi 1932-1950**, Ankara 1998,s.43.Tarih Kolu, Mimar Sinan gibi ünlü tarihi şahsiyetlerle de ilgili araştırmalar yapmıştı. (**Yeni Mersin**,9 Nisan 1935.) II. Dünya Savaşı ile ilgili Hamdullah Suphi Tanrıöver konferans vermişti. (**Tanin**,23 Kasım 1945.)

¹⁴⁹¹ **B.C.A.**490.01/43.178.8-29; **Yeni Mersin**,6 İkinci Kanun/Ocak 1938.

¹⁴⁹² **Yeni Mersin**,20 Temmuz 1941.

¹⁴⁹³ **Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hülasesi**, Ulus Basımevi,1935,s.88.

¹⁴⁹⁴ **Yeni Mersin**,21 Birinci Kanun/Aralık 1938 Avni Mutluay, Etiler Tarihi ve Yümüktepe Hafriyatı, Profesör Bossakare de Etiler hakkında bir konferans vermişti. (**Yeni Mersin** 27 Şubat 1940.)

¹⁴⁹⁵ **Akşam** 24 Mayıs 1947; **Cumhuriyet**,16 Kasım 1946.

yapılmış; Milli Eğitim Bakanlığı'nın teklifi Bakanlar Kurulu kararıyla Soğuksu Höyüğü'nde İngiliz Profesör J.Garstong, iki bin sene evveline kadar olan tarihini aydınlatmış;¹⁴⁹⁶Eti tarihi ve deniz kavimlerinin göçleriyle ilgili önemli bulgulara ulaşılmış;¹⁴⁹⁷kazılarda elde edilen 63 parça çömlek İngiltere'de verilen konferansla dünyaya tanıtılmıştı.¹⁴⁹⁸ Yümüktepe de yapılan kazı çalışmalarında, 2000-1000 arasında burada Hititlerin yaşadığı tespit edilmiş;¹⁴⁹⁹eski harabelerin fotoğrafları alınarak iyi bir koleksiyon oluşturulmuş,¹⁵⁰⁰eski eserler ve tarihi paraları koymak için bir dolap yaptırılarak; tarihi kıymeti olan paralar büyütülerek kara kalem resimleri yapılmıştı.¹⁵⁰¹ Mersin yakınlarında Duatepe(Gözlükule)'de Bryn Mawr College ve Harvard Üniversiteleri adına Amerikalı Miss Goldman kazı çalışması yapmış;¹⁵⁰² Tarsus'ta yapılan kazıda çıkan eserlerin tanıtılması hakkında, Adana Müzeler Müdürü Yalman Yangın bir konferans vermişti.¹⁵⁰³Taşlık ve Kilikya bölgesinde yapılan kazılar sonucunda Hititlere ait materyaller bulunmuş;¹⁵⁰⁴John Garstang, yaptığı incelemelerde Adana ve Mersin'de arkeolojik sahalarda birçok eserin saklı olduğunu öne sürmüştü.¹⁵⁰⁵Arkeolojiye ve Asarı Atike'ye önem veren bu kol, mermer, vazo, mezar taşları ile müzeyi zenginleştirmişti.¹⁵⁰⁶

Tarih Kolu, 1936'da Müze Kolu'nun kurulmasıyla birlikte ortak bir çalışma yaparak halkın elinde bulunan eski eserleri, yazma eserleri belli bir bedel karşılığında satın alma yoluna gitmişti.¹⁵⁰⁷Genel Merkez, müze çalışmaları açısından diğer Halkevlerine göre Mersin'in durumu iyi olarak değerlendirmişti.¹⁵⁰⁸Etnografya Müzesi açmak için çeşitli girişimlerde bulunulmuştu.¹⁵⁰⁹ Halkevi Başkanı Fikri Mutlu'nun başkanlığında, Yümüktepe ve Gözlükule ziyaretleriyle aydınlatıcı bilgiler alınmış;¹⁵¹⁰80 kişilik bir heyetle Silifke–Grikos harabeleri ziyaret edilmiş;¹⁵¹¹Silifke- Mersin

¹⁴⁹⁶ B.C.A. 030.18.01.02/109.66.7; **Yeni Mersin**, 8 Şubat 1938; **Cumhuriyet**, 24/Teşrin-i evvel/Ekim 1938.

¹⁴⁹⁷ B.C.A. 030.18.01.02/72.14.11.

¹⁴⁹⁸ B.C.A. 030.18.01.02/73.23.2

¹⁴⁹⁹ J.Garstang, "Yümüktepe Hafriyatı" **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:1, Yıl:1, 1938, s.8.

¹⁵⁰⁰ B.C.A. 490.01/998.818.2-32.

¹⁵⁰¹ B.C.A. 490.01/985.818.2-22.

¹⁵⁰² B.C.A. 030.18.01.02/57.61.3.

¹⁵⁰³ **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:10, Yıl:1, 1938, s.30.

¹⁵⁰⁴ **Yeni Mersin** 27 Şubat 1940.

¹⁵⁰⁵ **Yeni Adana**, 18 İkinci Teşrin/Kasım 1944.

¹⁵⁰⁶ **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:48-49, 1945, s.2.

¹⁵⁰⁷ **Ege**, 27 Haziran 1937; **Yeni Mersin**, 21 Mart 1937.

¹⁵⁰⁸ **CHP Halkevleri ve Halkodalarının 1942 Çalışmaları**, Ankara 1943, s.17.

¹⁵⁰⁹ **Yeni Mersin**, 29 Birinci Teşrin/Ekim 1937.

¹⁵¹⁰ Remzi Ayhan, "Mersin Halkevi'nin Gezisi" **Yeni Mersin**, 17 Haziran 1947.

¹⁵¹¹ Bekir Uluğ, "Halkevlerinin Gorikos Gezisi" **Toros**, 30 Mart 1948.

arasındaki Bizans-Roma devrine ait olan örenler incelenmişti.¹⁵¹²İçel Halkevi Dergisi, Mersin'in tarihi ile aydınlatıcı bilgiler vermiş, Tarsus civarında yaşayan Arzaovalıların bir Türk aşireti olduğunu Gözlükule kazılarında ortaya çıkan bir mühür tabletinin üzerinde dönemin "Kral İşbu Tarsu" adının yazılı olduğunu Tarsus adının da buradan geldiği belirtilmişti.¹⁵¹³Bunun yanında dergi Kilikya Tarihi ile ilgili ön bilgiler vermiş,¹⁵¹⁴Eti Türklerinin kökeni ve yaşadığı coğrafya ile ilgili İçel Halkevi Dergisi'nde farklı zamanlarda yazı dizisi yayınlanmıştı. Tarih Kolu, iki cilt Almanca yazılan, Kilikya Tarihi'ni ve Prave mimariye ait kataloglarını temin ederek okuyucuların hizmetine sunmuştu.¹⁵¹⁵

f- Mersin Halkevi'nde Tiyatro ve Sinema Faaliyetleri

Halkevlerinin telkin edip öğrenmeye hazır kalabalıkları en kolay kendine çeken çalışmaların başında temsil gelmektedir.¹⁵¹⁶Halkevlerine halkı ısındırmak için piyes ve müzik dinletisi gibi etkinlikler ön planda tutulmuştu.¹⁵¹⁷ İnkılâpların yerleşmesi için, görselliğin daha etkili olduğu düşünülerek, bu şubeye büyük önem verilmişti. Halkın bilinçlenmesi ve dönüşümün halk üzerinde daha etkili olabilmesi yönünde temsiller sahnelenmişti.

1930'da Celal Bey'in(Abaç) Mersin Belediyesi'nin desteği ile Şehir Bando ve Tiyatro Mektebini kurmuş; Halkevi açıldıktan sonra Celal Bey'in kurduğu Bando ve Tiyatro Mektebi, Halkevi himayesine girmiş; Temsil Kolu'nun elinde hazır bir tiyatro grubu olduğu için diğer şubelere göre daha aktif çalışmıştı.¹⁵¹⁸Mersin Halkevi Temsil Kolu, Halk İşleri Memuru Celal Abaç'ın Başkanlığı'nda, Komisyoncu Reşat Demir, Öğretmen Nemide Duran, Mediha Bengü, Şadiye Günden'den oluşmuştur.¹⁵¹⁹ İlk dönemlerde İkizler, Çoban¹⁵²⁰, Mete, Mavi Yıldırım gibi inkılâbın farklı yönlerini anlatan temsiller sahne almıştı.¹⁵²¹Temsil Kolu,40 üye ile çalışmalarına

---

¹⁵¹² B.C.A.490.01/834.297.1-3; **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:9,Yıl:1,1938,s.27; **Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hülasası**, Hâkimiyet-i Milliye Matbaası,1934,s.61.

¹⁵¹³ **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:1,Yıl:1,1938,s.4.

¹⁵¹⁴ **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:2,Yıl:1,1938,s.7.

¹⁵¹⁵ B.C.A.490.01/972.760.1-2.

¹⁵¹⁶ **CHP 1939'da Halkevleri**, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara, 1939, s. 14; **CHP Halkevleri 1940**, Ulusal Matbaa, Ankara, 1940, s. 14.

¹⁵¹⁷ **CHP 1939'da Halkevleri**, s.4.

¹⁵¹⁸ **Yeni Mersin**,13 Eylül 1934.

¹⁵¹⁹ B.C.A.490.01/998.857.2-28.

¹⁵²⁰ B.C.A.490.01/985.818.2-27.

¹⁵²¹ B.C.A.490.01/998.857.2-28;**1923-1933 10 Yıl CHP**, s.18.

başlamış;1934’de üye sayısını arttırarak 20’si kadın olmak üzere 95 üyeye ulaşmıştı.¹⁵²²Halkevi’nin verdiği temsillerde kadınların katılmaları teşvik edilmiş; kadınlar erkeklerle beraber sahne alarak, toplum içerisinde kültürel, ekonomik ve sosyal anlamda ön planda olacak bir kimliğin altyapısını oluşturmuşlardı.

Halka açık olan temsiller yeni binaya taşınıncaya kadar eski Rum Kilisesi’nde gösterilmişti.¹⁵²³“Köy Muallimi” piyesi temsil edilmiş,¹⁵²⁴Cumhuriyet’in onuncu yıl dönümünde “Mavi Yıldırım” ve “Genç Osman” piyesleri temsil edilmiş,¹⁵²⁵ Cumhuriyet Bayramı kutlamaları çerçevesinde Temsil Kolu, oldukça ağır bir oyun olan “Metem” adlı piyesi başarılı bir şekilde sahneye koymuştu.¹⁵²⁶ 25 Nisan 1935’de Temsil Kolu, tarafından Türk tarihini anlatan “Çoban” adlı bir oyun sahnelenmiş ve halkın büyük bir beğenisini kazanmış, oyunda Orta Asya Türk kavimlik devrinde açılan perde, Cumhuriyet Türkiye’si ile bütünleştirilerek; bütün Türk tarihi iki perdede izleyiciye gösterilmişti.¹⁵²⁷Halkevlerinin açılış yıldönümünde mektepliler tarafından zeybek oyunundan sonra “Mum Söndü” isimdeki piyes başarıyla sahnelenmiş,¹⁵²⁸talebeler tarafından “Atilla’nın Düğünü”, “Mantar Mehmed” adlı komedi ile Reşat Nuri’nin yazdığı “İstiklal” ve İbnirefik Ahmet Nuri’nin yazdığı “Himmetin Oğlu”, “Sakarya”, “İstiklal”, “Yarım Osman” temsil edilmişti.¹⁵²⁹Kozanoğlu gibi düzene başkaldıran eşkıyalık konulu, Genel Merkez’in onaylamadığı piyesler de sahne almıştı.¹⁵³⁰ 1936’da Temsil Kolu tarafından “Yarım Osman” ve “Hasbahçe” Piyesleri sahnelenmişti.¹⁵³¹Temsil Kolu’nda bulunan gençler Asım Balçık, Sohban Koloğlu, Şevki, Mazhar, Mehmet Tanrıverdi, Danyal ve Hüsniye Hanım, kış aylarında temsillerini sahnelemiş; yaz aylarında ise gelecek sezonda oynayacakları eserin provaları ile uğraşmışlardı.¹⁵³²

¹⁵²² Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hülâsası, Ulus Basımevi,1935,s.23.

¹⁵²³ Şinasi Develi “ Mersin Halkevi” İÇEL Sanat Kulübü Bülteni, Sayı:91,Nisan 2000,s.6.

¹⁵²⁴ Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hülâsası, s.61.

¹⁵²⁵ B.C.A.490.01/834.297.1-55.

¹⁵²⁶ Ege,3 Teşrin-i sani/kasım1934.

¹⁵²⁷ Yeni Mersin,26 Nisan 1935.

¹⁵²⁸ Ege,24 Şubat 1935.

¹⁵²⁹ B.C.A.490. 01/985.818.2-29.

¹⁵³⁰ İÇEL Halkevi Dergisi, Sayı:9,Yıl:1,1938,s.34.

¹⁵³¹ Ege,26 Şubat 1936

¹⁵³² H.Şinasi Develi, “Halkevi Temsil Kolu’ndan Bir Turnenin Hikâyesi”,İÇEL Sanat Kulübü Bülteni, Sayı:60,(Haziran 1997),s.34. Halkevi Temsil Kolu, bayram dolayısıyla Muhasipzâde Celal’in “Fermanlı Deli Hazretleri” eseri temsil edilmişti. (B.C.A.490. 01/985.818.2-27.)

Parti Genel Sekreterliği tarafından Atatürk'ün Doğu Seyahati, 19 Mayıs Bayramı ve Kömür Sergisi filmleri bir haftalığına Mersin Halkevine gönderilmişti.¹⁵³³ Mersin Halkevi'nin davetlisi olarak Mersin'e gelen İstanbul Halk Temsil Heyeti, "Çam Sakızı" adlı piyesi geniş bir halk kitlesine oynamışlardı.¹⁵³⁴ Halkevinin kuruluşunun altıncı yıldönümü Recep Peker'in de katılımıyla Halkevi salonunda bir program düzenlenmiş; Bayan Necibe Seymen, piyano ile çeşitli parçaları çaldıktan sonra gençler tarafından Ferit Celal Güven'in bir perdelik "Çakır Ali" ve Celal Muhasipoğlu'nun üç perdelik "İtaat İlâmı" piyesi sahne almıştı.¹⁵³⁵

g- Mersin Halkevi'nde Kültür ve Sanat Etkinlikleri

İsmet İnönü, "Güzel Sanatlar yalnız yüksek bir insan cemiyetinin temeli olan ince ve güzel hisleri terbiye eden vasıta değildir. En sert iradeleri de yetiştirmeye vasıta olan başlıca bir yürütücüdür" ¹⁵³⁶ diyerek sanat faaliyetlerinin önemine vurgu yapmıştı.

Vasfiye Hanım'ın, ut ve keman eşliğinde Halkevinde verdiği konserde "Bir İnci Gibi" adlı şarkıyı okumuştur.¹⁵³⁷ Reşit Galip'in vefatı nedeniyle Halkevi salonunda piyano ve kemanla Bülent Bey ve Hayri Rıfat Bey'in çaldıkları çok hazin parçalarla ihtifali yapılmıştı.¹⁵³⁸ Halkevi tarafından türkü, bozlak gibi parçalar köylerden toplanarak bir derleme yapılmıştı.¹⁵³⁹ C.H.P.'nin IV. Kurultay kutlamalarında İrfan Sarmer ve Hayri Koray bir konser vermişti.¹⁵⁴⁰

Tiyatronun dışında gençlere müzik zevkini aşlamak için musiki kursu açılmış;¹⁵⁴¹ alafanga ve alaturka müziği bir arada öğretmeye yönelik çalışmalar yapılmıştı.¹⁵⁴² Halkevi Bاندosu, şehrin muhtelif semtlerinde sık sık organize edilmiş parçalar çalarak;30 kişilik bir kora heyeti kurularak konserler verilmesine karar vermişti. Halkevi Bاندosu, havaların açık olduğu günlerde Belediye bahçesi önünde,

¹⁵³³ B.C.A.490. 01/1217.43.3.

¹⁵³⁴ Ali Rıza Tunca "Halkevi Temsil Heyeti" Yeni Mersin,27 Birinci Teşrin/Ekim 1938. Fındıkpınarı'nda Canavar ve Tavsiye Mektupları temsil edilmişti (Yeni Mersin,21 İkinci Kanun/Ocak 1938.)

¹⁵³⁵ Ege,24 Şubat 1935;Yeni Mersin,22 Şubat 1938;İçel Halkevi Dergisi, Sayı:8,1938,s.4.Köy Muallimi, Yarimosman, Sevr'den Lozan'a, Yanıkefe, Özyurt ve Sönmeyen Ateş Piyesleri temsil edilmişti.(İçel Halkevi Dergisi, Sayı:9,Yıl:1,1938,s.27; Ege,25 Şubat 1936)

¹⁵³⁶ CHP Halkevleri 1940,s.14.

¹⁵³⁷ Yeni Mersin,14 Temmuz 1933.

¹⁵³⁸ Yeni Mersin,13 Mart 1934.

¹⁵³⁹ B.C.A.490.01/1006.883.1-15

¹⁵⁴⁰ B.C.A.490. 01/985.818.2-27.

¹⁵⁴¹ B.C.A.490. 01/985.818.2-2;Halkevlerinin 1935 Faaliyet Raporu, Ulus Basımevi,1936,s.79.

¹⁵⁴² Yeni Mersin,19 Temmuz 1935. 12 Modern parçadan oluşan ensturamanla konser verilmişti. (Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hülasesi, Ulus Basımevi,1935,s.89.)

Yoğurt Pazarı Meydanı ve Hastane Caddesi üzerindeki Çeşme Meydanlığı'nda parçalar çalarak ve her hafta konser vermeye karar vermişti.¹⁵⁴³ 1937'de Ahmet Adnan Saygun ile Bela Bartok birlikte Adana ve Mersin yöresinde derlemeler yapmıştı.¹⁵⁴⁴ 17 kişilik Bando Heyeti, birçok müzikli gösteri yapmış, Bando Heyeti'ni düzenli hale getirmek için bando da çalışanlara aynı tip elbiseler diktirilmiş ve dışarıdan notalar getirilmişti. Müzik Kolu, gece dersleriyle 88 öğrenci yetiştirerek,¹⁵⁴⁵ *Torosların Kurtuluş Marşı* ve *Ekonomi ve Arttırma* marşlarını bestelemiştir.¹⁵⁴⁶ Müzik Kolu, büyük bir gelişme kaydederek bando aleti sayısını 43 parçaya çıkartmış,¹⁵⁴⁷ arızalı olan piyanolar Memduh Yumrukkaya tarafından tamir edilmiştir.¹⁵⁴⁸

Halkevi, kara kalem, sulu boya ve kumaş üzerine resim yapma kursları açarak birçok genç yetiştirmişti.¹⁵⁴⁹ Mersin'de ilk resim sergisi bu dönemde Halkevi salonunda açılmış, sergiye komşu illerden büyük bir katılım gerçekleşmişti.¹⁵⁵⁰ Bu kursun açılmasında Ressam Ali Cemal Bey'in ve idarede yer alan Hüseyin Lütfi Bey'in büyük katkıları olmuş;¹⁵⁵¹ dekorasyon kısmını Ressam Sabri Bey yürütmüştü.¹⁵⁵² Ar Kolu Başkanı Hasan Dayı ve Halkevi öğretmenlerinden Ali Cemal'in yetiştirdiği öğrencilerden Mualla, Nezihe, Nazmiye ve Vacide'nin çok takdir toplayan bir kül halinde resim sergisi gösterime sunulmuştu.¹⁵⁵³ Fransızca, resim ve müzik kurslarına Halkevi içinde de devam edilmiş;¹⁵⁵⁴ gençleri sanata teşvik etmek için resim sergisi açılarak, gençlerin eserleri teşhir edilmiştir.¹⁵⁵⁵

---

¹⁵⁴³ **Yeni Mersin**, 4 Şubat 1935.

¹⁵⁴⁴ Çağlar Tunçay, **Atatürk Döneminde Müzik Alanında Yapılan Çalışmalar**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir 2009, s.123.

¹⁵⁴⁵ **Halkevlerinin 1935 Faaliyet Raporu**, s.79.

¹⁵⁴⁶ **Ege**, 25 Şubat 1936; **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:9, Yıl:1, 1938, s.28.

¹⁵⁴⁷ **B.C.A.** 490. 01/985.818.2; **B.C.A.** 490. 01/1101.23.1.

¹⁵⁴⁸ **B.C.A.** 490. 01/970.751.1

¹⁵⁴⁹ **B.C.A.** 490.01/985.818.2-18.

¹⁵⁵⁰ **Yeni Mersin**, 25 Nisan 1934.

¹⁵⁵¹ **B.C.A.** 490. 01/985.818.2-29. **Ege**, 25 Şubat 1936; **Yeni Mersin**, 2 Nisan 1934.

¹⁵⁵² **B.C.A.** 490.01/998.857.2-55.

¹⁵⁵³ **Ege**, 9 Haziran 1936.

¹⁵⁵⁴ **Yeni Mersin**, 21 İkinci Teşrin/Kasım 1936.

¹⁵⁵⁵ Rıza Atilla, " *Mersin Halkevi'nin Resim Sergisi*" **Yeni Mersin**, 5 Haziran 1937. Ressam Kemal Zeren'in 120 eseri sergide teşhir edilmiştir. (**Yeni Mersin**, 13 Ağustos 1938.)

E- MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN MERSİN ZİYARETLERİ

1- Mustafa Kemal Atatürk'ün 1935 Ziyareti

Mustafa Kemal Atatürk, Antalya'dan gecikmeli olarak Ege Vapuru ile Şubat 1935'de Taşucu'na doğru hareket etmiş,¹⁵⁵⁶ vapurda bulunan kızkardeşi Makbule Atadan, Afet İnan, Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya ve kızı General Cemil Cahit Toydemir, Mebus Nuri Conker, General Hasan Rıza Soyak, Başyaver Celal Üner ve Avusturyalı Mimar Guros ile birlikte öğle civarı Zafer ve Adatepe destroyerleri ile birlikte Taşucu'na varmış;¹⁵⁵⁷ bir süre dinlendikten sonra yanındakilerle birlikte karaya çıkmış, Silifke'den geçerek çiftliğe gitmişlerdi. Çiftliğin işleri ile ilgili müdürden bilgi aldıktan sonra incelemelerini tamamlayan Mustafa Kemal Atatürk, akşam üzeri vapura dönmüştü.¹⁵⁵⁸ Çiftliğin işleri için 298 lira Ziraat Bankası aracılığıyla çiftlik müdürüne gönderilmişti.¹⁵⁵⁹ Mustafa Kemal Atatürk'ün bu ziyareti, “*Anayurdun üç saat doğusunda bulunan ecdat yurdunu daha fazla çobanların elinde bırakmayız*” diyen Musolini'ye bu kritik süreçte gözdağı vermesi açısından da önemli olarak görülmüştü.

Taşucu'ndan hareketle Mersin'e doğru hareket eden Ege Vapuru halkın büyük sevinç gösterileri arasında Mersin'e gelmiş;¹⁵⁶⁰ İçel Valisi Hakkı Berksun ve vilâyetten gelen memurlar Mustafa Kemal Atatürk'ü Taşucu'nda karşılamış ve tezarahütte bulunmuşlardı.¹⁵⁶¹ Mustafa Kemal Atatürk, Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya ile birlikte vali, mebuslar ve Belediye Başkanı ile şehrin sorunlarıyla ilgili bir toplantı yapmıştı.¹⁵⁶² Toplantıdan sonra Ege Vapuru ile Fethiye istikametine doğru hareket etmiş, Akşam saat 9.30 civarlarında Fethiye Limanı'na varmıştı.¹⁵⁶³

2- Mustafa Kemal Atatürk'ün 1937 Ziyareti

Mustafa Kemal Atatürk, Doğu Anadolu gezisinden döndükten sonra 19 Kasım 1937'de Beyaz Trenle, Adana'dan Tarsus'a gitmişti. Beraberinde Celal Bayar, Dâhiliye

¹⁵⁵⁶ B.C.A.030.10./2.11.28-1;Ulus,21Şubat 1935;Taner Gün, **Atatürk'ün Donanma Gemileriyle Yaptığı Geziler**(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),İzmir 2007,s.88.

¹⁵⁵⁷ B.C.A.030.10./2.11.25-1; Reşit Metel, **Atatürk ve Donanma**, Deniz Basımevi, İstanbul, 1966.s.140.

¹⁵⁵⁸ **Ayın Tarihi**, Sayı:15,1-28 Şubat 1935,s.9.

¹⁵⁵⁹ B.C.A.490.01/66.219.2-124.Kurultay'da görüşüldükten sonra ilk tarım kredi kooperatifiği Tekir'de kurulmuştu. Tüm yurttaki kapsayıcı bir örnek olması için Tekir Çiftliği'nin ilk ortağı Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk olmuştu. (B.C.A.030,10./2.12.5-1;Yeni Mersin,17 Temmuz 1935)

¹⁵⁶⁰ B.C.A.030,10./2.11.25-1;Türksözü,27 Şubat 1935.

¹⁵⁶¹ Ege,21 Şubat 1935;Yeni Adana,22 Şubat 1935.

¹⁵⁶² Yeni Mersin,21 Şubat 1935.

¹⁵⁶³ **Ayın Tarihi**, Sayı:15,1-28 (Şubat 1935),s.11.

Vekili Şükrü Kaya, Bayındırlık Vekili Ali Çetinkaya, Sabiha Gökçen ve bazı mebuslarla birlikte Tarsus'ta havuz başında kısa bir süre dinlenmişti. Tarsus'tan Mersin'e gelen Mustafa Kemal Atatürk, istasyonda büyük bir sevinç gösterisiyle karşılanmış;¹⁵⁶⁴ istasyondan askeri kıta, mektepler ve halkın önünden geçerek otomobille vali konağına geçmiş, inşaatı henüz bitmemiş konağın ve parkın planlarını incelemişti. Valilikteki incelemelerinden sonra Yakup Ersoy'un portakal bahçesine giderek, Mersin portakalcılığın iktisadi ve ticari durumuyla ilgili bilgi almıştı.¹⁵⁶⁵

Belediye Başkanı Mithat Toroğlu, Mersin'de içme suyu ve nizamnameye uygun bir mezarlık yapıldığını ve şehir planının hazırlandığını söylemiş; Mustafa Kemal Atatürk, şehir planını görmek istemişti. Pazar olduğundan Belediye kapalı olduğu için Fen Müdürü Yüksek Mühendis Ruhi Betoncu vasıtasıyla Belediye açtırılarak plan kendisine takdim edilmiş; şehir planını yapan Alman şehircisi Profesör Herman Yansen'in hazırladığı planı çok beğenmişti.¹⁵⁶⁶ Mustafa Kemal Atatürk, şehrin çeşitli yerlerini gezdikten sonra halkın coşkusuyla istasyona gitmiş, Vali Rükneddin Nasuhioğlu'na, “ *Konağı teftiş ettiriniz. Her sene nisan ayını Mersin'de geçireceğim*” diyerek Beyaz Tren ile Mersin'den ayrılarak Konya'ya gitmişti.

3- 1938 Mustafa Kemal Atatürk'ün Mersin'e Son Gelişi

Mustafa Kemal Atatürk, Hatay davasının en yoğun olduğu bir dönemde güney seyahatine çıkmış, rahatsızlığından yanında üç doktorla birlikte Ankara'dan hareketle, 20 Mayıs 1938 Cuma günü öğle vakti Beyaz Tren ile Mersin İstasyonu'na gelmişti.¹⁵⁶⁷ Bundan önceki seyahatlerinde merasim istemeyen Mustafa Kemal Atatürk, bu gelişinde özellikle merasim istemişti.¹⁵⁶⁸ İstasyonda askeri kıta, Hükümet Erkânı, Parti Teşkilatı ve mektepliler büyük ve coşkun gösterilerle karşılanmış,¹⁵⁶⁹ huzurunda

¹⁵⁶⁴ **Ayn Tarihi**, Sayı:48,1-30 Son Teşrin 1937,s.87;**Ulus**,20 Son Teşrin/Kasım 1937.Genelkurmay'ın istihbarat raporunda bu gezi Suriye'ye karşı bir manevra olarak yorumlanmıştı.(**ATASE, İkinci Dünya Savaşı Koleksiyonu**, Kutu No:7,Gömlek No:37,Belge No: 37-1)

¹⁵⁶⁵ **Yeni Mersin**,21 Şubat 1935; R.Erdil, **Atatürk'ün Mersin Gezileri**, s.21.Konağın inşasının yapıldığı yer çevre bir toprak üzerine gelişi güzel yapıların oluşturduğu bir çardak mahallesi olduğu için buraya modern bir binanın yapılması, Mersin'in en güzel mahallelerinden birisi olan Kışla Caddesi'ni güzelleştireceği için önemsenmişti. (H.Ş.Develi, **Eski Mersin'de Yaşam**, s.30).

¹⁵⁶⁶ Mithat Toroğlu, “ *Atatürk Mersin'de Son Gelişlerine Ait İki Hatıra*” **Kuvay-ı Milliye Dergisi**, Sayı:99,(Kasım 1968),s.5.

¹⁵⁶⁷ **Cumhuriyet**,21 Mayıs 1938.

¹⁵⁶⁸ **TRT Arşivi**, TRT Muhabiri Nazmi Kal'ın 1979'da Mithat Toroğlu ile Yaptığı Röportaj Metni, s.5.

¹⁵⁶⁹ **Yeni Adana**, 21 Mayıs 1938;**Yeni Mersin**,21 Mayıs 1938; Mansur Bozdoğan “ *Atasına Yanan İçel*” **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:10,1938,s.10;Mahmut Goloğlu, **Tek Parti Cumhuriyeti**, İş Bankası Yayınları, Ankara 2008,s.322.

yapılan geçit törenini büyük bir ilgi ile takip etmiş; hastalığına rağmen 40 dakika süren töreni ayakta dik bir durumda dikkatli bir şekilde izlemiştir.¹⁵⁷⁰ Doktorların bütün engellemelerine rağmen Hatay meselesini çözmek için bu seyahate çıkmış; ¹⁵⁷¹Hatay meselesinin gündemde olduğu bir süreçte sınıra yakın olan bu ziyaret ve resmi geçit törenini ayakta kararlı bir şekilde takip etmesi, Hatay meselesine verdiği önemi ve kararlılığını ortaya koymuştu.

Mersin Valisi Rükneddin Nasuhioğlu, Mustafa Kemal Atatürk'ün Mersin ziyareti öncesi demiryolları işletmesine talimat vererek ona göre hazırlık yapılmasını istemiş, rahatsızlığından deniz kenarında tren katarının varabileceği şekilde bir hat çekilmiş;¹⁵⁷² Akşam üstü plaj iskelesinden motorla denize açılarak Karaduvar ve Kazanlı istikametine bir gezi düzenlenmiş; kendisine karadan ve denizden tezarahütlerle büyük sevgi gösterilerinde bulunulmuştu.¹⁵⁷³

Mustafa Kemal Atatürk, 21 Mayıs'ta Mersin'e 20 kilometre mesafedeki tarihi harabe olan Viranşehir'e giderek incelemelerde bulunmuş,¹⁵⁷⁴bu tür gezilerde hastalığından ötürü yorgun düştüğü için hemen hemen bütün zamanını dinlenerek geçirmiş;¹⁵⁷⁵ Belediye Başkanı Mithat Toroğlu'na "*Kuzeye doğru beş geniş cadde açılmasını bildirmiştim. Neden bugüne kadar başlamadınız*" diyerek caddelerin açılması gerektiğini, iskân sahasının güneyden kuzeye doğru olmasını istemiştir.¹⁵⁷⁶

Çukurova'da bir ilk olarak Mersin'in altı kilometre kuzey doğusunda bulunan Arpaçsakarlar Köyü'nün merkezinde dört metre yükseklik, dört köşeli bir direk üzerine 250 kilo ağırlığında tunçtan Atatürk büstü konulmuş ve halkın katılımıyla Vali Rükneddin Nasuhioğlu tarafından açılışı yapılmıştı. Mustafa Kemal Atatürk'ün, bu büstü görmesi için Arpaçsakarlar Köyü'ne davet edilmiş; işlerinin yoğunluğundan başka zaman geleceğini iletmişti.¹⁵⁷⁷ Mustafa Kemal Atatürk, Mersin'de beş gün temaslarda

---

¹⁵⁷⁰ H.R.Soyak, **Atatürk'ten Hatıralar**, s.700;Yakup Hayıroğlu, **Atatürk'ün Yurt Gezileri ve Bu Gezilerin Türk Halkına Kazandırdıkları**, Ankara 2001,s.59.Mersin'deki bu töreni ayakta izleyen Mustafa Kemal Atatürk'ün bu tutumundan dolayı ömrünün iki yıl kısaltıldığı söylenmişti. Tayfur Sökmen, **Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar**, TTK, Ankara 1992,s.15.

¹⁵⁷¹ Hüsrev Gerede, **Hüsrev Gerede'nin Anıları**, Hazırlayan: Sami Önal, İstanbul 2003,s.290.

¹⁵⁷² **Cumhurbaşkanlığı Arşivi**, A,V-12,D,60,F,53.

¹⁵⁷³ **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:8,1938,s.9.

¹⁵⁷⁴ **Cumhuriyet**,23 Mayıs 1938;H.R.Soyak, **Atatürk'ten Hatıralar**, s.702.

¹⁵⁷⁵ **Kılıç Ali'nin Anıları**, s.346.

¹⁵⁷⁶ Hamdi Gözneli, "*Atatürk'ün Mersinlilere ve Belediye Başkanına Son İkazları*" **İçel Sanat Kulübü Bülteni**, Sayı:80,(Nisan 1999),s,13.

¹⁵⁷⁷ F.Mutlu, "Atatürk Mersin'de" **Kuvay-ı Milliye Dergisi**, Sayı:133,(Eylül 1971),s.6.

bulunduktan sonra otomobille istasyona gelmiş, Mustafa Kemal Atatürk, buradan Adana'ya geçmişti.¹⁵⁷⁸

Mustafa Kemal Atatürk, ilk dönemlerdeki seyahatlerinden farklı olarak Mersin şehrinin imarı üzerinde çalışmalar yapmış, önemli bir sorun haline gelen Hatay sorununa sahip çıkarak coğrafi yakınlıktan ötürü Mersin'den Suriye'ye kararlı mesajlar vermişti.

---

¹⁵⁷⁸ **Aydın Tarihi**, Sayı:54,1-31 (Mayıs 1938),s.14;**Cumhuriyet**,25 Mayıs 1938;H.R.Soyak **Atatürk'ten Hatıralar**, s.703.

IV. BÖLÜM

1938-1946 MERSİN(İÇEL)'DE SİYASİ HAYAT

A-1938-1946 MERSİN(İÇEL)'DE C.H.P TEŞKİLATI

1-Atatürk'ün Ölümünden Sonra Mersin C.H.P Teşkilatı

Atatürk'ün ölümünden sonra Mersin C.H.P. Teşkilatı, ilk kongresini 20 Kasım 1938'de Vali Rükneddin Nasuhioglu başkanlığında Mersin Halkevi Salonunda yapmıştı. Dilekler ve yıllık çalışmalar onaylandıktan sonra İdare Heyet seçimine geçilmiş, İdare Heyet'e; Abdullah Ersoy, Veysel Arıkol, Enver Ali Germen, Hakkı Deniz, Bayan Şima Gökçel, Mustafa Borhan, Hamid Ali Yalçın seçilmiş, aralarında Başkanlığa tekrar Abdullah Ersoy'u seçmişlerdi.¹⁵⁷⁹Kaza Kongresi'nden sonra 10 Aralık 1938'de Vilâyet Kongresi'nde ilçe yönetiminin bütçesi kabul edildikten sonra İdari Heyet seçimine geçilmiş, Asil Üyeliklere; Yakup Ersoy, Mansur Bozdoğan, Muhtar Berker, Sukuti Bey, Fuat Mörel, Rıza Bozkurt, Ahmet Koçak; Yedek Üyeliğe ise; Mahmut Borhan, Refik Erdem, Fahri Merzeci, Hayriye Güler, Emin Işık seçilmişlerdi. Dilekler kısmında Mersin Delegesi Mahmut Borhan, bölgenin can damarı olan pamuk ekiminin artırılması yönünde pamuk çiğidinin dışarıdan temin edilmesini talep etmişti.¹⁵⁸⁰ Kongrede, İlçe Yönetim Kurulu'nun kendisine bağlı alt teşkilatları sıkı bir şekilde denetlediği ve teşkilatları iyi bir şekilde kanalize ettiği rapor edilmişti.¹⁵⁸¹ 1938'de yapılan İl Yönetim Kurulu, seçimlerinden sonra Büyük Kurultay'a gidecek delegelerin açık oyla seçimine geçmiş; Delegeliklere; Belediye Başkanı Mithat Toroğlu, Doktor Muhtar Berker, Halil Dölek, Muvaffak Uygur, Emin Alper, Halil Atalay, Enver Ali Germen, Emin Işık seçilmişti.¹⁵⁸² Mahmut Saip ve Halil Göksu'nun da Kongre Temsilcilikleri listesinde isimleri zikredilmişti.¹⁵⁸³

¹⁵⁷⁹ **Yeni Mersin**,1 Birinci Kanun /Aralık 1938.

¹⁵⁸⁰ **Yeni Mersin**,18 Birinci Kanun /Aralık 1938.

¹⁵⁸¹ **Yeni Mersin**,17 Birinci Kanun/Aralık 1938.

¹⁵⁸² **Yeni Mersin**,18 Birinci Kanun/Aralık 1938.

¹⁵⁸³ **B.C.A.**490.01/210.835.1; **B.C.A.**490.01/160.641.2

Mersin C.H.P Merkez Kaza Kongresi, 14 Aralık 1939'da Vali Burhan Teker başkanlığında, nahiyelerden gelen delegelerin katılımıyla parti binasında toplanmıştı.¹⁵⁸⁴ Kongre Başkanlıkları'na Mithat Toroğlu ve Mersin Türk Hava Kurumu Başkanı Zekiye Olgacay, Kâtipliklere Cafer Yedigöz, İbrahim Etiler getirilmişti. Raporların incelenmesi ve dileklerin tasnifi için bir komisyon kurulmuş, dileklerde ilk plânda öne çıkan Mersin Limanı'nı olmuş, Mersin Liman'ın yapılması durumunda şehrin ekonomik sıkıntılarının büyük ölçüde ortadan kalkacağı plânlanmıştı. Yapılan seçimde İdari Heyet'e; Doktor Abdullah Ersoy, Enver Germen, Hakkı Deniz, Veysel Arıkol, Hamit Ali Yalın, Mustafa Burhan seçilmişti.¹⁵⁸⁵

Merkez Kaza Kongresi, 10 Aralık 1940'da parti salonunda nahiyelerden gelen delegelerin katılımıyla toplanmıştı. Kongre Başkanlıklarına Mithat Toroğlu ve Kamil Tarhan getirilmiş; Partinin Mersin Kazası'na bağlı nahiyelerin bütçeleri onaylandıktan sonra dileklerin tespitine geçilmişti. Kaza İdari Heyeti'ne, Abdullah Ersoy, Fahri Merzeci, İsmail Safa,¹⁵⁸⁶ Çiftçi Hamit Ali Yalın, Enver Germen, Veysel Arıkol, Hakkı Deniz seçilmişti. Vilâyet Kongresi Delegelikleri'ne ittifakla; Mithat Toroğlu, Abdullah Ersoy, Kamil Tarhan, Yusuf Kılıç Fahri Merzeci, Hilmi Özer, Enver Germen, Hakkı Deniz ve Hüseyin Ünal seçilmişlerdi.¹⁵⁸⁷ Kaza Kongresi'nden sonra C.H.P. İçel Vilâyet Kongresi, 20 Aralık 1940'da Mithat Toroğlu başkanlığında Halkevi salonunda toplanmıştı. Kongreye bundan önceki kongrelerde olduğu gibi Mersin delegeleri ağırlıklarını koymuşlardı. Özellikle Mithat Toroğlu, Mersin'in kalkınması ve bir ticaret merkezi haline gelmesi için Mersin Liman yapımı işini bundan önceki Vilâyet Kongreleri'nde olduğu gibi bu kongrede de gündeme taşıyarak liman yapım işini ittifakla üyelere kabul ettirmişti.¹⁵⁸⁸ Vilâyet İdari Heyeti, Rıza Bozkurt, Fuat Morel, Yakup Ersoy, Sabri Şen, Emin Alper, Hayri Toluner ve Saim Ergenekon'dan oluşmuştu.¹⁵⁸⁹ Seçimden sonra dileklere geçilmiş; Mersin'i Adana'nın bağımlılığından ve gölgesinden kurtarmak için Mersin'de lise yapılmasının gerekli olduğu vurgulanmıştı.

---

¹⁵⁸⁴ **Aydın Tarihi**, Sayı:73, 1-31 Birinci Kanun 1939,s.28.

¹⁵⁸⁵ **Yeni Mersin**,15 Birinci Kanun/Aralık 1939.

¹⁵⁸⁶ Muhaliflerin İsmail Safa'yı Kaza Heyeti'ne seçilmesi için teşvik ettikleri iddia edilmişti. (B.C.A.490.01/660.207.1-56)

¹⁵⁸⁷ **Yeni Mersin**,19 Birinci Kanun/Aralık 1940.

¹⁵⁸⁸ B.C.A.490.01/660.207.1-56.

¹⁵⁸⁹ **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:36,1940,s.11.

Mersin C.H.P Kaza Kongresi,11 Aralık 1941’de parti binasında yapılmıştı.¹⁵⁹⁰ Kongrenin hedefi bir yıllık çalışmayı gözden geçirerek, yeni ihtiyaçları halkın ağzından dinleyerek çözüm üretmek olmuştu.¹⁵⁹¹Dr. Abdullah Ersoy’un başkanlığında 28 delegenin katılımıyla toplanmış olan kongrede, İdare Heyeti’nin bir yıllık çalışma raporu okunarak kabul edilmişti. Kaza İdari Heyeti’ne; Abdullah Ersoy, Fahri Merzeci, Hamit Ali Yalın, Enver Germen, Zekiye Olgacay, İbrahim Etiler seçilmiş; Yedek Üyeler; Hakkı Deniz, Bahir Taylan, Hayriye Güler, Veysel Arıkol ve İsmail Safa Çiftçi’den oluşmuştu.¹⁵⁹² İsmail Safa Çiftçi ve Veysel Arıkol’un Yedek Üyeliğe düşmeleri dikkat çekmişti. Vilâyet Kongresi’ne ittifakla, Abdullah Ersoy, Kamil Tarhan, Fahri Merzeci, Hilmi Özer, Enver Germen, Hayri Tunçbilek, Zekiye Olgacay, Hasan Ünal, Sabri Podo seçilmişlerdi.¹⁵⁹³

1942’de Parti Teşkilatı seçimlerinde “On Sekizler” adını alan muhalefetin seçimleri kazanması, eski İdari Heyeti’ni harekete geçirmiş, eski İdare Heyeti’nde yer alanlar, seçim çalışmaları sırasında parti ruhunu bozucu propaganda yaptıkları gerekçesiyle İdare Heyeti’nin meşrutiyetini tartışmaya açmıştı. Müfettişlerin yaptığı incelemeler sonucunda yapılan seçim usulsüzlüğü dikkate alınarak, Mersin Parti Teşkilatı lağv edilmişti.¹⁵⁹⁴

1943’de Bursa Mebusu Doktor Talat Simer ve Parti Bölge Müfettişi Halit Onaran’ın raporları doğrultusunda, Genel Merkez, seçimlerdeki usulsüzlükler nedeniyle, İçel Parti Merkez Kazası’nın kaldırılmasına; bu kazaya bağlı nahiye ve ocakların doğrudan doğruya vilâyete bağlanmasına; seçilenlerin ise düşürülmesine karar vermişti.¹⁵⁹⁵ İdari Heyet’e doğrudan doğruya parti merkezince, 9 kişi seçilmiş; Fuat Mörel, Fikri Mutlu,¹⁵⁹⁶ Ferit Kuran, Refik Erdem, Rıza Bozkurt, Enver Germen, Yusuf Kılıç, Şükrü Şihman ve Mithat Toroğlu’ndan oluşan heyet hem Parti Vilâyet İdari Heyeti’ni hem de lağvedilen Merkez Kaza İdare Heyeti’nin idaresini ele almıştı. Bu yeni heyette Başkanlığa Mithat Toroğlu, yardımcılığına Fuat Mörel, Kâtipliğe Fikri

---

¹⁵⁹⁰ B.C.A.490.01/2088.251.1-68.

¹⁵⁹¹ A.B.C “Parti Kongre ve Dilekleri” **Yeni Mersin**,18 Birinci Teşrin/Ekim 1941.

¹⁵⁹² **Yeni Mersin**,12 Birinci Kanun/Aralık 1941.

¹⁵⁹³ **Yeni Mersin**,20 Birinci Kanun/Aralık 1941.

¹⁵⁹⁴ B.C.A.490.01/660.209.1-9.

¹⁵⁹⁵ Muharrem Yeğin, eski teşkilatı kastederek “*Bunlara oy verirseniz bu gidişle sizi donsuz bırakacaklardır*” dediği iddiası ile Parti Teşkilatı’na karşı nifak tohumları oluşturmak suçlamasıyla 1942’de üyeliği düşürülmüştü. (B.C.A.490.01/727.492.1-122).

¹⁵⁹⁶ **Kaya Mutlu Özel Arşivi**, Süleyman Fikri Mutlu’nun C.H.P. İl İdare Heyetine Seçildiğine Dair Parti Resmî Yazısı.

Mutlu, Veznedarlığa Şükrü Şihman getirilmişti. Mithat Toroğlu, silahaltında olduğu için terhisine kadar Başkanlığa, yardımcısı Fuat Mörel'in getirilmesine karar verilmişti.¹⁵⁹⁷

1944'de C.H.P Mersin Kaza Kongresi'ni toplamak üzere Nahiye Temsilcileri, 13 Aralık'ta toplantıya çağırılmıştı.¹⁵⁹⁸ Mersin Halkevi'nde toplanan kongreye 51 delege katılmış, Kongre, Mithat Toroğlu tarafından açılmıştı. Parti disiplinine uymayan durumlardan Parti Teşkilatı lağv edilmiş olduğundan Bölge Müfettişi Muhsin Adil Binal, "*İki senelik bir fasıladan sonra Parti Teşkilatı bulunan bütün Vilâyet merkezlerinde kaza idare heyeti var iken İçel Vilâyet merkezinde bu teşkilatın olmaması büyük bir eksiklik*"¹⁵⁹⁹ diyerek teşkilatın kurulmasının bir zorunluluk olduğunu belirtmişti. Delegelerden Rıza Bozkurt'un teklifi üzerine Dilek Encümenlikleri'ne; Fikri Mutlu Celal Abaç ve Şemsi Başaran, Hesap Encümenlikleri'ne; Emin Taner, Hilmi Özer, Adil Göker seçilmişti.¹⁶⁰⁰ Geçici yönetiminden sonra 17 Aralık 1944'de yapılan seçimler sonucunda, Mersin C.H.P Kaza Teşkilatı; Hakkı Deniz, Fahri Alp, Emin Taner, Dr. Kamil Tarhan, Hayri Gültekin, Şeref Genç ve Muhsin Yanpar'dan oluşmuştu.¹⁶⁰¹ Vilâyet Kongresi Delegelikleri'ne; Dr. Mahmut Develi, Sadık Kılıçoğlu, Abdullah Ersoy, Said Akıncı, Hayri Toluner, Şevket Sümer, Mustafa Gazioğlu, Veysel Arıkoğlu, Hamit Bayhun ve Ömer Lütfi Kotay seçilmişti.¹⁶⁰² Kaza Kongresi'nden sonra 19 Aralık 1944'de Vilâyet Kongresi çalışmaları başlamış Anamur hariç bütün Kaza Teşkilatları, Kongreye katılmıştı.¹⁶⁰³ Bölge Müfettişi Muhsin Adil Binal'ın Mersin Halkevi'nde yaptığı açılış konuşmasıyla çalışmalar başlamış;¹⁶⁰⁴ yapılan seçim sonucunda İdari Heyet'e: Mithat Toroğlu, Fuat Mörel, Fikri Mutlu, Enver Ali Germen, Şükrü Şihman, Abdullah Ersoy, Rıza Bozkurt, Nuri Ökten, Yedek Üyeliğe; Dr. Mahmut Develi, Sait Akıncı, Hayri Toluner, Sadık Kılıçoğlu, Şevki Koyulu, Halil Dölek, Hilmi Özer ve Mustafa Karacaaslan seçilmişti. Başkanlığa ittifakla Mithat Toroğlu getirilmişti.¹⁶⁰⁵

¹⁵⁹⁷ **Bugün** 23 İkinci Kanun/Ocak 1943; **Yeni Mersin**,24 İkinci Kanun/Ocak 1943.

¹⁵⁹⁸ **Yeni Mersin**,19 İkinci Teşrin/Kasım 1944.

¹⁵⁹⁹ **Yeni Mersin**,14 Birinci Kanun/Aralık 1944; **Akın**,14 Birinci Kanun /Aralık 1944.

¹⁶⁰⁰ **Akın**,14 Birinci Kanun /Aralık 1944.

¹⁶⁰¹ Mersin Parti Teşkilatı'nın 8140 üyesinin 127 kadın,81 yüksekokul,338 lise,852 ortaokul,4312 ilkokul,2557 si ise okuma yazma bilmemektedir.(**B.C.A.**490.01/660.208.1-4)

¹⁶⁰² **Akın**,14 Birinci Kanun/Aralık 1944.

¹⁶⁰³ **Yeni Mersin**,21 Birinci Kanun/Aralık 1944.

¹⁶⁰⁴ **Akın**,21 Birinci Kanun/Aralık 1944.

¹⁶⁰⁵ **B.C.A.**490.01/278.1114.1-30; **Tanın**, 28 Birinci Kanun/Aralık 1944; **Yeni Mersin**,21 Birinci Kanun/Aralık 1944.

Mersin Parti Teşkilatı'nın çalışmaları eskiye göre daha ileri bir düzeye getirilmiş, özellikle son süreçte merkezden alınan direktifler çerçevesinde, Genel Sekreterlik verdiği destekle Parti Teşkilatı'nın gelişimini sağlamıştı.¹⁶⁰⁶

20 Kasım 1945'de Mersin C.H.P. Kaza Kongresi, Mersin Halkevi salonunda yapılmış, İdari Heyet'e: Mahmut Develi, Hayri Gültekin, Emin Taner, Hakkı Deniz, Şeref Genç, Mustafa Özsoy seçilmişti.¹⁶⁰⁷ Mersin C.H.P. Yönetim Kurulu Üyeleri, Vali Tevfik Sırrı Gür¹⁶⁰⁸ başkanlığında parti binasında toplanarak aralarında iş bölümü yapmışlar ve Başkanlığa Doktor Mahmut Develi, Kâtipliğe Hayri Gültekin ve Muhasipliğe Emin Taner getirilmişti. Kongrede eskiye göre partililer arasındaki dayanışma takdirle karşılanmıştı. 30 Kasım 1945'de yapılan seçimlerde; Vilâyet Delegelikleri'ne; Veysel Arıkol, Fevzi Serdengeçti, Şevket Sümer, Hayri Toluner, Hilmi Özer seçilmişti.¹⁶⁰⁹ Vilâyet Parti Teşkilatı Başkanlığı'na Mahmut Develi'nin getirilmesi¹⁶¹⁰ Mersin Parti Teşkilatı'nın bir başarısı olarak görülmüştü.

2- II. Dünya Savaşı Sürecinde C.H.P. Mersin Teşkilatının Faaliyetleri ve Yaşanan Sıkıntılar

Mersin Kaza ve Vilâyet Parti Teşkilatları, II. Dünya Savaşı sürecinden olumsuz etkilenmişti. Parti Teşkilatı'na ekonomik destek için Genel Sekreterlik, 2000 lira yardımda bulunmasına rağmen sıkıntılar devam etmişti. Karaborsacılığın arttığı bir süreçte, Parti Teşkilatı, tüccar ve halkın ekonomik sıkıntılarını gidermek için Mersin Ticaret Odası ile birlikte hareket etmiş; yapılan çalışmalar sonucunda yerli mallarının korunması amacıyla ithal edilen kaput bezi ve mamul beyaz malların üzerine konulmuş olan % 20 Gümrük Vergisi uygulamasına son verilmişti.¹⁶¹¹ Parti Teşkilatı, Toprak Mahsullerinden devletin aldığı pay oranını düşürmek için girişimlerde bulunmuştu.¹⁶¹² Parti Teşkilatı, pamuk ekiminin arttırılması durumunda pamuk işçiliğinin oluşturacağı ortamda zengin bir müteşebbis sınıfın Mersin'e doğru akacağını düşünmüş, Genel Merkez ise; müteşebbis sınıfı ile birlikte iş hayatın artacağı, örf ve adetlerin ikinci plana

¹⁶⁰⁶ B.C.A.490.01/660.208-59.

¹⁶⁰⁷ B.C.A.490.01/660.209.1-52; **Yeni Mersin**, 1 Aralık 1945.

¹⁶⁰⁸ Özel İdare'nin ihtiyacı için alınan 75 ton çimento, 12 ton demiri partiye verdiği iddia edilmişti. (İçişleri Bakanlığı Arşivi, Tevfik Sırrı Gür Dosyası, Sicil No:913.)

¹⁶⁰⁹ **Akın**, 1 Aralık 1945; **Yeni Mersin**, 5 Aralık 1945.

¹⁶¹⁰ B.C.A.490.01/278.114.1-29.

¹⁶¹¹ B.C.A.490.01/660.206.1-36.

¹⁶¹² B.C.A.490.01/160.641.3-103.

düŖeceđi, Parti TeŖkilatı'nın bu ahlaki bozulma karŖısında hazırlıklı olması gerektiğini belirtmiŖti.¹⁶¹³

1940'da Mersin C.H.P TeŖkilatı, sıkıntılı süreçten çıkmak için hesap iŖlerini bütçe hesap örneklerine uygun bir Ŗekilde düzenlemiŖ; geöen döneme göre daha da güçlenen Parti TeŖkilatı, balolar ve müsamereler düzenleyerek bütöesini arttırmıŖtı.¹⁶¹⁴ 1941'de Parti TeŖkilatı, mahalli spor teŖkilatları ve gençlik örgütleriyle daha yakından ilgilenmeye baŖlamıŖ, sporcuların ihtiyaölarının karŖılanmasında destek olmuŖtu.¹⁶¹⁵ Garden partileriyle hem parti iöi dayanıŖma ve birliktelik güçlendirilmiŖ hem de partiye ekonomik anlamda katkı sađlanmıŖtı. Parti TeŖkilatı, amaöları doğrultusunda basın kuruluŖunu elde tutmak için dikkatli hareket ederek, yerel basına karŖı bir güvensizliğin var olduğunu, temkinli hareket edilmesini vurgulamıŖtı.¹⁶¹⁶ Bu doğrultuda Yeni Mersin Gazetesi Sahibi Fuat AkbaŖ, Parti TeŖkilatı'nın kontrolünde öalıŖtırılmıŖ,¹⁶¹⁷ bu sıkıntılı süreçte partinin kontrolünde olan Gülek Gazetesi, partinin öalıŖmalarını halka duyurmada önemli görevler üstlenmiŖti.¹⁶¹⁸

29 Eylül 1942'de bölgeyi teftiŖle görevlendirilen Mardin Mebusu Halit Onaran, Mersin'deki Parti TeŖkilatlarını ve faaliyetlerini Vilâyet ve Merkez Kaza Heyetleri cephesinden ayrı ayrı incelemenin daha doğru olduğunu öne sürmüŖtü. Her iki teŖkilatın öalıŖmaları esasta bir olmakla beraber Ŗeklen ayrı olduğundan incelemenin bu yapıya göre ele alınmasının daha sağlıklı olduğunu söylemiŖti. Halit Onaran, Mersin Parti TeŖkilatı'nın baŖında bulunan Dr. Abdullah Ersoy'un eleŖtirilmesi karŖısında, iddiaların aksine öok iyi öalıŖtıđını; partiye dinamizm kattığını; Parti TeŖkilatı'nın onun enerjisinden daha fazla faydalanması gerektiğini belirtmiŖti. Vali Sahip Öрге'nin Mersin'e atanmasıyla, Parti TeŖkilatı'yla yakından ilgilendiğini ve iŖ birliği yapmaktan bir an bile geri durmadığını rapor etmiŖti.¹⁶¹⁹ Halit Onaran, 1942'de Mersin Parti TeŖkilatı'nın öalıŖmalarında üye kaydı, düzenli defter tutma ve karar imzaları aöısından öok iyi durumda olduğu, bütçe ve hesap iŖlerinin nizamnameye göre uygun yapılmıŖ

¹⁶¹³ B.C.A.490.01/660.206.1-103; B.C.A.490.01/270.1078.2-10.

¹⁶¹⁴ B.C.A.490.01/1577.422.1-20.

¹⁶¹⁵ B.C.A.490.01/660.206.1-17. Parti TeŖkilatı 1945 yılına kadar spor teŖkilatlarıyla yakından ilgilenmiŖti. (M.Kabasakal, *Türkiye'de Siyasi Parti Örgütlenmesi*, s.152.)

¹⁶¹⁶ B.C.A.490.01/660.206.1-115.

¹⁶¹⁷ B.C.A.490.01/612.129.2-4.

¹⁶¹⁸ B.C.A.490.01/660.208.1-1.

¹⁶¹⁹ B.C.A.490.01/270.1078.2-7

olduğunu; fakat Mersin gibi kozmopolit bir vilâyette geleceğe yönelik fikirler üreten atılğan bir Parti Teşkilatı'na ihtiyaç olduğunu vurgulamıştı.¹⁶²⁰

1942'de Mersin'de bulunan İçbank ve Turyağ Fabrikaları bu süreçte kendi bünyelerinde faaliyet gösteren gençlik kulüpleri ile birlikte Mersin Parti Teşkilatı'na üye kaydedilmesinde destek vermişlerdi. İdare Heyet Başkanı Dr. Abdullah Ersoy, parti bünyesinde sportif faaliyetlerini sürdüren İdman Yurdu Kulübüne ekonomik ve kültürel açıdan çeşitli imkânlar sağlamıştı.¹⁶²¹ Bölge Müfettişi Halit Onaran, Mersin'in, kendini Adana ile mukayese ederek Adana'nın Halkevi Binası ve lisesinin olduğu, bunlardan Mersin'in mahrum kaldığı söylentileri üzerine, Adana'nın II. Dünya Savaşı'nın zorluklarına rağmen Adana Parti Teşkilatı'nın bu süreci iyi yönettiğini; Mersin Teşkilatı'nın her şeyi Genel Merkez'den beklediğini bu süreci toplayacakları yardımlarla atlatabileceklerini belirtmişti.¹⁶²²

1943'de yeni seçilen İdari Heyet'in ilk çalışmaları arasında savaşın getirdiği zor koşullara karşı çalışmalar yapmak olmuş, narenciyeyi daha geniş bir alana yaymak, buna bağlı olarak narenciye hastalıklarına karşı önlem almak, dokuma tezgâhlarında iplik sıkıntısı yaşadığından zor durumda kalan köylüye iplik tedarik etmek olmuştu. İdari Heyet; savaş koşullarının aksine Mersin Limanı'nın yükleme ve boşaltma işi artmış olduğundan, yeni iş sahaları açmak için girişimde bulunmuştu.¹⁶²³

1944'de Kongre Heyeti; Mersin'de yapılacak köy odalarının yapımına yardım edilmesi, narenciye üretimini arttırmak için Toprak Mahsulleri Vergisi'nin düşürülmesi konusunda temennilerde bulunmuştu.¹⁶²⁴ Narancıye üretimi ülke için çok önemli bir ekonomik değer ifade ettiği için bu ürünün girişimci sınıf tarafından yetiştirilmesini ve Mersin'den tüm Çukurova'ya yaymak için alınan ağır vergilerin düşürülmesi için girişimci sınıf, Parti Teşkilatı kanalıyla hükümet yetkililerine başvurmuştu.¹⁶²⁵ 1944'de İlçel Milletvekilleri, bölge halkı ile Merkez C.H.P Teşkilatı, arasında koordinasyonu sağlamak ve bölgenin sorunlarını rapor dâhilinde hükümete sunmak için Mersin ve

¹⁶²⁰ **B.C.A.490.01/660.206.1-7.** Parti üye sayısı 8000'dir. 147'si 1942'de üye kaydedilmişti. 1942'de Mersin'e bağlı 3 nahiye, 10 Ocak, merkez dışında 6 nahiye ve 95 köy ocağı teşkilatı vardı. (**B.C.A.490.01/270.1078.2-7**) Üye: 8079 kişi Ocak Teşkilatı: 108 adetti. (**B.C.A.490.01/160.641.3-101**)

¹⁶²¹ İdman Yurdu'nun Başkanlığını Parti Üyesi Fahri Merzeci yapmıştı. (**B.C.A.490.01/660.206.1-11.**)

¹⁶²² **B.C.A.490.01/660.206.1-48.**

¹⁶²³ **C.H.P.1943 Kaza Kongreleri Dilekleri**, Ankara 1944,s.205. II. Dünya Savaşı ile birlikte, Parti Teşkilatı, Mersin ve Tarsus'ta trahom hastalığının % 80'i bulduğu bu hastalıkla mücadele için kendilerine destek verilmesini istemişti. (**B.C.A.490.01/660.205.1-14; C.H.P 1940 Kongre Dilekleri**, Recep Ulusoglu Basımevi, Ankara 1941,s.288.)

¹⁶²⁴ **C.H.P. 1944 İl Kongreleri Dilekleri**, Ankara 1945,s.192.

¹⁶²⁵ **B.C.A.490.01/473.1935-172**

çevresini tetkik seyahatine çıkmışlardı. Savaşın sona ermesiyle birlikte Amerika ve Mısır'dan yüklü miktarda pamuğun Avrupa'ya ihraç edileceği, fiyatlar düşeceği için Mersin ve çevresinde pamuk yetiştiriciliği ile uğraşan sınıfı, bu duruma hazırlamak için çalışmalar yapmışlar,¹⁶²⁶dışarıdan ihraç edilecek bir paket pamuk ipliliğinin 15 liraya satılması gerekirken, karaborsacılığın önüne geçilmediği için fiyatlar 40 liraya kadar çıkmıştı. Mersin ticaret piyasasının Kıbrıs, Suriye, Filistin ve Mısır gibi yerlerde sermayesi güçlü müşterileri olduğu; fakat limanın bu ticaret akışını kaldıramadığı rapor edilmişti. Hinterlandı geniş olan Mersin'in ekonomik açıdan bir güç merkezi olması, ithal edilen malların, İstanbul piyasasından ziyade Mersin piyasasında eritilebilmesi için limanın yapılması artık acil ihtiyaç olmuştu.¹⁶²⁷

3- Mersin Merkez Ocak Teşkilatları

a- Camiişerif Bucak Teşkilatı

3 Kasım 1938'de Camiişerif Bucak Yıllık Kongresi, Muhtar Berker'in katılımıyla Parti binasında gerçekleşmişti. 3 Ocaktan seçilen delegelerin katılımıyla, Bucak Başbakanı Doktor Kamil Tarhan kongreyi açmıştı. Delege Şefik Bey'in teklifiyle, Enver Germen'in Başkanlığı ve Baha Gökçel'in Kâtipliği kabul edilmişti. Bütçe ve yıllık çalışma raporu oylama sonucu kabul edilmiş, İdare Heyet'e; Doktor Kamil Tarhan, Doktor Nazım İnal, Emekli Yarbay Tevfik Saltık seçilmişti. 18 Ekim'de yapılacak Kaza Kongresi'ne gidecek Delegetliklere; Mehmet Ali Saraçoğlu ve Fahri Merzeci seçilmişlerdi.¹⁶²⁸Camiişerif Bucak Teşkilatı'nın 1938 yılı itibariyle 498 üyesi vardı. Yazışma defterleri ve dosyalar eksiksiz kaydedilmişti.¹⁶²⁹

1939'da Camiişerif Bucak Kongresi, Kamil Tarhan'ın Başkanlığı'nda Halkevi salonunda toplanmış, Fuat Morel Başkanlığa, Refik Ülgen ve Asım Güler Kâtipliğe seçilmişti. Dileklerde özellikle eğitim üzerinde durulmuş, Mersin'i Adana'ya bağımlı olmaktan kurtarmak için Mersin'e bir lise açılması uygun görülmüştü. İdari Heyet'e;

---

¹⁶²⁶ B.C.A.490.01/660.208-62

¹⁶²⁷ B.C.A.490.01/660.208-19

¹⁶²⁸ Yeni Mersin 5 İkinci Teşrin/Kasım 1938.

¹⁶²⁹ Parti Teşkilatı 1934'ten beri düzenli olarak defter tutmuş,1936 itibariyle 183.15 lira hisse alınmış,193.10 lira masrafi yapılmıştı.1937 yılı bütçesi 35.40 lira bütçesi vardı.(B.C.A.490.01./660.205.1-16)

Kamil Tarhan, Mehmet Ak, Asım Güler, Yedek Üyeliğe; Fahri Varlı, Mehmet Ali Saraç, Deleleliklere; Osman Kola, Fahri Merzeci, Mehmet Ali Saraç seçilmişti.¹⁶³⁰

1942’de Camiişerif Bucak Kongresi, Parti binasında yapılmışti. Kongre Başkanlığına Parti İdari Heyeti’nden Fuat Mörel seçildikten sonra hesap raporları okunduktan sonra kabul edilmişti. İdare Heyet’e; Sabri Poda, Muharrem Yeğın, Memduh Tutucu, Kaza Deleleliklerine; Fuat Mörel, Sabri Poda seçilmişti.¹⁶³¹

1943’de Camiişerif Bucak Kongresi, yeni İdare Heyeti’ni belirlemiş, İdari Heyet’e; Sabri Poda, Memduh Tutucu ve Emin Taner Deleleliklere ise; Veysel Arıkol, Şeref Genç, Mehmet Ali Saraçoğlu ve Sabri Poda seçilmişti.¹⁶³²

1944’de Camiişerif Bucak Kongresi, yeni İdare Heyeti’ni belirlemişti. Sabri Poda, Ahmet Sezer ve Emin Tiryakioğlu İdari Kurula, Deleleliklere ise, Abdullah Ersoy, Ali Fırat, Fikri Mutlu, Fahri Merzeci, Sabri Poda seçilmişti.¹⁶³³ Çok partili dönemin başlamasıyla, Camiişerif Bucak Kongresi Bucak binasında yapılmışti. Bucak Başkanı Hamdi Tiryakioğlu kongreyi açmış; İdari Heyet’e; Hamdi Tiryakioğlu, Naci Akbay, İrfan Demirbilek, Hilmi Özer ve Adil Okan, Deleleliklere; Fuat Mörel, Celal Edige, Kamil Tarhan, Ahmet Okan ve Naci Akbay seçilmişti.¹⁶³⁴

aa- Camiişerif Ocak Teşkilatı

Camiişerif Ocağı,1939’da parti bütünleşmesini kuvvetlendirmek için uzun yıllar ocakta hizmeti olan Ocak Reisi Şeref Genç,¹⁶³⁵ Halkevi’nde kısa bir konuşma yapmış ve Ocak üyelerinden Kemal Kaplancalı, milli birlik ile ilgili bir konferans tertip etmişti.¹⁶³⁶ “Milli Birlik” konulu konferans büyük bir ilgi gördüğü için Muharrem Yeğın, Veysel Arıkol ve Şeref Genç, Yeni Kahve’de konferanslara devam etmişlerdi.¹⁶³⁷

¹⁶³⁰ Ege,4 İkinci Teşrin/Kasım 1939.

¹⁶³¹ Yeni Mersin,8 İkinci Teşrin /Kasım 1942.

¹⁶³² Yeni Mersin,22 Birinci Teşrin/Ekim 1943.

¹⁶³³ Akın,11 Ekim 1945.

¹⁶³⁴ Yeni Mersin,12 Ekim 1946.

¹⁶³⁵ B.C.A.490.01/660.270.1-55

¹⁶³⁶ İçel Halkevi Dergisi, sayı:2,1939,s.21.

¹⁶³⁷ Yeni Mersin,15 Mart 1940.

1945’de Camiişerif Ocağı İdare Heyeti: Naci Akbay, İrfan Demirbilek, Hamdi Tiryakioğlu, Deleliklere; Abdullah Ersoy, Mehmet Ali Saraçoğlu, İrfan Demirbilek, Hamdi Tiryakioğlu seçilmişti.¹⁶³⁸

1946’da Camiişerif Ocağı Kongresi, bucak binasında toplanmış, İdari Heyet; Necmeddin Genç, Kadri Keskin, İhsan Tümer, Hicret Temel, Kadri Gökçe, Deleliklere; Fuat Mörel, Şeref Genç, Edip Boran, Dr. Tahsin Soylu seçilmişti. Halkevinin bütün vatandaşların çalışma sahası bulacağı bir kültür müessesesi haline getirilmesi, Halkevi Başkanının halk tarafından seçilmesi ve elektrik şirketi tarafından her abonenin yılda 60 kw elektrik sarf etmek zorunluluğunun kaldırılması dileklerinde bulunulmuştu.¹⁶³⁹Bir yıllık çalışma raporları okunduktan sonra seçimlere geçilmiş, İdari Heyet’e; Dr. Nazım Ünsal, Necmi Genç, Cenap Aygün, İsmail Hakkı Erdoğan, Kadri Gökçe seçilmişlerdi. İsmail Hakkı Erdoğan dışındaki üyeler, Bucak Deleliğine seçilmişti. Mersin Limanı’nın geliştirilmesi ve yaş sebze sevkiyatının kolaylaştırılması, Mersin İdman Yurdu’na yardım edilmesi ve mahalle çocuklarına parti rozeti takmak suretiyle çocuklara partililik ruhunu aşılamaı amaçlamışlardı.¹⁶⁴⁰

ab- Nusratiye Ocağı Teşkilatı

1942’de Nusratiye Ocağı Kongresi, Halkevi salonunda Fadıl Tütüncü’nün başkanlığında toplanmış, İdari Heyet’e; Ekrem Yücel, Ali Kır ve Hasan Basri Erkmen seçilmişti.

1945’de Mersin C.H.P Kongreleri sona ermiş, Nusratiye Ocağı Kongresi’ne büyük bir ilgisizlik olduğu görülmüş;¹⁶⁴¹ Mersin’in en kalabalık mahallelerinden olan Nusratiye Ocağı Kongresi’ne sadece mahalle muhtarı katılmıştı.¹⁶⁴²1946’da Nusratiye Ocağı Kongresi, Başkan Fethi Okan’ın başkanlığında toplanmış, İdari Heyet’e; Hakkı Tartancı, Celal Dere, Mehmet Ersönmez, Sait Kar, Ali Hançer, Deleliklere; Celal Dere, Ziya Eraydın, Ahmet Okan ve Müslim Oral seçilmişti. Dilekler arasında dikkat

¹⁶³⁸ **Akın**,9Ekim 1945;**Yeni Mersin**,9 Ekim 1945.Ocağın üye sayısı:182 kişidir.(**B.C.A.490.01/660.208.1-3.**)

¹⁶³⁹ **Yeni Mersin**,10 Ekim 1946

¹⁶⁴⁰ **Toros**,1 Aralık 1948.

¹⁶⁴¹ **Vatan**,10 Ekim 1945.Ocağı teşkilatının üye sayısı:210 kişiydi.(**B.C.A.490.01/660.208.1-3.**)

¹⁶⁴² **B.C.A.490.01/160.642.1-10.**

çeken konular, Nusratiye Mahallesi'nde fuhuş ve kumarın doruğa çıktığını, halk dershaneleri ile ahlaki çöküntünün önüne geçilmesi temennilerinde bulunulmuştu.¹⁶⁴³

b- Nüzhetiye Bucak Teşkilatı

Nüzhetiye Bucak yıllık kongresi,³ Kasım 1938'de Hayri Tunçbilek'in başkanlığında Parti binasında yapılmış, Avukat Halil Olgaçay Kongre Başkanlığı'na, Hasan Akel ise sekreterliğe seçilmişlerdi. Makul olan dileklerin Kaza Kongresi'ne gönderilmesine karar verilmiş, İdare Heyet'e; Hayri Tunçbilek,¹⁶⁴⁴ Fuat Akbaş, Hasan Akel, İlçe Kongresi Deleelikleri'ne ise; Hüseyin Erkal ve Emin Gökçel seçilmişti.¹⁶⁴⁵

1939'da Nüzhetiye Bucak Kongresi, Enver Ali Germen'in başkanlığında toplanmış, Ocakların bütçeleri tasdik olunduktan sonra, İdari Heyet'in bir senelik çalışma programı okunarak onaylanmıştı. İdari Heyet'e; Hayri Hakkakoğlu, Fuad Akbaş ve Hasan Akel, Kaza Kongresi'ne katılacak Deleeliklere; Mithat Toroğlu ve Zekiye Olgaçay seçilmişti.¹⁶⁴⁶4 Ocağın bağlı bulunduğu Nüzhetiye Bucak Kongresi, Parti binasında toplanmıştı. Başkanlığa Enver Ali Germen, Kâtipliklere; Ali Kıratlı ve Hakkı Ersoy seçilmişti. Bütçe ve dilekler okunup kabul edildikten sonra İdari Heyet'e: Yunus Yönel, Yusuf Kösel ve Hilmi Özeri, Kaza Kongresi Deleliği'ne; Yakup Ersoy ve Hilal Kemal Oğan seçilmişlerdi.¹⁶⁴⁷

Nüzhetiye Bucak Kongresi İdari Heyeti'ne; Hilmi Özer, Yusuf Kösel, Ali Fırat, İlçe Kongresi Deleeliklerine; Hasan Fehmi Dikel, Hakkı Ersoy, Ali Efe ve Murtaza Soykal seçilmişti.¹⁶⁴⁸1946'da Nüzhetiye Bucak Kongresi, kendi binasında toplanmış, İdari Heyet'e; Hasan Fehmi Dikel, Yusuf Kösel, Gıyaseddin Ersoy, Zekerriya Hallaç Yedek Üyeliklere; Hakkı Ersoy, Ali Efe, Fuat Akbaş seçilmişlerdi. Dileklerde bahçeciliğin geliştirilmesi ile ilgili konular üzerinde durulmuştu.¹⁶⁴⁹

---

¹⁶⁴³ **Yeni Mersin**,12 Ekim 1946.

¹⁶⁴⁴ **B.C.A.490,01/303.1226.1-7**

¹⁶⁴⁵ **Yeni Mersin**,6 İkinci Teşrin/Kasım 1938.

¹⁶⁴⁶ **Ege**, 4 İkinci Teşrin/Kasım 1939.

¹⁶⁴⁷ **Yeni Mersin**,10 Birinci Teşrin/Ekim 1942.

¹⁶⁴⁸ **Akın**,6 Birinci Teşrin/Ekim 1944;**Yeni Mersin**,2 Birinci Teşrin /Ekim 1944.

¹⁶⁴⁹ **Yeni Mersin**,4 Aralık 1947.

ba- Nüzhetiye Ocak Teşkilatı

1940'da Nüzhetiye Ocak Başkanı Hasan Gürepik, müzikli çay partisi düzenlemiş, "Milli Birlik" hakkında bir konuşma yapmıştı.¹⁶⁵⁰

1944'de İdari Heyet'e; Hilal Kemal, Hasan Gürepik, Tevfik Atalay, Deleğeliğe; Hamid Baysun, Enver Germen, Fuat Akbaş, Şevket Sümer seçilmişti.¹⁶⁵¹ 1945'de C.H.P. Nüzhetiye Ocak Kongresi, Mersin Halkevi salonunda yapılmış, Ocak İdare Kurulu Başkanı Hilal Kemal, kongreyi açtıktan sonra yapılan seçimde, Kongre Başkanlığı'na Mithat Toroğlu, Başkan Vekilliği'ne Zekiye Olgacay, Kâtipliklere; Hayri Tunçbilek Muhittin Sümer seçilmişlerdi. Genel Meclis ve belediyeyi ilgilendiren dilekler üzerinde görüşüldükten sonra seçimlerine geçilmiş, İdari Heyet'e; Hilal Kemal, Tevfik Atalay, Hasan Dayı, Yedek Üyeliklere; Ata Çelebi, Muhittin Sümer seçilmişti. Vilâyet ve Bucak Deleğeliklerine; Zekiye Olgacay, Şevket Sümer, Sadık Kılıçoğlu, Remzi Ayhan seçilmişlerdi. Nüzhetiye Ocak Kongresinde yapılan bir teklifle, Ocak bütçesinden Gazipaşa Okulu'nda muhtaç öğrencilerin defter ve kalem ihtiyaçlarının karşılanması ve Mersin İdman Yurdu'na para yardımı yapılmasına karar verilmişti.¹⁶⁵²

bb- Bahçe Ocak Teşkilatı

1942'de Bahçe Mahallesi'nde Necati Bey İlkokulu'nda Ocak İdari Heyet Üyesi'nden Ali Latif Efendi'nin Başkanlığı'nda yapılmıştı. İdari Heyet'e: Cemil Cömert, Ali Latif Efe, Hayrettin Anılan, Nahiye Kongresi Deleğeliği'ne ise; Yusuf Kösel ve Hayrettin Anılan seçilmişlerdi.¹⁶⁵³

1944'de C.H.P Bahçe Ocağı Yıllık Kongresi, büyük bir kalabalığın katılımıyla yapılmıştı. Yapılan seçimde İdari Heyet'e: Cemil Cömert, Muhsin Yanpar, Hayrettin Anılan, Nahiye Kongresi Deleğeliği'ne ise; Yusuf Kösel, Muhsin Yanpar, Hayrettin Anılan ve Ali Efe seçilmişti.¹⁶⁵⁴ 1946'da Bahçe Ocağı Kongresi yapılmış, İdari Heyet'e; Zekeriya Hallaç, Sabahattin Kösel, Bedrettin Yavuz, Yusuf Kösel, Said Cömert, Bedii Özcan, Yedek üyeliklere; Mehmet Antalyalı, Ali Cömert, Yusuf Akyüz seçilmişti. Dilekler arasında mahallede kumar oynayanların engellenmesi, Bahçe Mahallesi'nde

¹⁶⁵⁰ **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:27,Yıl:3,Nisan 1940.

¹⁶⁵¹ **Yeni Mersin**,2 Birinci Teşrin /Ekim 1944.

¹⁶⁵² **Yeni Mersin**,10 Ekim 1945.Ocağın üye sayısı:362 kişiydi. (B.C.A.490,01./660.208.1)

¹⁶⁵³ **Yeni Mersin**,2 Birinci Teşrin/Ekim 1942.

¹⁶⁵⁴ **Akın**,21 Birinci Teşrin/Ekim 1944.

bulunan sinemacıların bahçeleri ilgilendiren ve teşvik eden filmlerin gösterilmesi, mahallede kumar oynayanların çoğaldığı için emniyet kuvvetlerinin bunlarla daha etkin mücadele etmesi istenmişti.¹⁶⁵⁵Bölge Müfettişi Kemal Beyazıd, Mahmudiye Bucak Kongresi'nde yaptığı konuşmada ocak ve köy teşkilatlarına daha çok önem verilmesini, özellikle her teşkilatın kendi binasına sahip olmasını, böylelikle daha rahat çalışma imkânlarının oluşacağını belirtmişti.¹⁶⁵⁶

c- Mahmudiye Bucak Teşkilatı

Mahmudiye Bucak Teşkilatı, Mahmudiye, İhsaniye, Osmaniye Ocak Teşkilatları'nın birleşimiyle kurulmuştu.

1942'de C.H.P. Mahmudiye Bucak Kongresi, Rıza Bozkurt'un başkanlığında Parti binasında yapılmıştı. Nahiye İdari Heyetleri'nin kabul edilen çalışma ve hesap raporlarından sonra dilek ve ocak müzakerelerine geçilmişti. Kararların ardından seçime geçilmiş, İdari Heyet'e; Bahri Ok, Mustafa Alanya ve Galip Gül seçilmişlerdi.¹⁶⁵⁷

Mahmudiye Bucak Kongresi,7 Ekim 1945'de Parti binasında yapılmıştı. Bütçe görüşmelerinden sonra yapılan seçimlerde, Rıza Bozkurt, Muhittin Develi, Ahmet Güvenç ve Celal Abaç İdari Kurul Üyeliği'ne; İsmail İmren, Kaza Kongresi Delegeliği'ne seçilmişti.¹⁶⁵⁸

1946'da C.H.P. Mahmudiye Bucak Kongresi, bucak binasında toplanmış, Divan Başkanlığı'na Yusuf Kılıç getirilerek geçen yıla ait olan dilekler ve hesaplar tartışıldıktan sonra yeni İdari Heyet seçimine geçilmişti. İdari Heyet'e; Celal Abaç, Hidayet Gök, Muhittin Develi, Hüseyin Çolak, İsmail İmren seçilmişlerdi. Dilekler arasında partinin mülkü olan Zafer Camii'nin tamir edilmesi burada bir okuma odasının kurulmasına karar verilmişti.¹⁶⁵⁹

ca-Mahmudiye Ocak Teşkilatı

Mahmudiye Ocak Kongresi,24 Kasım 1938'de İlçe Başkanı Abdullah Ersoy ve Enver Germen'in katılımıyla gerçekleşmişti. Kongre Başkanlığı'na Emin Oral,

---

¹⁶⁵⁵ **Yeni Mersin**,4 Aralık 1947.

¹⁶⁵⁶ **Yeni Mersin**,10 Mayıs 1947.

¹⁶⁵⁷ **Yeni Mersin**,7 Birinci Teşrin/Ekim 1942.

¹⁶⁵⁸ **Akın**,9 Ekim 1945.

¹⁶⁵⁹ **Yeni Mersin**,14 Aralık 1948;**Toros**,14 Aralık 1948.

Kâtipliğe Bahri Ok seçilmişti. Fahri Bozkurt'un okuduğu yıllık çalışma raporu ve bütçe yapılan oylama sonucunda oy birliği ile kabul edilmişti. İdari Heyet; Fahri Bozkurt, Bahri Ok ve Hüseyin Genç'ten oluşmuştu. Yapılacak Kaza Kongresi Temsilciliklerine; Mithat Toroğlu ve Rıza Bozkurt seçilmişlerdi.¹⁶⁶⁰

1940'da Mahmudiye Ocak Kongresi, Ocak Üyelerinin katılımıyla toplanmıştı. Kongre Başkanlığı'na Hamdi Ongun seçilmişti. Parti Genel Sekreterliği'nin tamimleri okunarak Hamdi Ongun tarafından "*Dünya Ahvali Milli Birlik*" konulu bir konferans verilmişti. Yapılan seçimler sonucunda Yusuf Kılıç, Reşat Demir, Ahmet Güvenç İdari Heyet'e girmişlerdi.¹⁶⁶¹

1941'de C.H.P. Mahmudiye Ocak Kongresi, Parti binasında yapılmıştı. İdari Heyet, bir senelik mesai raporunu ve hesap bütçesi okunmuş, Ocak bütçesi muntazam hazırlanmıştı.¹⁶⁶² Dilekler tespit edildikten sonra İdari Heyet seçimi yapılmıştı. Yeni İdari Heyet'e; Belediye Halk İşleri Memuru Celal Abaç, Komisyoncu Reşad Demir ve Hızır Fabrikası sahibi Ahmet Güvenç seçilmişlerdi.¹⁶⁶³

1942'de Ocak Kongresi, Rıza Bozkurt'un başkanlığında Parti binasında yapılmış, yapılan seçimde İdari Heyet'e; Celal Abaç, Bahri Ok ve Ahmet Güvenç seçilmişlerdi. Nahiye Deleliklerine; Rıza Bozkurt ve Mustafa Alanya seçilmişlerdi.¹⁶⁶⁴

1944'de Ocak Kongresi, Rıza Bozkurt'un başkanlığında toplanmış,¹⁶⁶⁵ İdari Heyet'e: Celal Abaç, Ahmet Güvenç, Hidayet Gök, Deleliklere; Hayri Gültekin Cemil Turan, Bahri Ok, Celal Abaç seçilmişti.¹⁶⁶⁶ 1945'de Ocak Kongresi yapılmış, İdari Heyet'e; Celal Abaç, Ahmet Güvenç ve Nazmi Yürekli seçilmişti. Bucak kongresi'ne; Hayri Gültekin, Celal Abaç, Nazmi Yürekli seçilmişti. Kaza Kongresi Delelikleri; Rıza Bozkurt, Muhittin Develi, Ahmet Güvenç ve Celal Abaç'tan oluşmuştu.¹⁶⁶⁷ 1946'da C.H.P Mahmudiye Ocak Kongresi, Ocak Başkanı Hidayet Gök tarafından açılmış, Kongre Başkanlığı'na Rıza Bozkurt Kâtipliklere; Nazmi Yürekli ve Şevket Tuğcu getirilmişti. İdari Heyet'e: Nazmi Yürekli, Muhlis Gökşun, Hasan

¹⁶⁶⁰ **Yeni Mersin**,26 İkinci Teşrin/Kasım 1938.

¹⁶⁶¹ **Yeni Mersin**,20 İkinci Teşrin/Kasım 1940.

¹⁶⁶² **B.C.A.490.01/660.206.1-2.**

¹⁶⁶³ **Yeni Mersin**,17 Birinci Teşrin/Ekim 1941.

¹⁶⁶⁴ **Yeni Mersin**,1 Birinci Teşrin /Ekim 1942.

¹⁶⁶⁵ **Akın**,12 Birinci Teşrin/Ekim 1944.

¹⁶⁶⁶ **Akın**,7 Birinci Teşrin/Ekim 1944.

¹⁶⁶⁷ **Akın**,9Ekim 1945;**Yeni Mersin**,9 Ekim 1945.Ocağın üye sayısı:256 kişiydi.(**B.C.A.490.01/660.208.1**)

Alanya, Ömer Uysal, Hidayet Gök, Yedek Üyeliklere; Şakir Eraydın, Hayri Havur, Fuat Belli, İzzeddin Saygın, Celal Eryürek, Deleğeliklere ise; Rıza Bozkurt, Hayri Gültekin, Yusuf Kılıç, Kemal Özmen seçilmişlerdi.¹⁶⁶⁸ 1946 C.H.P Mahmudiye Bucak Kongresi, Celal Abaç'ın Başkanlığı'nda toplanmıştı. Dilekler arasında, ihracat dolayısıyla Mersin'e gelmiş olan hayvanlardan şarbon hastalığının yayıldığı buna belediyenin çözüm bulması istenmişti.¹⁶⁶⁹ Mahmudiye Ocağı, ısrarlı çalışmalar sonucunda, şarbondan ölen hayvan leşlerinin halka yedirildiğini tespit etmiş, belediyenin ihmaliyle bu leşlerin kamyonlarla şehre dağıtıldığını belirlemişti.¹⁶⁷⁰

4- Mersin C.H.P Teşkilatı'nın Nusayrilere Yönelik Politikaları

1938'de C.H.P Mersin Teşkilatı'nın en önemli çalışması, bölgenin önemli unsurlarından olan Nusayrilere, Cumhuriyet rejimi bünyesinde inkılâpları aşmak, sistem içinde onları yerli Türklerle kaynaştırarak sağlam bir doku oluşturmaya yönelik çalışmalar yapmak olmuştur.

Bu dönemin en büyük problemlerinden biri de C.H.P'nin Eti Türkleri¹⁶⁷¹ politikasının başarısızlığa uğraması olmuştur. Mersin'de yaşayan Nusayrilere, Türkçe konuşmadıkları için, halk tarafından kendilerine düşmanlık besleyenler çıkmıştı.¹⁶⁷² C.H.P Mersin Teşkilatı ile Halkevi ortak çalışmalar yaparak, ana dillerini kaybetmiş, Türkçe bilmeyen Nusayrilere, Türkçe'yi öğretmek, kız alıp verenlerin çeyiz masraflarına yardım etmek ve Nusayrilerin Türklerle kaynaşmaları için 10.000 liralık bütçe tahsis etmiş, Nusayrilere maddi yardımlarda bulunmuştu.¹⁶⁷³ Bölgenin etnik ve kültürel yapısını da dikkate alarak Hars Komitesi kurmuş, bu bağlamda Nusayrilerin ana dillerinin Türkçe olduğunu; farklı lehçeler kullandıkları için bazı kötü ve yanlış zihniyete kapıldıklarını; Türkçe'yi düzgün konuşmadıkları için (Arap Uşağı, Fellah, Nusayri) kendilerine farklı sıfatlar verildiği bu durumdan kurtarmak için Türk olduklarını ilmi ve tarihi kaynaklarla ispatlamaya yönelik çalışmalar yapmayı

¹⁶⁶⁸ **Yeni Mersin**, 19 Ekim 1946. Kongreye 48 delege katılmıştı. (B.C.A.490.01/160.641.3-41.)

¹⁶⁶⁹ **Yeni Mersin**, 2 Aralık 1947.

¹⁶⁷⁰ **Havadis**, 10 Aralık 1948.

¹⁶⁷¹ Mustafa Kemal, bölgenin bir Türk coğrafyası olduğu tezini ispatlamak, coğrafya kanalıyla kültürel bir bağlantı kurmak için, bölge halkının eski bir Türk topluluğu olduğu tezini ön plana çıkarmıştı. Eti Bank'ın kuruluşunu da bu çerçevede değerlendirmek gerekir

¹⁶⁷² Asım Us, **Asım Us'un Hatıra Notları**, Vakıf Matbaası, İstanbul 1966, s.156. Milli Mücadele'ye katılmayan ve karşı olan Nusayrilerden Halil Fatum, vatandaşlıktan çıkarılmıştı. (B.C.A.030,18.01.02./9.19.7)

¹⁶⁷³ B.C.A.490.01/552.2202.1-43; B.C.A.030,18.01/88.77.16

amaçlamıştı. Parti Teşkilatı, evlerde, sokakta ve çarşıda Türkçe konuşmayı teşvik etmek, Nusayri mezhebinde olanlardan kız alıp-vermek, konferans ve müsamereler düzenlemek, öğretmenler vasıtasıyla mekteplerde okuyan Nusayrili çocuklara telkinatta bulunmak, onlara milli destanları öğretmek gibi çalışmalar yapmıştı.¹⁶⁷⁴ Mersin ve Tarsus'ta kurulan Hars Komitesi, dillerini kaybetmiş olan Nusayrileri (Eti Türkü), bu bağlamda, Türk kültürünü aşılama için, yaşadıkları yerlerde mektep yaparak, çocuklarının bu mekteplerde eğitim almalarını sağlamıştı.¹⁶⁷⁵ Bu doğrultuda Nusayrilerin yoğun olarak yaşadığı Bahçe Mahallesi'nde mektep kurmak için Genel Merkez'in desteğiyle 5000 lira ile çalışmalar başlamış,¹⁶⁷⁶ Parti Teşkilatı'nda görevli olan Hayri Tunçbilek, Bahçe Mahallesi'nde yaşayan Nusayrileri parti politikaları çerçevesinde milli birlik düşüncesini aşılama görevlendirmişti.¹⁶⁷⁷ Tarsus'ta da Nusayrilerin çoğunlukta olduğu yerlerde mektep kurulması kararlaştırılmıştı.¹⁶⁷⁸

18 Kasım 1940'da bölgeyi teftiş etmek için görevlendirilen Bölge Müfettişi Hasan Reşit Tankut, incelemelerinde;¹⁶⁷⁹ “*Mersin'de Hıristiyanlar kültür ayrılığı gösteren bir ekalliyet halindedir. Bu unsurları Türk kültürü içerisine kanalizasyonla ederek dil ve kültür birliği sağlanmalıdır*”¹⁶⁸⁰ sözüyle 1940'da Arapça konuşan Nusayri sayısının arttığını, milli kültür etrafında hareket etmek istemediklerini,¹⁶⁸¹ C.H.P teşkilatlarının sosyal politikalarla daha fazla ilgilenmesi gerektiğini ortaya koymuştu.

Hasan Reşit Tankut, Nusayrilere mektepte verilecek eğitimle Türkleştirme hakkında bir proje hazırlayarak Genel Sekreterliğe göndermişti. “Milli Birlik ve Kültür Birliği” konulu konferansla Nusayrilere milli birlik mesajları verilerek,¹⁶⁸² Nusayrilerin varlığı dikkate alınarak bu tür konulu konferans serisi devam etmişti.¹⁶⁸³

---

¹⁶⁷⁴ Türkçe Gramafon Plakları alıp Eti Türk Köylerindeki kahve ve evlere dağıtma yolu bile denenmişti. (B.C.A.490.01/583.11.1-3.) Isı Yuva Projesi ile çocuklar küçük yaştan itibaren alınarak Türk kültürü aşılanmıştı. (B.C.A.490.01/584.15.1-9.)

¹⁶⁷⁵ **Yeni Mersin**, 17 Birinci Kanun/Aralık 1938

¹⁶⁷⁶ B.C.A.490.01/552.2202.1-64; B.C.A.030.18/88.77.16. B.C.A.490.01/583.10.1-3.

¹⁶⁷⁷ B.C.A.490.01/303.1226.1-6. Isı Yuva Müdürü Mürşide Sümer Bu siyasetin daha iyi işleyebilmesi için Parti Teşkilatı'na üye seçilmişti. (**Yeni Mersin**, 19 Birinci Kanun /Aralık 1938)

¹⁶⁷⁸ B.C.A.490.01/584.15.1-29; B.C.A.490.01/612.127.9-6.

¹⁶⁷⁹ B.C.A.490.01/5.23.1-8; C.H.P. Genel Sekreterliği Parti Umumi Teşkilata Umumi Tebligatı, Temmuz 1940, XVII. Ankara 1941, s.39.

¹⁶⁸⁰ B.C.A.490.01/660.206.1-105. Konuştukları lehçe Suriye'den ziyade Çukurova lehçesiydi. (Mansur Bozdoğan “*Eti Türkleri Hakkında Bir Etüd*” **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:5, 1938, s.17)

¹⁶⁸¹ B.C.A.490.01/270.1078.2-10. Adana bu konuda başarı sağlamış, Etili çocuklar mükemmel Türkçe konuşmaya başlamışlardı. Vatan Manzumesi'ni ezberlemişlerdi. (İsmail Hakkı Baltacıoğlu, “*Adana'da*”, **Vatan**, 15 İkinci Teşrin/Kasım 1941.)

¹⁶⁸² B.C.A.490.01/1010.898.1-50. Etili çocukların okul ile ev arasında bir çelişki yaşadıklarını bu zıtlık onları yabancılaştırmıştı. (B.C.A.490.01/612.129.2-11.)

¹⁶⁸³ B.C.A.490.01/1006.884.1-93.

Özellikle Vali Rükneddin Nasuhioğlu, Nusayrilerin milli kültür etrafında hareket etmeleri için düzenlemiş olduğu konferans ve toplantılardan ötürü Genel Merkez tarafından takdirle karşılanmıştı.¹⁶⁸⁴Nusayrilerle kaynaşmak için partice alınan tedbirlere rağmen Tarsus ve Mersin’de Türk unsurunun bu vatandaşlar hakkındaki düşünceleri hiçbir zaman değişmemişti. Parti Teşkilatı’nın telkinleriyle, halkın bu topluluğa yaklaşımında belli bir yumuşama olmuş; halktan iyi muamele gören Nusayriler, Türkçe’yi konuşmamakta ısrar ederek, zümrecilik hisleriyle hareket etmişlerdi. Okullarda da Türkçe konuşmaktan kaçınmaları, Tarsus’ta halkın tepkisine yol açmış, Tarsus C.H.P.Teşkilatı, Nusayrilerin, partiyle aynı düşünceleri paylaşmadıklarını ve partiye hiçbir katkılarının olmayacağı kanaatine varmıştı.¹⁶⁸⁵

5- Mersin C.H.P. Teşkilatının Merkez Teşkilat ile Bağlantı Kanalları

1938’de Vilâyet Yönetim Kurulu seçimlerinden sonra, Büyük Kurultay’a gidecek delegelerin açık oyla seçimine geçmiş, Delegeliklere; Belediye Başkanı Mithat Toroğlu, Doktor Muhtar Berker, Halil Dölek, Muvaffak Uygur, Emin Alper, Halil Atalay, Enver Ali Germen, Emin Işık seçilmişti.¹⁶⁸⁶ Mahmut Saip ve Halil Göksu’nun da Kongre Temsilcilikleri listesinde isimleri zikredilmişti.¹⁶⁸⁷

1939 Genel Seçimlerinde, Abdullah Ersoy, Genel Merkez’in gönderdiği aday listesini İdari Kurul’un ortak fikriyle değiştirmiş, C.H.P.Genel Sekreteri Recep Peker, “*Yakup Bey, siz mülkiyelisiniz, çok iyi bilirsiniz ki bu hareketin ismi isyandır. Merkezi Umumi’nin gösterdiği namzetlere hiç kimsenin bilhassa parti teşkilatının itiraz etme hakkı yoktur. Bu mevzunun müntehib-i sanilere(ikinci seçmen)duyurulmadan halledilmesini istiyorum*” demişti. Abdullah Ersoy, bu olay üzerine Vilâyet Teşkilatı ile birlikte istifa etmiş, Genel Merkez, Mersin’e bir müfettiş göndererek yeni teşkilatı kurma çalışmalarını başlatmış; fakat halk bu çalışmalara, büyük bir tepki göstermişti.¹⁶⁸⁸Bu girişim, Genel Merkez’in taşra üzerinde belirleyici bir konuma sahip olduğunun bir göstergesi olarak görülmüştü.

1939’da V. Parti Kongresi toplanmış, kongre, 22 Parti Müfettişliği kurulmasına, birinin de Adana merkez olmak üzere Seyhan, İçel ve Hatay’ı içine alacak şekilde bir

¹⁶⁸⁴ İçişleri Bakanlığı Arşivi, Rükneddin Nasuhioğlu Dosyası, Sicil No:1948.

¹⁶⁸⁵ B.C.A.490.01/612.127.97; B.C.A.490.01/510.2048.3-14

¹⁶⁸⁶ Yeni Mersin,18 Birinci Kanun/Aralık 1938.

¹⁶⁸⁷ B.C.A.490.01/210.835.1; B.C.A.490.01/160.641.2

¹⁶⁸⁸ Uğur Ersoy, **Bir Zamanlar Mersin**, Evrim Yayınevi, İstanbul, 1997.s.157.

müfettişlik mıntikasının kurulmasına karar vermişti. Bu uygulama ile parti başkanlıklarının kontrolü, valilerden, Parti Teşkilatlarına geçmişti.¹⁶⁸⁹ Hükümet ve Parti Teşkilatları, aynı amaç ve gayeye varmak için çalışmakta iseler de çalışma tarzları ayrıydı. Bu durumu ayırt edebilen yetenekli valiler, partililik anlayışına kapılmadan Hükümet ile parti arasında dengeli politikalarla halkın dileklerinin hükümet nezdinde daha kolay kabul görmesini sağlamışlardı.¹⁶⁹⁰ İçel Vilâyet Teşkilatı, Hükümet ile kısır tartışmalara girmemiş; bunun yanında Hükümetin emri altında olan bir idare şube konumuna da düşmemişti. Kaza ve Nahiye Teşkilatları ile Hükümet arasında iyi bir koordinasyon sağlamıştı.¹⁶⁹¹

1942'de Mersin'de yapılan Vilâyet Kongresi'nde ekmek fiyatları ve ulaşım sıkıntılarının kongrede çözülemediğinden Mersin halkı için çok önemli olan bu meselenin Büyük Kurultay'a taşınmasına karar verilmişti.¹⁶⁹² 1942 Kurultay Delegeliği'ne; Halil Dölek, Fevzi Bulut, Hamdi Ongun, Yedek Üyeliğe; Fevzi Çevirgen, Mehmet Özalp, Tahsin Işık seçilmişti.¹⁶⁹³ Hamdi Ongun, Fevzi Bulut, Halil Dölek seçilmesine rağmen Parti Teşkilatı'nda yaşanan çekişmeler merkeze yansımış; Mersin Parti Teşkilatı'nda yaşanan sıkıntılar üzerine Genel Merkez, olaya müdahale etmiş; Kurultay'a katılacak delegelerin görevine son vererek yerlerine delege olarak Rıza Bozkurt, Sami Arıkan, Muvaffak Uygur'u atamıştı.¹⁶⁹⁴ Genel Merkez'in bu müdahalesi muhaliflerin tepkisine yol açmıştı. 1942'de Genel merkez ile Mersin Parti Teşkilatı arasındaki ilişkiler sıklaşmış, bu dönemde C.H.P Parti Sekreteri Mahmut Şevket Esenal ¹⁶⁹⁵ile Nafia Vekili Ali Fuat Cebesoy Mersin'e gelmişler, Parti Teşkilatı'yla görüşmeler yaparak, teşkilatın sorunları üzerinde durmuşlardı.¹⁶⁹⁶ Taşra teşkilatında yaşanan sorunlar, Genel Merkez tarafından sıkı bir şekilde takip edilmiş; gerekli gördüğü yerde müdahalesini zamanında yapmıştı.

1942'de hem belediye işlerinin hem de parti işlerinin geçmiş dönemlere göre artması üzerine, Genel Merkez'in Parti Başkanlıkları ile Belediye Başkanlıkları bir

---

¹⁶⁸⁹ **Türksözü**, 2 Haziran 1939.

¹⁶⁹⁰ **B.C.A.**490.01/660.205.1-38.

¹⁶⁹¹ **B.C.A.**490.01/660.204.1-9

¹⁶⁹² Ekmek fiyatı Konya'da 40 kuruş, Mersin'de 44 kuruştı. (**B.C.A.**490.01/160.640.1-13.)

¹⁶⁹³ **B.C.A.**490.01/660.207.1-18.

¹⁶⁹⁴ **B.C.A.**490.01/727.492.1-103; **B.C.A.**490.01/1719.988.1

¹⁶⁹⁵ **Bugün**, 28 Haziran 1942.

¹⁶⁹⁶ **Yeni Mersin**, 2 Temmuz 1942.

zorunluluk olmadığı takdirde bir partili üzerinde olmaması ve iki yönetiminin ayrılması konusundaki talimatnamesini, Mersin Teşkilatı, süratle uygulamaya koymuştu.¹⁶⁹⁷

1944'de Ankara'daki Büyük Kongre Delegeliği'ne; Mersin Belediye Başkanı Fuat Mörel, Muvaffak Uygur, Sami Arıkan, Halil Dölek, İlhan Yarcioğlu, Veysel Arıkol seçilmişlerdi.¹⁶⁹⁸ 1946'da Kurultay Delegeliklerine; Enver Germen, Şadi Eliyeşil, Mehmet Ali Aslan, Yedek Delegeliklere; Dr. Mahmut Develi, Muvaffak Uygur, Rıza Timurtaş seçilmişti.¹⁶⁹⁹ Çok partili hayatın başlamasıyla birlikte rekabet ortamı arttığı için bu dönemde Genel Merkez, Mersin Limanı gibi daha çok yatırım ve hizmet alanlarında yapılacak yatırımların hızlandırılmasını istemişti.

6- Mersin'de Parti İçerisindeki Rekabet

a- Müftü Ailesi ve Siyaset Üzerindeki Etkisi

Müftü Ailesi, Mersin'in tanınmış ailelerinden biridir. Farklı yerlerden gelip yerleşen çoğu Gayri müslim aileler Nadirler, Nacarlar, Sursaklar, Şaşatiler, Butroslar yanında Asya kökenli Müslüman Müftü Ailesi, Mersin'e yerleşmelerinden itibaren tanınmış, etkin bir aile profili çizmişlerdi.¹⁷⁰⁰ Müftü Abdullah Sıddık Efendi, Arap, Hıristiyan, Rum ve Ermenilerden oluşan Mersin gibi kozmopolit bir yerde, onlarla kurduğu iletişim ile büyük bir dayanışma örneği sergilemişti.¹⁷⁰¹

Müftü Ailesi'nin Mersin'e yerleşmesini sağlayan Müftü Emin Hoca Efendi, Mersin'in sosyal ve ekonomik hayatını etkileyen, eser bırakmış birkaç kişiden biriydi. Müftü Ailesi, Mersin'de ekonomik hayatın gelişmesinde, eğitim ve öğretime büyük katkıları olmuştu. Müftü Abdullah Gökçel Efendi, kardeşi Kerim, oğulları Hacı Emin, Bahaaddin Gökçel ve Hacı Yusuf Ağa'nın ikinci eşi Rukiye Hanımdan oğulları İsa, Yakup, Gıyaseddin, Dr. Abdullah Ersoy, Mersin'de tanınmış kişilerdendi.¹⁷⁰²

¹⁶⁹⁷ B.C.A.490.01/383.1149.1-7; B.C.A.490.01/727.492.1-186.

¹⁶⁹⁸ Yeni Mersin, 21 Birinci Kanun/Aralık 1944.

¹⁶⁹⁹ Türksözü, 18 Aralık 1946.

¹⁷⁰⁰ 2002-2004 yıllarında Müftü Ailesi'ne atfen Müftü Camisi, Müftü Deresi ve Müftü Köprüsü gibi adlar verilmişti. Kurduğu vakıfla Mersin'in ilk sahiplerinden diyebileceğimiz Padişah Sultan Mahmut'un eşi, Sultan Abdülaziz'in annesi Bezm-i Alem Valide Sultan adını taşıyan çeşme ve Cami-i Atik'in kurucusudurlar. (Gündüz Artan, "Mersin'de Müftüler Ailesi", İÇel Sanat Kulübü Bülteni, Yıl:15,Sayı:131,(Aralık 2004),s.22.)

¹⁷⁰¹ Uğur Ersoy, Bir Efsane Bir Demet İnsan, Mersin 1995,s.83.

¹⁷⁰² Mevlana Anadolu'ya göç ettiği yıllarda Belh'ten göç ederek önce Konya Ereğli'sine yerleşen bir aile, bir süre sonra oradaki ağanın zulmünden kaçarak Silifke'nin Kızılgeçit Köyü'ne gelmişlerdi. Ortalık durulunca Çopurlu Köyü'ne yerleşmişlerdi.18. yy sonlarında Anamur'dan Tarsus'a göç eden

Mersin ve Tarsus Parti Teşkilatları, Müftü Ailesi'nin kontrolünde faaliyetlerini sürdürmüşlerdi. Müftü, gücünü kullanarak ailesine üstün bir mevki vermiş, akrabalarını partide ve muhtelif teşekküllere yerleştirerek durumu kontrol altına almıştı. Eski İdare Heyeti'ni teşkil eden Kaza Teşkilatı'nda Başkan Dr. Abdullah Ersoy, İdare Heyeti'nde Yakup Ersoy yer almıştı. Mersin ve Tarsus'ta evlilik bağlarıyla Ersoy Ailesi ile Müftü Ailesi'nin birleşmesi, Parti Teşkilatı üzerinde güçlerini arttırmış; Dr. Abdullah'ın kayınpederi Tarsus C.H.P. Başkanlığını Kayınbiraderi de Tarsus Belediye Başkanlığı yapmıştı.¹⁷⁰³ Merkez İlçe Başkanı Dr. Abdullah, kardeşi Yakup, Bayan Şima ve Mahmut Saip Sungur akraba grubunu teşkil etmişti. Vilâyet Başkanı Mahmut Bey, Dr. Abdullah'ın on senelik ortağı olarak bu gruba katılmıştı. Mersin için hayati öneme sahip olan Liman Teşkilatı da Müftü Ailesi'nin kontrolünde faaliyetlerini sürdürmüşlerdi. Liman Şirketi Müdürü Mansur Bozdoğan ile Liman Şirketi İşletme Müdürü Hakkı Deniz, Müftü Ailesi'ne yakınlıkları ile tanınmışlardı. Mansur Bozdoğan, Liman Şirketi Grubunu teşkil ederek, Liman şirketindeki mevkilerini, partinin gücü ile takviye etmeyi amaçlamışlardı. Vilâyet Parti Teşkilatı'nı kontrol altında tutmak için aileye yakınlıklarıyla bilinen Belediye Encümeni Üyesi Enver Ali ile İl Genel Kurulu Üyesi Veysel Arıkol'u Parti Teşkilatı'nda önemli görevlere getirmişlerdi.¹⁷⁰⁴

Müftü Ailesi'nin, Vilâyet Meclisi'ndeki güçlerini de kullanarak baba yurtları olan Erçel Nahiyesi'nde, İsa Ersoy'un farklı metotlar kullanarak köylünün elindeki bahçe ve tarlaları ele geçirerek, köylülerin birbirine sattığı; fakat tapuda tescil edilmeyen arazileri mahkeme kararı ile kendi kontrolüne aldığı iddia edilmişti. Erçel Nahiyesi'nde bu arazi işlerini "Osman Dip" isminde birinin, gizlice araştırarak hazırlamakta olduğu, Mersin'de de "Dişçi Bahir" adındaki Müftü Ailesi'ne mensup ve Yakup Ersoy'un adamı olan bu kişi tarafından kontrol edildiği; ele geçirilen arazinin bir kısmı İsa Ersoy'a intikal ettirildiği; bir kısmının da usulsüz bir şekilde tapu müdürleri, mahkeme başkanları ve diğer bazı memurlar arasında taksim edildiği söylenmişti. Köylülerin şikâyetleri üzerine merkezden müfettişler gönderilmesine rağmen bir sonuç alınamamış baskılar karşısında İsa Ersoy, Erçel'den ayrılarak Köseli

---

Gülzadelerden Yakup Ağa, Mısırlı İbrahim Paşa ile iyi ilişkileri nedeniyle 1827 yılında devletle arası açılmış, Çopurlu köyüne sürgün edilmişti. Emin Hoca Efendi-Gökçeli ailesi ile Yakup Ağa ile Emin Hoca Efendi arasındaki dostluk ve yakınlaşma, iki ailenin kız alıp vermeleriyle 'bağlarını sağlamlaştırmışlardı. Sonra Müftüler Ailesi adı verilen aile genişlemişti. (G.Artan, "Mersin'de Müftüler Ailesi", **İçel Sanat Kulübü**, s.23.)

¹⁷⁰³ Yakup Ersoy Müftü'nün damadı, Dr. Abdullah Ersoy da Müftü'nün Tarsus'ta Sadık Paşa'nın yeğeni Ziya Bey'in damadıdır. (B.C.A.490,01/270.1078.2-35.)

¹⁷⁰⁴ B.C.A.490.01/660.209.1-102.

Köyü'nde oturmağa mecbur bırakılmış, İsa Ersoy'un, Köseli Köyü'nde de Müftü Ailesi'nin gücünü kullanarak değirmen ve köylünün elinde bulunan zeytinliği ve bazı arazileri ele geçirdiği iddia edilmişti.¹⁷⁰⁵ Müftü Ailesi'nin seçimlerde de bazı yolsuzluk işlerine karıştıkları, Belediye Seçimleri'nde partili olmayan kişileri aday göstererek seçimlerde kazanmalarını sağladıkları iddia edilmişti. Merkez Bankası Müdürü Niyazi Denker, Kolonyacı İsmail Ülgen, İçbak Fabrikası Müdürü Hamit Eczacı, İrfan Tankut, tüccardan Sadettin İpekçiler, Kasap Selim Akuzun, Muhasebe Müdürü İsmail Hakkı Soner, Tüccardan Mehmet Yılgör, Avukat Sadık Kılıçoğlu'nun Müftü Ailesi'nin desteğiyle seçimleri kazandıkları öne sürülmüştü.¹⁷⁰⁶ Müftü Ailesi'nin baskısıyla Parti İdare Heyetleri'ne getirilen kimselerin de partili olmasına bile dikkat edilmemiş; İhsaniye Mahallesi Ocağı'nda iki sene Ocak Başkanlığı yapan Abidin Özden'e Parti Teşkilatı'nda görev verilmişti.¹⁷⁰⁷ Parti Teşkilatı'ndaki bazı kişiler, Tarsus C.H.F. Teşkilatı'nın usulsüz para topladığı iddiaları karşısında, Mersin C.H.F. Teşkilatı'nın Tarsus'taki olaylara müdahale etmemesi ve sessiz kalmasını, Fırka Teşkilatı içerisinde bu aileye yakın olan birçok üyenin olduğu; bu sebepten Tarsus Teşkilatı'na müdahale etmedikleri iddiasında bulunmuşlardı. Bu iddiaların rapor halinde imzasız bir şekilde Genel Merkez'e gönderilmesi üzerine Genel Merkez, iddiaların araştırılması için Mersin Mebusu Ferit Celal Güven'i görevlendirmiş, Ferit Celal Güven'in yaptığı inceleme sonucunda olayların abartıldığı ve partiden bazı kişilerin Müftü Ailesi'ne kin beslediğini öne sürmesine rağmen Müftü Ailesi ile ilgili iddialar devam etmişti.¹⁷⁰⁸ Müftü Ailesi, partide ve diğer bazı teşkilatlarda uzun yıllar yer alarak nüfusları sayesinde maddî ve manevî bütün menfaatleri kendi tekellerine almışlar, gelirlerini de arttırarak mal, bahçe ve gelir sahibi olarak oldukça rahat bir hayata kavuşmuşlardı.

Ailenin elde ettiği maddî ve manevî kazançlar, bazı kesimler tarafından iyi karşılanmamıştı. Müftü Ailesi, kendi egemenliklerine karşı çıkan şahıs ve grupları çeşitli metotlar kullanarak etkisiz hale getirmişlerdi. Parti Teşkilatı'nın da gücünden faydalanarak, çeşitli vasıtalarla önlerine çıkan engelleri ortadan kaldırdıkları iddia edilmişti.¹⁷⁰⁹

---

¹⁷⁰⁵ B.C.A.490,01/160.642.2-163.

¹⁷⁰⁶ B.C.A.490,01/660.207.1-29.

¹⁷⁰⁷ B.C.A.490,01/660.207.1-29.

¹⁷⁰⁸ B.C.A.490.01/660.204.1-118.

¹⁷⁰⁹ B.C.A.490,01/660.209.1-121.

Müfettiş raporlarında; Mersin Merkez Kazası'nda Müftü Kolu için, dedikodu yapanların parti nüfuzunu eline almak istemeyenler kişiler olduğu, Müftü Kolu'nun abartıldığı gibi bir gücünün olmadığı, iki kardeş olup biri Merkez Kazası'nın Başkanı diğerinin ise Vilâyet İdare Heyetin de olduğu belirtilmişti.¹⁷¹⁰ Diğer bir müfettiş raporunda ise, *“Aralarında parti nüfuzunu istismar edenler bulunduğunu söylerler. Müftünün çocukları, damatları mensupları partide görev almışlardır. Muhalifleri bunların hepsine birden (müftü kolu) adını vermişlerdir. Bu günkü müftünün eski nüfusundan bir zerre bile kalmadığı gibi müftü kolu dedikleri de akrabalıktan ziyade seviye ve fikir birliği ile bir birine yaklaşmış kimselerin oluşumundan başka bir varlık değildir. Varlıklı oldukları için nüfuz kazanmağa ve kullanmağa zaten ihtiyaçları yoktur. Kazalarda ve köylü üzerinde öteden beri müesses ve sevgiye dayanır nüfuzları Ben hiç birinde fazla bir istek ve hırs göremedim. Hatta vazife almakta çok nazlı oldukları bile görülmüştü.”*¹⁷¹¹ denilerek Müftü Ailesi'nin yeterli nüfusunun olduğunu; fakat söylenildiği gibi hırslı olmadıklarını belirtmişti.

Müftü Ailesi, rejime ve inkılâplara bağlı bir aile profili çizmesine rağmen¹⁷¹² Parti Teşkilatı'ndaki bazı isimler, Mersin Müftüsü'nün eniştesi Ramazan ayında irticai körükleyici vaazlar verdiğini; inkılâplara karşı gelerek Arapça ezan okuduğunu Müftü Ailesi ve Parti Teşkilatı'nın bu olayı önemsiz gibi göstererek kapattığını iddia etmişlerdi.¹⁷¹³ Müfettişlerin hazırlamış oldukları raporlarda; Müftü Ailesi ile ilgili, çelişkili bilgiler yer almıştı. Bu raporların farklı olması müfettişlerin teftiş ettikleri dönemlerin aynı olmaması, değişen siyasi atmosfer ve siyasi roller, müfettişlerin Müftü Ailesi ile ilgili hazırladıkları raporları etkilemişti. Tek parti zihniyetinin tipik örneklerinden olan büyük aile tekelli siyaset anlayışı, Mersin'in siyasi yapısına hâkim olmuş, bu anlayış yerini çoğulcu ve tabana dayalı bir siyaset anlayışına bırakınca köklü ailelerin siyaset üzerindeki etkileri de zayıflamaya başlamıştı. Diyanet ve eğitim konusunda olduğu kadar siyasette de 1950 öncesinde etkin görevlerde bulunmuş, sosyal yaşantıda roller üstlenmiş olan Müftü Ailesi, çok partili dönemle birlikte nüfusunu kaybetmişti.

¹⁷¹⁰ B.C.A.490,01/660.209.1-88.

¹⁷¹¹ B.C.A.490,01/660.206.1-102; B.C.A.490,01/2010.2158.1;Levent Küçük, **“Cumhuriyet Halk Partisi Teftiş Raporlarına Göre Mersin'in İktisadi ve Sosyal-Kültürel Durumu(1936-1950), III**, Mersin Sempozyum (19-22 Kasım 2008 Bildirileri, Mersin 2009,s.2352.

¹⁷¹² U. Ersoy, **Bir Efsane Bir Demet İnsan**, s.88.

¹⁷¹³ B.C.A.490,01/660.209.1-88.

b- Mersin’de Yaşanan Josef Dekak Olayı

Süryani bir Katolik olan Müsteciri Josef Dekak, adlı şahıs Milli Mücadele sürecinde, Fransızlarla işbirliği onlara hizmet etmiş; Milli Kuvvetlerin, Fransızları ve Ermenileri, Mersin’den çıkarmasıyla Dekak, kendini gizleyerek tüccar kâtipliği yapmaya başlamıştı. Emniyet Teşkilatı tarafından sıkı takip edildiği ilk dönemlerde herhangi bir faaliyetin içerisinde yer almamıştı. Müftü Ailesi ile yakın ilişkiler geliştirmiş, Belediye ve partideki dostluklarını kullanarak,1933’ün sonlarında daha sonra ismi Toros Oteli olacak olan Belvu Palas Oteli’ni işletmeye başlamıştı.¹⁷¹⁴Toros Oteli, Mersin’in en gözde otellerinden biri olduğu için, bölgeyi ziyaret eden belli bir mevki sahibi önemli şahsiyetlere ziyafetler vererek,¹⁷¹⁵ bu şahıslar bilerek veya bilmeyerek Dekak’a önemli istihbarat bilgileri vermişlerdi.

Dekak, çalıştığı kişilere maddi sahada işbirliği teklif ederek, yeni bir sinema binası yapılması ve işletilmesi fikrini ön plana atarak, ilişkilerini ilerlettiği Dr. Abdullah Ersoy ve Yakup Ersoy ile birlikte Güneş isminde bir sinema işine girmişlerdi. Sinemanın yapıldığı arsa Fransız Tebaası’ndan Suriyeli Sarsuk Ailesine aitken, yapılan takas sonucu Abdullah Ersoy’un kontrolüne girmişti.¹⁷¹⁶Dekak, sinemanın inşa sürecinde kontrolü elinde tutmak ve büyük bir hisse almak için belediye’nin borçlu olduğu Alman Lenç Şirketi’ni devreye sokarak aldığı kredilerle sinema inşaatına başlamış; bu süreçle birlikte arsanın kontrolü Dekak’ın eline geçmişti. Dekak, İş Bankası ve Ziraat Bankası’ndan aldığı kredilerle sinema inşaatını tamamlamış; Kasım 1938’de tamamlanan Güneş Sineması Ocak 1939’da açılmıştı.¹⁷¹⁷Dekak’ın işlerini genellikle vekili Bayan Jojzet Dekkak yürütmüştü.¹⁷¹⁸Dekak’ın yaptırdığı Güneş Sineması’na en büyük itiraz Çocuk Esirgeme Kurumu’nun başında bulunan Parti Teşkilatı’nda da görev yapmış, Necip Mecit Bey’den gelmiş, Güneş Sineması’nın kurulmasıyla birlikte en büyük geliri kendi kurumlarına ait sinemadan sağlayan Çocuk Esirgeme Kurumu, büyük zarara uğramıştı. Necip Mecit Bey, şehir planına göre sinema ve tiyatro yapılacak yerlerin belli olduğunu, Güneş Sineması’nın yapıldığı yerin şehir planına göre, sinema ve tiyatro yapmaya ayrılmış mekânlar içinde olmadığına dikkat

¹⁷¹⁴ **B.C.A.490.01/660.207.1-72; Mersin Ticaret ve Sanayi Odası Arşivi**, Sicil No:758,1942.

¹⁷¹⁵ **Bugün Gazetesi**,28 Haziran 1942.

¹⁷¹⁶ Mithat Toroğlu’nun Belediye Başkanlığı döneminde, Sarsuklara ait boş arazinin olduğu yerde Cumhuriyet Meydanı yapma kararı alınmıştı. Sarsukların zarara uğramaması için çarşının içinde İstanbul Oteli denilen yerle takas edildiği, Mithat Toroğlu’nun da bu arsada ortaklığı iddia edilse de ispat edilememişti. (**B.C.A.490.01/660.207.1-73.**)

¹⁷¹⁷ **B.C.A.490.01/660.207.1-74.**

¹⁷¹⁸ **M.T. S. O. Arşivi**, Sicil No:758,1942.

çekerek; Belediye'nin de, bu işin içinde olduğunu iddia etmiş, itirazda bulunmasına rağmen sinemanın yapılmasını engelleyememişti.¹⁷¹⁹

Çok zeki kurnaz bir ajan olan Dekak verilen maddi destekle ekonomik gücünü arttırmıştı.¹⁷²⁰ II. Dünya Savaşı'ndan sonra Mersin'den sonra Suriye'ye geçmiş, Suriye'de İngilizler tarafından Alman casusu olarak tutuklanmıştı.¹⁷²¹

c- 1942 Kaza Kongresi ve Muhalefetin Ortaya Çıkışı

Mersin Kaza Kongresi, geçen yıllara kıyasla daha hareketli ve ilginin yoğun olduğu bir kongre olmuştu.¹⁷²² Mersin merkeze bağlı Nahiye ve Ocak Kongreleri tamamlanınca 15 Ekim 1942'de Mersin Kaza Kongresi çalışmaları başlamıştı.¹⁷²³ C.H.P. Mersin Kaza Kongresi, Halkevi Salonunda, Parti Müfettiş Vekili Bursa Mebusu Talat Simer'in başkanlığında toplanmıştı.

Mersin Merkez Kaza Kongresi'ne 3 delege Mersin merkezden olmak üzere diğer delegeler nahiye ve köylerden olmak üzere toplam 33 delegenin katılımıyla gerçekleşmişti. Yapılan yoklama sonucunda bütün delegelerin kongreye katıldığı tespit edilmişti. Kongre İkinci Başkanlığı'na Rıza Bozkurt adaylığını koymasına rağmen muhalefet grubunun girişimleriyle seçilememişti. Muhalefetin aday gösterdiği Fuat Mörel, 33 oyun 18'ini alarak Başkan seçilmişti.¹⁷²⁴ Kâtipliklere; Sabri Poda ve Hüseyin Şahin seçilmesiyle kongre müzakereleri başlamış, Bütçe ve Hesap Encümen Heyetleri belirlenmiş; ikinci oturumda hesap ve bütçe encümenlerinin hazırladığı raporların kabulünden sonra Dilek Encümen Raporları, onaylanmıştı.¹⁷²⁵ Kongre, tamamen nizamnameye uygun yapılmış; dilekler serbest olarak konuşulmuştu. Dileklerden yapılanlarla yapılmayanların sebepleri kongrede açıklanmış; yeni dilekler tartışıldıktan sonra zabıtlara geçmişti.¹⁷²⁶ Dilekler arasında öne çıkan, yaşanan ekonomik süreç içerisinde pamuk alım fiyatlarının düşük olmasından pamuk alımı için destekleyici tedbirlerin alınması istenmişti. Sümerbank tarafından tezgâh işletenlere verilen iplikler işletilerek çorap olarak çok pahalı fiyatlara satıldığından bu suiistimallerin önüne

¹⁷¹⁹ B.C.A.490.01/660.207.1-74.

¹⁷²⁰ Josef, otel işlerinin yanında 28 Ekim 1941'de Uray Caddesi'nde çay, kahve ve deri işine girerek sermayesini arttırmıştı. (**Sicili Ticaret ve Piyasa Gazetesi**, 30 Birinci Teşrin/Ekim 1941.)

¹⁷²¹ B.C.A.490.01/660.207.1-74.

¹⁷²² B.C.A.490.01/160.641.3-103.

¹⁷²³ **Yeni Mersin**, 20 Birinci Teşrin/Ekim 1942.

¹⁷²⁴ Rıza Bozkurt 15 oy almıştı. (B.C.A.490.01/660.207.1-50)

¹⁷²⁵ **Ege**, 20 Birinci Teşrin/Ekim 1942.

¹⁷²⁶ B.C.A.490.01/270.1078.2-8.

geçebilmek için, Sümerbank'ın bu ürünleri makul bir fiyata alıp, halka ucuz fiyata satmasının daha doğru olacağına karar verilmişti.¹⁷²⁷Mersin'in önemli geçim kaynaklarından olan narenciye ihracatının geliştirilmesi istenilmişti.¹⁷²⁸Bu seçimle birlikte muhalefetin kimlerden oluştuğu resmen ortaya çıkmış, Hamdi Ongun'un başını çektiği bu grup, eski İdare Heyeti'nin çalışmalarını eleştirerek, kongre sürecinde bir takım kişileri etrafında toplayarak muhalefet vücuda getirmişlerdi.¹⁷²⁹ Bu muhalif hareket, eski ve yeni çatışmasını başlatarak, partide çalışkanlığı ile ön plana çıkmış kişileri kendilerine yakın olmadıkları için Parti Teşkilatı'ndan uzaklaştırmak istemişler, bu dönemde hizmet faktöründen ziyade parti çekişmeleri ön plana çıkmıştı.¹⁷³⁰

Hamdi Ongun liderliğindeki muhalif hareket, Parti Teşkilatı tarafından Genel Merkez'e bildirilmiş, Müfettiş Talat Simer, Toros Oteli'nde Dr. Muhtar Berker ve Vali Sahip Öрге ile yaptığı görüşmelerde aldığı bilgiler, muhalefetin varlığını doğrulamıştı.¹⁷³¹Muhalefet; Fuat Mörel¹⁷³², Sabri Poda, Hüseyin Şahin, Ömer Ünal, Şakir Yakar, Elvanlı Nahiyesi'nden; Ali Toylu, Hüseyin Yılmaz, Mahmut Savaş, Mehmet Aklan, Mehmet Yıldız, Musa Savcı, Mehmet Özalp, Mustafa Erdoğan, Muharrem Yeğin¹⁷³³, Yalınayak Nahiyesi'nden; Şeref Genç, Celal Gök, Hamdi Ongun,¹⁷³⁴ (Veysel Arıkol), Eyüp Toygan'dan oluşmuştu. Yalınayak ve Elvanlı Nahiyesi'nin tamamının muhalefet saflarında yer alması dikkat çekmişti.

Muhalefetin bu başarısı hareketin içinde olanları cesaretlendirmiş, İdari Heyet'te bulunanları ise endişeye sevk etmişti. İlk sonuçtan kuvvet alan "On Sekizler" adını alan muhalefet, ikinci hamlesini yaparak, Erçel Nahiye Kongresi'nin Parti Nizamnamesi'ne uygun olarak yapılmadığını ve seçilen delegelerin Kaza Kongresi'nde nahiyeyi temsil etme yetkisinin olmadığını; Nizamname'nin 76. Maddesi gereğince kongrenin duruma el koyarak bir karara varılmasını istemişti. İkinci bir tavrile de nahiyelerden fazla

¹⁷²⁷ B.C.A.490.01/660.208.1-92.

¹⁷²⁸ B.C.A.490.01/160.640.1-17.

¹⁷²⁹ L. Küçük, "Cumhuriyet Halk Partisi Teftiş... s.2352.

¹⁷³⁰ B.C.A.490.01/660.208.1-86; B.C.A.490.01/998.857.2.

¹⁷³¹ B.C.A.490.01/660.207.1-48.

¹⁷³² İstihbarat Raporlarında; Mersin'in yerlisidir. İşgaller sırasında Ferda Gazetesini çıkararak Milli Mücadele aleyhinde yazılar yazmıştı. Uzun yıllar partide görev almış, Belediye ve Halkevi Başkanlığı yapmış, Belediyede suiistimal yaptığına dair iddialar vardı. Para canlısı zeki ve uyanık olduğu not düşülmüştü. (B.C.A.490.01/660.207.1-68.)

¹⁷³³ İstihbarat Raporlarında; Mersinli, ticaret ve borsa simsarlığı yapmış, Milli Mücadelede görev almış, atak, sert, asker ruhlu bu kişi maalesef Musevi bir kadın ile evlidir. Diye not düşülmüştü. (B.C.A.490.01/660.207.1-68.)Tömük civarında eski teşkilatı kastederek "Bunlara oy verirsiniz bu gidişle sizi dolsuz bırakacaklardır" dediği iddia edilmişti (B.C.A.490.01/727.492.1-122.)

¹⁷³⁴ B.C.A.490.01/303.1227.2-53. İstihbarat Raporlarına göre; Mersin'in yerlisidir. Muhalefete niçin geçtiği anlaşılamamıştır. Muhalefetin lideri konumunda mebus olmak için planlı bir şekilde hareket etmektedir. diye notu düşülmüştü (B.C.A.490.01/660.207.1-68.)

delege seçildiğini; tüzüğe aykırı olduğu için fazla olan delegelerin kongre salonunun dışına çıkarılmasını istemişti. Muhalefetin bu girişimleri, İdari Heyet'te bulunanları zor duruma düşürmek ve bozguna uğratma hamleleri olarak görülmüştü. Rıza Bozkurt, nahiyelerden fazla delege gelmediğini iddia edince tartışma yaşanmış; Müfettiş Talat Simer, salonundaki tartışmayı engellemek için devreye girmiş; muhalif harekete seslenerek olayı bizzat kendisinin tetkik edeceğini, kongrenin sağlıklı yapılması için iki tarafı sükûnete davet etmişti. Fuat Mörel ise, incelemeler bitinceye kadar fazla olan delegelerin dışarıda beklemesi gerektiğini söylemiştir.¹⁷³⁵

Parti Müfettişi Talat Simer, “*Saflar içerisinde yer almış bütün delegelerin şerefli birer parti arkadaşı olduklarını ve haklarında ağır muamele yapılması istenen Erçel Nahiyesi delegeleri arkadaşlarımızın da aynı hak ve salahiyyete malik şerefli birer arkadaşımız olduğunu onları yerlerinden kaldırmak ve salonda bulunan delege ve partili arkadaşlarımızın huzurunda şahsi haysiyet ve izzeti nefislerini kıracak herhangi bir teşebbüs etmek doğru değildir. Yapılacak tahkikat neticesinde Erçel Nahiyesi Kongresi'ne herhangi bir fesad bilerek veya bilmeyerek karışmışsa bunu takip edeceğini ve bunu kaza kongresinin yenilenmesini icap ettirecek kadar büyük görürsem onu da yaptıracağım*”¹⁷³⁶ diyerek kongre salonundaki tartışmalara son vermek istemişti.

İdari Heyet seçimlerine geçilmiş, ortam gergin olduğu için oturum gizli yapılmıştı. Seçim esnasında salonda delegelerin dışındaki izleyiciler dışarıya çıkarılmıştı. On Sekizler hareketi olarak bilinen muhalifler salonda birleşerek kendi adaylarını seçilmesini sağlamışlardı. Seçimler sonucunda 6 yeni üye İdari Heyet'e seçilmişti.¹⁷³⁷ Yeni İdari Heyet; Hayri Gültekin, Şeref Genç, Fahri Merzeci, Veysel Arıkol, İsmail Safa Çiftçi, Celal Gök, Mahmut Savaş, Yedek Üyeliklere ise; Musa Savcı, Hüseyin Şahin, Hasan Yılmaz, Ahmet Gönen, Emin Taner ve Hüseyin Antebelli seçilmişlerdi. Fahri Merzeci, Başkanlığa Şeref Genç, Kâtipliğe Hayri Gültekin Muhasipliğe seçilmişti.¹⁷³⁸ Uzun yıllar partinin başkanlığını yapan Dr. Abdullah Ersoy ve ekibi İdari Heyet'e girememişlerdi. Bu seçimlerle birlikte Hamdi Ongun dönemi başlamış; İdari Heyeti'n tamamına yakını Milli Mücadele kadrolarında önemli görevler üstlenmiş kişilerden oluşmuştu. Bu olay Müftü Ailesi taraftarları ile Kuva-yı Milliyecilerin ağırlıkta olduğu grup arasında bir cepheleşmeye dönüşmüştü.

¹⁷³⁵ B.C.A.490.01/660.207.1-51

¹⁷³⁶ B.C.A.490.01/160.640.2-139

¹⁷³⁷ B.C.A.490.01/660.207.1-53

¹⁷³⁸ Ege,20 Birinci Teşrin/Ekim 1942.

Seçimlerden sonra muhalefetin, yeni Parti Teşkilatı'nda çoğunlukta bulunması ve idari kadrolara yerleşmesi, eski İdare Heyeti'ni harekete geçirmiş, yeni İdare Heyeti'nin meşruiyetini tartışmaya açarak, Dr. Abdullah Ersoy liderliğinde Kasım 1942'de 4 maddelik fezleke hazırlamışlardı.¹⁷³⁹

1-Muhalif hareketin, Belediye ve Parti Teşkilatı'nı ele geçirmek için Milli birliği ve parti prensiplerini hiçe sayarak iç siyasete aykırı propaganda ve telkinatta bulunduğu söylenmiş, hayat pahallılığı nedeniyle Parti Teşkilatı'nı suçlayarak bunu bir araç olarak kullanıp halkı parti aleyhinde isyana teşvik ettikleri iddia edilmişti. Muhalif olarak adlandırılan "On Sekizlerin" partinin başına geçtiklerinde bu sorunu çözeceklerine dair beyanatta bulunmaları, kongrede etkili olmak için nahiye ve köylerden gelen vatandaşları elde etmek için çeşitli yerlere davet ederek yedirip içirerek, çeşitli elbiseler alarak, tohumluk buğday vererek hatta daha da ileri giderek bar kızlarıyla eğlendirerek ahlaki çöküntüye yol açtıklarını iddia etmişlerdi.

2-Muhalif Grup, Propaganda çalışmalarını yaparken Mersin'de yaşayan aslen Türk olmayan Fahri Gürani, Mahmut Hayfavi, Ercişli Mustafa, Ali Fırat gibi Arap ve Kürt ırkından olanların seçimleri kazanmak için büyük meblağda para desteğinde buldukları ve Tömük'te bazı şahıslara para vererek İdari Heyet aleyhinde propaganda yaptırdıklarını öne sürmüşlerdi.¹⁷⁴⁰

3-Muhalif Grubun, kongre günü yemek molasında delegeleri etkilemek için Halkevinde yemek vermesi, partililer arasında ikililiğe yol açtığı iddiasında bulunmuşlardı.

4- Muhalif Grubun bu tavırlarının şehirde ve özellikle tüccar ve memur sınıfı arasında endişe oluşturduğu; Parti Teşkilatı'na karşı büyük bir nefret oluşturdukları öne sürülmüştü.

Genel Merkez, bu iddiaları doğruluğunu araştırmak ve şehirde sükûneti sağlamak için Parti Müfettişi Talat Simer'den olayları araştırıp bir rapor hazırlamasını istemişti. Parti Müfettişi Talat Simer, yaptığı araştırmaları bir rapor dâhilinde Genel Merkez'e sunmuştu. Bu yıl Parti Kongreleri ve Belediye Seçimi dolayısıyla Mersin'de şimdiye kadar hissedilmeyen ve görülmeyen bir muhalefetin teşkil ettiğini; yaptığı

---

¹⁷³⁹ B.C.A.490.01/660.207.1-54-59.

¹⁷⁴⁰ B.C.A.490.01/727.492.1-122.

propagandalarla hedefine ulaşırken parti içinde ikillğe yol açtıklarını belirtmişti. Parti Müfettişi Talat Simer, Aralık 1942’de incelemelerini dört maddede toplamıştı.¹⁷⁴¹

1-Parti Müfettişi Talat Simer, On Sekizler denilen muhalif Grubun her fırsatı kullandıklarını; Hükümet’in Toprak Mahsulleri ile ilgili kanunda değişiklik yapmasıyla, Hükümet’in verdiği tohumlukların Hükümet hissesi olarak alınmak istenmesi, köylünün yaklaşık %25 zarara uğraması üzerine Parti Teşkilatı’na müracaat etmiş; fakat ülke sıkıntılı bir süreçten geçtiği için Mersin’deki Parti Teşkilatı kademeleri de bu soruna bir çare bulamamış ve yanlışlığı düzeltememişlerdi. Parti işlerini daha iyi bilen, propaganda usullerinde ustalaşmış olan muhalefet, bu durumu istismar ederek kendilerine rant sağlayıcı hareketlerde bulunmuşlar, “*Bunlar sizin derdinizi dinlemezler, sizinle meşgul olmazlar. Biz iş başına gelirse size her türlü yardımı yaparız. Sizinle daha çok yakından ilgileniriz. Bu sefer kongrede bize reyinizi verin, bizi seçin*” diyerek süreçten faydalanma yolunu tercih edici faaliyetlerde buldukları iddiasında bulunmuştu.

İdare Heyet, bu propagandayı hükümet tedbirlerine muhalefet etmek, saf köylüler arasına nifak sokmak olarak yorumlayarak vatan haini olarak telakki edilmelerini istemişti. Muhalefet ise, kendilerini haklı görerek boşluğu doldurmak için siyaset yaptıklarını bu durumu, parti prensiplerine aykırı olarak görmemişlerdi. Parti Müfettişi Talat Simer ise; yaptığı incelemelerde “On Sekizler” adını alan muhalif grubun köylülerle temaslarında aşırılıklar olduğunu ve kendi siyasetlerini onlara kabul ettirmek için köylü canlısı havası verdiklerini; Mersin halkının hiç sevmediği ağalık, beylik gibi vasıflar kendilerinde olmadıkları için köylü üzerinde etkili olduklarını öne sürmüş, Talat Simer, bu tabloyu devlet otoritesine karşı gelmek, vatan hainliği sıfatlarıyla değerlendirmenin çok acımasız bir itham olacağını rapor etmişti.

2-Talat Simer, nahiye ve köylerden gelenlere yardım yapılması ve misafir edilerek eğlendirilmesi olayının ise çok abartılı olduğunu rapor etmişti. On Sekizler adını alan muhalifler de, kendilerini savunarak; “*Köylüyü misafir etmek, sıkıntılı dönemlerinde onlara yardımcı olmak, dostluğuna güvendiğimiz kişiye maddi anlamda yardım etmek politikanın dışında tutulması gereken insani boyutta değerlendirilmesi gereken davranışlardır. Bar meselesi tamamen bizim dışımızda gerçekleşen köylünün kendi inisiyatifli doğrultusunda gerçekleşen bir olaydır. “Aramızda bu şekil reziller yoktur. Arkadaşlarımızın şehvani zevklerine hizmet edecek kadar şerefsiz insanlar değiliz. Bar kadınlarını vatan ve millet değerlerini hiçe sayıp kimseye peşkeş çekmeyiz.*

¹⁷⁴¹ B.C.A.490.01/660.207.1-159; B.C.A.490.01/160.640.2-142.

Arkadaşlarımızla bara gitmek, eğlenmek moda haline gelmiştir.” diyerek yaptıkları davranışlarda art niyet olmadığı şeklinde ifadelerde bulunmuşlardı.

3-Muhalefetin propaganda çalışmalarında kendilerine para desteği veren Arap olduğu söylenen Fahri Gürani, kendisinin Türk olduğunu; Diyarbakır’dan gelerek Tarsus’a yerleştiğini, kazancının iyi olmasından dolayı eski Kaza İdare Heyeti’nin kendisine düşman olduğunu ve aleyhinde çalıştıklarını iddia etmişti.¹⁷⁴²Talat Simer, Mahmut Hayfavi’nin ise, Arap ırkıdan olduğunu yıllar önce Mersin’e yerleştiğini, liman işlerini kontrolüne alarak kısa zaman içinde zenginleştiğini rapor etmiş, eski İdare Heyeti, Mahmut Hayfavi’nin liman işlerini elinden alınca siyasete atıldığını; para işlerinden ziyade eski partililerden intikam almak için bu işlere girdiğini sezindiğini rapor etmişti.

4-Müfettiş Talat Simer, seçimin şehirde bilhassa tüccar ve memurlar üzerinde endişe uyandırdığı ile ilgili somut bir şikâyetle karşılaşmadığını belirtmiş, raporunda; sonuç olarak Yeni İdare Heyeti’nin partiden çıkarılacak kadar bir olayın içerisine girmedikleri; herhangi bir çete görüntüsü sergilemediklerini belirtmişti. Raporlara göre; Yeni İdare Heyeti, çok liberal tarzda hareket etmiş olmasına rağmen partililik ahlak ve karakterleri oturmamıştı. Mersin Parti Teşkilatı’nın tekrar canlanması için parti için çalışan lekelenmemiş, hamleci gençlerin partiye kazandırılması gerektiği vurgulanmıştı.¹⁷⁴³Bu seçim, siyaset yapmak isteyen Mersin halkı, üzerinde iyi bir izlenim bırakmamıştı.

Kaza Kongresi’nden sonra Vilâyet Kongresi çalışmaları başlamış, Vilâyet Kongresi’ne Mersin’i temsilen Hamdi Ongun, Fahri Merzeci, Veysel Arıkol, Mahmut Savaş, Mehmet Özalp, Celal Gök, Sabri Poda, Muharrem Yeğin, Hayri Gültekin, Ömer Ünal, Yedek Temsilciliklere ise; Şeref Genç, Ali Toylu, Şakir Yakar, Ömer Say, Mehmet Yıldız, İsmail Safa Çiftçi ve Musa Savcı seçilmişlerdi.¹⁷⁴⁴ Vilâyet Kongresi’ne

---

¹⁷⁴² Müfettiş raporunda; Fahri Gürani’nin doğru ve yalan kendisinin Türk olduğunu, konuşmalarında da Türk şivesinin olduğu belirtilerek, Burhan Köyü’ndeki Mısırlı Hanna isminde bir şahsa ait olan 2000 dönümlük çiftliğin Hanna’nın metresi tarafından açılan bir dava üzerine icra yoluyla satışa çıkarıldığı, köylülerin aldığı bu çiftlik taksitleri ödenmeyince verdiği teminat bedelinin yanacağını anlayan C.H.P.Borhan Nahiye İdare Heyeti Başkanı Ömer Ünal, bu çiftliği Fahri Gürani’ye devrettiğini ve Fahri Gürani, paranın kaynağını bu çiftlikten sağladığı notu düşülmüştü. (B.C.A.490.01/660.207.1-64.)

¹⁷⁴³ B.C.A.490.01/660.207.1-64;B.C.A.490.01/160.640.2-140.

¹⁷⁴⁴ Yeni Mersin,27 Birinci Teşrin/Ekim 1942.

delege olarak seçilenler, parti prensiplerinin vatandaş arasında yayılması için halkın ihtiyaçlarının öncelikli yerine getirilmesi kararına varmışlardı.¹⁷⁴⁵

9 Aralık 1942’de yapılan seçimlerde; Vilâyet Kongresi İdari Heyeti’ne Başkan Fuat Mörel, Kâtip Mehmet Özalp,¹⁷⁴⁶ Muhasip Fikri Mutlu,¹⁷⁴⁷ Halkevi Başkanı Ferit Kuran, Üyeler Mahmut Borhan,¹⁷⁴⁸ Refik Erdem, Abdullah Tamer,¹⁷⁴⁹ Fevzi Çevirgen,¹⁷⁵⁰ Bahaaddin Gökçel,¹⁷⁵¹ Hamdi Ongun ise Yedek Üyeliğe seçilmişti.¹⁷⁵² Mersin Kaza Kongresi’nde ortaya çıkan muhalifler, buradan diğer ilçelerle iletişime geçerek biraz daha güçlenmişlerdi. Vilâyet Kongresi’nde Mersin’de muhalif hareketin öncülerinden olan Fahri Gürani, Abdullah Tamer ve Mahmut Borhan farklı kombinezonları kullanarak Mersin Teşkilatı’ndaki nüfuslarını geniş bir tabana yaymaya başlamışlardı.

ca-1942 Kaza ve Vilâyet Kongreleri’ne Genel Merkezin Tavrı

Kaza ve Vilâyet Kongreleri’nden sonra Genel Merkez, kongreler sonucunda ortaya çıkan muhalif hareketin mahiyetini araştırmak; parti içi çekişmelerin içeriğini öğrenmek için Bölge Müfettişi Talat Simer’den bir rapor hazırlamasını istemiş, Simer, Aralık 1942’de hazırladığı raporu 5 madde halinde Genel Merkez’e sunmuştu.

1-Müfettiş Talat Simer; Fuat Mörel ile ilgili Parti Teşkilatı’nda 1930’dan beri faal görevlerde bulunduğunu, Mersin teşkilatında çok önemli görevlerin altından başarı

¹⁷⁴⁵ B.C.A.490.01/160.640.2-23.

¹⁷⁴⁶ Mersin C.H.P.İdari Üyesi olan Mehmet Özalp; Halk Partisi’ni Mersin’de kuran ekibin içinde yer almıştı. Atatürk’ün Silifke’yi ziyaretinde yolların yapılması için kendisine verdiği 12 bin lirayı zimmetine geçirmiş olduğu ve mahkemede yüz kızartıcı suçlardan yargılandığı iddia edilmişti.(B.C.A.490.01/660.207.1-21.)

¹⁷⁴⁷ Mersin C.H.P. İdari Üyesi olan Fikri Mutlu için, menfaatçi, karakteri zayıf, Liman şirketinde suiistimalleri olduğu mebusluk yaparken ipek kaçakçılığı yaptığı iddia edilmişti.(B.C.A.490.01/160.640.2-23.)

¹⁷⁴⁸ Raporda, Mahmut Borhan ile ilgili “Rüzgâra göre rota tutan karakteri zayıf bir zavallıdır” şeklinde bir ifade kullanılmıştı.(B.C.A.490.01/660.207.1-21.)

¹⁷⁴⁹ Abdullah Tamer, Mersin’deki Fahri Gürani’nin Tarsus kolu olduğu söylenmiş, Fellah olan bu zat işgal sırasında Fransızlarla iyi geçinerek Tarsus Belediye Başkanlığı yapmış, bu durumunu Parti Teşkilatı tarafından aleyhinde kullanmaya çalıştığı iddia edilmişti.(B.C.A.490.01/160.640.2-140.)

¹⁷⁵⁰ Fevzi Çevirgen ile ilgili Müfettiş raporunda; “Mut C.H.P Kaza Başkanı olan bu zatın aslı Kürttür. Ailesi bozuk, cahil, menfaatçinin tekidir derler, Uzun zaman partide niçin o zaman bu kadar görev verdiniz sorusuna Parti Teşkilatı “Ne yapalım anlamamıştık, aldanmışız” şeklinde not düşülmüştü.(B.C.A.490.01/660.207.1-21.)

¹⁷⁵¹ B.C.A.490.01/160.641.3-111;Ege,11 Birinci Kanun/Aralık 1942;Yeni Mersin 11 Birinci Kanun/Aralık 1942.

¹⁷⁵² Raporda, Hamdi Ongun’un Mebusluğunu kaybettiren sebeplerin ne olduğu bilinmediği için arkadaşları tarafından bile kendisine şüpheyle yaklaşılmıştı. Muhalefet ettiği arkadaşlarına bile devamlı zarar verebilecek özelliklerde bir insan olduğu söylenmişti.(B.C.A.490.01/660.207.1-21.)

ile çıktığını ve kendisini eleştiren Fahri Merzeci ve Veysel Arıkol ile birlikte Mersin Merkez Kaza Heyeti'nde uzun yıllar beraber çalıştıklarını söyleyerek; Tarsus'tan Mahmut Borhan ve Abdullah Tamer'i, Eski İdare Heyet'i eleştirmesine rağmen parti adına aday gösterilmişler, Eski İdare Heyeti'ni oluşturan kişilerle birlikte hareket ettikleri; fakat Eski İdare Heyeti ile şahsi çekişmelere girdikleri zaman, geçmişleri karıştırılıp karalama kampanyası başlattıklarını raporunda belirtmişti.

2-Talat Simer, İdare Heyeti'nin eleştirilere kapalı olduğunu, eleştiride bulunanların partiden uzaklaştırıldığı ve parti adına yapılan etkinliklere çağrılmadığını raporunda yazmıştı.

3-Talat Simer, Mersin, Türk kültürünün dışında farklı kültürlerin var olduğu kozmopolit bir şehir olduğunu; Arap Nusayrilerin uzun yıllar Parti Teşkilatı'nda çalışarak, gerek kültürleri gerek insani yönleriyle bölgeye büyük bir zenginlik katmış olduklarını; fakat Parti Teşkilatı'nda bulunan bazı kişilerin, Arap Nusayrileri ile şahsi çıkar çatışmasına girdiklerinde Arapça konuştuklarını; Türk kültürünü benimsemedikleri suçlamasında bulduklarını tespit etmişti.

4-Talat Simer, görünüşte Parti Teşkilatları arasında bir uyumun olduğunu; fakat bunun bir görüntüden ibaret olduğunu raporunda belirtmiş. *“İdari heyette bulunanlar kongrelerde kendilerine yakın akraba ve dostlarını aday göstererek kongreleri sakın bir ortamda toplayarak herhangi bir mukavemetle karşılaşmamışlardır. Merkez kaza parti teşkilatına bağlı ocak nahiye kongrelerine kendilerine yakın olanları aday olarak gösterdikleri için seçilen kişiler kaza kongrelerinde herhangi bir muhalefette bulunmamışlardır. Vilâyet kongreleri de bu altyapıyı teşkil eden kişilerden seçildiği için Vilâyet teşkilatı ile kaza teşkilatı arasında büyük bir uyum ortaya çıkmıştır.”*¹⁷⁵³ şeklinde bir açıklamada bulunmuştu.

Vilâyet Kongresi delegelerinin büyük bir kısmı Mersin ve Tarsus delegelerinden teşkil ettiği için Vilâyet Kongresi'nin politikalarını ve gündemini Mersin Teşkilatı belirlemişti. Mersin Teşkilatı'nın, Vilâyet Kongreleri üzerindeki bu etkisi, diğer İlçe Teşkilatları'nın Vilâyet Kongreleri'nde pasif duruma düşürerek, İlçe Parti Teşkilatları'nın geri kalmasına neden olmuştu.

Müfettiş Talat Simer, *“Mersin parti teşkilatını ıslahı, daha doğrusu yeniden ihyası bugün bir zaruret haline gelmiştir. Mersin parti teşkilatının düzenlenmesi ve*

¹⁷⁵³ B.C.A.490.01/660.207.1-36.

*daha iyi çalışabilmesi için bugün sahnede bulunan ve birbirleriyle çarpışan arkadaşların dışında kalmış parti felsefesini özümsemiş, partiye gönülden bağlı yeni bir teşkilatın kurulması zorunluluk olmuştur*¹⁷⁵⁴ şeklinde bir açıklamada bulunarak Mersin Parti Teşkilatı'nın yeniden yapılandırılmasının bir zorunluluk olduğunu vurgulamıştı. Genel Merkez, Talat Simer'in raporunu yetersiz bulduğu için, kararını vermeden önce Halit Onaran'ı Eylül 1943'de bölgeye göndermiş, kararı onun raporuna göre vereceğini belirtmişti.

Parti Bölge Müfettişi Halit Onaran, Kaza ve Vilâyet Kongreleri sonuçlarının Genel Merkez'i memnun etmediğini, Talat Simer'in kırk sayfalık raporunun, eski ve yeni İdare Heyeti'nin aleyhinde olduğunu; mebusların verdiği raporlarda da, yeni İdare Heyeti'nin birçok hatalar yaptığını belirtmişti.¹⁷⁵⁵ Halit Onaran, "*Mersin gibi Gavuz ve Çift dolu bir yerde bir avuç Türkün parti hizmetlerini ele almak için çarpışması nizamnameye, hatta insanlığa aykırı propaganda ve hareketlerde bulunması merkezi, o derece müteessir ettirmiş ki şark Vilâyetlerinde olduğu gibi İçel Vilâyeti'nde de parti teşkilatının tamamen kaldırılması derpiş etmiştir.*" ifadesiyle Genel Merkez'in tepkisini ortaya koymuştu.

Genel Merkez, Mersin Kaza Teşkilatı'nın tamamen ortadan kaldırılması, merkez kazanın da görevini üstlenecek yeni bir Vilâyet Teşkilatı'nın kurulmasını düşünmüş; fakat Mersin Teşkilatı'nın 108 Ocak Teşkilatı'ndan oluşması dikkate alınarak bu fikirden vazgeçmiş; Vilâyet İdare Heyeti'nin 4-5 kişi dışında istifa etmesi; yeni bir heyetin kurulması ile birlikte ikililiğin ortadan kalkacağını öne sürmüştü.¹⁷⁵⁶ Genel Merkez, Mersin Teşkilatı'nın bölgedeki gücü ve etkisi dikkate alarak Vilâyet Teşkilatı'nda değişikliğe karar vermiş, merkezden kazanın kontrolünün sağlanması düşünülmüştü.

Fuat Mörel, Vilâyet Teşkilatı'nda çalışan arkadaşların büyük bir azimle çalışırken bu girişime çok üzüleceklerini, ayrıca kendilerini seçen delegelerin Genel Merkez'e duyacakları güvenin sarsılacağını belirtmişti. Eski İdari Heyeti'nin köyleri gezerek; "*Kongreler kazanılmıştır, fakat biz yeni idare heyetlerini attırmayı ve başlarını ezdirmeği merkezden hallettirmesini biliriz*" şeklinde sözler sarf ettiklerini, böyle bir girişimin onları cesaretlendireceğini; ikililiğin artacağını; halkın Genel Merkeze,

¹⁷⁵⁴ B.C.A.490.01/160.640.2-118.

¹⁷⁵⁵ Halit Onaran rahatsız olduğu için 1.teftişe katılmamıştı.(B.C.A.490.01/160.641.3-106.)

¹⁷⁵⁶ B.C.A.490.01/160.641.3-106.

kongrelere, seçimlere inancının kalmayacağını ve büyük bir güvensizlik havasının oluşacağını belirterek; “*ilk defa halk, akraba, hatır ve gönül işlerine bakmaksızın duygusallıktan ziyade aklıyla hareket ederek oy verdiklerini seçim sonuçlarından ve çalışmalarımızdan halkın çok memnun olduğunu*” ifade etmişti.¹⁷⁵⁷ Fuat Mörel, seçimlerden sonra yeni İdare Heyeti’nin halkın da desteğiyle tam bir partili zihniyetiyle hareket ettiğini ve yıllardır uyusuk bir durum arz eden Parti Teşkilatı’nı canlandırmak için müthiş bir azimle çalıştıklarını belirtmişti. “*Kıfayetsizlikleri ile beklenen verimi bir türlü veremeyen ve bu sebeplerle kongrede oy alamayanlar bu sonucu bir nöbet değiştirme olarak bir türlü kabullenememişler, mebusların bir kısmını da arkalarına alarak kongre dışı çözümlere gitmişlerdir*”.diyerek Eski İdare Heyeti’nin kongre sonuçlarını kabul etmeyerek yaptıkları propagandalarla Yeni İdari Heyeti’nin köylü ve cahil kişilerden oluştuğunu söyleyerek şehir ile köy arasına ayrılık tohumları atarak ikililik oluşturmak istediklerini iddia etmişti.¹⁷⁵⁸ Eski İdare Heyeti’nin, halktan tamamen kopuk belli zümrelere yakın politikalar izlediklerini; halk ile aralarına mesafeler koyarak gençleri izledikleri siyaset anlayışı ile partiden uzaklaşmalarına neden olduklarını iddia etmişti.

Yeni İdare Heyet; eski İdare Heyeti’nin kongre sonucunu kabul etmediğini; kendilerinin ise anlayışlı ve makul bir siyaset izlediklerini; Mersin Belediye Seçimleri’nde 27 oy ile Belediye Heyeti Üyeleri, tespit edilirken, kendilerinin ikililik çıkmasını diyerek bu olaya itiraz etmediklerini; aday gösterilenler arasında partiye kayıtlarını yaptırmamış kişiler olduğu halde kendilerinin makul siyaset yanlısı olduğu için bu olaya müdahale etmediklerini öne sürmüşlerdi.¹⁷⁵⁹ Genel Merkez’in kararı doğrultusunda Mersin Merkez Parti Teşkilatı lağv edilmiş, teşkilata bağlı köy, mahalle ve nahiyeler Vilâyet İdari Heyeti’ne bağlanmıştı.¹⁷⁶⁰ Genel Merkez, seçilen İdari Heyet tasdik etmediğinden geçici bir heyet kurulmuştu.¹⁷⁶¹

---

¹⁷⁵⁷ B.C.A.490.01/160.641.3-107.

¹⁷⁵⁸ B.C.A.490.01/160.641.3-104

¹⁷⁵⁹ B.C.A.490.01/160.641.3-106

¹⁷⁶⁰ **Yeni Mersin**,24 İkinci Kanun/Ocak 1943;**Bugün** 23 İkinci Kanun/Ocak 1943.

¹⁷⁶¹ B.C.A.490.01/727.492.1-103.

7- İlçelerde C.H.P. Teşkilatlanması

a- Tarsus C.H.P Teşkilatı

1938'de Tarsus C.H.P. Teşkilatı, teftiş raporlarında da belirtilen İdari Heyet ile ilgili rahatsızlıklara rağmen Ziya Uygur ve ekibi, kadrosunu koruyarak Tarsus C.H.P Teşkilatı'nı büyük ölçüde kendisine yakın olan isimlerden oluşturmuştu. 1938'de Tarsus Kaymakamı Mehmet Ali Oran¹⁷⁶² ve C.H.P Mersin Vilâyet Yönetim Kurulu Başkanı Rükneddin Nasuhioğlu, C.H.P Kaza Yönetim Kurulu seçiminde hazır bulunmuşlardı. Parti Başkanı Rükneddin Nasuhioğlu tarafından açılmış, kısa bir konuşma yaptıktan sonra seçimlere geçilmişti. 1 Aralık 1938'de yapılan seçimlerde İdare Heyet'e; Ziya Uygur, Halkevi Başkanı Avukat Fikri Ünlü, Mustafa Karacaaslan, Kuddusi Işın, Emin Bolat, Mustafa Canbolat, Zekeriya Özkan seçilmişlerdi.¹⁷⁶³

1939'da Parti Mıntıka Müfettişi Hasan Reşit Tankut, Vali Burhan Teker, Kaymakam Hüsnü Arı, Vilâyet Parti Başkanı Ali Rıza Bozkurt ve Belediye Başkanı Celal Ramazanoğlu'nun katılımıyla, 10 Aralık 1939'da 39 delege ile Tarsus C.H.P Kaza Kongresi toplanmıştı. Ziya Uygur tarafından okunan partinin bir senelik mesai programı çoğunluğun oyuyla kabul edilmişti. Yapılan seçimlerde Birinci Başkanlığa Reşit Tankut ve İkinci Başkanlığa Ali Rıza Bozkurt ve Kâtipliklere; Rıfat Özavcı ile Halil Kaynak seçilmiş, Hesap Encümenliği'ne; M.Sabri Şen, Mahmut Sorguç ve Ali Cevad İnal getirilmişlerdi. Nahiye ve köylerin parti işleriyle daha yakından ilgilenmeleri için daha aktif hale getirilmeleri konusunda çalışmalar yapılmasına karar verilmişti.¹⁷⁶⁴

Tarsus C.H.P. Kaza Kongresi, 15 Aralık 1940'da Parti binasında Hasan Reşit Tankut, Parti Mıntıka Müfettişi Hasan Menemenci ve Vilâyet İdare Heyeti Başkanı Ali Rıza Bozkurt'un katılımıyla gerçekleşmişti. Nahiye ve Ocaklardan gelen dilekler üzerinde durulmuş, dileklerin Vilâyet Kongresi'ne sunulması kararlaştırılmıştı. İdare Heyet'e; Ziya Uygur, Halkevi Başkanı Avukat Fikri Ünlü, Kuddusi Işın, Emin Polat, Mustafa Borhan, Ali Cevat İnal seçilmişlerdi. Vilâyet Kongresi Delegeliklere; Muvaffak Uygur, Mustafa Karacaaslan, Kuddusi Işın, Diş Doktoru Kuddusi Altinel, Ramazan Sümer, Rıfat Özavcı, Ali Cevat İnal, Tefvik Tolay, Mehmet Şahin seçilmişlerdi.¹⁷⁶⁵

¹⁷⁶² B.C.A.490. 01./207.823.2-1.

¹⁷⁶³ B.C.A.490.01/278.1114.1;Yeni Mersin,2 Birinci Kanun/Aralık 1938.

¹⁷⁶⁴ Yeni Mersin,13 Birinci Kanun/Aralık 1939.Üye sayısı,7535 kişidir.(B.C.A.490.01/278.1114.1)

¹⁷⁶⁵ B.C.A.490.01/278.114.1-6;Yeni Mersin,17 Birinci Kanun/Aralık 1940.

1941'de Tarsus C.H.P Kaza Kongresi, Yakup Ersoy'un başkanlığında toplanmış,¹⁷⁶⁶ İdari Heyet'e: Ziya Uygur, Halkevi Başkanı Avukat Fikri Ünlü, Kuddusi Işın, Emin Polat, Mahmut Borhan, Ali Cevat İnal seçilmişlerdi.¹⁷⁶⁷ Kongre dileklerinde; Gülek Nahiyesi'nin tam teşkilatlı bir duruma getirilmesi istenilmişti. Özellikle Tarsus'un eğitim ve imar faaliyetleri üzerinde durulmuş, lisenin olmaması nedeniyle Adana'ya gitmek zorunda kalındığı, en kısa zamanda lisenin açılmasının gerekli olduğunu; ortaokul binasının tamiri için bütçeden tahsisat ayrılmasına karar verilmişti. İmar konusunda da büyük su kanallarının açılması, Karabucak Beldesi civarında yeni köprülerin kurulması istenilmişti.¹⁷⁶⁸ İdare Heyet, imar ile ilgili Parti binasının istimlâk bedelinin tespitinde belediyece bazı usulsüzlükler yapıldığını iddia etmişti.¹⁷⁶⁹

26 Ekim 1942'de Tarsus Kaza Kongresi toplanmış, müzakereler sakin bir hava içinde geçmişti. Kongreye, doğrudan doğruya Kaza İdare Heyeti'ne bağlı Tarsus merkezindeki 3 Semt Ocağı ile 7 nahiyeden 40 delegenin katılması gerekirken; kongre, 30 delegenin katılımıyla toplanmıştı.¹⁷⁷⁰ Kongreye; Tarsus'ta bulunan, Yenice, Gülek, Namrun, Kuştemir, Canibişehir, Tekeli, Ulaş, Kızılmurat, Debbağhane ve Çataklı Ocak Teşkilatları katılmıştı.¹⁷⁷¹ İdari Heyet'e; Ziya Uygur, Avukat Fikri Ünlü, Mustafa Karacaarslan, Kuddusi Işın, Emin Bulat, Mustafa Dünder Levent, Lütfi Kayıkcı ittifakla seçilmişti. Ali Cevat İnal ve Mahmut Borhan İdare Heyet'e girememişlerdi.¹⁷⁷² Kongrede, delegeler serbest bir şekilde sorunları dile getirmiş olmalarına rağmen,¹⁷⁷³ Tarsus Parti Teşkilatı ile Ocak Teşkilatları arasındaki kopukluk, partinin prensiplerini istenilen şekilde Ocaklara ulaşmasını engellemişti.¹⁷⁷⁴

Kasım 1943'de İdari Heyet seçimleri yapılmış, Tarsus C.H.P Teşkilatı Başkanlığı'na Fikri Ünlü, Muhasipliğe Kuddusi Işın, Kâtipliğe Ethem Ongun, Üyeliklere; Mustafa Karacaarslan, Emin Bolat, Dünder Levent, Bekir Tısoğlu seçilmişti.¹⁷⁷⁵ Seçilen İdari Heyet, bölgenin en önemli sorunlarından biri olan Tarsus'u

¹⁷⁶⁶ B.C.A.490.01/208.825.1-69.

¹⁷⁶⁷ Yeni Mersin,4 İkinci Kanun/Ocak 1941.

¹⁷⁶⁸ C.H.P.1941 Kaza Kongreleri Dilekleri, Ankara 1942,s.298-300.

¹⁷⁶⁹ B.C.A.490.01/660.206.1-56.

¹⁷⁷⁰ B.C.A.490.01/160.640.2-169.

¹⁷⁷¹ Bütün ocaklardaki üye sayısı,7989 kişidir. (B.C.A.490.01/660.208.1-1)

¹⁷⁷² B.C.A.490.01/660.207.1-81.

¹⁷⁷³ B.C.A.490.01/270.1078.2-6

¹⁷⁷⁴ B.C.A.490.01/660.206.1-17.

¹⁷⁷⁵ B.C.A.490.01/660.208.1-5

Adana'ya bağımlı olmaktan çıkartmak için bir lisenin açılmasının gerekli olduğunu vurgulamıştı.¹⁷⁷⁶

1944'de C.H.P Tarsus Kaza Kongresi, Tarsus Parti binasında yapılmış, Kongreye; Bölge Parti Müfettişi Muhsin Adil Binal ve İçel Parti Vilâyet İdare Heyeti Başkanı Mithat Toroğlu da katılmıştı. Yapılan kongre divan seçiminde Kongre Başkan Vekilliği'ne seçilen Mithat Toroğlu ile Kâtipliklere seçilen Rıfat Özsavcı ve Sabri Öztürk'ün faaliyet raporunu okuması ile kongre çalışmaları başlamış ve encümen raporları ittifakla kabul edilmişti.¹⁷⁷⁷ Yapılan seçimde İdari Heyet'e; Ziya Uygur, Avukat Fikri Ünlü, Mustafa Karacaaslan, Emin Polat, Kuddisi Işın, Ali Cevat İnal, Dünder Levent seçilmişti. Deleleliklere; Mustafa Karacaaslan, Ramazan Sürer, Kuddisi Işın, Muvaffak Uygur, Fikri Ünlü, Emin Polat, Nuri Ükken, Dünder Levent, Aziz Gürses, Rıfat Özsavcı ve Tevfik Tülay getirilmişti.¹⁷⁷⁸ Kongre dileklerinde, Berdan Irmağı'nın Kadıncık mevkiinde bir elektrik santralının yapılması için etüd çalışması yapılmasına karar verilmişti.¹⁷⁷⁹

1945 Tarsus Parti İdare Heyeti, yüksek kademe tarafından tasdik edilmediği için Mithat Toroğlu'nun Başkanlığı'nda gizli oylarla yeniden seçim yapmıştı.¹⁷⁸⁰ Yapılan seçimlerde Başkanlığa Kuddusi Altinel¹⁷⁸¹, Muhasipliğe Kuddisi Işın, Kâtipliğe İbrahim Ergünay, Üyeliklere de; Mustafa Karacaaslan, Fikri Ünlü, Ticaret Odası Başkanı Bekir Tısoğlu, Dünder Levent seçilmişti. Yedek Üyeliklere ise; Mahir Kürklü, Hilmi Seçkin, Tevfik Akalın, Abdurrahim Raşid, Mehmet Gürbüz, Halil Kürklü ve Abdullah Ak seçilmişlerdi. İdari Heyet'in asil ve yedek üyeleri seçiminden sonra Vilâyet Kongresi'ne gidecek 11 delegenin seçimi yapılmıştı.¹⁷⁸² Bu seçimlerle birlikte 12 yıl süren Ziya Uygur dönemi sona ermişti.

aa) Tarsus C.H.P Teşkilatının Faaliyetleri ve Yaşanan Rahatsızlıklar

Mart 1939'da Adnan Menderes'in Tarsus teftiş raporunda; Tarsus'un her bakımdan önemli bir ilçe olduğu; Tarsus'ta her iş için istenilen elamanının mevcut bulunduğunu; diğer ilçelerde eleman sıkıntısının olduğuna işaret ederek Tarsus'un diğer

¹⁷⁷⁶ C.H.P.1943 Kaza Kongreleri Dilekleri, Ankara 1944,s.209.

¹⁷⁷⁷ Gülek,12 Birinci Kanun/Aralık 1944.

¹⁷⁷⁸ Bugün,12 Birinci Kanun/Aralık 1944;Yeni Mersin,12 Birinci Kanun/Aralık 1944.

¹⁷⁷⁹ C.H.P. 1944 İl Kongreleri Dilekleri, Ankara 1945,s.190.

¹⁷⁸⁰ Yeni Adana,19 Aralık 1945.

¹⁷⁸¹ B.C.A.490.01/303.1227.1-35.

¹⁷⁸² Gülek, 4 Aralık 1945;Yeni Mersin,4 Aralık 1945.

ilçelere göre daha iyi bir durumda olmasının üzerinde durarak, Merkez Parti Teşkilatı'nın, Tarsus ile daha fazla ilgilenmesi gerektiğini rapor etmişti.¹⁷⁸³ Hasan Reşit Tankut'un Tarsus'ta yaptığı incelemelerde, partide bulunan kişilerin uzun bir zamandan beri teşkilatın içerisinde yer alanlar olduğunu, İdare Heyeti'nden parti nüfusunu istismar ettiklerine dair herhangi bir duruma rastlamadığını, Belediye Başkan'ın farklı işlerle uğraştığı için halk nezdinde bir rahatsızlığın ortaya çıktığını belirtmişti.¹⁷⁸⁴

Müftü Ailesi'nin önde gelenlerinden biri olan Sadık Paşa, Muvaffık Uygur Belediye Başkanlığını tasvip etmediği için Belediye ile Parti Teşkilatı arasındaki ilişkiler sağlam bir zeminde yürümemişti. Sadık Paşa, Belediye Başkanı'nın etkisini kırmak, kontrolün kendisinde olmasını sağlamak için Belediye Meclis Üyelerini etkileyerek, kendisine yakın olan Doktor Celal Ramazanoğlu'nu Belediye Meclisi'ne sokmuş, Ramazanoğlu daha sonra başkanlığa kadar yükselmişti.¹⁷⁸⁵ Bu gelişmeyle birlikte Belediye ile parti arasındaki rekabet daha da artmış, Parti Teşkilatı arasındaki çekişmeden ötürü Belediye, partiye nakdi yardımı azaltmış, sorunları çözme konusunda isteksiz davranmıştı.¹⁷⁸⁶ Hasan Reşit Tankut, şehir ve parti hayatının düzenli olması için iki tarafı itidalli olmaya davet etmişti.¹⁷⁸⁷

Genel Sekreterlik, nahiye ve köylerden yardım parası toplanmaması konusunda teşkilatlara gönderdiği yazı; Tarsus Parti Teşkilatı'nı zor durumda bırakmış olmasına rağmen, köylüyü siyasetten soğutmamak ve siyasetin içinde tutmak için bu uygulamanın gerekli olduğunu vurgulamıştı.¹⁷⁸⁸

Tarsus'taki Nahiye ve Ocak Kongreleri Zabıtları'ndan teşkilatların iyi çalıştıkları ve delegelerin dileklerini çok rahat bir zeminde ifade ettikleri görülmüştü.¹⁷⁸⁹ Parti Teşkilatı, üye kaydında ilkeli hareket etmiş, adaylar seçilirken milli ideali olan toplum tarafından kabul görmüş kişiler olmasına dikkat edilmişti.¹⁷⁹⁰

---

¹⁷⁸³ B.C.A.490.01/660.209.1-20; B.C.A.490. 01./268.1068.1-36.

¹⁷⁸⁴ B.C.A.490.01/270.1078.2

¹⁷⁸⁵ Belediye Seçimleri sırasında Sadık Paşa'nın büyük oğlunun intiharı üzerine Şadi Paşa'nın karısı ve çocuklarını terk etmesi aile faciasına neden olmuştu. Sadık Paşa, bu olaylardan ötürü Muvaffak Uygur'a düşmanlık beslemişti. (B.C.A.490.01/510.2048.3-16.)

¹⁷⁸⁶ B.C.A.490.01/660.206.1-95.

¹⁷⁸⁷ B.C.A.490.01/1577.422.1-18

¹⁷⁸⁸ B.C.A.490.01/270.1078.2

¹⁷⁸⁹ B.C.A.490.01/660.206.1-95

¹⁷⁹⁰ B.C.A.490.01/660.206.1-62.Üye sayısı,7543 kişiydi. (B.C.A.490.01/660.206.1-17.)

Tarsus C.H.P Teşkilatı, bu dönemde Silifke hariç diğer ilçelere göre,¹⁷⁹¹ hem ilçenin imarı hem de siyasetin gelişmişlik düzeyi bakımından çok ileri duruma gelmişti. Tarsus'taki Parti Teşkilatı, Silifke'ye göre daha güçlü ve daha olgun gözükmesine rağmen zayıf tarafı ise; Silifke gibi kaymakam ile koordineli bir şekilde çalışmalar yapamamışlardı.¹⁷⁹²1942'de de parti ile belediye arasındaki problemler devam etmiş,¹⁷⁹³ Genel Merkez, Tarsus Teşkilatı'nın daha etkili olması için, Parti Teşkilatı ile uyumlu çalışabilecek bir Belediye Başkanı'nın seçilmesini istemişti. Celal Ramazanoğlu hastalığından görevi bıraktığı için yerine Şadi Bey getirilmiş; fakat Dâhiliye Vekâleti bu atamayı kabul etmemişti. Belediye Başkanlığı'na Refet Tarsusi'nin getirilmesiyle, Sadık Paşa tekrar belediyeyi kendi kontrolüne almıştı. Parti ile belediye arasındaki çekişme normalleşme sürecine girmişti.¹⁷⁹⁴Tarsus'u teftiş ile görevlendirilen İçel Bölge Müfettişi Halit Onaran, Ziya Uygur hakkında yapılan eleştirilerin aksine Milli Mücadele'de üstün görevlerde bulunmuş maddi ve manevi yardımı esirgemeyen Uygur'un ödüllendirilmesi gerektiğini söylemişti.¹⁷⁹⁵ Ziya Uygur, bu dönemde Parti Teşkilatı'nda faal bir görev almamıştı.

Nusayrilerden Parti Teşkilatı'nda görevli olan Ali Cevat İnal, partiyle bir türlü uyum sağlayamamış, Ali Cevat İnal, Parti Teşkilatı'nda görev yapanlar tarafından güvenilir olmadığı şeklinde bir açıklama yapılmış, seçimlerde Parti Teşkilatı tarafından aday gösterilmemişti.¹⁷⁹⁶

b- Silifke C.H.P. Teşkilatı

1938'de Silifke C.H.P. Kaza Kongresi, Halkevi salonunda yapılmış, İdari Heyet'e; Sami Arıkan,¹⁷⁹⁷ Salih İnankur, Sait Levent, Halil Dölek ve Refik Erdem seçilmişti.¹⁷⁹⁸

---

¹⁷⁹¹ İlçenin imar planına Yansen'in katkıları büyük olmuştur. (B.C.A.490.01/270.1078.2-6; B.C.A.490.01/660.206.1-19.)

¹⁷⁹² B.C.A.490.01/660.206.1-49.

¹⁷⁹³ Belediyenin partiye yardımı 5000 liradan 2500 liraya düşürülmüştü. Belediye gelirlerinin 160.000 liradan 115.000 liraya düşürülmesinin de etkisi olmuştur. (B.C.A.490.01/660.206.1-16)

¹⁷⁹⁴ B.C.A.490.01/510.2048.3-13

¹⁷⁹⁵ B.C.A.490.01/727.492.1-144.

¹⁷⁹⁶ B.C.A.490.01/660.206.1-15; B.C.A.490.01/510.2048.3-14; B.C.A.490.01/270.1078.2-4.

¹⁷⁹⁷ B.C.A.490.01/303.1227.1-24.

¹⁷⁹⁸ B.C.A.490.01/160.640.2-97.

1941'de Silifke C.H.P.Kaza Kongresi, 7 Aralık 1941'de Halkevi salonunda yapılmıştı.¹⁷⁹⁹Silifke'ye bağlı 93 köyde teşkilat çalışması tamamlanmış, diğer 7 köyde teşkilat çalışmaları hızlı bir şekilde çalışmalar devam etmişti.¹⁸⁰⁰

Silifke C.H.P. Kaza Kongresi, 20 Ekim 1942'de geniş bir katılımı Halil Dölek'in başkanlığında Halkevi salonunda yapılmış,¹⁸⁰¹ İdari Heyet'e; Sadık Taşucu, Sami Arıkan, Tahsin Kutlu, Sait Levent, Halil Dölek ve İbrahim Maloğlu seçilmişti. İttifakla Sami Arıkan, hem Parti Başkanlığı'na hem de Belediye Başkanlığı'na seçilmişti. Parti ve Belediye Başkanlığı'nın aynı kişide toplanmasına, Genel Merkez, zorunluluk dışında sıcak bakmamasına rağmen Sami Arıkan, ilçede sevilen, başarılı bir kişi olduğu için iki görevi bir arada yürütmesine izin verilmişti.¹⁸⁰² Vilâyet Kongresi'ne gidecek delegelikler için Parti Teşkilatı, Salih İnankur, Tahsin Kutlu, Sait Levent ve İbrahim Maloğlu'nun kazanmasını istemiş; fakat yapılan seçimde Sait Levent ve İbrahim Maloğlu'nun yerine Refik Erdem¹⁸⁰³ ve Ali Rıza Çataklı seçilmişlerdi.¹⁸⁰⁴ Silifke Parti Teşkilatı'nın bu dönemde üye sayısında bir artış olmuş, 97 Köy Ocağı,8 Mahalle Ocağı'nda bulunan partili sayısı 3815 kişiye çıkmıştı.¹⁸⁰⁵

1943'de Silifke C.H.P Teşkilatı'nın çalışmaları diğer ilçelere göre başarılı bulunmuş, Silifke'deki en büyük problem Nahiye ve Köy Ocak Teşkilatları teftiş edilirken arazinin ulaşım elverişli olmadığı için teftiş çalışmaları düzenli bir şekilde yapılamamıştı.¹⁸⁰⁶1943 Silifke C.H.P Kaza Kongresi, Silifke Halkevi'nde toplanmış, İdari Heyet; Başkan Sami Arıkan, Muhasip Salih Sağında, Kâtip Sadık Levent, Üyeler Nuri Vural, Sadık Taşucu, Salih Erdem ve Hilmi Bilgen'den oluşmuştu.¹⁸⁰⁷ Kongre dileklerinde, savaşın getirdiği zorlu koşullar devam ettiği için dokuma tezgâhları için iplik, İktisat Vekilliği'nden talep edilmişti. Silifke'de bulunan Persenti, Keşlütürkmeni, Demircili, Karadedeli, Tosmurlu, Kabasakallı, Karaahmetli Aşiretlerinin barınma ve toprak ihtiyaçları için, Tekir Çiftliği'nden bir kısım arazinin verilmesi talebine,

¹⁷⁹⁹ B.C.A.490.01/208.825.1-71; B.C.A.490.01/517.207.3-71.

¹⁸⁰⁰ Yeni Mersin,9 Mayıs 1941. Üye sayısı:4032'e çıkmıştı. (B.C.A.490.01/660.208.1-78.)

¹⁸⁰¹ Yeni Mersin,25 Birinci Teşrin/Ekim 1942.

¹⁸⁰² B.C.A.490.01/383.149.1-2; B.C.A.490,01/727.492.1-1

¹⁸⁰³ Raporda; Refik Erdem eski bir partilidir. Silifke'de parti çevreleri tarafından sevilmediği ve kötü emeller beslediği için parti tarafından aday gösterilmediği iddia edilmişti. (B.C.A.490.01/160.640.2-108.)

¹⁸⁰⁴ B.C.A.490.01/660.207.1-3.

¹⁸⁰⁵ B.C.A.490.01/160.641.3-101, Silifke C.H.P. Teşkilatı Üyeleri,5 Yüksekokul,27 lise,170 ortaokul,1736 okuryazar,1836 kişiden oluşmaktaydı. Okuma yazma bilmeyen sayısının fazlalığı dikkat çekmişti. (B.C.A.490.01/660.206.1-4.)

¹⁸⁰⁶ B.C.A.490.01/660.208.1-78.

¹⁸⁰⁷ B.C.A.490.01/660.208.1-5; B.C.A.490.01/278.114.1-2.

Hükümet olumsuz yanıt vermiş; aşiretlerin kendilerine verilen toprağı köylüye kiralarak aşiret hayatını sürdürmeye devam ettiğini öne sürmüştü.¹⁸⁰⁸

1943 Genel Seçimleri, il genelinde sorunsuz bir şekilde yapılmış; fakat Ankara'dan gelen talimatla teftiş heyetinin kontrolünde oy kullanılması üzerine bazı şahıslar, seçimlerin etki altına alınmak istenildiği iddiasında bulunmuşlardı.¹⁸⁰⁹

8 Aralık 1944'de Silifke C.H.P Kaza Kongresi, Bölge Müfettişi Muhsin Adil İnal, Vilâyet İdare Heyeti Başkanı Mithat Toroğlu'nun katılımıyla Parti binasında yapılmıştı.¹⁸¹⁰ Geçen yıla ait çalışma raporları okunduktan sonra İdari Heyet seçimlerine geçilmiş, yeni İdari Heyet'e; Sami Arıkan, Sadık Taşucu, Hilmi Bilgen, Nuri Vural, Sadık Levent, Salih Erden, Salih Sağında seçilmişti. Deleliklere; İlhan Mavioğlu, Sami Arıkan, Halil Dölek, Hilmi Bilgen, Nuri Vural, Sadık Levent ve Halil İbrahim Bilgen seçilmişti.¹⁸¹¹ Deleler, Vilâyet Kongresi'nde ekonomik sıkıntıların devam ettiğini, halkın kömür ve odun sıkıntısının giderilmesini, Toprak Mahsulleri Ofisi'nin köylüye kanunen vermesi gereken primi zamanında ödemesi için önlem alınması isteğinde bulunmuşlardı.¹⁸¹² 1945'de Silifke C.H.P. Teşkilatı, üye sayısını 4032'den 4172'ye çıkarmış, üyelerin 3993'ü erkek 179'u kadın üyeler arasında okuma yazma bilmeyen üyelerin sayısında artış olmuştu.¹⁸¹³

ba) Silifke C.H.P. Teşkilatı'nın Faaliyetleri ve Yaşanan Rahatsızlıklar

Kasım 1939'da İçel Mebusları Ahmet Ovacık, Dr. Muhtar Berker, Emin İnankur, Cemal Mersinli, Turhan Beriker bölgeyi teftiş etmişler; Silifke Teşkilatı, Hükümet dairelerinin dağınık bir halde olduğundan, yeni bir hükümet konağı yapılmasını heyetten talep etmiş; Parti Teşkilatı, ayrıca Tekir Çiftliği'nde kullanılmayan toprakların köylülere verilmesi teklifinde bulunmuştu.¹⁸¹⁴

Kasım 1940'da Silifke'yi teftiş eden Bölge Müfettişi Hasan Reşit Tankut, Silifke Parti Teşkilatı'nın parti programlarını halka yayma konusunda herhangi bir çalışmanın

¹⁸⁰⁸ **C.H.P.1943 Kaza Kongreleri Dilekleri**, s.210.

¹⁸⁰⁹ Mustafa Tol ve Mehmet Ören isimlerinin sildirmek bahanesiyle seçimlere fesat karıştırıldığını iddia etmişlerdi. (B.C.A.490.01/368.1548.2-23.)

¹⁸¹⁰ **Yeni Mersin**,10 Birinci Kanun/Aralık 1944.

¹⁸¹¹ **Akın**,12 Birinci Kanun /Aralık 1944.

¹⁸¹² **C.H.P.1944 İl Kongreleri Dilekleri**, s.191.

¹⁸¹³ **B.C.A.490.01/660.209.1-6.**

¹⁸¹⁴ **B.C.A.490.01/660.209.1-11.**

içinde olmadığını;¹⁸¹⁵ parti çalışmalarının çok zayıf olduğunu; parti içinde S.C.F döneminden kalan muhaliflerin harekete geçmek üzere olduğunu belirterek; Kaymakam Nihat Tanışman'ın parti ve Halkevi işleriyle yakından ilgilendiğini, partinin toparlanması ve belli bir güce erişmesi için partililerin onun etrafında birleşmesinin gerekli olduğunu vurgulamış,¹⁸¹⁶ köylerde bulunan okuma-yazma bilen askerliğini yapmış gençlerin partiye kazandırılması konusunda çalışmalar yapılmasının gerekli olduğunu Parti Teşkilatı'na bildirmişti.¹⁸¹⁷ 1940'da Silifke Kaza Kongresi'nde ön plana çıkan dilekler arasında daha çok tarımın geliştirilmesi, bataklıkların kurutulması, narenciye üretiminin desteklenmesi ve sıtma ile daha etkin bir mücadelenin yapılması isteklerinde bulunulmuştu.¹⁸¹⁸

II. Dünya Savaşı'nın olumsuz etkileri, Mersin'i olduğu gibi Silifke'yi de etkilemiş, bu olumsuz etkilenme, kongre dileklerine de yansımıştı. Silifke tüccarları Sümerbank'tan aldıkları pamuklu mensucatı yüksek fiyatlarla ve gizli şekilde Mersin'e sattıklarından Silifke'deki köylüler bu satış biçiminden faydalanamamışlardı. Partinin, Sümerbank tarafından yerli mallar pazarının açılması dileği, ülkenin zor şartlar altında olduğu düşüncesiyle, Hükümet tarafından uygun görülmemişti. Sümerbank'ın satış politikasından zarar gören köylüler kendi giyim eşyalarını el tezgâhlarında yapmak için Hükümet'ten iki senedir alamadıkları iplikleri almak için talepte bulunmuş, İktisat Vekili Hüseyin Hüsnü Çakır,1941'den önce el tezgâhı açanlara sınırlı bir şekilde iplik vereceğini bildirmişti.¹⁸¹⁹ Vilâyet Kongresi'nde öne çıkan dilekler ilçenin ekonomisi ile ilgili olmuş, çiftçilikle uğraşan kesimi rahatlatmak için 2 tondan az mahsul alan çiftçiden % 25 kesintinin yapılmaması teklifi oylamaya konularak kabul edilmişti.¹⁸²⁰

Parti Teşkilatı, bu dönemde gençleri partiye kazandırmak için spor teşkilatlarıyla yakından ilgilenerek ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik çalışmalar yapmıştı.¹⁸²¹ 1942'de Silifke Parti çalışmaları, Kaymakam Nihat Danışman sayesinde düzene girmiş, Silifke Parti Teşkilatı, ilçede çalışmalarını geniş bir tabana yaymak için bütün kuruluşlarla yakından ilgilenmişti.¹⁸²² Silifke İdman Yurdu, Türk Hava Kurumu, Kızılay, Ticaret

¹⁸¹⁵ B.C.A.490.01/612.129.2-6

¹⁸¹⁶ 1939'da üye sayısı 4293'ten 3012'ye düşmüştü. (B.C.A.490.01/270.1078.25; B.C.A.490.01/660.205.1.)

¹⁸¹⁷ B.C.A.490.01/660.205.1-73. Silifke, Mersin gibi karışık bir yer olmadığı için Türk unsurunun çoğunlukta olduğu vurgulanmıştı. (B.C.A.490.01/660.206.1-108.)

¹⁸¹⁸ C.H.P 1940 Kongre Dilekleri, s.284; Yeni Mersin, 21 İkinci Teşrin/Kasım 1941.

¹⁸¹⁹ C.H.P 1941 Kongre Dilekleri, s.304. İplik işinde birçok suiistimal yaşandığı için tezgâhlara iplik verilememişti. (B.C.A.490.01/660.208.1-93.)

¹⁸²⁰ B.C.A.490.01/160.640.1-14

¹⁸²¹ Üye sayısında belli bir artış olmuş 3774'e çıkmıştı. (B.C.A.490.01/660.206.1-17)

¹⁸²² B.C.A.490.01/270.1078.2-13.

Odası ve Çocuk Esirgeme Kurumu gibi kurumlarla yakın ilişkiler kurularak, İdare Heyeti'ne partililerin girmesi sağlanmış, parti prensiplerinin her kesim tarafından benimsenmesi için yoğun bir çalışma başlatmıştı. Ticaret Odası Başkanı, partili olmasına rağmen bazı muhalif ve şüpheli hareketlerde bulunması üzerine Parti Teşkilatı, odada yapılan seçimle odanın bütün İdari Heyeti'ni değiştirmiş, bu durum, Parti Teşkilatı'nın ilçede eski gücünü gösteren önemli bir gelişme olarak görülmüştü.¹⁸²³

c- Mut C.H.P Teşkilatı ve Faaliyetleri

1939 yılındaki teftişlerde; Mut Parti Teşkilatı'nın enerji ve çalışma kabiliyetini kaybettiğini ve hiçbir faaliyette bulunmadığı, halktan borç para alındığı için partinin itibarının zedelendiği, Parti Teşkilatı'nın bir kazanç yeri haline getirildiği rapor edilmişti.¹⁸²⁴

20 Aralık 1940'da Mut C.H.P Teşkilatı yeniden düzenlenerek, İdari Heyet tamamen değişmişti. Yeni İdare Heyet'te: Hayri Hakkakoğlu, Refik Erdem, Ali Fırat, Samih Koç, Kemal Kocatepe, Fevzi Çevirgen, Mesut Ünal, Ayşe Hanım, Fahri Çınar ve Hüseyin Akyüz yer almıştı¹⁸²⁵

20 Ekim 1941'de İl Kongresi'nde, Mut C.H.P. Teşkilatı'nın öne çıkardığı dilekler arasında; talebelerin ortaokul için Silifke'ye gittiklerinden Mut'ta bir ortaokul açılmasını ve ilçede bir Hükümet Konağı yapılması olmuştu.¹⁸²⁶ Yeni İdare Heyet, eski döneme ait düzensizlikleri ortadan kaldırmak için; eski kayıtları yeniden düzenleme kararı almış,¹⁸²⁷ teşkilatlanmayı iyi bilen ekonomik durumları iyi olan iş sahibi tecrübeleri kişilerden oluşmuş, kendi aralarında iş bölümü yaparak, partiye az da olsa bir hareketlilik getirmişlerdi.¹⁸²⁸ Yeni İdare Heyeti, parti programını yaymada başarılı olmasına rağmen çalışmalarını sistemleştirmede zorluk yaşamış,¹⁸²⁹ Hasan Reşit Tankut, parti programının yerleşmesi için 1941'de 6 konferans verilmesini

¹⁸²³ B.C.A.490.01/660.206.1-23.

¹⁸²⁴ B.C.A.490.01/660.209.1-21.

¹⁸²⁵ B.C.A.490.01/278.114.1-2; **Yeni Mersin**, 27 Birinci Kanun/Aralık 1940.

¹⁸²⁶ **C.H.P 1940 Kongre Dilekleri**, s.286; **Yeni Mersin**, 26 Birinci Teşrin/Ekim 1941.

¹⁸²⁷ B.C.A.490.01/1577.422.1-19. B.C.A.490.01/270.1078.2-20.

¹⁸²⁸ 3 tüccar,1 dava vekili,2 çiftçiden oluşmuştu.(B.C.A.490.01/660.206.1-5.) Mut C.H.P Teşkilatı kaymakam ile aralarındaki çekişmeden dolayı Hükümet ile anlaşamamışlardı. (B.C.A. 490.01 / 2010. 2158.1-61.)

¹⁸²⁹ B.C.A.490.01/660.206.1-69; B.C.A.490.01/510.2048.1-38.

istemmişti.¹⁸³⁰ Mut'ta, Parti Teşkilatı'na hareketlilik getirmek için Karamanoğullarından kalan harap bina, yıkılarak yerine yeni bir Parti binası yapılmıştı.¹⁸³¹

1942'de Mut C.H.P.Kaza Kongresi, Parti binasında toplanmış, İdari Heyet'e: Fevzi Çevirgen, Tahsin Işık, Cemil Baykan, Hüseyin Peksel, Sadık Oral, Hulusi Vural, Emin Alper, Samih Koç seçilmişti. Kaza Kongresi'nden sonra 10 Aralık 1942'de Vilâyet Kongresi toplanmış, Dâhiliye Vekâleti'nin emriyle Mut'un temsil sayısı artırılarak üye sayısı ikiye çıkarılmıştı. Emin Alper¹⁸³² seçimi kazanamamış, yerine Fevzi Çevirgen¹⁸³³ ve Cemil Baykan seçilmiş,¹⁸³⁴ Samih Koç'un vefatı üzerine Fevzi Çevirgen Başkanlığa seçilmişti. Vilâyet Kongresi'nde Mut Teşkilatı'nın dilekleri ön plana çıkmış, dilekler arasında ortaokul kurulması, Göksu Nehri üzerinde bir köprü yapılması ve partinin gelir kaynaklarını arttırmak için arazi temini konuları kabul edilmişti.¹⁸³⁵

Parti Müfettişi Halit Onaran'ın 1942'de yaptığı teftişte; Parti binasının kilitli olduğunu, parti çalışmalarını iyi durumda olmadığını; partiye ait evrakların tomar halinde alt kata atılarak kilitli bir şekilde bulundurulduğunu; buna rağmen Mut C.H.P. Teşkilatı'nın, Gülnar C.H.P. Teşkilatı'ndan biraz daha iyi bir durumda olduğunu belirtmiş,¹⁸³⁶ 73 Köy Ocağı,4 Mahalle Ocağı Teşkilatı ile diğer ilçelere göre ocak sayısının iyi durumda olduğu belirtilmişti.¹⁸³⁷ Mut C.H.P.Teşkilatı, ocak sayısı açısından diğer ilçelere göre iyi durumda olmasına rağmen partideki üye profili açısından diğer ilçelere göre geri kalmıştı.¹⁸³⁸

1943'de Mut C.H.P.Kaza Kongresi'ne seçilen İdari Heyet; Başkan Mehmet Ali Aslan, Muhasip Tahsin Işık, Kâtip Emin Ataişık, Halkevi Başkanı Dr. İmren Sayan, Üyeler; Habip Karaman, Ahmet İnce, Şevki Sayman ve Süleyman Özer'den

---

¹⁸³⁰ B.C.A.490.01/612.129.2-3.

¹⁸³¹ Yeni Mersin, 7 İkinci Teşrin/Kasım 1941.

¹⁸³² B.C.A.490.01/303.1226.1-35.

¹⁸³³ Teftiş Raporları'nda; Fevzi Çevirgen ile ilgili olarak "Parti davasını anlamamış, ailesi bozuk, cahil, ahlaki bozuk aslı Kürt olan bir kişidir." denilmiş. "Bu özellikleri bilinmesine rağmen niçin Kaza Heyeti Başkanlığına seçtiniz" sorusuna İdari Heyet, "Ne yapalım anlayamamışız aldanmışız" cevabını vermişlerdi. (B.C.A.490.01/160.640.2-20).

¹⁸³⁴ B.C.A.490.01/160.640.1-1; B.C.A.490.01/660.207.1-4.

¹⁸³⁵ B.C.A.490.01/160.640.1-17.

¹⁸³⁶ Üye sayısı:5016 kişidir. (B.C.A.490.01/270.1078.2-5)

¹⁸³⁷ B.C.A.490.01/160.641.1-101.

¹⁸³⁸ Yüksekokul mezunu üyenin olmadığı ilçe, 9 lise,16 ortaokul,1229 okur-yazar,3762 okuma yazma bilmeyen üyeden oluşmuştu. Okuma-yazma bilmeme oranı açısından diğer ilçelere göre geride kalmıştı. (B.C.A.490.01/660.206.1-4.)

oluşmuştu.¹⁸³⁹Vilâyet Kongresi'nde öne çıkan dilekler, daha çok II. Dünya Savaşı'nın etkilerini azaltmaya yönelik istekler olmuş, Mut halkına dokuma tezgâhları için lazım gelen ipliğin verilmesi, ilçedeki kalay sıkıntısının giderilmesi gerektiği vurgulanmıştı.¹⁸⁴⁰II. Dünya Savaşı, Mut'u ekonomik açıdan diğer ilçelere göre daha fazla etkilemiş; Toprak Mahsulleri Vergisi, Mut'ta memurlar kanalıyla suiistimallere ve yolsuzluklara yol açmıştı. Mut'ta,1400 aşan el tezgâhı olmasına rağmen bir kilo bile iplik verilmediği için el tezgâhları bitme noktasına gelmişti.¹⁸⁴¹

1944'de Mut Parti Teşkilatı'ndan Mehmet Ali Arslan, Tahin Işık, Emin Atışık, Osman Ural, Sadık Ural ve Arif Tekin Vilâyet Kongresine katılmışlardı.¹⁸⁴²Mut C.H.P. Kaza Kongresi, 11 Kasım 1945'de parti binasında105 delegenin katılımıyla yapılmış, İdari Heyet'e; Başkan Mehmet Ali Aslan, Muhasip Süleyman Özer, Kâtip Emin Atışık, Üyeler Şevki Seymen, Tahsin Işık, Kırkyılan Köyü'nden Süleyman Özer ve Ali Tekin seçilmişti.¹⁸⁴³ Türk Hava Kurumu, Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu İdari Heyeti, Parti Teşkilatı'ndan oluşmuştu.¹⁸⁴⁴

d- Anamur C.H.P.Teşkilatı ve Faaliyetleri

Haziran 1940'da Hasan Reşit Tankut, Anamur Parti Teşkilatı'nı belli bir düzene sokmak için ilçeye gelerek çalışma başlatmış, hazırladığı raporda; İdare Heyet'in siyasi duruş itibariyle iyi durumda olduğu; seçim çalışmalarında birbirlerine bağlı olduklarını; fakat kişisel çıkarlarını parti menfaatlerinin üzerinde gördükleri için partide ikililiğin devam ettiğini; Parti Teşkilatı, ilçedeki memur, müdde-i umumi(savcı) ile çatıştıklarından partinin çalışma alanını daralttığını söylemiş, bu durumun düzelmesi için köylere kadar metotlu çalışmalar yapılması ve parti prensiplerini gençlere daha özenli bir şekilde öğretilmesi için yaz ayları dışında köy ve nahiyelerde toplam 10 konferans verilmesini istemişti.¹⁸⁴⁵

1940'da Anamur Parti Teşkilatı, toplantı yapacak bir yeri olmadığı için Belediye binasında toplantılarını dar bir alanda yapmıştı. Parti hayatına ve kazanın içtimai hayatına canlılık kazandırmak için Genel Merkez'den geniş bir bina talebinde

¹⁸³⁹ B.C.A.490.01/660.208.1-6 Üye sayısını:5055'e çıkarmıştı. (B.C.A.490.01/660.209.1-3.)

¹⁸⁴⁰ C.H.P 1943 Kaza Kongre Dilekleri, s.211.

¹⁸⁴¹ B.C.A.490.01/660.208.1-73.

¹⁸⁴² Akın,17 Birinci Kanun/Aralık 1944.

¹⁸⁴³ B.C.A.490.01/660.209.1-6; Akın,21 Kasım 1945.

¹⁸⁴⁴ B.C.A.490.01/660.208.1-6;L. Küçük, Cumhuriyet Halk Partisi Teftiş Raporları... s.2350.

¹⁸⁴⁵ B.C.A.490.01/660.209.1-78; B.C.A.490.01/660.206.1-100; B.C.A.490.01/612.129.2.

bulunulmuştu.¹⁸⁴⁶ Parti Teşkilatı, özellikle suiistimallerden kapanan Ziraat Bankası'nın, ilçenin gelişimi için tekrar açılmasını gerekli görmüştü.

Anamur C.H.P Kaza Kongresi Kasım 1942'de yapılmış ve İdari Heyet'e; Fevzi Bulut, Ahmet Turgay, Halil Atalay, Osman Sinanoğlu, Ali Oktar, Dr. Hayrettin Nasuhoğlu seçilmişti. Vilâyet Kongresi'ne Anamur C.H.P. Teşkilatı'ndan iki delege seçilmiş, Ahmet Turgay ve Fevzi Bulut bir dönem önceki Halil Atalay ise liste dışı kalmıştı.¹⁸⁴⁷ Anamur Parti Teşkilatı'nın dilekleri arasında öne çıkan konular, Gözce Köprüsü'nün inşası ile ilgili müteahit Yervant Cambazyan'ın görevini yerine getirmediği için Vali Sahip Öрге'nin bu konuyla ilgilenmesini istemişti.¹⁸⁴⁸ 1942 Anamur Parti Teşkilatı, 37 Köy Ocağı, 2 Mahalle Ocak Teşkilatı'ndan oluşmuş,¹⁸⁴⁹ bu dönemde parti profili 1 yüksekokul, 376 ortaokul, 2001 ilkokul mezunu toplam 2378 üyeye sahipti. Nahiye Teşkilatı olmadığından ilçenin gelişimi için kurulması kararı alınmış;¹⁸⁵⁰ 1943'de Fehrenk, Malaklar, Bozyazı ve Ortaköy Nahiye Teşkilatları kurulmuştu.¹⁸⁵¹

1943'de Anamur C.H.P Kaza Kongresi'nde yapılan seçim sonucunda, İdari Heyet'e; Başkan, Fevzi Bulut, Muhasip Dr. Hayrettin Nasuhoğlu, Kâtip Ahmet Turgay, Üyeler Osman Sinanoğlu, Arif Deveci, Rıfat Erdem ve Mehmet Arkan seçilmişti.¹⁸⁵² Vilâyet Kongresi'ne sunulan dilekler arasında muz ve narenciye üretiminin desteklenmesi istenmişti.¹⁸⁵³

4 Aralık 1944'de Anamur C.H.P Kaza Kongresi'nde, nahiyelerden gelen delegelerin getirdikleri dilekler tetkik edilerek; Vilâyet Kongresi'ne gönderilecek olan dileklerin tasnifi yapılmıştı.¹⁸⁵⁴ İdari Heyet'e; Ali Oktar'ın seçilmesinin dışında bir değişiklik yapılmamıştı.¹⁸⁵⁵ 1945'de Anamur C.H.P Kaza Kongresi'nde İdari Heyet; Başkan Halil Atalay, Muhasip Mehmet Yavuz, Hilmi Bilgen, Üyeler Hayrettin Nasuhoğlu, Emin Balaşoğlu, Besim Torin ve Abidin Kutlay'dan oluşmuştu.¹⁸⁵⁶

---

¹⁸⁴⁶ B.C.A.490.01/660.205.1-9.

¹⁸⁴⁷ B.C.A.490.01/160.640.1-2.

¹⁸⁴⁸ B.C.A.490.01/160.640.1-15.

¹⁸⁴⁹ B.C.A.490.01/160.641.1-101; B.C.A.490.01/660.206.1.

¹⁸⁵⁰ B.C.A.490.01/660.209.1-3; **İdari Taksimatı 1953**, Karınca Matbaası, Ankara 1953.s.86.

¹⁸⁵¹ B.C.A.490.01/660.208.1-5.

¹⁸⁵² B.C.A.490.01/660.208.1-6.

¹⁸⁵³ **C.H.P. 1943 Kaza Kongreleri Dilekleri**, s.212.

¹⁸⁵⁴ **Yeni Mersin**, 6 Birinci Kanun/Aralık 1944.

¹⁸⁵⁵ Sait Uğur, Fuat Akbaş, **İçel Rehberi**, s.4.

¹⁸⁵⁶ B.C.A.490.01/660.209.1-6, 1946 Seçimleri öncesi partinin üye sayısı:2400 bunlardan 2318 okuma yazma bilmemektedir. (B.C.A.490.01/660.208.1-3.)

e- Gülnar C.H.P.Teşkilatı ve Faaliyetleri

1940'da Gülnar C.H.P.Teşkilatı toparlanma sürecine girmiş, kâtipleri olmadığı halde vezne defterlerini güzel ve temiz tutmuşlardı. Hasan Reşit Tankut, büyük parti merkezlerinde bile dosya ve evrak kayıtlarının bu kadar mükemmel tutulmadığını belirtmişti.¹⁸⁵⁷ Gülnar Parti Teşkilatı'nın canlanmasında Kaymakam Ruhi Çetiner'in büyük katkıları olmuş, Parti binasının tapusunun alınması için girişimlerde bulunmuştu.¹⁸⁵⁸ Kaymakam, memurları partiye ısındırmış, İlçe Teşkilatı ile İl Teşkilatı arasındaki bağlantıları kuvvetlendirmişti. Parti Teşkilatı, halkı partiden soğutmamak için aidat almamasına rağmen, parti rozetlerinin satışa çıkartıp kazanç sağlaması eleştirilere neden olmuştu.

Hasan Reşit Tankut, Parti Teşkilatı'nın en zayıf tarafının parti prensiplerinin halka sistemleştirilerek anlatılamaması olarak görmüş, kişisel girişimlerde bulunulmuşsa da bunun yeterli olmadığını belirtmişti.¹⁸⁵⁹ Kongre dilekleri arasında ormancılığın geliştirilmesi ve sıtma ile mücadelenin etkin hale getirilmesi istenilmişti. Tankut, halka kongrelerde serbest söz hakkı verilmesinin bu açığı kapattığını; bütün bu gelişmeler karşısında İdari Heyet'te büyük bir istek oluşturduğunu rapor etmişti.¹⁸⁶⁰

Gülнар'da kereste tüccarlarına ağaç keserek geçimlerini sağlayan Tahtacı denilen iki yüz civarında Alevi aile, Orman İdaresi tarafından "*Ormanları tahrip ediyorlar*" diye Bozcaağaç Köyü'ne nakledilmişlerdi. Bu uygulama ile Tahtacılar, Türkçe konuşmalarına rağmen Sünnilerden kötü muamele gördüklerini iddia etmişlerdi. Tahtacı ailelerinden bir kısmı çocuklarının eğitimleri için Gülnar'a yakın yerde bir mahalle kurup, ilçedeki olanaklardan faydalanmak istemelerine rağmen Orman İdaresi'nin girişimleriyle "kerestecilik işi aksıyor" gerekçesiyle tekrar ormanlık alana göç ettirilmişlerdi. Hasan Reşit Tankut, Gülnar İlçe merkezinin, ormanlık alanın dışında olmadığı için bu kararın çok isabetsiz olduğunu söyleyerek, milli birlik ve beraberlik noktasında Parti Teşkilatı'nın, Tahtacıları, Gülnar'a yakın yerlere yerleştirerek onları kazanması gerektiğini vurgulamıştı.¹⁸⁶¹

¹⁸⁵⁷ B.C.A.490.01/1577.422.1-19.

¹⁸⁵⁸ B.C.A.490.01/1577.422.1-19.

¹⁸⁵⁹ B.C.A.490.01/660.206.1-2;B.C.A.490,01/270.1078.2-20.

¹⁸⁶⁰ C.H.P. 1940 Kongre Dilekleri, s.285;Yeni Mersin,20 İkinci Teşrin/Kasım 1940

¹⁸⁶¹ B.C.A.490.01/510.2048.3;B.C.A.490.01/660.206.1-1;B.C.A.490,01/2010.2158.161. Mersin ve ilçelerde yaşayan Tahtacılar için geniş bilgiye bkz. Nilgün Çıplak, **Mersin Tahtacıları**, Ürün Yayınları, Ankara 2001.

Adnan Menderes'in Gülnar'ı teftişinden 1942'de Halit Onaran'ın yaptığı teftiş kadar Gülnar Parti Teşkilatı'nda ciddi bir değişikliğin olmadığı görülmüş, 1942'de Parti Teşkilatı'na bağlı 3 Mahalle Ocağı, 7 Nahiye, 49 Köy Ocak Teşkilatı olmasına rağmen çalışmaların yok denecek düzeyde olduğu belirtilmişti.¹⁸⁶² Gülnar C.H.P. İdari Heyet'e; Başkan M. Rahmi Öz, Muhasip Arif Kaynak, Kâtip Hüsni Gökulu, Üyeler; Yusuf Arıcı, Mehmet Tevfik Akçe, Ahmet Tol, Mustafa Sarıkaya seçilmişti.¹⁸⁶³ Başkan Mustafa Rahmi Öz döneminde, herhangi bir teşkilat çalışması yapılmamış, defterler düzenli olmasına rağmen üye kaydındaki sıkıntılar devam etmiş, bu dönemde, partinin toplam üye sayısı: 83 kişiydi.¹⁸⁶⁴ Üye ve eleman sıkıntısından dolayı Parti Teşkilatı, sınırlı birkaç kişinin kontrolünde faaliyetlerini sürdürmüştü.¹⁸⁶⁵ 1942'de Vilâyet Kongresi'ne gönderilen istekler arasında Gilindire Nahiyesi'nin tam teşkilatlı bir nahiye haline getirilmesi talebinde bulunulmuştu.¹⁸⁶⁶ Emin Işık, Gülnar'a parti binaları için 2000 lira verildiğini diğer ilçelere ise 3000 lira verildiğini bu uygulamanın yanlış olduğunu belirterek İl Parti Teşkilatı'nın bu uygulamayı düzeltmesi gerektiğini bildirmişti.¹⁸⁶⁷

Yapılan seçimde Emin Işık ve Naci Burkut liste dışı kalarak yerlerine Hüsni Gökulu ve Mehmet Tevfik Akça seçilmişti.¹⁸⁶⁸ 10 Kasım 1943'de Gülnar C.H.P. İdari Kurulu, Başkan Hasan Burkut, Muhasip Hüsni Gökulu, Kâtip Emin Işık, Üyeliklere; M. Rahmi Öz, Ali Kubaş, Nazmi Ünüvar ve Ahmet Aydın seçilmiş,¹⁸⁶⁹ bir önceki seçimde liste dışı kalan Hüsni Gökulu yeniden İdari Heyet'e girmişti. 1943'de Kaza Kongresi dileklerinde, sahil kısmının sıtmadan dolayı mücadele mıntikasına alınması isteği, Hükümet tarafından, ekonomik sıkıntı devam ettiği için kabul edilmemişti.¹⁸⁷⁰

1944'de C.H.P. Gülnar İdari Heyet seçimlerinde; Ali Kubaş ve Nazmi Ünüvar liste dışı kalmış; Naci Burkut yeni heyete dâhil olmuş,¹⁸⁷¹ Gülnar delegeleri Vilâyet Kongresi'nde ilçenin ekonomik sıkıntı içinde olduğu için köylere dokuma tezgâhlarının verilmesini istemişti.¹⁸⁷² Eski Milletvekili Şevki Göklevent'in, Gülnar Parti Teşkilatı'na alınması bazı kişilerde rahatsızlık oluşturmuş, Parti Müfettişi Halit Onaran, yaptığı

---

¹⁸⁶² B.C.A.490.01/660.206.1-1

¹⁸⁶³ B.C.A.490.01/278.114.1-2.

¹⁸⁶⁴ B.C.A.490.01/660.206.1-28; B.C.A.490.01/270.1078.2-5

¹⁸⁶⁵ B.C.A.490.01/660.640.1-11.

¹⁸⁶⁶ B.C.A.490.01/660.640.1-16.

¹⁸⁶⁷ B.C.A.490.01/660.208.1-11.

¹⁸⁶⁸ B.C.A.490.01/660.207.1-4.

¹⁸⁶⁹ B.C.A.490.01/660.208.1-5.

¹⁸⁷⁰ C.H.P.1943 Kaza Kongreleri Dilekleri, s.210.

¹⁸⁷¹ Sait Uğur, F. Akbaş, İlçel Rehberi, I, s.4.

¹⁸⁷² C.H.P.1944 İl Kongreleri Dilekleri, s.188.

incelemelerde Şevki Göklevent'in¹⁸⁷³ Parti Teşkilatı ruhuna uygun hareket etmediği için, istifa ettirilerek yerine yedek üyelerden birinin getirilmesini talep etmişti.

1945'de Halit Onaran, Gülnar İlçesi'nin 25 bin nüfusunun olduğunu halkın geçimini sağlayacak toprağı olmadığı için geçim sıkıntısı yaşadığını; Silifke ovasının ise verimli topraklarının boş durumda olduğunu söyleyerek; Parti Teşkilatı'na düşen görev devletle koordinasyonu sağlayarak Gülnar halkını, Silifke ovasına yerleştirilmesinin makul olacağını belirtmişti. Parti Teşkilatı'nın bu yönde atacağı adımın, ekonomik olarak zor durumda olan Gülnar halkını, partiye daha fazla bağlayacağını öne sürmüştü. Bu dönemde Gülnar Parti Teşkilatı'nın üye profili,1 yüksekokul,3 lise,15 ortaokul 15,ilkokul 377,okuma-yazma bilmeyen 387,kadın üye:3 erkek ve üye sayısı 783 kişi olarak tespit edilmişti.¹⁸⁷⁴

8- İlçelerde Parti İçi Çatışmalar ve Merkeze Yansımaları

a- Anamur'da Parti Teşkilatı İçindeki Olaylar

Anamur'daki muhalifler, Başkan Fevzi Bulut'un partideki gücünü kırmak için Belediye aday listesinde değişiklik yapmak istemişlerdi. Fevzi Bulut ise, kaymakam ile jandarma komutanının, Belediye seçimleri için aday belirleme sırasında adayları etkilemeye yönelik propaganda da bulduklarını ve jandarmanın fiziki kuvvete başvurarak seçimin sağlıklı bir ortamda yapılmamasının önüne geçtiğini öne sürmüştü. Özellikle oy pusulalarının değiştirilerek, seçime müdahale edilmek istenilmesi üzerine Başkan, bu durumu kaymakamlığa bildirmesine rağmen kaymakamlık olayı yeterli derecede önemsemediği için olayı İl Parti Merkezi'ne bildirmişti. Genel Merkez olaya müdahale edince ihtilaf çözülmüş, Müfettiş Halit Onaran'ın incelemeleri sonucunda, Anamur'da Parti Teşkilatı, kaymakam ve askeriye arasında son derece ciddi bir çatışmanın olduğu anlaşılmıştı.¹⁸⁷⁵ Halit Onaran, "*Biz partililer hükümet memurlarının kanun adamları olduğunu ve vazifelerini alacakları emre göre yapacaklarını bizim de kanunları tatbik ederken onlara yardım etmemiz gerektiğini bu gibi memurların şu veya bu hallerinden şikâyet ederken hislerimize kapılmamağımız gerektiğini yalnız onların kanun dışındaki hareketlerini tespit ederek ondan şikâyet etmeliğimiz icap eder. Bir*

¹⁸⁷³ B.C.A.490.01/523.2099.1-170.Şevki Göklevent, İkinci Grup içerisinde yer alarak sert bir muhalefet yapmış ve İsmet İnönü'ye hakaret etmek suçlamasıyla 6 aya mahkûm olmuştu. (B.C.A.490.01/727.492.1)

¹⁸⁷⁴ B.C.A.490.01/660.208.1-27.

¹⁸⁷⁵ B.C.A.490.01/727.492.1-92; B.C.A.490.01/253.1008.

*memur kanunsuz hareketler içerisinde girip halkı dilgir ediyorsa bununla ilgili partinin herhangi bir kademesinden şikâyet gelirse bu merkez tarafından dikkate alınır ve yolsuz harekette bulunan memur hakkında kanunlar çerçevesinde işlem yapılır.”*diyerek merkezin şikâyetlerini hukuki boyutta inceleyerek keyfilikten kaçınacağını işaret etmişti.¹⁸⁷⁶Parti Teşkilatı’nda görev yapan idarecilerin de Hükümeti memurları olduğunu, bu konuda hassas davranılması gerektiğini söyleyerek, partinin otoritesini güçlendirmeye yönelik takviye yapmalarını istemişti.¹⁸⁷⁷

İlçe Yönetim Kurulu Üyelerinden Arif Deveci; Belediye Başkanı Osman Sinanoğlu¹⁸⁷⁸ ve Fevzi Bulut’un Parti Teşkilatı’nı kendi çıkarları doğrultusunda idare ettiklerini; ilçede yolsuzluk ve suiistimallerle ekonomik kazanç elde ettiklerini; parti merkezine bildirerek, gereğinin yapılmasını istemişti.¹⁸⁷⁹Bölge Müfettişi Halit Onaran, yaptığı tahkikat sonucunda Arif Deveci’nin Fevzi Bulut’un yakın arkadaşı olduğunu; cahilliği ile belli yerde tutunamadığını; seçilmek için ciddi miktarda para harcadığını; Fevzi Bulut’un seçilmesi üzerine kendisine karşı bir cephe alındığını rapor etmişti.¹⁸⁸⁰

Fevzi Bulut, çok partili dönem başlayınca D.P’ye geçmiş; fakat seçimlerden sonra siyasi çizgisiyle uyuşmadığı için tekrar C.H.P’ye geçmişti. Fevzi Bulut’un tekrar C.H.P’ye geçmesi tartışmalara neden olmuştu. Muhalif basına göre, D.P’de tutunamadığı için istifa ettiği ve yeni ayrıldığı partiyi kötülemesi eleştirilere neden olmuştu.¹⁸⁸¹

b- Gülnar’da Parti İçinde Oluşan Rekabet

Hüsnu Kandemir, 1942’de yapılan Belediye Seçimleri’nde başkanlığa seçilmişti. Hüsnu Kandemir, 1933’de zimmetine para geçirmek ve şahıslardan borç para alarak,

---

¹⁸⁷⁶ B.C.A.490.01/727.492.1-48.

¹⁸⁷⁷ B.C.A.490.01/727.492.1-49.

¹⁸⁷⁸ İstihbarat Raporu’nda; Osman Sinanoğlu için Milli Mücadelede babası Nasreddinli Ahmet’in suçluları, asker kaçaklarını sakladığı için kafasının ezildiğini; kendisinin babasını izinden giderek ilçedeki memurlarla devamlı çekiştiğini; kadın oynattığı için 20’ye yakın davasının olduğunu, sokak ortasında Jandarma Komutanı’nı dövdüğünü, zimmetine para geçirdiğini, Sümerbank’tan aldığı yardımları Ferhenk ve Nasraddin Köylerindeki seçmenlere dağıttığı; 100 kiloya yakın şekeri ucuz fiyata alıp karaborsacılık yaptığı iddialarında bulunmuştu. (B.C.A.490.01/727.492.1-98.)

¹⁸⁷⁹ İstihbarat Raporu’nda; Fevzi Bulut için, Mersin matbaasından zimmetine para geçirdiğini, Tayyare Cemiyeti Muhasipliği yaparken evrakta tahrifat yaptığı, Kereste Tüccarı Fuat Barbur’dan 5500 lira alarak, kumarda kaybettiği söylenmişti. (B.C.A.490.01/727.492.1-99.) Ayrıca birçok suçtan dolayı Çocuk Esirgeme Kurumu’ndan atıldığı ve mahkemeye verilmiş ve halka namussuz kelimesini kullandığı iddiasında bulunmuştu. (B.C.A.490.01/660.209.1-1)

¹⁸⁸⁰ B.C.A.490.01/727.492.1-96.

¹⁸⁸¹ Vasfi Ongun “Karakter Meselesi”, **Toros**, 21 Ocak 1950.

parti haysiyetini gözetmediği için Parti Teşkilatı tarafından hakkında tahkikat başlatılmış ve mahkede yargılandıktan sonra 52 gün hapse mahkûm olmuştu. Parti Teşkilatı, bu mahkûmiyeti Belediye Başkanlığı için bir engel görmeyerek tasdik etse de bu durumun Parti Teşkilatı açısından iyi bir izlenim bırakmayacağı düşüncesiyle istifa ettirilmesini Vilâyet İdari Heyeti'nden talep etmişti.¹⁸⁸²

Hüsnü Kandemir ise, 1933'de Gülnar Belediye Üyeliğine ve 27 Şubat 1936'da Belediye Başkanlığına seçilir seçilmez her nasıl oluyorsa zimmetine para geçirmek suçlamasıyla 35 gün hapis ve altı ay memuriyetten men cezası aldığını; üç seçim kazanarak görevinde 8 sene çalışmasına rağmen suçlamaları ve hakkındaki mahkûmiyeti de dikkate alarak istifa etmesini Gülnar C.H.P. Teşkilatı'ndan talep etmişti.¹⁸⁸³ Gülnar Belediye Seçimleri, iptal edilmiş olduğundan, yeni seçim sürecinde aynı zamanda Kaza İdare Heyet Üyesi olan Hüsnü Kandemir'in seçimlerde aday gösterilip gösterilmeyeceğini; Gülnar C.H.P. Teşkilatı, Vilâyet İdare Heyeti'ne sorarak Nizamname'nin II. Maddesi'ne aykırı bir durum varsa, bunun teşkilatlarına bildirilmesini istemişti.¹⁸⁸⁴ Hüsnü Kandemir, uzun yıllar partiye hizmet ettiğini; Cumhuriyet kanunları bu gibi mahkûmiyetin memurluğu engellemeyeceğini; memuriyete mani bir durumun olmadığını 8 sene gibi uzun bir dönem çalıştırıldığı halde istifaya mecbur edilmesinin mağduriyet doğuracağını söyleyerek, Genel Merkez'den bu durumun çözülmesini istemişti.¹⁸⁸⁵

Bölge Parti Müfettişi Halit Onaran, Gülnar'da yaptığı incelemelerde; Hüsnü Kandemir'in kendisinde hiç iyi bir izlenim bırakmadığını, halk tarafından sevilmeyen bir insan olduğunu, bu defaki seçimlerde halk tarafından sevilen bir Belediye Başkan'ın seçilmesini, Parti Teşkilatı'ndan istemiş, Hüsnü Kandemir'in Belediye Başkanlığı'nda kalması, Parti Teşkilatı'nın beceriksizliğinden ve Vilâyet Teşkilatı'nın olayları yeterince önemsememesinden kaynaklandığını belirtmişti. Gülnar'da yeniden yapılacak Belediye Seçimleri'nde, Hüsnü Kandemir, partice aday gösterilse bile başkanlığa getirilmemesi için, Vilâyet İdare Heyeti gerekli tedbirleri almıştı.¹⁸⁸⁶

---

¹⁸⁸² B.C.A.490.01/253.1008.1-137.

¹⁸⁸³ B.C.A.490.01/727.492.1-122.

¹⁸⁸⁴ B.C.A.490.01/253.1008.1-137.

¹⁸⁸⁵ B.C.A.490.01/727.492.1-122.

¹⁸⁸⁶ B.C.A.490.01/727.492.1-122;B.C.A.490.01/253.1008.1-140.

B- MERSİN (İÇEL) MİLLETVEKİLLERİ VE SEÇİMLER

1- Atatürk Sonrası Mersin (İçel) Mebusları

Mersin Parti Teşkilatı,1939 Genel Seçimleri için, aday belirleme çalışmalarının 26 Mart 1939'da Mersin Halkevi salonunda yapılmasına karar vermişti.¹⁸⁸⁷Mersin'de ikinci seçim için 155 kişi adaylığını koymuş, en çok aday 18 kişi ile Bahçe Mahallesi olmuştu.¹⁸⁸⁸ Refik Koraltan, Ferit Celal Güven, General Cemal Mersinli, Turhan Cemal Beriker, Dr. Muhtar Berker ve Ahmet Ovacık seçilmişlerdi.¹⁸⁸⁹Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden sonra İsmet İnönü'nün başlattığı yeniden yapılandırma süreci, Mersin'e de yansımış, bu dönem mebusların Mersin dışından olması dikkat çekmişti.

Turhan Cemal Beriker,1891'de Adana'da doğmuş, ilk tahsilini Adana'da tamamladıktan sonra İstanbul Hukuk Fakültesi'nde iki sene okumuştur. Bu eğitimini geliştirmek için Belçika'nın Liyej şehrine gitmiş; fakat I.Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla İhtiyat Zabiti olarak askere alınmıştı. 4. Ordu'nun emrinde Şam'a gönderilmiş, Gazze Grubu Muhabere Kumandanlığı'nda ve İkinci Kolordu Kumandanlığı'nda bulunmuştu. Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra Adana'ya dönerek Fransız işgaline karşı burada mücadele etmiş, 41.Fırka Komutasında Eskişehir-Kütahya, Sakarya ve Büyük Taarruz mücadelelerinde yer almıştı. Milli Mücadele'den sonra 1923-1925 arası Mersin'de ticaret ile uğraşmıştı.1926-1938 arası Adana Belediye Başkanlığı yapmıştı. Evli ve üç çocuk babası olan Turhan Cemal Beriker 1939'da mebus seçilmişti.¹⁸⁹⁰

Dr.Ahmet Muhtar Berker,1892'de İstanbul'da doğmuştur. 1908'de Üsküdar Ravzai Terakki Rüştüyesi'ni birincilikle bitirmiş,1911'de Üsküdar İdadisi'nden mezun olmuştu.1917'de Tıp Fakültesini bitirerek burada göz asistanı olarak göreve başlamış, I.Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Çanakkale Muharebelerinde 15.Fırka Sıhhiye Bölüğü'ne atanmıştı. Haydarpaşa Askeri Hastanesi'nde ve Halep Menzil Hastanesi'nde çalışmış, ateşkesten sonra Edirne Memleket Hastanesi'nde Göz Mütihazası olarak göreve başlamıştı. Milli Mücadele'nin başlaması üzerine Adana 7. İmdadı Sıhhiye Heyeti ile Anadolu'ya geçmiş, Konya Hastanesi'nde ve Batı Anadolu Menzil Heyeti Sıhhiyesi'nde görev yapmıştı.1921'de Kilis Hükümet Tabipliğine atanmıştı.1923'de Adana'ya tayin olunarak dönemin en ciddi hastalıklarından olan trahoma karşı mücadele etmiş, 1925'de Mersin ve Tarsus'ta göz mütihazası olarak görev yapmıştı.

¹⁸⁸⁷ **Yeni Mersin**,25 Mart 1939.

¹⁸⁸⁸ **Ege Gazetesi**,17 Mart 1939.

¹⁸⁸⁹ **B.C.A.**490.01/234.926.1-7; **Ayın Tarihi**, Sayı:64/1-31 (Mart 1939) s.29;**Cumhuriyet**, 25 Mart 1939.

¹⁸⁹⁰ **TBMM Arşivi**, Turhan Cemal Beriker Dosyası, No:173.

Mersin Türk Ocağı Başkanlığı ve Himaye-i Etfal, Hilal-i Ahmer Cemiyetleri'nde idari görevlerde bulunmuş;1926'dan itibaren fırkanın içinde mutemetlik dâhil önemli görevlerde bulunmuştu.11 sene Mersin Liman Şirketi İdare Meclisi Reisliği yapmış, Mersin Halkevi'nde Neşriyat Komitesi'nde çalışmıştı.¹⁸⁹¹

Muhtar Berker, Meclis'te önemli çalışmalar yapmış, İzmir İdare-i Hususiyesi'nin milli bankalardan yapılacak 300 bin lira borçlanmasına Maliye Vekâleti'nin kefalette bulunmasını eleştirerek, bu tür idarelerin güçlendirilmesi için alınacak önlemlerin Meclis tarafından alınmasını öne sürmüştü.¹⁸⁹²Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti bütçesinin görüşülmesi sırasında, çalışanların ailelerine yardım ve teşkilatta çalışan bir kısım memurun maaşlı olarak kadroya alınmaları talebinde bulunmuştu.¹⁸⁹³Mersin Limanı'nı mamur hale getirmek için, Mersin demiryolu ve istasyonunun ıslah edilmesi gerektiğini, Meclis'te gündeme getirmişti.¹⁸⁹⁴Özellikle Mersin'in bir kıyı şehri olması dolayısıyla deniz ticaretinin gelişmesi yönünde Meclis'te çalışmalar yapmıştı.¹⁸⁹⁵Silifke Göksu Nehri üzerinde yapılacak bir köprü ile İç Anadolu bağlantının sağlanacağını, Silifke'nin askeri ve ticari öneminin artacağını vurgulamıştı.¹⁸⁹⁶ Toprak Mahsulleri Vergisi hakkındaki kanun münasebetiyle ilgili Meclis'de konuşma yapmıştı.¹⁸⁹⁷

Ahmet Ovacık,1893'de Ovacık'ta doğmuş, Silifke Sahil Müzaheret Takımı Zabıtlığı, Karaman 4.Depo Alayı İaşe Zabıtlığı, İzmir 1.Ordu Muayene Komisyon Üyeliği, İçel Vilâyet Meclisi Üyeliği, bunun dışında serbest ticaret ve çiftçilikle uğraşmıştı. Evli ve beş çocuk babası olan Ahmet Ovacık, 21 Aralık 1944'de vefat etmişti.¹⁸⁹⁸

Mersinli Cemal,1873'de Mersin'de doğmuştur.1894'te Harp Okulu'ndan,1897 Harp Akademisi'nden mezun olmuştu.1898'de Yüzbaşı rütbesiyle Genel Kurmay 3. Şubesi'ne tayin edilmiş, 1900'da Kıdemli Yüzbaşılığa kadar yükselmişti. Meşrutiyete kadar Balkanlar'da ve Dersim'de çıkan isyanları bastırmaya memur edilmiş, 1908'de bu başarısından dolayı albaylığa terfi etmişti.1910'da 2.Müfettişlik Erkânı Harbiye Riyaseti'ne atanmıştı.1912'de Balkan Savaşı'nda Berana Grubu'nda mücadele etmiş, 1913'de 42.Fırka Komutanlığı'na aynı yıl I.Ordu Müfettişliği'ne tayin edilmişti.1914'de

¹⁸⁹¹ **TBMM Arşivi**, Dr. Muhtar Berker Dosyası, No:169.

¹⁸⁹² **Ayın Tarihi**, Sayı:90,Mayıs 1941,s.15; **TBMM Zabıt Ceridesi**, XVIII/50,s.35.

¹⁸⁹³ **Ayın Tarihi**, Sayı:102,Mayıs 1942,s.49; **TBMM Zabıt Ceridesi**, II/27,s.198.

¹⁸⁹⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, II/11,s.62.

¹⁸⁹⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, XV/24,s.274.

¹⁸⁹⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, X/62,s.302.

¹⁸⁹⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi**, IX/7,s.84.

¹⁸⁹⁸ **TBMM Albümü**,(1920-1950),s.330.

8.Kolordu Komutanlığı'na getirilmiş, I.Dünya Savaşı'nda Filistin Cephesi'nde mücadele etmişti.1918'de Şam'a gelerek 4.Ordu Komutanlığı'nı devir alarak Tümgeneralliğe yükselmişti. İtilaf Devletlerinin baskısı sonucu görevinden alınan Cemal Paşa, daha sonra Harbiye Nazırlığı'na getirilmişti. İstanbul'un işgaliyle Malta'ya sürülmüş, Malta dönüşü TBMM'ye giren Cemal Paşa 1926'da İzmir Suikastı'ndan tutuklanmış ve sonrasında serbest bırakılmıştı.1939'da İçel Mebusluğu yaparken, 1941'de vefat etmişti.¹⁸⁹⁹Siyaset dışında “*Anadolu Toponomisi*” ve “*Anadolu Coğrafyası*” adlı eserleri kaleme almıştı.¹⁹⁰⁰Meclis'te emekli askerlerin maaşlarına zam yapılması ile ilgili çalışmalar yapmıştı.¹⁹⁰¹

1941'de Mersinli Cemal Paşa'nın vefatı üzerine yeniden seçim yapılmış, seçimlere 19 aday katılmış, bu adayların partide görev yapmış önemli kişiler ve muhalif olmaları dikkat çekmişti. Bunlar arasında öne çıkan Hamdi Ongun, Makbule Esadışık, Sadık Dölek, Bahattin Gökçel, Halil Dölek, Refet Tarsus, Hayri Tunçbilek, Sami Çalık ve Sait Uğur olmuştu.¹⁹⁰²Yapılan seçimde 127 oyun tamamını alan Bursa Valisi Refik Koraltan seçilmişti.¹⁹⁰³

Refik Koraltan,1889'da Divriği'de doğmuş, Daru-ı Fünun Hukuk Şubesi'nden mezun olmuştu. Gelibolu Bidayet Mahkemesi, Karaman İstinaf Mahkemesi Müdde-i Umumiliği, Konya Divan-ı Harbi Müdde-i Umumiliği, Mersin Emniyet Umum Müfettişliği, Trabzon Polis Müdürlüğü, Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Kuvay-ı Milliye Teşkilatı kuruculuğu ve Çorum Trabzon ve Bursa Valiliği yapmıştı. Dört Dönem Konya Mebusluğu yapan Refik Koraltan, Mersinli Cemal'in vefatı ile İçel(Mersin) Mebusluğu'na seçilmişti. Mebusluğu sırasında İstiklal Mahkemesi Üyeliği'nde de bulunmuştu. Refik Koraltan evli ve dört çocuk babasıydı.¹⁹⁰⁴Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu görüşmeleri sırasında, muhalif hareketlerinden dolayı Refik Bey, Hikmet Bayur'un karşı çıkmasına rağmen, partiden ihraç edilmişti.¹⁹⁰⁵Mersin çiftçilerinin savaş koşullarından dolayı yaşadıkları mazot, gaz sıkıntısı ve pamuk için kredi meselelerin çözmek için Meclis'te çalışmalar yapmış,¹⁹⁰⁶Mersin için hayati önem

¹⁸⁹⁹ **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:44-45.s.1;Dursun Gök, **Mersinli Cemal Paşa'nın Askeri Faaliyetleri**,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Ankara 1986,s.9-12.

¹⁹⁰⁰ Bekir Nevzat Toroğlu,”*General Cemal Mersinli*”,**İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:44-45.s.7.

¹⁹⁰¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, XI/54,s.191.

¹⁹⁰² **B.C.A.490.01/303.1226.1**

¹⁹⁰³ **B.C.A.030.10/76.502.16-3; TBMM Arşivi**, Refik Koraltan Dosyası, No:455.

¹⁹⁰⁴ **TBMM Albümü,(1920-1950)**,s.329.

¹⁹⁰⁵ A.Us, **Hatıra Notları**, s.659.

¹⁹⁰⁶ **Yeni Mersin**,25 Mart 1943.

taşıyan Mersin-Taşucu vapur hattı işini çözmüştü.¹⁹⁰⁷Toprak Mahsulleri Vergisi'nin Aşar'dan farklı olduğunu söyleyerek, savaş koşullarını getirdiği sıkıntıları tam olarak atlatmak için bu verginin gerekli olduğunu vurgulamıştı.¹⁹⁰⁸Valililere, ikramiye verilmesinin bu makamın otoritesini sarstığı için bu uygulamanın kaldırılmasını teklif etmişti.¹⁹⁰⁹ Alman Hükümetiyle iktisadi ve siyasi münasebetlerimizin kesilmesine dair Başvekil Şükrü Saraçoğlu'nun beyanatı üzerine Meclis'te bir konuşma yapmıştı.¹⁹¹⁰

12 Ocak 1943'de C.H.P.Meclis Grubu yaptığı görüşmelerde mebus seçimlerinin yenilenmesine karar vermişti.¹⁹¹¹14 Aralık 1942'de kabul edilen 4320 Sayılı yeni Mebus Seçimi Kanunu, her ilin bir seçim bölgesi kabul edilmesini, 1943 Seçimlerinde uygulanmıştı.¹⁹¹²1943 Seçimlerinin getirdiği en önemli yeniliklerden biri, seçilecek mebus sayısından daha fazla adayın belirlenerek, halka daha geniş bir tercih hakkının sunulması olmuştu.

Mersin'de seçim hazırlıkları erken başlamış, Dâhiliye Vekâleti'nin vilâyetlere gönderdiği talimatlara göre adayların belirlenmesine, ikinci seçmenlerin Parti Teşkilatı tarafından aday gösterilmesine karar verilmişti. Mebus seçilmek için 37 kişi talepname ile müracaatta bulunmuş,¹⁹¹³ Müracaatta bulunanların çoğunun Kuvay-ı Milliye'nin içinde yer almış ve parti teşkilatının kuruluşunda etkili olmuş kişiler olması dikkat çekmişti. Bahaattin Gökçel, Süreyya Anamur, Niyazi Ramazanoğlu, Fikri Mutlu, Şemsettin Salur, Celal Ramazanoğlu, Emin Arslan Karakaş, Taha Toros, İrfan Karahan, Ahmet Rahmi Tunçbilek, Emin Alper, Kemal Mutluay gibi öne çıkan kişiler liste dışı kalmışlardı.

2- 1943 Seçimleri ve Kuvay-ı Milliye Kadrolarının Tasfiyesi

C.H.P.Vilâyet İdare Heyeti, aynı zamanda Kaza İdare Heyeti'nin vazifesini de gördüğü için Mersin merkez kazasına bağlı bütün seçim dairelerindeki ikinci seçmenleri belirlemişti.¹⁹¹⁴13 Şubat 1943'de Cumhuriyet İlkokulu, Bahçe Mahallesi eski polis karakolu, Tahtalı Camii yanı, Mağrip Camii karşısı, Halkevi salonu olmak üzere beş

¹⁹⁰⁷ Akın Gazetesi, 10 Mayıs 1945.

¹⁹⁰⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, III/33,s.19.

¹⁹⁰⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, IX/48,s.229.

¹⁹¹⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, XIII/91,s.9.

¹⁹¹¹ B.C.A.490.01/368.1548.1-41; Ulus, 13 Ocak 1943.

¹⁹¹² Düstur, Üçüncü Tertip, XXIV, s.109.

¹⁹¹³ B.C.A.490.01/303.1226.2

¹⁹¹⁴ Yeni Mersin, 11 Şubat 1943.

noktaya sandık konulmuş, 19 Şubat 1943'e kadar oy verme işlemlerinin süreceği Parti Merkezi tarafından ilan edilmişti.¹⁹¹⁵Oy verme işlemlerinin sağlıklı yapılması için seçmen Teftiş Heyeti; Bahri Ok, Mustafa Alanya, Rıfat Ünsal, Cemil Cömert, Enver Ali Germen, Hayri Gültekin, Zekiye Olgaçay görevli olarak sandıkların başında bulunmuşlardı.¹⁹¹⁶25 Şubat'ta Parti Teşkilatı tarafından mebus adayları ilan edildikten sonra pazar günü tüm Türkiye genelinde seçim yapılacağı bildirilmişti.¹⁹¹⁷ Yapılacak Genel Seçimler için 7 milletvekilliği için 9 aday belirlenmiş,¹⁹¹⁸ Dr. Muhtar Berker, Turhan Cemal Beriker, Abdullah Bilgin, Hilmi Çakmakçı, Ferit Celal Güven, Emin İnankur, Şefik Tugay, Refik Koraltan ve Şefik Tursun aday gösterilmişti.¹⁹¹⁹

Seçim mücadelesinin en yoğun ve hareketli olan yerlerin başında Mersin gelmişti.¹⁹²⁰Seçim hazırlıkları tamamlanmış, ikinci seçmenler kasaba ve köylerden merkeze gelmişlerdi.¹⁹²¹ Dr. Muhtar Berker (423) Refik Koraltan (587) Turhan Cemal Beriker,(587) Ferit Celal Güven, (585) Emin İnankur, (484) ile Malatya Belediye Başkanı Şefik Tugay (454) ve General Şefik Tursan (584) oy alarak kazanmışlardı.¹⁹²²Abdullah Bilgin (109) ve Hilmi Çakmakçı (314) oy alarak seçilememişlerdi.¹⁹²³ Seçilenler, Mersin merkez ve köylerde incelemelerde bulunmuş ve halkın ihtiyaçlarını tespit ettikten sonra Ankara'ya hareket etmişlerdi.¹⁹²⁴

Yeni seçilen mebuslar şu isimlerden oluşmuştu.

Şefik Tursan,1881'de İstanbul'da doğmuştur. Erkan-ı Harbiye'den mezun olmuştu.¹⁹²⁵ Süvari ve Topçu Bölük ve Batarya Kumandanlıkları ve İlave Taburları Talim Öğretmenliği, Görice Redif Fırkası Kurmay Başkanlığı, Selanik Redif Fırkaları Kumandanı ve Müfettişi, İstanbul Umum Erkan-ı Harbiye Dairesi 4.Şube Subayı, Kuşadası 30.Alay Kumandanı,14.Kolordu Erkan-ı Harp Reisi, Galiçya Kolordu Erkan-ı Harp Reisi,1.Ordu Erkan-ı Harbiye Reisi, Milli Müdafaa Vekâleti Müsteşar Muavini,

¹⁹¹⁵ **Yeni Mersin**,16 Şubat 1943.

¹⁹¹⁶ **Yeni Mersin**,17 Şubat 1943.

¹⁹¹⁷ **Yeni Mersin**,19 Şubat 1943.

¹⁹¹⁸ **Ulus**,24 Şubat 1943;**Yeni Mersin**,24 Şubat 1943;Cemil Koçak, **Milli Şef Dönemi**, II (1938-1945),İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s.291.

¹⁹¹⁹ **B.C.A.**490.01/227.896.1-23; **Bugün**,24 Şubat 1943;**Yeni Mersin**,28 Şubat 1943.

¹⁹²⁰ **Vatan**,26 Şubat 1943.

¹⁹²¹ **Yeni Mersin**,27 Şubat 1943

¹⁹²²**TBMM Arşivi**, D.30; **B.C.A.**490.01/227.896.1-23;**Aydın Tarihi**, Şubat 1943,s.50;**Cumhuriyet**,2 Mart 1943; **Bugün**,2 Mart 1943.

¹⁹²³ **B.C.A.**490.01/227.896.1-23; **TBMM Arşivi**, D.30;**Vatan**,1 Mart 1943.

¹⁹²⁴ **Yeni Mersin**,15 Birinci Teşrin/Ekim 1943.

¹⁹²⁵ **TBMM Arşivi**, Şefik Tursan Dosyası, No:896.

Sivas 5. Fırka Kumandanı ve V. Dönem Denizli Mebusluğu'nda bulunmuştu.¹⁹²⁶ Mersin'de göçebe halde yaşayan Yörüklerin sorunlarının çözümü için çalışmalar yapmış;¹⁹²⁷ öğrencilerin okullarda not tutması zor olduğu için devlet tarafından kitap verilmesini önermişti.¹⁹²⁸

Şefik Tugay,1905'de Malatya'da doğmuştur. Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra¹⁹²⁹ Nusaybin Cumhuriyet Müdde-i Umumiliği, Mardan Cumhuriyet Müdde-i Umumi Muavinliği, Serbest Avukatlık, Malatya Halkevi Başkanlığı ve Malatya Belediye Başkanlığı görevlerinde bulunmuştu.¹⁹³⁰ Muhtar Seçimleriyle ilgili yeni düzenlemede Meclis çalışmalarına katılmış,¹⁹³¹ bölge için önemli olan Toprak Mahsulleri Vergisi'nin 3.Maddesi'nde değişiklik yapılmasını teklif etmişti.¹⁹³²

Emin İnankur'un ölümü üzerine yapılan seçimlerde 1944'de Hamdullah Suphi Tanrıöver'in seçilmesi, Mersin için bir kazanım olarak görülmüştü. Hamdullah Suphi, İstanbul ve Antalya Mebusluğu sırasında önemli hizmetlere imza atmıştı.¹⁹³³ Hamdullah Suphi Tanrıöver 1885'te İstanbul'da doğmuştur. Mekteb-i Sultaniyi bitirdikten sonra öğretmenlik yapmış daha sonra Türk Ocağı Başkanlığı,¹⁹³⁴ Daru'l Fünun Müderrisliği, Basın ve Haber Genel Müdürlüğü, Osmanlı Meclisi Mebusan IV. Dönem Antalya Mebusluğu, Hükümet Maarif Vekilliği, VII. Dönem Hariciye Encümeni Reisliği, Maarif Encümen Reisliği¹⁹³⁵ ve Bükreş Büyükelçiliği görevlerinde bulunmuştu. Bükreş Büyükelçiliği yaptığı sırada merkeze alınmış ve İçel(Mersin) Mebusu seçilmişti.¹⁹³⁶ II. Dünya Savaşı sonrası Amerikan yardımının yerinde bir karar olduğunu söylemişti.¹⁹³⁷

Mersin Mebusları, ilk dönemlerde Meclis'te aktif çalışmalar yapmışlardı. Özellikle ilk Meclis'te sert bir muhalefet anlayışı ile kendilerini göstermişlerdi.1923'de Cumhuriyet'in kurulması ile birlikte özellikle Besim Bey ve Niyazi Bey, Mersin'in Adana'nın gölgesinden kurtulması ve Mersin'in kalkınması için çok yoğun bir

¹⁹²⁶ TBMM Albümü,(1920-1950),s.398.

¹⁹²⁷ B.C.A.030.01/42.249.8-2

¹⁹²⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, XVII/60,s.302.

¹⁹²⁹ TBMM Arşivi, Şefik Tugay Dosyası, No:337.

¹⁹³⁰ TBMM Albümü,(1920-1950),s.398.

¹⁹³¹ TBMM Zabıt Ceridesi, VII/7 s.59-60.

¹⁹³² TBMM Zabıt Ceridesi, IX/45,s.98.

¹⁹³³ TBMM Zabıt Ceridesi, XVI/17,s.120;Emin Epengin, "Yeni Mebusumuz Tanrıöver" **Akın**,1 Şubat 1945;Avni Mutlu "Yeni Mebusumuzu Seçerken",**Yeni Mersin** 17 Birinci Kanun/Aralık 1944;**Akın**,2 Şubat 1944.

¹⁹³⁴ TBMM Arşivi, Hamdullah Suphi Tanrıöver Dosyası, No:26.

¹⁹³⁵ TBMM Albümü,(1920-1950),s.398.

¹⁹³⁶ B.C.A.030.11.1.0/171.35.17.

¹⁹³⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, XXIV/48,s.27.

çalışmanın içine girmişlerdi. Mersin Liman'ın yapılması konusunda Meclis'te önemli bir kamuoyu oluşturmuşlardı. Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümüne kadar seçilen Mersin Mebuslarından Süleyman Fikri Mutlu ve Muhtar Berker'in dışındakiler Meclis'te Mersin'in sorunlarını gündeme taşımamışlardı.1938'den sonra İsmet İnönü dönemiyle birlikte Mustafa Kemal Atatürk'ün kadrolarının tasfiye edilmesi ve muhaliflerle barışma girişimleriyle yaşanan değişim, Mersin'e de yansımış İsmet İnönü ile birlikte Mersin Mebuslarının Mersin dışından olması dikkat çekmişti.1943'de yapılan seçimlerde Milli Mücadele'de Kuvay-ı Milliye hareketi ile Mersin ve havalisinin Fransız ve Ermeni işgalinden kurtulmasında önemli görevler üstlenen Fikri Mutlu, Şemsettin Salur, Emin Arslan Karakuş, Taha, Emin Alper, Kemal Mutluay gibi Kuvay-ı Milliyeciler adaylık başvurularında liste dışı kalmışlar, böylelikle, Parti Teşkilatı'nın kuruluşundan beri içinde olan kişiler tamamen tasfiye edilmişlerdi.

3- Mersin (İçel) Eski Mebuslarının Maddi Yardım Talepleri

TBMM'nin birinci devresinde mebusluk yapmış olanlardan yardıma muhtaç bulunanlara para yardımı yapılması konusu, C.H.P. Meclis Grubu'nun genel toplantısında kararlaştırılmıştı. Genel Başkanlık Divanı'nın hazırladığı kararnamede; mesleği memuriyet olup da mebusluğa seçilen özel kanunlarla emeklilikleri yapılmış, olanlara tahsis edilmiş emekli maaşı ve gelirlerinin toplamı 95 lirayı bulmayanlara yardım yapılması uygun görülmüştü.¹⁹³⁸

I.TBMM'de Mersin Mebusu olan Yusuf Ziya Eraydın, ilk dönemlerde yokluk içinde mebusluk yaptığını; Milli Mücadele'nin tamamlanmasından sonra yaşanan ekonomik yokluktan da maaşını doğru dürüst alamadığı için iaaşe ve para sıkıntısı yaşadığını ve ameliyat olduğu için maddi açıdan çok zor durumda olduğunu; diğer mebuslara yardım yapılmasına rağmen kendisine niçin yapılmadığının açıklanmasını istemişti.¹⁹³⁹Yapılan incelemelerde; Yusuf Ziya Eraydın'ın bir bahçesi olduğu, C.H.P.'ye üye olmadığı ve zamanında S.C.F'ye girdiği halde İdari Heyet'te görev almadığı anlaşılmıştı. Yusuf Ziya Eraydın'ın 2400 liralık bir gelire sahip olduğu için yardım yapılmasına gerek olmadığına karar verilmişti.¹⁹⁴⁰Yusuf Ziya Eraydın ise, bahçesini 1938'de 3800 liraya sattığını; fakat kendisine ödenmesi gereken bu paranın

¹⁹³⁸ B.C.A.490.01/522.2096.1-145.

¹⁹³⁹ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A 2/13-27,F.10294.

¹⁹⁴⁰ B.C.A.490,01/519.2082.1-7.

Ziraat Bankası tarafından ödenmediğini ve Tarsus Ziraat Bankası Müdürü Raşit Temel'in bu paranın ödenmesi için merkez müdürlüğüne yazı yazmasına rağmen 6 senedir bu paranın kendisine ödenmemesinden ötürü mağdur olduğunu söylemişti.¹⁹⁴¹

I.TBMM'de İçel Mebusu olan Sami Rıza Arıkan'ın "E" serisine ayrılması uygun görülmüş ve hayatı müddetince ve şahsına münhasır olmak üzere kendisine ayda 25 lira para yardımı yapılması yüksek Genel Başbakanlık Divanı'nın tasdikinden sonra, 18 Şubat 1941 Tarihli ve 77 Sayılı Kararname ile kabul edilmişti. Sami Rıza Arıkan'a birikmiş paralar dâhil olmak üzere 75 liralık bir ödeme yapılmıştı.¹⁹⁴²1949'da vatani hizmetinden dolayı aylık bağlanması talebi, hayatındaki değişiklikler bilinmediği için olumlu bakılmamıştı.¹⁹⁴³1963'te vefat etmiş olmasına rağmen eşi Fatma Arıkan ve kızı Hayriye, yaşadığı yerde ikâmet etmeye devam etmişlerdi.¹⁹⁴⁴

I.TBMM'de İçel Mebusu olan Ali Rıza Ataişık, piyasaya 1000 lira borcu olduğunu, elinde bulunan arazisinden eline 20 lira geçtiğini, emekli maaşı olmadığı için borçlarının faizini bile ödeyemediğini, çok zor durumda olduğu için kendisine yardım edilmesini talep etmişti. Yapılan incelemelerde, C.H.F.'ye üye olmadığı ve zamanında S.C.F.'ye girdiği halde İdari Heyet'te görev almadığı anlaşılmıştı. Mut İlçesi'nde oturan Ali Rıza Ataişık'a aylık 50 lira yardım yapılması karara bağlanmıştı. Ali Rıza Ataişık'ın ölümü üzerine 1 Mart 1942'den 31 Mayıs 1942' ye kadar birikmiş olan 150 lira ailesine gönderilmişti.¹⁹⁴⁵Ali Rıza Ataişık'ın ailesi, 1949'da vatani hizmetinden dolayı aylık bağlanmasını talep etmişti.¹⁹⁴⁶

I.TBMM'de İçel Mebusu olan Naim Ulusal'ın partiden yardım talebi, Silifke'de avukatlık yaptığı ve ekonomik durumu iyi olduğu için kabul edilmemişti.¹⁹⁴⁷1947'de Naim Ulusal'ın ailesinin yardım talebi geri çevrilmişti.¹⁹⁴⁸İçel Mebuslarından Hacı Sabri Güney'in oğlu Haluk Güney vasıtasıyla aylık bağlanmasını talep etmişti.¹⁹⁴⁹

I.TBMM'de İçel Mebusu olan Haydar Arslan'a "B" serisine ayrılan ve ayda 50 lira verilmesi kararlaştırılmıştı.4178 Sayılı kanun hükümlerine uygun kararname ile % 25 zam ile birlikte toplam tutar olan 137 lira kendisine ödenmişti.1 Nisan 1947'den 1

¹⁹⁴¹ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A 2/12-31,F.7694.

¹⁹⁴² B.C.A.490,01/522.2096.1-14.

¹⁹⁴³ TBMM Arşivi, Sami Bey Dosyası, No:203

¹⁹⁴⁴ TBMM Arşivi, No. 203.

¹⁹⁴⁵ B.C.A.490,01/518.2079.3-1.

¹⁹⁴⁶ TBMM Arşivi, Ali Rıza Bey Dosyası, No:199.

¹⁹⁴⁷ B.C.A.490,01/517.2075.1-4

¹⁹⁴⁸ TBMM Arşivi, Naim Bey Dosyası, No:202.

¹⁹⁴⁹ TBMM Arşivi, Hacı Ali Sabri Efendi Dosyası, No:280.

Temmuz 1947'e kadar kendisine ödenen 187 lira D.P. Milletvekili seçildiği için muhalif bir partiye geçen birine para ödemenin yanlış olduğu kararıyla Genel Merkez'e geri gönderilmişti.¹⁹⁵⁰1950'de kendisine vatani hizmetinden dolayı aylık bağlanmasını talep etmişti.¹⁹⁵¹

I.TBMM'de İçel Mebusu olan Şevki Göklevent'e üç aylık tahsisatı 93 lira makbuz karşılığında Ziraat Bankası aracılığıyla gönderilmişti.¹⁹⁵² Şevki Göklevent'e verilen yardım parası parti teşkilatında rahatsızlığa yol açmış, kendisinin çiftlik sahibi olduğu ve gelirinin iyi olmakla beraber emekli maaşını aldığını, yardıma muhtaç olduğunu beyan etmişse de; Gülnar'da 3.derece zenginlerinden olduğu iddia edilmişti. Partiden para almak için üzerinde bulunan arazileri eşi ve çocukları üzerine yaptığı Gilindire Nahiyesi'ne bağlı Hacı Balladin Köyü'nde kereste imalathanesinin bulunduğu tespit edilmiş; çocuklarının ticaretle uğraştığı ve karısının da aileden zengin olduğu vurgulanmıştı. Dava vekilliği de yaptığı için yardıma ihtiyacı olmadığı, kendisine verilen yardımın kesilmesi istenmişti.¹⁹⁵³1955'de vefat etmiş olmasına rağmen oğlu Muzaffer Göklevent, Gülnar İlçesi Hacıpınar Mahallesi'nde ikamet etmeye devam etmişti.¹⁹⁵⁴Gülnar Parti Teşkilatı'ndan gelen şikâyetlerde, İkinci Grup'ta iken sert muhalefet yaptığı, S.C.F. döneminde fırka aleyhinde olumsuz propaganda yaptığı, Hilmi Uran, Belediye Başkanı Emin Işık ve Varidat Memuru Fikri Arıkan'ın da buna şahit olduklarını "*Parti kucığında bir yılan beslemekte*" denilerek parti disiplinine uyan kişilere yardımın verilmesi teklif edilmişti. D.P.'nin lehinde propaganda yaptığı için Parti Teşkilatı'ndan yardım parası alan bir kişinin, D.P.lehinde hareket etmesinden ötürü birçok partili Gülnar C.H.P.Teşkilatı'ndan ayrılmıştı.1948'de kendisine verilen yardım parası Genel Merkez tarafından kesilmişti.¹⁹⁵⁵

4- 1942 Belediye Seçimi ve Muhalefetin Teşkilatlanması

1942 Belediye Seçimleri için hazırlıklar başlamış, seçime katılacak vatandaşların isimleri tespit edilerek listelerin hazırlanmasına başlanmış,¹⁹⁵⁶Belediye, Mersin'in bütün

¹⁹⁵⁰ B.C.A.490,01/520.2086.2-2

¹⁹⁵¹ TBMM Arşivi, Haydar Bey Dosyası, No:201.

¹⁹⁵² TBMM Arşivi, Şevki Bey Dosyası, No:204.

¹⁹⁵³ B.C.A.490,01/523.2099.1-4.Şevki Göklevent'in parti kütüğünden kaydı silinmişti. (B.C.A.490.01/160.640.2)

¹⁹⁵⁴ TBMM Arşivi, No:203.

¹⁹⁵⁵ B.C.A.490.01/523.2099.1-5.

¹⁹⁵⁶ Yeni Mersin, 14 Ağustos 1942.

mahallelerinde oturan ve seçmen hakkını kazanan vatandaşların isimlerini tespit ederek, seçim işlerini organize etmek için 10 mahalleden 5 asıl ve 5 yedek üye seçmişti.¹⁹⁵⁷İhsaniye'den Galip Göl, Nusratiye'den Enver Ali Görmen, Mahmudiye'den Hakkı Deniz, Camiışerif'den Yakup Ersoy, Hamidiye'den Ziya Talas, Bahçe'den Cemil Cömert, Mesudiye'den Fahri Merzeci, Kiremithane'den Mehmet Kanun, Nüzhetiye'den Sait Arif Akıncı, Osmaniye'den Hasan Çolak seçilmişti.¹⁹⁵⁸Belediye Seçim Encümeni, oy verecek vatandaşların isimlerinin olduğu listeleri, şehrin işlek caddelerine asmaya başlamış, oy kullanma tarihi 1-8 Ekim arası olarak belirlenmişti.¹⁹⁵⁹Belediye Seçimleri hazırlıklarını yerinde teftiş etmek için Parti Müfettişi Halit Onaran Mersin'e gelmişti. Yapılan görüşmeler sonucunda 24 Eylül'de gizli oylama ile adayların belirlenmesine karar verilmişti.¹⁹⁶⁰

1942 Belediye Seçimleri'nde, Mersin'de şimdiye kadar görülmeyen bir hizip teşekkül etmiş ve ciddi bir faaliyet içerisine girmişlerdi. Hamdi Ongun'un başını çektiği grup kendilerine yakın olan isimleri seçtirmek için halkı etkilemeye yönelik propaganda faaliyetlerine girmişlerdi. Müftü Ailesinden olan Abdullah Ersoy ve arkadaşlarına karşı başlattıkları muhalefet hareketi karşısındaki girişimleri, başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Yapılan seçimde muhalefetin içerisinde yer alan kişiler, aday listesine alınmamışlardı.¹⁹⁶¹Muhalifler, Belediye İntihap Encümeni seçimlerinde Abdullah Ersoy ve arkadaşlarının usulsüzlük yaptığını; bu encümene 10 mahalleden 20 kişi seçildikten sonra kanunen 20 kişi arasında kura çekilmesi gerekirken, bu usule uygun hareket edilmediğini ve istediklerini encümene ayırdıklarını iddia etmişlerdi. Belediye Seçimi'nde de partili olmayan kişileri Merkez Bankası Müdürü Niyazi Denker, İçbak Fabrikası Müdürü Hamit Bey, Tüccardan Sadettin İpekçiler, Tüccar Mehmet Yılgör, İsmail Hakkı Soner, Kolanyacı İsmail Ülgen, Eczacı İrfan Tankut, Kasap Selim Akuzun ve Avukat Sadık Kılıçoğlu, kendilerine yakın oldukları için parti adayı gibi göstererek seçimi kazandırmışlardı.¹⁹⁶²

Abdullah Ersoy ve arkadaşlarına, Mersin Belediye Seçimi yoklamasında 45 partiliden 27'sinin evet oyu vermesine karşılık, 18 kişi hayır oyu vermişti. Mersin Belediye Üyeliği'ne aday gösterilenler arasında partiye kayıtlı olmayan ve bugüne

---

¹⁹⁵⁷ **Yeni Mersin**, 4 Eylül 1942.

¹⁹⁵⁸ **Ege**, 4 Eylül 1942.

¹⁹⁵⁹ **Yeni Mersin**, 4 Eylül 1942.

¹⁹⁶⁰ **B.C.A.490,01/253.1008.1-153;Yeni Mersin**, 16 Eylül 1942.

¹⁹⁶¹ **B.C.A.490,01/253.1008.1-146; B.C.A.490,01/660.207.1-76.**

¹⁹⁶² **B.C.A.490,01/660.207.1-76.**

kadar kayıtlarını yaptıramamış olanların adaylığına, seçilemeyen partililer, herhangi bir itirazda bulunmamasına rağmen kendi menfaatlerine uymadığı için muhalifler, bunu seçim malzemesi olarak kullanmışlardı.¹⁹⁶³ Parti Müfettişi Halit Onaran'ın Başkanlığı'nda yapılan toplantı sonucu, 27 asil ve 27 yedek üyeden oluşan 54 üye tespit edilmiş;¹⁹⁶⁴ Asil Üyelerden öne çıkanlar Yusuf Kılıç, Hasan Akel, Bahri Ok, Kamil Tarhan, Enver Germen, Yusuf Kösel, Cumhuriyet Merkez Bankası Müdürü Niyazi Denker, Belediye Başkanı, Mithat Toroğlu olmuştur. Parti Teşkilatından listeye; C.H.P Kaza İdare Heyeti Başkanı, Abdullah Ersoy, Vilâyet Heyeti Başkanı, Rıza Bozkurt, Fikri Mutlu Üyeliklere; Zekiye Olgaçay ve Rukiye Toluner seçilmişlerdir.¹⁹⁶⁵

Belediye Seçimlerinde oy veremeyenler de dikkate alınarak oy verme süresi uzatılmış,¹⁹⁶⁶ 17 Ekim'e kadar uzatılan oy verme işlemi tamamlanınca Belediye Başkanı ve Belediye Encümenini tespit etmek için 2'si kadın olmak üzere 7 kişilik Belediye Meclisi seçilmişti.¹⁹⁶⁷ Belediye Başkanlığı için, Parti Teşkilatı'nın aday gösteremeyeceği ve seçimin gizli yapılması kararlaştırılmıştı.¹⁹⁶⁸ Yapılan oylamada Hakkı Deniz Belediye Başkanlığı'na seçilmiş,¹⁹⁶⁹ Kâtipliklere; Hasan Akel, Bahri Ok ve Hilmi Özer getirilmişti. Üyeliklere; Abdullah Ersoy, Yusuf Kılıç, Fahri Uygurmen seçilmişti.¹⁹⁷⁰

a- Gülnar'da Belediye Seçimleri ve Yaşanan Suiistimler

Gülnar Belediye Seçimi'nde Hüsnü Kandemir'in kazanması ve Parti Teşkilatı dışında aday gösterildiği için sorunlar yaşanmıştı. Gülnar'da Tefvik Hasanoğlu, Parti Müfettişi'ne gönderdiği telgrafta; "*Yüz kızartıcı suçtan mahkûm Hüsnü Kandemir'le parti adayları dışında oy alarak belediye azalığına seçilenler hakkında hiç bir muamele yapılmadığı ve parti prensiplerine uygun olmayan bu vaziyetin önüne geçilmesi*"¹⁹⁷¹ bildirilmişti.

Bölge Müfettişi Bursa Milletvekili Talat Simer, Mersin İdare Heyeti'nden bu şekilde, parti adayları dışında kazanan üyelerinin bulunduğu ve bunların derhal

¹⁹⁶³ B.C.A.490,01/160.641.3.-2.

¹⁹⁶⁴ B.C.A.490,01/253.1008.1-154.

¹⁹⁶⁵ **Şinasi Develi Özel Arşivi**, Belediye Seçimlerinde Seçilenlerin Listesi; **Yeni Mersin**, 25 Eylül 1942.

¹⁹⁶⁶ **Yeni Mersin**, 9 Birinci Teşrin/Ekim 1942. Seçime katılım oranı % 45,5 6529 kadın seçmenden 3090'ı; 6013 erkek adaydan 2616 sı oy kullanmıştı. (B.C.A.490,01/253.1008.1-156.)

¹⁹⁶⁷ **Yeni Mersin**, 17 Birinci Teşrin/Ekim 1942.

¹⁹⁶⁸ **Yeni Mersin**, 1 İkinci Teşrin/Kasım 1942.

¹⁹⁶⁹ B.C.A. 490,01/253.1008.1-154.

¹⁹⁷⁰ **Yeni Mersin**, 3 İkinci Teşrin/Kasım 1942.

¹⁹⁷¹ B.C.A..490,01/253.1008.1-42; B.C.A..490,01/160.640.2.-130.

istifaya davet edilerek, bu kötü durumun düzeltilmesini bildirmişti. Parti dışında kazanan adayların istifa etmemesi üzerine haklarında soruşturma açılmıştı.¹⁹⁷² Talat Simer, olayları araştırmak için 28 Kasım 1942'de Gülnar'a gelerek Parti Başkanı Hüseyin Gökuluğ, Vilâyet İdare Heyeti Başkanı Ali Rıza Bozkurt ve Silifke Belediye Başkanı Sami Arıkan ile bir toplantı yapmıştı. İncelemeler sonucunda, birçok yolsuzluklara meydan verildiği ve yoklamanın da çok usulsüz yapıldığı ve istifası gereken üyelerin yalnız bir kişi olmayıp, birçok üyenin bulunduğu anlaşılmıştı. Talat Simer, yoklamanın acele ile yapıldığını, yoklamada 12 kişi olması gerekirken 11 kişinin hazır olduğu ve 2 kişinin hem Mahalle Ocağı ve nahiye ve hem de eski Kaza İdare Heyeti namına yoklamaya iştirak ettikleri ve bu suretle hazırda bulunan üye sayısını fazla göstermek için yapıldığını beyan etmişti. Gülnar'da parti adına gösterilen Belediye Üyesi Adayları; Hüsnü Gökuluğ, Naci Burgut, Emin Işık, Yusuf Arısı, Hüsnü Kandemir, Ahmet Aydın, Ali Aydın, Şevki Göklevent, Emin Edis, Arif Kayrak, Mustafa Rahmi Öz, Mustafa Sarıkaya olup ilk beş kişi kazanmış; diğer kazanamayanların yerine aday listesinde isimleri olmayan Ahmet Özkan, Mehmet Önge, Hasan Burgut, Ali Özer ve Veysel Özkan seçilmişlerdi.¹⁹⁷³ Gülnar Belediye Seçimleri'nde yoklamada olduğu kadar seçiminde usulsüz yapıldığını tespit eden Parti Müfettişi Talat Simer, ayrı ayrı istifalar yerine, bütün üyelerin istifa ederek seçimlerin yeniden yapılmasının daha doğru olacağını bildirmişti. Hüsnü Gökuluğ, yaptığı bütün çalışmalara rağmen üyelerin istifa etmesini sağlayamamıştı.¹⁹⁷⁴

Parti Müfettişi Talat Simer, "*Gülnar gibi henüz Parti teşkilâtı pek iptidai bir şekilde kalmış olan bir Kazada her ne şekilde olursa olsun yapılan bu yolsuz hareketin takipsiz kalması esasen çok cahil olan halkın müteakip intihaplar dav ve mühim memleket işlerinde bu halden ciir'et olarak farklı şekilde bir menfi harekete yeltenmesi çok muhtemeldir. Önümüzde ve pek yakında yapılacak umumî Mebus intihabında daha lüzumsuz hareketlerin hudusu da beklenebilir. Bu itibarla esasen seçim ve sandık işlerine de fesad karıştırıldığı söylenerek ve ufak bir tetkik ile hakikaten mevcudiyeti tebeyyün edecek olan bu fesad bahane edilerek Gülnar belediye seçiminin fesih ve tecdidî cihetine gidilmesi ve yeni yapılacak seçimin gerek yoklamasının ve gerekse bittabi seçimin idare heyeti âzasından bir arkadaşın nezareti altında yaptırılmasının temini ve bundan sonra yapılacak bütün seçimlerde esasen mensupları birbirine girmiş, henüz parti ruh ve hatta manasını anlamamış olan bu kazamızın yakından*

¹⁹⁷² B.C.A..490,01/253.1008.1-42; B.C.A..490,01/160.640.2.-131.

¹⁹⁷³ B.C.A.490,01/253.1008.1-43; B.C.A.490,01/160.640.2.-132.

¹⁹⁷⁴ B.C.A.490,01/253.1008.1-44; B.C.A.490,01/160.640.2.-132.

*takip olunarak hiç bir suretle yalnız başına bırakılmamasını çok lüzumlu görüyorum*¹⁹⁷⁵ diyerek olayın önlenmemesi durumunda mebus seçimlerinde suiistimallerin devam edebileceği uyarısında bulunmuştu.Yapılacak seçimlerde, Belediye Başkanı Hüsnü Kandemir'in Mut Başkâtibi iken zimmetine para geçirdiği bu olaydan dolayı hapis yattığı, bu durumun memuriyetine engel bir durum teşkil etmemesine rağmen temiz siyaset açısından durumunun dikkate alınması gerektiği vurgulamıştı.

C- MERSİN HALKEVİ VE FAALİYETLERİ

1- Mersin Halkevinin İdari Yapısı ve C.H.P. İle İlişkileri

1938'de en yoğun çalışmalar yapan halkevleri arasında Ankara, Bursa, Manisa, Samsun, İzmir ile birlikte Mersin Halkevi gösterilmişti.¹⁹⁷⁶ Yoğun ve başarılı çalışmalar yapmasında, Parti Teşkilatı'nın Ankara, İzmir, Uşak, Siverek ile birlikte Mersin Halkevi'ne en iyi yardımları ulaştırması da etkili olmuştu.¹⁹⁷⁷ Yapılan çalışmalarda Çukurova'nın tarihinin aydınlatılmasının yanında Manisa Saylavı B.Kazım Nami Duru Altı Ok konulu konferans vermiş;¹⁹⁷⁸ bölgenin zenginliklerini tanıtmının yanında parti prensiplerinin aşılması da önemli bir hedef olarak görülmüştü.

Rejimin halka benimsetilmesi konusunda Mersin Halkevi başarılı çalışmalar yapmış,¹⁹⁷⁹ Halkevi Başkanı Mansur Bozdoğan'ın Maraş Mebusluğu'na seçilmesiyle, açık olan Başkanlığa Parti Teşkilatı Üyesi ve tüccar olan Fuad Mörel seçilmişti.¹⁹⁸⁰ Mersin Halkevi, 1939'da Halkevi Müfettişi Behçet Kemal Çağlar ve Dâhiliye Vekili Faik Öztürk'ı ağırlayarak çalışmalarla ilgili bilgi vermişti.¹⁹⁸¹ Temsil Kolu'ndan ayrılan Mehmet Tanrıöver'in yerine Kadıköy Halkevi Temsil Kolu'ndan Adnan Ekinci'nin seçilmesinden sonra kış programı üzerinde durulmuş; dil, tarih, ekonomi, sağlık ve folklor konuları üzerinde seri halde konferanslar verilmesi kararı

¹⁹⁷⁵ B.C.A.490,01/160.640.2.-131; B.C.A..490.01/253.1008.1-44.

¹⁹⁷⁶ Selvi Gürpınar, **1932-1945 Yılları Halkevi Tarihçesi Adana Halkevi ve Çıkardığı Dergilerin Değerlendirilmesi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 1998, s.9.

¹⁹⁷⁷ **Son Telgraf**, 19 Şubat 1938; **Cumhuriyet**, 19 Şubat 1938.

¹⁹⁷⁸ **Ege**, 3 Şubat 1938; **Yeni Mersin**, 20-21 Şubat 1938.

¹⁹⁷⁹ **Türk Sözü**, 19 Şubat 1939.

¹⁹⁸⁰ **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:14-15, Yıl:2, 1939, s.18.

¹⁹⁸¹ **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:22, Yıl:2, 1939, s.6.

alınmıştı.¹⁹⁸² Adnan Menderes teftişinde; Halkevi'nin parti ile ilişkilerinin iyi durumda olduğunu; öğretmenlerden daha iyi faydalanması gerektiğini rapor etmişti.¹⁹⁸³

1940'da hazırlanan yeni talimatname ile Parti Teşkilatı içerisinde her zaman tecrübeli ve devamlı vaktini bu işe harcayacak birilerini bulmak mümkün olmadığından bazı halkevlerinin çalışmalarının aksamaması için talimatnamede değişikliğe gidilerek, Parti Teşkilatı dışından da başarılı kişilerin İdari Heyet'e seçilmesi kabul edilmişti. Ayrıca Dil, Tarih, Edebiyat Kolu'nun Dil ve Edebiyat olarak; Sergi ve Müze Kolu'nun Tarih ve Müze Kolu olarak isimlerinin değiştirilmesine karar verilmişti.¹⁹⁸⁴ Halkevi'nin çalışmalarının daha iyi olabilmesi için bütçe darlığının giderilmesi gerektiğini vurgulanmıştı.¹⁹⁸⁵ Fuad Mörel'in görevi bırakması üzerine Turyağ Fabrikası Müdürü Sükuti Sözen Halkevi Başkanlığı'na seçilmişti.¹⁹⁸⁶ Parti Müfettişi Hasan Reşit Tankut, Halkevi'nde yaptığı incelemeler sonucunda, Parti Teşkilatı ile Halkevi Teşkilatı'nın kaynaşmış bir durumda olduğunu; 8 şubesinin faal olarak çalıştığını; ön planda olan şubesinin ise Kitapsaray Şubesi olduğunu, halkla daha sıcak temas kurularak halkın anlayabileceği konferansların verilmesinin daha uygun olacağı tavsiyesinde bulunmuştu. Spor, Temsil, Sosyal ve Kitapsaray Kolları'na büyük bir ilginin olduğunu; Adana da dahi bu rağbeti görmediğini, bunun iyi değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştı. Yeni bir Halkevi binasına ihtiyacın olduğunu ve iyi durumda olan kütüphaneden Hıristiyan mekteplerinden alınmış kitapların çıkarılmasının daha iyi olacağını söylemişti.¹⁹⁸⁷ Parti Teşkilatı'nda görev yapan bayanların daha aktif olarak, Halkevi çalışmalarında yer almasını istemiş,¹⁹⁸⁸ partinin önemli umdelerinden olan Altı Ok ile ilgili bir konferans vermişti.¹⁹⁸⁹

Mersin Halkevi, 1941'de yaptığı seçimle; Dil Edebiyat Kolu: Sait Uğur, Fikri Mutlu, Tahsin Narman, Burhan Altay, Samimi Aylüs; Güzel Sanatlar Kolu: Hasan Gürepik, Vasık İnal, Cemil Üncü, Selma Okçu, Şehbal Duran; Temsil Kolu: Şefik Ergündüz, Reşad Demir, Celal Abaç, Mehmet Tanrıverdi, İhsan Aksu; Spor Kolu: Muharrem Yeğin, Edip Buran, İsmail Hakkı Berk, Muharrem Okşar, Kemal Ural; Köycülük Kolu: Enver Aylür, Ziya Eraydın, Muhsin Yanpar, Ulviye Alpay, Akif

¹⁹⁸² **Yeni Mersin**, 26 İkinci Teşrin/Kasım 1939.

¹⁹⁸³ **B.C.A.** 490.01/660.209.1-21.

¹⁹⁸⁴ **1940 Halkevleri Talimatnamesi**, s.8.

¹⁹⁸⁵ **B.C.A.** 490.01/160.640.1-21.

¹⁹⁸⁶ **B.C.A.** 490.01/940.649.3-95; **B.C.A.** 490.01/5.25.3-14; **Yeni Mersin**, 26 Eylül 1940.

¹⁹⁸⁷ **B.C.A.** 490.01/660.206.1-6.

¹⁹⁸⁸ **B.C.A.** 490.01/660.209.1-34.

¹⁹⁸⁹ **B.C.A.** 490.01/1010.898.1-47.

Hayırlıoğlu; Kitapsaray Kolu: Fuad Akbaş, Mithat Karagülle, Hüsameddin Karadağ, Hatice Uluğ, Naci Aydemir; Müze Kolu: Selim Dönmez, Fıtnat Kızılok, Abidin Gündem, İbrahim Erim, Mahmut Sayın; Sosyal Yardım Kolu: Tevfik Demirok, Vasfi Öztelli, Tahsin Soylu, Nurettin Saydam, Habil Arıkol; Halk Dersaneleri Kolu: Fazilet Narman, Salih Timuçin, Fazıla Aka, Nuriye Süer, Şerafeddin Ulusalsoy'dan oluşmuştu.¹⁹⁹⁰

Halkevi Başkanı Sukuti Sözen'in merkezi Ankara'da bulunan Malatya Bez ve İplik Fabrikaları Müdürlüğü'ne tayin edilmesi üzerine, C.H.P. Teşkilat Üyesi Dr. Hayri Toluner başkanlığa seçilmişti.¹⁹⁹¹ Halkevi'nin yeni genç Başkanı ile birlikte çalışmalar planlı bir şekilde yürütülmüş, kollar bir okul haline getirilmişti.¹⁹⁹² Parti Müfettişi Halit Onaran ve Başvekil Dr. Refik Saydam, 1941'de Mersin Halkevi'ni ziyaret ederek çalışmaları yerinde incelemişlerdi.¹⁹⁹³ Bu dönemde de parti umdeleri çerçevesinde konferanslara devam edilmiş; Mersin Adliyesi'nde çalışan hâkim adaylarından Güzide Şener, Milliyetçilik ve Halkçılık adlı bir konferans vermişti.¹⁹⁹⁴ Halkevi'nin Parti ile ilişkileri iyi bir konumda ilerlemiş, Parti Genel Sekreteri Memduh Şevket Esendal, Mersin Halkevi'ni ziyaret ederek çalışmalar hakkında bilgi almıştı.¹⁹⁹⁵

1945'de Halkevi çalışmaları genişletilerek devlet memurlarının da partinin kayıtlı üyeleri gibi Halkevi'nde fiili olarak görev almalarının önü açılmıştı.¹⁹⁹⁶ C.H.P.'nin V.Büyük Kurultayı'nda nahiye ve köylerde, Halkevi açılması için uygun şartların oluşmaması nedeniyle, halk eğitimini yaygınlaştırmak için Halkodalarının açılması uygun görülmüştü.¹⁹⁹⁷ Parti Teşkilatı ile yapılan toplantı sonucunda Anamur ve Gülnar'da iki halkevi açılmasına karar verilmiş, Mersin merkezde Çiftlik, Çavak, Emirler, Burhan, Gözne, Buzan, Tömük, Erçel, Akarca, Arpaçsakarlar, Kazanlı, Yanpar, Belenkeşli Köylerinde; Silifke ve Tarsus'ta 10; Mut'ta Kürkçü, Hacıahmetli, Çömelek ve Dağpazarı; Anamur'da Ortaköy, Nasrettin, Bozyazı; Gilindre ve Ovacık'ta halkodası açılmasına karar verilmiş,¹⁹⁹⁸ Mersin genelinde yeni açılanlarla birlikte

---

¹⁹⁹⁰ **Yeni Mersin**,23 Mart 1941.

¹⁹⁹¹ **B.C.A.**490.01/940-649,3-30;**B.C.A.**490.01/5.25.3-5;**İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:38-39.

Yıl:4,1941,s.11;**Yeni Mersin**,12 İkinci Teşrin/Kasım 1941.

¹⁹⁹² **Yeni Mersin**,26 Birinci Kanun/Aralık 1942.

¹⁹⁹³ **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:46-47,Yıl:4,1941,s.2.

¹⁹⁹⁴ **B.C.A.** 490.01/1010.898.1-3.

¹⁹⁹⁵ **Bugün**,28 Haziran 1942.

¹⁹⁹⁶ **B.C.A.** 490.01/1101.23.1-10.

¹⁹⁹⁷ **Halkevi Dergisi**, Sayı:41,Mart 1970,s.26.

¹⁹⁹⁸ **Yeni Mersin**,24 Şubat 1945.

Halkodalarının sayısı 34'e ulaşmıştı.¹⁹⁹⁹Yaşanılan süreç ile ilgili Parti Teşkilatı'nın görevlendirdiği Mersin Mebusu Hamdullah Suphi Tanrıöver halkı aydınlatabilmek için II. Dünya Savaşı'nda Türk dış politikası hakkında önemli bir konferans vermişti.²⁰⁰⁰

2- Mersin Halkevi'nde Yaşanan Sıkıntılar

1936'da belli bir toparlanma sürecine giren Mersin Halkevi bu yıldan itibaren en iyi çalışan Halkevleri içerisinde yer almasına rağmen, II. Dünya Savaşı süreci ile birlikte yaşanan ekonomik zorluklardan yeniden bir takım sıkıntılar yaşamıştı.

II. Dünya Savaşı ile birlikte toplantılar düzenli yapılamamış, toplantıların dışında konferanslara katılım azalmıştı. Komite Seçimleri, ilgisizlikten haftalarca yapılamamış, fikir sohbetlerin yerine halka daha cazip gelen eğlenceli gösterilere katılım olmuştu.²⁰⁰¹Halkevi Başkanı Tahsin Soylu, tiyatro üyelerinin kendilerinden istenilen randımanı veremediğini ve halkın istenilen ölçüde Halkevi çalışmalarına katılamamasından rahatsızlık duyduğunu söylemişti.²⁰⁰²Akın Gazetesi Sahibi Ata Çelebi, Mersin Halkevi'nin çalışmalarının çok yanlış olduğunu, köylerde halkı Halkevi'ne davet eden tellalların Türkçe dışında başka diller konuştuğunu ve duyulan ilginin azaldığını, bunun sorumlusunun idareciler olduğunu söylemişti.²⁰⁰³Parti Müfettişi Abidin Ege, Ata Çelebi'nin iddialarının doğruyu yansıtmadığını; Halkevi'ne ilginin gün geçtikçe arttığını; İkinci İnönü kutlamalarında Halkevi salonunun dolduğunu ve halkın büyük bir ilgi gösterdiğini; bu tür iddiaların şahsi çekişmelerden kaynaklandığını belirtmişti.²⁰⁰⁴Mersin Halkevi'ne yeniden bir hareketlilik getirmek için eğitim kadrosundan faydalanma yoluna gidilmiş, Öğretmenler Derneği'nin Halkevi çatısı altına alınması konusunda yapılan girişimler sonuçsuz kalmıştı.²⁰⁰⁵

Halkevi İdare Kurulu'nda, bir takım istifaların olduğu ve bu istifaların sebebinin Halkevi başkanının teşkilatçılıktan uzak, duygularıyla hareket eden bir kişi olmasından kaynaklandığı söylenmiş; bazı kolların çalışmalarının tamamen durma noktasına geldiği ve kol başkanlarıyla üyeler arasında büyük bir iletişimsizliğin olduğu

¹⁹⁹⁹ B.C.A. 490.01/1720.991.1-25; **Ulus**,24 Şubat 1946.

²⁰⁰⁰ **Tanin**,27 Kasım 1945.

²⁰⁰¹ Fahri Kurtuluş, "*Kongre ve Halkevleri Toplantılarındaki Lakaydi*" **Yeni Mersin**,12 Şubat 1943.

²⁰⁰² **Yeni Mersin**,29 Ocak 1946

²⁰⁰³ Karamanlı, "*Hangisi Doğru*" **Akın**,17 Ocak 1946.

²⁰⁰⁴ B.C.A. 490.01/834.297.2-72.

²⁰⁰⁵ B.C.A. 490.01/834.297.2-47.

gözlemlenmişti.²⁰⁰⁶ Halkevlerine verilen önem azalmış, Kuzucubelen Halkevi, karakol tarafından işgal edilerek güvenlik için kullanılmaya başlanmıştı.²⁰⁰⁷

3- Mersin Halkevi Binası

Halkevi binaları, ulus-devlet yapılanması içerisinde önemli bir yere sahipti. Bu binaların il ve ilçelerdeki görkemli ve gösterişli varlığı, siyasi gücün buralardaki etkinliğini gösterir. Devletin buralara uzanan somut eli ve kolu görünümündedir. Halkevleri, yalnızca halkın eğitim ihtiyacını karşılamak için değil, yeni rejimin varlığının ve gücünün temsilidirler.²⁰⁰⁸ Mersin Halkevi binası, özel idareye ait iki katlı binada faaliyetlerini uzun süre sürdürmüştü; binanın çalışmalar için yetersiz olmasından, yeni bina arayışı içerisine girilmişti; Halkevi'ni bu dağınık durumdan kurtarmak için yeni bir yapının inşası zorunluluk haline gelmişti.²⁰⁰⁹

Mersin'e, yeni bir Halkevi binasının yapılma çalışmaları, 1937'den itibaren başlamış, Atatürk Parkı istimlak edilerek, bu işin ihalesi için 25 Haziran tespit edilmiş, kısa bir zamanda inşaatın tamamlanması öngörülmüştü. Binanın projesinin Mühendis Mithat Bey tarafından yürütülmesi ve inşaat işiyle de ilgilenecek bir komitenin oluşturulmasına karar verilmişti.²⁰¹⁰ Halkevi binası için yapılacak alanın geniş tutulmak istenilmesi ve 800-1000 kişilik bir bina düşünülmesi, yeni sorunları beraberinde getirmiş, arsa üzerinde bulunan bazı evlerin yıkılma zorunluluğu tartışmalara yol açmıştı.²⁰¹¹ Yeni inşa edilecek Halkevi binası için bütçeye 14 bin lira tahsisat konulmuştu.²⁰¹² Vali Rükneddin Nasuhioğlu, Halkevi projesini Bayındırlık Bakanlığı'na tasdik ettirerek yer sorunun çözülmesiyle birlikte inşaatına başlanacağını belirtmişti.²⁰¹³ Halkevi binasının yapılması için 150 bin lira tahsisat ayrılmasına karar verilmişti.²⁰¹⁴ Halkevi binasının inşaatına gelecek yıl başlanacağını; binanın ihtiyaçlara

---

²⁰⁰⁶ **Hür Gazete**,28 Kasım 1949.

²⁰⁰⁷ **B.C.A.** 490.01/834.297.2-3.

²⁰⁰⁸ Neşe Gurallar Yeşilkaya, **Halkevleri İdeoloji ve Mimarlık**, İletişim Yayınları, İstanbul 2003,s.141.

²⁰⁰⁹ **Yeni Mersin**,23 Nisan 1935.

²⁰¹⁰ **Yeni Mersin**,24 Şubat 1937.

²⁰¹¹ **Yeni Mersin**,24 Haziran 1937.

²⁰¹² **Ayın Tarihi**, Mart 1937,s.7.İnşaatın 95.000 liraya mal olacağı düşünülmüştü.(**B.C.A.** 490.01/660.205.1-47.)

²⁰¹³ **Yeni Mersin**,26 Kanun-1 sani/Ocak 1938.

²⁰¹⁴ **Yeni Mersin**,20 Temmuz 1938.

göre modern bir şekilde tasarlandığı ve plana göre üst katta 300 kişilik kapasiteye sahip bir salon yapılmasına karar verilmişti.²⁰¹⁵

Mersin Halkevi, için arsa ve para işinin çözülmesine rağmen arsa sahibi Suriyeli biri olduğu için yabancı uyrukluların işlemleri farklı bir şekilde yapıldığından, arsanın devrini almak uzun sürmüştü.²⁰¹⁶ Tapusu olmayan bir arsada, inşa faaliyetlerinin yürütülmesi, parti prensiplerine uygun olmadığı için gecikmeler yaşanmış, arsa Suriyeli birinin malı iken aynı şekilde eşhas tarafından satın alınmış ve üzerine bina yapılmış, mahkemeden alınan bir ilamla tapu işi çözülmüştü.²⁰¹⁷ Devir işlemleri bitirildikten sonra yapılmasına karar verilen Halkevi'nin temel atma töreni Cumhuriyet Bayramı şenlikleri ile birlikte yapılmış, tespit edilen plana göre bölgede bulunan Halkevlerinin en büyüğü ve en görkemlisi olması planlanmıştır.²⁰¹⁸ Merkez Parti Teşkilatı, Mersin Halkevi'nin inşaat karşılığı olarak 18.642 lirayı İş Bankası aracılığıyla Mersin'e göndermiş;²⁰¹⁹ Şehir Meclisi yaptığı toplantı sonucunda park sahasında partiye satılan arazinin yetersiz gelmesiyle, 2000 metrelik arazinin parti tarafından alınmasına karar verilmişti.²⁰²⁰ Halkevi inşaatına yakında başlanacağını; fakat ayrılan tahsisatın yetmeyeceğini anlayan Mersin tüccarı, inşaat için 400 metre mikâp kereste bağışında bulunmuştu.²⁰²¹ Bütün bu yardımlardan sonra Halkevi inşaatına başlanmış, Şubat ayı ortalarında bitirilmesi düşünülmüştü.²⁰²² Kısa bir zaman diliminde yapılan yardımlarla inşa faaliyetleri hızlanmış;²⁰²³ ilk etapta 4412 lira İş Bankası aracılığıyla gönderilmiş;²⁰²⁴ 1943'de Halkevi inşaatı için bütçe tahsisatı yapılmamış; ihtiyaçların karşılanması için mahalli kaynakların devreye sokulması istenilmişti.²⁰²⁵ 1944'de 264.797 lira bağışa ulaşılmıştı.²⁰²⁶

Halkevi inşaatı için kullanılacak demirin Karabük'ten getirilmesine karar verilmiş,²⁰²⁷ Burhan Köyü ve Alagöz'den getirilen kesme taşlar dış cephede kullanılmıştı. 12 metre genişliğindeki merdivenlerle üç kapıdan girilen hol oldukça geniş

²⁰¹⁵ Ege, 29 Teşrin-i evvel/Ekim 1939; **Yeni Mersin**, 24 Mayıs 1939

²⁰¹⁶ **B.C.A.** 030.10/117.817.17

²⁰¹⁷ **B.C.A.** 490.01/660.209.1-13.

²⁰¹⁸ **Tanin**, 1 İkinci Teşrin/Kasım 1939.

²⁰¹⁹ **B.C.A.** 490.01/1720.991.1-63.

²⁰²⁰ **Yeni Mersin**, 6 Teşrin-i evvel/Ekim 1943.

²⁰²¹ **Yeni Mersin**, 15 Teşrin-i evvel/Ekim 1943.

²⁰²² **Tanin**, 16 Birinci Kanun/Aralık 1943.

²⁰²³ K. Tümay, "Halkevi İnşaatı Devam Ederken" **Yeni Mersin**, 16 Birinci Kanun/Aralık 1943

²⁰²⁴ 1940'da 3432 lira 1941'de 3843 gönderilmişti. (**B.C.A.** 490.01/160.640.1-22)

²⁰²⁵ **B.C.A.** 490.01/160.640.1-31.

²⁰²⁶ **Yeni Mersin**, 2 Temmuz 1944, 13500 lira merkezden tahsisat gönderilmişti. (**B.C.A.** 490.01/160.640.1)

²⁰²⁷ **B.C.A.** 490.01/660.209.1-14.

tasarlanmış; mutfak, kiler, bando ve 150 kişilik bir aşhane planlanmıştı. Holün sol tarafında 3 metrelik bir koridor üzerine bir komite odası, ayrı bir dinlenme odası ile iki halk dershanesi ve beden terbiyesi dairesi yerleştirilmişti. Geniş kütüphane salonu ve kitap odası batı tarafına yapılması düşünülmüştü.²⁰²⁸ Halkevi mimari tarzıyla bölgeye örnek olurken, bunun yanında binanın büyük bir zeminde yapılması eleştirilere neden olmuştu.²⁰²⁹ Yeni yapılan Halkevi'nin kapılarının anahtar ve kolları Mersin tüccarlarından Hüseyin Filiz Ay tarafından karşılanmış;²⁰³⁰ Halkevi inşaatına devletin ayırdığı bütçeden daha çok halkın yardımları etkili olmuştu.²⁰³¹ Halkevi inşaatı hızlı bir şekilde devam etmiş, dış görünüşü büyük bir oranda tamamlanmış,²⁰³² binanın bitmesine yakın bağışlarda büyük bir artış meydana gelmiş, 461.763 liraya ulaşmıştı.²⁰³³ Binanın tamamlanmasıyla Halkevi ve C.H.P. yeni binaya taşınmaya karar vermişti.²⁰³⁴

4- Mersin Halkevi Bütçesi

Mersin Halkevi'nin bütçesi hazırlandıktan sonra Parti İdare Heyeti'ne onay için gönderilir, Parti Heyeti, bütçeyi inceler ayrıca bir nüshasını da Genel Sekreterliğe gönderirdi. Parti Genel Sekreterliği, bu bütçeleri ayrıntılı inceler gerekli gördüğü durumlarda müfettişleri halkevini teftiş için görevlendirirdi. Müfettişler, halkevinin işleyişini ve bütçesini kontrol amacıyla denetlemelerde bulunurlardı.

Mersin Halkevi İdare Heyeti yaptığı toplantıda 1939 mali yılı bütçesini 9.100 lira olarak belirlemiş, bütçe hazırlandıktan sonra C.H.P. İl Teşkilatı tarafından onaylanmıştı.²⁰³⁵ 1940 bütçesi ise Halkevi İdare Heyeti tarafından 4.632 lira olarak tespit edilmiş,²⁰³⁶ Parti Teşkilatı tarafından Mersin Halkevi'ne 3.143 lira yardım yapılmıştı.²⁰³⁷

II. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı ekonomik zorluklar Parti ve Halkevi Teşkilatlarını da etkilemiş, Genel Sekreterlik, 2.000 lira yardım göndermesine karşın bu paranın yetersiz geleceğini düşünerek, Halkevi'nin faaliyetlerini sürdürmesi için daha

---

²⁰²⁸ **Yeni Mersin**, 23 Şubat 1944

²⁰²⁹ Osman Mörel, "Halkevi", **Yeni Mersin**, 4 Teşrin-i evvel/Ekim 1944.

²⁰³⁰ **Akın**, 8 Haziran 1944.

²⁰³¹ Remzi Ayhan, "Halkevleri Kültür Gelişmelerini Limanlar da Şehirleri Doğururlar" **Yeni Mersin**, 29 Haziran 1948.

²⁰³² **Yeni Mersin**, 15 Teşrin-i evvel/Ekim 1944.

²⁰³³ **Yeni Mersin**, 27 Teşrin-i evvel/Ekim 1944.

²⁰³⁴ **Ulus**, 23 Şubat 1947; **Tanin**, 21 Temmuz 1945.

²⁰³⁵ **Yeni Mersin**, 10 Haziran 1939.

²⁰³⁶ **Yeni Mersin**, 5 Teşrin-i evvel/Ekim 1940.

²⁰³⁷ **B.C.A.** 490.01/660.209.1-13.

fazla yardım yapılması gerektiğine karar vermişti.²⁰³⁸ Genel Sekreterlik, savaş koşullarından Halkevi inşaatı için halktan toplanan paralar konusunda Parti ve Halkevi İdari Heyetlerinin hassas davranmasını istemiş, usulsüz ve zorunlu yardımlardan uzak durulması gerektiğini bildirmişti.²⁰³⁹ Ekonomik zorluklar, Halkevi çalışmalarını etkilemiş, kâğıt yokluğu ve parasızlıktan İçel Halkevi Dergisi'nin de çıkarıldığı matbaa kapanma noktasına gelmişti.²⁰⁴⁰ Yaşanan ekonomik sıkıntılardan kurtulmak için sinema salonunun kiraya verilmesi gündeme gelmiş, kiralama olayının gecikmesi durumunda Genel Merkez, 5000 liralık bir yardım yapılması için tahsisat ayırmıştı.

1940'da Mersin Halkevi binası yetersiz olduğundan Mersin Halkevi Kütüphane ve Yayın Şubesi, yeni Halkevi binası yapılana kadar çalışmalarını küçük bir salonda sürdürmüştü. Kütüphane salonunun tadilat dolayısıyla iki aya yakın bir süre kapalı tutulduğundan okuyucu sayısında bir azalma görülmüştü.²⁰⁴¹ Mersin Halkevi'nin çıkarttığı "Eski Kilikya" adlı yayıma yardımcı olmak adına Genel Merkez'den 150 lira bütçeye ek olarak gönderilmişti.²⁰⁴² Sinema salonu, 9620 lira karşılığında kiraya verilmişti.²⁰⁴³ Halkevinin çalışmalarının önceki yıllara göre iyi durumda olduğu, daha iyi olabilmesi için bütçe darlığının giderilmesi gerektiği söylenmiş,²⁰⁴⁴ bütün ekonomik zorluklara rağmen Mersin halkı, elindeki imkânları seferber ederek Halkevi inşaatına yardım etmişti.²⁰⁴⁵

1946'da Halkevi'ne yardım yapılamamasından halkevleri çalışamaz ve hatta memur ve müstahdem aylıkları dahi veremeyecek bir duruma gelmişti.²⁰⁴⁶ Genel Merkez, Mersin Halkevi'nin içerisinde bulunduğu özel durumu takdir etmekle beraber bu yıl nakdi yardım yapmağa bütçe imkânları el vermediğinden, ekonomik sıkıntıları Halkevinin kendisinin aşması gereken bir sorun olduğunu, gelir getirecek alanlara yönelmelerini tavsiye etmişti. Koşu, güreş gibi müsabakalarda salonun kiraya verilmesi, gelir getiren faaliyetlerin öncelikliler arasına alınmasını istemişti.²⁰⁴⁷ Sinema ve tiyatro

---

²⁰³⁸ B.C.A. 490.01/660.206.1-9.

²⁰³⁹ B.C.A. 490.01/1720.991.1-30.

²⁰⁴⁰ B.C.A. 490.01/727.492.1-141.

²⁰⁴¹ *Yeni Mersin* 28 Şubat 1940.

²⁰⁴² B.C.A.490.01/878.453.1-135.

²⁰⁴³ B.C.A.490.01/834.297.2-2.

²⁰⁴⁴ B.C.A.490.01/160.640.1-21.

²⁰⁴⁵ Remzi Ayhan, "Halkevleri Kültür Gelişmelerini Limanlar da Şehirleri Doğururlar" *Yeni Mersin*,29 Haziran 1948.

²⁰⁴⁶ B.C.A.490.01/1217.43.3.

²⁰⁴⁷ B.C.A.490.01/1501.117.1-1.

salonu belli dönemlerde gelir getirmesi amacıyla kiraya verilmiş,²⁰⁴⁸ ekonomik sıkıntılardan Mersin Halkevi binasının sigorta bedelini ödenmesinde de zorluklar yaşanmış;²⁰⁴⁹ Evcili Halkodası, maddi imkânsızlıklardan kapanma noktasına gelmişti.²⁰⁵⁰

5- Vali Tevfik Sırrı Gür Döneminde Halkevi ve Artan Faaliyetler

a- Halkevi'nde İnşa Faaliyetleri

Vali Rükneddin Nasuhioğlu ve Burhan Teker döneminde yeni bir Halkevi binası yapılması için çalışmalar başlatılmış, Atatürk Parkı'nın bulunduğu yer şehir planına uygun olmadığı için bu girişimler sonuçsuz kalmıştı.

Tevfik Sırrı Gür, Muş Valiliği'nden Mersin'e atanmış,²⁰⁵¹ 1943'de Tevfik Sırrı Gür'ün Mersin Valiliği döneminde büyük bir imar çalışması başlatılmış,²⁰⁵² Tevfik Sırrı Gür, 33 yıllık idari hayatında 400'e yakın milli yapı inşası içerisine girmiş, bunlardan öne çıkanlar arasında Elazığ, Harput, Pertek, Pozat, Maden ve Muş Halkevleri olmuş, her bulunduğu yerde öncelikle bir Halkevi binası yaptırmayı prensip edinmişti. Bunun kültürel olan hizmeti yanında, C.H.P.'nin tek partinin en önemli kurumlarından olan Halkevlerine önem vermesi, bu tür faaliyette bulunan idarecileri tutması da etkili olmuştu.²⁰⁵³ C.H.P., zihniyet olarak merkezde ve ilçelerde, Halkevi binalarının yapılmasını çok önemli girişim olarak değerlendirmişti.²⁰⁵⁴

Tevfik Sırrı Gür, Macar asıllı mühendisle Mersin'de yaptığı üç aylık bir çalışmayla birlikte Halkevi'nin Belediye Parkı'nın içinde yapılmasına karar vermiş, *“Halkevi, Atatürk Anıtı, Cumhuriyet Meydanı manzumesi, Nafia Vekâleti tasvibiyle şehir imar planında yapılan bir tadille temin edilmiştir. Halkevi için Belediye Parkı içinde münasip miktar toprak Halk Partisi namına satın alınmış ve yapının projeleri hazırlanmış, inşa malzemesinin tedarikine başlanmıştır. Yurdumuzun en güzel mimari değerini, bu muazzam kültür kaynağının 1945 yılında Mersinlilerin istifade ve*

²⁰⁴⁸ B.C.A.490.01/1217.43.3-3.

²⁰⁴⁹ B.C.A.490.01/1720.993.2-10.

²⁰⁵⁰ B.C.A.490.01/1101.23.1.

²⁰⁵¹ İçişleri Bakanlığı Arşivi, Tevfik Sırrı Gür Dosyası, Sicil No:913; Bugün, 27 Mart 1943.

²⁰⁵² Tanin, 6 Kasım 1945; Bugün, 10 Temmuz 1943.

²⁰⁵³ H.Şinasi Develi, Eserleriyle Anıtlaşan Vali Tevfik Sırrı Gür, Mersin 2004, s.25.

²⁰⁵⁴ B.C.A.490.01/724.477.1-51.

hizmetlerine açacağını umuyorum”²⁰⁵⁵ diyerek yeni Halkevi'nin yapılması konusunda kararlılığını ortaya koymuştu.

Halkevi binası, inşa edilmek üzere park sahasından satın alınan arazinin, yetersiz olduğu anlaşıldığı için 2000 metre kare arazi partiden satın alınmıştı.²⁰⁵⁶ Bu kadar geniş alanı abartılı bulanlara cevap olarak Tevfik Sırrı Gür, “*Biz elli yıl sonraki Mersin’i düşünerek yapıyoruz*” açıklamasında bulunmuş,²⁰⁵⁷ Halkevi binasını daha geniş bir alana yaymağı düşündüğünden güneydeki Mihail Arhengelos Ortodoks Kilise’sinin yıkılması, Lozan Antlaşması hükümlerine aykırı sayıldığından bu kilisenin yıktırılması karşılığında, Ortodoksların ibadetleri için Bit Pazarı civarında bulunan ve cemaati bulunmadığı için boş durumda olan Mavromati’nin yaptırdığı, Ahios Georgios adlı Rum Kilisesi’ni teklif etmişti. 1944’de Kilise cemaati bu teklifi kabul etmediği için kilise yıktırılamamıştı.²⁰⁵⁸

Mersin Halkevi’nin yapımı için mimarlar, maliyeti 2800.000 TL olarak hesaplamışlardı. Vali Tevfik Sırrı Gür ve Belediye Başkanı Fuat Morel, büyük bir özveri ile şehrin tanınmış iş adamlarından parayı temin yoluna gitmiş, Belediye, binanın inşaatı için maddi kaynak sağlamak amacıyla bazı ürünlere zam yapmış petrol ürünleri, demir mamulleri, çimento, yiyecek maddeleri ve araç lastikleri satışa sunulduğunda zorunlu bağışlar alınmış; Mersin Limanı’nda yükleme ve boşaltma yapan gemilerden fonlar kesilmişti.²⁰⁵⁹ Bahçeciler, Halkevi inşaatına yardım için vergi matrahı miktarı üzerinden % 2’sinin kendilerinden alınmasını memnuniyetle karşılamışlardı.²⁰⁶⁰ Çiftçilerin hâsılatlarının % 1’ini parti namına bağışlayarak Toprak Mahsulleri Vergisi ile birlikte bu oranın eklenerek verilmesine karar verilmişti.²⁰⁶¹ Aralık 1943’de yapılan yardım kampanyaları sonucu 81.054 lira toplanmış;²⁰⁶² Çiftlik Köyü, Halkevi’ne 513 Lira bağışta bulunmuştu.²⁰⁶³ Belli bir bütçeye sahip olunmasına rağmen cesaretle bu işe girişilmiş; halkın yardımları toplamda

²⁰⁵⁵ **Yeni Mersin**,29 Birinci Teşrin/Ekim 1943

²⁰⁵⁶ **Yeni Mersin**,6 İkinci Teşrin/Kasım 1943

²⁰⁵⁷ **Akın**,3 İkinci Teşrin/Kasım 1944.

²⁰⁵⁸ H.Ş. Develi, **Eserleriyle Anıtlaşan Vali Tevfik Sırrı**. s.25-26.

²⁰⁵⁹ Semih Vural, **Mersin Halkevi**,1993,s.47.

²⁰⁶⁰ **Yeni Mersin**,13 Birinci Teşrin/Ekim 1944.

²⁰⁶¹ **B.C.A.**490.01/1720.991.1-28.

²⁰⁶² **Bugün**,26 Birinci Kanun/Aralık 1943. 20,0000 olduğu da söylenmişti. (**Türksözü**,18 Nisan 1943.)

²⁰⁶³ **Yeni Mersin**, 18 Birinci Kanun/Aralık 1944.

600 bin lirayı geçmişti.²⁰⁶⁴ Tevfik Sırrı Gür, büyük bir enerji ile 24 saat devam eden çalışmalarında halkın 70.000 lira bağışta bulunduğunu açıklamıştı.²⁰⁶⁵

Mersin Halkevi inşaatına Şubat 1944’de başlanmış, inşaata başlandığı sırada II. Dünya Savaşı devam ettiği için ekonomik sıkıntılardan inşaat malzemesinde de büyük zorluklar yaşanmış, inşaat için malzeme istenilen ölçüde temin edilememişti.²⁰⁶⁶ Büyük zorluklara rağmen Halkevi’nin inşa çalışmaları kararlı bir şekilde sürdürülmüştü.²⁰⁶⁷ Tevfik Sırrı Gür, inşaat işlerini yakından izlediği halde para işleriyle hiç ilgilenmemiş, para ve muhasebe işleri, Parti İl Yönetim Kurulu’nca seçilmiş olan Şükrü Şihman, Mithat Toroğlu ve Şevket Sümer’den oluşan 3 kişilik bir alt kurulca yürütülmüştü. Yapının bütün fenni hesapları, inşaat işlerinin genel yönetimi ve denetlenmesi Yüksek Mühendis Matisner tarafından yapılmış, Projeye Yüksek Mimar Ertuğrul Menteş, Arif Hikmet, Dr.Mukbil Gökdoğan’ın büyük katkıları olmuştu.²⁰⁶⁸ Niyazi Talu, Kayserili Yunus, Gümüşhaneli Osman mobilya işlerini yapmış, elektrik tesisatını Mustafa Kavukçuoğlu, ağaç işlerini Mersinli Selim Gülenler, dülger işlerini de Mehmet Dil yapmıştı.²⁰⁶⁹

Eski Rum Kilisesi ve Gözne yolundan Lazkiye taşı sağlanmış, harçta kullanılan kumun denizden çıkarıldığı için rutubet yapmaması için tatlı suyla yıkanmıştı. Halkevi çatısında kullanılan kiremitler, Balkan Savaşları sırasında Hamidiye Krovözörü tarafından Anamur-Gilindre arasında batırılan gemiden dalgıçların çıkarttığı Marsilya kiremidiyle sağlanmıştı.²⁰⁷⁰ Halkevi inşaatında, Pompeipolis(Viranşehir) harabelerinden gelen taşlar da kullanılmıştı.²⁰⁷¹

Halkevi’nin inşaatının yürütülmesinde maddi nedenlerle zaman zaman zorluklarla karşılaşmış, savaş nedeniyle ithalatında zorluk çekilen malların üzerine konan bağış, halk üzerinde olumsuz etki yaratmış, Tevfik Sırrı Gür, bütün imkânları kullanarak çalışmalarını sürdürmüş,²⁰⁷² inşa sürecini iyi yönetmesine rağmen Toros Gazetesi, Tevfik Sırrı’nın halktan zorla para toplattığı iddiasında bulunmuştu.²⁰⁷³

---

²⁰⁶⁴ B.C.A.490.01/660.208.1-38.

²⁰⁶⁵ Cumhuriyet, İkinci Kanun/Ocak 1944; Bugün, 25 Birinci Kanun/Aralık 1943.

²⁰⁶⁶ Halkevi Şeref Defteri, s.9.

²⁰⁶⁷ Akın, 11 Eylül 1944.

²⁰⁶⁸ Halkevi Şeref Defteri, s.11; Dursun Aslan, Tevfik Sırrı Gür ve İçel Valiliği, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mersin 2002, s.108.

²⁰⁶⁹ Halkevi Şeref Defteri, s.12

²⁰⁷⁰ Akın, 24 Birinci Teşrin/Ekim 1944; Yeni Mersin, 22 Birinci Teşrin/Ekim 1944.

²⁰⁷¹ G. Artan, Mersin’de Yaşadılar, s.11.

²⁰⁷² B.C.A.490.01/1720.991.1-14.

²⁰⁷³ Vasfi Orgun, “Çok Şeyden Önce Yol Lazım”, Toros, 3 Haziran 1948.

Mersin tüccarlarından 3 milyon para toplanmış, tüccarların parasıyla yapılan Halkevi’ni, Mersin Valiliği, C.H.P.adına kaydettirmiş, Mersin tüccarının büyük katkılarıyla yapılan binanın C.H.P. adına tescil edilmesine tüccarlar karşı çıkmıştı.²⁰⁷⁴ Halkevi’nin inşaatı 1 milyon maliyetle bitirildiği dikkate alınırsa başlangıçta çıkarılan 3 milyon rakamının çok abartılı bir rakam olduğu görülmüştü. Toplanan 1028.750 lira ile C.H.P Genel Sekreterliği’nin mobilya ve tesisatta kullanmak üzere gönderdiği 89.000 lira ile beraber toplam para 1.117.750 lira toplanmış, paranın 486.529 lirası malzemeye harcanmış;485.529 lira işçilik bedeli olarak ödenmiş; toplam Halkevi’nin inşaat harcamaları 1.051.938 liraya mal olmuştu.²⁰⁷⁵

Halkevi’nin önüne yerleştirilecek Atatürk Anıtı’nın yapılması için Heykeltıraş Kenan Ali Yontuç görevlendirilmiş, bu alanda 3000 bin kişilik bir trübininin yapılması kararlaştırılmıştı.²⁰⁷⁶1944’de temeli atılan Halkevi binası, yaklaşık 34 ayda tamamlandıktan sonra 29 Ekim 1946’da Cumhuriyet Bayramı’nda hizmete açılmıştı.²⁰⁷⁷Tevfik Sırrı Gür’ün açılışta yaptığı konuşmada; “ *Yurdumuzun teknik vasıflı biricik sahnesini ihtiva eden 1300 kişilik tiyatro ve sinema salonu jimnastik, müteaddit toplantı ve merasim, kütüphane salonları ile halk dersaneleri ve spor teşekküllerine mahsus daireleri ihtiva eden bu muazzam yapının temiz mobilyası ve bütün fenni tesisleriyle bitirilerek halkımızın hizmetine açılması hayatımın en mesut bir hadisesi bulunmaktadır.*²⁰⁷⁸”ifadesinde bulunmuştu

Yeni yapılan Halkevi binasının tiyatro salonu, muazzam bir büyüklüğe sahip olduğu dikkate alınarak, gelir getirmesi amacıyla kiraya verilmesine karar verilmişti.²⁰⁷⁹Halkevi binası, Mersin’in karakterini değiştirmiş, cephesinde yazılan *Ne Mutlu Türküm Diyene* yazısı Mersin’in kozmopolit bir yapısının olmadığını öne çıkarmıştı. Bütün bu olumlu görüşlere rağmen, eleştirilerde olmuş, bir milyon nüfusu olan İstanbul’da bile böyle büyük bir Halkevi’nin olmadığını; Mersin gibi bir şehir için Halkevi’nin çok büyük olduğunu; aylık temizliğine bile 1500 lira gittiğini ve parkın feda edilerek Halkevi’nin yapılmasının yanlış olduğu görüşünü ortaya atanlar da

²⁰⁷⁴ **Cumhuriyet**,20 Temmuz 1946.

²⁰⁷⁵ **Halkevi Şeref Defteri**, s.12

²⁰⁷⁶ **Yeni Mersin**,27 İkinci Teşrin/Kasım 1943.Granit tunçtan yapılan heykel 3.20 metre uzunluğundadır. (**Yeni Adana**,1 İkinci Kanun/Ocak 1945.)

²⁰⁷⁷ Nermin Ergenekon Müldür, **Mersin Dedikleri**, Mersin 2002,s.107.

²⁰⁷⁸ Fesih İnal, “*Mersin Kuzey Anadolu’nun Nis’i Olmağa Aday*” **Tanin**,19 Eylül 1946;**Halkevi Şeref Defteri**, s.12; **Akın**,29 Ekim 1946.

²⁰⁷⁹ **B.C.A.490.01/1217.43.3-7.**

olmuştu.²⁰⁸⁰Mersin Halkevi'nin şehrin kalkınmasında kültürel açıdan önemli görülmesine rağmen, bu bina yerine bir fabrikanın olması daha uygun olacağı ile ilgili yorumlar da yapılmıştı.²⁰⁸¹Tevfik Sırrı Gür, Halkevi binasını yapmakla gayretleri arttırarak, genç nesillerin aydınlanması ve hareketlenmesinde büyük faydalar sağlamıştı.²⁰⁸²Hükümet yanlısı basın "*Tevfik Sırrı Gür, halkevini yaptırdı. Şehre ziraat ve vakar veren bir bina oldu.*"²⁰⁸³ diye övgüler yağdırmıştı.

Merkez dışında ilçelerde de yeni Halkevi kurulması için girişimler başlatılmış, Mut, Gülnar ve Anamur'da Halkevleri için taslaklar hazırlanarak,30.000 lira kadar para toplanmıştı.²⁰⁸⁴Her hangi bir yanlışlığa meydan vermemek ve binaların hakiki ihtiyacını karşılayacak bir şekilde inşası için tetkiklerin yerinde yapılmasına karar verilmişti.²⁰⁸⁵Anamur ve Gülnar ilçelerinde yapılacak Halkevlerinin projeleri hazırlanmış ve tasdik edilmek üzere merkeze gönderilmişti.²⁰⁸⁶Gülnar'da inşasına başlanan Halkevi 350 kişilik tiyatro sahnesi, kütüphane ve spor teşekkülü ile bitme aşamasına gelmiş, Mut'ta parkın önünde yeni bir Halkevi yapısının hazırlıkları tamamlanmış.²⁰⁸⁷Gülnar Halkevi inşaat çalışmaları, iyi giderken ekonomik krizden ötürü çalışmalar yarıda kalmış, Tevfik Sırrı Gür'ün girişimleriyle İstanbul'dan 10 bin kilo oluklu saç gönderilmiş; fakat bu malzemeler bazı şahıslar tarafından kendi özel işlerinde kullanılarak suiistimal edilmişti.²⁰⁸⁸Tevfik Sırrı Gür ile ilgili yolsuzluk yaptığına dair şikâyetler üzerine yapılan incelemeler sonucunda tahkikat yapılmasına gerek duyulmamıştı.²⁰⁸⁹Tevfik Sırrı Gür, Mersin Valiliği'nden sonra Kastamonu Valiliği'ne atanmıştı.²⁰⁹⁰

6- İlçelerde Kurulan Halkevleri

a- Tarsus Halkevi

1933'de Tarsus İlçesi'nin nüfusu, büyüklüğü ve halkın arzusu dikkate alınarak Tarsus'ta bir Halkevi açılması kararlaştırılmış, C.H.F. Teşkilatı tarafından Genel

²⁰⁸⁰ **Havadis**,29 Kasım 1947; **Akın**,14 Kasım 1945;**Yeni Mersin**,30 Kasım 1947.

²⁰⁸¹ A.Cemal Şimşek, "*Şu Limansız Mersin Tuzsuz Yemeğe Benziyor*",**Bugün**,23 Ağustos 1947.

²⁰⁸² **B.C.A.**490.01/660.208.1-55.

²⁰⁸³ İ.Edhem Tatlıoğlu, "*Demokrat Partinin Hüviyeti Yahut Köyde Bir Muhakeme*" **Havadis**,7 Aralık 1949.

²⁰⁸⁴ **B.C.A.**490.01/1720.991.1-18.

²⁰⁸⁵ **B.C.A.**490.01/1720.991.1-19.

²⁰⁸⁶ **Yeni Mersin**,29 Birinci Teşrin/Ekim 1945.

²⁰⁸⁷ **Güleğ**,29 Ekim 1946.

²⁰⁸⁸ Vasfi Orgun, "*Marifetler Çıkmağa Başladı*" **Toros**, 25 Eylül 1948.

²⁰⁸⁹ **B.C.A.**030.10/216.462.4-2; **İçişleri Bakanlığı Arşivi**, Tevfik Sırrı Gür Dosyası, Sicil No:913.

²⁰⁹⁰ **İçişleri Bakanlığı Arşivi**, Tevfik Sırrı Gür Dosyası, Sicil No:913;**Yeni Mersin**,11 Kasım 1947.

Merkez'e istek yazısı yazılmıştı.²⁰⁹¹ 1936'da başlayan çalışmalarla Halkevi binasının seçimi konusunda bir ön değerlendirme yapılmıştı.²⁰⁹²23 Şubat 1937'de açılması planlanan Halkevi için, Parti Teşkilatı'nda hazırlıklar başlamış,²⁰⁹³ büyük bir sevinçle karşılanan Halkevi'ne Tarsuslular yoğun bir şekilde üye olmaya başlamıştı. Parti Kaza Heyeti Başkanı Ziya Uygur, açılış hazırlıkları ile ilgili vali ve Vilâyet Parti Teşkilatı ile fikir alışverişinde bulunmak üzere Mersin'e gitmişti.²⁰⁹⁴Mersin Halkevi Temsil Kolu, açılış için Tarsus Halkevi adına bir temsil vermeğe karar vermişti.²⁰⁹⁵Teftiş raporlarından da; Tarsus Halkevi'nin açılmasının ilçe için çok faydalı olacağı; gençliği toplamak ve kültürel bir kalkınmayı gerçekleştirmek için bunun gerekli olduğu vurgulanmıştı.²⁰⁹⁶Tarsus'ta, Halkevi için Türk Ocağı Mektebi olarak kullanılan ve ocaktan devir alınan ve 10 dönüm arsanın uygun olduğu tespit edilmişti.²⁰⁹⁷

Tarsus Halkevi'nin açılış hazırlıkları için bütün çalışmalar tamamlanmış ve Başkanlığa Parti Teşkilatı'ndan Avukat Fikri Ünlü seçilmişti.²⁰⁹⁸ Yeni açılan Halkevinin ilk etapta, Dil Edebiyat ve Tarih, Güzel Sanatlar, Spor, Kitapsaray ve Yayın Kolları'nın faaliyete geçirilmesine karar verilmişti.²⁰⁹⁹ Hazırlıkların tamamlanmasından sonra Köycülük Kolu'nun da eklenmesiyle Tarsus Halkevi, 21 Şubat 1937'de açılmıştı.²¹⁰⁰ Halkevi'nin açılış şerefine Belediye salonunda 60 kişilik bir ziyafet verilmiş, Türkçe Öğretmeni Ethem Bey, Sakarya adlı şiirini okumuştur.²¹⁰¹ Halkevi, 21 Şubat'ta açılmasına rağmen binasının tamiri ile genel bir toplantı salonu ilavesine karar verildiği için faaliyetlerini parti binasında sürdürmüştü.²¹⁰²

Açılıştan sonra komite seçimlerine geçilmiş, Dil, Tarih-Edebiyat Kolu: Başkan Etem Ongun, Üyeler, Ferit Alp İskender, Baytar Veyis Ekinez, Ar Kolu: Başkan Kemal Başdar, Üyeler, Müzik Öğretmeni Seyfi Tokgönül, Ahmet Aygen, Spor Kolu: Başkan Sabri Tamer, Üyeler, Sıtkı Tanrıöver, Münir Günsürer, Gayyar Tüzün, İlhami Saygı, Kitapsaray Kolu: Başkan Sirol Ersoy, Üyeler; Ahmet Kocak, Pakize Duatepe, Nabi

---

²⁰⁹¹ **Yeni Mersin**,2 Mart 1937

²⁰⁹² **1936 CHP İl Kongreleri**, s.195

²⁰⁹³ **Son Posta**,21 İkinci Teşrin/Kasım 1938;**Güleğ**,2 Şubat 1937.

²⁰⁹⁴ **Yeni Mersin**,6 Şubat 1937

²⁰⁹⁵ **Türk Sözü**,5 Şubat 1937;**Cumhuriyet**,18 Mart 1937.

²⁰⁹⁶ **B.C.A.** 490.01/660.209.1-3.

²⁰⁹⁷ **B.C.A.** 490.01/66.249.2-199; **B.C.A.** 490.01/660.205.1-1.

²⁰⁹⁸ **Son Posta**,21 İkinci Teşrin/Kasım 1938.Başkanlığa ilk dönemde Avukat Fikri Özekli seçilmişti. (**B.C.A.** 490.01/940.649.1.)

²⁰⁹⁹ **B.C.A.** 490.01/834.297.1-38;**Yeni Mersin**,20 Şubat 1937.

²¹⁰⁰ **B.C.A.** 490.01/998.857.2-22; **Yeni Mersin**,6 Şubat 1937.

²¹⁰¹ **Yeni Mersin**,27 Şubat 1937.

²¹⁰² **B.C.A.** 490.01/834.297.1-41

Taner, İsmet Öztürk'ten oluşmuştu. Köycülük ve Halk Dershaneleri Kollarının komite seçimlerinden sonra çalışma programının düzenlenmesi kararlaştırılmış,²¹⁰³Halk Dershaneleri ve Kurslar Kolu'na: Başkan Sulh Hâkimi Hüsrev Eldem, Üyeler Öğretmen Ahmet Aksoy, İbrahim Sevilen, Köycülük Kolu'na: Başkan Tayyare Cemiyeti Sağışmanı, Zeki Baltalı, Memduh Sekitmen Memur Sabri Okbaş, Çiftçi Mehmet Kozavacı, Doktor Ali Tarar seçilmişti.²¹⁰⁴ Komite seçimleri yapılmasına rağmen istenilen tahsisat Halkevi'ne aktarılmadığı için Halkevi, faaliyetlerini istenilen ölçüde sürdürememişti. Merkez tarafından, gerekli paranın mahalli örgütlerden karşılanması istenilmiş,²¹⁰⁵Halkevinin mobilya ihtiyacını karşılamak için Tarsus'un fabrikatörlerinden Sadi Eliyeşil, 500 lira yardımında bulunmuştu.²¹⁰⁶Maddi sıkıntıların çözülmesinden sonra Parti Teşkilatı, Köycülük Kolu'nun açılmasına karar vermiş, bu şube için 50 liralık bir tahsisat ayırmıştı.²¹⁰⁷Yapılan incelemeler sonucunda Tarsus Halkevi'nin çalışmaları zayıf bulunmuş;²¹⁰⁸Parti Teşkilatı, Halkevi'nin faaliyetlerini belli bir düzene koymak için Genel Merkez'den yardım talebinde bulunmuşsa da herhangi bir sonuç alınmadığı için Halkevi çalışmaları aksamıştı.²¹⁰⁹

1939'da yapılan komite seçimlerinde, Dil, Tarih, Edebiyat Kolu'na: Başkan Suat Arsal, Üyeliklere, Edhem Ongun, Kemal Başar, Siret Ersoy, Ar ve Gösterit Kolu'na: Başkan Kemal Dinçmen, Üyeliklere, Hatice Hanım, İhsan Erat, Naşit Lömer,²¹¹⁰ Cavit Özölmez seçilmişti.²¹¹¹1940'da Tarsus Halkevi faaliyetlerine belli bir hareketlilik gelmiş, Parti Teşkilatı ile Halkevi ortak bir çalışma yaparak bir konferans serisi düzenlemişlerdi. İlkbaharda planlı bir şekilde halkı kültürel konularda aydınlatma kararı almışlardı.²¹¹²Halkevi Başkanı Fikri Bey, bireysel hareket etme düşüncesi içerisinde olan bir kişiliğe sahip olmasına rağmen idealist bir partili olduğu için Parti Teşkilatı ile birlikte planlı çalışmalar yapmıştı.²¹¹³Halkevi'nin kültürel faaliyetlerini başarılı bir şekilde yürüten Suat Salih Asral'ın²¹¹⁴ yerine Tarsus Orta Okul Müdürü Salih İdikut'un atanmasıyla faaliyetler durmuş; Salih İdikut, görevini ihmal ederek, talebelerin Halkevi

---

²¹⁰³ **Yeni Mersin**, 12 Mart 1937

²¹⁰⁴ **B.C.A.** 490.01/834.297.1-23.

²¹⁰⁵ **B.C.A.** 490.01/834.297.1-42.

²¹⁰⁶ **Yeni Mersin**, 18 İkinci Teşrin/Kasım 1937.

²¹⁰⁷ **B.C.A.** 490.01/834.297.1-45.

²¹⁰⁸ **B.C.A.** 490.01/660.206.1-15.

²¹⁰⁹ **B.C.A.** 490.01/660.205.1-47.

²¹¹⁰ **Yeni Mersin**, 21 Nisan 1939.

²¹¹¹ **B.C.A.** 490.01/303.1226.2-47.

²¹¹² **B.C.A.** 490.01/612.129.1-6; **B.C.A.** 490.01/660.206.1-63.

²¹¹³ **B.C.A.** 490.01/660.206.1-109.

²¹¹⁴ **B.C.A.** 490.01/303.1226.2-23.

müşamere ve konferanslarına gitmesini yasaklamış ve Halkevi'ni küçük düşürücü propagandalarda bulunmuştu. Salih İdikut, çevrede iyi bir izlenim bırakmaması ve diğer öğretmenleri Halkevi işlerinden soğutması sebebiyle başka bir yere tayinin çıkarılması için bazı öğretmenler Maarif Vekâleti 'ne müracaat etmişlerdi.²¹¹⁵Tarsus Halkevi'nin ilk dönemlerinden beri başkanlığını yapan Fikri Ünlü'nün mazeretinden dolayı görevini bırakmasıyla, Halkevi'nin Dil, Tarih Kolu Başkanlığına Türkçe Öğretmeni Ethem Ongun getirilmiş,²¹¹⁶Halkevi Başkanı Etem Ongun, II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte savaş sonrası gelinen durum ve İsmet İnönü'nün izlediği siyasetle ilgili halkı bilgilendirmek için Halkevi'nde bir toplantı yapmıştı.²¹¹⁷

Çok partili hayatın başlamasıyla birlikte, Halkevi'nin idari yapısında değişikliğe gidilmiş, uzun yıllar başarılı bir şekilde başkanlığı yürüten Ethem Ongun işlerinin yoğunluğundan görevinden ayrılınca yerine Fikri Ünlü veya Dr. Fahri Kurtuluş'un getirilmesi düşünülmüş,²¹¹⁸ sosyal teşekküllerde uzun müddet çalışmış bir genç olan Dr. Fahri Kurtuluş tercih edilmişti.²¹¹⁹Başkanlık meselesinin çözülmesinden sonra komite seçimlerine geçilmiş, Köycülük ve Sosyal Kolu: Sıtma Savaş Doktoru Kemal Alpay, Tarih ve Dil Edebiyat: Orta Okul Türkçe Öğretmeni Hilmi Çinkiroğlu, Temsil ve Güzel Sanatlar Kolu: Mehmet Somer, Spor Kolu: Kadri Özgen, Kurslar Kolu: Duatepe İlkokulu Öğretmeni Remzi Toros'dan oluşmuştu.²¹²⁰1946'da yapılan seçimlerde Halil Nihat Kürklü, Halkevi başkanlığına getirilmişti.²¹²¹Çok partili süreçte Tarsus Halkevi'nin çalışmaları istenilen düzeye çıkarılamayınca gerekli yardımların yapılmaması durumunda Tarsus Halkevi'nin kapanma noktasına geleceği belirtilmişti. Tarsus C.H.P. Teşkilatı, Halkevi'nin istenilen duruma gelmesi için toparlanma sürecine girmesinin gerekli olduğunu öne sürmüş,²¹²²Halkevi'ne, köylülerin yardımlarıyla yapılan ve tren istasyonu üzerinde bulunduğundan açılmasında büyük bir fayda görülen Yenice Halkodası'nın tam olarak açılması için Genel Merkez'den de yardım talebinde bulunulmuştu.²¹²³D.P.'nin siyaset sahnesinde yerini almasıyla beklenenin aksine Tarsus Halkevi, sönük bir duruma düşmüş, gelir kaynaklarının büyük bir kısmını

---

²¹¹⁵ B.C.A. 490.01/834.297.1-29.

²¹¹⁶ **Yeni Mersin**,13 İkinci Teşrin/Kasım 1942.Vilayet Kongresi'nde Halkevi'ne 1482 tahsisat ayrılmıştı. (B.C.A. 490.01/160.640.1-29.)

²¹¹⁷ **Tanin**,22 Mayıs 1945; **Yeni Mersin**,12 Mart 1937.

²¹¹⁸ **Bugün**,3 Ocak 1946.

²¹¹⁹ B.C.A. 490.01/37.156.1-13; **Bugün**,14 Ocak 1946.

²¹²⁰ B.C.A. 490.01/972.760.1-1.

²¹²¹ B.C.A. 490.01/960.629.1-11

²¹²² B.C.A. 490.01/1501.117.1-66.

²¹²³ B.C.A. 490.01/1720.991.1-5

mahalli örgütlerden karşıladığı için maddi sıkıntılardan kolların çalışmaları durma noktasına gelmişti.²¹²⁴

Şube faaliyetlerine baktığımızda, Temsil Kolu: İlk dönemlerde kurulamadığı için Mersin Halkevi Temsil Kolu'ndan, faydalanma yolu tercih edilmişti.²¹²⁵ Halkevi'nin açılması onuruna Mersin Halkevi Temsil Kolu, Tarsus Şar Sineması'nda Mehmet Ali Çamlıca'nın 4 perdelik Yalnız Bir Kelime ve Kartal piyesini sahnelemişlerdi.²¹²⁶ Temsil Kolu, Genel Sekreterlikten Cumhuriyet Bayramı'nda sahnelemek için Muhazipzade Celal'in Fermanlı Deli Hazretleri adlı eserinin Halkevi'ne gönderilmesini talep etmişti.²¹²⁷ Tarsus Temsil Kolu, Hedef adlı piyesi çok başarılı bir şekilde sahnelediği için, bu eseri Mersin Halkevi'nin daveti üzerine Mersin'de de temsil etmişlerdi.²¹²⁸ Aynı zamanda Sosyal Yardım Kolu, yararına Uzun Mehmed piyesini kalabalık bir halk kitlesi önünde oynamıştı.²¹²⁹

Halkevlerinin yıldönümünde Tarsus Halkevi'nin A kolu, Mersin Güneş Sinemasında Çapanoğlu Piyesi'ni oynadıktan sonra Tarsus'ta Kanun Adamı piyesini sahneye koymuşlardı.²¹³⁰ Temsil Kolu, bu dönemde Genel Merkez'den Kızıl Çağlayan ve Bir Demette Beş Çiçek adlı piyesleri talep etmiş,²¹³¹ Tarsus Halkevi'nin açılış yıldönümünde Himmetin Oğlu Müzikal Komedi, seçkin davetliler önünde oynanmıştı.²¹³² Tarsus'un Kurtuluş Bayramı'nda Mersin'den 40 kişilik bir grup gelmiş ve gece halkevinde günün anlamına uygun İstiklal Piyesini oynamışlardı.²¹³³ Temsil Kolu, Faruk Nafiz'in Akın piyesini oynamak için geniş bir hazırlık yapmış, piyesin iyi bir şekilde temsil edilebilmesi için dekor ve kıyafetlere ait broşürler Ankara Halkevi'nden talep etmişti.²¹³⁴ Halkevi salonunda Erkek Kukla oyunundan sonra Chicago Çiftçisi adlı oyun temsil edilmiş,²¹³⁵ Mustafa Kemal Atatürk'ün Tarsus'u ziyaretlerinin yıldönümü olan 19 Mart parlak bir törenle kutlanarak Şehit Babam adlı piyes sahnelenmişti.²¹³⁶

---

²¹²⁴ B.C.A. 490.01/1501.117.1

²¹²⁵ B.C.A. 490.01/834.297.1-1

²¹²⁶ Temsil Kolu'na daha çok öğretmenler görev almışlardı. (**Yeni Mersin**, 21 Şubat 1937.)

²¹²⁷ B.C.A. 490.01/921.586.1-68.

²¹²⁸ **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:14-15,1939,s.21.

²¹²⁹ **Yeni Mersin**, 11 Nisan 1939.

²¹³⁰ **Yeni Mersin**, 27 Şubat 1940

²¹³¹ B.C.A. 490.01/921.586.1-44.

²¹³² **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:37,1941,s.11;**Yeni Mersin**,26 Şubat 1941.

²¹³³ **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:31,1941,s.13;**Yeni Mersin**,7 İkinci Kanun/Ocak 1941.

²¹³⁴ B.C.A. 490.01/921.586.1-68.

²¹³⁵ **Gülek**,12 Mart 1945.

²¹³⁶ **Gülek**,19 Mart 1947.

Köycülük Kolu ve Sosyal Yardım Kolu: Bu iki kol genellikle birlikte hareket ederek ortak çalışmalar yapmışlardı. Köy gezileriyle daha çok köydeki hastalıkların teşhisi ve tedavi yolları üzerinde köylüyü bilgilendirmişlerdi. Köycülük Kolu, Kaymakam Mehmet Ali Oran, Halkevi Başkanı Fikret Ünlü, Başhekim Kaşif Baştuğ ve Zeki Baltalı, Yenice Köyü'ne bir gezi düzenleyerek köyün en önemli sorunu olan trahom hastalığı bilgi vermişlerdi. Yenice'de bir trahom ile mücadele merkezi kurulmasına karar verilmiş; sağlık işlerinden sonra köyün zirai faaliyetleri üzerinde durulmuş; köyün imarı ve temizliği konusunda fikir alışverişinde bulunulmuştu.²¹³⁷ Halkevi Başkanı Fikri Ünlü, çalışmaları ve sorunları yerinde görmek için köylerdeki gezilere ve konferanslara bizzat katılmış,²¹³⁸ bu dönemde köy gezilerine devam edilmiş, dört köyde yapılan incelemeler sonucunda malarya hastalığı ortaya çıkınca yapılan incelemeler sonucunda bu köylerin sıtma mücadelesi kapsamına alınmasına karar verilmişti.²¹³⁹

Halkı aydınlatmak için İçel Kültür Nahit Cemal Toker, Tarsus sinema salonunda konferans serisini başlatmış,²¹⁴⁰ Kaşif Ömer Baştuğ, "Sıhhi ve İctimai Bahisler"²¹⁴¹ Gülek Nahiyesi'nde paraşütçülük ile ilgili bir konferans verilmişti.²¹⁴² Köycülük Kolu ve Sosyal Yardım Kolu, geniş bir ekiple Ebülhadi Köyü ve Yenice Köyü'ne gezi düzenleyerek, veba hastalığı üzerine bir konferans vermişti.²¹⁴³ Sosyal Yardım Kolu, 17 Mart 1946'da Yenice Bucağı'na bir gezi düzenleyerek sonra veba hastalığı ile ilgili köylülere ilaç ve tıbbi malzeme yardımında bulunulmuş,²¹⁴⁴ fakir çocukların sünnet edilmeleri sağlanmıştı.²¹⁴⁵ Tarsus'ta sel felaketine uğrayanlar için tedavi ve barınma sorunları çözüme kavuşturulmuştu.²¹⁴⁶

İnkılâpların yerleşmesinde de çalışmalar yapılmış, İnönü soyadının İnönü Ailesi'nin dışında kimseye verilmemesi, almış olanlar varsa kullanmaması noktasında Tarsus Halkevi Başkanı Fikret Ünlü, İçişleri Bakanlığı'nın kararını uygulamaya koymuştu.²¹⁴⁷ Sosyal eşitliği gerçekleştirmek için karma eğitimin yerleşmesi için

---

²¹³⁷ **Yeni Mersin**, 24 İkinci Kanun/Ocak 1939.

²¹³⁸ **B.C.A.** 490.01/303.1226.2-49.

²¹³⁹ **Yeni Mersin**, 4 Ağustos 1939.

²¹⁴⁰ **B.C.A.** 490.01/1010.898.1.

²¹⁴¹ **Yeni Mersin**, 26 İkinci Kanun/Ocak 1939.

²¹⁴² **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:31, 1941, s.13.

²¹⁴³ **Yeni Mersin**, 19 Mart 1946

²¹⁴⁴ **B.C.A.** 490.01/834.297.2-60

²¹⁴⁵ **Gülek**, 18 Mart 1950.

²¹⁴⁶ **Vatan**, 21 Şubat 1948.

²¹⁴⁷ **B.C.A.** 030, 10 /1.4.18-2

toplantılar yapılmış,²¹⁴⁸Tıp Bayramı kutlamalarında Halkevi salonunda sağlık ile ilgili broşürler dağıtılmıştı.²¹⁴⁹

Spor Kolu: İlk açıldığı dönemlerde güreş, bisiklet ve yaya koşusu müsabakaları konusunda faaliyet göstermişti.²¹⁵⁰Spor Kolu, geniş bir katılımı pazar günleri süreli avı tertip etmiş,²¹⁵¹ ayrıca geleneksel sporları yaşatmak için avcılık ve yayla ok atma sporu ile ilgili çalışmalar yapılmıştı.²¹⁵²Spor Kolu'nun hedeflerini; Belediye bahçesindeki tenis sahasını ıslah etmek, tenis ve voleybol takımlarını kurmak, köylerde yapılan alaturka güreşlerin yanında alafranga güreşleri de yerleştirerek kökleştirmek, park civarındaki arkı yüzücülüğe elverişli bir şekilde koymak, soyunma yerleri yaptırarak uygun mevsimlerde yüzücülük dersleri vermek ve en önemlisi de uygun bir arazi tahsisatına gidilerek stadyum yapmak olarak belirlemişti.²¹⁵³Gençleri, kahve köşesinden kurtarmak için spor sohbetleri ve pinpon oynamaları için lokal kurulmasına karar verilmişti.²¹⁵⁴

Ar Kolu: İlk dönemlerde keman ve piyano dershaneleri açılmış, toplama bir bando kurularak törenlerde bundan istifade edilmişti.²¹⁵⁵Halkevi'nde bulunan bando sazlarının sayısı 29 olup 2'si hariç bunların tamire ihtiyacı olduğu tespit edilmiş, milli günlerde bandonun iyi bir şekilde hizmet vermesi için tamiratlarının acilen yaptırılması istenilmişti.²¹⁵⁶Açılan keman kursuna, 6 bayan 5 bay kayıt yapmış,²¹⁵⁷ Köylerde bulunan halk ve saz şairlerini toplayarak bir gece tertip etmişlerdi.²¹⁵⁸Müzik çalışmalarında hedefler arasında bandodan geniş ölçüde faydalanmak, müzik bilgisini artırıcı toplantılar ve konferanslar tertip etmek olmuştur.²¹⁵⁹II. Dünya Savaşı süreci ile birlikte bakımsızlık yüzünden bando ve orkestra kadrosu tamamen dağılmıştı. Müzik ve sahne faaliyetlerine belli bir düzen vermek için Elazığ Halkevi'nde müzik alanında tecrübeli bir usta olan Muhiddin Diler'in kadroya alınması uygun görülüşse de, bütçe

---

²¹⁴⁸ **Hürgazete**,16 Ocak 1950.

²¹⁴⁹ **B.C.A.** 490.01/980.799.2-; **Yeni Mersin**,16 Mart 1946.

²¹⁵⁰ **B.C.A.** 490.01/998.857.2-22.

²¹⁵¹ **Yeni Mersin**,9 Nisan 1942.

²¹⁵² **B.C.A.** 490.01/834.297.2-49.

²¹⁵³ **B.C.A.** 490.01/834.297.2-49.

²¹⁵⁴ **Gülek**,20 Aralık 1949.

²¹⁵⁵ **B.C.A.** 490.01/998.857.2-23.

²¹⁵⁶ **B.C.A.** 490.01/1101.23.1

²¹⁵⁷ **Yeni Adana**,26 Mart 1937.

²¹⁵⁸ **Yeni Mersin**,6 -8 Nisan 1937.

²¹⁵⁹ **B.C.A.** 490.01/834.297.2-48 Tarsus Halkevi salonunda, 300 kişiye geniş bir programla müzik gecesi tertip edilmişti (**Yeni Mersin**,24 Mart 1942)

yetersizliği nedeniyle merkezden yardım talebinde bulunulmuştur.²¹⁶⁰ Atatürk'ün Tarsus'u ziyaretlerinin yıldönümü olan 19 Mart'ta, 60 kişilik ortaokul korusu Müzik Öğretmeni Hikmet Hazar'ın tertip ettiği konser büyük bir beğeni ile dinlenmişti.²¹⁶¹ Halkevi'nde tanınmış Sanatkâr Kemal Yanar'ın katılımıyla koro kurslarına başlanmıştır.²¹⁶² Senede bir veya iki defa resim sergisi teşhir edilmiş ve bu sergilerde devamlı İnkılâp Sergisi ön plana alınmıştır.²¹⁶³ İngiliz Kültür Heyeti tarafından Halkevi'nde açılan İngiliz Çocukları Resim Sergisi, halk tarafından büyük bir ilgi görmüştü.²¹⁶⁴

Kütüphane ve Yayın Şubesi: İlk dönemlerde partiden devrolunan kütüphane ile çalışmalarına başlamıştı.²¹⁶⁵ Kütüphane Kolu'nun amaçları okumayı cazip hale getirmek, bazı gazete ve dergilerin kitaplıkta bulunmasını temin etmek, cevizden yapılmış kullanışlı kitaplıklar yapmak, ilkbaharda uygun bir yerde okuma günü tertip etmek olmuştur.²¹⁶⁶ Partiden alınan kitaplar, konularına göre tasnife tabi tutulmuş,²¹⁶⁷ kitapların tasnifinden sonra bir kısım kitap ciltlenmeye gönderilmiştir. Genel Merkez tarafından Halkevi'ne: 25 adet Nutuk, İhsan Bingöl'ün Türk Gençliğine Havacılık Dersleri, Adliye Vekâleti tarafından çıkarılan ceza mahkemeleri usulü kanunu ile ilgili kitaplar, İshak Refet İşıtman'ın Atatürk adlı eseri ve Gülle Jimnastiği ve Oyunları gibi farklı konularda kitaplar gönderilmiştir.²¹⁶⁸ Kütüphane Kolu, ihtiyaç gördüğü takdirde uzak olan mahallerde ve köylerde birer okuma odası açmayı tasarlamıştı.²¹⁶⁹ Köylerin kültürel sahada gelişmesini sağlamak için köy odalarının inşaatı bitinceye kadar Tarsus'un Kölemusalı Köyü'nde, Köy Okuma Odaları açılmıştı.²¹⁷⁰

Halk Dershaneleri ve Kurslar Kolu: Diğer kollara göre faaliyetlerine geç başlamış,²¹⁷¹ Halkevi tarafından Fransızca öğrenmek için okuma ve tercümeyle yönelik bir kurs açılmıştı. Müzik ve dikiş ve biçki kursunun açılması için çalışmalar

---

²¹⁶⁰ B.C.A. 490.01/966.739.3-14.

²¹⁶¹ **Bugün**, 19 Mart 1944.

²¹⁶² **Bugün**, 24 Nisan 1946.

²¹⁶³ B.C.A. 490.01/834.297.2-48.

²¹⁶⁴ **Yeni Adana**, 25 Kasım 1945.

²¹⁶⁵ B.C.A. 490.01/998.857.2-23.

²¹⁶⁶ B.C.A. 490.01/834.297.2-49.

²¹⁶⁷ **Yeni Mersin**, 6 Nisan 1937.

²¹⁶⁸ B.C.A. 490.01/22.110.3-5.

²¹⁶⁹ B.C.A. 490.01/834.297.2-48.

²¹⁷⁰ B.C.A. 490.01/921.586.1-1.

²¹⁷¹ B.C.A. 490.01/998.857.2-23.

başlatılmış,²¹⁷²Meliha Oğuzcan'ın çabalarıyla, Altın İğne ve Toros Dikiş Yurtları, Tarsus Halkevi salonunda yaptıkları el işleri ve Hayriye Ögel'in en güzel tabloları sergilenmişti.²¹⁷³

İlçenin en önemli sorunlarından biri olan Türkçe konuşmayı yaygınlaştırmak için Türkçe okuma-yazma kurslarının açılmasına önem verilmiş, Tarsus'un Sarıkavak ve Karayayla Köyleri'nde Türkçe okuma-yazma kursları açılmıştı.²¹⁷⁴Manas Halkodası'nın Türkçe okuma-yazma kursu için imkânları yetersiz olduğu için tebeşir, gaz vb. gereçleri Parti Teşkilatı'ndan talep etmesine rağmen bütçe imkânları yetersiz olduğu için olumsuz cevap alınmıştı.²¹⁷⁵

Dil, Tarih, Edebiyat Kolu: Bu kol kurulmasının hemen sonrasında izleyeceği politikaları belirlemek için bir toplantı yapmıştı.²¹⁷⁶Bölgenin en önemli sorunlarından biri olan Türkçenin yaygın kullanılması için çalışmalar yapılmış, köylerde konferanslar verilmişti.²¹⁷⁷ Tarsus Halkevi, dar bir bütçeyle ilçede Türkçe'nin yerleşmesi konusunda çalışmalar yapmış,²¹⁷⁸ köylerde ve mahallelerde Türkçe'den başka dil konuşulmamasının önlemlerini almak, fabrikalarda çalışan işçilerden Türkçe konuşmayanları uyarmak gibi çalışmalar yapmıştı.²¹⁷⁹Sadık Eliyeşil'in yardımlarıyla Nusayrilerin Türkçe'yi daha iyi konuşmaları için mektep inşasına başlanmıştı.²¹⁸⁰Bütün vatandaşların Türkçe konuşmasını temin etmek için Hars Komitesi ile Dil, Tarih, Edebiyat Kolu müşterek toplantılar yapmışlar, doğu ve batı grubu diye iki kola ayrılarak, Türkçe'nin yaygınlaştırılması konusunda çalışmalarını geniş bir alana yaymışlardı.²¹⁸¹Özellikle Tarsus'ta yoğun olarak yaşayan Nusayrilerin Arapça konuşması üzerine Türkçe konuşmalarını sağlamak için Halkevi, Nusayrileri Eti Türkü kapsamında değerlendirerek,²¹⁸² bölgedeki Nusayrilerin Türkçe konuşması için farklı çalışmalar yapmıştı. Genel Merkez, Bölge Müfettişi Hasan Reşit Tankut'u Tarsus'a göndererek Halkevi'nde üç konferans vermesi sağlanmıştı.²¹⁸³Türkiye, Hatay için

---

²¹⁷² **Yeni Mersin**,25 Birinci kanun/ Aralık 1937.

²¹⁷³ **Türksözü**,25 Haziran 1943.

²¹⁷⁴ **B.C.A.** 490.01/985.818.2-100

²¹⁷⁵ **B.C.A.** 490.01/1101.23.1-4.

²¹⁷⁶ **B.C.A.** 490.01/998.857.2-23.

²¹⁷⁷ **Yeni Mersin**,6 Nisan 1937.

²¹⁷⁸ **Yeni Yol**,30 Mayıs 1937.Bunun altyapısı 1933'te atılmış, başka lisanlar Türkçenin ahengini bozduğu için Türkçe konuşurma ve öğretme kursları açılmıştı. (**Yeni Mersin**,17 Mart 1933.)

²¹⁷⁹ **Yeni Mersin**,26 Mart 1937.

²¹⁸⁰ **B.C.A.** 490.01/584.15.1-9.

²¹⁸¹ **Yeni Mersin**,21 Nisan 1939.

²¹⁸² **Yeni Adana**,27 Nisan 1937.

²¹⁸³ **B.C.A.** 490.01/660.206.1-109; **B.C.A.** 490.01/612.129.1-5.

plebisit yapılmasını Cemiyeti Akvam'dan isteyince Fransızlar da Çukurova'ya yönelerek Tarsus ve Mersin'de Arapça konuşan vatandaşların kendileri lehine oy kullanmaları için Arap oldukları propagandasına karşılık, Hars Komitesi burada yaşayanların Türk oldukları yönünde çalışmalar yapmış,²¹⁸⁴Tarsus'un Sarıkavak, Çamalan Firengülüs Köyü ve Evcil Köyü'nde konferanslar vermişti.²¹⁸⁵

Bu kolun en önemli görevlerinden biri de halk şairlerini tanıtmak ve genç kuşaklara öğretmek olmuştur.²¹⁸⁶Komite tarafından dil çalışmalarının yanında Nedim gecesi gibi tarihte yaşamış, önemli şahsiyetleri anma törenleri de düzenlenmiş,²¹⁸⁷Cemil Kızılgün, *II. İnönü Zaferinin Tarihi Safhaları* konulu bir konferans vermişti.²¹⁸⁸Tarsus'un düşman işgalinden kurtuluşunun yıl dönümleri ve dil bayramları, Parti Teşkilatı'yla birlikte coşkuyla kutlanmıştı.²¹⁸⁹

b- Arslanköy Halkevi

1939'da ülke genelinde 149 halkevi açılmasına karar verilmişti. Mersin Arslanköy'ün de nüfusunun yoğun olması nedeniyle bir Halkevi açılması teklifi Parti Teşkilatı'nda yapılan toplantıda kabul edilmişti. Parti Teşkilatı tarafından Halkevi yapılacak binanın 19 Şubat'a kadar eksikliklerinin tamamlanması amaçlanmıştı.²¹⁹⁰Bütün eksikliklerin giderilmesinden sonra 19 Şubat 1939'da Arslanköy Halkevi, büyük bir törenle açılmış,²¹⁹¹Başkanlığa Mehmet Bozkurt getirilmişti.²¹⁹²Yeni açılmış bir Halkevi olmasına rağmen diğer ilçe Halkevlerine göre çalışmaları başarılı olarak değerlendirilmişti.²¹⁹³

II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte yaşanan ekonomik sıkıntılar, artan yiyecek ve giyecek fiyatlarından ötürü kâtip ve odacıya ödenen maaş yetersiz geldiğinden Halkevi Başkanı Mehmet Bozkurt, çalışanların maaşlarına zam yapmak

²¹⁸⁴ Şinasi Develi, " Mersin Halkevi" **İçel Sanat Kulübü Bülteni**, Sayı:91,Nisan 2000,s.5.

²¹⁸⁵ **B.C.A.** 490.01/1010.898.1-2

²¹⁸⁶ **B.C.A.** 490.01/834.297.1-47.

²¹⁸⁷ **Ege**,7 Mart 1940.

²¹⁸⁸ **B.C.A.** 490.01/834.297.2-62.

²¹⁸⁹ **B.C.A.** 490.01/43.178.8-30; **Yeni Mersin**,28 Eylül 1937.

²¹⁹⁰ **Yeni Mersin**,27 Ocak 1939.

²¹⁹¹ **B.C.A.**490.01.1023.937.2-2; **Aydın Tarihi**, Sayı:63,(1-28 Şubat 1939),s.6;**CHP 1939'da Halkevleri**, Recep Ulusoglu Basımevi, Ankara,1939,s 144.

²¹⁹² **B.C.A.**490.01/1010.898.1-43.

²¹⁹³ **B.C.A.** 490.01/660.205.1-9

için merkezden ödenek talebinde bulunmuştu.²¹⁹⁴ Parti Teşkilatı, Arslanköy Halkevi'nin içinde bulunduğu durumu dikkate alarak, Silifke ve Tarsus Halkevi düzeyine getirmek için 1600 lira tahsisat gönderilmesine karar vermişti.²¹⁹⁵ Genel Merkez, Silifke Halkevi'nin itirazına rağmen Arslanköy Halkevi'ne 600 lira ödenek göndermiş, Arslanköy Halkevi'nin çalışmalarına belli bir düzen gelmiş, köylülerin Halkevi'ne ısındırılması girişimleri olumlu sonuçlar vermişti.²¹⁹⁶ 1945'de Arslanköy Halkevi İdari Heyet'i; Başkan Fevzi Dağdur, Üyeler; Hasan Dönertaş, Halil Dönertaş, Cevat Mutluay'dan oluşmuştu.²¹⁹⁷

Halkevi'nin etkinlikleri açıldığı dönemle birlikte başlamış, Spor, Sosyal Yardım Kolu, Kitapsaray ve Köycülük Kolları'ndan müteşekkil bir grup Enulu Eser adlı piyesini hazırlayarak bay bayan olmak üzere 400 kişiye oynanmıştı. Piyese ilginin yoğun olmasından merkezden yeni oyunlar talep edilmişti.²¹⁹⁸ Temsil Kolu, çeşitli piyesleri oynamak için güney illerine turneye çıkma kararı almış;²¹⁹⁹ 30 Ağustos Zafer Bayramı kutlamaları münasebetiyle Arslanköy Halkevi, Fındıkpınarı Yaylası'na gezi düzenlenmiş; Halkevi Temsil Kolu Başkanı Mehmet Kurt, Muhtar Tahir Şahin ile birlikte 30 kişilik kafiye sahne alarak iki gece temsil vermişlerdi.²²⁰⁰ Halkevi'nde, Orman Yetiştirme, Bayındırlık, Ziraat ve Ekonomi konularıyla ilgili konferanslar verilmişti. Savaş koşullarının içinde çok önemli bir yer tutan paraşütçülüğün ne anlama geldiği ile ilgili Tırtar, Değnek, Sadiye bölgelerine gidilerek konferanslar verilmişti.²²⁰¹

1943'de Halkevi Başkanı Ali Yıldırım'ın girişimleri ile diğer Halkevlerine örnek olacak çalışmalara imza atmıştı. Gençler, Delikanlılar adlı piyesi 200 kişiye oynanmıştı.²²⁰² Haziran'da da temsillere devam edilmiş, sırayla Zavallı Çocuk, Asker Kaçakçılığı, Zeybekler, Işık piyesi ile İnsan Sarrafı komedisi oynanmıştı.²²⁰³ Kolun

²¹⁹⁴ B.C.A.490.01/834.297.1-26.Hilmi Şahin bu dönemde kâtiplik vazifesini sürdürmekteydi. (B.C.A.490.01/1023.937.2-2)

²¹⁹⁵ B.C.A.490.01/160.640.1-29.

²¹⁹⁶ B.C.A.490.01./660.206.1-13. Köylüyü ısındırmak için akümülatörlü 6 lambalı bir radyo alınmıştı. (B.C.A. 490.01/660.205.1-16.)

²¹⁹⁷ B.C.A.490.01/1023.937.2-2.Hasan Dönertaş 1948'de Başkanlığa seçilmişti. (B.C.A.490.01/940.649.1)

²¹⁹⁸ B.C.A.490.01/921.586.1-74.Mersin Halkevi de Arslanköy'e giderek Muvaffak adlı piyesi sahnelemişti. (Yeni Mersin,8 Ağustos 1939)

²¹⁹⁹ İçel Halkevi Dergisi, Sayı:26,1940,s.19.

²²⁰⁰ Yeni Mersin,6 Eylül 1940.

²²⁰¹ B.C.A.490.01/1010.898.1-44;B.C.A.490.01/1101.23.1-1.

²²⁰² Yeni Mersin,10 Nisan 1943.

²²⁰³ Yeni Mersin,6 Temmuz 1943.

temsil vermek için, Fındıkpınarı'na yürüyerek gitmesi büyük bir takdir toplamış,²²⁰⁴1944'te Temsil Kolu, Karagöz gösterisini başarılı bir şekilde oynamıştı.²²⁰⁵

Çok partili hayatın başlamasıyla Halkevi Başkanı Fevzi Dağdur, Başöğretmen Mustafa Kubilay, Köycülük Kolu, Hasan Dönertaş, Öğretmen Ahmet Alp, Öğretmen Nazmi Aydın ve Mustafa Özgür'ün çabalarıyla 25 kız ve 30 erkekten oluşan okuma yazma kursu açılmıştı.²²⁰⁶Okuma-yazma kursunun açılmasıyla kütüphanedeki kitaplar zenginleştirilmiş,²²⁰⁷Kiremithane Ocağı, tarafından okuma odası olarak kiralanana yere, kitap temininde bulunulmuştu.²²⁰⁸Halkevi Başkanı Halil İbrahim Yıldırım, bölgenin 15 Aralık'tan 1 Nisan'a kadar 3 metreye ulaşan kar kalınlığının dikkate alınarak spor bakımından bölgeyi kalkındırmak için kayak sporunun geliştirilmesi için Parti Teşkilatı'nın gerekli yardımı yapmasını talep etmişti. Bu sporun geliştirilmesi durumunda bütün Çukurova ile Hatay ve İskenderun mntikasının kayak merkezi haline gelebileceği belirtilmişti.²²⁰⁹

7- Mersin Halkevi'nin Şehir Hayatı Üzerindeki Etkileri

a- Halkevinin Mersin Sporuna Katkıları

15 Eylül 1940'da Türk Hava Kurumu, paraşütçüleri tayyare meydanında paraşütle atlayış gösterisi yaptıktan sonra Feridun Fikri'nin paraşütçülükle ilgili bir konferans vermişti.²²¹⁰ 1941'de Atletizm Takımı, Hatay'a giderek, Hatay, Urfa, Seyhan, Maraş takımlarıyla kır koşusu müsabakasına²²¹¹ve İstanbul'da yedi bölge arasında yapılacak atletizm müsabakalarını izlemek ve tecrübe edinmek için İstanbul'a gezi düzenlemişti.²²¹²

1945'de Mersin Halkevi Başkanı Tahsin Soylu, Spor Kolu Üyeleri ile yaz, kış, ilkbahar ve sonbahar sporlarını ilgilendiren açık ve kapalı spor sahalarının ihtiyaçları üzerine yararlı bir toplantı yapmıştı. Her yaşta ve her bünyedeki vatandaşın çeşitli spor

²²⁰⁴ **Yeni Mersin**,23 Eylül 1945.

²²⁰⁵ Nurhan Karadağ, **Halkevleri Tiyatro Çalışmaları**, Ankara,1998, s.101.

²²⁰⁶ **Yeni Mersin**,6 Nisan 1946

²²⁰⁷ Toplam 518 kitap mevcuttur. (B.C.A.490.01/1217.43.3)

²²⁰⁸ B.C.A. 490.01/660.205.1-16.

²²⁰⁹ B.C.A.490.01/1101.23.1-1.

²²¹⁰ **Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinin Parti Teşkilatı'na Umumi Tebligatı, Temmuz 1940'dan 31 Birinci kanun 1940 Tarihine Kadar**, XVII, Zerbamat Basımevi, Ankara 1941,s.188.

²²¹¹ **Yeni Mersin** 29 Birinci Teşrin/Ekim 1941.

²²¹² **Akın**,5 Ağustos 1944 Su sporlarında Spor Kolu sporcuları bölge birincisi olmuşlardı. (Akın,20 Birinci Teşrin/Ekim 1944)

dalından faydalanması sağlanmış;²²¹³Spor Kolu Başkanı Edip Buran'ın gözetiminde Mersin gençliğinin spor alanında gelişmesi için çalışmalar yapılarak, beden terbiyesinin organize ettiği programlar dâhilinde resmi müsabakalara katılarak üstün başarılar elde etmişti.²²¹⁴Bu dönemde spor faaliyetleri daha organizeli bir şekilde yürütülerek, Adana Halkevi ile ortaklaşa spor müsabakaları düzenlenmiş,²²¹⁵Halkevi spor ve gençlik işleriyle yakından ilgilenerek memlekette gençlik hareketlerinde daima öncü olmuştur.²²¹⁶ Mersin Halkevi, sporu kulüpçülük zihniyetinden uzaklaştırarak belli bir seviyeye getirmiş,²²¹⁷ Mersin'de spor yapmayı teşvik etmek için Mersin Lisesi Spor takımına 100,Ticaret Okulu Spor takımına 50 lira yardım yapmıştı.²²¹⁸

Ağır siklet dünya şampiyonu Mersinli Ahmet, Mersin Halkevi tarafından desteklenmiş, Londra dönüşü Halkevi tarafından bir tören düzenlenmişti.²²¹⁹Gençlerin düzenli spor yapabilmeleri için büyük bir spor merkezinin yapılması zaruret haline gelmişti.²²²⁰Yapılan kapalı spor salonu devamlı gösterilere açık bulunmakta olup, talebeler arasında yapılan eskrim ve basketbol maçları burada yapılmıştı.²²²¹

b- Halkevinin Sosyal Yardım Etkinlikleri

1939'da meydana gelen Erzincan depreminden zarar görenlerin bir kısmı Mersin'e getirilerek, bağ evlerine yerleştirilmiş, Mersin Halkevi Sosyal Yardım Kolu, felaketzadelere, nohut, pirinç yağ ve zeytin yardımında bulunmuştu.²²²²Mersin'de vatani hizmetini yapmakta olan askerler için kış aylarında daha rahat nöbet tutmaları için yardım kampanyası düzenlenmiş,9000 lira civarında bir yardım toplanmıştı. Elvanlı Nahiyesi'nden toplanan çorap ve eldivenler kışlaya teslim edilmişti.²²²³

---

²²¹³ **Yeni Mersin** 28 Ocak 1945.

²²¹⁴ **B.C.A.**490.01/834.297.1-3;**İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:48,1945,s.15.

²²¹⁵ **Bugün** 12 Nisan 1945.

²²¹⁶ Namık R.Katoğlu,"*Halkevleri ve Spor*" **Ulus**,23 Şubat 1947;Ziya İlkan Zaimoğlu,"*İçel İçlerine Doğru*",**Yeni Adana**,5 Mayıs 1948. Beden Öğretmeni Halil Oğultürk Milli Oyunlar kursuna büyük bir katılım olmuştur. (**B.C.A.**490.01/972.760.1-2.)

²²¹⁷ **B.C.A.**490,01./ 834.297.1-4. İdman Yurdu Gençlik Kulübü'ne 200 lira yardımda bulunmuştu. (**Yeni Mersin** 22 Temmuz 1945.)

²²¹⁸ **B.C.A.**490.01/834.297.1-4.

²²¹⁹ **Türksözü**,15 Eylül 1948.

²²²⁰ Enver Halil Kalaklı, "*Halkevi*",**Toros** 8 Temmuz 1948.

²²²¹ **Havadis**,12 Şubat 1950.

²²²² **Yeni Mersin**,30 Birinci Kanun/Aralık 1939 Bulgaristan'dan gelen göçmenlere de Mersin Halkevi yardım ederek, onların ihtiyaçlarını karşılamıştı.(**14 Mayıs**, 24 Kasım 1950.)

²²²³ **Yeni Mersin**,27 İkinci Teşrin/Kasım 1940.

Halkın yararına ve onları aydınlatmaya yönelik konferanslar ve balolar tertip edilmiş, Vasfi Atahan, "İçtimai Hayatın Oluşu"²²²⁴ "Zehirli Gazlardan Korunma"²²²⁵ "Parazitlerden Geçen Hastalıklar"²²²⁶ "Dünya Ahvalı"²²²⁷, Profesör Dr. Ekrem Şerif Egeli tarafından "Malarya Tipleri ve Bundan Doğan Kansızlıklar"²²²⁸ Halkevi Doktoru Fahri Kurtuluş, Veba²²²⁹ adlı konferanslar vermişti. Yardıma muhtaç vatandaşlar için Tüccarlar Kulübü'nde balo verilmişti.²²³⁰

Mersin Halkevi, Trahom hastalığı için açılan dispansere destek olmuş,²²³¹ Trahom hastalığı ile daha organizeli bir şekilde mücadele etmek için Trahom Hastanesi açılmıştı.²²³² 300'e yakın Trahom hastası tedavi altına alınmıştı.²²³³ Hastanede 4069 hasta muayene edilmiş, iğnesi olan hastalara poliklinikte hemşireler tarafından ücretsiz iğneleri yapılmıştı.²²³⁴ Memleket Hastanesi'ne de yardıma bulunulmuştu.²²³⁵ Sosyal alanda bölgeye faydalı eleman yetiştirmek için hastabakıcılık kursu açılmıştı.²²³⁶

c- Halkevinin Köy Hayatına Etkileri

Köycülük Kolu, Yaka, Tekeli, Evciler Köyleri'nde tetkiklerde bulunmuş, Sarıbrahimli Köyü'nde okul pansiyonun açılış törenine katılmıştı.²²³⁷ Tömük Köyü'ne yapılan gezide ecza sandığı ve okuma odasının kurulması kabul edilmişti.²²³⁸ Mersin'in en önemli ekonomik değeri olan narenciye yetiştiriciliğini geliştirmek için Narenciye Mütahassısı Sami Bey, gübrenin narenciyeye olan tesirleri ve portakal yetiştirilmesi usulleri etrafında bir konferans vermişti.²²³⁹ Köylüler arasındaki sorunlarla da bire bir ilgilenmiş; Tece ile Seymenli Köyleri arasında çıkan sınır anlaşmazlığını ortadan

²²²⁴ B.C.A.490.01/985.818.2-30.

²²²⁵ Yeni Mersin, 14 İkinci Kanun/Ocak 1934.

²²²⁶ Ege, 28 Mart 1940. Prof. Dr. Fahrettin Gökay, "Alkol ve Tereddi" Yeni Mersin, 15 Şubat 1941. Dr. Zühtü Tevfik Erman, "Akciğer Verem'i" ile ilgili konferanslar vermişti. (Yeni Mersin, 3 Ocak 1946)

²²²⁷ İçel Halkevi Dergisi, Sayı:39, 1941, s.19.

²²²⁸ İçel Halkevi Dergisi, Sayı:49-7, 1946, s.19.

²²²⁹ Gülek, 19 Mart 1946.

²²³⁰ Yeni Mersin, 14 Nisan 1943 Dr. Tahsin Soylu, Halkevi'nde yardım amaçlı aile toplantıları yapmıştı. (Tanin, 22 Mayıs 1945.)

²²³¹ B.C.A. 490.01/510.2048.3-3.

²²³² Yeni Adana, 6 Şubat 1945; Türksözü, 18 Mart 1945.

²²³³ Tanin, 22 Mart 1945.

²²³⁴ B.C.A.490.01/834.297.1-3; İçel Halkevi Dergisi, Sayı:48, 1946, s.15.

²²³⁵ B.C.A.490.01/160.642.1-72

²²³⁶ Toros, 5 Şubat 1949.

²²³⁷ Yeni Mersin 22 Mart 1938.

²²³⁸ Yeni Mersin 22 Mart 1939.

²²³⁹ Yeni Adana, 26 Mart 1937.

kaldırmak için gerekli girişimlerde bulunmuştu.²²⁴⁰ Arslanköy, Çeşmeli, Elvanlı, Yanpar, Kürkçü ve Kargıpınarı Köylerine yapılan gezilerde Cumhuriyet'in değerleri ve rejimin getirileri köylüye anlatılmıştı.²²⁴¹ Köylü ile şehirli arasındaki bağlar kuvvetlendirmiş, Cumhuriyet'in getirileri köylünün kalkınması için seferber edilmişti. Halkevi Başkanı Tahsin Soylu, amaçlarının köycülüğü sosyal yardım merkezi olmaktan kurtararak, daha çok köylüye daha faydalı ve yararlı bir kol haline getirmek olduğunu açıklamıştı.²²⁴² Mersin Halkevi, köylerde araştırmalar yapmak köylüye bilgi vermek amacıyla İrşat Heyeti adında bir kurul kurmuş,²²⁴³ Köy Enstitülerinin köylerde temelini oluşturmuştu.

Köycülük Kolu, Mersin'in en önemli problemlerinden biri olan Nusayrileri sistem içerisinde kaynaştırmak için, Kazanlı Köyü'nde hars ve bahar bayramında Türklük bilincini aşılacak programlar düzenlemişti.²²⁴⁴ Tece, Davultepe ve Kargıpınarı Köyleri'nde düzenlenen gezilerde Eğitimci Piyesi oynanmış, sıtma ve diğer hastalıklar konusunda köylülere bilgi verilmişti.²²⁴⁵ 1943'den sonra Köycülük Kolu, köy politikalarını daha organizeli ve bilinçli bir şekilde sürdürmüş, köylerin ihtiyaçları ve kalkınması için Hükümet kurumlarıyla daha planlı çalışmalar yapmıştı. Köylerde, muhtarlar ve ihtiyar heyetlerine kurslar açılarak devlet kanunlarının köyleri ilgilendiren kısımları köylülere öğretilmişti.²²⁴⁶

1944'de Kol, 21 kişilik bir heyet ile Erdemli Köyü'ne gezi düzenlenmiş, köylüler ile kaynaşmayı sağlamak için Akın adlı piyes sahnelenmişti.²²⁴⁷ Halkevi Başkanı Tahsin Soylu ve Rüştü Bağatır, Erdemli'de bir muayenehane açmış,²²⁴⁸ burada 131 hasta tedavi edilmişti.²²⁴⁹ Köylerde veba ve tifüs hastalığından korunma yolları anlatılarak, bu hastalıkları taşıyanların tedavilerine başlanmıştı.²²⁵⁰ Köy, Halkevi'nin başlı başına bir

---

²²⁴⁰ **Yeni Mersin** 24 Haziran 1939. Milli Mücadele'ye katılmış olan Emin Resa gibi Kuvay-ı Milliyeciler Emirler Köyü'ne gezi düzenleyerek, hatıralarını köylülerle paylaşmışlardı. (**Yeni Mersin**, 8 Birinci Teşrin/Ekim 1939.)

²²⁴¹ **Yeni Mersin** 29 Şubat 1940.

²²⁴² **B.C.A.**490.01/834.297.1-6.

²²⁴³ **Yeni Mersin** 20 Eylül 1939.

²²⁴⁴ **Yeni Mersin** 19 Şubat 1939.

²²⁴⁵ **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:37, Yıl:4, 1941, s.9.

²²⁴⁶ **Yeni Mersin**, 18 Nisan 1943. *Vazife Aşkı* adlı eser çoğaltılarak köy okullarına dağıtılmıştı. (**Akın**, 10 Şubat 1945.) İletişimi daha sağlıklı bir duruma getirmek için köylere posta kutuları yerleştirilmişti. (**Akın**, 18 Şubat 1945)

²²⁴⁷ **Akın**, 24 İkinci Teşrin/Kasım 1944.

²²⁴⁸ Naci Tanrısever, "Halkevi Köy Gezileri 2", **Akın**, 26 İkinci Teşrin/Kasım 1944.

²²⁴⁹ Naci Tanrısever, "Halkevi Köy Gezileri 5", **Akın**, 29 İkinci Teşrin/Kasım 1944

²²⁵⁰ Fahri Kutluay, "Köyler Kalkınırken Halkevlerinden Beklediklerimiz" **Yeni Mersin**, 1 Birinci Kanun/Aralık 1944.

davası olmuş, köylünün sağlığı, sıhhati Halkevi'nin ülküsü sayılmıştı.²²⁵¹Köycülük Kolu, Alata ve Arpaçbahşiş Köyleri'nde sürekl avı düzenlemiş, Fındık Pınar Yaylası'na gezi düzenlenerek,205 hasta muayene edilerek gerekli ilaçlar verilmişti.²²⁵²1946'da Köycülük Kolu'nun faaliyetleri hızlanmış, Reis Nazmi Yonca'nın çabalarıyla önemli çalışmalar yapılmıştı.²²⁵³Yenice Bucağı'na gezi düzenlenmiş, üç doktor ve diş tabibinin katıldığı gezi Yenice'de büyük bir ilgi görmüştü.²²⁵⁴Alata Teknik Okulu'na gezi düzenleyerek, burada *Şikago Çiftçisi* temsil edilmişti.²²⁵⁵Karaduvar'a gezi düzenlenerek, Muharrem Yeğin, atıcılık ve avcılık ile ilgili dersler vermişti.²²⁵⁶

d- Halkevinin Kütüphane ve Yayın Faaliyetleri

Halkevi İçel Dergisi 1938'in başlarında yayın hayatına başlamış,²²⁵⁷ Mersin'de kültür dergilerinin en önemlilerinden biri olan 'İçel' bölgenin tarihi, kültürü, coğrafyası, ekonomisi, konularda özgün araştırmalar yayımlamıştı.²²⁵⁸Güneyin özelliklerini, folklorunu tarihsel ve önemli yapıtlarını anlatan bir eser olan İçel Halkevi Dergisi,²²⁵⁹ Halkevi'nin kendi matbaasında ayda bir sürekl olarak basılmıştı. Kütüphane Kolu,1939'da Fuat Mörel'in başkanlığında toplanarak, İçel Dergisi'nin yeni aylık bütçesini yapmış ve derginin günü gününe çıkmasını temin için çalışmalarını sürdürmüştü.²²⁶⁰ Bir kültür mecmuasının şahsi çıkar ve politiklardan uzak ve ücretsiz dağıtılması temennisinde bulunulmuştu.²²⁶¹Bu dergideki bütün yazılar, Mersin Halkevi Üyeleri tarafından kaleme alınmış, Dil ve Edebiyat Şubesinin yardımıyla basılmış ve halka dağıtılmıştı.²²⁶² 16 sahifelik kültür mecmuası olarak çıkarılan İçel Dergisi,40 kuruşa satılmış,²²⁶³1942'de Ocak-Şubat olarak birlikte basılan 49. sayıdan sonra

²²⁵¹ Kemal Torun, "*Halkevlerinin 14 üncü Yılında*", **Akın**,26 Şubat 1945

²²⁵² **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:47,1945,s.16. Kazanlı ve Arpaç Köyü'nde, Toprak Bayramı kutlamaları yapılmıştı. (**Yeni Mersin** 22 Temmuz 1945)

²²⁵³ **B.C.A.490.01/278.114.1-194.**

²²⁵⁴ **Gülek**,19 Mart 1946.

²²⁵⁵ **Akın**,30 Mart 1946

²²⁵⁶ Banteli, "*Halkevi'nin Karaduvar Gezisi*", **Yeni Mersin** 9 Nisan 1946. 1949'da Köycülük Kolu, bayramın üçüncü günü Karacailyas Köyü'nde kır eğlencesi düzenlenmiş, cirit oyunu ve güreş müsabakaları yapılmıştı.(**B.C.A.490.01/160.642.1-72**;**Gülek**,8 Ekim 1949;Cemal Tüzün, "*Görülmemiş Bir Toplantı*" **Yeni Mersin**,8 Ekim 1949.)

²²⁵⁷ **CHP Halkevleri 1940**,s.11.

²²⁵⁸ **İçel Halkevi Dergisi**, Yıl:1,Sayı:1,Ocak 1938,s.1;Taha Toros, "*İçel Dergisi*" **Yeni Mersin**,10 Şubat 1938.

²²⁵⁹ **B.C.A.490.01/972.760.1-2.**

²²⁶⁰ **Yeni Mersin**,19 Nisan 1939

²²⁶¹ Fahri Kutluay "*İçel Dergisi Münasebetiyle*",**Akın**,10 Şubat 1944.

²²⁶² **Yeni Mersin**,22 Kanun-ı sani/Ocak 1938.

²²⁶³ **Akın**,12 Şubat 1944.

kapatılmış,1944’de tekrar çıkartılması konusunda çalışmalar başlatılmış,²²⁶⁴ 3,5 yıl ara ile 30 Ağustos 1945’de tekrar yayın hayatına başlamış, Temmuz 1946’da kapanmıştı. Derginin yayın hayatına ara vermesinin sebebi; kâğıtta yaşanan sıkıntılar,²²⁶⁵ II. Dünya Savaşı’nın getirdiği ekonomik sıkıntılar ile bütçenin Mersin Halkevi binası inşaatına ayrılması olarak görülmüştü.

Mersin’in yerel gazetelerinden olan Yeni Mersin ve Ege Gazeteleri kütüphanede bulunanların okuması için temin edilirken, aynı zamanda bunların ciltlenmesi sağlanmıştı.²²⁶⁶1939’da kütüphaneye kitap alımında büyük bir azalma olmuştu.²²⁶⁷Haziran 1940’da Kütüphane ve Yayın Kolu, Mithat Karagülle’nin başkanlığında toplanarak kütüphanedeki kitapların tasnifi yapılmış,²²⁶⁸uzun kış günleri düşünüldüğünden yeni kitap teminine gidilirken,²²⁶⁹ seçici davranılmış *Toros Çeteleri* adlı eser uygun olmadığından kütüphane repertuarına alınmamıştı.²²⁷⁰1944’de kütüphanede, 2874 kitap mevcut iken en büyük sıkıntı şimdiye kadar tahsilli, bilgili ve işten anlayan memur bir kesiminin işin başında olmamasıydı.²²⁷¹ 1945’de kütüphanedeki kitaplar belli bir düzene konularak, kitap sayısında büyük bir artış meydana gelmişti.²²⁷²Merkezden gönderilen kitapların düzensiz bir şekilde geldiği bazen ciltlerin eksik gönderildiği görülmüştü.²²⁷³1946’da Yayın Kolu, faaliyetlerini hızlandırmış, Fikri Mutlu’nun yazdığı Mersin’in Kurtuluşu isimli 12 sayfalık eseri Yeni Mersin Basımevi’nde basılmıştı.²²⁷⁴Halkevi’nde Mersin’in tarihi ve eski eserleri hakkında bilgi veren “*Eski Kilikya*”²²⁷⁵ adlı eser veTaha Toros’un “*Toroslarda Tahtacı Oymakları*” adlı eseri Halkevi tarafından yayınlanmıştı.²²⁷⁶

²²⁶⁴ Akın,10 Şubat 1944.

²²⁶⁵ B.C.A.490.01/878.453.1-144; B.C.A. 490.01/727.492.1-141.

²²⁶⁶ B.C.A.490.01/1324.399.2-4;Yeni Mersin,22 Kânun-ı sani/Ocak 1938.

²²⁶⁷ Toroslarda Tahtacı Oymakları, Ev Ulu Eseri, Zöhrevi Hastalıklar, Sıtma, Öz Türk Masalları. (CHP 1939’da Halkevleri,) s.13.Hayvanlarda Kıl kurdu Hastalıkları. (B.C.A.490.01/878.453.1-147).

²²⁶⁸ 1395 Türk Harfi,611 Arap Harfli,195 yabancı toplam 2201 eser mevcuttu. (Yeni Mersin,11 Haziran 1940).

²²⁶⁹ Yeni Mersin,6 Birinci Teşrin/ Ekim 1940.

²²⁷⁰ B.C.A.490.01/878.453.1-3.

²²⁷¹ B.C.A.490.01/1046.1019.3-21.

²²⁷²Kitap âdeti 3378’di. (B.C.A.490.01/1217.43.3-10.)

²²⁷³ B.C.A.490.01/921.586.1-12,1948’de daha çok Mersin’in tarihi ve kültürü ile ilgili kitaplar kütüphaneye alınmıştı. (B.C.A.490.01/834.297.2-17.) Kütüphane öğrencilerin boş vakitlerinde ders çalışma yeri olmuştu. (Enver Halil Kalaklı, “Halkevi”,Toros 8 Temmuz 1948).

²²⁷⁴ B.C.A.490.01/878.453.1-5.

²²⁷⁵ B.C.A.490.01/878.453.1-137.

²²⁷⁶ B.C.A.490.01/303.1227.2-47.

e- Halkevinin Dil Alanında Yaptığı Katkılar

Arapça konuşan ve kendilerine Eti Türk'ü denilen bu unsurlar arasında Hars Komitesi, Dil-Edebiyat Kolu ile birlikte geniş bir programla hareket etmiş, Türkçe konuşmalarını teşvik için konferanslara devam etmişti. Hars Komitesi tarafından 17 okulda 87 Ulus Dershanesi açılmış,3510 kişi, okuma-yazma öğrenmişti.²²⁷⁷ Hazırlanan çalışma talimatnamesinde; mahalle ve köylerde ilk mektep kadrolarını arttırıcı tarzda çalışmalar yapmak, Türkçe konuşmalarının gerekli olduğunu onlara her fırsatta hatırlatmak, halka mezhep farklılıklarının bir zenginlik olduğunu aşılacak, Nusayriiler ile Sünniler arasında kaynaşma sağlamak için birbirlerinden karşılıklı kız almalarını sağlamak, çeyiz masraflarına yardım etmek,²²⁷⁸Türk ırkından oldukları tezini ilmi ve tarihi hakikatlerle ortaya koymak, sırf mezheplerinin Sünni olmaması ve Türkçe'yi düzgün konuşmamaları sebebiyle kendilerine Arap uşağı, Fellah, Nusayri gibi sıfatları kullanmaktan kaçınmak, Türkçe'nin dışında başka diller konuşan köylerde Türkçe milli türkü ve destanları öğretip söylemeği teşvik etmek,²²⁷⁹Türkçe gramfon plaklarını köy kahvelerine yerleştirmek, Eti Türklerinin, Milli Mücadelede gösterdikleri kahramanlıkları temsillerle sahnelemek, köylerde Türkçe'nin hangi düzeyde konuşulduğunu tespit için Parti Teşkilatı'yla beraber hareket etmek kararları alınmıştı.²²⁸⁰Bütün bu çalışmalar için Parti merkezinden 13000 lira Hars Komitesi'ne gönderilmişti.²²⁸¹Hars Komitesi'nin yaptığı en önemli işlerden biri Isı Yuva Projesi olmuştu. Eti Türk'ü addedilen dört yaşındaki çocuklar, bu okullarda Türk Dili ve Kültürü'yle tanıştırılarak, ilkokullar için ön hazırlık çalışmaları yapılmıştı.²²⁸² Isı Yuva Ana Öğretmeni Mürşide Soner'in çalışmalarıyla rejimin getirileri ve Türkçe'nin incelikleri çocuklara aşılansmış, burada eğitimlerine devam eden Nusayri, Arap Hıristiyan ve Musevilerin çocukları pürüzsüz bir şekilde Türkçe'yi konuştukları gözlemlenmişti.²²⁸³ Halkevi'nin itinalı çalışmasıyla, Türk Dilini ve Kültürünü yaymak için “ Türk Dili Konuşurma Cemiyeti” kurulmuştu.²²⁸⁴

---

²²⁷⁷ Akın,9 Haziran 1944

²²⁷⁸ Nusayriilerin düğünleri genellikle Hars Komitesi'nde yapılır ve teşvik amacıyla evlenen çiftlere komite, değerli altın hediye ederdi. (Şinasi Develi ile Yapılan Görüşme,03.11.2011.)

²²⁷⁹ B.C.A.030.18.01/88.77.16.

²²⁸⁰ B.C.A.490.01/583.11.1-3.

²²⁸¹ B.C.A.490.01/552.2202.1-68.

²²⁸² Akın,30 Haziran 1944.

²²⁸³ B.C.A.490.01/985.818.2-19:B.C.A.490.01/584.15.1-9.

²²⁸⁴ B.C.A.490.01/660.209.1-34. Temsiller düzenleyerek Türkçe konuşmayı yaygınlaştırmışlardı (Yeni Mersin,2 Haziran 1947.)

Mersin’de yapılan aydınlar toplantısı yabancıların yoğunlukta yaşadığı bir liman şehri olan Mersin’de Türk Kültürü ve Dili’nin tanıtılması açısından önemsenmişti.²²⁸⁵II. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla okur-yazar oranını arttırmak için okuma kursları sayısında bir artış olmuş,²²⁸⁶Halkevi tarafından okuma-yazma bilmeyenler için 10 ilkokulda Türkçe kurs açılmasına karar verilmişti. Kayatepe ve İsmet Paşa okulunda iki kurs açılmış,²²⁸⁷bu kurslara 196 kişi devam etmiş, bu öğrencilerden 158 kişi başarılı olarak diploma almıştı.²²⁸⁸Birçok yerde kurs açılma talebi olmasına rağmen maddi imkânsızlıklardan Yenice, Sarıkavak ve Karayayla’da okuma kursları açılmamış,²²⁸⁹Karacailyas’ta ise mevsim gereği köylünün dağılması ve harman işleriyle meşgul olması dolayısıyla yarım kalmıştı.²²⁹⁰İstenilen desteğin gelmesiyle birlikte Mezitli’de de okuma kursu açılmıştı.²²⁹¹

Mersin bir ticaret merkezi olduğu için ekonomik sebeplerle birçok kişi gelip yerleşmiş,²²⁹² II. Dünya Savaşı ile birlikte Mersin’de yabancı nüfusu artınca Türkçe konuşmanın yaygınlaştırılması tekrar gündeme gelmiş, Arap ve Yahudilerle beraber İtalyan, Alman Fransız ve İngilizlerin çeşitli sebeplerle oturup çalıştıkları Mersin’de parti ve Halkevi birlikte mücadele ederek Türkçe’nin yaygınlaştırılması konusunda çalışmalar yapmışlardı.²²⁹³Halkevi’nin başlatmış olduğu dil çalışmaları bazı aydınların muhalefetine rağmen belli bir düzeye gelmiş,²²⁹⁴Halkevi, gençlerin Türkçe’yi düzgün konuşmaları için, Mukaddes Gür tarafından güzel söz söyleme müsabakası düzenlemiş, dereceye girenlere ödül verilmişti.²²⁹⁵Mersin’in dil ve kültür yapısını tanıtan Sait Uğur’un yazdığı 500 sayfalık İçel Folkloru adlı eser basılmıştı.²²⁹⁶

---

²²⁸⁵ A.B.C “*Halkevi Çalışmalarına Hız Verelim*” **Yeni Mersin**, 3 İkinci Teşrin/Kasım 1941.

²²⁸⁶ **Yeni Mersin**, 29 Birinci Teşrin/Ekim 1942.

²²⁸⁷ **Akın**,8 Birinci Kanun/Aralık 1944;**Yeni Mersin**,6 Birinci Kanun/Aralık 1944.

²²⁸⁸ **Halkevleri Tarafından Açılan Ulus Okullarının Evler Üzerine Durumları(1944-1945)**,DİE, Ankara 1947,s.265. Bu kursların daha iyi çalışması için merkez, maddi destekte bulunmuştu. (B.C.A.490.01/1101.23.1.)

²²⁸⁹ B.C.A.490.01/1101.23.1-41.

²²⁹⁰ B.C.A.490.01/985.818.2-2; B.C.A.490.01/1101.23.1.

²²⁹¹ B.C.A.490.01/1101.23.1-6.

²²⁹² Emin Epengin, “*Mersin Kozmopolit Değildir*” **Yeni Mersin**,25 Mayıs 1943.

²²⁹³ B.C.A.490.01/834.297.1-21.

²²⁹⁴ Fahri Kutluay, “*Halkevi ve Dil Devrimi*” **Akın**, 28 Eylül 1945.

²²⁹⁵ **Yeni Mersin**,24 Mayıs 1945.

²²⁹⁶ B.C.A.490.01/972.760.1-2.

f- Mersin Halkevi'nde Tiyatro ve Sinema Faaliyetleri

1939'da Mersin Halkevi sinema ve tiyatro etkinliklerinde yoğun bir dönem yaşamış, Temsil Kolu İdari Heyet için yapılan seçimlerde Asım Balçık, Emin Ali, Celal Abaç, Mahmut Doğruöz ve Ali Rıza Tuncel seçilmişlerdi.²²⁹⁷ Temsil Kolu, Sait Uğur'un başkanlığında 30 kişilik bir heyetle temsil vermek üzere Arslanköy ve Fındıkpınarı'na giderek Vedat Örfi'nin iki perdelik "Kanun Adamı" "Mahcuplar" oyunlarını oynamışlardı.²²⁹⁸ Mersin'e birçok tiyatro grubunun gelmesi sanat anlamında entelektüel kişilerin yoğun olarak yaşadığı bir yer olmasından ileri gelmişti.²²⁹⁹ Ankara Halkevi Temsil Kolu, Mersin'e bir gezi düzenleyerek, Mersin Halkevi'nde "Zoraki Nikâh" ve "Palavra" komedilerini oynamışlar,²³⁰⁰ Aka Gündüz'ün "İkizler" adlı piyesi sahnelenmiş,²³⁰¹ Mersin Halkevi tarafından yapılan törenlerde rejimin propagandasını yapan filmlerinin halka gösterilmesinin uygun olacağı düşüncesiyle, Genel Merkez'den bu tür filmler talep edilmişti.²³⁰² Mersin Halkevi Temsil Kolu, 4 Mayıs 1940'da temsiller vermek, kendi kültürel özelliklerini Güneydoğu'ya tanıtmak için, Urfa, Birecik ve Antep'e gezi düzenlemişti.²³⁰³ Antep'te "Kör" ve "Himmet'in Oğlu" oyunları temsil edilmiş, Antakya, Kırıkhan ve Reyhaniye'de maddi imkânsızlıklardan; Hatay'da ise sahne tertibatı ve malzemesi bulunmadığından temsil verememişti.²³⁰⁴ Halkevi'nin açılış yıldönümünde Türk kahramanlığını anlatan "Hedef Milli" temsil edilmişti.²³⁰⁵ Ocak ayında Aka Gündüz'ün "İkizler" ile "Vodvili" ve Vedat Örfi Bengü'nün, "Kanun Adamı" piyesini temsil etmiş, "Mahcupluk İmtihanı" ve "Köyün Namusu" piyesleri ise sahnelemek üzere hazırlıklarına başlanmıştı.²³⁰⁶

1941'de Temsil Kolu, Sivas, Erzurum, Erzincan, Ankara, Eskişehir, Afyon ve Konya'ya, Beyaz Baykuş, Yalnız Bir Kelime, Para Delisi, Himmetin Oğlu, Bir Azizlik ve Bir Doktorun Ödevi piyeslerinin sahnelenmesini planlanmıştı. Temsil Kolu Başkanı Şefik Ergündüz, bu turne için gerekli olan 2500 lirayı merkezden talep etmişti.²³⁰⁷ Şube, "Erkek Kukla" ve "Mahcuplar adlı piyesleri sahnelemiş, Bekir Uluğ'un "Vatan

²²⁹⁷ **Yeni Mersin**, 17 Şubat 1939.

²²⁹⁸ **Yeni Mersin**, 8 Ağustos 1939.

²²⁹⁹ Nuri Abaç, "Akkahve Günleri II" **Mozaik**, Temmuz 1993, s.31.

²³⁰⁰ **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:16, 1939, s.15.

²³⁰¹ **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:23, 1939, s.12.

²³⁰² **B.C.A.**490. 01/1217.43.3-74.

²³⁰³ Celal Abaç, "Temsil Kolumuzun Urfa, Birecik, Antep Seyahati" **İçel Sanat Kulübü Bülteni**, Sayı.54, (Mart 1997), s.28; **Yeni Mersin**, 5 Mayıs 1940.

²³⁰⁴ **B.C.A.**490. 01/1023.937.2-24.

²³⁰⁵ **Yeni Mersin**, 27 Şubat 1940.

²³⁰⁶ **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:24, 1940, s.2.

²³⁰⁷ **B.C.A.**490. 01/1023.937.2-22.

İçin” adlı eserini 5 Ocak Mersin’in Kurtuluş Bayramı’nda oynamak için C.H.P.Genel Sekterliği’nin onayına sunmuş, bu eser için istenen onay gelmediği için temsil sahnelenememişti.²³⁰⁸ Temsil Kolu’na mensup öğretmenler tarafından oynanan uyuşturucunun ailelerde oluşturduğu tahribatı konu alan “Beyaz Baykuş” adlı oyun verdiği mesaj açısından çok beğenilmişti.²³⁰⁹Zafer Bayramı onuruna Gözne Yaylası’nda “Kafa Tamircisi” ve “Andaval Palas” piyeslerinin provası yapılmıştı.²³¹⁰

Sinema faaliyetleri içerisinde Antalya’dan istenilen “Pamuk Sultan” filmi gönderilmiş, Adana Halkevi ile işbirliği yapılarak film temin edilmesine karar verilmişti.²³¹¹ “Tokat Menbar-Galyada”, “Bir Tohum Islah İstasyonu” adlı filmler beş gün boyunca gösterimde kalmıştı.²³¹²1942’de Çocuk Esirgeme Kurumu Sineması’nda, Genel Sekreterlikten gönderilen “Değişen Adam” adlı piyes sahnelenmiş,²³¹³Mersin Halkevi’nin açılış yıldönümünde İstanbul Şehir Tiyatrosu repertuarından Zehirli Kucak piyesi temsil edilmişti.²³¹⁴ Halkevi’nde, Vedat Nedim Tör’ün Kör adlı eseri 3 perde şeklinde sahneye konmuştu.²³¹⁵1944’de Cumhuriyet’in 21.yıldönümü münasebetiyle “Akın Piyesi” ve “Yapışkanlar Komedi” başarılı bir şekilde temsil edilmiş,²³¹⁶ Temsil Kolu açılış yıldönümünde oynanması için, repertuar listesinde bulunmayan “Yanlış Yol” adlı toplumsal piyes için Genel Merkez’den izin istemişti.²³¹⁷

Mersin Halkevi,1438 kişilik tiyatro sahnesiyle diğer halkevlerinin sahnelerine göre çok mükemmel bir durum sergilemişti.²³¹⁸Sinema salonu büyük olduğu için küçük olan seyyar sinema gösterici makinesi bile Bitlis Halkevi’ne gönderilmişti.²³¹⁹Bahar kutlamaları çerçevesinde Temsil Kolu, Silifke’ye giderek “Para Delisi Komedi”ni temsil etmişti.²³²⁰Mersin ve Tarsus Halkevi’nde gösterilmek üzere Genel Merkez tarafından “Babur Şahın Seccadesi”²³²¹, Babaların Günahı, Yağ Kandili ve Kral Ödip

²³⁰⁸ **Yeni Mersin**,1 Kânunusani/Ocak 1941.

²³⁰⁹ **Yeni Mersin**,24 Şubat 1941.

²³¹⁰ **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:31,1941,s.13 Halkevi Temsil Kolu, bayram münasebetiyle Çocuk Esirgeme Kurumu’nda Vedat Örfi Ben’in, Bir Doktorun Ödevi temsil edilmişti.(**İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:44,1941,s.11;**Yeni Mersin**,31 Birinci Teşrin/Ekim 1941.)

²³¹¹ **B.C.A.**490. 01/1208.7.3-2.

²³¹² **B.C.A.**490. 01/1208.7.3-3.

²³¹³ **Yeni Mersin**,10 Şubat 1942.

²³¹⁴ **Yeni Mersin**,16 Kanun-ı sani/Ocak 1943.

²³¹⁵ **Yeni Mersin**,28 Birinci Teşrin/Ekim 1943.

²³¹⁶ **Akın**,4 Teşrin-i sani/Kasım1944.

²³¹⁷ **B.C.A.**490. 01/921.586.1-33.

²³¹⁸ Fasih İnal, “*Mersin’in Ekonomik ve Sosyal Durumu*”,**Tanin**,11 Birinci Teşrin/Ekim 1946.

²³¹⁹ **B.C.A.**490. 01/1217.43.3-17. İkinci İnönü Zaferi’nin 23.yıldönümü münasebetiyle, Çocuk Esirgeme Kurumu Sineması’nda, Erkek Kukla Piyesi oynanmıştı (**B.C.A.**490. 01/980.799.2-1.)

²³²⁰ **Bugün**,16 Mart 1946;**Akın**,23 Mart 1946.

²³²¹ **Havadis**,24 Şubat 1948.

oyunları gönderilmiş,²³²² birçok piyes Kurum Sineması'nda ve Belediye bahçesinde verilmişti.²³²³ Fındıkpınarı Yaylası'na bir gezi düzenlenerek,550 kişiye karşı “Şikago Çiftçisi” komedisi temsil edilmiş,²³²⁴ Kumar ve içki müptelası yüzünden aile hayatı dağılan sosyal içerikli mesajlar veren “Vicdan Azabı” temsili büyük beğeni toplamıştı.”²³²⁵

g- Mersin Halkevi'nde Kültür ve Sanat Etkinlikleri

Açılacak fotoğraf sergisine, bütün amatör fotoğrafçılar katılımlarının sağlanmasına dereceye girenlere ödülleri verilerek, dereceye giren eserlerin Ankara Halkevi'nde açılacak sergiye gönderilmesine karar verilmişti.²³²⁶ Mersin Halkevi'nde açılan resim sergisinde, amatör olan Hasan Dayı, Vasık İnal, Mahmut Tankaya'nın eserleri sergilenmişti.²³²⁷

Mandolin, piyano ve keman kursları açılmış,13 bayan ve 5 erkek kursa devam etmişti. Halkevi salonunda Hikmet Hazar tarafından 50 kişilik bir koro konseri verilmiş,²³²⁸ Mersin'de ilk defa düzenlenen koro konseri, kız ortaokulundan 50 talebe Ahmet Adnan Saygun'dan parçalar çalmışlardı.²³²⁹ İzmir sağır, dilsiz ve körler müzik okulundan Viyolonist Mehmet Başer,150 kişinin katılımıyla müzik konulu bir konferans vermişti.²³³⁰ 1944'de Halkevi'nde bando ve amatör fotoğrafçılık kursu açılmıştı.²³³¹ Ankara Devlet Konservatuvarı 70 kişilik bir kadro ile Halkevi salonunda, Madam Butterfly ve La Bohem operaları temsil edilmişti.²³³² İçel gecesinde İçel'deki Türkmen oymaklarının sahilden yaylaya çıkarken, türkü ve oyunlarla birlikte göç

²³²² B.C.A.490. 01/1023.937.2-1.

²³²³ B.C.A.490.01/834.297.1-3; **Akın**,14 Şubat 1945.

²³²⁴ **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:47,1945,s.16. Çakır Ali piyesi ile Mağçuplar Komedi 1500 kişiye karşı oynanmıştı. (**İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:49-4,1945,s.16.) Temsil Kolu'nun oynadığı, İnsan Sarrafı Piyesi büyük beğeni toplamıştı. (**Akın**,20 Birinci Teşrin/Ekim 1944)

²³²⁵ Seyfi Arıkan, “ *Halkevi'nde Temsil*” **Gülek**,13 Kasım 1945. Mustafa Kemal Atatürk'ün Mersin'e gelişinin 24.yıldönümü halkevi salonunda Şehit Babam adlı piyes sahnelenmişti (**Gülek**,19 Mart 1947.)

²³²⁶ **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:24,1940,s.3. Hayri Koray tarafından ders verilmek üzere Halkevi'nde mandolin ve keman kursu açılmıştı. (**Yeni Mersin**,7 Birinci Kanun/Aralık 1940.) Foto Sürayya Müessesesi tarafından Halkevi salonunda fotoğraf sergisi açılmıştı. (**Yeni Mersin**,29 İkinci Teşrin/Kasım 1941).

²³²⁷ **Yeni Mersin**,23 Kanun-ı sani /Ocak 1942.

²³²⁸ Yusuf Ayhan “*Mersinde Güzel Sanat Faaliyeti Var*” **Toros**,22 Şubat 1944.

²³²⁹ **Türksözü**,24 Şubat 1944.

²³³⁰ **İçel Halkevi Dergisi**, Sayı:47,1945,s.16.

²³³¹ **Yeni Mersin**,2 Kânunusani/Ocak 1944 Ressam Cemal Evin'in gözetiminde birçok resim sergisi açılmıştı. (Emin Epengin, “*Halkevi ve Mersinliler*” **Akın**,30 Haziran 1944.)

²³³² **Yeni Mersin**,1 Birinci Teşrin/Ekim 1946.

adetleri temsil edilmiş,²³³³Halkevi salonunda, İngiliz Kültür Heyeti tarafından 102 parçadan oluşan “Beş Büyük Eser” sergisi açılarak, bu sergiyle İngiliz dostluğu ön plana çıkarılmıştı. Öğretmen Kamil Seyhan’ın tablo ve portreleri sergi salonunda sergilenmişti.²³³⁴

D- II. DÜNYA SAVAŞI’NDA MERSİN’DE YAŞANAN SİYASİ GELİŞMELER

1- II. Dünya Savaşı’nın Mersin’e Yansıması ve Alınan Önlemler

II. Dünya Savaşı, bütün Türkiye’de olduğu gibi Mersin’de birçok olumsuzluklara neden olmuştu.

1941’de Mersin’de bulunan 23.Piyade Alayı, Almanların Balkanlar’a girmesiyle Trakya Cephesi’ne nakledilmişti.23.Alay tesislerine ise, İstanbul Heybeliada’dan Mersin’e gelen Deniz Okulları yerleştirilmişti.²³³⁵1941’de Almanların Polonya’yı işgâli üzerine cephede savaşan bir kısım Polonyalı kadın ve yaşlı erkekler Mersin’e getirilmişti. Latin Kilisesi’nde misafir edilen ve İngiliz Konsolosluğu’ndan aldıkları para ile geçinen Polonyalıların Mersin ile ilişkileri çok sınırlı olmuştu. Aslı Polonya’da bulunan “Siyah Meryem Ana” ikonasının örneğini Ressam Tadeus Tarlecki ve Yadvika Prazmowska’ya yaptıran Polonyalılar hatıra olarak Latin Kilisesi’ne hatıra olarak bırakmışlardı.²³³⁶1941’de Almanların Polonya’yı işgâli üzerine, bir grup Yunanlı gemiyle Mersin’e iltica etmişler, ekonomik sıkıntıdan ötürü Mersinlilerin yardımları yeterli olmadığı için, belli bir süre sonra Yunanlılar Mersin’den ayrılmışlardı.²³³⁷

Mersin Vilâyet Makamı, hava tehlikesine karşı tecrübe edinmek için denemeler yapılmıştı. Akşam saat 21’den sonra tehlike işareti verilir verilmez şehrin ışıkları 5 dakika için tamamen sönmüştü. Yapılan bu tatbikatlarda atılan yangın bombaları gümrük binasına isabet ettiği için yangın çıkmış, Pasif Korunma Ekipleri tarafından söndürülmüştü. Hava tehlikelerine karşı Pasif Korunma Kanunu, vatandaşları

²³³³ B.C.A.490. 01/1037.988.1

²³³⁴ B.C.A.490.01/834.297.1-3;Cumhuriyet,13 Mayıs 1946.

²³³⁵ H.Ş.Develi, **Dünden Bugüne Mersin**, s.45.

²³³⁶Y.İpek, **Mersin Latin İtalyan Katolik Kilisesi**. s.19.Devlet; II. Dünya Savaşı’nın ardından yetimhane olarak kullanılmak üzere rahiplerin evlerine el koymuştu.(Gregorio Bruno Simonelli, **Fransiskan Kapusen Rahiplerinin Mersin’deki 150.Yılı 1855-2005**,İstanbul 2007,s.44.)

²³³⁷Gündüz Artan, “Mersin’in Şefkatle Kucakladıkları” **İçel Sanat Kulübü Bülteni**, Yıl:17,Sayı:151,(Nisan-Mayıs 2007),s.13.

görevlendirmiş, aykırı hareket edenlerin cezalandırılmasına karar verilmişti.²³³⁸ Hava Hücumlarından ve Zehirli Gazlardan Korunma Kursları'nda başarılı olanlara da belge verilmişti.²³³⁹ Vali Sahip Öрге, hava taarruzuna karşı, derinliği 2 metre olan siperlerin kazılması için, Emniyet Müdürlüğü ve Mersin Belediyesi ile birlikte ortak çalışma yapmışlardı. Valilik, siperlerin kazılmasına yardım etmeyen ve muhalefet eden vatandaşlar hakkında hava taarruzlarına karşı Korunma Kanunu'nun 20.Maddesi'ne göre tutuklanmasına karar verilmişti.²³⁴⁰ II. Dünya Savaşı sırasında Mersin halkının zarar görmemesi ve halkın güvenliği ve refahı için, C.H.P.Mersin Teşkilatı'nın girişimleriyle, Mersin Halkevi'nde yapılan toplantı sonucunda 5 Mayıs 1942'de "Dağıtma Birlikleri Teşkilatı" kurulmuştu.²³⁴¹ 1944'de Mersin'in bombalandığına dair şayialar yayılsa da bu tür haberlerin asılsız olduğu anlaşılmış, bu tür haberleri yayanlar hakkında takibat başlatılmıştı.²³⁴²

2- II. Dünya Savaşı'nda Mersin Limanı

II. Dünya Savaşı içinde İskenderun Limanı'ndan sonra büyük felaketlere sahne olan Mersin Limanı bir göl haline gelmiş, uzun bir zaman tek bir vapurun dahi uğramadığı Mersin Limanı Alman ve İsveç vapurlarının yeniden seferlere başlamasıyla, Mersin'de bir hareketlilik başlamıştı.²³⁴³ II. Dünya Savaşı'nda Mersin Limanı'nın önemi bir kat daha artmış, Cumhuriyet döneminden beri bir türlü yapılamayan Mersin Limanı'ndan ötürü birçok zararla karşılaşmıştı. Mersin Mebusları Refik Koraltan ve Şefik Turgay, yaptıkları incelemeler sonucunda, müşterek bir rapor hazırlamışlardı. Raporda; lodos fırtınasından yüzünden yüklerini rahat boşaltamayan vapurlar başka limanlara yönelmişler, ihtiyaç duyulan malların indirilememesinden Anadolu'nun savunması tehlikeye düşmüştü.²³⁴⁴ Limana yanaşamayan vapurlardan ötürü, Mersin şehri ekonomik olarak sıkıntılı bir süreç yaşamış;²³⁴⁵ sıkıntılara rağmen savaş koşullarında

²³³⁸ **Yeni Mersin**,30 Mart 1941.

²³³⁹ **Ali Murat Merzeci Özel Arşivi**, Hava Hücumlarından ve Zehirli Gazlardan Korunma Belgesi.

²³⁴⁰ **Yeni Mersin**,5 Haziran 1941.

²³⁴¹ **Yeni Mersin**,9 Mayıs 1942.

²³⁴² **Bugün**,11 Mayıs 1944.

²³⁴³ **Esnaf**,3 Şubat 1950.Şehir Plancısı Yansen bile, şehir planının tam oturması için liman işinin çözülmesi gerektiğini belirtmişti. (Rıza Atilla, "Şehir Planı" **Yeni Mersin**,10 Nisan 1935.)

²³⁴⁴ **B.C.A.**490.01/660.208.1-36.

²³⁴⁵ Necip Mecit Ergun, "Mersin Liman Şirketi ve Liman İşletme İdaresi" **Yeni Mersin**,7 Ağustos 1943.

Mersin Limanı yükleme boşaltma işleriyle, İskenderun Limanı ile birlikte oldukça faal çalışmıştı.²³⁴⁶

Mersin Limanı, farklı kurumların kontrolünde olduğu için faaliyetlerinin bir noktada toplanması ile iş hacminde bir artış olacağı düşünülmüştü.²³⁴⁷ İskenderun'da modern iskelenin işletmeye açılması ile Mersin'in ekonomisi biraz daha bozularak, iş hacmi ciddi oranda düşmüştü.²³⁴⁸ Mersin Liman'ın yapılması için, liman ve iskeleleriyle, Belediye ait tesisler Devlet tarafından satın alınmıştı.²³⁴⁹ Mersin Limanı'na ait 5 iskelenin de Devlet Limanları İşletme Umum Müdürlüğü'nün kontrolüne alınması yükleme ve boşaltma işlerini hızlandırmıştı.²³⁵⁰ Yükleme ve boşaltma işlerinin hızlanmasıyla, İngilizler ile yapılan krom taahhüdünün yerine getirilebilmesi için, 1942 yılı içinde Guleman madenlerinin Mersin'e 100.000 ton cevherin taşınmasının temini talep edilmişti. Mersin'e 12.000 ton krom birikmiş, Şubat ayında 6300 ton ve Mart'ta 4.327 ton krom limandan yükleme yapılmıştı.²³⁵¹ Mersin Limanı'ndan müttefikler adına krom sevkiyatı hızlı bir şekilde devam etmişti.²³⁵²

II. Dünya Savaşı sırasında, İskenderun ve Mersin Liman'ın yapılması için United Kingdom Commercial Corporation adlı İngiliz Şirketi, iskele, rıhtım ve ana liman noktası için kullanılacak malzemenin dışarıdan getirilmesine karar vermişti.²³⁵³ Dışarıdan getirilen, inşaatta kullanılacak malzemeden Gümrük Vergisi'nin alınmaması karara bağlanmıştı.²³⁵⁴ Yapılan antlaşmaya rağmen ekonomik krizden etkilenildiği için Mersin Limanı'nın yapılması ertelenmişti. Mersin Ticaret ve Sanayi Odası Meclis Başkanı Şükrü Şihman, "*Mersin Liman inşasının ikinci plana bırakılması haberi pek haklı olarak Mersinlileri teessür içinde bırakmıştır. Cumhuriyet hükümetimizden bu meseleyi yeniden tetkik ederek, ikinci plana bırakma kararının düzeltilmesini ve limanın Samsun Limanı ile birlikte ve ilk planda yapılacağı müjdesinin verilmesini sabırsızlıkla beklemekteyiz*"²³⁵⁵ diyerek Mersin Liman'ın yapılmasının bölge için artık vazgeçilmez olduğunu belirtmişti.

---

²³⁴⁶ B.C.A.490.01/454.1868.4-1.

²³⁴⁷ B.C.A.490.01/660.206.1-42.

²³⁴⁸ B.C.A.490.01/660.208.1-46.

²³⁴⁹ B.C.A.030.18.01.02/98.39.1; **Bugün**, 12 Son Teşrin/Kasım 1942.

²³⁵⁰ B.C.A.030.18.01/98.30.3; **T.B.M.M Zabıt Ceridesi**, XXVII/60,s.2.

²³⁵¹ B.C.A.030.10.01/165.176.14.

²³⁵² **Türksözü**, 18 Nisan 1943.

²³⁵³ B.C.A.030.18.01.02/98.27.10.

²³⁵⁴ B.C.A.030.18.01.02/99.70.6.

²³⁵⁵ B.C.A.030.01./17.97.19.

Adana Görüşmeleri ile birlikte Mersin'e getirilecek olan savaş malzemesinin boşaltılması işinin ortaya çıkmasıyla birlikte Mersin Limanı'nın yapılması bir kat daha önem arz etmiş,²³⁵⁶kömür sevkiyatının yapıldığı önemli bir liman durumuna gelmişti.²³⁵⁷Savaştan sonra Türkiye'nin liman yapımında bir atılıma girdiği görülmüştü. Türk Limanları hakkında bir Hollanda firmasına master planı hazırlanmış, bu planda Mersin Limanı'nın yapılması öngörülmüştü.²³⁵⁸

3- Refah Vapuru Faciası

II. Dünya Savaşı başlamadan önce Refik Saydam Hükümeti, savaşa hazırlık amacıyla İngiliz Borrow in Furness, de Mesres-Vickers tezgâhlarına 4 denizaltı ve 4 muharip gemi siparişinde bulunmuştu. Bu gemileri teslim almak üzere subay, astsubay ve erler Mersin'den vapurla İskenderiye'ye, oradan da Afrika yolu ile İngiltere'ye gitme plânı yapmışlardı.²³⁵⁹II. Dünya Savaşı'nın en hareketli döneminde, 21 Haziran'da hareket etmesi gerekirken hazırlıkların uzun sürmesinden 23 Haziran 1941'de Refah adlı Vapur²³⁶⁰,19 Deniz Subayı,63 Deniz Astsubayı,68 Deniz Eri ve İngiltere'ye havacılık öğrenimine giden 1 Hava Subayı,20 Hava Öğrencisi ile birlikte 28 kişilik gemi mürettebatıyla İskenderiye'ye doğru hareket etmişti.²³⁶¹

Refah Vapuru,23 Haziran 1941'de saat 10.30 civarlarında Kıbrıs'ın kuzeyinden, bütün ışıklarını yakmış, tarafsızlığını göstermek adına bordalarına ve güvertesine, Türk Sancağı bandaj yapılmış bir şekilde ilerlerken, 65 km bir yolculuktan sonra Karpat Burnu yakınlarında bilinmeyen bir denizaltı tarafından torpillerle vurulmuştu. Patlamanın etkisiyle elektrik donanımı ve telsiz tamamen devre dışı kalmış, vapurda bulunan filikaların su kaçırmasından dolayı sadece bir filika kullanılabiliyordu. Denize atlayanlar

²³⁵⁶ B.C.A.030.18.01.02/101.20.2; ATASE, İkinci Dünya Savaşı Koleksiyonu, Kutu: 1, Dosya: 82, Belge: 82

²³⁵⁷ ATASE, İkinci Dünya Savaşı Koleksiyonu, Kutu:6,Dosya:131,Belge:131-2.

²³⁵⁸ İlhan Tekeli-Selim İlkin, Cumhuriyet Harcı, İstanbul 2010, s.445;Hâkimiyet,27 Nisan 1954.

²³⁵⁹ D.P. Meclis Grubu Tutanakları,(28 Mayıs-16 Kasım 1950),s.51;Muzaffer Gökmen,50 Yıllık Tutanağı, s.111-112;K.Karabekir, Günlükler, II, s.1210.

²³⁶⁰ Refah Vapuru, R.Thomsen ve Sons firması tarafından 1901'de İngiltere'de imal edilmiş,1931'de Türk Sancağı'na girerken ismi Perseveranze olmuştu. Refah Vapuru'nun teknik donanımları ile ilgili geniş bilgi için bkz.Raşit Metel, Türk Denizaltıcılık Tarihi, Deniz Basımevi, İstanbul 1960,s.207. Refah Vapuru,1935'te daha çok Odesa ve Sivastopol Limanları'ndan İstanbul'a malzeme taşımıştı. (B.C.A.030.18.01.02/58.77.11) Bu seferlerin birinde 1936'da karaya oturmuştu.(Aydın Tarihi, Sayı:27,1-29 Şubat 1936,s.8.)

²³⁶¹T.B.M.M Zabıt Ceridesi, XX/73,s.31;Kuvay-ı Milliye Dergisi, Sayı:143,Yıl:13,(Temmuz 1972),s.23.

vapurun batmadığını görünce, tekrar vapura çıkmışlardı.²³⁶²4 saat su üstünde kalabilen Refah Vapuru, gece yarısından sonra sulara gömülmüştü.²³⁶³Refah Vapuru'ndan 2 kurtarma filikasıyla facia yerinden ayrılanlar, 36 saat sonra Karataş mevkiine çıkarak, vapurun battığını haber vermişlerdi. 36 saat sonra vapurun battığı haberi üzerine arama kurtarma ekipleri olay yerine gitmişlerdi. Bu faciada, Yarbay Zeki Işın ve Gemi Süvarisi İzzet Dalkıran'ın soğukkanlılıkla hareket ettikleri; vapuru terk etme teşebbüsünde buldukları; fakat vapurun batmasıyla onlarında, vapurla birlikte sulara gömüldükleri anlaşılmıştı.²³⁶⁴Vali Sahip Öрге'nin girişimleriyle, arama-kurtarma ekipleri olay yerinde çalışmalarını seri bir şekilde sürdürmüşse de Mersin'den 40 mil açıkta bulunan olay yerinde akıntı olduğu için, vapurdakilerin çoğuna ulaşılammıştı.²³⁶⁵185 yolcudan 50 yolcu kurtarılabilmiş, 1 kişi olaydan 72 saat sonra bulunmuştu.²³⁶⁶

Basında, Refah Vapuru Faciasına büyük bir tepki göstermişti. Müsteşar Hüsameddin Üsel, “*Harp zamanında denizler yine serbesttir. Yalnız muharip devletlerin kontrolüne tabiidir. Harbe iştirak etmemiş, devletlerin ticaret gemileri ile deniz nakliyatı imkânlarının temin edilmesi için muharip devletler, denizlerde serbest seyriüsefer muntıklarını ilan etmek vazifesini üzerine almışlardır*” demişti.²³⁶⁷Ahmet Emin Yalman, “*Yüzden fazla Türk vatandaşının canına kıyılması, tarihin en asil simalarından Selahaddini Eyyubinin ebedi uykusunda rahatsız edilmesi, dünyayı barbarlıktan kurtarmak azmini kuvvetlendirmelidir. Hepsine birden acımak hissi üstün çikmalıdır. Emir altında, vazife diye bu delilikleri cinayetleri yapanlar, insanlığı kemiren ezeli hırs hastalıklarının zavallı aletleri ve kurbanlarıdır*”²³⁶⁸ diyerek olaya tepki göstermişti.

Olay duyulunca Mersin halkı, büyük bir üzüntü duymuştu. Genel Kurmay Başkanı Fevzi Çakmak da, 26 Haziran 1942'de verdiği mesajında Hava ve Deniz Kuvvetleri'ne başsağlığında; “*Memleket Müdafaaası için kıymetli harp vasıtalarını anavatana götürmek görevini alan ve Refah vapurunda şehit düşen kahraman denizaltı*

²³⁶² **D.P. Meclis Grubu Tutanakları**,(28 Mayıs-16 Kasım 1950),s.56;**Yeni Sabah**,8 Temmuz 1941;Mahmut Goloğlu, **Milli Şef Dönemi**, s,131-132.

²³⁶³ **B.C.A.030.10/140.5.15-1**;İsmail A.Özyıldırım, “*Refah Faciası*” **Demirkırat**,30 Haziran 1947.

²³⁶⁴ Osman Öndeş, **Refah'ı Kim Batırdı**, Denizler Kitabevi, İstanbul 2006,s.164.

²³⁶⁵ **İçişleri Bakanlığı Arşivi**, İbrahim Sahip Öрге Dosyası, Sicil No:2607; **Yeni Mersin**,28 Haziran 1941.

²³⁶⁶ **Son Posta**,27 Haziran 1941;**Cumhuriyet**,27 Haziran 1941;**Vatan**, 27 Haziran 1941.

²³⁶⁷ Hüsameddin Üsel, “*Refah Vapuru Faciası*” **Vatan**,28 Haziran 1941.

²³⁶⁸ Ahmet Emin Yalman, “*Refah Vapuru Faciası*” **Vatan**,28 Haziran 1941.

ve havacı evlatlarımın manevi huzurunda tazimle eğilir, deniz ve hava mensuplarına en kalbi taziyelerimi sunarım”²³⁶⁹ diyerek olaydan duyduğu üzüntüyü dile getirmişti.

Refah Vapuru'nun batırılmasında savaş koşullarından ötürü yabancı parmağı üzerinde durulmuştu. Olayın öğrenilmesinin hemen sonrasında İngiltere'nin Ankara'daki Büyükelçisi Sir Knutcheebull Huggessen, Refah Vapuru'nun Akdeniz'de bulunan İtalyan ve Alman denizaltılarından birisinin batırmış olabileceğini iddia etmişti. Almanya ve İtalya makamları yaptıkları incelemelerden sonra olayla bir ilgilerinin olmadığı açıklamasında bulunmuşlardı.²³⁷⁰ Refah Vapuru'nun normal rotası olan, Suriye sahillerini takiben Port Said'e gideceği yol, vapur kalkmadan kısa bir süre önce İngilizler tarafından Kıbrıs'ın batı ve kuzeyinden geçmesi konusunda değişiklik içeren mesajından dolayı İngilizlerden şüphelenilmişti. Faciadan kurtulan Ahmet İkiz'in beyanları, Refah Vapuru'nun İngilizler tarafından batırıldığı yönünde olmuş, İtalyan denizaltıların olay yerine yakın bir yerde olduğu görüşünü, İtalyan Yarbayı Corroda Dal Pozze de doğrulamıştı.²³⁷¹

Refah Vapuru'nda şehit olan denizcilerin naaşları yapılan törenden sonra Mersin asri mezarlığında ayrı bir yere gömülmüştü. Denizcilerin acısını yaşatmak için bir kabir ve şehitliğin yapılmasına karar verilmiş,²³⁷² Refah Vapuru'nda şehit düşen denizcilere 3485 ve 3486 Sayılı Kanun Maddeleri gereğince geride kalan dul ve yetimlere maaş bağlanmasına karar verilmişti.²³⁷³ Refah olayında vapurun batması veya batırılması değil, vapurdan kurtarılanların da yaptığı açıklamalarla, vapurun sağlamlığı ve kurtarma ekipmanının yetersizliği üzerinde yoğunlaşmış ve inceleme başlatılmıştı.²³⁷⁴

a- Refah Vapuru Faciası İle İlgili Meclis Müzakeresi

Olay üzerine Meclis'te harekete geçmiş, Kütahya Milletvekili Ali Süha Delilbaşı, olayla ilgili Meclis'te bir takrir vermiş, Meclis Grup Heyeti, bu takriri

²³⁶⁹ H.Şinasi Develi, “ 55.inci Dönüm Yılında Refah Faciası” **İçel Sanat Kulübü Bülteni**, Sayı:51,(Eylül 1996),s.33.

²³⁷⁰ **Vatan**, 3 Temmuz 1941;**Yeni Sabah**, 3 Temmuz 1941;Uğur Yıldırım, **Misliyle Mukabele**, Truva Yayınları, İstanbul 2007,s.70.

²³⁷¹ H.Şinasi Develi, “Refah Faciası” **İçel Sanat Kulübü Bülteni**, Sayı:52,(Kasım 1996),s.27.

²³⁷² **B.C.A.030.10/193.325.12-1.**

²³⁷³ **B.C.A.030.10/140.6.5-2;Ulus**,16 Ağustos 1941.

²³⁷⁴ **D.P. Meclis Grubu Tutanakları**,(28 Mayıs-16 Kasım 1950),s,54;Cemil Koçak, **Türkiye'de Milli Şef Dönemi, II (1938-1945)**,İletişim Yayınları, İstanbul 2007,s.127.

Hükümete havale etmişti.²³⁷⁵ Meclis, 1 Temmuz 1941’de Hasan Saka’nın başkanlığında toplanarak bu tavrı görüşmüştü.²³⁷⁶

Milli Müdafaa Vekili Saffet Arıkan, “*Olayı teferruatlı bir şekilde anlatarak, telsizin bozuk olmadığını mayın patlamasından zarar gördüğünü söyleyerek, olaydan sonra patlamanın olduğu yere Genel Kurmay Başkanlığı ile birlikte gerekli kurtarma ekiplerinin gönderildiğini hatta Kıbrıs’tan tayyare ve deniz araçlarının gönderilmesini İngilizlerden istenildiği*”.²³⁷⁷ açıklamasında bulunmuştu

Hilmi Uran, Meclis’te yaptığı konuşmada; “*Arkadaşlar, dünyanın gerçi iki seneye yakın bir zamandan beri yer, yer yanan ateşler içerisinde bulunduğunu ve birçok memleketlerde adeta kan gövdeyi götürdüğünü biliyoruz. Ve bugünden yarma, herhangi bir millet için mukadder olan akıbeti kestirmenin kabil olmadığı bir devirde yaşamakta olduğumuzu da bilmiyor değiliz. Bu itibarla aziz vatanımızın müdafaaası uğrunda, eğer mukadderse, eğer icap ediyorsa, Türk milletinin dahi bu ve bu gibi hâdiselerle ağır kan vergisi vermek mecburiyetinde kalabileceğini düşünmüyor değiliz. Fakat arkadaşlar, bu gün Refah vapuru hâdisesi diye yâd eder olduğumuz bu vakadan bizim duyduğumuz teessürle bütün bunları birbirine karıştırmamalıdır, bu çok yanlış bir" şey olur. Bizim bu günkü teessürümüz, bizim bu günkü elemimiz; ileride yine vatan müdafaaası içinde çok kıymetli yer alacak olan yüz bu kadar Türk çocuğunun yersiz ve lüzumsuz şekilde bir teseyyübün, bir taksirin, bir lakaydinin kurbanı olup olmadığı endişesinden dolmaktadır. Bizim bu endişemize görüyoruz, Hükümet bu gün tatminkâr cevap verecek bir mevkiide değildir. Fakat yine görüyoruz ki, Hükümet de aynı hassasiyetle parmağını meselenin üzerine koymuş ve hâdisenin tahkikine başlamıştır.*”²³⁷⁸ diyerek bu olayın vatan savunması ile ilgili bir olay olmadığını, Hükümet’in bu konuda gerekli incelemeyi hassasiyetle yapacağını belirtmişti.

Refah Vapuru’nun izleyeceği rotayı, Mersin’deki İngiliz Konsolosluğu vermesine rağmen seferi garanti etmemiş sorumluluk almamıştı. Bu duruma rağmen yetkililer, bazı karakolların kurulması ve havadan gözetleme gibi tedbirler almamışlardı.²³⁷⁹ Bütün bu ihmaller dikkate alınarak, yüksek subay memurların olayla ilgili görülmelerinden soruşturma başlatılmış; Milli Müdafaa Vekili Erzincan

²³⁷⁵ **Vatan**, 1 Temmuz 1941.

²³⁷⁶ **Vatan**, 2 Temmuz 1941.

²³⁷⁷ **T.B.M.M Zabıt Ceridesi**, XX/73,s.36;Faik Ahmet Barutçu, **Siyasi Hatıralar**,21.Yüzyıl Yayınları, Ankara 2001,s.503.

²³⁷⁸ **T.B.M.M Zabıt Ceridesi**, XX/73,s.36;**Aynı Tarihi**, Sayı:92,(Temmuz 1941),s.20

²³⁷⁹ H.Ş. Develi,**Geçmişten Günümüze**..s,34.

Milletvekili Saffet Arıkan ve Mınakalat Vekili Sinop Milletvekili Cevdet Kerim İncedayı soruşturmanın daha sağlıklı bir şekilde yurütülmesi için 12 Kasım 1941’de istifa etmişlerdi.²³⁸⁰ Milli Müdafaa Vekâleti’ne Manisa Milletvekili emekli Korgeneral Ali Rıza Artunkal ve Mınakalat Vekâleti’ne Samsun Milletvekili emekli Amiral Fahri Engin²³⁸¹ve Heyet Başkanlığı’na Recep Peker getirilmişti.²³⁸²Başvekâlet’ten 19 Kasım 1941’de Meclis’e gönderilen bir tezkere ile dikkatsizlikle ölüme sebep oldukları ve memurluk görevlerini savsaklayıp gevşek davrandıkları kanısı ile Milli Müdafaa Vekili Deniz Müsteşarı Tümgeneral Mehmet Ali Ülgen, Mınakalat Vekâleti Taşıma İşleri Komisyonu Başkanı İbrahim Kemal Baybura, İstanbul Bölge Limanı Başkanı Refik Ayantur, Refah Vapuru sahipleri Adnan Barzılay ile Pertev Benjamin ve Mersin Liman Başkanı Zihni Koçak haklarında son soruşturmanın açılmasına karar verilerek kamu davası açılmış; Milli Müdafaa eski Vekili Saffet Arıkan ile Mınakalat eski Vekili Cevdet Kerim İncedayı’nın yasama dokunulmazlıkları sebebiyle durumları incelenmeyerek yetkisizlik kararı verilmiş ve yasama dokunulmazlıkları hakkında karar verilmek üzere dosya Meclis’e gönderilmişti.²³⁸³Ocak 1942’de Meclis görüşmeleri başlamıştı.

Refah Vapuru faciası ile ilgili soruşturmayı yürütmek için, 10 Şubat 1942’de Recep Peker, Yusuf Kemal Tengirşek, Fikret Sılay, Münir Çağıl ve Fuat Sirmen’den oluşan 5 kişilik bir Encümen Heyeti oluşturulmuştu.²³⁸⁴

Konya Milletvekili Ali Rıza Türel, “*Encümenin raporu bizim bir büyük facia karşısındaki kalp acımızı tazelemekle beraber ruhumuzu serinlendirici, ferah ve sükûnet verici mahiyeti dolayısıyla hepimizi bir cihetten de memnun etmiştir. Biz bekleyebilirdik ki vekillere isnat olunan fiiller daha vahim olsun. Bunu bekleyebilirdik. Fakat çok büyük bir gönül ferahlığı ile görüyoruz ki vekillere isnat edilebilecek bir suç ve bir mesuliyet yoktur.*” *Niçin vekillerde mesuliyet göremedim? Mevzuu bahis olan suç gayri kasti suçlardan, hatalı suç nevilerden biridir, Bu bizim Ceza kanunumuzda tedbirsizlik, dikkatsizlik, meslek ve sanatta cemilik, ihmâl ve tesyâyü sebebiyle bir zararlı neticeye sebebiyet vermek namı umumisi, nevi umumisi altında sayılan birçok suçlardan*

²³⁸⁰ Asım Us, **Asım Us’un Hatıra Notları**, Vakit Matbaası, İstanbul 1966,s.496; K.Karabekir, **Günlükler**, II, s.1243;Mustafa Hergüner, **İkinci Dünya Savaşında Türk Denizciliği**, Kastaş Yayınevi, İstanbul 2001,s.309.

²³⁸¹ **T.B.M.M Zabıt Ceridesi**,XXI/2,s.3;**Ulus**,13 İkinci Teşrin/Kasım 1941;**Vatan**,13 İkinci Teşrin/Kasım 1941.

²³⁸² **Vatan**,20 İkinci Kanun /Ocak 1942.

²³⁸³ **Ayın Tarihi**, Sayı:99,(Şubat 1942.),s.17; **Vatan**,12 Şubat 1943.

²³⁸⁴ **T.B.M.M Zabıt Ceridesi**, XXIII/27,s.84;**Ulus**, 17 Şubat 1942.

tedbirsizlik ve vazifeye kâfi derecede ihtimam göstermemek neticesi olarak ölüme sebebiyet vermek suçudur ve bu suçtan mesul olanlarında zararlı neticeye taallük eder bir kastı yoktur. Hatalar Vardır. Hatalarda iştirak de olabilir mi? Fakat muhtelif hatalar işlenmişse muhtelif şahıslardan derece derece sadır olmuş hatalar işlenmişse bu hataları işleyenlerin hepsi müştereken mesuldürler”²³⁸⁵ açıklamasını yapmıştı.

Ali Rıza Türel, yaptığı açıklamada Refah Vapuru'nun batmasıyla ilgili olarak Milli Müdafaa ve Münakalat Vekâleti'nin hiçbir suçunun olmadığını kendilerinden vapur istenildiğini, vapurun temini konusunda iki Vekâletin de üzerine düşen sorumluluğu yerine getirerek, zamanında 5 bin ton kapasiteli vapurun temin edildiğini; bundan sonraki sürecin iki Vekâlet'ten de çıktığını öne sürmüştü. Bundan sonraki süreçte vapurun bakım ve onarım işlerinden iki vekâletin alt kademelerinde çalışan memur ve uzmanların sorunlu olacağını, kaptanın acemiliğinden Vekâlet'in sorumlu olamayacağı açıklamasında bulunmuştur.²³⁸⁶ Sinop Milletvekili Yusuf Kemal Tengirşek, “*Biz burada mesuliyet aramıyoruz, mesuliyet aramıyoruz arkadaşlar. Evet, beraberim Ali Rıza ile. Mesul bir adamı mahkemeye sevk etmemek ne kadar büyük bir kabahat ise, suçsuz bir adamı mahkemelerde süründürmek de o kadar büyük bir kabahattir, bunda tamamıyla beraber. Fakat bizi harekete getiren, bizim harekâtımıza nâzım olan, elimizdeki nizamlardır. Ben bu mevzuubahis olan iki vekili candan seven bir adamım. Arz edebiliyor muyum? Candan seven bir arkadaşınızım. Ben burada beş kişilik bir encümenin azası olarak, vekilin mesuliyetine mahal yoktur diye bana verilmeyen bir salâhiyeti kullanmağa kalkışacağıma, o vekilin açık tahkikatla eskârı umumiyeye, âlemin karşısına pak çıkmasını tercih ederim”²³⁸⁷ diyerek Ali Rıza Türel ile aynı düşündüğünü Refah Vapuru'nda meydana gelen teknik sorunlardan vekâletin sorumlu olamayacağını; fakat toplum nazarında temize çıkmak için bunun gerekli olduğu açıklamasında bulunmuştu.*

Bursa Milletvekili Muhittin Baha Pars, Yusuf Kemal Tengirşek'in halkın gözünde iki Vekâlet kurumunu temize çıkarmak için, incelemenin başlatılması gerektiği ile ilgili sözlerine karşın, halkın memnuniyetini sağlamak için bazı şeylerin alet edilmemesi gerektiği ile ilgili görüş bildirmişti.²³⁸⁸ Afyon Milletvekili Berç Türker, “*Muhterem vekillere karşı katıyen bir düşmanlığım yoktur. Bendeniz onları çok eskiden*

²³⁸⁵ T.B.M.M Zabıt Ceridesi, XXIII/34,s.218.

²³⁸⁶ T.B.M.M Zabıt Ceridesi, XXIII/34,s.219;M.Goloğlu, **Milli Şef Dönemi**, s.141.

²³⁸⁷ T.B.M.M Zabıt Ceridesi, XXIII/34,s.220-221; **Aydın Tarihi**, Sayı:99,(Şubat 1942),s.17.

²³⁸⁸ T.B.M.M Zabıt Ceridesi, XXIII/34,s.221.

tanırım, onları yürekten severim ve hürmet ederim. Fakat asıl mesele; bendenizi bu kürsüyü muallâya getiren nokta şudur: Bizim mücehhez, yeni vapurlarımız varken nasıl olurda sinyor Barzilayın bir şilebi tutuluyor. Ve onun içine bizim en güzide çocuklarımız konuyor. Nasıl oluyor da bu sinyor Barzilayın külüstür şilebi ile cehennemi bir göl olan Akdeniz'den Mısır'a kadar seyahate müsaade ediliyor. Binaenaleyh, bendeniz eski Münakalât ve Millî Müdafaa vekillerinin yerinde olsam derdim ki üç kişinin mazbatasını kabul ediniz ve bir tahkikat yapılsın, çünkü işin iç yüzüne vakıf olmak lâzımdır. Kendileri mesul değildir. Fakat sinyor Barzilayın külüstür teknesi ile en güzide çocuklarımız cehennemi bir gölden Mısır'a kadar nasıl gönderiliyor. Bu meydana çıkmalı. Bendeniz bunun için kürsüye geldim. Ve tekrar ediyorum bu katiyen şahsî bir mesele değildir. Torpil yiyen bir vapur deniz üzerinde 4 saat durmuştur. Eğer tahlisiye vesaiti, simitleri filân bulunsaydı, bu çocuklar kurtulabilirdi Bu üç kişinin mazbatası kabul edilsin ve tahkikat yapılsın".²³⁸⁹ diyerek bu olaydan vekâlet kurumunun sorumlu olduğunu çürük ve hurda bir vapurla Türk evlatlarının göz göre göre ölümüne sürüklendiği açıklamasında bulunmuştu.

Recep Peker, "Meclis huzurunda ispat etmelidir ki, vekiller hakkında Meclis tahkikat açılmasına karar verilebilsin. Yusuf Kemal Tengirşenk bir taraftan Refah faciası suçundan dolayı sarahaten vekillere mesuliyet atfedemezken yine tahkikatın açılmasını istiyor ki, bu Dâhili nizamnamemize uygun değildir. Meclis tahkikatı açtırmakla, Devletin en yüksek mesuliyet makamlarını işgal eden vekilleri, Devlet için çok zararlı bir emniyetsizlik havası içinde tazyik etmiş oluruz. Diğer taraftan unutmamalıyız ki bu beşler encümeni bir parlamento organıdır. Fakat Meclis bir kere bu işi Meclis tahkikatına mahal olduğu kararıyla Muhtelit encümene gönderirse işi bir adli organa tevdi etmiş olacaktır. Ondan ötesi mahkeme yani Divanı Âlidir."²³⁹⁰ diyerek kendilerinin bir mahkeme olmadığını bu durumdan vekâletin sorumlu tutulamayacağını belirtmişti.

Gümüşhane Milletvekili Hasan Fehmi Ataç da, Münakalat Vekâleti'nin bu olaydan sorumlu olamayacağını, Mersin Deniz Okulu Kumandanı'nı bu işle görevlendirildiğini, bu kadar geniş bir teşkilat içerisinde Ankara'daki vekillerin sorumlu olmayacağını iddia etmişti.²³⁹¹ Recep Peker ve Fuad Sirmen, vekillerin herhangi bir

²³⁸⁹ T.B.M.M Zabıt Ceridesi, XXIII/34,s.221; R.Metel, *Türk Denizaltıcılık...* s.219.

²³⁹⁰ T.B.M.M Zabıt Ceridesi, XXIII/34,s.226; *Ayın Tarihi*, Sayı:99, Şubat 1942,s.19.

²³⁹¹ T.B.M.M Zabıt Ceridesi, XXIII/34,s.230.

mesuliyetin olmadığı ve görevlerini yerine getirdikleri için haklarında hiçbir tahkikata gerek olmadığı yönünde görüş bildirerek, Hükümet'in resmi görüşünü yansıtmışlardı.

Muğla Milletvekili İzzettin Çalışlar, Milli Müdafaa Vekâleti'nin savaş döneminde, vatanın savunması için denizaşırı bir yerden nakledilecek malzemeyi daha iyi bir vasıtayla taşınabileceğini öne sürmüştü.²³⁹² Recep Peker, bu iddialara cevap olarak; *“Refah vapuru gayet antipatik bir isim olarak halka intikal etmiştir. Feci hâdise bu vapurun içinde cereyan etmiştir. Denmiştir ki vapurun, çürük olduğu söylenmiştir. Refah yakında esaslı bir tamir görmüştür. Sefere hazır olduğuna dair vesikası vardır. Her taraf, güverte, makine, kazan, telsiz vesaire mühendisleri tarafından muayene edilerek raporları verilmiştir.”*²³⁹³ Refah Vapuru'nun yeterli şekilde bakımının yapıldığını vurgulamıştı.

Kazım Karabekir, *“Beş kişilik encümen bu kadar mühim bir işi tahkik ve tamike kâfi değildir. Onun içindir ki bu encümenin içinde ne bir bahriyeli koyduk, ne de diğer mütehasıs arkadaşlardan bulundurduk. Bu arkadaşların vazifesi, bu evraka bakarak tahkikat için Meclisi Âli yeni bir encümene ve yahut Teşkilâtı Esasiye ve Adliye encümenlerinden mürekkep bir heyete bu evrakı havale etmeli mi etmemeli midir? Vereceği karar budur. Bu da gayet sarihtir. Vekilleri de dinledikten sonra Heyeti umumiye kararını verir.”* diyerek 5 kişilik Encümenin karar organı değil, sadece aracılık yapması gerektiğini öne sürmüştü,²³⁹⁴ özellikle Hükümet'in Meclis'i geç bilgilendirdiği için tenkit etmişti.²³⁹⁵

Yapılan oylama sonucunda, Meclis, Milli Müdafaa eski Vekili Saffet Arıkan ile Münakalat eski Vekili Cevdet Kerim İncedayı'nın olay ilgili olarak haklarında tahkikata gerek olmadığına karar vermişti.²³⁹⁶ Meclis'teki tartışmalar ordu ile Hükümet arasındaki görüş ayrılıklarını derinleştirmiş, Refah Vapuru Faciası tek parti döneminde C.H.P. içindeki sessiz muhalefetin Parti Meclis Grubu dışına taşıdığı, hatta TBMM'de açığa vurulduğu tek somut olay olmuştu.

²³⁹² T.B.M.M Zabıt Ceridesi, XXIII/34,s.231.

²³⁹³ T.B.M.M Zabıt Ceridesi, XXIII/34,s.232;R.Metel, *Türk Denizaltıcılık...* s.218.

²³⁹⁴ T.B.M.M Zabıt Ceridesi, XXIII/34,s.234; K.Karabekir, *Günlükler, II*, s.1248.

²³⁹⁵ F.A.Barutçu, *Siyasi Hatıralar*, s.504-505.

²³⁹⁶ *Ayın Tarihi*, Sayı:99,(Şubat 1942),s.19; *Ulus* 14 Kanun-ı sani/Ocak 1942.

b- Refah Vapuru İle İlgili Yargılamalar

Refah Vapuru ile ilgili tahkikat tamamlanmış suçlu ve ihmali görülen kişilerin dosyaları Ankara Ağır Ceza Mahkemesi'ne gönderilmişti.²³⁹⁷ Hazine zararı ve yeterli ölçüde tahliye vasıtası bulundurulmadığı için sorumlular hakkında kamu davası açılmıştı.²³⁹⁸ Refah Vapuru ile ilgili kamu davası, 29 Nisan 1943'de başlamıştı.²³⁹⁹

29 Nisan 1943'de Ankara Ağır Ceza Mahkemesi'nde başlayan davada, Mahkeme Heyeti, Ağır Ceza Heyeti Sabri Yoldaş'ın Başkanlığı'nda Üye Reşad Bayramoğlu ve Emin Böke'den oluşmuştu. Bu olayda ihmal ve ölüme sebep olmaktan suçlu görülen Milli Müdafaa Vekili Deniz Müsteşarı Tümgeneral Mehmet Ali Ülgen, Münakalat Vekâleti Taşıma İşleri Komisyonu Başkanı İbrahim Kemal Baybura, İstanbul Bölge Limanı Başkanı Refik Ayantur, Refah Vapuru sahipleri Adnan Barzılay ile Pertev Benjamen, Münakalat Vekâleti Deniz Nakliyat Dairesi eski Başkanı Ayetullah Ayantur ve Mersin Liman Başkanı Zihni Koçak ilk duruşmada hazır bulunmuşlardı.²⁴⁰⁰ Dava Savcısı Zihni Betil, olayın Ceza Muhakemeleri usulü kanununun 373. Maddesi'ne göre devletin emniyeti ile ilgili bir dava olduğu için gizli yapılmasını teklif etmiş; Mahkeme Başkanı Sabri Yoldaş, olayın olduğu tarihten itibaren, olayla ilgili haberler gazetelere çıktığından gizli görülmesine gerek olmadığına karar vermişti. Mehmet Ali Ülgen, kendisinin müsteşar olduğunu bu yüzden Ankara Ağır Ceza Mahkemesi'nin kendisi ile ilgili kısma yetkili olmadığını, Temyiz Mahkemesi'nin kendi davasına bakmasını istemişti. İbrahim Kemali, mağdur olduğu için davanın başka bir yere nakledilmesini talep etmişti. Mahkeme tarafından bu iki talep reddedilmişti.²⁴⁰¹

Yapılan yargılamada, Mehmet Ali Ülgen, “ *İngilizler nezdinde teşebbüste bulunmadığım ve beynelmilel muahedeler hilafına şileple insan naklettirdiğim töhmetile huzurunuzda gelmiş bulunuyorum.*” diyerek Ülgen, vapurdaki eksikliklerden, vapur sahiplerinin ve Mersin Liman Başkanı'nın sorumlu olduğunu, Ankara'dan vapurun eksiklerinin tam anlamıyla bilinemeyeceğini ve İngilizler nezdinde gerekli girişimlerde bulunduğunu ifade etmişti. Refah Vapuru'nun durumunu bilmediğini ve sorumluluk alanının bahriyeliler olduğunu, 150 bahriyeliye pamuktan yatak bile temin ettiğini

²³⁹⁷ **Tan**, 12 Şubat 1943.

²³⁹⁸ **B.C.A.**030.10/140.5.25-13.

²³⁹⁹ **Ulus**, 30 Nisan 1943.

²⁴⁰⁰ **Cumhuriyet**, 30 Nisan 1943; **Tasvirî Efkâr**, 30 Nisan 1943.

²⁴⁰¹ **Vatan**, 30 Nisan 1943.

söylemişti.²⁴⁰²Vapur sahibi Benjamen, İstanbul'dan Mersin'e 150 kişi götürmesi istenildiğinde, vapurda kurtarma kuşağı olmadığı için kabul etmediğini, kendisi kabul etse de insan nakline İstanbul Limanı'nın izin vermeyeceğini söylemişti. Mersin'de insan bindirilmesine niçin itiraz etmediniz sorusuna; kendisi Ankara'da bulunduğu için, vapura krom değil, insan yüklendiği ile ilgili telgrafın Refah Vapuru'nun hareketinden sonra eline ulaştığını beyan etmişti. Benjamen, sözlerinin devamında, vapurun hareketi ile ilgili Mehmet Ali Ülgen'in kendisini aradığını inkâr ederek böyle bir görüşmenin olmadığını, santralden teyit ettirilebileceğini söylemişti. Vapur sahibi Barzılay da vapurda insan taşınacağından haberi olmadığını bildirmişti.²⁴⁰³

Refah Vapuru ile ilgili davanın ikinci duruşması, 6 Mayıs 1943'de Ankara Ağır Ceza Mahkemesi'nde devam etmişti. Vapur sahibi Barzılay, vapurun tahliye vasıtalarıyla diğer levazımın tam olduğunu, tahliye vasıtalarının patlama esnasında hasara uğramış olacağını söyleyerek, kusurlu olmadığını öne sürmüştü. Barzılay, Mehmet Ali Ülgen'in iddiaları karşısında, öğleden sonra hiçbir görüşme yapmadıklarını; fakat sabahleyin Mehmet Ali Ülgen'le telefonla görüştüğünü krom yükleme işini yapacak kişilerin dışında vapurda insanın bulanacağı ile ilgili kendisine herhangi bir bilgi verilmediğini söylemişti.²⁴⁰⁴Barzılay, vapurun fenni kısımlarının kontrollerini, emekli denizcilerden Süleyman ve Hayri Beylerin yaptığını söylemişti.²⁴⁰⁵Mehmet Ali Ülgen ise, vapur sahiplerinin 150 er ve subayın Mersin'den hareket edeceklerine dair bilgilerinin olduğu ile ilgili görüşlerinde ısrar etmiş, Milli Müdafaa Vekâleti'nin subay ve erlerinin gideceği Münakalat Vekâleti'ne bildirdiğini söylemişti. Ülgen, şilebin hareketi konusunda emir vermediğini ve bunun yetkisi dışında olduğunu, görüşmenin tamamen krom meselesi ile ilgili olduğunu; vapur sahiplerine konuyla ilgili telgrafi, telefon görüşmesinden hemen sonra çektiğini; fakat ellerine ne zaman geçtiğini bilmediğini belirtmişti.²⁴⁰⁶

Devlet Deniz Yolları eski Müdürü İbrahim Baybora, 5 bin tonluk Refah Vapuru'nun Milli Müdafaa Vekâleti emrine gönderildiklerini ve vapurun subay ve er

---

²⁴⁰² **Yeni Mersin**, 1 Mayıs 1943.

²⁴⁰³ **Tasviri Efkâr**,30 Nisan 1943;**Cumhuriyet**, 30 Nisan 1943;**Vatan**, 30 Nisan 1943;**Tan**, 30 Nisan 1943.

²⁴⁰⁴ **Vakit**,7 Mayıs 1943.

²⁴⁰⁵ **Tasviri Efkâr**,7 Mayıs 1943;**Ayın Tarihi**, Sayı:114,(1-31 Mayıs 1943),s.4. Varlık Vergisi, rekoru 2 milyon lira ile gemi armatürleri Berzılay ve Benjamen kumpanyası olmuştu. Benjamen, "*Kimi de sırası geldiği zaman servetini vatan uğruna seve seve feda etmek mevkiinde kalır*" demişti. (**Cumhuriyet**, 17 Birinci Kanun /Aralık 1942)

²⁴⁰⁶ **Son Telgraf**, 7 Mayıs 1943;**Son Posta**, 7 Mayıs 1943;**Vatan**, 7 Mayıs 1943; **Tasviri Efkâr**,7 Mayıs 1943; **Vakit**,7 Mayıs 1943.

nakline tahsis edildiğine dair bilgisinin olmadığını, kendisinin görevinin istenilen tonda vapurun tesliminden ibaret olduğunu bildirmişti. Mersin Limanı eski Müdür Zihni Koçak verdiği ifadeye; vapura ilk gidişinde 74 kişinin olduğunu, vapurda tahliye araçlarının bulunduğunu ve vapurun hareketinden önce ikinci kontrolünde ambar kapalı olduğu için tam kontrol edilemediğini; vapurun askerinin emrinde olduğu için gerekli müdahalede bulunamadığını belirtmişti.²⁴⁰⁷Emekli Deniz Yarbayı Nuri Tekeli, kendisinin Tan Vapuru'nu tercih ettiğini, Refah Vapuru'nun bu işe uygun olmadığını belirtmesine rağmen ısrarla Refah'ın seçilmesini anlayamadığını belirtmişti. Makine Üstçavuşu Osman Vehbi Ülay, Refah Vapuru'nun tahliye sistemlerinin eksik ve bozuk olduğunu, telsiz sisteminin eski olduğunu kurtarma vasıtalarının eksiksiz olması durumunda 100 kişinin daha kurtarılabilceğini iddia etmişti.²⁴⁰⁸Münakalat Vekâleti eski Nakliyat Dairesi Başkanı Abdullah Altuğ, gerek vapurun tahsisi gerekse tahliye vasıtalarının kontrolü bakımından o dönemde yaptığı görev itibarıyla tamamen sorumluluk alanın dışında olduğunu belirtmişti. Mahkemenin, gelecek şahitlerin dinlenmesi için 10 Haziran 1943 tarihine ertelenmesine karar verilmişti.²⁴⁰⁹

10 Haziran 1943'de yapılan duruşmada Deniz Nakliyat Başkanı Ayetullah Altuğ, Refah Vapuru'na asker bindirileceğine dair tezkerede hiçbir şeyin yazılı olmadığını söylemişti. Mahkemenin yaptığı araştırmada Barzılay Vapur Şirketi ile Deniz Müsteşarlığı arasında herhangi bir telefon görüşmesinin olup olmadığını telefon idaresinden öğrenilmesine karar verilmişti.²⁴¹⁰İkinci celsede, Hüseyin Kanbay verdiği ifadeye; Refah Vapuru'nun eski köhne, sefere uygun olmadığını ve İstanbul Liman Başkanlığı ile Fen Heyeti'nin vapuru iyi muayene etmedikleri için bu kurumların sorumlu olduklarını öne sürmüştü.²⁴¹¹ Amiral Mehmet Ali Ülgen'in, Benjamin Kumpanyası Fen Müdürü emekli Albay General Hüsnü Gökdemir'in, "*Remzi Duygu, nakil işini biliyordu*" şeklindeki iddialarına karşın Remzi Duygu "*Geminin asker sevk edeceğinden haberim yoktur. Bilseydim de bunu gemi süvarisine söylemezdim*" diyerek asker sevkinin büyük bir sır içerisinde gerçekleşmesini vurgulamıştı.²⁴¹²Emekli bahriyeli Hüseyin Kambay, Refah Vapuru'nun bu sefer için uygun olmadığını,

---

²⁴⁰⁷ **Vatan**, 7 Mayıs 1943; **Son Posta**, 7 Mayıs 1943; **Ayın Tarihi**, Sayı:114,1-31 Mayıs 1943,s.5.

²⁴⁰⁸ **Tan**, 3 Haziran 1943.

²⁴⁰⁹ **Ayın Tarihi**, Sayı:114,1-31 (Mayıs 1943),s.6.

²⁴¹⁰ **Tasviri Efkâr**,11 Haziran 1943;**Vatan**, 11 Haziran 1943;**Vakit**,11 Haziran 1943.

²⁴¹¹ **Cumhuriyet**, 11 Haziran 1943; **Son Posta**, 11 Haziran 1943.

²⁴¹² **Tan**, 11 Haziran 1943; **Son Posta**, 11 Haziran 1943; **Tasviri Efkâr**,11 Haziran 1943.

Mersin’de iken birçok defa arızalandığını söylemişti.²⁴¹³150 kişinin nakledileceğini telefonla Denizyolları Müdürü Ziya Timuçin’den öğrendiğini ve bununla ilgili bir resmi bir belgenin olmadığını beyan etmişti.²⁴¹⁴

15 Temmuz’da başlayan 3.duruşmada daha çok bazı kimselerin mahkemeye gönderdiği mektuplar okunmuş, yapılan tahkikat sonucunda P.T.T.Umum Müdürlüğü’nden gelen tezkerede telefon görüşmesinin öğleden sonra yapıldığı tespit edilmişti.²⁴¹⁵Mahkemede Deniz Nakliyat Komisyonu’nda İktisat Vekâleti Üyesi olarak bulunan Zekeriya Seren dinlenmişti. Zekeriya Seren ifadesinde, vapurun sefere müsait olmadığı halde gönderilmesinden liman başkanının sorumlu olacağını öne sürmüştü. Deniz Nakliyat Komisyonu Başbakanı Kemal Baybora, Refah Vapuru’ndan önce Tan Vapuru’nun gündeme geldiğini, 5 bin ton şeker taşımaya Refah Vapuru’nun daha müsait olduğuna karar verildiğini öne sürmüştü.²⁴¹⁶ Amiral Mehmet Ali Ülgen’in oğlunun Refah Vapuru kafilesinde olmasına rağmen son anda çıkarılmasının sebebi sorulmuş; Ülgen, oğlunun Harp Akademisi sınavına gireceğinden kafileden çıkarıldığı cevabını vermişti. Mahkeme Heyeti Mehmet Ali Ülgen’in oğlunun sınava girip girmediğinin araştırılması için mahkemeyi 12 Ağustos’a ertelemişti.²⁴¹⁷

12 Ağustos’taki duruşmada; Amiral Mehmet Ali Ülgen, “38 yıl bu mesleğe hizmet etmiş, üç harp vazifesine gönüllü gitmiş benim bir gibi baba oğlunu herhangi bir vazifeye gitmekten menetmez, ben Kırım Muharebesine iştirak etmiş, bir zatın torunuyum. Ben Refahtan daha çürük bir vapurla sefer yapmışım. Oğlumu bundan mı menedeceğim” ifadesinde bulunarak, oğlunun Nisan ayında akademinin emrine girdiğini söylemişti.²⁴¹⁸Barzılay, Amiral Mehmet Ülgen’in kendisini arayarak vapurun niçin hareket etmediğini sorarak azarladığını, vapurun bir an önce hareket etmesini istemişti.²⁴¹⁹Mahkeme, Amiral Mehmet Ali Ülgen ile Kaptan İzzet Dalkıran arasında yapılan telefon görüşmesine şahit olan memurların dinlenmesine karar vermişti.²⁴²⁰İbrahim Kemal, mahkemenin uzamasından ötürü mağdur oldukları yönünde

---

²⁴¹³ **Tasviri Efkâr**,11 Haziran 1943;**Vakit**,11 Haziran 1943; **Tan**, 11 Haziran 1943.

²⁴¹⁴ **Tasviri Efkâr**, 8 Temmuz 1943;**Vatan**, 8 Temmuz 1943.

²⁴¹⁵ **Son Posta**, 16 Temmuz 1943; **Vatan**, 16 Temmuz 1943.

²⁴¹⁶ **Son Posta**, 18 Temmuz 1943.

²⁴¹⁷ **Tan**, 16 Temmuz 1943;**Vatan**, 16 Temmuz 1943.

²⁴¹⁸ **Tasviri Efkâr**, 13 Ağustos 1943; **Son Telgraf**, 13 Ağustos 1943; **Son Posta**, 13 Ağustos 1943; **Vatan**, 13 Ağustos 1943;**Vakit**, 13 Ağustos 1943.

²⁴¹⁹ **Tan**, 13 Ağustos 1943; **Tasviri Efkâr**, 13 Ağustos 1943;**Son Posta**, 13 Ağustos 1943.

²⁴²⁰ **Tasviri Efkâr**, 16 Ağustos 1943;**Son Telgraf**, 13 Ağustos 1943.

görüş bildirince, Mahkeme Heyeti, davanın uzamaması için adreslerinde bulanamayan şahitlerin dinlenmesinden vazgeçmişti.²⁴²¹

22 Eylül'de mahkemeye devam edilmiş, Ziya Timuçin verdiği ifadeye komisyonda Refah'a şeker ve askeri malzeme yükleneceğini; fakat insan nakledileceği ile ilgili bir konuşmanın yapılmadığını söylemişti. Vapur sahibi Benjamen, Deniz Nakliyat Komisyonu'nda şimdiye kadar şileple askeri bir nakliyatın yapılmadığını bunun garip bir durum olduğunu belirtmişti.²⁴²² Münci İlhan, komisyonda, Refah Vapuru'na şeker ve askeri malzeme yükleneceğinin konuşulduğu, insan taşınacağı ile ilgili herhangi bir şeyin konuşulmadığını belirtmişti.²⁴²³

18 Ekim'deki duruşmada İzzet Demirtaş verdiği ifadeye; Mersin'den Mehmet Ali Ülgen ile yapılan telefon görüşmesinde Refah Vapuru'nun hemen kalkması için talimat verdiği sözlerini Mehmet Ali Ülgen doğrulamıştı.²⁴²⁴

7 Aralık'taki duruşmada Avukat Asım Ruacan, her defasında bir davalının mazereti sebebiyle duruşmaya gelmediği için davanın hızlanması için gelmeyenlerin gıyabında davaya devam edilmesine karar verilmişti. Mahkeme bu talebi kabul ederek esas hakkında mütalaasını bildirmek üzere dava dosyasının, dava savcısına verilmesine karar vermiş, bu suretle Refah davası son safhasına girmişti.²⁴²⁵ 19 Aralık'ta Dava Savcısı Zihni Betil, esas hakkında iddianamesini okumuş; Amiral Mehmet Ali Ülgen, Zihni Koçak ve Ziya Timuçin'in fiillerinin devleti zarara sokan ihmal suçunu teşkil etmekte, Refah Vapuru sahiplerinin ise, memur olmadıklarından ihmal cürümünü vücuda getiremeyeceği için toplu asker nakleden vapurlarda yapılacak nakliyata dair talimatnamenin emrini yerine getirmemişlerdi. Bu sebeple Amiral Mehmet Ali Ülgen, Ziya Timuçin ve Zihni Koçak'ın hareketlerine uyan Türk Ceza Kanunu'nun 64.Maddesi ve 230.Maddesi'nin 2.Fıkrası'na göre cezalandırılmaları; Vapur sahipleri Benjamen ile Barzilya'nın Ceza Kanunu'nun 526.Maddesi'nin 1.Fıkrası'na uyan hareketlerinden dolayı açılan davanın aynı kanunun 102.Maddesi'nin zaman aşımına uğradığı için olayın bu kapsamda değerlendirilmesini istemişti. Savunmalarını yapmaları için avukatların süre istemesinden dava 11 Ocak 1944'e ertelenmişti.²⁴²⁶

²⁴²¹ **Vatan**, 4 Eylül 1943; **Tasvirî Efkâr**, 4 Eylül 1943.

²⁴²² **Tan**, 23 Eylül 1943; **Vatan**, 23 Eylül 1943.

²⁴²³ **Tan**, 23 Eylül 1943; **Tasvirî Efkâr**, 23 Eylül 1943.

²⁴²⁴ **Vatan**, 19 Birinci Teşrin/Ekim 1943; **Tasvirî Efkâr**, 19 Birinci Teşrin/Ekim 1943.

²⁴²⁵ **Vatan**, 7 Birinci Kanun /Aralık 1943.

²⁴²⁶ **Ayın Tarihi**, Sayı:121,(1-31 Birinci Kanun 1943),10-11; **Vatan**, 20 Birinci Kanun /Aralık 1943.

11 Ocak'ta yapılan son duruşmada, Ulaştırma eski Müdürü Ziya Timuçin, görevinin mali işler olduğunu, askeri nakliyat ile ilgisinin olmadığını söylemişti. Amiral Mehmet Ali Ülgen'in Avukatı Saim Dora, Münakalat Vekâleti ile Milli Müdafaa Vekâleti arasında yapılan görüşmelerin etkili olduğunu vapur tahsis işinde amiralin herhangi bir müdahalesinin olmadığını belirtmişti. Mersin Liman eski Müdürü Zihni Koçak, Refah Vapuru ile Mısır'a insan nakledileceğinden resmi makamlardan herhangi bir emir almadığını; vapurun krom taşıyacağı bilgisinin kendisine verildiğini öne sürmüş, son olarak Deniz Nakliyat Eski Başkanı Ayetullah Altuğ, vapurun cinsi, yükü hakkında herhangi bir malumatının olmadığını söylemişti.²⁴²⁷ Suçlamalara dayanak oluşturacak yeterli delilin olmaması üzerine, olayla ilgili herkes mahkemede beraat etmişti.²⁴²⁸

4- II. Dünya Savaşı'nda Mersin'de Ekonomik Gelişmeler

a- Milli Korunma Kanunu'nun Mersin Uygulaması

II. Dünya Savaşı, Mersin'de yoksulluğu arttırmış, şeker ve un gibi temel besin maddeleri bulunmadığı gibi ekmek de karneye bağlanmıştı. Çocukların doğal gereksinimleri ancak bayramlarda karşılanabiliyordu.²⁴²⁹ Karaborsacılık piyasaya hâkim olduğu için, kahve bulunamadığı için yerine öğütülmüş nohut, melengiç gibi maddeler kullanılmıştı. Kahvelerde, şeker yerine kuru üzümle bu ihtiyaç giderilmiş, bazı ihtiyaçlar muhtarlıklardan alınan karnelerle dağıtım birliklerinin nüfus cüzdanlarına damga vurmak suretiyle karşılanmıştı.²⁴³⁰ Kombiye Memuru Sadık Bey, Başvekâlet'e gönderdiği raporda bir haftadan beri halkın ekmek bulamadığı için bisküvi yediğini, şehirde un sıkıntısından fırınların önünde büyük izdiham yaşandığını belirtmişti.²⁴³¹ Mersin'de kömür ve odun ihtiyacı karşılanamamış, lastik ihtiyacının belli bir kısmı karşılanmış, hayat pahallılığı yüzünden memurlar çok sıkıntılı bir sürece girmişlerdi.²⁴³² Fiyat artışlarıyla birlikte Mersin'in en önemli ihraç malı olan pamuğun Amerika ve Avrupa'ya sevki durmuştu.²⁴³³

²⁴²⁷ **Tanin**, 12 İkinci Kanun/ Ocak 1944. Mehmet Ali Ülgen, 1948'de Oramiralliğe terfi etmişti. (B.C.A.030.11.01/200.24.1.)

²⁴²⁸ **Ulus**, 14 Ocak 1944; ;R.Metel, **Türk Denizaltıcılık...** s.226.

²⁴²⁹ D.Gök, **Tevfik Sırrı Gür...** s.51.

²⁴³⁰ Ş.Develi, **Eski Mersin'de Yaşam**, s.78.

²⁴³¹ **B.C.A.030.10/65.436.10-1.**

²⁴³² **B.C.A.490.01/660.206.1-34; B.C.A.490.01/510.2043.3-23.**

²⁴³³ **B.C.A.490.01/660.208.1-62.**

II. Dünya Savaşı ile birlikte fiyatların artmasına paralel olarak Mersin’de haksız kazanç sağlayanlar ve aşırı derecede zenginleşenler ortaya çıkmışlardı.²⁴³⁴II. Dünya Savaşı süreci ile birlikte şehirdeki haksız fiyat artışını engellemek için Vali Sahip Örgen başkanlığında Fiyat Murakabe Komisyonu kurulmuştu. Yapılan teftişlerde bazı malların piyasadan karaborsacılar tarafından alındığı, fahiş fiyatlara sattıkları ekonomik sıkıntılarla birlikte, Mersin’de karaborsacılık ve haksız kazanç sağlayan kesim sayısında da bir artış meydana gelmişti. Alışverişlerde fatura alamayan, fahiş fiyatlarla karşılaşanlar, Fiyat Murakabe Komisyonu’na müracaat etmişler, Hükümet, halkın menfaatlerini korumak için Milli Korunma Kanunu’nu kabul etmişti.²⁴³⁵ Milli Korunma Kanunu, 18 Ocak 1940’da T.B.M.M. kabul edilmiş, 21 Şubat 1940’da Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmişti. Milli Korunma Kanunu diğer kanunlardan farklı olarak Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılan kararnameler ile uygulanmıştı.²⁴³⁶Yapılan teftişlerde sattıkları gıda maddelerine etiket koymayan, haksız kazanç sağlayan esnaf hakkında işlem başlatılarak, mahkemeye verilmişti. Yapılan mahkemede 8 esnaf 25 lira para cezasına çarptırılmıştı.²⁴³⁷

Eylül 1941’de Mersin’de Ticaret Vekâleti’ne yapılan ihbarlar üzerine Ticaret Vekâleti, Mersin’e müfettiş görevlendirmiş, müfettişin Mersin’de yaptığı incelemeler sonucunda ithalat tüccarı Abdülhamit El-Nasır’ın evinde ve yazıhanesinde yapılan aramalar sonucunda; Mısır ve Suriye’den kullanılmamış pullarının üzerinde klişe mühür bulunan boş faturalar ve boş mektup kâğıtlarını Mersin’e getirtirmiş; ithal ettiği malların üzerine kendi el yazısı ile maliyet fiyatlarına istediği gibi ilaveler yaparak bu fiyatları makamlara ibraz ettirdiği tespit edilmiş, döviz kaçakçılığı ve sahtekârlığı da tespit edilen Abdülhamit El-Nasır, savcılığa sevk edilmiş, takibat kararı üzerine Mersin Asliye Ceza Mahkemesi’ne intikal ettirilmiştir.²⁴³⁸ Ahmet Remzi Gözüsulu adlı tüccar, İstanbul’dan aldığı dikiş iğnelerini 550 kuruşa satması gerekirken 22 liraya sattığı için hakkında işlem başlatılmış, mahkeme sonucunda 3 ay hapse mahkûm olmuştu.²⁴³⁹1942’de Mersin Belediyesi, ekmek ve ekmeklik buğday temini konusunda sıkıntılar yaşamış, İthalatçılar Birliği ve İçbank Fabrikası’nın verdiği ödünç paralarla

²⁴³⁴ Toz şeker **1940**’ta 40.87,**1941**’de 51.29,**1942**’te 169,29;Domates **1940**’ta 8.08,**1941**’de 14.99,**1942**’te 20.41.fiyatları ile tavan yapmıştı.(**1944 İstatistik Yıllığı**, Ankara 1945, s.243.)

²⁴³⁵ **Yeni Mersin**,5 Temmuz 1940.

²⁴³⁶ **Resmi Gazete**,21 Şubat 1940,No:4439.

²⁴³⁷ **Yeni Mersin**,15 İkinci Teşrin/Kasım 1942.

²⁴³⁸ **B.C.A.**490.01/660.206.1-2;**Cumhuriyet**,16 Mart 1942.

²⁴³⁹ **Cumhuriyet**,3 Mart 1942.

buğday alımı yapmıştı.²⁴⁴⁰Mersin’de ithalat eşyası fiyatlarının yükselmesini engellemek için, Milli Korunma Kanunu çerçevesinde fiyat rekabetini sağlamak ve Mersin Limanı’nda fiyat denetimini sağlamak için ithalatçı ve ihracatçı birlikleri, ithalat tüccarlarının hesap defterleri teftiş edilmişti. Müfettişlerin yaptığı incelemelerde, Nazım Miskavi, Şašo kardeşler, Nazım Gandur, Mustafa Gandur ve Vittal Strumza’nın tespit edilen fiyatlardan daha fazlasına mal sattıkları tespit edilmiş; Milli Korunma Kanunu hükümlerine muhalif hareketlerden savcılık kanalıyla mahkemeye sevk edilmişlerdi.²⁴⁴¹Milli Korunma Kanunu çerçevesinde, 24 Ocak 1942’de Nazım Gandur firmasına ait 10446 kilo madeni yağa değeri fiyatı ödenerek el konulmuştu.²⁴⁴²Mersin Nusratiye Mahallesi C.H.P.Ocak Heyeti Üyesi Rıfat Uysal, dükkân ve mağazalarla ilgili yapılacak değişikliklere ilave olarak bedelinin üstünde kiraya verilenler mülklerle, mülkünü çalıştırmak isteyenlerin aynı değerlendirilmemesi konusunda teklifte bulunmuştu.²⁴⁴³

Milli Korunma Kanunu çerçevesinde satışlarda fatura verilmesi zorunlu hale getirilmişti.²⁴⁴⁴1943’de Mersin’de usulsüzlüklerin önüne geçilmek için hem faturasız mal satanlar hem de alanlar hakkında yasal tatbikat yapılmasına karar verilmişti.²⁴⁴⁵1943’de C.H.P.Mersin teşkilatı ekonomik krizden etkilenen halkın ihtiyaçlarına cevap vermek adına ekmek fiyatlarının yükselmesi üzerine az gelirli olan vatandaşlara ucuz ekmek temini konusunda Parti Teşkilatı bir bütçe oluşturmuştu. C.H.P. Vilâyet İdare Heyeti, Parti Bölge Müfettişi Halit Onaran’ın başkanlığında toplanarak, yeni mahsulün yetişmesine kadar 53 kuruş olan ekmek fiyatını dar gelirliler için aşağı çekme veya ücretsiz vermek için bir çalışma başlatmıştı. Vilâyet Parti Başkanı Mithat Toroğlu, Defterdar Halil Sarım ve Belediye Başkanı Hakkı Deniz’den oluşan bir komite kurulmuş, bu komite özellikle bağış yoluyla II Dünya Savaşı sürecinden ciddi bir şekilde etkilenen yoksul kişilere maddi anlamda destekte bulunmuştu.²⁴⁴⁶

Mersin bölgesi, narenciye yetiştiren yerlerin başında geldiği için Hükümet tarafından alınan vergi, bu sektörün gelişimini engellemişti.²⁴⁴⁷Mersin ve Tarsus’ta bulunan iplik ve bez fabrikaları hammadde olmadığı için kapanma noktasına gelmişti.

---

²⁴⁴⁰ B.C.A.490,01./160.640.1-13.

²⁴⁴¹ B.C.A.490.01/660.206.1-3.

²⁴⁴² B.C.A.030.18.01.02/97.115.9

²⁴⁴³ B.C.A.490.01/473.1935.1-169.

²⁴⁴⁴ B.C.A.030.18.12/90.23.1.

²⁴⁴⁵ Yeni Mersin,12.İkinci Kanun/Ocak 1943.

²⁴⁴⁶ Yeni Mersin,21 Nisan 1943.

²⁴⁴⁷ B.C.A.490.01./660.208.1-74.

Pamuk piyasası, işçi ve malzeme ücretlerindeki artış ve Toprak Mahsulleri Vergisi bölgeyi olumsuz etkilemiş; bu işle görevli olan memurlar yer yer haksızlıklar ve suiistimaller yapmışlardı. Buhranlı bir süreçte bu tür vergilerin toplama işinin küçük memurların tekeline verilmesi, halkta büyük bir huzursuzluk oluşturmuştu. Mersin’de otomobil ve kamyon lastiği bulmakta bile zorluklar yaşanmıştı.²⁴⁴⁸

1943’de İçel Mebuslarının bölgeye yaptığı teftiş seyahatleri sonucu, Mersin ve Tarsus’ta işe sıkıntısının olduğunu, hayat pahalılığı karşısında memurların çok sıkıntılı oldukları bir an önce tedbirlerin alınmasını istemişlerdi.²⁴⁴⁹ Savaş şartları içinde alınan bütün önlemlere rağmen Mersin ve ilçelerde ekonomik durumda herhangi bir düzelme olmamıştı. Mut İlçesi’nde 1400 aşan küçük el tezgâhı olmasına rağmen iplik sıkıntısı olduğundan randımanlı bir şekilde işletilememiş, merkezde bile lastik ve benzin sıkıntısı devam etmişti.²⁴⁵⁰ Tarsus’ta da küçük el tezgâhlarına iplik bulunamadığı için özellikle köy kesimi büyük sıkıntılar yaşamıştı.²⁴⁵¹

b- Varlık Vergisi’nin Mersin’e Yansıması

Türkiye, II. Dünya Savaşı sırasında her ülkenin yaptığı gibi, olağanüstü ekonomik tedbirlere başvurmuştu. Kanun tasarısı Meclis Başkanı Şemsettin Günaltay Başkanlığında toplanan T.B.M.M., 11 Kasım 1942’de Varlık Vergisi tasarısını görüşmüş, 11 Aralık 1942’de 17 Maddelik tasarı Meclis’te oy çokluğu ile kabul edilmişti.²⁴⁵² Varlık Vergisi oylamasında kabul oyu verenler içinde daha sonra Demokrat Parti’nin kurucuları arasında olacak olan Mersin Mebusu Refik Koraltan da yer almıştı.²⁴⁵³ Savaş yıllarında en çok parayı tüccarlar kazandığı için Varlık Vergisi en çok onları etkilemişti.²⁴⁵⁴ Varlık Vergisi’nin uygulanması ile ilgili kurallar 7 Ocak 1943’de kabul edilmiş, ilk 15 gün içinde vergiyi ödeyemeyenler hakkında yasal işlem başlatılmasına karar verilmişti.²⁴⁵⁵ Savaş koşullarında Mersin’de de durumdan faydalanarak yüksek kazanç sağlayan bir sınıf ortaya çıkmıştı. Ekonomik durumu dengelemek ve hayat pahalılığını frenlemek için, Varlık Vergisi’nin Mersin’de

²⁴⁴⁸ B.C.A.490.01./660.208.1-75.

²⁴⁴⁹ B.C.A.490.01./510.2048.3-23.

²⁴⁵⁰ B.C.A.490. 01./660.206.1-77.

²⁴⁵¹ **CHP 1943 Kaza Kongreleri Dilekleri**, Ankara 1944,s.208.

²⁴⁵² **T.B.M.M Zabıt Ceridesi**, XXVIII/3,s.14-16;**Resmi Gazete**,12 İkinci Teşrin/Kasım 1942, No:5255;H.Uran, **Hatıralarım**, s.314.

²⁴⁵³ Hakan Baş, **Varlık Vergisi’nin Türk Siyasal Yaşamına Yansımaları(1942-1957)**,Kocaeli 2006,s.44.

²⁴⁵⁴ Faik Ökte, **Varlık Vergisi Faciası**, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul 1946,s.56

²⁴⁵⁵ B.C.A.030.18.01.02/100.110.17.

uygulanması gerekli görülmüştü.²⁴⁵⁶Varlık Vergisi, daha çok İstanbul'u etkilediyse de,²⁴⁵⁷ ticaretin yoğun bir şekilde olduğu Mersin ve çevresi de bu vergiden etkilenmişti.

Mersin'de Varlık Vergisi'nin tespiti için 6 kişiden oluşan bir komisyon kurulmuştu. Varlık Vergisi Kanunu'na göre her vilâyette valinin başkanlığı altında Belediye, Ticaret ve Ziraat Odası'ndan üyeler seçileceği için Mersin'de de valinin başkanlığı altında bir komisyon kurulmuştu. Vali Saip Öрге başkanlığında; Ticaret Odası'ndan İkinci Başkanı Şevket Sümer ve Fuat Mörel, Belediye'den Enver Germen ve İzzet Kaptan seçilmişti. Maliye Müfettişi İhsan Baç, Varlık Vergisi'ni yakından takip etmek için 16 Kasım 1942'de Mersin'e gelmişti.²⁴⁵⁸24 Kasım'da Vali Saip Öрге, Maliye Müfettişi İhsan Baç ile verginin Mersin'de nasıl bir yöntemle uygulanacağı konusunda bir toplantı yapmıştı.²⁴⁵⁹Komisyon, Varlık Vergisi'nin tespiti için mükelleflerle ilgili, bankalardan, gümrüklerden bilgi alarak liste oluşturmuş, verginin son ödeme tarihine kadar tapu işlemleri durdurulmuş,²⁴⁶⁰listeleri oluşturduktan sonra, vergi oranlarını tespit için çalışmalarını hızlandırmış, mükelleflerden ne kadar vergi alınacağı çok gizli tutulmuş, çiftçi, tüccar ve gelir sahibinin 3 yıllık durumu göz önünde bulundurmuş, ayrıca yıllık geliri 2500 lira olanları Varlık Vergisi kapsamına almıştı.²⁴⁶¹

Vali Saip Öрге başkanlığında 30 Kasım Pazartesi günü toplanan Komisyon, listelere son şeklini vererek,8 Aralık'ta listeler Mersin Merkez'de Hükümet Konağı yanındaki Maliye Tahakkuk Şubesi duvarına, Belediye Dairesi duvarına, Tarsus'ta ise Hükümet Konağı'na asmıştı.²⁴⁶²Listelerin ilan edilmesinden sonra Vali Saip Öрге,*"Komisyonumuz uzun ve titiz çalışmalardan sonra kararlarını tam bir ittifakla vermiştir. Her isim üzerinde kanunun emrettiği şekilde bütün materyallerden istifade edilmiş ve arkadaşlar arasında bir görüş ve kanaat birliği hâsıl olmadan vergi tespit edilmemiştir. Bilhassa harp kazançları üzerinde çok titiz davranan komisyonumuz evvela kanuni, sonra vicdani mesuliyetini de üzerine almak gibi tam bir maddi ve manevi mesuliyeti göz önünden hiç bir saniye uzak tutmamıştır. Bu suretle verdiğimiz karardan dolayı vatan ve kanun ve hatta vicdan vazifemizi elimizdeki imkânlar ve vasıtalar nispetinde ifa etmiş olduğumuzu kuvvetle zannediyoruz. Komisyon arkadaşlarımızın her an göz önünde tuttıkları maddi ve manevi mesuliyet karşısında*

²⁴⁵⁶ B.C.A.490.01/303.1226.2-14.

²⁴⁵⁷ **Son Telgraf**,22 İlk Kanun/ Aralık 1942.

²⁴⁵⁸ **Yeni Mersin**,17 İkinci Teşrin/Kasım 1942.

²⁴⁵⁹ **Yeni Mersin**,24 İkinci Teşrin/Kasım 1942.

²⁴⁶⁰ **Yeni Mersin**,27 İkinci Teşrin/Kasım 1942.

²⁴⁶¹ **Yeni Mersin**,29 İkinci Teşrin/Kasım 1942.

²⁴⁶² Gündüz Artan, " *Mersin'de Varlık Vergisi*" **İmece**,20 Mart 2002.

mesailerini tam bir hassasiyetle ifa etmiş olduklarını da ayrıca bir kanaatim vardır. Bu sebepten komisyon azalarının mesailerini, kanunun emrettiği vecibelerle tatbiki hususundaki hassasiyetlerinden dolayı takdir ile anmağı ayrıca bir borç bilirim”²⁴⁶³ diyerek Sahip Öрге, listelerin titiz bir çalışma sonucu hazırlandığını, özellikle savaş döneminde zengin olan kesimi dikkate aldıkları açıklamasında bulunmuştu.

Mersin’de 311 mükelleften alınacak vergi 4.214.000 lira; Tarsus’ta ise 428 mükelleften 1.980.271 lira vergi toplanması hedeflenmişti.²⁴⁶⁴ Mersin ve Tarsus’ta bulunan Fabrikatörlere 42.000 liradan 1000.000 liraya kadar vergi yazılmış,²⁴⁶⁵ Gazeteci Hüseyin Cahid Yalçın, Varlık Vergisi ile ilgili olarak Mersin’deki dostlarıyla yaptığı görüşmelerde, istenilen paranın makul olduğunu, hatta vergi oranının biraz daha fazla olması durumunda da ödeyebileceklerini belirtmişti.²⁴⁶⁶ Nazım Gandur²⁴⁶⁷ ve Şaşo kardeşler, 600.000, Mehmet ve Şefik Hariri, 370.000, Nazım Miskavi 20.000, Ahmet Ramazan ve Zeki Bilmen, 150.000, Anadolu İnkişaf Şirketi, 120.000, Hancıoğlu Mehmet Necati, 115.000, Mustafa ve Salih Gandur, 110.000, Mehmet Akil ve ortakları 100.000, Mustafa Erdişli 95.000, Fahri Gürani ve oğulları ile Mersin Akdeniz Limited Şirketi 80.000, Jozef Koton ve Şürekâsı 74.000, Mahmut Rumani 60.000, Fuad Barbur 58.000, Toros Limited Şirketi, Bahaaddin Közberi ve Şurakası, İbrahim Derviş ve Fazıl Sıdık 50.000, Abdülhamit Nasır 45.000, Cemal Alp ve Abdülhamit Demirel, Mülhem Şelfun, Mehmet Canlı, İsmail Saydam, Şükrü Diyar 30.000, Mehmet Sabahaddin ve ortakları ile Enis ve Cemil Tarhan 25.000, 20.000 lira Vital Stromza öne çıkanlar arasında yer almışlardı.²⁴⁶⁸ Tarsus’ta ise; Çukurova Fabrikası 1000.000, Mustafa Gözsulu 60.000, Kazım Taşkın 52.000, Rasim Dokur 260.000, Mustafa Millet 42.000 lira ödemesine karar verilmişti.²⁴⁶⁹

Mersin’de listelerin asılmasından sonra, mükellefler vergilerini tespit edilen süre içerisinde ödemeye başlamış, bir kısım tüccar % 1 zam vermek suretiyle Defterdarlığa borçlarını yatırmaya başlamışlardı. Vergiyi ödeyebilmek için tüccarların mallarını nakde dönüştürmek amacıyla mallarını piyasa sürmeleri gıda maddeleri üzerinde hissedilebilir bir şekilde düşüşe yol açmış; gıdadaki düşüş az da olsa manifatura ve

²⁴⁶³ **Türksözü**, 9 Birinci Kanun/Aralık 1942.

²⁴⁶⁴ **Bugün**, 9 Birinci Kanun/Aralık 1942.

²⁴⁶⁵ **Cumhuriyet**, 9 Birinci Kanun/Aralık 1942.

²⁴⁶⁶ Hüseyin Cahid Yalçın, “*Varlık Vergisi*”, **Yeni Sabah**, 17 İlk Kanun/Aralık 1942.

²⁴⁶⁷ Varlık Vergisi’nden sonra işyerini kapatmıştı. (**Sicili Ticaret ve Piyasa Gazetesi**, 1 Şubat 1943)

²⁴⁶⁸ **Türksözü**, 9 Birinci Kanun/Aralık 1942.

²⁴⁶⁹ **Bugün**, 9 Birinci Kanun/Aralık 1942.

tuhafiye eşyaları fiyatlarının düşmesinin önünü açmış; stoktaki mallar piyasa çıktığı için piyasadaki mallarda artış sağlanmıştı.²⁴⁷⁰

Varlık Vergisi için, Mersin’de ilçeler dâhil tahakkuk eden 6.173.206 liranın 3.055.377 lirası tahsil edilmişti.²⁴⁷¹ Mersin Merkez 2,5850,Tarsus 1,8092,Anamur 1,7610,Silifke 9.775,Mut 3500,Gülнар 550 lira tahsil etmişti.²⁴⁷²Bu listeler ilan edildikten sonra Varlık Vergisi mükelleflerin bazıları, kendileri için tespit edilen vergi oranlarına itiraz için Meclis’e başvurmuşlardı.²⁴⁷³Mersin’de Varlık Vergisi’nin normal süresinin dolduğu 11 Ocak’a kadar mükelleflerin büyük bir kısmı borçlarını ödemişlerdi. Varlık Vergisi ile ilgili ilk ödemeyi İsmet İşevi sahibi İzzet Kaptan yapmıştı.²⁴⁷⁴ Varlık Vergisi’nin ek ödeme süresinin dolduğu 16 Ocak 1943’e kadar 312 mükelleften 247’si borcunu tamamen, 27’si ise kısmen ödemiş, 38 kişi hiç ödememişti.4.214.000 lira olarak tespit edilen tutarın 2.752.793 lirası tahsil edilmişti. Merkeze bağlı ilçelerde ise mükellefler borçlarının % 82’sine yakınını ödemişlerdi.²⁴⁷⁵ Ödeyemeyenlerin Aşkale çalışma kamplarına gönderildiği dönemde, Mersin’de tamamen ödeyenler 198,kısmen ödeyenler 221, hiç ödeyemeyenler 110 kişi olarak tespit edilmişti.²⁴⁷⁶ Maliye kayıtlarında ise, 6.233.000.tahakkuk kılınan Varlık Vergisi’nin 5.242.000 lirası tahsil edilmişti.²⁴⁷⁷

Mersin Merkez’deki mükelleflerinin % 80’i borçlarını ödemişlerdi. Mersin ve Tarsus’ta mükellefler borçlarını ödedikleri için çalışma kamplarına da kimse gönderilmemişti.²⁴⁷⁸ Komisyon, Mersin’de unutulmuş mükellefleri tespit edip, isimlerini ve vergi miktarlarını gösterir yeni bir listeyi Maliye Tahakkuk Şubesi duvarına asmış,²⁴⁷⁹Varlık Vergisi dolayısıyla bankaların tüccarlara vermeyi durdukları krediler,2 Mart 1943’de tekrar verilmeye başlanmıştı.²⁴⁸⁰Varlık Vergisi’nin tasfiyesi ile ilgili, 4530 sayılı Varlık Vergisi Bakayası’nın Terkine Dair Kanun 15 Mart 1944’de

²⁴⁷⁰ **Yeni Mersin**, 25 Birinci Kanun/Aralık 1942.

²⁴⁷¹ **Tan**, 18 Birinci Kanun/Aralık 1942;A.Us, **Hatıra Notları**, s.558.

²⁴⁷² **Bugün**, 25 Birinci Kanun/Aralık 1942.

²⁴⁷³ **Yeni Mersin**, 2 İkinci Kanun/Aralık 1943.

²⁴⁷⁴ **Yeni Mersin**, 12 İkinci Kanun/Ocak 1943.

²⁴⁷⁵ **Bugün**,16 İkinci Kanun/ Ocak 1943;**Yeni Mersin**, 16 İkinci Kanun/ Ocak 1943.Maliye kayıtlarında 4570.000 lira tahakkuktan 1860.000.lira tahsil edilmişti. (**Maliye İstatistikleri, Devlet Maliyesi 1926-1945**,Pulhan Matbaası, İstanbul 1948,s.158.)

²⁴⁷⁶ **Bugün Gazetesi**, 21 İkinci Kanun/ Ocak 1943

²⁴⁷⁷ **Maliye İstatistikleri Devlet Maliyesi 1936-1947**,Hüsnü Tabiat Matbaası, İstanbul 1949,s.210.1941 yılında tahsil edilen vergi 4.396.000 lira tahsil edilmişti.(**İstatistik Yıllığı 1942-1945**,Ankara 1944,s.284.)Adana’da ise 6.415.295 lira tahsil edilmişti. (**Türksözü**,24 İkinci Kanun/ Ocak 1943.)

²⁴⁷⁸ **Yeni Mersin**, 30 İkinci Kanun/ Ocak 1943.

²⁴⁷⁹ **Yeni Mersin**, 11 Şubat 1943.

²⁴⁸⁰ **Yeni Mersin**, 4 Mart 1943.

T.B.M.M.'de kabul edilmişti.²⁴⁸¹Tahsil edilemeyen verginin bir kısmının tahsiline olanak olmadığını, bir kısmının mükellefleri ağır sıkıntılara ve yokluğa düştükleri için kalan bakiyesinin kaldırılmasına karar verilmişti. Mersin'de 10 Gayri Müslim'den 365.045 ile 31 Müslüman'dan 323.888 lira toplam 688.933 lira silinmişti.²⁴⁸²

ba) Varlık Vergisi'nin Tespitinde Yapılan Yanlılıklar ve Usulsüzlükler

Varlık Vergisi tespit edilirken, diğer illerde olduğu gibi Mersin'de de bazı yanlılıklar ve usulsüzlükler yapılmıştı. Sermayeleri aynı olan kişilerden farklı oranlarda vergi tahsilâtına gidilmiş, komisyona takdir yetkisinin verilmesi, maddi hataları arttırmıştı. Bir liman şehri olmasından ötürü ticaretle uğraşan Gayri müslim kesimin Mersin'de yoğunlukta yaşaması, diğer illere göre daha fazla etkilenmelerine yol açmıştı.

Mersin'de faaliyet gösteren fabrika ve işletmelerden kapasiteleri, üretimlerine dikkat edilmeden farklı miktarda vergi talebinde bulunulmuştu. Anonim Elektrik Şirketi 19 işçi çalıştırıp 982.000 kw elektrik üretirken, 5.176 lira vergi ödemişti.1000 işçi çalıştıran 1940'da 669.919 geniş kapasiteli İçel Pamuk ve Yağ Fabrikası (İÇPAK) ise 24.840 lira Varlık Vergisi ödemişti.2 işçi çalıştıran 1940'da 2000 boş çuval üreten fabrikanın ortaklarından Ahmet Ramazan'a 150.000,Mehmet Akil ve ortaklarına da çok yüksek bir rakam 150.000 vergi tarh edilirken,13 işçi çalıştıran 1940'da 80902 sandık üreten Tefik Biraderler Fabrikası'na 500 lira vergi tarh edilmişti. Şükrü Şihman ve Şevket Sümer Buz ve Çivi Fabrikası 2400 işçi kapasiteli,1940'da 175 ton buz üreten buz fabrikası ortakları olan Şükrü Şihman ve Şevket Sümer'e 500'er lira vergi mükellefiyeti getirilmiştir.²⁴⁸³Çırçır Fabrikası sahibi Mehmet Güleç,25.000 lira sermayesi yanında²⁴⁸⁴ 1.500 lira vergi tarh edilmişti.

Yeni Çırçır Fabrikası sahibi olan Abdülkadir Perşembe, 48 işçi çalıştıran 1.000.000 çigit üretim kapasitesine sahip bir fabrikanın sahibi 2.000 lira vergi ödemişti. Abdülkadir Perşembe, 15.000 lira sermaye koyarak, Haziran 1943'de Yahya Güngör ile ortaklı bir manifatura yeri açmıştı.²⁴⁸⁵ 8 işçi çalıştıran,1940'da 703.825 kilo sabun

²⁴⁸¹ T.B.M.M Zabıt Ceridesi, VIII/28,s.37;Resmi Gazete,17 Mart 1944,No:5657.

²⁴⁸² F.Ökte,Varlık Vergisi...,s.236.

²⁴⁸³ Mersin'deki fabrikaların kapasiteleri konusunda geniş bilgi için bkz. Akbaş, vd, İçel Rehberi, I,s.62.

²⁴⁸⁴ M.T. S. O. Arşivi, Sicil No:1168,1941.

²⁴⁸⁵ Sicili Ticaret ve Piyasa Gazetesi,15 Haziran 1943.

üreten 10.000 lira sermayesi olan Kadri Sabuncu'ya,²⁴⁸⁶ 6000 lira gibi çok yüksek bir rakam tarh edilmişti. Tarsus Çukurova Çırçır İplik ve Dokuma Fabrikası, şirketten alınan vergisinin ortakların karı üzerinden alınması gerektiğini söyleyerek, Tarsus Mal Müdürlüğü'nü mahkemeye vermiş, mahkeme ise davayı reddederek komisyonu haklı bulmuştu.²⁴⁸⁷

Mersin'de faaliyet gösteren esnaf gruplarının sermayeleri dikkate alınmadan orantısız bir şekilde vergi talebinde bulunulmuştu. Manifaturacılık yapan Suriyeli Müslüman Abdülhamid Nasır,5.000 lira sermayesinin²⁴⁸⁸ çok üstünde olan 45.000 lira vergi ödemesi istenilmişti. Hüseyin Demirtaş, manifatura ve kasket işiyle uğraşıp,51000 lira sermayesi varken, sadece kendisine 1000 lira gibi çok düşük bir rakam vergi tarh edilmişti.²⁴⁸⁹Fahri Merzeci, 500 lira gibi çok düşük bir vergi ödemiş,1943'te Fahri Alp ile birlikte 15.000 lira sermayesi olan radyo, bisiklet üzerine, Çankaya Ticarethanesi'ni kurmuştu.²⁴⁹⁰Manifatura işiyle uğraşan Zekeriya ve Abdülvahap Gürani, 100.000 lira gibi güçlü bir sermaye potansiyeli olmasına rağmen 10.000 lira gibi sermayesinin çok altında bir oran ödemesi yeterli görülmüştü.²⁴⁹¹ 100.000 lira sermayeli Cemal Alp ve Abdülhamit Şirketi²⁴⁹² ise 30.000 lira vergi talep edilmesi oranların ne kadar farklı olduğunu göstermişti. Yine aynı şekilde manifatura işi yapan Edip Behnesavi,25.500 sermayeye sahip iken²⁴⁹³3000 lira vergi ödemişti. Camiîşerif Mahallesi'nde ithalat-ihracat ve komisyonculukla uğraşan İsmail Ağar ve Fahri Uygurmen'e ait 30.000 lira sermayesi olan şirkete, 5.000 lira vergi tarh edilirken,²⁴⁹⁴25.000 lira sermayesi olan çay, kahve züccaciye işiyle uğraşan Anadolu İthalat ve İhracat Kolektif Şirketi'ne de,²⁴⁹⁵ 5.000 lira vergi tarh edilmişti.50.000 sermayesi olan Nusratiye Mahallesi'nde hububat işi yapan Sabahoğulları Şirketi'nden ²⁴⁹⁶8.000 lira vergi talep edilmiş,49.000 lira sermaye sahibi olan hızcılık yapan Hasan Reşit Kara'dan²⁴⁹⁷ 500 lira vergi talep edilmişti. Toptan ithalat ve ihracat işiyle uğraşan Cemal Alp ve Abdülhamit Demirel,

---

²⁴⁸⁶ **Cumhuriyetin İlk Yıllarında Ticaret ve Sanayi Odası**, s.59.

²⁴⁸⁷ **Kararlar Mecmuası**, Sayı:23,Aralık, Ankara Devlet Matbaası, Ankara 1943,s.33.

²⁴⁸⁸ **M.T.S.O. Arşivi**, Sicil No:880,1940.

²⁴⁸⁹ **M.T.S.O. Arşivi**, Sicil No:1245,1942.

²⁴⁹⁰ **Sicili Ticaret ve Piyasa Gazetesi**,15 Temmuz 1943.

²⁴⁹¹ **M.T.S.O. Arşivi**, Sicil No:1436,1942.

²⁴⁹² **Sicili Ticaret ve Piyasa Gazetesi**,30 Birinci Teşrin/Ekim 1941.

²⁴⁹³ **M.T.S.O. Arşivi**, Sicil No:24,1941.1942'de sermayesini 50.000 liraya çıkarmıştı.(**M.T.S.O. Arşivi**, Sicil No:1301,1942.)

²⁴⁹⁴ **M.T.S.O. Arşivi**, Sicil No:1422,1942.

²⁴⁹⁵ **M.T.S.O. Arşivi**, Sicil No:1314,1941.

²⁴⁹⁶ **Sicili Ticaret ve Piyasa Gazetesi**,15 Mart 1941.

²⁴⁹⁷ **Sicili Ticaret ve Piyasa Gazetesi**,15 Ağustos 1941.

65.000 lira sermayesi olan şirkete neredeyse yarı yarıya 30.000 lira vergi borcu tarh edilmişti.²⁴⁹⁸ İthalat-ihracat işiyle uğraşan Müslüman olan Mehmet Şefik Hariri, 100.000 liralık sermayesi karşısında,²⁴⁹⁹ çok yüksek bir rakam 370.000 lira vergi tarh edilmişti. Şefik Bülbüloğlu ve Halil Oğuz,20.000 lira sermaye sahibi iken sermayesinin çok altında olan 500 lira vergi tarh edilmişti.²⁵⁰⁰Manifaturacılıkla uğraşan Haydar Sezer, 10.000 sermayesine karşılık,²⁵⁰¹ 15.000 lira vergi tarh edilmişti. Akaryakıt işiyle uğraşan Muharrem Sürmelioğlu, 5.000 liralık sermayesine²⁵⁰² rağmen 10.000 liralık vergi yazılmıştı. İthalat ihracat işi yapan Ahmet Demirel ve Cemal Alp, 100.000 lira sermayesi yanında²⁵⁰³ 30.000 lira vergi ödemişti. 50.000 lira sermayesi olan Mehmet Canlı ve ortakları da,²⁵⁰⁴ 30.000 lira vergi ödemişti. Anadolu ve İhracat Şirketi, 25.000 lira sermayesi varken²⁵⁰⁵ 120.000 lira vergi talep edilmişti. İhracat ve ithalat işiyle uğraşan Mehmet Akil ve Şürekâsı 70.000 lira sermayesi varken²⁵⁰⁶ 100.000 lira vergi talebinde bulunulmuştu.

Varlık Vergisi komisyonunda görev yapan İsmet İşevi'nden 500 lira vergi tahakkuk ettirilmişti.²⁵⁰⁷Bereket Ticarethanesi sahibi Fazıl Tütüncüzade'den sembolik bir rakam 230 lira vergi talep edilmişti. Fazıl Bey'in Milli Mücadele döneminde Kandiye'ye sürülmüş, birçok suikasta maruz kalmış ve Mustafa Kemal Atatürk'ün kurtulmasına vesile olduğunu iddia ederek, Girit'te iken Venizelos'un silahları toplattırırken sakladığı silahı kendisine hediye etmişti.²⁵⁰⁸Belediye, Ticaret Odası ve Ziraat Odası gibi komisyona yakın olan teşkilatlardan düşük oranda vergi talebinde bulunulmuştu. Belediye Fahri Üyesi Mustafa Alanya, ekmek fabrikası işletip,2.sınıfa mensup 20.000 lira sermayesi olan bir mükellefti.²⁵⁰⁹ Kendisine tarh edilen vergi 1000 liraydı. Ziraat Odası Üyesi ve C.H.P.Teşkilatı'nda olan Hamdi Ongun, toptan sebze ve meyve işiyle uğraşan, 1.sınıfa mensup, sermayesi 20.000 lira olan bir mükellefti.²⁵¹⁰Kendisine tarh edilen 1.000 lira gibi düşük bir rakam uygun görülmişti.

²⁴⁹⁸ M.T.S.O. Arşivi, Sicil No:1529,1942.

²⁴⁹⁹ M.T.S.O. Arşivi, Sicil No:1257,1940.

²⁵⁰⁰ M.T.S.O. Arşivi, Sicil No:1454,1942.

²⁵⁰¹ M.T.S.O. Arşivi, Sicil No:1725,1939.

²⁵⁰² M.T.S.O. Arşivi, Sicil No:1203,1939.

²⁵⁰³ M.T.S.O. Arşivi, Sicil No:1402,1941.

²⁵⁰⁴ M.T.S.O. Arşivi, Sicil No:1135,1941.

²⁵⁰⁵ M.T.S.O. Arşivi, Sicil No:1314,1941.

²⁵⁰⁶ M.T.S.O. Arşivi, Sicil No:1162,1939.

²⁵⁰⁷ Ş.Alpsoy, Varlık Vergisi... s.120.

²⁵⁰⁸ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A,VII-2-01,D,93,F,52.

²⁵⁰⁹ M.T.S.O. Arşivi, Sicil No:1220,1941.

²⁵¹⁰ M.T.S.O. Arşivi, Sicil No:1416,1941.

Ticaret Odası, Belediye ve C.H.P. Üyesi Selim Şemsi İşbaşaran, peynir, şarap ve soğuk hava deposu işiyle uğraşan 1.sınıfa mensup,30.000 liraya sermayesi olan mükelleften²⁵¹¹ 1000 lira gibi çok düşük bir rakam talep edilmişti. Varlık Vergisi'nin Mersin'de uygulamalarında diğer vilâyetlerde olduğu gibi bazı eşitsizlikler ve suiistimaller yaşanmış, özellikle Parti Teşkilatı'nda görev yapmış ve yapmakta olanlardan sermayelerinin çok altında vergi alınmıştı.

C.H.P.'nin ilk dönem milletvekillerinden olan, krom maden işi yapan Niyazi Ramazanoğlu 40.000 sermayesinin yanında 1000 lira Varlık Vergisi ödemişti. Bunun yanında, helva işi yapan 5.sınıf sermaye sahipli 3000 lira sermayeli Mustafa Antalyalı²⁵¹² ve 4.000 lira sermayesi olan Bakkal Mustafa Tok'tan da, ²⁵¹³1000 lira vergi talep edilmişti.5.000 lira sermayesi olan Şekerci Ömer Uysal'dan²⁵¹⁴ % 50 oranında vergi talep edilmişti. Sadık Eliyeşil gibi Tarsus'un en önemli zenginlerinden C.H.P. Teşkilatı'nın içerisinde yer alan Sadık Eliyeşil'in şahsına 1.150 lira vergi tarh edilmişti. Karamehmetler ile ortak olduğu 2.000.000 lira bütçesi olan Çukurova Fabrikası'na %50'si 1.000.000 lira vergi tarh edilmişti.²⁵¹⁵ Mehmet Karamehmet ile Ali Fırat'ın ortaklaşa kurduğu 40.000 lira sermayeli çırçır fabrikasına²⁵¹⁶ 2.000 lira vergi tarh edilmişti. İnşaat malzemesi ihracatı ve ithalatıyla uğraşan Akdeniz Limited Şirketi 100.000 sermayesine karşılık 20.000 ²⁵¹⁷ lira vergi talebinde bulunulmuştu. Parti Teşkilatı'nda görev yapan toptan ticaret işiyle uğraşan 20.000 lira sermayesi olan Saadettin İpekçiler'den de²⁵¹⁸ 1000 lira vergi talep edilmişti. C.H.P.'nin Mersin İhsaniye Ocak Teşkilatı'na görev alan sebze işiyle uğraşan Giritli Hüseyin Çolak 5.000 lira sermayesine karşılık,600 lira, aynı Ocak Teşkilatı'na üye olan Hüseyin Aküzüm'den 4.000 liralık sermayesine karşılık vergi talebinde bulunulmamıştı.²⁵¹⁹ Şen Ticarethanesi Sahibi C.H.P.Mahmudiye Ocak Başkanı Ziya Ok'tan²⁵²⁰ Varlık Vergisi alınmamıştı. Parti Teşkilatı'nda yer almış olan; Fahri Merzeci 15.000 sermayesiyle, 500 lira, Şevket Sümer, Şükrü Şihman 500 lira, Hakkakzâde Rahmi,80.000 liralık sermayesine karşılık 600 lira, Fuad Mörel 1.000 lira, Fahri Uygurmen 15.000

²⁵¹¹ M.T.S.O. Arşivi, Sicil No:873,1941.

²⁵¹² Sicili Ticaret ve Piyasa Gazetesi,1 Ağustos 1941.

²⁵¹³ M.T.S.O. Arşivi, Sicil No:1299,1941.

²⁵¹⁴ M.T.S.O. Arşivi, Sicil No:1144,1941.

²⁵¹⁵ Bugün, 18 Mart 1942.

²⁵¹⁶ Sicili Ticaret ve Piyasa Gazetesi,15 Eylül 1941.

²⁵¹⁷ M.T.S.O. Arşivi, Sicil No:1260,1941.

²⁵¹⁸ Sicili Ticaret ve Piyasa Gazetesi,15 Ağustos 1941.

²⁵¹⁹ Ş.Alpsoy, Varlık Vergisi... s.121.

²⁵²⁰ Sicili Ticaret ve Piyasa Gazetesi,1 Birinci Kanun-ı sani/Ocak 1941.

sermayesiyle, 5.000 lira Sadık Eliyeşil 1.150 lira, Hamdi Ongun 20.000 sermayesiyle 1.000 lira gibi çok düşük rakamları ödemeleri istenmişti. C.H.P.Nüzhetiye Bucak Teşkilatı Üyesi Hasan Akel, 500 lira vergi ödemişti. Parti Teşkilatı'nda yer alan Mehmet Yılgör 6.000 liralık sermayesine karşılık 1.500 vergi öderken 1942'de C.H.P.'de parti içi muhalefeti başlatan Mahmut Hayfavi ise 6.000 liralık sermayesine karşılık²⁵²¹, orantısız bir şekilde 17.000 lira vergi; muhaliflerden Fahri Gürani 40.000 lira sermayesine karşılık,80.000 lira vergi ödemekle mükellef kılınmıştı.

Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu, Varlık Vergisi'nin tarh ve tahsilinde bazı yolsuzlukların yapıldığını gündeme getirmişti. Maliye Bakanı Halil Ayan, yaptığı açıklamada; *“O zaman bendeniz de Maliye Bakanlığında bulunuyordum. Bu cetvel bize resmî bir yazı ile gelmedi. O zamanki Hükümet erkânı bunu Maliye. Bakanlığına tevdi etmişler, bize verildi, usulen ve ilerde bir suale mâruz kalınması ihtimaline mebni bu hususta bir zabıt yazdık. Zabıtta müfredatını ve yekûnunu gösterdik. Evvelce bilmünasebe arz ettiğim gibi, bu cetvelin yekûnu 1 493 600 liraya baliğ olmaktadır. Bizim cetvelin altına yazdığımız şerhte şu izah vardır: Hatay, İçel, Seyhan leri merkez kazalarıyla bu lere mülhak bazı kazalara ait Varlık Vergisi tarhiyatı dolayısıyla Seyhan Mebusu Hilmi Uran tarafından mahallen yapılan tetkikat neticesinde tanzim ve tevdi edilen 20 sayfadan ibaret ilişik cetvellere dâhil 411 mükellefin matrah vergi miktarının, kaza itibariyle icmalen yukarda gösterildiği veçhile, 4.384 965 lira, bu mükelleflerin emsaline ve takatine nazaran âdilâne olacağı cetvellerde irad ve işaret edilen vergi miktarının 1. 476 650 liradan ibaret olduğunu mübeyyin zabıt varakasıdır.* ifadesiyle Dahiliye Vekili Hilmi Uran'ın, Varlık Vergisi'nde bazı yanlışlıkların olduğunu bunun düzeltilmesi için bir liste hazırladığını,²⁵²² Uran'ın listesi ile 100.000 lira tutarında bir vergiden Maliye Bakanlığı'nın vazgeçmesinin bir yolsuzluk olduğunu iddia ederek, Uran'ın 114 kişiyi vergiden düşürdüğünü vurgulamıştı.²⁵²³ Başbakan Adnan Menderes, görünüşte Hilmi Uran'ın Varlık Vergisi'nin oranlarının tespitinde ve tahsilatında bazı yanlışlıkların olduğunu, bunu düzeltmek adına bir liste hazırladığını, bu tür hataların normal olduğunu ülkenin her yerinde olabileceğini; fakat Hilmi Uran'ın siyaset yaptığı Seyhan, İçel ve Hatay illerini baz almasının siyasi çıkarlarla oy toplama kaygısından kaynaklandığını öne sürmüştü. Adnan Menderes, listenin Vekiller Heyeti'nden geçtiğine dair bir kaydın olmadığını; sadece bazı isimlerden meydana gelen listenin

²⁵²¹ Sicili Ticaret ve Piyasa Gazetesi, 15 Eylül 1941.

²⁵²² T.B.M.M Zabıt Ceridesi, XX/12,s.235;Aynı Tarihi, Sayı:204,(Kasım 1950),s.64-65.

²⁵²³ T.B.M.M Zabıt Ceridesi, XX/12,s.237.

Maliye Bakanlığı'na gelince, Hilmi Uran tarafından verildiğinin şerh edildiğini söylemişti.²⁵²⁴ Hilmi Uran cevap olarak, hükümete liste sunmak için kendiliğinden bir teşebbüste bulunmadığını bu illerin özellikle seçilmediğini gelen şikâyetler üzerine hareket ettiğini söylemişti.²⁵²⁵ Varlık Vergisi Komisyonu'nda görev yapan Ferit Melen, Hilmi Uran listesinin incelendiğinin, listede ismi geçen mükelleflerin vergilerini ödedikleri için herhangi bir işlem yapmadıklarını söylese de Varlık Vergisi ödemelerinin ertelendiği anlaşılmıştı.²⁵²⁶ Toros Gazetesi; “*Eski iktidar istediğine satır atmış, istediğini de vergiden kurtarmış veya refaha kavuşturmuştu.*”²⁵²⁷ yorumunu yapmıştı.

Bazı Türk Müteşebbisler de; 100.000 sermayesi olan Zekeriya Gürani ve kardeşler, 30.000 sermayesi olan Naci Akbay ve Şürekası²⁵²⁸, 2.000 lira sermayesi ile gümrük işleri yapan Mehmet Konyalıoğlu Enver Dengiz,²⁵²⁹ 100.000 sermayesi olan fevkalade sınıf kapsamına giren Mehmet ve Sabahattin Akdoğan,²⁵³⁰ 10000 lira sermayeli nakliyat işiyle uğraşan Yedigün Şirketi sahipleri Ahmet Tezel ve Enver Şengeç,²⁵³¹ ve 3.000 lira sermayesi olan Manifaturacı Ali Cevad ve Nabi Coşarlar²⁵³², 2.0000 sermayesi olan kömür işi yapan Hulusi Açıkalm ve Sadık Diren²⁵³³ ve 8.000 lira sermayesi olan Mustafa Korucuk ve Mehmet Samimi'den²⁵³⁴ 150.000 lira sermayesi olan Cemil Serdengeçti, 7.000 lira sermayesi olan hububat işleriyle uğraşan Muzaffer Toroğlu, Varlık Vergisi ödememişlerdi.²⁵³⁵

Toprak Mahsulleri Ofisi ve Ziraat Bankası'nın dışındaki bankalardan Varlık Vergisi alınmamıştı. Parti Teşkilatı'nda görev yapan Müdürü Niyazi Denker olan Merkez Bankası(1.500.000), İş Bankası, Osmanlı Bankası(10.000), fevkalade gelir sınıfında olan Selanik Bankası'nın Mersin Şubesi,²⁵³⁶ Varlık Vergisi kapsamına

²⁵²⁴ T.B.M.M Zabıt Ceridesi, XX/12,s.236;14 Mayıs,28 Kasım 1950.

²⁵²⁵ Cumhuriyet,29 Kasım 1950.

²⁵²⁶ Nevin Coşar, “*Varlık Vergisi Konusundaki Yolsuzluk Söylentileri*”,A.Ü.S.B.F.D,58(2),Nisan-Haziran 2003,s.22.Muhammed Güçlü yaptığı çalışmada Ferit Melen'in bu listeyi kabul etmediğini, yeniden tahsilât başlatıldığını yazmıştı. (Muhammed Güçlü, *Varlık Vergisi ve Seyhan(Adana) Uygulaması, Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, XXI/203,s.32.)

²⁵²⁷ Kemal Onan, “*Eski Hesaplar Sorulmadır.*”,Toros,2 Aralık 1950.

²⁵²⁸ M.T.S.O. Arşivi, Sicil No:1437,1942.

²⁵²⁹ M.T.S.O. Arşivi, Sicil No:1459,1942.

²⁵³⁰ M.T.S.O. Arşivi, Sicil No:1704,1942.

²⁵³¹ M.T.S.O. Arşivi, Sicil No:1505,1942.

²⁵³² M.T.S.O. Arşivi, Sicil No:1512,1942.

²⁵³³ M.T.S.O Arşivi, Sicil No:1520,1942.

²⁵³⁴ M.T.S.O Arşivi, Sicil No:1521,1942.

²⁵³⁵ Ş.Alpsoy,Varlık Vergisi....s.126.

²⁵³⁶ M.T.S.O Arşivi, Sicil No:2,1942.

alınmamışlardı. 1944'te Bodasaki'nin çirçir fabrikasını da satın alan Eliyeşil ve Karamehmetler, Mersin'de önemli bir müteşebbis sınıfı temsil etmişlerdi.²⁵³⁷

bb) Gayr-i Müslim ve Yabancılardan Alınan Varlık Vergisi'nde Yaşanan Usulsüzlükler

Gayri Müslim ve farklı uyrukta olanlardan da farklı oranlarda vergi talebinde bulunulmuştu.

Ortadoğu coğrafyasından olan yabancılardan; komisyonculukla uğraşan Süryani Şaşo Kardeşler 100.000 lira sermayesi olan kolektif şirket 60.000 lira vergi tarh edilmişti.²⁵³⁸ Suriyeli Müslüman Saluh Gandur 45.000 lira sermayesine karşılık²⁵³⁹ 110.000 lira vergi tarh edilmişti. Sigorta ve inşaat işiyle uğraşan İlya Ney,2000 lira sermayesine karşılık²⁵⁴⁰ 1000 lira vergi ödemişti. Zahire işi ile uğraşan Arap asıllı Abdülvehhap Necati 5.000 lira sermayesi varken 10.000 lira vergi tarh edilmiş, Güzel Palas Oteli Sahibi Lübnanlı Yakup 5.000 lira sermayesi oranında vergi ödemek durumunda kalmış; Lübnanlı Yakup,²⁵⁴¹ 2 Ocak 1942'de işi bırakmıştı.²⁵⁴² Aynı şekilde Müslüman olan Fahri ve Zekeriya 100.000 lira sermayesi varken²⁵⁴³ 80.000 lira vergi vermek durumunda kalmıştı. Lübnan tebaasından toptan perakende işiyle uğraşan Edvard Butros'tan 500 lira ve alım-satım işiyle uğraşan B.Edmon Barburti'den²⁵⁴⁴1000 lira vergi talebinde bulunulmuştu. İranlı Mahmut Rumani 500.000 liralık sermayesinin²⁵⁴⁵ üstünde 60.000 lira vergi talep edilmişti.

Avrupa coğrafyasından olan Gayri müslimlerden; Kereste tüccarı İngiliz Hanri Rikards,12.000 lira sermayesi varken, sadece 1.000 lira vergi ödemekle mükellef kılınmıştı. İtalyanlarla ortak olan Tevfik Atalay'ın Mornak Türk Limited Şirketi 10.000 lira sermayesi varken 500 lira vergi konulmuştu.²⁵⁴⁶ Alım-satım işiyle uğraşan Misak Keşişyan'dan²⁵⁴⁷ 500 lira 5000 lira sermayesi çay işiyle uğraşan Edvar

²⁵³⁷ M.Turgut, **Göçler ve Mersin...** s.17.

²⁵³⁸ **M.T.S.O. Arşivi**, Sicil No:1429,1942. Şaşo kardeşlerin sermayesi 15.000 lira olarak gösterilmişti.(Ş.Alpsoy,**Varlık Vergisi...**s.126.)

²⁵³⁹ **M.T.S.O.Arşivi**, Sicil No:1424,1942.

²⁵⁴⁰ **M.T.S.O.Arşivi**, Sicil No:1602,1942.

²⁵⁴¹ **M.T.S.O.Arşivi**, Sicil No:834,1941.

²⁵⁴² **Sicili Ticaret ve Piyasa Gazetesi**,15 Ocak 1942.

²⁵⁴³ **M.T.S.O.Arşivi**, Sicil No:1436,1942.

²⁵⁴⁴ **Sicili Ticaret ve Piyasa Gazetesi**,15 Haziran 1941.

²⁵⁴⁵ **M.T.S.O.Arşivi**, Sicil No:1880,1942

²⁵⁴⁶ Ş.Alpsoy,**Varlık Vergisi...**s.126.

²⁵⁴⁷ **Sicili Ticaret ve Piyasa Gazetesi**,15 Haziran 1941.

Bartamini'den²⁵⁴⁸ ve 2.sınıf sermaye sahip Elia Karapiperis'ten 500 lira vergi talep edilmişti. Bu örnekte de görüleceği gibi sadece Gayri müslimlere haksız oranlar vergilendirilmemiş, Müslüman olanlara da yüksek oranda vergiler tarh edilmişti. Gayri müslimler arasında milliyet ve ülke ismi vergi oranların belirlenmesinde etkili olmuştu. Bazı Gayri müslimlerden Varlık Vergisi'nden önemli oranda etkilenmemiş, vergi alınmasına rağmen kısa zaman içerisinde sermayelerini arttırmışlardı.

20.000 lira sermayeli otel işleten Josef Dekkak'tan 7.500 lira gibi yüksek vergi talep edilmesine rağmen Josef otel işlerinin yanında 28 Ekim 1941'de Uray Caddesi'nde çay, kahve ve deri işine girerek sermayesini arttırmıştı.²⁵⁴⁹II. Dünya Savaşı'ndan sonra sermayesi 15.000 liraydı.²⁵⁵⁰Ortodoks Hıristiyan Yervant Canbazyan 5.000 lira sermayesine karşılık 5.000 lira vergi ödemesine rağmen 1944'de sermayesini 12.000 liraya çıkarmıştı.²⁵⁵¹ Yakup Duşi,15.000 lira sermayesine karşılık 16.000 lira vergi tarh edilmesine rağmen 1945'de sermayesini tekrar 15.000 liraya çıkarmıştı.²⁵⁵²Sigortacılık işi yapan Josef Fatal 2.000 liralık sermayesine karşılık 5.000 lira vergi tarh edilmesine rağmen 1943'te sermayesini 4.000 liraya çıkarmıştı.²⁵⁵³Selim Hanna,2.000 lira sermayesine karşılık 2.500 vergi tarh edilmesine rağmen 1944'de sermayesini 5.000 liraya çıkarmıştı.²⁵⁵⁴ Trablusşamlı Nazım Miskavi,100.000 liralık sermayesine karşılık 200.000 lira vergi tarh edilmesine rağmen 1943'de sermayesi 100.000 lira olarak kaydedilmişti.²⁵⁵⁵

Varlık Vergisi, özellikle savaş koşullarında haksız kazanç sağlayan Gayri müslimleri hedef almıştı. Nazım Miskavi, Şašo kardeşler, Nazım Gandur, Mustafa Gandur ve Vittal Strumza, II. Dünya Savaşı süresince tespit edilen fiyatlardan daha fazla fiyatlara mal sattıkları için mahkemeye sevk edilmişlerdi.²⁵⁵⁶ Vitalı Strumza, 10.000 lira sermayesi varken 30.000 lira vergi tarh edilmesin de rakı imalatının yanında 17 Temmuz 1941'de deri işine girerek sermayesini arttırması²⁵⁵⁷ etkili olmuştu. Komisyon, Gayri müslim mükelleflerin; Sigortacılıkla uğraşan 2000 lira sermayesi olan

²⁵⁴⁸ M.T.S.O.Arşivi, Sicil No:1241,1941.

²⁵⁴⁹ Sicili Ticaret ve Piyasa Gazetesi,30 Birinci Teşrin/Ekim 1941.

²⁵⁵⁰ M.T.S.O. Arşivi, Sicil No:758,1947.

²⁵⁵¹ M.T.S.O.Arşivi, Sicil No:236,1944.

²⁵⁵² M.T.S.O.Arşivi, Sicil No:1729,1945.

²⁵⁵³ M.T.S.O. Arşivi, Sicil No:915,1943.

²⁵⁵⁴ M.T.S.O. Arşivi, Sicil No:1706,1944.

²⁵⁵⁵ M.T.S.O. Arşivi, Sicil No:1580,1943.

²⁵⁵⁶ B.C.A.490.01/660.206.1-3.

²⁵⁵⁷ Sicili Ticaret ve Piyasa Gazetesi,15 Ağustos 1941. Vitalı Strumza, Mersin'de Musevi Cemaatinin liderliğini yapmış, İsrail Devleti'nin kuruluş aşamasında Mersin'de yaşayan Yahudilerin göçlerini organize etmişti (H.Ş.Develi, Eski Mersin'de Yaşam, s.141.)

Fransız Laurent Rebaul, Deniz Acentası sahibi olan 6.000 lira sermayesi olan Hollandalı Maurice de Cioven, pamuk, hububat işi yapan 3.000 lira sermayesi olan Alman R.Lochmer, ,50.000 lira sermayesi olan Komisyoncu Fransız Çarl Jeymis Jiro ve ortakları, 1.000 lira sermayesi olan Suriyeli Josef Katel²⁵⁵⁸ Limanda ithalat ve ihracat işiyle uğraşan İsak Arditi'den²⁵⁵⁹ Varlık Vergisi alınmamıştı. 30.000 lira sermayesi ile Suriye tebaasından olan Mehmet Miskavi, Reşat Aras²⁵⁶⁰ Lübnan tebaasından olan kereste işiyle uğraşan Ekrem Kabara ve²⁵⁶¹ 3.sınıf sermaye sahibi manifaturacılıkla uğraşan Avram Kori'den²⁵⁶² II. Dünya Savaşı'nın şartlarının getirdiği hassas durum ve konsoloslukların da baskı kurması sonucu, Gayri müslimlerin bir kısmından Varlık Vergisi alınmamıştı.

bc) Varlık Vergisi Borcunu Ödeyemeyenlerin Mallarının Satışı

Varlık Vergisi Kanunu'nun hükümlerine göre, vergi borcunu ödemeyenlerin menkul ve gayri menkulleri, Tahsil-i Emval Kanunu gereğince haciz yoluyla satışa tabi tutulmuştu. Gayri menkullerin satışı, tahsilât komisyonun kararı ile en yüksek rütbede olan mülkü amiri tarafından yönetilecek, satış bedelinden, icra masrafları ve vergi düşüldükten sonra, kalan bakiye borçlu olan kişiye geri verilecekti.²⁵⁶³ Mersin'de Varlık Vergisi ödemeyenlerin malları haczedilip, banka deposunda korumaya alınmış ve arkasından Defterdarlıkça satışa çıkarılmıştı. Satış işlemleri 11 Şubat 1943'de başlamıştı. Varlık Vergisi, mükelleflerinden Bahaaddin Közberi Şürekâsı Komandit Şirketi,24.000 lira sermayesine karşılık²⁵⁶⁴ 50.000 lira vergi borcu karşısında vergi borcunu ödeyemediğinden haczedilen 782 parça kereste,12 Şubat 1943'de satışa çıkarılmıştı.²⁵⁶⁵

Tarsus'ta Varlık Vergisi mükelleflerinden bakkaliye işiyle uğraşan Ahmet Zeki Şanlı ve ortaklarına tarla sürme makinesi, grank haczedilerek Tarsus'ta Pamuk Han'da satışa çıkarılmıştı.²⁵⁶⁶Tarsus'ta Varlık Vergisi borcundan dolayı Kamil Paşa'nın 5

²⁵⁵⁸ Ş.Alpsoy, **Varlık Vergisi**...s.124.

²⁵⁵⁹ **M.T.S.O. Arşivi**, Sicil No:1234,1942.

²⁵⁶⁰ **M.T.S.O. Arşivi**, Sicil No:1451,1942.

²⁵⁶¹ **M.T.S.O Arşivi**, Sicil No:1510,1942.

²⁵⁶² **Sicili Ticaret ve Piyasa Gazetesi**,15 İkinci Teşrin/Kasım 1941.

²⁵⁶³ **T.B.M.M Zabıt Ceridesi**, XXVIII/3,s.36

²⁵⁶⁴ **M.T.S.O. Arşivi**, Sicil No:1265,1941.

²⁵⁶⁵ **Yeni Mersin**, 13 Şubat 1943.

²⁵⁶⁶ **Yeni Mersin**, 16 Şubat 1943.

tarlası 24.505 lirayla satışa çıkarılmıştı.²⁵⁶⁷ Ahmet Zeki ve ortaklarının 4 tarlası 875 lira fiyatla satışa çıkarılmıştı.²⁵⁶⁸ 1943’de Varlık Vergisi’nin karşılığı olarak, tahsilât komisyonu tarafından bir kısmı gümrüklemiş olan 300 top mermer, 20 balya masa, 11 balya patiska ve 46 basma Amerikan bezi ambarlarda bekletilen mallar, ithalatçı birliklerin tespit edeceği fiyatlarla satışa çıkarılacağı alacak olanların Defterdarlığa müracaat edilmesi istenilmişti.²⁵⁶⁹

5- Adana (Yenice) Görüşmeleri

Tarihe Adana Görüşmeleri diye geçen olay, II. Dünya Savaşı’nın en hareketli döneminde 30-31 Ocak 1943’de İngiliz Devlet Başkanı Winston Churchill ile İsmet İnönü arasında aslında Mersin sınırları içerisinde Yenice İstasyonu’nda gerçekleşmişti.

İsmet İnönü ve beraberinde bulunan Başbakan Şükrü Saraçoğlu, Genelkurmay Başbakanı Mareşal Fevzi Çakmak, C.H.P.Genel Başkan Vekili Hilmi Uran, özel bir trenle Tarsus’a bağlı Yenice’ye gelmişlerdi. Churchill ve yanındakiler uçakla Adana’ya Adana Şakirpaşa İstasyonu’ndan özel bir trenle Yenice’ye gelmişti.²⁵⁷⁰ Görüşmeler müselles(üçgen) denilen özel demiryolu hattı üzerinde Cumartesi saat 4’ten Pazar 12’ye kadar sürmüştü.²⁵⁷¹ Churchill, Şükrü Saraçoğlu’na, “*Türkiye’ye bir istekte bulunmak için değil, silah ve malzeme ihtiyaçlarınızı incelemek için geldim*”²⁵⁷² diyerek belli bir beklenti içerisinde olmadığını belirtmek istemişti.

İngilizler açısından görüşmelerin ana noktası; cephelerde belli bir rahatlığa kavuşmak için 1939 Türkiye ile yapılan karşılıklı yardım antlaşmasına dayanarak, Türkiye’nin bu taahhütleri yerine getirmesi için belli bir baskı unsuru oluşturmak olmuştu.²⁵⁷³ Churchill, Almanya’nın yenilgisini hızlandırmak için Adana Görüşmeleri’ne önem verirken; İsmet İnönü’nün amacı Churchill’i, Rusların savaş sonrası niyetleri üzerine uyarmak ve aynı zamanda İngilizlerin savaş gereçleri ve silah

²⁵⁶⁷ **Yeni Mersin**, 18 Şubat 1943.

²⁵⁶⁸ **Yeni Mersin**, 25 Şubat 1943.

²⁵⁶⁹ **Sicili Ticaret ve Piyasa Gazetesi**, 15 İkinci Kanun/Ocak 1943.

²⁵⁷⁰ **B.C.A.**030.10.235.588.3-2; **Cumhuriyet**, 2 Şubat 1943; **Tan**, 2 Şubat 1943; H.Uran, **Hatıralarım**..s.317; M. Goloğlu, **Milli Şef**..s.187. Kıbrıs ve Ankara’da görüşmelerin gerçekleşmesi düşünülmüş, fakat gizli olması açısından Yenice uygun görülmüştü. (Robin, Denniston, **Churchill’in Gizli Savaşı, Diplomatik Yazışmalar, İngiliz Dışişleri Bakanlığı ve Türkiye 1942-1944**, Çev: Sinan Gürünca, Sabah Yayınları., İstanbul, 1998.s.34; Franz Von Papen, **Memoirs**, London 1968,s.494.)

²⁵⁷¹ Tuncay Akdağ, **Yenice Tarihi ve Kültürü**, Adana 2002,s.27.

²⁵⁷² Erkin Feridun Cemal, **Dışişlerinde 34 Yıl Anılar – Yorumlar, I**, TTK Ankara 1980,s. 137; Edwad Weisband, **2. Dünya Savaşı’nda İnönü’nün Dış Politikası**, İstanbul 2004,s.159.

²⁵⁷³ Nadir Nadi, **Perde Aralığından**, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, s.173.

yardımlarını arttırmayı sağlamaktı.²⁵⁷⁴Churchill'e göre, Almanların tam ezilmesi ve Sovyet ordularının önünü açmak için gerekli önlemler alınmalıydı.²⁵⁷⁵

Selim Deringil, 30-31 Ocak'ta gerçekleşen Adana Konferansı için İngiltere ve Türkiye arasındaki “*sağırlar diyalogu*” benzetmesini yapmıştı. Taban tabana zıt amaçlarla toplantıya katılan taraflar, toplantıda birbirlerini ikna etmeye yönelik politikalar üretmişlerdi.²⁵⁷⁶Toplantıya gelirken Churchill'in kafasında Türkiye ile ilgili olarak iki düşünce vardı. Türkiye'nin savaşa aktif olarak katılmasını sağlamaktı. Ona göre gerekli yardımın yapılması ve güvenliğinin sağlanması ile Türkiye'nin güveni artacak ve bu güven Türkiye'nin çıkarlarına uygun olduğunda savaşa kendiliğinden katılması sağlanacaktı.²⁵⁷⁷ Ayrıca, savaş sonrasında toplanacak olan barış konferansına katılmanın ana şartının da savaşa fiilen katılmak olacağını vurgulayarak, Türkiye üzerinde baskı kurmaya çalışmıştı.²⁵⁷⁸

Churchill, “*Vereceğimiz yeni silahlarla, modern silahlarla Türkiye'yi harbe girebilecek hale getirmesinden sonra müttefik liderler kendisinden ittifak antlaşması gereğince harbe girmesini isterler*” diyerek Türkiye üzerinde belli bir baskı oluşturmak istemişti. İsmet İnönü cevap olarak; “*Bu gerçekten müttefiklerin hakkıdır. Böyle bir talep vukuu bulunduğu takdirde, biz bu talebi o günün şartları içerisinde ve ittifak antlaşması hükümleri çerçevesi içerisinde tetkik edip size lazım gelen cevabı veririz*”²⁵⁷⁹diyerek politik bir cevapla geçiştirmeye çalışmıştı. Kendisi, Adana Görüşmelerinin ikinci gününde Almanların petrol ihtiyacından ötürü doğuya doğru yayılma isteği karşısında Türkiye askeri anlamda da güçlü olması gerektiğini, Almanlar Türkiye'ye saldırmayacak olsa da Balkanlar da çıkabilecek bir karışıklık Türkiye'yi savaşa sürükleyebileceğini ve 12 Ada ve Girit'in bombalanması için Türkiye hava sahasının kullanabileceğini belirtmişti.²⁵⁸⁰

²⁵⁷⁴ Edwad Weisband, **2. Dünya Savaşı ve Türkiye**, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2002. s.121; Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam (1938-1950)**, II. Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000,s.259.

²⁵⁷⁵ Cemal Madanoğlu, **Anılar**, İstanbul 1988,s.304.

²⁵⁷⁶ Selim Deringil, , **Denge Oyunu İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2007,s.189.

²⁵⁷⁷ Hughe Knatchbull-Huggesen, **Diplomat In Peace And War**, London 1968,s,192.

²⁵⁷⁸ Mustafa Gül, “*İkinci Dünya Savaşı Sırasında Müttefikler Arasında Yapılan Önemli Toplantılarda Türkiye*”, **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II, İkinci Dünya Harbi ve Türkiye (20–22 Ekim 1997-İstanbul)**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999, s. 34.

²⁵⁷⁹ Hüsamettin Ünsal, Hıfzı Topuz, **Cumhuriyet'in Beş Dönemeci**, Sergi Yayınevi, İzmir 1984,s.83.

²⁵⁸⁰ **ATASE, İkinci Dünya Savaşı Koleksiyonu**, Kutu:6,Dosya:142,Belge:142-3; E.Weisband, **İkinci Dünya Savaşı...** s.123-124;M.Goloğlu, **Milli Şef Dönemi**, s.189.

Karşılıklı taleplerle geçen oturumlar ardından iki tarafta kendi isteklerini karşı tarafa anlattıklarını düşünerek ayrılmışlardı. İngilizler, kısa bir zamanda Türkiye'yi savaşa sokacaklarından emindiler²⁵⁸¹Churchill, İsmet İnönü ile çok önemli bir görüşmede bulunduğunu, Türkiye'nin görüşleriyle İngilizlerin aynı olduğunu ve Türkiye'nin savunması için bütün imkânlarımızla yanınızdayız mesajını iletmış,²⁵⁸² savaş sonrası Rusya'nın yayılmacı zihniyetini vurgulayarak, Türklerin Rusya korkusundan faydalanmak istemişti.²⁵⁸³Churchill, bu girişimleriyle Türkiye'nin yıl sonunda savaşa gireceği tahmininde bulunmuştu.²⁵⁸⁴Türkiye'nin tamamen özgür olduğunu söylemesine rağmen Türkiye'den 6 ile 18 ay arasında bu kararı vermesini isteyerek baskı altına almak istemiş,²⁵⁸⁵ Türkiye'yi kendi yanında savaşa sokmak için Rusya faktöründen sonra Almanya'nın yayılmacı politikalarıyla Türkiye'yi ikna etmek istemişti.²⁵⁸⁶ Almanya ise Türkiye'nin İngilizlerle ittifak yapmasını engellemek için, Almanya'nın çok güçlü bir ordusu olduğunu ve Türkiye'nin tarafsızlıktan vazgeçmesi durumunda tahmin edemeyeceği boyutta kendini tehlikeye atacağı uyarısında bulunmuştu.²⁵⁸⁷Churchill, Adana Görüşmeleri sonrası, “ *Türkiye liderleriyle görüşürken onlardan hiçbir talepte bulunmadık. Türkiye'yi müşkül vaziyete sokmak istemiyoruz. Bu memleketin felakete uğraması Birleşik devletlerin zararına olacaktır.*”²⁵⁸⁸ diyerek Rusya'nın savaş sonrası yayılmacı politikalarına karşılık Türkiye'nin bir nevi emniyet sübabı olacağını belirtmişti.

Ahmet Emin Yalman, “ *Adana mülakatı, bütün insanlığın hayrına uygun olan bu gidişi bir kat daha kuvvetlendirecek müspet bir harekettten başka bir şey değildir. Hiçbir taraf aleyhine tefsir edilebilecek bir tarafı yoktur ve olamaz*”²⁵⁸⁹ diyerek Türkiye'nin bir nevi denge politikası izlediğini belirtmişti. 27 Mart 1943'de Şükrü Saraçoğlu, parti programını açıklarken Türk- İngiliz dostluğunu sadece karşılıklı menfaatler gereği değil

---

²⁵⁸¹ S.S.C.B. Dışişleri Bakanlığı, Stalin. Roosevelt ve Churchill'in Gizli Yazışmalarında Türkiye.1941–1944) ve İkinci Dünya Savaşı Öncesi Sovyet Barış Çabaları ve Türkiye, Çev. Levent Konyar, İstanbul, 1981, s. 85.

²⁵⁸² *Ayın Tarihi*, Sayı:111,Şubat 1943,s.113.

²⁵⁸³ Zehra Önder, *II. Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 2010,s.224.

²⁵⁸⁴ Feridun Cemal Erkin, *Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi*, TTK, Ankara, 1968. s.198.

²⁵⁸⁵ Çetin Köklü, *İkinci Dünya Savaşı'nda Adana Görüşmeleri ve Etkileri*,(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Ankara 2010,s.64.

²⁵⁸⁶ Franz Von Papen, *Memoirs*, s.494;A.Us, *Hatıra Notları*, s.563.

²⁵⁸⁷ Süleyman Seydi, *Zor Yıllar*, Ankara 2006,s.248.

²⁵⁸⁸ *Yeni Mersin*,13 Şubat 1943.

²⁵⁸⁹ Ahmet Emin Yalman, “*Çörçil'in Son Nutkundan Adana Mülakatına Dair Çıkan Mana*” *Vatan*,14 Şubat 1943.

iki ülkenin hayati zaruretlerinin en başında gelen bir ihtiyaç olarak görüldüğü ifadesinde bulunmuştu.²⁵⁹⁰

a- Türk Basınının Adana(Yenice) Görüşmelerine Yaklaşımı

Türk hükümeti, Almanya'yı ürkütmemek için, Adana görüşmesi sonucunda dış politikasında bir değişiklik olmadığı, yani savaşa girmeyeceği yönünde yayın yapılması için basına talimat vermişti. Bu talimat doğrultusunda, tüm gazetelerde Türkiye'nin dış politikasının değişmeyeceğini ısrarla belirten yorumlar yer almıştı.

Hüseyin Cahit Yalçın, *“Takip edilen gayenin emniyeti kuvvetlendirmekten ibaret olduğunun tasrihi meselesinde yalnız Türk vatanının müdafaasından başka bir şey düşünülmediği hakkında bütün cihana bir itimat telkin etmişti”*.²⁵⁹¹ Adana Görüşmelerinin tamamen Türkiye'nin savunmasını ilgilendirdiğini öne sürmüştü. Abidin Daver, *“Adana Görüşmelerinin ilk hedefi Türk-İngiliz ittifakını ve dostluğunu teyid ve takviyedir. Türk-İngiliz dostluğunu ve ittifakını teyit etmekle kalmamış, aynı zamanda Türk-Amerika arasındaki dostluğu da bir kat daha kuvvetlendirmiştir”*²⁵⁹² açıklamasında bulunmuştu.

Ulus Gazetesi, *“Görülüyor ki, Adana görüşmeleri esasında Türkiye'nin umumi emniyetini korumak bahis mevzuu olmuştur. Çünkü Türkiye'nin kuvvetli bulunması, sadece dünyanın bu bölgesi için değil, belki bütün dünya için hayırlı bir nizam amili olacaktır. Türkiye'nin politikası kimsenin meçhulü değildir. Bu politika daima açık ve dürüsttür. Ve hiçbir devlete karşı değildir. Biz kendi emniyetinizi istiklalimizi alakadar eden meseleler önünde kendi kuvvetimize dayanarak bir nizam ve sulh amili olarak kalmayı hedef edindik. Adana görüşmeleri, herkesçe bilinen bu dürüst politikanın Büyük Britanya Hükümeti tarafından da tam tasvibini göstermek itibariyle güzel bir eser olmuştur. Bu bakımdan bu mülakat, yarının hadiseleri üzerinde de bir merhale teşkil edecek mahiyettedir. Ve Türk-İngiliz ittifakında mündemiç bulunan mananın tam bir tezahürüdür.”*²⁵⁹³ diyerek Adana Görüşmeleri'nin Türk-İngiliz ittifakının önemli bir basamağı olduğunu vurgulamıştı.

Tan gazetesi ise; *“Mr. Churchill, İngiltere Hükümeti'nin politikamızı sempati ve anlayışla takip ettiğini temin etti. Türkiye'nin menfaati mevcut bulunan muntikalarda*

²⁵⁹⁰ Gotthard Jaeschke, *Türkiye Kronolojisi (1938-1945)* TTK, Ankara 1990,84.

²⁵⁹¹ Hüseyin Cahit Yalçın, *“Churchill'in Türkiye'yi Ziyareti” Yeni Sabah*, 3 Şubat 1943.

²⁵⁹² Abidin Daver, *“Adana Mülakatı”, İkdam*, 3 Şubat 1943.

²⁵⁹³ *Ulus*, 3 Şubat 1943.

vaziyet incelendi ve görüş birliğine varıldı, harp sonu meseleleri gözden geçirildi. Türkiye ile Birleşik Krallık dostluk ve karşılıklı anlayış bağları, bu toplantı esnasında cereyan eden açık yürekli konuşmalarla ifade edilmiş ve daha ziyade kuvvet bulmuştur”²⁵⁹⁴ diyerek Adana Görüşmelerinin samimi bir havada geçtiğini öne sürmüştü.

Vakit gazetesinde, “Büyük Britanya ile Birleşik Amerika devletlerinin, Türkiye’nin umumi bakımdan tedafii emniyetini kuvvetlendirmek için malzeme itibarıyla yapabilecekleri yardımın şekli üzerinde mutabık kalınmış ve bu mevzu üzerinde iki taraf askeri mütehassısları arasında görüşmeler vuku bulmuştur. Türk ve Britanyalı devlet adamları, 30 ve 31 Ocak 1943’de cereyan etmiş olan görüşmeleri hakkında tam bir memnuniyet ifade etmişlerdir”²⁵⁹⁵ denilmiştir.

Asım Us, “Türkiye ile İngiltere arasında bu harbin ilk gününden beri karşılıklı itimada ve anlayışa dayanan bir dostluk ve ittifak bağı vardır. Bu dostluk ve ittifak, geçen dört senelik harp hareketleri ile kıymetinden hiçbir şey kaybetmemiş bilakis kuvvetini arttırmıştır. Birleşik Krallık hükümetini temsil eden muhterem İngiliz Başvekilinin ayrıca Amerika Cumhurreisi Roosevelt’in muvafakatini ve sempatisini hamil olarak Milli Şefimizi ziyaret etmesi şüphesiz yakın şark sulhunun temeli olan Türk-İngiliz ittifakını bir kere daha teyit etmiştir”²⁵⁹⁶ Asım Us, Türk-İngiliz ittifakının doruk noktasına ulaştığını vurgulamıştı.

Türk Sözü Gazetesi, “Müttefikimiz İngiltere’nin bu politikayı tasvip etmesi, onun kendi menfaatlerine de uygun olmasından ileri gelmektedir. Çünkü harbin mukadderatı üzerinde büyük bir rol oynayabilecek coğrafi bir duruma sahip olan Türkiye’nin tarafsızlığı silaha ve kuvvete dayanan bir tarafsızlıktır. Türkiye tecavüze bütün kuvvet ve varlığı ile karşı koymak azmindedir. Türkiye’nin bu kuvvetli durumu ve bu enerjik kararı İngiltere için hayati ehemmiyeti haiz olan bazı bölgelerin emniyetini temin etmektedir”²⁵⁹⁷ İttifakın askeri yardımlarla desteklenmesi gerektiğini belirtmişti.

Ekrem Uşaklıgil, “İngiltere Başvekilinin Amerika Cumhurreisi ile on gün süren bir müzakere akabinde uzun bir yolculuğa katlanarak memleketimizi ziyaret etmek arzusunu izhar etmesi bir cihetten eşsiz bir irade kuvvetinin sonsuz bir hayatıyla bir vücutta birleşmiş olduğunu gösterirken diğer taraftan cihanı sarsan fırtınanın yaptığı değişiklikler arasında yerini ve yolunu muhafazaya devam eden Türkiye’ye verilmekte

²⁵⁹⁴ Tan, 2 Şubat 1943.

²⁵⁹⁵ Vakit, 02 Şubat 1943.

²⁵⁹⁶ Asım Us “Adana Mülakatı ve Yakın Şark Sulhu”, Vakit, 3 Şubat 1943.

²⁵⁹⁷ Nevzat Güven, “Adana Konferansı”, Türk Sözü, 3 Şubat 1943.

olan kıymetin derecesini anlatır. İngiltere ve Amerikanın yapabilecekleri yardımın şekli üzerinde de konuşularak mutabakata varılmıştır.”²⁵⁹⁸ diyerek Adana Görüşmeleriyle Türkiye'nin prestijini arttığını öne sürmüştü.

Tan Gazetesi, “İngiliz Başvekili Mister Churchill'in Kazablanka konuşmalarını müteakip Adana'ya gelerek Türk devlet ricali ile görüşmesi, gerek İngiltere ve gerek Türkiye'de derin bir memnuniyetle karşılanmıştır. Çünkü bu buluşma, İngiltere ile Türkiye arasındaki dostluk ve karşılıklı itimat ve anlayışın teyit ve takviyesine hizmet etmiştir. Türkiye takip ettiği dürüst fakat silahlı siyasetinde devam edebilmek için her şeyden evvel kuvvetli olmağa mecburdur. Gerek dostları gerek müttefikleri Türkiye'nin kuvvetli olması lüzumunda ittifak etmişlerdir.”²⁵⁹⁹ Türkiye'nin bölgede etkili bir güç olabilmesi için kuvvetli olması gerektiğini vurgulamıştı.

Etem İzzet Benice, “Adana konferansı Türk milli siyasetinde, gidisinde hiçbir değişiklik sebebi olmamıştır. Türkiye tarafsız, sulhsever, ahitlerine ve ittifaklarına vefalı yolunda ve tam rey serbestisi ve istiklalini mahfuz tutarak yürümekte devam edecektir. Adana mülakatı bu gidisi tahkim eden, Türk politikasının Amerikan ve İngiliz sempati ve itimadını teyit eden, yüksek Milli Şefimizle Amerikan ve İngiliz şefleri arasında muvasalat ve muhabbet teatisine bir defa daha vesile veren; harp içinde ve harp sonunda Türk milli istiklalinin ve emniyetinin menfaatlerini temas sahibi devletlerle bir kere daha görüş ve menfaat birliğine isal eyleyen bir görüşme ve toplanma olmuştur.”²⁶⁰⁰ diyerek Adana Görüşmelerinin Türk milli siyasetinde radikal bir değişikliğe neden olmadığını belirtmişti.

Yeni Mersin, “Türk tarihinin sahifelerinde ve dünyanın sükûnet bulduktan sonraki olayları tetkik kitabında haklı bir inancın satırlarını taşıyacak olan Adana mülakatından Türk milleti kendi payına düşen şerefi daima duyacak ve taşıyacaktır”²⁶⁰¹ diyerek Adana Görüşmeleri'nin bir dönüm noktası olduğunu belirtmişti.

Tasviri Efkâr, “Türkiye'nin son senelerde takip ettiği siyaset herkesin bildiği veçhile taahhütlerine ve dostluklarına sadık kalmak şartıyla bu şark diyarında sulhu muhafaza etmekten ibaretti. Türkiye maruz kaldığı güçlüklerle rağmen ancak milli iradedeki sarsılmaz kuvvet sayesinde bu siyaseti tatbik ve takipte tam bir muvaffakiyet

²⁵⁹⁸ Ekrem Uşaklıgil, “Adana'da Tarihin Bir Sayfası Yazıldı”, **Son Posta**, 3 Şubat 1943.

²⁵⁹⁹ M.Zekeriya Sertel, “Adana Buluşması Münasebetiyle”, **Tan**, 4 Şubat 1943.

²⁶⁰⁰ Etem İzzet Benice, “Adana Görüşmeleri”, **Son Telgraf**, 3 Şubat 1943.

²⁶⁰¹ Fahri Kurtuluş, “Adana Görüşmeleri ve Milli Birliğimizin Manası” **Yeni Mersin**, 5 Şubat 1943.

göstermiştir.”²⁶⁰² Türkiye’nin statükodan ayrılmadığını belirtmişti. Sadri Ertem, “*Adana Görüşmeleri Türk-İngiliz ittifakının manasını, ruhunu daha doğrusu Cumhuriyet politikasının esasının İngiltere ve Amerika’da ne kadar derinden anlaşıldığı Türk sulh politikasının ne kadar beynelmilel bir kıymet ifade ettiğini anlatmaktadır.*”²⁶⁰³ diyerek Adana Görüşmelerinin Türk dış politikası açısından iyi bir dönüm noktası olduğunu ifade etmişti. İngiltere’ye göre Türkiye Avrupa’dan gelebilecek bir akına karşı Ortadoğu’daki kapılarını bekleyen bir bekçi konumundadır. Bu bekçi ne kadar sağlam olursa kapılar o kadar sağlam korunacaktır, düşüncesi hâkim olmuştu.²⁶⁰⁴ Basının Adana Görüşmelerine yaklaşımı olumlu olmuştu. Türkiye’nin izlediği barışçı ve denge politikasının zirveye çıktığı bir süreç olarak değerlendirilmişti.

b- Askeri Görüşmeler ve Mersin’e Yansıması

Adana Görüşmelerin en önemli safhasını, Türkiye’nin savaşa girmesi için gerekli olan savunma ihtiyaçlarının karşılanması ile ilgili görüşmeler oluşturmuştu.

Churchill, Adana Görüşmelerinin başında Türkiye’yi tehlikeye atmak niyetinde olmadıklarını; Türkiye’nin tehlikeye düşmesinin kendilerinin de tehlikeye düşeceği anlamına geleceğini; bu açıdan Türkiye’ye gerekli olan silah ve teçhizat üzerinde çalıştıklarını belirtmişti. İngiltere, Amerika ile birlikte Türkiye’nin ihtiyacı kadar malzeme verebilecekleri mesajını, askeri yetkililere bildirmiş, bunun için gerekli altyapı çalışmalarının süratle yerine getirilmesini istemiş,²⁶⁰⁵ İsmet İnönü de, Anadolu’nun kilit nokta olduğunu; Türkiye’nin “tepeden tırnağa” silahlandırılmasının İngilizlerin menfaatine olacağı açıklamasında bulunmuş,²⁶⁰⁶ fakat İngilizlerin Türkiye’de üs kurmasına sıcak bakmamıştı.²⁶⁰⁷

Churchill, her türlü malzemenin verilebileceğini öne sürmüş olmasına rağmen İsmet İnönü ve Fevzi Çakmak arasında yapılan görüşmeler sonucunda hazırlanan 50 tümenlik donatım ihtiyaç listesi, Churchill tarafından çok abartılı bulunmuş,²⁶⁰⁸ savaş anında 25 uçak filosu, uçaksavar ve tanksavar birlikleri, iki motorlu tümeni 9.ve 10.

²⁶⁰² **Tasviri Efkar**, 3 Şubat 1943.

²⁶⁰³ Sadri Ertem, “*Adana Konuşmaları*” **Vakit**,4 Şubat 1943.

²⁶⁰⁴ **Tan**, 13 Şubat 1943.

²⁶⁰⁵ **B.C.A.030.10.235.588.3-1.**

²⁶⁰⁶ İ.İnönü, **Defterler**, I,s.354;F.A.Barutçu, **Siyasi Hatıralar**, s.606.

²⁶⁰⁷ İ.İnönü, **Defterler**, I,s.354.

²⁶⁰⁸ A. Gündüz, **Hatıralarım**, s.221.

İngiliz Ordu Birlikleri ile yardıma gelebileceklerini belirtmiş,²⁶⁰⁹ tank ve diğer teknik konularla ilgili son gelişmeler çerçevesinde uzmanlaşmış teknik kadroların da ihtiyaç duyulduğu takdirde Türkiye'ye gönderebileceğini belirtmişti.²⁶¹⁰ Türkiye'nin kuvvetli bir piyade ordusuna sahip olduğunu; fakat bu ordunun modern teçhizatlarla donatılması gerektiğini öne sürmüştü.²⁶¹¹ Churchill, İngiltere'nin Türk ordusunun modern silahlarla donatılmasını önemseydiği mesajını iletmişti.²⁶¹² Hugessen, İngilizlerle Türk Hükümeti'nin mutabakata vardığını, gerekli görüldüğünde ve yeterli derecede teçhizat sağlandıktan sonra Türkiye'nin savaşa fiili olarak girebileceğini belirtmişti.²⁶¹³ İngiliz Genelkurmayı, yeterli bir şekilde donatılmamış, Türk ordusunun müttefiklere bir katkı sağlayamayacağını belirtmişti.

Türk tarafı görüşmelerden sonra, İngilizlerin aksine, savaşa girmeye hiç sıcak bakmamıştı. İngiltere, Türkiye'nin askeri ihtiyaçlarını gidererek Türkiye'yi savaşa hazır hale getirecekti. Bu sebeple Türk-İngiliz Askeri görüşmeleri 1943 İlkbaharında başlamıştı.²⁶¹⁴ Askeri görüşmeleri; Türkiye adına Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak, Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreter Yardımcısı Feridun Cemal Erkin, Albay Fasih Kayabalı, İngiliz Heyeti; General Sir Alan Brooke, General Sir Maitland Wilson, General Harold Alexander katılmışlardı.²⁶¹⁵ Adana Görüşmelerinin alınan askeri kararların birinci maddesi uyarınca Türkiye'nin kara, deniz ve hava sahasındaki malzeme ihtiyacını içeren Adana Listesi hazırlanmış,²⁶¹⁶ Adana Listesi'nde belirtilen askeri malzemeler konusunda uzlaşmaya varılmasına rağmen Türkiye'nin ulaşım olanakları sıkıntılı olduğu için bu malzemelerin taşınması en büyük sıkıntıyı oluşturmuştu.²⁶¹⁷

1943 Nisan'ında İngiltere'nin Ortadoğu Başkomutanlığı'ndan bir heyet Ankara'ya gelmiş, "Hardihood" kod adı verilen Türkiye'yi teçhizatlandırma görüşmeleri başlamıştı. Hardihood dört aşamalı bir plandı. Türkiye'de Kraliyet Hava Kuvvetleri'nin 25 avcı filosunun üslenmesiyle başlayacak, ikinci aşama uçaksavar ile

---

²⁶⁰⁹ C.Koçak, **Milli Şef Dönemi...** s.263; Churchill, Winston S., **The Second World War, Volume IV. The Hing of Fate**, London, 1951, s. 631.

²⁶¹⁰ C.Winston S., **The Second World War**, s.631.

²⁶¹¹ Zeki Kuneralp, **İkinci Dünya Harbinde Türk Dış Siyaseti, Dışişleri Bakanlığı'nın On bir Telgrafı**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1982, s.67.

²⁶¹² **Yeni Sabah**, 13 Şubat 1943.

²⁶¹³ H.K.Hugessen, **Diplomat in Peace and War**, s.192.

²⁶¹⁴ İzzet Öztoprak, "*İkinci Dünya Savaşı Döneminde Adana Görüşmelerinin Askeri Yönü*" **Belleten**, LXII, Ankara, TTK, 2000, s.618

²⁶¹⁵ İ. Öztoprak, "*İkinci Dünya Savaşı Döneminde Adana Görüşmeleri..*", **Belleten**, s.618.

²⁶¹⁶ **ATASE, İkinci Dünya Savaşı Koleksiyonu**, Kutu:2,Dosya:95,Belge:95-3.

²⁶¹⁷ Franz Von Papen, **Memoirs**, s.561; A.Us, **Hatıralarım**, s.563.

25 hava filosu, üçüncü aşama iki ağır ve iki hafif uçaksavar bataryası ve son aşamada tam mevcutlu iki zırhlı tümenin yerleşmesiyle tamamlanacaktı.²⁶¹⁸Hardihood Plânı'nın ilk üç aşamasının gerçekleşmesi için liman ve havaalanlarının tam kapasiteli ve seri hareket edilmesi gerektiği noktası üzerinde durulmuştu.²⁶¹⁹ Adana Görüşmeleri ile birlikte Mersin'e getirilecek olan savaş malzemesinin boşaltılması işinin ortaya çıkmasıyla birlikte, Mersin Limanı'nın yapılması bir kat daha önem arz etmişti.²⁶²⁰Askeri görüşmeleri yürüten Türk uzmanlar, görüşmelerin çok seri olmadığını, İngiliz ve Amerikalı uzmanların teknik konulara takıldıklarından görüşmelerin seyrinin ağır işlediğinden yakınmışlardı. Fevzi Çakmak, Türk askerinin yabancıların komutası altına girmesinin doğru olmadığını öne sürmüştü. Türk yetkililer zaman kazanmak istediklerinden bu tür gecikmelerden yararlanmak istemişlerdi.²⁶²¹

Adana Listesi'nin gerçekleştirilmesi malzemelerin toplanması ve taşınmasını sağlamak üzere Genelkurmay'da İkinci Başkanlığa bağlı kara hava deniz subaylarından oluşan bir Malzeme Tahakkuk ve Takip Bürosu'nun kurulacağı kararlaştırılmıştı. Ayrıca, Almanlar ve İtalyalılarından Libya'da ele geçirilen malzemelerin Türkiye'ye verilmesi ayrı bir liste halinde düzenlenmişti.²⁶²² Malzeme Tahakkuk ve Takip Bürosu, listelerin düzenlenmesi yanında gelen malzemelerin liman, istasyon ve havaalanında toplanmasını sağlayarak belli bir düzen içerisinde ihtiyaç olunan yerlere seri bir şekilde ulaştırma sorumluluğunu da üstüne almış; sevkiyat işinin teknik donanımlı kişiler tarafından yürütülmesi işlerin yoğunluğunu azaltmıştı.²⁶²³İngiltere'den gelecek olan teknik donanımlı topları kullanmak için, Genelkurmay tarafından bu silahları kullanmak için bir ekip teknik bilgi almak için Mısır'a gönderilmesine karar verilmişti.²⁶²⁴Muhsin Batur, Hatıralarında; Mısır çöllerinde II. Dünya Savaşı'nda uygulanan en son hava taktiklerini bizzat uçarak ve ders görerek İngiliz Subaylardan öğrendiklerini söylemişti.²⁶²⁵

İngilizler, Trakya ve İzmir'de savunma alanların tespiti ve gerekli incelemelerin yapılabilmesi için Genelkurmay İkinci Başkanı Asım Gündüz'e bildirerek gerekli

²⁶¹⁸ E. Weisband, **2. Dünya Savaşı'nda İnönü'nün**..s.181; S.Deringil, **Denge Oyunu**, s.194.

²⁶¹⁹ İ. Öztoprak, "*İkinci Dünya Savaşı Döneminde Adana..* ",s.615.

²⁶²⁰ **B.C.A.030.18.01.02/101.20.2.**

²⁶²¹ S.Deringil, **Denge Oyunu**, s.196.

²⁶²² **ATASE, İkinci Dünya Savaşı Koleksiyonu**, Kutu:6,Dosya:141,Belge:141-4.

²⁶²³ **ATASE, İkinci Dünya Savaşı Koleksiyonu**, Kutu:4,Dosya:100,Belge:100-3.

²⁶²⁴ **ATASE, İkinci Dünya Savaşı Koleksiyonu**, Kutu:6,Dosya:141,Belge:141-2.

²⁶²⁵ Muhsin Batur, **Anılar ve Görüşler**, Milliyet Yayınları,1985,s.41.

izinlerin verilmesini talep etmişti.²⁶²⁶Görüşmeleri yürüten Albay Fasih Kayabalı, yardım kuvvetleri gelmeden bir saldırı olursa, bu saldırıyı Demirkapı ve Çatalca da karşılayacaklarını bu nedenle gönderilecek kuvvetlerden bir tank defî alayının demir kapıya, iki tank defî alayının Çatalca'ya, bir tank defî alayının Gebze-İzmit-Adapazarı-Düzce bölgesine, 1 tank defî alayının da Afyon bölgesine yerleştirilmesini istemişti.²⁶²⁷ Sanayi merkezlerinden olan Karabük, Kırıkkale, Elmadağı, Ankara ve Kayseri bölgelerinin koruma altına alınmasını istemişti. Çanakkale Boğazı'na, Karadeniz Boğazı'na, bir uçak defî alayının konuşlandırılmasını talep etmişti.²⁶²⁸

İki heyet arasında Mersin ve İskenderun'a getirilecek bu iki alay ile diğeri 3 tayyare defî alayının hangi sıra ile gereken bölgelere gönderileceği üzerinde toplantı yapılmış, Mersin'e 16 ağır topun yerleştirilmesi kabul edilmişti. Albay Fasih Kayabalı, İngilizlerin aksine bu alayların İskenderun ve Mersin'de kalmasını istemediğini ve tayyare bölüklerinin taşınacağı ilk iki safha arasında oluşacak boşlukta bu alayların yurt içine çekilmelerini öne sürmüştü.²⁶²⁹Gönderilecek hava defî toplarının Mersin'de İngilizlerin uygun göreceği yerlere yerleştirilmesi kabul edilmişti.²⁶³⁰ İngilizlerin topların kullanım ve bakımı için teknisyen teklifi, Türk yetkililer tarafından sakıncalı bulunduğu için kabul edilmemişti.²⁶³¹İngilizler, Mersin'e gönderilecek silahların yerli silahlarla karıştırılmaması için MMV(Peter) markasının konulmasına karar vermişti.²⁶³²Bu silahlar dikkat çekmesin diye Türkiye'nin malı olarak gösterilmiş ve yer değişikliği Genelkurmay'ın kontrolüne bırakılmıştı.²⁶³³Mersin Limanı'nın düşman saldırıları karşısında savunulması için kıyılarına yerleştirilecek torpidolar konusunda şapkaların yerleştirilme biçimi dışında İngiliz ve Türk uzmanlar anlaşmaya varmışlardı.²⁶³⁴ Mersin'in savunması için Türk birliklerinin yanında iki İngiliz alayının hazır bulundurulması uygun görülmüştü.²⁶³⁵İngiliz Albay Blunt, Mersin'in savunması için 4 bataryanın yetersiz geleceğini öne sürmüştü.²⁶³⁶Limana yakınlarına 8 ağır ile 12 hafif topun yerleştirilmesi uygun bulunmuştu.²⁶³⁷27 Nisan 1943'de yapılan görüşmede,

²⁶²⁶ ATASE, İkinci Dünya Savaşı Koleksiyonu, Kutu:4,Dosya:100,Belge:100-3.

²⁶²⁷ ATASE, İkinci Dünya Savaşı Koleksiyonu, Kutu:6,Dosya:100,Belge:100-3.

²⁶²⁸ ATASE, İkinci Dünya Savaşı Koleksiyonu, Kutu:6,Dosya:100,Belge:100-1.

²⁶²⁹ ATASE, İkinci Dünya Savaşı Koleksiyonu, Kutu:6,Dosya:100,Belge:100-1-6.

²⁶³⁰ ATASE, İkinci Dünya Savaşı Koleksiyonu, Kutu:2,Dosya:18,Belge:18-1.

²⁶³¹ ATASE, İkinci Dünya Savaşı Koleksiyonu, Kutu:2,Dosya:26,Belge:26-1.

²⁶³² ATASE, İkinci Dünya Savaşı Koleksiyonu, Kutu:2,Dosya:14,Belge:14-1.

²⁶³³ ATASE, İkinci Dünya Savaşı Koleksiyonu, Kutu:2,Dosya:27,Belge:27-1.

²⁶³⁴ ATASE, İkinci Dünya Savaşı Koleksiyonu, Kutu:4,Dosya:103,Belge:103-1.

²⁶³⁵ ATASE, İkinci Dünya Savaşı Koleksiyonu, Kutu:4,Dosya:100,Belge:100-7.

²⁶³⁶ ATASE, İkinci Dünya Savaşı Koleksiyonu, Kutu:6,Dosya:108,Belge:108-2.

²⁶³⁷ ATASE, İkinci Dünya Savaşı Koleksiyonu, Kutu:6,Dosya:116,Belge:116-2.

Mersin ve İskenderun limanlarındaki teşkilatın durumu iki heyet tarafından değerlendirilmiş, 6 geminin çalıştığı ve vinçlere ihtiyaç duyulduğunu General Arnold ise, 2 vincin yolda olduğu bu talebin karşılanacağını bildirmişti.²⁶³⁸

Yardım harekâtının en önemli aşamasını 16 ağır bombardıman filosunun da bulunduğu 45 hava filosu oluşturmuştu. Türkiye’de bulunan hava alanları bu filoyu kaldıracak kapasitede olmadığı için İngiliz uzmanlar tarafından yapılan incelemeler sonucunda bu kapasiteyi arttırmak için Afyon, Muğla ve Milas’ta yeni havaalanlarının kurulmasını rapor etmişti. Bu yerler için dışarıdan getirilecek malzemenin taşınması için İskenderun ve Mersin Limanı’nın genişletilme işini İngilizler üstlenmek istemişlerdi. Mersin limanına ek olarak Susanoğlu ve Taşucu limanlarının da dâhil edilmesi kararlaştırılmış,²⁶³⁹ İngiliz Yüzbaşı Noway ve Lewis bu limanların teftişini yaparak krokisini çizmişlerdi.²⁶⁴⁰ Yapılan incelemeler sonucunda Mersin’e sahil boyunca aydınlatma sisteminin yerleştirilmesine karar verilmişti.²⁶⁴¹ Mersin Limanı’nın düşman avcı sahası dışında olmasına rağmen saldırı ihtimaline karşılık Adana’ya erken haber alma sistemi kurulmuştu.²⁶⁴² Adana Görüşmeleri sonucunda, İngilizler tarafından kira ile verilecek olan 5 gemiden 2’si Adana ve Ödemiş Gemileri’ne Süveyş’te Türk Bayrağı çekilerek Türkiye’ye gönderilmişti. Mısır’da kalan diğer 3 gemi içinde 9650 liralık mürettebat ve iâşe masraflarının karşılanmasından sonra İngilizler tarafından Türkiye’ye gönderilmesine karar verilmişti.²⁶⁴³ Yardımlar istenilen ölçüde olmasa da sürmüş, bu dönemde İngiltere’den Türkiye’ye 24 adet lokomotif gönderilmiş ve yardımlar devam etmişti.²⁶⁴⁴ İngilizler, Amerika’nın da desteğiyle Türkiye’ye 80 milyon dolarlık askeri yardımda bulunmuştu. Bu yardımlardan öne çıkanlar;350 tank,300 uçaksavar,300 sahra topu,500 tanksavar olmuştu.²⁶⁴⁵

6- II. Dünya Savaşı’nda Mersin’de Esir Değişimi

II. Dünya Savaşı’nın en şiddetli süreci olan 1943’de Mihver ve Müttefik devletler arasında esir mübadelesi, savaşa katılmayan tarafsız ülke olan Türkiye’de

²⁶³⁸ ATASE, *İkinci Dünya Savaşı Koleksiyonu*, Kutu:6,Dosya:137,Belge:137-1.

²⁶³⁹ ATASE, *İkinci Dünya Savaşı Koleksiyonu*, Kutu:6,Dosya:116,Belge:116-2.

²⁶⁴⁰ ATASE, *İkinci Dünya Savaşı Koleksiyonu*, Kutu:1,Dosya:87,Belge:87-1.

²⁶⁴¹ ATASE, *İkinci Dünya Savaşı Koleksiyonu*, Kutu:2,Dosya:13,Belge:13-1.

²⁶⁴² ATASE, *İkinci Dünya Savaşı Koleksiyonu*, Kutu:6,Dosya:115,Belge:115-2.

²⁶⁴³ B.C.A.030.10./169.177.20-3.

²⁶⁴⁴ ATASE, *İkinci Dünya Savaşı Koleksiyonu*, Kutu:6,Dosya:142,Belge:142-2.

²⁶⁴⁵ İ. Öztoprak, “*İkinci Dünya Savaşı Döneminde Adana..*”,s.618.

yapılması düşünülmüştü.²⁶⁴⁶Orta Doğu'da ve Hindistan'da bulunan yaralı ve hasta İtalyan savaş esirlerinin mübadelesi için İtalya ve İngiliz Hükümetleri arasında yapılan görüşmeler sonucunda uygun bir Türk limanında yapılması için Türkiye'ye müracaatta bulunmuşlardı.²⁶⁴⁷

Türkiye, bu esir mübadelesinin Mersin Limanı'nda Türk Kızılayı'nın gözetiminde yapılmasına karar vermişti.²⁶⁴⁸ İtalya, Almanya ve İngiltere arasında esir mübadelesi gözetmek için Alman Büyükelçisi Von Papen de Mersin'e gelmişti.²⁶⁴⁹ Esir mübadelesini yakından takip etmek için Anadolu Ajansı'ndan Salim Hamdi, Matbuat Umum Müdürlüğü Sinema Operatörlerinden Osman Enver, Cumhuriyet Gazetesi Ankara Muhabiri Meki Sait Esen ve Fota Muhabiri Namık Bey, Mersin'e gitmişlerdi.²⁶⁵⁰ Esir mübadelesi için İtalyanlar tarafından tahsis edilmiş olan Gradiska isimindeki hastane olarak kullanılan Kızılhaç gemisi, 5'i ağır yaralı olan 863 esirle birlikte 20 Mart 1943'de Mersin Limanı'na gelmişti. Kızılay Genel Başkanı Doktor Remzi Gönenç, İngiliz gemisinin gelmesiyle, Kızılay damgasını taşıyan ambalajlı portakallar vermek üzere hazırlıklarını tamamlamışlardı.²⁶⁵¹

İngiliz Tamla Gemisi Mersin Limanı'na gelirken, İtalyan uçaklarının saldırısına uğramış,6 bomba atması sonucu esir taşıyan gemiler olduğu uyarısıyla bombalamayı durdurmuştu.²⁶⁵² İngiliz Tamla Gemisi'nin Mısır'dan gelmesiyle birlikte hazırlıklarını tamamlayan Kızılay Heyeti, Doktor Remzi Gönenç başkanlığında Kızılay Mersin Şubesi Başkanı Nurettin Bey, Üyeler; Kadri Sabuncu, İbrahim Bey, Dr. Tahsin Soylu gemiye giderek kaptanla mübadele şeklini kararlaştırmışlardı. İngiliz Tamla Gemisi'nde 25 Alman ve 838 İtalyan esir yer almıştı. Mübadele konusunda teknik konularda uzlaşma sağlanmasına rağmen öğleden sonra Karayel fırtınasının çıkmasıyla hava bozulmuş, iki gemi arasındaki uzaklık ve ağır yaralılar da dikkate alınarak Mersin Liman Müdürünün raporuyla, mübadelenin Pazar günü yapılmasına ve kararın gemi yetkililerine bildirilmesine karar verilmişti. Hava durumdan ötürü, esir mübadelesinin pazar günü konsoloslukların gözetiminde şatlarla yapılmasına karar verilmişti.²⁶⁵³

---

²⁶⁴⁶ B.C.A.030.10./124.882.3-1; K.Karabekir, **Günlükler, II**, s.1318.

²⁶⁴⁷ B.C.A.030.10./124.882.3-3.

²⁶⁴⁸ **Türkiye Kızılay Cemiyeti Umumi Meclise Sunulan Raporlar**, Ankara,1944,s.5

²⁶⁴⁹ **Ayın Tarihi**, Sayı:112,1-31 Mart 1943,s.3;**Türksözü**,16 Mart 1943.

²⁶⁵⁰ **Yeni Mersin**,20 Mart 1943.

²⁶⁵¹ **Ayın Tarihi**, Sayı:112,1-31 Mart 1943,s.86;**Türksözü**,16 Mart 1943;**Yeni Mersin**,20 Mart 1943.

²⁶⁵² **Tan**, 22 Mart 1943.

²⁶⁵³ **Ayın Tarihi**, Sayı:112,(1-31 Mart 1943),s.86; **Bugün**,21 Mart 1943;**Yeni Mersin**,21 Mart 1943.

Havanın rüzgârlı ve denizin dalgalı olmasına rağmen esir mübadelesi Mersin Valisi Sahip Öрге'nin kontrolünde Kurmay Deniz Harp Okulu Komutanı Yarbay Asım Sınık ve Kızılay Başkanı Doktor Remzi Gönenç tarafından 21 Mart 1943'de gerçekleştirmişti. Şatlarla 100'er kişilik kafiler halinde yapılan mübadelenin ilk kısmında ismi okunan rütbeli subayların değişimi yapılmıştı.²⁶⁵⁴ Saat 3 civarında 800 kişinin mübadelesi tamamlanmış, mübadelede yaralılara acil bir durumda müdahale etmek için Mersin'den getirilen doktor ve hemşireler hazır bulundurulmuşlardı.²⁶⁵⁵ Mübadele tamamlandıktan sonra özgürlüklerine kavuşan esirlere Kızılay tarafından portakal, üzüm ve sigara dağıtılmıştı.²⁶⁵⁶ Mübadelenin tamamlanmasıyla birlikte, Albay Walley Norman “ *Türk Hükümetinin bize tavassutu bize esaretten kurtulmak ve tekrar vatan hizmetine dönme imkânı tanıdı*” açıklamasında bulunmuştur. İtalyan Yarbay Gaotuna “ *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin hürriyetimize kavuşmamız için sarf ettiği gayreti ömrümüz boyunca unutmayacağız*”²⁶⁵⁷ diyerek memnuniyetini ifade etmişti. Mübadele işi tamamlandıktan sonra gemiler düdükle çalarak Mersin'den ayrılmışlardı. Teslim işleminde bulunmak üzere Mersin'e gelen İngiliz ve İtalyan Konsoloslukları gösterilen alakadan ötürü Kızılay yetkililerine teşekkürlerini bildirmişlerdi.²⁶⁵⁸

7- Von Papen'in Mersin'e Gelişi ve Yaşanan Olaylar

Almanya'nın Ankara Büyükelçisi Franz Von Papen yanında eşi Madam Von Papen ile birlikte, Toros Ekspresi ile Adana'ya gelerek Alman Konsolosluğu'nda toplantıya katılmış, daha sonra Mersin'e geçmişti.²⁶⁵⁹ Von Papen Mersin'e Almanya, İtalya ve İngiltere arasında Mersin'de gerçekleşecek olan esir mübadelesini takip etmek ve bilgi almak için gelmişti.²⁶⁶⁰ Emniyet tarafından, Mersin'de bulunan yabancıların casusluk yapmalarından şüphelenildiği belirtilmekte, Adana, İskenderun; Alman ve İtalyan Konsolosluk mensuplarının sık sık Mersin'e gelip gittikleri rapor edilmişti.²⁶⁶¹

²⁶⁵⁴ **Ulus**, 22 Mart 1943; **Cumhuriyet**, 21 Mart 1943; **Vatan**, 21 Mart 1943; Gündüz Artan, “*Mersin'de Esir Mübadelesi*” **İnce**, 10 Şubat 2001; K.Karabekir, **Günlükler**, II, s.1210.

²⁶⁵⁵ **B.C.A.030.10./179.236.1-1**; **Bugün**, 23 Mart 1943; **Yeni Mersin**, 23 Mart 1943; **Tan**, 22 Mart 1943.

²⁶⁵⁶ Mekke Said Esen, “*Mersin'de Yapılan Mübadele*” , **Cumhuriyet**, 20 Nisan 1943.

²⁶⁵⁷ **Vatan**, 22 Mart 1943; **Ayn Tarihi**, Sayı: 112, (1-31 Mart 1943), s.89; **Cumhuriyet**, 22 Mart 1943.

²⁶⁵⁸ **B.C.A.030.10./179.236.1-1**; Gündüz Artan, “*Mersin'de Esir Mübadelesi*” **İçel Sanat Kulübü**, Sayı: 91, (Nisan 2000), s.18; **Türksözü**, 23 Mart 1943.

²⁶⁵⁹ **Vatan**, 14 Mart 1943.

²⁶⁶⁰ **Türksözü**, 23 Mart 1943; **Ayn Tarihi**, Sayı: 112, (1-31 Mart 1943), s.3

²⁶⁶¹ **E.G.M.A.** Dosya No: 11215-6 ,Belge No: 56857.

Von Papen'in Mersin'e geldiğini haber alan bazı kişiler Ziya Ok'a ²⁶⁶²ait Şen Ticarethanesi'nin ve Gazeteci Hasan Fehmi'nin dükkânlarının duvarlarına ve İş Bankası, Belediye binasının önüne Almanya lehine propaganda içerikli afişler asmışlardı. Ziya Ok, sabah 6.30'da işyerini açmak için geldiği sırada bu levhaları görüp polise haber vermesiyle, polis olaya müdahale etmişti.²⁶⁶³Yapılan inceleme sonucunda olayla ilgili olduğu iddiasıyla Ahmet Tezel,20 Mart 1943'de yakalanmış, ilk ifadesinde memurlar ile halk arasındaki eşitsizliği göz önünde bulundurarak, içkinin tesiri ile bu afişleri astığını itiraf etmişti. İnceleme genişletince karakolda verdiği ikinci ifadede işin içinde Ziya Ok'un da olduğunu itiraf etmişti.²⁶⁶⁴II. Dünya Savaşı'nın çok hassas olduğu bir dönemde Almanya lehine yapılan propagandalara sıcak bakılmadığından ve olayda C.H.P.Mahmudiye Ocak Başkanı Ziya Ok'un isminin geçmesi üzerine Genel Merkez olaya müdahale etmiş; Parti Bölge Müfettişi Halit Onaran, olayların parti ile ilgisi olup olmadığını araştırmak için Mersin'e gelmişti.²⁶⁶⁵Parti Bölge Müfettişi Halit Onaran, yaptığı incelemeler sonucunda, Mersin'de 4 yere afişler asıldığını, Ziya Ok'un sabah işyerini açmak için gittiğinde beyannameyi görünce telaşla polisi aradığını; Ziya Ok bunu yapanlara küfürler savurduğunu; beyannameyi koparmak isteyen polislere, failin el izlerinin gideceğini düşünerek müdahale etmiş ve yazıların üzerine bir kâğıt yapıştırdığını rapor etmişti.²⁶⁶⁶

Olayı araştıran Emniyetten Pasaportçu Osman, Ziya Ok'un Parti Teşkilatı'nda yer alan Fahri Merzeci'yi Hıristiyanlarla çok samimi olduğu için eleştirdiği, Fahri Merzeci'nin parmağı olabilir mi sorusuna Ziya Ok, bu durumun araştırılmasını istemişti.²⁶⁶⁷Mersin Zabıtası, şehirdeki bütün yazı makinelerini incelemiş, bütün işaretler Giritli Komisyoncu Ahmet Tezel'de toplanmıştı. Ahmet Tezel, ilk ifadesinde sarhoş olduğundan bu işi tek başına yaptığını söylese de emniyette yapılan sorgulamada bu işi tek başına yapamayacağını ve Ziya Ok'un da bu işin içinde olduğu kendisine telkin edilince ilk ifadesini değiştirerek, duvarlara beyanname asmasını söyleyen kişinin Ziya Ok olduğunu iddia etmişti. Emniyet de bu ifadeyi de dikkate alarak Ziya Ok'un işyerine erken saatte gitmesi ve görevli memurlara telaşlı bir şekilde bağırıp çağırmasını

---

²⁶⁶² Ziya Ok, manifatura işiyle uğraşırken 13 Ocak 1941 tarihinde terk etmişti. (M.T.S.O. Arşivi, Sicil No:1313,1941.) 18 Kasım 1941 tarihinde yine Şen Ticaret adı altında manifatura mobilya işiyle tekrar uğraşmaya başlamıştı. (Sicili Ticaret ve Piyasa Gazetesi,1 Kânun-ı sani/Ocak 1941)

²⁶⁶³ B.C.A.490. 01./727.492.1-113.

²⁶⁶⁴ B.C.A.490. 01./727.492.1-113.

²⁶⁶⁵ B.C.A.490. 01./727.492.1-106.

²⁶⁶⁶ B.C.A.490. 01./727.492.1-106.

²⁶⁶⁷ B.C.A.490. 01./727.492.1-107.Fahri Merzeci'nin Hıristiyanlarla samimi olmasının nedeni onlardan istihbarat bilgileri toplamasıdır. (Ali Murat Merzeci Özel Arşivi)

da dikkate alarak Ziya Ok'u tutuklamış, Ahmet Tezel ile birlikte adliyeye sevk etmişti.²⁶⁶⁸

Mahkemede yargılanma sürecinde, Ahmet Tezel tekrar farklı bir ifadeye bulunarak olayı tek başına gerçekleştirdiğini; Ziya Ok'un herhangi bir şekilde olayla ilgisinin olmadığını; emniyette kendisi üzerindeki baskı ve işkence korkusuyla Ziya Ok'un ismini verdiğini beyan etmişti. Ahmet Tezel, borçlarından dolayı bunaldığını, ölüm korkusu yaşadığı için bu yola başvurduğunu itiraf etmişti.²⁶⁶⁹ Asliye Ceza Mahkemesi üçüncü celsenin sonucunda Ziya Ok'un kefaletle tahliyesine, diğer sanık için Ceza Kanunu'nun 161.Maddesi gereğince dava dosyasını Askeri Ceza Mahkemesi'ne sevk etmişti.²⁶⁷⁰

Bölge Müfettişi Halit Onaran, olayın Parti Teşkilatı ile hiçbir bağlantısının olmadığını; Ziya Ok'un çok heyecanlı olduğunu herkesin aleyhinde çok rahat konuşmasına rağmen iyi niyetli bir kişi olduğunu; olayda parmağı olduğu iddiasıyla suçladığı Fahri Merzeci'nin bile kendisi aleyhinde konuşmadığını söylemişti. Ziya Ok'un işyerine erken saatlerde gelmesi ve heyecanlı olması bütün şüpheleri üzerine çekmişse de yaptığı araştırmada, ruh halinin bu şekilde olduğunu tespit etmişti.²⁶⁷¹ Parti Müfettişi Halit Onaran, olayın sonucuna bakıldığında herhangi bir yabancı parmağının işin içinde olmadığını; olayın tamamen Ahmet Tezel'in şahsı ile ilgili olduğunu; Parti Teşkilatı'nda yer alanların herhangi bir şekilde ilgisinin olmadığını belirtmişti.²⁶⁷² Mahkeme, Ahmet Tezel'in tutuklu, Ziya Ok'un da tutuksuz yargılanmasına karar vermiş, Askeri Mahkeme görevsizlik kararı verince Asliye Ceza Mahkemesi, Ahmet Tezel'e küçük bir ceza vererek olayı sonuçlandırmıştı.²⁶⁷³

---

²⁶⁶⁸ B.C.A.490. 01./727.492.1-108.

²⁶⁶⁹ B.C.A.490.01/727.492.108.

²⁶⁷⁰ B.C.A.490.01/727.492.108.Ahmet Tezel, Giritli olmasına rağmen Mersin'de doğmuştu. Komisyonculukla uğraşırken sahtekârlıktan dolayı hakkında takibat başlatıldığından korktuğu için Suriye'ye kaçmıştı. 1933'te af çıktıktan Mersin'e geri dönmüş ve birçok kişiyi dolandırmıştı. Ziya Ok'un kardeşi Bahri Ok'a 100 lira, Kebapçı Ahmet'e 700 lira borç takmıştı. Bahri Ok ve Kebapçı Ahmet Ahmet, Tezel'i tehdit edince Tezel borçlarına yakında eline iyi miktarda para geçeceğini ve borçlarını ödeyeceğini söylemişti. (B.C.A.490. 01./727.492.1-109.)

²⁶⁷¹ B.C.A.490. 01./727.492.1-109.

²⁶⁷² B.C.A.490. 01./727.492.1-110.

²⁶⁷³ H.Ş.Develi, **Eski Mersin'de Yaşam**, s.74.

V. BÖLÜM

1946-1950 MERSİN(İÇEL) SİYASİ GELİŞMELER

A- ÇOK PARTİLİ DÖNEMDE MERSİN'DE SİYASİ PARTİ TEŞKİLATLARI

1- Çok Partili Dönemde Mersin (İçel) C.H.P. Teşkilatı

1946 çok partili hayata geçiş süreci ile muhalif partilerin kurulmasıyla birlikte tek parti zihniyetinin artık işlevini yitirdiğini gören C.H.P. Teşkilatları kendini yenileyerek, çok partili sürece adapte olmaya başlamışlardı. Mersin Parti Teşkilatı da bu doğrultuda, 1944'ten beri başlattığı değişimini hızlandırmıştı.

Mersin Parti Teşkilatı'nın başlattığı bu değişim, İl ve İlçe Kongresi çalışmalarına da yansımıştı. Teşkilatlara verilen talimatlarda muhalif partilerin dikkate alınarak çalışmaların bu doğrultuda yapılması; kongrelere bütün üyelerin eksiksiz katılmaları ve seçimlerin tamamen serbest oylarla yapılması; çekirdek kadro olan Köy Ocaklarının yenilenerek değişimin tabandan başlatılması; teşkilatlarda muhaliflerle mücadele etmeyi göze alabilecek parti zihniyetini özümsemiş kişilerin ön plana çıkarılması istenilmişti.²⁶⁷⁴ Tek parti zihniyetinin hâkim olduğu dönemde alternatifsiz olmanın getirdiği yapıyla birlikte, Parti Teşkilatları, Köy ve Nahiye Teşkilatlarına yeterli ölçüde inilememiş ve yapılan kongreler belli kesimlerin kontrolünde kalmıştı.

D.P'nin yaptığı propaganda çalışmaları karşısında, Mersin C.H.P Teşkilatı, çalışmalarını yoğunlaştırarak, merkezde duruma hâkim olmaya başlamıştı.²⁶⁷⁵ Halkın partiye yeniden kazandırılması açısından İhracat Vergisi ve Toprak Mahsulleri Vergisi'nin kaldırılması, Mersin'de büyük bir kitlenin partiye yeniden güven duyması açısından olumlu gelişmeler olarak görülmüştü.²⁶⁷⁶ Uygulanan politikalarla birlikte Mersin şehri kozmopolit çizgisinden sıyrılmaya başlamış, Nusayrilerin(Eti Türkü) yoğunlukta yaşadığı yerlerde kaynaştırma meyvelerini vermiş, Mersin'de Türkçe hâkim

²⁶⁷⁴ B.C.A.030.01/42.249.12-12.

²⁶⁷⁵ B.C.A.490.01/368.1548.1-24.

²⁶⁷⁶ B.C.A.490.01/660.209.1-58.

olmaya başlamıştı.²⁶⁷⁷ İçişleri Bakanı Hilmi Uran'ın Karaduvar ve Kazanlı'ya yaptığı gezilerle²⁶⁷⁸ hükümetin bu kesimin yanında olduğunun mesajı verilmişti.

1946 Genel Seçimleri, Mersin'de D.P'nin zaferiyle sonuçlanmış, C.H.P. Mersin Teşkilatı, seçimler öncesi teşkilatlarını yenilemesi ve partiye yeni bir soluk getirmesine rağmen bu toparlanma yeterli gelmemiş, halkın da yeni eğimlere ilgi göstermesinden C.H.P. seçimleri kaybetmişti. Seçimler öncesi teşkilat çalışmalarını iyi gitmesine rağmen Fuat Mörel'in ve Tevfik Sırrı Gür'ün adayları belirlemede ve propaganda çalışmalarında da süreci iyi yönetememeleri de seçimim kaybedilmesinde etkili olmuştu.²⁶⁷⁹ Seçimlerden sonra Mersin ve Tarsus C.H.P. Teşkilatları'nda bir toparlanma başlamış, muhalefetle mücadele edecek düzeye gelinmişti.²⁶⁸⁰ Mersin C.H.P İlçe Kongresi'nde İdari Heyet'te geniş bir değişikliğe gidilmiş; İlçe İdari Heyeti'nin yıllık çalışma raporu okunarak kabul edildikten sonra hesapların incelenmesi için Fuad Mörel, Hilal Kemal Ogan, Sadık Kılıçoğlu'ndan oluşan bir kurul, kongrede 8.000 resmi üyenin olduğunu, üyelerden toplanacak olan düzenli aidatlarla partiye olan bağlılıklarının artacağına karar vermişti. Kongrede, köylülerin sorunuyla daha yakından ilgilenilerek pamuk üretiminde tekelleşmenin önüne geçilmesine,²⁶⁸¹ narenciye sanayinin kurulması ve suiistimallerden ötürü verilmeyen köylüye pamuk ipliğinin yeniden verilmesine karar verilmişti.²⁶⁸² İdari Heyet seçimlerine geçilmiş; Şeref Genç, Emin Taner, Mustafa Özsoy, Adil Göker, İbrahim Etiler, Zeki Budur, Musa Aklan seçilmişti. İl Kongresi Deleğeliklerine; Mahmut Develi, Sait Arif Akıncı, Hilal Kemal Ogan, Veysel Arıkol, Hayri Gültekin, Osman Muzaffer, Hakkı Deniz, Bedrettin Yavuz, Şakir Uysal, Muhsin Yanpar, Şevket Sümer, Mustafa Boran ve Adil Bal seçilmişti.²⁶⁸³ Bu seçimle birlikte İdari Heyet'te değişime gidilmiş ve üye sayısı arttırılmıştı.

Bölge Müfettişi Maraş Milletvekili Kemal Beyazid, Mersin Parti Kongresi ile birlikte Parti Teşkilatı'nın güçlenmesi için şehirdeki ve partideki ikililiğin tamamen ortadan kalkması gerektiğini; Mersin'de Karadeniz ve adalardan gelerek yerleşen Türkler ile Arapça konuşan Nusayriler ve Katolik Hıristiyanların olduğunu; Nusayriler ve Hıristiyanların şimdiye kadar parti politikalarıyla ilgilenmedikleri ve uzak durduklarını; yerli halk ile sonradan yerleşenlerin Parti Teşkilatı'nda farklı uçlarda

²⁶⁷⁷ Ahmet Remzi Yüreğir, "Yeni Partililer Karşısında Eski Çeteciler Ocağı" **Yeni Adana**, 25 Şubat 1946.

²⁶⁷⁸ **Yeni Mersin**, 22 Ocak 1946.

²⁶⁷⁹ **B.C.A.030.01/75.506.17-4; B.C.A.490.01/303.1227.1-9.**

²⁶⁸⁰ **B.C.A.490.01/253.1008.1-32.**

²⁶⁸¹ **B.C.A.030.01/42.249.15-2.**

²⁶⁸² **Yeni Mersin**, 23 Kasım 1946.

²⁶⁸³ **Türksözü**, 11 Aralık 1946; **Yeni Adana**, 18 Aralık 1946; **Yeni Mersin**, 23 Kasım 1946

bulunarak birbirleriyle mücadeleye girdiklerini belirtmişti. Toroğlu ve Ersoy Ailesi, yerli aileleri, sonradan göç edenleri ise Belediye Başkanı Fuat Mörel'in temsil ettiği izlenimi, Parti Teşkilatı'nın çalışmalarına da yansımıştı. Kemal Beyazid, muhalefetin güçlü bir şekilde Mersin'de teşkilatlandığı bir süreçte iki uç noktanın ahenkli bir şekilde birleşmesi durumunda hem güçlü bir Parti Teşkilatı'nın ortaya çıkacağını hem de Mersin'de yaşayan halk arasında bir kaynaşma yaşanacağını ifade etmişti.²⁶⁸⁴ Parti Teşkilatı, daha çok, orman, keçi, okul, ticaret kayıtları gibi konularla ilgilendiği için, teşkilatlanmadaki zaafalarını görememiş; teşkilat, aydın kişileri kendi dar çevresinde aradığı için belli noktalar aşılammıştı. Teşkilat, hatalarını görmeye başlamış, İl Kongresi'nde partililik zihniyetin dışına çıkarak, halkın istediği adaylar üzerinde durulmasının önemine işaret etmişti.²⁶⁸⁵

Yapılacak olan İl Kongresi'nde Mersin'de her biri ayrı bir kuvvet sayılan Mithat Toroğlu, Şükrü Şihman, Dr. Abdullah Ersoy ve Fuat Mörel'in yeni heyete seçilmelerinin önemli bir birleştirici unsur oluşturacağı düşünülmüştü.²⁶⁸⁶ C.H.P İl Kongresi, Bölge Müfettişi Kemal Beyazid, Vali Tevfik Sırrı Gür ve 37 delegenin katılımıyla Mithat Toroğlu'nun başkanlığında toplanmıştı. Bütçe ve dilek komisyonları kurulduktan sonra hesap raporları okunarak onaylanmıştı. Dilekler arasında Mersin Halkevi'nin daha etkin çalışması için bütçeden daha fazla pay verilmesi kararına varılmıştı. İdari Heyet'e; Mithat Toroğlu, Fuat Mörel, Abdullah Ersoy, Şükrü Şihman, Hilal Kemal Ogan, Veysel Arıkol(Mersin), Rasim Bozbey(Silifke), Kemal Sungur, Mehmet Avcıoğlu(Tarsus), Yedek Üyeliklere; Fikri Mutlu, Yusuf Kılıç, Mustafa Ergelen, Hayri Gültekin Mahmut Işın, Osman Koçaşoğlu(Mersin), Abdullah Tamer, Rıfat Avcıdırlar(Tarsus) seçilmişti.²⁶⁸⁷

Seçimlerden yenilgi ile çıkan bir teşkilatın başına kimse geçmek istemediği için başkanlık meselesi sorun olmuş, Bölge Müfettişi Kemal Beyazid devreye girerek, Parti Teşkilatı'nı toparlayacak en uygun aday Mithat Toroğlu'nu gördüğü için tekrar başkan olması için kendisini ikna etmişti.²⁶⁸⁸ Genel olarak bölgede radikal bir değişimin olabilmesi içinde parti aleyhine çalışmalar yapan memurların acilen bölgeden uzaklaştırılması; Silifke, Mut, Anamur, Gülnar gibi ilçelerle, İl Teşkilatı'nın daha sağlıklı ilgilenmesi için İçel'in ayrı bir Müfettişlik Mıntıkasına ayrılması

²⁶⁸⁴ B.C.A.490.01/160.641.3-46.

²⁶⁸⁵ Rıza Atilla "Parti İşleri", Yeni Mersin, 17 Aralık 1946.

²⁶⁸⁶ B.C.A.490.01/160.641.3-47.

²⁶⁸⁷ Türksözü, 18 Aralık 1946; Yeni Mersin, 18 Aralık 1946.

²⁶⁸⁸ B.C.A.490.01/160.641.3-48.

düşünülmüştü.²⁶⁸⁹ Kongrede, Bölge Müfettişi Kemal Beyazid'in tavsiyelerine uyularak İdare Heyeti'nin ona göre belirlendiği ve her kongrede olduğu gibi C.H.P.Mersin Teşkilatı'nın kongrede ağırlığını hissettirdiği görülmüştü.

1947'de C.H.P. Bölge Müfettişlerine yeni yetkiler verilmesi hakkında Genel Sekreterlikçe bazı incelemeler yapılmış, bu amaç doğrultusunda Ankara, İstanbul ve İzmir Bölge Müfettişleri, Genel Sekreterlikte toplanarak yapılacak tüzük değişikliği esasları üzerinde görüşmüşlerdi. Tek parti zihniyetinin oluşturduğu Parti Teşkilatlarının tasfiye edilerek yeniden kurulması ve yetkileri kısıtlı olan müfettişlerin teşkilat içerisindeki sorunları ve anlaşmazlıkları çözümede yetkisiz kalmaları üzerine, yeni yetkilerin verilmesine karar verilmişti.²⁶⁹⁰ Merkez C.H.P. Teşkilatı, parti işleyişini kolaylaştırmak için İçel, Seyhan, Hatay, Gaziantep ve Maraş'ı içerisine alacak 5. Genel Müfettişliğin kurulmasına karar vermişti.²⁶⁹¹

Parti Kurultayının aldığı bu yeni işleyişi, anlatmak ve Parti Teşkilatı'nın durumunu yerinde incelemek için Hilmi Uran, Mersin'e ziyarette bulunmuş; yaptığı incelemelerde teşkilatların tek parti dönemindeki uyusuk ve hareketsiz yapısından yavaş yavaş sıyrılmaya başladığını ve bir program dâhilinde hareket ettiklerini belirtmişti. Mersinlilerin muhalefetin tahriklerine kapılmamalarını kendilerinin S.C.F tecrübesini yaşadıklarını, parti çekişmelerinin bölgenin kalkınmasına zarar verdiğini söylemişti.²⁶⁹² 1947'de Muhtarlık Seçimleri öncesi, C.H.P. Mersin Teşkilatı, çalışmalarını hızlandırmış, seçim öncesi köy çalışmalarını genişletmişlerdi. Yapılan bu çalışmalar sonucunda D.P. taraftarı olarak bilinen bazı köyler C.H.P tarafına geçtikleri için üye kayıtları yeniden düzenlenmişti.²⁶⁹³ Muhtarlık Seçimlerinde özellikle Arslanköy'de yaşanan olaylar, C.H.P-D.P rekabetini çatışmaya dönüştürmüştü.

Bölge Müfettişi Kemal Beyazid, Mahmudiye Bucak Kongresi'nde yaptığı konuşmada Ocak ve Köy Teşkilatlarına daha çok önem verilmesini, özellikle her teşkilatın kendi binasına sahip olmasını böylelikle daha rahat çalışma imkânlarının oluşacağını belirtmişti.²⁶⁹⁴ Kemal Beyazid, 1947'de Mersin'de C.H.P.'nin iyi durumda olduğunu belirtmişti.²⁶⁹⁵

---

²⁶⁸⁹ B.C.A.490.01/160.641.3-49.

²⁶⁹⁰ **Vatan**,28 Temmuz 1947.

²⁶⁹¹ **Yeni Mersin**,4 Temmuz 1947.

²⁶⁹² B.C.A.490.01/227.896.1-4.

²⁶⁹³ B.C.A.490.01/439.1821.2-19.

²⁶⁹⁴ **Yeni Mersin**,10 Mayıs 1947.

²⁶⁹⁵ Cemil Koçak, **Umumi Müfettişlik**, İletişim Yayınları, İstanbul 2003,s.274.

1948'de Mersin C.H.P. Merkez Kongresi, Mersin Halkevi salonunda Başkan Şeref Genç'in açılış konuşmasıyla başlamıştı. Divan Kurulu Başkanlıklarına Fikri Mutlu ve Muharrem Yeğin, Kâtipliklere; Celal Abaç, Yakup Ataöz seçilmişti. Yapılan seçimde İdari Heyet'e; Şeref Genç, Adil Göker, Hüseyin Antebelli, İbrahim Ekler, Süleyman Kurtuluş, Zekeriyya Hallaç, Muharrem Yeğin, Mustafa Özsoy, Mehmet Öztürk seçilmişti. Dileklerden ön plana çıkan milletvekillerine zam konusu olmuş, verilen bu zammın Verem Savaş Derneği'ne bağışlanması teklif edilmişti.²⁶⁹⁶

1948'de Büyük Kurultay Delegelikleri'ne; Mehmet Ali Arslan, Sami Arıkan, Rıza Bozkurt, Dr. Mahir Kürklü, Dr. Abdullah Caynak, Enver Ali Germen seçilmişlerdi.²⁶⁹⁷ Kongre sürecinden sonra C.H.P Genel Başkan Vekili Hilmi Uran, Parti Teşkilatları'nın durumunu görmek ve son kurultayda partinin aldığı yeni kimliği tanıtmak için Çukurova seyahatine çıkmıştı.²⁶⁹⁸ Halk Partisi'nin kuruluşundan beri kongrelerin her kademesinde en demokratik organ olarak çalıştıklarını, tek parti döneminde halk dileklerinin en yüksek kademelere kadar ulaşması kongreler kanalıyla gerçekleştirilmişti.²⁶⁹⁹ Mersin Merkez Kaza Kongresi'nden sonra İçel İl Kongresi, iklim ve iş durumundan gecikmeli olarak Mart ayında çalışmalar başlamıştı.²⁷⁰⁰ Veysel Arıkol'un başkanlığında toplanan kongreye 50 delegeden 42'sinin katılımıyla toplanmış, Kongrede, köyden başlatılan yeniden teşkilatlanma çalışmalarının iyi durumda olduğu; vatandaşın partiye karşı duyduğu güvenin arttığı vurgulanmıştı.²⁷⁰¹ İdari Heyet'e; Veysel Arıkol, Kemal Sungur, Osman Muzaffer, Abdullah Ersoy, Şükrü Şihman, Hilal Kemal Ogan, Rasim Bozbey, Kemal Sungur'dan seçilmişti.²⁷⁰² Kongrede bir konuşma yapan Kemal Satır, sel felaketinden zarar görenler için yapılan çalışmaları anlattıktan sonra,²⁷⁰³ C.H.P.nin geçmişe göre daha güçlü olduğunu, özellikle son iki yıldır büyük bir değişim yaşadıklarını; muhalefetin zaaflarından faydalanmamalarını; bunun Parti Teşkilatları açısından doğru bir davranış olmayacağını söylemişti.²⁷⁰⁴ İktidar yanlısı basın da, C.H.P.'nin özellikle son iki yıldır

²⁶⁹⁶ **Gülek**,8 Ocak 1948.

²⁶⁹⁷ **Havadis**,21 Mart 1948.

²⁶⁹⁸ **B.C.A.**490.01/227.896.1-37;**Bugün**,23 Kasım 1948;Ferit Celal Güven“*Demokrasi ve Onun Terbiyesi*” **Türksözü**,24 Kasım 1948.

²⁶⁹⁹ **Ulus**,30 Mart 1948.

²⁷⁰⁰ **B.C.A.**490.01/160.641.3-24;**Toros**,31 Mart 1948.

²⁷⁰¹ **Havadis**,21 Mart 1948.Muhalif basına göre ise kongre o kadar sönük geçmiş ki toplantıda uyuyanlar bile olmuştu. (**Toros**, 21 Mart 1948)

²⁷⁰² **Toros**, 21 Mart 1948;**Seyhan**,22 Mart 1948.

²⁷⁰³ D.P'li Kemal Zeytinoğlu'nun bölgeyi ziyaretinde sel felaketinden hiç bahsetmediği için eleştirilmişti. (M.Nedim Kutluay “*İki Kemal Konuştu*” **Seyhan**,22 Mart 1948.)

²⁷⁰⁴ **Seyhan**,22 Mart 1948;**Gülek**,23 Mart 1948.

büyük bir değişim yaşadığını öne sürmüştü,²⁷⁰⁵ muhalif basın ise C.H.P.'deki bu değişimin D.P'nin ilkeli bir siyaset izlemesini, C.H.P. üzerinde ciddi bir baskı oluşturduğunu; C.H.P'nin, bu korkularla siyaset anlayışını değiştirdiğini iddia etmişti.²⁷⁰⁶ Kongre çalışmalarında Mersin'in gelişmesi için bazı kararlar alınmış, özellikle Mersin'i Adana'nın gölgesinden tamamen kurtarmak için Mersin Limanı ve Mersin'de bir hava meydanının kurulması konuları olmuştur.²⁷⁰⁷ Şadi Eliyeşil ve Mithat Toroğlu'ndan oluşan bir ekip Mersin'in gelişmesi için Ankara'ya giderek sorunları yerinde iletmişlerdi.²⁷⁰⁸ Kongre sürecinden sonra C.H.P Genel Başkan Vekili Hilmi Uran, Parti Teşkilatları'nın durumunu görmek ve son kurultayda partinin aldığı yeni kimliği tanıtmak için Çukurova seyahatine çıkmış,²⁷⁰⁹ yaptığı konuşmada, halkın ihtiyaçlarının karşılanmaması durumunda muhalefet saflarına kayacaklarını bu duruma dikkat edilmesi gerektiğini söylemişti. Partilerin karşılıklı tartışmalarından rejimin faydalar sağlayacağını, halkın bu duruma büyük bir olgunluk ile yaklaşmasını tavsiye etmişti.²⁷¹⁰ Mersinlilere bu tür tartışmalardan uzak durmayı tavsiye ederek, el birliği ile ahenkli bir birleşmeyle ülkenin geleceği için çalışmaya davet etmişti.²⁷¹¹

1949'da yapılan Merkez İlçe Kongresi'nde gizli yapılan seçimlerde Muharrem Yeğin, İbrahim Etiler, Hüseyin Antebelli, Ali Rıza Bozkurt, Zekeriya Hallaç, Yusuf Kılıç, Mustafa Özsoy, Muhsin Yanpar ve Mustafa Güleç seçilmişlerdi. Kongrede gündeme getirilen en önemli konu bölgenin damarı konumunda olan liman meselesi ile seçimler olmuştur. Şeref Genç, partinin seçime verdiği önemi liman meselesine de vermesini istemişti.²⁷¹² İl Kongresi'nde seçilen İdari Heyet; Veysel Arıkol, Abdullah Ersoy, Şükrü Şihman, Mahir Kürklü, Hüseyin Antebelli, Mustafa Gazioğlu, Hakkı Deniz, Nevzat Aşkimer, İzzet Ökten, Bedrettin Yavuz'dan oluşmuştu.²⁷¹³ C.H.P., seçimler yaklaştığı için çalışmalarını hızlandırmış, C.H.P. Mersin Merkez İlçe Başkanı Dr. Mahir Kürklü, teşkilatlarının son dönemlerde iyi durumda olduğunu, milletvekillerinin belirlenirken hatır-emir ile değil vatandaşın sesi ile seçilmesini

²⁷⁰⁵ Rıza Atilla, "C.H.P. il Kongresi Münasebetiyle" **Havadis**, 20 Mart 1948.

²⁷⁰⁶ Tahsin Soylu, "Demokrasi Sistemi C.H.P'ye Mal edilebilir mi?", **Toros**, 31 Mart 1948.

²⁷⁰⁷ **B.C.A.**490.01/473.1935.1-56.

²⁷⁰⁸ **Gülek**, 29 Ekim 1948.

²⁷⁰⁹ **B.C.A.**490.01/227.896.1-37; **Bugün**, 23 Kasım 1948; Ferit Celal Güven "Demokrasi ve Onun Terbiyesi" **Türksözü**, 24 Kasım 1948.

²⁷¹⁰ **Yeni Adana**, 23 Kasım 1948.

²⁷¹¹ **Gülek**, 23 Kasım 1948; **Türksözü**, 24 Kasım 1948; **Yeni Mersin**, 23 Kasım 1948.

²⁷¹² **Toros**, 6 Ocak 1949.

²⁷¹³ **B.C.A.**490.01/368.1549.1-5

istemmişti.²⁷¹⁴C.H.P.Mersin Teşkilatı'nın bölgede yaptığı çalışmalarla, üye sayısında da artış olmuş, milletvekilleri bile bizzat ocak çalışmalarına katılmış²⁷¹⁵Ocakların coğrafi ve iktisadi durumları da göz önüne alınarak ocak ve bucak adetleri çoğaltılmıştı.²⁷¹⁶

Seçimlerin yaklaşmasıyla C.H.P. Mersin Teşkilatı, hükümetten isteklerini yenilemiş; Hükümet, Akdeniz'de liman için en uygun yerin Mersin olduğunu, Mersin Limanı'nın dış sermaye bulunamaz ise kendi imkânlarıyla yapılacağını beyan etmişti. Çukurova için bir elektrik santrali talebi, Kadıncık Barajı'nın olduğunu yeterli gelmezse farklı alternatifler düşünülebileceğini bildirmişlerdi.²⁷¹⁷C.H.P. Başkan Vekili Hilmi Uran, seçimlerin yaklaşmasıyla Mersin'e yaptığı seyahatte, aynı konuya değinerek, Mersin Liman yapımının hükümetin programında olduğunu; iki ana liman inşaatı meselesi karşısında hükümet Mersinlilerin yüksek hassasiyetini göz önünde bulundurarak; 1951 yılı sonuna kadar bu projeyi tamamlayacağını bildirmişti.²⁷¹⁸Uran, seçimler konusuna da değinerek Parti Teşkilatları'ndan seçimde uyanık olmalarını parti beraberliğinin başarıyı getireceğini, vatandaşın baskı altında olmadan oy kullanması için teşkilatlara çok iş düştüğünü belirtmişti. Bu seçimi Parti Teşkilatları açısından çok büyük bir şans olarak görmüştü.²⁷¹⁹

C.H.P. Mersin Teşkilatı, çeşitli sebeplerden partiden uzaklaşmış olan tüccar kesimini tekrar partiye kazandırmak için sorunlarıyla ilgilenmiş, disponibilite (döviz çıkarma) başka yerlere kıyasla düşük olduğu tespit edilmiş; C.H.P ile Ticaret Odası birlikte çalışma yaparak, ihraç edilen malların fiyatlarının yüksek olması nedeniyle her pazarda alıcı bulamadıkları için, ihraç edilen mallar, bedelini bir kısmı döviz alınarak ihracatın kontrolüne bırakılırsa aynı zamanda ithalatı karşılayacak döviz de elde edilmiş ve tüccarların sıkıntıları giderilmiş olunacağı tespitinde bulunmuşlardı.²⁷²⁰C.H.P Teşkilatı, kendi parti çevresinde izlediği partici zihniyetin yanlış olduğunu, muhalefetin doğuşuyla Mersin tabanının D.P'ye kaymasıyla politikalarını gözden geçirerek halkın sorunlarıyla ilgilenen bir parti profili çizmeye başlamıştı.

1950'de Mersin C.H.P.Teşkilatı, seçim hazırlıklarını hızlı bir şekilde devam ettirmiş, C.H.P. Mersin Merkez İlçe Kongresi, seçim hazırlıklarının yoğun bir şekilde

---

²⁷¹⁴ Gülek, 22 Eylül 1949.

²⁷¹⁵ Gülek, 3 Aralık 1949.

²⁷¹⁶ 9 Dış bucağın yerine 19 bucak kurulması öngörülmüştü. (B.C.A.490.01/160.642.1-95)

²⁷¹⁷ B.C.A.490.01/660.209.1-45.

²⁷¹⁸ B.C.A.490.01/34.162.1-19; B.C.A.490.01/160.642.1-7; Havadis, 21 Aralık 1949.

²⁷¹⁹ Yeni Adana, 19 Aralık 1949; Türksözü, 20 Aralık 1949.

²⁷²⁰ B.C.A.490.01/660.209.1.

devam ettiği bir döneme rastlamıştı. Kongreye 114 bucakta kayıtlı olan 10.000 partiliyi temsil eden 167 delegenin katılması beklenmişti.²⁷²¹C.H.P. Mersin Merkez İlçe Kongresi, 5 Ocak 1950’de Muharrem Yeğin’in başkanlığında 135 delegenin katılımıyla gerçekleşmişti. Yapılan teklif sonucu Kongre Başkanlığı’na Hasan Reşit Tankut seçilmiş; İkinci Başkanlığa Dr. Ali Menteşoğlu, Kâtipliklere; Celal Abaç, Sabahattin Kösel, Tahsin Özcan seçilmişti. Kongrede bir konuşma yapan Hasan Reşit Tankut, parti kongrelerinin çok faydalı olduğunu kongrelerle teşkilatın olgunlaştığını söyleyerek; *“Memleketimizde demokratik hayatın başladığı ilk günlerde muhalefetin sesi bir uğultudan ibaretti. Zamanla bu sesler süzülerek katmerleşmiş bir şekilde kinleri, küfürleri duyulmaya başlamıştır. Bizim istediğimiz şey muhalefetin kuvvetlenmesi ve gelişmesidir. Bizim güçlenmemiz muhalefetin güçlenmesine bağlıdır”*²⁷²² diyerek muhalefetin gerekli olduğunu vurgulamıştı. Muharrem Yeğin, iki senelik çalışma raporunu okuduktan sonra teşkilatın durumu ile ilgili Bucak Teşkilat sayısının 9’dan 23’e çıkarıldığını; bu bucaklara bağlı 104 Ocak Teşkilatı’nın tamamen kurulduğunu ifade etmişti.²⁷²³İdari Heyet’e; Muharrem Yeğin, Zekeriyya Hallaç, İbrahim Etiler, Yusuf Kılıç, Hüseyin Antebelli, Rıza Bozkurt, Mustafa Güleç, Muhsin Yanpar, Mustafa Özsoy seçilmişti.²⁷²⁴Kongrede, Başbakan Şemsettin Günaltay’a bir telgraf çekilmiş; *“Samsun Limanına başlanacağını söyleyerek o bölge halkını sevindirdiniz. Bize de aynı şekilde vaatte bulundunuz. Kongremiz, Mersin Limanının ilk planda tutulduğunu Samsun’la beraber başlayacağı müjdesini bekliyoruz.”* diyerek ümitli olduklarını söylemişlerdi.²⁷²⁵

Mersin Merkez İlçe Kongresi’nden sonra 15 Ocak 1950’de İl Kongresi toplanmış; seçimlerin eşliğinde olunan bir zamanda yapılması açısından farklı bir kongre olmuştu.²⁷²⁶60 delegenin katılımıyla gerçekleşen kongre Mersin Halkevi’nde yapılmıştı. Diğer kongrelerden farklı olarak bu kongreye Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Kemal Beyazıt, Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan, Genel Merkez’in talimatnamelerini iletmışlerdi.²⁷²⁷ D.P’li Müfide İlhan’ın kongreye katılıp partinin sembolü olan altı ok rozetini takması dikkatleri çekmişti.²⁷²⁸Veysel Arıkol’un yoklamasından sonra, Kongre

---

²⁷²¹ **Havadis**,5 Ocak 1950.

²⁷²² **Havadis**,8 Ocak 1950.

²⁷²³ **Toros**, 6 Ocak 1950.

²⁷²⁴ **B.C.A.490.01/368.1549.1-53;Yeni Mersin**,6 Ocak 1950.

²⁷²⁵ **Havadis**,8 Ocak 1950; **Yeni Mersin**,6 Ocak 1950.

²⁷²⁶ Rıza Atilla *“Kongreyi Selamlarken”* **Havadis**,20 Ocak 1950.

²⁷²⁷ **Hür Gazete**,23 Ocak 1950; **Türksözü**,20 Ocak 1950.

²⁷²⁸ **Türksözü**,21 Ocak 1950.

Divan Kurulu seçimlerine geçilmiş; Kongre Başkanlığı'na Hasan Reşit Tankut, İkinci Başkanlığa Dr. Ali Menteşoğlu, Kâtipliklere; Rifat Özsavcı ve Tahsin Bocutoğlu seçilmişti.²⁷²⁹ Veysel Arıkol, geçen yıl yaptıkları çalışmalardan söz ederek yaz kış demeden bütün Bucak ve Ocak Teşkilatlarını gezdiklerini 91 yerde yeni Ocak açtıklarını, yeni ocakların açılmasıyla üye sayısının 26.000'den 40.000'e yükseldiğini belirtmişti.²⁷³⁰ Kongre Başkanlığı seçiminden sonra, Bakan Kemal Beyazıt, yaptığı konuşmada; Muhalefetin, normal çalışma yolunu benimsemediğini bir an önce iktidarı ele geçirmek için her türlü metodu kullandığını; C.H.P.'yi, halkın gözünden düşürmek için her şeyi söylediklerini kan ve sehpa sözcükleriyle vatandaşı tedirgin ederek baskı oluşturduklarını söylemişti. Kemal Beyazıt, "*Mersin bugün bunun en güzel örneğidir. Kardeşçe dostça geçinen insanlar şimdi birbirlerine düşman kesildiler. Muhalefetin devamlı huzursuzluk çıkardığını seçimleri kazandıkları zaman adil ve hukuki olduğunu kazanamadıkları zaman seçimlerin hileli ve usulsüz olduğunu*"²⁷³¹ öne sürmüştü.

Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan, Mersin Limanı'nın hükümetin ele alacağı ilk mesele olduğunu; liman programlarında Mersin'in, Samsun gibi aynı öneme sahip olduğunu belirtmişti.²⁷³² Devlet Bakanı Cemil Sait Barlas da Mersin'e gelerek incelemelerde bulunmuş, Mersin Limanı'nın yüzde yüz yapılmasını bu konuyla ilgileneceğini söylemişti.²⁷³³ Bakanların konuşmasından sonra dileklere geçilmiş; limanın yapılması, şehrin turistik bölgeye dâhil edilmesi, devlete ait çiftliklerin topraksız köylüye dağıtılması isteklerinde bulunulmuştu.²⁷³⁴ Fikri Mutlu, muhalefetin ülkeye demokrasi ve hürriyeti biz getirdik sözlerine cevap olarak memlekette yirmi dört seneden beri demokrasinin var olduğunu belirtmişti. Genel Merkez'in çok isabetli kararlar aldığını; fakat bunların kendi parti kademelerine iyi duyuramadığını; partinin din politikasının tam olarak netleşmediğini; Mersin Limanı'nın iyi işletilmediği konularının dilekler arasında yer almasını istemişti.²⁷³⁵ Kongrenin en çok tartışılan konusu D.P'den istifa eden Fevzi Bulut'un tekrar C.H.P.'ye geçmesi olmuştu. D.P. İlçe Kongresi'nde istenilen kadar oy alamadığı için tekrar C.H.P.'ye geçtiği söylenmiş, muhalif basına göre ise, D.P'de tutunamadığı için istifa ettiği iddia

²⁷²⁹ Seyhan, 23 Ocak 1950.

²⁷³⁰ Toros, 21 Ocak 1950; Havadis, 21 Ocak 1950

²⁷³¹ Hür Gazete, 23 Ocak 1950; Yeni Mersin, 21 Ocak 1950.

²⁷³² Havadis, 21 Ocak 1950; Toros, 21 Ocak 1950.

²⁷³³ Yeni Mersin, 6 Nisan 1950.

²⁷³⁴ Yeni Adana, 21 Ocak 1950.

²⁷³⁵ Havadis, 21 Mart 1950; Gülek, 26 Ocak 1950.

edilmişti.²⁷³⁶Tartışmalardan sonra İdari Heyet seçimine geçilmişti. İdari Heyet'te geçen seneye göre herhangi bir değişikliğe gidilmemişti. İdari Heyet'e; Veysel Arıkol, Abdullah Ersoy, Şükrü Şihman, Mahir Kürklü, Hüseyin Antebelli, Mustafa Gazioğlu, Hakkı Deniz, Nevzat Aşkiner, İzzet Ökten, Bedrettin Yavuz seçilmişti.²⁷³⁷1950 Kurultay Delegelikleri'ne; Hasan Akel, Mehmet Ali Aslan, Süreyya Anamur, Tefvik Akca, Sami Arıkan, Kemal Sungur, Şükrü Saip Borhan, Mustafa Ergelen seçilmişti.²⁷³⁸

14 Mayıs 1950 Seçimleriyle Mersin'de D.P tam liste halinde kazanmış, C.H.P Teşkilatları çok iyi çalışmalarına rağmen seçimleri kaybetmişti.²⁷³⁹ Seçimlerden sonra C.H.P Mersin Teşkilatı, yedek üyelerle birlikte parti menfaatlerini göz önünde bulundurarak toplu olarak istifa etmişlerdi.²⁷⁴⁰Tek parti dönemi zihniyetinin bittiğini, genç ve dinamik bir kadronun görevi üstlenmesi uygun görülmüştü. Partinin kalkınması için yıpranmamış kişilere görev verilmesi kararlaştırılmıştı.²⁷⁴¹C.H.P. muhalefete geçince teşkilatların motivasyonunu sağlamak, muhalefet çizgisinin nasıl olacağını göstermek adına Genel Merkez, yetkili kişileri bu iş için görevlendirmişti. C.H.P.Genel İdare Kurulu Üyesi Dr. Kemal Beyazıt, Belediye Seçimlerinde Parti Teşkilatlarını motive etmek için Mersin'e bir tetkik seyahatinde çıkmış,²⁷⁴² muhalefette emin adımlarla ilerlediklerini bugün D.P. iktidardaysa C.H.P'nin demokrasiyi yerleştirmesinin bir sonucu olduğunu; fakat pürüzsüz bir demokrasi isteyen D.P.'nin soysuzlaştığını muhalefete acımasızca saldırdığını söylemişti.²⁷⁴³

C.H.P. Genel Sekreteri Kasım Gülek, Mersin Parti Teşkilatı'nı toparlamak ve Belediye Seçimleri için motivasyonlarını üst seviyeye çıkarmak için 20 Aralık 1950'de Mersin'de bir dizi incelemelerde bulunmuştu. Kasım Gülek, "*Seçimlerden önce iktidara geçmek için buralarda ne vaatler yapıldığını gördünüz. Yedi ay oluyor vaat edilen şeylerden henüz hiçbirisi yapılmış değildir. Vergiler incek, ucuzluk temin edilecek tasarruf sağlanacaktı*" iddiasında bulunan D.P.'nin bunları yerine getiremediğini belirtmişti.²⁷⁴⁴İktidarın tek amacının muhalefeti yok etmek olduğunu, seçim vaatlerini yerine getireceklerine muhalefeti ezmek için çalıştıklarını söylemişti.²⁷⁴⁵Kasım Gülek,

²⁷³⁶ Vasfi Orgun "*Karakter Meselesi*", **Toros**,21 Ocak 1950.

²⁷³⁷ **B.C.A.**490.01/368.1549.1-52; **Seyhan**,23 Ocak 1950; **Yeni Adana**,21 Ocak 1950.

²⁷³⁸ **B.C.A.**490.01/160.641.3-2;**Havadis**,21 Ocak 1950.

²⁷³⁹ **Ulus**,17 Mayıs 1950.

²⁷⁴⁰ **Yeni Mersin**,25 Temmuz 1950.

²⁷⁴¹ **Toros**,23 Temmuz 1950.

²⁷⁴² **Ulus**,25 Ağustos 1950.

²⁷⁴³ **Havadis**,28 Eylül 1950

²⁷⁴⁴ **Ulus**,22 Aralık 1950.

²⁷⁴⁵ **Türksözü**,21 Aralık 1950.

iktidar dışında kalmalarına rağmen sağlam bir siyasi teşekkül olarak ülke hizmetine koyulduklarını; Belediye ve İl Genel Meclisi seçimlerinde, Parti Teşkilatlarına yeniden bir dinamizm geleceğini söylemişti.²⁷⁴⁶ Kasım Gülek'in Parti Genel Sekreteri oluşu, Mersin Parti Teşkilatı açısından olumlu bir gelişme olmuştu. Kasım Gülek'in teşkilat çalışmalarına bizzat katılması teşkilatı olumlu yönde motive etmişti.²⁷⁴⁷

1951'de C.H.P Mersin Merkez İlçe Kongresi, Halkevi salonunda Başkan Nevzat Arıĝ'ın başkanlığında toplanmıştı. Kongre Başkanlığı'na Fikri Mutlu, İkinci Başkanlığa Yusuf Kılıç, Kâtipliklere; Emin Taner ve Muhittin Develi seçilmişlerdi. Partinin bir yıllık çalışma raporu okunmuştu. Raporda; C.H.P'nin, Belediye Seçimlerini şehir merkezinde tamamen kaybettiğini, bunu bir fırsat bilerek partiyi şahsi menfaatlerine alet edenlerin partiden tamamen temizlendiğini; seçimlerden sonra parti kayıtlarının yeniden düzenlenmesi gerektiği halde teşkilatın ihmali yüzünden bu kayıtların yapılamadığını; D.P'nin baskıları karşısında teşkilatlarının ayakta durma çabalarına rağmen Parti Teşkilatlarında bir yavaşlama olduğu açıklamasında bulunulmuştu.²⁷⁴⁸ Bütçenin onayından sonra Camiîşerif Bucağı'nın isminin İnönü olarak değiştirilmesi ve Mersin'de artan kumar oyunları arttığından önlenmesi teklif edilmişti. Seçimin kaybedilmesinin en önemli nedenlerinden birinin liman meselesindeki belirsizlik olduğu söylenmiş; Cumhurbaşkanı, Mersin gezisinde bütçe olmadığı için limanın yapılamayacağını; Başbakanın ise, limanın bu yıl yapılacağını söylemesinin çelişkili ifadeler olduğu öne sürülmüştü. Dileklerden sonra Sabahattin Kösel, D.P'li Belediye Başkanı Müfide İlhan'ı överek kendi belediyeçilik anlayışlarını eleştirmişti. Sabahattin Kösel, Başkan Nevzat Arıĝ'ı kastederek C.H.P'de diktatörlerin olduğunu "*Bize iktidarı kaybettiren bu diktatörlüktü. C.H.P içindeki diktatörlüğü yıkacağız*" açıklamasında bulunmuştu. Nevzat Arıĝ cevap olarak, "*Partim için gerekiyorsa diktatörde olurum fakat asıl diktatör bucak ve ocak tanımam diyen sensin*" diye cevap vermişti. Bu tartışmalar sonra Sabahattin Kösel ve onu destekleyenler kongreyi terk etmişlerdi.²⁷⁴⁹

İdari Heyet seçimine geçilmiş; Nevzat Arıĝ, Hamdi Tiryakioĝlu, Mehmet Öztürk, Salim Kuzun, Ramazan Ünsal, Haşim İzgi, Orhan Mutlu, Ali Köse, Naci Germen, İdari Heyet'e seçilmişlerdi.²⁷⁵⁰ Eski İdari Heyeti'nden kimse alınmamış, heyette köklü bir değişime gidilmişti. Merkez İlçe Kongresi'nden sonra İl Kongresi

²⁷⁴⁶ B.C.A.490.01/11.57.17.

²⁷⁴⁷ İmece, 10 Temmuz 2000.

²⁷⁴⁸ Gülek, 16 Haziran 1951; Tarsus, 16 Haziran 1951.

²⁷⁴⁹ Tarsus, 16 Haziran 1951; Gülek, 16 Haziran 1951.

²⁷⁵⁰ Yeni Mersin, 16 Haziran 1951.

çalışmalarına geçilmiş, Genel Sekreter Kasım Gülek ve kalabalık bir heyetin katılımıyla kongre açılmıştı. Kongre Başkanlığına Nevzat Arı seçilmişti.²⁷⁵¹ İdari Heyet seçimine geçilmiş; Mahmut Işın, Rıfat Özavcı, Zekeriya Ergenç, Hamdi Tiryakioğlu, Şinasi Develi, İbrahim Ergünay, Kamil Tarhan, Nevzat Arıg, Ali Boltoç, Şaban Gazioğlu ve Kemal Özdemiroğlu seçilmişlerdi.²⁷⁵²

1952'de C.H.P. Mersin Teşkilatı, ümitli bir şekilde çalışmalarına devam ettiği, teşkilat çalışmaları belli bir olgunluğa eriştiğini²⁷⁵³ ve muhalefet yapmayı teşkilatların yavaş yavaş öğrendiği ortaya çıkmıştı. C.H.P. bu tarihten itibaren Mersin'de tabandan teşkilatlanmanın gerekli olduğunu anlayarak köy ve mahalle teşkilatlarına önem vermişti.

2- Çok Partili Dönemde C.H.P.İlçe Teşkilatları

a- 1946-1950 Tarsus C.H.P Teşkilatı

1946 çok partili hayata geçiş sürecinde Tarsus C.H.P Teşkilatı, köklü bir değişikliğe gitmeden faaliyetlerini sürdürmüştü. Başkan Kuddusi Altunel başkanlığında kurulan İdari Heyet'e; Mehmet Avcıoğlu, Bekir Coşkun, Zeki Tamer, Mustafa Karayeni,²⁷⁵⁴Nuri Ökten dâhil olmuşlardı.²⁷⁵⁵ İl Kongresi Deleliklerine; Şadi Eliyeşil, Rıfat Özavcı, Bekir Coşkun, Mehmet Avcıoğlu seçilmişti.²⁷⁵⁶D.P'nin kurulması ile birlikte Tarsus C.H.P. Teşkilatı'nda bakış açısında büyük bir değişim yaşanmıştı. Bu değişim kongre dileklerine de yansınmış, köylüye traktör ve edevat verilmesi, camilerde imam hatip sıkıntısı yaşandığı için Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir imam ve hatip yetiştirme okulunun açılması, camilerin tamir edilmeleri, parti tüzüğüne değiştirilmesi, yeni ocak binalarının kurulması gündeme getirilmişti.²⁷⁵⁷

Tarsus'ta D.P'nin kurulmasıyla birlikte, C.H.P Tarsus Teşkilatı'nın Bucak ve Semt Ocakları'nı toparlamak için tedbirler alması artık bir zorunluluk haline gelmişti.²⁷⁵⁸Tarsus C.H.P Teşkilatı'nın kendini yenileyememesi üzerine Mersin Merkez

²⁷⁵¹ **Yeni Adana**,14 Temmuz 1951.

²⁷⁵² **Yeni Mersin**,14 Temmuz 1951;**Tarsus**,14 Temmuz 1951;Şinasi Develi "CHP'de Yeni Bir Dönem" **İnce**,10 Temmuz 2000.

²⁷⁵³ **Sabah Postası**,4 Aralık 1952.

²⁷⁵⁴ **B.C.A.490.01/660.209.1-5**; **B.C.A.490.01/303.1227.1-35**.

²⁷⁵⁵ **B.C.A.490.01/303.1227.1-34**.

²⁷⁵⁶ **Gülek**, 10 Aralık 1946.

²⁷⁵⁷ **Yeni Mersin**,18 Ekim 1946.

²⁷⁵⁸ **B.C.A.490.01/368.1548.1-11**.

Teşkilatı, Tarsus'taki Ocak Teşkilatları'nı genişletme kararı almış ve teşkilatı toparlamak için halk nezdinde de etkili bir isim olan Fabrikatör Şadi Eliyeşil uygun görmüştü.²⁷⁵⁹ Tarsus C.H.P Teşkilatı'nın seçimlerden çok kısa bir süre önce toparlanma çabaları sonucu değiştirmemişti.²⁷⁶⁰ 1946 Seçimlerinde Tarsus C.H.P. Teşkilatı, D.P. karşısında herhangi bir varlık gösterememişti.²⁷⁶¹ Parti Müfettişleri, teşkilat çalışmalarının zayıf olduğunu rapor etmelerine rağmen herhangi bir önlem almaya teşkilatı sevk etmemişlerdi. Partililer, partinin en önde gelenlerinden biri olan Sadi Eliyeşil'in, seçimlerde D.P'nin kazanacağına inandığı için el altından D.P.'ye maddi ve manevi yardımda bulunduğunu, seçimlerin bu sebepten kaybedildiğini iddia etmişlerdi.²⁷⁶² Eski milletvekillerinin tekrar aday gösterilmesi ve gençlerin partiye kazandırılmaması Parti Teşkilatı'nı zayıflatmıştı.²⁷⁶³ Bölge Müfettişi Kemal Beyazıd, olayları araştırmak için Tarsus'a gelmiş, Tarsus'ta yaptığı incelemelerde Sadi Eliyeşil'in iddiaları kabul etmediğini; C.H.P. Tarsus Teşkilatı'nın toparlanması için köylerden itibaren teşkilatların yeniden kurulmasının bir gereklilik olduğunu vurgulamıştı. Eliyeşil'e partide görev verilmesinin partililer arasında bir çözülmeye sebep olacağı düşünüldüğünden; Çukurova Fabrikaları gibi belli bir gücü temsil ettiği için en azından teşkilattan tamamen kopmaması için, Kurultay Delegatesi'ne seçilmesini teklif etmişti.²⁷⁶⁴ D.P'nin Tarsus'ta güçlenmesi karşısında C.H.P. Tarsus Teşkilatı içerisinde bozulmalar başlamış, teşkilat içerisindeki görüş ayrılıkları, üyelerin basına karşı tutarsız hareket etmelerine yol açmıştı.²⁷⁶⁵

1947'de Tarsus C.H.P. İlçe Kongresi, Başkan Hilmi Seçkin'in başkanlığında toplanmış; divan kurulunda Başkanlığa Mithat Toroğlu, İkinci Başkanlığa Kemal Sungur ve Kâtipliklere Kamil Bolat, Ali Boltaç getirilmişti.²⁷⁶⁶

1948'de Tarsus C.H.P İlçe İdare Heyeti, toplantı yaparak kendi aralarında görev taksimi yapmışlar; Başkanlığa Dr. Mahir Kürklü, Kâtipliğe Cudi Aykaç, Muhasipliğe İbrahim Günay getirilmişti.²⁷⁶⁷ Mahir Kürklü'nün başkanlığa seçilmesi olumlu bir adım olarak yorumlanmıştı. İlçe Kongresi, Halkevi salonunda yapılmış, halkın ve basın

---

²⁷⁵⁹ B.C.A.490.01/368.1548.1-27.

²⁷⁶⁰ **Gülek**,10 Ağustos 1946.

²⁷⁶¹ **Yeni Adana**,3 Eylül 1946.

²⁷⁶² B.C.A.490.01/160.641.3-44.

²⁷⁶³ B.C.A.490.01/368.1548.1-12.

²⁷⁶⁴ B.C.A.490.01/160.641.3-45.

²⁷⁶⁵ M.Reşat Akı "C.H.P. Kongresi Münasebetiyle Değişen Zihniyet" **Siyaset**,18 Haziran 1951.

²⁷⁶⁶ **Gülek**,20 Aralık 1947.

²⁷⁶⁷ **Gülek**,1 Ocak 1948

büyük ilgi gösterdiği kongrede Hasan Reşit Tankut Divan Başkanlığı'na seçilmişti.²⁷⁶⁸Dileklerin okunmasıyla İdari Heyet seçimine geçilmiş; Kemal Altunel, Selahattin Paksoy, Abdullah Serin, Hasan Bülbül ve Ziya Bora İdari Heyet'e seçilmişlerdi. ²⁷⁶⁹C.H.P. Başkan Vekili Hilmi Uran, 20 Kasım 1948'de yanında kalabalık bir heyetle Tarsus'a gelerek temaslarda bulunmuş, halkın sorunlarıyla yakından ilgilenmenin parti menfaatleri açısından da önemli olduğunu belirtmiş,²⁷⁷⁰ parti çalışmalarını yerinde inceleyerek beğenilerini sunmuştu.²⁷⁷¹

1949'da C.H.P.Tarsus İlçe Kongresi yapılmış, Başkanlığa C.H.P. Müfettişi Hasan Reşit Tankut, İkinci Başkanlığa Dr. Ali Menteşoğlu seçilmişti. Delegelerden Mustafa Sabri Şen'in teklifi üzerine kongre salonunda partili olmayanların dışarı çıkarılması teklifi yapılan oylama sonucu kabul edilmiş; Toros, Vatan, Tan, Yenisabah ve Zafer Gazetesi muhabirleri itiraz etmesine rağmen karar uygulanmıştı.²⁷⁷²İdare Heyeti, parti çalışmalarında daha geniş bir alanda faaliyet göstermek için Bucak Teşkilat sayısını 20'ye çıkarmıştı. Frengülüs, Kargılı, Alifakı, Yenice, Kusun(Kürtmusa) bucaklarına bağlı 41 Ocak faaliyet göstermişti.²⁷⁷³Yeni bucakların kurulması ile birlikte faaliyetler artmış, İlçe İdare Kurulu Başkanı Veysel Arıkol ile Hasan Reşit Tankut ilçe bucak ve köylerde 15 günlük sıkı bir çalışma yapmıştı. Tarsus C.H.P İdare Heyeti Üyeleriyle, Tarsus'un dağ köyleri, özellikle Kuzucubelen Bucağı'nda yoğun bir çalışma başlatmışlardı. Köy ve nahiyelerde C.H.P'nin politikaları halka anlatılarak; halkın sorunları üzerinde durulmuştu. Yapılan çalışmaların çok verimli olduğu; halkın C.H.P'nin siyaset anlayışına doğru bir eğilim içinde olduğu rapor edilmişti. Tarsus'ta C.H.P çok kuvvetli olmamakla beraber, toparlanma sürecine girmişti. Tömük Bucağı'nın nüfuzlu kişileri C.H.P'nin politikaları karşısında faal muhalefetten vazgeçme kararı almışlardı.²⁷⁷⁴

Tarsus C.H.P Teşkilatı, halkın sorunlarıyla daha çok meşgul olmuş; halkın istekleri karşısında yeni politikalar üretmişti. Köy yollarının yapılması ile ilgili dilekler karşısında bir kısım köylere sulama kanalları yapılmış, sel felaketinden su altında kalan

---

²⁷⁶⁸ M.R. Akı "C.H.P. Kongresi Münasebetiyle..." **Siyaset**,18 Haziran 1951.

²⁷⁶⁹ **Gülek**,25 Kasım 1948

²⁷⁷⁰ **Havadis**,24 Kasım 1948.

²⁷⁷¹ **B.C.A.490.01/660.209.1-45**;**Türksözü**,24 Kasım 1948;**Gülek**,25 Kasım 1948.Üyeler Hilmi Uran'dan Kadıncık Santrali'nin yapılmasını istemişlerdi. Santralin keşif bedeli 12000.000 lira olarak tespit edilmişti. (**B.C.A.490.01/731.509.1-42.**)

²⁷⁷² **Toros**,13 Ocak 1949.

²⁷⁷³ **B.C.A.490.01/160.642.1-93.**

²⁷⁷⁴ **B.C.A.490.01/660.209.1-38.**

köylere parasız arazi verilmiş, ev yapmaları için tazminat ödenmişti. Eğitimle ilgili de Kız Sanat Okulu çok başarılı sonuçlar verdiği için bunun enstitü haline getirilmesi ve Erkek Sanat Okulunun açılması talep edilmişti.²⁷⁷⁵ Ayrıca bölgenin ekonomik olarak kalkındırılmasının partinin politikaları açısından yararlı olacağı düşüncesiyle Halil Kürklü ve Kadıncık hidroelektrik santrallerinin biran evvel yaptırılmasına karar verilmişti.²⁷⁷⁶

1950 Seçimlerinin yaklaşmasıyla, Parti Teşkilatı'ndaki hareketlilik artmış, C.H.P Genel Başkan Vekili Tarsus'ta temaslarda bulunmuş seçimlerin yaklaştığını bir oyun bile seçimi kazanmada önemli olduğunu söylemişti. Seçimi kazanmak için birlik ve beraberliğin şart olduğunu, önümüzdeki büyük seçimi kazanmak için bunun gerekli olduğunu vurgulamıştı. Tarsus teşkilatının 1949 Ara Seçimdeki başarısını umut verici olduğunu; senelerden beri seçim isteyen muhalefetin miadı dolmak üzere olan 1950 Seçimlerine yaklaştığını; teşkilatların toparlanması açısından seçimi kazanmanın şart olduğunu söylemişti. Muhalefetle parti kavgalarına düşülmemesini ve teşkilatların çalışmalarında iş bölümü yapmasını istemişti.²⁷⁷⁷

1950 Tarsus C.H.P İlçe Kongresi, 12 Ocak Perşembe günü yapılmış,²⁷⁷⁸ C.H.P.Bölge Müfettişi Prof. Hasan Reşit Tankut, İçel Milletvekili Dr. Ali Menteşoğlu, C.H.P Divan Üyesi Şadi Eliyeşil, C.H.P.İçel İl Başkanı Veysel Arıkol, C.H.P Mersin Merkez İlçe Başkanı Rıza Bozkurt'un katıldığı kongrede Hasan Reşit Tankut Başkan seçilmişti. Hasan Reşit Tankut, "Bu kongre ilgi ve dikkat bakımından bölgede başkanlık ettiğim kongrelerin hepsinden ileriydi" kongreden övgüyle söz etmişti.²⁷⁷⁹ Kongre gündemine geçileceği sırada delegelerden Mustafa Sabri Şen, "İçimizde C.H.P'li olmayanlar var. Bunların kongrede bulunmaları mahzurludur." deyince bu konu kongrenin onayına sunulmuş, bütün üyeler oy birliği ile C.H.P'li olmayanların salonu terk etmelerini istemişti. Toros, Vatan, Tan, Yeni Sabah ve Zafer gazeteleri muhabirleri her ne kadar bu kongrenin bir memleket işi olduğunu, basın mensuplarının bu memleket davasından haberdar olmalarının hiçbir mahzuru olmayacağını ileri sürmüşlerse de; Kongre Başkanı, kongre kararlarını yerine getirmek mecburiyetinde olduğunu tekrarlayarak, partili olmayanların salonu terk etmeleri üzerinde ısrar etmiş, bu kararlılık karşısında gazetecilerle, C.H.P'li olmayanlar kongre salonunu terk

²⁷⁷⁵ B.C.A.490.01/731.505.1-146.

²⁷⁷⁶ B.C.A.490.01/731.505.1-147.

²⁷⁷⁷ Bugün,20 Aralık 1949.

²⁷⁷⁸ B.C.A.490.01/160.641.3-1

²⁷⁷⁹ B.C.A.490.01/160.643.3-10.Kongreye 154 delege katılmıştı. (Havadis,18 Ocak 1950.)

etmişlerdi.²⁷⁸⁰ Bu gelişmeler, D.P cephesinde tepkiyle karşılanmıştı. Geçen sene D.P. İlçe Kongresi'nde bütün basın temsilcilerini kongreyi takip için davet ettiklerini, C.H.P'nin ileri gelenlerine de serbestçe kongreye girmek ve dinleme imkânı verdiklerini söylemişlerdi.²⁷⁸¹

Gündemin seçim maddesi gereğince yeni İdare Heyet'e gizli oyla İsmail Çiğdem, Kemal Pehlivan, Mehmet Avcıoğlu, Rıfat Özsvacı, İbrahim Ergüney, Ali Boltaç, Bekir Tısoğlu, Hakkı Ekincioğlu, Turgut İşgören seçilmişlerdi. Eski Başkan Dr. Mahir Kürklü yeni İdare Heyet'e girememişti.²⁷⁸² İdari Heyet, kendi arasında yaptığı gizli oylama ile Kemal Pehlivan'ı Başkanlığa seçmişti.²⁷⁸³ İl Deleliklerine; Dr. Mahir Kürklü, Ş.Saip Borhan, Bekir Tısoğlu, Rıfat Özsvacı, Hilmi Seçkin, Dr.Abdullah Caynak, Cudi Aykaç, Ahmet Ateş, Muvaffak Uygur, İbrahim Ergüney, Hidayet Ünger, Ahmet Yolluk, Selami Toksoy, Mustafa Gündoğdu, Yedek İl Delelikleri'ne; Vasıf Gücük, M.Zeki Aydın, Hasan Karamehmet, Musa Çakır, M.Şakip Gönen, Hakkı Ege, Bekir Çoşkun, Mustafa Koçak, Turan Taylan seçilmişlerdi.²⁷⁸⁴ İdari Heyet, ocak ve bucak sayısının artırıldığını ve yeni ocakların açılması için çalışmaların devam etmesine karar vermişti.²⁷⁸⁵ İki yıl içinde Tarsus Parti Teşkilatı'nda büyük bir gelişim yaşandığını daha kuvvetli olmak için daha çok çalışmak gerektiği vurgulanmıştı.²⁷⁸⁶ Hasan Reşit Tankut, *“Ne kadar şahsi ihtiraslarını tatmin edemeyen ve ne kadar ihtiras düşkününü kimse varsa muhalefet safına girmiştir. Muhalefet safına giren bir kısım vatandaş doğruyu görerek bu işten kendilerini yavaş yavaş sıyırdılar. Muhalefette daimi bir çözüntü görülüyor. Bir kısmı muhalefetin yürüyüşünün iyi olmadığından bir kısmı ise muhalefet inhisarcılık ve tagallübe yer verdiğiinden sıyırdılar”* diyerek partinin toparlanma sürecinde olduğunu belirtmişti. Şadi Eliyeşil, *“Mersin'deki seçimin kaderi Tarsus'a bağlıdır. Tek bir kaya gibi çalışırsanız, karşınızdaki muhalefet muhakkak erir. Seçim Tarsus'ta çözülür”*²⁷⁸⁷ diyerek Tarsus'un seçimin kilit noktası oluşturduğunu iddia etmişti.

Tarsus C.H.P Kongresi'nden sonra partiye yeni bir hava gelmiş, teşkilatlanma çalışmaları hızlanmıştı. Tarsus C.H.P İlçe Başkanı Kemal Pehlivan, İdare Kurulu'ndan

---

²⁷⁸⁰ **Zafer**,17 Ocak 1950; **Toros**,13 Ocak 1950.

²⁷⁸¹ **Zafer**,17 Ocak 1950.

²⁷⁸² **Seyhan**,16 Ocak 1950.

²⁷⁸³ **B.C.A.490.01/160.642.1-110.**

²⁷⁸⁴ **Gülek**,14 Ocak 1950.

²⁷⁸⁵ **Havadis**,18 Ocak 1950.

²⁷⁸⁶ **B.C.A.490.01/160.643.3-10.**

²⁷⁸⁷ **Gülek**,14 Ocak 1950.

Mehmet Avcıoğlu, İsa Saygı, Kemal Türkyılmaz Tekfur Köyü'ne giderek teşkilat çalışması başlatarak, köyün yarısından fazlasını partiye üye yapmışlardı. Teşkilatlanma çalışmalarının tamamlanmasıyla İdari Heyet seçimi yapılmış, Rıza Yılmaz, Durmuş Küçük, Hasan Kara, Ali Saygı, Ahmet Yılmaz seçilmişlerdi. Hacıbozan Köyü'nde de 100 kişinin C.H.P.'ye geçmesiyle burada da C.H.P. Ocak Teşkilatı kurulmuştu.²⁷⁸⁸ Tarsus C.H.P. Teşkilatı, 10 yeni Bucak Teşkilatı kurarak ocaklarla bağlantılarını daha da sağlamlaştırmış;²⁷⁸⁹ Tabakhane ve Tekke Mahalleleri'nde iki Ocak Teşkilatı kurulmuştu. Bu iki mahalle D.P.'nin teşkilatlanmasını yoğun bir şekilde gerçekleştirdiği yerler olması nedeniyle, C.H.P.'nin Ocak Teşkilatı kurması, partililer tarafından büyük bir başarı olarak değerlendirilmişti. C.H.P. Bölge Müfettişi Hasan Reşit Tankut, İl İdare Kurulu Başkanı Veysel Arıkol, Tarsus C.H.P. İlçe Başkanı Kemal Pehlivan'ın katılımıyla D.P.'den birçok kişinin istifasıyla yeni Ocak Teşkilatları kurulmuştu. Fevzi Bulut, gördüğü ve yaşadığı bu manzara karşısında; *"Beş gün önce D.P.'den sizin gibi istifa ederek C.H.P.'ye geçmiştim. Yaptığım hareketin doğruluğunu ve isabetini şimdi siz bana en baliğ bir şekilde izah etmiş bulunuyorsunuz. Demokrat Parti'den ayrıldığım için daha çok seviniyorum."*²⁷⁹⁰ diyerek C.H.P. politikalarından memnun olduğunu belirtmişti.

Tarsus C.H.P. Teşkilatı, partililer arasında dayanışmayı arttırmak ve gövde gösterisi yapmak için açık hava toplantısı düzenlemişti. Mersin, Silifke, Tarsus ve köylerinden yaklaşık 8000 kişi bu toplantıya katılmıştı. Kemal Pehlivan'dan sonra İsmail Doğan, eleştirileri cevaplayarak; *"Bize 27 seneden beri ne yaptınız diyorlar. Memlekette sınıf, zümre ve ekalliyet yaratmaktan başka ne yaptınız diyorlar. Halk Partisi tarafından okutulup yetiştirilenler kimseler C.H.P'nin bir şey yapmadığını düşünmeden memlekette ikililik yaramağa çalışıyorlar. Particilik bu memlekette kin ve ikililik yaratmamalıdır. Zümreciliğin ve ikililiğin bizde olmadığını bu kadar kişinin toplanmasından anlayabilirler"*²⁷⁹¹ diyerek partisinin politikalarını savunmuştu.

Genel seçimlerden sonra, Tarsus C.H.P Kongresi toplanmıştı. İdare Kurulu Başkanı Sami Dural, Kongre'de; *"D.P. iktidarının gaflet içinde olduğunu C.H.P'yi bir parti gözüyle görmemek tavrında olduklarını söylerken en az sekiz milyon vatandaş görmemek tavrında olduklarının farkında bile değillerdir"* diyerek D.P'nin seçimin

²⁷⁸⁸ Gülek, 23 Şubat 1950.

²⁷⁸⁹ Havadis, 21 Ocak 1950; Toros, 21 Ocak 1950.

²⁷⁹⁰ Havadis, 21 Şubat 1950.

²⁷⁹¹ Gülek, 23 Mayıs 1950. Seçimlerin yaklaşmasıyla sandık görevleri de belli olmaya başlamıştı. (B.C.A.490.01/160.642.1)

havasından kurtulamadığını belirtmişti. Sami Dural, C.H.P. içerisinde yer alan bazı şahısların, parti kayıt defterinde isimleri olmasına rağmen D.P.'ye çalıştıklarından kayıtlarının silinmesini istemişti. Parti Teşkilatı içerisinde en önemli teşkilatın Ocak Teşkilatı olduğu vurgulanmıştı.²⁷⁹²Tarsus C.H.P. İdari Heyeti toplu olarak istifa etmiş; yeniden yapılan seçimler sonucunda Ethem Ongun, Sami Dural, Rifat Kuşdemir, Mehmet Avcıoğlu, Abdullah Yakar, Ali Okul, Ahmet Ateş ve Yakup Hocaoğlu seçilmişlerdi.²⁷⁹³Parti, seçim sürecinden sonra toparlanmak için temelden örgütlenmenin gözden geçirilmesi için Ocak Teşkilatları üzerine yoğunlaşmıştı.

Frengülüs Bucağı: Başkan Zülfü Uçar, Üyeler; Ali Koçak, Duran Köse, Cumali Kara, Cumali Ateş, Frengülüs Ocağı: Başkan Yakup Çetin, Üyeler; Salih Raşan, Yakup Kenarlı, Hasan Hüseyin Türker, Hüseyin Bulma, Dadras Ocağı: Başkanı Emin Acar, Üyeler; Mehmet Ölçer, Ahmet Acar, Muhittin Güncü, Zekerriya Küle, Karakeçili Ocağı: Başkan Süleyman Şenkal, Üyeler; Osman Sağır, Maksut İner, Kefeli Ocağı: Başkan Ali Kelekçi, Üyeler; Bahri Sönmez, Mehmet Ali Kelekçi, Çöplü Ocağı: Başkan Recep Kaya, Üyeler; İsmail Yel, Tahsin Külahlı, Yaramış Ocağı: Başkan Harun Yılmaz, Üyeler; Mehmet Gündeş, Mehmet Akşahin, Tiznik Ocağı: Başkan Zülfü Ateş, Üyeler; Lütfi Ünlü, Mehmet Sadık Pehlivan seçilmişti.²⁷⁹⁴

Tarsus C.H.P. Teşkilatı, 10 Haziran 1951'de Halkevi'nde yıllık olağan kongresini toplamış, İlçe İdare Kurulu Üyeliklerine; Sami Dural, Ahmet Ateş, Avukat Ahmet Tekeli, Mustafa Türkmen, Rifat Kuştemur, Necmi Çiğdem, Bahri Yüksek ve Abdullah Yakar seçilmişlerdi.²⁷⁹⁵Sami Dural, uzun bir zaman iktidarda kalarak verimli çalışmalar yaptıklarını; inkılâp hamleleriyle milletin modern bir toplum seviyesine çıkartıldığını söyleyerek; milletin kararına saygılı olduklarını; D.P. iktidarını büyük bir anlayış ve olgunlukla karşıladıkları açıklamasında bulunmuştu.²⁷⁹⁶ Bu kongre ile birlikte iktidardan sonra millet için çalışma metotlarını hazırlamak zorunda olduğunu hisseden C.H.P Tarsus Teşkilatı'nın D.P. yanlısı basına karşı tutumunda da yumuşama olmuştu.²⁷⁹⁷

²⁷⁹² **Havadis**,9 Kasım 1950;**Gülek**,5 Kasım 1950.

²⁷⁹³ **Toros**,10 Ekim 1950.

²⁷⁹⁴ **Havadis**,9 Kasım 1950; **Gülek**,10 Kasım 1950.

²⁷⁹⁵ **Gülek**,14 Haziran 1951.

²⁷⁹⁶ **Gülek**,14 Haziran 1951.

²⁷⁹⁷ M.R. Akı "C.H.P. Kongresi Münasebetiyle..." **Siyaset**,18 Haziran 1951.

b- 1946-1950 Silifke C.H.P Teşkilatı

1946 yılının başlarında C.H.P Silifke Teşkilatı, kadrolarını değiştirmeyerek, eski idari yapıyı korumuştur. Başkan Sami Arıkan, Muhasip Salih Sağında, Kâtip Sadık Levent, Üyeler; Sadık Taşucu, Hilmi Bilgen, Nuri Vural, Cahit Hasan Peker'den oluşmuştur.²⁷⁹⁸ Salih Erden'in yerine Cahit Hasan Peker'in getirilmesi dışında köklü bir değişikliğe gidilmemesi; aynı yüzleri partide görmeye alışkın halkın yeni bir soluk havasıyla muhalefete sıcak bakmasına yol açmıştı.

1946'da C.H.P'nin güçlü olarak gördüğü Silifke Teşkilatı, D.P'nin faaliyetlerini arttırmasıyla karışmaya başlamıştı. Belediye Başkanı ve Parti Başkanlıklarını bir arada yürüten Sami Arıkan'ın milletvekilliği adaylığının kabul edilmesiyle, Parti Teşkilatı karışmıştı. Halil Dölek ve Salih İnankur; Sami Arıkan'ın İkinci Grup'tan sonra S.C.F. içinde siyaset yapması ve partinin kapanmasıyla çıkarları doğrultusunda tekrar C.H.P'ye geçerek milletvekili adayı olmasını protesto ederek; C.H.P. Silifke Teşkilatı'ndan istifa etmişlerdi. Salih İnankur ve Halil Dölek, D.P'ye geçerek izledikleri politikalarla C.H.P Silifke Teşkilatını yıpratmışlardı.²⁷⁹⁹ Silifke C.H.P. Teşkilatı'nın çalışmaları zayıflamış, seçimleri kazanması zora girmişti.²⁸⁰⁰ Sami Arıkan'ın başında bulunduğu Silifke Teşkilatı, tamamıyla hareketsiz bir duruma düşmüş; Erdemli Bucağı'nda bulunan Süleyman Hoca kendi inisiyatifini kullanarak Bucak Teşkilatı'nı toparlamıştı. Valinin hazırladığı raporda; Sami Arıkan'ın uyguladığı yanlış politikalar sonucu özellikle belediyeye kendine yakın kişileri yerleştirmesi, Silifke'de, C.H.P'ye karşı büyük bir muhalefeti başlatmış; halkın çoğunluğu bu çekişmenin etkisiyle D.P. saflarına katılmıştı.²⁸⁰¹ Silifke'de seçimlerin yaklaşmasıyla rekabet ve çatışma ortamı artmış; C.H.P.Taşucu Bucağı binasına giren meçhul kişiler, partideki eşyaları dağıtarak etrafa zarar vermişlerdi.²⁸⁰²

Silifke'de oyların % 85'ini alan D.P, seçimi ezici bir şekilde önde tamamlamıştı.²⁸⁰³ Seçimlerden sonra 1946 Silifke C.H.P İlçe Kongresi, Parti Müfettişi Abidin Ege ve Mithat Toroğlu'nun katılımıyla Parti binasında yapılmıştı. Dileklerin

---

²⁷⁹⁸ B.C.A.490.01/660.208.1-1.

²⁷⁹⁹ B.C.A.490.01/368.1548.1-25.

²⁸⁰⁰ B.C.A.490.01/253.1008.1-32.

²⁸⁰¹ B.C.A.490.01/368.1548.1-25.

²⁸⁰² **Tanin**,19 Eylül 1946.Parti binası dağıtılırken Celal Bayar'ın fotoğrafına dokunulmaması şüpheyle karşılanmıştı. (**Yeni Mersin**,11 Eylül 1946)

²⁸⁰³ **Cumhuriyet**,22 Temmuz 1946;**Bugün** 22 Temmuz 1946.

tespiti ve hesapların tetkikinden sonra seçimlere geçilmiş, yapılan seçimlerde; Rasim Bozbey, Emin Doğruöz, Mehmet Arslan, Mehmet Boran, Sadık Levent, Salih Sağında, Sabit Baloğlu İdari Heyet'e, Delejeliklere ise; Rıza Demirtaş, Sami Arıkan, Zarif Peköz, Rasim Bozbey ve Nuri Vural seçilmişlerdi.²⁸⁰⁴

1947'de yapılan Muhtarlık Seçimlerinde, Silifke C.H.P. Teşkilatı iyi bir seçim çalışması yapmasına rağmen 1946 seçimlerindeki kan kayını devam ettirerek Silifke'de Muhtar seçimlerini %75 oranında D.P. kazanmıştı.²⁸⁰⁵

1948'de Silifke C.H.P Teşkilatı, D.P.politikaları karşısında olumlu çalışma içinde olmadığı için, Başkan Sami Arıkan çeşitli suçlamalara maruz kalmış; Halkevi inşaatı için halktan toplanan paraların köylerde seçim propagandası için harcandığı iddialarını, Parti Başkanı Sami Arıkan sert bir biçimde yalanlayarak; Parti Teşkilatını yıpratmak için bu tür haberlerin ortaya atıldığı iddiasında bulunmuştu.²⁸⁰⁶

1949'da Genel Seçimlerin yaklaşmasıyla, C.H.P Merkez Başkanlığı, Silifke'yi tekrar kazanmak için çalışmalarını hızlandırmış, Hasan Reşit Tankut, Silifke'nin S.C.F'den dolayı uzun zamandır C.H.P'ye kapalı olduğundan çalışmalarını ilçe merkezinden ziyade köylerde başlatmıştı. Erdemli Bucağı ve D.P.'nin güçlü olduğu Ormaniçi ve Uzunburç Köyleri'nde yapılan çalışmalar sonucunda C.H.P.Teşkilatı, bu yerlerde tekrar güçlü hale gelmişti.²⁸⁰⁷

C.H.P.Silifke İlçe Kongresi,3 Ocak 1950'de Parti binasında yapılmış; Kongre Başkanlığı'na Ali Menteşoğlu seçilmişti. İdari Heyet'e; Sami Arıkan, Sadık Levent, Mehmet Boran, Sadık Baloğlu, Tahsin Bocutoğlu, Tahsin Kutlu ve Musa Sağında seçilmişti.²⁸⁰⁸C.H.P., Silifke'yi kazanmak ve ilçeyi kalkındırmak için sorunlarla daha yakından ilgilenmiş; ilçeyi geliştirmek için turizm konularına ağırlık vermişti. Uzunburç Köyü'ndeki Jüpiter Mabedini dünyaya tanıtmak için eski Roma yolunu ıslah çalışmalarına karar vermişti.²⁸⁰⁹ İlçedeki muhalif hareketlerin propagandalarını en aza indirmek için çalışmalar yapmış, D.P. Silifke İlçe Başkanının oğlu Abdurrahman

---

²⁸⁰⁴ **Türksözü**,11 Aralık 1946.

²⁸⁰⁵ **Ulus**,6 Mart 1947.

²⁸⁰⁶ **Toros**,11 Mart 1948.

²⁸⁰⁷ **B.C.A.**490.01/660.209.1-38.

²⁸⁰⁸ **Havadis**,5 Ocak 1950.

²⁸⁰⁹ **B.C.A.**490.01/473.1935.1-22.

Çalıkli'nın Hükümet Tabipliği sıfatından faydalanarak D.P. lehine çalışmasından ötürü başka yere tayini için girişimlerde bulunmuştu.²⁸¹⁰

Seçimlerin yaklaşmasıyla Parti Teşkilatları çalışmalarını yoğunlaştırmış; C.H.P İçel Bölge Müfettişi Hasan Reşit Tankut, Şadi Eliyeşil, Fabrikatör Mehmet Karamehmet ve Milletvekili Adayı Dr. Ali Menteşoğlu kalabalık bir partili grup ile Silifke'ye gelerek büyük bir miting düzenlemişlerdi. C.H.P'nin Silifke'de eskiye göre güçlendiği %65 oranlarına geldiği iddia edilmişti.²⁸¹¹ Seçimler öncesinde milletvekili adaylarını tespit edecek kurulda bazı değişikliğe gidilmiş; Silifke Belediye Başkanı Sami Arıkan'ın yerine Sadık Levent, Silifke Uzunburç Bucak Başkanı Musa Şimşek'in yerine Kasım Ener atanmıştı.²⁸¹² 1950 Genel Seçimlerinin D.P tarafından kazanılmasından sonra C.H.P. Silifke Teşkilatı tamamen lağv edilmiş; Genel Merkez, eski İdare Heyeti'nin geçici idare kuruluna yardımcı olarak devir-teslim yapmasını talep etmesine rağmen eski İdare Heyeti'nin isteksiz davranması halk nezdinde rahatsızlık oluşturmuştu. Parti Üyesi Muhittin Tunçbilek, Silifke'de seçimlerin kaybedilmesi ve D.P'nin üstün gelmesinin sebebini, Silifke ve diğer ilçelerin Mersin'e uzaklığından ötürü ilişkilerin sağlıklı bir şekilde kurulamamasına bağlamıştı. Mersin'de Parti Teşkilatı'nda yer alan bazı kişilerin bunu kullanarak teşkilatın kontrolünü ellerinde tutmaları, halktan kopuk, halkın sorunlarıyla ilgilenmeyen bir yönetimin şekillenmesine yol açmıştı.²⁸¹³ Merkez teşkilatının, ilçeleri kontrol altında tutmak ve sürekli merkezden yönlendirme girişimleri yerel siyasetin ve halkla iç içe olmanın önünü tıkamıştı.

c- 1946-1950 Mut C.H.P. Teşkilatı

Çok partili hayatın başlamasıyla birlikte Mut C.H.P Teşkilatı, diğer ilçelere göre köklü bir partili tabanı olmasına rağmen, D.P., orman işleri, köy okul gibi propagandalarla, C.H.P. Mut Teşkilatı'nın çalışmalarını yavaşlatmıştı.²⁸¹⁴ 1946 Seçimleriyle birlikte, birçok ilçede C.H.P. Teşkilatları, seçimi kaybetmesine rağmen Mut C.H.P. Teşkilatı, seçimlerde % 95 oranında bir başarı sağlamıştı. Seçimlerdeki başarısından dolayı İdari Heyet değişmeden çalışmalarına devam etmişti. Seçimlerden sonra Vali Tevfik Sırrı Gür, Kesik Köprü Barajı'nın açılışı sırasında idari

²⁸¹⁰ B.C.A.490.01/731.505.1-145.

²⁸¹¹ Gülek, 6-9 Mayıs 1950.

²⁸¹² B.C.A.490.01/368.1549.1-49.

²⁸¹³ B.C.A.490.01/160.641.2-67.

²⁸¹⁴ B.C.A.490.01/368.1548.2-24.

yetersizliğinden ötürü Belediye Başkanını görevinden almış; Mut C.H.P Teşkilatı, seçim başarısında büyük hizmetleri olan Belediye Başkanının görevinden alınmasını; halk üzerinde olumsuz bir etki oluşturduğunu söylemiş, partinin saygınlığının yeniden sağlanabilmesi için Belediye Başkanının yeniden göreve gelmesi için Genel Merkez'e başvuruda bulunmuşsa da bütün girişimler sonuçsuz kalmıştı.²⁸¹⁵

1947 Mut C.H.P İlçe Kongresi, Başkan Mehmet Ali Arslan yoklamayı yaptıktan sonra çoğunluğun geldiği anlaşıncı kongre çalışmaları başlamıştı. Yapılan seçimler sonucunda Kongre Başkanlığı'na Haydar Arıkan, Vekillige Tahsin Sezer ve Kâtipliklere Ali Arif Tekin ve Çömelek Köyü'nün Muhtarı İbrahim Günay seçilmişti. Yapılan seçimde İdari Heyet'e; Mehmet Arslan, Süleyman Özeri, Sadık Oral, Ali Atlı, Mehmet Ali İnce, İbrahim Günay, Nuri Peker, İl Kongresi Deleliklerine; Mehmet Arslan, Haydar Arıkan, Süleyman Özeri, Sadık Oral, Tahsin Işık, Ali Arif Tekin, Ali Aslan, Şevki Şeymen, Sait Aksu, Cemal Aydın, Ali Tekin ve Emin Ataişık seçilmişlerdi.²⁸¹⁶

1948'de milletvekilleri, Mut İlçesi'ni ziyaret ederek, halkın sorunlarıyla ilgilenmişler, halk, C.H.P.'den dünya savaşından beri devam eden karaborsacılığı önlemek için daha radikal önlemler almasını istemişti.²⁸¹⁷ Seçimlerin yaklaşmasıyla Mut'ta iki parti arasındaki rekabet artmış; Mut C.H.P. Teşkilatı, Ziraat Bankası Müfettişlerinden Rıza Ayaşoğlu'nun D.P. lehine faaliyet içerisinde olduğu iddiasıyla Mut Tarım Kredi Kooperatifi'ne şikâyet etmişti.²⁸¹⁸ 1949'da Mut Orman İşletme Müdürü, C.H.P aleyhinde çalışmaların içerisinde yer almış; halkın çoğunluğunun C.H.P'li olduğu bir ilçede bu tür faaliyetler halk tarafından büyük bir tepkiyle karşılanmıştı. Parti Teşkilatı, Orman İşletme Müdürü'nün görevinden alınması için Genel Merkez'e başvurmuştu.²⁸¹⁹

Yeni yapılan çalışmalarla Mut'ta Doğancı C.H.P. Ocağı kurulmuş; Kele, Pınarbaşı ve Meydan Ocakları'nın kurulması ile ilgili çalışmalar tamamlanmıştı.²⁸²⁰ 1950'de seçimin yaklaşması Mut C.H.P Teşkilatı çalışmalarını hızlandırmış; yapılan seçimlerde C.H.P, Mut'ta diğer ilçelere kıyasla başarılı olmuştu

---

²⁸¹⁵ B.C.A.490.01/253.1008.1-125.

²⁸¹⁶ Yeni Mersin, 31 Aralık 1947.

²⁸¹⁷ B.C.A.490.01/473.1935-1-19.

²⁸¹⁸ B.C.A.490.01/473.1935-1-111.

²⁸¹⁹ B.C.A.490.01/660.209.1-41.

²⁸²⁰ Havadis, 30 Mart 1950.

d- 1946-1950 Anamur C.H.P Teşkilatı

1946 çok partili hayatın başlamasıyla birlikte Anamur C.H.P Teşkilatı'nın önemli bir kısmı D.P. tarafına geçmişti. C.H.P., seçimler öncesi merkeze yoğunlaştığı için ilçelerle yeterli ölçüde ilgilenmemişti. İl Teşkilatı, Anamur'un uzaklığı ve ulaşımının sıkıntılı olmasından yeterli ölçüde meşgul olamadığından Anamur C.H.P Teşkilatı, Silifke'nin etkisinde ve kontrolünde kalmıştı. İl Teşkilatı, Anamur C.H.P. Teşkilatı'nı toparlaması için Süreyya Anamur'u İlçe Teşkilatı'na önermişti.²⁸²¹Yapılan çalışmalar sonucunda 1946 Anamur C.H.P. İlçe İdari Heyet; Başkan Halil Atalay, Muhasip Mehmet Yavuz, Kâtip Hilmi Bilgen, Halkevi Başkanı Hayrettin Nasuhioğlu, Üyeler Emin Bolaşlı, Besim Tarin, Abidin Kutlay'dan oluşmuştu.²⁸²²

1947'de Anamur Belediye Başkanı Osman Sinanoğlu ile D.P'li Reşat Çakmak belediyenin gücünü kullanarak; Anamur C.H.P. Teşkilatı'nın faaliyet alanını daraltmak için Halkevi binasını kiraya vermişlerdi. Partinin prestijini zedelemeye yönelik bu hareket üzerine, Anamur C.H.P Teşkilatı, İl İdare Kurulu Başkanı Mithat Toroğlu'dan duruma müdahale etmesini istemişti.²⁸²³

1949'da D.P. Anamur'da faaliyetlerini Ovacık beldesine kadar genişletmesine rağmen Anamur C.H.P. Teşkilatı, bu durum karşısında teşkilat çalışmalarından ziyade Başkan Dr. Hayrettin Nasuhioğlu ile kaymakam arasındaki çekişmelerle uğraşmıştı.²⁸²⁴1949 Ara seçimlerde, D.P'nin başarısı C.H.P Anamur Teşkilatını harekete geçirmiş, Parti Müfettişi Hasan Reşit Tankut, İl Başkanı Veysel Arıkol Anamur'a gelerek geniş bir teşkilat çalışması başlatmışlardı. Yapılan çalışmalar sonunda D.P.'den Anamur C.H.P. Teşkilatı'na geçişler başlamış; D.P'li olan Aksas ve Ferhenk Köy Teşkilatları toplu bir şekilde C.H.P'ye geçmişlerdi. Anamur C.H.P Teşkilatı, geçişlerin çok olmasından Efrenk ve Aksas Bucak merkezine bağlı 16 köyde öne çıkan kişilerden bir Müteşebbis Heyet kurmuştu. Bu gelişmeler diğer Ocak Teşkilatlarını da etkilemiş; Anamur C.H.P Teşkilatı seçimler öncesi toparlanmaya başlamıştı.²⁸²⁵

²⁸²¹ B.C.A.490.01/368.1548.2-26.

²⁸²² B.C.A.490.01/660.209.1-5.

²⁸²³ B.C.A.490.01/473.1935.1-165.

²⁸²⁴ B.C.A.490.01/660.209.1-39.

²⁸²⁵ Ara Seçimde Anamur'da 12600 seçmenden 1498 seçmen C.H.P'ye oy vermişti. (B.C.A.490.01/160.642.1-5.)

1950'de Anamur'da merkez ve köylerde çekişmeler artmış, merkezde C.H.P., kontrolü sağlamışsa da, ağa ve beylerin etkisiyle köylerde C.H.P'nin yayılma alanları daralmış, bu alanları D.P. doldurmuştu.²⁸²⁶ Anamur C.H.P. Teşkilatı'ndan Tevfik Cephe, Ahmet Kutlu, Haydar Sümer, Saraz Mahallesi Bucak Başkanı Hüsnü Bulut ve 20'ye yakın partili istifa edince Anamur'da C.H.P. çok kan kaybetmiş, kapanma noktasına gelmişti.²⁸²⁷ Anamur'daki bu rekabet sonucunda D.P'de de belli oranda bir çözülme başlamış; özellikle Vilâyet Meclisi'ndeki D.P'li üyeler arasındaki problemleri çok iyi kullanan C.H.P. Teşkilatı, köylerde izlediği propaganda faaliyetlerini bu anlaşmazlık üzerinden yürütmüştü. Anamur C.H.P Teşkilatı, Aksas Köyü'nde 40 üye kaydederek müteşebbis bir heyet kurmuştu.²⁸²⁸ 28 köyde C.H.P lehine çözülme başlayınca, İlçe Teşkilatı, bu durumdan faydalanmak ve eski ocak üye defterlerini tanzim etmek için köylere memur göndermeye başlamıştı.²⁸²⁹

1951'de Halil Atalay, Anamur'da sokaklarda propaganda başlatmış; 6 ay içerisinde C.H.P'nin iktidarı ele alacağını söylemiş, köylerdeki imamlar C.H.P'ye dönüşleri engellemek için halkı Millet Partisi'ne yönlendirmişlerdi.²⁸³⁰

e- 1946-1950 Gülnar C.H.P. Teşkilatı

1946 Çok partili hayatın başlamasıyla İdari Heyet, halk üzerinde etkili bir hava oluşturmuş; D.P'nin Gülnar'da diğer ilçelere göre geç kurulması da bunda etkili olmuştu.²⁸³¹ Gülnar C.H.P. İdari Heyeti'nde çok fazla bir değişiklik olmamış; İdari Heyet; Başkan Hasan Burkut, Muhasip Hüsnü Gökulu, Kâtip Emin Edis, Üyeler; Emin Işık, Yusuf Arıcı, Ahmet Aydın, Ali Aydan'dan oluşmuştu.²⁸³²

1948'de Gülnar C.H.P İlçe Teşkilatı, halkın verdiği yardım paralarıyla Halkevi binası yapılmak için alınan arsayı, İl Parti Teşkilatı'nın isteği doğrultusunda Milli Eğitim Bakanlığı'na ortaokul yapılması için devredilmesine karar vermişti. Gülnar Parti Teşkilatı'nın, bu arsayı 30 liradan sattığı ve bu olayda yolsuzluk yaptığı iddia edilmişti.²⁸³³ Bu dönemde Genel Merkez'e Gülnar'dan birçok şikâyet mektubu yazılmış;

²⁸²⁶ M.Remzi Gürcan “*Anamur'da Zümrecilik*” **Toros**,29 Ağustos 1950.

²⁸²⁷ **Havadis**,20 Kasım 1950.

²⁸²⁸ **B.C.A.**490.01/439.1821.2-3.

²⁸²⁹ **B.C.A.**490.01/160.642.1-120.

²⁸³⁰ **B.C.A.**490.01/473.1935.1-1.

²⁸³¹ **B.C.A.**490.01/368.1548.1-25.

²⁸³² **B.C.A.**490.01/660.209.1-5.

²⁸³³ **B.C.A.**490.01/2010.2158.1-37.

genel olarak Kasım Gülek'e yazılmış olan şikâyet mektuplarında; Parti Teşkilatı içerisindeki bu tür yolsuzlukların partiyi zayıflattığı; “*Yolsuzlukların üzerine gitmeliyiz yoksa partiye duyulan güven azalır*” tarzında yazılar yazılmıştı.²⁸³⁴ Genel Seçimlerin yaklaşmasıyla Parti Teşkilatı çalışmaları artmış, belli bir zümrenin dışında, Parti Teşkilatı'na büyük bir güven oluşmuştu. Yakın bir zamana kadar C.H.P. Teşkilatları'ndan söz edilmemesine rağmen muhalefetin rehavete kapılmasını, Gülnar C.H.P Teşkilatı iyi kullanmış; teşkilatını genişleterek 9 köylü Gilindire Bucağı'nda yapılan çalışmalar sonuç vermişti. Bu çalışmayla, Gülnar'ın % 40'ı C.H.P. tarafına geçmişti.²⁸³⁵ 1949 İl Kongresi'nde Gülnar Parti Teşkilatı'na bağlı ocak sayısı yeterli görüldüğü için arttırılmasına gerek duyulmamıştı.²⁸³⁶

1950 C.H.P.Gülnar İlçe Kongresi,2 Ocak 1950'de Gülnar Halkevi salonunda yapılmıştı. Başkanlığa Dr. Ali Menteşoğlu seçilmiş, İdari Heyet'e; Tefik Akca, Emin Işık, Emin Edis, Hüsnü Gökulu, Ali Aydan, Ahmet Aydın, Hüsnü Kandemir seçilmişti. İdari Heyet, kendi arasında iş bölümü yaparak Başkanlığa Tefik Akca'yı, Kâtipliğe Emin Edis'i seçmişti.²⁸³⁷ Gülnar C.H.P. Teşkilatı'nın çalışmaları iyi bir durumda gitmesine rağmen²⁸³⁸ Belediye Başkanı ve Parti Teşkilatı üyesinin tutuklanması partinin çalışmalarını olumsuz yönde etkilemişti. Seçimler öncesi yaşanan bu gelişmeyle, C.H.P. Teşkilatı, Gülnar'da önemli ölçüde güç kaybetmişti.²⁸³⁹

Gülnar'da D.P. dönemi ile birlikte ilçede inkılâplara karşı birtakım olaylar yaşanmış, Köy Enstitüsü'ndeki asılı olan bayraklar yırtılarak indirilmişti. D.P yanlısı basın, olayı komünizmin dünyayı sardığı bir dönemde komünistlerin Gülnar'daki güvenlik boşluğunu değerlendirerek yaptıkları iddiasında bulunmuştu.²⁸⁴⁰ Belediyenin bu olayda büyük bir zaafiyetinin olduğunu, ortada hiçbir sebep yokken fenerlerin yakılmaması şüphe ile karşılanmıştı.²⁸⁴¹

---

²⁸³⁴ B.C.A.490.01/2010.2158.1-15.

²⁸³⁵ B.C.A.490.01/660.209.1-38

²⁸³⁶ B.C.A.490.01/660.642.1-95.

²⁸³⁷ Havadis,3 Ocak 1950.

²⁸³⁸ B.C.A.490.01/368.1549.1-28.

²⁸³⁹ B.C.A.490.01/660.209.1-38.

²⁸⁴⁰ Mustafa Remzi Gürcan “*Gülnar'da da Komünist Ruhlar mı Hortluyor*”,14 Mayıs,7 Kasım 1950.

²⁸⁴¹ Mustafa Remzi Gürcan “*Gülnar'da da ki Çirkin Ve Küstahça Hareket*”, 14 Mayıs,15 Kasım 1950.

3- Mersin’de(İçel) D.P.Teşkilatı

a- Mersin’de Demokrat Parti’nin Kuruluşu

D.P.,7 Ocak 1946’da C.H.P.’den ayrılan Adnan Menderes, Celal Bayar, Fuat Köprülü ve Mersin Milletvekili Refik Koraltan tarafından kurulmuştu.²⁸⁴²

D.P. kuruluşunu açıklanmasının ardından tüm yurttaki teşkilatlanma çalışmalarını başlatmış;²⁸⁴³ teşkilatlanmada uygun gördüğü il ve ilçelere 3 kişiden 7 kişiye kadar Müteşebbis Heyet kurmuştu.²⁸⁴⁴ Celal Bayar, “*Türkiye’nin dört tarafından partimizin şubelerini açmak için müracaatlar yapılıyordu. Önümüzdeki seçimlere bir yıldan fazla bir zaman olduğu için, teşkilatın kurulması işini aceleye getirmek istemiyor, partimize girmek isteyenlerin üzerinde titizlikle duruyorduk*”²⁸⁴⁵ diyerek taşra teşkilatlanmasının büyük bir titizlikle yürütüldüğünü ifade etmişti. D.P. kurucuları, Anadolu’nun çeşitli yerlerine dağılarak teşkilatlanma çalışmalarını yerinden takip etmişlerdi.

D.P.İstanbul İl Teşkilatı Başkanı Kenan Öner, teşkilatlanma çalışmalarını çok zor şartlarda sürdürdüklerini, maddi imkânsızlıklar ve teşkilatlanmayı üstlenecek cesaretli işi bilen kişileri bulmakta zorluk yaşadıklarını belirtmişti.²⁸⁴⁶ Teşkilatlanma ilk dönemlerde oldukça yavaş ilerlemiş, parti halk arasında ilgi görmüş; fakat teşkilatlanma girişimlerini sürdürenler bazı yerlerde valilerin engelleriyle karşılaşmışlardı.²⁸⁴⁷ Ahmet Emin Yalman “ *İlk zamanlarda genişleme imkânları şiddetli baskı altında idi. Her nerede teşkilat kurmak üzere bir müteşebbis heyet getirilse, bu heyet tek parti devrinin valileri ve CHP ocakları tarafından türlü türlü yollardan korkutuluyor, çekilmeye zorlanıyordu*”²⁸⁴⁸ diyerek bu düşünceleri doğrulayan yönde bir ifade kullanmıştı.

Celal Bayar, teşkilatlanma çalışmalarıyla ilgili, “*Partimizin yurt içinde serilip gelişmesi yolundaki çalışmalarımızdan bugüne kadar aldığımız netice bizi memnun etmektedir. Ağır ve dikkatli hareket etmemize rağmen, ilk il müteşebbis heyetini kurduğumuzdan beri, bir buçuk ay gibi kısa bir sürede on altı il merkezi otuz altı kaza*

---

²⁸⁴² Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Özel Arşivler Koleksiyonu Süreyya Ağaoğlu Özel Arşivi, 116/9.

²⁸⁴³ M.Kabasakal, *Türkiye’de Siyasal Parti Örgütlenmesi*, s.169.

²⁸⁴⁴ *Demokrat Parti Tüzük ve Program*, Ankara 1946,s.12.

²⁸⁴⁵ Celal Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, Derleyen: İsmet Bozdağ, Tercüman Yayınları, İstanbul 1986,s.49.

²⁸⁴⁶ Kenan Öner, *Siyasi Hatıralarım ve Bizde Demokrasi*, Osmanbey Matbaası, İstanbul 1948,s.18.

²⁸⁴⁷ Döndü Bal, *Demokrat Parti’nin Kuruluş Çalışmaları ve Çok Partili Siyasal Hayata Katkıları*,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Ankara 2001,s.115.

²⁸⁴⁸ Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Görüp Geçirdiklerim*, İstanbul 1970,s.52.

merkezinde ve ayrıca bucaklarda müteşebbis heyetleri kurulmuştur”²⁸⁴⁹ diyerek teşkilatlanma çalışmalarının iyi yönde olduğunu vurgulamıştı.

D.P.Mayıs ayının sonlarında 34 il ve 160 ilçede;²⁸⁵⁰ Haziran ayında ise, 40 il ve 200 ilçede teşkilatlanma çalışmalarını tamamlamıştı.²⁸⁵¹D.P.’nin teşkilatlanmasını ülke genelinde 4 ay gibi kısa zamanda genişletmesi, C.H.P. yöneticilerini düşünmeye sevk etmişti.²⁸⁵²C.H.P., ülkeyi 23 bölgeye ayırarak, her bir bölgeye bir Parti Müfettişi gönderme gereği duymuştu. Celal Bayar, “*Bu parti müfettişleri, gittikleri bölgede Halk Partisinden Demokrat Partiye doğru başlayan akımı durdurmaya, illerde devlet idaresini Demokrat Partiye karşı kullanmaya çalışıyordu*”²⁸⁵³ diyerek tepkisini ortaya koymuştu. C.H.P. Teşkilatları ise, D.P.lilerin teşkilatlanırken taraftar bulamadıkları için bu tür bahanelere sığındıklarını öne sürmüşlerdi.²⁸⁵⁴

D.P.’nin taşra ile kurduğu bağ Türk siyasetine yeni bir yön vermişti.²⁸⁵⁵D.P.’nin kısa zaman diliminde elde ettiği başarı, taşrayı anlama ve algılama sürecini iyi yönetmesi ve sorunlarla ilgilenirken kurduğu algılama dilinin bürokratik çizgiden ziyade, halk diliyle olması yeni bir dönemin başlangıcı olmuştu. C.H.P.’nin taşra ile kurduğu iletişimin elit çevrelerden ötürü kopuk olmasını; D.P.çok iyi değerlendirerek taşranın nabzını iyi tutmuştu.

D.P.Güney bölgelerinde teşkilatlanma yapmak için bütün hazırlıklarını tamamlamış;²⁸⁵⁶ Merkez Teşkilat, Mersin Teşkilatı’nı kurmak ve harekete geçirmek için İçel Bölgesi İl İdare Kurulu için Mersin’de uygun bir bina arayışına girmişti. Adana Basını; D.P. Mersin Teşkilatı’nı eski Milletvekillerinden Hamdi Ongun, Vasfi Orgun, Fevzi Serdengeçti ve Fahri Merzeci’nin kuracağı ve bu teşebbüs için kısa bir süre içinde C.H.P.’den istifa edeceklerini iddia etmişti.²⁸⁵⁷Basında çıkan haberlere göre; Refik Koraltan, Fuat Köprülü ve Adnan Menderes’in Mersin ve Adana teşkilatını kurmak için Çukurova’ya bir seyahat düzenleyecekleri söylenmiş;²⁸⁵⁸ Refik Koraltan, D.P.’nin

²⁸⁴⁹ **Cumhuriyet**,14 Mart 1946;**Tasvir**,14 Mart 1946.

²⁸⁵⁰ Cem Eroğlu, **Demokrat Parti**, İmge Kitabevi, Ankara 1998,s.16.

²⁸⁵¹ **Vatan**,27 Haziran 1946.

²⁸⁵² F.Giritlioğlu,**Cumhuriyet Halk Partisi**..s.159.

²⁸⁵³ **Vatan**,13 Ekim 1946; C. Bayar, **Başvekilim Adnan Menderes**, s.50.

²⁸⁵⁴ Orhan Cemal Fersoy, **Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes**, İstanbul 1978, s.124;Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946–1960)**,Phoenix Yayınları, Ankara 2004,s.186.

²⁸⁵⁵ Walter F.Weiker, **The Modernization Of Turkey**, Meier Publishers, Inc, London 1981,s.128.

²⁸⁵⁶ **Cumhuriyet**,14 Şubat 1946.

²⁸⁵⁷ **B.C.A.**490.01/450.1853.1-3; **B.C.A.**490.01/439.1821.2-17;**Türksözü**,3 Şubat 1946

²⁸⁵⁸ **Vatan**, 1 Şubat 1946;**Yeni Adana**,16 Şubat 1946.

kurucularından olduğu için Çukurova teşkilatlanmasına önem vermiş, teşkilatlanmayı bizzat kendisi yürütmüştü.²⁸⁵⁹

Yapılan çalışmalar sonucunda D.P.Mersin Teşkilatı, Müteşebbis Heyet tarafından 18 Şubat 1946'da Azak Han'da 22 Nolu dairede kurulmuştu.²⁸⁶⁰ Müteşebbis Heyet; Çankaya Ticarethanesi Sahibi Fahri Merzeci,²⁸⁶¹ Eski Milletvekili Hamdi Ongun, Doktor Muhittin Omayer, Turyağ Fabrikası Müdürü Faruk Ül, Çiftçi Fevzi Kutay, Yüksek Mühendis Emrullah Aksu'dan oluşmuştu. Yapılan gizli oylama ile Hamdi Ongun Başkanlığa seçilmişti. Hamdi Ongun ve Fahri Merzeci, Vali Tevfik Sırrı Gür'ü makamında ziyaret ederek, kuruluş beyannamesini kendisine takdim etmişlerdi.²⁸⁶² Mersin D.P. Teşkilatı'nın kurulmasıyla birlikte, C.H.P.'nin Mersin'de önde gelen isimlerinden Fevzi Serdengeçti ve Tevfik Atalay partilerinden istifa etmişlerdi.²⁸⁶³ İl Teşkilatı'nın kurulmasından sonra 20 Şubat 1946'da D.P.Mersin Merkez Kaza Teşkilatı kurulmuştu.²⁸⁶⁴ Müteşebbis Heyet; Tüccar Sabri Poda, Dış Doktoru Saim Ergenekon, Avukat Yakup Çukuroğlu, Rıfat Uslu, Şemsi İşbaşaran ve Mustafa Avcı'dan oluşmuş,²⁸⁶⁵ Mersin D.P.Merkez İlçe Müteşebbis Heyeti kendi arasında gizli oylama ile iş bölüm yaparak; Başkanlığa Saim Ergenekon, Kâtipliğe Yakup Çukuroğlu, Muhasipliğe Sabri Poda seçilmişti.²⁸⁶⁶

Mersin D.P.Teşkilatı'nın kurulmasıyla birlikte, Mersin Eski Belediye Başkanı Ahmet Hallaç ve oğulları Mersin D.P.Teşkilatı'na katılmışlar,²⁸⁶⁷ etkili konuşmalarıyla tanınan Fevzi Çakmak'ın yeğeni Müfide İlhan da Mersin D.P.Teşkilatı'na girmişti.²⁸⁶⁸ D.P.'in Mersin'de teşkilatlanmasıyla, Mersin'de yaşayan Hayfavi, Şaman, Hallaçlar ve Budurlar(Beddur) Aileleri D.P'ye destek vermişlerdi.²⁸⁶⁹ Mersin'de D.P.'nin kısa zamanda teşkilatını kurması, C.H.P.'de siyaset yapan, teşkilatlanmayı iyi bilen kişilerin Müteşebbis Heyet'te yer almasından kaynaklanmıştı.

²⁸⁵⁹ Feridun Kandemir, **Siyaset Fırtınası**, Ekicigil Basımevi, Ankara, 1956, s.29.

²⁸⁶⁰ B.C.A.490.01/847.351.2-3.

²⁸⁶¹ B.C.A.490.01/439.1821.2-20.

²⁸⁶² **Cumhuriyet**,20 Şubat 1946; **Akın**,19 Şubat 1946; **Yeni Adana**,19 Şubat 1946.

²⁸⁶³ B.C.A.490.01/450.1853.1-3;**Yeni Mersin**,19 Şubat 1946; **Türksözü**,21 Şubat 1946.

²⁸⁶⁴ B.C.A.490.01/847.351.2-3

²⁸⁶⁵ B.C.A.490.01/450.1853.1-3;**Vatan**,23 Şubat 1946;**Yeni Adana**,22 Şubat 1946; **Türksözü**,21 Şubat 1946.

²⁸⁶⁶ **Türksözü**,21 Şubat 1946; **Yeni Mersin**,23 Şubat 1946.

²⁸⁶⁷ K.Çelik, “*Fransız İşgal Dönemi...*”,AAM,s.704.

²⁸⁶⁸ **Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Özel Arşivler Koleksiyonu Müfide İlhan Özel Arşivi**,15/42.

²⁸⁶⁹ **Şinasi Develi ile Yapılan Söyleyişi**,03.11.2011.

Mersin D.P.Müteşebbis Heyeti'nin kurulmasından sonra bazı kesimlerden eleştiriler gelmiş; özellikle Akın Gazetesi Sahibi Ata Çelebi, Müteşebbis Heyet'in çok silik olduğunu, başkalarının etkisinde hareket ettiklerini ve en önemlisi de partililik mefhumundan uzak kişiler olduğu eleştirisinde bulunmuştu.²⁸⁷⁰D.P.Mersin Teşkilatı, Müteşebbis Heyeti'nin başarılı bir şekilde kurulmasından sonra Adana'da bulunan Avukat Sabih Üçok, Adana D.P. Teşkilatı'nı kurmak için Mersin D.P.Teşkilatı'ndan yardım istemişti.²⁸⁷¹

Mersin D.P.Müteşebbis Heyeti, Başkan Hamdi Ongun'un konağında toplanarak; üyeler arasında kaynaşmayı sağlamak ve köy teşkilatlarını en kısa zamanda kurmak için, köy ekipleri seçilmesi ile ilgili görüş alış verişinde bulunmuşlardı.²⁸⁷²Toplantıdan sonra Mersin'de bulunan Refik Koraltan, partililerle tanışmış, teşkilat çalışmalarıyla ilgili bilgi almıştı.²⁸⁷³Belediye Seçimlerinden sonra Mersin D.P.Teşkilatı'nda büyük bir hareketlilik gözlenmiş; Haziran'da 43 mahallede Ocak Teşkilatı kurulmuş,10 gün içinde ildeki Bucak ve Köy Teşkilatları'nın tamamlanmasına karar verilmişti. Geniş katılımların olduğu D.P.'de, Başkan Hamdi Ongun, Ocak Teşkilatları'na başkanlarını kendi aralarında seçmelerini söyleyerek²⁸⁷⁴büyük bir serbestlik ortamı tanıdı. D.P. bu çalışmalarla, Mersin'de teşkilatını tam olarak kurmuştu. Vilâyet, Kaza, Nahiye ve Semt Ocakları Teşkilatları tamamlanma aşamasına gelmiş; Cumhuriyet Gazetesi'ne göre; Mersin, bu hızlı teşkilatlanmayla D.P.'nin en güçlü kalelerinden biri haline gelmişti.²⁸⁷⁵

Mersin D.P.Teşkilatı'nın ilk kongresi, 22 Kasım 1946'da D.P.binasında 52 üyeden 44 üyenin katılımı ile gerçekleşmişti. Mustafa Evcilli tarafından açılan Kongre Başkanlığı'na Hamdi Ongun, Başkan Vekilliği'ne Mehmet Karahıdırlı, Kâtipliklere Sait Erkut ve Mustafa Ongun seçilmişlerdi. Hamdi Ongun, D.P.'nin açılışını ve çalışmalarını anlatan bir konuşma yapmıştı. Heyet Raporu'nun okunup kabul edilmesinden sonra, bütçeyi yapmak ve istekleri düzenlemek adına 5'er kişiden oluşan 3 komisyon kurulmuştu.5000 liralık bütçenin kabulünden sonra D.P. Mersin Merkez İlçe İdari Kurul seçimlerine geçilmişti. İdari Heyet'e; Fahri Merzeci 34,Mustafa Evcili 26,Rıfat Uslu 23,Sait Erkurt 22 ve Sabri Poda 15 oy alarak seçilmişlerdi. Yedek Üyeliklere; Ali Fırat, Naim Gök, Ziya Güvenç, Mehmet Uz ve Yakup İnankur seçilmişti. İçel İl Kongresi

---

²⁸⁷⁰ Karamanlı, "Demokrat Parti Mersin Şubesi Açıldı", **Akın**,28 Şubat 1946.

²⁸⁷¹ **Türksözü**,4 Mart 1946.

²⁸⁷² **Akın**,21 Mart 1946.

²⁸⁷³ **Vatan**, 23 Şubat 1946.

²⁸⁷⁴ Bekir Uluğ, "Şehrimizde Demokrat Parti" **Akın**,4 Haziran 1946.

²⁸⁷⁵ **Cumhuriyet**,12 Temmuz 1946.

Delegelikleri'ne ise; Yakup Çukuroğlu, Ali Fırat, Yakup İnankur ve Mustafa Evcili seçilmişti.²⁸⁷⁶D.P. Mersin İdari Heyeti'nin seçilmesinden sonra seçilenler arasında iş bölümü yapılmıştı. Başkanlığa Fahri Merzeci, Muhasipliğe Sabri Podo, Kâtipliklere Mustafa Evcili, Şehir Teşkilatı Sorumlusu Sait Erkurt ve Köy Teşkilatı Sorumlusu Sait Erkurt seçilmişti.²⁸⁷⁷

b- Mersin'de Demokrat Parti'nin Kuruluşunda Yaşanan Sıkıntılar

D.P.Mersin'de teşkilatlanma aşamasında, C.H.P.'nin bu bölgede köklü bir şekilde teşkilat kurmasından ötürü bazı sıkıntılar yaşamıştı. Haziran 1946'da, D.P.Hamidiye Ocağı Başkanı Münip Yiğen ve arkadaşları Komisyoncu Enver Dengiz, İzzeddin Tamay, Reşat Tamay, eşi Emine Tamay, Tuha İlyeci, Mehmet Erişmiş D.P.'den istifa etmişlerdi.²⁸⁷⁸Haziran ayında D.P'den istifalar çoğalmış Kiremithane, Hamidiye ve Çiftlik Köyü'nden birçok kişi istifa ederek C.H.P'ye geçmiş,²⁸⁷⁹Elvanlı D.P. Teşkilat Başkanı Yakup Tekin partiden istifa etmişti.²⁸⁸⁰

D.P.'de yaşanan sıkıntılar Temmuz ayında da devam etmiş, Tarsus'un Kargılı Köyü'nden 31 kişi D.P.'den istifa etmiş,²⁸⁸¹4 Temmuz'da Mersin'in köylerinden 300 kişi toplu olarak istifa ederken,²⁸⁸²Akarca, Elvanlı, Turunç, Tırtar, Arpaçsakar ve Arslanköyü'nden D.P.'den toplu olarak 83 kişi istifa etmişti.²⁸⁸³D.P.'de çözümler devam etmiş; 8 Temmuz'da Bahçe, Nüzhetiye, İhsaniye ve Mesudiye Mahallesi'den 94 kişi istifa ederek C.H.P.'ye katılmıştı.²⁸⁸⁴Seçimlerin yaklaşmasıyla D.P.Mersin Teşkilatı'ndan istifalar artmış; Gözne Darısekisi Köyü ve Tarsus Kaza'sından toplu istifalar olmuştu.²⁸⁸⁵17 Temmuz'da Kiremithane Mahallesi'nden 100 kişi kütle halinde D.P. levhasını indirerek C.H.P.'ye geçmişlerdi.²⁸⁸⁶Mersin D.P.Teşkilatı'nda iç çekişmeler artmış; 300 kişi toplu bir şekilde D.P'den istifa etmişti. Genel Seçimlerin yaklaşmasıyla birlikte Merkez ile İlçe Teşkilatları arasında ihtilaflar yaşanmıştı. Silifke, Anamur, Mut ve Gülnar D.P.Teşkilatları Müteşebbis Heyeti'nde yer alan bazı isimler

²⁸⁷⁶ **Yeni Mersin**,23 Kasım 1946.

²⁸⁷⁷ **Yeni Mersin**,30 Kasım 1946.

²⁸⁷⁸ **Yeni Mersin**,15 Haziran 1946.

²⁸⁷⁹ **Bugün**,21 Haziran 1946.

²⁸⁸⁰ **Bugün**,23 Haziran 1946.

²⁸⁸¹ **Yeni Mersin**,3 Temmuz 1946.

²⁸⁸² **Yeni Mersin**,5 Temmuz 1946.

²⁸⁸³ **Yeni Mersin**,7 Temmuz 1946.

²⁸⁸⁴ **Yeni Mersin**,10 Temmuz 1946.

²⁸⁸⁵ **Bugün**,16-19 Temmuz 1946; **Yeni Mersin**,17 Temmuz 1946; **Yeni Adana**,19 Temmuz 1946.

²⁸⁸⁶ **Yeni Adana**,18 Temmuz 1946.

Milletvekili Seçimleri için kendilerine 4 adaylık verilmesini istemişler; adaylık verilme, D.P.'den de istifa ederek, seçimlere bağımsız bir şekilde gireceklerini öne sürmüşlerdi. Merkez ile İlçe Teşkilatları arasında yapılan toplantı sonucunda 3 aday üzerinde anlaşma sağlanmışsa da Merkez Müteşebbis Heyeti'nden bazı üyelerin milletvekilliklerine adaylıklarını koymaları büyük bir kavgaya neden olmuştu.²⁸⁸⁷ D.P.Üyeleri'nin bir kısmı, aday listelerinin kendilerini tatmin etmediğini ileri sürerek Vasfi Orgun'un teşvikiyle yeni bir liste hazırlamışlardı. Bu yeni listedeki isimler Refik Koraltan, Vasfi Orgun, Aslan Aslan ve Ata Çelebi'den oluşmuştu.²⁸⁸⁸ Refik Koraltan, liste krizini çözmek için bir çalışma yaptıysa da problem çözülemeyince mevcut listeden 3 kişi çıkarılarak; yerine Halil Dölek, Aslan Aslan ve Vasfi Orgun dâhil edilmişti.²⁸⁸⁹ D.P.'ye yakın olan Demokrat Gazetesi ise; olayların C.H.P. içinde yaşandığını D.P.'nin yükselişi karşısında C.H.P'lilerin anlaşmazlığa düşerek; iki guruba ayrıldıklarını yazmıştı.²⁸⁹⁰

1947'de D.P.'de bazı çözümler başlamış, Mahmudiye Mahallesi, Osmaniye Mahallesi, Bahçe Mahallesi'nden 10 kişi, Kayrakkeşlik Köyü'nden ise 41 kişi D.P.'den istifa etmişti.²⁸⁹¹ Kazanlı Köyü'nün tamamı D.P.'den istifa ederek C.H.P.'ye geçmişlerdi.²⁸⁹² 1947'de D.P.'den toplam 599 kişi istifa ederek C.H.P.'ye geçmişti.²⁸⁹³ Merkezin dışında ilçelerde de çözümler başlamış, Gülnar D.P.Başkanı Yusuf Tekin partiden istifa etmişti.²⁸⁹⁴ 25 Kasım 1947'de D.P'nin ilk kurulan Mut D.P.Teşkilatı'ndan da 16 kişi partiden istifa etmişti.²⁸⁹⁵

c- 1947-1950 Mersin D.P.Teşkilatı ve Faaliyetleri

D.P. Büyük Kongresi,5 Ocak 1947'de il ve ilçelerden gelen delegelerin katılımıyla Ankara'da toplanmıştı.²⁸⁹⁶ Genel Başkanlığa Celal Bayar'ın seçildiği

---

²⁸⁸⁷ **Yeni Mersin**,6 Temmuz 1946.

²⁸⁸⁸ **Yeni Adana**,19 Temmuz 1946; **Yeni Mersin**,20 Temmuz 1946; **Türksözü**, 19 Temmuz 1946.

²⁸⁸⁹ **Yeni Mersin**,20 Temmuz 1946; **Yeni Adana**,20 Temmuz 1946.

²⁸⁹⁰ **Demokrat**,5 Temmuz 1946.

²⁸⁹¹ **B.C.A.490.01/439.1821.2-21**;**Yeni Mersin**,17 Temmuz 1947.

²⁸⁹² **Yeni Mersin**,4 Temmuz 1947.

²⁸⁹³ **B.C.A.490.01/439.1821.2-21**.

²⁸⁹⁴ **Ulus**,19 Mart 1947.

²⁸⁹⁵ **Yeni Mersin**,26 Kasım 1947.

²⁸⁹⁶ **B.C.A.490.01/7.35.5-1**; **B.C.A.030.01/65.406.16-1**.

kongrede, Mersin Milletvekili Refik Koraltan ve Celal Ramazanoğlu, Genel İdare Kurulu'na seçilmişti.²⁸⁹⁷

Ocak Kongreleri'nden sonra D.P.İçel İl Kongresi, 27 Aralık 1947'de Kurum Sineması'nda çalışmalarına başlamıştı. Mersin, Tarsus, Silifke, Mut İlçe delegeleri, kongrede hazır bulunmalarına rağmen Anamur delegeleri vapurun Anamur'a uğramamasından kongreye katılamamışlardı. Köyden kalabalık bir dinleyici kitlesinin katıldığı kongrede; Başkanlığa Yakup Çukuroğlu, Başkan Vekilliği'ne Silifke Delegesi Sami Aslan, Kâtipliklere Gülnar Delegesi Mustafa Tol ve Mersin Delegesi Fahri Merzeci seçilmişti. Hamdi Ongun, kongrede yaptığı konuşmada dürüst ve samimi politikalarla bugüne geldiklerini, bütün engellemelere ve zorluklara rağmen yollarına devam edeceklerini söylemişti. Kongrede, D.P.Teşkilatlarının daha başarılı olması ve belli bir plan dâhilinde hareket etmek için 6 kişiden oluşan bir komisyon kurulmuştu. Kongrede üzerinde en çok durulan konu Mersin Limanı'nın yapılması konusunda gerekli girişimlerin yapılması kararlılığı olmuştu. Yapılan seçimlerde İl İdare Kurulu'na Hamdi Ongun, Yakup Çukuroğlu, Mustafa Tol, Şemsi İşbaşaran, Fevzi Kutay, Ali Emin Oğuzberk, Hidayet Sinanoğlu, Yedek Üyeliklere; Ali Fırat, Hüseyin Gündüz, Dr.Fevzi Öztelli Bahaaddin Gökçel, Ömer Nazmi Çiftçi, Halil Dölek, Dr Ziya Kazancıgil seçilmişti. Partinin İl Haysiyet Divanı'na; Dr. Vasfi Öztelli, Mehmet Özalp, Naim Gök, Mehmet Şahin ve Halit Erdem getirilmişti. D.P.Büyük Kongresi'ne ise, partiye kayıtlı üye sayısı 49.000 olduğu için 26 delege gönderilmesine karar verilmişti.²⁸⁹⁸

D.P. İl İdare Kurulu Kongresi, 30 Nisan 1948'de Akkahve'de milletvekillerinin de katılımıyla toplanmıştı. Kongre Başkanlığı'na seçilen Milletvekili Aziz Köksal kalbinden rahatsız olduğu için görevini Celal Ramazanoğlu'na bırakmıştı. Kongre Kâtipliklerine; Fahri Merzeci, Mustafa Gürkan ve Mustafa Bora seçilmişti. Milletvekili Halil Atalay, Salih İnankur, Aziz Köksal, Saim Ergenekon ile birlikte 37 delege katılmıştı. ²⁸⁹⁹Delege Hüseyin Fırat, “*Antidemokratik kanunların demokrasi prensiplerine uygun bir tarzda iyileştirilmesi, seçim kanununun tam demokratik şekilde değiştirilmesi için gerekli girişimlerin yapılması gerektiğini belirtmiştir. Çeyrek asırlık tek parti idaresinden sonra doğan demokrasi güneşinden sonra doğan demokrasi güneşi ufukları aydınlatmağa başladığı zaman bu inkılâp hamlesini Demokrat Partiye bütün millet can ve gönülden bağlandı. Bu bağın en sağlam bağ olması için bu hak ve hürriyet*

²⁸⁹⁷ M.Serhan Yücel, **Demokrat Parti**, Ülke Kitapları, İstanbul 2001,s.65.

²⁸⁹⁸ F.Köycü, “*Demokrat Parti İçel İl Kongresi*, **Demokrat** 5 Ocak 1947.

²⁸⁹⁹ **Gülek**,2 Mart 1948;**Bugün**,2 Mart 1948; **Türksözü**,2 Mart 1948;**Toros**,2 Mart 1948.

mefhumuna adeta şah damarlarımızla bir kement ve düğüm vurduk”²⁹⁰⁰ açıklamasında bulunmuştu.

1948’de D.P.İl Kongresi’nde delegeler arasında anlaşmazlıklar ve tartışmalar yaşanmış; Tarsus Delegesi Nazif Arısoy, İdare Heyeti’in son 8 ay içinde hiçbir toplantı yapmadığını, ilçeleri ihmal ettiğini söylemişti. Nazif Arısoy, sözlerinin devamında Celal Bayar’a “*Politika Cambazı*” sözlerini sarf etmesi üzerine büyük bir tartışma sonrasında salondan çıkarılmıştı. Tarsus Delegesi Reşat Ar, Tarsus seçimlerinin tüzüğe uygun yapılmadığını işaret etmişti. Müfide İlhan, Çocuk Esirgeme Kurumu’ndaki yolsuzluklara değinerek, teşkilatlarının çocuk davasına daha fazla önem vermesini istemişti.²⁹⁰¹ Tarsus Delegesi Mehmet Sıtkı Tanrıöver, Mersin’deki sel felaketinde C.H.P.’nin gösterdiği hassasiyeti gösteremedikleri açıklamasına karşın, Başkan Hamdi Ongun ise, sel felaketinde Mersin ve Tarsus Teşkilatı’nın canla başla yardım ettiği açıklamasında bulunmuştu.²⁹⁰² Delege İbrahim Gürgen, İl İdare Kurulu’nun Mersin merkez hariç diğer ilçelerle ilgilenilmediği eleştirisi karşısında, Hamdi Ongun ilçelerde başarılı kişilerin çalışmaları yürüttüğü ifadesinde bulunmuştu. Mustafa Evcili, milletvekili adaylarının belirlenmesinde Genel Merkez’in yetkisinin çok olduğunu, taşra teşkilatlarına daha çok inisiyatif hakkının verilmesi için gerekli girişimlerinin yapılmasını istemişti.²⁹⁰³ Tartışmalardan sonra İdari Heyet seçimine geçilmiş; Müfide İlhan, Hamdi Ongun, Yakup Çukuroğlu, Şemsi İşbaşaran, Hüseyin Gündüz, M. Ali Saraç ve Yakup İnankur İdari Heyet’e seçilmişlerdi.²⁹⁰⁴ Başkanlığa Hamdi Ongun, İkinci Başkanlığa Avukat Yakup Çukuroğlu, Muhasipliğe Mehmet Ali Saraçoğlu, Kâtipliğe Müfide İlhan seçilmişti.²⁹⁰⁵

1948’de D.P.Genel Merkezi, Mersin D.P.Mersin Teşkilatı’ndan Aziz Köksal, Haydar Arslan’ın Büyük Kongre toplanıncaya kadar grup toplantılarına katılmama kararı alması üzerine partiden ihraç etmiş, bu karar Genel Merkezi ile Mersin D.P. Teşkilatı’nın arasını açmış, D.P.Mersin Teşkilatı gizli bir toplantı yaparak durum değerlendirmesi yapmıştı. Mersin’den Genel Merkez’e gönderilen protesto telgrafları üzerine Genel Merkez durumu düzeltmek için Mersin Milletvekili Celal

---

²⁹⁰⁰ **Toros**,2 Mart 1948.

²⁹⁰¹ **Kadın Eserleri Kütüphanesi Müfide İlhan Özel Arşivi**,15/24;**Bugün**,2 Mart 1948;**Türksözü**,2 Mart 1948; **Yeni Mersin**,2 Mart 1948;**Cumhuriyet**,1 Mart 1948.

²⁹⁰² **Yeni Mersin**,2 Mart 1948;**Toros**,9 Mart 1948.

²⁹⁰³ **Toros**,10 Mart 1948.

²⁹⁰⁴ **Gülek**,2 Mart 1948; **Türksözü**,2 Mart 1948.

²⁹⁰⁵ **Yeni Mersin**,3 Mart 1948; **Toros**,9 Mart 1948.

Ramazanoğlu'nu Mersin'e göndermişti.²⁹⁰⁶D.P.Mersin Teşkilatı, 13 Haziran 1948'de iktidar partisini tenkit etmek için ve seçim emniyetinin sağlanması için Hamdi Ongun başkanlığında Mersin'de büyük bir miting düzenlemişti. Mitingde yapılan konuşmalarda iktidar sert bir şekilde eleştirilmişti. Sırrı Hocaoğlu yaptığı konuşmada; “ *Halk Partisi bir saray ve salon demokrasisi istiyorsa bu bir komedyadan başka bir şey değildir. Türk milletinin artık komedyaya tahammülü yoktur*”²⁹⁰⁷ ifadesinde bulunarak demokrasinin gerçek manada uygulanması gerektiğini belirtmişti.

D.P.Mersin Merkez İlçe Kongresi, 18 Aralık 1948'de 48 delegenin katılımıyla il merkez binasında yapılmıştı. Kongre Başkanlığı'na Hamdi Ongun, İkinci Başkanlığı'na Mehmet Özalp, Kâtipliklere; Müfide İlhan, Avukat Fethi Elgün seçilmişti.7000 liralık bütçenin kabulünden sonra İdari Heyet seçimine geçilmiş; Fahri Merzeci, Eyüp Doygun, Ziya Güvenç, Mustafa Evcili, Cabbar Budur, Ömer Kocabey, İsmail Sefa Çiftçi, Mehmet Savaş, Raci Arman, Şahap Gündüz, Ati Sungur, Mehmet Us İdari Heyet'e seçilmişti. İl Kongresi için 23 delege seçen kongre çalışmalarını tamamlamıştı.²⁹⁰⁸Yapılan ikinci toplantıda İdari Heyet kendi arasında yaptığı iş bölümünde Başkanlığa Fahri Merzeci, İkinci Başkanlığa emekli Albay Ömer Kösebay, Kâtipliğe Mustafa Evcili, Muhasipliğe Ziya Güvenç seçilmişti.²⁹⁰⁹İdari Heyet seçiminden sonra bir konuşma yapan Başkan Hamdi Ongun, D.P.'nin başarılarını anlattıktan sonra C.H.P.'yi eleştirerek; “ *Seçimlerde hile yapanların bu memleketin evladı olmağa denmeğe layık olmayan bedbahtlar olduğunu*” vurgulamıştı.²⁹¹⁰

D.P.Mersin İlçe Kongresi, 8 Ocak 1949'da Parti binasında toplanmıştı. Kongre Başkanlığı'na Hamdi Ongun, Başkan Vekilliği'ne Ali Fuat, Kâtipliklere; Mehmet Ali Saraçoğlu ve Münir Serim seçilmişti. Yapılan seçimlerde İdare Heyet'e; Hüseyin Fırat, Ertuğrul Yaylalı, Bahaaddin Gökçel, Mustafa Evcili, Fahri Merzeci, Rifat Uslu, Mahmut Savaş, Mehmet Ali Saraçoğlu, Yakup İnankur, Cabbar Budur, Muhittin Yıldırım, Sabri Poda ve Mehmet Us seçilmişti.²⁹¹¹D.P.İdari Heyet seçimlerinden sonra, siyaset sahnesi için önemli bir merkez olarak gördüğü Mersin Ticaret Kulübü'nün

²⁹⁰⁶ **Toros**,21 Mart 1948; **Güleğ**,22 Mart 1948;**Havadis**,2 Haziran 1948.

²⁹⁰⁷ **Cumhuriyet**,14 Haziran 1948;**Kudret**,14 Haziran 1948.D.P.Mersin Teşkilatı, Ağustos'ta yaptığı mitingde Mersin'de Rusya'nın boğazlar ile ilgili isteklerini protesto etmişlerdi. (**Son Telgraf**,16 Ağustos 1948.) D.P.İkinci Kongresi'nden sonra partide çözümler başlamış; Çeşmeli, Mezitli, Karahacılı Köyü'nden 93 kişi D.P.'den istifa etmişti. (**Havadis**,8 Temmuz 1948.)

²⁹⁰⁸ **Yeni Mersin**,19 Aralık 1948.

²⁹⁰⁹ **Toros**,21 Aralık 1948;**Yeni Mersin**, 22 Aralık 1948.

²⁹¹⁰ **Cumhuriyet**,24 Aralık 1948.

²⁹¹¹ **Yeni Mersin**,9 Ocak 1949.

yönetim kurulunu ele geçirme teşebbüsünde bulunduysa da yapılan seçimlerde, İdari Heyet, C.H.P'ye yakın olan isimlerden oluşmuştu.²⁹¹²

D.P. İl Teşkilatı, 23 Nisan geçit resminden sonra yaptıkları miting sonrası Akkahve'de kongre çalışmalarını başlatmıştı. Kongrenin açılışında bir açış nutku vermek isteyen İl Başkanı Hamdi Ongun ile delegeler arasında büyük bir tartışma başlamış; tüzükte böyle bir konuşmanın olmadığını ileri süren delegeler Hamdi Ongun'u susturmuşlardı. İki gün süren kongrede Refik Koraltan, Fuat Köprülü ve Adnan Menderes uzun süren bir konuşma yapmışlardı. Yapılan bu konuşmalarda daha çok M.P.'nin politikaları eleştirilmiş, Adnan Menderes, M.P.'nin çürük bir tahta olduğunu ve kendilerinin iki sene evvel atmış oldukları nalları toplamakta olduklarını; Adana'da 5 kişi bulabilmek için gürültü patırdı çıkardıklarını; D.P.'nin değil, M.P.'nin muvazaacı olduğunu söylemişti.²⁹¹³ Konuşmalardan sonra yapılan seçimlerde Mustafa Gürkan, Hamdi Ongun, Mehmet Ali Saraçoğlu, Mehmet Ovacık, Hüseyin Gündüz, Ali Emin Özbek, Fevzi Kutay, Hüseyin Fırat İdari Heyet'e seçilmişti.²⁹¹⁴ Havadis Gazetesi'ne göre D.P.'nin bu tavrının nedeni, M.P.'nin kurulmasından duyduğu kaygının yansımalarından kaynaklanmıştı.²⁹¹⁵

D.P.'nin İkinci Büyük Kongresi, 20 Haziran 1949'da yurdun çeşitli yerlerinden gelen 1700 delegenin katılımı ile Ankara Devlet Sergi Salonu'nda toplanmıştı.²⁹¹⁶ İdari Heyet seçimlerini yapan D.P.İçel İl Teşkilatı, Kongre'ye Yakup Çukuroğlu, Hamdi Ongun, Müfide İlhan, İmat Sevim, Hasan Yılmaz, Hüseyin Fırat, Tahsin Soylu, Fethi Elgün, Ziya Güvenç, Vasfi Öztelli, Kasım Ekenler, Mustafa Bora, Nazif Arısoy, Halit Erdem, Hidayet Sinanoğlu, Hüseyin Ovacık, Mustafa Tol, Salih İnankur ve Aziz Köksal'dan oluşan ekiple katılmıştı.²⁹¹⁷ Müfide İlhan'ın bu kongrede, partinin gidişatından memnun olmadığını, ideallerinin yıkıldığını söylediği iddia edilmişti.²⁹¹⁸

1950 D.P. Merkez İlçe Kongresi, 23 Ocak 1950'de Akkahve'de yapılmıştı. Kongre Başkanlığı'na Hüseyin Fırat, Kâtipliklere; Müfide İlhan ve Fethi Elgün seçilmişti. Kongreye katılan Dr. Tahsin Soylu, hem çalışma raporunu hem de partinin izlediği politikaları eleştirince, kongrede kısa süreli bir tartışma yaşanmıştı. Müfide

²⁹¹² B.C.A.490.01.160.642.1-107.

²⁹¹³ Kudret, 14 Haziran 1948.

²⁹¹⁴ Yeni Mersin, 26 Nisan 1949.

²⁹¹⁵ Rıza Atilla "İçel'de Partiler Üçleşti," Havadis, 7 Aralık 1949.

²⁹¹⁶ M. Albayrak, Türk Siyasi Tarihinde... s.84.

²⁹¹⁷ Kadın Eserleri Kütüphanesi Müfide İlhan Özel Arşivi, 15/23; Yeni Mersin, 20 Haziran 1949.

²⁹¹⁸ B.C.A.490.01/439.1821.2-17.

İlhan, parti işlerinin çok önemli olduğunu, partide görev alacak kişilerin her durumda görev başına koşmaları gerektiğini, hatta evlerinde cenaze dahi bulursa kapıyı kilitleyip parti görevlerini yerine getirmeleri gerektiğini vurgulamıştı. Eleştirilere cevap veren Başkan Hamdi Ongun, “*Demokrat Partinin ne istimlâk ettirecek arsaları, ne tahsisatı mesturesi ve ne de bankaları vardır.*” diyerek partinin yaşamasının partililerin yapacağı maddi ve manevi yardımlarla olacağını söylemişti. Yapılan ikinci toplantıda, Müfide İlhan, Raci Arman, Mustafa Evcili, Eyüp Doygun, Mahmut Savaş, Fethi Elgün ve Yakup Çukuroğlu İdari Heyet’e seçilmişlerdi. İl Kongresi’ne gidecek Delejeliklere; Fethi Elgün, Eyüp Doygun, Yakup Çukuroğlu, Ali Toylu, Mustafa Evcili, Mahmut Savaş, Ali Gürsoy, Gıyasettin Ongun, Mehmet Özalp, Raci Arman, Ziya Güvenç, Ömer Ocak, Müfide İlhan, Yahya Diri ve Cevat Türkyılmaz seçilmişti.²⁹¹⁹

Mersin Merkez İlçe Kongresi’nden sonra İl Kongresi hazırlıkları başlamış; D.P.’nin 4. İl Kongresi 26 Şubat 1950’de Akkahve’de toplanmıştı.²⁹²⁰ Kongrenin belkemiğini seçimlerin dürüst bir şekilde yapılması için alınacak önlemler konusu olmuştu.²⁹²¹ Kongre Divan Başkanlığı’na Mustafa Bora, İkinci Başkanlığa Fahri Merzeci, Kâtipliğe Fethi Elgün seçilmişti. Hamdi Ongun yaptığı konuşmada D.P.’nin Mersin ve köylerde her gün biraz daha kuvvetlendiğini, üye sayısının 71.617 kişiye ulaştığını, C.H.P.’nin bütün engellemelerine rağmen çalışmalarına devam ettiklerini söylemişti. Dr. Tahsin Soylu, Hamdi Ongun’un konuşmasını eleştirerek; “*Çalışma raporunu iki kısma ayırıyorum. Birinci Kısım morfin, ikinci kısım antropindir.*” diyerek D.P.’yi eleştirenlerin kara listeye alındığını, varsa böyle bir kara liste bunun açıklanması gerektiğini belirtmiş, sözlerinin devamında; “*Gerçekleri ortaya çıkarmak suç ise sözlerimizden şimdiden vazgeçelim. Hakikatleri olduğu gibi göstermekten kaçınan ve edebiyat yaparak kongreyi aldatmak isteyen idareciler bilmiş olsunlar ki kendi kendileri aldatıyorlar. Taze kuvvetlere yeni hamlelere ihtiyaç vardır. Halk Partisi karşımızda dev gibi teşkilatlarıyla hareket halindedir.*” diyerek Mersin Teşkilatı’nın iddia edildiği kadar güçlü olmadığını vurgulamıştı.²⁹²²

Tarsus D.P.İlçe İdare Kurulu Üyesi Nazif Arısoy, İl İdare Kurulu Raporu’nun tamamen şişirme olduğunu; D.P.’nin kalesi olarak görülen Mersin’in Parti Teşkilatı olarak yeniden yapılandırılması gerektiğini öne sürmüştü. Müfide İlhan da,

²⁹¹⁹ **Havadis**,24 Ocak 1950; **Toros**, 24 Ocak 1950.

²⁹²⁰ **B.C.A.**490.01./439.1821.2-1.

²⁹²¹ Müfide İlhan, “*Kongre*”**Toros**,26 Şubat 1950;Orhan Birgit, “*İçel Demokrat Parti Kongresi Dolayısıyla*” **Havadis**,4 Mart 1950.

²⁹²² **Havadis**, 28 Şubat 1950; **Gülek**,28 Şubat 1950.

milletvekillerinin bırakın köy köy dolaşmalarını, Mersin’de toplu konuşma bile yapmadıklarını öne sürerek; “ *Demokrat Partinin bu zihniyeti devam edecek olursa ona bel bağlayanlar derin bir sükûta hayale uğramış olurlar. Şahsi gayeler peşinde koşanlara maşa olmayacağız*” ifadesinde bulunmuştu. Hamdi Ongun, eleştirilere cevap vererek; kara listenin var olduğunu; fakat bunun gizli tutulması gerektiğini, dinleyiciler arasında C.H.P.’lilerin de olabileceğini söylemişti. Bütçelerinin yetersiz olduğunu, 70 binden daha fazla üyeleri olmalarına rağmen üyelerin partiye gerekli yardımları yapmadıklarını ileri sürmüştü; Mersin Limanı’nın yapımını ise, iktidara geldikleri zaman çözeceklerini vurgulamıştı.²⁹²³ Kongredeki tartışmalarla birlikte D.P.İl Teşkilatı’nda fikir ayrılıkları su yüzüne çıkmış, bu ayrılıklar İlçe Teşkilatlarına da yansımıştı. İl Kongresi’nde ortaya çıkan ayrılıklar, milletvekilliği için aday belirleme sürecinde de devam etmiş, Müfide İlhan’ın aday listesinde olmaması basın tarafından sürpriz olarak değerlendirilerek, krizin aşılama durumu ayrılıkların derinleşeceği yorumu yapılmıştı. Raporun kabul edilmesinden sonra seçimlere geçilmiş, Hamdi Ongun, Müfide İlhan, Fahri Merzeci, Ali Emin Oğuz, Mehmet Ali Saraçoğlu, Hüseyin Fırat, Mehmet Ovacık, Fethi Elgün, Sami Çalık İdari Heyet’e seçilmişti.²⁹²⁴

1950 D.P.’den istifalar artmış, D.P.Tekke Mahallesi Ocak Başkanı Ahmet İşler, teşkilat içerisindeki çekişmeleri öne sürerek D.P.’den istifa etmişti.²⁹²⁵ Bozan, Takanlı, Akarca, Elvanlı, Sıraç, Sorkun, Ohut, Çiftelinar Köyü’nden 250 kişiye yakın kişi D.P.’den istifa etmişti.²⁹²⁶ Frengülüs Köyü’nde de 150 kişi D.P.’den istifa ederek C.H.P.’ye katılmıştı.²⁹²⁷ D.P.Mersin Teşkilatı, Mart 1950’de seçimler öncesi D.P.’nin düzenlediği Adana mitingine katılmıştı. Mersin D.P. Teşkilat Üyesi Müfide İlhan bir konuşma yapmış,²⁹²⁸ mitingden sonra yapılan Adana İl Kongresi, Mersin’den gelen delegelerin katılımıyla daha güçlü bir durum arz etmişti.²⁹²⁹ Bu Kongre ile birlikte D.P., Güney illerinde güçlenmeye başlamış; halk kitle halinde D.P. saflarına katılmaya başlamıştı.²⁹³⁰

D.P.İl Teşkilatı arasındaki ihtilaflar, İl Genel Meclisi için belirlenecek adaylık sürecinde de devam etmişti. C.H.P. ve M.P. nizamnamelerine göre seçtikleri adayları 25

²⁹²³ **Gülek**, 28 Şubat 1950; **Havadis**, 28 Şubat 1950.

²⁹²⁴ **Havadis**, 15 Mart 1950; **Gülek**, 6 Nisan 1950.

²⁹²⁵ **Gülek**, 22 Şubat 1950.

²⁹²⁶ **Havadis**, 25 Mart 1950; **Gülek**, 8 Nisan 1950.

²⁹²⁷ **Gülek**, 6 Nisan 1950.

²⁹²⁸ **Yeni Ses**, 8 Mayıs, 1950.

²⁹²⁹ **Zafer**, 5 Mart 1950.

²⁹³⁰ Cihad Baban, “Adana Demeci ve Muhalefet Yolu” **Zafer**, 8 Mart 1950.

gün önceden İlçe Seçim Kurulu Başkanlıkları'na bildirdikleri halde D.P.zamanında aday listesini Seçim Kurulu'na vermemişti. D.P.tüzüğü'nün 56.Maddesi'ne göre; İl Genel Meclisi, adayları seçme yetkisini İdare Kurulu'nun onayı ile İlçe İdare Kurulu'na vermişti. İlçe İdare Kurulu, tüzük hükümlerine uyarak adayları seçmiş; İl İdare Kurulu'na bildirmişti. D.P.İl İdare Kurulu, ilçe tarafından seçilen adayları zayıf olduğunu bildirerek tasdik etmiş; ayrı bir liste düzenlemek için bütün ocak ve bucak başkanlarını toplantıya çağırılmıştı. Toplantıya katılan 97 delegenin verdiği gizli oylarla Avukat Yakup Çukuroğlu, Mustafa Evcili, Raci Arman Bahaattin Gökçel, Eyüp Uçkun, Mahmut Savaş, Ali Toylu, Mustafa Ongun seçilmişti. Seçim Kurulu'na listenin verilmemesi, ilk listenin ise partililer tarafından seçilmemiş olmasından liste değişikliği büyük tartışmalara neden olmuştu.²⁹³¹

D.P.Genel Merkezi, kendisine gelen şikâyetler üzerine olayları incelemesi için Parti Müfettişi Fikri Apaydın'ı Mersin'e göndermişti. İlk listede oy kullanan partililer listelerinde ısrar ederek haklı olduklarını beyan etmişlerdi. Yapılan incelemeler sonucunda C.H.P.tarafından gösterilen adayların güçlü olması nedeniyle Mustafa Evcili, Mahmut Savaş, Ali Toylu, Mustafa Ongun listeden çıkarılarak yerlerine Fethi Elgün, Zeki Ayan, Fethi Hallaç ve İmad Sevim yerleştirildiği tespit edilmişti. Yapılan görüşmeler sonucunda Fethi Elgün, Zeki Ayan ve Fethi Hallaç listeden çıkarılmış; D.P. seçimlere Yakup Çukuroğlu, Raci Arman, Bahaattin Gökçel, Eyüp Uçkun ve İmdad Sevin olmak üzere sadece 5 aday ile katılmak durumunda kalmıştı.²⁹³² Parti Teşkilatı'nda yaşanan bu olaylar merkez ve köylerde halkın D.P.'ye bakış açısını değiştirmeye ve D.P.'den çekilmelere neden olmuştu.²⁹³³ D.P.Mersin Merkez İlçe Başkanı Raci Arman, her siyasi partinin mensupları arasında bu tür ihtilafların ve anlaşmazlıkların çıkmasının normal olduğunu ana davadan taviz verilmediği sürece sorun teşkil etmeyeceğini belirtmiş,²⁹³⁴ liste krizi, D.P.İl Merkezi ile Taşra Teşkilatları arasındaki ihtilafları derinleştirmişti.

D.P. 1951 İl Kongresi'ne Adnan Menderes ve Refik Koraltan katılacağını açıklamıştı. Kongre, 25 Mayıs 1951'de Akkahve'de delegelerin katılımıyla yapılmıştı. Kongre Başkanlığı'na Mustafa Nuri Gürkan, İkinci Başkanlığı'na Yakup Çukuroğlu,

---

²⁹³¹ **Toros**,12 Ekim 1950.

²⁹³² **Bugün**,7 Ekim 1950;**Yeni Mersin**,4 Ekim 1950.

²⁹³³ **14 Mayıs**,31 Ekim 1950.

²⁹³⁴ Mustafa Remzi Gürcan, “*Siyasi Parti Mensupları ve Raci Armanın Görüşü*” **14 Mayıs**,2 Kasım 1950.

Kâtipliklere Hüseyin Kara ve Hikmet Ilgaz seçilmişti.²⁹³⁵ Yakup Çukuroğlu, “*Parti içi hizipleşmelerden artık kurtulmalıyız. İçel’in horozlarının bile Demokrat diye öttüğünü iddia ederiz.*” diyerek parti içi çekişmelerden kurtulmak gerektiğini vurgulamıştı. Kongrede, Hamdi Ongun ile delegeler arasında tüzükte oylamaya katılma şartları ile ilgili tartışma yaşanmış, İbrahim Dülger, “*D.P.içinde bazı çıbanlar türemiştir, bunları ameliyat etmenin zamanı gelmiştir.*” diyerek Hamdi Ongun’u eleştirmişti.²⁹³⁶ C.H.P.’ye yakınlığı ile bilinen Gülek Gazetesi, D.P.Mersin Teşkilatı’nda gruplaşmaların arttığını, Hamdi Ongun, Fahri Merzeci ve Raci Arınan Grubuna karşı etrafında topladığı Nusayrilerle(Eti Türkü) büyüyen Münir Serin Grubunun olduğunu iddia etmişti.²⁹³⁷D.P.İl Teşkilatı içersindeki gruplaşmalar Adnan Menderes’i rahatsız etmiş; Adnan Menderes, yaptığı konuşmada Hamdi Ongun’u destekleyerek ona yapılan saldırıların yersiz ve haksız olduğunu belirtmişti.²⁹³⁸Tartışmalardan sonra İdari Heyet’e; Edmon Barbur, Hamdi Ongun, Mustafa Bora, Yakup Çukuroğlu, Emin Erensoy, Ali Emin Oğuzberk, Mehmet Ulaş ve Ziya Güvenç seçilmişti.²⁹³⁹Başkanlığa Ticaret Odası Başkanlığı’nı da yürüten Fahri Merzeci oy çokluğu ile seçilmişti.²⁹⁴⁰

D.P.Mersin Teşkilatı’nda yaşanan bu sorunlar, özellikle Müfide İlhan’ın Belediye Başkanlığı meselesinde farklı yaklaşımlar sonucunda, Hamdi Ongun ile Fahri Merzeci’nin başını çektiği iki grup hareketine dönüşmüştü.²⁹⁴¹

4-1946-1950 D.P. Mersin (İçel) Ocak ve Bucak Teşkilatları

D.P.’nin Mayıs 1946’da teşkilatlanma çalışmaları hızlanmış; D.P.Kiremithane Ocak Teşkilatı kurulmuştu. Müteşebbis Heyet; Ahmet Şükrü Sümen, Muharrem Okalın, İrfan Uran, Ahmet Gürsey ve Hayri Atahan’dan oluşmuştu.²⁹⁴²

Haziran ayında Mahmudiye Ocak Teşkilatı kurulmuş; Müteşebbis Heyet; Ömer Gür, Baki Harma, Kuyumcu Yusuf Eyyuğ, Komisyoncu Aziz Atınç ve Manifaturacı Arif Demir’den oluşmuştu.²⁹⁴³Nüzhetiye Ocak Teşkilatı Müteşebbis Heyet’i; Selim

²⁹³⁵ **Siyaset**,21 Mayıs 1951; **Yeni Mersin**,27 Mayıs 1951

²⁹³⁶ **Yeni Mersin**,29 Mayıs 1951; **Siyaset**,28 Mayıs 1951.

²⁹³⁷ **Gülek**,26 Mayıs 1951.

²⁹³⁸ **Gülek**,30 Mayıs 1951.

²⁹³⁹ **Tarsus**,28 Mayıs 1951.

²⁹⁴⁰ **Ali Murat Merzeci Özel Arşivi**, 17.12.1951 tarihli yazı

²⁹⁴¹ **Gülek**,25 Eylül 1952;**Ali Murat Merzeci Özel Arşivi**, 17.12.1951 tarihli yazı.

²⁹⁴² **Akın**,31 Mayıs 1946.

²⁹⁴³ **Akın**,5 Haziran 1946.

Harma, Tevfik Atalay, Salih Tizdar, Poli Şaşati ve Hasan Pozcu'dan oluşmuştu.²⁹⁴⁴ Halil Dölek, C.H.P.'den istifa ederek D.P.'ye geçmiş ve kendisinin yakın bir zamanda D.P.'nin Taşucu Teşkilatı'nı kuracağı söylenmişti.²⁹⁴⁵

D.P. Ocak Kongreleri, Kasım 1947'de başlamış; D.P.Hamidiye Ocak Kongresi, 19 Kasım 1947'de yapılmış; Ocak İdari Heyeti'ne; Vahip Akar, Zeki Aytaç, Ahmet Ermin, Gani Tümen ve Yusuf Tugay seçilmişti. 18 Kasım 1947'de yapılan D.P.Nüzhetiye Ocak Kongresi'nde İdari Heyet'e Mustafa Adliğ, Tevfik Erdem, Mehmet Hallaç, Aziz Altınç ve İsa Balkan seçilmişlerdi.²⁹⁴⁶

D.P.Mahmudiye Ocak Kongresi, 19 Kasım 1947'de Mahmudiye Mahallesi'ndeki binasında toplanmış; İdari Heyet'e; Duran Türker, Mehmet Debbağ, Baki Hayvafi, Mustafa Demirel, Ahmet Adliğ seçilmişti.²⁹⁴⁷

D.P.Bahçe Ocak Kongresi, 25 Kasım 1947'de Bahçe Ocağı Binası'nda toplanmış; Kongre Başkanlığı'na H.Ali Sancar, Başkan Vekilliği'ne Yusuf Kont, Kâtipliklere; Süleyman Uygugül ve Yasin Karay seçilmişti. Dileklerden sonra İdari Heyet seçimine geçilmiş, Yusuf Rezzaki, Yakup Ayhan, Ahmet Hallaç, Yusuf Kont, Yasin Karaçay, Ali Oyan, Yedek Üyeliklere ise; Sait Tazagül, Ali Sancar, Ahmet Tüzel, Zeki Azmer, Bedir Zeka, Süleyman Sarıgül ve Şaban Antmen seçilmişlerdi.²⁹⁴⁸

D.P. Ocak Kongreleri Kasım ve Aralık ayında yapılmış, 22 Kasım 1948'de yapılan D.P. Mahmudiye Ocak Kongresi'nde yapılan gizli oylama ile İdari Heyet'e; Başkanlığa Mehmet Varinli, İkinci Başkanlığa Sabahattin Saydam, Muhasipliğe İzzet Yıldırım, Kâtipliğe Rıfat Kocabaşla seçilmişti.²⁹⁴⁹ Nusratiye D.P.Ocak Kongresi 2 Aralık 1948'de Avukat Hüseyin Fırat'ın Başkanlığı'nda yapılmıştı. Kongrede milletvekili sayısının azaltılması ve din işleriyle ilgilenilmediği, 3 ayda imamların yetiştirilmesinin yetersiz olduğu üzerinde durulmuştu. Gizli oy ile yapılan İdari Heyet'e; Hüseyin Fırat, Mehmet Ali Özlü, Yusuf Uyanık, Yahya Günsur, Arif Çatalyürek, Yedek Üyeliklere ise; Mustafa Altınç, Mehmet Buğdaycı, Kemal Özlü, Hüseyin Belgesay,

---

²⁹⁴⁴ Akın, 7 Haziran 1946.

²⁹⁴⁵ Akın, 22 Haziran 1946.

²⁹⁴⁶ Yeni Mersin, 20 Kasım 1947.

²⁹⁴⁷ Yeni Mersin, 21 Kasım 1947.

²⁹⁴⁸ Havadis, 25 Kasım 1947; Yeni Mersin, 26 Kasım 1947.

²⁹⁴⁹ Yeni Mersin, 23 Kasım 1948.

Hilmi Kılınçöte seçilmişti. Bucak Kongresi'ne Şemsi İşbaşaran, Ali Fehmi Turan, Mustafa Peşken, Rasim Aras Naci Sucu delege olarak seçilmişlerdi.²⁹⁵⁰

D.P.Bahçe Mahallesi Ocak Kongresi,12 Aralık 1948'de ilçe binasında toplanmıştı. Kongre Başkanlığı'na Fahri Merzeci, Başkan Vekilliği'ne Ali Sancar, Kâtipliklere; Cevdet Kösel ve Zeki Özönur seçilmişti. D.P.politikalarını halka duyuracak bir gazete çıkarılması konusunda fikir birliğine varılmıştı. Yapılan seçimde Ocak İdari Heyeti'ne; Ali Sancar, Cevdet Kösel, Yasin Karaçay, Ali Tanınmış, Bedrettin Zeka, Cafer Yüksel ve Zeki Özönur, Yedek Üyeliklere; İbrahim Aytekin, Yasin Soy, Süleyman Yener, Sait Hallaç, Reşat Gümüşöz, Bucak Kongresi Delegelikleri'ne ise; Cevdet Kösel, Ali Tanınmış, Bedrettin Zeka, Cafer Yüksel, Yasin Soy, Mithat Yüzgeç ve Ahmet Şerif seçilmişlerdi. Ocak İdari Heyeti'nde yapılan iş bölümünde Ocak Başkanlığı'na Cevdet Kösel, İkinci Başkanlığa Ali Sancar, Muhasipliğe Yasin Karaçay, Kâtipliğe Bedrettin Zeka seçilmişti.²⁹⁵¹

Aralık 1949'da D.P. Bucak ve Ocak Kongre çalışmaları başlamış; Mersin D.P. Üyesi Müfide İlhan, bu yılki Bucak ve Ocak Kongrelerine seçimden ötürü daha fazla önem verilmesine vurgu yapmıştı.²⁹⁵²30 Kasım 1949'da D.P.Tece Ocak Kongresi toplanmış; İdari Heyet'e; Başkanlığa Mehmet Kara, İkinci Başkanlığa Emin Alkış, Kâtipliğe Hasan Kunte, Üyeliğe Hasan Gök seçilmişti.²⁹⁵³D.P.Kargıpınar Ocak Kongresi,20 kadın üyenin de katılımıyla 2 Aralık 1949'da toplanmıştı. Başkanlığa Süleyman Güldalı, Muhasipliğe Ahmet İncir, Kâtipliğe Mahmur Türkmen, Üyeliğe Mustafa Kara seçilmişti.²⁹⁵⁴

D.P.Çeşmeli Köyü Ocak Kongresi, 4 Aralık 1949'da toplanmış; Kadın Üye Meryem Türer; “ *Halimiz harap işleri ciddiye alıp gayret gösteriniz. Son ümidimiz Demokrat Partidir. Bizi Aydınlatın, öğretin ne lazımsa yapmaya hazırız. Yeter artık*” diyerek feryatta bulunmuştu. İdari Heyet'e; Başkanlığa Veli Saygı, İkinci Başkanlığa Hasan Fehmi Gündiken, Muhasipliğe İbrahim Totuş, Kâtipliğe Emin Yıldız, Üyeliğe Hüseyin Türer seçilmişti.²⁹⁵⁵

---

²⁹⁵⁰ **Toros**,3 Aralık 1948.

²⁹⁵¹ **Yeni Mersin**,16 Aralık 1948.

²⁹⁵² Müfide İlhan, “*Parti Kongrelerinde Hatıra Gönüle Bakılmadan Memleket Hayrına Konuşalım*” **Toros**,29 Kasım 1949.

²⁹⁵³ **Toros**,1 Aralık 1949.

²⁹⁵⁴ **Toros**,3 Aralık 1949.

²⁹⁵⁵ **Toros**,6 Aralık 1949.

D.P.Mahmudiye Ocak Kongresi, 4 Aralık 1949'da toplanmıştı. Yapılan gizli seçimde İdari Heyet'e; Fethi Elgün, Duran Türker, Mehmet Varinli, Zeki Kızıltan, Rıfat Kocabaş, Sıtkı Tosun ve Hakkı Yaşar seçilmişti.²⁹⁵⁶

D.P.Bahçe Ocak Kongresi, 5 Aralık 1949'da toplanmış; İdari Heyet'e; Zeki Özönur, Sabri Akcan, Ali Aytekin, Kerim Ömür, Mahmut Gemili, Mikdat Yüzgeç, Hasan Erkol, Mahmut Bodur, Mehmet Yosunlu seçilmişti. D.P.Kiremithane Ocak Kongresi, 5 Aralık 1949'da toplanmıştı. İdari Heyet'e; Ahmet Akdağ, Ahmet Gürsoy, Rüştü Tatan, Cemil Hayfavi, Mahmut Yüksel, Reşat Dalay, Hayri Atahan, Kemal Avcı seçilmişti.²⁹⁵⁷

D.P.İhsaniye Ocak Kongresi, 6 Aralık 1949'da Parti binasında toplanmıştı. Dilekler arasında partiye ait bir bando teşkilatının kurulması kabul edilmişti. Yapılan gizli oylama ile İdari Heyet'e; Başkanlığa İbrahim Açıker, İkinci Başkanlığa Mustafa Mete, Kâtipliklere; Kemal Kodallı, Mustafa Kuyumcu, Muhasipliğe Mehmet Canatar seçilmişti.²⁹⁵⁸D.P.Osmaniye Ocak Kongresi,9 Aralık 1949'da parti binasında yapılmıştı. Kongre Başkanlığı'na Dr. Tahsin Soylu, İkinci Başkanlığa Hüseyin Fırat, Kâtipliklere; Mustafa Evcili ve Hüsnü Özlü seçilmişti. Hüseyin Fırat iktidarın baskılarına rağmen D.P'nin Mersin'de gün geçtikçe daha da güçlendiğini söylemişti. Gizli oy ile İdari Heyet'e; Başkanlığa Ömer Çopur, İkinci Başkanlığa İsmail Safa Çiftçi, Muhasipliğe Ali Zıyan, Kâtipliğe Hüsnü Özlü, Üyeliğe Durmuş Ali Toksoy seçilmişti.²⁹⁵⁹

11 Aralık 1949'da D.P.Tömük Bucak Kongresi toplanmış,²⁹⁶⁰1950 Seçimlerinin önemine vurgu yapıldıktan sonra İdari Heyet'e; Mustafa Toylu, Osman Yavuz, İbrahim Küçük, Ömer Güner, Remzi Menlik, Dede Yıldız, Mehmet Çelik, Mustafa Hayta, Ömer Karaca, Mustafa Avcı seçilmişti. Aynı tarihte yapılan D.P.Nüzhetiye Ocak Kongresi, kayıtlı üyelerin katılımıyla toplanmıştı. İdari Heyet'e; Salih Dizdar, Mehmet Hallaç, Mustafa Adliğ, Aziz Altınç, Vasfi Öztelli, Tevfik Atalay, Mustafa Oğuz seçilmişti. Kiremithane Bucak Kongresi'ne gidecek Delejeliklere; Vasfi Öztelli, Salih Dizdar, Mehmet Hallaç, Aziz Altınç, Mustafa Adliğ seçilmişti. D.P.Camişerif Ocak Kongresi, Hüseyin Fırat Başkanlığı'nda toplanmıştı. Çalışma raporundan sonra yapılan İdari

---

²⁹⁵⁶ **Toros**,6 Aralık 1949.

²⁹⁵⁷ **Toros**,7 Aralık 1949.

²⁹⁵⁸ **Toros**,8 Aralık 1949.

²⁹⁵⁹ **Toros**,9 Aralık 1949.

²⁹⁶⁰ Hüseyin Fırat, *Demokrat Parti Kongreleri*, **Toros**,14 Aralık 1949.

Heyet'e; Hakkı Kale, Abdulkadir Akkuş, Mehmet Ali Saraçoğlu, Zeki Güler, Dr Tahsin Soylu, Mehmet Us, Rıfat Van, Yakup Çukuroğlu ve Mustafa Çınar seçilmişti.²⁹⁶¹

D.P.Hamidiye Ocak Kongresi,12 Aralık 1949'da İlçe Başkanı Raci Arman'ın Başkanlığı'nda yapılmıştı. İdari Heyet'e; Zeki Aytas, Muzaffer Erkurt, Ganim Tümen, Ahmet Seyçen, Davut Albayrak seçilmişti.²⁹⁶²D.P.Nusratiye Ocak Kongresi,14 Aralık 1949'da Mahmudiye Parti binasında yapılmıştı. Daha verimli çalışmak için üyelerin daha özverili çalışma yapmasına karar verildikten sonra yapılan seçimlerde Başkanlığa Hüseyin Fırat, İkinci Başkanlığa Mehmet Ali Özlü, Muhasipliğe Yusuf Uyanık, Kâtipliğe Sami Tekgönül, Üyeliğe Ahmet Özgerek seçilmişti.²⁹⁶³

D.P.Kiremithane Bucak Kongresi, Bucak Teşkilatı'na bağlı Ocak Teşkilatları'nın katılımıyla 16 Aralık 1949'da Kiremithane D.P.binasında yapılmıştı. Kongre Başkanlığı'na İbrahim Güren, İkinci Başkanlığa Mehmet Varınlı, Kâtipliklere Sabri Akcan ve Ali Aytekin seçilmişti. Delege Mehmet Yosunlu, C.H.P.'nin Amerika'dan aldığı kredileri yanlış yerlerde kullandığı eleştirisinde bulunmuştu.²⁹⁶⁴D.P.Mesudiye Ocak Kongresi,17 Aralık 1949'da Mahmudiye D.P. binasında ocağa kayıtlı üyelerin katılımıyla toplanmıştı. Ocağın diğer kongrelerden farkı,30 kadın üyenin katılımıyla gerçekleşmiş olmasıydı. Kongre Başkanlığı'na Hamdi Ongun, İkinci Başkanlığa Tahsin Soylu, Kâtipliklere; Turhan Özgüne ve Müfide İlhan seçilmişti. Kongrede daha çok Mersin Limanı'nın kısa bir zaman içinde yapılması üzerinde durulmuştu. Gizli oyla yapılan İdari Kurul seçiminde Müfide İlhan, Ahmet Yıldız, Hamdi Tuncer, Melek Baysal, Ahmet Esgin, Kenan Sığır, Mustafa Evcili, Bekir Şarman, Hacı Ali Yanardağ seçilmişti.²⁹⁶⁵

D.P.Mahmudiye Bucak Kongresi, ocaklardan gelen delegelerin katılımıyla 20 Aralık 1949'da toplanmış, yoklama yapıldıktan sonra Kongre Başkanlığı'na Hüseyin Fırat, İkinci Başkanlığa Fethi Elgün, Kâtipliklere Zeki Kızıltan ve Cevat Türkyılmaz seçilmişti. Kongrede C.H.P.'nin ülkeye ve Mersin'e artık faydalı olmadığı üzerinde durulmuştu. Gizli oylama ile yapılan seçimlerde; Mehmet Varinli, Fethi Elgün, Hakkı

---

²⁹⁶¹ **Toros**,13 Aralık 1949.

²⁹⁶² **Toros**,14 Aralık 1949.

²⁹⁶³ **Toros**,15 Aralık 1949.

²⁹⁶⁴ **Toros**,17 Aralık 1949.Kiremithane Ocak Teşkilatı, cami inşaatı için usulsüz para topladıkları için yapılan inceleme sonucunda mahkemeye verilmişlerdi. (**Seyhan**,21 Kasım 1949)

²⁹⁶⁵ **Toros**,18 Aralık 1949.

Yaşar, Emin Meydan, Seyfettin Erkan, İbrahim Tosun, İsmail Safa Çiftçi İdari Heyet'e girmişlerdi.²⁹⁶⁶

D.P.Camişerif Bucak Kongresi, ocaklardan gelen delegelerin katılımıyla 22 Aralık 1949'da toplanmış, yoklama yapıldıktan sonra Kongre Başkanlığı'na Hüseyin Fırat, İkinci Başkanlığa Raci Arman, Kâtipliklere; Rıfat Arda ve Turhan Özgüner seçilmişti. İdari Heyet'e; Dr. Tahsin Soylu, Kemal Özlü, Reşat Alpar, Kemal Özlü, Fethi Turan, Yakup Çukuroğlu, Emin Taylan ve Osman Özmen seçilmişti.²⁹⁶⁷

D.P.Mahmudiye Ocak Kongresi, Belediye Başkanları ve kalabalık bir partilinin katılımıyla 3 Kasım 1950'de toplanmıştı. Yapılan seçimlerde İdari Heyet'e; Münir Serin, Reşit Yıldırım, Mehmet Debbağ, Raci Erman ve Muharrem Sürmeli seçilmişti.²⁹⁶⁸ 1950 Mezitli Bucak Kongresi, İl Başkanı Hamdi Ongun, Bedi Ersan ve Salih Yıldırım katılmıştı. Yapılan seçimde İdari Heyet'e; Başkanlığa Mehmet Ulaş, İkinci Başkanlığa Ali Özsoy, Muhasipliğe Osman Türkay, Kâtipliğe Ahmet Akkuş, Üyeliklere; Ömer Şenyar, Davut Aydın ve Mehmet Yılmaz seçilmişti.²⁹⁶⁹ D.P.Camişerif Ocak Kongresi, 5 Kasım 1950'de yapılmıştı. İdari Heyet'e; Başkan Reşat Alp, İkinci Başkan Hakkı Kale, Kâtipliğe Fırat Çınar, Muhasipliğe Şükran Öncel, Üyeliğe Halit Oktar seçilmişti.²⁹⁷⁰

D.P.Hamidiye Ocak Kongresi, 8 Kasım 1950'de yapılmıştı. İdari Heyet'e; Vehip Eker, İkinci Başkan Mustafa Topay, Kâtipliğe Yunus Demiralev, Muhasipliğe Yusuf Oruç, Üyeliğe Sait Daniş seçilmişti.²⁹⁷¹ D.P.Kiremithane Ocak Kongresi, 17 Kasım 1950'de yapılmış, Kongrede Mersin Limanı'nın yapılması için Cumhurbaşkanı'na mektup yazılmasına karar verilmişti. Dileklerden sonra yapılan seçimlerde Başkanlığa Ahmet Gürsoy, İkinci Başkanlığa Adil Kanun, Muhasipliğe Fariz Kokulu, Kâtipliklere Ahmet İştahlı ve Abdulcelil Caymaz İdari Heyet'e seçilmişlerdi. Aynı tarihlerde yapılan D.P.Kuzucubelen Ocak Kongresi'nde İdari Heyet'e; Rüstem Tan, Ahmet Öz, Mehmet Eser, Hamit Ayhan, Şeref Yılmaz, Ahmet Ünlü, Ali Özden, Halil Alan, Ömer Ocak, Mehmet Ünlü seçilmişti.²⁹⁷²

---

²⁹⁶⁶ **Toros**, 21 Aralık 1949.

²⁹⁶⁷ **Toros**, 23 Aralık 1949.

²⁹⁶⁸ **14 Mayıs**, 5 Kasım 1950.

²⁹⁶⁹ **Toros**, 4 Kasım 1950.

²⁹⁷⁰ **14 Mayıs**, 7 Kasım 1950; **Toros**, 7 Kasım 1950.

²⁹⁷¹ **Toros**, 10 Kasım 1950.

²⁹⁷² **14 Mayıs**, 7 Kasım 1950; **Havadis**, 10 Kasım 1950.

D.P kongreleri devam etmiş, Belenkeşlik, Evrenli, Çandır, Musalı ve Gözne’de de Kongreler yapılmış; köylüler dilek ve isteklerini belirtmişlerdi. Belenkeşlik Kongresi’nde tütünün ucuzlatılması, tapusuz tarlaların tapuya raptı, seyyar mahkemeler teşekkül ettirilerek; bunların, mahalinde tetkik ederek davaları süratle neticelendirmeleri istenmişti.²⁹⁷³D.P.Mesudiye Ocak Kongresi,17 Kasım 1950’de yapılmıştı. İdari Heyet’e; İbrahim Hocaoğlu, Rıfat Fayda, Turhan Özgüner, Nuri Başbüyük, Melek Baysal seçilmişti.²⁹⁷⁴İdari Heyet kendi arasında iş bölümü yaparak Başkanlığa İbrahim Hocaoğlu, İkinci Başkanlığa Melek Baysal, Muhasipliğe Rıfat Fayda, Kâtipliğe Turhan Özgüner getirilmişti.²⁹⁷⁵

D.P.Nüzhetiye Ocak Kongresi,17 Kasım 1950’de yapılmıştı. İdari Heyet’e; Mustafa Adlığ, Aziz Atınç, Tevfik Yardım, Selim Salman ve Mehmet Hallaç seçilmişti.²⁹⁷⁶D.P.Mahmudiye Bucak Kongresi,20 Kasım 1950’de yapılmış; İdari Heyet’e; Hilmi Ünlü, Hüsnu Özlü, Kemal Hünerli, Emin Meyili, Yusuf Oykuç ve Hakkı Yanar seçilmişti.²⁹⁷⁷

20-25 Kasım 1950 tarihleri arasında Belenkeşlik, Evrenli, Çandır, Musalı ve Gözne’de D.P Kongreleri yapılmış; dilekler arasında seyyar mahkemelerin kurulması ve köy okullarındaki öğretmenlerin daha kaliteli olması istenmişti.²⁹⁷⁸D.P. Kiremithane Bucak Kongresi, 28 Kasım 1950’de parti binasında yapılmış, İdari Kurulu seçiminde Başkanlığa Salih Yardım, İkinci Başkanlığa Şükrü Sümen, Muhasipliğe Ahmet Malaç, Kâtipliğe Halil Kokulu, Üyeliklere; Tevfik Atalay, Fethi Hallaç ve Mustafa Oğuz seçilmişti.²⁹⁷⁹D.P. Nusratiye Ocak Kongresi, 10 Aralık 1950’de parti binasında yapılmıştı. Kongrede Başkanlığa Hasan Pozcu, İkinci Başkanlığa Fahri Merzeci, Kâtipliklere; İbrahim Hocaoğlu ve Kazım Gürsoy seçilmiş, yapılan seçimde Ocak İdari Heyet’e; Ahmet Hamdi Ekebaş, Hasan Pozcu, Kazım Gürsoy, Abdurahman Belge, Mehmet Tangör seçilmişti.²⁹⁸⁰

D.P. Nusratiye Ocak Kongresi, 15 Aralık 1950’de Parti binasında yapılmıştı. Kongre Başkanlığa Avukat Hüsrev Eldem, Kâtipliklere İbrahim Hocaoğlu ile Turhan Özgüner seçilmişti. İdari Heyet’e; Hüsrev Eldem, Sami Yanpar, Ali Osman Gür, Ahmet

---

²⁹⁷³ **14 Mayıs**,25 Kasım 1950.

²⁹⁷⁴ **14 Mayıs**,19 Kasım 1950.

²⁹⁷⁵ **Toros**,28 Kasım 1950.

²⁹⁷⁶ **14 Mayıs**,19 Kasım 1950.

²⁹⁷⁷ **14 Mayıs**,21 Kasım 1950.

²⁹⁷⁸ **14 Mayıs**,25 Kasım 1950.

²⁹⁷⁹ **14 Mayıs**,29 Kasım 1950.

²⁹⁸⁰ **Toros**,13 Aralık 1950.

Balkaç, Selahaddin Balkaç, Kemal Gençay, Derviş Taver seçilmişti.²⁹⁸¹D.P.Bahçe Mahallesi Ocak Kongresi,20 Aralık 1950'de ocak binasında yapılmıştı. Yapılan seçimlerle birlikte İdari Heyet'e; Zeki Özünur, Sabri Akcan, Ali Aytekin, Kerim Ömür, Mahmut Gemili, Ali Sancar, Mehmet Yosunlu seçilmişti.²⁹⁸²D.P.'nin seçimleri kazanmasından sonra ilk defa yapılan ocak kongrelerinde ortaya çıkan taze ruh ve heyecan gelecek için ümit oluşturmuştu.²⁹⁸³

5- 1946-1950 D.P. Mersin (İçel) İlçe Teşkilatları

a- 1946-1950 Tarsus D.P.Teşkilatı

D.P.'nin Tarsus Teşkilatı'nın kurulması için hazırlıkların tamamlandığı, Akın Gazetesi, C.H.P.'de siyaset yapan Niyazi Ramazanoğlu'nun yakın bir zamanda C.H.P.'den istifa ederek Tarsus D.P.Teşkilatı'nı kuracağını öne sürmüştü.²⁹⁸⁴D.P.Müteşebbis Heyet Başkanı Hamdi Ongun, Tarsus Müteşebbis Heyeti oluşturmak için görüşmelerde bulunmuş;²⁹⁸⁵Refik Koraltan'ın Mersin'e gelmesiyle D.P.Müteşebbis Heyet Başkanı Hamdi Ongun ile Tarsus'a geçerek teşkilat çalışmalarını yerinde takip etmişti.²⁹⁸⁶Yapılan çalışmalar sonucunda, Tarsus D.P.Teşkilatı, 3 Mayıs 1946'da kurulmuştu.²⁹⁸⁷ İdari Heyet; Tüccar Mustafa Çınar, Tüccar Şevket Yağmur, Emek Fabrikası Muhasebecisi Ahmet Güngör, Tüccar Tevfik Çetin ve İşçi Müslim Bolat'tan oluşmuş; İdari Heyet, kendi arasında yaptığı gizli oylarla Başkanlığa Mustafa Çınar'ı, Muhasipliğe Ahmet Güngör'ü seçmişti.²⁹⁸⁸

D.P Tarsus Teşkilatı, 15 Temmuz 1946'da Cumhuriyet alanında bir miting düzenlemiş; bu miting halk tarafından büyük bir coşku ile takip edilmişti.²⁹⁸⁹Tarsus Teşkilatı'nın kurulmasından sonra seçim hazırlıklarına başlanmış; Tarsus'ta yapılan mitingde, Avukat Yakup Çukuroğlu yaptığı konuşmada bütün zorluklara ve engellemelere rağmen teşkilatlarının çalışmalarına devam ettiğini bildirmişti.²⁹⁹⁰Tarsus'a bağlı D.P.Tarsus Çapar Köyü Müteşebbis Heyeti, toplu bir

²⁹⁸¹ **Toros**,16 Aralık 1950.

²⁹⁸² **Havadis**,22 Aralık 1950.

²⁹⁸³ Hüsrev Eldem, “ *D.P.Ocak Kongreleri Münasebetiyle*” **Toros**,15 Kasım 1950.

²⁹⁸⁴ **Akın**,12 Şubat 1946; **Yeni Adana**,14 Şubat 1946;**Türksözü**,14 Şubat 1946.

²⁹⁸⁵ **Yeni Mersin**,21 Şubat 1946.

²⁹⁸⁶ **Yeni Mersin**,31 Mart 1946.

²⁹⁸⁷ **B.C.A.**490.01/847.351.2-3

²⁹⁸⁸ **Vatan**,4 Mayıs 1946; **Yeni Mersin**,4 Mayıs 1946.

²⁹⁸⁹ **Yeni Adana**,17 Temmuz 1946.

²⁹⁹⁰ **Akın**,17 Temmuz 1946.

şekilde D.P.'den istifa etmişti.²⁹⁹¹C.H.P.'ye göre; Tarsus D.P.Teşkilatı zayıf olmasına rağmen seçimler sırasında yaptıkları aldatıcı propagandalarla, toprak kanunundan şikâyetçi olan büyük çiftlik sahiplerinin desteğini alarak büyük bir başarı elde etmişti.²⁹⁹²

D.P. Tarsus İlçe Kongresi, İl Müteşebbis Heyeti Başkanı Hamdi Ongun'un başkanlığında, 50 delegenin katılımı ile sinema salonunda toplanmıştı. Tarsus Kaymakamı Adnan Aksel'in de hazır bulunduğu bu toplantıda delegelerin dilekleri tespit edildikten sonra İdari Heyet'e; Avukat Mustafa Nuri Gürkan, Tevfik Ökten, Fabrika Kontrol Müdürü Atıf Atasaylar, Kitapçı Reşat Akı ve Çiftçi Nazif seçilmişlerdi.²⁹⁹³ Hamdi Ongun, kongrede yaptığı konuşmada; *“Yurdun her köşesinde devam eden ve yakında Ankara da toplanacak olan Büyük kongre ile partimiz Türk milletine sarsılmaz imanını bir kat daha takviye etmiş olacaktır. Yeni teşekkül etmiş olan partimiz normal zamanlarda önce alınan üç seçimle karşılaşmış, bunlardan belediye seçimlerine girmeyi uygun bulmadığından zamansız belediye seçimlerine girmemişti Milletvekili ve il üye seçimlerine girmeyi uygun gören D.Parti birçok ilerde teşkilatını tamamlanmamış olmasına rağmen iyi sonuçlar elde etmiştir. Bu seçimlerde ön safi alan Sayın Tarsusları tebrik ederim.”*²⁹⁹⁴ diyerek partililerinin iyi yolda olduğunu belirtmişti.

1948 D.P.Tarsus Bucak Kongresi, Ocak delegelerinin katılımıyla parti binasında yapılmıştı. İdari Heyet'e; Ahmet Çiğdem, İbrahim Kızıltan, Cavit Yamaç, Müslim Polat, Kazım Okbay, Kazım Şenel, Ahmet Güngör seçilmişti. Yapılan gizli oylama ile Bucak Başkanlığı'na Kazım Okbay, İkinci Başkanlığa Ahmet Çiğdem, Muhasipliğe Ahmet Güngör ve Kâtipliğe Müslim Polat seçilmişti.²⁹⁹⁵1948 D.P.Tarsus İlçe Kongresi,8 Şubat 1948'de parti binasında 98 delegeden 37'sinin katılımıyla toplanmıştı.²⁹⁹⁶ Kongre Başkanlığı'na Mustafa Çınar, Kâtipliklere; Ahmet Güngör, Mehmet Şahin seçilmişti. Dileklerden sonra İdari Heyet'e; Mustafa Nuri Gürkan, Mustafa Çınar, Mustafa Bora, Nazif Ersoy, Sıtkı Tanrıöver, Tevfik Ökten ve İhsan Küçük seçilmişti. İl Kongresi'ne gidecek Delegeliklere; Kasım Ekenler, Nazif Ersoy, Sıtkı Tanrıöver, Ömer Nazmi Çiftçi, Mehmet Şahin, Rıza Ardan, Tevfik Ökten, İhsan

²⁹⁹¹ **Yeni Adana**,18 Temmuz 1946;**Yeni Mersin**,18 Temmuz 1946.

²⁹⁹² **B.C.A.**490.01/160.640.2-16.

²⁹⁹³ **Yeni Mersin**, 19 Aralık 1946.

²⁹⁹⁴ **Demokrat**, 19 Aralık 1946.

²⁹⁹⁵ **Toros**,30 Aralık 1948.

²⁹⁹⁶ **Yeni Mersin**,10 Şubat 1948; **Toros**,10 Şubat 1948

Küçük seçilmişti. İdari Heyet kendi arasında yaptığı gizli oylama ile Başkanlığa Mustafa Nuri Gürkan, Başkan Vekilliği'ne Mustafa Bora, Muhasipliğe Tevfik Ökten, Kâtipliğe Nazif Ersoy seçilmişti.²⁹⁹⁷

D.P. Tarsus İlçe Kongresi,2 Ocak 1949'da Parmaklı Kahve'de yapılmış; Kongre Başkanlığı'na Hamdi Ongun, İkinci Başkanlığa Yakup Çukuroğlu, Kâtipliklere; Cemil Aybaş ve Mahir Pekcan seçilmişti. Hamdi Ongun, D.P.'den önce halka yukarıdan bakıldığını D.P'nin kurulmasıyla halkın demokratik haklarının bilincine vardığını belirtmişti. Gizli oy ile yapılan İdari Heyet'e; Cemil Aybaş, Mahir Pekcan, Avukat Mustafa Bora, Nazif Ersoy, Emin Oğuzberk, Ali Yılmaz ve Sıtkı Bakay seçilmiş; Başkanlığa Mustafa Bora, İkinci Başkanlığa Nazif Ersoy, Muhasipliğe Cemil Aybaş, Kâtipliğe Mahir Pekcan, Üyeliklere; Emin Oğuzberk, Ali Yılmaz ve Sıtkı Bakay seçilmişti.²⁹⁹⁸ Nazıl Arısoy kongrede yaptığı konuşmada Halkevlerinin ve Türk Ocaklarının kuruluşundan bahsederek Halkevleri, C.H.P'den ayrılmadıkça, oraya girmenin yerinde ve doğru bir karar olmadığını belirtmişti.²⁹⁹⁹

Tarsus'un Yenice Bucak merkezinde, D.P.'ye kayıtlı bütün üyelerin istifası nedeni ile epeyce kalabalık olan bu bucakta D.P.'nin büsbütün inhilal ettiği haberi alınmıştı. Tarsus ilçesi merkez ve köylerinde de D.P den istifalar hızlı bir şekilde artmıştı.³⁰⁰⁰1950'de Tarsus'ta D.P.Frengülüs ve Çatalkeleli Bucak Teşkilatı yaptıkları toplantıda teşkilatlardaki durgunluk ve problemlerin ortadan kalkması için Genel Seçimlerin kazanılması gerektiği konusunda fikir birliğine varmışlardı. D.P.Namrun Bucak Teşkilatı, etkili olsun diye seçimlerden önce Mersin'den müşahitler davet etmişti.³⁰⁰¹1950'de Tarsus Yenice Bucak Kongresi, Hamdi Ongun'un Başkanlığı'nda yapılmıştı. İdari Heyet'e; Muhittin Kurt, Abidin Ilgaz, Abdürrezzak Yüksek, İsmail Çağlar, Bilal Ahmetçioğlu, Kemal Türkyılmaz ve Fikri Değer seçilmişti.³⁰⁰²1950 Tarsus İlçe Kongresi,5 Şubat 1950'de Parmaklı Kahve'de yapılmıştı. Kongre Başkanlığı'na Hamdi Ongun getirilmişti. Refik Koraltan yaptığı konuşmada; "*Ne idik, ne olduk, ne olacağız? Birincisi malum Ne olduk. Bir kaç arkadaştan milyonlar olduk*" diyerek partisinin güç kazandığını belirtmişti.³⁰⁰³ İdari Heyet'e; Muzaffer Şuberi, Avukat Mustafa Bora, Mahmut Erdem, Mustafa Nuri Gürkan, Mustafa Çınar, Osman

²⁹⁹⁷ **Toros**,10 Şubat 1948;**Bugün**,10 Şubat 1948.

²⁹⁹⁸ **Toros**,4 Ocak 1949.

²⁹⁹⁹ **Gülek**, 5 Ocak 1949.

³⁰⁰⁰ **Türke Doğru**, 24 Ocak 1949.

³⁰⁰¹ **Toros**,21 Ocak 1950.

³⁰⁰² **Toros**,25 Ocak 1950.

³⁰⁰³ **Zafer**,7 Şubat 1950;**Gülek**,7 Şubat 1950.

Ünlüdoğan ve Ali Yılmaz seçilmişlerdi.³⁰⁰⁴ Karadiken ve Namrun'dan hiçbir delege katılmamıştı. İdari Heyet, kendi arasında iş bölümü ile Başkanlığa Mustafa Bora, İkinci Başkanlığa Mahmut Erdem, Muhasipliğe Osman Ünlüdoğan, Kâtipliğe Muzaffer Şuberi, Üyeliklere; Mustafa Nuri Gürkan, Mustafa Çınar ve Kazım Okyay seçilmişti. İdari Heyet seçimlerinden sonra Tarsus'un ünlü simalarından olan Zeki Kazacıoğlu, C.H.P.'den istifa ederek D.P.'ye katılmıştı. Başkanlığa Mustafa Bora'nın getirilmesiyle, Ali Yılmaz İdare Heyet'ten istifa etmişti.³⁰⁰⁵D.P.Tarsus İlçe Başkanı Mustafa Bora ve İkinci Başkan Nazif Arısoy, Şamlar, Manaz ve Sarıkavak Köyleri'nde teşkilatlanma çalışmalarını yaparken Hükümet aleyhinde olumsuz propagandalar yaptıkları için Asliye Mahkemesi'nde yargılanmışlar, delil yetersizliğinden ceza almamışlardı.³⁰⁰⁶D.P.Tarsus Teşkilatı, Yeşil Mahallesi'nde yeni Parti binasının açılışı için Mersin'den Hüseyin Fırat, Müfide İlhan'ı Tarsus'a davet etmişti. Zabıta kuvvetleri bu açılış merasiminin izinsiz olduğunu gerekçe göstererek, sert bir şekilde merasimi engellemek isteyince açılışa katılan D.P.liler hep bir ağızdan “*Hâkimiyet Milletindir*” sloganı ile tepki göstermişti.³⁰⁰⁷Tarsus İlçe Kongresi,15 Nisan 1950'de 98 delegeden 33'ünün katılımı ile yapılmıştı. Mustafa Çınar'ın Başkanlığı'nda Yapılan İdari Heyet seçimlerinde Mustafa Çınar, Nazif Arısoy, Mustafa Bora, Tevfik Ökten, M.Nuri Gürkan, Sıtkı Tanrıöver, İhsan Gücük'ün seçilmişti.³⁰⁰⁸

Tarsus'un önde gelen tüccarlarından Ahmet ve Zeki Bozacıoğlu C.H.P.'den istifa ederek D.P.'ye katılmışlardı.³⁰⁰⁹Tarsus'ta Arıklı Köyü'nde 83 kişi toplu bir şekilde D.P'den istifa ederek C.H.P.'ye geçmişlerdi.³⁰¹⁰ Gülek Nahiyesi'ne bağlı Kahırgeği Köyü'nden D.P Ocak Başkanı İsa Gör, Delegelerden Halil Şen, Mustafa Gür, Hüseyin Türkmen, İsa Şimşek ve aynı ocağa kayıtlı D.P.'lilerden 75 kişi istifa ederek C.H.P.'ye kaydolmak için müracaatta bulunmuşlardı.³⁰¹¹D.P.Tarsus Teşkilat Başkanı Mustafa Bora ve Mahmut Erdem, Belediye Seçimlerinde yedek listeye düştükleri için D.P.'den istifa etmişlerdi.³⁰¹²Mustafa Bora istifasının nedenini, Parti Teşkilatı'ndan Mustafa Gürkan'ın Tarsus'ta 14 bin Nusayri'nin olduğunu iddia ederek bunlardan bir milletvekili adayı gösterilmesi için kendisine baskı yaptığını, baskılar karşısında partiye

³⁰⁰⁴ **Toros**,7 Şubat 1950;**Gülek**,7 Şubat 1950.

³⁰⁰⁵ **Gülek**,14 Şubat 1950.

³⁰⁰⁶ **Toros**, 15 Mart 1950.

³⁰⁰⁷ **Toros**, 21 Mart 1950.

³⁰⁰⁸ **Gülek**,7 Şubat 1950.

³⁰⁰⁹ **Zafer**,13 Şubat 1950.

³⁰¹⁰ **Gülek**,9 Mart 1950.

³⁰¹¹ **Havadis**,9 Mart 1950

³⁰¹² **Gülek**,14 Eylül 1950.

yararlı olamayacağını düşündüğü için Tarsus D.P.Teşkilatı'ndan istifa ettiğini açıklamıştı.³⁰¹³

b- 1946-1950 Anamur D.P. Teşkilatı

Anamur C.H.P.Teşkilatı Başkanı partisinden ayrılarak, D.P.'yi kurmak için girişimlerde bulunmuş;³⁰¹⁴ Anamur D.P.Teşkilatı, Halil Atalay başkanlığında 8 Ocak 1946'da kurulmuştu.³⁰¹⁵ D.P Mütешеbbis Heyeti'ne giren keresteci Ahmet Gören, D.P.'den istifa ederek tekrar C.H.P.'ye katılmıştı. D.P'ye kayıt olan Anamur'a bağlı Tozara, Arkarası ve Persenti Köyleri'nin tamamı istifa ederek C.H.P.'ye katılmışlardı.³⁰¹⁶

1948'de D.P İlçe Kongresi, 28 delege ve birçok vatandaşın katılımı ile Parti binasında yapılmıştı. Kongre sonunda yeni İlçe İdare Kurulu seçimi yapılmıştı. İdari Heyet'e; Fevzi Bulut, Esat Karakaya, Hidayet Sinanoğlu, Mustafa Deniz, Rıfat Erdem, Ziya Keskinoglu seçilmiş; İlçe Başkanlığı'na Esat Karakaya getirilmişti.³⁰¹⁷

1949 Ara Seçimlerde, D.P.Anamur Teşkilatı, başarılı bir grafik çıkartarak, C.H.P.'yi geride bırakmış; C.H.P.'nin gözüyle Anamur, D.P.Teşkilatı'nın kalesi konumuna yükselmişti. Fevzi Bulut'un C.H.P.saflarına geçmesiyle ibre C.H.P.'ye geçmiş; Anamur'da D.P.'nin çözüntüsü başlamıştı.³⁰¹⁸ D.P.Anamur İlçe Kongresi,6 Ocak 1949'da 48 delegenin katılımıyla toplanmış; Kongre Başkanlığı'na Osman Sinanoğlu seçilmişti. Gizli oy ile İdari Heyet'e; Hidayet Sinanoğlu, Rıfat Erdem, Mustafa Erdem, Mustafa Deniz, Mustafa Onurdağ, Ahmet Erdem, Bahadır Atalay, Abdurahman Postal seçilmişti.³⁰¹⁹

D.P.Anamur İlçe Kongresi,7 Ocak 1950'de toplanmış,³⁰²⁰ Anamur Belediye Başkanı Osman Sinanoğlu'nun tekrar bir emri vaki ile kendisini başkan seçtirmesi tartışmaları beraberinde getirmişti. İlçe Başkanı ve Genel Meclis Üyesi Esat Karakaya ile Fevzi Bulut, Abdullah Yüzbaşıoğlu, Hüsnü Aksoy, Halil Özen ile birlikte 20 köyü temsil eden delegeler, D.P.'nin izlediği politikaları eleştirmişler, bu sorunları çözecek

³⁰¹³ **Gülek**,16 Ocak 1951.

³⁰¹⁴ **Akın**,25 Haziran 1946.

³⁰¹⁵ **B.C.A.490.01/847.351.2-2;Akın**,4 Temmuz 1946.

³⁰¹⁶ **Yeni Mersin**, 7 Temmuz 1946.

³⁰¹⁷ **Yeni Mersin**,20 Kasım 1948.

³⁰¹⁸ **B.C.A.490.01/439.1821.2-1.**

³⁰¹⁹ **Toros**,10 Ocak 1949.

³⁰²⁰ **B.C.A.490.01/439.1821.2-6.**

tek partinin C.H.P. olduğunu iddia ederek partilerinden istifa etmişlerdi.³⁰²¹28 delegenin kongreyi terk etmesine rağmen çoğunluk sağlanmamasına rağmen kongre devam etmişti.³⁰²² Havadis Gazetesi, Anamur'da D.P.'den 29 köyden 4000 kişinin istifa ettiğini ve bu istifaların yoğunluğunun Fehrenk Köyü'nde olmasına rağmen D.P.Anamur Teşkilatı, bu istifaların C.H.P. tarafından abartıldığını iddia etmişti.³⁰²³

c- 1946-1950 Gülnar D.P. Teşkilatı

Gülnar D.P.Teşkilatı,20 Haziran 1946'da kurulmuş, Müteşebbis Heyet; Başkan Sami Ovacık Başkanlığı'nda M.Rahmi Özkan, Mehmet Ali Sarıkay, Mehmet Yüzbaşıoğlu'dan oluşmuştu.³⁰²⁴Gülnar, D.P.Teşkilatları içerisinde en geç kurulan teşkilattı. Gülnar D.P.Teşkilatı'nı kuranlar daha çok Ovacık Bucağı'ndan oluşmuştu. Gülnar D.P.Teşkilatı ilçenin en önemli sorunu, ormanların ıslah edilmesi ve köy okullarının geliştirilmesi olarak görmüştü.³⁰²⁵

1947'de Gülnar D.P.Teşkilatı'nda çözümler başlamış, Gülnar D.P.Başkanı Yusuf Tekin ile birlikte bucak ve köylerden birçok kişi D.P.'nin politikalarını eleştirerek partiden istifa etmişlerdi.³⁰²⁶

D.P.Gülnar Kongresi,33 Delege'nin ve 400 dinleyicinin katılımıyla 29 Ocak 1948'de toplanmış; Kongre Başkanlığı'na İbrahim Aşı, İkinci Başkanlığa Ahmet Ali, Kâtipliklere Yahya Çelebi ve Mehmet Ali Bal seçilmişti. Hamdi Ongun'un seçim güvenliği ile ilgili yaptığı konuşmadan sonra seçimlere geçilmiş; İdari Heyet'e; Hüseyin Ovacık, Mehmet Ali Bal, Fevzi Yordamlı, Mustafa Özkan, Hüsnü Bozkurt, Mahmut Türedi ve Yahya Çelebi seçilmişti. İdari Heyet, kendi arasında yaptığı iş bölümü ile Başkanlığa Mehmet Ali Bal, İkinci Başkanlığa Fevzi Yordamlı, Muhasipliğe Hüsnü Bozkurt, Kâtipliğe Mustafa Özkan'ı seçmişti.³⁰²⁷

D.P.İl Teşkilatı,24 Temmuz 1949'da Gülnar'a giderek, Haydar Arslan ve Sadık Taşucu'nun da yer aldığı Gülnar D.P.mitingine katılmışlardı.³⁰²⁸C.H.P.,Gülnar

³⁰²¹ B.C.A.490.01/439.1821.2-6;B.C.A.490.01/160.642.1-120;Toros,12 Ocak 1950;Havadis,19 Ocak 1950.

³⁰²² Havadis,17 Ocak 1950.

³⁰²³ Havadis,12 Ocak 1950.

³⁰²⁴ Akın,25 Haziran 1946.

³⁰²⁵ B.C.A.490.01/368.1548.1-25.

³⁰²⁶ B.C.A.490.01/439.1821.2-1;Ulus,19 Mart 1947.

³⁰²⁷ Toros,1 Şubat 1948.

³⁰²⁸ Havadis,26 Temmuz 1949.

mitingini, merkezin emriyle yapılan zorlama ve hiçbir etkinin oluşmadığı bir miting olarak değerlendirmişti.³⁰²⁹Gülner mitinginde, Hükümet aleyhinde yapılan konuşmalar ile ilgili savcılık soruşturma başlatmış,³⁰³⁰ D.P.İl Başkanı Hamdi Ongun, olaylar üzerine yaptığı açıklamada 3000 kişinin katıldığı mitingde kanunlar çerçevesinde hareket ettiklerini, hiç kimsenin ağzından suç teşkil edecek bir kelimenin çıkmadığını ileri sürmüştü.³⁰³¹

D.P.Gülner İlçe Kongresi, İdari Heyet Üyesi Ahmet Tol tarafından 26 Şubat 1950’de açılmıştı. Başkanlığa Müfide İlhan, İkinci Başkanlığa Hamdi Ongun, Kâtipliklere Fehmi Ok ve Naci Örs seçilmişti. Kongrede söz alan delegeler Gülner’in yol problemleri üzerinde durmuşlardı. Gizli oy ile yapılan seçimlerde İlçe İdari Kurulu’na Ali Rıza Bozkurt, Sami Ovacık, Mehmet Türedir, Mustafa Tol, Veysel Özkan, İsmail Sağ ve Dur Ali Doğan seçilmişlerdi.³⁰³²Ahmet Tol, Gülner’in köylerini gezerek teşkilat çalışmalarını hızlandırmış; C.H.P.’nin zayıf olduğu Kuskan Köyü’ne giderek 90 kişiyi partiye üye yapmıştı.³⁰³³

d- 1946-1950 Mut D.P. Teşkilatı

2 Mayıs 1946’da kurulan Mut D.P.Teşkilatı içerisinde en erken kurulan teşkilattir.³⁰³⁴D.P. Mut Teşkilatı’nı kurmak için D.P.İl Teşkilat Başkanı Hamdi Ongun,6 Nisan 1946’da Mut’a giderek teşkilat çalışmalarını başlatmış; Mut D.P.Müteşebbis Heyeti; Çiftçi Abdurahman Karaman, Hamdi Gürpınar, Hüseyin Akyüz, Tüccar Mehmet Çivid, Muhittin Yalçın, R.Rıza Özcan ve Öğretmen Tefik Doğanlar’dan oluşmuştu. Heyet arasında yapılan seçim ve iş bölümünde Başkanlığa Tefik Doğanlar, Kâtipliğe Hamdi Gürpınar, Muhasipliğe R.Rıza Özcan seçilmişti.³⁰³⁵

C.H.P.Teşkilatı, burada güçlü olduğu için D.P.Mut Teşkilatı, herhangi bir varlık gösterememişti.³⁰³⁶D.P.Mersin Teşkilatı’ndan Müfide İlhan, Avukat Hüseyin Fırat, Mehmet Ali Saraçoğlu, Mustafa Evcili, Mahmut Savaş, 9 Aralık 1948’de Mut’a giderek

³⁰²⁹ Rıza Atilla, “Şefin Emriyle”,**Havadis**,19 Ağustos 1950.

³⁰³⁰ **Yeni Mersin**,23 Ağustos 1949.

³⁰³¹ **Yeni Mersin**,9 Aralık 1948.

³⁰³² **Toros**,26 Şubat 1950.

³⁰³³ **B.C.A.490.01/1501.117.1-2.**

³⁰³⁴ **B.C.A.490.01/847.351.2-3; B.C.A.490.01/368.1548.2-24.**

³⁰³⁵ **Akın**,13 Nisan 1946; **Yeni Mersin**, 9 Nisan 1946; **Yeni Adana**, 15 Nisan 1946.

³⁰³⁶ **B.C.A.490.01/368.1548.1-25.**

D.P.Mut Teşkilatı'nın çalışmalarını yerinde incelemişlerdi.³⁰³⁷ Mut D.P.Kongresi,14 Şubat 1950'de büyük bir katılımı ile toplanmış, İl Başkanı Hamdi Ogun ve Müfide İlhan kongrede hazır bulunmuşlardı. Açık oy ile yapılan seçimlerde Kongre Başkanlığı'na Hamdi Ogun, İkinci Başkanlığa İbrahim Gürgen, Kâtipliklere; Mesut Ünal ve Hamdi Gürpınar seçilmişlerdi. Müfide İlhan, C.H.P.'ye geçeceği iddiaları ile ilgili "*Millet itimadını kaybetmiş bir partiye geçmek bir intihardır. Ben altı çocuğumu kaybetmek niyetinde değilim.*" diyerek bu iddiaları yalanlamıştı. Gizli oy ile yapılan seçimlerde İdari Heyet'e; Mehmet Ünal, Mesut Ünal, Rıza Özcan, Tevfik Doğanlar, Hamdi Gürpınar ve Ahmet Paylı seçilmişti.³⁰³⁸

e- 1946-1950 Silifke D.P. Teşkilatı

Silifke D.P. Teşkilatını, C.H.P.'nin Silifke Teşkilatı'nı kuran Emin İnankur'un yeğeni Salih İnankur kurmuştu.³⁰³⁹ Silifke D.P.Teşkilatı, kısa sürede çalışmalarını hızlandırmış; bölgede önemli çalışmalar yapmaya başlayınca C.H.P.,Silifke'ye ayrı bir önem vermeye başlamıştı.Vali Tevfik Sırrı Gür,Haziran 1946'da Silifke'ye gelerek teşkilatın çalışmaları ile ilgili bilgi almıştı.³⁰⁴⁰ D.P.Silifke Teşkilatı, yaptığı çalışmalar sonucunda Taşucu Bucağı ve buraya bağlı köyler, toplu bir şekilde C.H.P'den istifa ederek D.P.'ye katılmıştı.³⁰⁴¹ D.P.Müteşebbis Heyet'i, teşkilatı güçlendirmek için İkinci Grup içinde siyaset yapan kişilerle ilgilenmiş; Ali Sabri Güney, Mersin'e taşındığından Sami Arıkan da C.H.P.'ye geçtiğinden Silifke'de bulunan Haydar Arslan ile ilgilenmeye başlamış,³⁰⁴² Haydar Arslan'ın C.H.P.Teşkilatı'ndan ayrılarak, D.P.'ye katılmasıyla Silifke D.P. Teşkilatı önemli bir güç kazanmıştı.³⁰⁴³

1947'de Silifke D.P.İlçe Teşkilatı'na bağlı Çeltেকçi, Taşucu, Ovacık, Çavuşbucağı, Bolacalıkoyuncu, Örenköy ve Saray Köylerinden 491 kişi D.P.'den istifa etmişti.³⁰⁴⁴ Silifke D.P İlçe Kongresi,26 Kasım 1948'de yapılmış; Müfide İlhan, Avukat Yakup Çukuroğlu, Mersin İlçe Başkanı Avukat Hüseyin Fırat, Avukat Fethi Elgun, Ziya Güvenç, Rifat Fayda kongrede hazır bulunmuştu. Kongre Başkanlığı'na Ziraat

³⁰³⁷ Yeni Mersin,30 Ağustos 1949.

³⁰³⁸ Toros,16 Şubat 1950.

³⁰³⁹ Akın,4 Temmuz 1946.

³⁰⁴⁰ Akın,23 Haziran 1946.

³⁰⁴¹ Akın,25 Haziran 1946.

³⁰⁴² İ.Aslan, Atatürk Silifke'de, s.185.

³⁰⁴³ Akın,2 Temmuz 1946.

³⁰⁴⁴ B.C.A.490.01/439.1821.2-1.

Mühendisi İbrahim Gürgen, İkinci Başkanlığa Kemal Dölek, Kâtipliğe Hüseyin Gündüz ve Sami Ovacık seçilmişlerdi. Yeni İdare Heyeti'ne; Haldin Erden, Emin Erensoy, Mehmet İzmirli Sami Cüceloğlu, Halil Dölek, Mehmet Ören, Kemal Persenti seçilmişti.³⁰⁴⁵

Silifke D.P.Teşkilatı'nın 24 Temmuz 1949'da Gökbelen Yaylasında düzenlediği mitingte, Salih İnankur, Hamdi Ongun, Halil Dölek, Ovacıklı Bekir birer konuşma yapmışlardı. Seçimler sırasında yolsuzluk ve suiistimalle mücadele konusunda uyanık olunması konusunda fikir birliğine varılmıştı.³⁰⁴⁶D.P.Silifke Ocak Kongresi,30 Aralık 1949'da Hamdi Ongun'un katılımıyla Göksu Gazinosu'nda yapılmış; 110 Delege'nin katılımıyla yapılan seçimlerde Divan Başkanlığı'na Sami Aslan, İkinci Başkanlığa Hüseyin Gündüz, Kâtipliklere; Rasim Gürsoy, Mustafa İlder seçilmişti.³⁰⁴⁷İdari Heyet'e; Halit Erdem, İbrahim Doğan, Selahattin İncebayraktar, Mehmet İzmirli, Kemal Persenti, Sami Cücel ve Halil Dölek seçilmişti.³⁰⁴⁸

6- Çok Partili Dönemde Mersin'de Kurulan Diğer Muhalif Partiler

a- Milli Kalkınma Partisi

Milli Kalkınma Partisi İstanbul'un zengin sanayicilerinden Nuri Demirağ tarafından 5 Eylül 1945'de kurulmuştu.³⁰⁴⁹ M.K.P. diğer partilerden farklı olarak, Ayan Meclisi gibi iki Meclisli yapıyı savunmuştu.³⁰⁵⁰ M.K.P, ilk teşkilatlarından biri Mersin'in Tarsus İlçesi olmuştu.³⁰⁵¹ M.K.P. Merkez İdare Heyeti Üyesi Hayreddin Özcan, 3 Kasım 1945'de Tarsus'a gelerek Tarsus M.K.P'yi kurmuş; İdare Heyet; Başkan Veysi Ekener, Üyeler Kazım Egemen, Hüseyin Öçal ve Yusuf Sak'tan oluşmuştu.³⁰⁵²

M.K.P.'nin kurulmasıyla C.H.P.'nin Mahmudiye Ocak Başkanı Ziya Ok,13 Kasım 1945'de partisinden istifa ederek M.K.P.'ye geçmişti.³⁰⁵³16 Şubat 1946'da Baki Darendeli, M.K.P.'nin Tarsus İlçesi'ne bağlı Çataklı Semt Ocağı'nı kurmuştu.Baki

³⁰⁴⁵ **Yeni Mersin**, 28 Kasım 1948.

³⁰⁴⁶ **Havadis**,26 Temmuz 1949.

³⁰⁴⁷ **Havadis**,20 Ocak 1950.

³⁰⁴⁸ **Toros**,1 Ocak 1950.

³⁰⁴⁹ **B.C.A.030.01/48.285.4-6.**

³⁰⁵⁰ **B.C.A.490.01/434.1803.3-3.**

³⁰⁵¹ **B.C.A.490.01/434.1803.3-4; B.C.A.030.01/11.64.6.**

³⁰⁵² **B.C.A.030.01/48.285.1-3; Akın**,4 Kasım 1945.

³⁰⁵³ **B.C.A.490.01/439.1821.2-41.**

Darendeli,C.H.P'den ayrılmadan M.K.P.'ye üye kaydına başladığı için, C.H.P. tarafından savunması istenildiği halde herhangi bir cevap vermediğinden C.H.P.'den ihraç edilmişti.³⁰⁵⁴

D.P. Belediye Seçimleri'ne girmeyeceği yönünde beyanatta bulununca, M.K.P, Belediye Seçimlerine girme kararı almıştı.³⁰⁵⁵M.K.P. Tarsus Teşkilat Başkanı Veysi Ekener, 1946 Belediye Seçimleri ile ilgili konuşmada Tarsus'un çok önemli bir yer olduğunu, M.K.P,'nin milletten aldığı destekle siyaset sahnesine çıkma cesaretini gösteren ilk parti olduğunu, kendilerinin sandalye kapma yarışı içinde olmadıklarını millete hizmet için var olduklarını vurgulamıştı. Ekener, Tarsus Belediye Meclisi'nin valinin kontrolünde olduğunu, İdare Meclisi'nin 200 bin liralık bütçesi olmasına rağmen Tarsus'ta tek bir ilkokul yaptıramadığını; Tarsus'un verimli toprakları olmasına rağmen turunçgil yetiştiriciliğinin yeterli şekilde desteklenmediğini; sokakların pislik içinde olduğunu; bu sorunları M.K.P.'nin çözebileceğini öne sürmüştü.³⁰⁵⁶

Parti Genel Başkan Vekili Hilmi Uran, Mersin'de yaptığı konuşmada; "*Milli Kalkınma Partisi idarecilerinin birbirleriyle uğraşmaktan partiye bakmağa vakit bulamamaları sebebiyle seçimlerde maatesüf faal bir rol alamadı. Bazı yerlerde Milli Kalkınma Partisi'ne dayanan hareketler ve başarılar işitildi. Fakat bunlar hakikatte Milli Kalkınma Partisi hareketlerini değil herhangi bir hizbin, yine mahalli bir hizbin yine mahalli bir hizbe karşı hoşnutsuzluğunu ifade eden bir mana taşımayan hareketleridir.*"³⁰⁵⁷ diyerek taşrada M.K.P.'nin başarıları, izlediği politikaların aksine taşrada mahalli çatışmaların ve tepkilerin bir sonucu olduğunu belirtmişti.M.K.P.,1949'da il sınırları içerisinde teşkilatı olmayan yerlerde bucak ve köylere temsilciler tayin ederek bu açığı kapatmaya çalışmıştı.³⁰⁵⁸

b- Millet Partisi

Millet Partisi'nin Ankara İl Müteşebbis Heyeti'nin kurulmasından sonra taşra teşkilatlanması, ilçe ve daha küçük kademelerde teşkilat kurulması için İdari Heyet faaliyete geçmişti.³⁰⁵⁹M.P.'nin kurucularından Kenan Öner ve Osman Bölükbaşı,

³⁰⁵⁴ B.C.A.490.01/439.1821.2-38.

³⁰⁵⁵ B.C.A.490.01/48.285.4-2.

³⁰⁵⁶ Akın,24 Mayıs 1946;Yeni Mersin,21 Mayıs 1946.

³⁰⁵⁷ B.C.A.490.01/227.896.1-127.

³⁰⁵⁸ Milli Kalkınma Partisi 1949 Yılı Umumi Kongresi, Vakıf Matbaası, İstanbul 1949,s.109.

³⁰⁵⁹ Son Telgraf,1 Ağustos 1948.

Mersin M.P. Teşkilatı'nın hangi doğrultuda kurulacağı konusunda Parti binasında bir toplantı yapmışlardı. Bu yönde M.P.'nin Mersin'de kurulması için propaganda çalışmaları başlamıştı.³⁰⁶⁰Mersin'den Ankara'ya giden iki kişilik heyet, Kenan Öner ve Genel Yürütme Kurulu Üyeleriyle, M.P. Mersin Teşkilatı'nın kurulması için görüşmeler yapmıştı.³⁰⁶¹M.P. Ankara Genel Müteşebbis Heyeti, M.P. Mersin Teşkilatı'nı kurmak için D.P.'de siyaset yapan Vasfi Orgun'u görevlendirmiş; İstanbul'da bulunan Vasfi Orgun, yakın bir zamanda Emekli General Afyon Milletvekili Sadık Aldoğan ile birlikte Mersin'e gelerek teşkilatı kuracağını açıklamıştı.³⁰⁶²

Sadık Aldoğan'ın, M.P. Teşkilatı'nı kurmak için Mersin'e geleceğini bildirmesi D.P'nin tepkisine yol açmış; Mersin'e gelmesi durumunda D.P.liler kendisini karşılamama kararı almışlardı. Genel Başkan Hikmet Bayur, yaptığı açıklamada Mersin Müteşebbis Heyeti'nin Sadık Aldoğan tarafından ve gönüllü olan emekliler arasından kurulacağı açıklamasında bulunmuştu.³⁰⁶³ Aldoğan,7 Eylül 1948'de Mersin'e gelmiş; Vasfi Orgun tarafından karşılanarak Toros Otel'i'nde misafir edilmiş, burada Müteşebbis Heyet'i belirlemek için bir toplantı yapılmıştı. Toplantıya D.P.'nin Mersin Teşkilatı kurucularından Fahri Merzeci, D.P.İl İdare Kurulu Başkan Vekilliği Yakup Çukuroğlu, D.P.İlçe İdare Kurulu Meclis Üyesi Mustafa Evcilli, Ertuğrul Yaylalı D.P.İl İdare Kurulu'ndan Mehmet Ali Saraç, D.P.Ocak Başkanları'ndan Ziya Güvenç, Tüccar Zeki Ayan, Edvar Bertamini katılmış, Müteşebbis Heyet'in kurulma yetkisi kendisine verilen Vasfi Orgun, toplantıya katılanları Sadık Aldoğan'a, "*Paşam buradaki arkadaşların hepsi bizdendir.*" diye tanıtmıştı. Müteşebbis Heyet'in oluşturulmasında toplantıya katılanların çoğu, Vasfi Orgun'un yeni kurulacak heyetin içerisinde yer almamasını istemişlerdi. Toplantıya, D.P.Teşkilatı'nda fiili olarak yer alan kişilerin katılması D.P.Teşkilatı'nda yer alanlarda büyük bir endişe ve tepki oluşturmuştu. D.P.cephesinde yer alan bazı isimler ise, Müteşebbis Heyet belirleme toplantısına katılan D.P.'lilerin M.P.'yi karıştırmak ve bölmek için katıldıkları yorumunda bulunmuşlardı.³⁰⁶⁴Mersin'de M.P.'yi kurma girişimleri C.H.P.'den çok D.P. teşkilatlarını etkilemişti.

Sadık Aldoğan, teşkilat kurmaları için Doktor Tahsin Soylu ve Emekli Albay Ömer Köse ile uzun bir temas kurmasına rağmen anlaşmazlıklara düştükleri için

---

³⁰⁶⁰ **Havadis**,8 Mayıs 1948.

³⁰⁶¹ **Son Telgraf**,18 Ağustos 1948.

³⁰⁶² **Cumhuriyet**,14 Eylül 1948;**Toros**,21 Ağustos 1948.

³⁰⁶³ **Havadis**,7 Eylül 1948.

³⁰⁶⁴ **Kudret**,11 Eylül 1948;**Havadis**,8 Eylül 1948.

Müteşebbis Heyet kurulamamış,³⁰⁶⁵ yaptığı tüm girişimlere rağmen, M.P. Çukurova’da hiçbir şube açamamıştı.³⁰⁶⁶ Sadık Aldoğan, Mersin çevresindeki temaslarını tamamladıktan sonra İskenderun’a gitmişti. Mersin’de Müteşebbis Heyet’in kurulmuş olduğu bildirmişse de bu heyetten iki üyenin sağlık durumlarını ileri sürerek bu görevden vazgeçtikleri anlaşılmıştı. Sadık Akdoğan, bu arada D.P. üyelerine yaptığı tekliflerden de bir sonuç alamamıştı.³⁰⁶⁷ Sadık Aldoğan, “*Mersin’de parti farkı gözetmeksizin vatandaşlarla konuşma yaptım. Genellikle halk hükümetten daha doğru idaresizlikten bizardır. Bilhassa geçim zorluğu fukaralık ve geçimsizlik geniş halk tabakası içinde düşünen ve hisseden insana ızdarab verecek derecededir. Gerek Halk Partiler ve gerekse D.P. Politik faaliyetler hiç mesabesindedir. Bu iki parti ocaklarında bucakların da ve yürütme kurullarının bulunduğu yerlerde kapılar kapalı yalnız levhalar görülmektedir bu da gösteriyor ki bu iki parti mensupları hangi davanın yolcusu olduklarında konuşacak hiç mevzu bulamamışlardır. Mersin ve Hatay da yaptığım temaslarda vatandaşların Millet Partisi’ni sempati ile karşıladıklarını gördüm. Bunun sebebi bu partinin davasını açıkça ortaya koymuş olmasında görüyorum. Mersin’de teşkilatımızın kurulması için icap eden arkadaşlara salahiyyet verilmiştir. Bu iki ilde teşkilatın az zaman içinde tamlandığını göreceksiniz.*”³⁰⁶⁸ diyerek çok yakın bir zamanda M.P. Teşkilatı’nın Mersin’de kurulacağını ifade etmişti.

Eski Tekel Bakanı Suat Hayri Ürgüplü 1 Mayıs 1949’da Mersin’i ziyaret etmişti. Suat Hayri Ürgüplü ile birlikte Yozgat Milletvekilliğine adaylığını koyan Maraş Yargıçlarından Niyazi Ünal’ın da Mersin’e gelmesini basın, M.P. Mersin şubesini açacakları olarak yorumlamıştı.³⁰⁶⁹ İçel Milletvekili Haydar Arslan, M.P.’ye geçmeye karar vermişse de şartların kendine uymadığı iddiasıyla bu düşüncesinden vazgeçmişti.³⁰⁷⁰ Uzun zamandan beri M.P. Mersin Müteşebbis Heyeti kurulma çabaları sonuçlanmış; M.P., Mersin merkezde 5 Aralık 1949’da kurulmuştu. Müteşebbis Heyet; Avukat Emin Agah Ünver, Doktor İbrahim Demirsoy, Kamil Kıvanç, Ali Kamil Yeloğlu, Fahri Pekin, Cevat Elgin, Osman İlhami ve Ziya Gök’ten oluşmuştu.³⁰⁷¹ Başkanlığa İbrahim Demirsoy, Başkan Vekilliğine Mustafa Doğruöz, Muhasipliğe Osman İlhami Keskinlik, Kâtipliğe Vasıf Vaveyl, Üyeliklere; Ahmet

³⁰⁶⁵ **Havadis**, 2 Aralık 1948.

³⁰⁶⁶ **Cumhuriyet**, 14 Eylül 1948; **Yeni Adana**, 18 Nisan 1949.

³⁰⁶⁷ **Bugün**, 14 Eylül 1948.

³⁰⁶⁸ **Kudret**, 19 Eylül 1948.

³⁰⁶⁹ **Hürgazete**, 5 Mayıs 1949.

³⁰⁷⁰ **Havadis**, 31 Temmuz 1949.

³⁰⁷¹ **B.C.A.** 490.439.1821.2-9; **Havadis**, 30 Kasım 1949.

Hamdi Ünel, Asım Atalay, Refik Kızıltan seçilmişti.³⁰⁷² M.P.'nin kurucuları D.P'den istifa etmiş ve parti muhalefete meyilli kişilerden oluşmuş, C.H.P'den pek katılım olmamıştı.³⁰⁷³ Mersin'de M.P.'nin kurulmasıyla birlikte, C.H.P.'den ziyade D.P. ile büyük bir rekabete girmişti.³⁰⁷⁴ M.P.'nin bu girişiminden sonra teşkilatlanma çalışmaları Akdeniz Bölgesi'nin tamamına yayılmaya başlamıştı.³⁰⁷⁵

Mersin M.P. Müteşebbis Heyeti kurulduktan sonra bir beyanname yayınlayarak resmen ve fiilen faaliyete geçmiş olduklarını belirtmişlerdi. Üye kaydını tamamladıktan sonra Ocak ve Bucak Teşkilatlarının kurulmasına karar verilmişti.³⁰⁷⁶ 20 Aralık 1949'da M.P. Merkez İlçe Teşkilatı kurulmuş ve İlçe Başkanlığı'na Mehmet Elgin, Başkan Vekilliği'ne Alaattin Tütüncü, Muhasipliğe Hasan Haksal, Kâtipliğe Tahsin Akyüz, Üyeliklere; İbrahim Aydın ve Ali Şah seçilmişlerdi. Partinin Teşkilat Servisi, merkez ve köylerde Ocak Teşkilatı'na başlamış; Çeşmeli, Çavusoğlu, Tekye, Burhan Köyleri'nde M.P. Ocak Teşkilatları kurulmuştu.³⁰⁷⁷ M.P. Mersin Teşkilatı'nı daha çok D.P.'de yer alamayan kişiler ve muhalefeti D.P.tekelinden kurtarmak isteyen kişiler desteklemişlerdi. M.P.'ye girenlerin daha çok eski D.P'liler olması basın tarafından bu geçişlerin ileriki zamanlarda daha geniş bir şekilde süreceği yorumlarına neden olmuştu.³⁰⁷⁸

M.P. Mersin Teşkilatı kurulduktan sonra çalışmalarına hız vermiş; partililerin Akkahve'de yaptığı toplantıya Genel Başkan Hikmet Bayur, Prof. Raşit Sevuç, Nurettin Ardiçoğlu ve Sinan Tekelioğlu da katılmış, yapılan toplantıda D.P.'nin C.H.P.'den herhangi bir farkının kalmadığından propaganda çalışmalarının iki partinin birbirinden farklı olmadığı görüşü üzerine kurulmasına karar verilmişti.³⁰⁷⁹ Hikmet Bayur yaptığı konuşmada, namuslu bir seçim olması için yolsuzlukların ve suiistimallerin ortadan kaldırılması gerektiğini, sistemi kanuni yollarla yıkmak istediklerini, kanuni muhalefetlerinin olmaması durumunda komünist tahrikleri ile askeri ayaklanmaların ortaya çıkabileceğini söylemişti.³⁰⁸⁰

---

³⁰⁷² **Kudret**, 30 Temmuz 1950.

³⁰⁷³ **B.C.A.** 490.439.1821.2-9; **Havadis**, 21 Ocak 1950.

³⁰⁷⁴ **B.C.A.** 490.439.1821.2-9; **Toros**, 27 Ağustos 1948.

³⁰⁷⁵ **Toros**, 21 Aralık 1949; **Havadis**, 19 Aralık 1949.

³⁰⁷⁶ **Gülek**, 7 Aralık 1949; **Hürgazete**, 28 Kasım 1949.

³⁰⁷⁷ **Havadis**, 22 Aralık 1949.

³⁰⁷⁸ Rıza Atilla “İçel'de Partiler Üçleşti” **Havadis** 7 Aralık 1949.

³⁰⁷⁹ **Havadis**, 4 Nisan 1950.

³⁰⁸⁰ **Kudret**, 4 Nisan 1950.

1950 Genel Seçimlerden sonra D.P.'den kopmalar başlayınca ilçede görev yapan imamlar, C.H.P.'ye geçişleri engellemek için halkı M.P.'ye yönlendirmişti.³⁰⁸¹1951'de C.H.P. raporlarına göre; Mersin ve Tarsus köyleri, D.P.'den C.H.P.'ye dönmekte olduğunu; M.P.'ye dönüşlerin ise, C.H.P.'ye geçişleri sindiremeyen köy imamlarının ümitsizlik karşısında yaptıkları telkinler sonucunda oluştuğunu belirtmişti.³⁰⁸²1951 M.P. İçel İl Kongresi, Asya Oteli'nde yapılmış; kongrede, Genel İdare Kurulu'nda Vasfi Raşit Sevüg, Sadık Aldoğan ve Lütfü Bornavalı hazır bulunmuşlardı. Kongre Başkanlığı'na Lütfü Bornavalı, İkinci Başkanlığı'na Nevzat Yaramış, Kâtipliğe Tefik Göker seçilmişti. İbrahim Demirsoy, bir yıllık çalışma raporunu okuduktan sonra İdari Heyet'e; Abdulbahir Ulaş, Osman İlhami, Tefik Göker, Ziya Özcan, Mehmet Elgin, Fahri Pekin, Halil Yanpar, Mustafa Dogruöz, Kamil Kıvanç seçilmişti.³⁰⁸³

M.P. Mersin İl Kongresi,6 Mayıs 1952'de toplanmış; Kongre Başkanlığı'na Aydın Puro Başkan Vekilliği'ne Nevzat Yaramış, Muhasipliğe Ziya Özcan, Kâtipliğe Fahri Pekin Üyeliklere Tefik Göker, Kamil Kıvanç ve Halil Yanpar seçilmişti. M.P.'nin 15 Mayıs 1952'deAnkara'da yapılacak olan 3.Büyük Kongresi'ne Zeki Açıkalm, Süleyman Kavrır, Mustafa Özdolay, Nevzat Yaramış ve Yusuf Akkeser delegeliklere seçilmişti.³⁰⁸⁴

ba) M.P. Tarsus Teşkilatı

Tarsus'ta M.P. Teşkilatı, Ekim ayında faaliyetlerine başlamış,³⁰⁸⁵M.P. Tarsus Müteşebbis Heyeti'ne; Başkan Tuhafiyeci Ramazan Tuncer, Başkan Vekili Terzi Sıtkı Soylu, Muhasipliğe Terzi Ali Diker, Kâtipliğe Emin Ergezer, Üyeliklere; Muzeffer Onur, Vefa Sucularlı ve Davut Sevingil seçilmişti.³⁰⁸⁶Diğer partilerden istifalar artınca M.P. Tarsus Teşkilatı 10 yeni ocak açmış,30 köy içinde müracatta bulunmuştu. Yapılan seçimde yeni İdare Heyet'e; Başkan Avukat Nevzat Yaramış, Başkan Vekilliğine Tüccar Şahabettin Okçu, Muhasipliğe Bakkal Sait Küçükkoğlu, Kâtipliğe Zeki Açıkalm, Üyeliğe Ali Mirici seçilmişti.³⁰⁸⁷Tarsus M.P. Teşkilatı'nın, maddi sıkıntılardan masa ve sandalye ihtiyacı halk tarafından karşılanmıştı. Tarsus M.P. Başkanı Ramazan Tuncer,

³⁰⁸¹ B.C.A.490.01/473.1935.1-1.

³⁰⁸² B.C.A.490.01/473.1935-1.

³⁰⁸³ **Yeni Mersin**,29 Mayıs 1951.

³⁰⁸⁴ **Gülek**,10 Mayıs 1952.

³⁰⁸⁵ **Havadis**,30 Kasım 1949.

³⁰⁸⁶ **Havadis**, 21 Şubat 1950; **Gülek**, 21 Şubat 1950.

³⁰⁸⁷ **Kudret**,31 Ekim 1950.

bu desteklerinden ötürü ilçe gençlerinden Halil Kürklü'ye ve halka teşekkür etmişti.³⁰⁸⁸ M.P. Tarsus Teşkilatı, Taşobası Beldesi'nde bir Ocak Teşkilatı kurmuştu.³⁰⁸⁹ Köylerde Ocak Teşkilatları kurulması için yoğun bir çalışma başlatılmıştı.³⁰⁹⁰ Yapılan çalışmalar sonucunda M.P.'nin Merkez Bucağı, Sarıkavak Bucağı, Kenan Öner Ocağı, Çöplü Köy Ocağı, Yaramış Köy Ocağı, Zübeyr Köy Ocağı, Nemiroğlu Köy Ocağı, Yüksek Köy Ocağı, Darıpınarı Köy Ocağı Teşkilatları kurulmuştu.³⁰⁹¹

Tarsus M.P. Başkanı Ramazan Tuncer, M.P.'nin amaç ve hedeflerini gösteren bir sayfalık bir beyanname yayınlamış, “ *Şunu iyi düşünün ki bu millet ne bizim peşimizden gelecek ne de ilim ve irfan sahibi Hikmet Bayur'un yalnız ve yalnız milli iradenin hâkimiyetini sağlayacak ve milli şuurun tecellisine vasıta olacak Millet Partisi programının tatbikini candan isteyen topluluğun peşinden ideale doğru hep birlikte gidecektir.*”³⁰⁹² diyerek prensipler partisi olduğunu vurgulamıştı.

M.P. Tarsus İlçe Kongresi'ne Sadık Aldoğan ve Genel Kurul Üyelerinden Ali Rıza Baksan katılma kararı almıştı.³⁰⁹³ M.P. İlçe Kongresi, Şar Sineması'nda yapılması düşünülmüş, sinema sahibi Mehmet Fengo ile salon konusunda anlaşma yapıldıysa da kongreye 2 saat kala D.P. ve Kaymakam'ın baskısıyla Mehmet Fengo salonu veremeyeceğini bildirince, M.P. Tarsus İlçe Kongresi 26 Mayıs 1951'de parti binasında yapılmıştı. Şadırvan Konağı'nda yapılan toplantıya, Sadık Aldoğan, Vasfi Raşit Servuk ve Fuat Arma katılmış; Kongre Başkanlığı'na Abdi Uğraş, Başkan Vekilliği'ne Besim Açıklan, Kâtipliklere; Mahmut Akman ve Hüsnü Alasulu seçilmişti.³⁰⁹⁴ M.P. Tarsus İlçe Başkanı Nevzat Yaramış, M.P. Teşkilatı'nın Tarsus İlçesi'nde 4 Bucak ve 37 Ocak Teşkilatı kurduğunu söylemiş; 17 aylık faaliyet raporunu okuduktan sonra İdari Heyet seçimine geçilmişti. Yeni İdare Heyet'e; Nevzat Yaramış, Ali Mirici, Sait Küçükkoğlu, Kemal Kara, Hayri Altay, Ruhi Yoluk seçilmişti. Seçimden sonra yapılan konuşmalarda, D.P. iktidarı baskıcı olma yönüyle eleştirilmişti.³⁰⁹⁵

---

³⁰⁸⁸ **Tarsus**, 17 Mart 1948.

³⁰⁸⁹ **Toros**, 27 Ağustos 1948.

³⁰⁹⁰ **14 Mayıs**, 29 Ekim 1950.

³⁰⁹¹ **Kudret**, 21 Kasım 1950.

³⁰⁹² **Kudret**, 7 Mart 1950.

³⁰⁹³ **Siyaset**, 21 Mayıs 1951.

³⁰⁹⁴ **Gülek**, 26 Mayıs 1951; **Tarsus**, 28 Mayıs 1951; **Yeni Mersin**, 27 Mayıs 1951.

³⁰⁹⁵ **Gülek**, 29 Mayıs 1951; **Siyaset**, 28 Mayıs 1951; **Tarsus**, 28 Mayıs 1951.

B- C.H.P İLE D.P. ARASINDAKİ İLİŞKİLER

1- C.H.P İle D.P. Arasında Siyasi Çekişmeler ve Yaşanan Olaylar

D.P.'nin kurulmasıyla birlikte C.H.P.Mersin ve çevresinde, teşkilatlarını yenileme faaliyetlerine girerek, D.P. ile büyük bir rekabete girmişti.

C.H.P. 1946 Seçimleri öncesi, merkezde teşkilat çalışmalarını hızlandırmış, duruma hakim olmaya başlamıştı. C.H.P.'nin D.P.'nin Mersin'de güç kazanmasıyla birlikte teşkilatlara önem vermesi, iki parti arasındaki rekabeti kızıştırmış; bu rekabet çatışmaya kadar gitmişti. Demokrat Gazetesi, Temmuz ayında Mersin'de meydana gelen bir polis olayını, C.H.P.'nin organize ettiğini iddia edince³⁰⁹⁶ C.H.P.'ye yakınlığı ile bilinen Yeni Mersin Gazetesi bu habere çok sert karşılık vererek; bu haberi iftira olarak değerlendirmişti.³⁰⁹⁷Gözne'de D.P.'li olduğu iddia edilen Ramazan adlı şahıs, D.P. iktidara geçince yol vergisini kaldıracağını, şekerini 30 kuruşa indireceği propagandası üzerine bazı C.H.P.'liler “ *Biz Celal Bayar'ın Başvekilliğini de gördük. Bugünkü kanunların çoğu onun zamanında çıkmıştır. Şimdi mi bizi düşünecek?*” diyerek tepkilerini ortaya koymuşlardı.³⁰⁹⁸

1946 Seçimlerinden sonrada iki parti arasında çekişmeler devam etmiş; C.H.P.Mersin Teşkilatı, evleri dolaşarak aile halkının isimlerini, yaşlarını, mesleklerini ve hangi partiye mensup olduklarını sormaları, indirimli tren ve vapur bileti vaadinde bulunması, D.P.'nin tepkisine yol açmıştı. D.P., bu olayları Vali Tefik Sırrı Gür'e bildirmesine rağmen sonuç alamayınca partilileri uyararak, bu tür propagandalara itibar etmemelerini istemişti.³⁰⁹⁹1947'de Mersin'de Cumhuriyet Savcılığı yapan Seyfi Aslan, D.P.'yi destekleyerek mevzuatı bu parti lehine kullandığı iddia edilmiş, Mersin'de bazı C.H.P.liler bu durumdan rahatsızlık duyarak, C.H.P.Genel Merkezi'nin olaya müdahale etmesini istemişlerdi.³¹⁰⁰1947'de yapılan 23 Nisan kutlamalarında C.H.P.'liler ile D.P.'lilerin tören esnasında taşıdıkları dövizlerden ötürü iki parti arasında çekişmeler ve engellemeler yaşanmış; Avukat Yakup Çukuroğlu, “*Hâkimiyet Kayıtsız Şartsız Milletindir*” diyerek C.H.P.'lilere tepki göstermişti.³¹⁰¹

³⁰⁹⁶ **Demokrat**,9 Temmuz 1946.

³⁰⁹⁷ **Yeni Mersin**,10 Temmuz 1946.

³⁰⁹⁸ **Yeni Adana**,17 Temmuz 1946.

³⁰⁹⁹ **B.C.A.**490.01/439.1821.2-20.

³¹⁰⁰ **B.C.A.**490.01/473.1935.15.

³¹⁰¹ **Demokrat**,25 Nisan 1947.

1947’de D.P.’li Halil Atalay, Mersin halkının tamamının D.P.’ye mensup olduğunu söyleyerek propagandalarla Halkevi’ne, D.P.’li olanların alınmadığı gibi iddialarda bulunmuştu.³¹⁰²D.P.İl İdare Kurulu Başkanı Hamdi Ogun, C.H.P.’li Hilmi Uran’ı suçlayarak, seçim ve sonrasında Mersin ve köylerinde halkı etkilemeye yönelik propaganda yaptığını, Mersin halkının bu olaylara siyasi olgunlukla cevap verdiğini belirtmişti.³¹⁰³Vasfi Orgun, C.H.P.döneminde Mersin’in geri kaldığını, Adana’nın gölgesinde yönetildiğini, hiçbir yatırımın yapılmadığını, uçak bileti alırken bile Adana’ya sorulduğunu, halkın D.P.’yi desteklemesinin normal olduğunu belirtmişti.³¹⁰⁴

İki parti arasındaki çekişme, 1948’de Mersin ve Tarsus’ta meydana gelen sel felaketinde de kendini göstermiş; C.H.P.Mersin İl Başkanı Veysel Arıkol, D.P.li Kemal Zeytinoğlu’nun Mersin ve çevresinde partisi lehinde bu olayı kullanmak istediğini öne sürmüştü.³¹⁰⁵C.H.P., D.P.Milletvekili Aziz Köksal’ın yardım için toplanan paraları geç ulaştırdığı için faydalı olmadığını iddia etmişti.³¹⁰⁶Bölge Müfettişi Hasan Reşit Tankut,1948’de seçmen sayısının yoğunlukta bulunduğu Kazanlı ve Kuzucubelen Bucakları’nda çalışmalarının iyi yönde olduğunu, D.P.ile girilen rekabette C.H.P.’nin güç kazandığını belirtmişti.³¹⁰⁷C.H.P.’ye geçenlere parti kartlarının törenle verilmesi üzerine D.P İl İdare Kurulu bir beyanname yayınlıyarak, bu geçişlerin baskı altında alındığını iddia etmiş, D.P.’nin yayınladığı bu beyanname iki parti arasındaki rekabet kızışmış, bazı köylerde kavgaya dönüşmüştü.³¹⁰⁸1948’de Fındıkpınarı Orman Bölge Şefi Seyfi Orhan’ın C.H.P.aleyhine çalıştığı ve D.P.’lileri kayırdığı gerekçesiyle C.H.P. İl İdare Kurulu Başkanı Veysel Arıkol, bu durumun araştırılmasını C.H.P.Genel Merkezi’nden talep etmişti. C.H.P.Teşkilatı tarafından görevlendirilen Şeref Genç, Adil Köker ve Süleyman Kurtuluş yaptığı incelemelerde; Bölge Şefi Seyfi Orhan’ın orman işlerinde D.P.li olan Çevlikli Kürt Mahmut, Kuzucubelen’den İsmail Karagöz ve Karacahalı’dan Hasan Kınalı’ya orman işlerinde önemli imkân ve kazançlar sağlamasına rağmen C.H.P.li olan Mehmet Say, İbrahim Gök, orman işlerinden faydalanmak için müracaat etmelerine rağmen olumsuz yanıt verdiğini; C.H.P’li olanları işten çıkardığını, D.P’lilerle ilgili şikâyetleri görmezlikten geldiğini rapor

³¹⁰² Rıza Atilla, “*Demokrasi Entrika Değildir.*”,**Yeni Mersin**,26 Şubat 1947.

³¹⁰³ **B.C.A.490.01/439.1821.2-12**; **Gülek**,20 Aralık 1948;**Havadis**,29 Aralık 1948.

³¹⁰⁴ Vasfi Orgun, “*Mersine Verilen Kıymet*” **Toros**,18 Nisan 1948.

³¹⁰⁵ M.Nedim Kutlusoy, “*İki Kemal Konuştu*” **Seyhan**,22 Mart 1948;**Gülek**,23 Mart 1948.

³¹⁰⁶ Rıfat Özavcı, “*Demokrat Parti ve Sel Felaketi*” **Gülek**,3 Ocak 1949;İ.İnönü, **Defterler**, I,s.492.

³¹⁰⁷ **B.C.A.490.01/160.642.1-108**.

³¹⁰⁸ **B.C.A.490.01/439.1821.2-19**.

etmişlerdi.³¹⁰⁹ Mersin’de Ticaret Müdürlüğü’nde raportör olarak çalışan Şevket Ünsü, tarafsızlığı ihlal ederek, D.P.’nin Ocak toplantısına katılmış ve 100 lira bağışta bulunmuştu. C.H.P.Mersin Teşkilatı, Şevket Ünsü’nün D.P. lehinde propaganda yaptığı iddiasıyla memuriyet sınırlarının dışına çıktığından, Mersin’den uzaklaştırılması için olayı İl İdare Kurulu’na bildirmişti.³¹¹⁰

1949’da Hilmi Uran Mersin’de yaptığı konuşmada; “ *Muhalefetin memlekette müspet ve güzel işleri, görmemeye çalışarak daima asılsız telkinlerle meşgul olmasına rağmen; kendisinin bugün bunlarla meşgul olmayarak Mersinli hemşerilerine iktidarca başarılan ve başarılmakta olan işlerden bahsedeceğini; her şeyden evvel bugünkü iktidarın Türkiye Cumhuriyetine; Hür dünya milletleri arasında layık olduğu yüksek mevkii ve yüksek saygıyı temin ettiğini belirtmiş ve her türlü aksi idealar hilafına olarak hür bugün dünya âlemin her tarafında Türküm diyen saygı ve saygı göstermektedir.*”³¹¹¹ diyerek D.P.’yi eleştirmişti.

a- İlçelerde C.H.P İle D.P. Arasında Siyasi Çekişmeler ve Yaşanan Olaylar

Seçimlerden sonra Tarsus’ta D.P.’nin başarılı olması üzerine C.H.P. harekete geçmiş; İl İdare Kurulu Başkanı Mithat Toroğlu, Tarsus’a giderek, D.P.’yi seçimlerde destekleyen büyük arazi sahipleri ve fabrikatörlerle görüşmüş, C.H.P.’yi desteklemeleri konusunda onları ikna etmek için uğraştıysa da başarılı olamamıştı.³¹¹²1946’da Tarsus Belediye Başkanı Mustafa Çınar, Veteriner Müdürü Ahmet Ziya Çakıterin’in görevine müdahale ettiğinden tartışma yaşanmış, Belediye Başkanı Mustafa Çınar, Ahmet Ziya’nın üstüne yürüyerek; “ *Ben Demokratım, seni ekmeğe muhtaç ederim*” diyerek üzerine hücum ederek yumruklamağa başlamış, araya girenler tarafından olay sakinleştirilmiş ve zabıtaya intikal ettirilmişti.³¹¹³

1947’de C.H.P.,Tarsus Ticaret Odası Kâtibi Umumisi Muzaffer Toroğlu’nun, D.P.lileri kayırdığı ve belgelerde tahrifat yaparak bazı D.P.’lileri cezadan kurtardığı iddia edilmişti. C.H.P.’liler tarafından yapılan şikâyetler sonrası Muzaffer Toroğlu başka yere gönderilmişti.³¹¹⁴Tarsus Belediyesi’nin gelir elde etmek için şehirlerarası

³¹⁰⁹ B.C.A.490.01/473.1935.106.

³¹¹⁰ B.C.A.490.01/473.1935.1-12.

³¹¹¹ B.C.A.490.01/39.162.1-21;Güleç,20 Aralık 1949.

³¹¹² B.C.A.490.01/160.640.2-16.

³¹¹³ Yeni Adana,6 Ekim 1946.

³¹¹⁴ B.C.A.490.01/439.1821.2-27.

yolcu taşıma işini başlatması üzerine D.P.'li Tevfik Atalay, İçişleri Bakanlığı'na müracaat ederek bu durumun kanunlara aykırı olduğunu öne sürmüştü.³¹¹⁵1947'de Tarsus D.P.Teşkilatı, D.P. Genel Merkezi'nin gönderdiği beyannameleri Tarsus'ta dağıtırken sözlü sataşmadan C.H.P.'liler ile D.P.'liler arasında kavga yaşanmış; Tarsus D.P.Teşkilat Başkanı Mustafa Nuri Gürkan, bu olayların nedenini memurların D.P.'liler üzerinde kurduğu baskılardan kaynaklandığını belirtmişti.³¹¹⁶İki parti arasındaki rekabet, Tarsus Ticaret Odası seçimlerinde de kendini göstermişti. Yapılan seçimlerde iki parti seçime ağırlığını koyunca çekişme artmış, yapılan seçimleri C.H.P.'ye yakın isimler kazanmıştı.³¹¹⁷

Anamur'da Parti Teşkilatı, Anamur Belediyesi ile uzun yıllar aynı binayı kullanmasına rağmen Belediye Başkanlığı'na Osman Sinanoğlu'nun gelmesiyle birlikte parti bayrağı Kaymakam Reşat Demir'in emriyle Osman Sinanoğlu tarafından kaldırılmış; Anamur Halkevi'nin binada kullandığı oda Belediye tarafından açık arttırmayla başkalarına kiralanmak istenmesi C.H.P.'lilerin tepkisine neden olmuştu. Belediye Başkanı Osman Sinanoğlu, C.H.P.'ye üye olmasına rağmen D.P.'nin kurulmasıyla D.P.'ye çalışmaya başlamış; Anamur Halkevi'nin tamir edileceğini öne sürerek boşaltmak istemişti. C.H.P., bu olayların parti prestijine zarar verdiği için validen bu olaya müdahale etmesini istemişti.³¹¹⁸

1947'de Mut'ta Ziraat Bankası Müfettişi Rıza Ayaşlıoğlu'nun Mut Tarım Kredi Kooperatifi'nde D.P.lileri kayırdığı ve iltimas geçtiği söylenmiş; Mut C.H.P.Teşkilatı'nın yaptığı şikâyetler sonucunda Ziraat Bankası Genel Müdürü yaptığı incelemede, yapılan hataların bilgisizlikten kaynaklandığını particilikle bir ilgisi olmadığını öne sürmüştü. C.H.P.Mut İlçe Başkanı M.Ali Aslan ise, Genel Müdür'ün söylediklerinin aksine Ali Rıza Ayaşlıoğlu'nun Mut'ta D.P.lilerle beraber vakit geçirdiğini ve iltimas geçtiğini öne sürmüştü.³¹¹⁹Mut Orman İşletme Müdürü'nün D.P.'lilerin etkisi altında kaldığını ve görevini kötüye kullanarak, C.H.P. aleyhinde çalıştığı iddiasıyla C.H.P.Genel Sekreteri Cevat Dursunoğlu, Orman İşletme Müdürünün görevinden alınması için Tarım Bakanı Cavit Oral'a durumu bildirmişti.³¹²⁰

---

³¹¹⁵ B.C.A.490.01/473.1935.159.

³¹¹⁶ **Demokrat**,13 Şubat 1947.

³¹¹⁷ B.C.A.490.01/160.642.1-107;**Gülek**,3 Nisan 1948.

³¹¹⁸ B.C.A.490.01/473.1935.4.

³¹¹⁹ B.C.A.490.01/473.1935.4.

³¹²⁰ B.C.A.490.01/160.209.1-41.

C.H.P.Mut İlçe Başkanı M.Ali Aslan, Mut Askerlik Şubesi Başkanı Yüzbaşı Fazıl Kuncan'ın D.P.'yi tuttuğunu, ilçenin Jandarma Teşkilatı'nın adeta bir D.P.propaganda organı haline getirildiğini, 15 Mart 1949'da İl İdare Kurulu'na bildirmişti. İl İdare Kurulu Başkanı Veysel Arıkol, seçimler öncesi Yüzbaşı Fazıl Kuncan'ın Mut'tan uzaklaştırılması gerektiğini, C.H.P.Genel Sekreterliği'ne bildirmişti.³¹²¹ İki parti arasındaki rekabet sonucunda, Mut İlçesi'nde D.P.'nin kurucularından olan İl Genel Meclis Üyesi Fevzi Bulut, D.P.'den istifa ederek C.H.P.'ye geçmişti.³¹²² Fevzi Bulut ile birlikte 20 delege de D.P.'den ayrılmıştı.³¹²³ İstifasının gerekçesi olarak; “ *Bu kolay olmadı. Ve olmuyor. Muhalefet normal çalışma yolunu tutmamış ve bir anda iktidara gelme hevesine kendini kaptırmıştır. Bu neticeyi elde etmek için türlü çarelere başvurmuş, milletin partimize karşı ve hükümetimize karşı itimadını sarsmak için her şey söylenmiş ve her şey yapılmıştır.* ”³¹²⁴ diyerek D.P.'den ayrılma sebebini partinin izlediği yanlış siyasetten kaynaklandığını belirtmişti.

1949'da Parti İlçe Başkanının oğlu Dr. Abdurahman Çalık'ın Hükümet Tabibliği sıfatından faydalanarak D.P.lehine çalışmasından şikâyet edilmiş; C.H.P.başka bir yere gönderilmesi için gerekli girişimlerde bulunmuştu.³¹²⁵ 29 Ekim 1950'de Anamur'da, Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında sırasında D.P.li Osman Sinanoğlu ve kardeşi Mustafa Sinanoğlu ile C.H.P.liler arasında küfürlü tartışma yaşanmış; olayların büyümesi sonucunda iki parti arasında kavga yaşanmıştı.³¹²⁶

4 Şubat 1950'de C.H.P.Tarsus İlçe Kurulu Başkanı Kemal Pehlivan, Üye Rıfat Özsavcı ve İbrahim Ergünay Tarsus'un Bağlarbaşı Köyü'ne giderek, C.H.P.Ocak Başkanı Hüseyin Tülay'ın evine ziyaret etmişler, çoğunluğu C.H.P.'li olan Bağlarbaşı Köyü'nde Rüstem Kaygısız'ın kahvesinde toplanmışlardı.³¹²⁷ Kemal Pehlivanoğlu, burada yaptığı konuşmada köylülerin birbirine olan vazifeleri, köyün kalkınması için yapılması gereken işler konusunda yapılması gerekenleri anlatırken, bazı D.P.'liler konuşmaya müdahale ederek; “*Çok böyle mavra dinledik*” diyerek konuşmaya müdahale etmişlerdi. Bunun üzerine Ocak Başkanı Hüseyin Tülay araya girerek; “*Arkadaşlar, köyümüzün ve köylünün menfaati üzerine görüşüyoruz. Lütfen dinleyelim, dinlemek istemeyenler lütfen dışarı çıksın*” demişti. Hamdi Türkgüven “*Sen kim*

³¹²¹ B.C.A.490.01/473.1935.15.

³¹²² **Toros**,21 Ocak 1950.

³¹²³ B.C.A.490.01/439.1821.2-2.

³¹²⁴ **Yeni Mersin**,27 Ocak 1950; **Güleğ**,24 Ocak 1950.

³¹²⁵ B.C.A.490.01/731.509.1-193.

³¹²⁶ B.C.A.490.01/459.1887.1-1.

³¹²⁷ **Havadis**,8 Şubat 1950.

oluyorsun bizi kovuyorsun çıkmıyoruz” cevabını verince tartışma kavgaya dönüşmüştü. Hamdi Türkgüven ve Rüstem Kaygısız, “*Dinlemeyeceğiz artık mavralarımızı*” diyerek elindeki bıçak ile C.H.P.’lilere saldırmıştı. Kavga araya girenler tarafından engellenmişse de havanın kararmasıyla Hamdi Türkgüven elindeki silahla etrafa ateş açmış, bu karışıklıkta Hamdi Türkgüven’in kardeşi Ziya Türkgüven çenesinden ve kürek kemiğinden, Necati Tümen adlı kişi sol dizinden yaralanmıştı. Jandarma takviye kuvvetler göndererek olaya müdahale etmişti. D.P.’liler otomobille köye gelerek, olayları C.H.P.’lilerin çıkarttıklarını iddia etmişlerdir. Olaylarla ilgisi olan Hamdi Türkgüven, serbest bırakılmış, bir süre sonra D.P.Tarsus İlçe Kongresi’ne katılmıştı.³¹²⁸D.P.’liler ise, C.H.P.’lilerin toplanarak Hamdi Türkgüven’in üzerine yürüdüklerini, C.H.P.’li Tevfik Tılay’ın dışarı çıkarak 7 el ateş açtığını iddia etmişlerdi.³¹²⁹Tarsus’un Yanıkışla Köyü’nde, D.P.’li Aziz Köksal ve arkadaşlarının teşkilat kurma çalışmaları sırasında C.H.P.’lilerle arasında tartışma yaşanmış; D.P.’liler olayların daha fazla büyümemesi için köyden uzaklaşmışlardı.³¹³⁰İki parti arasındaki çekişme 1950 C.H.P.Tarsus İlçe Kongresi’nde de kendini göstermiş; C.H.P.Tarsus İlçe Başkanı Kemal Pehlivanoglu, “*Bazı kimseler C.H.P.’nin memlekete bir şey vermediğini ortaya atarak ikililik yaratmak istiyorlar. Particilik bir memlekette kin ve ikililik yaratmamalıdır.*” diyerek yanlış propagandaların ülke bütünlüğüne zarar vereceğini ifade etmişti.³¹³¹

1950’de Gülnar C.H.P.İlçe Başkanı Emin Edis, D.P.’nin iktidara geldikten sonra muhalefeti ezmek ve küçük düşürmek için baskı kurduklarını; Gülnar C.H.P.Taşkilatı’ndan Ali Kubaş hakkında iftira kampanyası başlattıklarını; C.H.P.Genel Sekreterliği’ne bildirmişti. Ali Kubaş, Adnan Menderes’e yazdığı mektupta; “*Beni Hükümete ve devlet başkanına hakaret etmiş gibi göstererek, aleyhimde komplolar kurarak tevkif etmek istediklerini fakat kendisinin siyasi ahlakının böyle olmadığını*” söyleyerek bir komplo ile karşı karşıya olduğunu belirtmişti.³¹³² D.P.Anamur’da iktidarı ele aldıktan sonra Milletvekili Halil Atalay, Gilindire’de Veliddin Erdevil’in kahvesine giderek; “*Halk partililer altı yedi ay içinde iktidarı alacaklarını propaganda yapıyorlarmış, iktidar ihtilalle alınır, yukarıda ipleri hazırladık*” şeklinde bir konuşma

³¹²⁸ **Türksözü**,7 Şubat 1950;**Gülek**,7 Şubat 1950.

³¹²⁹ **Zafer**,13 Şubat 1950;Müfide İlhan “*Bağlarbaşı*” **Toros**, 7 Şubat 1950.

³¹³⁰ **Gülek**,27 Nisan 1950.

³¹³¹ **Gülek**,20 Kasım 1950.

³¹³² **B.C.A.**490.01/459.1887.1-3.

yaptığı, bu konuşma üzerine C.H.P.'li Mustafa Gülnar, “Bizim böyle şeylerle işimiz olmaz” şeklinde cevap verdiği söylenmişti.³¹³³

2- İl Genel Meclis Seçimlerinde C.H.P. D.P. Rekabeti

Mersin’de 1 Eylül 1946’da yapılacak olan İl Genel Meclis Seçimleri için C.H.P. ile D.P. hazırlıklarını başlatmış, iki parti adaylarını belirlemek için toplantı yapmışlardı.³¹³⁴ İl Genel Meclisi’nin il bütçesi ve kalkınmasında sorumlu olması nedeniyle iki parti daha fazla adayını Meclis’e sokmak için çalışmalarını hızlandırmışlardı.³¹³⁵ İl Genel Meclis Seçimlerinde, her iki parti seçimi kazanmak için büyük gayret sarf etmiş; mahallelerde dolaşan propaganda ekipleri halkı sandık başına getirmek ve oyları kendi partileri lehine kullanırmak için büyük bir rekabet başlatmışlardı.³¹³⁶ 1 Eylül 1946’da yapılan seçimlerde, 18 üyeliğin 13’ünü D.P. 5’ini C.H.P. almıştı.³¹³⁷ D.P., özellikle İkinci Dünya Savaşı sürecinde, C.H.P.’nin ekonomik koşullar nedeniyle yıpranmasını dikkate alarak propagandasını pamuk, limon ticareti yönünde yürütmüş ve başarılı olmuştu.³¹³⁸

11 Eylül 1947’de İl Genel Meclis toplantısında, seçim tutanakları, Meclis tarafından kabul edilmeyen 11 üye toplantıya katılmamış; C.H.P.’li üyeler ise seçim bozma kararının Danıştay tarafında henüz onaylanmadığı için bu girişimlerini yersiz olarak görünce, Meclis’te tartışma yaşanmıştı.³¹³⁹ Yapılan ikinci toplantıda 11 üyenin Meclis toplantılarına katılıp katılamayacağına Danıştay’dan sorulmasına karar verilmişti.³¹⁴⁰ İl Genel Meclisi’nin 26 Eylül 1947’de yapılan toplantısında, D.P.’li üyeler, Özel İdare kadrosunda % 10 kısıtlama yapılması teklifi, C.H.P.’li üyeler tarafından tek bir memurun ayrılması durumunda işlerin aksayacağı gerekçesiyle itiraz edilmişti. D.P.’nin verdiği teklif, incelenmesi için Bütçe Komisyonu’na havale edilmişti.³¹⁴¹ İl Genel Meclis Seçimleri, Mersin merkezde, hile ve yolsuzluklar nedeniyle Danıştay tarafından iptal edilince yeni seçimler için hazırlıklar başlamış; D.P. köylerden

³¹³³ B.C.A.490.01/473.1935.1.1.

³¹³⁴ Yeni Adana, 23 Ağustos 1946.

³¹³⁵ Rıza Atilla, “Bugünkü Seçim ve Partiler” Yeni Mersin, 1 Eylül 1946.

³¹³⁶ Yeni Mersin, 3 Eylül 1946.

³¹³⁷ B.C.A.490.01/253.1008.102.

³¹³⁸ Rıza Atilla, “İçel’de Çoğunluk Neden Muhalefeti Tutuyor” Yeni Mersin, 1 Eylül 1946; Gülek, 16 Eylül 1946.

³¹³⁹ Yeni Mersin, 14 Eylül 1947.

³¹⁴⁰ Yeni Mersin, 23 Eylül 1947.

³¹⁴¹ Yeni Mersin, 28 Eylül 1947.

gelen seçim defterlerine itiraz ederek olayı protesto etmişti.³¹⁴²C.H.P.seçim hazırlıklarını başlatmış, Mustafa Borhan, köy köy dolaşarak bu seçimde köylülerin C.H.P.'ye oy vermesini istemişti. D.P. seçimi kazanacağından emin bir tavırla çalışmalarını C.H.P.'nin yaptığı hatalar ve yanlışlıklar üzerine kurmuştu.³¹⁴³İl Genel Meclisi Seçimleri için bütün hazırlıklar tamamlanmış; 47 seçim bölgesine ayrılmış Mersin'de itirazların 5 Haziran'a kadar yapılması kararlaştırılmıştı.³¹⁴⁴

Danıştay tarafından bozulmuş olan Mersin Merkez İlçe İl Genel Meclis Seçimine bir gün kala D.P.'nin seçimlere girmeme kararı, parti kademelerinde büyük bir infiale yol açmış; seçimlere girilmesi gerektiğini söyleyen İdari Heyet'ten 4 kişi istekleri kabul edilmediği için D.P.'den istifa etmişlerdi. Fahri Merzeci, D.P.'nin seçimlere girmemesinin nedenini, 3.385 seçmenin listelere yazılmamasını göstermişti.³¹⁴⁵ C.H.P. ise; D.P.'nin M.P.'nin kurulmasıyla birlikte kaybedeceği endişesiyle seçimlere girmedeği yolunda bir açıklamada bulunmuştu.³¹⁴⁶D.P. adayı Bahaaddin Gökçel, Camişerif Seçim Sandığı'na giderek, C.H.P. lehine oy kullanmış, D.P.seçimlere katılım oranını düşürmek için köy ve mahallelerde seçimin 26 Haziran'a ertelendiği propagandasını yapmıştı. Seçim sonucunda Nusratiye Mahallesi'nde 71 D.P.'li C.H.P.'ye oy kullanmış; Arslanköy'de 800 seçmenden 426'sı oyunu C.H.P. lehine kullanmıştı.³¹⁴⁷Mersin Merkez'de C.H.P.3461 oy; D.P. ise 2621 oy almıştı.³¹⁴⁸

İl Genel Meclisi'nin 21 Eylül 1948'de yaptığı toplantıda, D.P.li üyeler seçimlere itiraz ederek, mazbataların kabul edilmemesi yönünde görüş bildirmişlerdi.³¹⁴⁹ D.P'li Yakup Çukuroğlu, seçimde birçok yolsuzluğun yapıldığını, jandarmaların seçmen defterlerini C.H.P.'nin gösterdiği evlere götürdüğünü iddia etmesi Meclis'te tartışmalara neden olmuş, Vali Şefik Bicioğlu, jandarmaların görevlerini yaptıklarını, hiçbir etki ve baskının olmadığını söylemişti. Vali, seçime hile karışmadığı için iptal edilmesi için bir neden olmadığını açıklamıştı.³¹⁵⁰Sami Çalık, D.P.'nin seçimlere katılmamasına rağmen seçime hile karıştırıldığını öne sürmesini bir hayal ürünü olduğunu, mağdur olan vatandaşların mahkemeye gitmesi gerektiğini şimdiye kadar müracaat eden

³¹⁴² **Vatan**,18 Haziran 1948;**Bugün**,20 Mayıs 1948; **Yeni Mersin**,15 Mayıs 1948.

³¹⁴³ Vasfi Orgun, "Seçim Mücadelesi" **Toros**,1 Haziran 1948;**Toros**,29 Mayıs 1948.

³¹⁴⁴ **Havadis**,31 Mayıs 1948.

³¹⁴⁵ **Vatan**,19 Haziran 1948.

³¹⁴⁶ **Gülek**,24 Haziran 1948;**Havadis**,21 Haziran 1948.

³¹⁴⁷ **Ulus**,21 Haziran 1948;**Havadis**,21 Haziran 1948.

³¹⁴⁸ **Ulus**,22 Haziran 1948; **Yeni Mersin**,22 Haziran 1948.

³¹⁴⁹ **B.C.A.**490.01./253.1008.102.

³¹⁵⁰ **Toros**,22 Eylül 1948;**Yeni Mersin**,7 Ekim 1948.

olmadığı için seçimin usulsüz yapıldığını iddia etmenin yanlış olduğunu vurgulamıştı.³¹⁵¹

13 Aralık 1949'da yapılan İl Genel Meclis Seçimlerinde, C.H.P. oylarını arttırmış; Hilmi Uran, bu artışı Mersin halkının siyasi olgunluğuna bağlamıştı.³¹⁵²C.H.P.'nin oylarını arttırmasın rağmen D.P.'liler Meclis'te çoğunluğu oluşturduklarından kurulan komisyonlar D.P.'lilerden oluşmuştu.³¹⁵³Komisyonların usulsüz kurulduğunu iddia eden C.H.P.'li Üyelerden Veysel Arıkol, Bedrettin Yavma ve Osman Muzaffer Koçuşoğlu İl Genel Meclisi'ni terk etmişlerdi.³¹⁵⁴

1950 İl Genel Meclis Üyeleri, Merkez ve Mut İlçeleri hariç tamamen D.P. üyelerinden oluşmuştu. C.H.P.'li Üyelerin itirazlarına rağmen Özel İdare'nin bütçesinde kısıtlama yoluna gitmişlerdi. Özel İdare'de çalışan 5 memur C.H.P.'li olduğundan işlerine son verildiği iddia edilmişti.³¹⁵⁵Sami Çalıklı, Özel İdare'nin halkın sırtından geçinen bir parazit olduğu iddiasında bulunmuştu.³¹⁵⁶İl Genel Meclisi'nin 8 Şubat 1950 tarihli toplantısında, 10 D.P.li üye, taktir okunmadan başka bir taktiri gündeme almak istemeleri üzerine, Vali Eşref Erkut, buna izin vermemiş; bunun üzerine D.P.'liler, İl Genel Meclisi'ni terk etmişlerdi. Vali Eşref Erkut, bu gibi hareketlerin partizanca olduğunu belirtmiş,³¹⁵⁷D.P.'li üyeler ise; Erkut'un C.H.P.'li üyelerle birlikte hareket ettiğini öne sürmüşlerdi.³¹⁵⁸Rıza Atilla, bu gibi ayrımların ve partililik hareketlerinin Mersin'e fayda getirmeyeceğini vurgulamıştı.³¹⁵⁹Ekim 1950'de yapılan seçimlerde açılan 110 sandıkta, D.P.7.200, C.H.P.5588 oy almış;³¹⁶⁰ilçelerdeki tasnifin bitmesiyle Tarsus'ta D.P.11183,C.H.P.ise 4683 oy almıştı. Silifke ve Anamur'da D.P.açık ara ile oyların çoğunluğunu almıştı.³¹⁶¹

---

³¹⁵¹ **Vatan**,11 Ekim 1948;**Havadis**,7 Ekim 1948.

³¹⁵² **Gülek**,20 Aralık 1949.

³¹⁵³ **Toros**,25 Aralık 1949.

³¹⁵⁴ Hüseyin Fırat, “ *Genel Meclis Çalışmaları*” **Toros**,28 Aralık 1949.

³¹⁵⁵ **B.C.A.490.01/253.1008.1-85**;**Gülek**, 5 Şubat 1950.

³¹⁵⁶ **Yeni Mersin**,11 Ocak 1950

³¹⁵⁷ **Zafer**,10 Şubat 1950;**Havadis**,10 Şubat 1950;**Toros**, 8 Şubat 1950.

³¹⁵⁸ **Yeni Mersin**,29 Şubat 1950.

³¹⁵⁹ **Havadis**, 24 Şubat 1950.

³¹⁶⁰ **Ulus**, 17 Ekim 1950.

³¹⁶¹ **Toros**,17 Ekim 1950;**Yeni Mersin**, 17 Ekim 1950.

3- Mersin Limanı Üzerinde C.H.P - D.P Rekabeti

Anadolu'nun en önemli ticaret şehirlerinden biri ve geniş bir hinterlanda sahip olan Mersin için bir liman yapılması hemen her dönemde gündeme getirilmişti.

C.H.P., özellikle 1933'den itibaren Mersin Limanı'nın yapılması için çalışmalarını başlatmış; Ocak 1933'de B.M.M.Başkanı Kazım (Özalp), Mersin'i ziyaretinde; “*Burası Anadolu'nun en önemli ticaret şehridir. Mersin limanının inşası için ise, bütün mebus arkadaşlar işi ehemmiyetle takip ediyorlar. Nafia Vekaleti de bu işle meşguldür.*”³¹⁶² diyerek liman konusunda Hükümetin görüşünü belirtmişti. Bayındırlık Bakanı Ali Çetinkaya, 1935'de Mersin Limanı'nın öncelikleri arasında olduğunu; liman işini en kısa zamanda sonuçlandırılacağını söylemişti.³¹⁶³ C.H.P., Mersin Limanı'nın yapılması için çalışmalarını yoğunlaştırmış, C.H.P.'den geniş bir katılımlı bir heyet ile birlikte Bayındırlık ve Ulaştırma Bakanlığı'ndan oluşan bir komisyon Mersin'e gelerek Mersin Limanı'nın yapılması için bir toplantı yapmıştı.³¹⁶⁴ Limanın yapılması için birçok kez girişimlerde bulunulmasına rağmen bir türlü sonuca gidilememiş, Akın Gazetesi, liman inşa işinin İsmet İnönü tarafından ikinci plana atıldığını;³¹⁶⁵ Mersin Gazetesi de, limanın yapılması durumunda İskenderun'un ticari önemini kaybedeceği endişesiyle yavaştan alındığını iddia etmişti.³¹⁶⁶

D.P.'nin kurulmasıyla birlikte Mersin Limanı'nın yapılması konusu tekrar hareketlenmiş; D.P., Mersin Limanı'nın yapılması konusunda C.H.P.'ye karşı geniş bir muhalefet başlatmıştı. 1946 Seçimleri ile birlikte iktidarın el değiştirmesiyle birlikte C.H.P. muhalefete geçerek Mersin Limanı'nın yapılması konusunda D.P.'ye karşı büyük bir kampanya başlatmıştı. C.H.P. Mersin Liman yapım işini, D.P.'nin kullanacağı bir malzeme olmaktan çıkartmak için, girişimlerini arttırmıştı. Mersin Liman inşasını hızlandırmak için Bayındırlık Bakanlığı'ndan bir heyetle birlikte, Amerikalı bir heyet Mersin'e gelerek incelemelerde bulunmuştu.³¹⁶⁷ Bütün bu girişimlere rağmen liman inşası işinin bir türlü başlatılamaması üzerine, basın, bu konunun üzerine gitmiş; C.H.P. yanlısı Havadis Gazetesi, limanın bir iskele kadar hareketsiz hale geldiğini, İskenderun Limanı'nın yapımına öncelik verilmesinin tarihi bir hata olacağını ifade

³¹⁶² **Yeni Mersin**, 25 Kanun-ı sani/Ocak 1933.

³¹⁶³ **Yeni Mersin**, 14 Mayıs 1935.

³¹⁶⁴ **Bugün**, 9 Ocak 1945; **Yeni Mersin**, 7 Ocak 1945.

³¹⁶⁵ **Akın**, 28 Birinci Kanun/Aralık 1944.

³¹⁶⁶ **Yeni Mersin**, 23 Ocak 1945.

³¹⁶⁷ **Cumhuriyet**, 5 Haziran 1947; A.Celal Şimşek, “*Şu Limansız Mersin Tuzsuz Yemeğe Benziyor.*” **Bugün** 23 Ağustos 1947.

etmişti.³¹⁶⁸Dünya Bankası, İskenderun Limanı varken Mersin Limanı yapımına kredi vermeyeceğini bildirmişti.³¹⁶⁹ D.P.'ye yakınlığı ile bilinen Vasfi Orgun, Hükümetin bu işi ciddiye almadığını; İstanbul'da Açık Hava Tiyatrosu ve Devlet Operası'na milyonlarca lira harcandığını; bölge için can damar niteliğinde olan liman işinin ise bahanelerle geçiştirildiğini söylemişti.³¹⁷⁰

1949'da Vali Şefik Bicioğlu başkanlığında bir heyet, Mersin Limanı'nın yapımı için Ankara'ya giderek Başbakan Şemsettin Günaltay ile görüşme yapmış, Günaltay, liman konusunda her türlü desteği vereceğini vaat etmişti.³¹⁷¹Mersin C.H.P.Teşkilatı ve Mersin Belediyesi'nin girişimleriyle kurulan komisyon, limanın yapılması için girişimde bulunarak Uzman E.Holmes'i Mersin'e davet ederek liman inşası için incelemeler yaptırmıştı.³¹⁷²Mersin Heyeti'nin tüm girişimlerine rağmen Başbakan Şemsettin Günaltay, "*Samsun'un hinterlandı Toroslara kadar dayanır*" diyerek Samsun Liman işini Hükümetin öncelikleri arasına almıştı.³¹⁷³Samsun Liman yapım işinin Mersin Limanı'ndan önceye alınması, Mersin Milletvekillerinin Samsun Milletvekilleri kadar çalışmaması ve parti çekişmeleriyle uğraşmalarından kaynaklandığı ifade edilmişti.³¹⁷⁴Muhafif gazeteler, Mersin Liman işinin Samsun Limanı'ndan sonraya bırakılmasını, Hükümet programının yetersizliği ve dinamizmden yoksun bir ekibin başta olmasına bağlamışlardı.³¹⁷⁵Bölge Müfettişi Hasan Reşit Tankut, Samsun Limanı, yapımının ilk sıraya alınması üzerine C.H.P.Teşkilatı olarak ümitsizliğe kapılmayacaklarını, Hükümet nezdinde girişimlerinin süreceğini ifade etmişti.³¹⁷⁶

D.P.Milletvekili Salih İnankur, Şubat ayında Akkahve'de yaptığı konuşmada liman meselesini Meclis'te kendilerinden başka kimsenin gündeme getirmediğini, azınlıkta kaldıkları için bu sorunu çözemediklerini söylemişti.³¹⁷⁷D.P.Mersin Teşkilatı, Mersin Limanı'nın inşası için gerekli girişimlerde bulunmuş; "*Liman işinde kati bir karara varılamamıştır. Gerekirse Büyük Millet Meclisinde gereken teşebbüslerin*" yapılacağını öne sürmüştü. D.P.Milletvekilleri Refik Koraltan, Celal Ramazanoğlu,

³¹⁶⁸ Rıza Atilla, "*Hilmi Uran'a Açık Mektup*" **Havadis**, 15 Kasım 1948.

³¹⁶⁹ Nihat Erim, **Günlükler**, I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005, s.391.

³¹⁷⁰ Vasfi Orgun, "*Mersin Limanı*" **Toros**, 20 Mart 1948.

³¹⁷¹ **Yeni Mersin**, 13 Nisan 1949.

³¹⁷² **Yeni Mersin**, 21 Ekim 1949.

³¹⁷³ **B.C.A.030.01/17.97.19-1; Hürgazete**, 28 Kasım 1949; **Yeni Mersin**, 11 Kasım 1949.

³¹⁷⁴ **Hürgazete**, 14 Kasım 1949.

³¹⁷⁵ Hüseyin Fırat, "*Hilmi Uran ve Mersin Limanı*" **Toros**, 20 Aralık 1949.

³¹⁷⁶ **Toros**, 24 Kasım 1949.

³¹⁷⁷ Vasfi Orgun, "*İyisi Susmaktır*" **Toros**, 28 Şubat 1950.

Aziz Köksal, Salih İnankur ve Halil Atalay gerekli girişimlerde bulunarak liman işinin Mersin'in hayati davası olarak yorumlamışlardı.³¹⁷⁸

D.P.'nin bu girişimleri karşısında C.H.P.Mersin Teşkilatı, Ankara'daki girişimlerini yoğunlaştırmış, Milletvekili Ali Menteşoğlu, Bayındırlık Bakanlığı nezdinde girişimlerde bulunmuştu.³¹⁷⁹Mersin Ticaret Odası'nın, liman işinde birlikte hareket etmek için D.P. Mersin Teşkilatı'nı sürecin içine dâhil etmek girişimlerinde bulunduğu iddialarına karşı, D.P.Mersin Teşkilatı, liman meselesinde C.H.P.'nin particilik ruhu ile hareket ettiğini, kendilerinin bu meselenin dışına itilmek istenildiği iddialarında bulunmuştu.³¹⁸⁰C.H.P. liman meselesini çözmek için Şükrü Şihman, Fikri Mutlu ve Hulusi Açıkalin'dan oluşan bir komisyon kurmuştu.³¹⁸¹1949'da toplanan D.P.Mesudiye Ocak Kongresi'nde, Mersin Liman işinin birinci derecede yapılması gereken işler arasına alınmasına ve bu konuda yetkililerle görüşmelerin yapılmasına karar verilmişti.³¹⁸²1950'nin başlarında Mersin C.H.P.Kongresi'nde konuşan Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan, Mersin Limanı'nın ilk ele alınacak limanlar arasında kesin bir şekilde ele alınacağını belirtmişti.³¹⁸³ Bayındırlık Bakanı Samsun ve Mersin Limanlarının bir arada başlamasının imkânsız olduğunu, Mersin Limanı'nın inşasının kararları arasında olduğunu vurgulamıştı.³¹⁸⁴

B.M.M. Başkanı Refik Koraltan da Mersin Belediye Başkanı Müfide İlhan ile yaptığı görüşmenin sonucunda yaptığı açıklamada; “ *Eğer Mersin Limanı meselesini gerçekleştiremezsek Mersinlilere karşı vazifelerimiz yarım kalmış olacaktır. Biz sözümüzle, özümüzle tüm insanlarız.*”³¹⁸⁵ diyerek kararlıklarını belirtmişti. Refik Koraltan, 13 Ekim 1950'de Mersin'de Ulaştırma Bakanı Seyfi Kurtbek ile Mersin Limanı konusunda bir görüşme yapmıştı.³¹⁸⁶Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Meclis'in açılış nutkunda Mersin Limanı konusuna değinmemiş olması, D.P.Mersin Mahmudiye Ocak Teşkilatı'nı harekete geçirmiş; limanın en kısa zamanda yapılması konusundaki

³¹⁷⁸ **Yeni Mersin**, 17 Kasım 1949.

³¹⁷⁹ **Havadis**, 18 Kasım 1949.

³¹⁸⁰ Rıza Atilla, “*Yanlı Kapı*” **Havadis**, 25 Kasım 1949.

³¹⁸¹ **Havadis**, 30 Kasım 1949.

³¹⁸² **Toros**, 18 Aralık 1949.

³¹⁸³ Nevzat Toroğlu, “*Mersin Limanı İçin Bir Teklif*” **Ulus**, 19 Şubat 1950.

³¹⁸⁴ **B.C.A.030.01/74.463.3-3; D.P.İçel Vilayet Kongresi Çalışma Raporu**, 20 Eylül 1959, s.15; **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, VII/80, s.74.

³¹⁸⁵ **Aydın Tarihi**, Sayı:203, (Ekim 1950), s.26.

³¹⁸⁶ **Toros**, 14 Ekim 1950; **Yeni Mersin**, 15 Ekim 1950.

kararlıklarını Ankara'ya bildirmişlerdi.³¹⁸⁷D.P. Hamidiye, Kiremithane Ocak Kongreleri'nde de liman konusunda Cumhurbaşkanı'na telgraf çekilmişti.³¹⁸⁸Mersin Limanı'nın yapılması konusunda D.P.çalışmalarını sürdürmüştü; D.P.Mahmudiye Bucak Kongresi'nde Bucak Başkanı Hamdi Ongun, Başbakan Adnan Menderes'in liman konusunu ağırdan almasına tepkilerini göstererek; C.H.P.'nin liman için bütçeye tahsisat koyduğu halde bu bütçeyi kullanmadığını, Mersinlileri boş vaatlerle avuttuklarını, bütün ümitlerini D.P.'ye bağlayan Mersinliler için somut bir adımın atılması gerektiğini vurgulamıştı.³¹⁸⁹

Gazeteci Bekir Uluğ, muhalefetin Mersin Limanı yapımı konusunda hükümeti sıkıştırması üzerine D.P.'yi savunarak; “ *Celal Bayar veya Refik Koraltan'ın şahsen verecekleri para ile liman yapılması mümkün olsa bu parayı seve seve verecekleri şüphesizdir. Samsun limanı yapılmadıkça Mersin'e liman yapılması imkânı hükümetçe de mevcut değildir. Mesele muazzam paraya dayanmaktadır. Yeni bir kredi sağlanmadığı takdirde liman işinin yapılması olanaksızdır*”³¹⁹⁰ ifadesinde bulunarak Hükümet'in liman konusunda haklı gerekçeleri olduğunu vurgulamıştı. Hükümet yanlısı Zafer Gazetesi de Başbakan Adnan Menderes'in Mersin'in en büyük derdi ve meselesi olan liman meselesine ciddiyetle sarılmış olduğunu ifade etmişti.³¹⁹¹

Mersin Merkez ve D.P.Ocak Teşkilatları'nın Mersin Limanı hakkında Cumhurbaşkanı ve Başbakan'a yapmış oldukları müracaatlar sonrasında Hükümet harekete geçmiş; Bayındırlık Bakanlığı, Samsun Limanı'nın tamamlanması beklemeden Mersin Limanı inşası için inceleme başlatmıştı.³¹⁹²Yeni Adana Gazetesi Başyazarı Ahmet Remzi Yüregir, Hükümet'in muhalefette iken politik malzeme haline getirdiği liman meselesini, iktidara geçtiğinde unuttuğunu liman konusu ile ilgili girişimlerin zayıf kaldığını belirtmişti.³¹⁹³Havadis Gazetesi de; Mersin Liman işinin suiistimal edildiğini, fırtınalardan ötürü maddi zararların arttığını öne sürmüştü.³¹⁹⁴Hükümet yanlısı Toros Gazetesi de D.P.'nin muhalefette iken liman meselesini devamlı gündeme getirdiğini; fakat iktidar devralan D.P.'nin bu konuyla ilgilenmemesi üzerine, Başbakan

---

³¹⁸⁷ **B.C.A.030.01/74.468.3-15;Toros**,7 Kasım 1950. Celal Bayar,1936'da hazırladığı şark raporunda Mersin Limanı'nın yapılmasının gerekli olduğunu vurgulamıştı. (Celal Bayar, **Şark Raporu**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2007,s.121.)

³¹⁸⁸ **14 Mayıs**,10-17 Kasım 1950.

³¹⁸⁹ **B.C.A.030.01/74.463.3-1; Yeni Mersin**,5 Kasım 1950.

³¹⁹⁰ Bekir Uluğ, “ *Mersin Liman Meselesi*” **14 Mayıs**,8 Kasım 1950.

³¹⁹¹ Cevdet Baykal, “*Allahın Sevdiği Şehir*” **Zafer**,8 Aralık 1950.

³¹⁹² **B.C.A.030.01/74.468.3-20; Yeni Mersin**,23 Kasım 1950.

³¹⁹³ Ahmet Remzi Yüregir, “*Mersin Limanı*” **Yeni Adana**,25 Ocak 1951.

³¹⁹⁴ Rıza Atilla, “*Meflûç Liman*” **Havadis**,24 Ocak 1951.

Adnan Menderes'e cevaplaması için bir mektup yazmıştı.³¹⁹⁵Bu iddialar karşısında Başbakan Adnan Menderes, 1951 Mersin D.P.İl Kongresi'nde yaptığı konuşmada, Mersin Limanı'nın en kısa zamanda yapılacağını süratli bir şekilde liman meselesi üzerinde çalıştıklarını beyan etmişti.³¹⁹⁶1952'de Mersin Valiliğinin girişimleriyle, Mersin Liman Projesi, Bayındırlık Bakanlığı tarafından eksiltmeye çıkarılmıştı.³¹⁹⁷

Başbakan Adnan Menderes, 1954'te Mersin Cumhuriyet alanında yaptığı konuşmada; “ *Limanımız en kısa zamanda yapılacaktır. Etütleri bitmek üzeredir. Bu etütlerin bir an evvel bitmesi için elden gelen gayreti sarf ediyoruz. Şundan emin olunuz ki ben Mersin Limanı'nın en az bir Mersinli vatandaş kadar bir an evvel bitirilmesini arzu etmekteyim. Limanımız küçük bir iş değildir 65 milyonluktur.*”³¹⁹⁸diyerek liman işlerinin kolay olmadığını vurgulamıştı.1954'de Adnan Menderes, Mersin Limanı ile ilgili Fransa'dan 4 büyük şirketin Hükümet'e başvurduğunu bildirmişti.³¹⁹⁹Mersin Limanı için yapılan ihale sonucunda, Hollanda Kraliyet Liman İnşaat Şirketi'ne verilmişti.³²⁰⁰25 Nisan 1954'de Mersin Limanı inşaatına başlanmıştı.³²⁰¹

4- C.H.P. İle D.P. Arasında Yaşanan Arslanköy Olayı

a- Arslanköy Olayının Gelişimi

Çok partili hayatın başlamasıyla birlikte Arslanköy'de C.H.P. ile D.P. arasında rekabet başlamış, iktidar-muhalefet ilişkileri son derece gergin bir duruma gelmiş ve bu rekabet bazen çatışmaya dönüşmüştü. Öğretmen Kubilay ile muhtar, jandarma arasında arbede yaşanmıştı.³²⁰²Yapılan inceleme sonucunda olaya karışan muhtar ve Kubilay ile ilgili tutanak tutulmuştu.³²⁰³Mersin'e 65 km uzaklıkta Toroslarda bulunan Arslanköy'de Muhtarlık Seçimleri nedeniyle C.H.P. ile D.P. arasındaki gerginlik artmış; 26 Şubat 1947'de Arslanköy'de yapılan Muhtarlık Seçimlerinde C.H.P.'lilerle D.P.'liler arasında seçim çekişmesinden ötürü üzücü olaylar yaşanmıştı.

³¹⁹⁵ **Toros**,23 Eylül 1950.

³¹⁹⁶ **Yeni Mersin**,29 Mayıs 1951.

³¹⁹⁷ **Zafer**,5 Kasım 1952;**Sabah Postası**,29 Ekim 1952

³¹⁹⁸ **B.C.A.030.01/13.79.11-1**

³¹⁹⁹ **B.C.A.030.01/74.469.10-3.**

³²⁰⁰ **B.C.A.030.01/85.537.3-1; B.C.A.030.01/74.470.9-1.**

³²⁰¹ **Cumhuriyet**,26 Nisan 1954;**Zafer**,24 Nisan 1954.

³²⁰² **Yeni Mersin**,5 Haziran 1946.

³²⁰³ **Yeni Mersin**,12 Eylül 1946.

C.H.P.'ye göre olayın gelişimi; Muhtar Seçimlerinin C.H.P. lehinde sonuçlanması D.P.'lileri telaşa düşürmüş ve gruplar halinde köylere giderek köyleri karıştırmaya başlamışlardı. D.P.'li Milletvekili Saim Ergenekon yanına aldığı bazı kimselerle, köylerde beyannameler dağıtmıştı.³²⁰⁴ Milletvekili Saim Ergenekon ile Hoca Muhittin Yıldırım, köylüler tarafından törenle karşılanmış ve kurbanlar kesilmişti. Köy kahvesinde ve D.P. binasında köyün kalkınması için Muhittin Yıldırım ile birlikte konferans vermişlerdi.³²⁰⁵ Seçimlerin başlaması ile birlikte, Saim Ergenekon, seçimlerde sandık başında bulunmak istemişse de muhtar, bunun mümkün olmadığını sadece sandık başında İhtiyar Heyeti'nin bulunabileceğini söyleyince tartışma yaşanmıştı. Seçim için Mersin'den gelen memurlarla D.P.'liler arasında arbeye yaşanmış; sandık başında bulunan Jandarma Komutanı Sıtkı Dağgeçen ve Onbaşı Fevzi ve er Tahir, sandık başında iken kadınlı çocuklu 200 D.P.'linin saldırısına uğramış; ağır suretle yaralanmışlardı. D.P.'li grup daha sonra karakolu sararak tehdit etmişlerdi. D.P.'liler köyün merkez ile irtibatını kesmek için telefon hatlarını kesmişlerdi. Fındıkpınarı yakınlarında Orman İdaresi'nin telefonundan faydalanılarak, olay merkeze bildirilmişti. Olayların yatıştırılamaması üzerine Arslanköy'e bir bölük jandarma kuvvetinin gönderildiğini iddia etmişlerdi. C.H.P.'lilere göre; olayı çıkartan D.P.'liler kamyonlara bindirilerek Arslanköy'den uzaklaştırılmışlardı.³²⁰⁶

D.P.'ye göre olayın gelişimi ise: Arslanköy Muhtarı Tahir Şahin, partisine yakın olan kişileri kayırmış, köylüler, muhtarın değişmesinin köylü üzerinde olumlu etki yapacağını düşünmüşlerdi. Seçimin ilk günü bazı köylüler oy verilecek sandık kırık olduğu için oy kullanmak istememişler; bunun üzerine Jandarma Komutanı Sıtkı Dağgeçen, bu sandığın dışında oy kullanılmayacak deyince köylü bu şartlarda zaten oy kullanamayız diyerek oy kullanmamıştı. Nahiye Müdürü Hami Levent, Arslanköy'e gelerek onun gözetiminde oy verme işlemi başlamış, sayım sonucunda D.P.Adayı Harun Yedigöz 565,C.H.P.Adayı eski Muhtar Tahir Şahin ise 53,diğer C.H.P.'nin Adayı Hasan Dönertaş ise 153 oy almıştı. Eski Muhtar Tahir Şahin, az oy alınca köyü terk etmiş; muhtar gittiği için oylar tasnif edilememişti.³²⁰⁷ Sandıktaki oyların değiştirilebileceği endişesiyle köylü sandığın başında ateş yakarak sabaha kadar

³²⁰⁴ B.C.A.490.01/439.1821.2-21.

³²⁰⁵ Akyokuş, 9 Ekim 1947.

³²⁰⁶ Gülek,27 Şubat 1947; Yeni Mersin,27 Şubat 1947.

³²⁰⁷ Akyokuş, 9 Ekim 1947. 1944'te Muhtar ve İhtiyar Heyeti seçiminde yapılan değişiklikte oyların tasnifinde muhtar ve 4 üyenin olması kabul edilmişti. Geniş bilgi için bkz. Muzaffer Akalın, "Mahalle Muhtar ve İhtiyar Heyeti Seçimleri" İdari Dergisi, Yıl:18,Sayı:186,(Mayıs-Haziran 1947), s.87.

beklemişlerdi. Köylüler sandığın ilkokul müdürü ve İhtiyar Heyeti Üyesi olan Öğretmen Mustafa Kubilay'a verilmesini talep edince sandık saklanması için tutanak tutulduktan sonra Mustafa Kubilay'a verilmişti.³²⁰⁸

Şikâyetler üzerine Vali Tevfik Sırrı Gür, seçimin yeniden yapılmasına karar vermiş, Jandarma Komutanı Sıtkı Dağgeçen, seçimin yenilenmesi için eski sandığın kendisine teslim edilmesini isteyince bu istek kabul edilmemiş; kadınlar sandığın olduğu evin önünde nöbet tutmaya başlamışlardı. Jandarma Komutanı Sıtkı Dağgeçen, sandığı almak isteyince arbede yaşanmış; askerlerin havaya ateş açmasıyla birlikte taşlı saldırı başlamış ve kadınların attığı taş ile Sıtkı Dağgeçen kafasından yaralanmış, tekrarlanan seçimi askerlerin desteklediği Ahmet Doğan kazanmıştı.³²⁰⁹ Olayın öğrenilmesi üzerine Vali Tevfik Sırrı Gür, Cumhuriyet Savcısı Seyfi Özmen, Jandarma Alay Komutanı Necip Korkmaz Silifke'den getirilen 6 kamyon takviye askerle geceyi Fındıkpınarı'nda geçirdikten sonra Arslanköyü'ne geçmişlerdi.³²¹⁰ Yapılan inceleme sonucunda olaylarda kışkırtıcı propaganda yaptığı söylenen Öğretmen Mustafa Kubilay görevinden alınmıştı. Kesilen telefon telleri tamir edilmişti. Birçok köylü Fındıkpınar ve Akarca Köyü'nde toplanarak olayı protesto etmişlerdi. Olaylara tepki gösteren Arslanköyü'ne komşu olan Saraça Köyü'ndeki D.P'liler partilerinden istifa etmişlerdi.³²¹¹

Olaylar sonucunda olayla ilgisi olan 136 kişi tespit edilmiş;14 kişi jandarma gözetiminde Mersin'e getirilmişti. İlk sorguların ardından Mustafa Kubilay, Osman Yavuz, Tahir Bozkurt, Mehmet Gürbüz, Kadir Yavuz, Hamza Özgür, Ahmet Kurt ve Hasan Koç tutuklanmış; Yahya Özgür, Mustafa Özgür ve Mehmet Uçar serbest bırakılmıştı.³²¹² 45'i tutuklu olmak üzere 92 kişi mahkemeye sevk edilmişti. Devlete ve düzene isyan suçundan Türk Ceza Kanunu'nun 258, 271 ve 149'uncu Maddeleri'nden yargılanmaları istenilmişti. Savcı Şinasi Devrim, tutuklu köylülerin idamla yargılanmasını istemiş;³²¹³ yargılamanın 2 Eylül 1947'de Mersin Ağır Ceza Mahkemesi'nde başlanılmasına karar verilmişti.³²¹⁴ Bu davada Arslanköylüleri

³²⁰⁸ **Kudret**,5 Eylül 1947;**Vatan**,28 Şubat 1947;Tekin Erer, **Yasakçılar**, İstanbul 1965,s.106.

³²⁰⁹ **B.C.A.030.01/65.406.6-1**;**Kudret**,28 Ağustos 1947; **Ulus**,1 Mart 1947;**Cumhuriyet**, 28 Şubat 1947;**Tasvir**,5 Ekim 1947.

³²¹⁰ **Bugün**,28 Şubat 1947; **Yeni Mersin**,28 Şubat 1947.

³²¹¹ **Yeni Mersin**,1 Mart 1947.

³²¹² **Yeni Adana**,6 Mart 1947;**Ulus**,6 Mart 1947.

³²¹³ **Demokrat**,26 Ağustos 1947;Hüseyin Baran, **Tek Parti Döneminde İktidar Muhalefet İlişkisi: Arslanköy Olayı**,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Eskişehir,2007.s,74; F.Akın, **Türkiye'de Çok Partili...** s.199.

³²¹⁴ **Demirkırat**, 27 Ağustos 1947;**Yeni Adana**,25 Ağustos 1947.

savunmak için D.P.olayla yakından ilgilenerek avukat olarak Kenan Öner, Salomon Adato, Samet Ağaoğlu, Osman Kapani, Hamit Şevket İnce, Haydar Arslan ve Fikri Apaydın'ı görevlendirmişti.³²¹⁵ Adnan Menderes, Arslanköy'de kadınlara kurşun sıkıldığını söyleyerek bu davaya ayrı bir önem vermişti.³²¹⁶

b- Arslanköy Olayında Yargılama Süreci

Arslanköy olayının duruşmasına 4 Eylül 1947'de Mersin Ağır Ceza Mahkemesi'nde başlanması gerekirken Cumhuriyet Savcılığı 93 sanık ve 30'dan fazla avukatın bulunacağı ve duruşmanın yapılmasına elverişli mahkeme salonunun bulunmayışını göz önünde tutarak, duruşmanın Güneş Sineması'nda yapılması için Adalet Bakanlığı'na müracaatta bulunmuştu. Adalet Bakanlığı, Yargıtayca, Mersin'de çıkacak olayları da dikkate alarak kamu güvenliği açısından davanın Konya'da görülmesini kabul etmişti.³²¹⁷ D.P.yanlısı Demokrat Gazetesi ise; Mersin C.H.P.Teşkilatı'nın C.H.P.Genel Sekreterliği'ni arayarak kalabalık bir köylü topluluğunun mahkemeyi takip etmek için Mersin'e geleceğini bu olayın C.H.P.'yi zayıflatacağı, asayişin bozulacağı ve duruşma sanıkların tahliyesi ile sonuçlanırsa Mersin C.H.P.Teşkilatı'nın silineceğini düşünerek, davanın başka bir yerde görülmesini istediğini iddia etmişti.³²¹⁸ Avukat Yakup Çukuroğlu, “ *Ekserisi çocuklu ve hamile kadınlardan ibaret olan sanıkların perişanlıklarına meydan verilmemesi için davaya Mersinde bakılmasına delaletinizi bilvekele saygı ile dilerim*” diyerek Adalet Bakanlığı'na yazmasına rağmen cevap gelmeden sevkیات başlamıştı.³²¹⁹ İki parti arasındaki sorun ülke sorunu haline getirilmişti.³²²⁰

Tutuklu bulunan sanıkların mahkemesi Konya'da devam ederken tutuksuz bulunanların yargılamasına ise; Konya Ağır Ceza Mahkemesi'nin talimatlarıyla, Mersin Ağır Ceza Mahkemesi'nde devam edilmişti.³²²¹ En yaşlı sanık olan Mehmet Özgür, istiklal madalyası sahibi olduğunu, kızını ve torununu bu olaylarda korkudan kaybettiğini ifade etmişti.³²²² D.P.yargılamaları devam eden sanıkların tedavi masrafları

³²¹⁵ **Ulus**,13 Ekim 1947;**Yeni Mersin**,24 Ağustos 1947; **Demirkırat**, 27 Ağustos 1947.

³²¹⁶ **B.C.A.**030.01/13.79.11-3.

³²¹⁷ **Türksözü**,2 Eylül 1947; **Ulus**,6 Eylül 1947; **Cumhuriyet**,4 Eylül 1947;**Yeni Mersin**, 2 Eylül 1947.

³²¹⁸ **Demokrat**,6 Eylül 1947.

³²¹⁹ **Vatan**,2 Eylül 1947.

³²²⁰ **Kudret**, 10 Eylül 1947.

³²²¹ **Tasvir**,5 Ekim 1947;**Tanin**,7 Ekim 1947.

³²²² **Cumhuriyet**,5 Ekim 1947;**Vatan**,5 Ekim 1947;**Bugün**,7 Ekim 1947.

hariç bütün ihtiyaçlarını karşılamış ve³²²³ davayı bir ülke sorunu olarak görmüştü.³²²⁴ Avukat Yakup Çukuroğlu, tutuksuz sanıkların davalarının da Konya Ağır Ceza Mahkemesi'nde devam etmesini talep etmiş; mahkeme yaptığı inceleme sonucunda 19'u kadın 26'sı kadının karar gelinceye kadar yargılanmalarına Mersin Ağır Ceza Mahkemesi'nde devam edilmesini uygun bulmuş; karar geldikten sonra Konya Ağır Ceza Mahkemesi'nde görülmesine karar verilmişti.³²²⁵ Kenan Öner, bu davada bazı yanlışlıkların olduğunu birçok yetkili mahkeme varken, davanın niçin Konya'ya alındığını ve hâkimin davadan kısa bir zaman önce Sivas'tan aceleyle niçin Konya Ağır Ceza Mahkemesi'ne atandığını Adalet Bakanı'ndan sormuştu.³²²⁶

Arslanköy olayı sanıkları olan 47 kişi, 5 Eylül gece yarısı Konya'ya götürülmek üzere jandarma tarafından gece istasyona getirilmiş; geç saat olmasına rağmen kalabalık bir halk tarafından istasyonda alkışlar arasında çoğunluğu çocuklu kadın Konya'ya uğurlanmışlardı. D.P.Milletvekili Saim Ergenekon da sanıklara destek vermek amacıyla trene binmişti.³²²⁷ Tutuklular arasında raporlu olan Fatma Keçeli de Konya'ya sevk edilmişti.³²²⁸ Sanık avukatları kendi aralarında yaptıkları toplantıda isnat edilen suçların çok abartılı olduğunu savunmalarını bu doğrultuda hazırlamalarına karar vermişlerdi.³²²⁹ Avukatlar moral olsun diye dava başlamadan hapisyanede sanıkları ziyaret ederek; “*Unutmayınız ki sizi düşünen koca bir millet vardır.*” diyerek sanıklara destek olmuşlardı.³²³⁰ Sanıklar arasında yer alan Ayşe Çelik, “*Milli mücadelede cepheye sırtımda cephane taşıdım. Dağ gibi evlatlarımı bu ülke uğrunda şehit verdim. Şimdi ağrıma gidiyor. Çelik Ayşe devlete asi oldu diyorlar*”³²³¹ diyerek serzenişte bulunmuştu.

Arslanköy davası 8 Ekim 1947'de Konya Ağır Ceza Mahkemesi'nde başlamış, sabahın erken saatlerinde il dışından gelen kalabalık bir halk topluluğu tarafından izlenmişti.³²³² Halkın mahkemeyi takip etmesi için verilen beyaz kartlar karaborsaya düşmüştü. Duruşma sabah 9'da Mahkeme Heyeti'nin yerini alması ile başlamış; gazeteci ve avukatların yerini almasıyla birlikte sanıkların kimliği okunmuştu. 47 sanık

³²²³ **Vatan**,5 Ekim 1947;Mustafa Atalay, **Arslanköy Faciası**, Ankara 1954,s.29.

³²²⁴ **Akşam**,7 Ekim 1947.

³²²⁵ **Bugün**,5 Ekim 1947;**Kudret**,5 Ekim 1947;**Yeni Mersin**,5 Ekim 1947; **Tasvir**,6 Ekim 1947.

³²²⁶ **Akşam**,2 Ekim 1947.

³²²⁷ **Kudret**, 9 Eylül 1947;**Ulus**,8 Eylül 1947; Recep Bilginer, “*Arslanköy Davası*” **Vatan**,6 Eylül 1947;

Cumhuriyet,5 Ekim 1947;**Son Posta**,6 Eylül 1947;**Akşam**,6 Eylül 1947.

³²²⁸ **Demokrat**,6 Eylül 1947.

³²²⁹ **Cumhuriyet**,8 Ekim 1947.

³²³⁰ **Kudret**, 8 Ekim 1947; **Cumhuriyet**,6 Eylül 1947; **Son Posta**,6 Ekim 1947.

³²³¹ **Tasvir**,6 Ekim 1947.

³²³² **Son Posta**,8 Ekim 1947;**Tasvir**,8 Ekim 1947; **Akşam**,8 Ekim 1947;**Babalık**,9 Ekim 1947.

arasında en genç 19 yaşında Ayşe Bozkurt en ihtiyar sanık ise 65 yaşında olan Ayşe Yavuzdu olmuştu.³²³³ Savcı Nusret Tuncer, Türk Ceza Kanunu'nun 149-1 ve 67,172 ve diğer sanıkların da aynı kanunun 312'nci Maddesi'yle cezalandırılmalarını istemişti.³²³⁴ Olay, Sami Ergenekon'un köye gelip halkı kışkırtması ve seçimler esnasında D.P.Muhtar adayının sandık başında olanlara güvenmediğini söyleyerek müşahit sıfatıyla sandık başında bulunmak istemesi üzerine jandarmayla arbede yaşanması ve seçimlerin iptal edilmesi üzerine D.P.lilerin bunu kabul etmediği söylenmişti.³²³⁵

Sanıklardan Mustafa Kubilay, “*Aleyhimde söylenen ve bana isnat edilen sözler, hadise şahitleri tarafından değil, bizzat düşmanlarım tarafından söylenmiş olabilir*” diyerek suçlamaları kabul etmemiştir. Sanık Harun Yedigöz, kendisinin 566 oy aldığını, Tahir Şahin'in ise 53 oy aldığını ve jandarma komutanının düşerek yaralandığı ifadesinde bulunmuştu. Sanıklar, jandarmaya giderek eski muhtarın seçilmemesi için yalvardıklarını, başlarına gelenlerin nedeninin D.P.li olmalarından kaynaklandıklarını ifade etmişlerdi.³²³⁶ Ayşe Çelik, “*Sıtkı Dağdeviren'in yardım isteyenlere karşı muhtara iftira ediyorsunuz. Sizin başınızı ezmeli*” diyerek jandarmalara ateş emri verdiğini ifade etmişti. Avukat Mustafa Gürkan, “*Bu köylülerin bunları hak etmediğini yamalı çuvaldan başka elbise taşımayan bu kadınların asi olamayacağını, başlarına istedikleri muhtarı seçemeyenlerin nasıl devlet düzenini değiştireceğini hayretle karşılıyorum*” demişti.³²³⁷ Avukat Hamit Şevket İnce de bu sözü destekler şekilde; “*Eğer memlekette ihtilal olacaksa bunu biz münevverler yapabiliriz. Yoksa bunlar değil*” diyerek köylülerin masum olduklarını ifade etmişti.³²³⁸

Avukat Cemaleddin Danışman, “*Bu isyan kadın şalvarı altına saklanacak sopalarla yapılmaz*” diyerek olayın adli vakadan başka bir şey olmadığını söylemişti. Avukat Tarık, “*Tarihte görülen isyan kelle koparılarak olur. Arslanköy'de ne uçurulmuş, ne de koparılmış bir kelle yoktur.*”³²³⁹ diyerek olayın isyan olmadığını belirtmişti.

³²³³ **Tanin**,9 Ekim 1947; **Cumhuriyet**,8 Ekim 1947.

³²³⁴ **Bugün**,8 Ekim 1947; **Kudret**, 8 Ekim 1947;**Vatan**,8 Ekim 1947.

³²³⁵ **Bugün**,9 Ekim 1947; **Yeni Adana**, 9 Ekim 1947;**Ulus**,8 Ekim 1947;**Son Posta**,9 Ekim 1947.

³²³⁶ **Cumhuriyet**, 9 Ekim 1947;**Bugün**,9 Ekim 1947;**Vatan**,5 Ekim 1947.

³²³⁷ **Yeni Adana**, 9 Ekim 1947; **Kudret**, 9 Ekim 1947.

³²³⁸ **Tasvir**,9 Ekim 1947.

³²³⁹ **Tasvir**,10 Ekim 1947.

İkinci duruşmada, Jandarma Komutanı Sıtkı Dağdeviren olmadığı için, Arslanköy Bekçisi Mehmet Yıldırım verdiği ifade; Jandarma Komutanı Sıtkı Dağdeviren'in kendisine oy sandığını Öğretmen Mustafa Kubilay'dan alması için görevlendirdiğini, Kubilay'ın okulda müfettiş olduğu için babasından sandığı isteyebileceğini söylemişti.³²⁴⁰ Sanık Mehmet Ay, “*Yüzbaşının seçimi yenileyeceğini söyleyerek oy sandığını almak istediğini*” kadınların ise yüzbaşına “*Biz mukaddes oyumuzu kullandık. Muhtarımızı seçtik. Eski muhtarı istemeyiz çünkü o bizim ırzımıza tasallut etti*” dediklerini Yüzbaşının ise bu isteklere kulak asmadığını ateş emrini verdiği ifadesinde bulunmuştu. Mahkeme Heyeti, Sıtkı Dağgeçiren'e ait raporun gelmesine karar vermişti.³²⁴¹

Sanık Avukatı “*Hadisede Sıtkı Dağgeçiren'in sadece dağ geçmemiş, adaleti geçmiş hürriyeti çiğnemiştir. Savcı ise; İsyân silahla, bomba ile olur, hadisede böyle bir şey yoktur. Siyasi rüşünü göstermiş olan bir köy halkına nasıl isyan etmiştir denilir.*” diyerek tahliyelerini istemişti.³²⁴² Yapılan son oturumda sanıkların delilleri yok etmesi, incelemeyi yanlış yola sevk etmesi geçerli olmadığından sanıkların serbest bırakılarak davanın tutuksuz yargılamasına karar vermişti. Tahliye edilen sanıklar D.P.Konya Teşkilatı tarafından karşılanarak, Arslanköyü'ne gönderilmeleri sağlanmıştı.³²⁴³ Gülek ve Kavaklıhan mevkiinde binlerce kişi sevinç gösterileri arasında Arslanköylüleri karşılamışlardı.³²⁴⁴ Avukatlar, 12 Kasım'daki duruşmada daha organize hareket etmek için kendi aralarında iş bölümü yapmışlardı.³²⁴⁵

Arslanköy davası'nın 12 Kasım'daki duruşması için tutuksuz yargılanan 44 sanık Avukat Yakup Çukuroğlu ve Abdulkadir Kemali Öğütçü ile birlikte Adana Postası ile Konya'ya gitmişlerdi. Dava bir isyan suçu olmaktan çıkmış bir adli vakaya dönüştüğü için diğer duruşmalara göre sessiz geçmesi tahmin edilmişti. Sanıklardan 16 çocuk babası olan Mehmet Özgür, yolda kalp krizinden vefat etmişti.³²⁴⁶ Arslanköy sanıklarının mağdur olmaması için D.P.Genel Başkan Vekili Fuat Köprülü, Konya D.P.Teşkilatı'na çektiği telgrafta; “*Arslanköylü 45 sanığa geçen sefer gösterilen*

³²⁴⁰ **Yeni Adana**, 10 Ekim 1947.

³²⁴¹ **Ulus**,19 Ekim 1947; **Vatan**,8 Ekim 1947.

³²⁴² **Kudret**, 10 Ekim 1947; **Vatan**, 10 Ekim 1947; **Yeni Adana**, 10 Ekim 1947; **Cumhuriyet**,16 Ekim 1947;A.E.Yalman, **Görüp Geçirdiklerim**, s.1410.

³²⁴³ **Tasvir**,10 Ekim 1947; **Ulus**,11 Ekim 1947;**Bugün**,10 Ekim 1947;**Kudret**,11 Ekim 1947;**Türksözü**,10 Ekim 1947;**Son Posta**,10 Ekim 1947.

³²⁴⁴ **Son Posta**,12 Ekim 1947;**Kudret**, 12 Ekim 1947;**Yeni Mersin**,12 Ekim 1947.

³²⁴⁵ **Vatan**, 11 Ekim 1947; **Akşam**,10 Ekim 1947.

³²⁴⁶ **Bugün**,12 Kasım 1947.

samimi alakanın bu defa da esirgenmemesini, memnun edilmelerini ve yer teminini ehemmiyetle rica ederim.”³²⁴⁷ diyerek sanıklara parti adına sahip çıkmıştı. Konya’da otellerde 45 yatak temin edilmişti. Arslanköy davasının ikinci bölümü, 12 Kasım 1947’de Konya Ağır Ceza Mahkemesi’nde Hâkim Şemsettin Kıcıman, Üyeler Nuri Ocakcioğlu, Hikmet Tuzer Başkanlığı’nda yargılamayı başlatmışlardı.³²⁴⁸ Tanık Kadir Şahin, yüzbaşıya taş atılırken; “*Arkadaşlar. Türk subayıdır. Yapmayın dedim. Taşları bana atmağa başladılar. Yüzbaşının dağılın uyarılarını dinlemeyen köylülerin saldırıya*” geçtiğini ifade etmişti.³²⁴⁹

Sanık Ali Erkan, olay sırasında halkın Halkevi önünde toplanarak Yüzbaşı Sıtkı Dağgeçen’e bir şey söylemeye çalıştıklarını, anlamak için yanlarına yaklaştığında Yüzbaşının tekmesine maruz kaldığını, korkarak olay yerinden uzaklaştığını ifade etmişti. Tanık Bekçi Mehmet Yıldırım’ın verdiği ifade ile ilk verdiği ifade arasında büyük bir fark mahkemenin dikkatini çekmişti.³²⁵⁰ Mehmet Yıldırım ilk verdiği ifadede olayı tamamen görmüş gibi anlatmış; mahkeme iki ifade arasındaki farkı sorunca böyle bir ifade vermediğini, mahkemenin yanlış yazdığını beyan etmişti. İlk ifadesinde cahil olduğunu söylemesine rağmen ayrıntılı bilgi ve isim vermesi sorusu sorulunca ilk ifadesini tamamen inkâr etmiş ve kendisine ait olmadığını söylemişti. Mahkemeye gelmeyen şahitlerde dikkate alınarak davanın 10 Aralık 1947’e ertelenmesine karar verilmişti.³²⁵¹

Arslanköy davasına 10 Aralık 1947’de Konya Ağır Ceza Mahkemesi’nde devam edilmiş, Şahitlerden Onbaşı Fahri Tuna, “*Olaya Nakşibendî tahrikâtı yapmaktan suçlu Muhiddin Hoca ile Mersin Milletvekili Saim Ergenekon’un sebep olduklarını ve halkı tahrik ettikleri ifadesinde bulunmuştur.*” Jandarma Mustafa Karataş, “*Halkın o kadar cesareti yoktu. Bir şey yapamadılar. Cesaretli olsalardı bizi öldürür ve silahlarımızı elimizden alırlardı.*”³²⁵² açıklamasında bulunmuştu. Yüzbaşı Sıtkı Dağdeviren ifadesinde; Seçimi tekrarlamak için Mustafa Kubilay’dan sandığı istediğini, içindeki oyların alınabileceğini, yeniden seçim yapmak için sandığa ihtiyaçları olduğunu; ellerindeki yedek sandığın delik olduğunu buna karşın Mustafa Kubilay’ın sandığın evinde olduğunu seve seve verebileceğini; fakat evine gittiğimizde köylülerin sandığı

³²⁴⁷ İbrahim Karayılmaz, “*Arslanköy Davası*” **Cumhuriyet**, 11 Kasım 1947.

³²⁴⁸ **Kudret**, 11 Kasım 1947; **Bugün**, 13 Kasım 1947; **Yeni Mersin**, 15 Kasım 1947.

³²⁴⁹ **Ulus**, 14 Kasım 1947; **Cumhuriyet**, 14 Kasım 1947.

³²⁵⁰ **Akşam**, 14 Kasım 1947; **Tasvir**, 14 Kasım 1947.

³²⁵¹ **Bugün**, 14 Kasım 1947; **Yeni Mersin**, 16 Kasım 1947; **Tasvir**, 12 Kasım 1947.

³²⁵² **Babalık**, 11 Aralık 1947.

vermemek için kendilerine taş ve sopalarla saldırdığını bunun üzerine kadınlardan dayak yedi dedirtmemek için askere havaya ateş açmaları için emir verdiğini söylemişti. Yüzbaşı, iki parti arasında kavga çıkmasın diye olay mahaline gittiğini; olayın bir isyan olup olmadığı konusunu, olayın arkasında D.P’li olmasından kaynaklandığını “*Son sözü yüce mahkemeye bırakıyorum*” ifadesinde bulunmuştu.³²⁵³ Jandarma Yedek Asteğmen Mehmet Çağlar, Silifke’den takviye kuvvetlerle Arslanköy’e geldiklerini ortada isyan namına bir şey görmediklerini yaptırdığı inceleme sonucunda Yüzbaşı Sıtkı Dağdeviren’in içkili olduğu için çıkan arbedede düşerek kafasından yaralandığı şeklinde ifade bulunmuştu.³²⁵⁴ Arslanköylü Kadri Yıldız, il seçimden sonra başka bir köye giderken yolda Yüzbaşı Sıtkı Dağdeviren’e rastladığını, seçimi D.P.’lilerin kazandığını söylediğinde Sıtkı Dağdeviren’in olmaz böyle bir şey yeniden seçim yapacağız diyerek tepki gösterdiğini söylemişti.³²⁵⁵

Arslanköy davasına 4 Şubat 1948’de Konya Ağır Ceza Mahkemesi’nde devam edilmiş, dinlenen şahitlerin çoğu olaylarda; Yüzbaşı Sıtkı Dağdeviren’in suçlu olduğunu belirtmişti. Şahit Kadri Şahin, Yüzbaşı Sıtkı Dağdeviren’in halkı toplayarak ikinci kez seçimlere katılmalarını istediğini; bunun karşısında halk oy kullandık bir daha kullanmayız demesi üzerine havaya ateş emrini verdiğini söylemişti. Şahit Celal Eren de Sıtkı Dağdeviren’in silahında 30-40 mermi olduğunu, bununla 30 kişiyi öldürebileceğini; fakat akacak kanın Türk kanı olacağı için kıyamadığını söylediği ifadesinde bulunmuştu.³²⁵⁶ Tanıklardan Atlı Posta Dağıtıcısı Kadir Özgüren dinlenmişti. Özgüren’in ifadesinde: “*Yüzbaşı seçim sandığını istemekte idi. Halk ‘Biz eski muhtarı istemeyiz’ diyorlardı. Yüzbaşı seçimin yapılacağını ve eski ihtiyar heyetinden başka kimsenin sandık başında bulunmayacağına ısrar ediyordu. Bu sırada birkaç silahlı jandarma bir tarafa gittiler. Arkadan yüzbaşı, müdür ve bazı kimseler de gittiler. Silah sesleri işittim. Koşup baktığımda yüzbaşı kadınların arasına doğru tabanca sıkıyordu. Bir şarjör boşalttı. Aramızda ancak yüz metre mesafe vardı. Yüzbaşı çamaşırhanenin önündeki hendeği atlarken düştü. Yetişip kaldırdım. Yere düşen tabancasını ben almıştım. İsteği üzerine kendisine verdim. Bir şarjör daha sürdü ve tamamen boşalttı*”

³²⁵³ **Cumhuriyet**,11 Aralık 1947; **Kudret**, 12 Aralık 1947.

³²⁵⁴ **Babalık**,11 Aralık 1947; **Cumhuriyet**,11 Aralık 1947; **Kudret**, 12 Aralık 1947; **Ulus**, 11 Aralık 1947.

³²⁵⁵ **Vatan**, 11 Aralık 1947.

³²⁵⁶ **Akşam**,5 Şubat 1948;**Toros**,5 Şubat 1948.

ifadesinde bulunmuştu. Şahitlerin Konya'ya gelmesi için dava 4 Mart'ta ertelenmişti.³²⁵⁷

4 Mart'ta başlayan duruşmada Yüzbaşı Sıtkı Dağdeviren'e ait adli tıbdan gelmesi gereken raporların bir daha istenmesine, şahitlerin verdikleri ifadeleri karşılaştırmak için Mersin Ağır Ceza Mahkemesi'ne yazı yazılmasına karar verilmişti.³²⁵⁸D.P. İl Kongresi'nde Arslanköy yargılamalarına değinilmiş; parti olarak mahkemeyi takip ettiklerini ve suçsuzlukları ispatlanıncaya kadar destek verecekleri konusunda fikir birliğine varmışlardı.³²⁵⁹

13 Mayıs 1948'de Konya Ağır Ceza Mahkemesi'nde Cumhuriyet Savcısı, yüksek seciyeli ve asil bir milletin bir muhtar seçiminde devlet ve kanuna karşı isyan etmesine ihtimal verilmeyeceğini, ancak devlet kuvvetlerine karşı gösterilen mukavemet ve hürmetsizlikten 14 kişinin cezalandırılmasını 44 kişinin beraatını istemişti.³²⁶⁰ Avukat Yakup Çukuroğlu,9 Haziran 1948 tarihli duruşmada hâkimlerin adaletine güvendiklerini, seçimi yenileme hakkının Seçim Kanununun 31. Maddesi'ne göre Danıştay'ta olduğu için sanıkların suçsuz olduğunu öne sürerek beraatlarını istemişti.³²⁶¹ Avukat Abdulkadir Kemali Ögütçü, bu meselenin jandarmanın yetki alanına girmediği için ve kimin tarafından yaralandığı kesin olarak tespit edilemediği için davanın düşmesi gerektiğini bildirmişti.³²⁶²

Aslanköy Olayı'nın on birinci ve son duruşması, 23 Haziran 1948'de yapılmış, bu duruşmada mahkeme karar vermişti. Karar: Sanıklarda tüfek vesaire patlayıcı madde bulunmadığından, suç isyan mahiyetinde görülmemiş ve ancak toplu olarak vazife esnasında mukavemet ve yaralamaktan suçlu olduklarına, mahkemece kanaat getirilmişti.³²⁶³ Karara göre, sanıklardan Hasan Koç, Osman Yavuz, Yahya Özgür, Tahir Bozkurt, Muhittin Yıldırım, Cemal Kurt, Osman Gürbüz, Selim Gündüz, Hamza Özgür, Harun Yedigöz, Ömer Gürbüz, Hacı Ali Yıldız, Abdulkadir Yavuz, Elife Dağdur, Elife Bozdoğan, Nedime Yıldız, Mehmet Uçar, Zeynep Türkmen, Ayşe Çelik'in altışar ay on birer gün; Bilal Gün, Ahmet Kurt, Mehmet Gürbüz, Osman Öztürk, Ümmü Kurt, Mümine Koçak, Müslime Yazmış, Hasan Yavuz, Durmuş Yıldız,

---

³²⁵⁷ **Akyokuş**,6 Şubat 1948.

³²⁵⁸ **Akşam**,4 Mart 1948;**Cumhuriyet**, 4 Mart 1948;**Yeni Mersin**,4 Mart 1948; **Toros**,4 Mart 1948.

³²⁵⁹ **Toros**, 5 Mart 1948.

³²⁶⁰ **Cumhuriyet**,16 Mayıs 1948;**Toros**,14 Mayıs 1948.

³²⁶¹ **Toros**,10 Haziran 1948.

³²⁶² **Yeni Mersin**,24 Eylül 1948.

³²⁶³ M. Atalay, **Arslanköy Faciası**, s.51.

Emin Dündar ve Osman Keçeli'nin altışar ay süre ile hapislerine ve diğerlerinin beraatlarına oy birliğiyle gıyabında karar verilmişti. Sanıklardan hiç biri, kararın açıklamasında hazır bulunmamışlardı.³²⁶⁴ Arslanköy olayında D.P.'lilerin suçsuz bulunarak serbest bırakılması Recep Peker Hükümeti'ni zor bir duruma düşürmüştü.³²⁶⁵

D- ÇOK PARTİLİ DÖNEMDE SİYASETÇİLERİN MERSİN İLE İLİŞKİSİ

1- D.P. Liderlerinin Mersin Seyahatleri ve Bölge Üzerinde Etkileri

a- Celal Bayar'ın Mersin Seyahatleri

30 Haziran 1946'da Adana'daki çalışmalarını tamamlayan D.P.Genel Başkan Celal Bayar, Mersin'e geçmiş,³²⁶⁶ burada D.P.Teşkilatı'nın çalışmalarını yerinde incelemiştir. Celal Bayar, "Bu imtihanda başarı göstermek irademizi serbestçe tecelli ettirmek, istediklerimizi seçmek muvaffakiyet şartlarımızdır. Gayemiz, milli hâkimiyetin serbest ve tazyiksiz bir seçimle gerçekleşmesidir."³²⁶⁷ diyerek seçimin önemine vurgu yapmıştı. Mersin'deki incelemelerini tamamlayan Celal Bayar, Ankara'ya dönmüştü.³²⁶⁸

Celal Bayar, 15 Mart 1947'de Toros Ekspresi ile Yenice'ye gelerek, kalabalık bir halk topluluğu tarafından karşılanmıştı.³²⁶⁹ Yenice'de halk tarafından coşkuyla karşılanan Celal Bayar, " Onlar ne derlerse desinler, ne yaparlarsa yapsınlar. Demokrat Parti, bugün kuvvet itibariyle, duygu ve sayı itibariyle çok daha ilerlemiş bulunuyor." diyerek partisinin güçlendiğini vurgulamış,³²⁷⁰ D.P.İdarecileriyle Tarsus'a giderek Parti binasında bir toplantı yapmıştı. Tarsus İlçe Emniyet Müdürü, D.P.Tarsus binasına gelerek, bu toplantının Cemiyetler Kanunu'na aykırı olduğunu öne sürmüş, toplantıyı engellemek istemesine rağmen bir sonuç elde edememiştir. Bayar, toplantıda yaptığı konuşmada; " D.P. milletin, yani sizlerin itimadına mazhar oldukça ilânihaye yaşayacaktır. Partimiz milletin müzaharetilerle yaşamaktadır ve kanun bakımından ona

³²⁶⁴ Akyokuş, 25 Haziran 1948.

³²⁶⁵ Teoman Gül, **Türk Siyasal Hayatında Recep Peker**, Ankara 1998, s.84.

³²⁶⁶ **Son Telgraf**, 30 Haziran 1946.

³²⁶⁷ **Cumhuriyet**, 1 Temmuz 1946.

³²⁶⁸ **Vatan**, 3 Temmuz 1946.

³²⁶⁹ **Cumhuriyet**, 17 Mart 1947; **Bugün**, 23 Mart 1947; **Vatan**, 19 Mart 1947.

³²⁷⁰ **Demokrat**, 15 Mart 1947; **Vatan**, 16 Mart 1947.

yan bakacak hiçbir kuvvet yoktur.”³²⁷¹ diyerek millet egemenliğine duyduğu güveni vurgulamıştı. Tarsus’taki çalışmalarını tamamlayan Celal Bayar, Mersin’e hareket ederek Mersin’de D.P. Ocak Teşkilatları’nda incelemelerde bulunmuştu.³²⁷² Mersin’de yaptığı konuşmada; “ Görüyorum ki zihinlerinizi siyasi durum, bilhassa seçim işleri meşgul etmektedir. İnşallah bundan sonraki gelişimde tam manasıyla seçim emniyetinin sağlanmış olduğunu görerek gelirim. O zaman içtimai ve iktisadi meseleleri ele alır. Onlar üzerinde konuşuruz”³²⁷³ açıklamasında bulunmuştu. Celal Bayar’a göre Mersinliler hürriyet ve hürriyetin anahtarı olan seçim hürriyetine bağlılıklarını ispat etmişlerdi.³²⁷⁴

Celal Bayar, Silifke’de yaptığı konuşmada; “ Demokrat Partinin çözüldüğünü söyleyenler, bunun böyle olmasını isteyenler buna manen ve maddeten çalışanlardır. Demokrat Parti, Türk milletinin iradesinin gerçekleşmesine mani olanları milli hâkimiyete karşı suç işlemiş saymaktadır. ” diyerek Muhtarlık Seçimlerinde, C.H.P.’nin engelleyici tavır içine girdiğini vurgulamıştı.³²⁷⁵ Bütün engellemelere rağmen Muhtarlık Seçimlerini D.P.’nin kazandığını, C.H.P.’nin bu meydan savaşını kaybettiğini söylemişti.³²⁷⁶ Celal Bayar, “Seçimler serbest olmazsa o memlekette Milli Hâkimiyet vardır denilemez.”³²⁷⁷ diyerek millettten güç aldıklarını vurgulamıştı. Mersin ve ilçelerdeki çalışmalarını tamamlayan Celal Bayar, Refik Koraltan ile birlikte Necat Vapuru ile İzmir’e hareket etmişti.³²⁷⁸

Celal Bayar,15 Haziran 1948’de beraberinde Kayseri Milletvekilleri Kamil Gündeş ve Fikri Apay ile birlikte Tarsus’a gitmiş, D.P.Teşkilat çalışmaları ile ilgili bilgi aldıktan sonra Mersin’e geçmişti.³²⁷⁹ Mersin’de kalabalık bir halk topluluğu tarafından karşılanan Bayar, D.P.binası önünde halka yaptığı konuşmada; “ Hep beraber bu aydın yolumuzda devam edeceğiz, burada aldığım malumat göğsümü kabartmıştır. Demokrat Partiye olan bağlılığınızı mükemmel bir şekilde göstermişsiniz. Bu muhteşem

³²⁷¹ Cumhuriyet,19 Mart 1947;Demokrat,19 Mart 1947;Demokrasi,19 Mart 1947;Celal Bayar’ın Söylev ve Demeçleri 1946-1940,Hazırlayan Özel Şahingiray, Ankara 1966,s.85.

³²⁷² Demokrat,19 Mart 1947;Yeni Mersin,19 Mart 1947.

³²⁷³ Halit Tanyeli, Adnan Topsakaloğlu, İzahlı Demokrat Parti Kronolojisi, İstanbul 1958, s.67.

³²⁷⁴ Celal Bayar’ın Söylev ve Demeçleri, s.346.

³²⁷⁵ Demokrat,21 Mart 1947; Vatan,21 Mart 1947.

³²⁷⁶ Samet Ağaoğlu, Siyasi Günlük Demokrat Parti’nin Kuruluşu, Yayına Hazırlayan: Cemil Koçak, İletişim Yayınları, İstanbul 1992,s.56

³²⁷⁷ Vatan,21 Mart 1947;H.Tanyeli, vd.,İzahlı Demokrat Parti...s.67.

³²⁷⁸ Cumhuriyet,25 Mart 1947.

³²⁷⁹ Gülek,16 Haziran 1948;Toros, 16 Haziran 1948.

mitinglerde gösterilen arzuya göre Milli iradenin önünde eğilerek çalışılması bizler içinde önde gelen bir vazifedir.”³²⁸⁰diyerek milli iradenin önemine vurgu yapmıştı.

b- Adnan Menderes’in Mersin Seyahatleri

Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Halil Atalay ile birlikte 9 Ocak 1948’de Yenice’ye oradan da Mersin’e gitmiş, kalabalık bir halk topluluğu tarafından karşılanmıştı. D.P.binasında Refik Koraltan ve Halil Atalay ile birlikte halkla bazı temaslarda bulunarak, halkın demokratikleşme ile ilgili istekleri üzerinde durmuştu.³²⁸¹ D.P.binasında halka bir konuşma yapan Adnan Menderes, “*Arslanköy gibi hürriyet kahramanı bir köyü sinesinde taşıyan Mersinliler Demokrat Partinin 12 Temmuzdan sonra gevşediği söyleniyor. Biz ilk kuruluştaki hızımızla bu memlekette demokrasinin yerleşmesini teminine çalışıyoruz*” demişti. Teşkilat çalışmalarını inceledikten sonra Silifke’ye geçmişti.³²⁸²Silifke’de tek partili ve çok partili millet hayatından da bahseden Menderes, tek partili hayatın ancak bir zümrenin tahakkümü demek olabileceğini ve sistemle kurulan idarenin tamamen bir zümrenin menfaatlerine göre işleyeceğini, tek parti hükümranlığın halkın yavaş yavaş kurtulduğunu ifade etmişti.³²⁸³

Adnan Menderes,5 Ocak 1949’da kalabalık bir heyetle Mersin’e giderek yaptığı konuşmada³²⁸⁴ “*Memlekette iktisadi ve mali durum kötüden kötüye gitmektedir. Borçlar artmakta bütçe açıkları gittikçe genişlemektedir. Bu vaziyet karşısında memlekette ferahlıktan bahsedebilmek için ancak hadiseleri iktidar gibi ters görüp anlatmayı adet edinmiş olmak icap eder. Memleketin siyasi, iktisadi büyük ve zor meseleleri önünde vazifesini idrak etmemiş görünen Halk Partisinden memleketin yüksek menfaatleri için hizmet beklemek hususunda ki ümitlerimiz haklı olarak büsbütün kırılmaktadır.*” diyerek ülkenin D.P.’ye ihtiyacı olduğunu belirtmiş,³²⁸⁵ Mersin Limanının yakın bir tarihte yapılması için gerekli teşebbüslerin yapılacağı sözünü vermişti.³²⁸⁶

Adnan Menderes, 23 Nisan 1949’da D.P. İçel İl Kongresi’nde yaptığı konuşmada; “*Demokrat Parti hiç kimsenin emri ile kurulmuş ve emri ile yürüyen bir parti olmadığı için buna muvazaa ve uysallık isnatları yapılamaz. Geçmişte olduğu gibi*

³²⁸⁰ **Yeni Mersin**,16 Haziran 1948.

³²⁸¹ **Akşam**,10 Şubat 1948.

³²⁸² **Kudret**,10 Ocak 1948;**Bugün**,10 Ocak 1948;**Havadis**,10 Ocak 1948.

³²⁸³ **Bugün**,11 Ocak 1948.

³²⁸⁴ S. Ağaoğlu, **Siyasi Günlük Demokrat Parti’nin Kuruluşu**, s.322.

³²⁸⁵ Şükrü Esirci, **Menderes Diyor ki**, İstanbul 1967,s.173.

³²⁸⁶ **B.C.A.030.01/13.79.11-1**.

yarın da partimiz, icap ederse en şiddetli tenkitleri yapmakta asla tereddüt etmeyecektir”³²⁸⁷ diyerek denge partisi olmayacaklarını belirtmişti.

c- Refik Koraltan’ın Mersin Seyahatleri

D.P.’nin kurucularından İçel Milletvekili Refik Koraltan, 22 Mart 1946’da Mersin ve çevresinde incelemelerde bulunmuştu.²⁹ Mart’ta C.H.P İdare Kurulu ve Halkevi’ni ziyaret ederek şehrin imar açısından kalkınması hakkında beğenilerini sunmuş, partinin gidişatı hakkında bilgi almak için D.P.merkezinde İl ve İlçe Teşkilatları ile bir toplantı yapmıştı.³²⁸⁸ Refik Koraltan, seçmenlerle tanışmak ve Mersin köylerinden gelecek olanlara bir konuşma yapmak için vali ve Belediye Başkanı’nın onayı ile Mersin Halkevi’nde bir konuşma yapmak istemişti. C.H.P. bu durumu C.H.P.Genel Merkezi’ne bildirmesine rağmen Genel Merkez, kesinlikle izin verilmemesi konusunda görüş bildirmişti. Bu duruma sinirlenen Refik Koraltan, halkı D.P.binası önünde toplayarak yaptığı konuşmada; “ *Tamamen halkın yardımıyla yapılan Halkevine, halkı ve milletvekilini sokmamak suretiyle gösterilen davranışın tek ifadesi kendisini halkın üzerinde gören bir zümre saltanatının mevcudiyetinden başka bir şey değildir.* ” diyerek C.H.P.’yi sert bir şekilde eleştirmişti.³²⁸⁹

Refik Koraltan, D.P.Genel Başkanı Celal Bayar ile birlikte 18 Mart 1947’de Tarsus’a gelerek partililerle görüşmüş, yaptığı konuşmada seçimlerin serbest ve özgür bir ortam içerisinde yapılmasının, memlekette demokrasinin yerleşmesi için önemli olduğunu vurgulamıştı.³²⁹⁰ Koraltan, Silifke’de halka yaptığı konuşmada; D.P.’nin Mersin, Hatay ve Çukurova’nın genelinde yükselişe geçtiğini söylemişti.³²⁹¹

D.P.kurucularından Adnan Menderes ve Refik Koraltan, Saim Ergenekon, Salih İnankur, Tevfik Atalay ve Aziz Köksal ile birlikte 10 Ocak 1948’de Mersin’den hareketle Silifke’ye gelmişlerdi. Gilindre, Erdemli, Ayaş, Susunoğlu, Arışar ve Tekir’de D.P.’nin çalışmalarını inceleyerek halkın sorunları üzerinde durulmuştu. Refik Koraltan, Silifke’de halka yaptığı konuşmada; 2 yıl içinde çok şeyin değiştiğini bu dönemde birçok olumsuz olay yaşadıklarını; bu olayların batı ülkelerinde yaşanması durumunda milli birliğin parçalanarak anarşinin ortaya çıkacağını; fakat Türk

³²⁸⁷ Çetin Yetkin, **Karşı Devrim 1945-1950**, Otopsi Yayınevi, Ankara 2002, s.588.

³²⁸⁸ **Vatan**, 30 Mart 1946; **Akın**, 17 Temmuz 1946.

³²⁸⁹ **Akın**, 1 Ağustos 1946.

³²⁹⁰ **Cumhuriyet**, 19 Mart 1947; **Demokrat**, 19 Mart 1947.

³²⁹¹ **Demokrat**, 21 Mart 1947; **Vatan**, 21 Mart 1947.

Milleti'nin siyasi olgunluğu ve demokrasiye olan bağlılığı sayesinde olumsuz durumların yaşanmadığını belirtmişti. Konuşmasının devamında C.H.P.'yi eleştirerek; *“Hürriyet Mücadelesi bir mefhumdur. O mefhumu yaşatmasını bilenler hürriyeti süsler güzelleştirir, ulvileştirir. Hürriyet ve demokrasi Arslanköylülerin yurdu olan bu mübarek İçel topraklarına olgun enerjiler vermiştir. Türk Milleti, kendi siyasi haklarını koruyacak kudret ve varlık içindedir. Yıkılan dünkü sistem ve zihniyet bugün de devam etseydi, Türk milletinin mukadderatı karanlık içinde kalacaktı. Şimdi hedefimize diden ışıklı yol üstünde ilerlemekteyiz.”* ifadesini kullanarak C.H.P.'yi değişime kendilerinin sürüklediğini öne sürmüştü.³²⁹²

Refik Koraltan ve Fuat Köprülü, 24 Nisan 1949'da D.P.İçel İl Kongresi'ne katılmışlardı. İdari Heyet seçimine geçilmeden Refik Koraltan, D.P.'nin tarihçesini ve gelişim evrelerini anlatan bir konuşma yapmıştı. Konuşmasının ardından delegelerin sorularını cevaplayan Refik Koraltan ve Fuat Köprülü Mersin'den ayrılmışlardı.³²⁹³ 10 Ekim 1949'da Refik Koraltan yanındakilerle beraber Mersin'e gelerek Toros Oteli'ne yerleşmişlerdi. Akşam üzeri Kiremithane Bucak binasında 500'de fazla D.P.'linin katıldığı bir toplantı yapılmıştı. Toplantıda uzun bir konuşma yapan Refik Koraltan, sözlerinin sonunda; *“ İnönü Devlet Başkanlığı ve parti başkanlığını birlikte muhafaza etmekte devam ettikçe bu memlekete siyasi müsavata inanmıyoruz.”* diyerek ikisinden birini tercih etmesi gerektiğini ortaya koymuştu.³²⁹⁴

Büyük Millet Meclisi Başkanı Refik Koraltan, Hatay, Mersin ve Seyhan illerine bir gezi düzenlemek üzere 11 Ekim 1950'de Ankara'dan hareket etmişti.³²⁹⁵Yenice'de kalabalık bir halk kitlesi tarafından karşılanan Koraltan'a, köylüler *“ B.M.M. 'nin güneş ışığı hoş geldiniz”* demişlerdi. Koraltan, köylülere bu tür sözleri söylememeleri gerektiğini söyleyerek; *“Sadece dert ortağınız olarak görün”* demişti. Koraltan, Tarsus'ta yaptığı konuşmada; *“ Izdıraplı günleri beraber yaşadık.14 Mayıs'ta Türk milletine yaraşan verimli saadet yolu üzerinde yürüyeceğiz. Demokrasinin bir çocuğu olarak asla kanunsuz yola girmeyeceğiz”* ifadesinde bulunmuştu.³²⁹⁶Tarsuslular Refik Koraltan'ı fahri hemşerileri olarak ilan etmişlerdi. Tarsus'taki çalışmalarını tamamlayan Koraltan, Mersin'e hareket etmişti.³²⁹⁷Mersin'de Vilâyet Konağı önünde coşkun sevgi

³²⁹² **Vatan**,11 Ocak 1948.

³²⁹³ H.Tanyeli,vd.,**İzahlı Demokrat Parti**... s.135.

³²⁹⁴ **Yeni Mersin**, 15 Ekim 1949;**Havadis**, 15 Ekim 1949.

³²⁹⁵ **Tarsus**,13 Ekim 1950;**Demokrat**,14 Ekim 1950;**Ayın Tarihi**, Ekim 1947,s.28.

³²⁹⁶ **Tarsus**,14 Ekim 1950; **Toros**,18 Ekim 1950.

³²⁹⁷ **14 Mayıs**,11 Kasım 1950;**Cumhuriyet**,15 Kasım 1950

gösterileri arasında karşılanan Koraltan, işçi ücretleri, orman meselesi, çiftçilerin mallarının korunması ve ulaştırma işleri üzerinde durmuştu. Çiftçi borçlarının ertelenmesi konusunda Ankara'ya döndüğü zaman bu işin takipçisi olma sözü vermişti.³²⁹⁸ Mersin'de yaptığı konuşmada; “ *Türk milleti çoğunluk kararıyla günün kötü zihniyetini ve o zihniyetin mümessillerini tasfiye etmiştir. Bugün Almanya'da Nazilerin İtalya'da faşistlerin, Amerika'da komünistlerin iş başına gelmeleri ne kadar mümkün değilse Türkiye'de de Halk Partisinin artık iktidara geçmesi kabil değildir. Vilâyet Umumi Meclis seçimlerini Demokrat Partinin kazanmasıyla beyaz ihtilal tamam olmuştur.*”³²⁹⁹ diyerek D.P.'nin yükselişinin devam edeceği mesajını vermişti.

Mersin'deki çalışmalarını tamamlayan Koraltan, 18 Ekim'de Silifke'ye giderek halkın sorunlarını dinlemişti. Silifke'de özellikle yolların tamiri ve bakımı üzerinde durarak, Vali Şakir Canalp'tan bu konularla yakından ilgilenmesi talimatını vermişti. Orman sorunları üzerinde de duran Koraltan, Hükümet'in yeni bir Orman Kanunu üzerinde çalıştığı bilgisini vererek bu sorununun kökten çözüleceği sözünü vermişti. Akgöl Bataklığı'nın kurutulması durumunda Silifke'nin 300 dönümlük bir tarım arazisinin ortaya çıkacağı mesajını vermişti.³³⁰⁰ Buradaki çalışmalarını tamamlayan Koraltan, Ankara'ya dönmüştü.

Refik Koraltan'ın Mersin seyahatlerinin il üzerinde büyük etkisi olmuş; Çukurova'nın, bir D.P. kalesi olarak görülmesi³³⁰¹ için büyük bir gayret sarf etmiş; özellikle Mersin Limanı'nın yapılmasında ısrarcı bir politika izleyerek yetkililerin ve uzmanların Mersin'e gelmesinde önemli bir rol oynamıştı.

2- İsmet İnönü'nün Mersin Ziyaretleri

a- İsmet İnönü'nün 1946 Ziyareti

Özel treni ile güney illerinde inceleme gezisine çıkan Cumhurbaşkanı İsmet İnönü,6 Ekim 1946 Pazar günü öğleden sonra Yenice İstasyonu'nda Vali Tevfik Sırrı Gür, C.H.P. İl İdare Kurulu Başkanı Mithat Toroğlu, Belediye Başkanı Fuat Mörel, C.H.P Bölge Müfettişi Denizli Milletvekili Abidin Ege'yi trende kabul ettikten sonra Tarsus İstasyonu'nda halkı selamladıktan sonra Mersin'e hareket etmiş; istasyonda 10

---

³²⁹⁸ **Toros**,18 Ekim 1950.

³²⁹⁹ **Toros**,18 Ekim 1950.

³³⁰⁰ **Toros**,19 Ekim 1950.

³³⁰¹ **B.C.A.490.01/578.2297.1-20.**

bin kadar Mersinli'nin alkışları ve sevgi gösterileriyle karşılanmış,³³⁰² Mersin'de yapacağı çalışmalarda parti sorunlarını ele alacağını, D.P.'yi davet ederek iki parti ilişkilerinin belli bir düzene girmesi için çalışmalar yapacağını bildirmişti.³³⁰³ İsmet İnönü, Vali Tevfik Sırrı Gür ile birlikte Halkevi'ni ziyaret ederek, yeni yapılan Halkevi binasında incelemelerde bulunmuş;³³⁰⁴ validen, Halkevi ile ilgili bilgi aldıktan sonra balkonundan etrafı incelemişti.³³⁰⁵ Halkevi'nden sonra şehrin batısında asfalt üzerinden Müftü Köprüsü'ne kadar otomobille bir gezinti yapan İsmet İnönü, Silifke Caddesi'nden Tüccar Kulübü'ne gelerek denize bakan balkonda Vali Tevfik Sırrı Gür ve Belediye Başkanı Fuat Mörel ile şehrin imar işleri ve ticaret durumu hakkında bir toplantı yapmış; bu görüşmede bir limanın yapılmasının iyi olacağını söylemişti.³³⁰⁶

Mersin'deki çalışmalarını tamamlayan İsmet İnönü, buradan ayrılarak Tarsus'a geçmiş, halk tarafından büyük sevgi gösterileri arasında karşılanmıştı. Otomobille yeni yapılan ortaokula giden İsmet İnönü, derslere girerek öğrenci ve öğretmenlerle görüştüktan sonra laboratuvarları gezmişti.³³⁰⁷ Okul binası ile ilgili, “*Aferin Tarsuslular binanız 300 bin liraya çıkmış, bu ölmez bir eserdir. Sonunda çok memnun olacaksınız. Çok güzel mühim bir eser. Çocuklar çok çalışın. Tarsuslu öğrenciler sizin her yönden başkalarına numune olmanızı bekleyeceğim.*”³³⁰⁸ diyerek Tarsuslu öğrencilerin örnek olmasını istemişti. C.H.P.binasına giden İnönü, Tarsus D.P. İdare Heyeti'ni de davet ederek iki Parti idaricileriyle görüşmelerde bulunmuş; bu görüşmeler yapılırken Parti binası önünde toplanmış olan halk tezahüratta bulunmuştu.³³⁰⁹

İsmet İnönü, Tarsus Halkevi'ni ziyaret ederek, pencereden Tarsuslulara hitabede bulunmuştu; “*Aranızda geçirdiğim şu kısa zaman içinde gösterdiğiniz muhabbeti kabulden size çok teşekkür borçluyum. Size Tarsus'a her geldiğimden daha neşeli daha canlı buldum. Feyizli ve iyi çalışmalarınızla bu memleketi cennet haline getireceğinize kuvvetle ümidim vardır. Sağ olunuz var olunuz Tarsuslular*” diyerek Tarsusluları övmüştü.³³¹⁰ Halkevi'nden sonra şehir içinde bir gezi düzenleyerek; Erkek Sanat Enstitüsü, Erkek Yatı Enstitüsü, Adalet Sarayı inşaat yerini, Zirai Donatım Kurumu ve

³³⁰² Gündüz Artan, “*İsmet İnönü'nün Mersin Ziyaretleri 3*”, **İmece**, 30 Mayıs 2000.

³³⁰³ **Vatan**, 7 Ekim 1946; **Cumhuriyet**, 7 Ekim 1946.

³³⁰⁴ **Mersin Halkevi Şeref Defteri**, s.6.

³³⁰⁵ **Ulus**, 8 Ekim 1946; **Vatan**, 7 Ekim 1946; **Yeni Mersin**, 8 Ekim 1946.

³³⁰⁶ **Ulus**, 8 Ekim 1946; **Vatan**, 7 Ekim 1946.

³³⁰⁷ **Yeni Mersin**, 8 Ekim 1946.

³³⁰⁸ **Vatan**, 8 Ekim 1946.

³³⁰⁹ **Vatan**, 8 Ekim 1946.

³³¹⁰ **Yeni Mersin**, 8 Ekim 1946.

çiftçi hanında incelemelerde bulunmuştu.³³¹¹ İsmet İnönü, öğle saatlerinde özel treni ile Adana'ya doğru hareket etmişti.

b- 1948 İsmet İnönü'nün Sel Felaketi Nedeniyle Yaptığı Ziyaret

Çukurova Bölgesi'nde sel felaketi nedeniyle 68 köy sular altında kalmış, ova köylerinin % 80 i harap hale gelmişti. Tarsus Ovası bir göl haline gelmiş, su seviyesi bazı noktalarda 5 metreye kadar yükselmişti. Başbakan Hasan Saka'nın Çukurova'nın sulanması işinde radikal tedbirler alınacağına dair sözleri, Çukurovalıların tepkisine yol açmıştı.³³¹² Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Çukurova'nın ekonomik ve zirai hayatını yakından ilgilendiren sel baskınlarını incelemek için Bayındırlık Bakanı Kasım Gülek ve Nihat Erim ile birlikte bölgeye gitme kararı almıştı.³³¹³ İsmet İnönü, Bayındırlık Bakanı Kasım Gülek, Maraş Milletvekili Hasan Reşit Tankut, Muğla Milletvekili Nuri Özsan, Kocaeli Milletvekili Nihat Erim ile birlikte trenle sabah saatlerinde Yenice'ye gitmişlerdi.³³¹⁴ Yenice'de İçel Valisi ve Mersin Belediye Başkanı ve kalabalık bir halk topluluğu tarafından karşılanmıştı. Yenice'den Tarsus'a geçen İnönü ve beraberindekiler Belediye binasında bir toplantı yapmışlardı. İçel Valisi Şefik Bicioğlu, Cumhurbaşkanı'na sel felaketi ile ilgili sınırlı bir bölgenin zarar gördüğünü söylemiş,³³¹⁵ C.H.P. İl İdare Kurulu Üyesi Kemal Sungur, sel felaketinden zarar görenler için Hükümet'in yapması gerekli olan 10 maddelik bir acil eylem planı hazırlamıştı. Tarsus D.P.Başkanı M. Nuri Gürkan, her yerde başlanan kanalların tamamlanmadığı için felaketin kaçınılmaz olduğunu söylemişti. Tarsus Kaymakamı Adnan Aksel de en büyük zararın Seyhan Nehri kenarında bulunan Hıdırlı seddinin yıkılmasıyla bu bölgede olduğunu; pamuk ve susam ekimi mevsiminden evvel mutlaka buranın yapılarak çiftçiye güvence verilmesi gerektiğini Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'den istemişti.³³¹⁶ Parti çekişmelerinin bir kenara bırakılıp, iki partinin birlikte el ele verip sel felaketinin zararlarının en aza indirgenmesi için çalıştıklarının söylenmesi, İsmet İnönü üzerinde iyi bir etki yapmıştı.³³¹⁷

---

³³¹¹ **Ulus**,8 Ekim 1946.

³³¹² **Vatan**,20-21 Şubat 1948.

³³¹³ **Vakit**,21 Şubat 1948; **Vatan**,21 Şubat 1948.

³³¹⁴ **Vakit**,23 Şubat 1948; **Vatan**,22 Şubat 1948;N.Erim, **Günlükler**, I,s.254.

³³¹⁵ **İçişleri Bakanlığı Arşivi**, Şefik Bicioğlu Dosyası, Sicil No:325.

³³¹⁶ **Kudret**,23 Şubat 1948;**Gülek**, 24 Şubat 1948.

³³¹⁷ **Yeni Mersin**,24 Şubat 1948.

D.P. Milletvekili Aziz Köksal ise, söylenenlerin aksine sel felaketinin geniş bir alanı etkilediğini öne sürmüştü. Aziz Köksal, Yüreğir ovasının kurtarılması adına buradaki sedlerin, dağ sedlerinden daha yüksek yerlerde yapıldığını ve Yüreğir mahsulünün kurtarılması için Tarsus ovasının sular altında kalmasına sessiz kaldığını söylemişti. Kanalin Tarsus Çayı'na dökülmesinin mahzurlu olduğunu taşmanın bundan kaynaklandığını ileri sürmüştü.³³¹⁸ İsmet İnönü, Aziz Köksal'ın yaptığı bu yorumların ortalığı karıştırmak ve bulandırmak için yapıldığını öne sürmüştü.³³¹⁹ İsmet İnönü, bilgilendirme toplantısından sonra Hadırlı Köyü'ne giderek incelemelerde bulunmuş; Hıdırlı Köyü Muhtarı, İnönü'ye üç sene evvel yetkililere müracaatta buldukları halde, kendilerinin oyalandığını ve sonuçta felaketin doğduğunu söylemişti.³³²⁰ İsmet İnönü, Tarsus Belediye alanında sulama işleri ile ilgili; Tarsus'un Özel Köyü'nde 1 kişinin selden boğularak öldüğü bilgisi kendisine verilmişti.³³²¹ İsmet İnönü, çiftçilerle yaptığı ilk görüşmede Seyhan Nehri ve Berdan Çayı'na ne gibi önlemlerin alınabileceği sorusuna tecrübeli çiftçiler, “ *Berdan suyunun yatağı temizlenir. İçinden çıkan toprak iki sahile atılmak suretiyle derin bir yatak hazırlanırsa su baskınlarına mani olunacağını, nehrin yukarıdan itibaren sulama kanallarının açılmasını ve ova içinde ana yolların tesis edilmesi gerektiğini*”³³²² söylemişlerdi.

İsmet İnönü, sel felaketini daha etraflıca incelemek için tayyare ile Mersin Tarsus ve Adana üzerinde su baskınlarının olduğu bölgeleri yukarıdan gözlemlemiş,³³²³ yaptığı incelemelerde köylerin ada şeklini aldığını, memurların köylerle bağlantıyı sağlamak adına büyük bir özveri ile çalıştıklarını söyleyerek; Hükümet ve Kızılay vasıtasıyla yardımların devam edeceğini; Tarsus'ta zarara uğrayan köylülere hayvan yemi sağlanacağını bildirmişti.³³²⁴ Tarsus'un uğradığı sel felaketine başta İsmet İnönü'nün girişimleriyle, Mersin, Eskişehir ve Ankara olmak üzere 99.633 lira yardım toplanmıştı. Köylerde yaşayan vatandaşların zararlarını tespit etmek için köylere komiteler gönderilmiş ve zararlar rapor edilmişti. Selden zarar gören 25 vatandaş, Memleket Hastanesi'nde tedavi altına alınmıştı.³³²⁵ İsmet İnönü, yaptığı açıklamada sel

³³¹⁸ **Ulus**,23 Şubat 1948; **Türksözü**, 24 Şubat 1948.

³³¹⁹ İ. İnönü, **Defterler**, s.492.

³³²⁰ **Ulus**,23 Şubat 1948;**Vatan**,23 Şubat 1948.

³³²¹ **Akşam**,20 Şubat 1948.

³³²² **Ulus**,8 Mart 1948.

³³²³ Damar Arıkoğlu “ *Çukurovanın Büyük Davası*” **Türksözü**,24 Şubat 1948.

³³²⁴ **B.C.A.**030.01/40.241.6-1; İ. İnönü, **Defterler**, s.492.

³³²⁵ **Ayın Tarihi**, Sayı:171,(1-29 Şubat 1948),s.21;**Seyhan**,1 Mart 1948.

felaketine uğrayanlara yardım edileceğini ve radikal kararlar alınacağını açıklamıştı.³³²⁶ Evleri zarar görenlere kereste yardımı yapılmıştı.³³²⁷

Sel felaketi nedeniyle Çiftçiler Birliği, İsmet İnönü ile yaptıkları toplantıda, sel felaketinin zararlarının giderilmesi noktasında acele edilmemesi gerektiğini; uzmanlara etraflı bir şekilde teknik analizlerin yaptırılmasını, acele ve yarım bırakılan işlerden bu tür felaketlerin ortaya çıktığını söylemişlerdi. Öncelikle çiftçiye, tohum, uzun vadeli kredi ve makine temin edilmesi gerektiğini öne sürmüşlerdi. Hadırlı seddinin kapatılması ve Sümerbank'ın pamuk satın almadığı için bu sorunların giderilmesi gerektiğini vurgulamışlardı.³³²⁸ İsmet İnönü, *“Bu seyahatimde yaptığım tetkiklerden şu fikri edinmiş bulunuyorum. Bu mesele hakikaten büyük bir dava halindedir. Böyle kolay kolay halledilebilecek bir gibi değildir. Çünkü büyük paraya bağlıdır. Meclisin karşısına çıkmakta milyonlarca parayı birden isteyemeyiz. Memleketin diğer yerleri Çukurova'nın ela gözleri için bu parayı güç verirler. Her sene mesela 100 milyonu Meclisten koparmak güçtür. Taarruz tehlikesi devam ettikçe bir iştir. Memleketin diğer tarafları kıyametler koparırlar. Bu iş kredi meselesidir. Masrafa sizin de ortak olmanız gerekiyor. Öncelikle su altında kalmış köyler kurtarılmalı, Hadırlı Seddi kapatılmalı ve yeni mahsul için onlara yardım edilmelidir. Büyük uzmanlarla görüşülerek kalıcı projeler hazırlanmalıdır.”*³³²⁹ diyerek Bu işin uzun vadede çözülebilecek bir sorun olduğunu vurgulamıştı. Tarsus'taki çalışmalarını tamamlayan İsmet İnönü, Mersin'e hareket etmişti. İstasyonda askeri birlik tarafından karşılandıktan sonra Halkevi'nde incelemelerde bulunmuştu. Yüksek İktisat ve Ticaret Fakültesi öğrencileriyle bir süre görüştüktan sonra Adana'ya hareket etmişti.³³³⁰

c- İsmet İnönü'nün 1950 Mersin Seyahati

Güney Doğu Bölgesi'nde seyahatte bulunan Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 1 Nisan 1950'de Adana'ya gelmesi planlanmıştı. İsmet İnönü'yü Mersin'e davet etmek üzere Belediye Başkanı Yusuf Kılıç başkanlığında bir heyet Adana'ya gitme kararı almıştı.³³³¹ Pazar günü Adana'ya gelen İsmet İnönü'yü Yusuf Kılıç Mersin'e davet

³³²⁶ Rıza Atilla, *“Cumhurbaşkanımızın Teselli Ziyareti” Havadis*, 24 Şubat 1948.

³³²⁷ *B.C.A.* 30.18.1.2/118.101.4.

³³²⁸ *Vatan*, 24 Şubat 1948.

³³²⁹ *Vatan*, 24 Şubat 1948.

³³³⁰ *Havadis*, 24 Şubat 1948; *Türksözü*, 24 Şubat 1948.

³³³¹ *Havadis*, 2 Nisan 1950; *Yeni İstanbul*, 4 Nisan 1950.

etmiş; daveti kabul eden İnönü, öğleden sonra Mersin'e gideceğini bildirmiş,³³³² Mersin seyahatinin amacı ülkedeki siyasi ilişkilerin nasıl olması gerektiğini göstermek olduğu için bu amaç doğrultusunda güney seyahatinde, 2 C.H.P'li 2 D.P.'liyi beraberinde bulundurmıştı.³³³³ İsmet İnönü, akşam üstü Yenice İstasyonu'nda başta Vali Eşref Erkut, C.H.P Bölge Müfettişi Hasan Reşit Tankut, C.H.P.İl Başkanı Veysel Arıkol, Divan Üyesi Mithat Toroğlu ve Belediye Başkanı Yusuf Kılıç tarafından karşılanmıştı.³³³⁴

Yenice'den Tarsus'a büyük bir halk kitlesinin alkışları arasında gelen İsmet İnönü, doğruca Halkevi'ne gitmiş, kendisini meydanda bekleyen halka bir konuşma yapmıştı. *“Aziz Tarsuslular gösterdiğiniz yakın alakadan dolayı bahtiyarlık duydum. Geldiğim yerlerden size selam getirdim. Gideceğim yerlere sizden selam götüreyim mi”* diyerek gördüğü ilgiden memnun olduğunu belirtmişti. Halkevi ziyaretinden sonra Tarsus C.H.P. Teşkilatı'nı ziyaret ederek, basın mensuplarını kabul ederek basına şu beyanatta bulunmuştu; *“ Seyahatimden çok memnun dönüyorum. Her tarafta vatandaşlar arasında huzur ve asayişte dostluk ve kardeşlik duygularının sağlam olduğunu gördüm. Tarsuslular içinde bulunduğunuz faaliyet devresinde başarılarını diler. Tarsusa önümüzdeki sene iyi mahsuller temenni ederim. Tarsusun ümranda memleketimizin en iyi köşelerinden biri olmasını yürekten özlerim. Var olsun aziz Tarsuslu yurttaşlarım”*³³³⁵ diyerek seçimler öncesi Parti Teşkilatı'na moral vermişti.

Tarsus'taki incelemelerini tamamlayan İsmet İnönü, saat 15.30 da Mersin'e gelmiş, halkın alkışları arasında Halkevi'ne gelen İsmet İnönü, halkı selamlamıştı. Selamlama konuşmasından sonra kendisini görmeye gelen Silifke, Mut Heyetleri'ni kabul etmişti. Kız Enstitüsü'nden gelen bir heyet ve basın mensuplarıyla bir görüşme yapmıştı.³³³⁶ İsmet İnönü, bir günlük bir istirahattan sonra çalışmalarına C.H.P. İdari Heyeti ile yaptığı görüşme ile başlamış; Halkevi Şeref Salonu'nda köy, bucak İdare Heyetleri ile görüşmüş, Belediye, Basın ve Baro Heyetleri ile görüşmelerde bulunmuştu. Liman Heyeti'ni kabulü sırasında Şükrü Şihman, İsmet İnönü'ye *“ Bizim derdimiz limandır. Narenciye ve sebze mahsulü Mersine kâfi gelmemektedir.*

³³³² **Yeni Sabah**, 3 Nisan 1950.

³³³³ Metin Toker, **Tek Partiden Çok Partiye**, İstanbul 1970, s.152.

³³³⁴ **Bugün**, 4 Nisan 1950; **Havadis**, 4 Nisan 1950; **Türksözü**, 4 Nisan 1950.

³³³⁵ **Toros**, 4 Nisan 1950; **Gülek**, 4 Nisan 1950.

³³³⁶ **Yeni Mersin**, 4 Nisan 1950; **Türksözü**, 4 Nisan 1950.

*İktisadiyatımız berbat bir vaziyettedir. Sizin uğurlu elinizle bunun temelini atalım paşam demişler*³³³⁷ limanın Mersin'in gelişimi için gerekli olduğunu vurgulanmıştı.

Mersin Halkevi'ne giden İsmet İnönü, Mersin'den duyduğu memnuniyet üzerine bir konuşma yapmış;“*Mersin'de memnuniyetim artmıştır. Ve birkaç kat kuvvetlenmiştir. Burada vatandaşlarımın anlayışlarını, huzurunu birbirleriyle münasebetlerini, memleketin atisine karşı kuvvetli itimatlarını görmek bana ve bütün vatandaşlara ferah şevk ve kuvvet verecek bir sağlamlıkta buldum. Etraftan ve köylerden de birçok vatandaşlarım beni ziyaret ettiler. C.H.P.teşkilatı adına gelmiş olanlar da gittikleri zaman teşkilattaki arkadaşlarıma nezaketlerimi ve çok takdir ettiğimi ve selamları tebliğ edin. Mersin şehrinin hayır işleri, iktisadi teşkilatı, bankaları bütün gruplarından memnunum liman heyetinin tesirli hitabesi hiçbir zaman hatırımdan çıkmayacaktır. Mersinde hanımların faaliyetlerini, umumi hayata gösterdikleri müzaheretini sıkı bir suretle canlı buldum*³³³⁸”diyerek Mersin'de yapılan çalışmalardan büyük bir memnuniyet duymuştu. İnönü, bu hitabelerden sonra kışla ve civar mahallelerde incelemelerde bulunmuştu. Sahilde bulunan Olimpiyat Şampiyonu Mersinli Ahmed'in kahvesine uğramış, kısa bir ziyaretten sonra Belediye Başkanı ile şehrin durumuyla ilgili bilgi aldıktan sonra istasyona hareket etmişti.³³³⁹ Mersin'deki çalışmalarını tamamlayan İsmet İnönü, yanındakilerle birlikte büyük bir kalabalığın coşkunu bir sevgi gösterisi ile trenle Konya'ya doğru hareket etmişti.³³⁴⁰

C- ÇOK PARTİLİ DÖNEMDE MERSİN'DE YAPILAN SEÇİMLER

1- 1946 Genel Seçimleri

a- Mersin'de Seçim Hazırlıkları

C.H.P. 5 Haziran 1946'da iki dereceli seçim sistemini değiştirerek, tek dereceli seçim sistemini öngören tasarımı kanunlaştırmıştı. Seçim sisteminde önemli bir değişiklik sağlayan 4918 Sayılı bu kanuna göre; seçimler tek dereceli, açık oy, gizli sayım yöntemiyle yapıldıktan sonra seçmen pusulalarının yakılması kabul

³³³⁷ **Ulus**,4 Nisan 1950.

³³³⁸ **Cumhuriyet**,4 Nisan 1950;**Ulus**,4 Nisan 1950;**Türksözü**, 4 Nisan 1950.

³³³⁹ **Bugün**,4 Nisan 1950.

³³⁴⁰ **Ulus**,4 Nisan 1950;**Yeni Adana**, 4 Nisan 1950;N. Erim, **Günlükler**, I s.432.

edilmişti.³³⁴¹D.P.'liler tek dereceli seçim sistemini memnuniyetle karşılamlarına rağmen, seçim tarihinin 21 Temmuz'a alınması D.P.'yi endişeye sevk etmişti. Aydın ilinde bile tam olarak teşkilatını kuramayan D.P.,merkezden uzak olan illerde seçime girip girmeme konusunda tereddütler yaşamıştı. D.P.merkezinde, Mersin Teşkilatı'nın da içinde yer aldığı bir toplantı yapılmış, yapılan görüşmeler sonucunda gizli oylama ile seçimlere girme kararı alınmıştı.³³⁴²

C.H.P.'nin Seçim Hazırlıkları: C.H.P, seçimler öncesi teşkilatların ne durumda olduğunu Mersin Valisi'ne hazırlattığı bir raporla değerlendirmişti. Hazırlanan raporda; Mersin merkezde teşkilatın kuvvetlendiğini; Tarsus Parti Teşkilatı'nın çalışmalarının seçimler öncesi umut vermediğini; partide ağırlığı olan Fabrikatör Şadi Eliyeşil'in seçim çalışmalarında çok zayıf kaldığı belirtilmişti. Silifke Teşkilatı, seçimler öncesinde Emin İnankur'un yeğeni Salih İnankur'un ve Halil Dölek'in D.P.'ye geçmesi; Sami Arıkan'ın başında bulunduğu teşkilatı zayıflatmış, D.P.'nin keçi ve orman problemleri ile ilgili propagandaları karşısında, Parti Teşkilatı yeni fikirler üretememişti. Mut Teşkilatı, seçimler öncesi güçlü görünse de orman ve köy okulları problemi çözülmezse seçimin tehlikeye gireceğini belirtmişti. Gülnar Teşkilatı'nın seçimlerdeki durumu tamamen Silifke'nin etkisinde kaldığı için Silifke Teşkilatı'nın çalışmalarına bağlı hale gelmişti. Anamur Teşkilatı, seçimler öncesinde ilçedeki kontrolü, D.P.'ye bırakmış; Anamur'un toparlanması Süreyya Anamur'un tekrar teşkilatın başına geçmesine bağlanmıştı.³³⁴³

C.H.P.seçimler öncesi bir genelge yayınlarak, karışıklık yaşanmasın diye bucak ve köylere gidecek olan partililerin tespit edilmesini istemişti. Genel Merkez, Mersin'de seçim çalışmalarının belli bir düzene girmesi ve organizeli hareket etmek için Mithat Toroğlu'yu bu işler için görevlendirmişti.³³⁴⁴İzzet Yıldırım adlı şahıs, 16 Temmuz'da Rebur Köyü'ne giderek valinin emriyle geldiğini; Mersin halkının % 80'inin D.P.li olduğunu; seçimlerden sonra D.P.'nin iktidara gelmesiyle şekerin 17 kuruştan satılacağını, okulların parasız olacağı yönünde propaganda yapmış; köylülerin şikâyeti üzerine tutuklanarak mahkemeye sevk edilen İzzet Yıldırım, D.P.tarafından

³³⁴¹ **Resmî Gazete**,6 Haziran 1946,No:6326;**Düstur**, III. Tertip, XXVII, s.1325;Tarhan Erdem, **Anayasalar ve Seçim Kanunları(1876-1982)**,İstanbul 1982,s.190.

³³⁴² **Kadın Eserleri Kütüphanesi Süreyya Ağaoglu Özel Arşivi**,112/11;**Vatan**,18 Haziran 1946; **Yeni Mersin**,16 Haziran 1946.

³³⁴³ **B.C.A.490.01/368.1548.1-24.**

³³⁴⁴ **B.C.A.490.01/11.60.13-1.**

propagandaya memur edildiğini söylemişti.³³⁴⁵ C.H.P.Teşkilatı, son zamanlarda kendi partileri adına köylere gidip yıkıcı propaganda yapanların önüne geçmek için, gidecek olan partilere birer vesika verilmesini ve vesikası olmayanların İçişleri Bakanlığı aracılığıyla köyde çalışma yapmalarını engellemiştir.³³⁴⁶

Seçimlerin yaklaşmasıyla birlikte Mersin’de çalışmalar artmış; Camişerif Ocağı’nda 200 kadar parti kademesinde görevli olan üyenin katılımıyla bir toplantı yapılmış; Ocak Başkanı Reşat Demir, yapılan seçim çalışmalarıyla ilgili üyelere bilgi vermişti. Seçimlerde daha planlı hareket edilmesi için üyeler arasında iş bölümü yapılmıştı.³³⁴⁷ 17 Temmuz 1946’da Mersin Halkevi’nde toplanan 2000 kişiye yakın C.H.P.li, seçim öncesinde İsmet İnönü’nün seçim nutkunu radyodan dinleyerek gövde gösterisinde bulunmuştu. C.H.P.liler bu konuşmayı dinleyen 29 D.P.üyesinin partilerinden istifa ederek, C.H.P.’ye geçeceğini iddia etmişlerdi.³³⁴⁸ D.P.’ye yakın olan Akın Gazetesi ise, bu kalabalığın limandan getirilen işçilerle sağlandığını öne sürmüştü.³³⁴⁹ C.H.P.’nin Tarsus mitinginde konuşan Fikri Ünlü, etkili bir konuşma yapmış; Tarsus’ta C.H.P.’nin işsizliği iki mensucat fabrikası sayesinde çözdüğü için burada seçimleri rahat kazanacağını söylemişti. C.H.P., Mersin Halkevi önünde de büyük bir miting düzenlemiş, Muharrem Yeğın etkili bir konuşma yapmıştı. Seçim hazırlıkları son safhasına girmiş; uzak köylerde görevli olan sandık başkanlarının görev yerlerine gönderilmesine başlanmıştır.³³⁵⁰ C.H.P., yaptığı propagandalarda Mersin ve havalisinde önemli hizmetler verdiğini; bu hizmetlerin seçimlerin kazanılmasıyla daha özverili bir şekilde devam edeceğini vurgulamıştı. C.H.P.Mersin Teşkilatı, Tarsus nehirlerine yapılan regülatör, su bentleri, Silifke şosesi ve sulama işlerinin çözüme kavuşturulduğunu; D.P.’nin ise kuru vaatlerle propaganda yaptığını söylemişti.³³⁵¹

D.P.’nin Seçim Hazırlıkları:D.P., seçim propagandasını tamamen C.H.P.’nin yanlışları ve baskıcı bir politikaları üzerine kurmuş; C.H.P.Teşkilatlarının kendi partilerine baskı yaptığını ve seçim çalışmalarını engellediği iddialarında bulunmuştu.Mersin’de, D.P.’nin seçim stratejisi; C.H.P.’nin resmi aday listesi dışında kalanları tahrik ederek adayların artmasını ve oyların dağılmasını amaçlamış;

³³⁴⁵ **Türksözü**, 18 Temmuz 1946.

³³⁴⁶ **B.C.A.030.01/44.257.1-4**.

³³⁴⁷ **Yeni Mersin**, 4 Temmuz 1946.

³³⁴⁸ **Yeni Mersin**, 18 Temmuz 1946.

³³⁴⁹ **Akın**, 20 Temmuz 1946.

³³⁵⁰ **Cumhuriyet**, 20 Temmuz 1946; **Türksözü**, 20 Temmuz 1946; **Güleğ**, 20 Temmuz 1946.

³³⁵¹ **C.H.P.İçel İl İdare Kurulu Milletvekilleri Seçimi Münasebetiyle Vatandaşlar Açık bir Konuşma**, Yeni Mersin Basımevi, Mersin 1946, s.6-7.

C.H.P.'den adaylık ümitlerini kesenleri parti bünyesine alarak seçim sürecinde propaganda amaçlı kullanmayı hedeflemişti.³³⁵²Celal Bayar seçimler öncesinde Tarsus'ta verdiği mitingde; “ *Bu imtihanda başarı göstermek irademizi serbestçe tecelli ettirmek, istediklerimizi seçmek muvaffakiyet şartlarımızdır. Gayemiz, milli hâkimiyetin serbest ve tazyiksiz bir seçimle gerçekleşmesidir.*”³³⁵³ diyerek seçimin önemine vurgu yapmış; Tarsus'taki çalışmalarından sonra Mersin'de seçim çalışmalarını sürdürmüştü.³³⁵⁴D.P.liler, Celal Bayar'ın Mersin ziyaretlerinde vermek istediği nutukların, Vali Tevfik Sırrı Gür tarafından engellendiği iddialarına karşısında Gür, toplantı için izinlerin zamanında alınmadığı ve usulsüz olduğu için engellendiğini açıklamıştı.³³⁵⁵D.P.,köylerde propaganda yapmak için elinde bulunan 2 otomobil ve 1 kamyonu belediye tarafından benzin verilmediğini; fakat C.H.P.'nin otomobillerde benzin sıkıntısı yaşamadığını,Belediye tarafından kullandıklarını iddia etmişti.³³⁵⁶D.P. yanlısı Demokrat Gazetesi'nde yazan Vasfi Orhon'a yazıhanesinin önünde Mustafa adlı bir şahıs, “ *Halk Partisine rey vermeyecekleri şöyle yaparız, böyle yaparız*” sözleriyle tabancasıyla rastgele ateş açmış, şahıs Vasfi Orhon'un şikâyeti üzerine tutuklanmıştı.³³⁵⁷D.P.'ye yakınlığı ile bilinen Akın Gazetesi, seçim yazılarıyla halkı isyana teşvik ettiği gerekçesiyle Mersin Valiliği tarafından aleyhinde dava açılmıştı.³³⁵⁸

Seçimlerin yaklaşmasıyla birlikte D.P.çalışmalarını hızlandırmış; özellikle daha etkili olmak adına mahalle ve köylerde üye kayıt işlemleri için kadınları görevlendirmişti.³³⁵⁹C.H.P.'nin İçişleri Bakanlığı aracılığıyla köylerde vesikası olmayanlara izin vermemesini, D.P., bu uygulamayı seçimler öncesi kendi teşkilatlarını ortadan kaldırma girişimi olarak değerlendirmişti.D.P.,bu uygulamaların Anayasanın 78.Maddesi'nde yer alan seyahat hürriyetine aykırı olduğunu ve C.H.P.'nin zabıta kuvvetlerini de kullanarak köylerde istediği baskıyı kurabileceğini söylemişti.³³⁶⁰Adnan Menderes, bu farklı muamelelerin yanlış olduğunu belirterek, C.H.P. dışındaki partilere yaşam hakkının tanınmadığını söylemişti.³³⁶¹ Bütün bu gelişmelere rağmen Cumhuriyet Gazetesi, seçimlerde C.H.P.'lilerin bir kısmının körü körüne oy kullanmayacaklarını,

³³⁵² B.C.A.490.01/368.1548.1-24.

³³⁵³ Cumhuriyet,1 Temmuz 1946.

³³⁵⁴ Vatan,3 Temmuz 1946.

³³⁵⁵ Bugün,2 Temmuz 1946.

³³⁵⁶ Cumhuriyet,16 Temmuz 1946.

³³⁵⁷ Cumhuriyet,1 Temmuz 1946.

³³⁵⁸ Cumhuriyet,7 Temmuz 1946.

³³⁵⁹ Bugün,6 Temmuz 1946.

³³⁶⁰ B.C.A.030.01/44.257.1-1.

³³⁶¹ B.C.A.030.01/13.79.11-3.

liste faktörüne göre hareket edeceklerini bu duumda D.P.'ye de oy çıkacağını öne sürmüştü.³³⁶²

D.P.,Mersin'de seçim hazırlıklarını sürdürdüğü bir dönemde milletvekili adaylarının belirlenmesinde derin ayrılıklar yaşanmış; aday belirleme sürecinde D.P.'lilerin 3 gruba ayrılması üzerine, bu listeleri tatmin edici bulmayan D.P.'nin Mersin'de önde gelen isimlerinden Aslan Aslan ve arkadaşları parti dışında bağımsız aday olma kararı almışlardı.³³⁶³

b- Milletvekili Adayları

C.H.P. Adayları Süreyya Anamur, Turhan Cemal Beriker, Ferit Celal Güven Muvaffak Uygur Mithat Toroğlu, Mahmut Develi, Şükrü Saip Borhan'dan oluşmuştu.³³⁶⁴

Süreyya Anamur: 1908'de Elbistan'da doğmuştur. Avrupa'da tahsil görmüş, Fransa Grenobl Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuştu. İhtisas Mahkemesi Kâtipliği ve Ticaret Bakanlığı Teşkilatlandırma Müdürlüğü görevinde bulunmuş, 7.Dönem Trabzon Milletvekilliği yapmıştı.³³⁶⁵

Turhan Cemal Beriker: 1893'de doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Adana'da yapmıştı. İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra yükseköğrenim için Belçika'ya gitmişti. I.Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte ihtiyat subayı olarak Kanal, Filistin ve Suriye cephelerinde mücadele etmişti. Milli Mücadele'nin başlamasıyla birlikte Kuvay-ı Milliyeciler ile birlikte Adana Cephesi'nde Fransızlara karşı mücadele etmişti. Cumhuriyet döneminde Adana Belediye Başkanlığı görevini başarılı bir şekilde yapmıştı. IV. Dönem İçel Milletvekilliği yapmıştı.³³⁶⁶

Ferit Celal Güven:1894'de Tarsus'un Gülek Bucağı'nda doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Adana'da tamamladıktan sonra İstanbul Hukuk Fakültesi ve Sanayi Nefise Mektebi'nde öğrenimini tamamlamıştı. I.Dünya Savaşı'nda ihtiyat zabiti olarak görev yapmış, Milli Mücadele döneminde Buruk'ta Grup Kumandanı olarak görev almış; Pozantı Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı'nda görev yapmıştı.1925'de Türksözü Gazetesi'ni

³³⁶² **Cumhuriyet**,12 Temmuz 1946.

³³⁶³ **Yeni Mersin**, 7 Temmuz 1946.

³³⁶⁴ **Son Telgraf**,19 Temmuz 1946;**Yeni Adana**,18 Temmuz 1946;**Politika**,20 Temmuz 1946.

³³⁶⁵ **B.C.A.**490.01/303.1227.3-5.

³³⁶⁶ **TBMM Arşivi**, Turhan Cemal Beriker Dosyası, No:173; **Yeni Adana**,20 Temmuz 1946.

kurmuş, Türk Ocağı ve diğer gençlik kulüplerinde Başkanlık görevlerinde bulunmuştu. İçel Milletvekilliği ve Ankara Halkevi Başkanlığı yapmıştı.³³⁶⁷

Muvaffak Uygur:1899'da Tarsus'ta doğmuştur. Milli Mücadelede görev almış,17 sene Tarsus Belediye Başkanlığı yapmıştı.3 sene Mersin Liman Şirketi Genel Müdürlüğü görevini yerine getirmişti. C.H.P.'nin kültür işlerini yerine getirmedeki başarısı ile dikkat çekmişti.³³⁶⁸

Mahmut Develi,1887'de Tarsus'ta doğmuştur. Adana Vilâyet İdadisi'nden mezun olduktan sonra İstanbul Tıp Fakültesi'ne girmişti. Mezun olduktan sonra Şişli Çocuk Hastanesi'nde Cerrahi Bölümü'nde Baş Asistan olarak çalışmıştı. Milli Mücadele safhasında birçok cephede operatör olarak çalışmıştı. C.H.P.İl ve İlçe İdari Başkanlığı bulunmuştu.³³⁶⁹

Mithat Toroğlu, Mersin'in Puğ Köyü'nde doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Tarsus'ta tamamlamıştı. Mersin İdadisi'ni bitirdikten sonra İstanbul Darulmuallim ikinci sınıfında okurken askere alınmıştı. I.Dünya Savaşı'nda Romanya, Filistin ve Hicaz hattında yedek subay olarak cephede görev yapmıştı. Milli Mücadele'de Mersin ve Tarsus hattında Müfreze Kumandanlığı yapmıştı. Garp cephesine Bölük Kumandanı olarak katılmıştı. C.H.P.Kaza Mutemetliği görevi yapmıştı.1929'dan 1942'ye kadar Mersin Belediye Başkanlığı yapmıştı.³³⁷⁰

Şükrü Saip Borhan: 1904'de Tarsus'ta doğmuştur. Lise öğrenimini Adana'da tamamlamış, 1924'de Almanya'ya giderek Yüksek Tarım Okulu'nu bitirdikten sonra ülkeye dönerek İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirmişti. İstanbul ve İzmir Emniyet Müdürlüğü'nde çalışmıştı.³³⁷¹

D.P.adayları ise; Refik Koraltan, Saim Ergenekon, Dr.Aziz Köksal, Avukat Celal Ramazanoğlu, Halil Atalay, Salih İnankur'dan oluşmuştu.³³⁷²

Refik Koraltan, 1889'da Divriği'de doğmuştur. Daru-l Fünun Hukuk Şubesi'nden mezun olmuş, Gelibolu Bidayet Mahkemesi, Karaman İstinaf Mahkemesi Müdde-i Umumiliği, Konya Divan-ı Harbi Müdde-i Umumiliği, Mersin Emniyet Umum

³³⁶⁷ **Yeni Adana**,20 Temmuz 1946.

³³⁶⁸ **B.C.A.490.01/303.1227.1-41.**

³³⁶⁹ **B.C.A.490.01/303.1227.3-54;Gülek**, 20 Temmuz 1946

³³⁷⁰ **B.C.A.490.01/303.1227.3-43.**

³³⁷¹ **B.C.A.490.01/303.1227.3-36**

³³⁷² **Vatan**,19 Temmuz 1946;**Akın**,20 Temmuz 1946;**Vakit**,19 Temmuz 1946;Güner Sarısözen, **D.P.Milletvekili Albümü(1946-1950)**, Ankara 1998,s.181.

Müfettişliği, Trabzon Polis Müdürlüğü, Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Kuvay-ı Milliye Teşkilatı kuruculuğu ve Çorum Trabzon ve Bursa Valiliği yapmıştı. Dört Dönem Konya Mebusluğu yapan Refik Koraltan Mersinli Cemal'in vefatı ile İçel(Mersin) Mebusluğu'na seçilmişti. Mebusluğu sırasında İstiklal Mâhkemesi Üyeliği'nde de bulunmuştu.³³⁷³

Halil Atalay: 1901'de Anamur'da doğmuştur. Lise tahsilini tamamladıktan sonra askerliğini 5.Tümen Emir Subayı olarak yapmıştı. Anamur'da C.H.P.Teşkilatı'nı kurmuş, Anamur İlçe Teşkilatı Üyeliği ve 2 dönem Genel Meclis Üyeliği yapmıştı.³³⁷⁴

Salih İnankur:1904'de Silifke'de doğmuştur.1923-1938 yılları arasında öğretmenlik yapmıştı.1938'de Genel Meclis Üyeliğine seçildikten sonra memurluğu bırakmıştı. C.H.P.Silifke Teşkilatı'nda uzun yıllar idari görevler yapmış, Halkevi'nde de görev yapan Salih İnankur adaylığını koyduğunda, İl Daimi Komisyon Üyesi olarak görev yapmaktaydı³³⁷⁵

Celal Ramazanoğlu:1896'da Tarsus'ta doğmuştur. İlk ve ortaokulu Tarsus'ta bitirdikten sonra tıp fakültesinde okumuş, 1919'da doktor olarak Kızılay 5.İmdadı Sıhhi Heyeti ile Milli Mücadele'ye katılarak Aydın ve havalisinde çalışmıştı. Adana ve Tarsus Memleket Hastanesi'nde baştabiplik yapmıştı. Tarsus Belediye Başkanlığı ve İçel Meclis Genel Üyeliği görevlerinde bulunmuştu. Adaylığını koymadan önce Adana Askeri Hastanesi'nde Dâhiliye Uzmanlığı yapmıştı.³³⁷⁶

Dr.Aziz Köksal:1895'de Tarsus'ta doğmuştur. İlk tahsilini Tarsus'ta, lise tahsilini Adana'da, yüksek tahsilini İstanbul'da tamamlanmıştı.1937'de Elazığ Hastanesi'nde Dâhiliye Mütahassısı ve 1938'de Uşak Hastanesi'nde Dâhiliye Mütahassısı olarak çalışmıştı.1945'de Haydarpaşa Hastanesi'ne tayin edilmişti.³³⁷⁷

Saim Ergenekon:1899'da İstanbul'da doğmuştur. Askerliğini yüzbaşı olarak yapan Saim Ergenekon, askerliğini tamamladıktan sonra farklı yerlerde göz mütahassısı olarak çalışmıştı.³³⁷⁸

³³⁷³ TBMM Albümü,(1920-1950),s.329.

³³⁷⁴ B.C.A.490.01/303.1227.1-43

³³⁷⁵ B.C.A.490.01/303.1227.1-23.

³³⁷⁶ B.C.A.490.01/303.1227.1-40;TBMM Arşivi, Celal Ramazanoğlu Dosyası, No:1403.

³³⁷⁷ TBMM Arşivi, Dr. Aziz Köksal Dosyası, No:1402

³³⁷⁸ TBMM Arşivi, Saim Ergenekon Dosyası, No:1400.

Emin Arslan Karakaş, Ali Şah Kiper, İrfan Okçuoğlu, Mehmet Ali Somer, Reşat Akı, bağımsız olarak adaylıklarını koyarak, Tarsus, Silifke ve Anamur'da propaganda faaliyetlerini sürdürmüşlerdi.³³⁷⁹

c- Seçimlerin Yapılması ve Seçimler sırasında Yaşanan Suiistimler

Seçimler 21 Temmuz 1946'da başlamış, sabah belediyeden verilecek işaretle saat 8'de başlayacak oy kullanma işlemi saat 7'ye kadar sürmesi planlanmıştı. D.P., sandık görevlerine, verdiği talimatta olay bile yaşansa sandığın etrafından ayrılmamalarını istemişti.³³⁸⁰ D.P. bütün gençleri seferber ederek seçimden bir gün önce bütün oy pusulalarını gece yarısına kadar seçmene dağıtmıştı. Seçimlerde Mersin'de 133.833 kişinin oy kullanması hesaplanmıştı.³³⁸¹ D.P., bu seçimlerde, Hükümet güçlerinin her hangi bir müdahalesi olmaması durumunda % 90 gibi bir oy almayı hesaplamıştı.³³⁸² Açılmaya başlayan sandıklarla birlikte oylar tasnif edilmeye başlamış, D.P. 5450; C.H.P. 3327 oy almış; Silifke'den gelen haberlerde % 85, Tarsus'ta ise % 95 oranında D.P.'nin oy aldığı³³⁸³ Anamur'da C.H.P.'nin 8.000 oy ile seçimi önde götürdüğü; Mut ve Gülnar'da da üstünlüğün C.H.P.'de olduğu haberi verilmişti. D.P. ortalama % 61 oran ile seçimleri önde götürmüştü.³³⁸⁴

Mersin'de yapılan seçimlerde ufak tefek hadiselerin dışında olaylar yaşanmamıştı. Kasım Gülek, seçimlerde yapılan hilelerin, seçim sonuçlarını değiştirecek kadar önemli olmadığını ve çok sınırlı olduğunu vurgulamıştı.³³⁸⁵ Yenicami İmamı Ali Debbağ, Kiremithane seçim sandığı başında vaaz edip ayet okuduğu için, Mehmet Harta adlı şahıs seçim esnasında C.H.P. pusulalarını yırttığı için valinin emriyle, Camişerif sandığı yanında Kadri Keskin adlı kişi D.P. pusulalarını yaktığı için kolluk kuvvetleri tarafından tutuklanmıştı. Mahmudiye Mahallesi'ndeki sandıkta Ahmet Güvenç adlı şahıs D.P.'ye oy verilmesi konusunda halk üzerinde baskı kurmaya kalkınca sandık başından uzaklaştırılmıştı.³³⁸⁶ Mersin'de C.H.P. görevlisinin

³³⁷⁹ **Yeni Mersin**, 20 Temmuz 1946.

³³⁸⁰ **D.P.1946 Temmuzunda Milletvekilliği Seçiminde Vazife Alacak Temsilcilerimiz İçin Talimat**, Doğu Matbaası, Ankara 1946, s.3.

³³⁸¹ **Yeni Mersin**, 21 Temmuz 1946.

³³⁸² **Cumhuriyet**, 16 Temmuz 1946.

³³⁸³ **Bugün**, 22 Temmuz 1946; **Cumhuriyet**, 22 Temmuz 1946; **Yeni Adana**, 22 Temmuz 1946.

³³⁸⁴ **Yeni Mersin**, 23 Temmuz 1946.

³³⁸⁵ Sibel Art, **Türk Tarihinde 1945-1960 Yılları ve Kasım Gülek**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1984, s.37.

³³⁸⁶ **Cumhuriyet**, 22 Temmuz 1946.

cebinden çıkarttığı bir tomar zarflanmış oy pusulasını herkesin gözü önünde sandığa attığı iddia edilmiş; seçimlerinden sonra mahkemede yargılanmıştı.³³⁸⁷

C.H.P., seçim esnasında meydana gelen bazı seçim yolsuzluklarını Seçim Kurulu Başkanlığı'na bildirmiş, bu şikâyetler arasında seçmen defterlerinin seçimlerden önce asılması gerekirken Gözne'de ve Fındıkpınarı'nda 29 Nolu sandıkta seçim defterleri seçim günü asılmıştı. Elvanlı Nahiyesi'ne bağlı Haçalan, Çoko, Binek yaylalarının seçmen defterleri kanuni süreden sonra asılmıştı. Şehir içindeki seçim sandıklarının emniyet ve düzeninin sağlanmadığını, Polis Teşkilatının bazı yerlerde D.P.ile birlikte hareket ederek C.H.P. üzerinde baskı kurduklarını, bu sebepten birçok C.H.P.'li sandık görevlisinin sandık görevini bıraktığı görülmüştü. Arslanköy'de ise seçimin başından sonuna kadar aykırı geliştiği ile ilgili şikâyetler gelmişti.³³⁸⁸

Silifke'de C.H.P. büyük oy kaybına uğramış, C.H.P.'nin hazırladığı raporda;D.P.'nin yıkıcı propagandaya girdiğini Devletçiliği halka yanlış anlatarak baskı aracı olarak kullanıldığını,orman mntıklarında oturanların seçimlerden sonra buradan çıkartılacaklarını,C.H.P.'nin din derslerini kaldıracığını, D.P.'ye oy verdikleri takdirde ise;askerliğin kısılacağını,vergilerin kaldırılacağı yönünde propaganda yaptığını öne sürmüştü.Kaymakam Edip Kartal'ın 98 köy muhtarının D.P.lehine propaganda yapmasına sessiz kalmış;C.H.P.'nin şikayeti üzerine Edip Kartal,bunların memur olmadıklarını istedikleri gibi çalışabileceklerini belirtmişti.Bu serbestlik diğer ilçeleri de etkilemiş; C.H.P.,D.P.'nin bu ortamı kullanarak yıkıcı propagandaya girdiğini öne sürmüştü.Emniyet ve Jandarma Teşkilatı'nın Kaymakam Edip Kartal'ın etkisiyle D.P.'nin usulsüz dağıttığı oy pusulalarına müdahale etmediğini ve yıkıcı propagandalara sessiz kalındığı rapor etmişti.³³⁸⁹

Hazırlanan raporda; Silifke'de öğretmenlerinden Enver Levent, Nafi Yaman, Nihat Yahşioğlu, Kamil Erden, Silifke Kocapınar Köy Öğretmeni Vehbi Önen, Cumhuriyet Okulu Öğretmeni Muazzez Önen, Ahmet Bozbey, Nesime Bozbey, Fazıl Soyal, Mualla Soyal, İnönü Okulu'ndan Necmi Oktay ve İhsan Ögüş, Çadırılı Köyü Öğretmeni Fahri Kulakçı, Kavak Köyü Öğretmeni Niyazi Belenli, Çiftlik Köyü Öğretmeni Mehmet Ali Uğur D.P. lehinde hareket ettiklerini, C.H.P.'ye karşı lokantada, kahve gazino ve özellikle köylerde yıkıcı propagandaya girdikleri rapor edilmişti.³³⁹⁰

³³⁸⁷ N.Nadi, **Perde Aralığından**, s.229.

³³⁸⁸ **B.C.A.490.01/227.896.1-14.**

³³⁸⁹ **B.C.A.490.01/253.1038.1-5; B.C.A.490.01/160.641.1-8.**

³³⁹⁰ **B.C.A.490.01/160.641.1-8.**

Silifke'de Adliye'de görevli olan Silifke Asliye Hukuk Hâkimi Şahap Tol, seçimlerde Balandız'a gidererek D.P.'ye 100 den fazla oy toplamış, Silifke Mahkeme Mübaşiri Ali Şensoy'un, D.P. lehine çalıştıkları rapor edilmişti.³³⁹¹

d- Seçim Sonuçları

Mersin'de iki partinin olumlu davranışları sayesinde Mersin'de seçimler küçük olayların dışında C.H.P.'lilerin de önemli bir kısmının D.P.'yi desteklemesiyle³³⁹² seçimleri, D.P. 45.993 oy alarak kazanmıştı.³³⁹³ Mut'ta D.P.'nin yaptığı bütün çalışmalara rağmen C.H.P.Mut'ta seçimleri kazanmış,³³⁹⁴ Tarsus'ta D.P. son 25 günde yaptığı etkili propagandalarla özellikle toprak sahipleri ve çiftlik sahiplerini arkasına alarak % 95 oranında bir oy almıştı.³³⁹⁵ Silifke'de D.P. oyların % 85'ini alarak büyük bir başarı göstermişti.³³⁹⁶

Milletvekili Seçimlerini; Refik Koraltan, Saim Ergenekon, Dr.Aziz Köksal, Avukat Celal Ramazanoğlu, Halil Atalay, Salih İnankur kazanmıştı.³³⁹⁷ D.P. adayları içerisinde en yüksek oyu Milletvekili Refik Koraltan almış,³³⁹⁸ İçel ve İstanbul Milletvekilliği'ni aynı anda kazandığından İçel Milletvekilliği'ni tercih etmiş, İstanbul Milletvekilliği için başkasının seçilmesini B.M.M. Başkanlığı'ndan istemişti.³³⁹⁹ Hilmi Uran'a göre; D.P.seçimi kaybettiği her seçim bölgesinde seçimlere itiraz etmiş, kazandığı yerlerde ise her hangi bir itirazda bulunmayarak mağdur rolüne soyunmuştu.³⁴⁰⁰

C.H.P.İl Teşkilatı, Mersin'de seçim sonuçlarına itiraz etmiş; bu itirazını ve şikâyetlerini Seçim Kurulu Başkanlığı'na bildirmişti. Kanuni süresi dolmadan birçok Köy Seçim Komisyonu, sandıkları açmıştı.³⁴⁰¹ Bu itirazlar; sandıklara ait defterlerin zamanında asılmadığı, D.P.üyelerinin şehir merkezinde bazı C.H.P.lilerin oylarını kullanmalarını engellediğini; bazı köy ve bucaklarda sandık başında propaganda

³³⁹¹ B.C.A.490.01/253.1038.1-6; B.C.A.490.01/160.641.1-9.

³³⁹² U.Ersoy, **Bir Zamanlar Mersin**, s.161.

³³⁹³ B.C.A.490.01/341.1425.2-1;TBMM Arşivi, No:1400; Cemil Koçak, **Geçmişimiz İtinayla Temizlenir**, İletişim Yayınları, İstanbul 2009,s.529.

³³⁹⁴ B.C.A.490.01/253.1038.1-125.

³³⁹⁵ B.C.A.490.01/160.640.2-16.

³³⁹⁶ **Cumhuriyet**,22 Temmuz 1946.

³³⁹⁷ B.C.A.030.10/77.506.17-4; **Cumhuriyet**,24 Temmuz 1946.

³³⁹⁸ K.Öner, **Siyasi Hatıralarım...** s.126

³³⁹⁹ B.C.A.030.10/77.507.5; **T.B.M.M Zabıt Ceridesi**, VIII/80,s.67.

³⁴⁰⁰ B.C.A.490.01/227.896.1-10; H.Uran, **Hatıralarım**, s.234.

³⁴⁰¹ B.C.A.490.01/227.896.1-14.

yaparak D.P.'ye oy vermelerini istediklerini; Tarsus'ta bazı seçim bürolarının işlemlerinde yolsuzluk yaptıklarını ve seçim komisyonlarının kanun dairesinde teşekkül etmediği yönünde olmuştu. Seçim Kurulu, yaptığı inceleme sonucunda şikâyet ve itirazların seçimin sonucunu değiştirecek mahiyette olmadığı için bu itirazları oy birliği ile reddetmişti.³⁴⁰² C.H.P.'nin Mersin'de seçimleri kaybetmesiyle birlikte, Parti Teşkilatı'nda görev yapmış kişiler, bu başarısızlığın üzerinde durarak raporlar hazırlamışlardı. Mersin'de Belediye Başkanı Fuat Morel ve Parti Başkanı'nın zamanında gerekli önlemleri alamaması ve halk üzerinde yeterli ölçüde propaganda yapılmaması nedeniyle hâkimiyet D.P.'ye kaptırılmıştı.³⁴⁰³Tarsus'ta seçimi kaybetmesiyle ilgili eski bir partili Belediye Üyesi Kemal Sungur, Tarsus C.H.P.Teşkilatı içerisinde ikililik olduğu için yeterli ölçüde çalışmadıklarını, D.P.'nin kurulmasıyla birlikte partinin nüfuzlu kimselerle yenilenmesi gerekmesine rağmen bunun yapılmadığını; Parti Müfettişlerinin yeterli ölçüde teşkilatları denetleyememesi, eski milletvekillerinde ısrar edilmesi ve D.P.'nin yaptığı propagandalar karşısında herhangi bir varlık gösterilmemesi nedeniyle seçimler kaybedilmişti.³⁴⁰⁴1946 Genel Seçimlerle birlikte, Mersin'de C.H.P.'nin eski gücünde olmadığı ortaya çıkmıştı.

2- 1947 Muhtarlık Seçimi

Şubat 1947'de Türkiye'nin tamamında Muhtarlık Seçimleri başlamış ve hemen her yerde seçimler tartışmalı geçmişti. B.M.M. 21 Şubat 1947'de milletvekillerinin bölgelerindeki seçimlere yardımcı olmaları için çalışmalarına ara verme kararı almıştı.³⁴⁰⁵

Mersin'de yapılacak olan Muhtar Seçimlerinde, köyler üçer beşer köylük bölgelere ayrılarak, C.H.P. buralara beşer kişilik propaganda ve yoklama ekipleri göndermişti.³⁴⁰⁶1947 Muhtarlık Seçimlerinde iki partinin kazanma hırsı ilişkileri daha da gerginleştirmiş, istenmeyen olayların çıkmasına yol açmıştı.³⁴⁰⁷20 Şubat 1947'de Mersin'de başlayan Muhtarlık Seçimlerinde Bekirde, Mezitli, Karacailyas, Teke, Dalakderesi Köylerinde C.H.P; Buluklu, Menteş, Cebel, Civanyaylağı, Habil

³⁴⁰² B.C.A.490.01/358.1500.1-1.

³⁴⁰³ B.C.A.490.01/303.1227.1-9.

³⁴⁰⁴ B.C.A.490.01/227.896.1-11.

³⁴⁰⁵ B.C.A.490.01/7.35.19-1.

³⁴⁰⁶ B.C.A.490.01/439.1821.2-21.

³⁴⁰⁷ Rıza Atilla, "Köylerde Muhtar Seçimleri" **Yeni Mersin**, 18 Şubat 1947.

Köylerinde D.P. kazanmıştı.52 köyden 20'sinden alınan haberlere göre 14'ünü C.H.P,6'sını D.P. kazanmıştı.³⁴⁰⁸

Seçimler sırasında bazı köylerde olaylar yaşanmıştı. Karacailyas Köyü'nde Muhtarlık Seçimlerinde, Bedir Demir adındaki şahıs seçim listesinde adı olmadığı için muhtar ve jandarma ile kavga etmiş, olayın karakola bildirilmesi ile şahıslar savcılığa intikal ettirilmişti.³⁴⁰⁹ Habilli Köyü'nde Muhtarlık Seçimlerinin başında Mersin'den gönderilen köy ile ilgisi olmayan 6 kişinin seçime müdahaleleri ve fesat karıştırdığı iddiaları üzerine, C.H.P.'liler seçimi bırakarak Mersin'e giderek valiliğe şikâyetle bulunmuşlardı. Çiftlik Köyü'nde seçimlere hile karıştırıldığı iddiaları üzerine köye jandarma gönderilmişti. Akdam Köyü'nde de C.H.P.'liler ile D.P.'liler arasında seçimler yüzünden tartışma yaşanmış, olaylarda Mustafa Kalınlı ve kardeşi Halil Kalınlı ağır yaralanmış, olaylar üzerine köyde inceleme başlatılmıştı.³⁴¹⁰ Çıkan olaylar sonucunda, Alata, Acalan ve Aklam Köyleri'nde seçim yapılamamıştı.³⁴¹¹ Musalı Köyü'nde Muhtarlık Seçimlerini C.H.P. kazanınca; C.H.P., D.P.Milletvekili Halil Atalay'ın sonucu kabullenmeyerek tahriklerde bulunduğunu; D.P.'lileri İhtiyar Heyeti seçimlerine sokmadığını iddia etmişlerdi.³⁴¹²D.P.'ye göre ise, Muhtarlık Seçimlerinde vali, kaymakam ve jandarma seçimi kaybetmesi için D.P.üzerinde baskı kurmaya çalışmışlardı.³⁴¹³ C.H.P.'nin iddialarına göre ise; köylerde yapılan seçimler kendileri lehine gelişince, D.P.'liler köylere giderek beyannameler dağıtmış ve köylüyü kışkırtmışlardı.³⁴¹⁴

Mersin Mut Aşağıköşelerli Köyü'nde yapılan Muhtarlık Seçimlerinde, C.H.P'ye 2 oy verilmiş, bu oyları verenlerin sandık görevlileri olduğu halk tarafından da görülmüş, ancak yapılan tasnifte D.P'ye 2 oyun çıktığı, kalanların tamamının CHP'ye verildiği açıklanmıştı. Bunun üzerine köydeki D.P. temsilcisi İbrahim Uçar, seçim sonuçlarına itiraz etmişti. Bu duruma sert tepki gösteren Sandık Kurulu görevlileri İbrahim Uçar'a ilginç bir ceza vermişlerdi. Köyde seçimin güvenliğini sağlamakla görevli olan 3 jandarma eri, İbrahim Uçar'ın sırtına, sırasıyla binerek 18 km. uzaklıktaki Mut İlçe merkezine getirerek 9 gün karakolda gözaltında tutmuşlardı. Bu süre içinde de

³⁴⁰⁸ **Yeni Mersin**,23 Şubat 1947.

³⁴⁰⁹ **Yeni Adana**,23 Şubat 1947;**Bugün**,25 Şubat 1947.

³⁴¹⁰ **Yeni Mersin**,25 Şubat 1947.

³⁴¹¹ **Yeni Mersin**,26 Şubat 1947.

³⁴¹² **Yeni Mersin**,27 Şubat 1947.

³⁴¹³ Falih Rıfki Atay, “Niçin Bu Gürültü İddialar” **Ulus**,2 Mart 1947;**Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri**, s.72.

³⁴¹⁴ **Yeni Adana**,27 Şubat 1947

İbrahim Uçar'a tehdit ve işkenceler devam etmiş; itirazı olmadığına dair zorla elinden bir belge alınmak istenmişti. İbrahim Uçar istenilen belgeyi vermeyi reddetmiş daha sonra "hatırlı" bazı kişilerin araya girmesiyle serbest bırakıldığı iddia edilmişti.³⁴¹⁵ C.H.P.'ye göre; D.P.'lilerin zehir kusan kötü propagandaları iki aydan beri devam eden sistemli çalışmalarla çürütülmüştü. C.H.P.'nin bu çalışmasından rahatsız olan D.P.'lilerin D.P.saflarından bazı köylülerin C.H.P'ye geçmelerini sindiremedikleri için beyanname ile ortalığı kışkırttıkları iddia edilmişti. C.H.P,köylerde çirkin hadiselerin ortaya çıktığını, bazı köylerde çıkan kavgalarda ağır yaralıları olduğunu öne sürmüştü.³⁴¹⁶ D.P.propagandalarında seçimlerde usulsüzlük yapılacağını, oylara önem verilmeyeceğini, emirle muhtar ve İhtiyar Kurulu tayin edileceği yönünde beyannameler yayınlamışlardı.³⁴¹⁷

Devam eden Muhtarlık Seçimlerinde,Kargılı,Çavuşlu,Deredeki Köyleri'nde C.H.P.;Davultepe Köyü'nde D.P.kazanmıştı.Yalınayak Köyü'nde iki parti eşit oy almıştı.³⁴¹⁸Köylerde Muhtarlık Seçimleri bitmiş, Tece, Sandal, Karayakup, Çalıklı, Aladağ,Tepeköy,Yeniköy,Erçel Köylerinde C.H.P;Arpaç,Alata,Karahıdırlı,Ohut,Sorgun Köyleri'nde D.P.kazanmıştı.Sonuç alınan 89 köyden 62'sinde C.H.P.,27'sinde D.P.kazanmıştı.³⁴¹⁹Fındıkpınar Köyü'nün seçmenini şehirden gelen halk oluşturduğu için, seçim yayla zamanına bırakılmıştı.³⁴²⁰Seçimlerde; Mersin'de 398 köyden 302'sini C.H.P.,96'sını D.P.kazanmıştı.İlçelerde C.H.P.'nin üstünlüğü dikkat çekmiş,Tarsus'ta 132 köyden 91'ini C.H.P,42'sini D.P.;Mut'ta 70 köyden 66'sını C.H.P.,4'ünü D.P.;Gülнар'da, 51 köyden 39'unu C.H.P,12'sinde D.P.;Anamur'da,49 köyden 35'ini C.H.P.,14'ünü D.P.kazanmıştı.Silifke'de C.H.P.ezici bir şekilde üstünlük sağlamıştı.³⁴²¹

C.H.P. Mersin'de yapılan Muhtarlık Seçimlerinde, D.P.'yi geride bırakarak seçimleri ezici bir şekilde kazanmıştı.³⁴²² Celal Bayar, Muhtarlık Seçimlerinde C.H.P.'nin köylerdeki D.P.Teşkilatlarını dağıtmak için şiddetli bir şekilde bütün güçlerini kullanarak usulsüz bir şekilde seçimleri kazandıklarını söylemişti.³⁴²³Fuat Köprülü, " *Başvekilin muhtar seçimlerindeki yolsuzluklardan ve idare mekanizmasının*

---

³⁴¹⁵ Ömer Akdağ, "Torosların Tepesinde Bir Demokrasi Destanı: Arslanköy Olayı" **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı 74, Cilt: XXV, Temmuz 2009,s.5.

³⁴¹⁶ **B.C.A.490.01/439.1821.2-21.**

³⁴¹⁷ **B.C.A.490.01/439.1821.2-20.**

³⁴¹⁸ **Türksözü**,23 Şubat 1947.

³⁴¹⁹ **Yeni Mersin**,7 Mart 1947.

³⁴²⁰ **Yeni Mersin**,1 Mart 1947.

³⁴²¹ **Ulus**,6 Mart 1947.

³⁴²² **B.C.A.490.01/7.35.23-1.**

³⁴²³ **Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri**, s.73.

*baskısından bahsedilir bahsedilmez ani bir hiddet ve asabiyetle bunu redde ve tekzibe kalkışması ancak vakitsiz ve telaşlı kelimeleriyle sıfatlandırılabilir.”*³⁴²⁴ diyerek C.H.P.’nin bu tür baskıları kabullenmediğini belirtmişti. Muhtarlık Seçiminden sonra yapılan Mahalle İhtiyar Heyeti Seçimlerinde C.H.P., D.P.’ye karşı üstünlük sağlayarak seçimleri kazanmıştı.³⁴²⁵ Muhtarlık Seçimlerinden sonra bazı köylerin, oy kullanmak için seçim sandıklarına saatlerce yürümesi Hükümeti eleştirmelerine neden olmuş; Meclis Başkanlığı’na ve İçişleri Bakanlığı’na şikâyet başvurusunda bulunmuşlardı.³⁴²⁶

3- 1949 Ara Seçimi

a- Ara Seçim Hazırlıkları

Meclis’teki milletvekillerinin istifa, vefat gibi nedenlerden ötürü sayısının azalması üzerine Meclis, Ara Seçim kararı almıştı. İçel Milletvekili Saim Ergenekon, 8 Mart 1949’da Haydarpaşa Numune Hastanesi’nde vefat ettiğinden yerine bir milletvekili seçmek için İçel’de (Mersin) Ara Seçim yapılması kararlaştırılmıştı.³⁴²⁷ 16 Ekim 1949’da Bitlis, Bursa, Tokat, Muş, Urfa, Erzincan, Mardin, Manisa, Kastamonu, Kars ve İçel İllerinde yapılan seçimlere muhalefet partileri katılmamıştı.³⁴²⁸ D.P. Ara Seçim yapılacağına, Genel Seçimlere gidilmesinin daha doğru olacağını öne sürmüştü.³⁴²⁹ Müfide İlhan, “ *Ara seçimlere ne derlerse desinler girmiyoruz. Çünkü biz çığırta değil ne istediğimizi bilen insanlarız, ne melazımcıda değiliz neler cereyan ettiğini anlamak için sandık başında hazır bulunacağız. Tek kalmak istemiyoruz. Biz Halk Partisinin yok değil pak olmasını istiyoruz*”³⁴³⁰ ifadesinde bulunarak Ara Seçimlere girmeme nedenlerini açıklamıştı.

Ara Seçim kararının alınmasından sonra Mersin C.H.P. Teşkilatı, seçimlere hazırlanabilmek için, 1949’da yapılacak olan kongrelerinin seçimden sonra yapılmasını Genel Sekreterliğe iletmiş; Genel Sekreterlik, bu isteği yerinde bularak kongrelerin 16 Ekim’den sonraya bırakılmasına karar vermişti.³⁴³¹

³⁴²⁴ Fuat Köprülü, “*Son Seçimler Etrafında*” **Demokrat**, 15 Mart 1947.

³⁴²⁵ **B.C.A.490.01/241.959.2-54**; **Yeni Mersin**, 31 Mayıs 1947.

³⁴²⁶ **Demokrasi**, 9 Nisan 1947.

³⁴²⁷ **B.C.A.030.10 00/77.509.1-2**; **B.C.A.490.01/303.1227.1**; **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, XVII/80, s.59.

³⁴²⁸ **Yeni Sabah**, 17 Ekim 1949; Kemal Anadol, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti**, İstanbul, 2004, s.63.

³⁴²⁹ **Vatan**, 22 Nisan 1949; Kemal Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, Alfa Yayınları, İstanbul, s.194.

³⁴³⁰ **Yeni Mersin**, 18 Ekim 1949.

³⁴³¹ **B.C.A.490.01/160.641.3-14**.

Ara Seçimler, 1950 Genel Seçimler öncesinde önemli bir basamak olarak görüldüğü için bu seçimlere, C.H.P. ayrı bir önem vermişti. Bölge Müfettişi Hasan Reşit Tankut ve C.H.P. İl Başkanı Veysel Arıkol, seçimleri kazanmak ve partinin durumunu görmek adına rapor hazırlamıştı. Bu raporda meslek kuruluşları ve teşkilatların durumu ayrı ayrı değerlendirilerek seçimler öncesinde hangi partiye eğilimli oldukları tespit edilmeye çalışılmıştı. Hasan Reşit Tankut, “*Halkı kazanmak için ayaklarına kadar gittiklerini, kimi yerlere yol yaptırmak kimi yerlerin elektrik ve su işlerini belli bir düzene sokarak partimize sıcak durmalarını sağladık*”³⁴³² diyerek seçimler öncesinde çok geniş bir tabanlı çalışma yaptıklarını vurgulamıştı.

Hasan Reşit Tankut ve C.H.P. İl Başkanı Veysel Arıkol’un Nisan ayında hazırladıkları raporda; Milli Eğitim Teşkilatı: Müdür zararsız bir zat olmasına rağmen ilkokul öğretmenleri ile özellikle gezici öğretmenlerin çoğu D.P.taraftarı olduğu, Haziran ayı içerisinde C.H.P. Teşkilatı’nın burada özverili çalışmasıyla durumun değişebileceği belirtilmişti.³⁴³³ Defterdarlık: Defterdar, hangi partiye meyilli olduğu tespit edilememiş; izlediği politikalarla halkı bunaltmış, bilerek veya bilmeyerek Hükümet aleyhinde bir hava oluşturmuş, başka yere tayini için gerekli girişimlerin en kısa zamanda yapılması zorunluluk haline gelmişti.³⁴³⁴ Orman ve Tarım Müdürlüğü: Orman Müdürlüğü, sinsi ve kapalı bir şekilde C.H.P.’nin aleyhinde çalışmaktan geri durmadığı rapor edilmişti.³⁴³⁵ Bankalar: Ziraat Bankası Müdürü C.H.P.’yi özverili bir şekilde desteklemişti. Osmanlı, Selanik ve İş Bankaları parti için zararsız kişiler olduğu söylenmiş; Belediye, Ticaret Odası, Ziraat Odası, Ticaret Kulübü, Borsa, İhracatçılar Birliği tamamen partinin kontrolünde olduğu tespit edilmişti.³⁴³⁶ Şoförler: Çoğunluğu D.P.’ye bağlı olan şoförleri Adana’dan otomobil ve kamyon getirterek partiye çekilebileceği belirtilmişti.³⁴³⁷ Çiftçiler ve Köylüler: Muhalefeti en çok destekleyen büyük arazi sahipleri olmuştu. Köylülerin oyunu almak için keçi ve orman sorununun çözülmesi zorunluluk haline gelmiş, köylüleri partiye kazandırmak için konferanslar düzenlenmesi amaçlanmıştı.³⁴³⁸ Seçim zamanı, tarımla uğraşan köylülerin bir kısmı Karaman’a gitmiş; bir kısmı bağ bozumu ve tohum atma işleriyle uğraştığından, bölgedeki şıhların ve din adamlarının etkisiyle tarikat disiplini çerçevesinde seçimle

³⁴³² B.C.A.490.01/368.1549.1-1.

³⁴³³ B.C.A.490.01/368.1548.2-19; B.C.A.490.01/660.209.1-43.

³⁴³⁴ B.C.A.490.01/660.209.1-44.

³⁴³⁵ B.C.A.490.01/660.209.1-44.

³⁴³⁶ B.C.A.490.01/368.1548.2-21; B.C.A.490.01/660.209.1-44.

³⁴³⁷ B.C.A.490.01/368.1548.2-21; B.C.A.490.01/660.209.1-45.

³⁴³⁸ B.C.A.490.01/368.1548.2-21.

ilgilenmedikleri gibi, bazı köylülere de engel olmak istemişlerdi. Muhalifler de tohum dağıtma işini seçimlerden önce iki gün önce dağıtılması girişimini destekledikleri için, köylülerin bir kısmı seçimlerde sandık başına gelememişti.³⁴³⁹

C.H.P.Teşkilatı, seçimleri kazanmak için şehir ve köylülere karşı ayrı ayrı propaganda sistemi uygulanması gerektiğine karar vermiş; seçimin kilit noktasını oluşturacak olan memurların partiye kazandırılması için partinin daha özverili çalışması amaçlanmıştı.³⁴⁴⁰Hasan Reşit Tankut ve Veysel Arıkol yaptığı çalışmalarda Mersin'de çalışmaların verimli geçtiğini 75.000 nüfusun % 60'ını C.H.P.'ye kazandırdıklarını; 86.000 nüfuslu Tarsus'ta çalışmaların çok verimli geçmediğini; ancak % 30'unu kazanabildiklerini, pamukçu olmayan dağ köylerini partiye çekebilmek için Sadi Eliyeşil'in nüfusundan faydalanmak gerektiğini belirterek Eliyeşil ile birlikte yapılacak sıkı çalışma sonucunda Tarsus'un % 60'ının C.H.P.'ye geçeceğini belirtmişti. 47.000 nüfuslu Silifke'de % 30 oranında bir kazanç sağlanmıştı.20.000 nüfuslu Mut'ta % 80'i C.H.P. tarafında olmasına rağmen Orman İşletme Müdürü'nün D.P.'lilerle birlikte yaptığı çalışmalar sonucunda oran %75'e düşmüştü. Tankut, kontrolün seçimler öncesinde C.H.P.'ye geçmesi için Orman İşletme Müdürü'nün buradan uzaklaştırılmasının şart olduğunu öne sürmüştü. Gülnar da ise 25.000 nüfusun % 30'unu kazanabildiklerini rapor ederek,³⁴⁴¹Tankut, Anamur'da halkı parti politikaları etrafında toplayacak etkili çalışmalar yapıldığını belirtmişti.³⁴⁴²Nihat Erim'e göre, Anamur'un en büyük sorunu yolsuzlukların çözümü konusuydu.³⁴⁴³Hasan Reşit Tankut'a göre; 280.000 nüfuslu Mersin'de 143.000 D.P.;137.000 C.H.P.'ye meyilli kişi gözükmekteydi.Tankut, Şadi Eliyeşil'in Tarsus'ta % 60'lık bir başarı yakalaması durumunda C.H.P.'nin Mersin'deki durumu seçimler öncesinde iyi bir konuma geleceğini hesaplamıştı.³⁴⁴⁴C.H.P.seçimlerdeki adayını belirlemek için 25 Eylül 1949'da Parti binasında 129 delegeden 98 delegenin katılımıyla bir toplantı yapmıştı. Bütün delegeler Dr. Ali Menteşoğlu üzerinde fikir birliğine varmış, Dr. Ali Menteşoğlu'nu Tarsuslular yakından tanınmasına rağmen Mersinlilerin bir kısmı tanımadığı için Karacailyas gibi yerlerde tanıtım geceleri düzenlenmişti.³⁴⁴⁵

³⁴³⁹ B.C.A.490.01/368.1549.1-3.

³⁴⁴⁰ B.C.A.490.01/368.1548.2-21.

³⁴⁴¹ B.C.A.490.01/660.209.1-45.

³⁴⁴² B.C.A.490.01/368.1549.1-2.

³⁴⁴³ N.Erim, **Günlükler**, I,s.292.

³⁴⁴⁴ B.C.A.490.01/660.209.1-46.

³⁴⁴⁵ B.C.A.490.01/368.1549.1-3;Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973**,Bilgi Yayınevi, s.38.

D.P.seçimlere girmeme gerekçesi olarak seçim kanununun anti demokratik olduğunu öne sürmüştü de Havadis Gazetesi, D.P.'nin aynı şartlarda Genel Meclis ve 111 köyde yapılan İhtiyar Heyeti Seçimlerine katılmalarını bir çelişki olarak görmüştü.³⁴⁴⁶D.P.seçimlere girmeme kararı almışsa da sandık başlarında seçim işlemi bitinceye kadar bulunma kararı alarak bağımsız adayları destekleyeceğini açıklamıştı.³⁴⁴⁷C.H.P., Ara Seçime; kanuna, yönetmeliklere tamamıyla hürmet etmek, bilerek yanlışlığa meydan vermemek, bilerek ve bilmeyerek bütün yolsuzluklardan uzak durmak parolasıyla yola çıkmıştı.³⁴⁴⁸

b-Ara Seçim Sonuçları

Mersin'de Ara Seçimler 16 Ekim 1949'da yapılmıştı. Seçime 71.450 kişi katılmış, katılım oranı % 29.87 olarak tespit edilmişti. Seçime en yüksek katılım sağlanan ilçe % 44.19 oranı ile Mut olmuş,³⁴⁴⁹ en düşük % 12.9 oranı ile Anamur olmuştu.³⁴⁵⁰ Vali Eşref Erkut, seçim sonuçlanıncaya kadar herhangi bir yolsuzluğa meydan vermemek için seçim yerlerini tek tek dolaşmıştı. Yapılan tasnif sonucunda Ali Menteşoğlu 34.947,Saliha Özgören 143,Veyssel Arıkol 3,Fevzi Bulut, Hüseyin Karaca, Mahmut Develi 1 oy almıştı.³⁴⁵¹ Mersin'de seçimleri C.H.P. adayı Dr Ali Menteşoğlu kazanmıştı.³⁴⁵²

Seçim sonrasında yapılan incelemelerde, Gülnar'da bazı sandıklara seçmen defteri gönderilmemiş, sandık başında kendilerine göre defter tuttukları için seçim iptal edilmişti.³⁴⁵³ Ara Seçimlere katılım beklenilenin altında kalmış, sandık sayısının diğer seçimlere göre az olması ve C.H.P.'nin muhalif köyleri kontrol altına almak için sandık azaltma uygulaması başarı getirmemişti. D.P.'lilerin halkı soğutmak için yaptıkları

³⁴⁴⁶ Rıza Atilla, "D.P. Ara Seçimlerine Niçin Girmiyor" **Havadis**,11 Ekim 1949.

³⁴⁴⁷ **Yeni Mersin**,12 Ekim 1949.

³⁴⁴⁸ **B.C.A.**490.01/368.1549.1-3.

³⁴⁴⁹ **B.C.A.**490.01/368.1549.2-1.

³⁴⁵⁰ **B.C.A.**490.01/439.1821.2-24.

³⁴⁵¹ **B.C.A.**490.01/368.1548.2-4;**T.B.M.M. Arşivi**, No:1328;**Güle**k,18 Ekim 1949.

³⁴⁵² **B.C.A.**030.10/77.509.8-3;**T.B.M.M Tutanak Dergisi**, XXI/80,s,226;**T.B.M.M.Arşivi**, No:1328;**Yeni Mersin**,18 Ekim 1949. Dr Ali Menteşoğlu: 1903'te Tarsus'ta doğmuştur. 1931'de İstanbul Darülfünun Tıp Fakültesi'ni birincilikle bitirmişti.1935'te askerliğini bitirdikten sonra Sağlık Bakanlığı tarafından Paris Pasteur Enstitüsü'ne gönderilerek yüksek bakteriyoloji ve bulaşıcı hastalıklar tahsilini yapmıştı.1937'de yurda dönerek farklı sağlık kuruluşlarında hizmet etmişti.1939'da tifus aşısı konusunda araştırma yapmak için Tunus, Fas ve Cezayir'e gitmişti.1943'te ülkeye dönünce tifus servisini kurmuştu.1947'de Çukurova'ya gelerek çalışmalarını burada sürdürmeye başlamıştı. (**B.C.A.**490.01/303.1227.2-3;**Havadis**,22 Ekim 1949.)

³⁴⁵³ **B.C.A.**490.01/368.1548.2-3.

propaganda ile birçok kişinin sandığa gitmesi engellenmişti.³⁴⁵⁴C.H.P'ye göre; D.P., Adana'dan bazı şahısları Mersin'e getirterek, seçim günü mahalle postası gibi ev ev dolaştırarak; “ *Bugün çocuk sayımı yapılacak evlerinden çıkana 25 lira ceza verilecek*” propagandası yaptıkları iddiasında bulunmuştu.³⁴⁵⁵Yahudi, Ermeni ve Rumlar seçimlere büyük bir çoğunlukla katılmamış; Mersin ve Tarsus'ta öğretmen ve memur kitlesi seçimlere ilgisiz kalmıştı.³⁴⁵⁶

Seçimler, Mersin'de küçük olaylar dışında sıkıntısız geçmiş; D.P.Mahmudiye Ocak Başkanı Fethi Elgün, sandık başında bulunmak isteyince kolluk kuvvetleri seçime katılmayan bir partinin gözlemci bulundurmaya hakkı yoktur diyerek müdahale etmişlerdi.³⁴⁵⁷ D.P., seçimlerin yasalara uygun olmadığını iddia ederek; Mersin'deki müşahitlerin tutuklandığını, Mersin Emniyet Müdürü'nün seçime müdahale ettiğini, sandıklara fazla oy atıldığını iddia etmişti. C.H.P.,bu iddiaları yersiz bularak D.P.'lilerin vatandaşları seçimden soğutmak için propaganda yaptıklarını, tutuklanma olayının ise seçime müdahale etmek isteyen D.P.yöneticisinin haklı olarak tutuklandığını öne sürmüştü.³⁴⁵⁸

Seçimin bitmesiyle seçim kurulu, itiraz ve şikâyetleri incelemeye almış; Anamur D.P.İlçe Başkanı Esat Karakaya'nın itirazı sonucunda Kılıç Köyü'nde 170 seçmenin oy kullandığı yazılmış ise de seçmen defterinde 153 kişinin parmak izi tespit edilmiş; Anamur'un Bozdoğan Köyü'nde seçim sandığı köyden 2 km uzaklıkta dere yatağına konulması, Anamur'un Çarıklı Köyü'nde seçimin sona ermesiyle birlikte sandığın içindeki oyların köyün dışında bulunan tarlada açılıp sayılması seçim kanununa aykırı olarak görülmüştü. Seçim Kurulu, Ali Menteşoğlu'nun 34.947 oyuna karşılık en yakın aday olan Saliha Özgören, 143 oy alması dikkate alarak bu yerlerdeki seçimin iptalinin sonucu değiştirmeyeceğini dikkate alarak seçimi iptal etmemiştir.³⁴⁵⁹Yapılan şikâyetler sonucunda Mersin Tepe Köy ve Şahne Köyü seçim tutanakların incelenmesi sonucunda burada yapılan seçimlerin iptal edilmesine karar verilmiştir.³⁴⁶⁰

Seçimlerden sonra Hilmi Uran, Aralık ayında Tarsus'a yaptığı ziyarette İlçe Kongresi'nde “ *Bu sene parti kongresi gecikmiştir. Bunun sebebi ara seçim işidir.*

---

³⁴⁵⁴ B.C.A.490.01/368.1549.2-1.

³⁴⁵⁵ Havadis,18 Ekim 1949.

³⁴⁵⁶ B.C.A.490.01/368.1549.2-5.

³⁴⁵⁷ Havadis,18 Ekim 1949.

³⁴⁵⁸ Havadis,19 Ekim 1949.

³⁴⁵⁹ T.B.M.M. Arşivi, No:1328.

³⁴⁶⁰ T.B.M.M. Arşivi, No:1328.

İsabetli ve başarılı bir seçim yaptınız tebrik ederim.1946'da kaza eseri kaybettiğimiz seçimi ara seçimlerle bir gedik açtınız. Bu gedik 1950 seçimleri için hayırlı bir gediktir."³⁴⁶¹ diyerek Ara Seçim'in 1950 Seçimleri için bir ön hazırlık olduğunu ifade etmişti.Ara Seçimi başarı ile atlatan C.H.P. 1950 Genel Seçimleri için önemli bir avantaj elde etmiş, D.P., Mersin'de seçimler için çok geniş bir hazırlık yapmanın gerekli olduğunu tespit etmişti.

4- 1950 Genel Seçimleri ve İktidarın El Değiştirmesi

a- Seçim Hazırlıkları

1946 Seçimlerinden sonra D.P.teşkilat çalışmalarına hız vermiş,1950 Seçimleri öncesinde eksiklerini tamamlayarak C.H.P. ile rekabet edecek düzeye gelmişti.

D.P.Mersin Teşkilatı, Hamdi Ongun'un başkanlığında seçim yasalarını eleştirerek, bu yasanın değişmeden seçimlere gidilmesinin doğru olmadığı ile ilgili beyanatta bulunmuştu.³⁴⁶²D.P.,elindeki gücü iyi kullanarak seçimlerin daha demokratik bir ortamda yapılması için yeni Seçim Kanunu'nu, 7 Şubat 1950'de Meclis'e getirmişti. Yapılan görüşmeler sonucunda seçim kurulları başkanlıklarına yargıçlar getirilmiş; Yargıtay ve Danıştay Üyelerinden kurulundan oluşan bir Yüksek Seçim Kurulu'nun kurulması öngörülmüştü. Meclis'teki sert tartışmalara rağmen kanun 16 Şubat 1950'de Meclis tarafından onaylanmıştı.³⁴⁶³ Seçim Kanununun demokratik eğilimleri tam anlamıyla gösterebilecek bir şekilde değişmesi, kararlı ve olgun seçmeni ortaya çıkarabilmek adına önemli bir gelişme olarak değerlendirilmişti.³⁴⁶⁴

C.H.P.seçim stratejisini; özel teşebbüsün teşvik edileceğini, devletçi politikaların sınırlandırılacağını, Cumhurbaşkanı'nın yetkilerinin yeniden düzenleneceğini, vergi sistemi ile ilgili köklü bir değişikliğe gidileceği yönünde beyanatlarla halka duyurmuştu.³⁴⁶⁵C.H.P, Mersin'in ticari yapısını dikkate alarak, muhalefete geçmiş olan tüccar kesimini tekrardan C.H.P.'ye kazandırmak için tüccarın sorunları üzerinde bir toplantı yapmış, tüccarın ithal ettikleri mallar üzerinden verdikleri taleplere zamanında cevap verilmediği için dalgalanmalardan ötürü zarar ettiklerini, maliyet

³⁴⁶¹ Gülek,20 Aralık 1949.

³⁴⁶² S.Ağaoğlu, **Siyasi Günlük Demokrat Parti'nin Kuruluşu**, s.575.

³⁴⁶³ **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, XXIV/48,s.710.

³⁴⁶⁴ **B.C.A.**490.01/227.896.1-2.

³⁴⁶⁵Hakan Bayrı, **Demokrat Parti Döneminde İktidar-Muhalefet İlişkileri (1950-1960)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1998,s.41.

yüksekliği ve döviz fiyatlarından ötürü her pazarda alıcı bulamadıkları yönünde tespitlerde bulunmuştu.³⁴⁶⁶C.H.P.birebir tüccarlarla ilgilenerek onların sorunlarını çözme konusunda istekli hareket etmeye çalışmış, tüccarın gözünde iyi bir profil çizmişti.

C.H.P.,Mersin’de seçim çalışmalarını sürdürürken özellikle muhalif eğilimler gösteren öğretmen ve memur kesimiyle bire bir ilgilenmeyi amaçlamıştı.Bölge Müfettişi Hasan Reşit Tankut,memur ve öğretmenlerin seçimlerde, C.H.P.’yi desteklemeleri için parti kademelerinin sürekli bu kesimlerle ilgilenerek partiye yaklaşımları için devamlı telkinatta bulunmaları gerektiğini belirtmişti.³⁴⁶⁷Tankut, ikinci olarak muhalefete en yakın olan kesimin köylüler olduğunu belirtmiş; köylülerin D.P.’nin vaatlerine kanarak özellikle keçi ve orman sorunlarının çözümü konusunda D.P.’ye güvendikleri için desteklediklerini; büyük bir kısmı bunların boş vaatler olduğunu anlamasına rağmen inat ve gururlarından geri dönemediklerini; köylüleri, C.H.P.’ye çekmek için ince bir siyasetle konferans ve mitinglerle onları kazanmanın en doğru yol olduğunu vurgulamıştı.³⁴⁶⁸Vatandaşların bazıları, C.H.P.politikalarını köylerde anlatmak ve seçimlerde partiyi desteklemelerini sağlamak için parti rozeti talebinde bulunmuşlardı.³⁴⁶⁹ Şubat ayında Bölge Müfettişi Hasan Reşit Tankut ve Veysel Arıkol, seçim kampanyasını başlatmış; particiliği kin ve nefrete dönüştürmeyeceklerini, söz yığınları ile değil, program ve eserlerle konuşacaklarını, herkesi kucaklayıcı bir seçim stratejisi izleyeceklerini ortaya koymuştu.³⁴⁷⁰C.H.P.’ye yakınlığı ile bilinen Havadis Gazetesi, C.H.P. içinde derin ihtilaflar olduğunu iddia ederek D.P.’nin, bu durumdan faydalanmak istediğini iddia etmişti.³⁴⁷¹

C.H.P. seçimler öncesinde ilçelerle de yakından ilgilenmiş; Hasan Reşit Tankut, ilçeleri gezerek halkın sorunlarıyla ilgili bir rapor hazırlamış, Silifke’de yapılan çalışmalarda, özellikle Erdemli ve muhalefetin etkili olduğu Uzunburç civarında su projesini gündeme getiren C.H.P.’nin büyük bir etki oluşturduğunu söylemiş, muhalefetin etkili olduğu Anamur’da etkili çalışmalar yapıldığını; Fevzi Bulut’un tekrardan C.H.P.’ye geçmesinin ilçe üzerinde büyük etki oluşturduğunu ve D.P.’nin güçlü

---

³⁴⁶⁶ B.C.A.490.01/660.209.1-18.

³⁴⁶⁷ B.C.A.490.01/368.1548.2-19.

³⁴⁶⁸ B.C.A.490.01/368.1548.2-20.

³⁴⁶⁹ B.C.A.490.01/160.642.1-110.

³⁴⁷⁰ Havadis,28 Şubat 1950.

³⁴⁷¹ Rıza Atilla,“Gafil Madrabazlar” Havadis,15 Nisan 1950.

olduğu Aksas ve Ferhenk Köyleri'nde D.P.Ocak Teşkilatları'nın toplu olarak istifaya ederek C.H.P.'ye geçtiğini belirtmişti.³⁴⁷²

5 Mayıs 1950'de C.H.P.seçim hazırlıkları çerçevesinde, Silifke'de bir açık hava toplantısı düzenlemiş, Mersin ve Tarsus'tan birçok köylü bu toplantıya katılmışlardı.7.000 civarında kişinin katıldığı açık hava toplantısında C.H.P., seçimler öncesi gövde gösterisi yapmıştı.³⁴⁷³Gülek Gazetesi, köylülerle yaptığı görüşmelerde 1946 Seçimlerinde muhalefeti destekleyen köylerin, özellikle Firengülüs Köyü'nün bu seçimlerde hatalarını anlayarak C.H.P.'yi destekleyecekleri yorumunda bulunmuştu.³⁴⁷⁴Hasan Reşit Tankut; Arslanköyü'nde yaptığı çalışmalarda, yol sorununun çözülmesi sonucunda buradaki üye sayısının 356'yı bulduğunu,³⁴⁷⁵Mut'ta yapılan çalışmalar sonucunda partinin gücünün % 90'ını bulduğunu, Gülnar'da % 80'leri bulduklarını iddia etmişti.³⁴⁷⁶

C.H.P.Milletvekili Adayları ve C.H.P.'li Üyeler, seçim işleri için propaganda çalışmalarında hiçbir masraftan kaçınmamışlardı. Havadis Gazetesi'ne propaganda amaçlı 350 lira yardım yapılmış; C.H.P. Üyesi Ali Çolak, C.H.P. Şihölmez Bucak Başkanı Dede Çetin, Gilindire Bucak Başkanı Nuh Kurt, C.H.P. Gülnar İlçe İdare Üyesi Emin Edis, propaganda için Merkez C.H.P. Teşkilatı tarafından görevlendirilmişlerdi.³⁴⁷⁷ Büyük Eceli Köyü'nde C.H.P.Teşkilatı, kapanmış olduğu için C.H.P.Gülnar İlçe Başkanı Ali Rıza Bozkurt, seçim propagandası yapması için Süleyman Bolaç'ı görevlendirmişti.³⁴⁷⁸ C.H.P, Hasan Reşit Tankut başkanlığında 6 Mayıs 1950'de Tarsus Cumhuriyet alanında büyük bir seçim toplantısı yapmış, Mersin, Tarsus ve Silifke'den özellikle köylerden katılımla birlikte 8.000 kişi alanı doldurmuştu. Bu toplantıya C.H.P.yanlısı politika izleyen Gülek Gazetesi temsilcileri de katılmış, Yazar İsmail Doğan, yaptığı konuşmada D.P.'nin eleştirilerinin yersiz olduğunu, sınıf ayrımı yaptığımızı iddia edenlere verilecek en güzel cevabın bu kalabalık halk topluluğu olduğunu, D.P.'nin ikililik yaratmaya çalıştığını ifade etmişti.³⁴⁷⁹

D.P'nin seçim stratejisi; daha çok C.H.P.'nin seçim beyannamesinin eleştirisi üzerine olmuştu. D.P, daha çok halkın içinde bulunduğu ekonomik sıkıntıları çözmeye

---

³⁴⁷² B.C.A.490.01/160.642.1-5.

³⁴⁷³ Gülek,6 Mayıs 1950.

³⁴⁷⁴ Hamza Talay, “ Silifkeden Notlar” Gülek,9 Mayıs 1950.

³⁴⁷⁵ B.C.A.490.01/160.642.1-6.

³⁴⁷⁶ Gülek,9 Mayıs 1950.

³⁴⁷⁷ B.C.A.490.01/1500.114.1-291.

³⁴⁷⁸ B.C.A.490.01/1500.115.1-174.

³⁴⁷⁹ Havadis,7 Mayıs 1950.

yönelik vaatler üzerinde durmuştu.³⁴⁸⁰D.P.Mersin Teşkilatı, seçimler öncesinde çalışmalarını hızlandırmış, Parti'nin ihtiyacı olan jeep makinası temin edilmiş, seçimlerde usulsüzlüklere karşı vatandaşın hakkını savunmak için bir Avukatlık Bürosu kurmuştu.³⁴⁸¹ Nisan ayında Mersin'de Hamdi Ongun'un başkanlığında yaptığı mitingde, halkın üzerinin sık sık aranmasını ve bayrakların indirilmesini adli makamlara taşıma kararı almıştı.³⁴⁸²2 Nisan 1950'de Milletvekili Dr. Aziz Köksal, Boztepe Köyü'ne giderek köylülerin sorunları ve seçimlerden beklentileri ile ilgili köy kahvesinde bir toplantı yapmıştı.³⁴⁸³Köylerin en büyük problemi olan orman davasını çözecekleri vaadinde bulunmuş, köylerin kalkınması için düşük kredi sağlayacaklarını söylemişti.³⁴⁸⁴D.P.'nin Milletvekili Adayı Hüseyin Fırat, Mezitli Köyü'nde seçim propagandası yaptığı konuşmada halkı C.H.P.'nin baskısından kurtaracaklarını söylemişti.³⁴⁸⁵Fahri Merzeci, daha düzenli propaganda çalışması yapmak için Arslanköy Gazetesi çalışmalarını tamamlamıştı.³⁴⁸⁶Refik Koraltan, 8 Mayıs 1950'de Ceyhan'da yaptığı konuşmada; *“Arkadaşlar 14 Mayıs yaklaşmış bulunuyor, O gün elinizi vicdanınıza koyarak sandık başına gidin memleketi feci duruma sokan iktidar partisinin hareketlerini bu millete yakıştıırıyorsanız reyinizi o partiye verin.14 Mayısta bu aziz yurttta Demokrasi güneşi doğacaktır.”*³⁴⁸⁷ diyerek oyların D.P.'ye verilmesini istemişti.

b- Milletvekili Adayları

C.H.P. Adayları: C.H.P.Genel Merkezi, seçimler için aday belirleme sürecinde adayların belirlenmesinde % 70 inisiyatif hakkını taşra teşkilatlarına; % 30'unu ise tedbir amaçlı kendi kontrolüne bırakmıştı.³⁴⁸⁸C.H.P. seçimler için milletvekili adaylarını belirlemek için 9 Nisan 1950'de Mersin Halkevi Şeref Salonu'nda İl Başkanı Veysel Arıkol başkanlığında toplanmış, 177 üye, adayları belirlemek için oy kullanmıştı. C.H.P.'de milletvekilliği için 20 aday başvurmuş, yapılan oylama sonucunda Şadi Eliyeşil 169, Ali Menteşoğlu 168, Süreyya Anamur 155, Sait Çiftçi 135, Şahap Yahşioğlu 90, Mahir Kürklü 49, Mahmut Develi 41, Şükrü Şihman 26, Muzaffer Ünsal 8, Şefik

---

³⁴⁸⁰ **Zafer**, 9 Mayıs 1950.

³⁴⁸¹ **Toros**, 9 Mart 1950.

³⁴⁸² **Demokrat**, 2 Mayıs 1950.

³⁴⁸³ **Güleğ**, 6 Nisan 1950.

³⁴⁸⁴ **Kudret**, 22 Mayıs 1950.

³⁴⁸⁵ **B.C.A.** 490.01/368.1549.1-30.

³⁴⁸⁶ **Ali Murat Merzeci Özel Arşivi**, Arslanköy Gazetesi İlanı.

³⁴⁸⁷ **Yenises**, 10 Mayıs 1950.

³⁴⁸⁸ **B.C.A.** 490.01/227.896.1-115.

Ergündüz 6,Hadi İntepe 3,Rıza Bozkurt, Tarık Özer ve Muhtar Beriker 1 oy almışlardı.³⁴⁸⁹ Yapılan değerlendirme sonucunda Şadi Eliyeşil, Ali Menteşoğlu, Süreyya Anamur, Sait Çiftçi, Şahap Yahşioğlu seçilmiş, Veysel Arıkol ve Mut İlçe Başkanı Mehmet Ali Arslan, seçim dışından Genel Merkez'in kontenjanı ile aday listesine girmişti.³⁴⁹⁰ Şefik Ergündüz liste dışı kalınca bağımsız aday olma kararı almış, kendisi öğretmen olduğu için, Genel Merkez, Mersin'de öğretmenlerin oyunun buraya kayacağını düşünmüş, teşkilatın bu konuda önlem almasını istemişti.³⁴⁹¹ Aday belirleme, parti içinde bazı sorunlara neden olmuş, bazı partililer, Hasan Reşit Tankut ve İl Başkanı Veysel Arıkol'un şahsi emel ve çıkarları doğrultusunda aday belirlediklerini, bu durumda D.P'nin eline büyük fırsatlar geçtiğini belirtmişlerdi. Bu durumun parti lehine dönüşmesi için Hasan Reşit Tankut'un görevden alınmasını, Genel Merkez'den talep etmişlerdi.³⁴⁹² C.H.P.Mersin İdare Kurulu Üyesi İbrahim Etiler, Sait Çiftçi'nin Türkiye'de karaborsacılığı ile tanındığını, bu tür kişilerin aday gösterilmesinin partiye zarar vereceğini Genel Merkez'e bildirmişti.³⁴⁹³

D.P.aday belirleme sürecinde, Silifke'de yapılan yoklamada Şahap Tol ve Salih İnankur 93 oy almış, Mersin ve Tarsus'tan hiç oy alamamışlardı. Hamdi Ongun, Mustafa Bora ve Faruk İlhan adaylıklarını açıklamışlardı.³⁴⁹⁴ Yapılan değerlendirme sonucu D.P.adayları: Refik Koraltan, Dr. Aziz Köksal, Avukat Celal Ramazanoğlu, Halil Atalay, Hüseyin Fırat, Şahap Tol, Salih İnankur'dan oluşmuştu.³⁴⁹⁵ D.P.1946 Seçimlerinde kazandığı listede büyük değişikliğe gitmemişti.

22 ilde seçime giren M.P'nin aday çıkarttığı illerden biri de Mersin olmuştu.³⁴⁹⁶ 22 ilde aday gösterebilen M.P.'nin Mersin adayları; Mehmet Kirazlı, Yusuf Tuğrul, İbrahim Demirsoy, Emin Agah Ünver, Ali Kamil Yeloğlu, Asım Gürsu, Necip Berkan'dan oluşmuştu.³⁴⁹⁷

³⁴⁸⁹ **B.C.A.**490.01/368.1549.1-30;**Gülek**,11 Nisan 1950;**Demokrat**,25 Nisan 1950.

³⁴⁹⁰ **B.C.A.**490.01/1500.114.1;**B.C.A.**490.01/368.1549.131;**Havadis**,10 Mayıs 1950;**Ulus**, 23 Nisan 1950;**Bugün**,23 Nisan 1950.

³⁴⁹¹ **B.C.A.**490.01/368.1549.1-31

³⁴⁹² **B.C.A.**490.01/368.1549.1-34.

³⁴⁹³ **B.C.A.**490.01/368.1549.1-33.

³⁴⁹⁴ **Havadis**,18 Nisan 1950.

³⁴⁹⁵ **Ulus**,25 Nisan 1950;**Bugün**,25 Nisan 1950;**Gülek**, 25 Nisan 1950.

³⁴⁹⁶ **Kudret**, 18 Ağustos 1950;Rıfıkı Salim Burçak, **On Yılın Anıları (1950-1960)**,Demokratlar Kulübü,1998,s.47.

³⁴⁹⁷ **Zafer**,24 Nisan 1950;**Ulus**, 24 Nisan 1950;**Cumhuriyet**, 24 Nisan 1950. **Kudret**, 25 Nisan 1950.

c- Seçim Sonuçları ve Yaşanan Olaylar

Seçim tarihini yaklaşmasıyla birlikte C.H.P. ile D.P. arasındaki ilişkilerde gerginleşmeye başlamıştı. D.P.; C.H.P. seçmenin oyunu almak için Hükümet'in gönderdiği 700 bin lira ile Çukurova Fabrikası'na gönderilen 3 milyonun oy vermeleri için köylülere dağıtıldığı iddiasında bulunmuştu. C.H.P., bu iddiaları yalanlayarak Çukurova Fabrikası'nın pamuk ekimini desteklemek için her sene çiftçiye yardım yaptığını,³⁴⁹⁸ Şadi Eliyeşil'in çiftçiyi desteklemesinin yanında Tarsus'un yol, cami ve okul gibi problemleri çözmede hep ön planda olduğunu, D.P.'nin bunları görmezlikten gelmek istediğini belirtmişti.³⁴⁹⁹

D.P.'nin Milletvekili Adayı Hüseyin Fırat, Mezitli Köyü'nde seçim propagandası sırasında rejim aleyhinde konuştuğu iddiasıyla 6 kişinin imzaladığı şikâyet tutanağı İl Makamına verilmişti.³⁵⁰⁰ C.H.P.; D.P.'nin seçim yasalarına uygun hareket etmediğini iddia etmiş, Mut İlçe Jandarma Komutanı Yüzbaşı Fazıl Kuncan'ın D.P.'nin faaliyetlerini desteklediğini; İlçe Jandarma Teşkilatı'nın D.P.'nin organı hale geldiğini iddia ederek İçişleri Bakanlığı'na suç duyurusunda bulunmuştu. Aynı şekilde Mersin Ticaret Müdürlüğü Raportörü Şevket Ünsü'nün görevini kötüye kullanarak seçimlerde D.P.lehine çalıştığını öne sürmüştü.³⁵⁰¹

Seçim sırasında yaşanan olaylar, 14 Mayıs günü yerini sessizliğe bırakmış, seçim günü Mersin'de herhangi bir olay yaşanmamış, seçim kulübeleri yetersiz geldiği için sandıkların bir kısmı okul ve camilere konulmuştu. Merkeze 14 noktada 40 sandık konulmuştu. Mersin'de hava yağışlı olmasına rağmen sabah erken saatlerde halkın büyük bir kısmı oylarını kullanmışlardı.³⁵⁰² Oyların tasnifiyle birlikte C.H.P. beklemediği bir sonuçla karşılaşmış; Mersin merkezinde 120 sandıktan alınan sonuçlara göre, D.P.161.35 oy, C.H.P.122.40 oy, Gülnar'da C.H.P.543 oy, D.P. 273 oy, Mut'ta C.H.P. 695 oy, D.P. 533 oy almıştı. Uzak olan köylerden ilk gün herhangi bir sonuç alınamamış; merkezde,7 Sandığın sonucu tasnif bitmediğinden diğer güne bırakılmasına rağmen D.P'nin kazandığı belli olmuştu.³⁵⁰³ Tarsus'ta 115 sandıktan 6'sını C.H.P.,geri kalan sandıklarda ise; D.P. galip gelmiş, D.P.'nin 18.109 oya karşılık C.H.P. 7400 oy

³⁴⁹⁸ Rıfat Özşavcı, “ Fıfat Yuttu Bir Yılan Bu da mı Yalan” **Gülek**,2 Mayıs 1950.

³⁴⁹⁹ Rıza Atilla, “ Çirkin İsnatlar” **Havadis**,26 Nisan 1950.

³⁵⁰⁰ **B.C.A.490.01/368.1549.1-30.**

³⁵⁰¹ **B.C.A.490.01/473.1935.1-14.**

³⁵⁰² **Demokrat**,15 Mayıs 1950;**Havadis**,15 Mayıs 1950.

³⁵⁰³ **Havadis**,16 Mayıs 1950; **Yeni Mersin**,15 Mayıs 1950.

almıştı.³⁵⁰⁴ Tasniflerin bitmesi sonucu, D.P'nin 30 bin farkla Mersin'de seçimleri kazandığı ortaya çıkmıştı.³⁵⁰⁵

1950 Seçimlerinde Partilerin Aldığı Oy Miktarı³⁵⁰⁶

İlçeler	C.H.P	D.P.	M.P.
Mersin	6.181	7.898	182
Mut	689	541	41
Silifke	5.740	14.381	103
Tarsus	3.553	9.906	150

D.P.adayları: Refik Koraltan 74.166, Celal Ramazanoğlu 73.694, Halil Atalay 73.338 Hüseyin Fırat 73.656, Şahap Tol 73.338, Aziz Köksal 73.453,Salih İnankur 73.197 oy; C.H.P.adayları: Şadi Eliyeşil 43.864, Ali Menteşoğlu 44.292, Süreyya Anamur 44.398, Sait Çiftçi 43.451, Şahap Yahşioğlu 43.994,Veyssel Arıkol 43.254, Mehmet Ali Arslan 43.447 oy; M.P. adayları: Mehmet Kirazlı 1.455, Yusuf Tuğrul 1.929, İbrahim Demirsoy 1.352, Emin Agah Ünver 1.308, Ali Kamil Yeloğlu 1.251, Asım Gürsu 1.327, Necip Berkan 1.295 oy; Bağımsızlar: Şefik Ergündüz 542, Faik Sağbilge 177,Sabri Dil 61,Ali Vatem Bayer 13,Saliha Sabiha Uzgören 1 oy almıştı.³⁵⁰⁷ M.P. ilk teşkilatını Tarsus'ta kurmuş ve ilçede etkin olmasına rağmen Tarsus'tan çok az oy almış; C.H.P.adayları ise, aldıkları oyların yarısını Tarsus'tan almıştı.³⁵⁰⁸C.H.P. köylerden 9.604 oy alırken D.P.14.438 oy almıştı.³⁵⁰⁹ C.H.P. Manaz, Parmakkurdu, Sarıveli, Şamlar, Taşcılı, Tepeköy, Topaklı, Çamalan, Koçmarlı, Çokak Köylerinde D.P'yi geride bırakmış; diğer bütün köylerde D.P,C.H.P.'ye karşı üstün gelmişti. Yalamak Köyü'nde iki parti de eşit bir şekilde 57 oy almışlardı.³⁵¹⁰Köylerde D.P.'nin üstünlüğü dikkat çekmişti.

D.P.seçimlerde Mersin'de bütün milletvekilliklerini almış, seçilen Milletvekilleri Refik Koraltan, Dr.Aziz Köksal, Avukat Celal Ramazanoğlu, Halil Atalay, Hüseyin Fırat, Şahap Tol, Salih İnankur'dan oluşmuştu.³⁵¹¹ Refik Koraltan aynı anda Balıkesir Milletvekilliğini de kazandığı için tercihini İlçel Milletvekilliği'nden yana

³⁵⁰⁴ **Demokrat**,15 Mayıs 1950

³⁵⁰⁵ **Zafer**,17 Mayıs 1950; **Ulus**, 17 Mayıs 1950;M.S. Yücel, **Demokrat Parti**, s.73;

³⁵⁰⁶ **B.C.A.490.01/368.1549.1-11.**

³⁵⁰⁷ **Ayın Tarihi**, Sayı:198,(Mayıs 1950),s.18;**Yeni Mersin**,18 Mayıs 1950.

³⁵⁰⁸ **Tarsus**,17 Mayıs 1950.

³⁵⁰⁹ **B.C.A.490.01/368.1549.1-19.**

³⁵¹⁰ **B.C.A.490.01/368.1549.1-15.**

³⁵¹¹ **B.C.A.030.10.0/78.518.19; T.B.M.M Tutanak Dergisi**, VII/82,s.495;**Akşam**,25 Nisan 1950.

kullanmıştı.³⁵¹²D.P, Mersin'in yaklaşık üçte ikilik desteğini alarak, 7 milletvekilliğinin tamamını kazanmıştı.³⁵¹³

Müfide İlhan ile Refik Koraltan'ın propaganda çalışmaları, seçimlerin kazanılmasında önemli bir etken olmuştu.³⁵¹⁴ Seçimler sonrası bir açıklama yapan Refik Koraltan, “*Türk milletinin siyasi hayatında zaten umulduğu ve beklenildiği gibi muazzam bir hadise oldu. O hadise, bu güne kadar yapılmayan büyük siyasi bir inkılâbın tekâmülüdür. Türk milleti ilk defa olarak kendi reyi ile iktidarı kurmak zevkini yaşıyor*”³⁵¹⁵ diyerek demokrasinin bir zaferi olduğunu vurgulamıştı. Koraltan, elinde bulunan yarım metrelik anahtarla ilgili “*Seçimler öncesinde C.H.P. sözcülerinden birinin Çukurova C.H.P.’nin kalesi olduğunu söylemiş. Seçimi kazandık. Böylece C.H.P.’nin alınmaz dediği kalesini fethettik. İşte anahtarı*”³⁵¹⁶ diyerek Çukurova'nın D.P.'nin kalesi olduğunu vurgulamıştı.

Seçimlerden sonra Nusratiye D.P.Ocağı'nda Milletvekili Hüseyin Fırat'ın etrafında toplanan D.P.taraftarları, taşkınlık yaptıkları iddiasıyla kendilerini dağıtmak isteyen zabıta ekipleriyle tartışarak; “*Türkiye Cumhuriyeti pazartesi kurulacak siz cumhuriyet zabıtası değilsiniz bize emir veremezsiniz bu memlekette artık sözü geçen bizleriz*” diyerek tepki gösterdikleri iddia edilmiş, savcılık olayla ilgili inceleme başlatmıştı.³⁵¹⁷

C.H.P.Mersin Teşkilatı'nın Ekim ayında yaptığı toplantıya katılan C.H.P.Genel İdare Kurulu Üyesi Tarım Eski Bakanı Cavit Oral, Mersin'de partililere D.P.'nin tehditleri ve tazyikleri karşısında, C.H.P.'lilerin her zamankinden daha fazla dayanışma içerisinde olmasını; tahriklere kapılmamak gerektiğini söyleyerek, D.P.'nin bütün mesaisini C.H.P.'yi kötülemek için kullandığını öne sürmüştü.³⁵¹⁸C.H.P. Genel Sekreteri Fikret Sılay, seçimlerden sonra C.H.P.'nin iktidarı kaybetmiş olmasına rağmen partililer arasında bir dağılma ve çözülmenin olmadığına büyük bir dayanışmanın olduğuna vurgu yapmıştı.³⁵¹⁹

³⁵¹² B.C.A.030.10.0/77.512.20; T.B.M.M Tutanak Dergisi, I/90,s.16;Cumhuriyet,27 Mayıs 1950.

³⁵¹³ Cumhuriyet, 16 Mayıs 1950;Yeni İstanbul, 16 Mayıs 1950;Ali Arslan, “Genel Seçim Sonuçları Temelinde Mersin'in Siyasi Yapısı” III, Mersin Sempozyum 19-22 Kasım 2008 Bildirileri, Mersin 2009,s.1682;

³⁵¹⁴ Kadın Eserleri Kütüphanesi Müfide İlhan Özel Arşivi,15/29.

³⁵¹⁵ Yenises,17 Mayıs 1950.

³⁵¹⁶ Ulus,17 Mayıs 1950.

³⁵¹⁷ Havadis,18 Mayıs 1950.

³⁵¹⁸ Havadis,26 Ekim 1950.

³⁵¹⁹ B.C.A.490.01/10.55.21-3;B.C.A.490.01/11.57.17-1.

1950 Seçimlerini D.P.'nin kazanmasıyla muhalefete düşen C.H.P., kendi hatalarını değerlendirme fırsatı bulmuştu. C.H.P.Mersin Teşkilatı, idari kadrolarda büyük bir değişime gitmiş, Parti Teşkilatı'nda gençlere ağırlık verilmeye başlanmıştı.

5- 1950 Belediye Seçimleri ve Türkiye'nin İlk Kadın Belediye Başkanı Müfide İlhan

D.P.iktidara geldikten sonra ilk sınavı olan Belediye Seçimleri için hazırlıklarını başlatmış, D.P.seçimlerin yaklaşmasıyla birlikte çalışmalarını hızlandırmış, D.P.Mersin İkinci Başkanı Fethi Elgün, seçimleri kazandıkları takdirde Mersin'i modern bir şehir haline getireceklerini; Mersin'in farklı yapısıyla diğer şehirlerden ayrı olduğunu; C.H.P.'nin, Mersin'in sorunlarıyla tam olarak ilgilenmediğini; Mersin'de D.P.'nin seçimleri kazanmasıyla Mersin'in, farklı bir yapıya kavuşacağını öne sürmüştü.³⁵²⁰C.H.P. seçim çalışmalarında, 14 Mayıs seçimlerinde D.P.'ye oy verenlerin yanıldığını; Belediye Seçimlerinde bu yanlışlığın düzelterceği yönünde propaganda faaliyetlerinde bulunmuştu.³⁵²¹

Mersin'de Belediye Seçimi hazırlıkları devam etmiş, İlçe Seçim Kurulu Başkanı Avni Deniz, üyelerle toplantı yaparak seçimler için Mersin'de 55 sandık bulundurulmasına karar vermişti. D.P. 24 Ağustos 1950'de seçim hazırlıkları çerçevesinde bir toplantı yapmış,³⁵²² Mersin'de büyük bir seçim kampanyası başlatarak Müfide İlhan'ın konuşmacı olarak katıldığı mitingde 3.000 kişi hazır bulunmuş, seçimlere C.H.P.'den daha istekli hazırlanmasının sebebi 14 Mayıs Genel Seçim başarısının bir tesadüf olmadığını göstermek istemişti.³⁵²³

3 Eylül 1950'de yapılan seçimlerde, halkın büyük bir kısmı yaylalarda yer almasına rağmen büyük ilgi gösterilmişti. Tarsus'ta oyların % 80'nini D.P. almış, merkezde ise; 11 mahallede kurulan 55 sandıktan çoğunluğun oyunu alan D.P.kazanmıştı.³⁵²⁴ Meclis Üyeliklerine; Müfide İlhan 6.300, Edmon Barbur 6.125, Zeki Budur 6.064, Aziz Atınç 6.189, Nazif Arısoy 6.128, Hayri Atahan 6.134, Sabri Poda, İsmail Safa Çiftçi 6.038, Emin Taylan 6.326, Ali Şaman, Şükrü Sümen 6.102,

³⁵²⁰ **Toros**,29 Ağustos 1950.

³⁵²¹ Metin Toker, **DP'nin Altın Yılları 1950-1954**,s.89.

³⁵²² **Toros**,24 Ağustos 1950.

³⁵²³ **Kadın Eserleri Kütüphanesi Müfide İlhan Özel Arşivi**,15/24;Mehmet Faruk Gürtanca, “ *Belediye Seçimleri Bir Terazi Olacak*” **Toros**,29 Ağustos 1950.

³⁵²⁴ **Demokrat**,4 Eylül 1950.

Fethi Elgün 6.104, Münir Serin 6.149 Arap Çalışkan 6.089,Zeki Ayan 6.076,Fahri Merzeci 6.061³⁵²⁵ Tahir Menemenci, Ahmet Gürsoy, Şakir Tunç, Mehmet Buğdaycı, Nikola Salim oy alarak seçilmişti.³⁵²⁶Seçimleri kazanan D.P.Teşkilatı, 9 Eylül 1950'de Parti binasında İsmail Safa Çiftçi'nin başkanlığında toplanmış, yapılan gizli oylama ile 25 oy alan Müfide İlhan'ı³⁵²⁷ Belediye Başkanlığı'na seçmişti.³⁵²⁸ Seçim sonuçları açıklanır açıklanmaz Türkiye'nin ilk kadın Belediye Başkanı 27 yaşında olan Müfide İlhan, Eylül ayında görevine başlamış³⁵²⁹ Belediye Başkanlığı'na seçilmesi bütün yurttan ve dünyada büyük yankı uyandırmış, Alman radyosu Mersin'de onunla özel bir röportaj yapmıştı.³⁵³⁰ Başkanlık seçiminden sonra Daimi Encümen Üyelikleri'ne; Sabri Poda, Münir Serin, Zeki Ayan seçilmişti.³⁵³¹

Müfide İlhan “Şehir, hemşehrilerin müşterek evi olduğuna göre onun işlerini tanzim eden şehir meclisinde kadınlarında yer almasını zaruri görürüm. Şehre ev dediğime göre, şehirciliğin de vatandaşların sağlığını, rahatlığını bir anne titizliği ile düşünmeli, maksat, evin ve aile efradının ihtiyaçları bütçenin müsadese nispetinde en iyi en ucuz şekilde temin edilmelidir.”³⁵³² diyerek hizmet anlayışındaki farklılığı belirtmişti. Kendisi, basının tebriklerini kabul ederek; “*Bilhassa gazeteciler, bizim göremediklerimizi göstererek ve yanlışlarımızı tenkit edecek sizsiniz. Bu da bizim için*

³⁵²⁵ **Demokrat**,6 Eylül 1950.

³⁵²⁶ **Şinasi Develi Özel Arşivi**, Belediye Seçimlerinde Seçilenlerin Listesi.

³⁵²⁷ Maraşal Fevzi Çakmak'ın yeğeni olan Müfide İlhan, 12 Şubat 1911'de Balıkesir'in Edremit İlçesi'nde doğmuş, ilkokulu Fevzi Çakmak'ın çocukları ile birlikte Ankara'da okumuştur. Babası Teğmen Nafiz Çakmak, Conkbayırı'nda şehit düşmüştü. İlkokul çağında, amcası Fevzi Çakmak'ın yanında şehit çocukları ile birlikte Atatürk'ün huzuruna çıkmış ve elini öpmüştü. İstanbul'un işgal yıllarında Çamlıca Kız Lisesi'ne giderek buradaki öğrenimini tamamladıktan Muallim Mektebi'nden sonra öğretmenlik diplomasını almıştır. Öğretmenlik görevine başlamadan kısa süre önce Dr.Faruk İlhan ile evlenmiştir. Eşinin görevinden dolayı, Kırıkkale, Erzurum ve Ağrı'da bulunmuşlardı. Almanya'ya tayinleri üzerine Müfide İlhan burada, Almanca kursları ve pedagoji seminerlerine katılmıştır. Almanya'dan Afganistan'a tayinleri üzerine Müfide İlhan, Kabil'de Türk çocuklarıyla yakından ilgilenmiştir.1946'da eşinin memkeketi olduğu için Mersin'de yaşamaya başlamışlardır. D.P.'nin teklifi üzerine Mersin'de siyaset hayatına atılmış, yaptığı verimli çalışmalar sonucunda Eylül 1950'de Türkiye'nin ilk kadın Belediye Başkanlığı'na seçilmiştir. Belediye Başkanlığı'ndan ayrılmasından sonra Mersin'de Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'ni kurarak Mücadele adında bir dergi çıkarmıştır. Mersin'den sonra İzmit'e yerleşerek, burada Türk Kadınlar Birliği Cemiyeti'nin İzmit Şubesi'ni kurmuştur. Türk çocuklarını eğitmek için gittiği Almanya'da 10 yıl çalıştıktan sonra Mersin'e dönerek çalışmalarını burada sürdürmüş, 28 Ocak 1996'da 6 çocuk annesi Müfide İlhan 85 yaşında Bodrum'da vefat etmiştir. (**Kadın Eserleri Kütüphanesi Müfide İlhan Özel Arşivi**; Meriç Alkan,“ *Müfide İlhan'ı Anarken*”, **İçel Sanat Kulübü Bülteni**, Sayı:55,Ocak 1997,s.28)

³⁵²⁸ **B.C.A.**30.11.1.0/218.37.9;**Millet**,11 Eylül 1950;**Toros**,9 Eylül 1950; **Cumhuriyet**,8 Eylül 1950;Canan Tatlı, **Demokrat Parti Döneminde Toplumsal ve Siyasal Hayatta Kadın**,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),İstanbul,2008,s.61.

³⁵²⁹ **Cumhuriyet**,11 Eylül 1950;Hüsrev Eldem, “*Yeni Belediye Başkanı*,” **Toros** 9 Eylül 1950;N.E.Müldür, **Mersin Dedikleri**, s.111.

³⁵³⁰ **Kadın Eserleri Kütüphanesi Müfide İlhan Özel Arşivi**,15/23.

³⁵³¹ **Yeni Mersin**,2 Ekim 1951.

³⁵³² **Kadın Gazetesi**,25 Eylül 1950.

*kazanç olacaktır*³⁵³³ demişti. Müfide İlhan, partisine oy verenlere teşekkür ederek; “İçellileri tebrik ederim en büyük ikinci demokrasiyi de onlar yaptılar. Türk tarihinin unutulmayacak bir hakikatidir”³⁵³⁴ diyerek sonuçtan memnun olduğunu belirtmişti. Başbakan Adnan Menderes’te “*Türk Milleti Halk Partisi’ni 14 Mayıs’ta iktidardan tasfiye etmişti: 3 Eylül’de de muhalefetten tasfiye etti*”³⁵³⁵ diyerek D.P.’nin tam anlamıyla iktidar olduğunu ifade etmişti.

C.H.P.Teşkilatı’ndan Şeref Genç, Mersin Belediye Seçimlerinde D.P.’nin C.H.P.’ye baskı yaptığını, seçim günü Mahmudiye Mahallesi’nde Mahmut Debbağ, Nusratiye Mahallesi’nde Mahmut Karakaya’nın seçmen üzerinde baskı kurduğunu iddia etmişti.³⁵³⁶

Müfide İlhan, göreve gelir gelmez Belediye Başkanlığı yapan Fuat Mörel döneminde yolsuzluk yapıldığını söyleyerek, olayları araştırmak için bir komisyon kurmuş,³⁵³⁷ C.H.P.döneminde, belediyeçilikle ilgili bir çalışma yapılmadığını söyleyerek şehrin dar yollarını genişletme ve asfaltlama sorunlarıyla ilgilenmiş,³⁵³⁸ kendisinden önceki belediyenin bütün borçlarını ödemiş, belediye sınırları içerisinde 127 bin lira gelir toplamıştı. Şehircilik Uzmanı Celaleddin Uzer’e yeni bir imar planı hazırlamıştı. Şehrin elektrik ve su sorununu çözmüş,³⁵³⁹ Vali Şakir Canalp ile birlikte sağlık alanında önemli hizmetlerde bulunmuştu.³⁵⁴⁰ Belediye işlerini kolaylaştırmak için İngiltere ve Almanya’dan yangın arozöz makinası getirtirmişti.³⁵⁴¹

Müfide İlhan Londra’da toplanacak olan Belediyeler Kongresi’ne katılmak ve İngiltere’deki küçük şehirlerdeki belediyeçilik anlayışını Mersin’e tatbik etmek üzere 1 Kasım 1950’de Londra’ya gitmişti. B.B.C’de Türkiye’ye hitaben bir konuşma yapmıştı.³⁵⁴² Hükümet yanlısı 14 Mayıs Gazetesi, İngiltere’nin şehircilik anlayışı ile Mersin’in şehircilik anlayışının çok farklı olduğunu; bu seyahatten, Mersin’in hiçbir kazanç sağlayamayacağı yorumunda bulunmuştu.³⁵⁴³ Müfide İlhan, İngiltere’ye

³⁵³³ **Tarsus**,9 Eylül 1950.

³⁵³⁴ **Tarsus**,14 Ekim 1950.

³⁵³⁵ **Zafer**,4 Eylül 1950.

³⁵³⁶ **Yeni Mersin**,16 Haziran 1951.

³⁵³⁷ **Toros**,5 Ekim 1950.

³⁵³⁸ Cevdet Baykal, “*Allahın Sevdiği Şehir*” **Zafer**,8 Aralık 1950.

³⁵³⁹ **Demokrat**,29 Eylül 1951.

³⁵⁴⁰ **Kadın Eserleri Kütüphanesi Müfide İlhan Özel Arşivi**,16/45.

³⁵⁴¹ **Ali Murat Merzeci Özel Arşivi**,9 Nisan 1951 tarihli yazı

³⁵⁴² **Kadın Eserleri Kütüphanesi Müfide İlhan Özel Arşivi**,15/24; **Toros**,2 Kasım 1950; **Yeni Mersin**, 2 Kasım 1950; **14 Mayıs**,5 Kasım 1950.

³⁵⁴³ **14 Mayıs**,29 Kasım 1950.

seyahatinde görev süresini aştığı için Belediye Meclisi'nde tartışmalara neden olmuştu. Belediye Meclisi, bu tartışmaların sonucunda İlhan'ın izinsiz bulunduğu sürede aldığı maaşı geri vermesine karar vermiş³⁵⁴⁴; fakat Belediye Meclis'in aldığı bu karara rağmen başkanın maaşı iade etmemesi tartışmalara neden olmuştu.³⁵⁴⁵ Belediye Meclisi'nin hazırladığı raporda; Müfide İlhan, kendisine verilen bütçeyi iyi kullanmadığı, imar işlerinde çok zayıf kaldığı, arozöz makinasını yurt dışından yüksek fiyata getirttiği, Temizlik İşleri Memurluğu'nu encümen kararı olmadan Kolluk Müdürlüğü'ne bağlayarak birçok işçiyi işten çıkarttığı için eleştirilmişti.³⁵⁴⁶

Müfide İlhan, 6 Ekim 1951'de Belediye Meclisi toplantısında bir yıllık faaliyet raporunu okumuş; rapor, Meclis Üyeleri tarafından ağır eleştirilere uğramış, Meclis'ten güvenoyu alamamıştı.³⁵⁴⁷ Yeni Mersin Gazetesi, Müfide İlhan'ın eleştirilmesini, belediye kadrosunda tüm ısrarlara rağmen oynama yapmamasına D.P.'lilerin tepki göstermesi olarak yorumlamıştı.³⁵⁴⁸ Mersin Belediye Meclisi, 12 Aralık 1951'de toplanarak Müfide İlhan'ın İskat (görevden düşürülme) kararını onaylamış, Belediye Meclisi, 17 Aralık'ta toplanarak yeni başkanı seçmeyi kararlaştırmıştı.³⁵⁴⁹ D.P. Genel Merkezi, olaya tepki göstererek İçişleri Bakanlığı'na müracaatta bulunmasına rağmen herhangi bir sonuç alamamıştı.³⁵⁵⁰ 17 Aralık'ta toplanan Belediye Meclisi, oy birliği ile Fahri Merzeci'yi Belediye Başkanlığı'na seçmişti.³⁵⁵¹ Müfide İlhan, hakkında verilen kararlar ilgili olayın çekememezlikten kaynaklandığını kötülöklere meydan vermemek için üyelik vazifesini sürdüreceğini açıklamıştı.³⁵⁵²

---

³⁵⁴⁴ **Havadis**, 2 Şubat 1951; **Gölek**, 3 Şubat 1951.

³⁵⁴⁵ **Ali Murat Merzeci Özel Arşivi**, 30.09.1951 tarihli yazı

³⁵⁴⁶ **Ali Murat Merzeci Özel Arşivi**, 30.09.1951 tarihli yazı

³⁵⁴⁷ **Yeni Mersin**, 6 Ekim 1951.

³⁵⁴⁸ İbrahim Kancaal, "*Müfide İlhan ve Başarısı*", **Yeni Mersin**, 21 Aralık 1950.

³⁵⁴⁹ **Yeni Mersin**, 13 Aralık 1951.

³⁵⁵⁰ **Cumhuriyet**, 12 Aralık 1951.

³⁵⁵¹ **B.C.A.030.11.1.0/229.3.10**; **Yeni Mersin**, 18 Aralık 1951; **Cumhuriyet**, 17 Aralık 1951.

³⁵⁵² **Cumhuriyet**, 21 Aralık 1951.

E- ÇOK PARTİLİ DÖNEMDE MERSİN HALKEVİ

1- Çok Partili Dönemde Mersin Halkevi'nde Kültür İşleri

Tevfik Sırrı Gür döneminde, Halkevi'nde kültür faaliyetlerinde büyük bir hareketlilik gözlenmiş, İçel Halkevi Dergisi'nin Halkevi binasının tamamlanmasıyla durgunluktan kurtulacağı vurgulanmıştı.³⁵⁵³

Çok partili dönemde de Temsil Kolu, gerek Mersin içinde gerekse komşu il ve ilçelerde temsil vererek faaliyetini sürdürmüştü.³⁵⁵⁴ Tevfik Sırrı Gür, Mersin'de Türkiye'de ikinci hareketli sahneye sahip çağdaş ve geniş sinemasını 29 Ekim 1946'da açmış; sinemanın açılışında Türkçe sözlü şarkı filmi "Tahir ve Zühre" gösterilmişti.³⁵⁵⁵ İran İmparatorluk Bale Heyeti, Halkevi'nin tiyatro salonunun çok iyi durumda olmasından ötürü, birçok defa Mersin'de program yapmıştı. Halkevi Tiyatro Salonu, Mademe Buterfly Operası'na sahnelerini açmış;³⁵⁵⁶ dönerli tiyatro sahnesinde birçok opera sahne almıştı.³⁵⁵⁷

Bu dönemde eski bando takımı yeni elemanlarla tekrar canlandırılmış; bandoculara birer takım elbise yaptırılarak; ünlü bandocu Esat Sarıöz bandonun başına şef olarak getirilmişti. Halka müzik kültürünü aşlamak için şehrin belirli yerlerine hoparlör yerleştirerek yayınlar yapılmış;³⁵⁵⁸ Halkevi Orkestrası, özel ve resmi kutlamalarda görev almıştı.³⁵⁵⁹ Tevfik Sırrı Gür döneminde, Mersin Halkevi, 5 kişiden oluşan güçlü bir müzik grubuna kavuşmuştu.³⁵⁶⁰ Birçok ünlü sanatçı değişik zamanlarda Halkevinde konserler vermiş; radyo sanatçılarından Perihan Altındağ ve Münir Nurettin Selçuk'un konserleri büyük bir halk kitlesi tarafından izlenmişti.³⁵⁶¹ 22 Mayıs 1948'de ilk öğretmenlerinden Kamil Seyhan'ın yağlı tabloları Halkevi'nde sergilenmişti.³⁵⁶² Okuma-Yazma kursları dışında, yabancı dil, daktilo, resim ve tiyatro kursları açılarak birçok sanatkârın yetişmesi sağlanmıştı.³⁵⁶³

³⁵⁵³ Akın, 20 Ocak 1946.

³⁵⁵⁴ Akın, 12 Şubat 1944.

³⁵⁵⁵ D.Aslan, *Tevfik Sırrı Gür*... s.116.

³⁵⁵⁶ Uğur Ersoy, *Bir Zamanlar Mersin*, Evrim Yayınevi, İstanbul 1997, s.166; H.Ş. Develi, *Eserleriyle Anıtlaşan Vali Tevfik Sırrı*... s.29.

³⁵⁵⁷ Uğur Ersoy, "*Tevfik Sırrı Gür*", *İçel Sanat Kulübü Bülteni*, Sayı:58, Nisan 1997, s.30.

³⁵⁵⁸ Tanin, 25 Şubat 1946.

³⁵⁵⁹ *Yeni Mersin*, 22 Birinci Teşrin/Ekim 1944.

³⁵⁶⁰ Orhan Birgit, "*Halkevlerinin 14. Yıldönümü*" *Akın*. 26 Şubat 1945.

³⁵⁶¹ *Yeni Mersin*, Birinci Kanun/Aralık 1946.

³⁵⁶² *Yeni Mersin*, 22 Mayıs 1948.

³⁵⁶³ *Akın*, 22 Birinci Teşrin/Ekim 1944.

2- Mersin Halkevi Üzerinde C.H.P.-D.P. Çekişmesi

Halkevleri, tek parti döneminde C.H.P.'nin kontrolünde faaliyetlerini sürdürmüştü. D.P.'nin kurulmasıyla birlikte halkla devamlı surette iç içe olunan bu kurumların siyasi güç bakımından C.H.P.'nin elinde olmasını siyasi pozisyonu açısından tehlikeli gören D.P., Halkevlerini C.H.P.'nin tekelinden soyutlama yoluna gitmişti.

D.P.Mersin Milletvekili Refik Koraltan, Halkevi'nin halk için yapıldığını; halkın emekleri ile ortaya çıkan kurumlarda kültürel konuların görüşülmesi gerektiğini ve kendilerinin milletvekili sıfatıyla Halkevlerinde halkla görüşmelerinin engellendiği iddiasında bulunmuştu. Halkevi Başkan Vekili Orhan Dengiz, bu iddiaları doğrularak, Halkevlerinin C.H.P.'nin kontrolünde olduğunu, kimlerin buralara alınacağına partinin karar vereceğini belirtmişti. C.H.P.Mersin Teşkilatı da, buraların kültürel kuruluşlar olduğunu; buralarda siyaset konuşulamayacağını ve muhalefet partisinde olan milletvekillerinin Halkevlerinde toplantı ve görüşmeler yapmasının Halkevleri Çalışma Talimatnamesi'ne aykırı olduğu için buna izin verilmeyeceği belirtmişti.³⁵⁶⁴

D.P. yanlısı basın ise; Burhan Belge, Şükrü Esmer, Behçet Kemal, Hamdullah Suphi gibi partililerin Halkevi'nde "Dünya Siyasi Ahvalı" hakkında yaptıkları politik konuşmaları; Halkevi hopörlerinden yapılan siyasi propagandaları ve Moskova radyosunun yayınlarından dış siyasetin gidişatı hakkında yapılan yorumların siyaset olduğunu; bununla birlikte muhalefet milletvekillerinin Halkevi'nde konuşmalarına izin verilmez iken, toplanan yardımlarda parti ayrımı yapılmadığını, Halkevinin herkesin malı olduğunu belirtmişti.³⁵⁶⁵ Siyasi tartışmalar çerçevesinde C.H.P. Genel Sekreterliği, önemli bir tebliğ yayınlamış; "*Halkevleri ve halkodaları C.H.P. prensipleri içinde çalışan kültür kurumlarıdır. Halkevlerimiz amaçları ve çalışma usulleri bakımından siyasi mahiyetleri olmayan milli kültür ocaklarıdır. Halkevleri ve halkodaları kuruluşlarındaki maksada uygun olarak ve siyasi kanaat farkı gözetilmeyerek bütün yurttaşlara açık bulundurulmuştur.*"³⁵⁶⁶ diyerek siyaset dışında kültürel kurumlar olduğunu vurgulamıştı.

---

³⁵⁶⁴ Akın,2 Ağustos 1946.

³⁵⁶⁵ Akın,2 Ağustos 1946.

³⁵⁶⁶ Yeni Adana,19 Kasım 1946.

1947’de Meclis’te Halkevleri için yapılan bütçe görüşmelerinde D.P.li Milletvekilleri, Halkevlerine yeni bir düzen verildikten sonra yardım yapılması önerisi tartışmalara yol açmış; fakat yapılan görüşmeler sonucunda Halkevlerine 1 milyon 950 bin lira ödenek konulmuştu.³⁵⁶⁷D.P’liler, Halkevlerine verilecek tahsisatın C.H.P. tarafından kullanılacağını ve Halkevlerinin C.H.P.’nin emellerine hizmet eden kurumlar olduğunu öne sürmüşlerdi.³⁵⁶⁸Mersin’in Kurtuluş Günü 5 Ocak’taki programda çelengin üstünde C.H.P. Halkevi yazısının olması, C.H.P.’nin bu kurumla ne kadar iç içe olduğunun bir göstergesi olarak görülmüştü. Mersin halkının % 80’i D.P.’ye oy verdiği göre, Halkevi’nin yapılmasında en çok D.P.’lilerin olduğu öne sürülmüş; zorluklarla yapılan yürüyecek kaldırımların bile olmadığı bir şehirde, halkın milyonlarca lirayı bin bir fedakârlıkla yardım olarak vermesine rağmen; C.H.P.’nin, Halkevlerini sahiplenmesi ve istediği gibi kullanmasını; buna karşın D.P.lilerin mahrum bırakılmasının yanlış olduğunu öne sürmüşlerdi.³⁵⁶⁹Halkevlerinin C.H.P.’nin propaganda vasıtası kullandığı yer olmaktan çıkarılması gerektiğini söylemişlerdi.³⁵⁷⁰Nadir Nadi, bağışlarla vatandaşı bir nevi aidata bağlayan Mersin Valisi’nin halkı gücendirdiğini, “Vali Vergisi” denilen gelirin ise, karayolu gibi ihtiyacı hissedilen alanlarda değil; daha sonra sinemaya kiralanacak Halkevi Binası inşasında kullanıldığını ifade etmişti.³⁵⁷¹

D.P.,Mersin Halkevi inşaatında, halktan C.H.P. makbuzlarıyla yardım ve teberru adı altında toplanan paraların üç buçuk milyon lirayı aştığı iddiasında bulunmuş, inşaat için sarf edilen paraların toplanan paralardan az olduğu ve geniş ölçekte yolsuzlukların yapıldığı söylentileri üzerine maliye müfettişleri inceleme başlatmışlardı.³⁵⁷² Mersin Halkevi’nin yapımında D.P.’nin halktan zorla para toplanarak yapıldığı iddialarına karşı; C.H.P. durumu iyi olan zengin ailelerinden alınan paralarla yapıldığını öne sürmüştü.³⁵⁷³D.P.yanlısı basın, Halkevlerinin C.H.P. dışında bir kurumun tekelinde olması durumunda, bütçe konusunda bu kadar tartışmanın olmayacağını; hesapların parti hesabıyla iç içe olduğundan bu kurumları siyasal olmaktan çıkartmanın artık bir zorunluluk olduğunu öne sürmüştü.³⁵⁷⁴

---

³⁵⁶⁷ **Cumhuriyet**,18 Aralık 1947.

³⁵⁶⁸ **Toros**,18 Ocak 1949.

³⁵⁶⁹ Mehmet Ali Sezer, “*Cumhuriyet Halk Partisi Halkevi*” **Demokrat** 14 Ocak 1949.

³⁵⁷⁰ **Toros**,23 Ağustos 1950.

³⁵⁷¹ Nadir Nadi, “*Hatayda muhalefet*”, **Cumhuriyet**,7 Nisan 1950

³⁵⁷² **Toros**,22 Ekim 1950.

³⁵⁷³ **Havadis**,7 Aralık 1949.

³⁵⁷⁴ Mümtaz Faik Fenik, “*Halkevlerini Nasıl Kurtaracağız*” **Zafer**,19 Şubat 1950.

C.H.P.yanlısı basın ise; Atatürk'ün Halkçı, Laik ve Milliyetçi programını tatbik etmenin politikayla karıştırılmaması gerektiğini ve Müfide İlhan'ın "*Halkevleri iyi çalışsaydı, Arapça ezan okumak isteyenlerin çıkmayacağı, inkılâpları yayma konusunda üzerine düşeni yapamadığı*" eleştirilerine, din propagandasının olduğu bir ortamda Halkevi'nin bunu engelleme gücünün olmadığını ifade etmişti.³⁵⁷⁵

Mersin İl Genel Meclisi Üyelerinin çoğunluğunun D.P.'de olması nedeniyle Özel İdare Bütçesi'nden, Halkevi'ne yardım yapılamadığı için memur ve müstahdem aylıkları bile ödenemeyecek duruma gelmişti.³⁵⁷⁶ Gürlevik Halkodası'nın idarecilerinin D.P'ye geçmesiyle, Halkodası bakımsızlıktan kapanma noktasına gelmişti.³⁵⁷⁷ D.P. Halkevlerine gönderdiği tamimde memurlara idari görev verilmemesini; idari işlerin hademe ve partililer tarafından yerine getirilmesini istemişti. Gülnar Halkevi Başkanı Ömer Hasırcıoğlu, bunun dünya tarihinde eşine ender rastlanılacak bir uygulama olduğunu belirterek; uygulamayı ağır bir şekilde eleştirmişti.³⁵⁷⁸ Arslanköy Halkevi Başkanı Ali Kızıl da, D.P'nin iktidara gelmesiyle Halkevi'ne karşı saldırıya geçtiklerini, kendilerinin direnmesi sonucu Halkevini'nin kontrolünü ele geçiremediklerini öne sürmüştü.³⁵⁷⁹ 14 Mayıs 1950 genel seçimlerini D.P.'nin kazanmasıyla Mersin Halkevi'nde bir bocalama dönemi yaşanmış; bu belirsizlik döneminde Halkevi Başkanı Hüseyin Erkal, istifa etmişti. Mersin Halkevi, kapatılana kadar bağımsız gençlerden kurulu İl ve İlçe Müteşebbis Heyetleri tarafından yönetilmişti.³⁵⁸⁰

3- Mersin Halkevi'nin Kapatılması

Çok partili hayatın başlamasıyla Halkevleri C.H.P.'nin kontrolünde olması ve halkla iletişim kurduğu kurumlar olması nedeniyle D.P.'nin eleştirilerine hedef olmuştu. D.P'nin iktidara gelmesiyle, Halkevleri, C.H.P'nin bir organı olduğu iddiasıyla kapatılmasına karar verilmişti.³⁵⁸¹ Ağustos 1951'de T.B.M.M'de Halkevlerinin kapatılma tasarısı görüşülmeye başlanmış; tartışmaların sonucunda Halkevlerinin kapatılması ile ilgili 9 madde kabul edilmiş,10.Madde yani Halkevlerinin bir ay

³⁵⁷⁵ **Havadis**,24 Şubat 1950.

³⁵⁷⁶ **B.C.A.490.01/1501.117.1-2.**

³⁵⁷⁷ **B.C.A.490.01/1501.117.1-2.**

³⁵⁷⁸ **B.C.A. 490.01/940.649.1-3.**

³⁵⁷⁹ **B.C.A.490.01/834.297.2-6.**

³⁵⁸⁰ Şinasi Develi, "*Mersin Halkevi-2*" **İçel Sanat Kulübü Bülteni**, Haziran 2000,s.9.

³⁵⁸¹ **B.C.A. 490.01/37.156.1 -61;D.P. Meclis Grubu Tutanakları**,(28 Mayıs-16 Kasım 1950),s.2.

içerisinde tahliye edilmesi maddesi uzun tartışmalara neden olmuştu.³⁵⁸²İçel Milletvekili Hüseyin Fırat, bu tasarının kabul edilmesinin gerekliliğini belirttikten sonra, Halkevlerinin milletin malı olduğunu; halktan zorla para toplanarak yapıldığını ve Mersin Halkevi'nin gaz, ekmeç, kanaviçe, iğneden ipliğe zam yapılarak inşa edildiğini ve Halkevi'nin C.H.P.'ye mal edilmesinin yanlış olduğunu öne sürmüştü.³⁵⁸³

Tekirdağ Milletvekili Şevket Mocen ve 53 arkadaşı, 6 Ağustos 1951'de Halkevlerinin kapatılması için hazırladıkları önergeyle, halkevleri 362 oyla 8 Ağustos 1951'de kapatılmıştı.³⁵⁸⁴Kanunun yürürlüğe girmesiyle Halkevleri ve Parti binalarının bir ay içerisinde tahliye edilmesi için çalışmalar başlatılmış; Mal Müdürü'nün öncülüğünde kurulan bir komisyon, binanın möblesini ve kütüphanedeki kitapları tespিতে başlamıştı. Eşyaların tespitinden sonra C.H.P.'ye ait mallar kendi teşkilatları tarafından alınarak, binanın tahliye işlemleri başlamıştı.³⁵⁸⁵Tahliye işlemleri 25 Eylül 1951'de tamamlanmış, C.H.P. İl ve İlçe Teşkilatları, geçici olarak Bahçe ve Camiîşerif Ocaklarına taşınmıştı.³⁵⁸⁶

Halkevi tahliye edildikten sonra kiraya verilen mülklerde oturanların buraları boşaltmaları için tahliye davası açılmıştı. C.H.P.,Vali Şakir Canalp'ın Mersin Halkevi'nin tahliye sürecinde, sürecin işleyişi ile ilgili kendilerini yanılttığı iddiasında bulunmuştu.³⁵⁸⁷Mersin Halkevi binası, daha sonra sinema, Kız Enstitüsü ve mahkeme binası olarak kullanılmıştı. Bina Güzel Sanatlar Müdürlüğü tarafından 1970'te restorasyona alınmış; ödenek azlığı ve ilgisizlikten restorasyon 1990'da tamamlanmıştı.³⁵⁸⁸

---

³⁵⁸² **Tarsus**,9 Ağustos 1951.

³⁵⁸³ **Yeni Mersin**,8 Ağustos 1951.

³⁵⁸⁴ **TBMM Tutanak Dergisi**, IX,/9 s. 582; **Zafer Gazetesi**, 23 Ağustos 1951.

³⁵⁸⁵ **Siyaset**,13 Ağustos 1951.

³⁵⁸⁶ **Yeni Mersin**,29 Eylül 1951.

³⁵⁸⁷ **B.C.A.**490.01/1625.638.1-1.

³⁵⁸⁸ D.Aslan, **Tevfik Sırrı Gür**... s.116.

SONUÇ

“Mersin ve İçel’de Siyasi Hayat(1923-1950) ” isimli çalışmada Cumhuriyet’in ilan edildiği tarihten iktidarın el değiştirdiği 1950 yılına kadar geçen zaman diliminde Mersin’de meydana gelen siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları olan parti teşkilatlarının kuruluşları, faaliyetleri ve aralarındaki ilişkiler; Milletvekili Seçimleri, genel siyasi olaylar ve inkılâpların taşraya yansımaları ve oluşan tepkiler siyasi hayat içerisinde ele alınmıştır.

Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde siyasi hayatın temelini oluşturan Müdafaa-i Hukuk Teşkilatları bölgenin savunmasını gerçekleştirdikten sonra siyasallaşma sürecine girmiştir. İttihatçı kadrolar, özellikle Adana ve Mersin’de bu siyasallaşma sürecinde aktif bir rol almak için teşkilatlanma çalışmalarını başlatmışlardı. Aynı zamanda İkinci Grup’ta yer almış Mersin Milletvekilleri, I.Meclis’te diğer vilâyetlerden farklı olarak aktif bir siyaset izlemişlerdir. Mersin’e farklı zamanlarda göç eden, Arap Ortodokslar, Marunî Katolikler, Gregoryenler, Museviler, Yunan adalarından gelen Rum Ortodokslar yerleştiği için diğer vilâyetlerden farklı bir kültürel ve siyasi doku ortaya çıkmış bu göçler siyasi hayatın yönünü etkilemiştir. Cumhuriyet’in ilk on yılında Mersin ve İçel’de meydana gelen siyasi gelişmeler ve C.H.F.’nin bölgedeki teşkilatlanmasına geniş bir şekilde yer verilmiştir. Tek parti zihniyetinin taşrada parti teşkilatlanmasına etkileri ve bu etkilerin hangi düzeyde merkeze yansması, Çukurova’daki genel siyasi gelişmeler açısından önemli olarak görülmüştür. C.H.F.’nin Mersin ve Silifke’de teşkilatlanmasında Müdafaa-i Hukuk Teşkilatını kuranlar görev aldığı için teşkilatlanmayı bilen kişilerin kontrolünde olan Parti Teşkilatı, diğer illere göre daha kolay bir şekilde teşkilatlanmasını tamamlamıştır. Mersin C.H.F.Teşkilatı’nın kuruluşunda sıkıntılı bir süreç yaşanmamasına rağmen T.P.C.F.’nin Mersin teşkilatlanması için bölgede söz sahibi olan Mersinli Cemal Bey’in görevlendirilmesi, C.H.F.Mersin Teşkilatı’nda endişeye yol açmıştır.

Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde Mersin halkı, inkılâpların yerleşmesi ve benimsenmesi konusunda özverili bir çalışma yapmış, özellikle Harf İnkılâbı’nın öğrenilmesinde Mersin genelinde büyük bir seferberlik başlatılmıştır. Şapka İnkılâbı, çarşaf ve peçenin yasaklanması noktasında Mersin, çevre vilâyetlere örnek olmuştur.

Mersin’de inkılâpların algılanması ve benimsenmesi normal bir çizgide olmasına rağmen Halifeliğin kaldırılmasına tepki niteliğinde Hoca Askeri gibi olaylar da yaşanmıştır. 1925’te Şeyh Sait İsyanı sonrası, Genel Merkez, Mersin C.H.F. Teşkilatı üzerindeki etkisini arttırarak Fırka Teşkilatı’nı yeniden yapılandırma işini merkez, Ankara’dan yönlendirmiştir. 1926’dan itibaren Mersin C.H.F. Teşkilatı yeniden yapılandırmalar sonucunda toparlanma sürecine girmiş, 1928’ e kadar Mersin ve İçel C.H.F., ilçeler dâhil olmak üzere teşkilatlanmasını tamamlamıştır. 1929 Dünya Ekonomi Krizi’nin etkileri bir liman kenti Mersin’de belirgin bir şekilde kendini hissettirmiştir. New York ve Liverpool’da pamuk alım fiyatlarının düşmesi, Mersin ve çevresindeki pamuk yetiştiricilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Mersin C.H.F. Teşkilatı, Genel Merkez ile görüşmeler yaparak, Mersin’in krizden etkilenmesini en aza indirmek için tüccar kesimiyle yakından ilgilenmiş; krizin etkisini kırmak için Parti Teşkilatı’nda genellikle tüccar sınıfa yer vermişti. Alınan bütün önlemlere rağmen bir liman kenti olan ve pamuk üretimi açısından önemli bir merkez olarak görülen Mersin, krizin etkilerini diğer yerlere göre daha farklı hissetmiştir. Krizin devam ettiği bir süreçte kurulan S.C.F. Mersin ve Silifke Teşkilatları, bu kriz atmosferinden faydalanarak tekelleşmeye karşı liberal söylemlerle geniş bir halk kitlesinin desteğini almışlardır. C.H.F.’nin taşradaki yöneticilerin inisiyatif kullanma hakkını sınırlandırması, S.C.F.’ye geçişleri hızlandırmıştır. Mersin’de S.C.F.’ye geçenler ve teşkilat kademelerinde yer alanlar genellikle C.H.F.’de siyaset yapmayan ve C.H.F. ile şahsi çatışmalara giren kişilerden oluşmuştur. Mersin’de S.C.F.’nin tabanını, C.H.P.’de çoğunlukla yer bulamayan Nusayriiler, Kürtler ve Giritliler ve yerleşim konusunda sıkıntıları olan Yunanistan’dan gelen mübadiller oluşturmuştur. Nusayri, Kürtler ve Giritlilerin S.C.F.’yi desteklemeleri farklı siyasi eğilimlerinin dışında tek parti idaresinin yönetim anlayışından farklı arayışlara yönelmek olarak görülmüştü. Levanten kültürü de, Mersin’de S.C.F.’nin temelini teşkil etmiş; C.H.F. daha sonraki süreçte Levantenleri S.C.F.’yi destekledikleri için dışlamıştı.

C.H.P. tek parti olmanın getirdiği psikoloji ile taşrayı iyi analiz edememesi sonucunda bazı köklü geleneğine sahip aileler Mersin ve Silifke’de S.C.F. çatısı altında toplanarak taşranın kontrolünü ellerinde tutmuşlardır. Bu aileler, C.H.F. Teşkilatı’nın zaaflarından faydalanarak belli oranda taşrada bir güç merkezi haline gelmişlerdi. Merkezin denetiminden uzak taşrada fırka köklü ailelerin kontrolünde olduğu için, taşrada merkezden bağımsız bir siyaset anlayışı yerleşmiştir. Bu anlayışı ortadan

kaldırmak için yeniden köklü yapılandırmaya ihtiyaç duyulmuştur.1930 Belediye Seçimleri ile birlikte, C.H.F'nin taşrada bir siyasi fırka olarak işlevini yerine getiremediği ortaya çıkmış; taşrada toplum üzerinde yeterli ölçüde hâkimiyet kuramadığı, bu nedenle taşrada muhalefetin iktidara karşı güçlü bir şekilde örgütlendiği görülmüştür. Mustafa Kemal Paşa, Silifke'de C.H.F'nin iyi yönetilememesi yüzünden seçimin kaybedildiğini, Türk olmayan unsurlarının burada çok rahat hareket ettikleri için merkezden uzak olan Silifke'nin Mersin'e bağlanmasını bile düşünmüştü.

C.H.F Taşra Teşkilatı, taşradaki siyasi nüfus ve egemenlik mücadelesinin önemli bir basamağını oluşturmuş; S.C.F'nin kendisini fesh etmesinden sonra C.H.F Merkez Heyeti muhalefetin en yoğun olduğu Silifke'de Fırka Teşkilatı'nı yeniden şekillendirmek için merkezden temsilciler görevlendirmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Mersin ve Silifke seyahatlerinde raporlar hazırlatarak; C.H.F'nin yeniden teşkilatlanması için Mersin'de Arap, Süryani ve Nasturilerin, Türkçe dışında farklı diller konuştukları için millet olgusu etrafında hareket etmediklerini; Türklük etrafında hareket etmeleri için çalışmalar yapılmasını istemiştir.

Mersin C.H.F Teşkilatı, Türk Ocağı ile yakından ilgilenecek Fırka Teşkilatı'nda görev yapan kişileri Ocak içinde görevlendirmiştir. Mersin Türk Ocağı, inkılâpların toplum üzerinde somut bir şekilde dönüşümünü sağlamak için çalışmalar yapmış; Türkçenin yerleşmesi için özellikle Arapça konuşan Nusayriler için Türkçe konuşma kampanyası başlatmıştır. Mersin Türk Ocağı, Harf İnkılâbı'nın benimsenmesi ve yerleştirilmesi konusunda da Mersin halkına öncülük etmiştir.

İlk dönem Mersin ve İçel Mebusları, bölge halkının içinden seçildiği için daha çok bölgenin sorunlarıyla ilgilenmişlerdir. Milletvekilleri Besim Bey Süleyman Fikri Mutlu ve Niyazi Bey, Mersin'in gelişmesi için Adana'nın etkisinden kurtulması gerektiğini ve bölgenin kalkınması için Mersin Limanı'nın en kısa zamanda yapılması için ilk dönemlerde Meclis'te aktif çalışmalar yapmışlardı. Özellikle ilk Meclis'te sert bir muhalefet anlayışı ile kendilerini göstermişlerdi.1938'den sonra İsmet İnönü dönemiyle birlikte Mustafa Kemal Atatürk'ün kadrolarının tasfiye edilmesi ve muhaliflerle barışma girişimleriyle yaşanan değişim, Mersin'e de yansımış; İsmet İnönü ile birlikte yeni bir dönem başlamış, Mersin Mebuslarının Mersin dışından olması dikkat çekmişti.1943 Seçimlerinde, Milli Mücadele'de Kuvay-ı Milliye hareketi ile Mersin ve havalisinin Fransız ve Ermeni işgalinden kurtulmasında önemli görevler üstlenen Fikri Mutlu, Şemsettin Salur, Emin Arslan Karakaş, Taha, Emin Alper, Kemal

Mutluay gibi Kuvay-ı Milliyeciler adaylık başvurularında liste dışı kalmışlardı.1943 Seçimleriyle birlikte Parti Teşkilatı'nın kuruluşundan beri içinde olan kişiler tamamen tasfiye edilmişlerdi. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Mustafa Kemal ve İsmet İnönü'nün Mersin ve havalisini seyahatleri inkılapların Mersin halkı üzerinde ne ölçüde benimsendiğini tespit etmek için yapılmış; 1933'ten sonraki ziyaretler Mersin'in ticari ve mimari açıdan gelişimini sağlamak için düzenlenmiştir.

1933'de Mersin ve İçel'in birleşmesi ile siyaset alanın genişlediği; Parti teşkilatlanmasının büyük ölçüde tamamlandığı; bu dönemde gençleri partiye kazandırmak için gençlerin ilgi alanı olan spor teşekkülleri, Parti Teşkilatı tarafından desteklenerek partinin kontrolüne alınmıştı. Parti Teşkilatı, gençlere inkılâplarla ve altı ok gibi parti prensipleri ile ilgili konferanslar vererek, rejimin amaçladığı dönüşümleri hızlandırmayı amaçlamıştı. Özellikle bu dönemde Halkevlerinin kurulmasıyla birlikte C.H.P.Teşkilatı, inkılâpların yerleşmesi konusunda Halkevi ile birlikte koordineli çalışmalar yapmıştır. Mersin Halkevi, C.H.P. ile toplum arasında bu kopukluğu giderecek çalışmalarla, köy gençleri ile kaynaşarak rejimin felsefesini onlara aşılamaı amaçlamıştır. Mersin gibi, Nusayri, Girit ve Lübnan gibi yerlerden göç edenlerin yoğun olarak yaşadığı kozmopolit bir coğrafyada, ortak dil ve kültür birliği oluşturmak için Türk Dili'nin kullanımını yaygınlaştırma doğrultusunda çalışmalar yapmıştır. Halkevi'nde, İnkılâpların yerleşmesi, halkın bilinçlenmesi ve dönüşümün halk üzerinde daha etkili olabilmesi yönünde temsiller sahneye koymuş; Halkevi aynı zamanda, Soyadı Kanunu çerçevesinde Türkçe'ye uygun soyadlarının verilmesi konusunda çalışmalar yapmıştır. Mersin ve havalisinin kozmopolit yapısı da dikkate alınarak, Halkevi Tarih Kolu, bölgede yaşayan Nusayrilere, Eti Medeniyeti ile bağları olduğunu ispat etmek için arkeolojik çalışmalar yapmıştır. Bu yeni dönemle birlikte, C.H.P Mersin Teşkilatı'nın en önemli çalışması, bölgenin önemli unsurlarından olan Nusayrilere, Cumhuriyet rejimi bünyesinde inkılâpları aşılamaı, sistem içinde onları Türklerle bir bütünlük oluşturmaya yönelik çalışmalar yapmak olmuştur. Mersin ve Tarsus Parti Teşkilatları belli ailelerin kontrolünde faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Müftü Ailesi, akrabalarını Parti Teşkilatlarına yerleştirerek partinin kontrolünü elinde tutmuş; bu yapılanma köklü ailelerin siyasette yapılanmasına karşı yeni bir muhalefet cephesinin olgunlaşmasına yol açmıştır.

1936'da belirginleşen muhalefet, 1942 Parti Teşkilatı Seçimlerinde "On Sekizler" adını alarak siyaset sahnesinde yerini almıştır. "On Sekizler" adını alan

muhalefetin seçimleri kazanması tartışmalara neden olmuş; Müfettişlerin yaptığı incelemeler sonucunda seçim usulsüzlüğü dikkate alınarak, Mersin Parti Teşkilatı, lağv edilmiştir. Genel Merkez'in bu müdahalesi, tepkiye dönüşerek çok partili hayat ile birlikte muhalefetin daha örgütlü bir şekilde ortaya çıkmasına yol açmıştır.

II. Dünya Savaşı, bütün Türkiye'de olduğu gibi Mersin'de birçok olumsuzluklara neden olmuş; C.H.P.Parti Teşkilatı, II. Dünya Savaşı sırasında Mersin halkının en az şekilde zarar görmesi için, Mersin Halkevi ile birlikte ortak çalışmalar yapmıştır. II. Dünya Savaşı ile birlikte fiyatların artmasına paralel olarak Levantenlerin yoğun olarak yaşadığı Mersin'de, haksız kazanç sağlayanlar ve aşırı derecede zenginleşenler ortaya çıkmıştı. Karaborsacılığın arttığı bir süreçte, Parti Teşkilatı, tüccar ve halkın ekonomik sıkıntılarını gidermek için Mersin Ticaret Odası ile birlikte hareket etmiştir. Mersin, geniş bir ticaret hacmine sahip olduğundan savaş yıllarında en çok parayı tüccarlar kazandığı için Varlık Vergisi, en çok onları etkilemiştir. Gayri müslimler, Varlık Vergisi'nden önemli oranda etkilenmemişlerdir. Birçok Gayri müslimden, Varlık Vergisi alınmasına rağmen kısa zaman içerisinde sermayelerini arttırmışlardır. Bu dönemde milletvekilleri daha çok Mersin'de II. Dünya Savaşı'nın olumsuz etkilerini en aza indirmeye yönelik çalışmalara ağırlık vermişlerdir. 1944'te İçel Milletvekilleri bölge halkı ile Merkez C.H.P Teşkilatı arasında koordinasyonu sağlamak ve bölgenin sorunlarını rapor dâhilinde hükümete sunmak için Mersin ve çevresinde incelemelerde bulunmuşlardır. Adana (Yenice) Görüşmeleri çerçevesinde, Mersin Limanı malzemelerin taşınması bakımından önemli bir mevki olarak görülmüş, bu yerler için dışarıdan getirilecek malzemenin taşınması için İskenderun ve Mersin Limanı'nın genişletilme işini İngilizler üstlenmek istemişlerdir.

Mersin Halkevi, bu yıldan itibaren en iyi çalışan Halkevleri içerisinde yer almasına rağmen II. Dünya Savaşı süreci ile birlikte yaşanan ekonomik zorluklardan bir takım sıkıntılar yaşamıştır. Mersin Halkevi inşaatına Şubat 1944'de başlanmış, inşaata başlandığı sırada II. Dünya Savaşı devam ettiği için ekonomik sıkıntılardan inşaat malzemesinde de büyük sorunlar yaşanmış, inşaat için malzeme istenilen ölçüde temin edilememiştir. Halkevleri, tek parti döneminde C.H.P.'nin kontrolünde faaliyetlerini sürdürmüş, çok partili hayatın başlamasıyla halkla devamlı surette iç içe olunan bu kurumların siyasi güç bakımından C.H.P.'nin elinde olmasını siyasi pozisyonu açısından tehlikeli gören D.P., Halkevlerini C.H.P.'nin tekelinden soyutlama yoluna gitmiştir.

Çok partili dönemle birlikte, Mersin’de, Milli Kalkınma Partisi, Demokrat Parti ve Millet Partisi’nin diğer illere göre erken dönemde teşkilatlanma çalışmalarını tamamladıkları görülmüştür. Bu dönemde partiler arasındaki rekabetin siyasi olmaktan ziyade menfaat ve çıkar çatışması üzerine kurulduğu gözlemlenmiştir. Mersin’de kurulan muhalif partiler arasında teşkilatlanmasını geniş bir alana yayan D.P. olmuştur. D.P.’nin kısa zaman diliminde geniş bir teşkilatlanmayı gerçekleştirmesi, bu partiyi kuranların C.H.P. içerisinde siyaset yapmış, tecrübeli kişilerden oluşmasından kaynaklanmıştır. D.P., Anamur, Silifke, Gülnar ve Tarsus İlçelerinde teşkilatlanma çalışmasını başarılı bir şekilde tamamlamış olmasına rağmen C.H.P.’nin kalesi konumundaki Mut’ta bir varlık gösterememiştir.

1946 çok partili hayata geçiş süreci ile muhalif partilerin kurulmasıyla birlikte tek parti zihniyetinin artık işlevini yitirdiğini gören C.H.P. Teşkilatları, kendini yenileyerek, çok partili sürece adapte olmaya çalışmıştır. Mersin’de D.P.’nin kurulmasıyla birlikte, tabanının D.P.’ye kaydığını gören C.H.P., izlediği siyaset anlayışını gözden geçirerek, halkın sorunlarını algılamaya yönelik politikalar üretmeye başlamıştır. C.H.P. Mersin ve çevresinde teşkilatlarını yenileme faaliyetlerine girerek, D.P. ile büyük bir rekabet ortamı oluşturmuş; C.H.P. 1946 Seçimleri öncesi, merkezde teşkilat çalışmalarını hızlandırarak, duruma hâkim olmaya başlamıştır. 1946 Seçimlerinden sonra, D.P. taşranın sorunlarına eğilerek, teşkilatını taşrada geniş bir alana yayması, C.H.P.’nin zaaflarından faydalanarak taşranın nabzını kendi kontrolüne alması ve söylemlerinin halk diliyle olması, Türk siyasetinde yeni bir dönemin başlangıcını oluşturmuş; D.P.’nin taşra ile kurduğu bağ Türk siyasetine yeni bir yön vermişti. Seçim sürecinden sonra Mersin Liman işinden İl Genel Meclisi Seçimlerine kadar C.H.P. ile D.P. arasında büyük bir rekabet başlamış, bu rekabet Arslanköy’deki Muhtarlık Seçimleriyle çatışmaya dönüşmüştür. Milletvekili listelerinin belirlenmesinde, tek parti dönemi zihniyetinin bir yansıması olarak, Genel Merkez’in listelerin belirlenmesinde kontrolü elinde tutmak istemesi D.P.’de gruplaşmalara yol açmış; liste krizi, D.P. İl Merkezi ile Taşra Teşkilatları arasındaki ihtilafları derinleştirmişti.

1950 Seçimleri öncesi rekabet ortamı oldukça gergin bir havaya yol açmış; 1950 Seçimlerini D.P.’nin kazanmasıyla muhalefete düşen C.H.P., kendi hatalarını değerlendirme fırsatı bulmuştur. C.H.P. Mersin Teşkilatı, idari kadrolarda büyük bir değişime gitmiş, Parti Teşkilatı’nda gençlere ağırlık vermeye başlamıştır. 1923’ten beri

Mersin’de siyasete yön veren C.H.P. kadroları tek parti dönemi zihniyetinden belli oranda sıyrılmış, bakış açısını değiştirerek daha çoğulcu bir siyaset anlayışına yönelmişti.

EKLER

آغره
۲۲۹-۱۴-۲

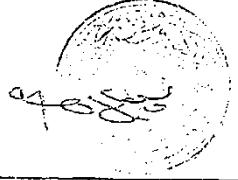
ت. ج
BÄŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞIVI

یاستی

تورکیا
قانون اساسی
باشکانتی
قانون اساسی

مجلسه دولتی تشکیل اساسیه قانونی مخالف اولدورمه حاددا آلمه ودرتیه ربولن اوله ایلمکده در
رستین اکتبت موقعه اقتصادیه مستغنی عرصه واقعا -
سببیلویه لیدیه باغ اولدیه کوردک واسته بولک سوسی قاریج اولدور اولدیه برجه سببیلویه لیدیه
قریب واردات عموریکی ، احتیاجات وخدمات محلیه قانا کافی واردات عموریکی لیدیه
بولدینک اظنیه ربولن اولدیه کی ، ساددا قاریج اغدوره دموکریه شکل ائمه در
کها یوتوره لوار ولدیت نای آتده طوعنیه طوعنیه راهبوره کانی طرفنده اولدیه ایلمکده -
اولدینک علهه رسیده بوغز قانونی و غیر طبیعی تقویت اولدیه اسبابک راهبوره کانی طرفنده
ایضاح ایلمی عرصه ایله ک سوال تقدیری تقیم ایلمیوم
رسیده بولوی
مازی

اصد نظایقه ۲۹/۱۴/۲

030	10		6	33	1
-----	----	--	---	----	---

میشاک امشاسی
صدا
مقابل اولدورک
امشاسی
طعمه
قلمدیری ویا امشاسی
امشاسی

2

1923 MERSİN MEBUSU BESİM BEY'İN ADANA'YA BAĞLI OLARAK
YÖNETİLMEKTEN DUYDUĞU RAHATSIZLIK

باسمہ و قلم
قلم خصوصی مدیری
عدد

۵۰

قرض نامہ

۱۹۱
۱۶۹۱

میں نے جیسے کہ مقررہ ایجنڈے کے تحت اس وقت کے مرسین ولایت کے قلم خصوصی مدیری کے پاس سے
اس وقت کے مرسین ولایت کے قلم خصوصی مدیری کے پاس سے اس وقت کے مرسین ولایت کے قلم خصوصی مدیری کے پاس سے
اس وقت کے مرسین ولایت کے قلم خصوصی مدیری کے پاس سے اس وقت کے مرسین ولایت کے قلم خصوصی مدیری کے پاس سے

۱۹۱

قرض نامہ

اس وقت کے مرسین ولایت کے قلم خصوصی مدیری کے پاس سے
اس وقت کے مرسین ولایت کے قلم خصوصی مدیری کے پاس سے
اس وقت کے مرسین ولایت کے قلم خصوصی مدیری کے پاس سے
اس وقت کے مرسین ولایت کے قلم خصوصی مدیری کے پاس سے
اس وقت کے مرسین ولایت کے قلم خصوصی مدیری کے پاس سے
اس وقت کے مرسین ولایت کے قلم خصوصی مدیری کے پاس سے
اس وقت کے مرسین ولایت کے قلم خصوصی مدیری کے پاس سے
اس وقت کے مرسین ولایت کے قلم خصوصی مدیری کے پاس سے
اس وقت کے مرسین ولایت کے قلم خصوصی مدیری کے پاس سے
اس وقت کے مرسین ولایت کے قلم خصوصی مدیری کے پاس سے

جوانا بازار، جی اورا، ۲ جوا اولی، مردانک، تاریخ و نومبر ۱۹۱۱ء میں درج اولیہ۔

030 18 01 01 017 18 2

1925 İNKILAPLARA MUHALEFETTEN MERSİN NÜFUS MÜDÜRÜ ŞADİ BEY'İN YARGILANMASI

غیاثتہ وارثیہ آخوند اوزیرہ ہندوستان دیرہ گھڑی ہند میں پیدا ہوئے اور راجہ جی چندر دھرم داس کے دربار میں مقیم رہے۔

میرزا N. Ali Yakup H. Ahmed Ahmed

نور ۸

اولیٰ مرتبہ ہندوستان میں پیدا ہوئے اور راجہ جی چندر دھرم داس کے دربار میں مقیم رہے۔ اس کے علاوہ ان کے پاس اور بھی کئی مرتبے تھے۔ ان کے بارے میں کئی کتبوں میں لکھا گیا ہے۔ ان کے بارے میں کئی کتبوں میں لکھا گیا ہے۔ ان کے بارے میں کئی کتبوں میں لکھا گیا ہے۔

Mirza Ismail Nadir Yakup H. Ahmed A. H. Ahmed Ahmed Ibrahim Hakki

نور ۹

میرزا جی چندر دھرم داس کے دربار میں مقیم رہے۔ ان کے بارے میں کئی کتبوں میں لکھا گیا ہے۔ ان کے بارے میں کئی کتبوں میں لکھا گیا ہے۔ ان کے بارے میں کئی کتبوں میں لکھا گیا ہے۔

Mirza Ismail Nadir Yakup H. Ahmed N. Ali Ahmed Ibrahim Hakki

قرہ منجیہ کوئی بیحد اسلمیہ ویرانہ ہے

نور ۱۰

میرزا جی چندر دھرم داس کے دربار میں مقیم رہے۔ ان کے بارے میں کئی کتبوں میں لکھا گیا ہے۔ ان کے بارے میں کئی کتبوں میں لکھا گیا ہے۔ ان کے بارے میں کئی کتبوں میں لکھا گیا ہے۔

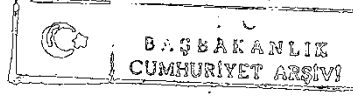
Mirza Nadir H. Ahmed Ahmed Ibrahim N. Ali Hakki

MUT MÜDAFAA-İ HUKUK KARAR DEFTERİ

ADLİYE VEKÂLETİ

Hususi Kalem Müdürlüğü

Sayı

Geldiği yer: Mersin	Telgraf merkezi numarası IO75
Tarihi: 27/12 / 1935	Kaleme geldiği: 30/12 / 1935
Numarası: 646	Açıldı: 30/12/1935

Adliye Vekâletine

27/12/1935 Tarih ve 647 No. Lu şifreye ektir.
Dini hissiyatı tahrik eden Hoca Ahmet hakkındaki tehkikati ilerlettim. Ahmedin vazda oruç tutmayan ve namaz kılmayanların kâfir olup katle müstehak olduklarına dair fetva olduğunu ve bunların Hanzır ve eşeğe müşebih olduklarını, açık gezen hayasız kadınların öldüklerinde namazlarının kılınmayacağını söylediğini şahitler yüzüne karşı tekrar etmişler ve kendisi de kısmen sulh hakimliğince tevkif edilmiştir. Dosyaya bayram ertesi sorgu hakimine vereceğimi arz ederim.

C.M.U. si
S.Eroğlu

030	10			26	15	17
-----	----	--	--	----	----	----

MERSİN'DE İNKILAP KARŞITI EYLEMLER

T. C.
Hariciye Vekâleti
Uçuncü Daire Umum Müdürlüğü

Ankara, 12 Nisan 1943
Hulâsa

Şube 4.
U. No. 5401
H. No. 118
Lef

Yüksek Başvekâlete

İngiltere Büyük Elçiliğinden alınan mektupta İngiliz harp esirleriyle sivil enternelerin 21 mart 1943 tarihinde Mersin'de İtalyan esir ve enternelerle yapılan mübadelesinde Hükümetimizce gösterilen müzaheretten dolayı İngiltere Hükümetinin hararetli teşekkürlerinin arzına Hariciye Nazırı tarafından memur edildikleri bildirilmekte, bu mübadelenin Makamlarımızın ihtimam ve gayreti sayesinde, havanın muhalefetine rağmen, çizilen program dairesinde büyük muvaffakiyetle cerayanından dolayı alâkadar Britanya Makamlarının takdir ve minnettarlık duygularının da mübadelede kıymetli yardımları sebkededen askerî ve mülki bütün memurlarımıza ve bilhassa esirlerin murakaba ve sıhhi bakımları işini büyük liyakatla başarmış olan Kızılay Cemiyeti ile işin mesuliyetini bizzat üzerine alarak çalışmış olan mezkûr Cemiyet U.Müdürü Dr. Remzi Gönenc'e iblâğı Vekâletimizden reca ve iltimas edilmektedir.

Keyfiyeti yüksek ittilaglarına derin saygılarımla arz ederim.

ke 10.

Hariciye Vekili

Remzi Gönenc
14.4.1943

Yüksek Başvekâlete arz edilmiş ve ayrıca Genelkurmay Bş., M.E., Dahiliye, Akalat, Gümrük ve İnhisarlar, Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâletlerine Kızılay Cemiyeti Umumi Merkezi Reisliğine yazılmıştır.

030	10			179	236	1
-----	----	--	--	-----	-----	---

1943 MERSİN LİMANI'NDA ESİR DEĞİŞ TOKUŞ ANTLAŞMASI

BAŞBAKANLIK NALİ.
CUMHURİYET ARŞIVI

T. C.
BAŞVEKALET
Yazı İşleri Müdürlüğü
Sayı : .....

Dosya işaretleri

Gelen	Tarihi	
Erakın	Numarası	
Müsevvid		
Tesvid tarihi		15.10.1941
Mübeyyiz		
Tebviz tarihi		15.
Mukabele edenler		
Sadıra No.	Umami	6-1941
	Hususi	4720
Merbutatı		
Sevk tarihi		15-10-41
Mukayyidin imzası		

Dahiliye Vekilliğine

Millî Müdafaa Vekilliğinden yazılan 13.10.1941

gun, 2775/3045 sayılı tezkerede ;

Refah vapurunda şehit olan denizcilerin cesetlerinin Mersin asri mezarlığında ayrı bir yere gömüldüğü ve bu ayrılan yere başka kimselerin gömülmiyerek şehit denizcilerimizin ziyaından doğan acıyı yaşatacak düzende bir kabir yapılarak orasının bir şehitlik ittihaz edilmesi istenilmektedir .

Yapılan teklif yerinde görüldüğünden bu iş için gereken tedbirin alınması esbabının temini için rica ederim .

Başvekil

030 10 193 325 12

1941 REFAH VAPURU FACIASI

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Mersin
1 / 2 / 1943 1400

C. H. P. GENEL SEKRETERLİĞİNE

Yeniden seçilecek olan Altıncı devre için mensup bulunduğum sayın C. H. Partisi adına namzetliğimin konulmasına müsaadelerini saygıyla dilerim.

İMZA

E. A. Karakaş

MEBUSLUK TALEBNAMESİ

T A L İ B İ N	Adı, Soyadı	Emin Arslan Karakaş	Esas mesleği	İhtiyat subay
	Doğum yeri	Edirne Vilayeti	İhtisası	Askerlik mücahizlik
	Doğum tarihi	1295	Tahsil derecesi	İhtisat müdiri ve müfrezlik
	İşi - Mesğalesi	İçel hususi muhasebe Tahsil	Son tahsilini bitirdiği yer	İhtisat müdiri
	Mebusluğunu istediği vilâyet	Mersin veya diğer bir vilâyete	Diploma No. ve tarihi	10 Temmuz / 309 No. 13
	İkametgâh adresi	Mersin Camiîşerif mahallesi 72 numaralı hanede ikamet eden Mersin hususi muhasebe tahsilât şefi Emin Arslan Karakaş hususi muhasebe		
	Çalıştığı yer adresi			
Partiye kayıtlı bulunduğu	Vilâyeti	Kanıyla ruhumla	Kütük No.	
	Kazası	Mensubum ancak memurum vesikalar ilişik	Kayıt tarihi	
	Nahiyesi		Varsa Faal vazifesi	
	Mahalle veya köyü			
Şimdiye kadar bulunduğu memuriyetler, gördüğü şahıf hizmetler, Parti teşkilâtı içinde deruhbe ettiği faal vazifeler.	Tarih sırasıyla			
	Muallimlik, adliye, Zabıtkatipliği, Baş katiplik, Müddeiumi muavini vekaleti, kıyı emniyeti, Yanakkale, boğca ada, Taşucu memurlukları. Malîyede. Varidat memurluğu Mal Müdürlüğü, Hususi muhasebe de Elyevm tahsil şubesi şefliği.			
	Ciheti askeriyede ihtiyat yüzbaşı olarak balkan harbinde Çatalca istihkam zabıtlığı.			
	Harbi umumide İran kuvvei seferiyesi aşayır komutanlığı. Altıncı ordu Musul menzil müfettişliği emrinde Mersin mintakası lavazım reisliği.			
Milli mücadelede. Ebedî şefimiz Atatürk'ün elimde mevcut emirleriyle Mersin ve havası umum kuvvai milliye fedai müfrezeleri kurum komutanlığında. 6/Teşrinievvel/336 Konya vak'ası isyanisinde 41 inci fırka emriyle karaman kuvvei tedbiye komutanlığında.				
Fahri Vatani hizmetlerim: ilişik vesikalarım tetkikinden anlaşılacağı üzere boğca ada kızılây cemiyeti başkanlığında, Mersin hava kurumu teşkilatında (20) kışur binliranın tahsili hakkındaki hizmetlerim vardır.				
Yukarıda saydığım hizmetlerimi bon servisleri tasdikli olarak elimde mevcut olduğunu arz ederim.				
E. A. Karakaş				

HATIRA: Verilecek cevapların, kısa, açık ve olınaklı olması rica olunur.

1943 KUVAY-I MİLLİYE'NİN ÖNDE GELEN KAHRAMANLARINDAN EMİN
ARSLAN KARAKAŞ'IN MEBUSLUK TALEBİ

T. C. BAŞBAKANLIK HUSUSİ KALEM MÜDÜRLÜĞÜ	Yazan memur	Dosya No.
	Yazı tarihi	Gidiş No. 281/8
	Beyaz tarihi	Gidiş tarihi 7.12.50
		Ekleri 1

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Sayın Hamdi Ongun ;

Demokrat Parti İl Başkanı

Mersin

Mersin merkez ve ilçeleri Demokrat Parti ocaklarından Mersin Limanı hakkında Sayın Cumhurbaşkanımıza ve Başbakanına vakit vakit müracaatlar yapılarak bu işin biran önce ele alınması rica edilmektedir.

Bu hususta Bayındırlık Bakanlığından alınan örneği ilişik notun tetkikinden anlaşılacağı üzere Mersin limanı program dahili işlerden olup mali imkânlar ve inşaat makinaleri durumunun müsaadesine göre, Samsun limanının tamamlanmasını beklemeden, işe başlamak için gerekli tedbirlerin alınması yolunda incelemelere başlanmıştır.

Keyfiyeti berai malûmat arzeder ve saygılarımla ellerinizde şerim.

Hukusî Kalem Müdürü

(Basri Aktaş)

030 01 74 468 3

MERSİN D.P.OCAK TEŞKİLATLARININ MERSİN LİMANI TALEBİ

C. H. H. K. P. A. R. T. İ. D. E.
A N A M U R
K A Z A İ D A R E H E Y S E T İ
Sayı 161

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

30/10/1950

C.H.P. Genel Sekreterlik Yüce

Makamına

A n k a r a

C. H. P. ARŞİVİ
6 XI 1950 Eki
4723

-7. 3. 1951

Cumhuriyet bayramı münasebetile yapılan şenlikler sırasında Demokrat Partiden Osman Sinan Oğlu, Kardeşi Mustafa Sinan Oğlu, Mustafa Sinan Oğlunun iki Oğlu ve diğer akrabaları partimizin şahsiyeti maneviyesine ve Partililerimize Elfazı Galizde bulunarak hakaret etmişlerdir. Bu arada bu şahıslar Demokrat Partiden hazırlanmaları bazı şahısların gavga ihdas ettiler ve bir kaç partili vatandaşıda yaraladılar. Hadise mahalline gelen ve müdahale eden Kaymakam Azmi Karacaya Osman, Mustafa Ve Tahsin Sinan Oğlu tarafından hakaret edilmiş (Sen namusunla kaymakamlık yapacaksan yap yapmayacaksan sikdiyel get sözleriyle) dir. Yine hadise mahalline gelen Jandarma kumutanına yine Osman Sinan Oğlu yarın sabah senin apuletlerini kendi elimle sekeceğim deyerek hakaretdede bulunmuştur.

Devlet ve Hükümet otoritesine hiçe indirerek bu hareketler memleketde vatandaş huzurunu imkansız hale sekmakta dir.

Gereken kanuni tetbirleri Partimizce alınmıştır. Keyfiyetlerin saygılarımla arz olunur.

Anamur

C.H.P. İlçe idare kurulu Baş.
Mühendis M. Tefik Kutlay

M. Tefik Kutlay

6. XI. 1950
garıldır
11-11-1950

490 01 659 1887 1

ANAMUR'DA PARTİLER ARASINDA YAŞANAN ÇATIŞMALAR

Adli Sicil No 01424

Oda
Borsa Sicil No

SICIL DEFTERİ — KARTOTEKS

I — Şahsî durumu :

1 — Adı ve Soyadı :

Selah GANDUR

2 — Babasının adı :

Ali GANDUR

3 — Doğum yeri ve tarihi :

İzmir 1915

4 — Dini :

İslam

5 — Tahsil derecesi :

Orta

6 — Evvelce iştigal etmekte ol-
duğu faaliyet Şubesi :

7 — Resmî ve hususî müesseselerde
ücretle veya fahri olarak ifa etmiş ol-
duğu bütün hizmetler :

8 — Tabiiyeti :

Suriye

9 — Ev adresi :

Bahçe mah. Yeni cad. № 64

10 — Ecnebi ise ikamet tez-
keresinin numarası ve tarihi :

No : 29/290

Tarihi : 4/12/1943

II — Ticarî durumu :

1 — Ticarete başladığı tarih :

1.1.1942

2 — Sermayesi [Rakkam veyazı ile] :

45000 kırkbeş bin Türk Lirası

3 — Ticarethanesinin adresi :

Camiîseif mah. yeni cad. № 78

1943 MERSİN TİCARET ODASI SİCİL DEFTERİ

CUMHURİYET HALK PARTİSİ

İÇEL

VİLAYET İDARE HEYETİ

I/37

Sayı : .....

Mersin, 3 / 5 / 1980
CUMHURİYET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Gizlidir.

C.H.P.Genel Sekreterliği
Yüksek Makamına

C.H.P. ARŞİVİ
8 5 1980
1130

A N K A R A

28/4/1950 gün ve V/31889 sayılı yazıya karşılıktır.

D.P.Milletvekili adayı Avukat Hüseyin Fırat Mezitli-
de yalnız rejime müteveccih sözler sarf etmiş değildir.
ayni zamanda (Camileri Müze, Depo ve kışla yapıyerler. Bu dini
kökünden yıkmak değildir.) cümleleriyle dini politikaya
alet ittihaz etmiştir.

Zabıt ile tevsik edilen bu hadise 13/4/950 tarihinden
beri diğer üç ve dört benzerleri gibi C.Savcılığında yat-
maktadır.Savcılık seçim sonuna kadar vakit kazanmak gayretiy-
le işi eyalamakta olduğu kanaati hakimdir.Bizim teşebbüsler-
den bir fâide çıkmadı.Savcılığın telgrafla tahrik etmeniz lâzım-
dır.Üstün Saygılarla arz ederim .

C.H.P.
İl idare kurulu Başkanı
Veysel Arıkoç

V
8. V. 1950

Neticeden malumut
felâhına kadar, Dosyasına.
9.V.1950
Y. Büro Sep. A.

29

MERSİN'DE D.P.'NİN DİN PROPAGANDALARI

Millet Partisi Neşriyatından

No. 1

Millet Partisinin Beyannamesi

Muhterem İçelliler :

Sayın Mareşalımız Fevzi Çakmak ile sayın Hikmet Bayur, sayın Kenan Öner, sayın General Sadık Aldoğan ve arkadaşları tarafından kurulmuş bulunan MİLLET PARTİSİ'nin, bu kerre 5-12-1949 tarihinde İçel İli Müteşebbis Kurulu teşekkülü ederek Mersinde Asya Otelinin 1 ve 2 numaralı dairelerinde resmen faaliyete geçmiş ve üye kaydına başlamıştır.

Millet ve memleketimize çok hayırlı hizmetler yapmak emelile kurulan, Cumhuriyet, Adalet, Liberallik ülkülerine milliyetçilik esasına bağlı bulunan Partimizin, program ve tüzüğünü peyderpey nazarı itilânınıza arz etmeyi bir vazife bilerek bu beyannameyi yayınlıyoruz :

1 — Partimizin gayesi : Samimi ve emin seçim ile tezahür edecek olan milli iradeyi hâkim kılmak; bu iradeye ve insan haklarına uygun bir hükümetin kurulmasına ve bekasına çalışmaktır.

— Partimiz, Adalet'i, herkese hakkını vermek hususunda sarsılmıyan devamlı bir irade olarak kabul eder. Hak, bizim için yalnız ayneli bir takdir prensibi değil, ahlâki bir gaye ve bir iman unsurudur. Biz hak ve Adaletle inanıyoruz.

3 — Partimiz, memleketimizin istiklâlini ve toprak bütünlüğünü bozmak ve insan haklarını ihlâl etmek maksadını güden, veya yabancı siyasi partilere alet olan, ferd ve cemiyetlerin faaliyetlerini gayri meşru sayar; bu cümleden olarak devletin ve devlet adamlarının hayat haklarını inkâr eden anarşistler, şahsî ve siyasi hürriyet ve mülkiyet haklarını reddeden komünistler ve insanların ve milletlerin hukuk eşitliğini tanımayan naziler hakkında kanunî tedbirler alınmasını zarurî görür. Partimiz, din müessesesine ve millî an'anelere hürmetkârdır.

İlk ve Orta okullarda din derslerinin okutulmasını ve Üniversitelerde İlahiyat fakülteleri açılmasını muvafık bulur.

4 — Partimiz, herkesin vicdan ve itikat hürriyetini ve dilediği dilde ve dilediği şekilde ibadet etmek hakkını mukaddes tutar. Parti, Türkiyede muhtelif din ve mezheplere mensup cemaatlerin dinî maksatla teşkilât vücudunda getirmelerini ve dini vakıfların bu teşkilâta devredilmesini tasvip eder; din işlerinin devlet işlerinden ayrı tutulmasını kabul eder.

5 — Partimiz, içtimai nizamın teşekkülünde: itikatlara, ahlâk, geleneklerin, örf ve âdetin büyük hisselerini tanır.

6 — Ticaret, Ziraat, San'at erbabına ve ailemumun iktisadi ve şahsî teşebbüs sahiplerine gereği ve hile her türlü imkânlar sağlamak, hayat ve istikballerini teminat altına almak Partimizin esaslı umdelerinden biridir.

7 — Memleketin mesned ve istikballi olan gençliğin demokratik ve milliyetçi birer vatandaş olarak yetiştirilmesini bir gaye olarak kabul eden Partimiz, gençlere -her hangi bir parti düşüncesi olmaksızın- seyyanen, tahsil çağında ve iş sahalarında her türlü yardım ve kolaylığı göstermek, onlara layık oldukları kıymeti vermek ve geniş inkişaf imkânları hazırlamak azmiindedir.

8 — Partimiz, vatandaşın çalışma hevesini kıran, ve yaşama şartlarını güçleştiren aşırı vergilere aleyhtardır.

9 — Haksızlık, iltimas, himaye, rüşvet, suiistimal, karaborsacılık ve israflarla mücadele bir milli ve ahlâki borç biliriz. Doğruluk ve iyi niyetle çalışan vazifedarlara her türlü maiyet dertlerinden uzak, müreffeh ve mes'ut bir hayat vadeden Partimiz, kötü niyetle hareket edenleri asla himaye etmez.

10 — Partimiz, hiçbir ferde ve bir zümreye veya içtimai sınıfa hususî bir hak ve imtiyaz tanımaz. Her vatandaşın, dürüst çalışmak şartile asgari bir maiyet vasıtası ve bir mesken tedariki hususunda âmme kudretinden muzaheret beklemesini muasar insan haklarından tanır.

Sayın İçelliler :

Partimizin, İçel İli müteşebbis kurulunun faaliyete geçmesi münasebetiyle neşriyatımıza lüzumlu gördüğümüz bu beyannameyi yüksek takdirinize arz ediyoruz. Allahın inayeti ve teveccühleriniz, sayesinde Partimizin yaşayacağına inanıyoruz; bilvesile hepimizi derin saygı ve sevgi ile selâmlarız. 8 / 12 / 1949

Millet Partisi : İçel İli Müteşebbis Kurulu
Başkanı
Avukat Emin Ağâh Ünver

Yenimersin Basımevi - Mersin

MİLLET PARTİSİ SEÇİM BEYANNAMESİ

HAVA HÜCUMUNDAN VE ZEHİRLİ GAZLARDAN * KORUNMA
KURSLARINA İŞTİRAK EDEREK YETECEK KADAR BİLGİ
EDİNEMLERE MAHSUS VESİKADIR

Vesika No. - 87 -

İşbu Vesika, Vilâyetince, talimatına göre açılarak - 1.4.1938 -
tarihinden - 15.4.1938 - tarihine kadar süren Hava Hücümün-
dan ve Zehirli Gazlardan Korunma kursuna iştirak ile yetecek kadar
bilgi edindiği anlaşılan - Naciye Merzeci' ye işbu
vesika verildi .

15 / 4 / 19 38

Muallim

J. A. Duru

Vali

A. M. Merzeci

Vesika sahibinin adı Naciye Merzeci

Doğum tarihi ve memleketi

Vazife ve memuriyeti İleri İlkokul Öğretmeni

II. DÜNYA SAVAŞI'NDA MERSİN'DE KORUNMA TEDBİRLERİ

Kuvayi Milliye

Ülküsü Açık - Görüşü Aydın - Volu Belli
AYLIK MİLLİYETÇİ DERGİ

5 Ana Jet Alay Komutanı Tuğgeneral Sayın Mehmet Seyçek
Merzifon Şubemizin İdare Kurulu üyelerile bir arada

YIL : 12

EKİM 1971

SAYI : 134

MERSİN KUVAY-I MİLLİYE DERGİSİ

556.130/MER

Mersin Halkevi Kültür Dergisi

Avukat
ORHAN ÖZACUN
İftade Sokak 10/8
Elmadag/Marbiye/İSTANBUL
Tel: 0212 / 233 70 10 - 233 83 84

T.C.
MERSİN VALİLİĞİ
İl Halk Kütüphanesi Müdürlüğü

T. C.
Mersin İl Halk Kütüphanesi Müdürlüğü
Yönetici Bölümü
Teslim No: 956.130 MER
Demirbus No.: 55049

Ayda bir çıkar

31 AĞUSTOS
1945

İÇEL HALKEVİ DERGİSİ

شماره ۲۹۶ / ۱۷ شوال ۱۳۴۲ هـ / ۱۸ ژانویه ۱۹۶۳ م

قطعی حاره عرفانه

پس از آنکه در این باره در این شماره...

پس از آنکه در این باره در این شماره... (Continuation of the article)

لوزان معاهده سنک تطبیقی فضله تأخر ایتمیده جکدر

زایوه مثل سیاسی زایونیک صدق نهف مقامه قائم اولی اوزه

مهاجره سنک تصدیقنده فرانسوی رسماً خبردار ایدر هلنی سوئیور

زایوه مثل سیاسی سوئیور (فلسط)

اینکه کوریه در این باره... (Main body text of the Lusanne article)

فرانسو قاینه سی

یکه یه سوئیور (مهرور) یک ریاست

آئنده شکل ایدر جکدر

فرانسو قاینه سی

اینکه کوریه در این باره... (Main body text of the France article)

پولیس ملیری

زایوه ایتمیده جکدر

مهاجره سنک تصدیقنده فرانسوی رسماً خبردار ایدر هلنی سوئیور

پولیس ملیری

اینکه کوریه در این باره... (Main body text of the Police article)

یارینکی مذاکرات ایچون حاضر قلر

دوون ایگی طرفده ترقیقانه بولومشدر

یارینکی سیاح جلدسته صلاحیتامل تدقیق نظرل ابرار ایدر جکدر

یارینکی مذاکرات

اینکه کوریه در این باره... (Main body text of the Yarin article)

سلفکه حادثی سرتیلر نیک محاکمه سی

دوون آئرمده عام کالریه دوام ایدلش ووظائف خوجه ایله دیکر

مظنونلر جمهوریللی اولدوقلر ادما ایشلدور

اینکه کوریه در این باره... (Main body text of the Salf article)

باریک سینه

مهاجره سنک تصدیقنده فرانسوی رسماً خبردار ایدر هلنی سوئیور

مهاجره سنک تصدیقنده فرانسوی رسماً خبردار ایدر هلنی سوئیور

باریک سینه

اینکه کوریه در این باره... (Main body text of the Barik article)

فرانس و تونیس

این دو دولت همسایه نزدیک همزبانه و با هم...

عبدالکریم و وضعیتی فرانسوی شایسته تیرور؟

فرانس در مسأله عبدالکریم نه اینست تیرور؟

سليم سري بك

تريه بنده منتش همومي دون

مهرسینده ایکی بوزیک لیرا ناصل طو پلانندی

اودریک و اوهرییک و ییکریا ویرنه همیتیلیر

مهرسینده ایکی بوزیک لیرا ناصل طو پلانندی

شفاونک کوکک کبریت صوتی دو کوکیور

بشیریزده تک تونگ قالان ششیزده طرف طرف طولونشده

آلمانیا و جمعیت اقوام

آلمانیا و جمعیت اقوام

مع کونک تصیری

مع کونک تصیری

آ نقرده اعمار فعالیت دوام ایلیبور

آ نقرده اعمار فعالیت دوام ایلیبور

ایلیک قرمانه

ایلیک قرمانه

ایلیک قرمانه

ایلیک قرمانه

ایلیک قرمانه

ایلیک قرمانه

ایلیک قرمانه

ایلیک قرمانه

İlcemiz Ticaret Odası Seçimlerini BU KADAR Dikkatkeşliğe C. H. P. kazandı

BRAYO DİYELİM Mİ?

İntihaplara iştirak eden C.H. Partisi ile Demokrat Parti tam bir
olgunluk ve vekarla intihaplara iştirak etmiştir

İlahî Mercan: Sıdîk Ticaret gazetesinin 1 Nisan 948 gün ve 36 sayılı nüshasındaki (Sakal hikâye imla) başlıklı, kin, nefret, istihfad ve hakaret mülhumuna müdenmiş yazmış ve hayretle okuduk.

Merak etmeyin, sizin bu yerli taaruz ve fena duyularınıza aynı tarzda mukabelede bulunacak değiliz. Zira tapışınız karakter, terbiye, ahlak, seciye ve netice itibarıyla gazetecilik meslekinin icabetirdiği şeref ve hayyete dolayısıyla böyle bir harekete bulunmanız müsait değildir. Ve esasen de kendimizi daima böyle fiillerden tenzih ve tevakki etmeye şiar edinmiş insanız. Yalnız bu haşin ve fuzili taaruzunuza bir nebzecik temas etmek isteriz.

GüleK Gazetesinin (Efkârı umumiye'nin nazırı ve tercümanı) olduğu vehmine kapılmış bulunduğumuz hakkındaki kanaate nasıl ve suretle vasil oldunuz? Madde tayini suretiyle müddellen beyan buyarabilirsiniz? Gayet tabiidir ki elinizde bunu tevakki ve tesbit edecek bir delil yoktur. Olmayınca da size şu sualı tevcih etmekten kendimizi tutamadık.

Üstat Mercan: Aceba insan dimağına nüfus edecek ofradaki düşünceleri istihfad edecek fevkalbe bir hasile mi, yoksa alemül-gayb sıfına malik ve dehil oldunuz.

GüleK Gazetesi, kasım ve nisan aylarında hakikata uygun muntazam, dürüst ve şuhbaşlık ve Türk Başına hasolan bulunmuş vasil ve şartları aefinde cömi bir şekilde temiz bir karakterle kudsi vazifelerini yapmaktadır ve ömürü vefa ettikçe aynı vasil ve şartları altında bu vazifeyi yapmaya devam ederler.

Umumi efkârın rağbet ve tevcihünü kazanan GüleK Gazetesi, her gün biraz daha ilerli ve dümur atmağa ve şayın okuyucularının hakiki tercümanı olmağa abdetmiştir.

GÜLEK, Eğriye eğri, doğruya doğru demekten nala çekmiştir.
—Devamı sahife 2de—

Dışişleri Bakanımız N. Sadak Atınada parlak törenle karşılandı

Atina 2 (s.a.) - Türkiye Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak ve Bayan Sadak bugün saat 13 de bir bavire uçak ile Atina'ya gelmişlerdir. Sadak hava alanına Yunan Dışişleri Bakanı Çaldırılış, dışişleri nazırı, Türk Yunan dostluğu parlamenter grubu başkanı Venizelos hükümetine mensup yüksek memurlar, Türkiye Büyük Elçisi Rıza Bey Uşaydın, Türkiye büyük elçisi mensupları ve bunları temsilcileri tarafından karşılanılmıştır. Bir askeri kuta resmi tarzında buluşmuş ve Waudo Türk Milli marşını çalmıştır. Dışişleri

Bir gün devam eden İlcemiz Ticaret ve Sanayi Odası şunup heyetleri bugün saat 16 da bitmiş ve tam bir gec vakitine kadar devam etmiştir. İştirak nisbeti memnuniyet vericidir. İntihaplara iştirak eden C. H. Partisi ile Demokrat Parti tam bir olgunluk ve vekarla intihaplara iştirak etmiştir. İlgili esnaf odasında saatten saate fark edilir derecede artan bir alkış ve hararetli propogan'ar müşahade edilmiştir. Bihassa 5-inci guruba dahil Sebire komitasyoncuları diğer esnafı nazaran daha ateşli görünüyordu. Her yer toplanmış esnaf arasında sinirli intihap mücahede yapılmakta idi. Neticede yapılan tasarrüflerle kazananları gurup arasıyla dar ediyoruz.

Birinci gurup : İbrahim Kozacıoğlu, Bekir Tuşoğlu, Mustafa Mühlifan, Abdullah Ökten, Aptossamed Bilgin
İkinci Gurup : İsmail Çiğdem, İsmail Sürmeli

Yusuf Üstün, Osman Özyiğit, Recep Çiğdem
Uçuncü gurup : Ahmet Kaya, Sabit Sökmen, Abdülkerim Aldogan, Deriş Gıray, Dayal İktidogan.
Dördüncü gurup : Tevrik Şener, Salih Necati Atareri, Tahir Güllen, Rifat Kemal Hüme Melekoglu, Çevdet Verdi, Rifat Özavcı.
Beşinci gurup : Lütfi Erdoğan, Mustafa Ozbayoglu, Mehmet Dincel, Hasan Tupek, İbrahim Kırtan.

Ahmad Kayhan, Hasan Karademet, Kâzım Taşkın, Mustafa Ördünçer, Mahmut Arundar.
Yedinci gurup : K. Zeki Aydın, Süleyman Aldemir, İbrahim Uyanık, Bilal Bakurdöven, Hüsnü Erdemir.
Sekizinci gurup : A. Tevrik Akalın, Kemal Üstün, Kemal Adıgüzel, Münir İpek Halit Arslan.

PAMUK STOKUMUZ Hükümet, eşhas elinde kalan pamuklar meselesini ele aldı

Ankara 2 (Özel) - Çukurova'nın müstahil ve muvassat elinde kalan pamukların elden çıkarılması için hükümetçe yapılan tedbirlere devam olunmaktadır. Bu hususta ödünçümlü mü-

baa göre, hükümet gültü elindeki pamukları tamamen satın alacaktır. Muvassat ise tüccar elinde bulunan pamuklar meselesinin de yakında halledilmesi beklenmektedir.

Başbakan Hasan Saka'nın doğu illeri- mizdeki tetkikleri

Erzurum 2 (s.a.) - Başbakan Hasan Saka, dün sabah Erzurum'dan şehrimize gelmiştir.

Erzurum 2 (s.a.) - Başbakan Hasan Saka, dün akşam 22,15 de şehrimden ayrılış ve istasyon-da vali, Orde komutanı, Komutanlar diğer askerî erkân Vilyet erkânı, Belediye ve partilleri gelenleri ve kalabalık bir halk kitlesi tarafından hararetle uğurlanmıştır.

Milli Savunma Bakanı İzmirde

İzmir 2 (s.a.) - Milli Savunma Bakanı Münir Biral, bugün uçakla şehrimize gelmiş Hava Alanında Vali, Komutanlar, Belediye Başkanı ve hükümet erkânı tarafından karşılanmıştır.

Bir açak gemisi memleketimize açak getirmek üzere yola çıktı

Sanfransisko 2 (s.a.) - Rendov açak gemisi Türkiye'ye getirecek askeri uçakları hamilen Sanfransisko da Alameda limanından dün Türkiye'ye müteveccihen hareket etmiştir. Kısa bir zamanda bunu iki sevkîyat daha takip edecektir.

Onaltılar Konferansındaki Delegelerimiz

Marsilya 2 (s.a.) - Onaltılar konferansına iştirak eden Türk delegeleri, bugün İstanbul vapuruna Türkiye'ye müteveccihen Marsilyadan hareket etmişlerdir.

Şimdilik

Devlet babadan ta'a dül istiyoruz

«Biri yer biri bakar,
hep kıyamet bundan kopar»

Ben iki büyük kuvvetin hikmetine akıl ördiremedim gittim. Biri yaratıcı allahın, diğeri de hükümetin hikmeti. Büyük Taaşiyi tanırım ve tapırım. Zira cül'i bir eseriymi, fakat görmedim, zira o mücazehtir. Hükümetimle ise, onu biz kurdüğümüz için en büyükünden en küçüküne kadar taaruz ve her zaman her suretle görmek ve görülmek mümkündür.

Bu itibarla devlet babaya her türlü fikrimi ve dileğimi yapmakta serbestim. Vaktü bu dilek ve fikir yalnız şahsıma ait değil bütün vatandaşların fikir makiisi olarak yapmaktayım.
—Devamı sahife 2 de—

Yaz Saati tatbikatı

Ankara 2 (Özel) - Evvelce çıkan kararname gereğince bu yıl yaz saatinin tatbikine 17 Nisan günü saat 24 de başlanacak ve bu saatte, saatler bir saat ileri alınacaktır.

Amerika Hava kurmay Başkanı istifa etti

Vashington 2 (s.a.) - Amerika Hava Genel Kurmay Başkanı general Karl Speck istifa etmiştir. Bu istifa Temmurdan itibares meriyete girecektir. Yerine dört soevlik bir devre için Hava Genelkurmay başkan yardımcısı tayin edilmiştir.

Yazan : FİSKE

Millî Şefimiz Gece Ankara Halkevinde "Satılmış Nişanlı" Operasını Şerefliendirdiler

Doğu cephesinde: Top atığı ile tahrip edilmiş bir Alman tankı

Lozovaya Dün İşgal Edildi

Londra, 11 (A.A.) — Sovyetlerin 1500 kilometrelik Cephe Üzerinde 4.5 Milyon Kişilik Bir Ordu ile Taarruz Ettiklerini Bildirdi, or

Pravda Gazetesinin Bir Yazısı Münasebetiyle

İngiltere ve Amerika, Sovyet Rusya'ya Adanmış silahları, tankları, uçakları, silahları, tankları, uçakları, silahları, tankları, uçakları...

B. Zeheriye SEKTEL Kuvvetlerin bir bölümü...

ALMAN TELİGHİ Rus' Kıtaları Ağır Kavıplara Uğrahıyor

Novorossia'da Yeni Bir Çöküş Hareketi Daha Oldu

Sovyetler Lehingrad'da Taarruz Girişimleri Berlin, 11 (A.A.) — "Alman resmi telighi" Doğu cephesinde...

M. Churchill'in Nutku "Şimdi Artık Tepeden Tırnağa Silâhlanmış Bulunuyoruz,"

"Düşman Rus Cephesinden Çekmeğe Teşebbüs Etmek Vazifemiz, Denizaltı Harbinin Önüne Geçildikten Sonra İlk Hedef Olarak Kavul Edilmştir - Hazırladığımız Plan, Önümüzdeki 9 Ay İçinde Tatbik Edilecektir

Londra, 11 (A.A.) — M. Churchill, Avam Kamarasında harp vazifesi hakkında uzun beyanatlar yaptı...

M. Churchill, bir harp görüşünde "W" işaretini yapıyor

DEĞİŞMEZ GELİRLİLER İÇİN UN Ankara, 11 (A.A.) — Öğretmenler birliği...

CHURCHILL DEDI Kİ: "Türkiyeyi Sıkıntıya Sokmak Kat'iyen Siyasetimize Dahil Mevattan Değildir."

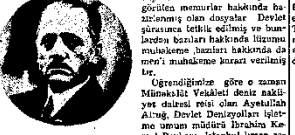
8. ci İngiliz Ordusu Eisenhower'in Emri Altına Veriliyor

Doğu Akdeniz kumandanlığına da atanan 8. ci İngiliz Ordusu Komutanı Eisenhower

"Refah", Tahkikatı Son Safhasında

Muhakemeleri Lüzmüne Karar Verilen Ayet Akdoğan, Kemal Baybora, Refik Ayantar ve Zihni Koçak Haklarında Dosya Adliyeye Veriliyor

EĞEKELİ TÜJÜN SATIŞI 23 MİLYON KILOYU BULDU

Ankara, 11 (A.A.) — Refah vapuru faciasında mesuliyetleri gözetilen memurlar hakkında hazırlanan dosyalar Devlet Adliyesi'ne teslim edildi...

Çin Lideri Li Mihün Müzekerele

Londra, 11 (A.A.) — M. Churchill'in notması Bir John Dill ile M. Roosevelt'ten müesses General Arnold, Chung Kingde Chiang Kai Shek ve Hlindindan Marşal Wavell ile görüşmeler...

Avrupanın Cenubunda

Milner Geniş Ölçüde Uçak Tehzibatı Yapmaya Başladı

Torino ve Kopenhag'da Hasarın Müthin Olduğu Anlaşıyor

Denizaltıları Avlamak İçin Yeni Bir Cihaz

Londra, 11 (A.A.) — Daily Herald gazetesinde denizaltı avlama için yeni bir cihazın geliştirildiği...

VEKİLER HEYETİ DÜN TOPLANDI

Ankara, 11 (A.A.) — İcra Vekilleri Heyeti bugün Bayraktarlık ve Savunma Bakanlığı'nda...

ASKERİ VAZİYET

Doğu Ve Uzak Doğu Harekât Sahalarında

Yazan: Emekli Deniz Subayı NECATİ YAŞMUT

Doğu cephesinde: Ruzar Harokun emli kilit...

Doğu cephesinde: Ruzar Harokun emli kilit...

TAN GAZETESİ'NDE MERSİN'DE YAŞANAN REFAF VAPURU OLAYI

KUDRET GAZETESİ'NDE 1949 D.P.İÇEL KONGRESİ

PAZARTESİ
7
EKİM
1946

J.B.F. ULUS HÜKÜMDARLIĞI
Çankaya Caddesi Ankara
Etiler sok. Üst Kat
Diyadinca 1231
Yeni İsmet Bulvarı 1000
Mithatpaşa Bulvarı 1144
Muharrem Paşa Sok.
Etiler Sok. ve diğer yerler

ULUS
ADIMIZ ANDIMIZDIR

Kızılay kardeşliğinin dostudur
Kızılaya âza olunuz

İnönü dün Mersin'i şereflendirdi

Cumhurbaşkanımız

Halkın coşkunu sevgi gösterileriyle karşıladı

Şehrimizde gezintiler yapan İsmet İnönü çeşitli işler hakkında etraflı izahat aldı

Mersin, 6 a.s. — Güney kıyısında tatil seyahatine çıkan Cumhurbaşkanı İsmet İnönü bugün saat 16 da Mersin'i ziyaret eder ve ilçeye halkın coşkun ve içten gelen teşahhleriyle karşılanacaktır.
Cumhurbaşkanımızın teklifleri — Mersin, 6 (Özel emniyetin talimatı) — Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, bugün saat 16 da şehrimize seyahat edecektir. Bu emniyetin talimatı gereğince bir bayram günü yaslanmaktadır. Cumhurbaşkanı, H. İsmet İnönü Mersin'e gelirken İsmet İnönü, C. H. F. Başbakanı Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü'nün C. H. F. Başkanı tarafından karşılanacaktır.

Özel tren, Yenice'den Mersin'e saat 14.45 de hareket etmiş ve saat 16 da Mersin'e gelmiştir. İstasyondan sonra Kadir Çakırlar'ın tahmin edilerek Mersinliler Cumhurbaşkanımıza hürretilerle karşılamaya ve İnönü'nün aralarında gösterdikleri coşkuyu gözlemlemek üzere istikbal etmişlerdir. Şehir baştanbaşa bayraklarla donatılmıştır.

Cumhurbaşkanımız, halkın içten gösterileri arasında ilerlerken İsmet İnönü, heraketerlerinde İsmet İnönü'nün otobüsüne binerek şehre doğru ilerlemeye başlamıştır. Çabuklukla dolan otobüsün kalabalığı arasında otomobil güçlüğü ortadan kalkmıştır.

Cumhurbaşkanımız önce Mersin Halkını ziyaret eder, daha sonra şehre kısa bir gezinti yaparlar ve Tüccarlar Kulübüne gelerek burada kısa bir mütadet istirahat bulmuşlardır. Burada şehir işleri hakkında Vali ile Belediye Başkanından izahat alan Cumhurbaşkanımız, daha sonra İsmet İnönü'nün C. H. F. Başkanı tarafından karşılanacaktır.

Amerikan seçimleri

Sir George Clark dün Ankara'ya geldi

Sir George Clark geldi

Bir müddet önce İstanbul'da bulunan olan İngilizlerin eski Ankara Büyükelçisi Sir George Clark dün sabah şehrimize gelmiştir. Sir George Clark burada bir müddet kalarak şehrimizdeki dostlarıyla görüşmeler yapacaktır.

İstanbul'un Kurtuluşu dün kutlandı

İstanbul, 6 a.s. — İstanbul'un kurtuluşunun 23 üçüncü yıldönümü bugün park bir surette kutlanmıştır. Bu vesile günü yıldönümü mitingleriyle şehir bayraklarla donatılmış bulunmaktadır. Törenin girişinde edebek birlikler, orkestra ve diğer teşekküller törenin başlamasından yarım saat evvel Sütlüce'de toplanmışlardır.

Filistin'in istikbali

Yahudiler M. Truman'ın son teklifinden memnun

Buna muhalif Araplarla İngilizler bu demec dolayısıyla hoşnutsuzluklarını belirtiyorlar

Londra, 6 a.s. — İngiliz Başbakanın Başkan Truman'a ikinci bir mesaj gönderdiği bildirilmektedir. Bu mesajda Yahudi idaresi temsilcileriyle müzakerelere devam edilmekte olduğu ancak Araplarla yapılmakta olan müzakerelerin sonraya taahhüt edildiği kaydedilmektedir. Londra'nın yazınları Yahudilerle yapılan müzakerelerin sonuçlandırılması için bir tarafta cereyan ettiğini ve Sömürge Bakanının gelecek saat günü Yahudi idaresi ile görüşmelerini yeniden görüşeceğini bildirmektedir.

Yahudiler vaziyetten memnun — Londra, 6 (BYUMER) — Başkan Truman'ın Filistin meselesi hakkında yapmış olduğu beyanat İngiliz Hükümeti tarafından Arap mahfillerinde büyük ümitsizlikle karşılanmıştır. Diğer taraftan Başkan'ın Yahudi ajansına mesajı bir eksen ile Truman'ın beyanatının Yahudi mahfillerinde büyük ümitsizlikle karşılanmıştır. Diğer taraftan Başkan'ın Yahudi ajansına mesajı bir eksen ile Truman'ın beyanatının Yahudi mahfillerinde büyük ümitsizlikle karşılanmıştır.

Atıfbey Ocağı kongresinde C.H.P. Genel Sekreteri görüşmeleri takdim ediyor

C. H. P. Ocağı Kongreleri

Atıfbey Ocağı kongresinde C.H.P. Genel Sekreteri görüşmeleri takdim ediyor

1946 ULUS GAZETESİ'NDE İSMET İNÖNÜ'NÜN MERSİN SEYAHATI

1940 YILINDA MERSİN HALKEVİ'NDE YAPILAN TOPLANTI

İLÇE HALKEVİ'NDE YAPILAN AÇIK HAVA TOPLANTISI

1941 MERSİN HALKEVİ KADINLAR TOPLANTISI

1942 MERSİN HALKEVİ SOSYAL YARDIM KOLU TOPLANTISI

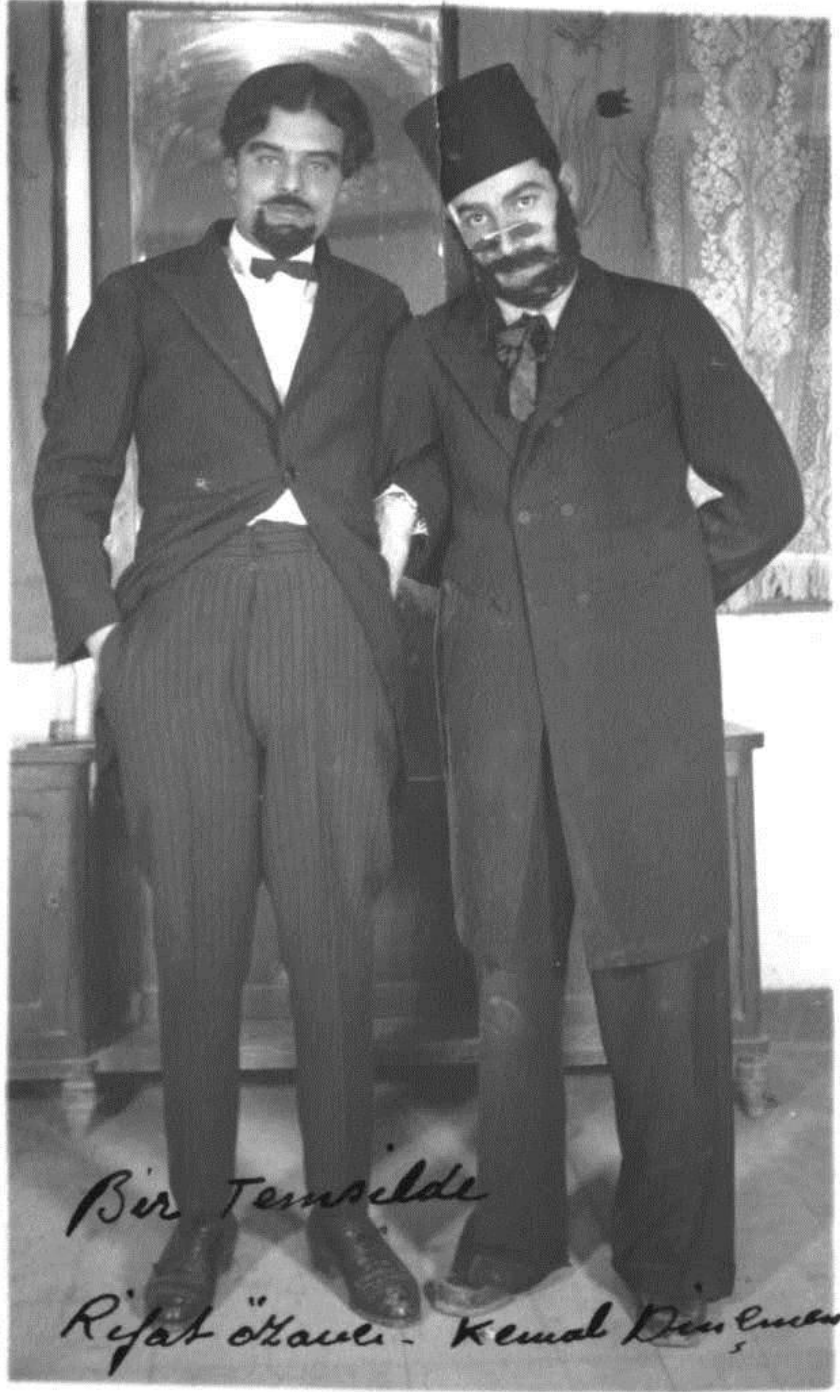
MERSİN HALKEVİ BANDO TAKIMI

MERSİN HALKEVİ SPOR KOLU

MERSİN HALKEVİ KÜTÜPHANESİ

MERSİN HALKEVİ TEMSİL KOLU

MERSİN HALKEVİ BİNASI

1931 MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN MERSİN SEYAHATI

(Sağ baştan öndekiler: Ömer Lütü Kutay, Vali Ali Rıza Ceylan, Gazi Mustafa Kemal, Belediye Başkanı Mithat Toroğlu, Fuat Morel)

1923 GAZİ MUSTAFA KEMAL'İN ŞEH SUNUSİ İLE TARSUS ZİYARETİ

(Sağ baştan: Refik Koraltan, Latife Hanım, Şeyh Sunusi, Gazi Mustafa Kemal)

1923 GAZİ MUSTAFA KEMAL'İN MERSİN SEYAHATI

(Sağ baştakiler: Latife Hanım, Gazi Mustafa Kemal)

1938 MUSTAFA KEMAL ATATÜRK VE MERSİNLİ İZCİLER

(Sağ baştan: Vali Rükneddin Nasuhioğlu, Mustafa Kemal Atatürk)

Türkiye'nin ilk kadın belediye reisi Londra'dan bir radyo mesajı yayınlarken. Soldan sağa: BBC'nin Türkçe Yayın Servisi Şefi John Mair, Mersin Belediye Reisi Bayan Müfide İlhan, Londra Türk Basın Ataşesinin eşi Bayan Sönmez.

1950 TÜRKİYE'NİN İLK KADIN BELEDİYE BAŞKANI

MÜFİDE İLHAN

1947 ARSLANKÖY OLAYINDA YARGILANAN KÖYLÜLER

1950 DEMOKRAT PARTİ SEÇİM MİTİNGİ

**DEMOKRAT PARTİ'NİN MERSİN'İN KURTULUŞ YILDÖNÜMÜ
KUTLAMALARI**

1949 DEMOKRAT PARTİ SEÇİM MİTİNGİ

1950 DEMOKRAT PARTİ SEÇİM ÇALIŞMALARI

DOĞRUÖZ GAZETESİ SAHİBİ KOMİNİST ATA ÇELEBİ'NİN VEFATI

1950 DEMOKRAT PARTİ İHSANİYE OCAK KONGRESİ

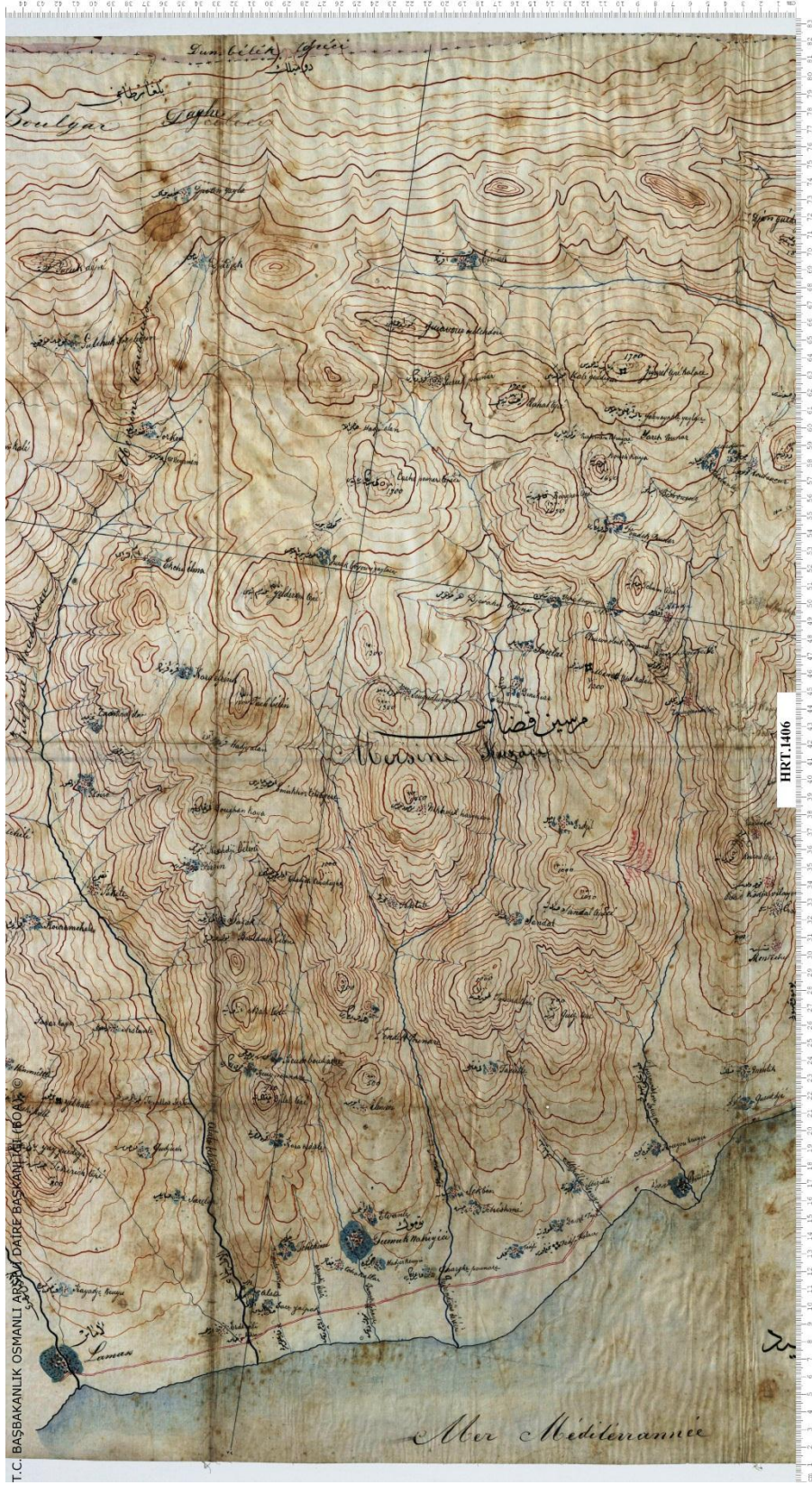
REFİK KORALTAN'IN MERSİN'DE PARTİ ÇALIŞMALARI

TÜRKİYE’NİN İLK KADIN BELEDİYE BAŞKANI MÜFİDE İLHAN

1922 MERSİN HARİTASI

